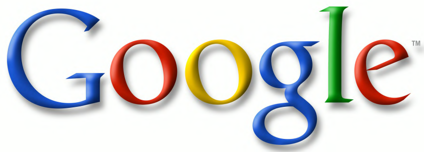
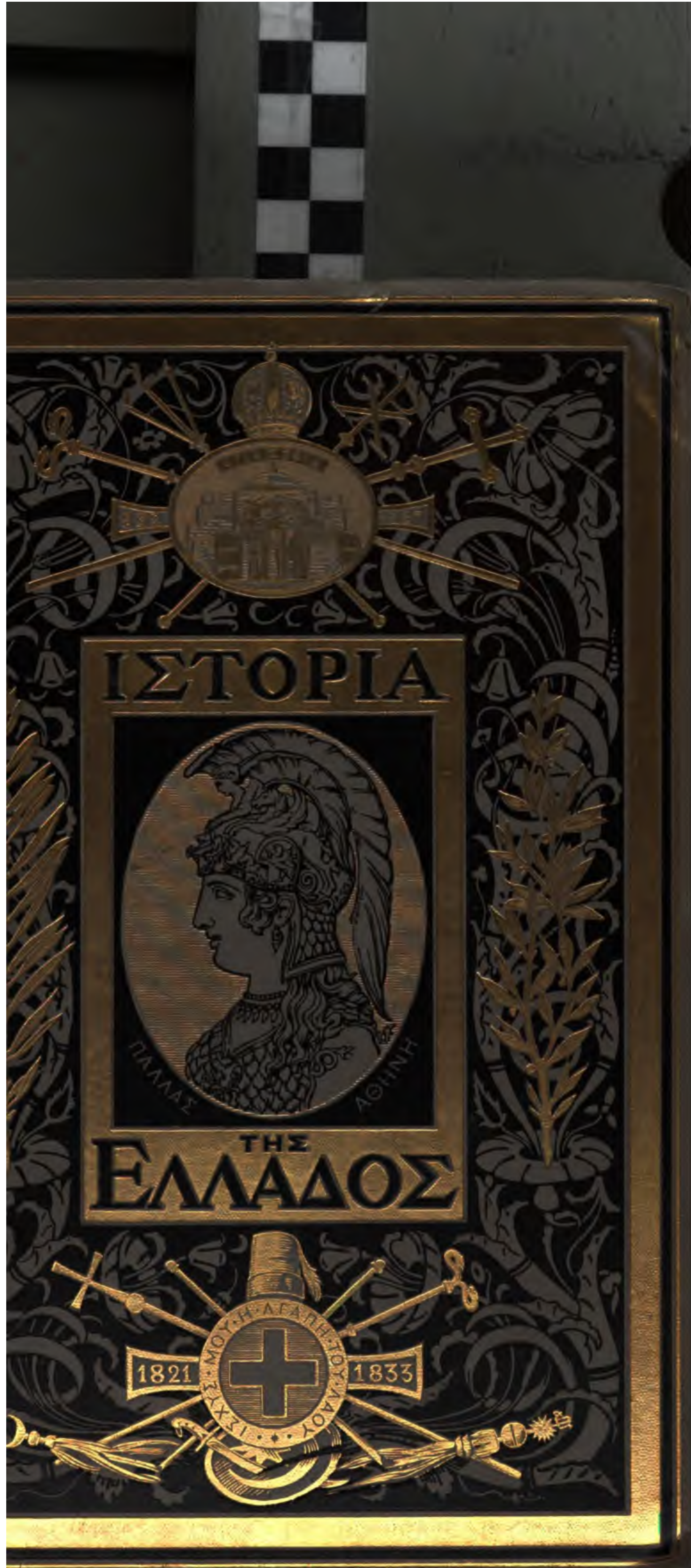

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΑΛΛΑΣ ΑΘΗΝΗ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ
1821
ΜΟΥ·Η·ΑΓΑΠΗ·ΤΟΥ·ΛΑΟΥ·ΙΣΧΥΣ
1833

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY
1969

6 vol

£ 15 . 15

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΤΑ 148 ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΝ ΤΩι ΚΕΙΜΕΝΩι

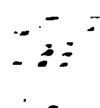
28 ΟΛΟΣΕΛΙΔΩΝ, ΩΝ ΔΥΟ ΦΩΤΟΤΥΠΙΑΙ ΚΑΙ ΔΥΟ ΧΡΩΜΑΤΟΛΙΘΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΚΑΙ ΔΥΟ ΔΙΠΛΩΝ ΕΓΧΡΩΜΩΝ ΧΑΡΤΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΑΡΑ ΤΩι ΕΚΔΟΤΗι ΚΑΡΟΛΩ ΜΠΕΚ

1886

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας παντὸς ἔθνους ἐπιβάλλεται ὡς ὑπέρτατον καθῆκον εἰς τοὺς ἀπαρτίζοντας αὐτό. Τί ἠθέλομεν εἴπει περὶ υἱοῦ ἀγνοοῦντος τόν βίον τοῦ πατρός του ἢ περὶ ἀδελφοῦ ἀδιαφοροῦντος περὶ τῶν τυχῶν τῶν ἀδελφῶν του; Ἂν δὲ πᾶς υἱὸς ἔχῃ χρέος νὰ γνωρίζῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πατρός, τὸ καθῆκον τοῦτο εἶνε πολὺ ἀνώτερον διὰ τοὺς υἱοὺς πατέρων ἐνδόξων. Οἱ τοιοῦτοι, ἐκπληροῦντες ὑποχρέωσιν εὐλαβῆ, αἰσθάνονται συγχρόνως καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἐκείνην χαρὰν τὴν ὁποίαν προξενεῖ ἡ συναίσθησις τῶν μεγάλων πράξεων. Συνδέεται δὲ πρός τὴν χαρὰν ταύτην καὶ καύχησίς τις εὔλογος, ὄχι ἡ μωρὰ καὶ αὐτάρεσκος ἡ προκαλοῦσα τῦφον καὶ ἀλαζονείαν, ἀλλ' ἡ ὑπερήφανος ἅμα καὶ σώφρων ἡ γεννῶσα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μιμήσεως τῶν ἔργων δι' ὧν ἐδοξάσθησαν οἱ πατέρες καὶ τὸν πόθον τῆς ἐξακολουθήσεως ἢ τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης αὐστηρὰ εἶνε ἡ ὑποχρέωσις πρὸς γνῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ παρελθόντος, ὁσάκις ἐπῆλθον θλιβεραὶ ἡμέραι συμφορῶν ἐθνικῶν, καθ' ἃς διεσπάσθη ἡ ἑνότης τοῦ ἔθνους καὶ ἐμηδενίσθη ἡ εὐτυχία τῆς πατρίδος. Ἡ τέλεσις τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ἀποβαίνει τότε καὶ δίδαγμα σπουδαῖον τοῦ μελετῶντος τὸ παρελθόν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὰ ἱστορικὰ γεγονότα δὲν ἐπαναλαμβάνονται ὁμοίως ὡς ἄλλοτε συνέβησαν, οὐδ' εἶνε ἡ ἱστορία συλλογὴ εἰκόνων, αἵτινες νὰ ἐπανέρχωνται κατὰ κύκλους αἱ αὐταὶ καὶ πανομοιότυποι. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ γνῶσις τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τοῦ ἔθνους ἀνοίγει τοὺς ὀφθαλμούς, αἱ δυστυχίαι παλαιῶν χρόνων διδάσκουσι τὰς αἰτίας πολλῶν δεινῶν καὶ τὴν ὑπεκφυγὴν πολλῶν κινδύνων, καὶ τὰ παθήματα τῶν νεκρῶν γίνονται μαθήματα διὰ τοὺς ζῶντας.

Τοιαύτη εἶνε καὶ ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἧς ἀναλαμβάνω ἐνταῦθα τὴν διήγησιν. Ὀλίγα ἔθνη ἐν τῷ κόσμῳ περιλάμπονται ὑπὸ δόξης ὁποία ἡ ἰδική του, ὀλίγα κατέπεσον ἐξ ὕψους μεγάλου τόσον χαμηλὰ ὅσον αὐτό, οὐδὲν ἀνέστη ὡς τοῦτο καὶ πάλιν ὡς ἐκ νεκρῶν μετὰ περίοδον πολυετοῦς ληθάργου, μετὰ μακρὰν σειρὰν ἀγώνων καὶ θυσιῶν. Γνωρίζοντες τὴν ἱστορίαν τῆς δόξης καὶ τῶν μαρτυρίων, βλέποντες ἐκ τοῦ πλησίον τάς τε δάφνας καὶ τὰς ἀκάνθας, ἀγαπῶμεν περισσότερον τὴν πατρίδα, μανθάνομεν τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ἔθνους, καὶ συγκρίνοντες τὸ ὕψος τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοὺς ἀγῶνας τοῦ παρελθόντος πρὸς τὴν σμικρότητα τοῦ παρόντος θὰ σκεφθῶμεν περὶ τῶν μέσων τοῦ μέλλοντος μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τοιούτων βάσεων στηριζομένη ἡ ἀνὰ χεῖρας συγγραφὴ κυριώτατον σκοπὸν προτίθεται νὰ καταστήσῃ δημώδη τὴν γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων. Γραφομένη καθ' ὃν χρόνον ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν ὑψίστην, εὐλόγως ὀφείλει νὰ εἶνε τὸ πόρισμα καὶ τὸ κάτοπτρον τῶν περὶ τῆς πατρίου ἱστορίας εἰδικῶν μελετῶν τῶν ἀπασχολησασῶν καὶ ἀπασχολουσῶν τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐπειδὴ δὲν γράφεται χάριν τῶν ὀλίγων, ἀλλ' ἀπευθύνεται εἰς πάντα Ἕλληνα, συντάττων αὐτὴν ἔκρινα σκόπιμον νἀποφύγω τὸν φόρτον ἐπιδεικτικῆς πολυμαθείας καὶ νὰ παραστήσω τὰς τύχας τοῦ ἔθνους ὡς ἐν εἰκόνι μετ' ἀγάπης καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλ' ἅμα μετ' ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1885

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ
ΖΑΚΥΝΘΟΣ
ΠΑΤΡΑΙ
Α Χ Α Ι Α
Κορινθιακὸς κόλπος
ΘΗΒΑΙ
ΠΛΑΤΑΙΑΙ
ΜΕΓΑΡΑ
ΑΘΗΝΑΙ
Α Τ Τ Ι Κ Η
ΚΑΡΥΣΤΟΣ
ΣΙΚΥΩΝ
ΚΟΡΙΝΘΟΣ
ΦΛΙΟΥΣ
Η Λ Ε Ι Α
ΟΛΥΜΠΙΑ
Α Ρ Κ Α Δ Ι Α
ΜΑΝΤΙΝΕΙΑ
ΤΕΓΕΑ
ΑΡΓΟΣ
ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ
Σαρωνικὸς κόλπος
ΑΙΓΙΝΑ
ΚΕΩΣ
ΚΥΘΝΟΣ
ΤΡΟΙΖΗΝ
ΕΡΜΙΟΝΗ
Ὑδρέα
Ἀργολικὸς κόλπος
Κυπαρίσσιος κόλπος
Στροφάδες ν.
Κυπαρισσία
Μ Ε Σ Σ Η Ν Ι Α
ΣΠΑΡΤΗ
Λ Α Κ Ω Ν Ι Κ Η
ΠΥΛΟΣ
Μεθώνη
Μεσσηνιακὸς κόλπος
Οἰνοῦσσαι ν.
Λακωνικὸς κόλπος
Ταίναρον ἄκρ.
Μαλέα ἄκρ.
ΚΥΘΗΡΑ
ΜΥΡΤΩΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Ι Ο Ν Ι Ο Ν Π Ε Λ Α Γ Ο Σ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ ΤΟΜ. Α'.
Wagner & Debes, Leipzig

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ὡς αἱ ἀναμνήσεις οἰκογενείας συνδέονται πρὸς τοὺς τόπους ἐν οἷς κατῴκησαν οἱ γονεῖς, πρὸς τὸν οἶκον ἐν ᾧ ἀνετράφησαν καὶ ἔζησαν τὰ μέλη αὐτῆς, οὕτω καὶ ἡ ἱστορία παντὸς ἔθνους συνδέεται ἀναποσπάστως πρὸς τὴν χώραν ἐν ᾗ τοῦτο τὸ ἔθνος ἔχει τὰς οἰκήσεις αὐτοῦ. Ἡ δὲ γνῶσις τοῦ χαρακτῆρος τῆς χώρας ταύτης εἶνε ἀναγκαιοτάτη ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἱστορίας καθ' ὅσον συνήθως ἡ περιστοιχίζουσα τὸν ἄνθρωπον φύσις ἐπιδρᾷ αἰσθητῶς ἐπὶ τὰς τύχας αὐτοῦ. Πολλὰ ἱστορικὰ γεγονότα, πολλὰ φαινόμενα τοῦ βίου ἔθνους τινὸς ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας ἐν ᾗ κατοικεῖ. Διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶνε, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας, νὰ ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν γῆν ἐν ᾗ ἐτελέσθησαν ἢ ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀφωρμήθησαν ὅσα μέλλομεν νὰ διηγηθῶμεν.

Ἡ Ἑλλὰς ἧς θὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν δὲν περιλαμβάνει μόνον τὸ μικρὸν μέρος ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ σημερινὸν ἡμῶν βασίλειον. Τὸ ὄνομα Ἑλλάς, κατ' ἀρχὰς προελθὸν ἐξ Ἠπείρου, περιορίζετο πρῶτον εἰς μικράντινα θεσσαλικὴν πόλιν, ἐκεῖθεν δὲ κατ' ὀλίγον ἐξηπλώθη εἰς ἅπασαν τὴν πρὸς νότον τῶν Θερμοπυλῶν κειμένην χώραν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ἔπειτα Ἑλλάδα ὀνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι ὅλα τὰ μέρη τὰ κατοικούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω δ' ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Οὐ μόνον δ' ἐκεῖ, ἀλλ' ἁπανταχοῦ ὅπου κατῴκησαν Ἕλληνες, ἁπανταχοῦ ὅπου διεδόθη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ὑπῆρξεν Ἑλλάς. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν εἶχε δίκαιον ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῶν Μακεδόνων ὅστις ἠρώτα τοὺς Αἰτωλοὺς μετ' εἰρωνείας τί ἐνόουν λέγοντες Ἑλλάδα καὶ ποῦ εἶνε τὰ ὅρια αὐτῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται νὰ περιγράψωμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἁπάσας τὰς

ἑλληνικάς χώρας, τοῦθ'ὅπερ θέλει γείνει κατὰ μέρος ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας ἱστορίᾳ. Ἐπιχειροῦμεν δὲ μόνον νὰ παράσχωμεν γενικὴν εἰκόνα τοῦ τμήματος ἐκείνου τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε τρόπον τινὰ ἡ μητρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ χώρα ἡ κειμένη πρὸς νότον τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτας, τοῦ ἀμβρακικοῦ λεγομένου, ἐκ δυσμῶν καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ πρὸς ἀνατολάς. Ταύτην ἐθεώρουν κυρίως Ἑλλάδα οἱ γεωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τῆς χώρας ταύτης ἡ φύσις συνήργησεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν χαρακτηριστικωτάτην διαμόρφωσιν τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Ἡ χώρα αὕτη ὑπῆρξεν ἡ γῆ ἐν ᾗ ἐτελέσθησαν ἐπιφανέστατοι ἀγῶνες τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ χώρα αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἑστία ἐξ ἧς διαδοθεὶς ὁ ἑλληνισμὸς ἐξημέρωσε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους, ὑπὸ δὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ νέον τύπον λαβὼν ἵδρυσεν ἐκτεταμένον χιλιοετὲς βασίλειον. Ἡ χώρα αὕτη τέλος ὑπῆρξεν ἐκείνη ἣν ἡ θεία πρόνοια, ὅτε πέπλος δουλείας βαρὺς ἐκάλυψε τὴν πᾶσαν Ἑλλάδα, ὥρισεν ὡς πυρῆνα τῆς νέας ἐλευθερίας, ὡς ὄρνιν φιλόστοργον συνάγουσαν περὶ ἑαυτὴν κατὰ μικρὸν τὰ διεσπαρμένα ἑλληνικὰ νεοσσία.

Ἡ χώρα αὕτη, τὴν ὁποίαν *συνεχῆ* ***Ἑλλάδα*** ὠνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι, εἶνε ἡ νοτιωτάτη τῶν τριῶν χερσονήσων τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας τὰ νωτιώτατα ἀκρωτήρια εἶνε τὸ Ταίναρον καὶ ἡ δύσφημος Μαλέα· κατὰ τῶν βράχων αὐτῶν θραύονται τὰ κύματα τῆς Μεσογείου.

Ἡ συνεχὴς Ἑλλὰς ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, τῆς ἠπειρωτικῆς, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν περὶ τὴν στερεὰν καθ'ὅλας τὰς διευθύνσεις ἐσπαρμένων μικρῶν καὶ μεγάλων νήσων. Ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλὰς περιβρέχεται ἀπὸ μὲν δυσμῶν ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Αἰγαίου καὶ χωρίζεται οἱονεὶ εἰς δύο τμήματα ὑπὸ δύο κόλπων, βαθέως εἰς τὴν γῆν εἰσχωρούντων, τοῦ τῆς Ἄρτας καὶ τοῦ μαλιακοῦ. Ἡ δὲ Πελοπόννησος εἶνε χερσόνησος εἰς ἣν εἰσχωροῦσι τέσσαρες βαθεῖς κόλποι, ὁ ἀργολικός, ὁ λακωνικός, ὁ μεσσηνιακὸς καὶ ὁ Κυπαρίσσιος, παρέχοντες εἰς αὐτὴν τὸ σχῆμα φύλλου πλατάνου κατὰ τὴν παρομοίωσιν τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν Βενετῶν κατακτητῶν. Συνδέεται δὲ πρὸς τὴν στερεὰν διὰ τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἔχοντος κατὰ τὸ στενότατον μέρος πλάτος μέτρων περὶ τὰ ἑξακισχίλια. Ὁ ἰσθμὸς οὗτος παρεῖχε μεγάλην δυσκολίαν εἰς τὴν συγκοινωνίαν καὶ ἐξηνάγκαζεν εἰς τὸν περίπλουν τῆς Πελοποννήσου, ὅστις καὶ βραδύτητα ἐπέφερεν εἰς τοὺς πλέοντας καὶ κινδύνων ἀπηλλαγμένος δὲν ἦτο. Διὰ

τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι, θέλοντες νὰ εὐκολύνωσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς μιᾶς θαλάσσης τῶν ὑπὸ τοῦ ἰσθμοῦ χωριζομένων εἰς τὴν ἄλλην, εἶχον ἀνοίξει δρόμον ὀνομαζόμενον *Δίολκον*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσύροντο τὰ πλοῖα ἀπὸ τοῦ σαρωνικοῦ κόλπου εἰς τὸν κορινθιακόν. Τοῦ κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ ἡ διώρυξις, ἣν ἄνευ ἀποτελέσματος ἐφαντάσθησαν, ἐν μέρει δὲ καὶ ἤρχισαν οἱ ἀρχαῖοι, ἐπιτυγχανομένη σήμερον διὰ τῶν μέσων τῆς νεωτέρας μηχανικῆς, θέλει μεταβάλει ἐντὸς βραχέος χρόνου τὴν Πελοπόννησον εἰς νῆσον.

ΤΑΙΝΑΡΟΝ

Ἡ Ἑλλάς, ἀποκεχωρισμένη τρόπον τινὰ ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῆς κατασκευῆς ἀπὸ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου, ἑνοῦται μετ' αὐτῶν διὰ τῶν νήσων αἵτινες ἀποτελοῦσιν οἱονεὶ πολύτοξον φυσικὴν γέφυραν μετάγουσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τῶν Ἰονίων νήσων, εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θρᾴκην διὰ τῶν βορείων Σποράδων καὶ τῶν νήσων τοῦ θρᾳκικοῦ πελάγους, εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν νοτίων Σποράδων καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον διὰ τῶν Κιθήρων, τῆς Κρήτης, τῆς Καρπάθου, Ῥόδου καὶ Κύπρου. Αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι δεικνύουσι διά τε τῶν σχημάτων καὶ τῆς γεωλογικῆς αὐτῶν συστάσεως ὅτι ἐν χρόνοις παλαιοτάτοις, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ δηλωθῶσιν εὐκόλως δι'

ἀριθμῶν, συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας καὶ τὴν ξηράν. Κατὰ τὴν παλαιοτάτην ἐκείνην ἐποχὴν τῆς ἱστορίας τῆς γῆς ἡ Ἑλλὰς ἦτο συνηνωμένη μετὰ τῆς Ἀσίας, οὐδ' ἦτο κεχωρισμένη τῆς Ἀφρικῆς. Πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων βίαιοι κλονισμοὶ συνταράξαντες τὰ νότια μέρη τῆς Εὐρώπης ἀπέσπασαν αὐτὰ ἀπὸ τῶν δύο ἄλλων ἠπείρων· αἱ δ' ἑλληνικαὶ νῆσοι μένουσιν ὡς ἀποσπάσματα τῆς παλαιᾶς ξηρᾶς, μαρτυροῦσαι τὴν μεγάλην ἐκείνην καταστροφήν. Οὕτως ἐκ τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου πελάγους ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Λευκὰς δεικνύουσι διὰ τοῦ σχήματος καὶ τῶν γεωλογικῶν αὐτῶν φαινομένων τὴν παλαιὰν αὐτῶν συνένωσιν μετὰ τῆς Ἤλιδος καὶ τῆς Ἀκαρνανίας Ἐν δὲ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἡ σειρὰ τῶν βορείων Σποράδων μέχρι τῆς Σκύρου εἶνε συνέχεια τοῦ θεσσαλικοῦ Πηλίου· ἡ Εὔβοια χωρίζεται ἀπὸ τῆς στερεᾶς διὰ πορθμοῦ στενοτάτου, τὰ δὲ ὄρη αὐτῆς συνδέονται ὑπὸ τὴν θάλασσαν πρὸς τὴν Ἄνδρον, Τῆνον καὶ Μήκονον· τῶν δ' ἄλλων Κυκλάδων μία μὲν σειρά, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Κέω καὶ τελειόνουσα εἰς τὴν Ἀμοργόν, εἶνε συνέχεια τῆς Ἀττικῆς, ἄλλη δὲ συνδέεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν χερσόνησον τῶν Μεθάνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς νήσου Κῶ πρὸς τὴν παραλίαν τῆς νοτίου Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκ τούτων εἶνε ἡ Μῆλος καὶ ἡ Θήρα, ἑστία σπουδαίων ἡφαιστείων ἐνεργειῶν, αἵτινες ἐξακολουθοῦσι μέχρι καὶ τῶν σημερινῶν χρόνων. Τὴν σήμερον τὰ λοιπὰ ἡφαίστεια τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἐσβεσμένα, τινὰ ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς, ἀλλὰ τὴν ὑποχθόνιον ἐνέργειαν μαρτυροῦσιν οἱ συχνοὶ σεισμοὶ οἱ ἐπιφέροντες πολλάκις δεινὰς καταστροφὰς καὶ τὰ ἄφθονα θερμὰ ὕδατα τὰ ὁποῖα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος χρησιμεύουσιν ὡς ἰαματικά.

Ἡ χώρα τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἐξόχως ὀρεινή. Τὰ ἐννέα δέκατα τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κατέχονται ὑπὸ τῶν ὀρέων, ἅτινα ὑψοῦνται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἀρχόμενα ἀπὸ βορρᾶ. Ἀπὸ τοῦ ἰλλυρικοῦ Σκάρδου καὶ τῆς σειρᾶς τῶν συνεχῶν αὐτοῦ διακλαδώσεων ἀποσχίζεται ἡ Πίνδος, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν Ἰλλυρίαν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν Ἤπειρον ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας. Τοῦ ὄρους τούτου αἱ διακλαδώσεις ἐξαπλοῦνται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πρὸς βορρᾶν μὲν διακλαδούμενον ἀποτελεῖ τὰ Καμβούνια ὄρη, ὧν νοτία συνέχεια εἶνε ὁ Ὄλυμπος, τὸ ὑψηλότατον τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων, ἡ ἕδρα τῶν θεῶν. Ἡ κορυφὴ αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς ὕψος τρισχιλίων μέτρων, καλύπτεται δὲ ὑπὸ χιόνων αἰωνίων. Διὰ δὲ τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ χωρίζεται ὁ Ὄλυμπος ἀπὸ τῆς Ὄσσης, τοῦ Κισσάβου τῶν κλεφτικῶν ᾀσμάτων· οὗτος δὲ πάλιν συνδέεται πρὸς τὸ

Η ΟΙΤΗ

Πήλιον τὸ ὁποῖον ἀπολήγει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βόλου. Πρὸς νότον δὲ τῆς Θεσσαλίας ἀποσπᾶται ἀπὸ τῆς Πίνδου ἡ Ὄθρυς. Οὕτω σειρὰ ὀρέων ὑψηλῶν περιβάλλει γύρῳ γύρῳ τὴν μεγάλην θεσσαλικὴν πεδιάδα, ὡς στεφάνη χρυσῆ περικλείει πολύτιμον λίθον. Ὡςεὶ δὲ ἡ φύσις ἤθελε νὰ χωρίσῃ ἀκόμη ἀσφαλέστερον τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς νωτιοτέρας Ἑλλάδος, παρεμβάλλεται μετὰ τὴν Ὄθρυν καὶ ἄλλο ὄρος, σχεδὸν παράλληλον, ἡ Οἴτη, ἡ ὁποία ἐξαπλοῦται κατὰ μῆκος ἀφίνουσα στενὴν δίοδον μόνον ἐκεῖ ὅπου τοῦ λεγομένου Καλλιδρόμου οἱ ἀπότομοι βράχοι κατακρημνίζονται πρὸς τὰς ἑλώδεις ἀκτὰς τοῦ μαλιακοῦ κόλπου. Ἡ δίοδος αὕτη εἶνε τὸ περιώνυμον στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν.

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΣΟΥΝΙΑΔΟΣ ΑΘΗΝΑΣ
τοῦ Σουνιαράτου Ποσειδῶνος

Πρὸς νότον δὲ τῆς Θεσσαλίας ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλὰς χωρίζεται εἰς δύο ἄνισα μέρη ὑπὸ σειρᾶς ὀρέων, ἥτις διὰ τοῦ Τυμφρηστοῦ, σήμερον καλουμένου Βελουχίου, συνδέεται πρὸς τὴν Πίνδον. Καὶ τὸ μὲν μικρότερον δυτικὸν ἥμισυ περιλαμβάνει τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ διασχίζεται ὑπὸ διακλαδώσεων τῆς Πίνδου πολυμόρφων, αἱ ὁποῖαι φθάνουσι μέχρι τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, τὸ δ' ἀνατολικόν, ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Λοκρίδος, τῆς Δωρίδος, τῆς Φωκίδος, τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Ἀττικῆς, κατατέμνεται ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ ἔχοντος ὕψος περὶ τὰ 2500 μέτρα, τοῦ Ἑλικῶνος, τοῦ Κιθαιρῶνος, τῆς Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ

καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ἀπολήγοντος εἰς τὸ Λαύριον. Τούτου δ' ἡ τελευταία ἄκρα, τὸ Σούνιον, ἐπιστέφεται γραφικῶς ὑπὸ τῶν σωζομένων ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Σουνιάδος ~~'Αθηνᾶς~~ τοῦ Ποσειδῶνος.

'Η Πελοπόννησος συνδέεται πρὸς τὴν στερεὰν, ὡς εἴπομεν, διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, τὸν ὁποῖον ἀποτελοῦσιν αἱ ῥάχεις αἱ ἑνοῦσαι τὴν Γεράνειαν, ὄρος τῆς Μεγαρίδος, μετὰ τῶν 'Ονείων ὀρέων τῆς Κορινθίας. 'Αλλὰ καὶ ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους ἐκεῖ ὅπου τὰ ἀκρωτήρια 'Ρίον καὶ 'Αντίρριον πλησιάζοντα σχηματίζουσι τὴν στενὴν εἴσοδον τοῦ βαθυτάτου κορινθιακοῦ κόλπου, ἡ Πελοπόννησος δὲν εἶνε ἄσχετος πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, καθότι καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς Πίνδου, τοῦ ὁποίου αἱ διακλαδώσεις ἐξακολουθοῦσι καὶ πέραν τῶν ὑδάτων τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου.

Ο ΤΑΫΓΕΤΟΣ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΟΙΛΑΔΟΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

'Απὸ τῶν προπόδων τοῦ Παναχαϊκοῦ τῆς 'Αχαΐας ὄρους ἡ χώρα ὑψοῦται βαθμηδὸν πρὸς τὴν μεσογαίαν, ὅπου ὑψηλότατα ὄρη χωρίζουσι τὴν 'Αρκαδίαν ἀπὸ τῆς λοιπῆς χερσονήσου, ἀφίνοντα μόνον πρὸς δυσμὰς δίοδον, δι' ἧς ὁ 'Αλφειὸς διαρρέων τὴν 'Ολυμπίαν χύνει τὰ ὕδατά του εἰς τὸ 'Ιόνιον πέλαγος. Τῆς στεφάνης

ταύτης τῶν ἀρκαδικῶν ὀρέων τὸ ὑψηλότατον ὄρος εἶνε ἡ Κυλλήνη ἡ ὁποία ἀνέρχεται εἰς ὕψος 2400 μέτρων ἐπιδεικνύουσα τὴν ἐκ τῶν χιόνων λευκὴν αὑτῆς κορυφὴν εἰς τοὺς ποντοποροῦντας διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Διὰ δὲ τοῦ Μαινάλου χωρίζεται ἡ Ἀρκαδία εἰς δύο ἄνισα μέρη, ὧν τὸ πρὸς ἀνατολὰς μικρότερον εἶνε μέγα ὀροπέδιον πανταχόθεν ἀποκεκλεισμένον. Πρὸς δὲ τὰ νότια τῆς Ἀρκαδίας ὄρη συνδέεται τὸ ὑψηλότατον τῶν ὀρέων τῆς Πελοποννήσου, ὁ ὑπερήφανος Ταΰγετος, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ταίναρον. Παραλλήλως δ' αὐτοῦ ἐξαπλοῦται πρὸς ἀνατολὰς ὁ Πάρνων, τοῦ ὁποίου τελευταία ἄκρα εἶνε ἡ Μαλέα.

Τέλος τὰ κυριώτερα ὄρη τῶν νήσων εἶνε ἡ Δίρφυς τῆς Εὐβοίας καὶ τὰ τῆς Κρήτης, ὧν ἡ Ἴδη ὑπὸ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ ὕψους αὑτῆς

Η ΙΔΗ ΕΝ ΚΡΗΤΗι

νεώτερον ὄνομα Ὑψηλορείτης συνδέεται ἀναποσπάστως πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν κρητικῶν ἀγώνων.

Ἀλλ' ἤθελε μεγάλως ἀπατηθῇ ὁ νομίζων ὅτι διὰ τῶν ὀλίγων κυ-

ριωτάτων ὀνομάτων τὰ ὁποῖα ἀνεγράψαμεν ἐγνώρισε τὴν ὀρογραφίαν τῆς Ἑλλάδος, σύμπλεγμα ποικιλοδαίδαλον ὀρέων πολυπλόκων καὶ πολυμόρφων, κατατεινομένων καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, διακλαδουμένων πολλαπλῶς καὶ ἄλλοτε μὲν ἐξαπλουμένων ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως εἰς δύσβατα ὕψη, ἄλλοτε δὲ σχηματιζόντων μικρὰ ἢ μεγάλα ὀροπέδια καὶ ἄλλοτε κατακρημνιζόντων τοὺς ἀπορρῶγας αὐτῶν βράχους εἰς τὰ ἑλληνικὰ πελάγη. Ὁ γιγάντειος αὐτὸς πολύπους ὁ ὁποῖος ἔχει προσκεκολλημένην τὴν παμμεγέθη κεφαλὴν ἐπὶ τῆς Πίνδου περιβάλλει διὰ τῶν πολυσχιδῶν αὐτοῦ πλοκάμων ὁλόκληρον τὴν ἑλληνικὴν γῆν καὶ λούει τοὺς πόδας του εἰς τὰ κύματα τῆς Μεσογείου.

Τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος ἦσαν πιθανῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πολὺ μᾶλλον δασώδη ἢ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Ἀλλὰ καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη παρουσιάζουσιν ἐν τῇ σκελετώδει αὐτῶν γυμνότητι πολυθελγήτρους καλλονὰς διὰ τὸ διαυγὲς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀέρος καὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἑλληνικοῦ φωτός. Ὁ ἥλιος καταυγάζων ἀπ' οὐρανοῦ συνήθως αἰθρίου, διαμορφόνει τὰ ὄρη ὡς θεόπνευστος γλύπτης παρέχων ζωὴν εἰς τὰς γραμμὰς τῶν ὑψωμάτων καὶ δίδων χρώματα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς σκιάς. Οὕτω δὲ μακρόθεν διακρίνει ὁ ὀφθαλμὸς πᾶσαν ὀφρῦν τῶν βουνῶν καὶ πᾶν κοίλωμα, ὡς εἰ ἦσαν τμήματα καλλιτεχνικοῦ ἀναγλύφου. Ὁ θεατὴς ἀμφιβάλλει ἂν βράχων τινων τὰ ἐπάλληλα στρώματα ἐπεσώρευσε τοιαῦτα ἡ φύσις ἢ μᾶλλον ἔπλασε τεχνηέντως δημιουργία χειρὸς ἀνθρωπίνης. Τὸ δὲ ὅλον περικαλλὲς θέαμα ἐναρμονίως κορυφονουσι τὰ ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν σωζόμενα πολλάκις λείψανα ἀρχαίων ναῶν, ἅτινα φαίνονται ὡς τὸ ἀκρότατον μέρος κτιρίου θεοπλάστου.

Ἀλλὰ τὰ πολύκλαδα καὶ εὔγραμμα βουνὰ δὲν εἶνε ὁ μόνος ἰδιάζων χαρακτὴρ τῆς ἑλληνικῆς χώρας· ἰδιαίτερον δ' αὐτῆς γνώρισμα ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον τῆς περιβρεχούσης αὐτὴν θαλάσσης. Αὕτη ὡς ἀδελφὴ φιλόστοργος περιβάλλει αὐτὴν ἁπανταχόθεν διὰ τῶν ὑγρῶν της βραχιόνων, καὶ οἱονεὶ πονοῦσα ὅτι ἡ ἑλληνὶς γῆ εἶνε τόσον μικρά, ὡς εἰ διὰ μεγάλης ψαλίδος περικόπτει τοὺς βράχους, ψαλιδίζει τὰς παραλίας, βοστρυχίζει τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ αὐξάνει τὴν περιφέρειαν τῆς ξηρᾶς. Ἐγνώριζε, λέγουσι, ἡ θάλασσα ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ τὴν προσεφώνουν μετὰ στοργῆς οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Πόντου, προῃσθάνετο ὅτι θὰ ἔφερε πολλάκις ἐπὶ τῶν γλαυκῶν αὐτῆς νώτων κατ' ἀρχαίους καὶ νέους χρόνους δαφνηφόρον τὴν ἑλληνικὴν δόξαν, καὶ ἔσπευσε νὰ εἰσχωρήσῃ ἀπανταχοῦ καλοῦσα διὰ τοῦ ψιθύρου της ὡς ἄλλη Σειρὴν τοὺς Ἕλληνας

ἀπὸ τῶν δυσκοινωτήτων βουνῶν εἰς τὰ χαρητωμένα παράλια, καὶ ἐκεῖθεν ἀνοίγουσα εἰς αὐτοὺς ὅλας τὰς ὑγρὰς τῆς Μεσογείου κελεύθους.

Τὸ πολύσχημον τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν εἶνε ἰδιαίτατος χαρακτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Οὐδεμία τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου ἔχει ἐν ὁμοίᾳ ἐκτάσει μεγαλειτέραν περιφέρειαν. Ἀλλὰ καὶ οὐδεμία ἄλλη χώρα παρέχει ἐν μικρῷ χώρῳ τοιαύτην ποικιλίαν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ Ἑλλὰς ἕνεκα τῆς ἀμέσου σχέσεως τῆς ὀρεινῆς γῆς πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐξαιρουμένων τῶν περὶ τὴν Πίνδον καὶ τὸν Τυμφρηστὸν ὀρεσιβίων, τῆς Δωρίδος καὶ τῆς Ἀρκαδίας οὐδεμία ἄλλη τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν στερεῖται τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀγαθῶν. Ἦτο δὲ αὕτη μεγίστη εὐεργεσία διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπιδράσασα σπουδαίως ἐπὶ τὰς τύχας τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ ὅλη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ χωρὶς τῆς μελέτης τῶν δύο τούτων ἰδιοτήτων, τῆς ὀρεινῆς φύσεως καὶ τοῦ θαλασσίου χαρακτῆρος.

Τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος χωρίζουσι τοὺς κατοίκους καὶ δυσχεραίνουσι τὴν διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίαν. Τὴν σήμερον διὰ τῶν ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων ἡ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετάβασις γίνεται ὁσημέραι εὐκολωτέρα. Ἀλλ' ὅπως φαντασθῶμεν τὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπιπροσθοῦντα ἐμπόδια, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν Ἑλλάδα ὁποία ὑπῆρχε πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν, ὁποία ὑπάρχει καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη ἐν ταῖς δυσβάτοις ἐκείναις χώραις ὅσας δὲν διασχίζουσι σιδηραῖ ὁδοὶ ἢ ἁμαξητοὶ καὶ ἐν ταῖς ὁποίαις δι' ἐπικινδύνων πολλάκις στενοπῶν σύρει τὸ βραδὺ του βῆμα τὸ φορτηγὸν κτῆνος. Ἀληθῶς μέρη τινὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἰδίως πεδινά, ἀλλὰ καί τινα τῶν ὀρεινῶν, διεσχίζοντο ὑπὸ ἀξιολόγων ἁμαξιτῶν. Ἀλλὰ πολλάς, πλείστας τῶν χωρῶν αὐτῆς συνέδεον μόνον δύσβατοι ἀτραποί, σχεδὸν δυσχώρητοι κατὰ τὰς χειμερίας ὥρας. Οὐδὲ συνέτεινεν εἰς ἄρσιν τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐσωτερικῆς συγκοινωνίας ἡ ὕπαρξις μεγάλων, πλωτῶν ποταμῶν συνδεόντων τὰς χώρας, ὡς τοῦτο συμβαίνει πολλαχοῦ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἀπ' ἐναντίας οἱ πλεῖστοι τῶν ἑλληνικῶν ποταμῶν, καίπερ ἄλλως ὄντες ὀνομαστοί, ὡς ὁ Κηφισὸς καὶ ὁ Ἰλισσὸς ἐν Ἀττικῇ καὶ ὁ Ἴναχος τῆς Ἀργολίδος, εἶνε ἁπλοῖ χείμαρροι, ἀναγνωριζόμενοι τὸ θέρος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον ἐκ τῶν θαλερῶν ροδοδαφνῶν αἵτινες κοσμοῦσι τὴν ὑπὸ τῶν χειμερίων ὑδάτων κεκαθαρμένην σκελετώδη αὐτῶν κοίτην. Ἡ γυμνότης τῶν ὀρέων ἐπιφέρει τὴν διὰ τῶν χαραδρῶν ταχεῖαν κατάπτωσιν τῶν ὑδάτων εἰς τὰς κατωφερείας χωρὶς νὰ διατηρῆται ὑγρασία ἐν τοῖς βουνοῖς. Οὕτω δὲ τὰ

ὕδατα τὰ ἐκ τῶν ὑετῶν ἢ τῆς ἀναλυομένης χιόνος προερχόμενα διαρρέουσι μεθ' ὁρμῆς ἢ ἀποξηραίνονται ταχέως. Ἀλλὰ καὶ ὅταν οἱ ποταμοὶ προέρχωνται ἐξ ἰδίων πηγῶν, αὗται εἶνε ἀνεπαρκεῖς, οὕτως ὥστε ὀλίγοι τῶν ἑλληνικῶν ποταμῶν διατρέχουσι μεγάλας ἐκτάσεις, οὐδεὶς δ' αὐτῶν εἶνε πλωτὸς ἔστω καὶ εἰς μικρὰς σχεδίας ἐπὶ διάστημα μακρόν.

Τῶν ἑλληνικῶν ποταμῶν οἱ μέγιστοι εἶνε ὁ Πηνειὸς καὶ ὁ Ἀχελῷος. Ὁ Πηνειὸς ἔχει τὰς πηγὰς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Λάκμωνος, τῆς βορείας ταύτης ἄκρας τῆς σειρᾶς τῆς Πίνδου. Συναθροίζων δὲ τὰ ὕδατα ἐξ ἁπάσης τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος φέρει αὐτὰ εἰς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Οὗτος τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ῥέει διὰ στενῆς κοιλάδος, ἔπειτα δὲ πλατυνόμενος ἐν τῇ πεδιάδι μέχρι τριάκοντα μέτρων καὶ διερχόμενος πλησίον τῶν Τρικκάλων καὶ διὰ τῆς Λαρίσης, πόλεων τὰς ὁποίας οὐ σπανίως καλύπτει διὰ τῶν πλημμυρούντων ὑδάτων του, εὑρίσκει τέλος στενὴν πρὸς τὴν θάλασσαν διέξοδον διὰ τῆς ὡραίας περιωνύμου κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, τὴν ὁποίαν σχηματίζουσι πλησιάζοντες οἱ πρόποδες τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης. Ὁ Πηνειὸς δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ πατὴρ τῆς Θεσσαλίας, καθότι κατὰ τὴν πιθανὴν γνώμην τῶν ἀρχαίων ἡ χώρα αὕτη ἐν χρόνοις παναρχαίοις ἦτο μεγάλη λίμνη, πανταχόθεν ὑπ' ὀρέων περικλειομένη, ἕως δι' ἰσχυροῦ σεισμοῦ διασπασθέντων τῶν βουνῶν ἤνοιξεν ἡ κοιλὰς τῶν Τεμπῶν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Πηνειὸς ἐξάγει εἰς τὸ πέλαγος τὰ ὕδατα τῆς Θεσσαλίας, γονιμοποιῶν τὴν πλουσίαν αὐτῆς γῆν. Ὁ δ' Ἀχελῷος τὸν ὁποῖον ὡς ἀνθρωπόμορφον ταῦρον συνείθως ἀπεικόνιζον οἱ ἀρχαῖοι, πηγάζει ὡς ὁ Πηνειὸς ἐκ τοῦ Λάκμωνος, χωρίζει τὴν Ἤπειρον ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν τὴν ὁποίαν διαχωρίζει ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας. Χύνεται δ' εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος ἀπέναντι τῆς Κεφαλληνίας καταφέρων ἐντὸς τῶν θολῶν αὐτοῦ ὑδάτων περισσὴν ἰλύν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἔχει ἀποθέσει περὶ τὰς ἐκβολάς του. Ἐπ' ἴσης δὲ μεγάλην πρόσχωσιν ἐπιφέρουσι τὰ ὕδατα τοῦ Σπερχειοῦ, ὁ ὁποῖος σήμερον ὀνομάζεται Ἑλλάδα, μεταξὺ τῆς Ὄθρυος καὶ τῆς Οἴτης παρὰ τὰς Θερμοπύλας. Τὸ στενὸν

ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΙΑ ΤΟΥ ΑΧΕΛΩΟΥ
ΕΠΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ

τοῦτο ὡς ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ ποταμοῦ δὲν εἶνε ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁποῖον ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ποταμῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος μόνος ἄξιος μνείας εἶνε ὁ Κηφισός, ὅστις διαρρέει τὴν ἀρχαίαν Φωκίδα καὶ Βιωτίαν,εἰσερχόμενος εἰς τὴν Κωπαΐδα καὶ ἐκρέων διὰ τῶν καταβοθρῶν αὐτῆς. Ἐν δὲ Πελοποννήσῳ κυριώτατος ποταμὸς εἶνε ὁ Ἀλφειός. Πηγάζων ἐκ τοῦ Ταϋγέτου διαρρέει τὰ νότια καὶ δυτικὰ μέρη τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἑνούμενος μετὰ τοῦ Λάδωνος, εἰς τὸν ὁποῖον μεταδίδει τὸ κοινὸν νεώτερον ὄνομα Ῥουφιᾶς, διασχίζει τὴν ἀρχαίαν Πισᾶτιν καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Κυπαρίσιον κόλπον πλησίον τῆς Ἀγουλινίτσας. Αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ τούτου εἶνε χαριτωμέναι. Ἐκ τῶν λοιπῶν ποταμῶν τῆς Πελοποννήσου ἄξιος λόγου τινὸς εἶνε ὁ μεσσηνιακὸς Πάμισος. Ὁ δὲ λακωνικὸς Εὐρώτας ἔχει περισσοτέραν φήμην ἢ ὕδωρ.

Πολλοὶ τῶν ἑλληνικῶν ποταμῶν ἔχουσι τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ῥέουσιν ἐπὶ μεγάλα διαστήματα ὑπὸ τὴν γῆν εἰσχωροῦντες εἰς τὰ σπηλαιώδη ἔγκατα τοῦ ἐδάφους καὶ εἰς ὑποχθόνια κοιλώματα. Τοιοῦτοι *καταπινόμενοι* ποταμοὶ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀρχαίων εἶνε πλὴν ἄλλων ὁ Εὐρώτας, ἡ Στύξ, ὁ Ἀλφειός, περὶ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἐμύθευον οἱ παλαιοί.

Τὸ αὐτὸ δὲ φαινόμενον τῆς καταπόσεως, ἤτοι τῆς ὑπογείου ἐκροῆς, βλέπομεν καὶ εἰς πολλὰς τῶν ἑλληνικῶν λιμνῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἕνεκα τῆς εἰς πολλὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους κοιλάδας διαιρέσεως ἔχει πολλὰς λίμνας σχηματιζομένας ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν ὀρέων καταρρεόντων ὑδάτων.Τῶν λιμνῶν τούτων ἡ μεγίστη εἶνε ἡ Κωπαΐς,ἧς τὰ ὕδατα ἀτελῶς ἐξέρρεον διὰ τῶν φυσικῶν καταβοθρῶν, τῶν εἰσδυουσῶν εἰς τὸ Πτῷον ὄρος τὸ περιορίζον τὴν Κωπαΐδα ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Εὐβοίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ὑπεβοήθησαν καὶ διὰ τεχνητῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων,ἥτις σήμερον ἐπιδιώκεται συστηματικῶς πρὸς ἀποξήρανσιν μὲν τῆς Κωπαΐδος,ἄρδευσιν δὲ τῶν ἀποχερσωθησομένων εὐφόρων γαιῶν διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως τῶν ὑδάτων αὐτῆς.Πλὴν δὲ τῆς Κωπαΐδος ἀξία λόγου εἶνε καὶ ἡ ἐν Αἰτωλίᾳ Τριχωνὶς ἢ λίμνη τοῦ Βραχωρίου, ἥτις πολλάκις κυμαίνεται ὑπὸ τῶν ἀνέμων, καὶ ἡ οὐ μακρὰν αὐτῆς κειμένη ὡραία λίμνη τοῦ ἀγγελοκάστρου. Αἱ δὲ πολλαὶ λίμναι τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας,εὑρισκόμεναι εἰς ὕψος ἑξακοσίων μέχρις ὀκτακοσίων μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, εἶνε ἀξιοσημείωτοι διὰ τὴν ὑπόγειον ἐκροήν. Τῶν λιμνῶν τούτων κυριώτεραι εἶνε ἡ τοῦ Φενεοῦ, ἐξ ἧς

πηγάζει ὁ Λάδων, καὶ ἡ Στυμφαλὶς, κείμεναι ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας.

Χωρίζεται λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν πολυσχιδῶν αὐτῆς ὀρέων εἰς ὀλίγας καὶ μικρὰς παιδιάδας, εἰς πολλὰς διακεκριμένας κοιλάδας μικρᾶς ἐκτάσεως, εἰς λεκανοπέδια περιωρισμένα. Δάση καὶ λόχμαι πυκναὶ καλύπτουσιν ἱκανὸν μέρους τοῦ ἐδάφους αὐτῆς, ὅπερ κυρίως ἀποτελεῖται ἐκ πυκνοῦ ἀσβεστολίθου καὶ ἐν ᾧ σπάνιαι εἶνε αἱ φλέβες πολυτίμων μετάλλων, οἷον σιδήρου, χαλκοῦ, ἀργύρου καὶ χρυσοῦ. Δὲν εἶνε λοιπὸν μεγάλη ἡ εὐφορία τῆς γῆς, περιοριζομένη εἰς ὀλίγας πεδιάδας, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λακωνικὴν, τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Ἦλιν, τὰς παιδιάδας τοῦ Στράτου ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας καί τινας τῶν ἄλλων νήσων. Παρῆγε δ' ἡ Ἑλλὰς ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους περὶ ὧν ἔχομεν γνῶσιν δημητριακοὺς καρποὺς, οἶνον καὶ ἔλαιον, ὡς καὶ ὀπώρας, ἐν αἷς ἐξεῖχον τὰ σῦκα, τὰ μῆλα, τὰ ἄπια καὶ ὁ καρπὸς τῆς ῥοιᾶς· μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν εἰσήχθη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἡ καλλιέργεια τῆς λεμονέας, τῆς πορτοκαλλέας καὶ τῆς μορέας, ἐν δὲ νεωτάτοις χρόνοις ἡ τῆς σταφίδος, τοῦ ἀραβοσίτου, τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ καπνοῦ.

Τὰ ὀλίγα δὲ ταῦτα προϊόντα ἦσαν ἀνίσως διανεμημένα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐχούσας ἐν ὀλίγῃ ἀποστάσει μεγίστην ποικιλίαν κλίματος καὶ παραγωγῆς. Ἀπὸ τῶν δυσχειμέρων καὶ ἀξένων ὀρέων, τὰ ὁποῖα καλύπτει ἡ ὀξύα καὶ ἡ ἐλάτη καὶ ὅπου διάγει ἀπομεμονωμένος βίον ἁπλοῦν καὶ ἀπεσκληρυμένον, κατερχόμενος ὁ ποιμὴν καὶ θηρατὴς εἰς τὰς κοιλάδας ἔβλεπε τὸν γεωργὸν σύροντα τὸ ἄροτρόν του καὶ πολλαπλασιάζοντα διὰ τῆς ἐργασίας τὸ τάλαντον τῆς γονίμου γῆς. Ἐν δὲ τοῖς παραλίοις τὸν ἄνευ μεγάλων κόπων ἀποζῶντα ἁλιέα παρώτρυνε τὸ ἀπὸ τῆς θαλάσσης κέρδος καὶ ἡ μετὰ τῶν ξένων θαλασσοπόρων ἐπικοινωνία εἰς μετάβασιν ἀπὸ ἀκτῆς εἰς ἀκτὴν καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ ὑψηλὰ ὄρη καλύπτει ἡ χιὼν, ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας δύναται ὁ βαρὺς ὀρεσίβιος ὁ ὑπὸ πυκνὰς ἀρνειὰς κεκαλυμμένος καὶ ἐντὸς ἄντρων ζητῶν ὑπεκφυγὴν κατὰ τοῦρίγους νὰ καταβῇ εἰς τὰς εὐηλίους ἀκτὰς ὅπου ἡμίγυμνος διαιτᾶται ἐντὸς ἐλαφροῦ λέμβου, βαυκαλιζομένου ὑπὸ τῆς ποντιάδος αὔρας, ὁ εὐκίνητος ναυτίλος.

Τοιαύτη οἵα ἡ περιγραφεῖσα τῆς Ἑλλάδος δὲν παρέχει εἰς τοὺς ἐνοικοῦντας τὰ μέσα τῆς διαβιώσεως οὕτως ἄφθονα καὶ εὐχερῆ, ὥστε ν' ἀναμένωσι μὲ τὰς χεῖρας δεδεμένας τὰ θεῖα δῶρα, οὐδ' ἀφ' ἑτέρου εἶνε

οὕτως ἄγονος καὶ σκληρά, ὥςτε νὰ μὴ βοηθῇ τοὺς ὑπὲρ ὑπάρξεως ἀγῶνας. Ὡς τὸ ἑλληνικὸν κλῖμα εἶνε ἄριστα κεκραμένον, οὕτω καὶ ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος κατέχει τὸ ἄριστον μέτρον μεταξὺ εὐφορίας καὶ ἀφορίας. Δὲν βρέχει ἀληθῶς μάννα εἰς τὸν ἀργόν, ἀλλ' οὐδὲ πληροῖ χολῆς καὶ ὄξους τὸν πονοῦντα. Ἡ ποικιλία τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος γίνεται ἀφορμὴ τῆς παραλλήλου ἀναπτύξεως πολλῶν ἔργων καὶ ἐπιτηδευμάτων. Ὁ ποιμενικὸς καὶ θηρευτικὸς βίος, ἡ γεωργία καὶ ἡ ναυτιλία λαμβάνουσι τὰς ποικιλωτάτας φάσεις ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῶν χωρῶν καὶ τοῦ χωριστοῦ χαρακτῆρος ἑκάστης αὐτῶν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως τῶν χωρῶν τούτων, τῆς εὐκρασίας τῶν ἀέρων καὶ τῆς συνδρομῆς τῆς διὰ θαλάσσης εὐχεροῦς συγκοινωνίας ἐκεῖ ὅπου ἡ γῆ παρεμβάλλει προςκόμματα ἀνυπέρβλητα, τὰ ποικίλα τοῦ βίου εἴδη ἀναμίγνυνται, τἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀγαθὰ μεταφέρονται εἰς τὸ ἄλλο, ὁ βίος οὐ μόνον εὐκολύνεται ἀλλὰ παρέχει καὶ ἀφορμὰς τέρψεως καὶ ῥᾳστώνης, ἡ ποικιλία τέλος ἀποβαίνει ἐναρμόνιος καὶ εὐεργετική.

Λαὸς κατοικῶν χώραν τοιαύτην ἐν χρόνοις μάλιστα καθ' οὓς ὁ ἄνθρωπος εὑρίσκετο συνδεδεμένος σφιγκτότερον πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἐξήρτητο περισσότερον ἀπ' αὐτῆς, φυσικῶς διεμόρφωσε χαρακτῆρα ὁποῖον εἶχεν ἡ χώρα τὴν ὁποίαν κατῴκει. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶνε ὅμοιος πρὸς τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ συνεμορφώθη πρὸς αὐτήν. Ὡς ἡ χώρα διαιρεῖται φυσικῶς εἰς διάφορα ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα μικρὰ μέρη, οὕτω καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἔμειναν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κεχωρισμένοι εἰς πολλὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους, αὐτονόμους πόλεις, ἐχούσας ἰδίαν γῆν, ἰδίαν ὕπαρξιν, ἴδιον βίον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περιοχὴ ἑκάστης πόλεως ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον περιωρισμένη καὶ ἐκ φύσεως εὔκολος πρὸς ὑπεράσπισιν, ἐγεννήθη ἐκ τούτου αἴσθημα ἀγάπης πρὸς τὴν ἰδίαν πόλιν καὶ ἀντιστάσεως πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς καὶ μεγάλη ἐμμονὴ εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς, ἥτις ὑπῆρξεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας τὸ κυριώτατον κώλυμα τῆς πολιτικῆς ἑνώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὡς δὲ ποικίλη εἶνε ἡ φύσις τῆς ἑλληνικῆς χώρας καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος, οὕτως ἐγεννήθη παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ μεγάλη ποικιλία χαρακτῆρος, ἕξεων, συνηθειῶν, συμφερόντων. Ὁ ἠπειρώτης διέφερεν οὐσιωδῶς τοῦ νησιώτου, ὁ ὀρεινὸς τοῦ πεδινοῦ, ὁ σιδηροφορῶν Ἀκαρνὰν τοῦ ἀπειροπολέμου Κερκυραίου, ὁ βαλανηφάγος τῆς Ἀρκαδίας τοῦ πορφυρέως τῆς Ἑρμιόνης, ὁ Σπαρτιάτης ὁπλίτης τοῦ Κορινθίου καπήλου, ὁ Θεσσαλὸς γαιοκτήμων τοῦ Κρητὸς τοξότου, ὁ

λεπτὸς Ἀθηναῖος τοῦ νωθροῦ Βοιωτοῦ. Εὐνόητον δ' εἶνε ὅτι ἐκ τοιούτων διαφόρων χαρακτήρων διάφορα ἐγεννήθησαν καὶ τὰ πολιτεύματα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ κατὰ διαφόρους ῥυθμοὺς ἐξεδηλώθη τὸ αἴσθημα τὸ καλλιτεχνικόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνική, ἐπιδρώσης τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, διεμορφώθη εἰς διαλεκτικὰς διαφορὰς, ποικίλλουσα ἰδίως κατὰ τὸν τονισμὸν καὶ τὴν κλίσιν τῶν λέξεων καὶ τὴν προφοράν. Ἡ δὲ ποικιλία τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν πολιτευμάτων, τῆς τέχνης, τῶν διαλέκτων τῶν ἑλληνικῶν φύλων συνέτεινεν εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς χώρας παρασκευαζομένου χωρισμοῦ τῶν λαῶν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὡς ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος χωρίζει χωρὶς νὰ διασπᾷ, κατατέμνει χωρὶς νὰ διαθραύῃ, ἀπ' ἐναντίας δὲ καὶ παρ' ὅλην τὴν ποικιλίαν καὶ παρ' ὅλας τὰς διαφορὰς ἔχει κοινὰ σημεῖα συναφείας καὶ ἀποτελεῖ ἓν ὅλων, οὕτω καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῆς ἀνῆκον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, οὕτως ἡ τέχνη διεπνέετο ὑπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας, οὕτω καὶ τὰ ποικίλα φῦλα τὰ κατοικοῦντα ἐν αὐτῇ ᾐσθάνοντο κοινοὺς παλμοὺς, εἶχον τοὺς αὐτοὺς θεοὺς, ἑώρταζον κοινὰς πανηγύρεις καὶ ὅτε ἀπηλεῖτο γενικὸς ὄλεθρος συνέδεον μετὰ τῆς ἀνάγκης τὴν θέλησιν νὰ νικήσωσιν ὁμοῦ τὸν κοινὸν ἐχθρὸν ἢ νὰ πέσωσι κοινῇ. Ἐν δὲ συνόλῳ ὡς ἐν Ἑλλάδι ἡ κατὰ τόπους ποικιλία τῆς χώρας κορυφοῦται εἰς ἓν ὅλον ἐναρμόνιον, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες παρουσιάζουσι ποικιλίαν ἐν τῇ ἑνότητι καὶ ἁρμονίαν ἐν τῇ ποικιλίᾳ. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ γλῶσσά των, ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη, τὸ πολίτευμα, ὁ βίος· τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἱστορία των.

Οὐδεμία δὲ χώρα τῆς Ἑλλάδος παρέχει συνηνωμένους ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἑλληνικῆς γῆς ὅσον ἡ Ἀττική. Οὖσα λεπτόγεως ἀλλ' ὄχι ἄγονος, ἔχει ἐκτεταμένας εὐφόρους πεδιάδας, τὴν τοῦ Μαραθῶνος καὶ τὴν τῆς Ἐλευσῖνος, καὶ δασώδη ὀρεινὰ μέρη, ἐνθυμίζοντα βορειοτέρας χώρας· τοιαύτη εἶνε ἡ Δεκέλεια. Ἐν ὅλῳ δὲ τὸ μὲν κλῖμα τῆς Ἀττικῆς εἶνε πρᾶον, διαυγέστατος δ' ὁ ἀήρ. Τὰ διασχίζοντα αὐτὴν ὄρη, ἐνέχοντα ὡραῖα μάρμαρα καὶ μέταλλα πολύτιμα, ἐπιδεικνύουσι τὰς ἀρίστας τῶν γραμμῶν καὶ τὰ κάλλιστα τῶν χρωμάτων· ἐν ἁρμονίᾳ δὲ πρὸς αὐτὰ περιβάλλεται ἁπανταχόθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, διὸ καὶ ὠνομάζετο *διθάλασσος* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Οὕτως ὁ κάτοικος τῆς Ἀττικῆς ἦτο ὀρεινὸς ἅμα καὶ πεδινὸς, ἀγρότης ἅμα καὶ ναύτης. Ἡ χώρα του ἦτο οἱονεὶ μικρογραφία τῆς ὅλης ἑλληνικῆς γῆς, οἱονεὶ Ἑλλὰς τῆς Ἑλλάδος. Δὲν εἶνε λοιπὸν θαῦμα ἂν ὁ εἰς τοιαύτην ἀγαθὴν γῆν πεσὼν

σπόρος ἐβλάστησε τὰ περικαλλέστατα τῶν ἀνθέων τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς δεικνύει ἡ ἱστορία.

Εἰς τὴν θάλασσαν χρεωστεῖ ἡ Ἑλλὰς οὐ μόνον τὴν χαρακτηριστικὴν διαμόρφωσιν τοῦ σχήματος αὐτῆς καὶ τὴν διὰ τῶν σχέσεων πρὸς τὴν ὀρεινὴν φύσιν ἐπερχομένην ποικιλίαν, ἧς εἴδομεν τἀγαθὰ ἐπακόλουθα, ἀλλὰ καὶ τὴν καθ᾽ἅπασαν τὴν Μεσόγειον ἐπέκτασιν τῶν Ἑλλήνων, δι᾽ ἧς οὐ μόνον ἐξετάθη, ἀλλὰ καὶ ἐμεγαλύνθη ἡ Ἑλλάς. Ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν κυρίως αὐτῆς αἰγιαλῶν, τοὺς ὁποίους μετ᾽ἰδιαζούσης ἀγάπης φαίνεται περιποιηθεῖσα ἡ φύσις, ἀπὸ τῶν παρ᾽αὐτοὺς ἐγκαίρως ἀκμασασῶν πόλεων, ἀπὸ τῶν πολυαρίθμων κόλπων καὶ λιμένων καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου ἤδη ἐνωρὶς ἔπλευσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ τοὺς λιμένας τῆς Μακεδονίας, τῆς Θρᾴκης καὶ τοῦ Πόντου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας. Ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος μέχρι τῆς Μασσαλίας καὶ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ σκυθικοῦ Βορυσθένους μέχρι τῆς ἀφρικανικῆς Κυρήνης ἐκινεῖτο ὁ Ἕλλην ναύτης καὶ ἔμπορος, ἔθαλλον ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐλαλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἐκόπτετο νόμισμα ἑλληνικόν.

Οὕτως οἱ Ἕλληνες, ἀφορμηθέντες ἀπὸ χώρας μικρᾶς ἀλλ᾽ ἐχούσης φύσιν ἀγαθὴν καὶ θέσιν καλὴν καὶ κλῖμα ἄριστα κεκραμένον, εὐκίνητοι καὶ ἐπιχειρηματικοὶ διέδωκαν τἀγαθὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῶν τριῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους γνωστῶν ἠπείρων, ἃς περιβρέχει ἡ Μεσόγειος. Ἄνευ δ᾽ ὑπερβολῆς δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν τὰς ἀκτὰς ταύτας Μεγάλην Ἑλλάδα, ὡς ἀπεκλήθη ἡ κάτω Ἰταλία.

Ὅτε δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἐξελληνισμένη Μακεδονία ἐξήπλωσεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὰς σαρίσσας αὐτῆς, καθ᾽ ὧν μάταια ἀπέβησαν τἄλλοτε σώσαντα τὴν χώραν ἐπάλληλα φυσικὰ αὐτῆς προπύργια, Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ὡς ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων ἤγαγεν αὐτοὺς νικηφόρους εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς Ἀσίας καὶ ἐγκαθίδρυσεν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐν Ἀφρικῇ. Τὴν μεγάλην δὲ ταύτην καθ᾽ ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἥτις καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπηρέτησε, δὲν ἠδυνήθη νὰ διαλύσῃ ἡ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Ἀπ᾽ ἐναντίας δ᾽ ἀνεγνώρισεν οὕτως εἰπεῖν τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνατολικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀφεῖσα διὰ τοῦ διχασμοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οὕτω δὲ τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνισμοῦ μετατίθεται κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος εἰς

τῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀλλοιοῦται ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ. Τὸν ἤδη μετὰ ξένων στοιχείων ἀναμεμιγμένον ἑλληνισμὸν βλέπομεν τότε τὸ μὲν κοσμοπολιτικώτερον, τὸ δὲ μᾶλλον ἠνωμένον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἢ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Τὴν δὲ ἰδέαν τελείας τῆς ἑνώσεως ἐπηύξησε καὶ κατέστησεν ἰσχυροτέραν ἡ ὑπὸ τοὺς Τούρκους μακραίων δουλεία. Ὑπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ βαρβάρου κατακτηθεὶς ὁ ἑλληνισμὸς ἤρξατο παγιούμενος μὲν καὶ ἑνούμενος κατὰ μᾶλλον ἐν ταῖς χώραις ὅσας ἕως τότε ἀνέκαθεν κατεῖχε, διασκορπιζόμενος δὲ σποράδην ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας τῆς μοιραίας πτώσεως καὶ εἰς ἄλλας χώρας εὐτυχεστέρας. Τὰ δεινὰ τῆς μακρᾶς δουλείας καὶ τὸ νέον ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἐκ δυσμῶν φῶς ὅπερ μετῆγον οἱ ἐπιστρέφοντες Ἕλληνες εἰς τὴν ταλαιπωρουμένην πατρίδα ἐξήγειραν τὸν πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως, ἥτις ἐπετεύχθη μετὰ μακροὺς ἀγῶνας συγκινήσαντας τέλος τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς. Ἀλλ' ἐπετεύχθη κατὰ μέρος μόνον διὰ διορισμοῦ χωρίσαντος τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐλευθέρους καὶ ὑποδούλους. Ἡ ἱστορία τοῦ νέου βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἀναγκαίως δύο προσαρτήσεις, προελθούσας ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ. Σκοπὸς αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ὑπάρξῃ ἡ ἀποτέλεσις τοῦ ἔργου διὰ τῆς τρίτης μεγαλειτέρας προσαρτήσεως, συμπληρούσης τὸ ὅλον, προϊόντος τῶν ἰδίων ἀγώνων καὶ καρποῦ βίου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ σώφρονος καὶ μεμελετημένου.

Α'

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

α'

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος.

Τίς θὰ εἴπῃ ἡμῖν περὶ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος; Τίς θὰ ὀνομάσῃ τὸν πρωτόπλαστον τὸν πατήσαντα τὸ ἀκόμη ἀκαλλιέργητον ἔδαφος τῆς ἑλληνικῆς γῆς, τὸ ἀβοήθητον τέκνον τῆς φύσεως τὸ εὑρεθὲν ἐν μέσῳ τῶν ὑλομανούντων δασῶν, τῶν θηριοπληθῶν ὀρέων, τῶν χαινόντων ἄντρων, τῶν πλημμυρούντων ὑδάτων, τῶν νοσηρῶν ἑλῶν τῆς Ἑλλάδος; Ἡ ἱστορία δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομά του. Ὡς τὸ παιδίον γεννᾶται ἐν τῷ κόσμῳ ἄνευ ὀνόματος ἕως παρουσιασθῇ ἀνάδοχος νὰ ὀνομάσῃ αὐτό, οὕτω καὶ οἱ λαοὶ ζῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνώνυμοι ἕως εὑρεθῇ πολλάκις γείτων ἢ ἐχθρὸς νὰ δώσῃ τὸ πρῶτον ὄνομα εἰς αὐτούς. Πολλάκις παρέρχονται αἰῶνες ἕως δοθῇ αὕτη ἡ κλῆσις, ἕως λαός τις ἔλθῃ εἰς σχέσιν πρὸς ἄλλους λαούς, ἕως ἀποκτήσῃ σημασίαν ἱστορικήν. Τὸ διάστημα τούτων τῶν αἰώνων, καθ' οὓς σιγᾷ ἡ ἱστορία, θὰ ἔμενεν ἐς ἀεὶ κεκαλυμμένον διὰ πέπλου σκοτεινοῦ, ἂν ἄλλαι ἐπιστῆμαι, ἡ προϊστορικὴ ἀρχαιολογία καὶ ἀνθρωπολογία καὶ ἡ γλωσσολογία, δὲν ἀνελάμβανον νὰνασύρωσι μίαν τοὐλάχιστον γωνίαν τοῦ πέπλου τούτου. Αἱ ἐπιστῆμαι αὗται ἀνοίγουσιν ὡς διὰ κλειδίου μαγικοῦ τὰ μυστήρια τῶν παναρχαίων χρόνων.

Πόσα ἔτη πρὸ τῆς σήμερον, πόσα ἔτη πρὸ Χριστοῦ κατῳκίσθη ἡ Ἑλλάς; Ἂν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπήντα ἡ ἱστορία, ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ὡρισμένον ἀριθμὸν ἐτῶν εὐκόλως νοητόν· ἀλλ' ἡ ἱστορία δὲν ἔχει διασώσει εἰδήσεις ἐκ τῶν παλαιοτάτων ἐκείνων χρόνων. Οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν προπάτορες εἶχον ἀσαφεῖς μόνον ἀναμνήσεις περὶ ἐποχῆς τῆς νηπίας ἀνθρωπότητος, καθ' ἣν οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχον κατοικίας, ἀλλ' ἔζων ἐν τοῖς ἀνηλίοις μυχοῖς τῶν σπηλαίων τῆς γῆς στερούμενοι ἐνδυμάτων.

[illegible]

[illegible] ἐν τῇ ἐποχῇ τῇ [illegible] κατὰ δὲ τὴν νεο-[illegible] ἐποχὴν [illegible] τοὺς λίθους ἐξ ὧν κατεσκεύαζον [illegible] καὶ τὰ [illegible], μαχαίρας, πελέκεις, τρύπας, ἀκω-[illegible] καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν [illegible] λίθων ἐργαλείων καὶ ὅπλων ἀνήκουσιν εἰς τὴν [illegible] ἐποχήν. [illegible] τούτους λίθους, εὑρισκομένους [illegible] καὶ ἐν [illegible] σχεδὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, [illegible] ὁ ἑλληνικὸς λαὸς *ἀστροπελέκια* ἢ *ἀστροπέλεκα*, πιστεύει δὲ [illegible] ὅτι ἔχουσι θεραπευτικὰς ἢ ἄλλας γοητευτικὰς ἰδιότητας.

[illegible] νὰ ὁρίσωμεν δι' ἀριθμῶν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζων οἱ [illegible] πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ὁ βίος εἶνε

κυρίως ἀντικείμενον τῆς προϊστορικῆς ἀρχαιολογίας καὶ οὐχὶ τῆς ἱστορίας, δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν βεβαιότητα ὁτιόρίζομεν τὸν χρόνον τοῦτον ἀκριβῶς. Ἀλλ' οὐχ ἧττον κατὰ πιθανὴν ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα εὑρήματα ὅμοια γινόμενα εἰς ἄλλη μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πρόκειται περὶ χιλιετηρίδων ὁλοκλήρων πρὸ τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς ἡμεῖς ζῶμεν. Ἴσως παρῆλθον ἔκτοτε ἐννέα ἢ καὶ δέκα χιλιάδες ἐτῶν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις τοῦ λίθου πρὸς κατασκευὴν ὅπλων καὶ ἐργαλείων ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολλὰς ἀκόμη χιλιετηρίδας μέχρι τοῦ λεγομένου *αἰῶνος τοῦ χαλκοῦ*, ὅτε ἤρχισεν ἡ χρῆσις τούτου τοῦ μετάλλου. Ὁ χαλκὸς βαθμηδὸν διαδιδόμενος ἀπέκλεισε σχεδὸν ὁλοτελῶς τὸν λίθον.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ ἄνθρωπος ἔγεινεν ἀπὸ ἀγρίου κοινωνικώτερος καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένος, καθ' ὅσον καὶ ἡ περιστοιχίζουσα αὐτὸν φύσις διὰ τῆς βαθμιαίας ἐργασίας γενεῶν ὁλοκλήρων ἐξημεροῦτο κατ' ὀλίγον. Ἀπὸ τῶν ἄντρων ἐντὸς τῶν ὁποίων κατήσθιεν ἀκοινώνητος τὰ ὑπ' αὐτοῦ καταβαλλόμενα θηρία, ἀλλ' ὅπου πολλάκις ἐγίνετο θῦμα αὐτῶν, κατῆλθε κατὰ μικρὸν εἰς τόπους ἡμερωτέρους. Ἐν κοινωνίᾳ δὲ μετ' ἄλλων ἔπηξε καλύβας τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πάλων ἐντὸς λιμνῶν ἢ πλησίον αἰγιαλῶν ἀκυμάντων. Ἡ τοιαύτη οἴκησις ἐξησφάλιζεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν θηρίων καὶ τῶν ἐπικινδύνων ἐπιδρομῶν πολεμίων φύλων. Τοιαῦτα χωρία λιμνοδιαίτων ἀνθρώπων τῶν παναρχαίων χρόνων εὑρέθησαν μάλιστα ἐν Ἑλβετίᾳ εἰς μέρη ὅπου αἱ λίμναι ἐσκεπάσθησαν ὑπὸ παχέα στρώματα ἰλύος. Αἱ ἑλληνικαὶ λίμναι δὲν ἐξητάσθησαν ἀκόμη ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν. Ἀλλ' ὑπάρχει μεγάλη πιθανότης ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν οἱ ἄνθρωποι ἔζησαν ἐν λίμναις ἐντὸς καλυβῶν ἐκτισμένων ἐπὶ πάλων. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τοιαύτας οἰκήσεις ἐν ταῖς λίμναις τῆς Θρᾴκης καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν Φᾶσιν πλησίον τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Καὶ τὴν σήμερον δὲ σῴζονται ἐν Ἑλλάδι λείψανα τοιούτων λιμναίων κατοικιῶν. Διὰ νὰ λάβωμεν ἰδέαν τῶν παναρχαίων ἐκείνων οἰκήσεων, ἀρκεῖ νὰ ἴδωμεν τὰς καλύβας τὰς καλουμένας *πηλάδας* τὰς ὁποίας ἐν τῇ λίμνῃ τοῦ Μεσολογγίου πηγνύουσιν οἱ ἁλιεῖς, συγκοινωνοῦντες μετ' ἀλλήλων διὰ μονοξύλων ὡς οἱ ἀρχαῖοι λιμνοδίαιτοι παρὰ τὸν Φᾶσιν. Ἀνάλογοι δ' εἶνε καὶ αἱ καλύβαι τῆς θεσσαλικῆς λίμνης Κάρλας, τῆς Βοιβηίδος τῶν ἀρχαίων, ἐν ταῖς ὁποίαις διανυκτερεύουσιν οἱ ποιμένες πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν. Ἀλλὰ καὶ εὑρήματά τινα γενόμενα ὑπο-

'Οστᾶ καὶ χειροτ…
μέχρι τοῦδε ἐν …
ἔζων ἐν τῇ ἑλλ…
ἢ δὲν ζῶσι π…
ἐκ τοῦ κόσμ…
τοῦ μυελοῦ …
τὰ ὀστᾶ δι…
τῶν Ἀθη…
Πικέρμ…
ται ὅτι …
Τὴ …

… ὕπαρξιν τοιού-

… νεώτερος εἶνε ὁ
… βίον μανθάνομεν
… τὰ ὁποῖα σώζονται
… Θήρᾳ καὶ ἐν Θη-
… ἡφαιστείου ἐνεργείας,
… καὶ τοῦ Ἀσπρονησίου
… ὁ ἄβυθος κόλ-
… Ἡ ἐπιφάνεια τῆς
… καὶ καταφερομένη
… γεωργησίμου
… ἀποζῶντες ἐκ τῶν
… ἧς κατεποντίσθη
… ὕτω δ' ἐσχηματί-
… ἡ νῆσος εἰς τρία
… Ἀσπρονῆσι. Κατὰ τὴν
… ἔχον βάθος
… γαῖαι καὶ αἱ
… Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατα-
… ἀποκατασκεύους,
… περίπου ἐτῶν
… ὑπῆρξε σπου-
… ἀρχαιότητα
… τῆς κατα-
… καὶ τὰ ὑπάρ-
… ὁποῖος
… Ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν
… ὑποθέ-
… αἱ
… ἀγγεῖα τῶν
…
… κατεσκεύαζον τὸν
… μεγάλων πίθων, ἐν
… αὐτὰς ἡ φλο-
… ἴχνη καὶ τὰ

πήλινα ἀγγεῖα, ἅτινα ἐχρησίμευον εἰς τὴν μαγειρικήν των, τὰ σκαφίδιά των, τὰ ὑφαντικά των ἐργαλεῖα ἔμειναν ἄθικτα, καὶ νομίζεις ὅτι ἀναμένουσιν ἀκόμη τὸν κύριόν των. Φαίνεται ὡς νὰ μὴ παρῆλθε πολλὴ ὥρα ἀφ' ἧς ὁ παμπάλαιος Θηραῖος κατέθηκεν εἰς τὴν οἰκίαν του τὰς λιθίνας αἰχμὰς τῶν βελῶν δι' ὧν ἐθήρευε, τὰ μαχαιρίδιά του, τοὺς πρίονας δι' ὧν ἀπέκοπτε τὴν ἀγριελαίαν καὶ τὸν σχῖνον, δένδρα κοινὰ τότε ἐν τῇ νήσῳ. Σῴζονται ἀκόμη τὰ λίθινα βάρη, ἅτινα ἐνέβαλλεν ἐντὸς τῶν δικτύων, ὅπως κατακρημνίζωνται εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, τὰ πιεστήρια δι'ὧν ἔθλιβε τὰς ἐλαίας του, τὰ ἐκ λάβας σταθμὰ ἅτινα ἐχρησίμευον ὡς βάσις τῆς πωλήσεως καὶ ἀγορᾶς. Αἱ κατοικίαι ἄλλοτε μὲν εἶνε καλύβαι πτωχικαὶ ἐκτισμέναι διὰ λίθων ἀκατεργάστων ἄνευ ἀμμοκονίας, ἄλλοτε δὲ πλουσιώτεροι οἶκοι ἐκ λίθων πελεκητῶν, ἔχοντες στέγην καὶ τοίχους κεκονιαμένους. Τοὺς οἴκους τούτους πληροῦσι τὰ οἰκιακὰ σκεύη, τὰ ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα τῆς ἁλιείας καὶ θήρας, τὸ ἔλαιον καὶ οἱ ἐναποθηκευμένοι καρποὶ τῶν ἀγρῶν του, ἐν τοῖς ὁποίοις ἔβοσκον ποίμνια προβάτων καὶ αἰγῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐργαλείων εἶνε κατεσκευασμένα ἐξ ἐγχωρίου λάβας, ἄλλα δ' ἐκ λελεασμένων σκληρῶν λίθων. Ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν του καὶ στολισμὸν τοῦ σώματος καὶ τοῦ οἴκου του ὁ ἄνθρωπος οὗτος τῆς λιθίνης ἐποχῆς δὲν περιωρίζετο εἰς τὰ προϊόντα τῆς νήσου ἐν ᾗ ἔζη. Ὁ εὔκολος ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος πλοῦς ἤνοιγεν ἤδη αὐτῷ καὶ τὰς ἀγορὰς ἄλλων λιμένων. Οὕτως ἐλάμβανεν ἐκ Μήλου ὅπλα κατεσκευασμένα ἐκ λίθων οἱ ὁποῖοι δὲν εὑρίσκοντο ἐν Θήρᾳ· εἰς τὴν συλλογὴν τῶν λιθίνων του ὅπλων προςετίθετό ποτε σπάνιον χαλκοῦν ἢ χρυσοῦν τεχνούργημα εἰςαγόμενον ἐκ ξένων χωρῶν. Ἀφ' ἑτέρου μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ ἁπλᾶ πήλινα ἀγγεῖα, ἅτινα κατεσκεύαζε διὰ τοῦ τροχοῦ ἐκ τῆς θηραϊκῆς γῆς, ἐπλούτιζε τὸν οἶκόν του καὶ διὰ τελειοτέρων ἀγγείων, τῶν ὁποίων τά τε σχήματα καὶ διαγράμματα ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ παλαιότατα ἀγγεῖα τῆς Μήλου καὶ Ῥόδου.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι οὗτοι κάτοικοι τῆς Θήρας διὰ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, εἰς τὰς ὁποίας προςετίθεντο αἱ ἀρχαὶ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, εἶχον ἀποκτήσει καὶ πλοῦτον ἱκανὸν καὶ πολιτισμὸν ὄχι ἀσήμαντον. Ἡ δ' ἐποχὴ καθ' ἣν ἔζων τοιοῦτον βίον οἱ Θηραῖοι, ἴσως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῶν Κυκλάδων, ἀπέχει ἀπὸ τῶν ἡμερῶν μας τοὐλάχιστον τετρακιςχίλια ἔτη, ἂν παραδεχθῶμεν τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν γεωλόγων περὶ τοῦ χρόνου ὅτε ἐπῆλ-

[illegible]

6'

Ἄρ[illegible] καὶ Πελασγοί

Ἀπ[illegible] τῶν [illegible] τῆς Ἑλλάδος [illegible] τῆς ἐν τῇ [illegible] τῶν [illegible], οὐ μόνον διὰ τὴν [illegible] τῶν [illegible], ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διαφορὰν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. [illegible] τῶν [illegible]: Εἶνε [illegible] [illegible] ἢ [illegible] τινὰς μεταβολάς; Οἱ [illegible] συνεχίζεται κατ᾽ ὀλίγον σὺν τῷ [illegible] διὰ τῶν ἔξωθεν [illegible] ἢ ἀντικατεστάθησαν [illegible] ὑπ᾽ ἄλλων [illegible] πολιτισμὸν ἐκ γῆς ξένης; Οἱ Ἕλληνες δὲν [illegible] τοιαύτης μεταβολῆς. Ἀπ᾽ ἐναντίας δ᾽οἱ [illegible] ἦσαν αὐτόχθονες, συνεχθέντες ἐξ αὐτῆς [illegible] ἔξωθεν οὐδ᾽ ἀντικατασταθέντες ποτὲ ὑπ᾽ ἄλλων δὲν [illegible] οὔτε μακρυνῆς τινὸς πατρίδος,

οὔτε κοινῶν ἀδελφῶν μεθ' ὧν νὰ συνέζησάν ποτε ὁμοῦ ἐν παλαιοῖς χρόνοις μακρὰν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὅμως εἰς τοιοῦτο συμπέρασμα ἔφθασεν ἡ νεωτέρα γλωσσολογία. Ἰδοὺ δὲ πῶς ἔγεινεν ἡ θαυμασία αὕτη ἀνακάλυψις διὰ τῆς ὁποίας ἐχύθη ἀπροσδόκητον φῶς εἰς ἐποχὴν παλαιοτάτην, περὶ τῆς ὁποίας οὔτε οἱ λαοὶ περὶ ὧν πρόκειται ἔχουσι σαφεῖς ἀναμνήσεις οὔτε ἡ ἱστορία διεφύλαξεν εἰδήσεις.

Ἐξεταζομένων τῶν διαφόρων γλωσσῶν τοῦ κόσμου εὑρέθη ὅτι ἂν καὶ εἶνε τόσον πολλαὶ καὶ τόσον ποικίλαι ὥστε οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ συνεννοηθῶσι μεταξύ των ἕκαστος μὲ τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν, ἐν μέσῳ ταύτης τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν εὑρίσκεται σχέσις τις καὶ ἀναλογία. Τινὲς μὲν γλῶσσαι εὑρίσκονται ἐν κατωτάτῳ σταδίῳ ἀναπτύξεως, ἔχουσαι μόνον λέξεις μονοσυλλάβους καὶ ἀκλίτους, ἄλλαι δ' ἐπροχώρησαν εἰς τὸν σχηματισμὸν λέξεων διὰ συγκολλήσεως τῶν ῥιζῶν ἢ καὶ μορίων τινῶν ἀλλ' ἄνευ κλίσεως, ἄλλαι τέλος ἔφθασαν εἰς τὸν τελειότατον βαθμὸν τῆς προόδου γενόμεναι κλιταὶ ἤτοι ἐκφράζουσαι τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῶν ἐννοιῶν δι' ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν μεταβολῶν τῶν λέξεων. Τελειότεραι δὲ τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν εἶνε αἱ λαλούμεναι παρὰ τῶν λαῶν τῆς καυκασίας φυλῆς, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦντες τὴν Εὐρώπην, Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν διεδραμάτισαν σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Εἰς τὰς γλώσσας ταύτας ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἔδωκε τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε· αὗται εἶνε αἱ χαμιτικαί, σημιτικαὶ καὶ ἰαπετικαὶ γλῶσσαι. Οἱ τὰς ἰαπετικὰς γλώσσας, τὰς ἄριστα πασῶν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνεπτυγμένας, λαλοῦντες λαοὶ ἀποτελοῦσι τὴν λεγομένην ἀριανήν, ἰνδογερμανικὴν ἢ ἰνδοευρωπαϊκὴν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία εἶνε ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρωταγωνιστήσασα καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη κυριωτάτη ἀντιπρόσωπος τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς αὐτὰς ἀνήκουσιν αἱ γλῶσσαι ἁπάντων τῶν σημερινῶν κατοίκων τῆς Εὐρώπης ἐκτὸς τῶν Τούρκων, τῶν Οὔγγρων, τῶν Λαπώνων καὶ Φίννων καὶ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Γαλλίᾳ καὶ βορείῳ Ἱσπανίᾳ Γασκόνων. Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀνήκουσιν ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας οἱ Ἰνδοί, Πέρσαι καὶ Ἀρμένιοι. Τέλος τῆς αὐτῆς μεγάλης οἰκογενείας ἀπετέλουν μέρος οἱ ἀρχαῖοι Θρᾷκες καὶ Ἰλλυριοί.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνήκει λοιπὸν κατὰ τὰς ἐρεύνας τῆς νεωτέρας γλωσσολογίας εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῶν γλωσσῶν εἰς τὰς ὁποίας κατατάσσεται ἡ ἰταλικὴ καὶ ὅσαι ἄλλαι προῆλθον ἐκ τῆς ἀρχαίας λατινικῆς, ἡ ἀγγλικὴ καὶ γερμανικὴ καὶ αἱ ἄλλαι συγγενεῖς πρὸς αὐτάς,

ἡ ῥωσικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ σλαβικαὶ, ἡ ἀλβανικὴ, ἡ ἰνδικὴ, ἡ περσική. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συγγένεια αὕτη δὲν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν ἀναλογίαν τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων καὶ εἰς τοὺς γραμματικοὺς κανόνας ἐν γένει, ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς τὴν ὕπαρξιν πολλῶν κοινῶν ῥιζῶν λέξεων, εἶνε εὐνόητον ὅτι ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν γλωσσῶν τούτων ἔμελλε πολλὰ νὰ διδάξῃ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν οἱ ὁποῖοι ἐλάλουν ἢ λαλοῦσιν αὐτάς. Ἡ γλῶσσα εἶνε ἡ ἔκφρασις τῶν ἐσωτερικῶν διανοημάτων τοῦ ἀνθρώπου· εἶνε λοιπὸν καὶ τὸ φυσικὸν κάτοπτρον τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν λαῶν. Ἡ γλῶσσα τοῦ παιδίου εἶνε πτωχὴ, διότι ὀλίγα γνωρίζει, ὀλίγα ἐννοεῖ, ὀλίγας ἔχει ἀνάγκας. Καθ' ὅσον ἡ ἀντίληψίς του αὐξάνει καὶ ὁ κύκλος τῶν ἰδεῶν του εὐρύνεται, πλουτίζεται βαθμηδὸν καὶ τὸ λεξικόν του. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς λαούς. Δυνάμεθα λοιπὸν διὰ τῆς μελέτης τῶν γλωσσῶν, διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν λέξεων τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται νὰ γνωρίσωμεν τὴν πνευματικὴν κατάστασιν καὶ τὸν βίον αὐτῶν. Τοῦτο πράξασα ἡ ἐπιστήμη διὰ τὰς γλώσσας τῶν ἀρίων λαῶν καὶ συγκρίνασα αὐτὰς εὗρεν ὅτι παρ' ὅλην τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς γῆς ἐπὶ τὴν ὁποίαν εἶνε διαδεδομέναι αἱ γλῶσσαι αὗται, παρ' ὅλην τὴν παρέλευσιν πολλῶν ἑκατονταετηρίδων κατὰ τὰς ὁποίας ζῶσι κεχωρισμένοι οἱ λαοὶ οἵτινες λαλοῦσιν αὐτάς, παρ' ὅλην τὴν φαινομένην καταπληκτικὴν διαφορὰν τοῦ λεκτικοῦ αὐτῶν, διαφορὰν τοιαύτην, ὥστε σήμερον ὁ Ἕλλην δὲν ἐννοεῖ τὸν Ἰταλὸν, οὔτε ὁ Ῥῶσος τὸν Ἰνδὸν, οὔτε ὁ Γερμανὸς τὸν Πέρσην χωρὶς νὰ σπουδάσῃ ὁ εἷς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἄλλου, παρ' ὅλα ταῦτα ὑπάρχουσι κοινά τινα σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα συναντῶνται. Ὑπάρχουσι λέξεις τινὲς, λέξεις οὐσιώδεις, αἱ ὁποῖαι εἶνε αἱ αὐταὶ εἰς ὅλας ταύτας τὰς γλώσσας ἢ εἰς τὰς πλείστας αὐτῶν· ἂν δ' ἔχωσι μικρὰς διαφορὰς εἶνε τοιαῦται ὥστε δὲν ἐμποδίζουσι τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κοινῆς ῥίζης. Ἐξάγεται λοιπὸν ἐκ τούτου ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν ὅλαι αἱ σήμερον τόσον διαφέρουσαι ἀπ' ἀλλήλων γλῶσσαι ἀπετέλουν μίαν καὶ μόνην, καθ' ἣν οἱ λαοὶ οἱ λαλοῦντες αὐτὰς οἱ ὁποῖοι σήμερον ἔχουσι χωριστὰς, ἀπ' ἀλλήλων μεμακρυσμένας οἰκήσεις συναπήρτιζον ἕνα κοινὸν λαὸν, ἔχοντα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατοικίαν. Καὶ δὲν μανθάνομεν τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐκ τοῦ εἴδους τῶν λέξεων τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ πανάρχαιος ἐκεῖνος κοινὸς λαὸς πρὸ τοῦ διασκορπισμοῦ του εἰς πολλὰς χώρας καὶ τοῦ χωρισμοῦ του εἰς πολλοὺς λαοὺς συμπεραίνομεν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο ὅτε ἦτο ἡνω-

μένος. Βλέποντες παραδείγματος χάριν ὅτι κοιναὶ εἶνε εἰς τοὺς ἀρίους λαοὺς αἱ λέξεις αἱ ἐμφαίνουσαι τὸν *πατέρα*, τὴν *μητέρα*, τὴν *θυγατέρα*, τὸ *γένος*, συμπεραίνομεν ὅτι ἐν τῇ κοινῇ αὐτῶν πατρίδι δὲν ἔζων ἀκοινώνητοι, ἀλλ' ὅτι εἶχον ἤδη τὴν ἰδέαν τῆς οἰκογενείας, καὶ ὅτι αἱ οἰκογένειαι δὲν ἔζων ἀποκεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' εἶχον ἤδη τοὐλάχιστον τὴν κοινωνικὴν ἐκείνην ἐπίδοσιν ἡ ὁποία ἀπαιτεῖται ὅπως πλείονες οἰκογένειαι ἀποτελέσωσιν ἄθροισμα. Εὑρίσκοντες κοινὰς τὰς λέξεις δι' ὧν δηλοῦται ὁ *βοῦς*, ὁ *ἵππος*, ὁ *ταῦρος*, ὁ *ὄϊς* (πρόβατον), ὁ *κύων*, ὁ *χήν*, ἐννοοῦμεν ὅτι εἶχον ζῷα κατοικίδια καὶ ὅτι ἐζεύγνυον εἰς ἁμάξας βόας καὶ ἵππους ἀφ' οὗ ὑπῆρχον παρ' αὐτοῖς οἰκεῖαι αἱ λέξεις *ἄξων* καὶ *ζυγόν*. Οὐδ' ἦσαν πλέον νομάδες, ἔχοντες κοινὴν γνῶσιν τοῦ *δόμου*, τοῦ *οἴκου*, τῆς *θύρας*, τοῦ *ἄστεως*. Ὁμοίως εἶχον κοινὰς τὰς λέξεις δι' ὧν δηλοῦται ἡ *ναῦς* καὶ ὁ *ἐρετμός*. Ἤδη δὲ τὴν κοινὴν ἀρχικὴν ἐνδυμασίαν ἐδήλου ἡ *ἐσθὴς* ἣν παρεσκεύαζον ἔχοντες κοινὴν γνῶσιν τοῦ *νήθειν*. Τὰς τροφὰς αὐτῶν παρεσκεύαζον διὰ τοῦ πυρὸς κοινὴν ἔχοντες γνῶσιν τοῦ *ἅλατος*.

Ἦσαν λοιπὸν οἱ Ἄριοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συμβιώσεως αὐτῶν λαὸς ποιμένων, οὐκ ἀδαῶν τῆς τε γεωργίας καὶ τῆς ναυτιλίας, ἱκανῶς δὲ προηγμένων ἐν τῷ πολιτισμῷ. Εἶχον δὲ ἤδη τὰς ἀρχὰς θρησκείας ἥτις βάσιν εἶχε τὴν μονοθεΐαν καὶ τὴν λατρείαν ὑπερτάτου τινὸς θεοῦ, ἔχοντος ὅμως διαφόρους ἰδιότητας, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀπετέλει ἰδίαν ὑπόστασιν καὶ ἐπροσωποποιεῖτο ἰδιαιτέρως. Οὕτω δ' ἡ μονοθεΐα τῶν Ἀρίων εἶχε τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς χαρακτῆρας πολυθεΐας.

Περὶ δὲ τῆς χώρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ κοινὸν βίον συζῶντες οἱ Ἄριοι ἔφθασαν εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς προαγωγῆς, δὲν διέσωσαν κοινὰς ἀναμνήσεις. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ κοινὴ αὐτῶν κοιτὶς ὑπῆρξεν ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ πρὸς βορρᾶν που τῆς ἰνδικῆς χώρας. Ἐκεῖθεν ἤρχισαν ἀποσχιζόμενοι πρὸς δυσμὰς διὰ λόγους ἀγνώστους καὶ κατ' ἐποχὴν ἄγνωστόν τινες τῶν λαῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἰαπετικὴν οἰκογένειαν. Ἐκ τῶν λαῶν τούτων οἱ προπάτορες τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν προπατόρων τῶν Ἰταλῶν συνέζησαν ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν χρόνον πρὶν ἢ τελευταῖον ἀποχωρισθῶσιν, ὡς διδάσκει ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις τῆς γλώσσης τῶν δύο τούτων λαῶν. Ἐν τῇ συμβιώσει ταύτῃ οἱ Γραικοϊταλοὶ ἐπέδωκαν πολὺ περισσότερον τῶν ἡνωμένων Ἀρίων εἰς τὴν γεωργίαν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κοινῆς ὀνομασίας τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων, τοῦ χόρτου, τῆς κριθῆς καὶ ἄλλων

φυτῶν, αὐτοῦ τοῦ οἴνου· κατὰ δὲ τὸν μονιμώτερον τοῦτον γεωργικὸν αὐτῶν βίον ἀνέπτυξαν τελειότερον τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκογενειακῆς συνενώσεως, τὴν ὁποίαν παριστάνει ἡ κοινὴ θεὰ *Ἑστία*.

Εἰς τοιοῦτον σημεῖον πολιτισμοῦ εὑρίσκοντο οἱ προπάτορες τῶν Ἑλλήνων ὅτε συγκατῴκουν μετὰ τῶν παλαιῶν Ἰταλῶν κατὰ τὴν δυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν ἐποχῇ τῆς ὁποίας ἀνάμνησιν δὲν διεφύλαξεν ἡ ἱστορία. Πότε δ' ἔγεινεν ὁ χωρισμὸς τῶν δύο λαῶν καὶ διὰ τίνος δρόμου οἱ πανάρχαιοι Ἕλληνες ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν γνωρίζομεν. Πιθανὸν δ'εἶνε ὅτι διεπεραιώθησαν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐν αἷς εὗρον ἐγκατεστημένα ἤδη ἄλλα τινὰ φῦλα, ἐπ' ἴσης ἀριανὰ καὶ ἑπομένως συγγενῆ πρὸς αὐτούς. Ἦσαν δ' οἱ πρόδρομοι οὗτοι τῶν Ἑλλήνων λαοὶ ἰλλυρικοὶ καὶ θρακοφρυγικοὶ ἐνωρὶς ἀποσπασθέντες καὶ ἐλθόντες ὡς τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου εἶχον ἀναμιχθῆ ἐν μέρει μετὰ λαῶν σημαντικῶν. Ὑπῆρξαν δ' οἱ λαοὶ οὗτοι ἐν ταῖς ἔπειτα ἑλληνικαῖς χώραις οἱ πρῶτοι διάδοχοι τῶν ἀπολιτίστων πρώτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, οἵτινες πιθανῶς δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν ἀριανὴν οἰκογένειαν. Τὰς δὲ δύο ταύτας μεγάλας μεταναστεύσεις ἀρίων λαῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς γενομένας ἐφ' ἅπαξ καὶ διὰ μιᾶς, ἀλλ' ὡς ἐπελθούσας ἐκ διαλειμμάτων καὶ κατὰ σταθμοὺς ἐν διαστήματι χρόνου μακροῦ.

Μόνον κατὰ τοιοῦτον τρόπον δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν παλαιὰν ἐθνολογίαν τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ὁποίας ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένας εἰδήσεις διέσωσαν οἱ ἀρχαῖοι. Οὗτοι ἀνέφερον πολλὰ ὀνόματα τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Τούτων δὲ τὸ ἐπικρατέστατον ἦτο τὸ τῶν Πελασγῶν, οὓς ἔλεγον κατοικοῦντας κυρίως τὴν Ἤπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Ἀττικήν, τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, μάλιστα δῆλα δὴ ἐκείνας τὰς χώρας περὶ ὧν ἐνομίζετο ὅτι οὐδέποτε ἤλλαξαν κατοίκους. Ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπεδόθη οὐχ ἧττον τὸ ὄνομα Πελασγία. Παρεκτὸς δὲ τοῦ ὀνόματος τούτου ἀνεφέροντο Δρύοπες, Ἄβαντες, Κουρῆτες, Καύκωνες, Ἄονες, Ὕαντες, Τέμμικες, Φλεγύαι, Τηλεβόαι, Κραναοί, Μινύαι καὶ ἄλλοι πολλοὶ λαοί. Ὡς ἐν τοῖς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις οἱ Ἕλληνες εἶχον διάφορα ὀνόματα, φυλετικὰ ἢ τοπογραφικά, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ οἱ κάτοικοι ἔφερον διάφορα ὀνόματα κατὰ τὰς διαφόρους χώρας ἢ ὡς ἐκ τοῦ φύλου εἰς ὃ ἀνῆκον. Οἱ δὲ Πελασγοὶ ἀνεφέροντο ἴσως τὸ κατ' ἀρχὰς ὡς ἓν τῶν

τοιούτων προϊστορικῶν φύλων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν τὸ μάλιστα διαδεδομένον, ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα αὐτῶν κατόπιν ὡς περιληπτικὸν τῶν διαφόρων λαῶν οἵτινες κατῴκουν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχήν.

Μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν πελασγικῶν τούτων λαῶν οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες συνέδεον ἐθνολογικούς τινας μύθους, παραδόσεις περὶ παναρχαίων μεταναστεύσεων, διηγήσεις περὶ τῆς πρώτης οἰκήσεως πόλεων, εἰδήσεις τινὰς περὶ προϊστορικῶν γενεχλογιῶν. Ἐκ τῶν ποικιλωτάτων τούτων, πολλάκις ἀσαφῶν, λόγων, ἐκ τῶν ποιητικῶν τούτων καὶ πολλάκις ἀντιφατικῶν πρὸς ἀλλήλας διηγήσεων μικρὸν ἢ μᾶλλον οὐδὲν ὄφελος δύναται νὰ πορισθῇ ἡ ἱστορία. Εἶνε δὲ λυπηρὸν ὅτι ὀλιγίστας δυνάμεθα νὰ γράψωμεν θετικὰς εἰδήσεις περὶ λαοῦ σπουδαιοτάτου, τὸν ὁποῖον ἐν χρόνοις παλαιοτάτοις εὑρίσκομεν διεσπαρμένον οὐ μόνον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ.

Παριστάνονται λοιπὸν οἱ Πελασγοὶ ὡς ὑπερβάντες ἤδη τὸ στάδιον τῆς βαρβαρότητος καὶ ἔχοντες ἱκανὸν πολιτισμόν. Τοῦτο ὑπονοοῦντες οἱ μῦθοι ἀνέφερον εἰς τὸν Πελασγόν, τὸν ἐπώνυμον τῶν πελασγικῶν λαῶν, τὴν ἐπινόησιν τῆς καλύβης, τὴν πρώτην χρῆσιν τῶν ἐκ δερμάτων χιτώνων καὶ τὴν κατάργησιν τῶν δυσπέπτων καὶ ἐνίοτε βλαβερῶν φυτικῶν τροφῶν, ἃς ἔτρωγον οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῶν διὰ τῶν βαλάνων. Οἱ Πελασγοὶ δὲν εἶνε φερέοικοι νομάδες, ἀλλ' ἔχουσι μονίμους κατοικίας καὶ εἶνε ἐπιδεδομένοι κυρίως εἰς τὸν γεωργικὸν βίον, καλλιεργοῦντες μάλιστα εὔφορα πεδία, καλούμενα *ἄργη*. Τὴν δὲ κοινωνικὴν πρόοδον τῶν Πελασγῶν δεικνύει καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς ὕπαρξις ὡρισμένων θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ κεκανονισμένης λατρείας τῶν θεῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὅτι ἐλάτρευον τὸ θεῖον ἀνωνύμως, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον βλέπομεν ὅτι ἐλατρεύθησαν ὑπ' αὐτῶν θεοὶ ἔχοντες ἕκαστος ἴδιον ὄνομα, ἰδίαν σημασίαν, ἴδιον χαρακτῆρα. Σεβαστὴ δ' ἐξέχει ἡ μορφὴ τοῦ πελασγικοῦ Διὸς τοῦ λατρευομένου ἐν τῇ δυσχειμέρῳ τῆς Ἠπείρου Δωδώνῃ, ὅπου ἱερεῖς *ἀνιπτόποδες* καὶ χαμαὶ κοιμώμενοι ὑπηρέτουν τὸν ὕψιστον θεὸν καὶ ὅπου μαντικαὶ ἱέρειαι ἡρμήνευον τὰ βουλεύματά του ἐκ τῆς κινήσεως τῶν φύλλων τῆς ἱερᾶς δρυὸς καὶ ἐκ τοῦ φλοίσβου τῆς γείτονος ψυχρᾶς πηγῆς. Οὐδ' ἐξέλιπε τὸ δωδωναῖον μαντεῖον καὶ ἡ λατρεία τοῦ πελασγικοῦ Διὸς ὅτε ἐξέλιπον πλέον οἱ Πελασγοί, ἀλλ' ὁ σεβασμὸς ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Ἑλληνικὴν δὲ τρόπον τινὰ σφραγῖδα ἐπιθέτει εἰς τὸν πελασγικὸν Δία ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ποιητὴς

ὁ Ὅμηρος, παριστάνων ἕνα τῶν κυριωτάτων προσώπων τῶν ἡρωικῶν χρόνων, τὸν Ἀχιλλέα, προσφωνοῦντα μετὰ σεβασμοῦ τὸν θεὸν τῆς Δωδώνης. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ τῶν Πελασγῶν εἶνε οἱ αὐτοὶ οὓς κατόπιν βλέπομεν λατρευομένους παρὰ τῶν Ἑλλήνων.

Πλὴν δὲ τῶν παραδόσεων τούτων ἔχομεν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγκατοικήσεως τῶν Πελασγῶν σπουδαῖα ἴχνη, τὰ θαυμάσια λείψανα τειχῶν καὶ ἀκροπόλεων, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι ἔδιδον τὸ ὄνομα *Λάρισα*, ὅπερ διέσωσάν τινες τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων, ἐν αἷς καὶ ἡ θεσσαλική. Τὰ παλαιότατα ταῦτα μνημεῖα ἀνθρωπίνης τέχνης ἐν Ἑλλάδι ἐξήγειραν τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχαίων, οἱ ὁποῖοι ὠνόμαζον αὐτὰ *κυκλώπεια τείχη*, λέγοντες ὅτι ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν ἐκ Λυκίας ἐμπειροτέχνων Κυκλώπων. Τοιαῦτα εὐπαγῆ κτίρια τῶν ῥωμαλέων Πελασγῶν οἰκοδόμων μαρτυροῦσι τὴν ἐπιμονὴν καὶ τέχνην αὐτῶν δι' ἧς κατωρθώθη ἡ ἀνέργεσις ἔργων τὰ ὁποῖα μόλις ἔχουσιν ἀνάλογα ἐν τοῖς μεγίστοις βασιλείοις τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς, ἔνθα εἰργάζοντο μυριάδες δούλων ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν δυναστῶν, ἢ ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ὅτε ἡ ῥωμαϊκὴ κοσμοκρατορία διέθετε σπουδαιοτάτας ὑπὲρ τῶν τεχνικῶν ἔργων δαπάνας. Τὰ πελασγικὰ τείχη, εὑρισκόμενα πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἶνε συνήθως ᾠκοδομημένα ἄνευ οὐδεμιᾶς συνδετικῆς ὕλης, ἐπὶ βράχων αποτόμων, τῶν ὁποίων παρακολουθοῦσι τὸ σχῆμα, ἐκ λίθων πελωρίων ἄλλοτε μὲν ὅλως ἀκατεργάστων καὶ συνεχομένων διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν βάρους, τῶν μεταξὺ κενῶν συμπληρουμένων διὰ μικροτέρων λίθων, ἄλλοτε δὲ κεκομμένων καὶ ἐχόντων πολλὰς γωνίας προσαρμοζομένας ἀκριβῶς εἰς ἀλλήλας, ἄλλοτε δὲ τέλος τετραγωνικῶν καὶ κατὰ σειρὰς ὁριζοντίους διατεταγμένων.

ΠΕΛΑΣΓΙΚΟΝ ΤΕΙΧΟΣ

Καὶ τοιοῦτοι μὲν εἶνε ἐν γένει οἱ Πελασγοί. Μεταξὺ δὲ τῶν φύλων ὅσα ἀπετέλουν τὸν μέγαν πελασγικὸν λαὸν ἐξέχουσί τινα, περὶ ὧν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλέστερον ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν περισῳζομένων λειψάνων τοῦ παλαιοῦ των βίου.

Τοιοῦτοι δ' εἶνε ἐκ τῶν πελασγικῶν λαῶν οἱ Δρύοπες, οἱ Κραναοὶ καὶ οἱ Μινύαι, ὧν περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς οἰκοδομικὰ ἢ ἄλλα τεχνικὰ ἔργα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς κοινωνικῆς καὶ τεχνικῆς αὐτῶν

ἐπιδόσεως. Τοὺς λαοὺς τούτους βλέπομεν ἔχοντας ἀνάπτυξιν παρέχουσαν πολλὰ τὰ κοινά. Ὡς οἱ παμπάλαιοι κάτοικοι τῆς Θήρας, ἔχουσιν ἤδη μονίμους οἰκήσεις, κέκτηνται δὲ τὰ μέσα τῆς ἐκτελέσεως μεγάλων καὶ δυσχερῶν τεχνικῶν ἔργων, ἐνδεικνυόντων τὴν ὕπαρξιν μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν γενῶν, ἐπιμονῆς κατὰ τῶν ἐκ τῆς φύσεως κωλυμάτων καὶ πληθυσμοῦ ἀναλόγου πρὸς τὰς τολμηράς των ἐπιχειρήσεις.

Καὶ τῶν μὲν Δρυόπων, οἵτινες ἦσαν ἐκ τῶν ἐξεχόντων πελασγικῶν λαῶν, κυρία ἕδρα φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι ἡ μεταξὺ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασσοῦ χώρα, ἡ κατόπιν Δωρίς. Ἐκδιωχθέντες δ' ἐκεῖθεν λέγεται ὅτι μετενάστευσαν εἰς τὴν νοτίαν Ἀργολίδα, ἰδίως τὴν Ἑρμιόνην καὶ τὴν Ἀσίνην πλησίον τοῦ Ναυπλίου, εἰς τὴν ἐν Εὐβοίᾳ Καρυστίαν καὶ εἰς τὴν νῆσον Κύθνον. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἦσαν διαδεδομένοι καὶ κατὰ τὴν Ἤπειρον, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατῴκησαν δὲ καὶ ἐν Κύπρῳ. Ὑπῆρξαν λοιπὸν οἱ Δρύοπες, ὡς βλέπομεν ἐκ τῶν οἰκήσεων αὐτῶν, ναυτικοὶ καὶ μεταλλεῖς. Μνημεῖα δὲ τῶν Δρυόπων, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ γνωρίζηται ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, ἐσώθησαν ἰδίως ἐν Καρυστίᾳ. Εἶνε δὲ τὰ σῳζόμενα ταῦτα κτίρια τῶν

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΧΗΣ ΝΑΟΥ

Δρυόπων ἢ τείχη καὶ ὀχυρωματικὰ ἔργα ἢ μνημεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὴν λατρείαν τῶν θεῶν. Καὶ τὰ μὲν τείχη καὶ ὀχυρώματα, χρησιμεύσαντα εἰς ὑπεράσπισιν τῶν γειτονικῶν μεταλλείων χαλκοῦ καὶ σιδήρου, δεικνύουσι τὴν σπουδαιότητα καὶ ἔκτασιν τῶν μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν τῶν Δρυόπων. Τὰ δ' ἐρείπια ναῶν, εὑρισκόμενα πλησίον τῶν Στύρων καὶ τῆς Καρύστου, εἶνε τἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς λατρείας ἐν Ἑλλάδι καὶ γεννῶσιν ἔκπληξιν καὶ θαυμασμὸν διὰ τὸ ἀρχαιοπρεπὲς αὐτῶν καὶ τὰς ἀποτόμους θέσεις, ἐν αἷς εἶνε ἐκτισμένα, οὕτως ὥστε ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὰ *σπήλαια* καὶ *σπίτια* τοῦ *Δράκου*. Εἶνε δ' ᾠκοδομημένοι οἱ ναοὶ

οὗτοι ἐκ τετραγωνικῶν μακρῶν καὶ ἀναλόγως λεπτῶν λίθων, οἱ ὁποῖοι εἶνε ἐπιτεθειμένοι ἐπ' ἀλλήλων ἄνευ συνδετικῆς ὕλης καὶ συγκρατοῦνται διὰ μόνου τοῦ ἰδίου βάρους· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν μεγάλων λίθων μένοντα κενὰ συνεπληρώθησαν δι' ἄλλων μικροτέρων πλινθοειδῶν λίθων. Τεχνικωτάτη δ'εἶνε ἡ κατασκευὴ τῆς στέγης τὴν ὁποίαν κυρίως βλέπομεν ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἁγίου Ἠλίου, τῆς ἀρχαίας Ὄχης, πλησίον τῆς Καρύστου, σωζομένῳ ναῷ τῆς Ἥρας, ὅστις φαίνεται ἀποτελῶν μέρος αὐτῶν τῶν βράχων, τῶν ὁποίων τὸ χρῶμα προςέλαβον διὰ τῶν αἰώνων οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸν λίθοι. Ἡ στέγη αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ σειρῶν παμμεγίστων λίθων, οἱ ὁποῖοι συμπλησιάζοντες ἀφίνουσιν ἀνοικτὴν μακρουλὴν ὀπὴν διὰ τῆς ὁποίας εἰςήρχετο τὸ φῶς.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΧΗΣ ΝΑΟΥ

Οἱ δὲ Κραναοί, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ ἀρχαιότατοι πελασγικοὶ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν, ἀφῆκαν λείψανα τῆς οἰκήσεως αὐτῶν κατὰ τοὺς βραχώδεις λόφους τοὺς κειμένους δυτικῶς καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκτείνονται δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, ἐφ' οὗ σήμερον κεῖται τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, μέχρι καὶ τοῦ Μουσείου ἤτοι τοῦ λόφου ὅστις κορυφοῦται διὰ τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοπάππου. Ἐπὶ τῶν βράχων τούτων σώζονται τρανὰ μαρτύρια τοῦ βίου τῶν Κραναῶν, ἄξια λόγου λείψανα τῆς προϊστορικῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις δυστυχῶς καταστρέφεται ὁσημέραι μεταβληθεῖσα εἰς πρόχειρον λατομεῖον. Οἱ ἄνθρωποι καταστρέφουσιν ἐν ὀλίγαις ὥραις ὅ τι ἐπὶ χιλιετηρίδας ὅλας ἐσεβάσθη ὁ χρόνος. Ἀληθῶς εἰς τοῦ χρόνου τὴν ἐπήρειαν δὲν ἠδυνήθησαν νἀντιστῶσι τὰ μέρη ἐκεῖνα τῶν οἰκοδομῶν ὅσα κείμενα ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ἦσαν κατεσκευασμένα ἐξ ἐλαφροτέρων ὑλῶν. Ἀλλὰ περιεσώθησαν ὅμως ὅσα ἡ παμπαλαία ἀρχαιότης ἐνεχάραξεν ἐντὸς τῶν βράχων. Εἶνε δὲ ταῦτα θεμέλια οἰκοδομῶν, τάφοι, λείψανα ὁδῶν καὶ κλιμάκων, ὑπόγειοι ἀποθῆκαι, πάντα ἐν ἀριθμῷ μεγάλῳ, καί τινες βωμοί. Αἱ οἰκήσεις μετροῦνται περὶ τὰς ἐννεακοσίας. Εἶνε λοιπὸν πόλις ὁλόκληρος ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν πετρῶν.

Ἂν τὰ λαξεύματα ταῦτα εἶνε ἔργα τῶν Κραναῶν, ὡς φαίνεται λίαν πιθανόν, βλέπομεν ὅτι οἱ Πελασγοὶ τῆς Ἀττικῆς εἶχον ἤδη ἱκανὸν πολιτισμόν. Δὲν ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τοὺς ἀγροὺς κατὰ καλύβας, ἀλλ' εἶχον στερεὰς οἰκίας ἀποτελούσας ἀξιόλογον συνοικισμόν. Τὴν πόλιν αὐτῶν διέτεμνον ἀγυιαί, αἵτινες ἐνιαχοῦ ἦσαν καὶ κανονικαί, ἔξω δὲ τῆς πόλεως ἦγον λεωφόροι ἁμαξιτοί· ἐν δὲ ταῖς ἀνωφερείαις τῆς πετρώδους αὐτῶν πόλεως ἡ συγκοινωνία διηυκολύνετο διὰ κλιμάκων λελαξευμένων ἐντὸς τῶν βράχων. Τὰ ὑέτια ὕδατα ἀπεκομίζοντο μακρὰν τῶν οἰκήσεων διὰ καταλλήλων ὀχετῶν. Οὐδ' ἐστερεῖτο ἡ πόλις ἱδρυμάτων ἀφιερωμένων εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θείου, ἀλλὰ διακρίνονται ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον βωμοὶ κλιμακωτοὶ ἐν εἴδει βήματος κειμένου ἐν μέσῳ ἐπιπέδων, ὧν τὰ κράσπεδα ὑποστηρίζονται ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν ἐκτισμένων διὰ μεγάλων λίθων. Ὁ δὲ τρόπος οὗτος τῆς τειχοδομίας εἶνε ὁ χαρακτηριστικὸς διὰ τοὺς Πελασγούς, οἵτινες ὠχύρωσαν ὁμοίως κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ μέρος τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τοῦ τείχους τοῦ ὀνομασθέντος Πελασγικοῦ. Εἷς τῶν τοιούτων βωμῶν τῆς πόλεως τῶν Κραναῶν φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ὕψιστον Δία.

Οὕτω τὴν κοινωνικὴν ἐπίδοσιν τῶν Κραναῶν μαρτυρεῖ οὐ μόνον ἡ προκοπὴ αὐτῶν περὶ τὴν τειχοδομίαν, οὐ μόνον ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐν ἄστει εὐκτίστῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ σεμνὴ τοῦ θείου λατρεία καὶ ὁ περὶ τοὺς νεκροὺς αὐτῶν σεβασμός, ὃν ἀποδεικνύει ἡ ἐν τῇ πόλει των ἐπιμελὴς λάξευσις τῶν τάφων. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐκπλαγῶμεν βλέποντες κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην ἐποχὴν τοὺς τάφους κειμένους ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἀναμὶξ μετὰ τῶν οἰκιῶν, καθότι ἡ συνήθεια αὕτη καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξέλιπε παντελῶς.

Ἀλλ' ἐξοχώτατοι τῶν πελασγικῶν λαῶν ὑπῆρξαν οἱ Μινύαι, τοὺς ὁποίους εὑρίσκομεν διεσπαρμένους ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις καὶ ἐγκαθιδρυμένους ἐν τῇ Θεσσαλικῇ Ἰωλκῷ παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον, ἐν Τριφυλίᾳ καὶ Λακωνικῇ τῆς Πελοποννήσου, ἐν Λήμνῳ καὶ ἐν Θήρᾳ. Κυριωτάτη δὲ αὐτῶν ἕδρα ὑπῆρξεν ἡ Βοιωτία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ὄχθην τῆς Κωπαΐδος ἐπὶ τῶν τελευταίων προπόδων τοῦ Ἀκοντίου ὄρους, ὅπου τώρα κεῖται ἡ Σκριποῦ μὲ τὴν παλαιὰν αὐτῆς μονήν, ἤκμαζεν ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις ὁ Ὀρχομενός, ἡ πλουσία μητρόπολις τῶν Μινυῶν, οἵτινες ἐδέσποζον σχεδὸν ἁπάσης τῆς Βοιωτίας καὶ ἦρχον καὶ αὐτῶν τῶν Θηβῶν. Ἔργα τῶν Μινυῶν ἦσαν ἡ

ναυτιλία καὶ ἡ γεωργία. Ἀλλ' ὅπως εὐδοκιμήσῃ ἐν Βοιωτίᾳ ἡ καλλιέργεια τῆς εὐφορωτάτης γῆς, ἀνάγκη ἦτο νὰ κανονισθῶσι τὰ ὕδατα τῆς Κωπαΐδος. Τὰ ὕδατα τὰ καταρρέοντα ἀπὸ τῶν ἁπανταχόθεν περικειμένων ὀρέων πληροῦσι τὴν βόρειον Βοιωτίαν καλύπτοντα κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους γαίας γεωργησίμους καὶ εὐφόρους, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου, ὅταν τὰ ὕδατα ταῦτα ῥέωσιν ἀνεπαρκῆ, ἀποξηραίνονται κατὰ μέρη. Οὕτως ἡ Κωπαῒς ὁτὲ μὲν εἶνε μεγάλη συνεχὴς λίμνη, ὁτὲ δὲ ἄθροισμα τελμάτων. Ἀλλ' ἐν τοῖς παλαιοτάτοις χρόνοις καθ' οὓς ὁ Ὀρχομενὸς εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ του, οἱ βασιλεῖς τῶν Μινυῶν ἴσχυσαν νὰ περιορίσωσι τὴν ἔκτασιν τῆς Κωπαΐδος διὰ δυνατῶν τειχῶν καὶ νὰ κανονίσωσι τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων διὰ τοῦ τακτικοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς τεχνητῆς συμπληρώσεως τῶν φυσικῶν καταβοθρῶν αἵτινες χαίνουσιν ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῶν πετρωδῶν ὀρέων. Οὕτως ἐκέρδαινον οἱ Μινύαι μυριάδας στρεμμάτων πολυκάρπου γῆς, ἥτις ἀντήμειβε γενναίως τοὺς μόχθους αὐτῶν. Διὰ τῆς γεωργίας λοιπὸν καὶ τῶν ναυτικῶν αὐτῶν ἐπιχειρήσεων ἐπλούτησαν οἱ Μινύαι. Ὁ Ὀρχομενὸς ἐγένετο ἕδρα ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων βασιλέων, ὁ δ' ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συσσεσωρευμένος πλοῦτος παρεβάλλετο πρὸς τὸν ἐν ταῖς αἰγυπτιακαῖς Θήβαις. Χαρακτηριστικώτατα δ' οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι τὸν Μινύαν, τὸν ἐπώνυμον τοῦ λαοῦ τῶν Μινυῶν καὶ πατέρα τοῦ μυθικοῦ Ὀρχομενοῦ, ἔλεγον υἱὸν τοῦ Χρύσου καὶ ἔγγονον τῆς Χρυσογενείας. Τοιαύτας δ' ἔχοντες οἱ ἀρχαῖοι παραδόσεις περὶ τοῦ πλούτου τῶν Ὀρχομενίων καὶ τῶν βασιλέων αὐτῶν, φυσικὸν ἦτο ὅτι καὶ τὸν ἐν Ὀρχομενῷ ἀκόμη καὶ τώρα σῳζόμενον παλαιότατον τάφον, ἔργον τῆς προϊστορικῆς τέχνης θαυμαστὸν ἐνόμισαν θησαυροφυλάκιον τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Μινύου.

Τοιοῦτοι οἱ πελασγικοὶ λαοὶ οὓς εὗρον ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις οἱ Ἄριοι Ἕλληνες μετὰ τὸν ἀπὸ τῶν Ἰταλῶν χωρισμόν των. Ὄντες φῦλα ἰλλυρικὰ καὶ θρακοφρυγικά, ὡς εἴπομεν, ἀνῆκον καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἰαπετικὴν οἰκογένειαν ὡς οἱ Ἕλληνες. Διὰ τοῦτο δὲν εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἀντιλήψει τῶν Ἑλλήνων αὐστηρὰν διάκρισιν Ἑλλήνων καὶ Πελασγῶν ὡς δύο ἐντελῶς διαφόρων φύλων, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἐθεώρουν τοὺς Πελασγοὺς βαρβάρους, ἤτοι ἑτερογλώσσους, ἀλλὰ μᾶλλον βλέπομεν τοὺς Πελασγοὺς νομιζομένους ἔθνος παλαιότερον, ἤτοι πρὸ τῶν Ἑλλήνων οἰκήσαν τὴν χώραν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφάνισις τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς πρώτη ἐγκατάστασις νέων κατοίκων, ἀλλ' ὡς ἁπλοῦς ἀποσχισμὸς ἀπὸ τοῦ παλαιοτέρου ἔθνους. Ἐντεῦθεν συμβιβάζον-

ται αἱ παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων ὡς περὶ αὐτοχθόνων πρὸς τὴν ῥητὴν μνείαν ἀρχαιοτέρων κατοίκων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται πῶς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐξενίζοντο καὶ ἐν ἱστορικοῖς ἀκόμη χρόνοις συζῶντες μετ' ἀπογόνων τῶν Πελασγῶν χωρὶς νὰ θεωρῶσιν αὐτοὺς διὰ τοῦτο ἀλλοφύλους, ὡς καὶ σήμερον συμβιοῦσιν ἐν Ἑλλάδι Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ καὶ Βλάχοι χωρὶς νὰ γεννᾶται εἴς τι τῶν φύλων τούτων ἡ ἰδέα ὅτι δὲν ἀποτελοῦσιν ἅπαντες ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος. Τέλος ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις προϋπάρξεως φύλων συγγενῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπελθόντων καὶ μετὰ λαῶν ἀσιανῶν πρότερον ἐπὶ μακρὸν οἰκησάντων ἐξηγεῖται ἡ ἐν ταῖς πρώταις ἤδη ἀρχαῖς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας παρατηρουμένη ἀναντίρρητος καὶ προφανὴς σχέσις τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου, ἡ εὔκολος καὶ πυκνὴ ἐπίδρασις τοῦ ἐκεῖθεν πολιτισμοῦ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ὡς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ εὐχερὴς ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐγκατάστασις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὡς εἰ Ἑλλὰς καὶ Μικρὰ Ἀσία κατῳκοῦντο ὑπὸ λαῶν ἀδελφῶν.

γ'

Ἑλλὰς καὶ Ἀνατολή.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλὰς ἤρξατο οἰκιζομένη ὑπὸ τῶν Ἀρίων Ἑλλήνων ἄλλα μὲν ἔθνη κραταιὰ καὶ μεγάλα εἶχον ἤδη προαχθῆ εἰς μέγαν πολιτισμὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἄλλα δὲ μικρότερα κατεῖχον τὰς γείτονας ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἃς πολύορμον καὶ νησοπληθὲς πέλαγος ἐχώριζεν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

Ἔκπαλαι χωρισθέντες ἀπὸ τῶν Ἀρίων λαῶν, μεθ' ὧν εἶχον συμβιώσει ἐν χρόνοις παναρχαίοις, οἱ σημιτικοὶ λαοὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας εἶχον ἱδρύσει κραταιὰς μοναρχίας ἐν ταῖς πλουσίαις ὄχθαις τοῦ Τίγριδος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ἐν δὲ τῇ εὐφόρῳ χώρᾳ ἣν εὐτυχίζουσιν αἱ πλήμμυραι τοῦ Νείλου προήγοντο οἱ ὑπήκοοι τῶν Φαραώνων εἰς τὸν πολιτισμὸν χιλιάδας ἐτῶν ὅλας πρὶν ἢ ἀκμάσῃ ἡ Ἑλλάς.

Ὅτε ἀκόμη ἐν ταῖς ὑπωρείαις τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Ταϋγέτου, κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχελῴου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ, κατῴκουν τὰ πελασγικὰ φῦλα, ἐστερημένα τῶν εὐκολιῶν βίου ποικίλου καὶ ἀνέτου καὶ μόλις ἔχοντα τὰ πρῶτα στοιχεῖα κοινωνικῆς συγκροτήσεως καὶ τὰς

πρώτας ἀρχὰς τῆς τέχνης, οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἤδη μακραίωνα βασιλείαν μετρουμένην κατὰ σταθερὰς τοῦ χρόνου διαιρέσεις, ἀγροὺς καταμεμερισμένους κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς γεωμετρίας καὶ ἐξαίρετον καλλιέργειαν, πόλεις μεγάλας ἐν αἷς ἤκμαζε προηγμένη βιομηχανία, ἀνάκτορα πλούσια καὶ ναοὺς πολυτελεῖς καὶ τάφους τῶν βασιλέων ἐπιφανεῖς. Τὰ δὲ γιγάντεια ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐκόσμει ἤδη ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφική, ἐκ τῶν παραστάσεων τῶν ὁποίων γνωρίζομεν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ διὰ τῶν ἱερογλυφικῶν, ἤτοι τῆς δι' εἰκόνων γραφῆς τῶν Αἰγυπτίων, ἀνεγράφοντο τῶν βασιλέων αἱ πράξεις καὶ αἱ νῖκαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἤργησαν νὰ προκαλέσωσι τοὺς ὕμνους ἐθνικῶν ποιητῶν. Οἱ οἶκοί των ἦσαν πολυώροφοι, αἱ ἐξοχικαί των ἐπαύλεις ἐκοσμοῦντο ὑπὸ εὐθειῶν δενδροστοιχιῶν καὶ πολλαπλῶν ἀνθέων, ὑπὸ δεξαμενῶν καὶ σκιάδων. Αἱ γυναῖκές των ἐστολίζοντο μετὰ πολυτελείας, οἱ δ'εὐπορώτεροι τῶν ἀνδρῶν ἐνδεδυμένοι πλουσίως ἐπωχοῦντο ἐντὸς ἁμαξῶν ἢ ἐφέροντο ἐντὸς φορείων. Αἱ τράπεζαί των ἦσαν περισσαὶ καὶ φαιδραὶ καὶ ὁ βίος των ἀνειμένος ἐν τῇ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ πλούτου ὃν ἀπεκόμιζον ἐκ τῆς δραστηρίου αὐτῶν βιομηχανίας καὶ τοῦ ζωηροῦ ἐμπορίου. Ἐν χώρᾳ οὕτως ἀνεπτυγμένῃ ἐνωρὶς ἀνεφάνησαν αἱ ἀρχαὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἰδίως δὲ τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς ἰατρικῆς, παρεχουσῶν εἰς τὸν βίον τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἠθικὴν ἀξίαν καὶ προαγουσῶν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ κῦρος τοῦ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ, ὃν θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων ἁπλουστέρων λαῶν καθίστανον σεβαστὸν οἱ πόλεμοι καὶ αἱ νῖκαι τῶν Φαραώνων.

Ἰσόπαλος δὲ πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐν μέρει ἀντίπαλος πρὸς αὐτὴν ἦτο ἡ Βαβυλωνία, ἥτις δισχίλια ἤδη ἔτη πρὸ Χριστοῦ ἦτο τὸ ἰσχυρότατον κράτος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Εἰ καὶ ἡ γῆ αὐτῶν δὲν παρεῖχε τοὺς σκληροὺς τῆς Αἰγύπτου γρανίτας, κατώρθωσαν ὅμως οἱ Βαβυλώνιοι νὰ ἐγείρωσι διὰ πλίνθων μέγαρα καὶ ναούς, κτίρια οὐχ ἧττον μεγάλα καὶ στερεὰ τῶν αἰγυπτιακῶν, ὧν τὰ λείψανα περιῆλθον μέχρις ἡμῶν. Οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἐφρόντισαν διὰ διωρύγων νὰ κατανείμωσιν εἰς τὴν χώραν τὰ ὕδατα καταλλήλως. Οἱ ἱερεῖς των μελετῶντες τοὺς οὐρανοὺς διῄρεσαν τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου εἰς σταθμούς, εἰς τὰ δώδεκα γνωστὰ ζῴδια, εὗρον δι' ὀρθῶν ὑπολογισμῶν τὸ ἡλιακὸν ἔτος, προσεπάθουν δ' ἐκ τῆς κινήσεως καὶ τῆς θέσεως τῶν ἄστρων νὰ μαντεύωσι τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων· οὕτω δὲ συνέδεσαν οἱ Χαλδαῖοι τὴν ἀστρολογίαν μετὰ τῆς ἀστρονομίας. Ἡ δὲ μελέτη τῶν οὐρανῶν ὡδήγησεν αὐτοὺς

κατ' ὀλίγον εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, εἰς τὴν εὕρεσιν μέτρων καὶ σταθμῶν, ἅτινα μεγάλως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν πίστιν τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἐμπορίου. Εἰς τοὺς Σύρους καὶ Ἑβραίους, τοὺς Ἄραβας καὶ Ἀρμενίους παρεῖχον οἱ Βαβυλώνιοι τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τὰ τεχνουργήματα τῆς βιομηχανίας αὐτῶν, τὰ σιτηρά, τὰ περιζήτητα ἔργα τῆς ὑφαντικῆς, ποικιλτικῆς καὶ ταπητουργίας, τὰ ὅπλα, τὰ περιώνυμα μύρα. Οἱ δὲ Σύροι καὶ Ἄραβες μετεβίβαζον εἰς τὰς βαβυλωνιακὰς πόλεις οἶνον, ἔλαιον, ξύλα, κτήνη καὶ τὰς πρώτας ὕλας ἃς κατειργάζοντο οἱ Βαβυλώνιοι, τὰ δέρματα καὶ τὰ ἔρια τῆς Ἀραβίας, τὰ ἀρώματα τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας, τὰ χειροτεχνήματα τῆς Ἰνδίας. Οὕτω δὲ τὸ βαβυλωνιακὸν κράτος διὰ τῆς πολυανθρωπίας αὐτοῦ, τῆς δυνάμεως, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν κατεῖχε δικαίως ἐν Ἀσίᾳ ἀπὸ παλαιοῦ θέσιν ἐπιφανεστάτην.

Συγγενὴς δὲ πρὸς τὸ βαβυλωνιακὸν κράτος ἦτο τὸ ἀσσυριακόν, τὸ ὁποῖον ὑφίστατο ἤδη τοὐλάχιστον δεκαοκτὼ αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μέν, ὡς φαίνεται, ἡ Ἀσσυρία ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τὴν Βαβυλωνίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤδη μεσούσης τῆς δευτέρας π. Χ. χιλιετηρίδος ἤρξατο ἔχουσα ἰδίους ἀνεξαρτήτους βασιλεῖς, οἵτινες στηριζόμενοι εἰς τὸ φιλοπόλεμον τοῦ ἔθνους πνεῦμα ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἀντετάχθησαν κατ' αὐτῆς τῆς ἄλλοτε κυριάρχου Βαβυλωνίας καὶ τέλος ὑπέταξαν αὐτὴν ἐπὶ μακρόν, ἐκτείναντες τὰ νικηφόρα αὐτῶν ὅπλα καὶ μέχρι Συρίας, Κύπρου, Ἀραβίας καὶ Αἰγύπτου, ἕως οὗ ἡ Βαβυλὼν καὶ πάλιν ἀναστᾶσα καὶ ὑπὸ τῶν Μήδων βοηθουμένη ἐνίκησε τὴν Νινευὶ καὶ ὑπεδούλωσε τὴν Ἀσσυρίαν. Ἀλλὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἐγένοντο πολὺ βραδύτερον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὅτε ἤδη ἤκμαζεν ἡ Ἑλλάς. Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ ἐπὶ τοσοῦτον ἀκμάσῃ ἡ Ἀσσυρία, ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἐνάτου π.Χ. αἰῶνος, ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις, περὶ ὧν καὶ μόνον ἐνταῦθα ὁ λόγος, εἶχεν ἤδη πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, τέχνας καὶ ἐμπορίαν τοιαύτην, ὥστε ἠδύνατο ἤδη νὰ λεχθῇ περὶ αὐτῆς ὅ τι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐπιδόσεως εἶπεν ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ· «Ἰδοὺ Ἀσσοὺρ κυπάρισσος ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ καλὸς ταῖς παραφυάσι καὶ πυκνὸς ἐν τῇ σκέπῃ καὶ ὑψηλὸς τῷ μεγέθει, καὶ εἰς μέσον τῶν νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ὕδωρ ἐξέθρεψεν αὐτόν, ἡ ἄβυσσος ὕψωσεν αὐτόν, τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς ἤγαγε κύκλῳ τῶν φυτῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ συστήματα αὐτῆς ἐξαπέστειλεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου».

Τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας καὶ ὁ κρημνώδης Ταῦρος χωρίζουσι τὰ βασίλεια τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἣν κατῴκουν λαοὶ οἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μεσάζοντες μεταξὺ τῶν Ἀσιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ λαοὶ οὗτοι ἀνῆκον ἀρχῆθεν εἰς τὴν ἰνδογερμανικὴν οἰκογένειαν· ἀλλὰ διὰ τῆς μακρᾶς πλησίον τῶν Σημιτῶν διαμονῆς καὶ ἕνεκα τῆς μετ' αὐτῶν διαρκοῦς ἐπικοινωνίας ἐπῆλθε τοιαύτη ἐπιμιξία, ὥςτε ἐν μέρει δυσκόλως διακρίνονται ἀπὸ τῶν Σημιτῶν, μεθ' ὧν ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινά. Ἀλλὰ τὰ εἰς ἡμᾶς περισωθέντα ἐλάχιστα λείψανα τῶν γλωσσῶν τούτων τῶν λαῶν, αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῶν δοξασίαι καὶ αἱ περὶ αὐτῶν σποραδικαὶ παραδόσεις ἔπεισαν τοὺς πλείστους τῶν ἐπιστημόνων ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Ἀρίους, ἤτοι εἶνε συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνδεικτικώτατα χαρακτηρίζει τὴν μεσάζουσαν θέσιν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ὁ λαὸς τῶν Δαρδάνων, τῶν ὁμοφύλων τῶν Τεύκρων ἢ Τρώων, ὧν οἱ βασιλεῖς καὶ ἥρωες φέρουσιν ὀνόματα ἄλλοι μὲν ἀσιατικά, ἄλλοι δ' ἑλληνικά, τινὲς δὲ διπλοῦν ὄνομα, ἀσιατικόν τε καὶ ἑλληνικόν, ὡς ὁ Πάρις ὅςτις καλεῖται καὶ Ἀλέξανδρος, ὁ Δαρεῖος ὅςτις καλεῖται καὶ Ἕκτωρ. Κατῴκουν δ' οἱ Δάρδανοι τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου, τὴν πλουσίαν παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον παραλίαν ἣν ἡ Ἴδη χωρίζει ἀπὸ τῆς Φρυγίας καὶ ἣν διαβρέχουσιν ὁ Σκάμανδρος καὶ ὁ Σιμόεις. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ θρησκεία τῶν Δαρδάνων εἶχε τὰ κοινὰ πρός τε τὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν τῶν γειτόνων Ἀσιατῶν. Εἰς τὸν Δία, τὸν μυθολογούμενον πατέρα τοῦ Δαρδάνου, τοῦ ἀρχηγέτου τῶν Δαρδάνων, ἀνήγετο ἡ κτίσις τῆς ὀρεινῆς πόλεως Δαρδανίας. Ἐν Τενέδῳ, τῇ μικρᾷ νήσῳ ἥτις ἐχρησίμευεν ἀντὶ ὅρμου εἰς τὴν ἀλίμενον ἀκτήν, ἐλατρεύετο ὁ Ἀπόλλων, ὅςτις κατὰ τὴν πίστιν τῶν Τρώων ἠναγκάσθη, πειθόμενος εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Διός, νὰ ποιμαίνῃ ἐπί τινα χρόνον τὰς ἀγέλας αἵτινες ἐνέμοντο ἐν μεγάλῳ πλήθει κατὰ τὴν χώραν. Αὐτὸς τέλος ὑπῆρξεν ὁ προστάτης τῆς Τροίας καὶ τῶν ἡρώων αὐτῆς, ἐν ᾧ τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐπιστεύετο ὅτι ἔκτισεν ὁ Ποσειδῶν. Ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπὶ τῆς Ἴδης ἐλατρεύετο ἡ φρυγικὴ Κυβέλη, ἡ μήτηρ τῶν θεῶν, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ διδάξασα εἰς τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους τὴν μεταλλευτικὴν τέχνην, ἀναγκαιοτάτην εἰς χώραν ἧς τὰ ὄρη εἶχον μέγαν πλοῦτον μετάλλων. Τὸν δίγλωσσον τοῦτον λαὸν τῶν Δαρδάνων, ὅςτις τόσα εἶχε κοινὰ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, εὐλόγως οὐδέποτε ἐθεώρησαν οἱ Ἕλληνες βάρβαρον, ἀλλὰ συγγενῆ πρὸς ἑαυ-

τούς. Τοὺς Τρῶας θὰ ἐπανεύρωμεν μετ' ὀλίγον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος.

Συγγενεῖς δὲ πρὸς τους Δαρδάνους καὶ Τρῶας ἦσαν οἱ γείτονες αὐτῶν Φρύγες, οἵτινες κατῴκουν μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοφύλων τὸ κέντρον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος μέχρι τῆς Πισιδίας. Ἡ χώρα αὕτη διεκρίνετο ἐπὶ τῇ καλλονῇ τῶν λειμώνων της, τῇ μεγάλῃ εὐφορίᾳ καὶ τῷ εὐκράτῳ κλίματι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς, οἵτινες ἐν τῇ ἐγχωρίῳ γλώσσῃ ἐκάλουν ἑαυτοὺς Ἀσκανίους, ἐπεδόθησαν μετὰ φιλοπονίας εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν,καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν πλουσίαν των καὶ ἱπποτρόφον ὀρεινὴν χώραν, ἀποφεύγοντες τὴν μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν,ἀφ' ἧς ἀπεχώριζον αὐτοὺς ὁμόφυλοι λαοί. Οὕτω δὲ ἀνέπτυξαν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα ἔθνους ἀγροτικοῦ καὶ ἀπλοϊκοῦ, οἵους ἀποδεικνύουσι τοὺς Φρύγας ἡ θρησκεία των, οἱ νόμοι των, αἱ μυθικαὶ περὶ τῆς ἰσχυρᾶς των βασιλικῆς δυναστείας παραδόσεις. Ἡ θρησκεία αὐτῶν, ἥτις δὲν ἔμεινεν ἀπηλλαγμένη σημιτικῶν ἐπιδράσεων, εἶχε χαρακτῆρα ἐνθουσιαστικόν· ὑπὸ τὸν ἦχον τυμπάνων καὶ πλήκτρων ἐλάτρευον ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τὴν Ἄμμαν, τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησι καλουμένην Ῥέαν ἢ Κυβέλην, ἥτις παρίστανε τὴν γονιμοποιὸν δύναμιν τῆς φύσεως,καὶ τὸν Ἄττιν,τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς, οὗτινος ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀναβίωσις εἰκονίζει τὴν ἐν χειμῶνι ἔκλειψιν τῆς ἀνθηρότητος τῆς γῆς καὶ τὴν ἀναθάλλουσαν τοῦ ἔαρος ζωήν. Τὴν ἀγρίαν μουσικὴν καὶ τὴν ἔνθεον μανίαν ἥτις ἦτο ὁ ἀπαραίτητος σύντροφος τῆς λατρείας τῆς Κυβέλης καὶ τοῦ Ἄττιδος, τὰ φρυγικὰ τύμπανα καὶ τοὺς αὐλοὺς παρέλαβον παρὰ τῶν Φρυγῶν καὶ οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ λατρείᾳ τινῶν ἐκ τῶν θεῶν αὐτῶν. Καὶ ἡ μόνη δ' εἰς ἡμᾶς περισωθεῖσα εἴδησις περὶ τῶν νόμων τῶν Φρυγῶν ἀποδεικνύει ὅτι πᾶσα ἡ προσοχὴ αὐτῶν ἦτο ἐστραμμένη περὶ τὴν προστασίαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας. Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κυριώτατα περισῴζει τὸν ἀγροτικὸν τῆς χώρας χαρακτῆρα εἶνε αἱ περὶ τῆς ἐγχωρίου βασιλείας παραδόσεις τῶν Φρυγῶν. Ὁ πρῶτος ἄρχων τῆς πόλεως Γόρδιος ἐκλήθη εἰς τὴν βασιλείαν ἐκ τοῦ ἀρότρου, ἡ δὲ γεωργικὴ αὐτοῦ ἅμαξα ἔμεινεν ἐπ' αἰῶνας πολλοὺς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθείσῃ πόλει, τῷ Γορδιείῳ, προςδεδεμένη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς διὰ δεσμοῦ ὃν ἔμελλε νὰ λύσῃ μόνον ὁ ἄρξων τῆς Ἀσίας ὅλης. Γνωστὸν δ' εἶνε ὅτι ὁ λύσας τοῦτον τὸν Γόρδιον δεσμὸν εἶνε Ἀλέξανδρος ὁ μέγας. Ἀλλὰ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γορδίου, τοῦ Μίδα, τὴν πρὸς τὴν γεωργίαν σχέσιν δεικνύει ὁ μῦθος καθ' ὃν εἰς τὸ στόμα

αὐτοῦ βρέφους ἔτι ὄντος ἔφερον οἱ μύρμηκες κόκκους σίτου. Ὅτι δὲ ἡ γεωργία συνεπέρερε τὸν πλοῦτον δηλοῦσιν οἱ περὶ τοῦ μυθώδους πλούτου τοῦ Μίδα λόγοι. Ὅ τι ἤγγιζεν ὁ Μίδας μετεβάλλετο εἰς χρυσὸν, καὶ λουσθείς ποτε εἰς τὸν ποταμὸν Πακτωλὸν κατέστησεν αὐτὸν χρυσορρόαν, κυλίοντα μετὰ τῆς ψάμμου αὐτοῦ ψήγματα χρυσοῦ. Τὸν δὲ ἁπλοῦν τῶν γεωργῶν τούτων βασιλέων βίον, οἵτινες ἐδέσποζον τῆς χώρας φέροντες ἐναλλὰξ τὰ ὀνόματα Γόρδιος καὶ Μίδας, ὑποδεικνύει ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ πρώτου Μίδα πρὸς τοὺς αὐλοὺς τοὺς εἰς τὸν Πᾶνα τὸν θεὸν τῶν ποιμένων ἀγαπητούς, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐφύησαν αὐτῷ ἐνεργείᾳ τοῦ κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος μακρὰ ὦτα ὄνου, ἅτινα ὁ βασιλεὺς ἐκάλυπτεν ὑπὸ ὑψηλὸν πῖλον. Τοιαύτη ἡ ἀρχὴ τοῦ φρυγίου πίλου.

Ὁ ἐκ τῆς γεωργίας πλοῦτος κατέστησε τὴν φρυγικὴν δυναστείαν ἰσχυρὰν οὕτως ὥςτε κατὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον οἱ ἐκ τῆς Φρυγίας σύμμαχοι τῶν Τρώων ἦσαν ἰσόπαλοι πρὸς τὸ ὅλον στράτευμα τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δ' ἀγροτικὴν ἁπλότητα τοῦ βίου τῶν Φρυγῶν μαρτυροῦσι τὰ σῳζόμενα κυκλώπεια τείχη τῶν παλαιῶν αὐτῶν πόλεων, αἱ ἐν τοῖς βράχοις λαξευταὶ αὐτῶν οἰκήσεις, συγκείμεναι ἐνίοτε ἐξ ἐπαλλήλων ὀρόφων, καὶ οἱ ὁμοίως λαξευτοὶ τάφοι. Τὰ κτίρια αὐτῶν ταῦτα δεικνύουσιν αὐτοὺς ἀρχαρίους ἐν τῇ τεχνικῇ διακοσμήσει.

Ἐλάλουν δὲ οἱ Φρύγες γλῶσσαν συγγενεστάτην πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, ἔχουσαν ταὐτὰ φωνήεντα καὶ τὰς αὐτὰς καταλήξεις καὶ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ὁμοιότατα πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ἑλληνικὴ διὰ τῶν αἰώνων προήχθη εἰς μεγάλην τελειότητα, ἡ φρυγικὴ γλῶσσα ἔμεινε στάσιμος καὶ δὲν εἶχε τὴν εὐκολίαν τῆς ἐκφράσεως ἣν ἀπαραιτήτως ἀπαιτεῖ ὁ καλὸς λόγος. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν βασιλέων ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα παρεῖχεν εἰς τοὺς Φρύγας τὴν δανεικὴν αὐτῆς ἀπαράμιλλον χάριν. Ἑλληνικοὶ στίχοι ἀνήγγελλον ἐν μέσῳ τῶν φρυγικῶν δρυμῶν εἰς τὸν διαβάτην ποῦ ἔκειτο εἷς τῶν βασιλέων τῶν φερόντων τὸ ὄνομα Μίδας, ἀποθανὼν κατὰ τὸν ἕβδομον περίπου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα.

Λαός, περὶ οὗ ὀλίγα γνωρίζομεν, οἱ Μυσοὶ, ἐχώριζον τοὺς Δαρδάνους καὶ Φρύγας ἀπὸ τῶν Λυδῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Μυσοὶ, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου αὐτῶν βίου, λαὸς λῃστρικὸς καὶ πολεμικὸς, καταβὰς ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς νοτιοδυτικῆς Φρυγίας, τοῦ Ἀργανθωνίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ῥυνδάκου καὶ τοῦ Καΰκου. Οἱ

Μυσοὶ εἶχον καὶ αὐτοὶ λατρείαν ἀνάλογον τῆς τοῦ Ἄττιδος, μετὰ θρήνων καθ' ἕκαστον ἔτος ἀναζητοῦντες τὸν νεανίαν Ὕλαν τὸν γενόμενον ἄφαντον κατὰ τὸν μῦθον πλησίον τῆς πόλεως Κίου. Κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχαίων ἦσαν λαὸς συγγενὴς πρὸς τοὺς Λυδοὺς καὶ Κᾶρας, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν ἦτο ἀνάμικτος ἐκ τῆς φρυγικῆς καὶ λυδικῆς.

Πρὸς νότον δὲ τῶν Μυσῶν κατῴκουν οἱ Λυδοὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἣν διαρρέουσιν ὁ Ἕρμος, ὁ Καΰστρος, ὁ Μαίανδρος καὶ ὁ χρυσορρόας Πακτωλός. Οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν αὐτοὺς Μαίονας, ἴσως δ' ἡ ὀνομασία αὕτη ἦτο ἡ ἀρχαιοτέρα, ὑφ' ἣν περιελαμβάνοντο διάφορα συγγενῆ φῦλα. Τὰ ὄρη τῆς Λυδίας ἦσαν πλούσια μετάλλων, ὁ δὲ Τμῶλος ἐνέκλειε χρυσωρυχεῖα. Εὐφορώταται δ' ἦσαν αἱ ὑπὸ τῶν ποταμῶν διαβρεχόμεναι γαῖαι τῶν Λυδῶν καὶ ἐκτεταμένοι οἱ λειμῶνες ἐν οἷς ἐτρέφοντο ἄριστοι ἵπποι καὶ πλούσιαι προβάτων ἀγέλαι. Ὁ ἐν τῇ ὑπὸ τῆς φύσεως εὐλογημένῃ ταύτῃ χώρᾳ οἰκῶν λαὸς εὐνόητον εἶνε ὅτι ταχέως ἀνεπτύχθη διὰ τῆς μεταλλευτικῆς, τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας καὶ ἐμπορίας καὶ κατώρθωσε νὰ προαχθῇ μὲν εἰς ἄξιον λόγου βαθμὸν κοινωνικῆς ἐπιδόσεως, νὰ ἱδρύσῃ δὲ ἰσχυρὰν πολιτείαν.

ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΝΙΟΒΗΣ

Ἤδη ὅτε οἱ Ἕλληνες περὶ τὰ χίλια πρὸ Χριστοῦ ἔτη ἐγκατέστησαν ἐν ταῖς χαριέσσαις ἀκταῖς τῆς Λυδίας, εὗρον τοὺς ἐγχωρίους ποιουμένους χρῆσιν νομισμάτων. Εἰς αὐτοὺς δ' ἀνέφερον οἱ Ἕλληνες τὴν ἐφεύρεσιν τῆς βαφῆς τῶν ἐρίων, τῆς σφαίρας, τῶν ἀστραγάλων καὶ τῶν κύβων. Ἀπ' αὐτῶν ἐδανείσθησαν τὸν αὐλὸν καὶ τὴν κιθάραν καὶ τὴν λυδίαν λεγομένην ἁρμονίαν. Ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιπύλου συνεκεντροῦντο αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παλαιοτάτου οἴκου τοῦ Ταντάλου, τοῦ ἀρχηγέτου τῶν Πε-

λοπιδῶν καὶ πατρὸς τοῦ πλουσίου Πέλοπος, ἀφ᾽οὗ ἔχει τὸ ὄνομά της ἡ Πελοπόννησος· ἀπ᾽ αὐτοῦ ἔχει τὴν ἀρχήν του ὁ μῦθος περὶ τῆς Νιόβης, τῆς ὁποίας ἡ φιλόστοργος λύπη διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος φονευθέντων τέκνων της ἐγένετο ὑπόθεσις ἀξιολόγων ἔργων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἡ δὲ θρησκεία τῶν Λυδῶν ἐμπεριεῖχε πολλὰ στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα ἐπίδρασιν σημιτικήν.

Ἀλλ᾽ ἡ σημιτικὴ ἐπίδρασις ὑπῆρξε μάλιστα αἰσθητὴ ἐν Λυκίᾳ τῇ χώρᾳ τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, τοῦ μαντικοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις ἐλατρεύετο ἐν Πατάροις. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης ἐκαλοῦντο ἐν τῷ ἐγχωρίῳ ἰδιώματι Τραμῆλαι ἢ Τερμίλαι, ὡς ἔλεγον οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ὅμως ἐκάλουν αὐτοὺς Λυκίους. Ἐκ τῆς μετὰ Σημιτῶν καὶ ἄλλων λαῶν ἀναμίξεως ἐπῆλθεν ἡ κοινωνικὴ ἐπίδοσις τῶν Λυκίων, ἐκ δὲ τῆς ἐν ταῖς βραχώδεσιν ὑπωρείαις τοῦ Ταύρου ἀσφαλοῦς αὐτῶν οἰκήσεως ἡ εὔκολος ὑπεράσπισις τῆς χώρας, ἥτις μόλις μετὰ δεινὸν ἀγῶνα ὑπετάγη εἰς τὸν Κῦρον. Αἱ πόλεις αὐτῶν ἦσαν ὀχυραὶ καὶ ἐπὶ βράχων ᾠκοδομημέναι· λαξευτοὶ δ᾽ ἐντὸς βράχων, ὡς ἐν Φρυγίᾳ, οἱ τάφοι αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων κτιρίων, μαρτυροῦντες περὶ τῆς πρὸς τοὺς οἰκείους εὐγενοῦς στοργῆς καὶ περὶ τοῦ ἄλλως ἰδεώδους χαρακτῆρος τοῦ βίου αὐτῶν. Ὁ ἀλφάβητος αὐτῶν ἦτο συγγενὴς πρὸς τὸν ἑλληνικόν, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν φαίνεται, καθ᾽ ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, προσομοιάζουσα πρὸς τὴν ἀλβανικήν. Αἱ παραδόσεις ἀποδεικνύουσι σχέσιν τῆς Λυκίας πρὸς τὴν Τροίαν ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τὴν Κρήτην ἀφ᾽ ἑτέρου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Ἑλλάδος σχετίζουσι τὴν χώραν ταύτην παλαιοὶ μῦθοι, ὁ τοῦ Βελλεροφόντου καὶ ὁ τοῦ Περσέως. Πρὸς τὴν Λυκίαν συνδέονται αἱ πρῶται ἀναμνήσεις τῆς στοιχειώδους

ΛΑΞΕΥΤΟΙ ΤΑΦΟΙ ΕΝ ΜΥΡΟΙΣ ΤΗΣ ΛΥΚΙΑΣ

γραφῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ Λυκίας ἐνομίζοντο ἐλθόντες οἱ ἐργάται οἱ τειχίσαντες τὰς ἀκροπόλεις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ δυναστῶν τῶν παλαιοτάτων χρόνων.

Οἱ μικρασιατικοὶ λαοί, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος, κατέχοντες χώρας ὡς τὸ πλεῖστον πλουσίας, εὐφόρους καὶ παραγωγικὰς καὶ ἐν μικρᾷ εὑρισκόμενοι ἀποστάσει ἀπὸ τῶν μεγάλων μοναρχιῶν, τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἦτο φυσικὸν ὅτι θὰ ἐφείλκυον τὴν προσοχὴν τῶν ἰσχυρῶν ἐκείνων κρατῶν καὶ ὅτι θὰ ἤρχοντο πρὸς ἐκεῖνα εἰς σχέσεις ποικίλας, ὧν ἡ παρακολούθησις δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀδύνατος, εἰ καὶ σποραδικὰ εἶνε τὰ σῳζόμενα αὐτῶν ἴχνη. Ὅτι δ' αἱ σχέσεις αὗται δὲν ἦσαν πάντοτε εἰρηνικαὶ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς γενομένης μελέτης τῶν αἰγυπτιακῶν ἐπιγραφῶν· ἐξ αὐτῶν διδασκόμεθα τὰς κατὰ τῆς Αἰγύπτου πειρατικὰς ἐπιδρομὰς διαφόρων λαῶν κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον καὶ δέκατον τέταρτον ἰδίως πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα. Οἱ αἰγυπτιολόγοι δὲν συνεφώνησαν ἅπαντες οὔτε περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπιδρομέων οὔτε περὶ τοῦ τίνες οἱ λαοὶ οἱ δηλούμενοι δι' αὐτῶν ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς μνημείοις· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἀναγνωρίζουσιν ἐν τοῖς κειμένοις τούτοις τοὺς Τεύκρους, τοὺς Δαρδάνους, τοὺς Λυκίους, τοὺς Μυσούς, μεθ' ὧν συμπράττουσιν οἱ Τυρσηνοί, Σαρδάνιοι καὶ Σικελοί. Τινὲς δ' ἀνεῦρον ἐν δυσερμηνεύτοις ὀνόμασιν ἄλλων λαῶν τοὺς Πελασγούς, τοὺς Δαναοὺς καὶ τοὺς Ἀχαιούς. Καὶ τὰ μὲν πορίσματα ταῦτα τῆς αἰγυπτιολογίας δέονται ἀκόμη ἐξακριβώσεως. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀναντίρρητον φαίνεται ὅτι ἐν τοῖς παλαιοτάτοις ἐκείνοις κειμένοις ὑπάρχει ἡ κλεὶς πολλῶν μυστηρίων τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἂν ὁριστικῶς ἀποδειχθῇ, ὅτι λαοὶ κατοικοῦντες τὴν Ἑλλάδα μετ' ἄλλων συγγενῶν φυλῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καθιδρυμένων ἐπεχείρουν μακρὰς θαλασσοπορίας ἐναντίον κράτους ἰσχυροτάτου, καὶ ταῦτα ἐν χρόνοις περὶ ὧν μόνοι οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι περιέσωσαν ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένας εἰδήσεις.

δ'

Κᾶρες, Λέλεγες καὶ Φοίνικες ἐν Ἑλλάδι.

Εἷς τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περὶ οὗ οὐδὲν εἴπομεν ἀνωτέρω σχετίζεται μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας πλειότερον πάντων τῶν ἄλλων. Εἶνε δ' οὗτοι οἱ Κᾶρες, οἰκοῦντες ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τὴν μεταξὺ τῶν

Λυδῶν καὶ τῶν Λυκίων χώραν, ἥτις ἴσως τὸ κατ' ἀρχὰς κατείχετο ὑπ' αἰθιοπικοῦ τινος λαοῦ. Εἰς τὴν ἀριανὴν ἀνήκοντες οἰκογένειαν ἀνεμίχθησαν κατόπιν μετὰ τῶν Φοινίκων εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥςτε ὑπὸ πολλῶν ἐκλαμβάνονται ὡς λαὸς σημιτικός.

Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τοὺς Κᾶρας βαρβαροφώνους, ἀλλ' ὅμως ἡ γλῶσσά των δὲν ἦτο ἐντελῶς ἀκατανόητος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἔχουσα καὶ πολλάς, ὡς φαίνεται, ἑλληνικὰς λέξεις. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐλέγετο ὅτι ἐλάλησέ ποτε τὴν γλῶσσαν τῶν Καρῶν. Ἐλατρεύετο δ' ἐν Καρίᾳ ὁ Ζεὺς Λαβρανδεύς, ὅςτις παριστάνετο κρατῶν δίστομον πέλεκυν, σύμβολον τοῦ φιλοπολέμου τῶν Καρῶν βίου, ἐπειδὴ οἱ Κᾶρες ἦσαν λαὸς ληστρικὸς καὶ πειρατικός, ἔχοντες ἰδιάζοντα ὁπλισμόν. Αὐτοὶ ἐλέγοντο ὅτι ἐπέθηκαν πρῶτοι λόφους εἰς τὰ στρατιωτικὰ κράνη καὶ ὅτι ἐτελειοποίησαν τὰς ἀσπίδας ἐφευρόντες τὰ ἐπ' αὐτῶν σύμβολα καὶ τὰ ὄχανα δι' ὧν ἐκρατοῦντο αἱ ἀσπίδες. Δὲν ἐτάχθησαν δέ ποτε ὑπὸ βασιλεῖς, ἀλλ' ἔζων κατὰ πόλεις ὑπὸ ἰδίους δυνάστας.

Εἰς τὴν ἀδιαφιλονείκητον μαρτυρίαν δύο μεγάλων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ἡροδότου, χρεωστοῦμεν τὴν εἴδησιν ὅτι οἱ Κᾶρες κατῴκησαν τὰς πλείστας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καθ' οὓς χρόνους ἦρχεν ἐν Κρήτῃ ὁ μυθικὸς βασιλεὺς Μίνως. Ἀκόμη κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα ὑπῆρχον ἐν Δήλῳ παλαιοὶ τάφοι Καρῶν ἀναγνωριζόμενοι ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρισκομένων καρικῶν ὅπλων.

Ἐκ δὲ τῶν νήσων δυνατὸν εἶνε νὰ ἐπεχείρησαν καὶ τὴν εἴς τινα μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἐγκατάστασιν, ὡς ἀπεδέχοντο οἱ ἀρχαῖοι. Ἰδίως δ' ἐσῴζοντο ἀναμνήσεις καρικαὶ ἐν Μεγάροις καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἐν Ἀθήναις μάλιστα ὑπῆρχον οἰκογένειαι περὶ ὧν ἐπιστεύετο ὅτι εἶχον καρικὸν αἷμα· καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐλέγετο ὅτι κατήγετο ἐκ Καρῶν.

Ἀδιαχώριστοι δ' ἀπὸ τῶν Καρῶν ἦσαν οἱ Λέλεγες, λαὸς σύμμικτος, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ὃν εὑρίσκομεν τὰ μέγιστα διαδεδομένον ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ ἀρχαῖοι συνέδεον τοὺς Κᾶρας στενότατα μετὰ τῶν Λελέγων, πιστεύοντες ἢ ὅτι Λέλεγες εἶνε τὸ παλαιότατον ὄνομα τῶν Καρῶν ἢ ὅτι Κᾶρες ἦσαν οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ Λέλεγες ἢ ὅτι ἦσαν μόνον σύνοικοι αὐτῶν καὶ συστρατιῶται. Εὑρίσκοντο δὲ Λέλεγες κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν Τρῳάδι, Μιλήτῳ, Λυκίᾳ καὶ ἐν Καρίᾳ ὅπου ὑπῆρχον παλαιοὶ τάφοι

Καρῶν καὶ ἐρείπια παναρχαίων φρουρίων ὀνομαζόμενα Λελέγια· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι Λέλεγες ἀναφέρονται ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ, ἐν Βοιωτίᾳ, ἐν Μεγαρίδι, ἐν Ἤλιδι, ἐν Λακωνίᾳ, ἐν Μεσσηνίᾳ.

Οὕτω Κᾶρες καὶ Λέλεγες παρουσιάζονται ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ὡς κάτοικοι πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι περιβάλλει τὰ κατ' αὐτοὺς πολλαπλοῦν σκότος, ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ὕπαρξις αὐτῶν ἔχει τι τὸ συγκεκριμένον καὶ καθαρόν, ἐν ᾧ οἱ Πελασγοὶ φαίνονται παλαιότεροι καὶ ἔχουσί τι τὸ ἀβέβαιον καὶ συγκεχυμένον.

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Κᾶρες ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν Φοινίκων, ὥστε ὑπὸ πολλῶν ἐνομίσθησαν λαὸς σημιτικός. Ἡ ἐπιμιξία αὕτη προήρχετο κυρίως ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν συμφερόντων καὶ τοῦ βίου, εἰς ἣν ἐπηκολούθησαν ἐπιγαμίαι μεταξὺ Καρῶν καὶ Φοινίκων. Ἦσαν δ' οἱ Φοίνικες εἷς τῶν σπουδαιοτάτων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις πλείστων εἰδῶν τῆς βιομηχανίας. Αὐτὸς εἶνε ὁ ἐμπορικώτατος τῶν ἀρχαίων λαῶν. Αὐτὸς εἶνε ὁ συνδέσας τὰ παλαιὰ βασίλεια τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεταγαγὼν εἰς τοὺς ἁπλοῦς αὐτῆς ἀρχαιοτάτους κατοίκους τὰ προϊόντα καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου κόσμου. Κατοικοῦντες οἱ Φοίνικες ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τὴν στενήν, εὔφορον καὶ εὐανθῆ λωρίδα γῆς, ἥτις ἐξαπλοῦται κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Λιβάνου, ἤδη δισχίλια πρὸ Χριστοῦ ἔτη εἶχον προαχθῆ εἰς τὸν πολιτισμόν. Τρεῖς δὲ χιλιάδας καὶ διακόσια ἤδη ἔτη πρὸ τῶν ἡμερῶν μας εἶχον πόλεις πολυανθρώπους, τὴν Σιδῶνα, τὴν Τύρον, τὴν Βύβλον, τὴν Ἄραδον, τὴν Βηρυτόν, ἀγροὺς ἄριστα κεκαλλιεργημένους, τέχνην ἐξαιρέτως προηγμένην. Διοικούμενοι κατὰ πόλεις ὑπ' ἐγχωρίους ἄρχοντας δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπεκφύγωσι τοὺς ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων κινδύνους, ἀλλὰ χάριν τῶν ἰδίων συμφερόντων ἐπεδίωξαν τὴν ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐπειθείᾳ πρὸς τὰς μεγάλας μοναρχίας τῆς Ἀνατολῆς διαβίωσιν. Ἀλλ' ὅτε ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ ἕνεκα πάλης τῶν γειτόνων συριακῶν φύλων ὁμόφυλοι λαοὶ κατέβησαν εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας ἀκτάς, καὶ ἡ ἔκτακτος πολυανθρωπία ἤρχισε νὰ ἐπιφέρῃ στενοχωρίαν, ἐξ ἀνάγκης οἱ Φοίνικες ἐπεδόθησαν ἀκατασχέτως εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἥτις ἐκ παλαιοτέρων ἤδη χρόνων ἦτο γνωστὴ εἰς αὐτοὺς ὡς ἁλιεῖς, καὶ ἀνέπτυξαν τὸ διὰ θαλάσσης ἐμπόριον εἰς βαθμὸν μέγαν. Πολύτροποι ὄντες καὶ ταχυκίνητοι καὶ τοῦ

κέρδους διῶκται ὡς οἱ Ἑβραῖοι τῆς σήμερον, μεθ' ὧν ἔχουσι κοινὴν τὴν καταγωγὴν καὶ συγγενῆ τὴν γλῶσσαν, τούτων τὴν θέσιν ἐπέσχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν τῇ Μεσογείῳ ἥτις ἐξετείνετο πρὸ αὐτῶν προκλητική.

Οἱ Φοίνικες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ πολικοῦ ἀστέρος διατρέχοντες τὰ ὑγρὰ τῆς θαλάσσης νῶτα διὰ τῶν πελαγίων αὐτῶν *ἵππων*, ὡς ἐκάλουν τοὺς μικροὺς γαύλους, τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν πλοῖα, ἀνεζήτουν ἁπανταχοῦ τῆς Μεσογείου τὰς πρώτας ὕλας ὧν εἶχεν ἀνάγκην ἡ ἀκμάζουσα καὶ δραστήριος αὐτῶν βιομηχανία ἐν τῇ πατρίδι. Ἀποτελοῦντες τὸν βαρὺν φόρτον τῶν κοίλων αὐτῶν πλοίων διὰ τῶν ὑφασμάτων, τῶν ἀγγείων, τῶν ὅπλων, τῶν δακτυλίων, τῶν ὑέλων καὶ τῶν μικροτεχνημάτων τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Βαβυλωνίας, τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, διὰ τῶν καρπῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐνίοτε διὰ τῶν θαυμασίων αὐτῆς, προςωρμίζοντο κατὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἀπὸ ἀκτῆς εἰς ἀκτὴν καὶ ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον, ὁμοιάζοντες ἐν πολλοῖς τοὺς Εὐρωπαίους θαλασσοπόρους τῶν μεσαιωνικῶν μάλιστα χρόνων τοὺς λαμβάνοντας τὰ βαρύτιμα προϊόντα τοῦ νέου κόσμου ἀντὶ εὐτελῶν ῥώπων τῆς Εὐρώπης θελγόντων ἢ ἐκπληττόντων τοὺς ἀγρίους. Οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι Φοίνικες, διαπλέοντες τὸ Αἰγαῖον πέλαγος χάριν τῶν μετάλλων, τῆς ξυλείας, τῶν ἐρίων καὶ δερμάτων, τῶν δούλων οὓς ἐλάμβανον ἐκεῖθεν παρὰ τῶν κατοίκων ἢ ἥρπαζον, παρεῖχον πολλάκις εἰς ἀντάλλαγμα ἀντὶ πολυτίμων προϊόντων τῆς ἀσιατικῆς καὶ αἰγυπτιακῆς βιομηχανίας εὐτελές τι ἢ ἔκτακτον ἐπισῦρον τὴν προσοχὴν τῶν ἐκπεπληγμένων Πελασγῶν. Τίς οἶδε τίνες θησαυροὶ προςηνέχθησαν εἰς Φοίνικα θαλασσοπόρον ἀντὶ τοῦ ᾠοῦ στρουθοκαμήλου τοῦ εὑρεθέντος ἔν τινι τάφῳ τῶν Μυκηνῶν !

Τὰ φοινικικὰ πλοῖα ἦσαν τρόπον τινὰ πλωταὶ κατοικίαι καὶ κινητὰ ἐμπορικά, οἱονεὶ πελαγία ἐπέκτασις τῶν πόλεων καὶ ὑποκαταστήματα τῶν μεγάλων ἐν ταῖς συριακαῖς ἀκταῖς τεχνουργείων καὶ ἀποθηκῶν. Ὅτε δ' αἱ κινηταὶ αὗται πόλεις, ὅτε αἱ φορηταὶ αὗται ἀποθῆκαι ἔφθανον εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ οἱ μὲν ναυτιλλόμενοι ἀπεβιβάζοντο εἰς τὴν ξηράν, τὰ δὲ πολυποίκιλα καὶ ἑλκυστικὰ ἐμπορεύματα ἐξετίθεντο ἐπὶ ἡμέρας εἰς τὴν θέαν τῶν ἀπολιτίστων κατοίκων τῆς παλαιοτέρας Ἑλλάδος, καὶ ἔσπευδον οἱ ἄνδρες καὶ ἔτρεχον αἱ γυναῖκες καὶ ἀντήχουν αἱ ἀκταὶ ὑπὸ τῶν κραυγῶν πωλητῶν καὶ ἀγοραστῶν, ἐξετυλίσσετο τότε θέαμα ἐκ τῶν περιέργων ἐκεί-

νων καὶ θαυμασίων ἅτινα παρέχουσιν ἐνίοτε καὶ τὴν σήμερον αἱ ἀγοραὶ τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς.

Ἀλλ' ἡ βαθμηδὸν αὐξάνουσα ἐπιτυχία τῆς καταναλώσεως καὶ προμηθείας καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν πλοίων τῶν Φοινίκων ἀπὸ τῶν τρικυμιῶν καὶ τοῦ φόρτου αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἐπηρείας καὶ τῶν ἐπιβουλῶν τῶν ἐγχωρίων προεκάλεσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἵδρυσιν μονίμων ἐμπορείων, σταθμῶν καὶ πόλεων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις. Ἦτο δὲ τοῦτο ἀναγκαιότατον καὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον. Οἱ Φοίνικες ἐρχόμενοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτῶν ἔργοις ἐσκόπουν τὴν εὕρεσιν βαφικῆς ὕλης χρησίμου διὰ τὰ μεγάλα ἐν τῇ πατρίδι των ὑφαντήρια καὶ βαφεῖα. Τοιαύτην δὲ βαφικὴν ὕλην παρεῖχον πλὴν τῶν βαλανιδίων ἰδίως αἱ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς αἰγιαλοῖς ἀφθονώταται ἐκεῖναι κογχύλαι, ἐξ ὧν ἐξήγετο ἡ πορφύρα, ὁ ἀξιόλογος χυμὸς ὅστις ἐχρησίμευεν εἰς τὴν βαφὴν τῶν βαρυτίμων ὑφασμάτων ἅτινα ἐφόρουν οἱ ἰσχυροὶ καὶ πλούσιοι τῆς Ἀνατολῆς. Τὰ πορφυροῦχα κογχύλια, αἱ **πορφύραι** ὡς καλεῖται ἐξ ἑνὸς εἴδους ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον τὸ ὅλον γένος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἦσαν ὀγκώδη καὶ βαρέα, ὁ δὲ βαφικὸς ἑκάστου αὐτῶν ὀπὸς ὀλίγος, ἦτο δ' ἀνάγκη πρὸς ἐξαγωγὴν αὐτοῦ νὰ κοπῶσι ζῶντα τὰ ἐν αὐτοῖς ζῷα. Ἀπαραίτητος λοιπὸν καθίστατο ἡ πλησίον αὐτῶν τῶν τόπων τῆς ἁλιείας τῶν κογχυλίων ἐγκαθίδρυσις τῶν πορφυρείων, ἐν οἷς ἐκόπτοντο τὰ ὄστρακα κατά τινα τῶν ἑλίκων αὐτῶν, ἐξήγοντο τὰ ζῷα καὶ παρεσκευάζετο διὰ βράσεως ἡ βαφή. Ἡ τέχνη αὕτη, ἐξακολουθήσασα ἐν μέρει μέχρι τῶν μέσων αἰώνων, ἐξέλιπεν ἔκτοτε ἐντελῶς.

ΠΟΡΦΥΡΟΥΧΟΝ ΚΟΓΧΥΛΙΟΝ
ΑΚΟΠΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΕΤΡΗΜΕΝΟΝ

Ἡ ἱστορία τῶν φοινικικῶν ἀποικιῶν δὲν περιεσώθη εἰς ἡμᾶς γραπτή, οὔτε πλήρης. Ἀλλ' ἀντὶ ἱστορικῶν ἐλλειπόντων, ἀντὶ ἐγγράφων μὴ ὑπαρ-

χόντων ἔχομεν περὶ αὐτῶν ἐνδείξεις ἀπορρεούσας ἐκ τῆς γνώσεως τῆς γλώσσης τῶν Φοινίκων καὶ τῆς θρησκείας, τοῦ σκοποῦ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν θέσεων καθ' ἃς συνήθως ἐγκαθιδρύοντο. Ἡ ἐκ τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν ἐξήγησις τῶν τοπικῶν ὀνομάτων, ἡ εὕρεσις τῆς λατρείας θεοτήτων φοινικικῶν, ὁποία ἡ Τυρία Ἀστάρτη καὶ ὁ Μελκὰρθ, ἡ μαρτυρία περὶ τῆς ἔν τινι αἰγιαλῷ ἀφθονίας πορφυρούχων κογχυλίων ἢ ἡ ἀνακάλυψις σωρῶν τοιούτων πορφυρῶν διατετρημένων, ἡ παρατήρησις ὅτι οἱ Φοίνικες ἐγκαθιδρύοντο κατὰ προτίμησιν εἰς ἀκρωτήρια, εἰς εὐόρμους νησῖδας ἢ χερσονήσους προεχούσας δεικνύουσι τὸν δρόμον τῶν Φοινίκων. Ἔχοντες δὲ τοιαῦτα τεκμήρια ἀνὰ χεῖρας, δυνάμεθα τρόπον τινὰ νὰ συντάξωμεν χωρὶς μεγάλης δυσκολίας χάρτην τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις φοινικικῶν ἀποικιῶν.

Εὑρίσκομεν λοιπὸν αὐτοὺς ὅπου μέταλλα καὶ ὀρυκτὰ πάροχα πλούτου, ἐπὶ τῆς πλουσίας Κύπρου τῆς χορηγούσης τὸν ἄριστον χαλκόν, τῆς Θήρας ἥτις εἶχεν ἄριστον θεῖον, τῆς Ῥόδου, τῆς Σάμου, τῆς Σίφνου, τῆς Θάσου καὶ τῶν παραλίων τῆς Θρᾴκης, ἔνθα ὑπῆρχε χρυσὸς καὶ ἄλλα μέταλλα, τῆς Μήλου, ἥτις παρεῖχε θεῖον, στυπτηρίαν καὶ κιμωλίαν, τῆς Χαλκίδος ἥτις ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἐκ τοῦ χαλκοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ἱδρύθησαν πορφυρεῖα ἐν Κυθήροις, παρὰ τὸ Γύθειον, ἐν Ἑρμιόνῃ, κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ τῷ παρὰ τὴν Σαλαμῖνα, ἐν Αἰγίνῃ, παρὰ τὸν Εὔριπον. Ἐν Ἀμοργῷ, Κῷ καὶ Μήλῳ ἱδρύθησαν ὑφαντήρια καὶ βαφεῖα. Ἀπὸ δὲ τῶν νήσων καὶ τῶν ἀκτῶν προυχώρησαν οἱ Φοίνικες εἰς τὰ ἐνδότερα, εἰς τὴν Λακωνικήν, τὴν Ἀργολίδα, τὴν Κορινθίαν, τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Νοτίαν Θεσσαλίαν· Φοίνικες τέλος διέδωκαν τὸ ὄνομά των μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἠπείρου.

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς νήσοις κατὰ παλαιοτάτους χρόνους κατῴκησαν Κᾶρες. Οὗτοι δὲ κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι συνέπλεον μετὰ τῶν Φοινίκων, δὲν εἶνε δ' ἀπίθανον μέχρι τινὸς νὰ συνῴκησαν μετ' αὐτῶν κατὰ τὰς Κυκλάδας. Ἀλλ' ὅτι βραδύτερον διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς διεταράχθη ἡ ἀρχικὴ ἁρμονία μεταξὺ Καρῶν καὶ Φοινίκων ἀποδεικνύουσιν αἱ περὶ τοῦ Μίνωος παραδόσεις. Ὁ Μίνως, μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Κρήτης, ἐπιστεύετο ὡς ὁ πρῶτος ἀποκτήσας ναυτικόν, ὑποτάξας τοὺς Κᾶρας καὶ ἄρξας τῶν Κυκλάδων εἰς ἃς ἐγκατέστησεν ὡς ἡγεμόνας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Οἱ παλαιότατοι μῦθοι τῆς Κρήτης οἱ συνδεόμενοι μετὰ τοῦ Μίνωος, πολλὰ τοπικὰ ὀνόματα τῆς νήσου καὶ

λατρεῖαι ὑπάρχουσαι ἐν αὐτῇ ἀποδεικνύουσι τὴν αὐτόθι ἐγκατάστασιν τῶν Φοινίκων. Τῆς δ' ἀρχῆς τούτων, τῆς ἐκ τῆς Κρήτης ἐξαπλώσεως εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τοῦ μετὰ τῶν Καρῶν ἀγῶνος κυριώτατος ἀντιπρόσωπος εἶνε ἐν ταῖς μυθικαῖς παραδόσεσιν ὁ Μίνως.

Οἱ Φοίνικες, δεσπόσαντες κατὰ τὰς Κυκλάδας καὶ ἐπεκταθέντες καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, κατεχομένης ἔτι ὑπὸ τῶν Πελασγῶν, ὑπῆρξαν εὐεργετικοὶ διὰ τὴν χώραν. Ἐκ τῆς ἐπιμιξίας τῶν εὐκινήτων Σημιτῶν πρὸς τοὺς βαρεῖς Ἀρίους ἐπῆλθε σπουδαία κίνησις ἀνὰ πᾶν τὸ πελασγικόν. Οἱ Πελασγοὶ ἔβλεπον τὸν πολιτισμὸν τῶν μεμακρυσμένων χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐρχόμενον πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τῶν σκαφῶν τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος διὰ τῶν θαλασσοβίων Φοινίκων· ἀλλὰ δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ βλέπωσι καὶ θαυμάζωσιν. Ἤρχισαν φοροῦντες τὰ ξένα ἐνδύματα καὶ κοσμοῦντες τὸ σῶμα διὰ τῶν ἐξωτικῶν κειμηλίων, ἅτινα ἐκόμιζον οἱ φιλοκερδεῖς κάπηλοι· ἠγόραζον παρ' αὐτῶν τὰ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ὅπλα· μετέφερον κατ' ὀλίγον εἰς τὰ πενιχρὰ αὐτῶν οἰκήματα τὰ ἀγγεῖα καὶ σκεύη τῶν ὑπερποντίων χωρῶν. Μετὰ τούτων δὲ πάντων συμπαρελάμβανον οἱ ἐγχώριοι παρὰ τῶν ἐπηλύδων τὰ σταθμὰ καὶ τὰ μέτρα τῶν παλαιῶν τῆς Ἀνατολῆς βασιλείων. Εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ προςπορισμοῦ τῶν ἀναποφεύκτων εἰδῶν δὲν ἤργησε νὰ προστεθῇ ὁ κνισμὸς τῆς πολυτελείας, καὶ ἡ μίμησις δὲν ἐβράδυνε νὰ γεννήσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς τέχνης.

Ἀφ' ἑτέρου δ' ἡ τολμηρὰ τῶν Φοινίκων θαλασσοκρατία ἐνέπνευσεν εἰς τὰ γένη τῶν Πελασγῶν θάρρος πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν περιβρέχουσαν τὰ κράσπεδα τῶν οἴκων αὐτῶν, τὴν θάλασσαν δι' ἧς μετήγοντο εἰς αὐτοὺς τὰ θαυμάσια χαρίσματα τῶν ζηλωτῶν καὶ μακαρίων τῆς Ἀνατολῆς χωρῶν. Ἡ δὲ τὸ πρῶτον ἐκστατικὴ θέα τῶν θαλασσίων ἵππων τῆς Φοινίκης ὑπεχώρησε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἀπομίμησιν, δι' ἧς οἱ χερσαῖοι ἐγένοντο κατὰ μικρὸν ναυτίλοι. Καθ' ὅμοιον τρόπον οἱ Φοίνικες ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος περὶ τὴν ὑλοτομίαν, τὴν ὁδοποιίαν, τὴν μεταλλευτικήν, καὶ ἤνοιξαν τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἰς τοὺς τὸ πρῶτον ἐπτοημένους καὶ πρὸ τῶν ξένων τεχνιτῶν κεχηνότας κατοίκους. Φυσικὸν δὲ ἦτο ὅτι σὺν τοῖς ἐμπορεύμασι καὶ ταῖς τέχναις ἔμελλον νὰ εἰςαχθῶσι κατ' ὀλίγον καὶ λατρεῖαι τῶν φοινικικῶν θεῶν, οὓς ἔπειτα διεμόρφωσαν κατ' ἴδιον τρόπον οἱ Ἕλληνες. Καὶ ἡ μὲν ἐκλελυμένη Ἀστάρτη ἡ παριστάνουσα τὴν γόνιμον δύναμιν τὴν ζωοποιοῦσαν

τὴν φύσιν μετεπλάσθη ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἑλληνικοῦ ἡλίου εἰς τὴν φιλομειδῆ Ἀφροδίτην, τὴν ἐκ τῶν κυμάτων ἀναδυομένην, οἷα τὸ πρῶτον ἐλατρεύθη ἐν Κύπρῳ καὶ Κυθήροις, ὁ δὲ Μελκὰρθ ὁ θεὸς καὶ κύριος τῆς Τύρου, λατρευθεὶς τὸ πρῶτον ἐνιαχοῦ ὡς Μελικέρτης ἢ Μάκαρ, μετεμορφώθη τελευταῖον εἰς τὸν Ἕλληνα Ἡρακλέα. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν αἱ πλωταὶ ἀγοραὶ τῶν Φοινίκων ἐγένοντο τὰ σχολεῖα τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Ἐξ αὐτῶν ἐχύθη νέον αἷμα εἰς τοὺς Πελασγοὺς καὶ ὡς ἐν μυστηρίῳ ἐγεννήθη νέα πλάσις. Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον βλέπομεν τοὺς διδασκάλους ὑποχωροῦντας εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς Φοίνικας ἐγκαταλείποντας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐν αἷς ἐπὶ δύο αἰῶνας ἐπεκράτησαν. Ἀχλὺς ἐπικαλύπτει τὴν ἱστορίαν ταύτης τῆς ὑποχωρήσεως, ὅτε δ' ἀρχίζει αὕτη διαλυομένη, βλέπομεν τὴν Ἑλλάδα ἐν πολεμικῇ συγκινήσει. Οἱ Πελασγοὶ ἔχουσιν ἐκλίπει, καὶ ἐν τῇ κλαγγῇ τῶν ὅπλων οἱονεὶ νέον γένος ὡς μετὰ κατακλυσμὸν βαίνουσιν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα οἱ πολεμόφρονες Ἀχαιοί.

ε'

Ἡ Ἑλλὰς τῶν μύθων.

Ἐν ταῖς γηραιαῖς καὶ ἐκτεταμέναις μοναρχίαις τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισεν, ὡς εἴδομε, ἐνωρὶς ἤδη, χιλιετηρίδας ὅλας πρὸ Χριστοῦ, ἡ ἀναγραφὴ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τῶν βασιλέων, ὥστε μόνον ἱστορικαὶ ὑπερβολαί, ὀλίγοι δ' ἱστορικοὶ μῦθοι ἠδύναντο νὰ γεννηθῶσιν. Ἄλλως ὅμως ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα οὐ μόνον διὰ τὸ εὐφάνταστον τῶν κατοίκων καὶ τὴν κατὰ μικρὰς χώρας διαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπὶ μακρὸν ἔλλειψιν τῆς γραφῆς εὐκόλως ἐγεννῶντο, διετηροῦντο, ἐποικίλλοντο καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο οἱ μῦθοι. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν μύθων τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεαίνας. Γίνεται μόνον λόγος περὶ ἐκείνων τῶν μύθων οἵτινες ἀντικείμενον εἶχον τὸ ἱστορικὸν παρελθόν. Λαοὶ στερούμενοι τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀσχολίας τῆς ἀναγνώσεως, δι' ὧν τὰ γεγονότα μονιμοποιοῦνται καὶ γίνονται ἱστορικά, ἄλλως δ' ὄντες εὐφάνταστοι καὶ περίεργοι, ἀπὸ μικρῶν πολλάκις ἀφορμῶν, ἐνίοτε δ' ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος κατ' εἰκασίαν ἢ ἀναλογίαν ἤντλουν ἐκ τοῦ πλουσίου τῆς φαντασίας κόσμου τὰ πλάσματα ἅτινα ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὸ περὶ τῶν παρῳχημένων αἰώνων τοῦ ἱστορικοῦ σκότους κενὸν

ἢ ἐζωοποίουν καὶ διεκόσμουν τὰς ἐκ τῶν παλαιῶν χρόνων ἀσαφεῖς ἀναμνήσεις. Ἀναλογιζόμενοι πῶς ἀκόμη ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς θετικῷ αἰῶνι τοῦ τύπου, τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐφημερίδων, τῆς εὐκόλου τάσεως πρὸς διεκδίκησιν τῆς τιμῆς διὰ τῆς μονομαχίας, τῆς ταχείας ἐπὶ συκοφαντίᾳ καταγγελίας γεννῶνται πολλάκις αὐτομάτως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος φῆμαι ἀδέσποτοι, αἵτινες ἀστραπηδὸν διαδίδονται καὶ πιστεύονται, ἐνίοτε δὲ καὶ ψευδεῖς ἀποδεικνυόμεναι ῥιζοῦνται, δυνάμεθα κατ' ἀναλογίαν τινὰ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους αἰῶνας οἱ πολλῷ ἡμῶν ἁπλούστεροι ἄνθρωποι, παρ' οἷς ἐπεκράτει τῆς σκέψεως καὶ κρίσεως τὸ αἴσθημα καὶ ἡ φαντασία, ἀσυγκρίτως ταχύτερον ἔπλασσον καὶ ἀπείρως εὐκολώτερον ἐπίστευον τὰ πλασσόμενα. Ἡ δὲ δημιουργία αὕτη ἦτο φυσικῶς πολὺ ἐνεργητικωτέρα ὅτε ὑπῆρχεν ὁ λόγος τῆς περιεργείας πρὸς κατανόησιν ἢ ἐξήγησιν τοῦ παρελθόντος ἢ συμφέρον πρὸς παράστασιν αὐτοῦ τοιαύτην ἢ τοιαύτην. Καὶ ἡ μὲν περιέργεια ἦτο συχνὴ καὶ εὐνόητος. Ἀλλὰ καὶ τὸ συμφέρον δὲν ἔλειπε, προερχόμενον ἄλλοτε μὲν ἐκ φιλοτιμίας τῶν διαφόρων λαῶν, ἄλλοτε δ' ἐκ φιλοδοξίας τῶν πόλεων, ἄλλοτε δ' ἐξ ἀντιζηλίας τῶν γενῶν, ἄλλοτε δ' ἐκ φιλοκτημοσύνης τῶν ἱερέων. Τὰς ποικίλας δὲ ταύτας δημιουργικὰς διαθέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπέθαλψε κατόπιν καὶ διετύπωσε πολλαχῶς ἡ θρησκεία, ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη, διετήρησαν δ' ἐν μέρει καὶ διέδωκαν οὐκ ἄνευ διαστροφῶν ἢ ποικιλιῶν οἱ ἐξηγηταὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων. Ἡ δὲ πλαστικὴ δύναμις δὲν ἐξέλιπεν οὐδὲ κατόπιν· ἀλλ' ἐν ᾧ τινες τῶν λογιωτέρων Ἑλλήνων προσεπάθησαν νὰ ἑρμηνεύσωσι τοὺς μύθους, ὁ λαὸς ἐξηκολούθησε πιστεύων καὶ πλάσσων καὶ αναδημιουργῶν τὸ ἀπώτατον ἐκεῖνο παρελθὸν καὶ ὅτε ἤδη ὁ ἀρχαῖος κόσμος εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ ἐκλίπει. Οὕτως ὁ μῦθος ἐκρέει ἐν Ἑλλάδι ὡς ἀπὸ πηγῶν μυρίων ὅμοιος ἐν πολλοῖς πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς ἐκείνους ποταμοὺς οἵτινες κρύπτονται μὲν ἐπ' ὀλίγον ὑπὸ τὴν γῆν, ἀλλ' ἀναφαίνονται παρέκει πολύυδροι καὶ ὁρμητικοί.

Πᾶς τις ἐννοεῖ ὅτι οἱ μῦθοι οὕτω γεννώμενοι καὶ διαδιδόμενοι ἀπέβησαν πολλοὶ καὶ ποικίλοι. Ἑκάστη φυλή, ἑκάστη πόλις, ἕκαστον σχεδὸν ἱερὸν εἶχον ἰδιαιτέρους μύθους. Ἡ ἔκθεσις καὶ ἐξήγησις τῶν μύθων τούτων, οἵτινες εἶνε πολλάκις ποιητικώτατοι, εἶνε ἔργον τῆς μυθολογίας. Ἡμεῖς δ' ἐνταῦθα θέλομεν περιορισθῆ εἰς τὴν συντομωτάτην ἀφήγησιν τινῶν μόνον ἐξ αὐτῶν, τῶν κυριωτάτων καὶ ἐχόντων στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν παλαιοτάτην ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων.

Τῶν μύθων τούτων τῶν ἐχόντων ἱστορικὸν τύπον ἄλλοι μὲν ἀναφέρονται εἰς ὀνομαστούς τινας ἥρωας τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἄλλοι δ' ἔχουσιν ἀντικείμενον ἐποίκους τινὰς ἐξ Ἀνατολῆς ἐλθόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄλλοι δὲ τέλος διετήρησαν τὴν ἀνάμνησιν ναυτικῶν τινων ἢ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπιφανέστατοι τῶν μυθικῶν ἡρώων τῶν Ἑλλήνων εἶνε ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς, οἱ κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡρωικοῦ λεγομένου αἰῶνος. Ἀμφότεροι εἰκονίζοντο ἐν τῷ μύθῳ ὡς εἰσηγηταὶ τῆς τάξεως καὶ εὐνομίας καὶ ἐργάται τοῦ καλοῦ διὰ μυρίων κινδύνων ἐν μέσῳ φύσεως εἰσέτι ἀγρίας καὶ βλαβερᾶς καὶ κοινωνίας εἰσέτι ἀμορφώτου καὶ πολλάκις σκληρᾶς ἢ κακουργούσης. Καὶ ὁ μὲν Ἡρακλῆς, ὅστις ἐλέγετο υἱὸς τοῦ ἀθανάτου Διὸς καὶ τῆς θνητῆς Ἀλκμήνης, ἐπιστεύετο ἔχων στάδιον τῆς ἡρωικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας οὐ μόνον ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ὅλον σχεδὸν τὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους γνωστὸν κόσμον. Οἱ δὲ λεγόμενοι δώδεκα αὐτοῦ ἆθλοι εἶνε τὰ γνωστότερα καὶ ἐξοχώτερα τῶν παρατόλμων αὐτοῦ κατορθωμάτων. Ὁ Ἡρακλῆς παρουσιάζεται ἐν τοῖς μύθοις ὁτὲ μὲν φονεύων ἄγρια ἢ κακοποιὰ θηρία καὶ λῃστάς, ὁτὲ δὲ ἀποτρέπων ποταμοὺς ἀπὸ τοῦ ῥεύματος αὐτῶν ἢ προκαλῶν τὴν πλήμμυραν λιμνῶν, ὁτὲ δὲ κυριεύων πόλεις καὶ νικῶν λαοὺς ὁλοκλήρους καὶ γινόμενος παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν ὁ τύπος τῆς καρτερίας καὶ τῆς ῥώμης.

Παράλληλος δὲ τοῦ Ἡρακλέους εἶνε ὁ Θησεύς, ὅστις οὐκ ἀλόγως ὠνομάσθη ὁ ἀττικὸς Ἡρακλῆς, ἐπειδὴ πολλὰ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἐλέγοντο γενόμενα πλησίον τῶν Ἀθηνῶν ἢ χάριν ταύτης τῆς πόλεως, ἧς βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Αἰγεὺς ὁ γεννήσας αὐτὸν ἐκ τῆς Αἴθρας. Καὶ ὁ Θησεὺς φονεύει λῃστὰς καὶ θηρία ὡς ὁ Ἡρακλῆς· ἀλλὰ διαφέρει πως ἐν συνόλῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἄθλων αὐτοῦ ἔχουσι μᾶλλον τὸ ὑπερφυσικὸν ἢ τὸ μυθῶδες. Διὰ τοῦτο δ' ἀπεπειράθησαν ἤδη οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς νὰ ἐκκαθάρωσι τοὺς μύθους, ὅπως αἱ περὶ τοῦ Θησέως διηγήσεις λάβωσιν ὄψιν ἱστορίας. Οὕτω δ' ὁ Θησεὺς ὑπῆρξε διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἐν τῇ ἀρχαιότητι οὐ μόνον ὁ ἥρως ὁ φονεὺς τῶν λῃστῶν καὶ τῶν τεράτων, ὁ ἀπαλλάξας τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ σκληροῦ εἰς τὸν κρητικὸν Μινώταυρον φόρου, ὁ νικητὴς τῶν Ἀμαζόνων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν Ἀττικῇ καὶ ὁ συνοικίσας τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ἅπαντας εἰς μίαν πόλιν, τὴν τῶν Ἀθηνῶν.

ΗΡΑΚΛΗΣ.

Τὸν αὐτὸν δὲ πολύπλαγκτον καὶ ῥιψοκίνδυνον χαρακτῆρα παρέχει ὁ μῦθος καὶ εἰς ἄλλους τῶν ἡρώων, οἷον εἰς τὸν Περσέα τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δανάης, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Ἀκρισίου, καὶ εἰς τὸν Βελλεροφόντην τὸν υἱὸν τοῦ Γλαύκου καὶ ἔγγονον τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Σισύφου. Ἐκεῖνος διὰ τρόπου παραδόξου διατηρηθεὶς ἐν τῇ ζωῇ ἔσωσε μὲν ἐκ θαλασσίου τέρατος τὴν Ἀνδρομέδαν, ἀπέκοψε δὲ τὴν φοβερὰν κεφαλὴν τῆς Γοργοῦς Μεδούσης, ἥτις εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ μεταβάλλῃ εἰς λίθους ἅπαντας τοὺς ἀτενίζοντας εἰς αὐτήν. Ἐπανελθὼν δ' ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ἐβασίλευσε μὲν τῆς Τίρυνθος, ἵδρυσε δὲ τὰς Μυκήνας. Ὁ δὲ Βελλεροφόντης, ἀποκρούσας τὰς ἐρωτικὰς προτάσεις τῆς Ἀντείας, τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Τίρυνθος Προίτου, καὶ διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτῆς διωκόμενος, ἐστάλη εἰς Λυκίαν, ἧς ὁ βασιλεὺς Ἰοβάτης ἐξέθεσεν αὐτὸν εἰς πολλοὺς κινδύνους, ἐπιβάλλων εἰς αὐτὸν τὴν τέλεσιν διαφόρων ἄθλων, ὧν κυριώτατος ὑπῆρξεν ὁ φόνος τῆς μυθικῆς Χιμαίρας. Θαυμάσας δ' ὁ Ἰοβάτης τὴν ἐν τοῖς ἐπιβαλλομένοις ἀγῶσιν ἐπιτυχίαν τοῦ Βελλεροφόντου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν θυγατέρα του ὡς σύζυγον καὶ παρεχώρησεν αὐτῷ τὸ ἥμισυ τῆς βασιλείας.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν φανταστικῶν καὶ ποικίλων περιπετειῶν τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἡρώων, οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς οἱ ἱδρυταὶ τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῶν πόλεων καὶ οἱ γενάρχαι τῶν παλαιοτάτων αὐτῶν βασιλέων, ἓν ἐπικρατὲς στοιχεῖον εἶνε ἄξιον μεγάλης προσοχῆς, ἡ ἀπαραγνώριστος σχέσις τῶν ἡρώων τούτων πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Ἡ Ἀνατολὴ δὲν παρουσιάζεται ἐν τοῖς μύθοις τούτοις ὡς ὁ ἀναπόφευκτος τόπος ἐν ᾧ τελοῦνται οἱ θαυμάσιοι τῶν ἡρώων ἄθλοι, οὐδ' ὡς ἡ τερατώδης χώρα ἐν ᾗ μόνῃ ἠδύναντο νὰ εὕρωσι στάδιον ἀνδραγαθίας οἱ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς κατὰ τὸ ἥμισυ θεῖον αἷμα, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς συμπλήρωσις τῆς Ἑλλάδος. Ἑλλὰς καὶ Ἀνατολὴ παρίστανται ἐν τοῖς μύθοις οἱονεὶ δύο ἀπ' ἀλλήλων ἀχώριστα τμήματα ἐν οἷς διαδραματίζεται ὁ ἡρωικὸς τῶν ἡμιθέων βίος. Εἶνε δὲ καὶ τοῦτο ἀπόδειξις ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀνάμνησίν τινα τῶν παλαιοτάτων σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς.

Ἡ σχέσις δ' αὕτη ἐκδηλοῦται φανερώτερον ἐν τοῖς μύθοις περὶ ξένων ἐποίκων ἐλθόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ Αἰγύπτου ἢ Φοινίκης καὶ ἱδρυσάντων σπουδαῖα κέντρα τοῦ ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γῆν ἐξ Ἀνατολῆς μεταχθέντος πολιτισμοῦ. Τῶν ἐποίκων τούτων γνωριμώτατοι εἶνε ὁ Κέκροψ καὶ ὁ Δαναός, ὁ Πέλοψ καὶ ὁ Κάδμος.

Καὶ ὁ μὲν Κέκροψ ἐλέγετο Αἰγύπτιος, ὅςτις φυγὼν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικήν, συνῴκισε τοὺς τέως νομάδας αὐτῆς κατοίκους καὶ εἰςήγαγεν εἰς αὐτοὺς τὸν γάμον καὶ τὴν τιμὴν τῶν νεκρῶν, ἐδίδαξε δ' αὐτοὺς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας καὶ ἄλλων καρπῶν τῆς γῆς καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐλαίου. Εἰς αὐτὸν τέλος ἀνεφέρετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἡ κτίσις τῆς Κεκροπίας, τῆς παλαιοτάτης τῶν Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως.

Ἐπ' ἴσης δ' Αἰγύπτιον ἔλεγον οἱ μῦθοι τὸν Δαναόν, ὅςτις ἦλθεν εἰς τὸ Ἄργος μετὰ τῶν πεντήκοντα αὐτοῦ θυγατέρων, καταδιωκομένων ὑπὸ τῶν πεντήκοντα υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δαναοῦ, τοὺς ὁποίους ἐφόνευσαν κατὰ τὴν νύκτα τοῦ ἀθελήτου αὐτῶν γάμου πλὴν μιᾶς, τῆς Ὑπερμνήστρας, ἥτις ἔσωσε τὸν ἴδιον ἄνδρα Λυγκέα. Παρὰ τοῦ Δαναοῦ ἐλέγοντο μαθόντες οἱ Ἀργεῖοι τὴν ναυτιλίαν· τοῦτον δ' εἶχον ἐπώνυμον οἱ ὑπ' αὐτοῦ κληθέντες Δαναοὶ τῶν ἡρωικῶν χρόνων ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ δὲ Πέλοψ, ὁ υἱὸς τοῦ πλουσίου Λυδοῦ Ταντάλου, ἦλθεν ἐκ Λυδίας εἰς τὴν Πελοπόννησον φέρων πλοῦτον πολὺν εἰς τοὺς ἀπόρους αὐτῆς κατοίκους, ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Πίσης Οἰνομάου νικήσας αὐτὸν ἐν μακρᾷ ἁρματοδρομίᾳ, καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, πρότερον καλουμένην Ἀπίαν, γενόμενος γενάρχης ἐπιφανῶν καὶ πλουσίων βασιλέων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καλοῦνται Πελοπίδαι.

Ἀλλὰ λεπτομερέστατος τῶν περὶ τῶν ἐποίκων μύθων εἶνε ὁ τοῦ Κάδμου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγήνορος, βασιλέως ἐν Φοινίκῃ. Οἱ δρόμοι αὐτοῦ, ἀναζητοῦντος τὴν ὑπὸ τοῦ Διὸς μεταμορφωθέντος εἰς ταῦρον ἁρπαγεῖσαν ἀδελφὴν αὐτοῦ Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Κρήτης μέχρι τῆς χώρας τῶν Θηβῶν, ἔνθα ἔκτισε τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἀκρόπολιν Καδμείαν, δεικνύουσι σαφῶς τοὺς σταθμοὺς τῶν φοινικικῶν ἀποικιῶν. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Κάδμου, ὅτι ἐφεῦρεν ἢ εἰςήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν τειχοδομίαν, τὴν μεταλλευτικήν, τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀλφαβήτου, ἀνάγονται εἰς ἐφευρέσεις καὶ τέχνας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φοινικικὰς καὶ παρέχουσι βεβαιότητα περὶ τῆς σημασίας τοῦ μύθου τοῦ Κάδμου, οὗ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐξηγεῖται ἐκ τῆς φοινικικῆς γλώσσης.

Ἀλλ' ὁ μῦθος τοῦ Κάδμου περιέχει καὶ στοιχεῖά τινα σχετίζοντα τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἐξ Αἰγύπτου παριστάνεται μετ-

οικήσας εἰς Φοινίκην ὁ πατὴρ τοῦ Κάδμου Ἀγήνωρ, καὶ ὁμώνυμος πρὸς τὰς αἰγυπτιακὰς Θήβας εἶνε ἡ ἑλληνικὴ πόλις ἐν ᾗ ἐγκαθιδρύθη ὁ ἐκ Φοινίκης ἐλθὼν ἔποικος. Ἐν δὲ τοῖς μύθοις περὶ ἑνὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ Κάδμου, τοῦ Οἰδίποδος, παρουσιάζεται ἡ αἰγυπτιακὴ σφίγξ. Τὰ τοιαῦτα αἰγυπτιακὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς περὶ Κάδμου ἀρχαίοις ἑλληνικοῖς μύθοις δὲν ἔμειναν

ΠΥΡΑΜΙΣ ΠΑΡΑ ΤΟ ΑΡΓΟΣ

ἀπαρατήρητα ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν. Καὶ ἄλλαι δέ τινες, ἄλλως σποράδην εὑρισκόμεναι ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, αἰγυπτιακαὶ παραδόσεις, λατρεῖαι, συνήθειαί τινες, καλλιτεχνικαὶ ἀναμνήσεις, ἡ ὕπαρξις πυραμιδοειδῶν τινων

κτιρίων ἐν Πελοποννήσῳ, ὧν ἐξέχει ἡ οὐ μακρὰν τῆς Κεφαλοβρύσεως πλησίον τοῦ Ἄργους πυραμίς, καὶ οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες μῦθοι περὶ τοῦ Δαναοῦ καὶ τοῦ Κέκροπος, ταῦτα πάντα ἐγένοντο αἰτία νὰ πιστευθῇ ἐν παλαιοτέροις χρόνοις ὅτι πράγματι ἐγένοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα αἰγυπτιακαὶ ἐποικήσεις καὶ ὅτι παρ' Αἰγυπτίων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἐλθόντων ἐδανείσθησαν οἱ Ἕλληνες ὅσα χαρακτηριστικὰ τοῦ παρὰ τὸν Νεῖλον πολιτισμοῦ εὑρίσκοντο ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' ὅμως τὴν σήμερον ἡ ἄλλως σποραδικὴ καὶ ἐπιπόλαιος αὕτη ἐπίδρασις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα θεωρεῖται διὰ μὲν τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἔμμεσος, διὰ τῶν Φοινίκων γενομένη, ἄμεσος δὲ μόνον κατὰ πολὺ μεταγενεστέραν

Η ΝΑΥΠΗΓΙΑ ΤΗΣ ΑΡΓΟΥΣ ΚΑΤ' ΑΡΧΑΙΟΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ

ἐποχήν, ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου περίπου π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἤρχισε πυκνοτέρα κατ' εὐθεῖαν συγκοινωνία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Αἰγυπτίων. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἅπασαι αἱ περὶ τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἐποίκων διηγήσεις δὲν εἶνε ἱστορία, ἀλλὰ μῦθος, ὅτι δὲ καὶ αὗται, ὡς ἅπαντες οἱ μῦθοι, διεσκευάσθησαν καὶ ἐπλουτίσθησαν μετὰ τὴν πρώτην αὐτῶν γένεσιν πολλαχῶς, ὅτι οἱ μεταγενέστεροι προςεπάθησαν νὰ δώσωσιν εἰς τὰ μυθολογήματα ταῦτα χρονολογικὴν σειρὰν καὶ τάξιν καὶ ὅτι ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ πιστεύωνται τυφλῶς. Κυρίως δὲ δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν ἐν αὐτοῖς δηλουμένην φοινικικὴν ἐποίκησιν ὡς γενομένην διὰ μιᾶς παρ' ὀλίγων ἀρχηγετῶν, ἀλλ' ὡς ἐπελθοῦσαν βαθμηδὸν καὶ κατ'

ὀλίγον παρὰ πολλῶν συγχρόνως συμπλωτήρων, ὁποίαν παρεστήσαμεν αὐτὴν ἀνωτέρω.

Τὴν δ' ἀνάμνησιν τῶν παλαιοτάτων σχέσεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἣν δεικνύουσιν οἱ περὶ τῶν γεναρχῶν ἡρώων καὶ τῶν ξένων ἐποίκων μῦθοι, ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν τῇ διηγήσει τῆς κοινῆς τῶν ἡρώων στρατείας ἐπὶ τὴν μυθικὴν Αἶαν, ὅπου ἦρχεν ὁ Αἰήτης, πρὸς κτῆσιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος, τῆς δορᾶς τοῦ χρυσομάλλου κριοῦ ἐφ' οὗ διέπλευσαν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὁ Φρίξος καὶ ἡ Ἕλλη, τὰ τέκνα τοῦ Ἀθάμαντος καὶ τῆς Νεφέλης, ἀποφεύγοντα τὴν καταδίωξιν τῆς μητρυιᾶς αὐτῶν Ἰνοῦς. Ἡ στρατεία αὕτη καλεῖται ἀργοναυτικὸς πλοῦς ἀπὸ τοῦ μαγικοῦ πλοίου οὗ ἐπέβησαν οἱ ἥρωες, τῆς Ἀργοῦς, ἣν κατεσκεύασεν Ἄργος ὁ υἱὸς τοῦ Φρίξου ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῆς Ἀθηνᾶς.

Η ΜΗΔΕΙΑ ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

Τοῦ πλοίου ἐπέβησαν οἱ ἐπισημότατοι τῶν ἡρώων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως ἐξαιρουμένων. Ἀρχηγὸς δὲ τοῦ ἐπιχειρήματος ὑπῆρξεν ὁ Ἰάσων, ὁ ἀνεψιὸς Πελίου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ. Φυσικὸν δ' ἦτο ὅτι ὁ μῦθος περὶ τοιούτου θαυμασίου ἔργου, τῆς πρώτης εἰς ἀγνώστους θαλάσσας ναυτικῆς ἐπιχειρήσεως τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ἑλλάδος ἡρώων, ἔμελλε νὰ ἐξεγείρῃ τὴν φαντασίαν τῶν ἑλληνικῶν λαῶν. Ἔγεινε λοιπὸν ἡ Ἀργὼ ἐνωρὶς ἀντικείμενον δημοτικῶν ᾀσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο ὑπὸ τῶν ναυτίλων τῆς Ἑλλάδος, ὅτε ἀνεπτύχθη ἡ ναυτιλία. Τᾄσματα δὲ ταῦτα, ἀναπτυσσόμενα, διαδιδόμενα καὶ ποικιλλόμενα σὺν τῷ χρόνῳ, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ποικιλωτάτας διηγήσεις περὶ τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τῶν περιπετειῶν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀπόπλου ἐκ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου μέχρι τῆς ἐπανόδου αὐτῶν. Ἡ ναυπηγία τῆς Ἀργοῦς, ὁ κατάπλους εἰς διαφόρους χώρας βαρβαρικάς, ἡ ὡς ἐκ θαύματος διάβασις αὐτῆς διὰ τῶν ἐπικινδύνων Συμπληγάδων, αἱ περιπέτειαι τοῦ Ἰάσονος παρὰ τῷ βασιλεῖ Αἰήτῃ, ἡ διὰ τοῦ ἔρωτος τῆς θυγατρὸς αὐ-

τοῦ Μηδείας διάσωσις αὐτοῦ, ἡ ἁρπαγὴ τοῦ χρυσοῦ δέρατος καὶ ἡ πρὸς μυρίους κινδύνους συνδεδεμένη ἐπιστροφὴ τῶν Ἀργοναυτῶν ὑπῆρξαν τερπνὴ ἐπασχόλησις τῆς φαντασίας τῶν ναυτιλλομένων καὶ πλουσία τροφὴ διὰ τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ τέχνην πολλῶν γενεῶν.

Ἔχομεν λοιπὸν ἐν ταῖς περὶ Ἀργοῦς θαυμασίαις διηγήσεσι μῦθον, ὅςτις ἀρχῆθεν μὲν ἦτο οὐράνιος παριστάνων συμβολικῶς τὴν εὐεργετικὴν ὑπὸ τῆς μεμακρυσμένης νεφέλης ἄρδευσιν τῶν ἀγρῶν ἐν θέρει, ἀλλ' ὅςτις ἔπειτα λησμονηθείσης κατ' ὀλίγον τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ σημασίας ἔλαβε προσωπικὸν καὶ ἱστορικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐγένετο ναυτικός, σκοπῶν τὴν ἐξύμνησιν τῶν πρώτων τολμηρῶν θαλασσοπόρων τῶν ζητησάντων διὰ τῶν εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀνατολὴν πλόων στάδιον ἀνδραγαθιῶν καὶ πλουτισμοῦ Καὶ παρουσιάζεται μὲν ὁ πλοῦς ὡς κοινὴ ἐπιχείρησις τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος, ναυτικῶν τε καὶ μή, ἀλλ' ἐμφανῶς πρωτοστατοῦσιν οἱ Μινύαι, κατέχοντες, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, τὰς ἀπὸ τῆς Βοιωτίας μέχρι τῆς νοτίου Θεσσαλίας χώρας.

Εἰς μικροτέραν ἔκτασιν περιωρισμένοι εἶνε οἱ μῦθοι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὰς παλαιοτάτας τύχας τῶν Θηβῶν· ἀλλ' ἔχουσι τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι στερούμενοι τοῦ ὑπερφυσικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς τερατείας τῶν ἄλλων μυθικῶν διηγήσεων παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς εἰκόνα ἀσαφῆ μὲν καὶ δυςδιάκριτον, ἀλλ' ὁμοιαλήθη τῆς πολεμικῆς καταστάσεως ἐν ᾗ εὑρίσκοντο πιθανώτατα αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγκαταστάσεως τῶν Φοινίκων.

Αἱ δύο κατὰ τῶν Θηβῶν στρατεῖαι εἶνε οἱ τελευταῖοι κρίκοι τῆς μυθικῆς ἁλύσεως ἥτις ἀρχὴν ἔχει τὸν Κάδμον. Τούτου ἀπόγονοι εἶνε οἱ περὶ τῆς βασιλείας τῶν Θηβῶν ἐρίσαντες, ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, οἱ υἱοὶ τοῦ δυςτυχοῦς Οἰδίποδος, ὅςτις ἐν ἀγνοίᾳ φονεύσας τὸν ἴδιον πατέρα καὶ νυμφευθεὶς τὴν ἰδίαν μητέρα ἐπάγεται τὴν καταστροφὴν τοῦ οἴκου τοῦ Λαΐου. Μετὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Οἰδίποδος, ὃν τυφλὸν ὡδήγει κατὰ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου ἡ θυγάτηρ Ἀντιγόνη, ὁ Πολυνείκης ἐρίσας πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἐτεοκλέα περὶ τοῦ θρόνου κατέφυγεν εἰς Ἄργος πρὸς τὸν βασιλέα Ἄδραστον, οὗ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Ἀργείαν. Μετὰ δὲ τοῦ πενθεροῦ καὶ πέντε ἄλλων στρατηγῶν ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τῶν Θηβῶν στρατείαν, ἥτις ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρχηγῶν ὠνομάσθη στρατεία τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας. Τὸ στράτευμα αὐτῶν ὀλίγου δεῖν ἐκυρίευε τὰς Θήβας, νικῆσαν τὸ κατ' ἀρχὰς τοὺς Καδμείους, ὅτε ἡ ἐθελουσία θυσία τοῦ υἱοῦ τοῦ Κρέοντος Μενοικέως ἔσωσε

τὴν πόλιν συμφώνως πρὸς τὴν μαντείαν τοῦ Τειρεσίου, φονευθέντων μὲν ἐν μονομαχίᾳ ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν, κατατροπωθείσης δὲ τῆς στρατιᾶς τῶν Ἀργείων καὶ ἀπολεσθέντων τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν πλὴν μόνου τοῦ Ἀδράστου. Τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας ταύτης συνδέεται πρὸς τὴν ὡραίαν διήγησιν περὶ τῆς συμπαθοῦς Ἀντιγόνης, ἥτις παρακούσασα τῆς διαταγῆς τοῦ νέου βασιλέως Κρέοντος ἔθαψε τὸν μένοντα ἄταφον δυστυχῆ αὐτῆς ἀδελφὸν Πολυνείκην, ἐπισύρουσα διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὸν ὄλεθρον ἑαυτῆς τε καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Κρέοντος.

Καὶ ἡττήθησαν μὲν οὕτως οἱ ἐπὶ τὰς Θήβας στρατεύσαντες, ἀλλὰ τὴν ἧτταν αὐτῶν ἐξεδίκησαν οἱ υἱοὶ αὐτῶν οἱ κληθέντες *Ἐπίγονοι*, ὧν ἐπιφανέστατος εἶνε ὁ Ἀλκμαίων ὁ υἱὸς τοῦ ἀγαθοῦ μάντεως Ἀμφιαράου, ὃν ὁ Ζεὺς εἶχε καταστήσει ἀθάνατον καὶ ὅςτις ἐτιμᾶτο κατόπιν ὡς θεός. Καὶ ἐφονεύθη μὲν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ υἱὸς τοῦ ἔτι ζῶντος Ἀδράστου Αἰγιαλεύς, ἀλλ' ἡ νίκη ἔστεψε τὰ ὅπλα τῶν Ἐπιγόνων, οἵτινες ἐκυρίευσαν τὰς Θήβας καὶ ἐγκατέστησαν ἐν αὐταῖς βασιλέα Θέρσανδρον τὸν υἱὸν τοῦ Πολυνείκους.

Διερχόμενοι τοὺς μύθους περὶ τῆς στρατείας τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τῆς τῶν Ἐπιγόνων ἐννοοῦμεν ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὰ πρόθυρα τῶν ἱστορικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος. Δυνατὸν μὲν νὰ μὴ συνέβησάν ποτε αἱ δύο πολιορκίαι καὶ ἡ ἅλωσις τῶν Θηβῶν ὡς διηγεῖται αὐτὰς ὁ μῦθος, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀπίθανον καὶ νὰ ὑπῆρξαν τοιαῦτα γεγονότα ἐνέχοντα πλεῖστα στοιχεῖα ἀληθείας ἐν τῷ συνόλῳ.

Τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ τρωικοῦ πολέμου, τῆς ἐπιφανεστάτης πράξεως τῶν ἡρωικῶν χρόνων. Οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ μὴ πιστεύσωμεν εἰς σύγκρουσίν τινα τῶν συντεταγμένων δυνάμεων τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῶν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατεχόντων, ἐν μέρει, καθ' ἃ εἴδομεν, συγγενῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας λαῶν. Ἡ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου, ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλόπαιδος τῶν Τρώων Πάριδος ἁρπαγὴ τῆς ὡραίας Ἑλένης, τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Μενελάου, ἐνθυμίζει τὰς συχνὰς ἁρπαγὰς δούλων παρὰ τῶν Φοινίκων. Ἡ ὑπὸ τῶν μύθων παριστανομένη ἐξέγερσις τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης, ἀπὸ τῆς θεσσαλικῆς Φθίας μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ἰονίου καὶ κρητικοῦ πελάγους, δεικνύει τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν μετὰ τῆς θαλάσσης ἐξοικείωσιν αὐτῶν. Πολεμοχαρῆ βασιλικὰ γένη συναγείρουσι τὰς δυνάμεις των ὅπως ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῆς Ἀσίας καὶ ἀποπλύνωσι τὴν εἰς ὁμόφυλον ἄνακτα προςγενομένην ὕβριν. Τούτων

δὲ τῶν ἡρώων ἐπισημότατοι εἶνε ὁ νεαρὸς τῶν Μυρμιδόνων ἄναξ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ πολυμήχανος βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς. Πάντων δ' ἀνάσσει ὁ βασιλεὺς τῶν πολυχρύσων Μυκηνῶν Ἀγαμέμνων, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μενελάου Ὁ στόλος συγκροτούμενος ἐκ χιλίων διακοσίων πλοίων καὶ ὁ στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἄνδρας συνηθροίσθησαν ἐν τῇ βοιωτικῇ Αὐλίδι, ὁπόθεν μετὰ τὴν θυσίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγενείας κατευνασθέντων τῶν ἐναντίων ἀνέμων ἐξέπλευσαν εἰς τὴν Τρῳάδα, ἧς ἦρχεν ὁ Πρίαμος, τοῦ Πάριδος ὁ πατήρ. Τῶν δὲ Τρώων μὴ ἀποδιδόντων τὴν Ἑλένην, οἱ Ἀχαιοὶ παρεκάθισαν περιορίσαντες μὲν τοὺς Τρῶας μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν, τῶν Λυκίων, Μυσῶν, Καρῶν, Μαιόνων, Φρυγῶν, Θρᾳκῶν καὶ ἄλλων, εἰς τὰ τείχη τοῦ Ἰλίου, δῃοῦντες δὲ τὴν πέριξ χώραν καὶ κυριεύοντες τὰς ἐν αὐτῇ πόλεις. Ἡ πολιορκία τοῦ Ἰλίου ἀπέβη μακροτάτη, τέλος δ' ἤρχισεν ἀποβαίνουσα ὀχληρὰ καὶ βλαβερὰ διὰ τοὺς Ἀχαιούς, ἰδίως ἀφ' οὗ χρόνου ὁ Ἀχιλλεὺς χολωθεὶς ἐναντίον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἁρπάσαντος ἀπ' αὐτοῦ τὴν αἰχμάλωτον Βρισηΐδα, ἀπεσύρθη τοῦ ἀγῶνος μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Πατρόκλου. Ἀλλ' ὅτε ὁ Πάτροκλος, κινδυνευόντων τῶν Ἀχαιῶν λαβὼν παρὰ τοῦ Ἀχιλλέως τὴν ἄδειαν νὰ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ γενναίου Ἕκτορος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου, ὁ νεαρὸς τῆς Φθίας βασιλεὺς ἐγκαταλιπὼν τὴν ἀπραξίαν αὐτοῦ ἐξεδίκησε μὲν τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου διὰ τοῦ σκληροῦ φόνου τοῦ Ἕκτορος, ἐδίωξε δὲ τοὺς Τρῶας μέχρι τῶν τειχῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον δὲν ἐπερατώθη. Νέαι ἐπικουρίαι ἔφθασαν εἰς τοὺς Τρῶας ὑπὸ τὴν βασίλισσαν τῶν Ἀμαζόνων Πενθεσίλειαν καὶ τὸν Μέμνονα τὸν βασιλέα τῶν Αἰθιόπων. Κατὰ τοὺς συναφθέντας νέους ἀγῶνας ἔπεσον ἑκατέρωθεν πολλοί, ἐν οἷς ὁ Ἀχιλλεύς, τρωθεὶς εἰς τὴν πτέρναν, καὶ ὁ Πάρις.

Ἀλλὰ τέλος ἐπετεύχθη κατὰ τὸ δέκατον ἔτος ἡ ἅλωσις τοῦ Ἰλίου μετὰ τὴν ἐκ Λήμνου ἄφιξιν τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τὴν διὰ τῆς πονηρίας τοῦ Ὀδυσσέως ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἰλίου ἁρπαγὴν τοῦ Παλλαδίου, ἀγάλματος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς δοθέντος εἰς τὸν οἰκιστὴν τῆς Τροίας Δάρδανον. Ἐκυριεύθη δὲ ἡ πόλις ὡς ἑξῆς. Οἱ Ἀχαιοὶ προσεποιήθησαν ὅτι ἀνεχώρησαν εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Τροίας κειμένην νῆσον Τένεδον, ἐγκατέλιπον δὲ τὸν λεγόμενον δούρειον ἵππον, μέγα ξύλινον ὁμοίωμα πλῆρες ἀνδρῶν ἐνόπλων. Καὶ οἱ μὲν Τρῶες ἤθελον νὰ εἰσαγάγωσι τὸν ἵππον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀνθίστατο ἀποτρέπων αὐτοὺς ὁ ἱερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος Λαοκόων. Ἀλλ' ὅτε δύο ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐξελ-

θόντες δράκοντες περιεκύκλωσαν αὐτὸν, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τοὺς δύο υἱούς, ὡς παρίστανον οἱ μεταγενέστεροι ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι, οἱ Τρῶες θεωρήσαντες τοῦτο ὡς τιμωρίαν τῶν θεῶν διὰ τὴν συμβουλὴν αὐτοῦ, εἰσήγαγον τὸν ἵππον ὡς ἀνάθημα εἰς τοὺς θεούς. Νύκτωρ δ' ἀνοιχθείσης ὑπὸ τοῦ προδότου Σίνωνος τῆς ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ἵππου θύρας, ἐξῆλθον οἱ ἐντὸς αὐτοῦ κεκρυμμένοι ἔνοπλοι καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας τῆς πόλεως εἰς τοὺς ἐκ Τενέδου ἐπιστρέψαντας Ἀχαιούς. Ἡ πόλις τότε κατεστράφη ὁλοτελῶς. Ὁ γηραιὸς βασιλεὺς Πρίαμος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτολέμου καὶ μετ' αὐτοῦ συγκατεστράφη ὁ οἶκος αὐτοῦ. Μόνοι δὲ τῶν Τρώων ἐξῆλθον ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Τροίας ὁ Αἰνείας καὶ ὁ Ἀντήνωρ. Ἡ δ' Ἑλένη, ἡ αἰτία τοῦ πολέμου, ἥτις τελευταῖον ὑπῆρξε σύζυγος τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου Δηιφόβου, ἀπήχθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Σπάρτην ὑπὸ τοῦ Μενελάου.

ΑΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΛΑΟΚΟΟΝΤΟΣ

Ἐπῆλθεν οὕτω διὰ τοὺς ἐπὶ τὴν Τροίαν στρατεύσαντας ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς. Αἱ περὶ τῶν *νόστων* τούτων διηγήσεις ἦσαν οὐχ ἧττον τῶν περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως τῆς Τροίας ποικίλαι καὶ περίεργοι. Ἄλλοι μὲν τῶν ἡρώων εὗρον ἐξ ὀργῆς τῶν θεῶν κακὸν θάνατον, ὡς ὁ Αἴας ὁ υἱὸς τοῦ Ὀϊλέως, ἄλλοι δὲ περιεπλανήθησαν ἐπὶ ἔτη πολλά, ὡς ὁ Μενέλαος, ἄλλοι ἠναγκάσθησαν μετὰ μακρὰς περιπλανήσεις νὰ καταφύγωσιν εἰς χώρας ξένας καὶ νὰ ἱδρύσωσι πόλεις νέας, ἄλλους δὲ τέλος ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν ἰδίαν ἑστίαν ἀνέμενε κακὴ τύχη, ὡς τὸν Ἀγαμέμνονα, ὃν ἐφόνευσε μετὰ τοῦ Αἰγίσθου ἡ ἰδία σύζυγος Κλυταιμήστρα. Ἀλλὰ κυρίως πλήρης περιπετειῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις περιεπλανᾶτο δέκα ὅλα ἔτη εἰς

τόπους ἀγνώστους ἢ κινδυνώδεις, παλαίων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τῆς καταδιώξεως τῶν ἐχθρικῶν αὐτῷ θεῶν καὶ τῶν δόλων τῶν ἀνθρώπων, ἕως κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν προσφιλῆ Ἰθάκην. Ἐκεῖ ἠλευθέρωσε μὲν τὴν πιστὴν σύζυγον Πηνελόπην ἀπὸ τῶν αὐθαδῶν μνηστήρων, οἵτινες ἐπεθύμουν τὴν χεῖρα αὐτῆς καὶ τὸν θρόνον τοῦ Ὀδυσσέως, ἐπανεῖδε δὲ τὸν υἱὸν Τηλέμαχον. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρὸς εἶχε μεταβῆ πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ εἰς Πύλον καὶ Λακεδαίμονα, συμπληρόνων οὕτω μετὰ τοῦ συβότου Εὐμαίου, τῆς τροφοῦ Εὐρυκλείας καὶ τοῦ γηραιοῦ κυνὸς τοῦ Ὀδυσσέως τὴν ὡραίαν εἰκόνα οἴκου μετὰ πίστεως καθ' ὁλοκληρίαν ἀφωσιωμένου εἰς τὸν ξενιτευμένον σύζυγον, πατέρα, κύριον καὶ βασιλέα.

Οὗτοι εἶνε οἱ κυριώτατοι μῦθοι τῶν Ἑλλήνων περὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων τῆς χώρας αὐτῶν. Τινὲς τῶν μύθων τούτων κρύπτουσιν ἴσως ἱστορικὰ γεγονότα περικεκαλυμμένα ὑπὸ συμβολικὰς εἰκόνας· ἀλλ' ὁ χωρισμὸς τοῦ ἀληθοῦς ἀπὸ τοῦ πλαστοῦ δὲν εἶνε εὐχερής. Ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευσαν εἰς τοὺς μύθους τούτους ὡς παριστάνοντας τὴν παλαιοτάτην αὐτῶν ἱστορίαν, καὶ ἀργὰ μόλις ἐφαντάσθησάν τινες αὐτῶν ὅτι ἔπρεπε νἀναλύσωσιν αὐτοὺς καὶ ἑρμηνεύσωσιν, ὅπως λείψῃ ἐξ αὐτῶν τὸ ὑπερφυσικὸν, ὅπως σαφηνισθῶσιν αἱ ἐκ τῶν διαφορετικῶν πολλάκις διηγήσεων ἀντιφάσεις, ὅπως τέλος ὁ μῦθος λάβῃ ὄψιν ἱστορίας. Ἀλλ' οἱ μῦθοι διὰ τῶν δοκιμῶν τῶν τολμηρῶν ἑρμηνευτῶν πάσχουσιν ὅ τι παῖδες ἐπιβαλλόμενοι νὰ ὑποκριθῶσι πρόσωπον ἀνδρὸς μεγάλου καὶ σπουδαίου· χάνουσι τὴν φυσικήν των ἀφέλειαν χωρὶς νἀποκτήσωσι τὴν ἐπιζητουμένην σοβαρότητα.

Ἐννοεῖται ὅτι τὰ γεγονότα ἅτινα παριστάνουσιν οἱ τοιοῦτοι μῦθοι δὲν ἔχουσιν ἡλικίαν, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν πότε συνέβησαν. Ἐπιχειροῦντες σήμερον νὰ ὁρίσωμεν τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Θησεὺς ἐφόνευσε τὸν Μινώταυρον ἢ τὸ ἔτος καθ' ὃ ἡ Ἀντιγόνη ἔθαψε τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, ἠθέλομεν πράξει τὸ αὐτὸ ὡς εἰ ἐζητοῦμεν νὰ ὁρίσωμεν τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ δράκος τοῦ παραμυθίου ἥρπασε τὴν βασιλοποῦλαν ἢ ὁ Ἀκρίτας τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐπάλαισε πρὸς τὸν Χάρον. Δὲν συνέβαινεν ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους μύθους. Σήμερον οὐδεὶς φαντάζεται ὅτι εἶνε ἀπόγονος τοῦ Ἀκρίτου ἢ ὅτι ἔχει μεταξὺ τῶν προπατόρων αὐτοῦ τοὺς ἥρωας τῶν παραμυθίων τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ὑπῆρχον, ὡς εἴδομεν, πολλὰ γένη ἀναφέροντα τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τοὺς ἥρωας τῶν

μυθικῶν χρόνων. Εἰς τὴν αὐτὴν πίστιν στηριζομένη ἡ ποίησις τῶν Ἑλλήνων ἤδη ἐνωρὶς ἀνέγραψε τὰς μητέρας τῶν ἡρώων εἰς καταλόγους καὶ κατέταξεν αὐτοὺς εἰς γενεαλογικὰς σειράς. Ἐν Σπάρτῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἄργει, ἐν Σικυῶνι ὑπῆρχον πίνακες δηλοῦντες τὴν σειρὰν τῶν ἀρχαιοτάτων βασιλέων, ἀνερχομένην μέχρι προσώπων τοῦ μύθου. Ἐπιφανῆ ἱερά, ὡς τὸ Ἡραῖον πλησίον τοῦ Ἄργους καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Ἁλικαρνασσῷ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρουσίαζον καταλόγους πλήρεις τῶν ἐν αὐτοῖς ἱερειῶν ἢ ἱερέων, ὧν οἱ πρῶτοι ἔφθανον μέχρις ἀρχαιοτάτων μυθικῶν χρόνων. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι ὑπῆρχον αἱ βάσεις παλαιοτάτης χρονολογίας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ στηριχθῶσιν οἱ ἱστορικοί. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξαν ἐν τοῖς πρώτοις Ἕλληνες ἱστοριογράφοι ἐκ Λέσβου. Τούτους ἠκολούθησε κατὰ μέγα μέρος ὁ συντάξας ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ χρονολογικὸν πίνακα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κέκροπος μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ τρίτου π.Χ. αἰῶνος. Ὁ πίναξ οὗτος χαραχθεὶς ἔκτοτε ἐπὶ μαρμάρου εἶνε σήμερον ὡς ἐκ τούτου γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Πάριον μάρμαρον. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ περίπου χρόνους τοῦ Παρίου μαρμάρου ἠσχολήθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περὶ τὴν ἑλληνικὴν χρονολογίαν διάφοροι λόγιοι, ὧν ἐπιφανέστατοι εἶνε ὁ Ἐρατοσθένης καὶ ὁ Καλλίμαχος. Πᾶς τις ἐννοεῖ ὅτι οἱ οὕτω γεννηθέντες χρονολογικοὶ ὁρισμοὶ τῶν μυθολογημάτων οὔτε οἱ αὐτοὶ ὑπῆρξαν πάντοτε οὔτε ἱστορικὴν χρησιμότητα ἔχουσι. Καὶ τοῦτο διότι αἱ βάσεις αὐτῶν ἦσαν οὐ μόνον ἐπισφαλεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰκονικαί. Ἀληθῶς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις ἠδύναντο νὰ τηρηθῶσι καὶ ἐτηροῦντο χρονογραφικοὶ κατάλογοι τῶν ἀρχόντων, τῶν ἱερέων καὶ τῶν νικητῶν τῶν διαφόρων ἀγώνων, ἰδίως τῶν νικώντων κατὰ τὰ Ὀλύμπια. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἔτους 776 π. Χ., ὅτε ἤρχισεν ἡ τακτικὴ ἀναγραφὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν, οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γείνῃ περὶ ἀκριβοῦς καὶ πιστῆς σημειώσεως τῶν προσώπων καὶ τῶν χρόνων, ἐπειδὴ ἔλειπε τὸ κυριώτατον μέσον τοῦ σταθεροῦ προσδιορισμοῦ τῶν γεγονότων, ἡ γραφή, τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις ἀργὰ ἤρχισεν εν Ἑλλάδι. Πολὺ πέραν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἤρχισε διαδιδομένη ἡ γραφὴ δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀκριβείᾳ. Δι' εἰκασιῶν λοιπὸν καὶ ὑποθέσεων μετροῦντες συνήθως κατὰ γενεὰς ἔφθανον οἱ ἀρχαῖοι ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἰς τοὺς μυθικούς, καὶ ἐχρονολόγουν τὰ πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων γεγονότα. Ὡς κέντρον δὲ τῆς χρονολογίας τῶν μυθικῶν χρόνων ἐχρη-

ἀνατολῶν μέχρι δυσμῶν Ἴωνες κατὰ μῆκος τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Τὴν ὡραίαν κοιλάδα τοῦ Ἀλφειοῦ κατοικοῦσιν οἱ Ἐπειοί, ἐν Πύλῳ ἄρχει τὸ γένος τοῦ Νηλέως καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ ζῶσιν οἱ ὀρεινοὶ Πελασγοί. Ἀλλ' ἰσχυρότατοι τῶν κατοίκων τῆς χερσονήσου εἶνε οἱ Ἀχαιοὶ οὓς εὗρον μάλιστα κρατοῦντας ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ἰνάχου. Ἐκεῖ ἐθαύμασα τὰς πολυχρύσους Μυκήνας, τὴν τειχιόεσσαν Τίρυνθα καὶ τὸ Ἄργος. Οἱ κάτοικοι τῆς ὀχυρᾶς ταύτης πόλεως εἶνε οὕτως ἰσχυροὶ καὶ ὀνομαστοί, ὥστε ἕνεκα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς φήμης αὐτῶν Ἀργεῖοι ὀνομάζονται ὄχι μόνον οἱ κατοικοῦντες τὸ Ἄργος, ἀλλὰ καὶ ἅπαντες οἱ Ἀχαιοί· ὁμοίως γενικὸν ἔγεινε καὶ τὸ ὄνομα τῶν Δαναῶν, ἂν καὶ ὁ Δαναὸς λέγεται κτίσας μόνον τὸ Ἄργος.

Τοιαύτη θὰ ἦτο ἡ γεωγραφικὴ εἰκὼν τῶν κυριωτάτων ἑλληνικῶν χωρῶν περὶ τοὺς χρόνους τοῦ τρωικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ μετὰ δύο περίπου αἰῶνας τὰ πράγματα εἶνε ἐντελῶς μεταβεβλημένα. Οἱ Μινύαι καὶ οἱ Καδμεῖοι δὲν ὑπάρχουσι πλέον. Οἱ Βοιωτοὶ δὲν κατοικοῦσι πλέον ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ ὀρεινὴ χώρα τῶν Δρυόπων πρὸς βορρᾶν τῶν πηγῶν τοῦ Κηφισοῦ ἔγεινε Δωρίς. Ἡ Μεσσηνία, ἡ Λακεδαίμων, ἡ Ἀργολὶς δὲν εἶνε τὸ ἑξῆς χῶραι τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλ' εἶνε πολιτεῖαι δωρικαί· οἱ δ' Ἀχαιοὶ περιορίζονται ἐν Πελοποννήσῳ κυρίως μόνον εἰς τὸν βόρειον αἰγιαλόν. Οἱ Ἐπειοὶ δὲν εἶνε πλέον κύριοι τῆς αἰολικῆς Ἤλιδος. Οἱ δὲ Ἴωνες κατέφυγον ἐκ τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Κορινθίας καὶ τοῦ Αἰγιαλοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν Εὔβοιαν.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι μετὰ τὰ Τρωικὰ ἔγεινεν ἐν Ἑλλάδι μεγάλη ἀνατροπὴ καὶ γενικὴ μετανάστασις τῶν λαῶν. Οὐδεὶς σχεδὸν ἔμεινεν ἐν τῇ ἀρχικῇ του θέσει. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι μεγαλειτέραν ταύτης κίνησιν δὲν ἔχει ἄλλην νὰ ἐπιδείξῃ διὰ τῶν αἰώνων ὅλη ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία. Φοβερὸς κλύδων συγκυκᾷ τὰ κύματα τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, καὶ βαρύγδουπος ἠχεῖ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τῶν ὅπλων ὁ ὀρυμαγδός. Λαοὶ πλούσιοι καὶ εὐδαίμονες τρέπονται τὴν ὁδὸν τῆς ἐξορίας· ἰσχυροὶ βασιλεῖς ἐκπτωτοι τῶν θρόνων των, ἐξαγοράζουσι διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος νέας κατοικίας τῶν λαῶν των. Ποῦ μὲν λαοὶ νικηταὶ καταλαμβάνουσι τὰς εὐφόρους χώρας λαῶν ἐκδιωκομένων, ποῦ δὲ οἱ ἄλλοτε μόνοι δεσπόται ἀναγκάζονται νὰ συμβιώσωσι μετὰ τῶν νέων δυναστῶν, καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ τοὺς οἴκους τῶν νέων κυριάρχων ἱδρύουσι πτωχὰς καλύβας καὶ τρώγουσιν ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου αὐτῶν τὸν πικρὸν ἄρτον τῆς δουλείας λαοὶ ἡττημένοι.

Ἡ ὅλη κίνησις ἤρχισεν ἐκ βορρᾶ. Δι' ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς λόγους ἰλλυρικὰ φῦλα, ἐπεισπεσόντα εἰς τὴν Ἤπειρον, ἐστενοχώρησαν τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας λαοὺς καὶ ἐξηνάγκασαν τὸν θηρατικὸν καὶ φιλοπόλεμον λαὸν τῶν λεγομένων Πετθαλῶν ἢ Θεσσαλῶν νὰ ζητήσῃ ἄλλας διαμονάς. Ἐκκινήσαντες λοιπὸν οἱ Θεσσαλοὶ ἐκ τῆς γῆς τῶν Θεσπρωτῶν, ἐκεῖθεν περίπου ὅπου σήμερον εἶνε ἡ Παραμυθιὰ καὶ τὸ Σοῦλι, ἔφθασαν πιθανῶς διὰ τῶν Τζουμέρκων εἰς τὴν Πίνδον, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Γόμφων διέβησαν εἰς τὴν σημερινὴν ἐπαρχίαν τῆς Καρδίτσης. Ἐκεῖ ἔρρεεν ὁ ποταμὸς Κουράλιος· ἐκεῖ ἔκειντο τὰ ἱερὰ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς· ἐκεῖ τέλος κατῴκουν οἱ Βοιωτοὶ ἔχοντες κυριωτάτην πόλιν τὴν Ἄρνην πλησίον τῆς σημερινῆς Ματαράγκας. Οὕτως ἡ αἰολικὴ Βοιωτία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ ἔγεινεν ἡ πρώτη Θεσσαλία. Ἀπὸ δὲ τῆς περὶ τὴν Καρδίτσαν χώρας οἱ Θεσσαλοί, ἐνισχυόμενοι ἴσως καὶ ὑπ' ἄλλων ἐκ τῆς γῆς αὐτῶν ἀποχωρούντων ἠπειρωτικῶν φύλων, ἤρχισαν ἐξαπλούμενοι κατ' ὀλίγον εἰς ἅπασαν τὴν εὔφορον καὶ ἱπποτρόφον Θεσσαλίαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, ἐκνικῶντες, πιέζοντες ἢ ἐκδιώκοντες καὶ αὐτὰ τὰ ὀρεινὰ φῦλα τῶν Λαπιθῶν, τῶν Περραιβῶν, τῶν Μαγνήτων καὶ τῶν παρὰ τὸν Ὄλυμπον Δωριέων.

Ἡ τύχη τῶν παλαιῶν τῆς χώρας κατοίκων μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ἐξ Ἠπείρου Θεσσαλῶν δὲν ὑπῆρξε διὰ πάντας ἡ αὐτή. Οἱ μὲν κάτοικοι τῶν ὀρέων ἠδυνήθησαν νὰ διατηρηθῶσιν ὑπὸ ὅρους, ἐν μέρει ὡς ὑπήκοοι τῶν Θεσσαλῶν, ἐν τοῖς βουνοῖς τοῖς περιβάλλουσι τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ, πλὴν ὀλίγων μεταναστάντων· οἱ δὲ κατοικοῦντες τὴν πεδιάδα γεωργοί, καίπερ ὄντες πολυαριθμότεροι τῶν Θεσσαλῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νἀντιστῶσιν εἰς τὴν βίαν τῶν ἱπποδαμαστῶν ἐπιδρομέων, ἀλλ' ὑπετάχθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς αὐτούς. Οἱ παλαιοὶ οὗτοι κάτοικοι, δουλωθέντες ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πενέσται*, εἰργάζοντο τὴν γῆν καὶ ἀπέδιδον εἰς τοὺς νέους κυρίους τὰ προϊόντα αὐτῆς. Καὶ ἐστερήθησαν μὲν οὗτοι τῶν ἀστικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, ἀλλ' ἐπετράπη αὐτοῖς νὰ ἔχωσιν ἰδίαν περιουσίαν οὕτως, ὥστε πολλοὶ ἀπέβαινον πλουσιώτεροι τῶν κυρίων των, οὓς ἄλλως ἠκολούθουν ἐν τοῖς πολέμοις ὡς συστρατιῶται. Οὕτω δ' οἱ ἄλλως δεδουλωμένοι οὐ μόνον διὰ τοὐπολλοῦ αὐτῶν πλήθους, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλούτου ὅστις ἀπέρρεεν ἐκ τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν τῶν κατακτητῶν

ἠδυνήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοὺς κυρίους αὐτῶν οὐκ ὀλίγον καὶ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ αὐτὴν τὴν αἰολικὴν διάλεκτον ἣν ἐλάλουν. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔστερξαν ἐξ ἀρχῆς ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ νὰ ὑποταθχῶσιν εἰς τοὺς Θεσσαλούς, πολλοὶ δ' αὐτῶν προέκριναν τοῦ ὑπὸ δουλείαν βίου ἢ τῆς ὑπὸ ὄρους ὑποταγῆς τὴν μετανάστασιν εἰς ἄλλας χώρας. Ἐκ τῶν τοιούτων μεταναστῶν κυριώτεροι εἶνε οἱ Ἀρναῖοι Βοιωτοὶ καὶ οἱ Δωριεῖς· πρὸς δὲ τὴν μετανάστασιν τῶν δύο τούτων λαῶν συνδέεται κυρίως ἡ μεταβολὴ τοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον. Ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἐξεκίνησαν συντεταγμένοι, μὲ τὴν συναίσθησιν τῶν κινδύνων οὓς ἔμελλον νὰπαντήσωσιν ἐνώπιόν των, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ θάρρος ἐκεῖνο τῆς ἀποφάσεως ὅπερ ἐμπνέει ἡ παντελὴς ἐγκατάλειψις τῶν πατρῴων οἰκήσεων. Ὀλιγοσταὶ εἶνε αἱ εἰδήσεις ἃς ἔχομεν περὶ τῆς μεταναστάσεως τῶν Βοιωτῶν· ἀλλὰ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ὅσα περὶ αὐτῆς μανθάνομεν εἶνε ἀληθῶς συγκινητικά. Οἱ Βοιωτοὶ δὲν δραπετεύουσιν ὡς φυγάδες ἀρνησιπάτριδες, ἀλλ', ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ βίας ἀνωτέρας, ἐγκαταλείπουσι τὰς πατρῴας ἑστίας πανηγυρικῶς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ὀέφλτα καὶ κατὰ τὰ κελεύσματα τοῦ τὸν βασιλέα παρακολουθοῦντος μάντεως Περιπόλτα· ἐκπατριζόμενοι δὲ φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν τὰς ἀναμνήσεις τῆς πρώτης πατρίδος καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν πατρῴων θεῶν. Ἄναντα κάταντα πορεύονται οἱ Βοιωτοὶ καὶ ὁ βασιλεύς των μακρὰν πορείαν, καὶ τότε μόνον σταματῶσιν ὅτε εὗρον γῆν ἐνθυμίζουσαν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν Ἄρνην, ὅπου ἀφῆκαν ὡς πενέστας τοὺς ὀπίσω μείναντας ἀδελφούς των. Ἦτο δ' αὐτὴ εὔυδρος, εὔκαρπος καὶ κτηνοτρόφος χώρα πλησίον τῆς Κωπαΐδος. Ἐκεῖ ἱδρύουσιν οἱ Βοιωτοὶ τὴν νέαν Ἄρνην, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς πατρίδος ὀνομάζουσι Κουράλιον τὸν παραρρέοντα ποταμόν· ἐκεῖ ἱδρύουσι νέον ἱερὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς. Ἡ νέα αὕτη Ἄρνη ἔγεινε τὸ κέντρον τῆς νέας Βοιωτίας. Ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι οἱ ἐπήλυδες Βοιωτοὶ ὑπέταξαν τὰς Θήβας καὶ ἔθραυσαν τὴν δύναμιν τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κηφισοῦ δὲν ὑπάρχουσι πλέον Καδμεῖοι καὶ Μινύαι, πρὸς δὲ τὸ ἱερὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς συνεδέθη ἡ τέλεσις τῶν Παμβοιωτίων, τῆς ἑορτῆς τῆς συναγειρούσης τοὺς Βοιωτοὺς τοὺς κατέχοντας ἤδη ἅπασαν τὴν χώραν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Βοιωτίαν.

Πολὺ δὲ μεγαλείτερος ὑπῆρξεν ὁ κλονισμὸς ὃν ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἡ μετανάστασις τῶν Δωριέων, οὓς οἱ μῦθοι παρίστανον

ὡς βοηθήσαντας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῶν ἐπιτυχοῦσαν ἀπόπειραν πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ὅπου διεξεδίκουν τὰς κτήσεις τῶν προγόνων αὐτῶν, τῶν υἱῶν τοῦ Ἡρακλέους, οὓς εἶχεν ἐκδιώξει ὁ Εὐρυσθεὺς ἐκ τῆς πατρικῆς κληρονομίας. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη τῶν Δωριέων εἶνε γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς **κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν** καθότι οἱ Δωριεῖς ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις, ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους μύθους, ἐζήτουν νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ὑφ᾽ αὐτῶν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐπιστροφὴν εἰς χώρας ἀνηκούσας εἰς αὐτοὺς ἐκ δικαιωμάτων συγγενείας καὶ συμμαχίας πρὸς τοὺς Ἡρακλείδας.

Πρῶτος σταθμὸς τῶν πολυπλανήτων Δωριέων, ἀναγκασθέντων διὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Θεσσαλῶν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς παρὰ τὸν Ὄλυμπον οἰκήσεις αὐτῶν, ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασσοῦ χώρα ὅπου κατῴκουν οἱ Δρύοπες. Οὗτοι, ἐκδιωχθέντες παρ᾽ αὐτῶν, ἀπῆλθον, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, εἰς τὴν Καρυστίαν καί τινα μέρη τῆς Ἀργολίδος. Ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ Δρυοπίδι ἐγκατεστάθη ἔκτοτε ἡ τετράπολις ἐξ ἧς ἀπετελεῖτο καθ᾽ ἅπασαν τὴν διάρκειαν τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἡ Δωρίς.

Οἱ Δωριεῖς δὲν ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου μόνοι οὐδὲ διὰ μιᾶς. Οἱ μῦθοι ἀναγράφουσι προτέρας ἀποπείρας τῶν Ἡρακλειδῶν, οἵτινες προσεπάθησαν, ἀλλ᾽ ἄνευ ἐπιτυχίας, νὰ καταλάβωσι τὴν Πελοπόννησον εἰσελαύνοντες εἰς αὐτὴν διὰ τοῦ κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ὅπου εὗρον ἄσυλον ἐν τῇ ἰωνικῇ τετραπόλει πέριξ τοῦ Μαραθῶνος. Τὸ ἔργον ἀποτυχὸν ἐπανελήφθη μετὰ τὴν τρίτην γενεὰν ἐξ ἄλλης ὁδοῦ καὶ μετ᾽ ἄλλων συμμάχων. Καὶ ἡ μὲν ὁδὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀντίθετος τῆς διὰ τοῦ ἰσθμοῦ, ἡ κατὰ θάλασσαν διὰ τοῦ στενοῦ περάσματος τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ἐκ Ναυπάκτου φέρουσα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δὲ νέοι τῶν Δωριέων σύμμαχοι ὑπῆρξαν κυρίως μὲν οἱ Αἰτωλοί, βοηθούμενοι ἴσως καὶ ὑπὸ τῶν Λοκρῶν, πλὴν δ᾽ αὐτῶν καὶ ἄλλοι σύμμικτοι λαοὶ ἀκολουθήσαντες αὐτοὺς κατὰ τὰς πολλὰς αὐτῶν πλανήσεις. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοί, ἐπὶ ὅροις συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Δωριέων, ἐπέρασαν μὲν μετ᾽ αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐβοήθησαν αὐτοὺς μέχρι τινός, ἀλλ᾽ ἔμειναν ὁριστικῶς ἐν Ἤλιδι, ὅπου ὑπέταξαν τοὺς Ἐπειοὺς καὶ συνεμίχθησαν μετ᾽ αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ λοιπὰ μετὰ τῶν Δωριέων στρατευόμενα σύμμικτα γένη, οἱ Πάμφυλοι, μετέσχον μέχρι τέλους τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος οὕτως, ὥστε καὶ μία τῶν

τριῶν φυλῶν εἰς ἃς διῃρεῖτο πᾶσα δωρικὴ πόλις· ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἥρως ἐπώνυμος αὐτῶν ἐπλάσθη Πάμφυλος, ὅςτις καὶ ἐμυθεύθη εἷς τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως τῶν Δωριέων Αἰγιμιοῦ.

Ἡ ὑπὸ τῶν Δωριέων κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου παριστάνεται ὑπὸ τῶν μύθων ὡς ἐπελθοῦσα δι' ὀλίγων μόνον ἀγώνων, μονομαχιῶν καὶ πολιορκιῶν. Βάσις δὲ τῆς διανομῆς τῆς Λακωνικῆς, τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀργολίδος ἐλέγετο ἡ γενομένη κλήρωσις μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Ἡρακλείδου Ἀριστομάχου, τοῦ Τημένου, Κρεσφόντου καὶ Ἀριστοδήμου, ὃν πληγέντα ὑπὸ κεραυνοῦ ἐν Ναυπάκτῳ πρὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον διαβάσεως ἀντικατέστησαν οἱ δύο αὐτοῦ υἱοί, Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς, λαβόντες τὸν πατρικὸν κλῆρον. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἐκ τῶν μύθων καθολικὴ ἐντύπωσις. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἔργον δὲν ὑπῆρξεν οὔτε τόσον εὐχερὲς οὔτε τόσον βραχυχρόνιον ὅσον φαίνεται ἐκ τῶν μύθων. Ἀπ' ἐναντίας δὲ μόνον διὰ σειρᾶς πολλῶν ἀγώνων καὶ ἐν χρόνῳ μακρῷ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐπικράτησις τῶν Δωριέων ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ ἐκνίκησις τῶν ἰσχυρῶν Ἀχαιῶν καὶ ἡ ἐκπολιόρκησις τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν ἀκροπόλεων. Τὴν ταχεῖαν προέλασιν, τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τῶν Δωριέων παρεκώλυον ἐν Πελοποννήσῳ καθ' ἕκαστον βῆμα οἱ φυσικοὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν ὀρεινοὶ φραγμοὶ καὶ τὰ ὀχυρὰ κυκλώπεια τείχη τῶν ἀκροπόλεων τῶν Ἀχαιῶν. Ἂν ἐπρόκειτο μόνον περὶ μαχῶν ἐν ἀνοικτοῖς πεδίοις, ἡ νίκη θὰ ἔκλινε ταχέως πρὸς τοὺς ῥωμαλέους καὶ ὀρεσιτρόφους Δωριεῖς, δυναμένους νὰ ἐπικρατήσωσι τῶν Ἀχαιῶν εὐκόλως διὰ τῆς σωματικῆς ἰσχύος, τῆς ὑπερόχου τόλμης καὶ τοῦ τελειοτέρου ὁπλισμοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀπέβαινον ἀνίσχυρα πρὸ τῶν ἀκαταβλήτων ἐκείνων πετρῶν τὰς ὁποίας αἰῶνες ὅλοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σαλεύσωσιν ἐκ τῆς θέσεως ὅπου φαίνονται ἐπισωρεύσασαι αὐτὰς χεῖρες μυθικαί. Ὑπέταξαν λοιπὸν οἱ Δωριεῖς καὶ τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν Μεσσηνίαν καὶ μετ' αὐτὰς τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Ἐπιδαυρίαν καὶ τὴν Κορινθίαν, ἀλλ' ἀφ' οὗ πρῶτον παρεκάθηντο πλησίον τῶν πόλεων τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἵδρυον μόνιμα ὁρμητήρια, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἠνώχλουν τοὺς πολιορκουμένους καὶ ἐστενοχώρουν αὐτοὺς ἐπὶ μακρόν.

Οὕτω πᾶσα σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος ὑπετάχθη κατ' ὀλίγον εἰς τοὺς Δωριεῖς, ἐκτὸς τῆς Ἤλιδος, ἣν κατέσχον, ὡς εἴδομεν, οἱ Αἰτωλοί, καὶ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου οὔτε ἔκτασιν οὔτε ἐπιτυχίαν εἶχον τὰ ὅπλα τῶν Δωριέων. Εἰς ξένας χεῖρας ἔμενε λοιπὸν μόνος ὁ βόρειος αἰγιαλὸς τῆς

Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ Παναχαϊκοῦ ὄρους μέχρι τῆς Σικυῶνος. Τὴν χώραν ταύτην κατεῖχον Ἴωνες, οἵτινες ἔμενον ἀνενόχλητοι ὑπὸ τῶν Δωριέων, σπευδόντων, κατὰ τὴν κάθοδον αὐτῶν, διὰ τῆς Ἤλιδος εἰς τὰ νότια καὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς χερσονήσου. Κατὰ ταύτης λοιπὸν τῆς χώρας καὶ τοῦ συγγενοῦς τῶν Ἰώνων λαοῦ ἐπέδραμον οἱ Ἀχαιοὶ, φεύγοντες τοὺς νικηφόρους Δωριεῖς. Τισαμενὸς, ὁ ἔγγονος τοῦ μεγάλου Ἀγαμέμνονος, εἶνε κατὰ τοὺς μύθους ὁ βασιλεὺς, ὅστις, ὅτε πλέον εἶχε πέσει πρὸ τῶν μακρῶν λογχῶν τῶν Δωριέων ἡ Σπάρτη καὶ τὸ Ἄργος, ὡδήγησε τοὺς φυγάδας του Ἀχαιοὺς εἰς τὸν ἰωνικὸν ἐκεῖνον Αἰγιαλὸν καὶ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἔβρεξε τὴν τελευταίαν καὶ μόνην γῆν τῆς Πελοποννήσου ἥτις ἠδύνατο πλέον νὰ καλῆται Ἀχαΐα.

Διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Δωριέων ἡ Πελοπόννησος ἤλλαξε παντελῶς ὄψιν. Πρὸ αὐτῆς εἴχομεν ἐν Πελοποννήσῳ Πελασγοὺς ἐν Ἀρκαδίᾳ, Λέλεγας Ἐπειοὺς ἐν Ἤλιδι, Ἴωνας καὶ μάλιστα ἐπικρατεστάτους τοὺς Ἀχαιούς. Τώρα δὲ πλὴν ὀλίγων Αἰτωλῶν ἐν Ἤλιδι καὶ Ἀχαιῶν ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ πλὴν τῶν κατοίκων τῆς Ἀρκαδίας ἁπανταχοῦ τῆς χερσονήσου ἐξαπλοῦνται ἰσχυροὶ οἱ Δωριεῖς. Τί δ᾽ἔγειναν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸν δεινὸν αὐτὸν κατακλυσμὸν ὅστις κατερράγη ἐκ τοῦ βορρᾶ τῆς Ἑλλάδος ; Τί ἔγειναν ὅσοι δὲν ἔπεσον κατὰ τοὺς πολέμους ἢ δὲν ἀπωλέσθησαν κατὰ τὰς πολιορκίας ; Ἡ τύχη τῶν περισωθέντων ὑπῆρξε διάφορος. Τινὲς μὲν τῶν παλαιῶν κατοίκων μείναντες ἐν ταῖς κυριευθείσαις χώραις ἐγένοντο δοῦλοι τῶν κατακτητῶν, ὡς οἱ Εἵλωτες τῆς Λακωνικῆς καὶ οἱ Γυμνήσιοι τῆς Ἀργολίδος· ἄλλοι δὲ συγκατῴκησαν μετὰ τῶν νέων κυρίων ὑπὸ ὅρους καὶ συνανεμίχθησαν μετ᾽ αὐτῶν, τοῦθ᾽ ὅπερ συνέβη κυρίως ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἐν Κορίνθῳ, ἐν Σικυῶνι, ἐν Φλιοῦντι. Ἀλλὰ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου ἠναγκάσθησαν ἕνεκα τῆς καθόδου τῶν Δωριέων νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς παλαιὰς αὐτῶν οἰκήσεις. Ἀχαιοὶ ἐκ Πύλου, Ἴωνες ἐκ τῆς Ἐπιδαυρίας, τῆς Κορινθίας καὶ τοῦ βορείου Αἰγιαλοῦ ἐγκατέλιπον τὴν Πελοπόννησον παμπληθεῖς. Κέντρον δὲ τῆς συναθροίσεως τούτων τῶν φυγάδων ὑπῆρξε κατὰ μέγα μέρος ἡ Ἀττική. Ἐκεῖ συνεσωρεύθησαν κατὰ πλήθη οἱ ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Δωριέων ἐκδιωχθέντες λαοί. Ἐκεῖ συνῆλθον πλὴν τῶν ἐκ Πελοποννήσου προσφύγων Λαπίθαι καὶ Πελασγοὶ ἐκ Θεσσαλίας, Μινύαι ἐξ Ἰωλκοῦ καὶ Ὀρχομενοῦ, Καδμεῖοι ἐκ τῆς Βοιωτίας, καὶ ἡ φιλόξενος Ἀττικὴ παρέσχε στέγην καὶ

ἄρτον εἰς τοὺς πολυαρίθμους νέους κατοίκους. Πολὺ φυσικὸν ἦτο ἡ συρροὴ αὕτη μεγάλου πλήθους κατοίκων, μάλιστα ἀνηκόντων εἰς διάφορα φῦλα, νὰ προκαλέσῃ ἐν Ἀττικῇ διατάραξιν τῆς ἡσυχίας ἢ νὰ ἐπιφέρῃ ἂν μὴ σύγκρουσιν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἀνωμαλίας περὶ τὰς σχέσεις τῶν ἔξωθεν συρρευσάντων πρός τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς παλαιοὺς ἐγκατοίκους. Περὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῶν σχέσεων τούτων οὐδεμία σαφὴς εἴδησις περιεσώθη. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις τινὲς ὅτι ἡ ἐπελθοῦσα ἐν Ἀττικῇ ἕνωσις τῶν διαφόρων φύλων δὲν ὑπῆρξεν ἐντελῶς εἰρηνική. Βλέποντες ὅτι ἐν Ἀθήναις περιῆλθεν ἡ βασιλεία εἰς γένη ἐκ Πύλου, εἰς ἀπογόνους τοῦ Νηλέως καὶ τοῦ Νέστορος, καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ἐγγόνων τοῦ Νηλείδου Μελάνθου ἀπέρχονται εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν οἱ ἐν Ἀττικῇ ὑπερπλεονάσαντες κάτοικοι, πειθόμεθα ὅτι ἐν Ἀττικῇ συνέβησαν ἀγῶνες μεταξὺ τῶν συρρευσάντων ἔξωθεν λαῶν, ἰδίως τῶν Πυλίων, καὶ τῶν ἐγχωρίων, καὶ ὅτι ἡ μὲν εἰς τὴν βασιλείαν ἀνάρρησις τοῦ Μελάνθου δεικνύει ἴσως τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν, ἡ δ' εἰς τὴν Ἀσίαν ἀναχώρησις τινῶν ἐκ τῶν Μελανθιδῶν τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἰσχύος τῶν ξένων. Ἀλλὰ τῶν τοιούτων ἀγώνων οὔτε τὴν ἀνάμνησιν οὔτε τὰς λεπτομερείας διεφύλαξεν ἡ ἱστορία.

Ὁπωσδήποτε ἀναντίρρητον εἶνε ὅτι ἀπέναντι τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων ἡνοῦντο οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἀττικὴν λαοί. Οὐ μόνον εἰς τοὺς Βοιωτούς, ἀποπειραθέντας τὴν διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος κάθοδον εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀντετάχθησαν γενναίως οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Μελάνθου, ἀλλὰ καὶ τοὺς Δωριεῖς ἀπεδίωξαν ἀποτελεσματικῶς ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ὅτ' ἐπεχείρησαν νὰ ὑποτάξωσιν αὐτήν.

Οἱ Δωριεῖς δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλά, θαρρήσαντες ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὅπλων αὐτῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ, διέβησαν τὸν κορινθιακὸν ἰσθμὸν καὶ κατέλαβον τὴν Μεγαρίδα· ἔμελλον δὲ νὰ κατακτήσωσι καὶ τὴν Ἀττικὴν αὐτὴν ἂν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀπέκρουον γενναίως τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐπιδρομέων. Ὁ μῦθος συνδέει τὴν ἀποδίωξιν τῶν Δωριέων ἐκ τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὸν ἐθελούσιον θάνατον τοῦ ἡρωικοῦ βασιλέως Κόδρου. Πολλοὺς ἀκόμη αἰῶνας μετὰ τὸ μυθικὸν τοῦτο γεγονὸς ἐδείκνυον οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὸν Ἰλισσὸν τὴν θέσιν ὅπου οἱ Πελοποννήσιοι ἐλέγοντο φονεύσαντες τὸν βασιλέα, τὸ *πέσημα* τοῦ Κόδρου, καὶ προσεκύνουν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τὴν θέσιν ὅπου ἐλέγετο ταφεὶς ὁ βασιλεύς. Πολλοὺς ἀκόμη αἰῶνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου των βασιλέως περιεποιοῦντο καὶ ἐκόσμουν διὰ

φυτειῶν οὐ μακρὰν τοῦ σημερινοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου τὸ ἱερὸν τοῦ Κόδρου. Δικαίως δ' ἐθεώρουν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς πρᾶξιν ἀξίαν τιμῶν θείκῶν τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Δωριέων ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς καὶ τὸν περιορισμὸν αὐτῶν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ἤθελε λάβει εντελῶς διάφορον τροπὴν ἂν δὲν διετηρεῖτο τὸ φαεινὸν κέντρον τοῦ εὐγενοῦς πολιτισμοῦ τῶν Ἰώνων καὶ δὲν συνεκρατεῖτο οὕτως ἡ μεταξὺ Δωριέων καὶ Ἰώνων ἀναπόφευκτος διὰ τὴν ἄνθησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἰσορροπία.

Αἱ μεταβολαὶ αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν μεταναστάσεων τῶν Θεσσαλῶν καὶ Δωριέων ὑπῆρξαν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων. Αἱ περιπέτειαι τῆς μακρᾶς καὶ διαρκοῦς ἐπιθέσεως καὶ ἀμύνης προήγαγον τοὺς ἑλληνικοὺς λαοὺς ἐκ τῆς πρωθήβου ἁπλότητος καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ βίου, ὃν πρότερον διῆγον, εἰς κίνησιν καὶ δρᾶσιν, καὶ ἤνδρωσαν αὐτούς. Οἱ πόλεμοι, χωρίσαντες τοὺς λαοὺς εἰς νικητὰς καὶ ἡττημένους, εἰς κυρίους καὶ δούλους, ἐπήνεγκον σπουδαίας κοινωνικὰς μεταβολάς. Τέλος δ' οὐ μόνον μετεβλήθησαν αἱ ἕδραι τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς σπουδαίας γεωγραφικὰς ἀλλοιώσεις. Διὰ τῶν ἐπελθουσῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ μεταβολῶν ὁ ἑλληνισμὸς οὕτως εἰπεῖν μετεκινήθη νοτιώτερον καὶ αἱ δύο μεγάλαι ἐκεῖναι χῶραι ἔμειναν ἔκτοτε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ξέναι τῶν τυχῶν τῆς Ἑλλάδος, μικρὰν μόνον καὶ ἔμμεσον ἔχουσαι πρὸς αὐτὴν σχέσιν καθ' ὅλον τοῦτον τὸν χρόνον. Οὕτως ἐστενώθη ἡ ἔκτασις τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἐπυκνώθη. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου τὰ δεινὰ τῶν πολέμων, αἱ ἀναπόφευκτοι συγκρούσεις μεταξὺ τῶν κατακτητῶν καὶ τῶν ἀπομεινάντων παλαιῶν ἐνοίκων, ἡ ἔκπτωσις ἰσχυρῶν βασιλικῶν γενῶν, ὁ κατὰ πλήθη ἐξοικισμὸς καὶ ἡ ἐν ταῖς νέαις οἰκήσεσιν ἰδίως ἐν Ἀττικῇ συσσώρευσις πολλῶν λαῶν, ταῦτα πάντα ἐγέννησαν τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν πόθον τῆς ἐπιζητήσεως νέων οἰκήσεων. Οἱ διὰ τῶν μακρῶν πολέμων ἀνδρωθέντες, οἱ ἐν τῷ τραχεῖ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι προαχθέντες λαοὶ μετὰ νέου θάρρους ἐτράπησαν εἰς τον ἀποικισμὸν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ νέοι θαλασσοπόροι ἥπλωσαν τὰς πτέρυγας τῶν ἱστίων καὶ ἔσπευσαν εἰς τὰς ὑπὸ συγγενῶν λαῶν κατοικουμένας ἀκτάς, φέροντες ἐπὶ τοῦ ῥάμφους τὸ σύνθημα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Αἱ πρῶται ἐπιτυχίαι προεκάλεσαν ἄλλας νέας, καὶ αἱ πρῶται ἐγκαταστάσεις δὲν ἔμειναν μόναι. Ἴωνες, Δωριεῖς, Αἰολεῖς ἵδρυσαν ἐν ταῖς χώραις τῶν Λυδῶν, τῶν Καρῶν, τῶν Μυσῶν νέαν Ἰωνίαν, νέαν Δωρίδα, ἀνθηρὰν Αἰολίδα, ἀφετηρίας περαιτέρας ἐξαπλώσεως τοῦ ἑλ-

ληνισμοῦ. Ἐν ᾧ δ' ἡ συνεχὴς Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασσοῦ μέχρι τοῦ Ταϋγέτου προήγετο κατὰ μικρὸν, νέος κόσμος ἑλληνικὸς ἐβλάστανε πρώιμα ἄνθη καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον.

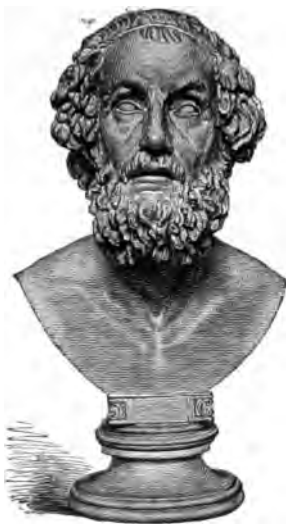
Οἱ ἀρχαῖοι παρεδέχοντο συνήθως ὅτι οἱ μὲν Θεσσαλοὶ μετενάστευσαν ἐξ Ἠπείρου ἑξήκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, ἡ δὲ κάθοδος τῶν Δωριέων συνέβη ὀγδοήκοντα ἔτη μετ' αὐτὴν, ἤτοι μετὰ τὸ ἔτος 1184, ὅτε παρεδέχετο ὁ Ἐρατοσθένης ὅτι ἐκυριεύθη ἡ Τροία. Ἑπομένως κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἡ μὲν μετανάστασις τῶν Θεσσαλῶν ἔγεινε τῷ 1124, ἡ δὲ κάθοδος τῶν Δωριέων τῷ 1104. Ἀλλ' οἱ νεώτεροι ἱστοριογράφοι, ἀναλογιζόμενοι δικαίως τὰς πολλὰς περιπετείας τῶν κατακτήσεων, τὰς ἀλλήλας διαδεχομένας μεταναστάσεις τῶν λαῶν, τὸν μακρὸν χρόνον ὅστις ἀπῃτήθη διὰ τοὺς πολέμους καὶ τὴν νέαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων, ἀποδέχονται ὡς πιθανὴν χρονολογίαν τῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων μόλις τὸ χιλιοστὸν περίπου πρὸ Χριστοῦ ἔτος.

ς'

Ἡ Ἑλλὰς τοῦ ἔπους.

Ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς εὐανθοῦς Ἰωνίας ἐντὸς πόλεων ἤδη ἀκμαζουσῶν, πλουσίων καὶ μεστῶν κινήσεως, ἐν ᾧ δὲν εἶχον ἀκόμη παύσει οἱ ἀγῶνες οὓς ἀπαραιτήτως προεκάλει ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἀποίκων ἐν μέσῳ τῶν Ἀσιατῶν, ἐκ τῶν ᾀσμάτων τῶν Ἀχαιῶν ἐν οἷς ἐψάλλοντο οἱ παλαιοὶ ἀγῶνες καὶ αἱ περιπέτειαι τῶν ἡρώων ἀνεπτύχθη καλλίμορφον καὶ μεγαλοπρεπὲς τὸ ἡρωικὸν ἔπος. Εἶχον παρέλθει πλέον τρεῖς περίπου αἰῶνες ἀφ' οὗ χρόνου ἐνομίζετο γενομένη ἡ ἅλωσις τοῦ Ἰλίου, ἀφ' οὗ μεγάλοι βασιλεῖς εἶχον συναγείρει τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Ἀσιατῶν, ἀφ' οὗ οἱ ἥρωες οἱ πολιορκήσαντες τὴν Τροίαν εἶχον ἐπιχειρήσει τὴν μακρὰν καὶ ἐπώδυνον εἰς τὰς πατρίδας ἐπιστροφήν. Ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Αἰολίδος ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Λυδίας δὲν εἶχον λησμονήσει τὰ θρυλούμενα *κλέα* τῶν προπατόρων ἅτινα ἔψαλλον ἤδη ἐν ταῖς παλαιαῖς πατρίσιν· ἰδίως δ' ἔθελγον αὐτοὺς τὰ ᾄσματα περὶ τῶν τρωικῶν ἀγώνων. Τὰ θελκτικὰ ταῦτα ᾄσματα τῶν Αἰολέων, μεταφυτευθέντα εἰς τὴν δεκτικὴν καὶ γόνιμον τῆς Ἰωνίας γῆν ἐν μέσῳ λαοῦ ἀεικινήτου καὶ προοδευτικοῦ, ταχέως ἀντιλαμβανομένου

καὶ εὐκόλως δημιουργοῦντος, ἀδιάστως μετεπλάσθησαν, συνεδυάσθησαν, ἐμεγαλοποιήθησαν, καὶ ἐκ τῶν καλλιγενέθλων τούτων ᾀσμάτων εὔπλαστον καὶ ὑψηλὸν προήχθη τὸ ἔπος. Ἐκ τῶν κήπων τῆς ὡραίας Σμύρνης, ὅπου Αἰολεῖς καὶ Ἴωνες ἀπετέλουν ἓν ὅλον, ἐβλάστησαν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως τὰ δύο εὐωδέστατα ἄνθη, ἡ *Ἰλιὰς* καὶ ἡ *Ὀδύσσεια*, περιφανῆ εἰς ὕψος καὶ κάλλος, ἀμάραντοι βλαστοὶ τῆς ἑλληνικῆς διανοίας. Ἐκεῖ, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Μέλητος, ἐπιστεύετο γεννηθεὶς ὁ Ὅμηρος. Ἑπτὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πόλεις διεφιλονείκουν τὴν γέννησίν του, καὶ ὁ κόσμος ὅλος δὲν ἔπαυσεν οὐδὲ θὰ παύσῃ μελετῶν καὶ ἀναλύων, ἐξετάζων καὶ ἑρμηνεύων τὰ μυστήρια τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τὴν ὁμηρικὴν ποίησιν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς θαυμάζων τὸ κάλλος καὶ μέγεθος τῶν ἐπῶν τοῦ μεγάλου ἀοιδοῦ.

ΟΜΗΡΟΣ

Ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν εἶνε ἔργα ἱστορικά. Ὁ κόσμος τὸν ὁποῖον περιγράφουσιν ἀπέχει τοσοῦτον τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐποιήθησαν ταῦτα τὰ ἔπη, ἡ ποιητικὴ ἔμπνευσις εἶνε τοσοῦτον ἐλευθέρα, ὥστε τὰ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασιν ἐξεικονιζόμενα θὰ ἦσαν ὅλως φανταστά, ἂν ὁ Ὅμηρος, καίπερ εἰς αἰθέρια ὕψη αἰρόμενος διὰ τῆς φαντασίας, δὲν διετήρει ἀπαρασάλευτον τὸν χαρακτῆρα τῶν παραδόσεων καὶ δὲν κατώρθου νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παρελθόντος. Ὡς ἐκ τούτου τὰ ἀπαράμιλλα τοῦ Ὁμήρου ἔπη οὐ μόνον ἀποβαίνουσι τρυφὴ τῆς φαντασίας, ἀλλὰ καὶ χρησιμεύουσιν ὅπως ἀναπληρώσωσι δι' εἰκόνος θαυμαστῆς καὶ γραφικωτάτης τὸ κενὸν ὅπερ περὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἀφίνει ἡ ἔλλειψις ἄλλων περὶ αὐτῶν εἰδήσεων.

Ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς ἡ ὁμηρικὴ ποίησις δὲν εἶνε μόνον θελκτικὴ καθὸ γραφεῖσα διὰ χειρὸς ἀριστοτέχνου, ἀλλὰ γοητεύει καὶ δι' ἄλλον λόγον, ὡς εἰσάγουσα ἡμᾶς διὰ μιᾶς εἰς τὸ μέσον ἀναπτύξεως μεγάλης, ἐπιδόσεως ἀξίας λόγου. Διὰ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας γνωρίζομεν κατὰ πρῶτον τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ βίος

οὗτος ἀπέχει ἀκόμη πολὺ τῆς τελειότητος ἐκείνης εἰς ἣν ἦτο προωρισμένος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ εἰς ἣν ὑψώθη διὰ τῶν αἰώνων. Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις τοῦ ὁμηρικοῦ βίου ἀπὸ τοῦ βίου τῶν ἡμερῶν τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶνε πολὺ μικρὰ παραβαλλομένη πρὸς τὴν μεγάλην διαφορὰν μεταξὺ τῶν αἰώνων καθ' οὓς ἔζων ἐν Ἑλλάδι οἱ πρῶτοι ἄγνωστοι καὶ ἀνώνυμοι κάτοικοι καὶ τῶν χρόνων τοῦ τρωικοῦ πολέμου. Ὁ Ἀχιλλεὺς ὁμοιάζει πολὺ περισσότερον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἢ πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ αἰῶνος τοῦ λίθου. Ἐπειδὴ δὲ, λέγοντες ἀρχαίαν Ἑλλάδα, φανταζόμεθα συνήθως τὴν τελειοτάτην ἀνάπτυξιν τοῦ ἀστικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, τὴν ἀνθηροτάτην ἀκμὴν τοῦ λόγου καὶ τῶν τεχνῶν, καταλαμβάνει ἡμᾶς ἰδιαίτερόν τι αἴσθημα ἀρεσκείας ὅταν ἀναγινώσκοντες τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου, τὰ παλαιότατα ταῦτα φιλολογικὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἔχωμεν ἐνώπιον ἡμῶν οὐχὶ στίφη ἀκατέργαστα ἀνθρώπων θηριομάχων τῶν προιστορικῶν αἰώνων, ἀλλὰ τὸν βίον ἐποχῆς προηγμένης εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἐχούσης ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς περαιτέρας ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων ἣν ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες.

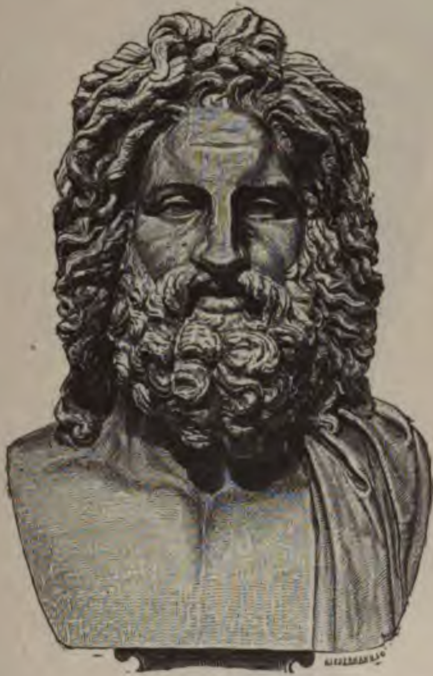
Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ Ὁμήρου δὲν εἶνε ὄντα αἰώνων βαρβάρων· δὲν εἶνε πλέον οὔτε οἱ θεοὶ καὶ ἄνθρωποι τῆς πελασγικῆς ἐποχῆς, οὔτε οἱ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἡ Φοινίκη ἔστελλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα παγκρατεῖς τοὺς θεοὺς αὐτῆς καὶ τοὺς ἐμπόρους. Παρῆλθον ἔκτοτε αἰῶνες καὶ σὺν τοῖς ἀνθρώποις ἔχει ἀλλοιωθῇ ἡ πίστις πρὸς τοὺς θεούς.

Ὁ ἑλληνικὸς κόσμος τῶν ὁμηρικῶν χρόνων δὲν ἔχει ἀνατρέψει τὴν παλαιὰν πίστιν. Οἱ θεοὶ τῶν Ἀρίων, τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν Φοινίκων ἔγειναν θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπέβησαν ἡμερώτεροι καὶ ἀνθρωποειδέστεροι. Τὸ μεταξὺ τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρώπου χάσμα ἔγεινε πολὺ μικρότερον, ἡ δὲ λατρεία ἀπέβαλε πολὺ τοῦ ἀγρίου καὶ μυστηριώδους. Τὰ σύμβολα τῆς ἀρχικῆς φυσιολατρείας μετετράπησαν κατ' ὀλίγον εἰς ἠθικὰς δυνάμεις ἰθυνούσας τἀνθρώπινα, χωρὶς οἱ θεοὶ νὰ παύσωσι καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε ἀντιπρόσωποι τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Οἱ οὕτω μεταπλασθέντες θεοὶ ὑποδύονται τύπον εὔπλαστον καὶ εἰς ἅπαντας αἰσθητόν. Ἔχουσιν ἀνθρωπίνην τὴν μορφὴν, ἀνθρώπινα τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ πάθη, ἀνθρωπίνας τὰς ἀνάγκας· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀμβροσίας καὶ τοῦ νέκταρος τρέφοντες καὶ δροσίζοντες τὸ σῶμα, μένουσιν ἐς ἀεὶ νεαροὶ, ἄνοσοι καὶ ἀθάνατοι.

Οἱ θεοὶ ἕδραν αὐτῶν ἔχουσι τὰς πτυχὰς τοῦ πολυδειράδος Ὀλύμ-

που. Ἐπ' αὐτοῦ ἔχουσι τὰ μέγαρα αὐτῶν οἱ ἀθάνατοι, ἀπηλλαγμένοι μόχθων καὶ φροντίδων.

Ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ἔχει τὸ χαλκοβατὲς αὐτοῦ δῶμα ὁ ὕψιστος τῶν θεῶν, ὁ Ζεύς. Ὁ Ζεὺς εἶνε ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, ὁ δωρούμενος εἰς τοὺς θνητοὺς τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας, ὁ θεὸς τῶν μελανῶν νεφῶν, ὁ ἐγείρων τὰς νεφέλας καὶ ἀπολύων τὰς καταιγίδας, ὁ ἀστράπτων καὶ βροντῶν καὶ καταχέων τὴν χάλαζαν ἢ τὸν νιφετόν. Αὐτός εἶνε ὁ μέγιστος καὶ μεγαλοπρεπέστατος τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ δύναμις αὐτοῦ εἶνε μεγάλη, αἱ δ' ἀποφάσεις αὐτοῦ ἀνέκκλητοι. Αὐτὸς ἄρχει τοῦ παντός· εἶνε ὁ πατὴρ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν. Πῶς νὰ τολμήσωσιν οἱ θνητοὶ νἀντιστῶσιν εἰς τὰς βουλὰς ἐκείνου τοῦ παντοδυνάμου ὅστις ἀπειλεῖ ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεαίνας ὅλας ὅτι δύναται, ὅταν θελήσῃ, νἀνασύρῃ ἀπὸ χρυσῆς ἀλύσεως εἰς τὸν οὐρανὸν ὅλον τὸ γένος τῶν θεῶν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ νὰ κρεμάσῃ ὅλον αὐτὸν τὸν πρὸ τοῦ μεγαλείου του ἐπτοημένον κόσμον μετέωρον ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου; Ἀλλ' ὁ παντοδύναμος αὐτὸς υἱὸς τοῦ Κρόνου, ὅστις ἐπινεύων διὰ τῶν μελανῶν αὐτοῦ ὀφρύων συνταράσσει τὸν μέγαν Ὄλυμπον, ὁ πανίσχυρος θεὸς ὁ ἀπονέμων εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, κλίνει τὴν κεφαλὴν πρὸ τῆς Μοίρας. Ἡ παντοδυναμία αὐτοῦ περιορίζεται ὑπὸ τῆς ἀρρήκτου ἀνάγκης τῶν αἰωνίων φυσικῶν νόμων, μεθ' ὧν ἡ θεϊκὴ αὐτοῦ θέλησις ἀναγκαίως συμβαδίζει.

ΖΕΥΣ

Ἀδελφὴ δὲ τοῦ Διὸς καὶ σύζυγος εἶνε ἡ βοῶπις Ἥρα, ἡ θεὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἡ γυναικεία προσωποποίησις τῶν οὐρανίων φαινομένων, ἥτις ἐν Δωδώνῃ ἐλατρεύετο ὡς Διώνη. Ὡς ὁ οὐρανὸς ὁτὲ μὲν αἰθριάζει νήνεμος,

ὁτὲ δὲ καλύπτεται ὑπὸ νεφελῶν, εἶνε καὶ ἡ συζυγία τῶν δύο ἀθανάτων μεστὴ ἀντιθέσεων, ἄλλοτε μὲν παραδεδομένη εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς φιλότητος καὶ τοῦ ἱμέρου, ὅςτις δαμάζει πάντας, ἀθανάτους τε καὶ θνητούς, ἄλλοτε δὲ διαταρασσομένη ὑπὸ τῶν ἐρίδων καὶ τῆς ζηλοτυπίας τῆς ποτνίας Ἥρας, ἥτις εὐλόγως ἀνησυχεῖ διὰ τοὺς ἀκορέστους ἔρωτας τοῦ ἀσώτου συζύγου. Ἡ λευκώλενος καὶ χρυσόθρονος θεὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἡ ζηλοτύπως τὴν συζυγικὴν πίστιν τηροῦσα καὶ περιφρουροῦσα, ἀπέβη κατ᾽ ὀλίγον διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ σεμνὴ θεὰ τοῦ γάμου.

ΗΡΑ

Υἱὸς δὲ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας εἶνε ὁ Ἄρης, ὁ ὁρμητικὸς θεὸς τοῦ πολέμου, ὅςτις εἶνε ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὅ τι ἐν τῷ οὐρανῷ αἱ θύελλαι, ὧν προςωποποιία φαίνεται ὅτι ἦτο κατ᾽ ἀρχὰς ὁ θεὸς οὗτος, ὁ ἔχων καθ᾽ Ὅμηρον πατρίδα τὴν Θρᾴκην, τὴν χειμερίαν χώραν τῶν βορείων ἀνέμων. Ἀλλ᾽ ὁ δεινὸς καὶ ἀλλοπρόςαλλος, ὁ βροτολοιγὸς καὶ τειχεσιπλήτης θεὸς καταβάλλεται ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῆς εὐστεφάνου Ἀφροδίτης, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἱλαρύνεται, ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ θύελλα κατευνάζεται καὶ πίπτει κατὰ τὰς ἐαρινὰς ὥρας.

Ἰδιάζουσαν δ᾽ ἐν τῇ ὁμηρικῇ ποιήσει θέσιν κατέχει ὡς θεὰ τοῦ πολέμου ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ γλαυκῶπις θυγάτηρ τοῦ Διός, ἥτις παριστάνεται γεννηθεῖσα πάνοπλος ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀθανάτου πατρός. Ἡ ἄλλοτε θεὰ τῆς οὐρανίας νεφέλης καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἐκρηγνυμένου κεραυνοῦ διεμορφώθη ἤδη εἰς θεὰν παρορμῶσαν εἰς τὰς μάχας καὶ βοηθοῦσαν τοὺς ὑπ᾽ αὐτῆς προστατευομένους ἥρωας, μεθ᾽ ὧν καὶ συναγωνίζεται. Εἶνε ἡ Παλλὰς ἡ πάλλουσα τὸ δόρυ καὶ φέρουσα ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς τὴν ἀμφίφαλον κυνῆν, περὶ δὲ τοὺς ὤμους τὴν φοβερὰν αἰγίδα τὴν ἔχουσαν τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργοῦς. Ὡς καρπὸν δὲ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ἀπολαμβάνουσα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, εἶνε ἡ θεὰ ἡ ἐργάτις περιτέχνων γυ-

Ο ΒΕΛΒΕΔΕΡΕΙΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝ.

ναικείων χειροτεχνημάτων. Εἶνε τέλος ἡ πολύβουλος θεὰ τῆς φρονήσεως, ἡ προστάτις τοῦ πολυμηχάνου Ὀδυσσέως.

Τῶν υἱῶν τοῦ Διός περικαλλέστατος εἶνε ὁ ἀκερσεκόμης καὶ ἀργυρότοξος Ἀπόλλων, ὁ μάχιμος θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἡλίου. Διατηρῶν

ΑΡΗΣ

ἀκόμη λείψανα τοῦ μαχίμου αὐτοῦ χαρακτῆρος ἀναμιγνύεται ἐνίοτε εἰς τὰς μάχας καὶ δέχεται τὰς ἐπικλήσεις τῶν μαχομένων. Ἀλλὰ κυρίως παρέχει τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῶν καυστικῶν αὐτοῦ βελῶν προξενεῖ τοὺς λοιμοὺς καὶ τοὺς ταχεῖς καὶ αὐτομάτους θανάτους. Φέρων στέφανον δάφνης φαιδρύνει τὰ συμπόσια τῶν Ὀλυμ-

πίων θεῶν διὰ τῶν ἤχων τῆς περικαλλοῦς αὐτοῦ φόρμιγγος καὶ εἶνε ὁ φίλος καὶ ἡγέτης τῶν Μουσῶν. Ὡς δ' ἐμπνέει τοὺς ποιητάς, φωτίζει

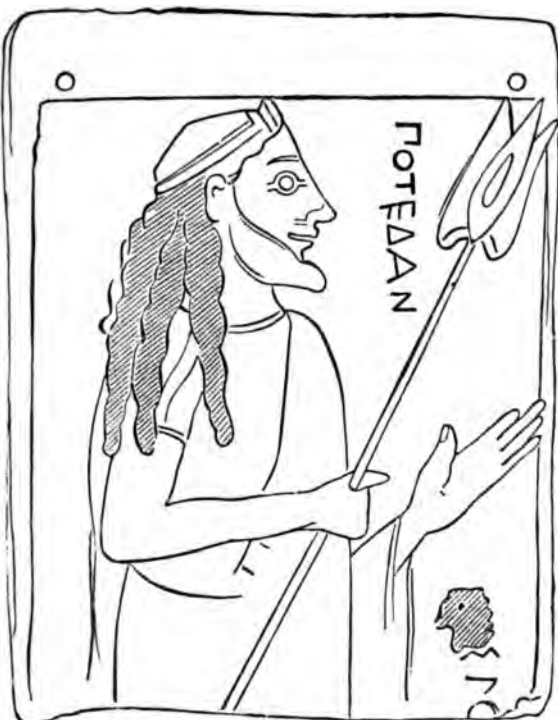
ΑΘΗΝΑ ΕΞ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

τοὺς μάντεις καὶ ἔχει ἤδη παρ' Ὁμήρῳ τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς μαντικῆς ἐκείνης ἰδιότητος, ἥτις ἔμελλεν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις νὰ γείνῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν Ἀπόλλωνα. Αἱ δὲ θεραπευτικαὶ ἰδιότητες τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνεπτύχθησαν περαιτέρω ἰδίως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ ἀμώμου ἰατροῦ.

Ἡ Ἄρτεμις, θεὰ εἰς τὴν ὁποίαν σὺν τῷ χρόνῳ συνεσωρεύθησαν καὶ συνεχωνεύθησαν ἐκτὸς τῆς ἰδέας τοῦ σεληναίου φωτὸς ἄλλαι πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἰδιότητες, εἶνε ἐν τῇ ὁμηρικῇ ποιήσει ἡ εὐπλόκαμος καὶ [illegible] ἥτις ὡς ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς [illegible] γλυκὺν καὶ

ἀνόσον, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ὀδυνηρὸν θάνατον. Ἡ ὁμηρικὴ Ἄρτεμις τέρπεται θηρεύουσα ἀνὰ τὰ ὄρη τὰ ἄγρια θηρία.

Ἀδελφὸς τοῦ Διός, τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, εἶνε ὁ Ποσειδῶν, ὅστις δὲν εἶνε πλέον παρ' Ὁμήρῳ ὡς πρότερον αὐτὸ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον, ὅπερ ἐθεοποίησαν οἱ Ἄριοι, ὅτε ἐρχόμενοι ἐκ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας εὑρέθησαν τὸ πρῶτον ἔκπληκτοι ἐνώπιον τῶν θαυμασίων τῆς θαλάσσης. Ὁ ὁμηρικὸς Ποσειδῶν ὡς νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Διὸς ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, εἰ καὶ πολλάκις μετ' ἀγανακτήσεως· εἶνε δ' ὁ ἐν τοῖς βάθεσι τῆς θαλάσσης κατοικῶν δεσπότης τῶν ὑδάτων ὁ ἔχων μαύρην τὴν κόμην, ὁ συνάγων τὰς νεφέλας καὶ διὰ τῆς τριαίνης ἣν κρατεῖ ἐν χερσὶ ταράσσων τὸν πόντον, ὁ περιβάλλων τὴν γῆν καὶ σείων αὐτήν.

ΠΟΣΕΙΔΩΝ
ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΥ ΠΙΝΑΚΙΟΥ

Ὁ δὲ θεὸς τοῦ ἀνέμου, ὁ Ἑρμῆς, εἶνε παρ' Ὁμήρῳ ὁ ταχὺς διάκονος τῶν θεῶν, ὁ φονεύσας τὸν πολυόμματον Ἄργον τὸν ταχθέντα ὑπὸ τῆς Ἥρας ὅπως φυλάττῃ τὴν εἰς λευκὴν βοῦν μεταμεμορφωμένην Ἰώ, τὴν ἐρωμένην τοῦ Διός· εἶνε τέλος ὁ δοτὴρ τοῦ κέρδους καὶ τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ μεγίστη πρόοδος τῆς θρησκευτικῆς ἀντιλήψεως ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους καταφαίνεται ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ἀφροδίτης, θεᾶς ἧς ἀκόμη εἶνε φανερὰ ἡ καταγωγὴ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ὅθεν μετήνεγκον τὴν λατρείαν αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Φοίνικες διὰ τῆς Κύπρου καὶ

τῶν Κυθήρων· ἐντεῦθεν τὰ ὁμηρικὰ ἐπίθετα τῆς θεᾶς Κύπρος καὶ Κυθέρεια. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ Ἀστάρτη τῶν Ἀνατολιτῶν εἶνε ἡ ὠμὴ θεὰ πάσης ζωικῆς καὶ φυτικῆς γονιμότητος, ἐν ᾧ ἡ Ἀφροδίτη ἐν Κύπρῳ εἶνε ζωόμορφον εἴδωλον, ἐν ᾧ ἀκόμη ἐν Μυκήναις εἶνε δύσμορφος καὶ δυσκίνητος, φέρουσα τὴν ἱερὰν περιστερὰν ὡς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, παρ' Ὁμήρῳ πλέον εἶνε ἤδη ἡ πολυθέλγητρος θεὰ τοῦ ἔρωτος ἡ ἔχουσα περικαλλῆ τὸν λαιμὸν καὶ λευκοὺς τοὺς βραχίονας καὶ ἱμερόεντα τὰ στήθη καὶ μαρμαίροντα τὸ ὄμματα καὶ ἐπὶ τοῦ χείλους τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο μειδίαμα τὸ ἕλκον καὶ δεσμεῦον, χάριτας αἵτινες ἀπησχόλησαν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μετὰ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας τὴν σμίλην περιφανῶν καλλιτεχνῶν.

ΚΥΠΡΙΑ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

Τῆς Ἀφροδίτης ἀτυχὴς σύζυγος εἶνε κατὰ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ὁ χωλὸς Ἥφαιστος, ὅςτις ἀρχικῶς ἦτο ἡ παράστασις αὐτοῦ τοῦ πυρός, τώρα δ' ἔγεινεν ὁ διὰ τοῦ πυρὸς ἐργαζόμενος χαλκεὺς ὁ ἔχων ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου λαμπρὸν χαλκοῦν οἶκον, ἔργον τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν. Αὐτὸς εἶνε ὁ ὁπλοποιὸς καὶ καλλιτέχνης τῶν θεῶν, αὐτὸς ὁ κατασκευάσας τὸν δίφρον τοῦ Ἡλίου, τὸν χρυσοῦν θώρακα τοῦ Ἡρακλέους, τὸν τοῦ Διομήδους, τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὴν περίτεχνον αὐτοῦ ἀσπίδα, τὸ σκῆπτρον τοῦ Διὸς καὶ τὸν χρυσοῦν αὐτοῦ θρόνον, αὐτὸς εἶνε τέλος ὁ χαλκεύσας ὅλον τὸν Ὄλυμπον.

Οὗτοι εἶνε οἱ ἐπικρατέστατοι τῶν θεῶν τοῦ Ὁμήρου, ἀλλ' οὐχὶ οἱ μόνοι. Ὅτε δ' εἰς τούτους προςετέθη ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἡ Δημήτηρ, ἡ γῆ μήτηρ, ἐν ᾗ τὰ βασίλεια τοῦ θανάτου, ἀλλ' ἐξ ἧς πηγάζουσι καὶ οἱ τροφοδόται τοῦ ἀνθρώπου καρποί, ἰδίως ὁ σῖτος, καὶ ἡ θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρὸς καὶ ἀσύλου, ἡ Ἑστία, τότε συνεπληρώθη τὸ σύστημα τῶν δώδεκα Ὀλυμπίων θεῶν, τῶν κυριωτάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Ἀλλ' οὔτε ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευον ἐπ' ἴσης ὅλους τοὺς Ὀλυμπίους, οὔτε περιωρίζοντο εἰς αὐτούς, ἀποδίδοντες θεϊκὴν δύναμιν εἰς ἅπαντα τὰ φυσικὰ ἐκεῖνα φαινόμενα ἅτινα ἔθελγον ἢ κατέπλησσον αὐτοὺς καὶ προςωποποιοῦντες αὐτὰ διὰ τῆς ζωηρᾶς των φαντασίας. Εἰς

:ολλαπλασιασμὸν τούτων τῶν θεῶν καὶ τὴν ποικιλίαν καὶ τὸ
ν τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἔλλειψις
ιατικῶν τάξεων, ὁποῖαι αἱ ἐν τῇ παλαιᾷ Ἀνατολῇ δεσπόσασαι
σαι εἰς τὰς θρησκείας τῶν λαῶν αὐτῆς χαρακτῆρα δογματικόν.
ηνικὴ θρησκεία, μείνασα ἀδέσμευτος ὑπὸ δογμάτων, οὔτε μεγά-
τητα ἀπέκτησε, οὔτε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς ἀπέβαλε, κυριωτά-
τῆς ὑποφήτας ἔχουσα τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς καλλιτέχνας. Οὕτω
η ἡ ποιητικωτάτη καὶ καλλιτεχνικωτάτη τῶν θρησκειῶν. Διὰ
ἐν εἶχον ἄδικον οἱ ἀρχαῖοι λέγοντες ὅτι ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίο-
: οἱ πλάσαντες τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ μὲν Ἡσίοδος
κ τῆς αἰολικῆς Κύμης ποιητὴς ὅστις διὰ τῆς **Θεογονίας** αὐτοῦ
άθη πρῶτος, ἕνα περίπου αἰῶνα μετὰ τὸν Ὅμηρον, νὰ ἐκθέσῃ
φεῖ συνεχείᾳ τὰς ἐπικρατεστέρας ἰδέας τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς
; τῶν θεῶν αὐτῶν καὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ πρώτου
ντος Χάους. Ἐν δὲ τῇ δημιουργίᾳ τοῦ Ὁμήρου ὑπάρχουσιν ἤδη,
μεν, οἱ χαρακτῆρες ἐκεῖνοι τῆς ἐξωτερικῆς παραστάσεως τῶν
ἵτινες ἔδωκαν τὴν κυριωτέραν ἔμπνευσιν εἰς τοὺς καλλιτέχνας
λάδος ὅτε ἐπεχείρησαν νὰ ἐξεικονίσωσι τοὺς ἀθανάτους. Ἐν τοῖς
ἄλλοις στίχοις τοῦ Ὁμήρου ἤδη συνοφρυοῦται ἡ ὄψις τοῦ σοβα-
ς τοῦ Φειδίου, ὑπολανθάνει ἡ εὐμέλεια τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πρα-
ς, ἀκτινοβολεῖ τὸ σῶμα τοῦ ἐν τῷ Βελεβδέρε τοῦ Βατικανοῦ
ώμης θαυμαζομένου Ἀπόλλωνος καὶ ἔχει ἤδη ἀνατείλει ἡ εὐ-
μορφὴ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου.

ὁ Ζεὺς μεταξὺ τῶν θεῶν, οὕτω διακρίνεται μεταξὺ τῶν Ἀχαιῶν
ὁμηρικῷ ἔπει ὁ Ἀγαμέμνων περὶ τὸν ὁποῖον οἱ βασιλεῖς καὶ ὁ
ὧν Ἀχαιῶν ἐπεχείρησαν τὴν κοινὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν.
τολίτευμα τοῦ ἀχαϊκοῦ κόσμου εἶνε ἡ κληρονομικὴ βασιλεία,
:οῦσα κατὰ μικρὸν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις διακρίσεως
:ρχῆς ἀνδρῶν τινων γενναίων καὶ πλουσίων. Οἱ βασιλεῖς θεω-
. ἀπολαμβάνοντες τὴν προστασίαν αὐτοῦ τοῦ Διὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ
μενοι, διὸ καὶ ὀνομάζονται **διοτρεφεῖς** καὶ **διογενεῖς**. Οἱ βασι-
ν ἡρωικῶν χρόνων συνενόνουσι τρεῖς ἐξουσίας, τὴν ἐν πολέμῳ
ίαν, τὸ δικάζειν καὶ τὴν τέλεσιν τῶν ἐπισήμων θυσιῶν.

ὁ πατὴρ ἐν τῷ οἴκῳ, οὕτως ὁ βασιλεὺς ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ προΐ-
τῶν θυσιῶν. Ὁσάκις πρόκειται νὰ ἐξιλεωθῇ ὠργισμένος τις θεὸς
:ιζητηθῇ ἡ θεϊκὴ εὔνοια, πρὸ τῆς μάχης καὶ μετὰ τὰ ὅρκια, πρὸ

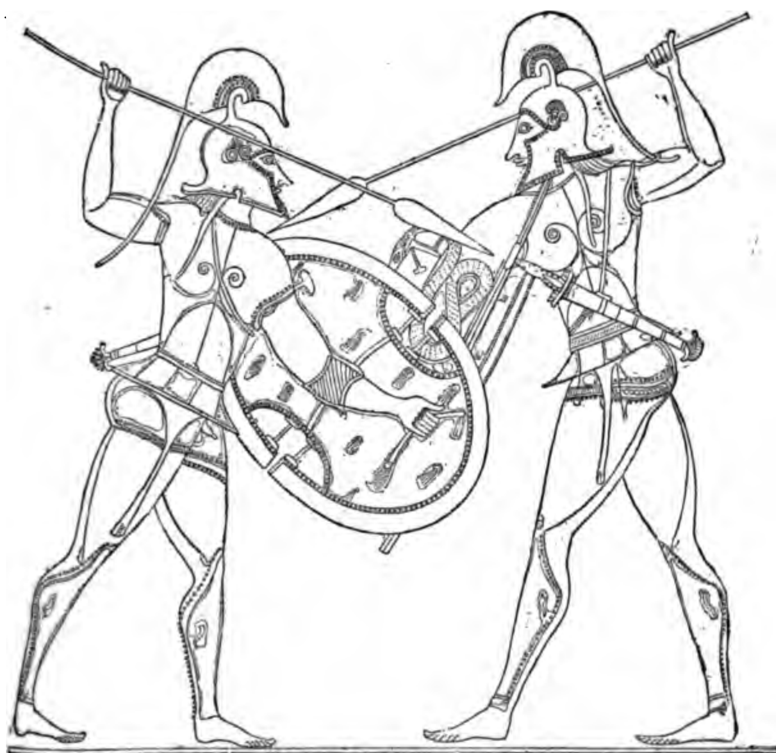
τῆς ἐκ τοῦ οἴκου ἀναχωρήσεως τῶν ἐκστρατευόντων υἱῶν τῶν βασιλέων καὶ μετὰ τὰς νίκας, τὰ ἄριστα τῶν σφαγίων θύονται εἰς τοὺς θεούς, καὶ ἀφ' οὗ καῶσιν ἐπὶ τῶν βωμῶν τὰ διὰ τοὺς ἀθανάτους ἐξαιρούμενα μέρη τῶν ἱερείων, ἕπεται ζωηρὸν συμπόσιον, καὶ ὁ βασιλεὺς συμμετέχει τῆς εὐωχίας τοῦ λαοῦ του, λαμβάνων τὰ ἄριστα τοῦ σφαγίου τεμάχια.

Ἀλλ' ὁ ἁπλοϊκὸς αὐτὸς συνδαιτυμὼν τοῦ λαοῦ του εἶνε ὁ αὐστηρὸς αὐτοῦ δικαστὴς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, αἰσθανόμενος τὴν ἐφ' ἑαυτὸν βαρύνουσαν μεγάλην εὐθύνην, καθότι τὸ δίκαιον ζητοῦσιν αὐτοὶ οἱ θεοὶ καὶ ὁ Ζεὺς τιμωρεῖ τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἐπιορκίαν. Ἐκεῖ ὅπου ὁ βασιλεὺς θεοσεβὴς ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν τήρησιν τῆς δικαιοσύνης, ἡ γῆ φέρει πυροὺς καὶ κριθάς, καὶ τὰ δένδρα κάμπτονται ὑπὸ τὸ βάρος τῶν καρπῶν, καὶ προκόπτουσι τὰ ποίμνια, καὶ παρέχει ἀφθόνους ἰχθῦς ἡ θάλασσα ἐκ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ διοικήσεως, καὶ τὰ πλήθη εὐτυχοῦσιν ὑπ' αὐτόν.

Ἦτο δὲ μεγίστη ἀνάγκη τῆς αὐστηρᾶς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης καθότι ἡ ἐν πολλοῖς ἀμόρφωτος κοινωνία τῶν ἡρωικῶν χρόνων δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη ἐγκλημάτων, βίας καὶ αὐτοδικίας.

Σπουδαιότατον δ' ἔργον τῶν βασιλέων ἦτο ἡ ἐν τοῖς πολέμοις ἡγεμονία. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ἕκαστος τῶν βασιλέων ἡγεῖται τοῦ ἰδίου λαοῦ. Ὅταν δὲ γῆρας ἢ νόσος ἐμποδίζῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐκστρατεύσῃ, τότε ἡγέτης τοῦ λαοῦ γίνεται ἄλλος ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, ὡς τοῦ γηραιοῦ Πηλέως ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀχιλλεύς. Ὁ λαὸς ἀκολουθεῖ κατὰ καθῆκον τὸν βασιλέα εἰς τὸν πόλεμον· εἰ καὶ πολλοὶ ἐξεύρουσι πολλάκις ὅτι πρόκειται περὶ βεβαίου θανάτου, οὐδεὶς ἀποποιεῖται, φοβούμενος τὴν κατηγορίαν τῶν συμπολιτῶν του. Ἀλλὰ μεταξὺ πολλῶν ἀδελφῶν φαίνεται ὅτι ὡρίζετο διὰ κλήρου ὁ μέλλων νὰ στρατεύσῃ, ὅτε δὲν παρίστατο ἡ ἀνάγκη πανστρατιᾶς. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ ἡ ἰσχὺς τῶν βασιλέων ἢ ἡ ἀπειλὴ συγκρατεῖ τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ὁ στρατὸς τῶν βασιλέων δὲν ἀπετέλει ἰδίαν τινὰ πολεμικὴν τάξιν, ἀλλ' ἦτο αὐτὸς ὁ λαὸς ὁπλιζόμενος καὶ μαχόμενος ὅτε τὸ ἀπῄτει ἡ ἀνάγκη ἢ ὁ βασιλεύς. Οἱ βασιλεῖς, ὡς ἐν εἰρήνῃ διὰ πατρικῆς πραότητος καὶ διὰ φρονήσεως ἄρχουσι τῶν λαῶν, οὕτως ἐν πολέμῳ ἡγούμενοι αὐτῶν δίδουσι τὸ παράδειγμα τῆς τόλμης καὶ ἀνδρείας καὶ καθίστανται ἀληθῶς ἄξιοι τῶν εἰς αὐτοὺς διδομένων ἀρίστων λαφύρων. Ἦτο δὲ ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία τῶν ἡρώων εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε ἀπαραίτητος ἐν τοῖς πολέμοις τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, οἵτινες ἔχουσι μεγάλην διαφορὰν ἀπὸ τῆς τακτικῆς τῶν μαχῶν τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ἐν ᾧ

οἱ λαοί, κατὰ φῦλα καὶ φράτρας διηρημένοι, ἀναμένουσι τὸ σύνθημα τῆς μάχης ἢ παρίστανται σχεδὸν ἁπλοῖ θεαταί, οἱ ἡγεμόνες λαμπρὰς φέροντες πανοπλίας γοργοὶ διασχίζουσιν ἐπὶ τῶν ταχέων αὐτῶν ἁρμάτων, ὧν ἐπιβαίνουσι φίλοι **ἡνίοχοι**, τὸ μεταίχμιον τὸ χωρίζον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ εὑρίσκοντες ἰσάξιον ἀντίπαλον ἄρχονται τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἅρμα τρίζει ὑπὸ τοὺς στιβαροὺς πόδας τοῦ ***παραβάτου***, οἱ

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΔΥΟ ΗΡΩΩΝ ΕΠΙ ΑΡΧΑΪΚΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

ὀφθαλμοὶ τοῦ ἥρωος ἀκτινοβολοῦσι διὰ μέσου τῶν αὐλῶν τῆς ἱπποκόμου κόρυθος, καί, ἐν ᾧ ἀντηχεῖ ἡ πάγχαλκος αὐτοῦ πανοπλία, τινάσσει κατὰ τοῦ πολεμίου τὸ χαλκοβαρὲς μακρὸν αὐτοῦ ἔγχος. Ὁ ἀγὼν γίνεται θερμότερος. Οἱ ἥρωες καταβαίνουσιν ἐκ τῶν δίφρων, ὧν τοὺς ἀνυπομόνους ἵππους κρατοῦσι πλησίον οἱ ἡνίοχοι, καὶ ἐν φοβεραῖς μονομαχίαις, καθ᾽ ἃς οἱ ἥρωες παλαίουσι διὰ τῶν δοράτων, διὰ τῶν λίθων τοῦ πεδίου, διὰ τῶν ξιφῶν, κρίνεται ὁ ἀγών.

Τοιοῦτοι οἱ βασιλεῖς τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἀληθεῖς ποιμένες τῶν λαῶν ἔν τε εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Ἐν ταῖς πλουσίαις αὐτῶν αὐλαῖς ἀνθεῖ ἡ ποίησις, μνήμων τῶν συμβάντων καὶ μύθων τοῦ παρελθόντος, καὶ ἡ τέχνη κοσμεῖ διὰ πλασμάτων ἀρίστων τὰ μέγαρα αὐτῶν. Ὅπως δ' ἡ βασιλεία διατηρῇ τὴν ἐν εἰρήνῃ λάμψιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐν πολέμῳ δύναμιν, δὲν ἤρκει ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία τῶν βασιλέων, ἀλλὰ παρεχωρεῖτο εἰς αὐτοὺς καὶ ἴδιον **τέμενος**, κτῆμα τοῦ στέμματος, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, συνιστάμενον ἐκ γαιῶν ἰδίως πρὸς βασιλικὴν χρῆσιν ὁριζομένων. Πλὴν δὲ τούτων ἀπενέμοντο εἰς τοὺς βασιλεῖς ἰδιαίτερα δῶρα καὶ τακταὶ εἰςφοραί, αἱ λεγόμεναι ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου **δωτῖναι καὶ θέμιστες**. Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὰ χαρίσματα ταῦτα ἦσαν τόσῳ πλουσιώτερα καὶ ἀφθονώτερα ὅσον εὐφορώτεραι αἱ χῶραι ἃς ἐξουσίαζεν ὁ βασιλεὺς καὶ ὅσῳ εὐπορώτεροι οἱ ὑπήκοοί του.

Τοῦ βασιλέως σύμβουλοι καὶ παραστάται εἶνε ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν οἱ **ἡγήτορες**, οἱ **βουληφόροι** ἢ καὶ **γέροντες** λεγόμενοι. Οὗτοι εἶνε ἄνδρες ἐξ ἐπιφανῶν οἴκων ἢ σεβαστοὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, τὴν σύνεσιν ἢ τὴν ἄλλην ὑπεροχήν, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Ξενιζόμενοι παρ' αὐτοῦ, συζητοῦσιν ἐν κοινῷ συμποσίῳ μετὰ τὴν συνήθη θυσίαν τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς πολιτείας καὶ ἀποφασίζουσι τὰ δέοντα κατὰ τὰς κρισίμους περιστάσεις. Ἐπ' ἴσης δὲ κατὰ τὰς δίκας οἱ γέροντες παρουσιάζονται παρακαθήμενοι καὶ κρίνοντες μετὰ τοῦ βασιλέως.

Ἡ **βουλὴ** αὕτη τῶν γερόντων εἶνε περίπου ὅ τι αἱ σημεριναὶ γερουσίαι· τὴν δὲ θέσιν τῶν σημερινῶν βουλῶν δυνάμεθα ἴσως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπέχει ἡ **ἀγορά**, ἤτοι ἡ συνέλευσις τῆς ὁλομελείας τοῦ λαοῦ. Εἰς αὐτὴν ὑποβάλλονται τὰ πορίσματα τῆς προσκέψεως τῆς βουλῆς καὶ αἱ προθέσεις τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὑπάρχει, ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν, μία μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ τῶν συνελεύσεων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἡ ἀγορὰ δὲν πρόκειται νἀποφασίσῃ οὐδὲ νὰ κυρώσῃ διὰ τακτικῆς μετρήσεως τῶν ψήφων τὰ βασιλικὰ σχέδια. Δι' ἁπλῆς βοῆς ἐπικυροῦνται αἱ ἀνακοινούμεναι εἰς τὸν λαὸν ἀποφάσεις ἢ δεικνύεται ἡ δυςαρέσκεια τοῦ πλήθους. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλὴν δύναμιν δὲν ἔχει ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ καθήμενος λαός, καὶ εἶνε λίαν ἀμφίβολον ἂν ἐλάμβανον τὸν λόγον οἱ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐκτός τινος φύσει θρασέος καὶ ὑβριστοῦ, ὅςτις καὶ πάραυτα ἐτιμωρεῖτο, ὡς ὁ Θερσίτης. Ἀλλ' ἡ ἀγορὰ τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ὡς ἐν μέρει καὶ τὸ δικαστήριον, ἤδη παρουσιάζουσί τι πολλοῦ λόγου ἄξιον, τὴν προςοχὴν καὶ προςήλωσιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ῥητορείαν.

Πολὺ πρὶν ἀναφανῇ ὁ Περικλῆς καὶ ὁ Δημοσθένης, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Γοργίας, ὁ Κλέων καὶ ὁ Ἀριστίων, εὑρίσκομεν ἤδη ἀνεπτυγμένην ἐν τῷ πρώτῳ κοινοβουλίῳ τῶν Ἑλλήνων τὴν ἔκτακτον ἐκείνην τάσιν πρὸς τὴν ῥητορείαν καὶ τὴν διαλεκτικήν, πρὸς τὸ εὐχαρίστως ἀκούειν καὶ διὰ λόγων πείθεσθαι, ἥτις εἶνε χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Οἱ Ἕλληνες, ἂν σπανίως ἐσύρθησαν ἀπὸ τῆς ῥινός, ἐσύρθησαν ὅμως πάντοτε ἀπὸ τῶν ὤτων. Διὰ τῆς φιληκοΐας δὲ ταύτης τῶν Ἑλλήνων λύονται πολλὰ προβλήματα τῆς πατρίου ἱστορίας καθ᾽ ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Οἱ λαοὶ δὲν εἶνε μόνον ἐν τῷ πολέμῳ, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατώτεροι τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρίστων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καθόλου πολιτικῷ καὶ κοινωνικῷ βίῳ τῶν ἡρωικῶν χρόνων. Ὁ λαὸς κατοικεῖ περὶ τὰς ἀκροπόλεις καὶ τὰ μέγαρα τῶν ἡγεμόνων ἐπιδιδόμενος εἰς τὰ διάφορα αὐτοῦ ἔργα. Ὁ βίος εἶνε ἤδη ἱκανῶς ποικίλος. Τινὲς μὲν ἀσχολοῦνται περὶ τὴν γεωργίαν, καλλιεργοῦντες τὰς δι᾽ ἀκριβῶν ὁρίων χωριζομένας γαίας, ἄλλοι δὲ νέμουσι τὰ ποίμνια τῶν πλουσίων. Ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἦσαν ἰδίως ἀνατεθειμένα εἰς τοὺς δούλους ἢ **δμῶας**, οἵτινες ἦσαν κυρίως αἰχμάλωτοι ἐκ τῶν πολέμων ἢ προήρχοντο ἐξ ἁρπαγῆς, σπανιώτερον δ᾽ ἦσαν ἀργυρώνητοι. Ἀλλ᾽ οὔτε πολλοὶ ἦσαν οἱ δοῦλοι κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους, ὡς φαίνεται, οὔτε ἡ θέσις αὐτῶν ἀπέναντι τῶν κυρίων ἦτο λίαν ταπεινή· ἀπ᾽ ἐναντίας δ᾽ ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπιεικοῦς διαγωγῆς καὶ ἐμπιστοσύνης τῶν δεσποτῶν ἐφέροντο οἱ δοῦλοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετ᾽ ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως. Μετὰ δὲ τῶν δούλων συνυπηρέτουν τοὺς κυρίους ὡς μισθωτοὶ ἔν τε τῷ οἴκῳ καὶ τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐλεύθεροι ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων, καλούμενοι ***θῆτες***. Ἄλλοι δ᾽ ἐκ τῶν τοῦ λαοῦ ἐπηγγέλλοντο δημοσίᾳ ὡρισμένην τινὰ τέχνην, ἐργαζόμενοι χάριν τοῦ δήμου καὶ διὰ τοῦτο ὀνομαζόμενοι ***δημιουργοί***. Τοιοῦτοι εἶνε οἱ τέκτονες, οἱ χαλκεῖς, οἱ σκυτοτόμοι· ἀλλ᾽ εἰς αὐτοὺς ἀνάγονται καὶ οἱ ἀοιδοί, οἱ μάντεις, οἱ ἰατροὶ καὶ αὐτοὶ οἱ κήρυκες, εἰ καὶ οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶχον ἐπίσημον καί πως ἱερὸν χαρακτῆρα. Τινὲς τῶν δημιουργῶν τούτων ἔχαιρον ἰδιαιτέραν ὑπόληψιν διὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτῶν δεξιότητα περὶ τὰς τέχνας καὶ ἐθεωροῦντο ὡς δεδιδαγμένοι αὐτὰς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡφαίστου. Ἀλλ᾽ οἱ βασιλεῖς καὶ ἄριστοι ὡς καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν δὲν εἶχον πάντοτε ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν θεραπόντων αὐτῶν καὶ τῆς τέχνης τῶν δημιουργῶν, καθότι ἐπεκράτει ἐν τοῖς ἡρωικοῖς χρόνοις μεγάλη ἁπλότης τοῦ βίου. Αἱ βασίλισσαι νήθουσι καὶ ὑφαίνουσι μὲ τὰς δούλας αὐτῶν. Αἱ θυγατέρες τῶν βασιλέων

βοηθοῦσι κατὰ τὸ λουτρὸν τοὺς ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ ξενιζομένους νέους, καὶ καταβαίνουσιν ἐκ τῶν πατρικῶν μεγάρων ὅπως πλύνωσι μετὰ τῶν θεραπαινίδων τὰ ἐνδύματα πλησίον τοῦ ποταμοῦ. Υἱοὶ βασιλέων ζευγνύουσιν ἢ ἀποζυγοῦσι τοὺς ἵππους τῆς ἁμάξης τοῦ πατρὸς ἢ τῆς ἀδελφῆς. Βασιλεῖς ἄλλοτε μὲν οἰκοδομοῦσιν ἰδίαις χερσὶ τὸν θάλαμον αὐτῶν καὶ κατασκευάζουσιν ἐκ θάμνου πυκνοφύλλου ἐλαίας τὴν ἰδίαν κλίνην, ἄλλοτε δ' ἐπιδίδονται εἰς γεωργικὰς καὶ κηπουρικὰς ἐργασίας ἢ εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῶν νεμομένων ποιμνίων.

Προς τὴν ἁπλότητα δὲ ταύτην τοῦ βίου ἀνταποκρίνονται αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους. Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῷ οἴκῳ εἶνε ἀξιόζηλος καὶ πολὺ ἀνωτέρα ἢ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Ἡ σύζυγος ἐκλέγεται συνήθως ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ γαμβροῦ, ὅστις δὲν λαμβάνει παρὰ τοῦ πενθεροῦ προῖκα, ἀλλὰ δίδει αὐτὸς εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης τὰ λεγόμενα *ἕδνα*, συγκείμενα ἐκ ζώων ἢ ἄλλων πολυτίμων εἰδῶν. Ὁ δὲ συζυγικὸς βίος βάσιν ἔχει τὴν μονογαμίαν, εἰ καὶ ἐνίοτε εἶνε ἀνεκταὶ παλλακίδες ἐκ τῆς τάξεως τῶν δούλων, ἰδίως παρὰ τοῖς ἀτέκνοις. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ συζυγικοῦ βίου εἶνε ἡ ἀγάπη καὶ ὁμοφροσύνη τῶν συζύγων. Δὲν ὑπάρχει ὡραιοτέρα εὐχὴ πρὸς κόρην ἐκείνης ἣν δίδει ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὴν Ναυσικάαν, τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων·

Κ' ἐσὲ νὰ δώσουν οἱ θεοὶ τὰ ὅσα ἡ ψυχή σου θέλει·
ἄνδρα καὶ 'σπίτι κ' εὔμορφην ὁμόνοια νὰ χαρίσουν·
ὅτι δὲν εἶνε εἰς τὴν ζωὴ λαμπρότερη εὐτυχία,
παρ' ἂν τὸ 'σπίτι κυβερνοῦν μὲ μιὰ καὶ μόνη γνώμη
ὁ ἄνδρας μὲ τὴν σύντροφο· λύπη γιὰ τοὺς ἐχθρούς των,
χαρὰ τῶν φίλων· καὶ τ' ἀκοῦν μάλιστα ἐκεῖνοι πρῶτοι*.

Τοιοῦτον εὐφρόσυνον βίον δὲν ἀπήλαυσαν ἀληθῶς ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Ἀγαμέμνων· ἀλλ' ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρότυπα γυναικῶν τῶν ἡρωικῶν χρόνων. Πολὺ δὲ μᾶλλον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ἔπος πλάσαν τὴν Πηνελόπην ἔλαβε τὸν τύπον τῆς πιστῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

Τὸ ἀξίωμα τῶν γονέων εἶνε μέγα. Ὁ πατὴρ εἶνε σεβαστὸς καὶ εἰς [illegible] παῖδας· τὴν δὲ πατρικὴν περιουσίαν διανέμουσιν [illegible] κλήρου, οὐδ' αὐτῶν τῶν νόθων ἐντελῶς ἀποκλειομένων, [illegible] λαμβανόντων μικρὸν μέρος. Πλὴν δὲ τῆς

* Κατὰ τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν τῆς Ὀδυσσείας ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Πολυλᾶ.

μεταξὺ ἀδελφῶν στοργῆς καὶ τῆς μεταξὺ συγγενῶν ἀγάπης συγκινητικὸν εἶνε τὸ αἴσθημα τῆς φιλίας τῶν ἡρώων, εἰς τὴν ὁποίαν το ἔπος ἀφιέρωσε στίχους ἐκ τῶν ἀρίστων. Ὡς ἀδελφοὶ ποιητοὶ βαίνουσι ζευγαρωμένοι ἐν μέσῳ τῶν πολέμων πολλοὶ τῶν ἡρώων· ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Πάτροκλος κατέστησαν ὁ τύπος ζεύγους φίλων, καὶ οἱ αἰῶνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ χωρίσωσι πλέον ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνους οὓς ἥνωσε τόσον σφιγκτὰ ἡ θεία τοῦ Ὁμήρου μοῦσα.

Οὐχ ἧττον δ' ἱερὸν εἶνε τὸ αἴσθημα τῆς φιλοξενίας, ἥτις δὲν χρησιμεύει μόνον εἰς τὸ νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ περιοδεύοντος ξένου καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτῷ εὐαρεστοτάτην τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ξενίζοντος διαμονήν, ἀλλὰ καὶ συνδέει ἐπὶ γενεὰς τοὺς οἴκους τοῦ ξενίζοντος καὶ τοῦ ξενιζομένου. Καὶ βλέπομεν τοὺς υἱοὺς ἀνδρῶν συνδεθέντων διὰ τῆς φιλίας ἣν ἐπιφέρει ἡ φιλοξενία, ὅταν ἀναγνωρίζωνται ἐν μέσῳ τῆς ὁρμῆς τῆς μάχης, παυομένους τοῦ ἀγῶνος, πηγνύοντας εἰς τὴν γῆν τὸ δόρυ, τείνοντας εἰς ἀλλήλους τὴν δεξιὰν καὶ ἀνανεοῦντας διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ὅπλων τὴν πατρικὴν φιλίαν.

Ἡ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀφοσίωσις προέβαινε κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἡ τιμωρία φόνου τινός, ἐκφεύγουσα τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ κοινοῦ δικαστηρίου, ἦτο προσωπικὴ ὑποχρέωσις τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος. Ὁ φονεὺς ἠναγκάζετο νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτοὺς ἱκανὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, ἂν ἔστεργον· ἄλλως δ' ἠναγκάζετο νἀπέλθῃ εἰς τὴν ξένην μακρὰν τῆς πατρίδος.

Τοιαύτη ἦτο ὡς ἐν γενικῇ εἰκόνι ἡ θρησκεία τοῦ Ὁμήρου· τοιοῦτος ὁ βίος τῶν ἡρωικῶν χρόνων. Ἦσαν θεοὶ ἀνθρώπων ἱκανῶς προωδευμένων, ἦσαν ἄνθρωποι κοινωνίας ἐπαρκῶς προηγμένης. Ἀλλ' ὁ Ὅμηρος δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένος εἰρωνείας τινὸς πρὸς τοὺς θεούς, οὐδ' ἀποκρύπτει τὰ κακὰ τῶν χρόνων οὓς ἐξεικονίζει. Ἐν τῇ θαυμασίᾳ εἰκόνι ἣν ἐχάραξε διὰ χρωμάτων ἀνεξιτήλων ὑπάρχει τι τὸ ἀνώμαλον καὶ κεκινημένον. Ἔχουσι παρέλθει αἱ ἡμέραι γενεῶν καλλιτέρων, ἃς ἐνθυμίζει μετὰ πόθου, ἀλλὰ δὲν ἦλθεν ἀκόμη ἡ κατακλεὶς τῶν χρόνων. Ὁ Ὅμηρος στρέφεται πρὸς τὸ παρελθόν, ἐνωτίζεται τοῦ παρόντος, ἀλλὰ δὲν βλέπει ἀκόμη τὸ μέλλον. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸν παρέστησαν τυφλόν. Ἀλλὰ στρέψωμεν τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας. Θὰ ἴδωμεν καὶ ἄλλους ἀνθρώπους πλὴν τῶν ἡρώων τοῦ Ὁμήρου, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν μέγαν ποιητὴν αἱ γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων εἶνε ὡς τὰ φύλλα τῶν δένδρων· *ἡ μὲν φύει, ἡ δ' ἀπολήγει.*

η'

Τὰ μνημεῖα τῶν ἡρωικῶν χρόνων.

Τροία, Μυκῆναι, Τίρυνς, Ὀρχομενὸς θὰ ἦσαν τὴν σήμερον ὀνόματα μόνον περιβαλλόμενα ὑπὸ τῆς ἀθανάτου αἴγλης τῶν στίχων τοῦ Ὁμήρου, ἂν ἡ γῆ δὲν εἶχε σώσει εὐλαβῶς θαυμαστὰ μνημεῖα μαρτυροῦντα τὸ μεγαλεῖον τῶν σπουδαίων τούτων κέντρων τοῦ βίου τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἐφ' ὧν ὡς ἐπὶ ἐρειπίων καθεσθεῖσα ἡ μοῦσα τοῦ Ὁμήρου ἐξεικόνισε τὸ παρελθόν. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ παρῳχημένου ἐκείνου κόσμου δὲν ἐσβέσθη ποτὲ καθ' ὁλοκληρίαν, οὐδ' ἔλειπον λείψανα διδοντα ἀφορμὴν εἰς τοὺς εὐφαντάστους νὰ κατοικίζωσι διὰ τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων τὰ ἠρειπιωμένα ἀνάκτορα τῶν ἀργολικῶν ἀκροπόλεων καὶ νὰ φαντάζωνται ἐκτάδην ἐντὸς κολοσσιαίων τάφων τοὺς μεγάλους νεκροὺς τῶν ἡρωικῶν χρόνων. Ἀλλ' ὁ κόσμος ἐκεῖνος περιελάμφθη ὑπὸ φωτὸς ὅλως νέου διὰ τῆς ἀκαμάτου ἐνεργείας καὶ τῶν γονίμων ἀνασκαφῶν τοῦ Ἐρρίκου Σχλιέμαννκαὶ τῆς μεγάλης ἐπιστημονικῆς κινήσεως, εἰς ἣν ἐδόθη δι' αὐτῶν ὤθησις νέα.

Πρώτη εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ θαρραλέου καὶ εὐτυχοῦς ἐρευνητοῦ ἡ Τροία περὶ ἧς εὐφυῶς ἔλεγε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ὁ Βύρων ὅτι παρέχει στάδιον εὐρὺ εἰς τοὺς θηρευτὰς τῶν σκολοπάκων καὶ εἰς τὰς εἰκασίας τῶν ἀρχαιολόγων. Οἱ πλεῖστοι τούτων ἀπεδέχοντο ὅτι ἡ ἀρχαία Τροία ἔκειτο ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν ὑπερκειμένων τοῦ χωρίου Μπουρνάμπασι κατὰ τὴν νοτίαν ἄκραν τοῦ τρωικοῦ πεδίου, εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων ὡρῶν ἀπὸ τῶν Δαρδανελλίων. Ἀλλ' αἱ νεώτεραι ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν ἐν ἄλλῃ θέσει τοῦ αὐτοῦ πεδίου, ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Σιγείου, περίπου μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου, κατὰ τὸν λόφον Ἰσσαρλὶκ, μνημεῖα ἄξια λόγου. Τὰ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς δὲ ταύτας εὑρεθέντα καὶ ἡ ἀκριβὴς μελέτη τῆς τοποθεσίας ἔπεισαν τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πόλις ἥτις ὑπῆρξε κατὰ τοὺς ποιητὰς τὸ θέατρον τοῦ τρωικοῦ πολέμου. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἐπείσθησαν κυρίως ἐκεῖνοι ὅσοι δὲν ἐλησμόνησαν τρία τινά, πρῶτον μὲν ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐγράφησαν αἰῶνας ὅλους μετὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐλέγετο γενόμενος ὁ τρωικὸς πόλεμος, δεύτερον δ' ὅτι ἡ Ἰλιὰς εἶνε ποίημα καὶ οὐχὶ τοπογραφικὸς ὁδηγὸς καὶ ἑπομένως δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν μαθηματικὴν ἀκρίβειαν τῶν περιγραφῶν καὶ πληρεστάτην συμφωνίαν τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ τῆς

πραγματικῆς χωρογραφίας, καὶ τρίτον ὅτι ἐν χώρᾳ ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων διαρρεομένη, ὁποία ἡ Τρῳὰς, δυνατὸν εἶνε νὰ συνέβησαν καὶ φυσικαὶ μεταβολαὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς διανομῆς τῶν ὑδάτων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ἔπους μέχρι τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Οὔτε τὸ Μπουνάρμπασι οὔτε οὐδεμία ἄλλη θέσις ἐν τῷ τρωικῷ πεδίῳ δύναται νὰ ἐπιδείξῃ τὸ πλῆθος τῶν ἐρειπίων καὶ τοὺς θησαυροὺς οἵτινες εὑρέθησαν ἐν Ἱσσαρλίκ. Ποῦ λοιπὸν ἀλλαχοῦ ἔκειτο ἡ περιώνυμος Τροία καὶ τί ἠδύνατο ἄλλο νὰ εἶνε ἐνταῦθα παρὰ τὴν Τροίαν ἐκείνην τὴν πολεμηθεῖσαν καὶ καταστραφεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, τὴν Τροίαν ἧς τὴν θέσιν κατὰ τὴν σχεδὸν ὁμόφωνον γνώμην τῶν ἀρχαίων κατεῖχεν ἔπειτα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τὸ ἑλληνικὸν Ἴλιον, ὅπερ ἔκειτο ἀναντιρρήτως ἐν Ἱσσαρλίκ;

Τὸ Ἱσσαρλὶκ εἶνε εἷς τῶν σπουδαιοτάτων ἐρειπιώνων τοῦ κόσμου ὄχι τόσον κατὰ τὴν ἔκτασιν, ἥτις δὲν ὑπερβαίνει τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας τετραγωνικῶν μέτρων, ὅσον ὡς πρὸς τὴν συσσώρευσιν τῶν παντοειδῶν ἐρειπίων διαφόρων χρόνων. Τὴν μεγίστην ἔκτασιν ἔχουσι τὰ ἐρείπια τοῦ ἑλληνικοῦ Ἰλίου, ὅπερ δὲν περιωρίζετο ἐπὶ μόνης τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου. Εἶνε τὰ ἐρείπια πόλεως μεγάλης ἐχούσης περίβολον ὀχυρῶν τειχῶν, μεγάλους ναοὺς, οἰκοδομήματα ἐκ μαρμάρου καὶ ἐπιγραφὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα τῆς πόλεως. Ταῦτα ἦσαν τὰ νεώτατα τῶν ἐρειπίων, κεχωσμένα εἰς μικρὸν βάθος, ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ λόφου κεῖται σωρὸς ὅλος ἐρειπίων μέχρι βάθους δεκαὲξ μέτρων. Ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὸ βάθος, τόσον ἀρχαιότερα ἐρείπια ἀπαντῶμεν. Πόσοι ἄνθρωποι ἔζησαν ἐκεῖ, πόσα ἔθνη ἦλθον καὶ παρῆλθον! Θὰ δυνηθῇ ἆρά γέ ποτε ἡ ἱστορία νὰ ὁρίσῃ μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ μετὰ πεποιθήσεως ἀκραδάντου πάντας τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικήσαντας τὰς ἓξ πόλεις αἵτινες ἐπεσωρεύθησαν ἡ μὲν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς δὲ κάτωθεν τῶν λειψάνων τοῦ Ἰλίου τῶν ἱστορικῶν χρόνων; Διὰ τὸν ἀρχαιολόγον ἔχουσι σημασίαν μεγάλην τὰ εὑρεθέντα ἐν ἁπάσαις ταύταις ταῖς πόλεσι πολυπληθῆ ἀγγεῖα καὶ τὰ περίεργα αὐτῶν σχήματα καὶ ἡ ποικίλη αὐτῶν ἐργασία, καὶ ἐξεγείρουσι τὴν περιέργειαν αὐτοῦ τὰ ἄλλα διάφορα λείψανα τοῦ προϊστορικοῦ βίου τῶν κατοίκων τοῦ τρωικοῦ πεδίου, ὁποιοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν. Ἀλλ᾽ ὁ μελετῶν τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἰδίως θὰ σταματήσῃ εἰς τὴν δευτέραν πόλιν ἐκ τῶν κάτω.

Ἡ πόλις αὕτη ἐξετείνετο κάτωθεν τοῦ λόφου Ἱσσαρλὶκ καταλαμβάνουσα σχεδὸν τὸ τρίτον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἰλίου, ἐπὶ δὲ τοῦ νοτιο-

δυτικοῦ ἄκρου τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὑψοῦτο ἡ ἀκρόπολις, περιέχουσα τὰ δημόσια κτίρια. Ἡ ἀκρόπολις αὕτη περιεβάλλετο ὑπὸ ὀχυροῦ τείχους, ἐκτισμένη διὰ πλίνθων ἐπὶ στερεᾶς λιθίνης κρηπῖδος. Σώζεται ἀκόμη τὸ μέγιστον μέρος τοῦ περιβόλου τούτων τῶν τειχῶν καὶ τὰ θεμέλια τῆς μεγάλης πρὸς νότον διπλῆς πύλης τῆς ἀκροπόλεως *, ὡς καὶ μέγα μέρος λεωφόρου λιθοστρώτου. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων οἰκοδομῶν, τῶν ὁποίων λείψανα περισώζονται ἐπὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης ἀκροπόλεως, σημαντικώτατα εἶνε τὰ ἐρείπια μεγάλου πύργου καὶ κυρίως τὸ κατώτερον μέρος ἐπιφανοῦς μεγάρου, ὅπερ εὐλόγως ἐθεωρήθη ὡς ὁ οἶκος τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ πόλις αὕτη οὐ μόνον διακρίνεται τῶν λοιπῶν ὧν τὰ ἐρείπια ἦσαν τεθαμμένα ἐπὶ τοῦ Ἰσσαρλὶκ, διὰ τὰ ἐξαίρετα αὐτῆς μνημεῖα καὶ τὴν σημασίαν τῶν ἐν αὐτῇ εὑρεθέντων τεχνουργημάτων, ἀλλὰ καὶ ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι δεικνύει προφανῆ ἴχνη πυρκαϊᾶς δι' ἧς κατεστράφη. Οἱ τοῖχοι τῶν οἰκοδομῶν εἶνε πολλαχοῦ μεμαυρισμένοι, τὰ ἐρείπια καλύπτει σωρὸς ἐρυθρᾶς τέφρας, αἱ πλίνθοι τῶν κτιρίων ἔχουσι διαφθαρῆ ὑπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ πυκνὸν στρῶμα σκωρίας ἐξ ἀναλελυμένου μολύβδου καὶ χαλκοῦ εἶνε ἐπικεχυμένον ἐν μέσῳ τῶν κρημνισμάτων. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς κεκαυμένης ταύτης πόλεως φυσικῶς ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν ἡ πυρπόλησις τῆς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν κυριευθείσης Τροίας.

Τὰ εὑρεθέντα ἐν τῇ κεκαυμένῃ ταύτῃ Τροίᾳ εἶνε πολυειδῆ πήλινα καὶ μαρμάρινα εἴδωλα, ἀρχαιόμορφα σκεύη καὶ ἀγγεῖα ἐξ ὀπτῆς γῆς ποικίλα τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα, ὧν πολλὰ παριστάνουσι τὴν ὄψιν γλαυκός, πελώριοι πίθοι χρησιμεύοντες εἰς συντήρησιν δημητριακῶν καὶ ἄλλων καρπῶν, μουσικὰ ὄργανα, βελόναι καὶ ἄλλα ὀξέα ἐργαλεῖα ἐξ ὀστοῦ καὶ ἐλέφαντος, ἐργαλεῖα ἐκ λίθων σκληρῶν καὶ ποικίλα τέλος ἀντικείμενα χρήσιμα εἰς βίον ἱκανῶς ἀνεπτυγμένον.

Ἐκ δὲ τῶν εὑρημάτων τῆς Τροίας διασημότατα εἶνε τὰ ἐκ χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ πολυτελῆ τεχνουργήματα ὅσα ὁμοῦ κατὰ σωροὺς ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἀνακαλυφθέντα φαίνονται οἱονεὶ ἀποτελοῦντα πολυτίμους θησαυροὺς ἐν βίᾳ συναρπαγέντας ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν, οἵτινες μάτην ἀπεπειράθησαν νὰ σώσω-

* [illegible] ἐκ τῶν [illegible] τῆς Τροίας τὴν πύλην [illegible] ὑπάρχει τὰ θυρώματα τῆς [illegible] τῶν ῥωμαϊκῶν [illegible]

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ ΕΝ ΙΣΣΑΡΛΙΚ.

σὺν ἑαυτοὺς καὶ τὰ κειμήλια αὐτῶν, ἢ ὁμοῦ κατακρημνισθέντας ἐκ τῶν ὑψηλῶν ὀρόφων σὺν τῇ καταπτώσει αὐτῶν. Εἷς τῶν θησαυρῶν τούτων ὁ ἐπιφανέστατος διά τε τὸν πλοῦτον τῶν ἀντικειμένων καὶ διὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν εὑρέθη πλησίον τῶν τειχῶν τῆς πόλεως οὐ μακρὰν τοῦ μεγάρου τοῦ ἡγεμόνος. Εἶνε δὲ γνωστὸς ὡς *θησαυρὸς τοῦ Πριάμου*, ὡς ἠθέλησε νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸν ὁ ἀνὴρ ὅστις, παιδιόθεν λατρεύσας τὸν ποιητὴν τῆς Ἰλιάδος, οὐδὲν τρωικὸν ἠδυνήθη νὰ φαντασθῇ καὶ ἀγαπήσῃ χωρὶς νὰ συνδέσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν Ὅμηρον.

ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ ΕΚ ΤΡΟΙΑΣ

Ἐκ δὲ τῶν ἐν Ἑλλάδι μνημείων τῶν ἡρωικῶν χρόνων τὰ παλαιότατα εἶνε τὰ ἐν Τίρυνθι. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς ἁμαξιτοῦ ἥτις ἄγει ἀπὸ τῆς Ναυπλίας εἰς τὸ Ἄργος ὑψοῦται, οὐ μακρὰν τοῦ χώρου ὃν κατεῖ-

* 1. Διάδημα (*πλεκτὴ ἀναδέσμη*). — 2. Ἀγγεῖον ἀργυροῦν. — 3. Χαλκοῦν ξίφος δίστομον (*φάσγανον ἄμφηκες*).—4. Μέγα ἀγγεῖον ἐξ ὀπτῆς γῆς. — 5. Ἀγγεῖον φέρον ὄψιν γλαυκὸς καὶ παριστάνον κατὰ τὸν Σχλιέμανν τὴν γλαυκῶπιν Ἀθηνᾶν. — 6. Ἐνώτιον χρυσοῦν.—7. Κύπελλον ἀργυροῦν.—8. Μέγα ἀργυροῦν μόνωτον ἀγγεῖον.— 9. Δύο κύπελλα ἐκ χρυσοῦ μεμιγμένου μετ' ἀργύρου (*ἠλέκτρου*). —10.—Κύπελλον δίωτον (*δέπας ἀμφικύπελλον*).—11. Κομβία χρυσᾶ (*πόρπαι*);—12. Χρυσοῦν ἐνώτιον.

χεν ἡ διαλελυμένη γεωργικὴ σχολή, σειρὰ πετρωδῶν λοφίσκων οἵτινε φαίνονται ὡς νησῖδες ἐξέχουσαι ἐκ τῆς πεδιάδος, ἥτις ἐν δυςυπολογίστοις προϊστορικοῖς χρόνοις κατεκλύζετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ τοῦ δυτικωτάτου τῶν λόφων τούτων κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς Τίρυνθος. Ὁ λόφος οὗτος δὲν εἶνε μέγας· τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶνε μόλις εἰκοσιὲξ μέτρων, τὸ μῆκος αὐτοῦ τριακοσίων μέτρων ὡς ἔγγιστα καὶ τὸ πλάτος αὐτο μόνον ἑκατόν. Ἔχει δὲ τὸ σχῆμα πέλματος, διαιρούμενος εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρὸς βορρᾶν εἶνε χαμηλότερον καὶ ὀλίγον μικρότερον, τὸ δ πρὸς νότον μεγαλείτερον καὶ ὑψηλότερον. Τὰ δύο ταῦτα μέρη ἐχωρίζοντ κατὰ τὸ στενότατον μέρος καὶ τεχνητῶς διὰ τείχους ἐγκαρσίου. Ὅλο δὲ ὁ λόφος περιεβάλλετο ὑπὸ τειχῶν ὀχυρωτάτων, τὰ ὁποῖα δικαίω ἐθαύμαζον οἱ ἀρχαῖοι ἐκ τῶν σωζομένων αὐτῶν ἐρειπίων, καὶ ἐνόμιζο αὐτὰ ἔργα τῶν δαιμονίων Κυκλώπων οὓς ἐλέγετο καλέσας ἐκ Λυκίας ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Τίρυνθος Προῖτος. Περὶ δὲ τὴν τετειχισμένη ἀκρόπολιν ἐξετείνετο ἡ κάτω πόλις. Τὸ βόρειον χαμηλότερον μέρος τῶ τειχῶν τῆς βραχώδους ἀκροπόλεως ἦτο ἁπλούστερα τετειχισμένον. Ἡ δὲ μεγαλειτέρα προσοχὴ ἐδόθη εἰς τὴν ὀχύρωσιν τοῦ νοτίου μέρους, ἐπ τοῦ ὁποίου ἔκειτο καὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος. Τὰ τείχη τοῦ νοτίου μέρους τῆς ἀκροπόλεως συνέκειντο ἐκ δύο μερῶν, ἐκ πλατείας βάσεως τεθεμελιωμένης ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ ἐξεχούσης περὶ τὰ ἓξ καὶ ἥμισυ μέτρα καὶ ἐξ ἀνωτέρου τείχους ἐκτισμένου ἐπὶ ταύτης τῆς κρηπῖδος. Τὰ τείχη ἦσαν ἐκτισμένα ἐκ λίθων ἀνεπαρκῶς κατειργασμένων, ἐπιτεθειμένων ἐπ' ἀλλήλους καὶ συγκρατουμένων κυρίως μὲν διὰ τοῦ ἰδίου βάρους, ἀλλὰ καὶ διὰ πηλοχρίσματος στεροῦντος τοὺς μεταξὺ τῶν μεγάλων λίθων παρεντεθειμένους μικροτέρους. Οἱ λίθο δι' ὧν ᾠκοδομήθησαν τὰ τείχη ἔχουσι τοιοῦτον μέγεθος, ὥςτε ἀρχαῖός τις συγγραφεὺς λέγει οὐκ ἄνευ ὑπερβολῆς ὅτι τὸν μικρότερον αὐτῶν δὲν δύναται νὰ μετακινήσῃ ἐκ τῆς θέσεώς του οὐδὲ ζεῦγος ἡμιόνων. Τὰ τείχη ἔχουσι ὁλικὸν πάχος ἑπτὰ περίπου μέτρων καὶ ἡμίσεος. Ἀλλὰ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ τείχους τὸ ἐπὶ τῆς κρηπῖδος ἐκτισμένον δὲν εἶνε ἁπανταχοῦ ὅλον γεμισμένον διὰ λίθων, ἀλλὰ διάκενον. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ λίθοι εἶνε οὕτω τοποθετημέ-

ΣΤΟΑΙ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΤΗΣ ΤΥΡΙΝΘΟΣ

και επ' άλλήλους, ὥςτε ἀφίνουσιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τείχους δίοδον, συγκλειόμενοι ἑκατέρωθεν πρὸς τὰ ἄνω τοξοειδῶς. Κατὰ δὲ τὰς πρὸς τὰ ἔξω πλευρὰς τῶν ἐσωτερικῶν τούτων στοῶν εἶνε ἀνεῳγμέναι καμαρωταὶ θύραι, αἵτινες ἦγον εἰς δωμάτια ἐκτισμένα ἐπὶ τοῦ προεξέχοντος κατωτέρου τείχους. Τὰ δωμάτια ταῦτα φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευον ὡς ἀποθῆκαι. Πολλαχοῦ τοῦ τείχους ὑπῆρχον πύργοι, ὧν δύο σώζονται εἰς ἱκανὸν ὕψος. Ἡ εἰς τὸ φρούριον ἀνάβασις ἐγίνετο διὰ πλατείας ἀνόδου, περὶ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ κυρία εἴςοδος· δεξιᾷ δὲ τῷ ἀνερχομένῳ ὑψοῦτο μέγας πύργος οὕτως, ὥςτε οἱ κατὰ τῆς ἀκροπόλεως ἐφορμῶντες εἶχον ἐστραμμένην πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ πύργου τοξεύοντας τὴν δεξιὰν αὐτῶν πλευρὰν, ἡ ὁποία ἔμενεν ἀνυπεράσπιστος, καθότι ἡ ἀσπὶς ἔσκεπε τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ σώματος τῶν ἀρχαίων πολεμιστῶν. Κατὰ δὲ τὴν εἴςοδον ἔκειτο μεγίστη πύλη ἔχουσα ὕψος περισσότερον τριῶν μέτρων καὶ πλάτος σχεδὸν τριῶν. Ὁ διαβαίνων τὴν πύλην ταύτην εἰςήρχετο εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ἐκτισμένον τὸ λαμπρὸν ἀνάκτορον τῶν ἡγεμόνων τῆς Τίρυνθος, ὅπερ ἐκτίσθη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν καὶ τὰ περιβάλλοντα τὴν ἀκρόπολιν τείχη. Ἡ εἰς αὐτὸ εἴςοδος ἐγίνετο διὰ περιστύλων προπυλαίων. Διακρίνονται δ' ἐν αὐτῷ ἀκόμη τὰ θεμέλια τοῦ μεγάρου τῶν ἀνδρῶν, κεχωρισμένου ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ γυναικωνίτου, αὐλαὶ περίστυλοι καὶ προαύλια μεγαλοπρεπῆ, διάδρομοι μακροὶ καὶ θάλαμοι πολλοὶ καὶ λουτρὼν λιθόστρωτος καὶ ἄνοδοι κλιμακωταί. Τὸ δάπεδον ἐν τῷ προαυλίῳ ἦτο ἐστρωμένον δι' ἀσβέστου καὶ μικρῶν ψηφίδων, ἐχωρίζετο δὲ διὰ γραμμῶν εἰς τετραγωνίδια κεχρωματισμένα. Ὅμοιον δὲ ἦτο καὶ τὸ ἔδαφος τινῶν ἐκ τῶν δωματίων, ἅτινα ἦσαν πολυτελέστατα. Οἱ τοῖχοι αὐτῶν ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ παντοίων χρωματιστῶν κοσμηματογραφιῶν. Θριγκοὶ δ' ἐξ ἀλαβάστρου, φέροντες ἐπικεχαραγμένα ποικίλα σχέδια καὶ κεκοσμημένοι δι' ἀπειραρίθμων κυανῶν ὑελίνων ψηφίδων, συνεπλήρουν τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ἀληθῶς βασιλικοῦ ἐκείνου μεγάρου, ὅπερ δεινὴ πυρκαϊὰ ἀποτεφρώσασα κατ' ἄγνωστον χρόνον μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Ἐν μέσῳ τούτων μόλις διασώζονται σήμερον ὀλίγα λείψανα τοῦ πάλαι μεγαλείου.

Νεώτερα τῆς ἀκροπόλεως τῆς Τίρυνθος εἶνε τὰ τείχη τὰ περιβάλλοντα τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν. Αἱ Μυκῆναι ἦσαν πόλις μεγάλη ἔχουσα ἔκτασιν τοὐλάχιστον ἑξακοσίων χιλιομέτρων. Ἔκειτο δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Ἄργους εἰς Κόρινθον, ἄνωθεν τοῦ σημερινοῦ

χωρίον Χαρβάτι, ἐν τῇ βαθυτάτῃ γωνίᾳ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἰνάχου, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἅτινα συγκλειόμενα ἀποτελοῦσι τὴν πρὸς βορρᾶν στενοπορίαν. Ἡ τριγωνικὴ ἀκρόπολις τῶν Ἀτρειδῶν ἡ ὑπερκειμένη τῆς παλαιᾶς πόλεως εὑρίσκεται οἱονεὶ κεκρυμμένη ἐν μέσῳ τῶν βράχων, ὁπόθεν δεσπόζει τοῦ ἀργολικοῦ πεδίου. Τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως ταύτης δὲν ἔχουσι τὰς κολοσσιαίας διαστάσεις τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος, εἰ καὶ ἡ οἰκοδομικὴ αὐτῶν εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ ἔχουσιν ἐπίσης κουφώματα ἐσωτερικῶν στοῶν διὰ μέσων τῶν λίθων τῶν ἀποτελούντων τὸ πάχος τῶν τειχῶν. Ἀλλὰ τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν εἶνε ᾠκοδομημένα μετὰ περισσοτέρας ἐπιμελείας καὶ δεικνύουσι τάσιν καλλωπισμοῦ. Ἐν ᾧ ἔσωθεν εἶνε ἐκτισμένα διὰ λίθων ἀπελεκήτων ὡς οἱ τῆς Τίρυνθος, ἐξωτερικῶς καλύπτονται διὰ λίθων κατειργασμένων, ἐχόντων σχῆμα πολύγωνον ἢ τετράγωνον. Ἐπιφανὲς δὲ δεῖγμα τῆς φιλοκαλίας τῶν ἡγεμόνων τῶν Μυκηνῶν παρέχει ἡ διακόσμησις τῆς κυριωτάτης πύλης δι' ἧς ἡ εἴσοδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἐπὶ δύο ὀγκωδῶν παραστάδων, αἵτινες κλίνουσιν ὀλίγον πρὸς τὰ ἔσω, στηρίζεται παμμέγιστον ὑπέρθυρον ἔχον μῆκος πέντε μέτρων· ἄνωθεν δὲ τούτου ἀφέθη ἐν τῷ τείχει, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶνε ἐκτισμένη ἡ πύλη, τριγωνικὴ μεγάλη ὀπὴ ἡ ὁποία πληροῦται καθ' ὁλοκληρίαν διὰ μεγάλου λίθου φέροντος ἀναγλύφους τοὺς περιλαλήτους λέοντας, ἐξ ὧν ὠνομάσθη ἡ πύλη. Εἶνε δύο φοβεροὶ ἀντιμέτωποι λέοντες, ἀνορθούμενοι ἐπὶ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν, τοὺς ὁποίους στηρίζουσιν ἐπὶ τῆς βάσεως στήλης χωριζούσης τὰ γιγάντεια αὐτῶν σώματα. Αἱ κεφαλαὶ τῶν λεόντων, αἵτινες τώρα εἶνε ἀποκεκομμέναι καὶ λείπουσιν, ἐξεῖχον τοῦ λίθου ὡς φόβητρα τῶν πολεμίων τῶν θελόντων νὰ ἐπιχειρίσωσι τὴν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως ἔφοδον.

Ἐπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἀκροπόλεως ἀμέσως ὄπισθεν τῆς πύλης τῶν λεόντων εὑρέθησαν ἐντὸς κυκλοειδοῦς πλατείας, περιβαλλομένης ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς λιθίνων πλακῶν, πέντε τάφοι καὶ εἷς ἕκτος ἐν μέρει ἐκτὸς αὐτῆς. Οἱ τάφοι οὗτοι περιεῖχον δεκαεπτὰ νεκροὺς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἵτινες οὔτε συγχρόνως ἐτάφησαν ἅπαντες οὔτε ἐν πληρεστάτῃ τάξει, ἀλλά τινες μετὰ βίας.

Μετὰ δὲ τῶν νεκρῶν εὑρέθησαν θησαυροὶ σπουδαῖοι ἄξιοι ἰδιαιτέρου λόγου, ἀποδεικνύοντες προφανῶς ὅτι οἱ νεκροὶ ἦσαν μέλη τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Μυκηνῶν.

Τῆς δὲ κάτω πόλεως, ἥτις κατεστράφη ὡς καὶ ἡ Τίρυνς ἐν ἔτει 463 π. χ. ὑπὸ τῶν Ἀργείων, μικρὰ μόνον περιεσώθησαν λείψανα. Ἀλλὰ

Η ΠΥΛΗ ΤΩΝ ΛΕΟΝΤΩΝ ΕΝ ΜΥΚΗΝΑΙΣ.

μεταξὺ τούτων ἐπιφανέστατοι εἶνε οἱ μεγάλοι τάφοι, οἵτινες πρότερον ἐσφαλμένως ἐνομίζοντο θησαυροὶ καὶ πιθανῶς ἐκτίσθησαν μετὰ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει τάφους. Τούτων ὁ μέγιστος καὶ διασημότατος εἶνε ὁ λεγόμενος ***θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως*** ἢ ***τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος***. Τὸ σχῆμα τῶν τοιούτων κολοσσιαίων τάφων ὁμοιάζει πρὸς μέγαν κόφινον ἀνεστραμμένον. Τὸ θολωτὸν τοῦτο δωμάτιον ἀποτελεῖται ἐξ ὁριζοντίων σειρῶν λίθων, αἵτινες ἀποστενοῦνται βαθμηδὸν πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου κλείε-

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΛΕΓΟΜΕΝΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΤΟΥ ΑΤΡΕΩΣ

ται τὸ ὅλον. Ὁ τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος ἔχει ὕψος δεκαπέντε περίπου μέτρων καὶ ὁμοίαν διάμετρον. Τινὰ τῶν κτιρίων τούτων εἶχον καὶ δεύτερον χαμηλὸν τετραγωνικὸν δωμάτιον, ὅπερ ἦτο ὁ καθ' αὐτὸ τάφος. Ἦγε δ' εἰς τοὺς θολωτοὺς τούτους τάφους ἔξωθεν ἴδιος ***δρόμος***, οὗ αἱ πλευραὶ ἦσαν ἐπιμελῶς ἐκτισμέναι· τὸ δὲ ὅλον ἦτο κεκαλυμμένον διὰ χώματος σεσωρευμένου οὕτως ὥστε ἐξωτερικῶς οἱ τάφοι ἐφαίνοντο ὡς ἁπλεῖ κωνικοὶ λοφίσκοι. Ἀλλ' ὁ δρόμος δὲν ἐκαλύπτετο πάντοτε,

ἐνίοτε δ' ἔμενεν ἀνοικτός. Τοιοῦτοι προϊστορικοὶ τάφοι δὲν εὑρίσκονται μόνον ἐν Μυκήναις, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Τούτων οἱ μέχρι τοῦδε γνωστότεροι εἶνε ὁ παρὰ τὸ Ἡραῖον οὐ μακρὰν τοῦ Ἄργους, ὁ λεγόμενος Λυκότρυπα πλησίον τοῦ ἀττικοῦ Μενιδίου καὶ ὁ τοῦ Ὀρχομενοῦ. Οὗτος, ὢν ἤδη γνωστὸς εἰς τοὺς ἀρχαίους ὡς θησαυρὸς τοῦ Μινύου, εἶχεν ὅλως ἔκτακτον μεγαλοπρέπειαν. Οἱ τοῖχοι τοῦ μεγάλου περιφεροῦς δωματίου ἦσαν ἐπενδεδυμένοι διὰ προσηλωμένων χαλκῶν πλακῶν· ἡ θύρα ἥτις ἦγε δι' ἰδιαιτέρου διαδρόμου εἰς τὸν μικρὸν τετραγωνικὸν θάλαμον ἦτο πλουσίως κεκοσμημένη. Ἀλλὰ κυρίως πλουσιώτατα διακεκοσμημένος ἦτο ὁ μικρὸς θάλαμος· τούτου οἱ τοῖχοι ἔφερον μαρμαρίνην στρῶσιν, ὡραιοτάτη δ' εἶνε ἡ σωζομένη ἐξ ὑποφαίου μαρμάρου ὀροφή, ἥτις εἶνε δίκην ἀνατολικοῦ τάπητος πεποικιλμένη διὰ ῥοδάκων καὶ ὡραίων ἑλικοειδῶν κοσμημάτων.

Ἁπλούστεροι δὲ τὴν κατασκευὴν εἶνε οἱ τετραγωνικοὶ προϊστορικοὶ τάφοι οἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εὑρεθέντες παρὰ τὸ χωρίον Σπάτα ἐν Ἀττικῇ καὶ οἱ ἐν σπηλαίοις κατὰ τὰς βορειοανατολικὰς ὑπωρείας τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Παλαμηδίου. Ἀνεξέταστος δ' ἀκόμη εἶνε εἷς τοιοῦτος τάφος πλησίον τοῦ χωρίου Λεύκης παρὰ τὴν ἀρχαίαν Φᾶριν τῆς Λακωνικῆς καὶ ἄλλοι τινὲς παραπλήσιοι πλησίον τοῦ Βόλου.

ΠΡΟΣΩΠΕΙΟΝ ΧΡΥΣΟΥΝ ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

Μεταξὺ τῶν ἐνταφίων κτερισμάτων τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἐν Ἑλλάδι τὴν ἐπιφανεστάτην θέσιν κατέχουσι τὰ εὑρεθέντα ἐν Μυκήναις. Ἀνῆκον ἀναμφιλέκτως εἰς πλούσια καὶ ἰσχυρὰ βασιλικὰ γένη οἱ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως τεθαμμένοι ἐκεῖνοι νεκροί, τῶν ὁποίων τὴν τελευταίαν κατοικίαν ἐστόλισαν οἱ ἐπιζῶντες διὰ τῶν ἀμυθήτων θησαυρῶν οἵτινες περιεκύκλουν αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ. Τὰ μυκηναῖα τεχνουργήματα εἶνε κατεσκευασμένα ἐκ πηλοῦ, ἀλαβάστρου, ἐλέφαντος, ὀψιανοῦ λίθου, χαλκοῦ καὶ ἀργύρου. Ἀλλὰ μάλιστα

ἐκπλήσσει τὸ πλῆθος τοῦ χρυσοῦ. Χρυσοτόρευτα προσωπεῖα ἐκάλυπτον κατὰ τὴν αἰγυπτιακὴν καὶ φοινικικὴν συνήθειαν τὴν ὄψιν τινῶν ἐκ τῶν νεκρῶν. Χρυσότευκτα εἶνε τὰ διάκοσμα διαδήματα, χρυσοκόσμητα τὰ σκῆπτρα, χρυσόηλα τὰ ξίφη, χρυσόπαστοι οἱ θώρακες καὶ οἱ τελαμῶνες καὶ αἱ ζῶναι καὶ τῶν ξιφῶν οἱ ἀορτῆρες, χρυσουργῆ τὰ ἐνώτια καὶ τὰ ψέλια, χρυσοσκεύαστοι αἱ οἰνοχόαι καὶ τὰ κύπελλα, χρυσοσφυρήλατα τὰ ἀπειράριθμα καθ' ἑκατοστύας μετρούμενα πέταλα δι' ὧν ἐκοσμοῦντο τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ σκεύη, χρυσόστροφοι αἱ πόρπαι καὶ αἱ ἕλικες καὶ τἆλλα πολυποίκιλα κοσμήματα τοῦ σώματος καὶ τοῦ οἴκου. Χρυσοκό-

ΠΕΤΑΛΑ ΧΡΥΣΑ ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

σμητοι τέλος ἦσαν αἱ λαβαὶ τῶν ξιφῶν καὶ χρυσοκόλλητοι αἱ λεπίδες τινῶν ἐκ τῶν εὑρεθέντων πλείστων ξιφιδίων, φέρουσαι διάφορα κοσμήματα καὶ ζώδια καὶ παραστάσεις λεοντομαχιῶν.

Θαυμάζοντες τὸν πλοῦτον τῶν ἐνταφίων τούτων ὅπλων καὶ σκευῶν καὶ κοσμημάτων, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τοὺς χρυσοτευχεῖς καὶ χρυσοφασγάνους βασιλεῖς τῶν Μυκηνῶν βαίνοντας ἡγεμονικῷ τῷ βήματι καὶ ἀπὸ τῆς πύλης τῶν λεόντων ἐπισκοποῦντας τὴν κάτωθεν τῆς ὀχυρᾶς αὐτῶν ἀκροπόλεως ἐκτεινομένην πόλιν ἢ παρακαθημένους μετὰ τῶν χρυσοφόρων δεσποινῶν εἰς πλουσίας τραπέζας καὶ πίνοντας ἀπὸ χρυσῶν κυπέλλων τὸν μελιηδέα οἶνον. Ἀλλ' ἐξετάζοντες τὸ σύνολον τῶν μυκηναίων τεχνουργημάτων καὶ παραβάλλοντες αὐτὰ πρὸς τὰ ὀλιγώτερα καὶ πτωχότερα, ἀλλὰ κατὰ τἆλλα παραπλήσια κτερίσματα τοῦ Σπάτα, τοῦ Μενιδίου, τοῦ Παλαμηδίου, εὑρισκόμεθα ἐνώπιον μεγάλων καὶ σπουδαίων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπασχολοῦσι μόνον τοὺς ἀρχαιολόγους, ἀλλ' ἔχουσι μεγάλην σχέσιν καὶ πρὸς τὴν

ΞΙΦΟΣ ΧΡΥΣΟΚΟΛΛΗΤΟΝ
ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ξενίζει ἡμᾶς τὸ ἀλλόκοτον καὶ ξενότροπον τῆς τε τεχνικῆς κατεργασίας καὶ τῶν παραστάσεων ἃς βλέπομεν ἐπὶ τῶν εὑρημάτων. Ἀκωκαὶ βελῶν ἐξ ὀψιανοῦ καὶ ἄλλα τινὰ ἐργαλεῖα ἐκ σκληρῶν λίθων δεικνύουσιν ὅτι ὁ νεολιθικὸς αἰὼν δὲν ἐξέλιπεν ἀκόμη ὁλοτελῶς, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου δὲν παρουσιάζεται ἀκόμη ὁ σίδηρος. Πήλινά τινα ἀγγεῖα ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ εὑρισκόμενα ἐκ προϊστορικῶν χρόνων, ἄλλα ἐνθυμίζουσι τὴν ἀγγειοπλαστικὴν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Φοινίκης, ἄλλα τέλος, κεκοσμημένα διὰ παραστάσεων ἐκ τοῦ ζωικοῦ καὶ φυτικοῦ βασιλείου καὶ σπανιώτερον δι' ἀνθρωπίνων μορφῶν, ἔχουσι χαρακτῆρα οὕτως ἰδιάζοντα, ὥστε οἱ ἀρχαιολόγοι ὠνόμασαν μυκηναίαν τὴν τοιαύτην τεχνοτροπίαν. Ἐπὶ τῶν λοιπῶν τεχνουργημάτων βλέπομεν ἐπικεχαραγμένον τὸν λωτὸν καὶ τὸν φοίνικα καὶ τὸν πάπυρον, τὸν γρῦπα καὶ τὴν σφίγγα καὶ τὸν λέοντα. Εὑρέθησαν ταῦτα ἀληθῶς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνάχου καὶ τοῦ Ἰλισσοῦ ἢ μὴ εὑρισκόμεθα παρὰ τὸν Νεῖλον καὶ τὸν Ὀρόντην; Ἡ παράστασις ζῴων ἀντιμετώπων, τεταγμένων δίκην οἰκοσήμου ὡς οἱ λέοντες τῆς πύλης τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, παρουσιάζεται πολλάκις ἐπὶ κοσμημάτων εὑρεθέντων ἐν τοῖς προϊστορικοῖς τάφοις τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὅμως ὁμοιόταται παραστάσεις ἀπαντῶνται ἐπὶ φοινικιτεχνουργημάτων εὑρισκομένων ἐν τάφοις τῆς Κύπρου. Τὰ χρυσο-
[...]α ξίφη ὄχι μόνον διὰ τῶν παραστάσεων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ

τῆς ὅλης αὐτῶν κατασκευῆς ἀποδεικνύονται ὡς ἔργα τέχνης αἰγυπτιακῆς. Τινὰ τῶν χρυσῶν καὶ ἐξ ἀλαβάστρου ἀγγείων τῶν Μυκηνῶν εἶνε ὅμοια πρὸς τὰ ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα ἐν ταῖς ζωγραφίαις τῶν τάφων Αἰγυπτίων βασιλέων Φοίνικες ἀπεικονίζονται κομίζοντες ὡς δῶρα ὑποτελείας. Ἐπ' ἴσης δ' ἐν ταῖς αὐταῖς ζωγραφίαις βλέπομεν ἀπεικονιζομένην μεταξὺ τῶν φοινικικῶν δώρων κεφαλὴν ταύρου ὁμοίαν πρὸς τὸ περίτεχνον ἀργυροῦν καὶ χρυσόκερων εἴδωλον τὸ εὑρεθὲν ἔν τινι τάφῳ τῶν Μυκηνῶν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπὶ τῶν μυκηναίων τεχνουργημάτων συχνὴ εὕρεσις τῆς εἰκόνος τοῦ διπλοῦ πελέκεως, τοῦ συμβόλου τοῦ καρικοῦ Διός, καὶ ἡ εἰς τοὺς τάφους ἔνθεσις τῆς σκευῆς τῶν ὅπλων ἐνθυμίζουσι

ΚΥΠΕΛΛΟΝ ΧΡΥΣΟΥΝ ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

τὴν Καρίαν. Τέλος δὲ τὰ ἐπικρατέστατα εἴδη τῆς διακοσμήσεως ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων καὶ τῶν ἀγγείων, τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῶν μικροτεχνημάτων τῆς Τίρυνθος, τῶν Μυκηνῶν, τοῦ Παλαμηδίου, τοῦ Σπάτα, τοῦ Μενιδίου, τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶνε αἱ ἕλικες καὶ οἱ ῥόδακες, παραστάσεις τὰς ὁποίας ἐκ τῆς ταπητουργίας μετήνεγκον οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Φοίνικες εἰς τὰς λοιπὰς τέχνας.

Πρὸς τὴν **Ἀνατολὴν** φέρουσιν ἡμᾶς ὄχι μόνον ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ μικροτεχνία τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀρχιτεκτονική. Αἱ στοαὶ τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος ἐνθυμίζουσι τὴν ὁμοίαν κατασκευὴν

τῶν τειχῶν διαφόρων φοινικικῶν ἀποικιῶν κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἀναλογίαν δὲ πρὸς φοινικικοὺς τάφους παρέχουσιν ἐπ' ἴσης οἱ τάφοι τοῦ Παλαμηδίου καὶ τοῦ Σπάτα. Ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ θολωτοὶ τάφοι μόνον διὰ φρυγικῶν προτύπων δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν, ὡς πρὸς φρυγικὰ μνημεῖα πρὸ πάντων ὁμοιάζει καὶ αὐτὸ τὸ ἀνάγλυφον τῆς πύλης τῶν λεόντων ἐν Μυκήναις. Τέλος δὲ ὑπάρχουσί τινα στοιχεῖα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμήσεως τῶν τάφων τὰ ὁποῖα μόνον διὰ τῆς τέχνης τῶν Λυκίων δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι.

Λοιπὸν Ἀσσυρία, Αἴγυπτος, Φρυγία, Λυκία, Φοινίκη, Καρία, Κύπρος δὲν εἶναι ξέναι πρὸς τὴν τέχνην ἡ ὁποία παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου καὶ ἐν ταῖς πεδιάσι τοῦ Κηφισοῦ, τοῦ Ἰλισσοῦ, τοῦ Ἰνάχου, τοῦ Εὐρώτα. Πάντων λοιπὸν τούτων τῶν λαῶν ὁ πολιτισμὸς ἐπέδρασεν εἰς τὴν παναρχαίαν Ἑλλάδα ; Τοὺς Λυκίους δὲν ἐλησμόνησαν αἱ παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων, εἰς αὐτοὺς ἀναφέρουσαι, ὡς εἴδομεν, τὴν οἰκοδόμησιν τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος καὶ μετ' αὐτῶν συνδέουσαι στενότατα τοὺς Κρῆτας. Ἐπ' ἴσης εἶνε γνωστὸν ὅτι οἱ Φρύγες δὲν ἦσαν ἄσχετοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι εἰς αὐτοὺς σὺν τοῖς ἄλλοις ἀνεφέρετο σημαντικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν μουσικὴν τῶν Ἑλλήνων· εἴδομεν δ' ἄλλως ἀνωτέρω ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πρῶτοι τῶν γνωστῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, οἱ Πελασγοί, ἀπετελοῦντο ἐκ φρυγικῶν καὶ θρακικῶν φύλων· τοὺς δὲ Φοίνικας ἐγνωρίσαμεν ἤδη, καὶ ἐμάθομεν ὅτι ὁ δραστήριος οὗτος λαὸς ὁ διαμετακομίζων μετὰ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ λατρειῶν, τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων τὰ ἐμπορεύματα τῆς Βαβυλωνίας, τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, οὐ μόνον εἰς σχέσεις ἦλθε πρὸς τοὺς παλαιοτάτους κατοίκους τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐγκαθιδρύθη ἐπὶ διακόσια ὅλα ἔτη ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς νήσοις καὶ ἀκταῖς· ἐπ' ἴσης δ' εἴδομεν ὅτι εἷς τῶν πρώτων αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σταθμῶν ὑπῆρξεν ἡ Κύπρος.

Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐξηγεῖται πῶς δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστος ἡ συμμετοχὴ πάντων τῶν εἰρημένων λαῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προϊστορικῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι. Πρὸς τοὺς Πελασγούς, διασώζοντας ἴσως ἀκόμη ἀναμνήσεις τῆς φρυγικῆς τέχνης καὶ τοῦ φρυγίου βίου, προσῆλθεν ἐπίκουρος καὶ ζωογόνος ἡ ἐπίδρασις τῶν πολυμηχάνων Φοινίκων. Ἀλλ' οἱ Φοίνικες δὲν μετέδιδον μόνον τὴν πάτριον τέχνην, ἀλλὰ καὶ τὰς καλλιτεχνικὰς παραδόσεις καὶ τὴν τεχνοτροπίαν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ δὲ κυριώτατοι σταθμοὶ τῶν Φοινίκων ἐν ταῖς

ἑλληνικαῖς θαλάσσαις δεικνύουσι τοὺς τόπους ἐν οἷς ἡ φοινικικὴ τέχνη διεμορφώθη περαιτέρω καὶ συνεδυάσθη μετ' ἄλλων νέων στοιχείων. Οὕτω μετεδόθη δι' αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα τέχνη διαφυλάξασα μὲν τὰς παραδόσεις τῆς 'Ανατολῆς, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου λαβοῦσα ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις βάπτισμα νέον. Πρώτη δ' ἡ Κύπρος ἐχρησίμευσε τρόπον τινὰ ὡς καλλιτεχνικὸς σταθμὸς τῶν Φοινίκων, ἐν ᾧ ἡ τέχνη, ἀποβάλλουσα κατὰ μικρὸν τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἀκινησίαν, ἔγεινεν οἱονεὶ διπρόσωπος, ἔχουσα τὴν μίαν ὄψιν ἐστραμμένην πρὸς τὴν Φοινίκην καὶ τὴν ἄλλην πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ δὲ Ῥόδος καὶ ἰδίως ἡ Κρήτη ἐμφαίνουσι νέα στάδια τῆς ἀναμορφουμένης τέχνης. Ἐγνωρίσαμεν ἤδη τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπικράτησιν τῶν Φοινίκων, ἧς κυριώτατος ἀντιπρόσωπος παρουσιάζεται ὁ Μίνως. Ἡ μεγάλη καὶ πλουσία αὕτη νῆσος ἦτο προφανῶς προωρισμένη ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῆς θέσεως εἰς τὸ νὰ συνδυάσῃ τὰς τεχνικὰς παραδόσεις τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς, ἃς διεβίβαζον συγκεκεντρωμένας ἡ βιομηχανία καὶ ἐμπορία τῶν Φοινίκων, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς Λυκίας, μεθ' ἧς Κρήτη εἶχε στενὴν σχέσιν κατὰ τὰς παλαιοτάτας τῶν Ἑλλήνων παραδόσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὰς συνηθείας τῶν Καρῶν, οὓς δεσπόζοντας τῶν Κυκλάδων ὑπέταξαν οἱ Φοίνικες τῆς Κρήτης.

Ἡ ἑκατόμπυλος λοιπὸν Κρήτη ὑπῆρξε κατὰ πιθανώτατον λόγον ἡ χώρα, ἐν ᾗ κατὰ πρῶτον καὶ κυριώτατα ἡ τέχνη τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου οὐ μόνον ἀνεμίχθη πρὸς τὴν καρικὴν τέχνην τῶν Κυκλάδων, ἀλλὰ καὶ προσέλαβε τὴν νέαν κίνησιν καὶ τὸν νέον χαρακτῆρα ὃν παρουσιάζουσι τὰ ἔργα τῆς προϊστορικῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι παραλλήλως πρὸς τὴν διατήρησιν τῶν τεχνικῶν παραδόσεων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Κρήτη ὑπῆρξεν ἴσως τὸ κυριώτατον κέντρον ἐν ᾧ ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἡ νεοφανὴς τάσις πρὸς ἐξεικόνισιν τῶν θαυμασίων τῆς θαλάσσης, τῶν κυμάτων, τῶν ἰχθύων, τῆς ἱπποκάμπης, τοῦ πολύποδος, παραστάσεων προσφιλῶν εἰς λαοὺς θαλασσοχαρεῖς. Ἐκεῖ πιθανῶς ἐξεικονίσθησαν τὸ πρῶτον τὰ ζῷα τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖθεν ἀφωρμήθη ἢ τοὐλάχιστον ἐκεῖ συνεκεντρώθη ἡ ἰδιαιτέρα ἐκείνη ἐργασία τῶν δακτυλιολίθων, ἥτις εἶνε χαρακτηριστικὴ διὰ τοὺς νησιώτας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ἐπὶ τῶν ὀλίγων γνωστῶν ἔργων τῆς κρητικῆς τέχνης ἀπαντῶμεν ἱκανὰ τῶν προτύπων τῆς μυκηναίας. Ἐν Κρήτῃ τέλος φαίνεται ὅτι ἀπετίναξεν ἡ τέχνη εὐθαρσῶς τὰ δεσμὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκινήθη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις ἔμελλε νάνα-

πτυχθῇ ἰδιαίτατα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐλησμόνησαν τὴν σημασίαν ἣν ἔσχεν ἡ Κρήτη διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τὸν μυθικὸν βασιλέα Μίνωα ἔταξαν τὸν μυθικὸν καλλιτέχνην Δαίδαλον.

Τὰ διάφορα ταῦτα στάδια τῆς ἐξ ἀνατολῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα βαινούσης τέχνης καὶ τοὺς πρώτους πτερυγισμοὺς αὐτῆς ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ, ἥτις ἐπέπρωτο νἀναδειχθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ κυριωτάτη τῆς τέχνης τροφὸς καὶ θεματοφύλαξ, ἀντιπροσωπεύουσι τὰ ἀνάκτορα καὶ αἱ ἀκροπόλεις, τὰ τείχη καὶ οἱ τάφοι τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ διάφορα μικροτεχνήματα τὰ ἐν τοῖς οἰκοδομήμασι τούτοις εὑρεθέντα. Οὕτω πρὸ τῶν χρόνων τῆς καταχτήσεως τῆς Πελεποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων ἀρχίζει νὰ θάλλῃ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ τέχνη, ὡς εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἀνάπτυξις τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ ἀστικοῦ βίου καὶ πάντων τῶν στοιχείων τοῦ μέλλοντος βίου τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐκ τῆς νοτίας Μακεδονίας κάθοδος τοῦ φιλοπολέμου τούτου λαοῦ ἐπήνεγκε τὴν αἰφνίδιον ἀνακοπὴν τῆς καλλιτεχνικῆς κινήσεως ταύτης. Ἀλλ' ὁ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς σπόρος εἶχεν ἤδη ῥιζωθῆ ἐν τῇ ἀγαθῇ γῇ τῆς Ἑλλάδος. Ἂν δὲ παγετοὶ πρόςκαιροι ἐμάραναν τοὺς πρώτους κλῶνας, ἠδυνήθη ἔπειτα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τὸ περικαλλὲς τῆς τέχνης δένδρον νὰ βλαστήσῃ ὑπὸ τὸν εὐήλιον ἑλληνικὸν οὐρανὸν θαλερωτέρους βλαστοὺς καὶ εὐγενέστερα ἄνθη.

Β′

Η ΣΠΑΡΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΔΩΡΙΕΙΣ

α′

Ἡ Σπάρτη καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῆς.

Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων μετέβαλε τὴν ὄψιν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' οὐχὶ διὰ μιᾶς, ὡς εἴδομεν. Δὲν ἦτο ἔργον μιᾶς μάχης οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ἡ ἐκπολιόρκησις ὀχυρῶν ἀκροπόλεων, ἡ καταπολέμησις λαῶν ἐκ παλαιοῦ ἐγκαθιδρυμένων ἐν τῇ χερσονήσῳ, ἡ καθυπόταξις αὐτῶν ἢ ἡ μετ' αὐτῶν συνδιαλλαγή. Οὐδ' ἐτελέσθη ἁπανταχοῦ καθ' ὅμοιον τρόπον ἡ ἐγκατάστασις τῶν νέων κατακτητῶν, ἀλλοίας ἀπαντῶσα ἑκασταχοῦ περιστάσεις καὶ ἐξ ἀνάγκης συμμορφουμένη πρὸς τὰς κατὰ τόπους συντυχίας.

Καὶ τῆς Λακεδαίμονος ἡ κατάκτησις δὲν ἔγεινε διὰ μιᾶς, οὐδ' ἠδύνατο νὰ γείνῃ. Οἱ παλαιοὶ αὐτῆς κάτοικοι, οἱ Ἀχαιοί, οἱ πιθανῶς ἐκ τῆς Ἀργολίδος καταβάντες ἐκεῖ ὅπου πρότερον εὑρίσκοντο οἱ Λέλεγες, κατῴκουν ἐν τῇ *κοίλῃ* καὶ καρποφόρῳ χώρᾳ, ἡ ὁποία, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Εὐρώτα, ἐκτείνεται κατὰ μῆκος μεταξὺ τῶν δύο σχεδὸν παραλλήλων, ὑψηλῶν καὶ τραχέων ὀρέων, τοῦ Ταϋγέτου πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ Πάρνωνος πρὸς ἀνατολάς. Οὕτως ἡ Λακεδαίμων χωρίζεται ὡσεὶ ὑπὸ φυσικῶν ὀχυρῶν τειχῶν διὰ μὲν τοῦ Ταϋγέτου ἀπὸ τῆς Μεσσηνίας, διὰ δὲ τοῦ Πάρνωνος ἀπὸ τῆς Κυνουρίας. Κυρίως λοιπὸν ἀνοικτὴ εἶνε ἡ Λακεδαίμων ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἑλώδεις ἐκβολὰς τοῦ Εὐρώτα, χυνομένου εἰς τὸν λακωνικὸν κόλπον, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται ἡ νῆσος τὰ Κύθηρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Τεγέας ἐν τῇ νοτίᾳ Ἀρκαδίᾳ καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀργολίδα· πρὸς δὲ τὴν δυτικὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Κυνουρίαν ἄγουσι μόνον στενωποὶ διὰ τῶν δυςβάτων ὀρέων.

Ἐν τῇ κοίλῃ Λακεδαίμονι εἶχον οἱ Ἀχαιοὶ ὀχυρὰ κέντρα, ὡς τὰς

Ἀμύκλας καὶ τὰς Θεράπνας. Οἱ δὲ Δωριεῖς, κατελθόντες διὰ τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας, ἐγκαθιδρύθησαν μὲν ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, ἀλλ', ὅπως ὑποτάξωσι τὴν ὅλην χώραν, ἐχρειάσθη νὰ παρέλθῃ πολὺς χρόνος, νὰ καταβληθῶσι πολλοὶ ἀγῶνες, νὰ γείνωσι πολλαὶ παραχωρήσεις. Ὅτι πολὺς χρόνος παρῆλθε πρὶν τελεσθῇ ἡ κάθοδος εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ συμπληρωθῇ ἡ κατάκτησις ταύτης τῆς χώρας εἶνε καὶ φυσικὸν καὶ πιθανόν. Ὑπάρχει σειρὰ λόγων ἀρχαίων πείθουσα ὅτι ἡ κατάβασις ἐγένετο μετὰ μεγάλων ἀγώνων κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς βορείας Ἀρκαδίας. Ὡς σταθμοὶ δὲ τῶν ἀγώνων φαίνονται αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις Κλείτωρ, Μαντίνεια, Τεγέα· ἐκ δὲ τῶν λακωνικῶν πόλεων πρώτη μὲν παρουσιάζεται κυριευθεῖσα ἡ Αἶγυς παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας, εἶτα δ' αἱ Ἀμύκλαι, ἡ Φᾶρις καὶ αἱ Γερόνθραι, ἤτοι τὸ μεσαῖον μέρος τῆς Λακωνικῆς, τελευταῖον δὲ τὸ Ἕλος πρὸς νότον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρώτα. Διὰ τῆς ὑποταγῆς ταύτης τῆς πόλεως, ἥτις ἐγένετο ἀρχομένου τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, συνετελέσθη ἡ κατάκτησις τῆς Λακωνικῆς ὑπὸ τῶν Δωριέων. Τινὲς τῶν πόλεων τούτων, καίπερ κυριευθεῖσαι μετὰ τὴν ἐποχὴν ἣν ὡρίσαμεν διὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων, ἀναφέρονται ῥητῶς ὡς κατεχόμεναι ἀκόμη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν· ἄλλαι λέγονται καταστραφεῖσαι καθὸ συνεννοούμεναι μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν Δωριέων ἢ ὑποστηριζόμεναι ὑπ' αὐτῶν. Περὶ δὲ τῶν Ἀμυκλῶν, τῆς παλαιᾶς μητροπόλεως τῶν Ἀχαιῶν τῆς Λακωνικῆς, ἥτις ἔκειτο πλησίον τῆς Σπάρτης, μανθάνομεν ὅτι ἔπεσε μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν, ἧς ἡ ἀνάμνησις διετηρεῖτο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, καὶ οὐκ ἄνευ τῆς συμπράξεως ξένων γενῶν. Μετὰ δὲ τῶν ἀγώνων τῶν Δωριέων πρὸς ἐπικράτησιν ἐν τῇ Λακωνικῇ σχετίζονται αἱ παραδόσεις περὶ τῶν ἐκ Βοιωτίας βοηθησάντων τοὺς Δωριεῖς Αἰγειδῶν καὶ τῶν ἐκ Λήμνου καὶ Ἴμβρου ἐλθόντων Μινυῶν, ὡς καὶ αἱ περὶ τῆς εἰς Θήραν, Μῆλον καὶ Κρήτην ἀναχωρήσεως τῶν ὑπὸ τὸν Θήραν, Πόλλιν καὶ Κραταΐδαν ἀποίκων. Ἡ δὲ ἀνάμνησις τῶν ἀρχικῶν παραχωρήσεων, εἰς ἃς ἠναγκάσθησαν νὰ προβῶσιν οἱ Δωριεῖς, φαίνεται ὅτι διεφυλάχθη ὁπωσδήποτε ἐν τῇ μαρτυρίᾳ, καθ' ἣν ἀμέσως μετὰ τὴν κατάκτησιν οἱ κατασχόντες τὴν Λακωνικὴν Ἡρακλεῖδαι διῄρεσαν τὴν χώραν εἰς ἓξ μερίδας, κρατήσαντες δὲ τὴν Σπάρτην ὡς βασίλειον πόλιν δι' ἑαυτούς, ἔταξαν εἰς τὰς ἄλλας ἰδίους βασιλεῖς, ἐπιτρέψαντες εἰς αὐτοὺς νὰ δέχωνται πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ πληθυσμοῦ συνοίκους τοὺς βουλομένους ἐκ τῶν ξένων.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐν τῇ Λακεδαίμονι ἐγκατάστασις τῶν Δωριέων ἐχρειάσθη δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας καὶ μεγάλους ἀγῶνας, μεγάλας θυσίας· ἀγῶνας παρὰ τὴν Σπάρτην καὶ θυσίας παρὰ τὴν Τεγέαν, ταύτας μὴ στεφθείσας κἂν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Τὰς λεπτομερείας τοῦ μακροχρονίου τούτου ἀγῶνος δὲν γνωρίζομεν. Ἀλλὰ πρέπει καθ' ὅλον τοῦτον τὸν χρόνον νὰ φαντασθῶμεν τοὺς Δωριεῖς εὑρισκομένους μὲ τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας ἐν διαρκεῖ ἐπιθέσει καὶ ἀμύνῃ ὡς ἐν διηνεκεῖ στρατοπέδῳ. Πρέπει νὰ φαντασθῶμεν αὐτοὺς κατέχοντας σποράδην τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς χώρας καὶ ἀγωνιζομένους μετὰ σθένους καὶ καρτερίας. Ὅτι ἐν τοιαύταις περιστάσεσι στιβαροὶ ἡγεμόνες εἶνε οὐ μόνον εὐπρόσδεκτοι, ἀλλὰ καὶ ἀναπόφευκτοι, εἶνε εὐνόητον. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης εὐνόητον εἶνε, ὁπόσην ἰσχὺν δύνανται νὰποκτήσωσιν ἐκ τῶν πολέμων ἡγεμόνες κραταιοί, καὶ ὁποῖαι ἀντιζηλίαι, ὁποῖα μίση δύνανται νὰ γεννηθῶσι μεταξὺ ἡγεμόνων ἐπικρατούντων, ἔστωσαν καὶ ὁμόφυλοι, ὁποῖοι οἱ κίνδυνοι οἱ γεννώμενοι διὰ τοὺς λαούς, ἔστωσαν καὶ νικῶντες. Εἰς τοιαύτας βεβαίως περιστάσεις θὰ εὑρέθησαν οἱ Δωριεῖς τῆς Λακωνικῆς, ὅτε ἐπείσθησαν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν συγχρόνου ἀναρρήσεως δύο ἐπ' ἴσης ἰσχυρῶν ἡγεμονικῶν γενῶν ἠδύναντο νὰποφύγωσι τὴν ἀπώλειαν τῆς χώρας ἣν εἶχον κατακτήσει μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ ἱδρύσωσιν ἐν αὐτῇ κράτος ἰσχυρόν. Οὕτω μόνον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ διπλῆ βασιλεία τῆς Σπάρτης, θεσμὸς παράδοξος, εἰ καὶ ἄλλως ὄχι μοναδικὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ὅτι δὲ ἡ διπλῆ βασιλεία ἐν Σπάρτῃ δὲν ἱδρύθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀποδεικνύει σὺν τοῖς ἄλλοις αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν δύο βασιλευόντων γενῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ὠνομάζοντο Εὐρυσθενίδαι καὶ Προκλεῖδαι, ἀλλ' Ἀγίδαι καὶ Εὐρυπωντίδαι, θεωρουμένων οὕτω γεναρχῶν τῶν Σπαρτιατῶν βασιλέων ὄχι τοῦ Εὐρυσθένους καὶ τοῦ Προκλέους, ἀλλὰ τοῦ Ἄγιδος καὶ τοῦ Εὐρυπῶντος. Τὰ δὲ ὀνόματα τοῦ Εὐρυσθένους καὶ Προκλέους ὡς πρώτων ἀρχόντων τῆς Λακεδαίμονος παρουσιάσθησαν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, προσπαθοῦντες διὰ διαφόρων μύθων νὰ παραστήσωσι τὴν δωρικὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ὡς συνέπειαν τῶν ἐπὶ τῆς κτήσεως τῆς Λακεδαίμονος δικαιωμάτων τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐθεώρουν καὶ τὴν διπλῆν βασιλείαν ὡς ἐγκαθιδρυθεῖσαν ἅμα τῇ κατακτήσει διὰ τὴν ὕπαρξιν δύο υἱῶν τοῦ Ἡρακλείδου Ἀριστοδήμου, τοῦ Εὐρυσθένους καὶ τοῦ Προκλέους.

Ὅπως ἡ διπλῆ κληρονομικὴ βασιλεία τῆς Σπάρτης ἔχει τὴν γέ-

νεσιν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς κατακτήσεως τῆς Λακεδαίμονος ὑπὸ τῶν Δωριέων, οὕτω καὶ τὸ ὅλον πολίτευμα τῆς Σπάρτης ἐξηγεῖται ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Τὴν σπαρτιατικὴν νομοθεσίαν γνωρίζομεν ἐκ χρόνων σχετικῶς νεωτέρων, ὅτε πολλοὶ θεσμοὶ προςετέθησαν ἢ μετεβλήθησαν κατὰ τὰς ἔπειτα παρουσιασθείσας ἀνάγκας. Οὕτως ἠγνοήθησαν τὰ διάφορα στάδια τῆς νομοθεσίας καὶ τὸ ὅλον ἐνομίζετο συνήθως ὡς ἑνιαῖον κατασκεύασμα θεσμῶν, οἵτινες σκοπὸν εἶχον τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν, θλιβερῶν ἀλλὰ φυσικῶν ἐπακολουθημάτων τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔγεινεν ἡ κατάκτησις.

Οἱ ἀρχαῖοι σχεδὸν ὁμοφώνως ἀνέφερον τοὺς σπαρτιατικοὺς νόμους εἰς τὸν Λυκοῦργον. Ὡς ἡ ἱστορία τῆς νομοθεσίας τῆς Σπάρτης ἔχει πολλὰ τὰ σκοτεινά, οὕτω καὶ ὁ βίος τοῦ πρώτου αὐτῆς νομοθέτου, τοῦ εἰςηγητοῦ τῶν θεσμῶν οἵτινες ὑπῆρξαν ἡ αἰτία τοῦ μεγαλείου τῶν Λακεδαιμονίων, περικαλύπτεται ὑπὸ μύθων καὶ σκοτίζεται ὑπ' ἀσαφείας.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

Αἱ περὶ τοῦ Λυκούργου εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων οὐχὶ μόνον ἀντιφατικαὶ πρὸς ἀλλήλας εἶνε, ἀλλ' ἐνίοτε φθάνουσι μέχρι καὶ τοῦ θαυμαστοῦ. Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι ἡ Πυθία τῶν Δελφῶν, προςφωνοῦσα τὸν Λυκοῦργον εἰςερχόμενον εἰς τὸ μαντεῖον, ἠπόρει πῶς νὰ ὀνομάσῃ, θεὸν ἢ ἄνθρωπον. Καὶ ἀληθῶς ὡς θεὸς ἐλατρεύθη εἰς τὸ ἔπειτα ὁ Λυκοῦργος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων ἐφιλοτιμήθη νὰ χαράξῃ ἐπὶ νομισμάτων αὐτοῦ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τὴν σεβασμίαν εἰκόνα τοῦ μεγάλου τῆς Σπάρτης νομοθέτου ὡς τὸ ἔκτυπον θεοῦ τινος. Καὶ τὴν σήμερον δ' ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὀλίγοι τινὲς ἐκ τῶν δυςπιστοτέρων πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν ἀρχαίων, οἱ ὁποῖοι διισχυρίζονται ὅτι δὲν ὑπῆρξε νομοθέτης τῆς Σπάρτης καλούμενος Λυκοῦργος, ἀλλ' ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε ἐπίθετον αὐτοῦ τοῦ φωτοβόλου τῶν Δελφῶν θεοῦ, τοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ὁποίου ἱερατικὸν σῶμα ἐθέσπισε τοὺς νόμους τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει σπουδαία ἀφορμὴ νἀμφισβητήσωμεν τὴν προσωπικὴν ὕπαρξιν τοῦ Λυκούργου ὡς νομοθέτου τῆς Σπάρτης, ὅσον καὶ ἂν εἶνε ἀμφίβολοι αἱ λε-

πτομέρειαι τοῦ βίου αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἂν εἶνε ἀβέβαιος ὁ χρόνος καθ' ὃν ἔζησε καὶ ἐνομοθέτησεν, ὅσον καὶ ἂν εἶνε δύσκολον νὰ χωρίσωμεν τοὺς θεσμοὺς οὓς εἰςήγαγεν αὐτὸς εἰς τὴν Σπάρτην ἀπ' ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἶνε γέννημα χρόνων μεταγενεστέρων.

Ἀπὸ τοῦ 820 π. Χ., ὅτε δυνάμεθα εὐλόγως νὰ παραδεχθῶμεν εἰςαχθεῖσαν τὴν λυκούργειον νομοθεσίαν, μέχρι τοῦ πέμπτου καὶ τετάρτου αἰῶνος π. Χ., ὅτε τὸ πρῶτον μανθάνομεν τὰ κατ' αὐτὴν, ἔγειναν βεβαίως μεταβολαὶ καὶ προςθῆκαι, ἀλλ' ἐκ τούτων δὲν ἐπῆλθεν ἀλλοίωσις τοιαύτη, ὥςτε νὰ παραγνωρίζηται ὁ κυριώδης καὶ ἀρχικὸς χαρακτὴρ τοῦ σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος. Αὐτὴ ἡ κυριωτάτη μεταβολὴ, ἡ σὺν τῷ χρόνῳ αὔξησις τῆς ἐξουσίας τῶν ἐφόρων, δὲν ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς λυκουργείου νομοθεσίας, δι' ἧς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐδόθη ἀπεριόριστος ἰσχὺς εἰς τοὺς βασιλεῖς.

Ὁ μεγαλείτερος περιορισμὸς προήρχετο ἐξ αὐτῆς τῆς συνυπάρξεως δύο βασιλέων ἐκ δύο διαφόρων γενῶν, ἅτινα δὲν ἠδύναντο νὰ συνδεθῶσι μετ' ἀλλήλων διὰ κηδεστίας καὶ εἶχον χωριστοὺς οἴκους καὶ χωριστοὺς τάφους. Ἡ βασιλικὴ δύναμις, οὕτω μεριζομένη, καθίστατο ἕνεκα τῆς φυσικῆς ἀντιζηλίας καὶ ἐνίοτε τῆς διχονοίας τῶν συμβασιλευόντων ὀλιγώτερον ἰσχυρὰ καὶ ὀλιγώτερον ἐπίφοβος. Διὰ δὲ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς συζεύξεως τῶν βασιλέων μετὰ γυναικῶν ἀλλοδαπῶν ἀπεφεύγετο καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἰσχυροποιήσεως τοῦ ἑτέρου τῶν βασιλικῶν οἴκων διὰ δυνάμεως ξένης.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης εἶχον κατ' ἀρχὰς πλήρη τὰ πολιτικὰ ἐκεῖνα δικαιώματα ὅσα περίπου οἱ τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἀντιπροσωπεύοντες μὲν τὸ κράτος ἀπέναντι τῶν θεῶν διὰ τῆς τελέσεως τῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ θυσιῶν, δικάζοντες δὲ τοὺς λαοὺς καὶ μάλιστα ἔχοντες τὴν ἡγεμονίαν ἐν τοῖς πολέμοις, οὓς καὶ ἐκήρυττον αὐτοὶ καὶ διεξῆγον, ἄρχοντες τῶν λαῶν. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρχῆς τῶν ἐφόρων ἠλαττώθησαν οὐσιωδῶς τά τε δικαστικὰ δικαιώματα τῶν βασιλέων καὶ ἡ ἀπεριόριστος περὶ τοὺς πολέμους ἐξουσία. Μετὰ τῶν βασιλικῶν δὲ τούτων δικαιωμάτων συνείχοντο πάντοτε ἐξαιρετικαί τινες δωρεαὶ καὶ τιμαὶ, ἀποδιδόμεναι εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐνθυμίζουσαι τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους. Κατὰ μὲν τὰ κοινὰ συμπόσια ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς διπλαῖ μερίδες, κατὰ δὲ πᾶσαν θυσίαν ἐλάμβανον τὰ δέρματα τῶν σφαζομένων ζῴων, ἐν δὲ πολέμῳ καὶ τὰ νῶτα. Ἀρχαϊκὸς δὲ ἦτο καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐθρηνοῦντο μὲν οἱ θνήσκοντες βα-

σιλεῖς, ἐπανηγυρίζετο δὲ ἡ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνάρρησις νέου βασιλέως.

Ἀλλ' οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης, καίπερ περισώζοντες ἐν τοῖς ἄλλοις τὰς τιμὰς καὶ ἐξουσίας τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος τῶν ἡρωικῶν χρόνων, εἶχον ἰσχὺν πολὺ μικροτέραν τῶν παλαιῶν ἐκείνων βασιλέων. Ἀληθῶς εἶχον καὶ ἐκεῖνοι περὶ αὐτοὺς τὸ συμβούλιον τῶν ἀρίστων, ἀλλὰ τοῦτο οὔτε μόνιμον καὶ ὡρισμένον ἦτο, οὔτε ἐπιβεβλημένον εἰς αὐτοὺς καθ' ὃν τρόπον ἐν Σπάρτῃ ἡ ἀριστοκρατικὴ *γερουσία* ἦτο παρεζευγμένη εἰς τοὺς βασιλεῖς. Ἡ γερουσία ἦτο ἡ μεγίστη νομοθετικὴ καὶ διοικητικὴ ἐξουσία τῆς Σπάρτης. Οἱ βασιλεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ πράττωσιν ὅ τι ἤθελον, ἀλλ' ἡ γερουσία εἶχε τὴν πᾶσαν ἰσχὺν ἐπὶ τῶν κοινῶν. Διὰ τοῦ πολυμελοῦς τούτου σώματος οὐ μόνον ἡ καὶ ἄλλως, ὡς εἴδομεν, περιεσταλμένη δύναμις τῆς βασιλείας ἐχαλινοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικράτησις τοῦ πλήθους συνεστέλλετο, οὕτως ὥςτε συνεκρατεῖτο σωτήριος ἰσορροπία μεταξὺ μοναρχικῆς βασιλείας καὶ δημοκρατίας. Οἱ βασιλεῖς μετεῖχον τῆς γερουσίας, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἐν αὐτῇ ἢ ἰσότιμοι αὐτῆς πρόεδροι καὶ ἐκτελεσταὶ τῶν κοινῇ ἀποφασιζομένων. Ἀπετελεῖτο δ' ἡ γερουσία ἐκ τριάκοντα ἐν ὅλῳ μελῶν, συμπεριλαμβανομένων τῶν δύο βασιλέων. Ἡ εἰς τὴν γερουσίαν εἴσοδος ἐθεωρεῖτο ὡς νικητήριον καὶ ἄθλον τῆς ἀρετῆς, ὡς δικαίωμα ἀποκτηθὲν διὰ μακροῦ βίου ἀνεπιλήπτου· διὰ τοῦτο μόνον γέροντες ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ἐξήκοντα ἐτῶν ἠδύναντο νὰ ἐκλεχθῶσι μέλη τῆς γερουσίας καὶ ἐβουλεύοντο ἐν αὐτῇ ἰσόβιοι καὶ ἀνεύθυνοι περὶ τῶν κοινῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γερόντων πιθανῶς ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν εἰς τριάκοντα *ὠβὰς*, ἤτοι διαιρέσεις, κατανομὴν τῶν τριῶν φυλῶν εἰς ἃς διῃρεῖτο ὁ δωρικὸς λαός, τῶν Ὑλλέων, τῶν Δυμάνων καὶ τῶν Παμφύλων. Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς παρίσταντο ἐν τῇ γερουσίᾳ ὡς νόμιμοι ἐκ κληρονομικοῦ δικαιώματος ἀντιπρόσωποι τῶν ὠβῶν εἰς ἃς ἀνῆκον τὰ γένη αὐτῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ ὠβαὶ ἔστελλον εἰς τὴν γερουσίαν ἀντιπροσώπους βοῇ τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκλεγομένους. Κενουμένης διὰ θανάτου θέσεώς τινος ἐν τῇ γερουσίᾳ, παρουσιάζοντο οἱ κεκτημένοι τὰ προςόντα ὑποψήφιοι ἐκ τῆς ὠβῆς εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ θανών· ὁ δὲ λαός, παρερχομένου πρὸ αὐτοῦ κατὰ κλῆρον ἑκάστου τῶν ὑποψηφίων, ἀνεβόα. Ἐπιτυχὼν δ' ἐθεωρεῖτο ἐκεῖνος ὃν ἐκ τῆς μεγαλειτέρας βοῆς τοῦ πλήθους ἔκρινον ὡς μᾶλλον ἐπευφημηθέντα ἄνδρες αἱρετοί, κατάκλειστοι ἔν τινι οἰκήματι πλησίον τοῦ τόπου τῆς ἐκκλησίας. Εὐνόητος εἶνε ἡ βαρύτης τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ σεβάσμιον ἐκεῖνο συνέδριον ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων τὴν μὲν κόμην καὶ τὸ γένειον εἶχε λευ-

κανθίσει ὁ χρόνος, τὰ δὲ ὦτα εἶχε περιβομβήσει ἡ βοὴ τῶν συμπολιτῶν, ἀποφαινομένων αὐτοὺς ἀριστίνδην καλοὺς κἀγαθούς. Εὐνόητος εἶνε ἡ σημασία γερουσίας τοιαύτης, ἧς μετεῖχον ὡς ἰσοψήφιοι συμπάρεδροι αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ ἡ ὁποία οὔτε διάλυσιν παρὰ τῆς βασιλείας εἶχε νὰ φοβηθῇ, οὔτε πρὸς τὴν δυσμένειαν τοῦ ὄχλου ἐχρειάζετο νὰ ὑποχωρῇ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μόνος ἐχθρὸς τῶν συνετῶν ἐκείνων γεροντίων, ὁ θάνατος, δὲν ἠδύνατο βέβαια νὰ συνεπάρῃ ὅλους διὰ μιᾶς, θραύων τὸν κυριώτατον μοχλὸν τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς γερουσίας δὲν ἦσαν ὁριστικαί, ἀλλ' ἀπῃτεῖτο ἡ κύρωσις τοῦ λαοῦ. Ἐκαλεῖτο δ' ἡ συνεδρία τοῦ λαοῦ *ἀπέλλα* καὶ ἐτελεῖτο ἅπαξ τοῦ μηνὸς ἐν μέρει ὡρισμένῳ. Ἡ συνεδρία εἶχέ τι τὸ στρατιωτικόν. Ἐπιβάλλουσα ἦτο ἡ ἁπλότης τοῦ χώρου, ὅστις δὲν προσείλκυε τὰ βλέμματα ἢ τὴν προσοχὴν τῶν ἐκκλησιαζόντων διὰ τεχνικῆς κατασκευῆς ἢ διακοσμήσεως. Ἐπὶ ἁπλῶν καθισμάτων καθήμενοι οἱ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη γεγονότες Σπαρτιᾶται ἤκουον σιωπηλοὶ τὰ πορίσματα τῶν διασκέψεων τῆς γερουσίας ἀγγελλόμενα ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ παρεκάθηντο εἰς τὰς συζητήσεις τῶν ἀρχόντων, ὅμοιοι πρὸς στρατιώτας ἀκροωμένους τῶν διαταγῶν τῶν ἀνωτέρων. Καὶ ὅμως αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἀποφασίζοντες περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, περὶ ἐκστρατειῶν καὶ συνθηκῶν, αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἐκλέγοντες τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἐφόρους, αὐτοὶ οἱ ὁρίζοντες τοὺς στρατηγούς, αὐτοὶ οἱ ἀποφαινόμενοι περὶ ἀπελευθερώσεως εἱλώτων, αὐτοὶ οἱ κρίνοντες τὰς περὶ καταλήψεως τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τυχὸν παρουσιαζομένας ἔριδας, αὐτοὶ τέλος ἦσαν οἱ διδόντες τὸ ὁριστικὸν κῦρος εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν περὶ τῶν τῆς πολιτείας. Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις δὲν ἐγίνοντο διὰ συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὰς συζητήσεις καὶ τοὺς λόγους, οὐδὲ διὰ τροπολογιῶν καὶ ψηφοφορίας, ἀλλ' ὡς ἐν στρατιωτικῇ τάξει διὰ τῆς ἁπλῆς ἀνακραυγῆς ἑνὸς Ναὶ ἢ ἑνὸς Ὄχι.

Δὲν εἶχε δὲ μόνον ἡ ἀπέλλα παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις στρατιωτικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ὁ ὅλος αὐτῶν βίος ἦτο διερρυθμισμένος στρατιωτικῶς. Ὁ ξένος εἰσερχόμενος εἰς τὴν Σπάρτην ἐνόμιζεν ὅτι εὑρίσκεται ἐντὸς στρατοπέδου, ὅτι γίνονται παρασκευαὶ πολέμου ἐπικειμένου. Τὸ σπαρτιατικὸν κράτος, προελθὸν ἐκ κατακτήσεως αἱματηρᾶς καὶ πολυωδύνου, ἐκ διχονοιῶν καὶ ἐμφυλίου ἀγῶνος, διετήρησεν ἐπ' αἰῶνας πολλοὺς τὴν ὁρμήν, ἀλλὰ καὶ τὰς προφυλάξεις τῆς κατακτήσεως, τοὺς ὅρους τῆς συναλλαγῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς. Ὁ ὀργασμὸς τῆς κατακτήσεως ἀπέβη ὁ διαρκὴς ὀργανισμὸς τοῦ σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος,

αἱ συνθῆκαι τῆς συμφιλιώσεως τῶν παρεπομένων εἰς τὴν κατάκτησιν διχονοιῶν ἀπέβησαν αἱ ῥῆτραι τῆς λακωνικῆς νομοθεσίας. Τὸ σπαρτιατικὸν πολίτευμα ὑπῆρξεν οἱονεὶ διαρκὴς ἔνοπλος εἰρήνη μεταξὺ τῶν κατακτητῶν καὶ τῶν ὑποταχθέντων, οἱονεὶ συνθήκη μεταξὺ βασιλέων καὶ λαοῦ, οἱονεὶ σύμβασις μεταξὺ τοῦ κράτους καὶ τῶν πολιτῶν. Ἐντεῦθεν κυριώτατον ἔργον τοῦ πολίτου τῆς Σπάρτης ἀπέβη ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ὡς σκοπὸς τῆς ὅλης αὐτοῦ ὑπάρξεως. Ἡ πολιτεία ἐφρόντιζε παντὶ σθένει περὶ παραγωγῆς καὶ συντηρήσεως πολιτῶν μαχίμων. Ἀλλ' ὡς βάσις τίνες ἄλλοι ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοὺς νικητὰς Δωριεῖς, τοὺς κατακτητὰς τῆς χώρας; Ἕκαστος οἶκος δωρικὸς ἀνέλαβεν ἀπέναντι τῆς πολιτείας τὴν ὑποχρέωσιν τῆς στρατεύσεως. Οἱ Δωριεῖς ὡρίσθησαν ὡς οἱ *φύλακες* τῆς χώρας. Ἐκ τῆς ὑποχρεώσεως δὲ ταύτης διερρυθμίσθη ὅλος ὁ βίος τοῦ Σπαρτιάτου· πρὸς αὐτὴν συνεδέθησαν ἅπαντα αὐτοῦ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα. Ἡ Λακωνικὴ ἐθεωρήθη μετὰ τὴν συντέλεσιν τῆς κατακτήσεως τρόπον τινὰ ὡς στρατιωτικὴ ἀποικία τῶν Ἡρακλειδῶν, καὶ κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἀποικιῶν διενεμήθη ἡ χώρα αὐτῆς εἰς ἴσους κλήρους δοθέντας εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν. Ἀλλ' οἱ κλῆροι οὗτοι ἐθεωροῦντο ὡς προσωρινὴ τρόπον τινὰ ἀμοιβὴ τοῦ κράτους πρὸς τοὺς πολίτας, συνδεομένη ἀναποσπάστως πρὸς τὴν παροχὴν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ διαρκοῦσα ὅσον ὑπῆρχεν ἔν τινι οἴκῳ ἡ δύναμις πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἡ χώρα καὶ μετὰ τὸν γενόμενον ἀναδασμὸν ἐθεωρεῖτο *πολιτική*, ἤτοι ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτείαν, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εἶχον τὴν ἐπικαρπίαν αὐτῆς καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς καθ' αὑτὸ ἰδιοκτῆται, ἀφ' οὗ ἐστεροῦντο τοῦ δικαιώματος τῆς κατὰ βούλησιν διαθέσεως τῶν κλήρων. Οἱ κλῆροι μετέβαινον μὲν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, ἀλλ' ἔμενον ἀμείωτοι, ἀναύξητοι καὶ ἀναπαλλοτρίωτοι, καὶ ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς βασιλεῖς, ἤτοι εἰς τὴν πολιτείαν, ὅτε δὲν ὑπῆρχον ἄρρενες κληρονόμοι, ἤτοι στρατεύσιμοι. Ὡς ἐκ τούτου οἱ βασιλεῖς ἦσαν οἱ νόμιμοι ἐν ἀνάγκῃ προστάται τῶν θυγατέρων ὅσαι ἦσαν αἱ μόναι τοῦ πατρὸς κληρονόμοι, φροντίζοντες περὶ τοῦ γάμου αὐτῶν χάριν καταλλήλου διαθέσεως τοῦ κλήρου, καὶ ἐνώπιον τῶν βασιλέων ὤφειλον νὰ παρουσιασθῶσιν οἱ ἄκληροι ὅσοι ἤθελον νὰ ποιήσωσι θετοὺς υἱούς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κλῆροι μετέβαινον εἰς πρωτοτόκους, ἔνθα μὲν ἦτο δυνατὸν συνεβίουν οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ μετὰ τῶν πρωτοτόκων, ἀποζῶντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ κλήρου, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ σὺν τῷ χρόνῳ πολλὴ

πενία τῶν διὰ τοῦ γάμου τῶν νεωτέρων υἱῶν προερχομένων οἰκογενειῶν, ἂν μὴ ἐγίνετο φροντὶς περὶ διανομῆς νέων κλήρων διὰ τοῦ ἀναδασμοῦ τῶν ἐκ τῶν νέων κατακτήσεων προσαρτωμένων χωρῶν. Οὕτω δὲ οἱ κλῆροι, οἵτινες ἐν ἀρχῇ ἦσαν μόνον τετρακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, ηὐξήθησαν κατὰ μικρὸν εἰς ἐνεακισχιλίους.

Ἀλλὰ διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸν ὅπως οἱ Σπαρτιᾶται ἀποζῶσι μὲν ἐκ τῶν κλήρων ὧν εἶχον λάβει παρὰ τῆς πολιτείας τὴν ἐπικαρπίαν, ἀφιερωθῶσι δ' ὅμως ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, ἦτο ἀνάγκη νἀπαλλαγῶσι μὲν τῆς φροντίδος περὶ καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν αὐτῶν καὶ πάσης ἄλλης βιωτικῆς ἢ οἰκιακῆς μερίμνης, νὰ παρασκευασθῶσι δὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς παιδικῆς ἡλικίας διὰ καταλλήλου ἀνατροφῆς εἰς τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ στρατιώτου. Ἀμφότεραι δ' αὗται αἱ εὐκολίαι παρείχοντο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν νόμων τῆς πολιτείας.

Ἡ κατ' οἶκον ὑπηρεσία καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς **εἵλωτας**, τοὺς δορικτήτους δούλους τοῦ κοινοῦ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν Ἀχαιῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς, κατόπιν δὲ καὶ τῶν κατοίκων τῆς Μεσσηνίας, ὅτε αὕτη ὑπετάχθη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. Τὸ ὄνομα αὐτῶν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Δωριέων ὑποταχθεῖσαν πόλιν τῆς Λακωνικῆς, τὸ Ἕλος, ὡς ἐνομίσθη ἤδη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ σημαίνει τοὺς δορυαλώτους. Οἱ εἵλωτες ἦσαν κτῆμα δημόσιον, καὶ ὡς τοιοῦτοι προσηρμόζοντο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ δίκην παροίκων εἰς τοὺς κλήρους, τῶν ὁποίων οἱ κύριοι δὲν εἶχον δικαίωμα οὔτε νὰ ἐλευθερώσωσιν, οὔτε νὰ πωλήσωσιν ἢ φονεύσωσιν αὐτούς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εἵλωτες ἐθεωροῦντο δοῦλοι τοῦ κοινοῦ, οὐ μόνον οἱ ἰδιῶται ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ τοὺς εἵλωτας ἄλλου Σπαρτιάτου, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἡ πολιτεία μετεχειρίζετο αὐτούς, ἰδίως ἐν τῷ πολέμῳ, ὅπου ἠκολούθουν τοὺς κυρίους αὐτῶν ὡς θεράποντες ἢ ὑπασπισταί, ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς ψιλοὶ στρατιῶται, ἤτοι τοξόται καὶ ἀκοντισταί, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ὡς ὁπλῖται, ἤτοι βαρέως ὡπλισμένοι, ὅτε καὶ ἠδύναντο ἀνδραγαθοῦντες νὰ τύχωσιν ἐλευθερίας παρὰ τῆς πολιτείας. Ἐπ' ἴσης δ' ἠδύναντο νἀπελευθερωθῶσιν ὑπηρετήσαντες, παρισταμένης ἀνάγκης, ὡς ναῦται. Ἐκαλοῦντο δ' οἱ ἀπελευθερούμενοι εἵλωτες **νεοδαμώδεις**. Ἐν δὲ εἰρήνῃ ἐκαλλιέργουν οἱ εἵλωτες τὰ κτήματα τῶν κυρίων αὐτῶν, φοροῦντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα ἐκ δέρματος ζῴου καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος δορὰν προβάτου ἢ

αἰγός. Ὑπεχρεοῦντο δὲ νἀποφέρωσι κατ' ἔτος εἰς τοὺς κυρίους των ἑκατὸν ὀγδοήκοντα κοιλὰ κριθῆς καὶ ἀνάλογον ποσότητα οἴνου καὶ ἐλαίου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὡρισμένη εἰςφορὰ δὲν ἠδύνατο ναὐξηθῇ, συνήθως ἔμενε εἰς τοὺς εἵλωτας ἱκανὸν περίσσευμα κατὰ τὰ ἔτη τῆς εὐφορίας, οὕτω ὥστε πολλοὶ αὐτῶν ἐθησαύριζον ἀξίας λόγου περιουσίας.

Οἱ Σπαρτιᾶται, θεωροῦντες τοὺς εἵλωτας ὡς τοὺς ἐκ γενετῆς ἐχθροὺ αὐτῶν, ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς μετὰ σκληρότητος, ἥτις πολλάκις ἐδυσ φημήθη μέχρις ὑπερβολῆς. Οἱ δ' εἵλωτες οὐδέποτε ἐλησμόνουν, ὅτι ο Σπαρτιᾶται ἦσαν οἱ ἀγέρωχοι κατακτηταὶ καὶ κύριοι τῆς πατρῴας αὐ τῶν γῆς καὶ οἱ θανάσιμοι πολέμιοι τῆς φυλῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας ὥστε οὐ μόνον ἐμίσουν αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ πολλάκις εὑρίσκοντες εὐκαι ρίαν κατάλληλον ἐστασίαζον κατ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶτα ἐπετήρουν τοὺς εἵλωτας διὰ παντὸς τρόπου καὶ μετεχειρίζοντο τὰ σκλη ρότατα μέσα κατὰ τῶν ὑπόπτων. Ὁ ὠμότατος δὲ τρόπος τῆς κατ' αὐ τῶν ἐπιβουλῆς ἦτο ἡ λεγομένη **κρυπτεία,** καθ' ἣν, ἐπισήμως ὑπὸ τῆ πολιτείας προκηρυσσομένην ὑπὸ τὸν τύπον πολέμου κατὰ τῶν εἱλώτω οἱ νέοι Σπαρτιᾶται, ἐξερχόμενοι ἀνὰ τὴν χώραν καὶ κρυπτόμενοι τὴ ἡμέραν, νύκτωρ ἐφόνευον τοὺς ῥωμαλεωτάτους καὶ κρατίστους τῶν εἱ λώτων, ἐξαφανίζοντες μὲν οὕτως ἐπικινδύνους στασιαστάς, γυμναζόμε νοι δὲ πρὸς τὰς ταλαιπωρίας καὶ τὰ δεινὰ τῶν πολέμων.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ εἵλωτες ἀπήλλασσον τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τῶν κατ οἶκον καὶ τῶν γεωργικῶν ἔργων, διὰ τῶν **περιοίκων** ἀπηλλάσσοντο τῆ περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν ἀσχολίας. Οἱ περίοικοι ἦσα ὑπήκοοι τῆς Σπάρτης ἐν ταῖς παρὰ τῶν Δωριέων ὑπὸ διαφόρους ὅροι κατακτηθείσαις χώραις τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Λακωνικῇ ἧς ἀφέθησαν εἰς αὐτοὺς τὰ ὀρεινὰ καὶ ἀκαρπότερα μέρη, ἔπειτα δὲ κα ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, τῇ νοτίᾳ Ἀρκαδίᾳ καὶ τῇ Κυνουρίᾳ. Κατῴκουν δ' ἐ πόλεσι περὶ τὰς ἑκατόν, ἀλλ' αὗται μόλις ἤξιζον τὸ ὄνομα πόλεως ὁμοιάζουσαι μᾶλλον πρὸς κώμας. Ἐπειδὴ δὲ πιθανώτατα κατῴκουν ἐ ταῖς πόλεσιν αὐτῶν ἀναμὶξ μετὰ Δωριέων, ὡς εἰκὸς δὲν ἤργησαν ν ἐκδωρισθῶσι καὶ αὐτοί. Διῳκοῦντο δ' οἱ περίοικοι παρ' ἰδίων **ἁρμοστῶ** στελλομένων ἐκ Σπάρτης καὶ ἀπέτινον εἰς μὲν τοὺς βασιλεῖς τὸν λεγό μενον **βασιλικὸν φόρον,** εἰς δὲ τὴν σπαρτιακὴν πολιτείαν οἱ εὐπορώ τεροι καὶ βαρύτερον φορολογούμενοι τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων τῆς ὑπ αὐτῶν γεωργουμένης γῆς. Ἄλλως δὲ φαίνεται ὅτι αἱ πόλεις τῶν περι οίκων εἶχον ἀνεξαρτησίαν τινὰ περὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἰδίων αὐτῶ

πραγμάτων, καὶ ὅτι ἐν γένει ἡ πρὸς αὐτοὺς συμπεριφορὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο ἐπιεικής, εἰ καὶ ἐλέχθη ὅτι οἱ ἔφοροι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φονεύωσιν ἀκρίτους ὅσους ἤθελον τῶν περιοίκων. Τῆς δ' ἐν γένει ἀγαθῆς μεταχειρίσεως τῶν περιοίκων παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τρανὰ δείγματα εἶνε ἡ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος τῶν Λακεδαιμονίων ἢ Λακώνων καὶ ἐπ' αὐτούς, ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς τὰς κοινὰς ἑορτὰς καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἡ ἀκώλυτος ἀσχολία περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἡ ἐξαίρετος αὐτῶν θέσις ἐν τοῖς πολέμοις, κατὰ τοὺς ὁποίους συνεπολέμουν ὡς ὁπλῖται, ἐκ τῆς τάξεως αὐτῶν ἐκλεγομένων οὐ μόνον κατωτέρων ἀξιωματικῶν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ στολάρχων. Ἡ δὲ βιομηχανία ἡ ἀσκουμένη ἐν ταῖς πόλεσι τῶν περιοίκων ἦτο ἀξία λόγου. Καὶ κυριώτατα μὲν προϊόντα τῆς λακωνικῆς βιομηχανίας ἦσαν τὰ ἐκ σιδήρου καὶ χάλυβος, ὅπλα παντοειδῆ, κλεῖδες καὶ διάφορα ἐργαλεῖα. Πλὴν δὲ τῆς μεταλλουργίας, ἐν ᾗ διεκρίθησαν ἐπιφανεῖς χαλκοτέχναι καὶ τορευταί, ἠσκοῦντο καὶ ἄλλαι τέχναι· κατεσκευάζοντο κύλικες καὶ ἄλλα ἀγγεῖα ἐξ ὀπτῆς γῆς, κλιντῆρες, δίφροι καὶ τράπεζαι· περιζήτητα δὲ ἦσαν τὰ λακωνικὰ ἱμάτια καὶ τὰ ὑποδήματα, ἰδίως τὰ τῶν Ἀμυκλῶν, αἱ πολυτελεῖς Ἀμυκλαΐδες. Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν παραλίων διέτριβον περὶ τὴν ἁλιείαν, τὴν πορφυρευτικὴν καὶ τὴν ναυτιλίαν. Τὰ δὲ Κύθηρα εἶχον ἰδιάζουσαν ἐμπορικὴν σημασίαν, διὸ καὶ προςωρμίζοντο αὐτόσε ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις φορτηγὰ πλοῖα καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης. Χάριν δὲ τῆς σημασίας ταύτης τῶν Κυθήρων, τὰ ὁποῖα οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν παρὰ τῶν Ἀργείων, καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐκ θαλάσσης λῃστρικῶν προςβολῶν ἐστέλλετο ἐκεῖσε ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἴδιος ἄρχων, ὀνομαζόμενος Κυθηροδίκης. Οὕτως οἱ περίοικοι, ἔχοντες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν οὐ μόνον γῆν ὁπωςδήποτε γεωργήσιμον καὶ θάλασσαν πλουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐντεῦθεν ποριζόμενοι ἱκανὸν πλοῦτον, καίπερ μὴ ἀπολαύοντες ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας, ὑπετάσσοντο εἰς τὴν τύχην αὐτῶν, εἰ καὶ ἦσαν κατ' ἀριθμὸν πολὺ περισσότεροι τῶν Σπαρτιατῶν, μὴ ἔχοντες συνήθως σπουδαίας ἀφορμὰς δυςαρεσκείας καὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως ν' ἀντιτάξωσιν ἑνιαίαν ἀντίστασιν εἰς τοὺς διαρκῶς αὐτοὺς ἐπιτηροῦντας Σπαρτιάτας, οἵτινες ἀπὸ παίδων στρατιωτικῶς ἀνατρεφόμενοι εἶχον καὶ τὴν παίδευσιν καὶ τὴν δύναμιν ἥτις ἦτο ἀναγκαία ὅπως οἱ ὀλίγοι κατισχύωσι καὶ ἄρχωσι τῶν πολλῶν.

Οὕτως ἀπηλλαγμένοι οἱ Σπαρτιᾶται διὰ τῶν εἱλώτων καὶ τῶν περι-

[illegible] ἠδύναντο νἀφιερωθῶσι καθ' ὁλοκλη-
[illegible] αὐτῶν ἐκπαίδευσιν, ἥτις ἤρχιζεν ἀπ' αὐ-
[illegible]. Ἡ πολιτεία ἥτις εἶχε συμφέρον διὰ παντὸς
[illegible] εἰς τὸ νὰ μὴ ἐκλείπωσιν οἱ μάχιμοι πολῖται,
[illegible] παντοίων μέσων τῆς παιδοποιίας τῶν συζύγων, κα-
[illegible] καταλλήλων γυμνασμάτων τὰ σώματα τῶν παρθένων
[illegible] δύνανται νὰ γεννῶσι καὶ τρέφωσι τέκνα ὑγιᾶ καὶ
[illegible] ὑγιὴς καὶ ἀρτιμελὴς ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς
[illegible] ὡς στρατιώτης. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ τῶν τέκνων κύριος
[illegible] γεννήσας, ἀλλ' ἡ πολιτεία, ὅσα τῶν γεννωμένων ἦσαν
[illegible] ἄμορφα ἀπεπέμποντο εἰς βαραθρώδη τόπον παρὰ τὸν
[illegible] τὰς λεγομένας Ἀποθέτας. Τὰ δ' εὐπαγῆ καὶ ῥωμαλέα μέχρι
[illegible] τῆς ἡλικίας ἔτους ἀνετρέφοντο κατ' οἶκον οὕτως ὥστε
[illegible] αὐτῶν εὐεξίαν καὶ ῥώμην νὰ προστεθῇ ἡ ἀφοβία κα[illegible]
[illegible] τῆς διαίτης, ἑπταετῆ δὲ γενόμενα παρελαμβάνοντο ὑπὸ
[illegible] καὶ ἤρχιζεν ἡ δημοσία αὐτῶν ἀγωγή. Οἱ παῖδες παρα-
[illegible] εἰς τοὺς παιδονόμους κατετάσσοντο εἰς ἰδίας **ἀγέλας** ἢ **βούας**,
[illegible] ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν παιδονόμων, σκληραγω-
[illegible] δὲ πολυειδῶς ἀνετρέφοντο μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους, γράμ-
ματα μὲν μανθάνοντες ὀλίγα, διδασκόμενοι δὲ τοῦτο κυρίως τὸ νὰ
ἄρχωνται καλῶς καὶ νὰ καρτερῶσιν ἐν τοῖς πόνοις καὶ νὰ νικῶσιν
ἐν ταῖς μάχαις.

Μετὰ δὲ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους ἤρχιζεν ἡ καθ' αὐτὸ θητεία, ἥτις ἐξηκολούθει μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ. Μεταχειριζόμενοι νεωτέρας ἐκφράσεις δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ νόμοι τῆς Σπάρτης δὲν ἐπέτρεπον ἀπαλλαγὰς καὶ ἐξαιρέσεις, δὲν ἀνέγραφον ὡρισμένην στρατολογίαν, ἡ δὲ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις δὲν περιωρίζετο εἰς ὥρας τινὰς γυμνασίων. Οἱ μὲν ἀπαλλακτέοι ἐχωρίζοντο εὐθὺς ἐκ γενετῆς, μετὰ δὲ τοῦ ἑβδόμου ἤρχιζεν ἡ στρατιωτικὴ προπαίδευσις, ἡ δὲ θητεία ἦτο σχεδὸν ἰσόβιος. Ὅταν οὕτω σκεφθῶμεν, δὲν θὰ ἐκπλαγῶμεν μανθάνοντες ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ γεῦμα δὲν ἦτο παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἡ εὐφρόσυνος παρὰ τὴν τράπεζαν συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ στρατιωτικὸν συσσίτιον. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν συνέτρωγον συντρώγοντες ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλὰ *σύσκηνοι* ἐν τοῖς κοινοῖς **φιδιτίοις**. Χάριν δὲ τούτων ἕκαστος ὑπεχρεοῦτο νὰ συνεισφέρῃ κατὰ μῆνα τριάκοντα ἑπτὰ σημερινὰς ὀκάδας κριθῆς, εἰκοσιεννέα ὀκάδας οἴνου,

περὶ τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν ὀκάδας τυροῦ, περὶ τὰ πεντακόσια δράμια σύκων καὶ μικρὸν χρηματικὸν ποσὸν ἴσον περίπου πρὸς δύο καὶ ἡμίσειαν ἡμερινὰς δραχμάς. Μόνον δ' οἱ βασιλεῖς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ παρίσταντο εἰς τὰ συσσίτια, ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ, λαμβάνοντες διπλᾶς μερίδας. Τὰ συσσίτια ταῦτα ἀπετέλουν οὐσιῶδες μέρος τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς καὶ ὑποχρεώσεως, διὸ μόνον ἡ ἐκ τῆς Σπάρτης ἀπουσία χάριν θήρας, σπουδαιοτάτου καὶ τούτου γυμνάσματος τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἡ τέλεσις θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς ἤτοι ἡ ἐκπλήρωσις θρησκευτικῶν ὑποχρεώσεων ἦσαν λόγοι ἀποχρῶντες τῆς ἐκ τῶν συσσιτίων ἀπουσίας. Ἡ δὲ χάριν αὐτῶν μηνιαία εἰσφορὰ χρημάτων καὶ τροφῶν ἦτο ὅρος τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς ἀπόλαυσιν πλήρων πολιτικῶν δικαιωμάτων. Τὰ σπαρτιατικὰ συσσίτια δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς ἀφορμὴν καὶ τόπον κοινῆς κραιπάλης, ἀλλ' ὡς γέννημα τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ πηγὴν πολεμικῶν ἀρετῶν. Ἐντὸς σκηνῶν ὡς ἐν στρατοπέδῳ τρώγοντες τὸ λιτὸν αὐτῶν γεῦμα, συμπαρεκάθηντο ἀνὰ δεκαπέντε οὐχὶ οἱ τυχόντες, ἀλλὰ πάντοτε οἱ αὐτοί, ψηφίζοντες κοινῇ γνώμῃ τὸν θέλοντα νὰ προσέλθῃ εἰς ἑκάστην συντροφίαν· οἱ δὲ δεκαπέντε οὗτοι σύσκηνοι καὶ σύντροφοι ἀπετέλουν ἐν πολέμῳ τὴν κατωτάτην ὑποδιαίρεσιν τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, τὴν *ἐνωμοτίαν,* καὶ συνεπολέμουν. Ἐκ τῆς σκηνῆς λοιπὸν τῶν συσσιτίων μετέφερον εἰς τὸν πόλεμον τὴν ἀδελφοσύνην, καὶ ἐκ τοῦ πολέμου μετεβίβαζον εἰς τὴν κοινὴν τράπεζαν τὰς καυχήσεις τῶν μαχῶν καὶ τὰ δριμέα στρατιωτικὰ σκώμματα, ἄρτυμα πλούσιον τοῦ *μέλανος* αὐτῶν *ζωμοῦ,* κρέατος χοιρείου βεβρασμένου ἐντὸς αἵματος καὶ μόνον καρύκευμα ἔχοντος ἅλας καὶ ὄξος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνέβαφον τὸν κρίθινον αὐτῶν ἄρτον.

Τοιοῦτος στρατιωτικὸς λαὸς ἦτο φυσικὸν ὅτι καὶ ἄνευ τῶν διατάξεων τῆς λυκουργείου νομοθεσίας ἔμελλε νὰ ζήσῃ βίον λιτόν. Οἱ μὲν οἶκοι τῶν ἰδιωτῶν ἦσαν κατὰ νόμον ἀπέριττοι, τὰ δὲ δημόσια κτίρια τῆς πόλεως δὲν εἶχόν τι τὸ ἰδιαζόντως ἐπιφανές, οὕτως ὥστε τὴν σήμερον ἐκ τῶν ὀλιγοστῶν καὶ ἀραιῶν ἐρειπίων τῆς Σπάρτης ὁ ὁδοιπόρος δὲν θὰ ἐπίστευεν ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα ὑπῆρξεν ἄλλοτέ ποτε τοιαύτη δύναμις καὶ τοσαύτη ζωή, ὡς προεμάντευσεν ὁ ἀρχαῖος Θουκυδίδης, ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ ἀριστουργήματα τῶν Ἀθηναίων καλλιτεχνῶν, τὰ ὁποῖα ἐσεβάσθησαν οἱ αἰῶνες. Διάφοροι διατάξεις τῆς σπαρτιατικῆς νομοθεσίας σκοπὸν εἶχον

τὴν διατήρησιν τῆς ἁπλότητος ταύτης τοῦ βίου. Ἐκ δὲ τῶν κυριωτάτων ὑπῆρξαν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἡ χρῆσις μόνον σιδηρῶν νομισμάτων· τὴν αὐτὴν δ' ἔννοιαν εἶχε καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς εἰς ξένας χώρας μεταβάσεως τῶν ἰδιωτῶν, ὅπως μὴ ἡ θέα τοῦ ἀνετωτέρου βίου τῶν ἄλλων λαῶν ἀποπλανᾷ τοὺς Σπαρτιάτας.

Ἀληθῶς τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ στρατιωτικὸν τοῦτο πολίτευμα τῆς Σπάρτης ὑπέστη κατὰ μέρος ἱκανὰς μεταβολάς, ἰδίως δὲ θὰ ἴδωμεν τοὺς ἐφόρους ἀποκτῶντας σὺν τῷ χρόνῳ δύναμιν ἐπισκιάζουσαν οὐ μόνον τὴν γερουσίαν ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν.

ΟΠΛΙΤΗΣ ΣΠΑΡΤΙΑΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΝ
ΧΑΛΚΟΥΝ ΑΓΑΛΜΑΤΙΟΝ

Ἀληθῶς αἱ ἀρεταὶ τῶν ἰδιωτῶν προσέκρουσαν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐξανούσης δυνάμεως τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ πληθυνομένου πλούτου τῆς Ἑλλάδος, εἰς πειρασμοὺς μεγάλους καὶ ἐτρίβησαν ὑπὸ δεινῶν δονισμῶν. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡ πολιτεία τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν λυκούργειον νομοθεσίαν καὶ εἰς τὸν στρατιωτικὸν αὐτῆς ὀργανισμὸν χρεωστεῖ τὸ μεγαλεῖον τοῦ σπαρτιατικοῦ ὀνόματος. Ἐπὶ πέντε σχεδὸν αἰῶνας, ὅτε οἱ λόχοι τῶν Λακεδαιμονίων, ἐχόντων μακρὰν τὴν γενειάδα καὶ ἐξυρημένον τὸν μύστακα, ἐνδεδυμένων τὴν πορφυρᾶν αὐτῶν ***φοινικίδα*** καὶ φερόντων τὰ μεγάλα κράνη, τὰ μακρὰ δόρατα καὶ τὰ μικρὰ ξίφη, ἐξήρχοντο πέραν τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐρώτα καὶ τοῦ Οἰνοῦντος, ὑπὸ τὸ βαρὺ αὐτῶν βῆμα ἔτρεμεν ἡ Ἑλλὰς καὶ συνεκινήθη πλέον ἢ ἅπαξ ἡ Περσία. Ἀπέδειξαν διὰ πραγμάτων πολλάκις ὅτι ἔμαθον νὰ ἐπιστρέφωσιν εἰς τὴν Σπάρτην νικηταὶ μὲ τὴν ἀσπίδα ἢ νὰ φέρωνται ἐπὶ τῆς ἀσπίδος νεκροί, τηροῦντες τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο παράγγελμα ***ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς***, τὸ ὁποῖον, εἰ καὶ κατὰ κόρον ἐπανελήφθη ὑπὸ τῶν ἱστορούντων, δὲν ἐγράφη ὅμως τόσας φορὰς ὅσας θὰ τὸ εἶπον καλλίτεκνοι Σπαρτιάτιδες μητέρες προπέμπουσαι εἰς τὰς μάχας τοὺς υἱούς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐπολέμησαν, κατέκτησαν, κατήσχυναν τοὺς

βαρβάρους, κατέσκαψαν ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν αὐλῶν ἑορτασίμως τὰ τείχη πόλεων ἑλληνίδων. Ἀλλ' ἐξ ὅτου ἡ δύναμις αὐτῶν ἐθραύσθη παρὰ τὰ Λεῦκτρα, ἐμαράνθησαν οἱ στέφανοι τῆς Σπάρτης. Μαθόντες μόνον νὰ νικῶσιν ἢ νὰ θνήσκωσιν, ἀπέθανον ὅτε ἔπαυσαν νικῶντες. Ἡ Σπάρτη δύναται βεβαίως νὰ καυχηθῇ ὅτι ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τὴν δύναμιν καὶ τὴν διὰ τῶν ὅπλων νίκην, ἥτις παρῆλθεν, ἀλλὰ δὲν ἀντιπροσωπεύει τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων δόξαν, ἥτις παραμένει ἀμάραντος.

6'

Τὸ Ἄργος καὶ ἡ Σπάρτη.

Ἡ ἱστορία τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ χωρὶς τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Ἄργους. Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος ἔχει λόγους οὐ μόνον φυλετικούς, ἀλλὰ καὶ ἱστορικούς.

Ἡ Ἀργολὶς δὲν ἦτο ἡ πρώτη κτῆσις τῶν Δωριέων ἐν Πελοποννήσῳ. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐν Μεσσηνίᾳ, ἐν Λακωνικῇ, ἐν Κυνουρίᾳ, κατελήφθη τὸ Ἄργος ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὡς φαίνεται λίαν πιθανόν. Ἀλλὰ τὸ Ἄργος, καίπερ βραδύτερον καὶ μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καταληφθὲν ὑπὸ τῶν Δωριέων, ἤκμασε πρὸ τῆς Σπάρτης καὶ ἀπέβη ἐνωρὶς ἡ μεγίστη δύναμις τῆς Πελοποννήσου. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος καί τινα χρόνον μετ' αὐτά, εἰς τὸ Ἄργος ἀνῆκεν ὅλη ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῆς Μαλέας, ἡ νῆσος Κύθηρα καὶ αἱ περὶ τὴν Ἀργολίδα νῆσοι. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν δύναμιν τοῦ Ἄργους τοιαύτην ὁποία ἡ τῆς Σπάρτης. Ἐν Ἀργολίδι, ὅπου καὶ πρὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως ὑπῆρχον σπουδαιόταται καὶ ὀχυραὶ πόλεις, δὲν ἐπῆλθεν ἡ συγκέντρωσις ἐκείνη ἣν εἴδομεν ἐν τῇ Λακωνικῇ, ὅπου ὅλαι αἱ κοινότητες ἦσαν μέλη τῆς ἀπὸ τῆς Σπάρτης διοικουμένης καὶ ἐξαρτωμένης ἑνιαίας πολιτείας. Τὸ Ἄργος ἀπ' ἐναντίας εἶχε μὲν ὑποτεταγμένας πόλεις τινὰς περὶ αὐτὸ τὸ Ἄργος, ἀνηκούσας πρότερον εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ εἰς τοὺς Δρύοπας, ὡς τὴν Τίρυνθα, τὰς Μυκήνας, τὴν Ναυπλίαν καὶ τὴν Ἀσίνην, ὧν αἱ δύο τελευταῖαι κατεστράφησαν ἐνωρὶς ὑπὸ τῶν Ἀργείων ὡς συμπαθοῦσαι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ πλὴν αὐτῶν τὰς πολίχνας τοῦ ἀργολικοῦ πεδίου καὶ τῆς Κυνουρίας ὑπὸ τὸν τύπον πόλεων περι-

οικίδων. Ἀλλὰ πλὴν τῶν πόλεων τούτων βλέπομεν ἤδη ἐνωρίς, πιθανῶς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, τοὺς βασιλεῖς τοῦ Ἄργους προϊσταμένους πόλεών τινων ἄλλως αὐτονόμων, αἵτινες συνετέλουν εἰς τὸ Ἄργος ὑπὸ τὸν τύπον συμμαχίας, ἴσως ἀμφικτυονίας. Αἱ πόλεις δ' αὗται ἦσαν ἐκεῖναι αἵτινες ἐκτίσθησαν ἢ ἐλέγοντο κτισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἄργους, ὁπωσδήποτε πόλεις διὰ τὰς ὁποίας τὸ Ἄργος ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῆς διαδόσεως ἢ καὶ τελείας ἐν αὐταῖς ἐπικρατήσεως τοῦ δωρικοῦ στοιχείου. Ἦσαν δ' αὗται ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Τροιζήν, ἡ Αἴγινα, αἱ Κλεωναί, ἡ Φλιοῦς, ἡ Σικυών, αἱ Πρασιαὶ τῆς Κυνουρίας, ὁ Ζάραξ καὶ ἡ Ἐπίδαυρος Λιμηρὰ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀκτῇ τῆς Λακωνικῆς καὶ αἱ Βοιαί, τὰ σημερινὰ Βάτικα. Ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος, κειμένῳ κάτωθεν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους, ἐτέλουν αἱ πόλεις αὗται κοινὰς θυσίας· ἐκεῖ δὲ ἦσαν ἀναγεγραμμέναι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις αἱ συνθῆκαι τῆς συμμαχίας τῶν ὁμοσπόνδων τούτων πόλεων, αἵτινες ἦσαν, ὡς φαίνεται, ὑποχρεωμέναι καὶ εἰς χρηματικάς τινας εἰσφοράς.

Κατὰ τἆλλα τὸ Ἄργος εἶχεν ὡς καὶ ἡ Σπάρτη τούς τε δορικτήτους δούλους του καὶ τοὺς περιοίκους. Καὶ οἱ μὲν δοῦλοι ὀνομαζόμενοι Γυμνήσιοι ἢ Γυμνῆτες ἦσαν οἱ παλαιοὶ Ἀχαιοὶ ἀγρόται, οἵτινες ὑποδουλωθέντες ὑπὸ τῶν Δωριέων κατακτητῶν περιῆλθον πρὸς αὐτοὺς εἰς σχέσεις δουλοπαροίκων, ἀναλόγους πρὸς τὰς τῶν εἱλώτων ἐν Σπάρτῃ, καὶ ἐκαλλιέργουν τοὺς εὐφόρους ἀγροὺς τῶν νέων αὐτῶν κυρίων. Οἱ δὲ περίοικοι διετήρησαν πιθανῶς ὡς οἱ τῆς Λακωνικῆς τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν μετὰ τοῦ δικαιώματος ἰδίας τοπικῆς διοικήσεως. Τοιαῦται μικραὶ πόλεις ἢ μᾶλλον τόποι ἦσαν ἡ Μιδέα πλησίον τῶν Μυκηνῶν παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Δένδρα, αἱ Ὑσιαὶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ σημερινοῦ Ἀχλαδοκάμπου κατὰ τὴν ἀπὸ Μύλων εἰς Τρίπολιν ὁδόν, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν πολισμάτων τῆς Κυνουρίας. Ἡ δὲ ἀξιολογωτάτη τῶν περιοικίδων πόλεων ἦσαν αἱ Ὀρνεαί, αἵτινες ἔκειντο μεταξὺ Ἄργους καὶ Φλιοῦντος ὅπου σήμερον τὸ Λιόντι τοῦ δήμου Νεμέας. Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἐκλήθησαν ὅλοι οἱ περίοικοι τοῦ Ἄργους Ὀρνεᾶται.

Μητρόπολις δὲ τῶν Δωριέων τῆς Ἀργολίδος, εἰς ἣν πλεῖστοι αὐτῶν εἶχον συγκεντρωθῆ, ἦτο τὸ Ἄργος. Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τούτου, τῆς Λαρίσης, κατῴκουν οἱ βασιλεῖς. Ἀπὸ τοῦ Ἄργους ὡς ἀπὸ κέντρου διεδόθη κατὰ μικρὸν ὁ δωρισμὸς εἰς τὰς χώρας ὧν ἐδέσποζον οἱ Δωριεῖς τῆς Ἀργολίδος, ἤτοι εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τοῦ ἀργολικοῦ πε-

δίου καὶ τοὺς Ἴωνας τῆς Ἐπιδαυρίας καὶ τῆς Κυνουρίας. Ἀλλ' ὁ δωρισμὸς δὲν ὑπῆρξεν ἁπανταχοῦ ἐντελής. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι, ὡς μαρτυρεῖται, οἱ Ἴωνες τῆς Κυνουρίας σὺν τῷ χρόνῳ ἐγένοντο καθ' ὁλοκληρίαν Δωριεῖς· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ περὶ τῶν Ἀχαιῶν τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος. Καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Ἄργει φαίνεται ὅτι οἱ παλαιότεροι κάτοικοι, οἱ Ἀχαιοί, συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Δωριέων, καὶ διὰ τοῦτο ἐκτὸς τῶν τριῶν γνωστῶν δωρικῶν φυλῶν, τῶν Ὑλλέων, Δυμάνων καὶ Παμφύλων, εὑρίσκομεν ἐν Ἄργει καὶ τετάρτην, τὴν τῶν Ὑρναθίων, ἥτις ἀπετελέσθη πιθανῶς ἐκ τῶν μετὰ τῶν κατακτητῶν συμβιούντων Ἀχαιῶν.

Οὕτως ἡ ἀργολικὴ πολιτεία ἦτο μὲν δωρική, ὁμόφυλος πρὸς τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ καὶ ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς ἦτο ἐν πολλοῖς οὐσιωδῶς διάφορος τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν φύλων ἐν αὐτῇ πολὺ μεγαλειτέρα ἢ ἐν τῇ Λακωνικῇ, οὕτως ὥστε ἐγεννῶντο ἐντεῦθεν τρόπον τινὰ φυλετικαὶ ἀποχρώσεις, αἵτινες, συντεινουσῶν καὶ ἄλλων ἀφορμῶν, ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι ῥῆξιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλεων. Καὶ ἀφορμαὶ δὲν ἔλειπον. Οἱ Ἀργεῖοι δὲν ἐλησμόνουν τὴν δόξαν καὶ ἰσχὺν τοῦ παλαιοῦ Ἀγαμέμνονος, τὰ πρωτοτόκια τοῦ Τημένου, τοῦ πρεσβυτέρου τῶν τριῶν Ἡρακλειδῶν ἀδελφῶν τῶν διανειμαμένων κατὰ τοὺς μύθους τὰς ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις τῶν Ἀχαιῶν, τὴν πραγματικὴν ἐπικράτησιν τοῦ Ἄργους ἐφ' ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν Πελοπόννησον ἤδη ἐνωρίς, καθ' ὃν χρόνον οἱ Δωριεῖς τῆς Σπάρτης ἠσχολοῦντο ἀκόμη περὶ τὴν ὁριστικὴν αὐτῶν ἐγκατάστασιν ἐν τῇ Λακωνικῇ. Συνορεύοντες λοιπὸν πρὸς τὴν Σπάρτην οἱ Ἀργεῖοι εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτε οὗτοι ἤρχισαν οὐ μόνον νὰ ἐπεκτείνωνται πρὸς ζημίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἄργους, ἀλλὰ καὶ νἀξιῶσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὑποτάξαντες τὴν Λακωνικὴν καὶ ἀποκαταστήσαντες τὰ ἐν αὐτῇ, ἐνωρίς, ὡς φαίνεται, ἐπέδραμον κατὰ τῶν Κυθήρων, ἅτινα καὶ ἐκυρίευσαν, ὡς καὶ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Κυνουρίας μέχρι τῆς Θυρεάτιδος. Οἱ δὲ βασιλεῖς τῶν Σπαρτιατῶν Χάριλλος καὶ Νίκανδρος εἰσήλασαν καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀργολίδος. Οὐδ' ἦσαν αὗται πιθανῶς αἱ μόναι ζημίαι αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ κλῆρος τοῦ Τημένου ἐφαίνετο διεσπασμένος. Τότε ἀνεφάνη ἀνὴρ ὅςτις ἀνέλαβε νἀνορθώσῃ τὸ πεπτωκὸς ἀξίωμα τοῦ Ἄργους. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶνε ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους Φείδων, ὅςτις, ἀκμάσας κατὰ τὴν πιθανωτάτην

γνώμην περὶ τὰ μέσα τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος, ὑπερέβαλε κατὰ τὴν δύναμιν ἅπαντας τοὺς συγχρόνους. Πρὸς τὸ ὄνομα δ' αὐτοῦ συνδέεται ἡ μεγίστη ἀκμὴ τοῦ Ἄργους. Καὶ πρῶτον μέν, ἐπωφελούμενος ἐμφυλίων ἐν Κορίνθῳ ἐρίδων, ἠδυνήθη νὰ προσελκύσῃ τὴν πόλιν ταύτην εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος. Ἀνέκτησε δὲ πιθανώτατα τά τε Κύθηρα καὶ τὴν ἀκτὴν τῆς Κυνουρίας. Ἀποκαταστήσας δ' οὕτω τὴν παλαιὰν δύναμιν τοῦ Ἄργους ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἀκταῖς τῆς Πελοποννήσου, ἠδυνήθη νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὴν καὶ πρὸς δυσμάς.

Κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων εἴδομεν ὅτι οἱ σύμμαχοι αὐτῶν Αἰτωλοὶ κατέλαβον τὴν Ἦλιν, ἐν ᾗ κατῴκουν οἱ Ἐπειοί, οἵτινες ὠνομάζοντο Ἠλεῖοι. Ἐκεῖ, ἐν τῇ κοιλάδι καθ' ἣν ὁ ποταμὸς Κλάδεος εἰσρέει εἰς τὸν Ἀλφειόν, ἐτέλουν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ Πισᾶται τοὺς ἀγῶνας, οὓς θὰ γνωρίσωμεν λεπτομερέστερον ἔπειτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀλύμπια. Ἀλλὰ κατόπιν οἱ Ἠλεῖοι, ὑποτάξαντες ἐν μέρει τὴν Πισᾶτιν, ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Ὀλυμπίων, ὧν συμμετεῖχον μέχρι τινὸς χρόνου μόνον οἱ περιοικοῦντες λαοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ Πισᾶται, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ὁποίων ἐξηκολούθησαν τελούμεναι αἱ ἐκ παλαιοῦ καθιερωμέναι εἰς τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν θυσίαι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συνδεδεμένοι ἀγῶνες. Ὁ Φείδων ἐνόησε τὴν σημασίαν τῶν κατ' ὀλίγον γενικωτέρων ἀποβαινόντων τοπικῶν τούτων ἀγώνων. Ὅθεν ὅτε οἱ Πισᾶται, δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τῇ τελέσει τῶν ἀγώνων παρὰ τῶν Ἠλείων, ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς βοήθειαν, ἔσπευσε προθύμως καὶ ἐκβαλὼν τοὺς Ἠλείους ἐκ τῆς Ὀλυμπίας ἀπέδωκε μὲν τὴν χώραν εἰς τοὺς Πισάτας, ἐτέλεσε δ' αὐτὸς μετ' αὐτῶν τὰ Ὀλύμπια τῆς τετάρτης Ὀλυμπιάδος. Ὁ Φείδων ὡς νικητὴς ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ πανηγυριάρχης τοῦ ἔτους 748 ἐπανηγύριζεν οὕτως εἰπεῖν τὴν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἡγεμονίαν τῶν Ἀργείων. Ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη ὑπῆρξε βραχεῖα. Οὔτε οἱ Ἠλεῖοι ἠδύναντο νὰ συγχωρήσωσιν εἰς τοὺς Πισάτας τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ τὴν παρ' αὐτῶν τέλεσιν τῶν ἀγώνων, οὔτε οἱ Σπαρτιᾶται νἀνέχωνται τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἄργους. Τὰ συμφέροντα λοιπὸν τῶν Ἠλείων καὶ Λακεδαιμονίων συνέπιπτον καὶ αἱ ἡνωμέναι αὐτῶν δυνάμεις κατέλυσαν τὴν δύναμιν τοῦ Φείδωνος. Οἱ Πισᾶται ἐξεδιώχθησαν καὶ πάλιν, τὰ Ὀλύμπια τῆς προσεχοῦς Ὀλυμπιάδος μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐτελέσθησαν ἀγωνοθετούντων τῶν Ἠλείων, οἱ Σπαρτιᾶται μετέσχον ἔκτοτε τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἡ Σπάρτη συνέδεσε μετὰ τῆς Ἠλείας σχέσεις φιλικάς.

Διὰ τῆς ἥττης τοῦ Φείδωνος τὸ Ἄργος ἐπλήγη καιρίως. Τότε ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην τῶν Ἠλείων καὶ Σπαρτιατῶν οἱ διχοστατοῦντες Κορίνθιοι, οἵτινες, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ προςχωρήσωσιν εἰς τὸ Ἄργος, ἐθεώρησαν τὴν περίστασιν κατάλληλον ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ. Ἡ στάσις δὲ αὕτη τῶν Κορινθίων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπήνεγκε τὸν θάνατον τοῦ Φείδωνος, σπεύσαντος εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐν Κορίνθῳ τὰ τῶν Ἀργείων φρονούσης μερίδος, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς ἐν Κορίνθῳ καταλύσεως τῆς βασιλείας.

Καὶ ἡ μὲν ἐπέκτασις τῆς ἰσχύος τοῦ Ἄργους ὑπῆρξεν οὕτω παροδική. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία ἔχει δυστυχῶς πολλὰ τὰ ἀσαφῆ καὶ ἀμφισβητούμενα, ἀναφέρεται δικαίως μεταξὺ τῶν πρώτων δυναστῶν τῆς Ἑλλάδος. Εἶνε ἡ πρώτη καθαρά πως καὶ φαεινὴ μορφὴ τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ὁ Φείδων δὲν εἶνε ἄξιος λόγου μόνον ὡς κυρίαρχος ἰσχυρὸς, ἐπισύρας ἐφ' ἑαυτὸν διὰ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ, ἐν μέρει δὲ καὶ βιαιότητος, τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ τυράννου, ἀλλ' εἶνε ἀνὴρ εἰς ὃν ἡ Πελοπόννησος ὅλη, ἐν μέρει ἡ ὅλη Ἑλλὰς, χρεωστεῖ προόδους σπουδαιοτάτας. Διὰ τῆς ἀναμίξεως αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς ἀγωνοθεσίας τῶν Ὀλυμπίων ηὔρυνε τρόπον τινὰ τὸν ὁρίζοντα τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἐγένετο ἡ κυριωτάτη αἰτία, ὅπως οἱ τέως τοπικοὶ ἐκεῖνοι ἀγῶνες ἀποβῶσι κατὰ μικρὸν ἡ θαυμασία πανήγυρις ὅλου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ Ὀλυμπία γείνῃ τὸ ἀπαράμιλλον ἐντευκτήριον καὶ μουσεῖον τῶν Πανελλήνων. Οὐδὲ μικροτέρα ἦτο ἡ σημασία ἣν εἶχεν ἡ ὑπὸ τοῦ Φείδωνος εἰςαγωγὴ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡρισμένων μέτρων καὶ σταθμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βαβυλωνιακοῦ καὶ φοινικικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον πιθανῶς ἐγνώρισαν οἱ Ἀργεῖοι ἐν ταῖς ἀργολικαῖς ἀποικίαις τῆς Κρήτης. Τίς μεγαλειτέρα εὐεργεσία διὰ τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὸ ἐμπόριον παρὰ τὴν χρῆσιν ἑνιαίων μέτρων καὶ σταθμῶν ; Ἡγεμὼν, ὅςτις, ἐπερειδόμενος εἰς τὴν ἰσχὺν ἑαυτοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς πολιτείας τὴν ὁποίαν διηύθυνεν, ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν δύναμιν ταύτην πρὸς διάδοσιν ἀγαθῶν γενικῆς ὠφελείας, τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθησαν φίλοι καὶ ἐχθροὶ νἀποδεχθῶσιν, εἶνε βεβαίως ἡγεμὼν μέγας. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες, ἀναγνωρίζοντες τὴν μεγάλην ταύτην εὐεργεσίαν τοῦ Φείδωνος, δικαίως ἔδωκαν εἰς τὰ μέτρα ταῦτα καὶ σταθμὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Καὶ αἱ μὲν ἐκπολιτιστικαὶ ἐνέργειαι τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἡγεμόνος ἔμειναν διαρκεῖς· ἀλλ' ἡ δύναμις ἣν ἐνεποίησεν εἰς τὸ Ἄργος παρῆλθε

μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν πόλεων τῆς ἀργολικῆς ὁμοσπονδίας ἀπέβη ὁσημέραι πληρεστέρα, τὰ δὲ Κύθηρα καὶ τὴν Κυνουρίαν ἀπώλεσε τὸ Ἄργος ὁριστικῶς. Καὶ ὁ μὲν χρόνος τῆς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ὁριστικῆς ὑποταγῆς τῶν Κυθήρων δὲν εἶνε γνωστός. Τῆς δὲ Κυνουρίας τὸ βορειότατον μέρος, ἡ Θυρεᾶτις, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν σημερινὴν περιοχὴν τοῦ Ἄστρους καὶ Ἁγίου Πέτρου καὶ τὰ βόρεια μέρη τῆς Τζακωνιᾶς, ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων. Ἐν ἔτει 717 π. Χ. ἐγένετο ἐν Θυρέᾳ μάχη καθ' ἣν ἐνίκησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἀλλ' οἱ μετὰ τοῦ Ἄργους πόλεμοι δὲν ἔπαυσαν. Τῷ 669 οἱ Ἀργεῖοι ἐνίκησαν περὶ τὰς Ὑσιάς, ἤτοι περὶ τὸν Ἀχλαδόκαμπον, τοὺς Σπαρτιάτας, ἀποπειρωμένους πιθανῶς νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀργολίδα διὰ τῆς ἀπὸ Τεγέας ὁδοῦ. Τέλος ἡ Θυρεᾶτις ἔμεινεν ὁριστικῶς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τοῦ ἔτους 549. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Ἀργείους ἐν δεινῇ μάχῃ, ἥτις πρότερον δὲν εἶχε κριθῇ διὰ τῶν ἐκλεχθέντων ἀμφοτέρωθεν τριακοσίων ἀνδρῶν, ἀφ' οὗ ἐπέζησαν μὲν τῶν Ἀργείων δύο, ἀλλ' ὁ μόνος ἐκ τῶν Λακεδαιμονίων ὑπολειφθεὶς Ὀθρυάδης προέφθασε νὰ στήσῃ ἐν τῷ τόπῳ τῆς μάχης τρόπαιον καθ' ὃν χρόνον οἱ δύο ἐπιζήσαντες Ἀργεῖοι ἔσπευσαν εἰς τὸ Ἄργος ὅπως ἀναγγείλωσι τὴν νίκην. Καὶ ὁ μὲν Ὀθρυάδης ἐφονεύθη ἐν τῇ γενικῇ τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων συμπλοκῇ, ἀλλ' οἱ Ἀργεῖοι ἐνικήθησαν μετὰ φονικὸν ἀγῶνα. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται μετ' εὐγνωμοσύνης ἀνεμιμνήσκοντο τῶν πεσόντων ἐν τῇ πρώτῃ μάχῃ τριακοσίων, οἱ δὲ Ἀργεῖοι ἐκείραντο ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου τὰς κεφαλὰς καὶ ἔταξαν νὰ μὴ θρέψῃ μηδεὶς τῶν Ἀργείων κόμην, μηδ' αἱ γυναῖκες αὐτῶν νὰ χρυσοφορήσωσι πρὶν καταλάβωσι πάλιν τὴν Θυρεᾶτιν. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἡ Θυρεᾶτις ἔμεινεν ἔκτοτε πλέον κτῆμα τῶν Λακεδαιμονίων.

Οὕτως οἱ διάδοχοι τοῦ Φείδωνος δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς Σπάρτης, καὶ τὸ Ἄργος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου. Ἐν ᾧ δὲ ἡ βασιλεία ἐν Ἄργει εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐκτεθηλυμένων ἀπογόνων τοῦ Φείδωνος ἀπέβαλλε πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶν γόητρον, καίπερ διατηρουμένη καὶ μετὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν ὡς σκιὰ μέχρις αὐτῶν τῶν περσικῶν πολέμων, ἡ Σπάρτη νικηφόρος ἐξηπλοῦτο ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἀξιουμένη τῆς ἐν αὐτῇ ἡγεμονίας.

γ'

Ἡ Μεσσηνία καὶ ἡ Σπάρτη.

Κατὰ τὴν μυθευομένην διανομὴν τῶν κλήρων τῆς πελοποννησίας γῆς εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἡρακλείδου Ἀριστομάχου λέγεται ὅτι ὁ Κρεσφόντης, ἐπιθυμῶν νὰ λάχῃ τὴν Μεσσήνην, ἐνέβαλεν εἰς τὴν κομισθεῖσαν ὑδρίαν ὕδατος ἀντὶ ψήφου λιθίνης βῶλον γῆς. Οἱ ἄλλοι Ἡρακλεῖδαι, ἐξαγαγόντες πρῶτοι τὰς ψήφους, ἔλαχον τὸ Ἄργος καὶ τὴν Λακωνικήν· οὕτω δὲ τὴν Μεσσηνίαν, ἧς ὁ ἐκ χώματος κλῆρος διαλυθεὶς ἐν τῷ ὕδατι ἔμεινεν ἐν τῷ βάθει τῆς κληρωτίδος, ἔλαβεν ὁ Κρεσφόντης. Διὰ τοιούτου μύθου ἐζήτουν οἱ ἀρχαῖοι νὰ δείξωσιν ὅτι οἱ τὴν Μεσσηνίαν καταλαβόντες Δωριεῖς ἔτυχον τοῦ ἀρίστου τῶν κλήρων, τῆς εὐκαρποτάτης τῶν χωρῶν.

Τὰ πολύκλαδα Νόμια ὄρη, ἀνερχόμενα μέχρις ὕψους χιλίων καὶ ἑκατὸν μέτρων, χωρίζουσι τὴν Μεσσηνίαν ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας, ἐν ᾧ ἐξ ἀνατολῶν ὁ Πενταδάκτυλος Ταΰγετος χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα. Τὰ Κοντοβούνια ὡς ὄγκος συμπαγὴς κατέχουσι τὸ μέσον τῆς χώρας καὶ ἐπεκτείνονται πολύσχημα πρὸς τὴν Πυλίαν. Πρὸς δὲ τὴν σειρὰν τῶν Κοντοβουνίων συνδέεται ἡ Ἰθώμη, ἡ φυσικὴ ἀκρόπολις τῆς Μεσσηνίας, παρεκτεινομένη πρὸς ἀνατολὰς ἐκεῖ ὅπου ὁ Πάμισος, συνάγων τὰ ὕδατα τῶν λοιπῶν ποταμίων τῆς βορείας εὐλείμονος, πολυύδρου καὶ γονίμου πεδιάδος τῆς Ἀνδανίας καὶ Στενυκλάρου, ἣν τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας καὶ τὸ ὄρος Εἶρα σκέπουσιν ἀπὸ τῶν ἀνέμων τοῦ βορρᾶ, κατέρχεται ὅπως ἀρδεύσῃ τὴν νοτίαν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀπὸ τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου πνέοντες νότιοι ἄνεμοι παρέχουσιν ὅλην τὴν εὐλογίαν τῶν μεσημβρινῶν κλιμάτων. Εἶνε ἡ πεδιὰς τῆς Θουρίας καὶ τῶν Καλαμῶν, τὴν ὁποίαν ἴσως μὲν ἀπὸ τοῦ φοινικικοῦ Μελκὰρθ, ἀλλ' ὁπωσδήποτε πάνυ εὐστόχως ὠνόμασαν οἱ ἀρχαῖοι Μακαρίαν. Τοιαύτη ἦτο ἡ Μεσσηνία, τὴν ὁποίαν ὁ ἀρχαῖος Εὐριπίδης ἐξύμνησεν ὡς

καλλίκαρπον
κ' ὑπὸ ναμάτων περισσῶν κατάρρυτον,
εὐβοτωτάτην εἴς τε βοῦς καὶ πρόβατα,
οὔτ' ἐν πνοαῖς χειμεριναῖς δυσχείμερον
οὔτ' ἐν τοῦ θέρους τῇ ἀκμῇ ὑπέρθερμον.

Τοιαύτη ἦτο ἡ χώρα τὴν ὁποίαν τοῦ Ταϋγέτου τὰ ὕψη ἐχώριζον ἀπὸ τῆς τραχείας, δυσκόλως γεωργησίμου καὶ εἰς τοὺς πολεμίους δυσειςβόλου Λακωνικῆς.

ι [illegible] εἰς τὴν Μεσσηνίαν οὐχ ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν [illegible] βασιλέων τῆς Ἀρκαδίας, ὡς φαίνεται, ἐγκατεστάθησαν τε πρῶτον κυρίως ἐν τῇ βορείᾳ πεδιάδι, ὅπου ἐπὶ μακρὸν Στενυκλάρου ὑπῆρξεν ἡ ἕδρα αὐτῶν καὶ τὸ κέντρον τῆς βαθμιαίας κατακτήσεως τῆς ὑπολοίπου χώρας. Ἀλλ' ἡ ὑποταγὴ τῶν Ἀχαιῶν τῆς Μεσσηνίας ὑπὸ τῶν Δωριέων οὔτε καθ' ὁλοκληρίαν ἐπιτυχῶς διεξήχθη οὔτε ἀκινδύνως ὑπῆρξε διὰ τοὺς νέους κυρίους. Ὁ μὲν Κρεσφόντης ἐφονεύθη, ἐν κινδύνοις δ' ἔζησεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Αἴπυτος, ἐξ οὗ οἱ Ἡρακλεῖδαι τῆς Μεσσηνίας ὠνομάσθησαν Αἰπυτίδαι. Οἱ Δωριεῖς τῆς Μεσσηνίας, ἠναγκασμένοι ὑπὸ τῶν ἀπαιτήσεων ἃς συνεπήγετο ἡ κατάστασις, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ὑπ' ἐμφυλίων ἐρίδων, δὲν ἐγκατέλιπον βεβαίως τὰ ἀρρενωπὰ αὐτῶν ἤθη. Ἡ γυμναστικὴ ἤκμαζε παρ' αὐτοῖς. Μεταξὺ τῶν Ὀλυμπιονικῶν τῶν πρώτων Ὀλυμπιάδων οὐκ ὀλίγοι ἦσαν Μεσσήνιοι. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἕνεκα τῆς εὐκολίας τοῦ βίου ἐν τῇ πλουσίᾳ Μεσσηνίᾳ καὶ τῆς μετὰ τῶν ἐγχωρίων Ἀχαιῶν ἀναμίξεως ἀπέστησαν πολλαχῶς τῆς τε παλαιᾶς αὐτῶν πολεμικῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Μεσσηνίᾳ, οἱ γείτονες Σπαρτιᾶται ἐσκληραγωγοῦντο δσημέραι πλειότερον διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτῶν βίου, ὡς εἴδομεν, καὶ μόνον ἀφορμὴν κατάλληλον ἐχρειάζοντο ὅπως κατακτήσωσι τὴν πλουσίαν καὶ εὔφορον Μεσσηνίαν. Ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας ἦτο ἀναγκαία οὐ μόνον ὡς ἐκ τοῦ μαχίμου βίου ὃν ἦγον οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς χώρας αὐτῶν, ἥτις μετὰ τὸν ἀναδασμὸν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρκέσῃ πρὸς διατροφὴν ἁπασῶν τῶν οἰκογενειῶν τῶν Σπαρτιατῶν, μάλιστα δ' ἐκείνων ὅσαι δὲν προήρχοντο ἐκ τῶν πρωτοτόκων τέκνων, τῶν κυρίων τῶν κλήρων τῇ διανεμηθείσης γῆς. Διὰ τοῦτο χαρακτηριστικώτατα λέγεται περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Πολυδώρου, ὅτι, ἐξάγων τὸ στράτευμα ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν, εἶπεν ὅτι βαδίζει ἐπὶ τὴν ἀκλήρωτον τῆς χώρας.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἀληθῶς κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξωσι τὴν Μεσσηνίαν καὶ κληρώσωσιν αὐτὴν εἰς ἑαυτούς, ἀποκτῶντες οὕτω πλουσίαν χώραν, νέους περιοίκους καὶ νέους εἵλωτας. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἐπετελέσθη διὰ μακρῶν πολέμων, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ἐνίοτε συνεταράχθη αὐτὴ ἡ Σπάρτη. Ὡς εἶχον τὰ πράγματα, εὔκολον ἦτο νὰ εὑρεθῇ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου. Τοιαύτη δ' ἐδόθη συμφώνως πρὸς τὴν κοινὴν ὁμολογίαν Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων κατὰ τὴν τέλεσιν κοινῆς ἑορτῆς ἐν τῷ

ἱερῷ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος, ὅπερ ἔκειτο ἐν τοῖς συνόροις τῶν δύο χωρῶν, κατὰ τὴν χώραν τὴν ἐπώνυμον τῶν Δενθαλίων, ἐκεῖ ὅπου σήμερον κεῖται ἐν στενῇ τινι κοιλάδι κατὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ Γομοβούνου τὸ ἐρημοκκλήσιον Παναγία ἡ Βολιμνιώτισσα.

Τῆς ἀφορμῆς ὁπωσδήποτε δοθείσης ἐξ ἔριδος ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεφάσισαν νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ ἥτις καὶ σήμερον ἄγει ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα εἰς τὴν τοῦ Παμίσου διὰ τοῦ σημερινοῦ Λεονταρίου τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως. Ὑπερβάντες δὲ τὰς ὑπωρείας τῆς Ἑλλενίτζας καὶ τὸ στενὸν Μακρυπλάγι κατέλαβον τὴν ὀρεινὴν Ἄμφειαν. Ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς, κειμένη ὅπου τὸ σημερινὸν Παλαιόκαστρον τῆς Κόκλας, εἶχε διὰ τὴν Μεσσηνίαν τὴν αὐτὴν σημασίαν ἣν εἶχε διὰ τὴν Ἀττικὴν ἡ κατοχὴ τῆς Δεκελείας. Κατέχοντες τὴν Ἄμφειαν ἠδύναντο οἱ Σπαρτιᾶται νὰ παρακωλύωσι τὴν ἐξ Ἀρκαδίας καὶ Ἄργους βοήθειαν τῶν Μεσσηνίων, ὧν τοὺς ἀγροὺς ἐδῄουν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκ τοῦ ὀχυροῦ αὐτῶν ὁρμητηρίου. Ἀλλ' οἱ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Εὐφάην ἀντεῖχον γενναίως εἰς τὰς προςβολὰς τῶν Λακεδαιμονίων βασιλέων Θεοπόμπου καὶ Πολυδώρου, δῃοῦντες καὶ αὐτοὶ τὰ παραθαλάσσια τῆς Λακωνικῆς. Ὁ πόλεμος παρετείνετο. Τρὶς συνεκροτήθησαν μεγάλαι φονικαὶ μάχαι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου. Ἐν μιᾷ τούτων ἐφονεύθη αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Μεσσηνίων Εὐφάης. Τέλος οἱ Μεσσήνιοι, μὴ δυνάμενοι νάντιστῶσιν εἰς τὰς δῃώσεις τῶν Σπαρτιατῶν, ἀφῆκαν τὴν πεδινὴν χώραν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων καὶ ἐκλείσθησαν μετὰ τοῦ νέου αὐτῶν βασιλέως Ἀριστοδήμου ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἰθώμης, ἥτις μόλις τὸ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ πολέμου ἔπεσε, πιθανῶς τῷ 716 π. Χ. Οἱ Μεσσήνιοι κατέλιπον τὴν Ἰθώμην, τὰ δὲ τείχη αὐτῆς ἐκρήμνισαν οἱ Σπαρτιᾶται, ἀναθέντες ἐκ τῶν λαφύρων τρίποδας χαλκοῦς εἰς τὸ ἐν Ἀμύκλαις ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τῶν δὲ Μεσσηνίων τινὲς μὲν ἔφυγον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὸ Ἄργος καὶ τὴν Σικυῶνα, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἐν τοῖς πολέμοις αἰχμαλωτισθέντων ἢ ἐν τῇ χώρᾳ ἄλλως ὑπολειφθέντων Μεσσηνίων ἠναγκάσθησαν νὰ καλλιεργῶσι τὸ ἑξῆς ὡς εἵλωτες τὴν γῆν, ἥτις ἀναδασθεῖσα διενεμήθη εἰς τοὺς ἀκλήρους τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλὰ πόλεις τινές, πιθανῶς μὴ λαβοῦσαι ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀγῶνα, ἐτάχθησαν εἰς τὰς περιοικίδας· οἱ τοιοῦτοι νέοι περίοικοι κατῴκουν κυρίως κατὰ τὰ παραθαλάσσια. Οἱ ἡττημένοι ἠναγ-

κάσθησαν ἀπὸ τοῦδε νὰ θεωρῶσιν ὡς μητρόπολιν τὴν Σπάρτην, εἰς αὐτὴν κομίζοντες τὸ ἥμισυ ἁπάντων τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην μεταβαίνοντες μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν κατὰ τὰς ἐκφορὰς τῶν βασιλέων καὶ ἄλλων τῶν ἐν τέλει, ὅπως μετὰ τῶν κυρίων αὐτῶν θρηνῶσι μελανηφοροῦντες τοὺς κηδευομένους.

Παρῆλθεν οὕτω μία, παρῆλθον δύο γενεαὶ καθ' ἃς οἱ Μεσσήνιοι ἐβάσταζον τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας *ὥςπερ ὄνοι καταπονούμενοι ὑπὸ μεγάλων βαρῶν*. Οἱ υἱοὶ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Ἰθώμης εἶχον ἀποθάνει δοῦλοι, καὶ δοῦλοι ἔζων οἱ ἔγγονοι αὐτῶν. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ οἱ διὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐξοικισμῶν ἀποδεκατισθέντες Μεσσήνιοι ἐπληθύνθησαν ἤδη, αἱ δὲ πιέσεις τῶν κατακτητῶν προήγαγον τὸ φρόνημα τῆς νέας γενεᾶς, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐκ νέων ἀπείρων μὲν ἔτι τοῦ πολέμου, ἀλλὰ λαμπρῶν τὰ φρονήματα καὶ προτιμώντων νἀποθάνωσιν ἐν ἐλευθέρᾳ τῇ πατρίδι μᾶλλον ἢ νὰ δουλεύωσιν εὐδαιμόνως. Ἡ βορεία πεδιὰς τῆς Μεσσηνίας καὶ αἱ πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν ὑπώρειαι ὑπῆρξαν τὸ φυτώριον τῶν ἀλκίμων τούτων προμάχων τῆς μεσσηνιακῆς ἐλευθερίας. Ἑστία δὲ τῆς ἀποστασίας ἐγένετο ἡ Ἀνδανία, ἧς ἐρείπια σῴζονται ἀκόμη ἐν τῇ θέσει Ἑλληνικὸ πλησίον τοῦ μικροῦ χωρίου Τρύφα. Κατέχοντες τὴν Ἀνδανίαν ἠδύναντο οἱ ἀποστάται οὐ μόνον βοηθείας νὰ λάβωσιν ἀπὸ τῆς βορείας Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ἀρκαδικὰ ὄρη. Ἀργεῖοι, Πισᾶται ὑπὸ τὸν Πανταλέοντα καὶ Ἀρκάδες ὑπὸ τὸν βασιλέα τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ Ἀριστοκράτην ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν Μεσσηνίων. Ἀλλὰ τὴν πᾶσαν τῆς ἀποστασίας δύναμιν ἐνεψύχου καὶ συνεκέντρου Ἀριστομένης ὁ Αἰπυτίδης, πολεμιστὴς γενναῖος καὶ ἀκαταπόνητος, ἀξιωθεὶς ἐπ' αἰῶνας ὅλους τιμῶν ἥρωος καὶ ᾀσμάτων ὑμνητικῶν. Ὁ πόλεμος δικαίως ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη ἀριστομένειος, καθότι οἱ Σπαρτιᾶται ἐπὶ μακρὸν ᾐσθάνθησαν τὴν δεινότητα τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ ὑπὸ τὸν Ἀριστομένην ἀποστασία ἐδίδαξεν αὐτοὺς τὰ πολυδάκρυα ἔργα τοῦ Ἄρεως καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ ἀργαλέου πολέμου. Μέχρι κόρου ἐγεύσθησαν κατὰ τὸν ἀριστομένειον πόλεμον οἱ Σπαρτιᾶται τῆς φυγῆς καὶ τῆς διώξεως. Καὶ δὲν ὑπέφερον μόνον οἱ ἐκ Σπάρτης ἐλθόντες ὅπως κατευνάσωσι τὴν στάσιν, ἀλλὰ τὰ πάνδεινα ἔπασχον ὅσοι τῶν Λακεδαιμονίων εἶχον ἐν Μεσσηνίᾳ γαίας κληρωθείσας εἰς τοὺς πάππους αὐτῶν μετὰ τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον. Οἱ ἐπαναστάται, ὡς εἰκός, μετ' ἰδίας τινὸς μανίας ἐστρέφοντο κατὰ τῶν ἀγρῶν τούτων οὓς ὄντας πατρῴους αὐτῶν ἐνέμοντο τώρα οἱ ξένοι κατακτηταί· οἱ ἀγροὶ

ἔμειναν ἀγεώργητοι, καὶ εἰς τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου προςετέθη ἡ σιτοδεία καὶ ἡ ἐμφύλιος ῥῆξις, καθότι οἱ πενόμενοι Σπαρτιᾶται τῆς Μεσσηνίας ἀπήτουν νὰ χορηγηθῶσιν αὐτοῖς κτήματα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα πρὸς διατροφήν των. Ἡ θέσις τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας ἦτο κρίσιμος. Εὐτυχῶς οἱ περίοικοι τῆς Λακωνικῆς ἔμειναν πιστοί· Ἄλλως φαίνεται ἐν τῷ γενικῷ κλονισμῷ σαλευομένη καὶ αὐτὴ ἡ βασιλεία, ἧς εἶχεν ἤδη, ὡς θὰ ἴδωμεν, σπουδαίως περισταλῆ ἡ δύναμις μετὰ τὸν πρῶτον κατὰ τῶν Μεσσηνίων πόλεμον. Ἐν τῇ σπουδαίᾳ ταύτῃ καὶ κρισίμῳ διὰ τὴν Σπάρτην στιγμῇ ἔσωσεν αὐτήν, ἐνεθάρρυνε τὰ τεταραγμένα πνεύματα, ἐνέπνευσε τὴν ἁρμονίαν, ἐκραταίωσε τὴν εὐνομίαν ὄχι τις τῶν βασιλέων, ἀλλ' ἀνὴρ τὸν ὁποῖον οἱ μεταγενέστεροι παρίστανον χωλὸν Ἀθηναῖον διδάσκαλον καὶ στιχουργόν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶνε ὁ Λάκων ποιητὴς Τυρταῖος.

Ἡ ποίησις δύναται βεβαίως μεγάλα νὰ κατορθώσῃ, ὅταν εἶνε γέννημα ἀληθοῦς ἐμπνεύσεως· ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτῆς αὐξάνει διὰ τῆς μουσικῆς. Ἐν τούτῳ τῷ συνδέσμῳ ἔγκειται ἡ ἐντύπωσις ἣν ἐνεποίησαν εἰς τοὺς ἀποδειλιάσαντας καὶ καταβεβλημένους Σπαρτιάτας τὰ ἐμβατήρια τοῦ Τυρταίου, τὰ ὁποῖα ἔψαλλον ὅλοι οἱ στρατιῶται συνοδευόμενα ὑπ' αὐλῶν. Διὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ποιημάτων ὁ Τυρταῖος ὑπεμίμνησκεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὴν καρτερίαν τῶν πάππων των, τὴν δόξαν τοῦ πρώτου κατὰ τῶν Μεσσηνίων πολέμου. Ἔψαλλεν εἰς αὐτοὺς τὴν Σπάρτην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ Κρονίων, ὁ σύζυγος τῆς καλλιστεφάνου Ἥρας, ὁ Ζεὺς ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἡρακλείδας, καὶ ἀνεζωπύρει τὸν πεσόντα πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Σπάρτης σεβασμόν. Ἐνθαρρύνων τοὺς συμπολίτας παρώτρυνεν αὐτοὺς εἰς τολμηροὺς ἀγῶνας, ἐμεγαλοποίει τὴν τιμὴν τοῦ νικητοῦ καὶ κατεκεραύνου τὴν αἰσχύνην τοῦ δειλοῦ καὶ ἀπολέμου.

Τί τιμὴ 'ς τὸ παλληκάρι ὅταν πρῶτο 'ς τὴ φωτιὰ
σκοτωθῇ γιὰ τὴν πατρίδα μὲ τὴν σπάθα 'ς τὴ δεξιά!
Πόσῳ λυπηρὸ νἀφήσῃ τὴν πατρίδα τὴν γλυκειά,
τὰ καλά του τὰ χωράφια καὶ νὰ ζῇ μὲ διακονιά·
μὲ γονειὸ νὰ παραδέρνῃ, μὲ γυναῖκ' ὡμορφονειά,
μὲ γερόντισσα μητέρα καὶ μ' ἀνήλικα παιδιά·
κι' ἀπ' τὴ στέρησι καὶ φτώχεια ὅπου 'πάῃ, ὅπου σταθῇ,
νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἶνε 'ς ὅλους ἡ ζωή του μισητή.
νὰ 'ντροπιάζῃ τὴ γενειά του, νὰ 'ντροπιάζεται κι' αὐτὸς
καὶ ποτὲ νὰ μήν του λείπῃ ἀπ' τὰ χείλη ὁ στεναγμός!

Τέτοιον ἄνθρωπον καθένας ζωντανὸν καταφρονᾷ,
μηδ' ἀφοῦ 'ς τὸν τάφον πέσῃ, τὄνομά του μελετᾷ.
Εἰς τὴν μάχην ἂς χυθοῦμεν ὅλοι μ' ἄφοβη καρδιά,
ὁ καθένας ἂς 'πεθάνῃ γιὰ πατρίδα, γιὰ παιδιά.
'Σ τὴ φωτιὰ παλληκαράδες, γενῆτ' ὅλοι ἕνα κορμί,
'ς τὴ φωτιά, μὴ 'ντροπιασθῆτε 'σὰν φυγάδες, 'σὰν δειλοί.
Λεοντόκαρδο τὸ στῆθος καθενός σας ἂς φανῇ·
τοὺς ἐχθροὺς σας πολεμοῦντες μὴ ψηφᾶτε τὴ ζωή.
Νὰ μὴ φύγετε κι' ἀφῆστε τὰ σεβάσμια γηρατειά,
'πῶχουν ἄχαμνὰ τὰ χέρια καὶ τὰ γόνατα βαρειά.
'Εντροπή σας, ἐντροπή σας, ἀπ' ὀπίσω νἄν' ὁ νειός,
κι' ὁ ἀδύνατος ὁ γέρος νὰ 'πεθάνῃ 'μπροστινός,
'πώχει κάτασπρα τὰ γένεια, κάτασπρη τὴν κεφαλή,
κ' εἰς τὰ χώματα νἀφίνῃ τὴν ἀδούλωτη ψυχή.
"Ολ' οἱ κίνδυνοι, οἱ πόλεμοι, ὅλοι πρέπουν εἰς τὸ νειό,
εἰς τὸ νειὸ πολέμοι πρέπουν, 'ποῦ τὸ σῶμα ἔχ' ἀνθηρό.
Σεβαστὸς εἶνε 'ς τοὺς ἄνδρας, 'ς ταῖς γυναῖκαις ποθητός,
εὔμορφος ἂν πρωτοπέσῃ κ' εἰς τὸν πόλεμο νεκρός.
"Ας ριφθῇ 'μπροστὰ 'ς τὸν γέρο κι' ἄσειστος ἂς στυλωθῇ,
καὶ τὰ 'δόντια του ἂς σφίξῃ, μέσ' 'ς τὸ αἷμ' ἂς κυλισθῇ.*

Τοιαῦτα ἐμβατήρια καὶ τοιαῦται ἐλεγεῖαι ὕψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Τυρταίου φρονηματισθέντες ἐπελήφθησαν γενναιότερον τοῦ κατὰ τῶν Μεσσηνίων ἀγῶνος. Οὐκ ὀλίγον δ' ἐβοήθησεν αὐτοὺς καὶ ἡ προδοσία τοῦ βασιλέως τῶν 'Αρκάδων 'Αριστοκράτους, ὅστις, δελεασθεὶς διὰ χρημάτων, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπικειμένης μεγάλης μάχης μεταξὺ Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων ἐν Μεσσηνίᾳ παρὰ τὴν λεγομένην Μεγάλην Τάφρον, ἐγκατέλιπε πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης τοὺς συμμάχους αὐτοῦ. Οἱ Μεσσήνιοι, ἐπτοημένοι ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν 'Αρκάδων καὶ κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ὑπέστησαν δεινὴν ἧτταν. Τότε οἱ ἐγκαταλελειμμένοι Μεσσήνιοι, μὴ δυνάμενοι νὰ μείνωσιν ἐν ταῖς πεδιάσιν, ἀπεχώρησαν εἰς τὰ ὀρεινὰ σύνορα τῆς 'Αρκαδίας. Ἡ ἀπότομος καὶ δυσπρόσιτος Εἶρα ἔγεινε τὸ στρατόπεδον τῶν ὑπολειπομένων Μεσσηνίων. Ὡς ἐν τῷ πρώτῳ μεσσηνιακῷ πολέμῳ τὸ ὄνομα τοῦ 'Αριστοδήμου εἶνε

* Ἐλευθέραν μετάφρασιν τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη.

Η ΝΕΛΛ.

στενῶς συνδεδεμένον πρὸς τὴν Ἰθώμην, οὕτω κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἀποστασίαν τῶν Μεσσηνίων ἡ Εἶρα δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ χωρὶς τοῦ Ἀριστομένους. Ἡ Εἶρα κρύπτεται εἰς τὰς πτυχὰς λευκοῦ καὶ ἀποτόμου ὄρους, τὸ ὁποῖον περιβάλλουσι ῥύακες ἑνοῦντες ἐκεῖ πλησίον τὰ ὕδατά των μετὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀρκαδικοῦ Λυκαίου ἐκπηγάζοντος ποταμοῦ, τῆς Νέδας. Ἐπὶ τοῦ δυςπροσίτου ἐκείνου ὄρους ὠχυρώθησαν οἱ Μεσσήνιοι κατεσπευσμένως ἄνωθεν τοῦ χωρίου Κακαλέτρι τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας. Ἐκεῖθεν δ' ὁρμώμενος ὁ Ἀριστομένης οὐ μόνον ἐδῄου τὰ περίχωρα τῆς Μεσσηνίας, ἀλλὰ μετὰ τόλμης ἐπήρχετο καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς, ἣν ἀφ' ἑτέρου ἐδῄουν οἱ Μεσσήνιοι ἀπὸ τῆς Πύλου καὶ τῆς Μεθώνης. Τοιοῦτος κλεφτοπόλεμος, ἄς μοι συγχωρηθῇ ἡ νεωτερικὴ αὕτη ἔκφρασις, διήρκεσεν ἔτη πολλά, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ αἰωνίως. Μετὰ ἑνδεκαετεῖς ἀγῶνας τὸ δέκατον ἕβδομον τῆς ἀποστασίας ἔτος ἡ Μεσσηνία ὑπετάγη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τῷ 628 π.Χ. Καὶ ὅσοι μὲν τῶν Μεσσηνίων ἔμειναν περὶ τὴν Εἶραν ἢ καὶ ἑτέρωθί που τῆς Μεσσηνίας ἔγειναν εἵλωτες τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ δὲ μετὰ τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον εἰς Λακεδαιμονίους παραχωρηθέντες κλῆροι ἀπεδόθησαν εἰς τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, καὶ διὰ νέας διανομῆς προςετέθησαν νέοι κλῆροι. Ἡ περιοχὴ τῆς Μεθώνης παρεχωρήθη εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ναυπλίας, τοὺς ὁποίους ὡς φρονοῦντας τὰ τῶν Σπαρτιατῶν εἶχεν ἐκδιώξει ἐκ τῆς πόλεως αὐτῶν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους Δαμοκρατίδας. Διετηρήθησαν δ' ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν πόλει οἱ Δρύοπες τῆς Ἀσίνης, οὓς μετὰ τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐγκαταστήσει ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀκτῇ τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου, παρέχοντες ἄσυλον εἰς φυγάδας ἐκδιωχθέντας ὑπὸ τῶν Ἀργείων ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἀργολικῆς πόλεως ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους φιλικῶν αἰσθημάτων. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Μεσσηνίων ἀπάτριδες ἔφυγον εἰς τὴν ξένην, ἄλλοι μὲν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, οἱ δὲ παραθαλάσσιοι εἰς τὴν Κυλλήνην καὶ ἐκεῖθεν ἀργότερον εἰς τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἰταλίας, τὸ Ῥήγιον, καὶ εἰς τῆς ἀπέναντι Σικελίας τὴν Ζάγκλην, ἡ ὁποία παρ' αὐτῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα Μεσσήνη, τὸ ὁποῖον διασώζει καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ὁ δὲ Ἀριστομένης λέγεται ἀποθανὼν ἐν Ῥόδῳ, ὅπου ἐξέδωκεν εἰς γάμον μίαν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα Δαμάγητον, τὸν πρόγονον τοῦ Διαγόρα καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ ἐγγόνων, τῶν Διαγοριδῶν, οἵτινες ἀπεκομίσαντο πολλοὺς τοὺς ἀπὸ τῶν πανελληνίων ἀγώνων στεφάνους.

Ἡ Μεσσηνία ἐξέλιπεν οὕτως ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορία
Δευτέρα ἀτυχὴς ἀποστασία κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα π.Χ. συνετέλ
σεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐρημώσεως τῆς εὐδαίμονος χώρας. Τέλ
οὐχὶ διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τῆς συμπαθείας καὶ τῶν ἐνε
γειῶν ξένου νικητοῦ τῆς Σπάρτης, τοῦ Θηβαίου Ἐπαμεινώνδου, ε
ἴδωμεν τὴν Μεσσηνίαν ἀναβιοῦσαν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς εἰς τὸν βα
σιλέα τῶν Μακεδόνων ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος.

Τοιαύτη ἡ ξηρὰ ἀλήθεια τῆς ἱστορίας τῶν μεσσηνιακῶν πολέμω
ἀλήθεια σκληρὰ διὰ τὴν ταλαίπωρον Μεσσηνίαν. Ἐν ταῖς ὀλίγαις σ
λίσι, δι' ὧν ἐξεθέσαμεν τὰ κατὰ τοὺς ἀτυχεῖς πολέμους τῶν Μεσση
νίων, διὰ βραχέων ἐχαράχθησαν αἱ κυριώταται περιπέτειαι τῶν ἀγω
νων. Ἀλλ' ὅπως ἡ εἰκὼν γείνῃ πλήρης, πρέπει νὰ ἀναλογισθῶμεν τὰ
μακρὰς ὀδύνας, τὰς ἐναγωνίους ταλαιπωρίας, τὴν ἄπελπιν πάλην ὀλ
κλήρου λαοῦ μαχομένου ὑπὲρ ἑστιῶν καὶ γυναικῶν καὶ παίδων· πρέπει ν
φαντασθῶμεν τοὺς ἀλαλαγμοὺς οὓς ἀντήχησαν τὰ δασώδη ὕψη τῆς Ἰθώ
μης καὶ τοὺς γόους οἵτινες ἐξεπέμφθησαν κατὰ τὰς ἀκρωρείας τῆς Εἴρα
πρέπει νὰ ἀναπλάσωμεν τὸν ἡρωισμὸν καὶ τὰς θυσίας, τὸν πόνον καὶ τ
ἀπελπισμὸν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ μεσσηνιακοῦ λαοῦ, τοῦ Ἀριστοδήμου κ
τοῦ Ἀριστομένους. Ἡ ἱστορία, οἱονεὶ πτοουμένη περὶ τοὺς νικητάς, ἀπ
σιώπησεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ἀγώνων τῶν ἡττη
μένων. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ τῶν Μεσσηνίων μνήμη δὲν ἐλησμόνησε τὰς ὀδύ
νηρὰς πικρίας τῶν πολέμων οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ δουλείᾳ, δὲν ἐλησμόνησ
τοὺς μεγάλους νεκροὺς τῆς πατρίδος οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ ἐξορίᾳ. Καὶ ὅ
οἱ κήρυκες τοῦ Ἐπαμεινώνδου συνεκάλεσαν τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλη
νίδος γῆς ἐσκορπισμένους Μεσσηνίους, τότε μεταξὺ κτιζομένων τῶν πό
λεων ἀνεζωογονήθησαν αἱ κρύφιαι ἀναμνήσεις τῶν μεσσηνιακῶν ἀγώνω
Τότε ποίησις καὶ ἀλήθεια ἀνεμίχθησαν εἰς ἓν κρᾶμα ἐπαγωγόν, τ
ὁποῖον εἵλκυσε ῥήτορας καὶ ποιητάς. Εἰς τὰς ἐν μέρει μυθώδεις τούτο
διηγήσεις εὑρίσκομεν τὸν Ἀριστόδημον σφάζοντα χάριν τῆς πατρίδο
τὴν ἰδίαν θυγατέρα καὶ αὐτοκτονοῦντα ἔπειτα, ὅτε κατεδίωκεν αὐτὸ
τὸ φάσμα τῆς θυγατρός· τὸν Ἀριστομένην εἰσερχόμενον νύκτωρ εἰς τὴ
Σπάρτην καὶ ἀναθέτοντα εἰς τὸν ναὸν τῆς χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς ἀσπίδ
φέρουσαν ἐπιγραφὴν «ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν»· τὸν αὐτὸν Ἀριστομένη
συλλαμβανόμενον καὶ διαφεύγοντα θαυμασίως τὰς χεῖρας τῶν συλλαβό
των, ῥιπτόμενον εἰς τὸν Κεάδαν καὶ ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ βαράθρου παρα
δόξως τῇ βοηθείᾳ ἀλώπεκος. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων τούτων ῥητορικῶ

καὶ ποιητικῶν ἔργων ἀπορρέουσι πολλὰ θαυμαστὰ καὶ μυθιστορικὰ ἐπεισόδια περὶ τῶν μεσσηνιακῶν πολέμων. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πολλαὶ τῶν διηγήσεων δὲν ἀπέχουσι πολὺ τοῦ ἀληθοῦς. Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ὑστάτων ἀγώνων τῶν Μεσσηνίων ἐπὶ τῆς Εἴρας, ἣν παρέχει εἰς ἡμᾶς ὁ ἀρχαῖος Παυσανίας, παραλαμβάνων παρὰ τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ Ῥιανοῦ, θὰ περιέχηται βεβαίως πολλὴ ἀλήθεια ἱστορική. Ἀληθὴς μάλιστα φαίνεται ἡ ἄλλως ποιητικωτάτη σκηνὴ τῆς ἐξόδου τῶν Μεσσηνίων ἐκ τῆς Εἴρας, ὅτε ἀπωλέσθη πλέον πᾶσα ἐλπίς. Καὶ νομίζομεν ὅτι βλέπομεν ἀληθῶς τὸν Ἀριστομένην ἀνακαλοῦντα ἀπὸ τῆς μάχης τοὺς Μεσσηνίους, τάσσοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα εἰς τὸ μέσον τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐκεῖνον προπορευόμενον μετὰ τῆς ἀκολουθίας του καὶ δεικνύοντα εἰς τοὺς νικητὰς διὰ τῆς κεκλιμένης κεφαλῆς καὶ τοῦ καταβεβιβασμένου δόρατος ὅτι ἐζήτει διέξοδον καὶ ὅτι εἶχεν ἤδη ἀποφασίσει τὴν ἀποχώρησιν. Ἡ σκηνὴ αὕτη εἶνε συγκινητικὴ εἰκὼν ποιητοῦ, ἀλλ' εἶνε συγχρόνως πικρὰ ἀλήθεια τῆς ἱστορίας, ἀναγραφούσης τὴν μοιραίαν ἧτταν λαοῦ δουλουμένου.

Οἱ Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι ὑπῆρξαν σπουδαιότατοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σπάρτης. Δι' αὐτῶν οὐ μόνον ἡ περιοχὴ τοῦ σπαρτιατικοῦ κράτους ἐδιπλασιάσθη, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικαὶ μεταβολαὶ ἐγένοντο ἄξιαι λόγου πολλοῦ, οὐ μόνον πολιτικαί, ἀλλὰ καὶ κοινωνικαί. Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν πλήρη σημασίαν τῶν μεσσηνιακῶν πολέμων διὰ τὴν Σπάρτην πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος δὶς ἐπὶ δύο ὅλας δεκάδας ἐτῶν ὅλη ἡ προσοχή, ὅλη ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης εἶχε στραφῆ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας καὶ τὴν ἐμπέδωσιν αὐτῆς. Ἡ κατάκτησις αὕτη ἀπῄτησε τὰς θυσίας ὅλων τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἡ ἀμοιβὴ τῶν θυσιῶν τούτων. Κατὰ τοὺς ἀγῶνας οὓς προεκάλεσεν ἡ κατάκτησις, ἡ δύναμις τῆς βασιλείας ἠδύνατο ναὐξηθῇ εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον· πρὸς τοῦτο δὲ ἤρκει ἡ συνεννόησις τῶν δύο βασιλικῶν οἴκων. Ἀνεπαρκὴς ἀμοιβὴ τῶν ἀγωνισθέντων ἢ ἄδικος διανομὴ τῆς κατακτηθείσης γῆς, ἀντίστασις κατὰ τῶν ἀπὸ τῆς βασιλείας κινδύνων ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσιν ἐσωτερικὰς διασαλεύσεις καὶ ταραχὰς ἐχούσας μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν Σπάρτην. Πάντα δὲ ταῦτα δὲν ἔλειψαν. Εὐθὺς μετὰ τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον ἡ Σπάρτη παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς σπαρασσομένη ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Βλέπομεν τὸν Πολύδωρον, τὸν ἕτερον τῶν δύο βασιλέων τῆς Σπάρτης εἰς οὓς ὀφείλεται ἡ κατάκτησις τῆς Μεσσηνίας, φονευόμενον ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης ὑπὸ τοῦ Πολεμάρχου.

Ὁ θανὼν βασιλεὺς τυγχάνει ἐξαιρέτων τιμῶν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν,
ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν φονέα ἱδρύεται δημόσιον μνῆμα ἐν Σπάρτῃ. Βλέπομε
ἔπειτα τὸν συμβασιλέα τοῦ Πολυδώρου Θεόπομπον διδόντα πραγματι
κὴν ὕπαρξιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐφόρων καὶ μετριάζοντα τὴν δύναμι
τῆς βασιλείας. Βλέπομεν τοὺς λεγομένους Παρθενίας μετὰ στάσιν ἀπο
τυχοῦσαν ἀπερχομένους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Φαλάνθου εἰς τὴν κάτι
Ἰταλίαν καὶ κτίζοντας τὴν πόλιν Τάραντα. Σπουδαῖα γεγονότα μαρ
τυροῦντα τὸν σάλον ὁ ὁποῖος ἐκλόνισε τὴν Σπάρτην μετὰ τὴν κατάκτη
σιν τῆς Μεσσηνίας. Καὶ διὰ μὲν τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Παρθενιῶν ὑπ
τὸν Φάλανθον ἐξέλιπεν ἡ φιλοτάραχος μερὶς δυσηρεστημένων πολιτῶν, ο
ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ προξενήσωσι ταραχὰς βλαβερὰς διὰ τὴν Σπάρτην
Ἡ δ᾽ ἐγκατάστασις τῆς μεγαλειτέρας ἀρχῆς τῶν ἐφόρων ὑπῆρξε πιθα
νώτατα παραχώρησις τῆς βασιλείας πρὸς τὸν δῆμον, δι᾽ ἧς ἐπανήρχετ
ἡ ἰσορροπία τῶν ἐξουσιῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἡ ὁποία εἶχε διαταραχθ
μετὰ τὰς ἐπιφανεῖς νίκας τῶν βασιλέων κατὰ τῶν Μεσσηνίων. Οὐχ
μικρὰ δυσαναλογία μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἰσχύο
τῶν βασιλέων καὶ τῆς γερουσίας ἐπῆλθε βεβαίως διὰ τῆς ἐπὶ Πολυδώ
ρου καὶ Θεοπόμπου εἰσαγωγῆς εἰς τὴν νομοθεσίαν τῆς Σπάρτης τῆ
ῥήτρας, καθ᾽ ἣν οἱ βασιλεῖς μετὰ τῶν γερόντων εἶχον τὸ δικαίωμα να
μὴ ἐπικυρῶσι τὰς σκολιὰς, ἤτοι στρεβλὰς, ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας το
λαοῦ καὶ νὰ διαλύωσι τὸν σύλλογον τοῦ δήμου. Πρώτη ἐκδήλωσις τῆ
ἀντιδράσεως ἐναντίον τῆς αὐξανούσης βασιλικῆς ἰσχύος ὑπῆρξε τὸ τόλ
μημα τοῦ Πολεμάρχου, φονεύοντος τὸν Πολύδωρον. Φυσικὴ δὲ συνέπει
τῆς ἀντιδράσεως ταύτης ἦτο ἡ ὑποχώρησις τῆς βασιλείας, ἀποβαλ
λούσης μέγα μέρος τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς χάριν τῶν ἐφόρων.

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐφόρων ὑπῆρχε πιθανῶς καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον ἤδ
ἐν τῷ πολιτεύματι τοῦ Λυκούργου· ἀλλ᾽ ἡ ἐξουσία αὐτῶν περιωρίζετο
φαίνεται, εἰς τὴν ἐφορείαν τῆς ἀγορᾶς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτον μεσση
νιακὸν πόλεμον ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἀπουσίας τῶ
βασιλέων ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀνεπτύχθη, ἀνατεθέντων εἰς τοὺς ἐφόρους τινῶ
ἐκ τῶν δικαστικῶν καὶ ἄλλων δικαιωμάτων τῆς βασιλείας. Τοῦτο δ
ὑπῆρξε τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν ἐφόρων, οἵτι
νες ἀπὸ ὑπαλλήλων τῶν βασιλέων ἔγειναν κατὰ μικρὸν ἄρχοντες το
δήμου, παρ᾽ οὗ καὶ ἐξελέγοντο ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις. Οἱ ἔφοροι ἔγεινα
κατ᾽ ὀλίγον οἱ ἐπόπται τῆς ἀττικῆς τάξεως καὶ οἱ φρουροὶ τῶν νόμων
οἱ ἐπιτηρηταὶ τῶν περιοίκων καὶ τῶν εἱλώτων, οἱ λαμβάνοντες τὰ

εὐθύνας τῶν βασιλέων καὶ δικάζοντες αὐτοὺς καὶ ἐν ἀνάγκῃ ῥίπτοντες αὐτοὺς εἰς τὴν εἱρκτήν, οἱ συγκαλοῦντες τὴν ἀπέλλαν καὶ τὴν γερουσίαν, οἱ τὰ τῶν πολέμων τὸ μὲν ἀποφασίζοντες, τὸ δὲ ἐκτελοῦντες καὶ συνοδεύοντες τοὺς βασιλεῖς εἰς τὰς μάχας. Οὐδὲν χαρακτηριστικώτερον τῆς μεγάλης ἰσχύος τῶν ἐφόρων μετὰ τοὺς μεσσηνιακοὺς πολέμους παρὰ τοῦτο, ὅτι ἦσαν οἱ μόνοι μὴ ἀνιστάμενοι ἐκ τῶν δίφρων αὐτῶν πρὸ τῶν βασιλέων, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας αὐτοὶ βλέποντες ὑπεξανισταμένους πρὸ αὐτῶν τοὺς βασιλεῖς.

Μετὰ τὸν πρῶτον τῶν μεσσηνιακῶν πολέμων δὲν ἐπῆλθον μόνον πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἐν Σπάρτῃ, ἀλλὰ καὶ κοινωνικαί. Ἀξιοσημείωτος ἰδίως εἶνε ἡ θεραπεία τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, ἣν βλέπομεν ἀναπτυσσομένην ἐν Λακεδαίμονι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος. Οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης διαδόσεως τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς ἦσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν κοινωνικοὶ καὶ θρησκευτικοί, ἀφ' ἑτέρου δὲ στρατιωτικοί. Τὰ μελοποιημένα ποιήματα τοῦ Λεσβίου Τερπάνδρου ἐπανέφερον τὴν ὁμόνοιαν εἰς τὴν ὑπ' ἐμφυλίων ἐρίδων σαλευομένην πόλιν, οἱ δὲ θρησκευτικοὶ αὐτοῦ ὕμνοι, οἵτινες ἐψάλλοντο ὑπὸ ἑνὸς ἀνδρός, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῆς ἑπταχόρδου κιθάρας, συνεδέθησαν πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν Καρνείων, ἑορτῆς πανηγυριζομένης εἰς τιμὴν τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος καὶ ἐχούσης καθαρῶς στρατιωτικὸν χαρακτῆρα. Ὁ δὲ Θαλήτας, κληθεὶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κρήτης ὅπως διὰ τῆς μουσικῆς ἀπαλλάξῃ τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοῦ κατασχόντος αὐτὴν λοιμοῦ, εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν τὴν λυρικὴν ποίησιν, τὸν ἐνόπλιον χορὸν τῆς πυρρίχης, τὸν παιᾶνα. Δι' αὐτοῦ δ' εἰσήχθησαν μετὰ τὴν ἐν Θυρέᾳ νίκην τῶν Σπαρτιατῶν αἱ γυμνοπαιδίαι, καθ' ἃς χοροὶ ἀνδρῶν καὶ παίδων ὠρχοῦντο ᾄδοντες μέλη πολεμικά. Κατὰ τὰς γυμνοπαιδίας ἐψάλλοντο ἀργότερον καὶ τὰ ᾄσματα τοῦ Ἀλκμᾶνος, ποιητοῦ ἐκ Σάρδεων τῆς Λυδίας, ὅστις ἐγκατασταθεὶς ἐν Σπάρτῃ ἐνεστερνίσθη τὸν λακωνικὸν βίον καὶ ἔμιξε τὴν λυδίαν ἁρμονίαν εἰς τὴν δωρικὴν λύραν. Τοῦ Ἀλκμᾶνος τὰ ἐπιφανέστατα ποιήματα ἦσαν τὰ ὑπὸ χοροῦ παρθένων ᾀδόμενα ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ αὐλοῦ καὶ τῆς κιθάρας. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ παρθένια ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἐνέπνεεν εἰς τὸν Λυδὸν ποιητὴν ὁ ἄπυρος οἶνος τῶν ὀχθῶν τοῦ Οἰνοῦντος ἢ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα ἡ ξανθὴ Μεγαλοστράτα ἢ ἡ καλλονὴ τῆς εὐοφθάλμου Ἀγιδοῦς καὶ τῆς εὐπλοκάμου Ἀγησιχόρας. Οὕτως ἤδη ἐνωρὶς καὶ πρὸ τοῦ Τυρταίου, ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας, ἡ μοῦσα συνέ-

τεινεν ἐν Σπάρτῃ ὅπως αἱ ἑορταὶ τῶν θεῶν ἀποβαίνωσι μεγαλο
στεραι, οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες τῶν Σπαρτιατῶν ἐνθουσιαστικώτε
χορικαὶ μελῳδίαι ἀναπτερωτικώτεραι. Ψάλλοντες οἱ Σπαρτιᾶ
εὐμόλπων ὕμνων τὰ εὐχαριστήρια εἰς τοὺς θεοὺς τοὺς ὁδηγοῦντας
εἰς τὰς μάχας, συνοδεύοντες διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ ᾄσματ
γυμνασίας αἵτινες ἀπήρτιζον τὸ σῶμα ῥωμαλέον, ἑλκύοντες δι
μελῳδίας καὶ αὐτὰς τὰς γυναῖκας εἰς στάσιν ἀρρενωπὴν, κατέ
τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν ἐν τῶν λαμπροτάτων θεμελίων τοῦ
καὶ ἐν τῶν κυριωτάτων ὀργάνων τοῦ πολέμου. Καὶ ἠδύναντο ν
λωσι μετὰ τοῦ Τερπάνδρου ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ χώρα

ὅπου ἡ λόγχη τῶν νέων ἀκμάζει κ' ἡ εὔφωνος μοῦσα
κ' ἡ εὐρυάγυια δίκη ἡ ἔργων λαμπρῶν παραστάτις.

δ'

Οἱ περὶ τὸν ἰσθμὸν Δωριεῖς.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας, τῆς Λακωνικῆς, τῆς
λίδος ὑπὸ τῶν Δωριέων λέγεται ὅτι τὴν Κόρινθον κατέλαβεν ὁ
κλείδης Ἀλήτης οὐκ ἄνευ ἀγώνων. Ὡς ἡ κατάκτησις τῆς Μεσ
ἔγεινεν ἀπὸ τῆς Στενυκλάρου ὡς ὁρμητηρίου τῶν Δωριέων, ἡ τ
κωνικῆς ἀπὸ τῶν Ἀμυκλῶν, ἡ τοῦ Ἄργους ἀπὸ τοῦ Τημενίο
τὴν Κόρινθον κατέλαβον οἱ Δωριεῖς, ἐκ τῆς θαλάσσης ἐλθόντες,
ἐν τῷ Σαρωνικῷ κόλπῳ κειμένης Σολυγείας. Ἀλλ' οἱ Δωριεῖς
ὁλίγα ἦσαν ἐνταῦθα εἰς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, τοὺς Ἴωνας κ
θας, ὡς οἱ τῆς Λακωνικῆς καὶ οἱ τοῦ Ἄργους. Οἱ παλαιότερο
δὲν ἔγειναν εἵλωτες καὶ περίοικοι τῶν κατακτητῶν, ἀλλ' ἀν
μετ' αὐτῶν εἰς ἓν ὅλον. Πέντε φυλαὶ τῶν ἐγχωρίων προσῆλ
τρεῖς δωρικὰς, οὕτως ὥστε τὰ μέρη τῆς πόλεως ἔγειναν πε
Τοῦ ἀναμίκτου τούτου λαοῦ ἦρχεν ἀπὸ τοῦ Ἀλήτου πρῶτ
[illegible] βασιλεῖς ἐν τῇ χώρᾳ, ἥτις ὡς ἐκ τῆς θαυμασίας α
παρὰ τὸν ἰσθμὸν, [illegible] ἦτο [illegible] ἡ γέφυρα ἐπὶ τῆς δ
[illegible] καὶ [illegible] Ἀνατολὴ καὶ ἡ
[illegible] τῆς [illegible] καὶ [illegible]. Ὁ π
[illegible] βασιλεὺς Σ[illegible] κατὰ τοὺς αὐτοὺς κτίσ
[illegible] τῆς Κορίνθου [illegible] καὶ εἰση

τρείας τοῦ Μελικέρτου παρὰ τὸν ἰσθμόν, εἶνε ὁ τύπος τῶν ἐπιχειρητῶν καὶ ἐπιτηδείων Φοινίκων, οἵτινες, ἐγκατασταθέντες ἐν Κορινθίᾳ, εἰςήγαγον τὴν πορφυρευτικὴν καὶ τὰς τέχνας. Παρὰ τῶν τελευταίων Σισυφιδῶν, τοῦ Δωρίδα καὶ Ὑανθίδα, λέγεται παραλαβὼν ὁ Ἀλήτης τὴν βασιλείαν, ἥτις ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἡρακλειδῶν μέχρι τῆς πέμπτης γενεᾶς, ὅτε ὁ Βάκχις ἔγεινε γενάρχης νέας δυναστείας ἐν Κορίνθῳ. Οἱ δὲ ἀπὸ τούτου καλούμενοι Βακχιάδαι ἢ Βακχίδαι ἐβασίλευσαν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ὅτε ἤκμασεν ὁ Ἀργεῖος Φείδων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἴδομεν τὴν Κόρινθον συντελοῦσαν εἰς τὴν ἀμφικτυονίαν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τῶν Βακχιαδῶν πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ θεμελίωσις τῆς ναυτικῆς ἀκμῆς, τῆς ἐμπορικῆς εὐδοκιμήσεως καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐπιδόσεως τῶν Κορινθίων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ Κόρινθος διεκρίθη ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων. Οἱ Βακχιάδαι βασιλεῖς δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ παλαιοῦ αὐτῶν οἴκου, διὰ μὲν τῆς εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν παρεχομένης ἀναπτύξεως αὐξάνοντες τὸν πλοῦτον ἑαυτῶν καὶ τῆς πόλεως, διὰ δὲ τῶν τεχνῶν προάγοντες τὴν εὐημερίαν τῆς Κορίνθου καὶ τὴν δυναστικὴν αὐτῶν αἴγλην. Τὰς εὐγενεῖς τάσεις τῶν Βακχιαδῶν μαρτυρεῖ ἡ ἐκ τοῦ κόλπου τῆς ἰσχυρᾶς καὶ πολυκλάδου ταύτης οἰκογενείας βλάστησις τοῦ ποιητοῦ Εὐμήλου, ὅςτις ἐνέτεινεν εἰς ἔπη τὴν παλαιὰν δόξαν τῆς Κορίνθου καὶ τοὺς ἀρχαίους μύθους, τὴν Μήδειαν καὶ τὸν Ἰάσονα καὶ τὴν Ἀργὼ καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ τῶν Τιτάνων τοὺς κατὰ τῶν θεῶν ἀγῶνας.

Ἀλλ' ἡ βασιλεία τῶν Βακχιαδῶν δὲν διήρκεσε χρόνον μακρόν. Κατὰ τὴν τρίτην γενεὰν μετὰ τὸν Βάκχιν οἱ Βακχιάδαι διῃρέθησαν. Ὁ θρόνος τῆς Κορίνθου διηρπάγη ἀπὸ τοῦ νομίμου διαδόχου, τοῦ Τελέστου, ὄντος ἀνηλίκου. Ἀλλ' οὗτος ἡλικιωθεὶς ἐφόνευσε τὸν τότε κατέχοντα τὴν βασιλείαν υἱὸν τοῦ ἅρπαγος Ἀλεξάνδρου. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους Φείδων, ἀναμιχθεὶς εἰς τὰς ἔριδας ταύτας, εὗρεν, ὡς εἴδομεν, πιθανῶς κατ' αὐτὰς τὸν θάνατον. Καὶ ἐπεκράτησε μὲν ἐπί τινα χρόνον ὁ ὑπὸ τῶν Ἀργείων ὑποστηριχθεὶς Τελέστης, ἀλλ' ἡ διχόνοια εἶχεν ἤδη ἐμφωλεύσει εἰς τὸ μέσον τῶν Βακχιαδῶν, καὶ μετὰ δωδεκαετῆ βασιλείαν ὁ Τελέστης ἔπεσε νεκρὸς ὑπὸ τὴν δολοφόνον χεῖρα τῶν ἀπογόνων τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντος σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου. Μετὰ τοῦ Τελέστου συγκατέρρευσεν ὁ καθημαγμένος θρόνος τῶν Βακχιαδῶν τῷ 747 π.Χ.

Ἡ βασιλεία ἐν Κορίνθῳ κατελύθη δι' αὐτῶν τῶν Βακχιαδῶν, οἵτινες,

ἀποτελοῦντες μεγάλην ἀριστοκρατίαν ἐκ διακοσίων οἴκων ἀποκ σμένων τῶν ἄλλων πολιτῶν καὶ μὴ συγκοινωνούντων μετ' αὐτ ἐπιγαμίας, δυσαρέστως ἔβλεπον ἄρχοντα ἕνα μόνον ἐξ αὐτῶν καὶ μόνον ἀπολαύοντα τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἀρχῆς πλούτου. τὴν πρόθεσιν ταύτην τῶν Βακχιαδῶν πρὸς μετατροπὴν τοῦ πολι τος ἐκ βασιλικοῦ εἰς ὀλιγαρχικὸν συντελεστικωτάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐ βασιλευόντων γενῶν. Ἐκ ταύτης ὠφελούμενοι οἱ Βακχιάδαι κατ τὴν βασιλείαν καὶ ἔταξαν ἐνιαύσιον ἄρχοντα ἐξ ἑαυτῶν καλο πρύτανιν. Εἰς τὴν Κόρινθον ἠνοίχθη νέον στάδιον ὑπὸ τὴν ὀλιγα διοίκησιν τῶν Βακχιαδῶν. Τὸ ὁσημέραι αὐξανόμενον ἐμπόριον πληθυνόμεναι τέχναι τῆς Κορίνθου παρεῖχον πλοῦτον πολὺν εἰ Κορινθίους, κατέχοντας τὰ κλεῖθρα τοῦ ἰσθμοῦ, δι' οὗ ἐγίνετο μιξία. Οὕτω δὲ οἱ Κορίνθιοι, ἔχοντες ὡς τὸ πλεῖστον γῆν σκολι τραχεῖαν, εὗρον ἀναπλήρωσιν πλουσίαν τῆς ἐλλείψεως ταύτης δ ἐμπορίου καὶ τῶν δημιουργικῶν τεχνῶν. Καὶ ἤρχισε τότε ἀναπ μένη ἡ κατεργασία τῶν κορινθιακῶν ἐκείνων χαλκωμάτων, σκ ὅπλων, τῶν στρωμάτων καὶ εὐβαφῶν ὑφασμάτων καὶ ἰδίως τῶν ἀρίστου κορινθιακοῦ πηλοῦ ζωγραφιστῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐξ κατὰ χιλιάδας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Αἱ μεγάλαι ὠφέλειαι αἵτινες εἰ εἰς τὴν πόλιν ἐκ τοιαύτης βιομηχανίας ἐξηγοῦσι τὴν τιμήν, ἣ ἐξαιρέσει τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ἐτύγχανον ἐν Κορίνθῳ βιοτέχναι, οἱ παραγωγοὶ τοῦ [illegible] αὐτῆς. Τοιοῦτο ἐμπόριον, βιομηχανία δὲν ἐπλούτιζε μόνον τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄ αὐτῆς. Οἱ Βακχιάδαι, ἰδίως καρπούμενοι τὰ τελωνειακὰ δια τοῦ ἐμπορίου τῆς Κορίνθου, ἀπέκτησαν ἄπειρα πλούτη. Ν μένοντες δ' εἰς τοῦτο, ἀλλὰ ζητοῦντες καὶ νέας ὁδοὺς πλουτισ μοῦ, ἐπεδίωξαν τῶν πλοίων αὐτῶν καὶ ἐστράτευσαν πρὸς [illegible]

Διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τινῶν Βακχιαδῶν ἐκ Κορίνθου οὐ μό [illegible] τῶν ἀρχόντων γενῶν ἀπεσείσθη καὶ ἐδόθη διεξοδ [illegible] ἄλλως συνεχ [illegible] καὶ ἰω [illegible]

Ἤδη [illegible]

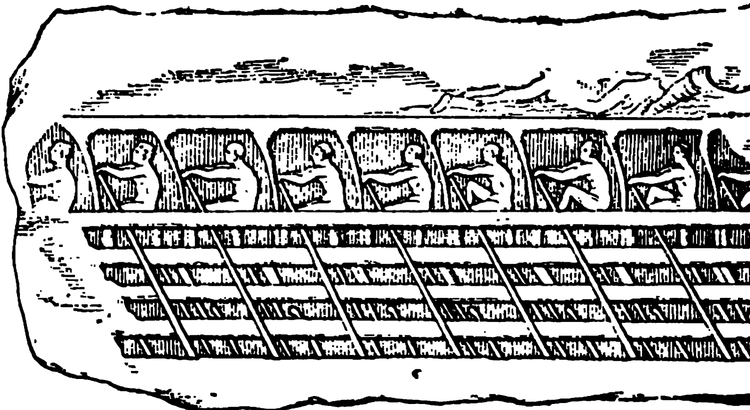
ὠνομάσθη Νάξος. Πλησίον αὐτῆς κατὰ τὰς αὐτὰς ἀκτὰς ὁ Ἡρακλείδης Ἀρχίας, ἐκδιώξας τοὺς Σικελούς, ἵδρυσε τὸ ἑπόμενον ἔτος, 734 π.Χ., πόλιν ἥτις ἔμελλε νἀναδειχθῇ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ σπουδαιοτάτη τῶν σικελικῶν πόλεων. Ἦσαν αἱ Συράκουσαι, κτισθεῖσαι ἐπὶ τῆς νησῖδος Ὀρτυγίας, ὅπου κατὰ τοὺς μύθους τῶν Ἑλλήνων ἔφθασε τὴν νύμφην Ἀρέθουσαν ὁ Ἀλφειός, διώκων αὐτὴν ὑπὸ τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' ἡ κατοχὴ τῶν Συρακουσῶν καὶ ἡ μετ' αὐτῶν συγκοινωνία ἀπήτουν δύο τινά, τὴν εὕρεσιν μεσαίου τινὸς σταθμοῦ καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ πρὸς δυσμὰς πλοῦ. Ἐπὶ τούτῳ οἱ Βακχιάδαι κατέστησαν μὲν ἀκίνδυνον τὸν πλοῦν τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, καθαρίσαντες ἀπὸ τῶν Λοκρῶν καὶ Αἰτωλῶν πειρατῶν, οἵτινες, τηροῦντες παλαιὰς τῶν προϊστορικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος συνηθείας, ἐξηκολούθουν λῃζόμενοι τὰ παράλια, κατέλαβον δὲ τὴν Κέρκυραν, ἔχουσαν θέσιν ἐπικαιροτάτην διὰ τοὺς πλέοντας πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν σημασίαν τῆς Κερκύρας οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν Ἤπειρον καὶ Ἰλλυρίαν μέχρις αὐτῆς τῆς Δαλματίας εἶχον ἤδη ἐννοήσει πρὸ τῶν Κορινθίων οἱ Ἐρετριεῖς. Τούτους καὶ τοὺς ἐγχωρίους Λιβυρνούς, λαὸν ἰλλυρικόν, ἐκδιώξαντες οἱ Βακχιάδαι ἔκτισαν πόλιν πλησίον τῆς σημερινῆς ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν λόφων ἐφ' ἑνὸς τῶν ὁποίων εἶνε ἀνεγηγερμένον τὸ θερινὸν μέγαρον τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, καὶ μετέδωκαν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ πολίτευμα τῆς Κορίνθου καὶ τὴν ἐνιαύσιον τῶν πρυτάνεων ἀρχήν.

ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΟΡΟΣ ΚΑΤΑ ΦΟΙΝΙΚΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

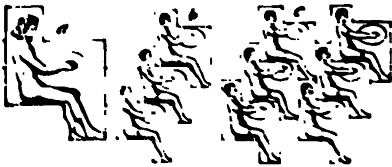
Ἡ κατὰ θάλασσαν ἐξάπλωσις τῶν Κορινθίων προήγαγε παρ' αὐτοῖς ἐνωρὶς τὴν ναυπηγίαν, ἐν δὲ τοῖς νεωρίοις τῶν Βακχιαδῶν ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἀνεπτύχθη κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς στενῆς καὶ μακρᾶς μονήρους νηὸς τῆς ἐχούσης πεντήκοντα ἐρέτας καὶ διὰ τοῦτο καλουμένης *πεντηκοντόρου* ἡ ὀλίγον πλατυτέρα, ἀλλὰ πολὺ ὑψηλοτέρα *τριήρης*, ἡ ὁποία ἔμελλε νἀποβῇ τὸ σύνηθες πολεμικὸν πλοῖον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐν ᾧ ἡ πεντηκόντορος εἶχε μίαν μόνην σειρὰν κω-

πηλατῶν καθ' ἑκατέραν τῶν πλευρῶν, καὶ ταύτην ἐκτεθειμένην ε
προςβολὰς τῶν πολεμίων, ἡ τριήρης ἐκινεῖτο παρὰ τριῶν ἐπαλ
σειρῶν ἐρετῶν, τῶν ὁποίων αἱ δύο τοὐλάχιστον ἦσαν ἐντελῶς προ
γμέναι. Διὰ δὲ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν ἑδωλίων οἱ ἐ
κατωρθοῦτο νὰ ἔχῃ ἡ τριήρης ἀνὰ εἰκοσιπέντε ἐρέτας ἐφ' ἑκάστη

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΗΡΟΥΣ ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ

ρᾶς, ἤτοι ἑβδομήκοντα πέντε ἐξ ἑκατέρας πλευρᾶς. Οἱ ἑκατὸν π
κοντα κωπηλάται τῆς τριήρους καθίστανον αὐτὴν πολὺ εὐκινητο
τῆς πεντηκοντόρου, διὰ δὲ τῶν μαχητῶν οἵτινες ἐχώρουν ἐν τῷ
τοῦ μεγαλειτέρου αὐτῆς πλάτους ἀπέβαινε πολὺ μᾶλλον ἀξιόμ

ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΕΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΤΡΙΗΡΕΙ *

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τριήρου
δοθη ταχέως ἀνὰ τὰς ἑλλη
θαλάσσας δι' αὐτῶν τῶν Κ
θίων, οἱ ὁποῖοι πρῶτον εἰς
Σαμίους μετέδωκαν τὴν ν
γιαν αὐτῆς. Τῷ δὲ 664 π.
Κόρινθος ἔστειλε τὰς τριήρε
τῆς εἰς τὴν πρώτην γνωστ
[illegible] αὐτῆς, τῶν Κερκυρ
[illegible] καὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ ἀπ
[illegible] τὰ πρὸς τὴν μητ

* [illegible] ἐπ' ἀλλήλων. [illegible] Θέσις τῶν πρὸ ἀλλήλων.

λιν καθήκοντα αὐτῶν καὶ τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνοι ἀντίπαλοι ἐγίνοντο ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἤπειρον ἰδίως ἐμπορίᾳ.

Ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς πρὸς τοὺς Κερκυραίους ναυμαχίας, ἡ Κέρκυρα μετ' αὐτὴν ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῆς μητροπόλεως, τοῦθ' ὅπερ ἐπέφερε πολλαπλῆν καὶ σπουδαίαν ζημίαν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Κορίνθου καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἰδίως τοῦ ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ζῶντος λαοῦ. Συνέπεια τῶν ζημιῶν τούτων ὑπῆρξε πιθανῶς δυσαρέσκεια κατὰ τῶν ἀρχόντων Βακχιαδῶν. Οἱ Βακχιάδαι ὕψωσαν ἀληθῶς τὴν Κόρινθον, ἀλλὰ γενόμενοι πλούσιοι διὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ τῆς βίας, κατέστησαν ἐπαχθεῖς εἰς τὸν λαὸν τῆς Κορινθίας, ὅστις ἀφορμὴν μόνον ἐζήτει ὅπως ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Τοῦτο δ' ἐπετεύχθη μετὰ ἐνενήκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας καὶ ἑπτὰ μετὰ τὴν κατὰ τῶν Κερκυραίων ναυμαχίαν, τῷ 657 π. Χ.

Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο Κύψελος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀετίωνος κατώρθωσε, στηριζόμενος εἰς τὰς εὐεργεσίας ἃς παρέσχεν ὡς πολέμαρχος εἰς τὸ καταδυναστευόμενον ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν πλῆθος καὶ εἰς τὴν δημαγωγικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, νὰ φονεύσῃ τὸν Βακχιάδην πρύτανιν Πατροκλείδην καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν. Τοὺς τοιούτους ἄνδρας, οἵτινες, ἐπερειδόμενοι εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους, κατέλυον τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἵδρυον ἰδίαν μοναρχίαν δῆθεν μὲν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ πλήθους, ἀλλὰ πράγματι πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν, ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι *τυράννους*. Ἡ τυραννὶς τοῦ Κυψέλου, ἧς τὸ γόητρον ἐξησφάλιζον ἅμα καὶ ηὔξανον οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ χρησμοὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν καὶ ἡ προστασία τῶν ἱερέων τῆς Ὀλυμπίας, διήρκεσε τριάκοντα ὅλα ἔτη. Προστατεύων τὰ συμφέροντα τῶν πολιτῶν, τοὺς μὲν Βακχιάδας ἐφυγάδευσε, δημεύσας τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, ἐπανέφερε δ' εἰς τὴν πόλιν ὅσους εἶχον ἐξορίσει ἐκεῖνοι. Οἱ Βακχιάδαι ἔφυγον εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Ἰταλίαν, οὕτως ὥστε ὁ Κύψελος ἠδύνατο νὰ μένῃ ἀσφαλὴς καὶ δορυφόρητος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δημαγωγουμένου λαοῦ. Ὅπως δὲ παρέχῃ διέξοδον εἰς τοὺς ἀνησυχωτέρους πολίτας καὶ δώσῃ εἰς τὴν Κόρινθον ἀντάλλαγμα τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀποσπασθείσης Κερκύρας, ἀπέστειλεν ἀποίκους καὶ ἵδρυσεν ἀξιολόγους σταθμοὺς τοῦ πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν, Ἤπειρον καὶ Ἰταλίαν ἐμπορίου, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Ἠπείρου. Τῶν ἀποικιῶν τούτων αἱ σπουδαιότεραι ὑπῆρξαν ἡ Λευκὰς καὶ ἡ Ἀμβρα-

κία. Ἔχοντες τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὸ Ἀνακτόριον οἱ Κορίνθιοι κατεῖχον ὅλον τὸν κόλπον τῆς Ἄρτας, δι' οὗ μετεβίβαζον τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἠπείρου, λαμβάνοντες εἰς ἀντάλλαγμα ἰδίως ὕλας ἀκατεργάστους ἐκ τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ ἰλλυρικῶν ὀρέων. Ἡ Κέρκυρα, αἰσθανθεῖσα τὴν ζημίαν ἣν διὰ τούτων τῶν κορινθιακῶν ἀποικιῶν ὑφίστατο, ἔκτισεν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς σημερινῆς Δαλματίας τὴν Ἐπίδαμνον, τὸ Δυρράχιον τῶν κατόπιν καὶ τῶν σημερινῶν χρόνων.

Ὁποῖος πλοῦτος συνήγετο εἰς τὴν Κόρινθον διὰ τῆς τοιαύτης διαδόσεως τοῦ ἐμπορίου αὐτῆς, ὁποία μεγαλοπρέπεια βασιλικὴ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κυψέλου καὶ ὁποία ἀκμὴ τῶν τεχνῶν ἔθαλλεν ἐν τῇ πόλει, ἀποδεικνύουσι τὰ λαμπρὰ ἀναθήματα τοῦ Κυψέλου ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ὁ Κύψελος ἀπέθανεν ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Κορινθίων χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ φιμώσῃ τὰ στόματα τῆς ἐκπεσούσης ὀλιγαρχικῆς μερίδος, ἥτις περιέβαλε τὴν μνήμην αὐτοῦ διὰ τοῦ μίσους καὶ τῆς συκοφαντίας, εἰς ἣν ἔδωκαν πίστιν καί τινες τῶν ἀρχαίων ἱστοριογράφων. Ἀφῆκε δὲ θνήσκων τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Περίανδρον. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγεται εἰποῦσα ἡ Πυθία εἰς τὸν Κύψελον νέον εἰσερχόμενον εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν

Ὄλβιος εἶν' ὁ ἀνὴρ ὅστις ἔβαιν' εἰς τὸν οἶκόν μου τώρα,
Κύψελος ὁ Ἀετίδης, ὁ ἄναξ πλουσίας Κορίνθου.
[illegible] καὶ οἱ τούτου υἱοί, ἀλλ' οὐχὶ κ' οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν του

[illegible] τρόπον τινὰ ἡ ἀνακεφαλαίωσις τῆς ἱστορίας τοῦ Κυψέλου καὶ τῶν Κυψελιδῶν.

Ὁ Περίανδρος [illegible] ἡγεμόνος συνετοῦ καὶ δεσπό- [illegible] τῶν [illegible] τῆς Ἑλλάδος καὶ συγχρόνως ὁ [illegible] τῶν διθυράμβων καὶ [illegible] ἀρπαξ τῶν θησαυ- [illegible] τῶν Ἰσθμίων [illegible] ἐπὶ τοῦ Α- [illegible] αὐτοῦ εἶναι ὁ φιλοπόλεμος [illegible] τὸ φάσμα [illegible] κἂν [illegible] τοῦ ἀποκεκηρυγμένου [illegible] αὐτοῦ χειρῶν τὸ [illegible] αὐτοῦ πολεμηθέντα

Ο ΑΚΡΟΚΟΡΙΝΘΟΣ

πενθερὸν Προκλέα καὶ προκαλῶν αὐτὸς τὸν ἑαυτοῦ φόνον. Τοιαῦται εἶνε αἱ ἐν ταῖς παραδόσεσι περὶ τοῦ Περιάνδρου ἀντιθέσεις, ἀναγκάσασαι αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους νὰ λύσωσι τὸ πρόβλημα τοιαύτης ἐξ ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀναμίκτου φύσεως διὰ τῆς γνώμης ὅτι ἄλλος εἶνε ὁ Περίανδρος ὁ καταλεχθεὶς εἰς τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς καὶ ἄλλος ὁ ὠμὸς τύραννος τῆς Κορίνθου. Τοιαύτη γνώμη δὲν λύει τὸ μυστήριον δι' οὗ καλύπτεται τὸ ζήτημα περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Περιάνδρου, ὅπερ ἐν πολλοῖς μένει ἀκόμη ἄλυτον. **Ἀ**ναντίρρητον φαίνεται ὅτι τοῦ Περιάνδρου τὴν ψυχὴν διεσάλευσαν δυνατὰ πάθη καὶ οἰκογενειακαὶ περιπέτειαι, ἐπιδράσασαι μεγάλως ἐπὶ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἄρχειν. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης φανερὸν εἶνε, ὅτι τὸ πρὸς τοὺς Κυψελίδας ἀκοίμητον μῖσος τῶν ὀλιγαρχικῶν οἴκων, κορυφωθὲν κατὰ τοῦ Περιάνδρου ὡς τοῦ ἐπιφανεστάτου αὐτῶν καὶ διατυπωθὲν ἔκπαλαι ἐν τοῖς στίχοις ἀγνώστων ποιητῶν, παρέδωκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους στυγερὰν τὴν εἰκόνα τοῦ κραταιοῦ τῆς Κορίνθου μονάρχου. Κραταιὸς δ' ὑπῆρξεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὁ Περίανδρος, ὑψώσας ἐπὶ τῆς ὑπερτεσσαρακονταετοῦς αὐτοῦ ἀρχῆς (627-585) τὴν δύναμιν τῆς πόλεως εἰς ἀκμὴν, ἣν ἡ Κόρινθος δὲν ἀνέκτησε μετ' αὐτόν. Ὁ Περίανδρος εἶνε ὁ μετὰ τὸν εὐτυχῆ κατὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ πόλεμον ὑποτάξας τὴν Ἐπίδαυρον καὶ μετ' αὐτῆς τὴν Αἴγιναν, ὁ ἀνακτήσας καὶ πάλιν τὴν Κέρκυραν, καταστήσας δ' ἐν αὐτῇ ἄρχοντα τὸν ἴδιον υἱὸν Λυκόφρονα καὶ αὐστηρῶς τιμωρήσας τὴν νέαν ἀποστασίαν τῶν Κερκυραίων καὶ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ ἀσφαλέστερον ἐκανονίσθησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν αἱ πρότεραι ἀποικίαι τῆς Κορίνθου καὶ ἱδρύθησαν νέαι, αὐξάνουσαι τὴν δύναμιν τῆς πόλεως καὶ τὸν πλοῦτον. Ἐπὶ μὲν τῶν παραλίων τῆς Ἠπείρου πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἀῴου ἐκτίσθη ἡ Ἀπολλωνία, ἧς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον ἡ Αὐλὼν, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν παραλίων τῆς Δαλματίας προεχώρησαν οἱ Κορίνθιοι, συμμετασχόντες μετὰ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν Κερκυραίων τοῦ συνοικισμοῦ ἐν τῇ πρότερον ὑπὸ τούτων κτισθείσῃ Ἐπιδάμνῳ. Ἀλλ'

ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ

ποιεῖτο τὴν φιλίαν, ἔμεινεν οὐχ ἧττον καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα μία τῶν πλουσιωτέρων καὶ σπουδαιοτάτων πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Οὐ μακρὰν τῆς Κορίνθου, ὑπὸ τοῦ Ἀσωποῦ ἀρδευομένη, ἐκτείνεται ἡ εὔφορος Ἀσωπία χώρα, ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ πόλις τῶν Σικυωνίων. Θαλεροὶ ἐλαιῶνες παρεῖχον ἄριστον ἔλαιον καὶ ἀνθοῦντες κῆποι ἐχορήγουν παντοφυεῖς ὀπώρας καὶ ὀνομαστοὺς ἀνθέων στεφάνους. Τὴν σήμερον ἀκόμη, ἐν ᾧ τὸ ὀροπέδιον ἐφ' οὗ κεῖνται τὰ Βασιλικὰ κατὰ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος κατέχεται ὑπ' ἀγρῶν σιτοφόρων, ἐν τῇ παραλίᾳ πεδιάδι αἱ λευκαὶ οἰκίαι τοῦ Κιάτου περιστέφονται ὑπὸ κήπων χλοερῶν καὶ θαλλόντων ἀμπελώνων, ὧν τὰ κλήματα ὑψοῦνται ὑπερήφανα καὶ ἀνδρομήκη. Τὸν διαπλέοντα ἐν ἔαρι τὸν κορινθιακὸν κόλπον μαγεύει ἡ θέα τῆς καταπρασίνης Σικυωνίας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐν τῇ ἀπέναντι στερεᾷ ἀργυροφεγγεῖς ἐκ τῶν χιόνων κορυφὰς τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ.

Τὴν Σικυῶνα κατεῖχον ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις Ἴωνες ἐξουσιαζόμενοι ὑπὸ ἰσχυρῶν βασιλέων. Ἐπελθούσης δὲ τῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον καθόδου τῶν Δωριέων λέγεται ὅτι τὴν Σικυῶνα κατέλαβεν ὁ Φάλκης ὁ υἱὸς τοῦ Τημένου. Τοῦτο ἐνδεικνύει σαφῶς ὅτι ἐκ τοῦ Ἄργους ἐπῆλθον εἰς τὴν Σικυωνίαν οἱ Δωριεῖς. Οἱ Δωριεῖς τῆς Ἀργολίδος εἰσήγαγον εἰς τὴν Σικυῶνα τὴν λατρείαν τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Ἀδράστου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κατὰ τῶν Θηβῶν ἐκστρατείας. Τούτου ἡρῷον ἱδρύθη ἐν αὐτῇ τῇ ἀγορᾷ τῆς Σικυῶνος. Ὁ Ἀργεῖος ἥρως ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ νόμιμος κύριος καὶ βασιλεὺς τῆς χώρας τῶν Σικυωνίων, αἱ δ' εἰς αὐτὸν ἀπονεμόμεναι τιμαὶ καὶ θυσίαι ἦσαν τρόπον τινὰ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ Ἄργους, τοῦ ὁποίου τὴν δόξαν καὶ δύναμιν ἀπαύστως ὑπεμίμνησκον εἰς τοὺς Σικυωνίους οἱ ῥαψῳδοὶ ἀπαγγέλλοντες τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Εἴδομεν δὲ ἤδη τὴν Σικυῶνα μεταξὺ τῶν πόλεων, αἵτινες, συντελοῦσαι εἰς τὴν ἀμφικτυονίαν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος, ἀνεγνώριζον ὡς μητρόπολιν τὸ Ἄργος. Οἱ Δωριεῖς διηροῦντο ἐν Σικυῶνι ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὰς τρεῖς γνωστὰς φυλάς, οἱ δὲ πρὸ αὐτῶν τὴν χώραν οἰκοῦντες Ἴωνες δὲν ἐξέλιπον καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλ' ἔμειναν ἐν τῇ χώρᾳ καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγροὺς καὶ φοροῦντες ἔνδυμα ἔχον κάτω νάκος, ἤτοι παράρραμμα ἐξ ἀρνακίδος. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ ἐνδύματος ἐκαλοῦντο οἱ Σικυώνιοι οὗτοι ὑπήκοοι τῶν Δωριέων *κατωνακοφόροι*· ἐπειδὴ δέ, ἀναγκαζόμενοι νὰ συστρατεύωνται μετὰ τῶν κυρίων αὐτῶν ὡς ψιλοὶ στρατιῶται, ἔφερον κορύνας, ἤτοι ῥόπαλα, ὠνομάζοντο οἱ αὐτοὶ καὶ *κορυνηφόροι*.

Συνέπεια τῆς φυσικῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῶν ἀρχόντων Δωριέων καὶ τοῦ ἀρχομένου λαοῦ ὑπῆρξεν ἐν Σικυῶνι ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀντιδωρικῶν στοιχείων ἐστηρίχθη ἡ τυραννὶς τῶν Ὀρθαγοριδῶν, μία τῶν μακροτάτων ἐν Ἑλλάδι, διαρκέσασα ἕνα ὅλον αἰῶνα. Οἱ Ὀρθαγορίδαι, οὕτως ὀνομαζόμενοι ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν Σικυωνίων τυράννου, τοῦ Ὀρθαγόρου, καταλαβόντος, ἄγνωστον πῶς, τὴν ἀρχὴν περὶ τὸ 665 π.Χ., ἠδυνήθησαν νἀναπτύξωσι διὰ τῆς ἐπιεικοῦς αὐτῶν καὶ ἀγαθῆς διοικήσεως τὴν πόλιν καὶ καταστήσωσιν αὐτὴν ἐπιφανῆ ἰδίως ἐν ταῖς τέχναις. Ἡ Σικυὼν δὲν ἀνῆλθεν ἀληθῶς ποτε εἰς μεγάλην δύναμιν. Ὁ στόλος τῆς πόλεως ἦτο πάντοτε μικρὸς καὶ ὁ λιμὴν αὐτῆς δὲν εἶχε, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὴν κίνησιν τῶν λιμένων τῆς Κορίνθου. Ἀλλ' ἡ γειτονία τῆς ἐμπορικωτάτης Κορίνθου ἐδίδεν ὤθησιν εἰς τὰς τέχνας τῶν Σικυωνίων, οἵτινες, ἔχοντες ἄριστον χαλκὸν κατὰ τὰς πλησιοχώρους πηγὰς τοῦ Ἀσωποῦ, διεκρίθησαν ἐν τῇ χαλκοτεχνίᾳ καὶ τῇ μεταλλευτικῇ. Ἀλλὰ καὶ ἡ γραφικὴ καὶ ἡ πλαστικὴ ἤκμασαν ἐν Σικυῶνι ἐνωρὶς μέχρις αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τῶν Ὀρθαγοριδῶν ἔζησαν ἐν Σικυῶνι οἱ διάσημοι Κρῆτες καλλιτέχναι Δίποινος καὶ Σκύλλις· περὶ τοὺς χρόνους δὲ τῶν περσικῶν πολέμων ἤκμασαν οἱ δύο ἀδελφοὶ Κάναχος καὶ Ἀριστοκλῆς, οἵτινες ἵδρυσαν ἐργαστήριον πλαστικῆς, ὅπερ ἤνθει ἐν Σικυῶνι ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα. Τὴν πατρίδα του Σικυῶνα ἐτίμησεν ἐν Ἄργει καλλιτεχνῶν ὁ περιφανὴς Πολύκλειτος. Τέλος δὲ Σικυώνιος ὑπῆρξεν ὁ ὀνομαστὸς Λύσιππος, ὁ αὐλικὸς οὕτως εἰπεῖν γλύπτης τῶν Μακεδόνων βασιλέων. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐμβάδες καὶ τὰ πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα τεχνουργήματα τῆς Σικυῶνος ἦσαν περιζήτητα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀναδεικνύοντα τὴν πόλιν ἐργοστάσιον καλλιτεχνικόν. Ἐντεῦθεν καταλλήλως παρεβλήθη ἡ ἀρχαία Σικυὼν πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν Φλωρεντίαν. Τῆς τοιαύτης καλλιτεχνικῆς ἀκμῆς τῆς Σικυῶνος ἱδρυταὶ ἦσαν οἱ Ὀρθαγορίδαι. Αὐτοὶ νικῶντες διὰ τῶν ὑπερηφάνων αὐτῶν τεθρίππων κατὰ τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας, ἀπηθανάτιζον τὰς νίκας διὰ τῆς τέχνης, καλλωπίζοντες μὲν διὰ τῶν λαμπρῶν αὐτῶν ἀναθημάτων τὴν Σικυῶνα καὶ τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Ὀλυμπίαν, μεγαλύνοντες δὲ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἥτις ἔτρεφε τοιούτους ἄρχοντας καὶ ἐδοξάζετο ὑπὸ τοιούτων καλλιτεχνῶν.

Τῶν Ὀρθαγοριδῶν ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Κλεισθένης, ὁ δυσέγγονος τοῦ Ὀρθαγόρου, ἀνὴρ θαρραλέος καὶ φιλοπόλεμος, ὅστις, ἀνελθὼν εἰς τὴν τυραννίδα τῷ 596 π. Χ., παντὶ σθένει ἠγωνίσθη νὰ καταστήσῃ

τὴν Σικυῶνα ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην. Πρῶτον βῆμα πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς πόλεως ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ ἀπελευθέρωσις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Ἄργους. Τὸ ἔργον ἐπέτυχεν. Ἡ μετὰ τοῦ Ἄργους ῥῆξις ὑπῆρξε τελεία. Ὁ Ἀργεῖος Ἄδραστος ἐξεβλήθη ἐκ τῆς Σικυῶνος. Οἱ εἰς αὐτὸν ᾀδόμενοι χοροὶ ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Διόνυσον καὶ αἱ εἰς αὐτὸν τελούμεναι θυσίαι ὡρίσθησαν εἰς τὸν Μελάνιππον, ἥρωα ἐκ Θηβῶν, τῆς πόλεως καθ' ἧς εἶχε στρατηγήσει ὁ Ἄδραστος. Οἱ ῥαψῳδοὶ οἱ διὰ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὁμήρου ἐξυμνοῦντες τὸ Ἄργος διετάχθησαν νὰ παύσωσι τοὺς ὕμνους τῆς ἄλλοτε κυριάρχου. Μετὰ τῆς ἥττης τοῦ Ἄργους κατασυνετρίβη ἐν Σικυῶνι ἡ δύναμις τῶν Δωριέων κατακτητῶν, καὶ τὸ τεταπεινωμένον ἐγχώριον στοιχεῖον ἔγεινε τὸ πρῶτον ἐν τῇ πόλει. Ἐκ τούτου τοῦ ἄρχοντος λαοῦ ἔπλασεν ὁ Κλεισθένης ἐν τῇ ἀναμορφωθείσῃ Σικυῶνι νέαν φυλήν, τὴν τῶν Ἀρχελάων· εἰς δὲ τὰς τρεῖς δωρικὰς φυλάς, ταχθείσας ὑπ' αὐτήν, ἐπεβλήθησαν περιφρονητικὰ ὀνόματα ζῴων, τῶν ὑῶν, ὄνων καὶ χοίρων. Οὕτως εἰς τὴν ἧτταν προςετέθη τὸ ὄνειδος, οἱ δὲ ἄλλοτε νικηφόροι κατὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων Ὑλλεῖς, Πάμφυλοι καὶ Δυμᾶνες, περιφρονούμενοι ὡς Ὑᾶται, Ὀνεᾶται καὶ Χοιρεᾶται, ἀνεγνώριζον τῶν ἀρχελάων Ἰώνων τὴν ὑπεροχήν. Οἱ Δωριεῖς τῆς Σικυωνίας διετήρησαν τὸ ὄνειδος, ὅπερ ἐπέβαλεν αὐτοῖς ὁ Κλεισθένης, οὐ μόνον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ ἑξήκοντα ὅλα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του. Οὐδ' ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄλλως, ἐπτοημένοι πρὸ τοῦ μεγαλείου τοῦ τυράννου, ὅςτις τὸ μὲν Ἄργος ἐνίκησεν, ἀναμιχθεὶς δ' εἰς τὸν λεγόμενον πρῶτον ἱερὸν πόλεμον ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῶν Δελφῶν, συνετέλεσε μὲν μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων ἐκνίκησιν τῆς Κρίσης καὶ εἰς τὸ μεγαλεῖον τῶν Δελφῶν, ἐλάμπρυνε δὲ τὴν Σικυῶνα, ὅτε κατὰ τὴν πρώτην Πυθιάδα ἐκόμισεν εἰς τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ μέγαρον ὡς νικητὴς διὰ τεθρίππου τὴν πρώτην τοῦ ἀγῶνος δάφνην. Οὐδ' ἠδυνήθη νὰ μεταβάλῃ ἐν Σικυῶνι τοὺς Δωριεῖς ἀπὸ ἀρχομένων εἰς ἄρχοντας ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπαύξησις τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἀργείων, ἥτις ἐμφαίνεται διὰ τῆς ἐν ἔτει 573 ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν τὸ πρῶτον καθιερωθείσης πανηγυρικωτέρας τελέσεως τῶν Νεμείων, πανελληνίου ἀγῶνος ἑορταζομένου εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Κλεωνῶν κατὰ τὴν κοιλάδα τῆς Νεμέας, ἣν διαρρέει ὁ ὁμώνυμος ποταμός. Ἐν Νεμέᾳ ἐκτίσθη κατόπιν ναὸς τοῦ Διός, τοῦ ὁποίου σώζονται ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον ἐρείπια.

Ἡ ἐπικράτησις τοῦ Ἄργους κατ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς Σικυῶνος

διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν Νεμείων οὐδαμῶς μετέβαλε τὰ πράγματα ἐν αὐτῇ τῇ Σικυῶνι. Ἑξήκοντα μόνον ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεισθένους περὶ τὸ 505 π.Χ. ἠδυνήθησαν οἱ Δωριεῖς τῆς Σικυῶνος, ὑποστηριζόμενοι πιθανῶς ὑπὸ τῆς Σπάρτης, νἀνακτήσωσι τὴν παλαιὰν αὐτῶν δύναμιν, ἧς περιφανὲς τεκμήριον εἶνε ἡ ἐπαναφορὰ τῶν παλαιῶν δωρικῶν ὀνομάτων τῶν φυλῶν. Τότε ἐκλείπουσιν οἱ Ἀρχέλαοι, καὶ ἡ τέως πρώτη φυλὴ γίνεται τετάρτη ὑπὸ τὸ ὄνομα Αἰγιαλεῖς.

Οὕτως ἡ Σικυὼν διὰ τῶν Ὀρθαγοριδῶν καὶ τῆς γενναίας αὐτῶν πο-

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΝΕΜΕΑι ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΔΙΟΣ

λιτείας ἀπέκτησε σημασίαν ἣν ἐκ τῶν γειτονικῶν αὐτῶν πόλεων οὔτε τῶν Κλεωνῶν οὔτε τοῦ Φλιοῦντος οἱ Δωριεῖς εἶχόν ποτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

Ὁ Κλεισθένης ὑπῆρξε κατὰ πάντα εὐδαίμων, εὐτυχῶν μὲν αὐτός, εὐτυχίζων δὲ τὴν Σικυῶνα. Μίαν μόνον εἶχεν ἀτυχίαν ὁ ἰσχυρὸς τύραννος τῆς Σικυῶνος. Ἐστερεῖτο ἄρρενος κληρονόμου, διαδόχου τοῦ πλούτου αὐτοῦ καὶ τῆς ἰσχύος. Εἰς τὸ μόνον του τέκνον, τὴν περιζήτητον Ἀγαρίστην, συνεκέντρωσεν ὅλην αὐτοῦ τὴν στοργήν. Πρὸς τὴν τύχην αὐτῆς συνεδέετο τὸ μεγαλεῖον τοῦ οἴκου τῶν Ὀρθαγοριδῶν. Καὶ διὰ

τοῦτο ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν πανελλήνιος ὁ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγὼν τῶν μνηστήρων, οἵτινες ἔσπευσαν ἐξ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τὴν Σικυῶνα μετὰ τὴν ἐπιφανῆ τοῦ Κλεισθένους ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκην. Εἶνε δὲ τρανὸν δεῖγμα τοῦ ὀρθοῦ βλέμματος τοῦ Κλεισθένους, ὅτι τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς δὲν ἔδωκεν οὔτε εἰς τὸν τρυφηλότατον ἐκ τῆς ἰταλικῆς Συβάρεως μνηστῆρα, οὔτε εἰς τοὺς ἐλθόντας νὰ ζητήσωσι τὴν κόρην ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Θεσσαλίας πλουσίους καὶ ἡγεμονίδας, ἀλλ' ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς δύο εὐπατρίδας τοὺς προσδραμόντας ἐκ τῆς πόλεως, ἥτις ἦτο ἡ ἑστία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἰώνων, μεθ' ἧς ὁ Κλεισθένης εἶχε συμπολεμήσει ὑπὲρ τῶν Δελφῶν, τῆς πόλεως ἐκείνης, ἥτις ἔμελλε νἀναπτύξῃ εἰς τελειότητα ἀνέφικτον τὰς τέχνας τὰς ὁποίας οἱ Ὀρθαγορίδαι ἐπροστάτευσαν ἐν Σικυῶνι. Ἡ πόλις αὕτη ἦσαν αἱ Ἀθῆναι. Ἐκ δὲ τῶν δύο μνηστήρων, ἀφ' οὗ ὁ ἐλαφρὸς Ἱπποκλείδης διὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν αὐτοῦ νεανιευμάτων καὶ τῶν ἀναρμόστων χορῶν καὶ χειρονομιῶν ἔχασε τὸν γάμον, γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος ἀνεδείχθη Μεγακλῆς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλκμαίωνος, ὅςτις ἤγαγε τὴν νύμφην εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ ἐν τῷ περιφανεῖ οἴκῳ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν ἔμελλεν αὕτη νὰ γείνῃ μήτηρ μὲν τοῦ Κλεισθένους τοῦ ἀναμορφώσαντος τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν, μάμμη δὲ τῆς ὁμωνύμου Ἀγαρίστης ἐκείνης, ἥτις, ἰδοῦσα καθ' ὕπνους ὅτι ἔτεκε λέοντα, ἔτεκε μετ' ὀλίγας ἡμέρας Περικλέα τὸν υἱὸν τοῦ Ξανθίππου.

ε'

Τροιζὴν, Ἐπίδαυρος, Αἴγινα καὶ Μέγαρα.

Ὁ κλῆρος τοῦ Τημένου δὲν περιωρίζετο εἰς τὸ Ἄργος. Υἱὸς τοῦ Τημένου ἐλέγετο ὁ Ῥηγνίδης, ὁ οἰκιστὴς τοῦ Φλιοῦντος· υἱὸς αὐτοῦ ἦτο, ὡς εἴδομεν, ὁ Φάλκης ὁ καταλαβὼν τὴν Συκυῶνα. Ἄλλος δὲ υἱὸς τοῦ Τημένου, ὁ Ἀγραῖος ἢ Ἀγέλαος, ἐλέγετο οἰκιστὴς τῆς Τροιζῆνος, τῆς δ' Ἐπιδαύρου ὁ γαμβρὸς τοῦ Τημένου Δηιοφόντης. Διὰ τοῦ τοιούτου συσχετισμοῦ πρὸς τὸν Τήμενον ἐδηλοῦτο ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις τὸ γεγονὸς, ὅτι οἱ Δωριεῖς ἐκ τοῦ Ἄργους κατέλαβον τὸν Φλιοῦντα καὶ τὴν Τροιζῆνα καὶ τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Ἐπίδαυρον.

Ἡ Τροιζὴν, κατεχομένη τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ λαοῦ ἰωνικοῦ, συγγενοῦς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, κατῳκεῖτο ὑπ' Ἀχαιῶν ὅτε ἐπέδραμον εἰς αὐτὴν

οἱ Δωριεῖς. Ἡ βασιλεία κατελύθη ἐν Τροιζῆνι κατ' ἄγνωστον χρόνον, καὶ τὸ πολίτευμα μετετράπη εἰς ἀριστοκρατικόν. Ἀλλ' ὁ ἐκδωρισμὸς τῆς Τροιζῆνος οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐντελής. Ἀνευρίσκομεν μὲν ἐν αὐτῇ τὰς γνωστὰς δωρικὰς φυλάς, ἀλλ' αἱ συμπάθειαι τῶν Τροιζηνίων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους οὐδέποτε κατεπνίγησαν, εἰ καὶ κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον διὰ πολιτικοὺς λόγους ἡ πόλις ἐτάχθη μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἄλλως τὴν Τροιζηνίαν συνέδεον πρὸς τὰς Ἀθήνας οὐ μόνον ἡ συγγένεια τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ κοιναὶ εἰς τὰς δύο πόλεις λατρεῖαι.

Ἡ δ' Ἐπίδαυρος κατῳκίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Καρῶν, ἔπειτα δὲ ὑπὸ Ἰώνων, τοὺς ὁποίους ἐξεδίωξαν οἱ Δωριεῖς, ἀναγκασθέντες νὰ δεχθῶσι συνοίκους τοὺς ὑπολειφθέντας ὡς τετάρτην φυλήν, ἥτις, καθ' ἃ καὶ ἐν Ἄργει, ἐκαλεῖτο Ὑρναθία. Οἱ δὲ κατὰ τοὺς ἀγροὺς μείναντες παλαιοὶ κάτοικοι ὠνομάζοντο ***κονίποδες*** ὡς ἔχοντες κεκονιαμένους τοὺς ἀνυποδήτους πόδας ἐκ τῶν γεωργικῶν ἔργων. Ἡ Ἐπίδαυρος, κειμένη ἐν μικρᾷ παραλίᾳ πεδιάδι κατὰ τὰ βορειοανατολικὰ τῆς ἀργολικῆς χερσονήσου, εὐφόρῳ εἰς οἶνον καὶ δημητριακοὺς καρπούς, προφυλάσσεται μὲν ἀπὸ ξηρᾶς ἁπανταχόθεν δι' ὀρέων, εἶνε δὲ ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασαν, ἥτις προκλητικὴ ἁπλοῦται ἐνώπιον αὐτῆς. Ἐντεῦθεν ἐνωρὶς βλέπομεν τοὺς Δωριεῖς τῆς Ἐπιδαύρου καταλαμβάνοντας τὴν ἀπέναντι αὐτῶν κειμένην Αἴγιναν καὶ στέλλοντας ἀποικίας μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ Τροιζηνίων εἰς νήσους τῆς νοτίας Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν Κῶν, τὴν Κάλυδνον καὶ Νίσυρον. Ἡ ἐκ τοῦ Ἄργους ἐξάρτησις τῆς Ἐπιδαύρου ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, τῆς πόλεως συντελούσης, ὡς εἴδομεν, εἰς τὴν ἀμφικτυονίαν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος. Ἡ δ' ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ἐπιδαύρου εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Σικυῶνος. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἡ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς, τὴν δ' ὀλιγαρχίαν διεδέχθη ἡ τυραννίς. Τύραννος τῆς Ἐπιδαύρου ἦτο ὁ Προκλῆς ἐκεῖνος, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁποίου ἰδὼν Περίανδρος ὁ Κυψελίδης τὴν κόρην αὐτοῦ Λυσίδην, φοροῦσαν τὸ ἐλαφρὸν πελοποννησιακὸν ἔνδυμα καὶ οἰνοχοοῦσαν εἰς τοὺς ἐργάτας, ἠράσθη αὐτῆς. Τῆς Λυσίδης δὲ ταύτης, γνωστοτέρας ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μέλισσα, τὸ κακὸν τέλος ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἡ ἀφορμὴ τοῦ κατὰ τῆς Ἐπιδαύρου πολέμου τοῦ Περιάνδρου, βαρέως φέροντος τὴν ἐπὶ τῷ φόνῳ τῆς γυναικὸς ἔχθραν τοῦ πενθεροῦ. Οἱ Ἐπιδαύριοι ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Κορινθίων, καὶ ὁ τύραννος αὐτῶν ἐζωγρήθη ὑπὸ τοῦ Περιάνδρου. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Κυψελιδῶν ἡ Ἐπίδαυρος ἀνέκτησε τὴν ἀνεξαρ-

τησίαν αὐτῆς, δὲν εἶχεν ὅμως πλέον μεγάλην σημασίαν, μὴ δυναμένη νἀνταγωνισθῇ ὡς ἐμπορικὴ πόλις πρὸς τὰς ἰσχυρὰς αὐτῆς γείτονας, τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Αἴγιναν, ἥτις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἀπεσπάσθη ἀπ᾿ αὐτῆς ὁριστικῶς. Ὅπως δὲ μὴ ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἄργους καθ᾿ ὁλοκληρίαν, ἡ Ἐπίδαυρος προσηταιρίσθη τὴν φιλίαν τῆς Σπάρτης, ἔχουσα τὸ πολίτευμα ἀριστοκρατικόν. Ἐκ τῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὀλιγαρχικῶν οἴκων ἐξελέγοντο βουλευταὶ καλούμενοι *ἄρτυνοι*, ἔχοντες τὴν νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Τὸ πολίτευμα τοῦτο διετηρήθη, καθ᾿ ἃ φαίνεται, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μακεδόνος Φιλίππου, ὅτε, ὑπερισχύσαντος τοῦ δήμου ἕνεκα καταχρήσεων τῶν ἀριστοκρατικῶν, καθιδρύθη ἡ δημοκρατία. Ἐν ᾧ δὲ ἡ πολιτικὴ σημασία τῆς Ἐπιδαύρου ἐξέλειπε, κατὰ μικρὸν ἀνεπτύσσετο ἡ θρησκευτικὴ αὐτῆς σπουδαιότης ἕνεκα τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς κειμένου, περὶ τὰς δύο ὥρας καὶ ἡμίσειαν ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπέχοντος, ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἰαματικῶν ἱδρυμάτων καὶ λοιπῶν οἰκοδομῶν, ἐν αἷς ἐξεῖχε τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυκλείτου οἰκοδομηθὲν λαμπρὸν θέατρον. Καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη οἱ κάτοικοι τοῦ γείτονος Λιγουριοῦ καὶ τῶν περικειμένων χωρίων διασώζουσι τὴν παλαιὰν ὀνομασίαν τοῦ χώρου, καλοῦντες τὸ *Ἱερὸν* τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κτιρίων.

Ἡ δὲ Αἴγινα, τὴν ὁποίαν, ὡς εἴδομεν, κατέλαβον ἐξ Ἐπιδαύρου οἱ Δωριεῖς, εἶχε κατοικηθῇ τὸ πρῶτον ὑπὸ Φοινίκων, οἵτινες εἰσήγαγον εἰς αὐτὴν τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης καὶ μετ᾿ αὐτῆς τὴν πορφυρευτικήν, ὡς ἀποδεικνύουσιν οἱ παρὰ τὰ σωζόμενα ἐρείπια τοῦ ναοῦ αὐτῆς εὑρισκόμενοι σωροὶ διατετρημένων κογχυλίων. Πρὸ δὲ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων κατεῖχον τὴν νῆσον Ἀχαιοὶ ὀνομαζόμενοι Μυρμιδόνες. Ἐκδωρισθεῖσα ἡ Αἴγινα ἐξήρτητο τὸ κατ᾿ ἀρχὰς ἐκ τῆς Ἐπιδαύρου καὶ μετ᾿ αὐτῆς συνετέλει εἰς τὴν ἀμφικτυονίαν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος· ἀνεγνώριζεν ἑπομένως τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Ἄργους. Ἀλλ᾿ ἡ λαμπρὰ τῆς νήσου θέσις μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς βορειοανατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἥκιστα λιπαρὰ φύσις τοῦ μάλιστα πετρώδους αὐτῆς ἐδάφους ἀνέπτυξαν ἐνωρὶς τὴν δραστηριότητα τῶν Αἰγινητῶν πρὸς τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν. Ἕνεκα δὲ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἐμπορίου οἱ Αἰγινῆται ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἔκοψαν νόμισμα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος π. Χ. Σήμερον ἡμεῖς, συνειθισμένοι εἰς τὴν ἰδέαν καὶ χρῆσιν του νομίσματος ἀπὸ νεκρῶν χρόνων, θεωροῦμεν τρόπον τινὰ φυσικὴν τὴν μεγάλην εὐεργεσίαν ἣν τοῦτο

1

2

6

7

11

12

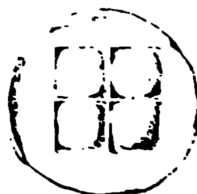

13

15

ΕΛΛΗΝΙΚ

ΜΑΤΑ.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

ΜΕΧΡΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ.

Ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονίζονται εἴκοσι καὶ τρία ἑλληνικὰ νομίσματα, κατ' ἐκλογήν, ἅπαντα ἀργυρᾶ, παριστάνοντα τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς νομισματοκοπίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὰ ἑλληνικὰ νομίσματα εἶνε σπουδαιότατα οὐ μόνον διὰ τὴν πρόοδον τῆς τέχνης ἣν ἐλέγχουσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ διάφορα σύμβολα, ἅτινα ἐπ' αὐτῶν εἶνε ἐκτετυπωμένα, καὶ τὰς ἐπιγραφάς, δι' ὧν πολλαχῶς διαφωτίζεται ἡ ἀρχαία ἱστορία.

Τὰ ἀρχαιότατα τῶν νομισμάτων φέρουσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους ἐξέχοντά τινα τύπον, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου τετράγωνον ἔγκοιλον. Τὸ νόμισμα κατεσκευάζετο ἐκ μεταλλίνου πετάλου, ὅπερ ἐτίθετο ἐπὶ ἄκμονος φέροντος ἐξοχάς τινας, σκοπὸν ἐχούσας νὰ στηρίξωσι τὸ πέταλον ὅπως μὴ μετακινηθῇ κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν, ἥτις ἐγίνετο διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ πετάλου ἐπιθέσεως ὀβελοῦ, φέροντος ἐγκεχαραγμένον ἔγκοιλον τύπον καὶ κτυπουμένου διὰ σφύρας. Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης τὸ μετάλλινον πέταλον μετεσχηματίζετο, πιεζόμενον ὑπὸ τῆς καταφερομένης σφύρας, εἰς νόμισμα, φέρον ἐξ ἑνὸς μὲν ἐξέχοντα τὸν τύπον ὅστις ἦτο ἐγκεχαραγμένος ἐπὶ τοῦ ὀβελοῦ, ἐξ ἑτέρου δ' ἔγκοιλον τὸ τετράγωνον ὅπερ ἐξεῖχεν ἐπὶ τοῦ ἄκμονος. Ἀργότερον δέ, τελειοποιηθείσης τῆς νομισματοκοπίας, τὰ νομίσματα ἔφερον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τύπους, μαρτυροῦντας πολλάκις ἔξοχον τέχνην καὶ μεγάλην φιλοκαλίαν. Προσετέθησαν δὲ κατ' ὀλίγον καὶ ἐπιγραφαὶ δηλοῦσαι ὁλόκληρον ἢ ἐν ἐπιτομῇ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἢ τοῦ ἡγεμόνος ὑφ' οὗ ἐκόπτετο τὸ νόμισμα καὶ τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἐφορεύοντας εἰς τὴν ἐκτύπωσιν, σπανίως δὲ καὶ τοὺς χαράκτας τῶν νομισμάτων. Τὰ δὲ σύμβολα ἐνίοτε μὲν ἦσαν παράστασις ὑπαινισσομένη τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὡς μῆλον ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Μήλου, ἀσταχὸς ἐπὶ τῶν τοῦ Ἀσταχοῦ, ῥόδον ἐπὶ τῶν τῆς Ῥόδου, σέλινον ἐπὶ τῶν τοῦ Σελινοῦντος, ἄλλοτε δὲ ἦσαν εἰκόνες τῶν θεῶν τῶν λατρευομένων ἐν τῇ πόλει ἢ ἐπιφανῶν αὐτῶν ναῶν καὶ ἀγαλμάτων, ἄλλοτε ζῷα ἢ φυτὰ δηλοῦντα τὰ κυριώτατα προϊόντα τῆς πόλεως ἢ τὰς συνηθεστάτας ἀσχολίας τῶν πολιτῶν ἢ τοὺς θεοὺς εἰς οὓς ἦσαν ἀφιερωμένα, ἄλλοτε δὲ τέλος ποικίλαι παραστάσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως ἢ εἰς τὰ ἔργα καὶ τὴν δόξαν τῶν πολιτῶν.

Τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ νομίσματα ἐκόπησαν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐν Αἰγίνῃ (Ἰδ. **Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος** τόμ. Α' σελ. 153).

Ἐνταῦθα περιγράφομεν τα ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονιζόμενα νομίσματα.

1. **Αἴγινα.** *Χελώνη. — Ὀπ. Τετράγωνον ἔγκοιλον. Ἀπὸ τῆς εἰκονιζομένης χελώνης ὠνομάζοντο τὰ αἰγινητικὰ νομίσματα* ***χελῶναι.***

2. **Μῆλος.** *Μῆλον. — Ὀπ. Τετράγωνον ἔγκοιλον.*

3. **Κόρινθος.** *Πήγασος φέρων τὸν χαλινὸν ὃν ἐπέθηκεν αὐτῷ ἡ Ἀθηνᾶ χάριν τοῦ ἀγῶνος τοῦ Βελλεροφόντου κατὰ τῆς Χιμαίρας. Κάτωθεν αὐτοῦ τὸ Κόππα, ἀρχαϊκὸν γράμμα δηλωτικὸν τοῦ Κ δι' οὗ ἄρχεται τὸ ὄνομα τῆς πολεως. — Ὀπ. Τετράγωνον ἔγκοιλον.*

15. **Μαγνησία** ἐν Ἰωνίᾳ. Ἱππεὺς ἐφ᾽ ἵππου καλπάζοντος, φέρων ἀναπεπταμένην χλαμύδα καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς δόρυ. — Ὀπ. Ταῦρος κερατίζων, ὑπεράνω μαιανδροειδοῦς τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου, καὶ ὅλον ἐντὸς στεφάνου ἐκ φύλλων τοῦ κισσοῦ. Ἐπιγραφὴ ΜΑΓΝ = Μαγνήτων, καὶ ΔΙΟΠΕΙΘ(ΗΣ) ὄνομα ἄρχοντος.

16. **Ἄκανθος** ἐν Μακεδονίᾳ. Λέων καταβάλλων ταῦρον. Κάτωθεν τοῦ συμπλέγματος τούτου φυτὸν ἀκάνθου, ὑπαινισσόμενον τὸ ὄνομα (Ἄκανθος) τῆς πόλεως. — Ὀπ. Τετράγωνον ἐγκοῖλον.

17. **Νεάπολις** ἐν Μακεδονίᾳ. Γοργόνειον ἤτοι κεφαλὴ μετώπου Γοργοῦς Μεδούσης. — Ὀπ. Τετράγωνον ἐγκοῖλον.

18. **Αἶνος** ἐν Θρᾴκῃ. Κεφαλὴ Ἑρμοῦ φέροντος πέτασον. — Ὀπ. Τράγος ἐντὸς τετραγώνου ἐγκοίλου καὶ πρὸ αὐτοῦ ὑπερτίθεται κύλιξ σύμβολον. Ἐπιγραφὴ ΑΙΝΙ = Αἰνίων.

19. **Ἀμφίπολις** ἐν Μακεδονίᾳ. Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος ἐστεμμένου διὰ δάφνης. — Ὀπ. Ἐντὸς τετραγώνου ἐγκοίλου ἕτερον τετράγωνον ἐν ᾧ ὑπάρχει λαμπὰς καὶ ἀριστερᾷ αὐτῆς κάτω στέφανος. Ἐπιγραφὴ πέριξ ΑΜΦΙΠΟΛΙΤΕΩΝ. Τὸ νόμισμα ἐκόπη πρὸ τοῦ 357 π. Χ., ὅτε τὴν πόλιν ἐκυρίευσεν ὁ βασιλεὺς Φίλιππος.

20. **Ζάγκλη** ἐν Σικελίᾳ, ἡ ὕστερον κληθεῖσα Μεσσήνη. Δελφὶν ἐν ὑδάτι πλέων ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, ἀπεικονιζομένου τοῦ ἐλλιμένου τῆς πόλεως, ὅπερ ἐπιχωρίως (?) τῇ γλώσσῃ τῶν ἀρχαίων Σικελῶν. Κάτωθεν τοῦ δελφῖνος ἡ ἐπιγραφὴ DANKLE = Δάγκλη, Ζάγκλη. — Ὀπ. Τετράγωνον ἐγκοῖλον ὑπὸ διαφόρους ἐν τῇ μεσότητι τούτου θαλασσία κτείς.

21. **Συρακοῦσαι**. Κεφαλὴ γυναικὸς ἀκροκρυφάλου καὶ φερούσης ἐνώτια καὶ ὅρμους, πέριξ δ᾽ αὐτῆς τέσσαρες δελφῖνες. Πέριξ ἡ ἐπιγραφὴ ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΝ. — Ὀπ. Τέθριππον στεφανούμενον ὑπὸ τῆς Νίκης ὑπερίπταμένης. Κάτωθεν αὐτοῦ λέων.

22. **Νάξος** ἐν Σικελίᾳ. Κεφαλὴ Διονύσου γενειῶντος καὶ φέροντος περὶ τὴν κόμην κόσμον ταινίαν ὑπὸ κισσοῦ κατεσκευασμένον. — Ὀπ. Σιληνὸς καθήμενος, φέρων μακρὰν ἱππείαν οὐρὰν καὶ κρατῶν διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς θύρσον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κάνθαρον, εἶδος ποτηρίου. Ἀριστερᾷ κλάδος κισσοῦ. Ἐπιγραφὴ ΝΑΞΙΟΝ. Τὸ νόμισμα ἐκόπη πρὸ τῆς ἐν ἔτει 403 π. Χ. καταστροφῆς τῆς Νάξου.

23. **Συράκουσαι**. Γυναικεία κεφαλή, πιθανῶς Περσεφόνης, ἐστεφανωμένη δι᾽ ἀστάχυων καὶ φερούσης ἐνώτια καὶ περιδέραιον, περιστοιχιζομένης δι᾽ ὅλη τεσσάρων δελφίνων. Πέριξ ἡ ἐπιγραφὴ ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. — Ὀπ. Τέθριππον τρέχον ἀπὸ ζωγράφου. Ὁ τὸ κέντρον κρατῶν ἁρματηλάτης στεφανοῦται ὑπὸ τῆς Νίκης ὑπερίπταμένης. Κάτωθεν πανοπλία, ἤτοι θώραξ, κνημῖδες, ἀσπίς, δόρυ καὶ κράνος.

παρέχει εἰς τοὺς συναλλαττομένους· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν πλήρη αὐτοῦ σημασίαν, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὰς κοινωνίας καὶ τὰς ἐποχὰς εἰς τὰς ὁποίας δὲν ὑπάρχει νόμισμα, οἱ δὲ συναλλαττόμενοι ἢ περιορίζονται εἰς τὸ λεγόμενον ἀνταλλακτικὸν ἐμπόριον, παρέχοντες ἓν εἶδος ἐμπορεύματος ἀντὶ ἄλλου, ἢ ἀποδεχθέντες ἤδη ἐν τῇ συναλλαγῇ τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων, μεταχειρίζονται ἀκόμη αὐτὰ ὡς ἄλλο ἐμπόρευμα εἰς τεμάχια οἱουδήποτε σχήματος, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ ζυγίζωσι καὶ ἐξελέγχωσι καθ' ἓν χωριστὰ ἐξ ἀμοιβαίας δυσπιστίας. Τὸ ἐμπόριον τότε ἐχειραφετήθη καὶ προώδευσεν ἀληθῶς, ὅτε ἡ πόλις, ὅτε τὸ κράτος ἐπεμβὰν ὥρισε τὴν μονάδα τῆς ἀξίας καὶ ἔδωκε τὸ κῦρος αὐτοῦ καὶ τὴν σφραγῖδα εἰς κεκανονισμένα τεμάχια μεταλλου. Τοῦτο εἶνε τὸ νόμισμα. Ἡ ἐμπορικωτάτη Αἴγινα, πρώτη τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἠγγυήθη ἐπισήμως περὶ τῆς ἀξίας τῶν εἰς τὴν συναλλαγὴν χρησιμευόντων τεμαχίων ἀργύρου, καὶ ἐπέθηκεν εἰς κύρωσιν τῆς ἀκριβείας αὐτῶν τὸν τύπον τῆς εἰς τὰ ὕδατα αὐτῆς συνήθους χελώνης. Τὸ ἐμπόριον τῆς Αἰγίνης ἦτο οὕτω διαδεδομένον καὶ τὸ κῦρος αὐτῆς οὕτω μέγα, ὥστε αἱ αἰγινητικαὶ χελῶναι ἔγειναν δεκταὶ ἀπανταχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐν δὲ Πελοποννήσῳ ἀπέβησαν τὸ κοινὸν νόμισμα, κατὰ τὸ βάρος τοῦ ὁποίου ἐσταθμίσθησαν καὶ τὰ νομίσματα τῶν λοιπῶν πόλεων πλὴν τῶν τῆς Κορίνθου. Διὰ τοῦτο δὲ ὑπό τινων τῶν ἀρχαίων ἐνομίσθη ὅτι πρῶτος ἔκοψε νόμισμα ἐν Αἰγίνῃ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους Φείδων, εἰς τὸν ὁποῖον, ὡς εἴδομεν, χρεωστεῖται ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσαγωγὴ κοινοῦ συστήματος σταθμῶν καὶ μέτρων.

Διὰ τῆς ἐκκοπῆς τοῦ νομίσματος τὸ ἐμπόριον τῆς Αἰγίνης ἀνέλαβε βεβαίως νέας δυνάμεις· ἀλλὰ κυρίως ἀνεπτύχθη ὅτε ἡ Αἴγινα ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τῆς Ἐπιδαύρου περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου αἰῶνος. Ἔκτοτε ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη ἐμπορικὴ πόλις τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἣν μόνη ἡ Κόρινθος ἠδύνατο νἀντιμετρηθῇ. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Κορινθίους οἱ Αἰγινῆται δὲν ἐζήτουν νὰ στηρίξωσι τὸ ἐμπόριον αὐτῶν δι' ἀποικιῶν μονίμων· τοιαῦται ἱδρύθησαν πολὺ ὀλίγαι· ἀλλὰ μᾶλλον ἐφρόντιζον νὰ διαδίδωσι διὰ μικροῦ ἐμπορίου καθ' ἅπαντας τοὺς δυνατοὺς τρόπους τὰ τεχνουργήματα, ἅτινα παρῆγον τὰ μεγάλα ἐργοστάσια τῆς νήσου, ἐν οἷς εἰργάζοντο πολυπληθεῖς δοῦλοι, καὶ ἡ ἐγχώριος οἰκιακὴ βιομηχανία. Ἐκ τοῦ ἐξαιρέτου τῆς νήσου πηλοῦ κατεσκευάζοντο ἀγγεῖα ἄφθονα, ὡς καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη. Ἡ βιομηχανία αὕτη ἦτο οὕτω διαδεδομένη, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι κωμικοὶ ἐλε-

γον σκωπτικῶς τὴν Αἴγιναν *χυτρόπολιν*. Σπουδαία ἦτο ἡ κατασκευὴ τῶν μύρων. Τὰ δ' ἐν τῇ νήσῳ κατασκευαζόμενα ἐκ χαλκοῦ καὶ ἄλλων ὑλῶν σκεύη καὶ μικροτεχνήματα ἦσαν οὕτω γνωστὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ὠνόμαζον τὰ τοιαῦτα ἔργα *αἰγιναίαν ἐμπολήν*. Τὰ τοιαῦτα τεχνουργήματα παραλαμβάνοντες μεθ' ἑαυτῶν ἔπλεον οἱ Αἰγινῆται ἔμποροι ἁπανταχοῦ ὅπου ἠδύναντο νὰ εὕρωσι κέρδος, εἰς ἅπαντας τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας, εἰς ἁπάσας τὰς ἀγοράς. Ἀκολουθοῦντες τὰς στρατιὰς ἐπώλουν καὶ ἠγόραζον, μὴ ὀκνοῦντες νὰ πατήσωσιν ἐν ἀνάγκῃ τοὺς λαφυραγωγοῦντας τοὺς νεκρούς. Ἦσαν ἐπὶ τέλους ὅ τι οἱ κάτοικοι τῆς γερμανικῆς Νυρεμβέργης κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ὅ τι οἱ Ἑβραῖοι τῶν σημερινῶν χρόνων. Ἡ ἀρχαιότης δὲν ἐγνώριζε πλούσιον ἀποκομίσαντα ἐκ τοῦ ἐμπορίου κέρδη μεγαλείτερα παρὰ τὸν Αἰγινήτην Σώστρατον.

Ο ΕΝ ΑΙΓΙΝΗι ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ὁ ἐκ τοῦ ἐμπορίου πλοῦτος ἀνέπτυξεν, ὡς εἰκός, ἐν Αἰγίνῃ καὶ τὰς καλὰς τέχνας· ἐπιφανὲς δὲ δεῖγμα τῆς εἰς αὐτὰς προκοπῆς τῶν Αἰγινητῶν εἶνε ὁ κατὰ μέγα μέρος σωζόμενος ἐπὶ τῆς νήσου ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς,

τὸν ὁποῖον περὶ τοὺς χρόνους τῶν περσικῶν πολέμων ἐκόσμησαν οἱ Αἰγινῆται δι' ἀξιολόγων ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα σήμερον στολίζουσι τὸ μουσεῖον τοῦ Μονάχου. Φυσικῶς δὲ μετὰ τοῦ ἐμπορίου ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ναυτιλία. Τεχνητοὶ λιμένες κατεσκευάσθησαν ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς ἀλιμένου νήσου πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀξιολόγου αὐτῆς στόλου, ὅστις καθ' ὅλον τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀνεδείκνυε τὴν Αἴγιναν ἐπιφανῆ ναυτικὴν δύναμιν, ἥτις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν, μόνον διὰ τῆς αὐξανούσης δυνάμεως τῶν γειτόνων Ἀθηνῶν, ὧν ἐξήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν καὶ ἔβλαπτε τὰ συμφέροντα, εὗρε λυπηρὸν τέλος.

Πρὸ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀνεπτύχθησαν καὶ τὰ Μέγαρα διὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτῶν θέσιν μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς βορείας Ἑλλάδος. Τὰ Μέγαρα κατῳκήθησαν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὑπὸ Φοινίκων, Καρῶν καὶ Λελέγων. Ἔπειτα δὲ κατῴκησαν ἐν αὐτοῖς Ἴωνες μέχρι τῆς καθόδου τῶν Δωριέων, οἵτινες ἐκ Κορίνθου κατέλαβον καὶ τὰ Μέγαρα, ὅτε καὶ προεχώρησαν μέχρι τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα, ὡς εἴδομεν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μείνωσιν ἕνεκα τῆς μυθευομένης ἡρωικῆς πράξεως τοῦ βασιλέως Κόδρου. Οἱ Δωριεῖς τῆς Μεγαρίδος κατῴκουν τὸ κατ' ἀρχὰς διῃρημένοι εἰς πέντε κώμας, ἀργότερον δ' ἐγένετο ὁ συνοικισμὸς αὐτῶν εἰς Μέγαρα. Ἡ πόλις ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς Κορίνθου· ἀπηλλάχθη δ' αὐτῆς μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ἀρχηγοῦντος τοῦ Ὀλυμπιονίκου Ὀρσίππου. Οἱ Μεγαρεῖς εὐγνωμονοῦντες ἵδρυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως ἀνδριάντα τοῦ ἐλευθερωτοῦ. Καὶ εἶχον δίκαιον, καθότι ἡ πόλις ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ἀνέπτυξεν ἐλευθέρως τὰς δυνάμεις αὐτῆς καὶ κατέστη μία τῶν ἀξιολογωτάτων ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ πετρώδης τῶν Μεγαρέων χώρα ἦτο ἀκατάλληλος πρὸς γεωργίαν καὶ ἀνεπαρκὴς διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Μεγάλαι δὲ μόνον βοσκαὶ παρεῖχον τροφὴν εἰς πολυπληθεῖς ποίμνας προβάτων, τῶν ὁποίων τὰ ἔρια, κατεργαζόμενα εἰς μάλλινα ὑφάσματα τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν δούλων, ἀπετέλουν τὴν κυριωτάτην βιομηχανίαν τῶν Μεγάρων. Ἀφ' ἑνὸς λοιπὸν ἡ ἀνάγκη τῆς προμηθείας σίτου διὰ τὴν χώραν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐξοδεύσεως τῶν ἐν τῷ τόπῳ κατασκευαζομένων ὑφασμάτων καὶ ἄλλων εἰδῶν κατέστησαν ἐνωρὶς τοὺς Μεγαρεῖς ἐμπόρους καὶ ναυτίλους. Τὸ ἐμπόριον δ' αὐτῶν καὶ ἡ ναυτιλία ἀνεπτύχθησαν μεγάλως διὰ τῶν ἀποικιῶν ἃς ἵδρυσαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐτράπησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἵδρυσαν ἐν Σικελίᾳ τῷ 729 π. Χ. τὴν ὁμώνυμον πόλιν ἐν τῷ τόπῳ εἰς ὃν ἤγαγεν αὐτοὺς

ὁ Σικελὸς βασιλεὺς Ὕβλας. Ἀλλ᾽ ἕνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Κορινθίων καὶ Χαλκιδέων ἐν ταῖς ἰταλικαῖς θαλάσσαις τὰ Ὑβλαῖα Μέγαρα δὲν ἀνῆλθον εἰς ἀκμήν. Τοῦτο βλέποντες οἱ Μεγαρεῖς ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς ἀνατολάς, εἰς τὸν σιτοφόρον καὶ πολύιχθυν Πόντον, ἱδρύσαντες πρῶτον μὲν τῷ 675 τὴν Καλχηδόνα, ἔπειτα δὲ τὸ Βυζάντιον τῷ 658. Διὰ τῶν δύο τούτων ἀποικιῶν οἱ Μεγαρεῖς κατεῖχον τὰ κλεῖθρα τῆς Προποντίδος καὶ εἶχον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὸ ἐμπόριον τοῦ σίτου καὶ τῶν θύννων τοῦ Πόντου, ἐν ᾧ συγχρόνως διὰ τῆς ἐν ἔτει 660 κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Προποντίδος ἱδρυθείσης Σηλυμβρίας ἐπεξέτειναν τὸ ἐμπόριον αὐτῶν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης. Θαρρήσαντες δὲ τότε ἵδρυσαν ἐν Σικελίᾳ, κατὰ τὰς νοτίας τῆς νήσου ἀκτὰς καὶ νέαν ἀποικίαν, τὸν Σελινοῦντα, ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν Ὑβλαίων Μεγάρων. Περὶ τὰ μέσα λοιπὸν τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος τὰ Μέγαρα ἐν μὲν τῇ δύσει ἔβαινον παραλλήλως πρὸς τὴν Κόρινθον, ὑπὸ μόνης τῆς Χαλκίδος καὶ τῆς Ἐρετρίας ὑπερακοντιζόμενα, ἐν δὲ τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ἦσαν πολὺ μᾶλλον τῶν Κορινθίων προκεχωρηκότα.

Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου εἰσῆγε πλοῦτον πολὺν εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπου ἦρχον ἀπ᾽ αὐτῶν ἤδη τῶν χρόνων τῆς δωρικῆς κατακτήσεως γένη ἀριστοκρατικά. Οὕτω παρὰ τὴν ἀριστοκρατίαν τὴν ἐκ τοῦ γένους ἀνεπτύχθη ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πλούτου, παρὰ τοὺς εὐπατρίδας ἀνεφάνησαν οἱ μεγάλοι βιομήχανοι καὶ οἱ νεόπλουτοι, εἰς οὓς τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν τῆς Σικελίας καὶ τοῦ Πόντου καὶ τῶν τεταριχευμένων ἰχθύων τῆς Μαύρης θαλάσσης ἐσώρευε θησαυρούς. Τὴν θέσιν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τῶν πλουσίων ἔβλεπον μετὰ ζηλοτυπίας οἱ ταλαίπωροι ἀγρόται, οἱ σύροντες μεθ᾽ ἱδρῶτος τοῦ προσώπου αὐτῶν τὸ ἄροτρον εἰς τὴν ἄκαρπον γῆν ἢ βόσκοντες τὰ ποίμνια τῶν ἀρχόντων, οἱ φοροῦντες δορὰς αἰγῶν καὶ νεμόμενοι ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ὡς ἔλαφοι δειλοί. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων τὸ παράδειγμα τῶν Σικυωνίων, τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Ἐπιδαυρίων οἵτινες ἀπετίναξαν τὴν ὀλιγαρχίαν τῇ βοηθείᾳ τυράννων, εἰς οὓς ἔδωκαν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν καὶ τὴν ἀγάπην, δὲν ἤργησε νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τοὺς Μεγαρεῖς. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πιεζομένου λαοῦ, ἀντέστη κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ ἀνεδείχθη τύραννος τῶν Μεγαρέων ὁ Θεαγένης περίπου καθ᾽ ὃν χρόνον ἀπέθανεν ὁ Κύψελος ἐν Κορίνθῳ (627 π. Χ.

Περὶ τοῦ Θεαγένους οὐδὲν ἄλλο μανθάνομεν ἢ ὅτι κατέλαβε τὴν τυραννίδα, ἀποσφάξας τὰ κτήνη τῶν εὐπόρων ὅτε ποτὲ εὗρεν αὐτοὺς νέμον

τας παρὰ τὸν ποταμόν, καὶ ὅτι εὐηργέτησε τὴν πόλιν εἰςαγαγὼν εἰς αὐτὴν τὸ ὕδωρ, ὅπερ καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἶνε ζήτημα οὐσιωδέστατον διὰ τὰ Μέγαρα. Ὁ Θεαγένης ᾠκοδόμησε χάριν τῶν Μεγαρέων κρήνην ἀξίαν θέας διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς καὶ τὸ πλῆθος τῶν κιόνων καὶ τὴν λοιπὴν διακόσμησιν. Καὶ ὅτι μὲν ἐζήτει διὰ κοινωφελῶν ἔργων νὰ εὐαρεστῇ εἰς τοὺς πολίτας μαρτυρεῖ τρανῶς ἡ κατασκευὴ τοῦ πολυτελοῦς τούτου ὑδραγωγείου. Ἡ δὲ ἰσχὺς τοῦ Θεαγένους ἀποδεικνύεται ἐπιφανῶς ἐκ τῆς τόλμης τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, τοῦ Ἀθηναίου Κύλωνος, ὅςτις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν, ἐπεχείρησε, πιθανῶς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ, νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς τύραννος. Καὶ ἡ μὲν ἐπιχείρησις τοῦ Κύλωνος ἀπέτυχεν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐκ ταύτης ἔλαβεν ὁπωςδήποτε τὴν εὐκαιρίαν ὁ Θεαγένης νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν νῆσον Σαλαμῖνα, ἣν κατεῖχον ἐκεῖνοι, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐστάλησαν Μεγαρεῖς κληροῦχοι. Θὰ ἴδωμεν δὲ κατόπιν, ὁπόσον βαρὺ ἔργον ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἡ ἀνάκτησις τῆς Σαλαμῖνος, εἰ καὶ κατὰ τὸν μεταξὺ Μεγάρων καὶ Ἀθηνῶν πόλεμον τὰ Μέγαρα ἐβλάβησαν σπουδαίως διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπί τινα χρόνον καταλήψεως τῆς Νισαίας, τοῦ ἐπινείου τῶν Μεγάρων, διακοπείσης οὕτω τῆς μετὰ τῶν ἀποικιῶν προσοδοφόρου συγκοινωνίας.

Ἡ τυραννὶς τοῦ Θεαγένους δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ. Μανθάνομεν ὅτι ὁ τύραννος ἐξεβλήθη ὑπὸ τῶν Μεγαρέων, καὶ ἐπανῆλθε τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ ὑπῆρξαν τὸ κατ' ἀρχὰς σώφρονες, προςπαθοῦντες νὰ ἐπανορθώσωσι τὴν πόλιν ἐκ τῶν ζημιῶν ἃς ὑπέστη κατὰ τὸν χρόνον τοῦ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν πολέμου. Ἀλλ' ἐξωτερικαὶ ἀτυχίαι τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ ἡ εἰς τὸν πλοῦτον παρακολουθοῦσα ὕβρις καὶ ἀκολασία ἐξήγειραν καὶ πάλιν τὰ πλήθη. Ἐν πόλει ἐξόχως ἐμπορικῇ, ὁποῖα ἦσαν τὰ Μέγαρα, ἡ πάλη κυρίως ὑπῆρξε κοινωνικὴ μᾶλλον ἢ πολιτική. Περὶ τὸν πλοῦτον ἐστράφη ὁ ἀγών. Χάριν αὐτοῦ οἱ εὐπατρίδαι ἤρχοντο εἰς γάμον πρὸς θυγατέρας εὐπόρων ἀστῶν. Χάριν αὐτοῦ οἱ πλούσιοι ἐπεβάρυνον τὸν δῆμον διὰ τόκων βαρέων τῶν εἰς αὐτὸν δανειζομένων χρημάτων. Χάριν αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἐκορυφώθησαν τὰ μίση. Τὰ ποιήματα ἑνὸς τῶν ἀμειλίκτων Μεγαρέων εὐπατριδῶν, τοῦ Θεόγνιδος, εἶνε κάτοπτρον τῆς κοινωνικῆς ταύτης πάλης τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τοῦ δήμου ἐν Μεγάροις. Ὅτε ὁ δῆμος κατώρθωσε περὶ τὸ ἔτος 525 νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ὁ πρόκριτος ποιητὴς ἔψαλλεν ἀκάθεκτος πρὸς τοὺς ἐκπίπτοντας εὐπατρίδας·

Πάτησον λὰξ τὸν κενόφρονα δῆμον καὶ τύπτε μὲ κέντρον
τοῦτον ὀξύ, μὲ ζυγὸν ζῶσον αὐτὸν ἐπαχθῆ·
δὲν θενὰ εὕρῃς ἄλλου φιλοδέσποτον δῆμον ὡς τοῦτον
πέραν καθ' ὅλην τὴν γῆν, ὅπου ἡλίου ἀκτίς.

Ἀλλ' αἱ παροτρύνσεις τοῦ ποιητοῦ δὲν ὠφέλησαν. Ὁ δῆμος εἶχε τὴν νίκην. Ἡ πόλις, κατὰ τὴν παρομοίωσιν τοῦ Θεόγνιδος, ἐφέρετο κατὰ τῶν κυμάτων ὡς ναῦς πλέουσα διὰ μέσου τοῦ νυκτίου ζόφου μὲ ἱστία καταβεβλημένα.

Θάλασσα ὑπερπηδᾷ τῆς νηὸς τὰς πλευρὰς ἀμφοτέρας
καὶ δὲν φροντίζει κανεὶς ὅπως τὸ ὕδωρ ἀντλῇ·
τώρα δυσκόλως καθεὶς ἐμπορεῖ νὰ σωθῇ, καὶ κοιμῶνται.
. . . .
Τρέμω πῶς μέλλει τὴν ναῦν κῦμα νὰ πνίξῃ πικρόν.

Ὁ δῆμος, λαβὼν τὰ ἡνία τῆς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, κατέστη ἀφόρητος δεσπότης. Ὡςεὶ οἱ δημαγωγοὶ ἐμέθυον αὐτὸν δι' οἴνου ἀκράτου, διεφθάρη. Οἱ πένητες, ἐποφθαλμιῶντες εἰς τῶν πλουσίων τὸ χρῆμα, εἰςήρχοντο εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ ἠξίουν νὰ ἑστιῶνται καὶ νὰ δειπνῶσι πολυτελῶς. Τόκοι πληρωθέντες ἤδη ὑπὸ τῶν τοῦ λαοῦ ἐζητοῦντο καὶ ἐπεστρέφοντο παρὰ τῶν δανειστῶν. Οἱ τέως ἀρχόμενοι ἦσαν κύριοι τῶν ἄλλοτε ἀρχόντων καὶ ἐξέβαλλον τῆς πόλεως ἐξορίστους ὅσους ἤθελον τῶν εὐπατριδῶν. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν δημοκρατουμένων Μεγάρων, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν παρεκτροπῶν τῆς δημευτικῆς ταύτης κοινοκτημοσύνης τοῦ ἄρχοντος λαοῦ ἄπελπις ἐκφωνεῖ ὁ Θέογνις πρὸς τὸν φίλον του Κύρνον·

Κύρνε, ἡ πόλις εἶν' ἔτι ἡ πόλις, λαοὶ ὅμως ἄλλοι.
Ἄγνωστα ἦσαν αὐτοῖς δίκαιον, νόμοι τὸ πρίν·
δέρματα εἶχον αἰγῶν τετριμμένα περὶ τὰ πλευρά των
κ' ἔζων ἐκτὸς τῶν τειχῶν δίκην ἐλάφων δειλοί.
Κ' εἶν' αὐτοὶ νῦν ἀγαθοί, καὶ οἱ πρὶν ἀγαθοὶ κακοὶ εἶνε.
Τίς ἐμπορεῖ νάνεχθῇ θέαν τοιαύτην ὁρῶν;
Καὶ ἀπατῶσιν ἀλλήλους ὁ εἷς μὲ τὸν ἄλλον γελῶντες,
καὶ ἀγνοεῖ ὁ καθεὶς τί ἀγαθόν, τί κακόν.

Οἱ ὀλιγαρχικοὶ ὅσων τὰ κτήματα ἐδημεύθησαν ἐτράπησαν εἰς τὴν ξένην. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Θέογνις, ὅςτις θρηνῶν τὴν ἀπώλειαν τῶν πατρῴων κτημάτων, ἔψαλλε·

Πῶς ἡ ψυχή σας ἀνέχεται ἤχους αὐλῶν καὶ ᾀσμάτων;
Φαίνεται δὰ ὁ ἀγρὸς πέραν ἐκ τῆς ἀγορᾶς,
ὅστις μᾶς ἔτρεφε δίδων καρποὺς τῶν φαιδρῶν συμποσίων
κ' εἰς τὰς ξανθὰς κεφαλὰς δίδων στεφάνους χλωρούς.
Κόψε τὴν κόμην σου, Σκύθα, καὶ παῦσον τὸν κῶμόν σου πλέον.
Πένθησον γῆν εὐανθῆ, ἥτις ἀπόλλυται, φεῦ!

Δὲν ἦτο δὲ βεβαίως ὁ Θέογνις ὁ μόνος τῶν Μεγάρων εὐπατρίδης, ὅστις ἔτυχε φιλοξένου δεξιώσεως εἰς τὰ σικελικὰ Μέγαρα καὶ εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ ἀμπελόεν πεδίον τῆς Εὐβοίας καὶ τοῦ δονακοτρόφου Εὐρώτα τὸ ἀγλαὸν ἄστυ ἔτερψαν βεβαίως τοὺς ἐξορίστους ἐκ Μεγάρων εὐπατρίδας. Πίνοντες δὲ τὸν οἶνον ὃν ἔφερον αἱ ἄμπελοι ὑπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Ταϋγέτου καὶ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ τοῦ λακωνικοῦ πλατανῶνος ἐσκέδαζον ἐπὶ στιγμὴν τὰς χαλεπὰς μερίμνας καὶ ᾐσθάνοντο ἐλαφρυνομένην τὴν καρδίαν αὐτῶν οἱ μετανάσται. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα οὐδὲν ἦτο φίλτερον τῆς πατρίδος. Τὴν καρδίαν τῶν ἐξορίστων ἓν μόνον ἐπλήρου αἴσθημα, ἡ ἰδέα τῆς εἰς τὰ Μέγαρα καθόδου, τῆς ἐκδικήσεως ὁ πόθος. Μετὰ δέκα περίπου ἔτη οἱ ἐξόριστοι εὐπατρίδαι ἐκ τῆς Σπάρτης, ὅπου εἶχον συναθροισθῆ, ἐπεχείρησαν τὴν εἰς τὴν πατρίδα κάθοδον, νικήσαντες δὲ τὸν ὑπερόπτην, ἀκολασταίνοντα καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ θεῖα ἀσεβοῦντα δῆμον, ἐγκατέστησαν ἐν Μεγάροις καὶ πάλιν καὶ ἐπανέφερον τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ λαὸς τῶν Μεγάρων κατετρίβετο εἰς κοινωνικὴν ὀλεθρίαν πάλην μεταξὺ τοῦ δήμου καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν, μία μετὰ τὴν ἄλλην ἔπιπτον αἱ ἀποικίδες εἰς τὰς χεῖρας μεγάλων δυναστῶν, καὶ ἐν μικρᾷ ἀπὸ τῆς πόλεως ἀποστάσει ἐδυναμοῦτο καὶ ηὔξανεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ μεγαλεῖον τῶν Μεγάρων ἔκτοτε κατέπεσε, καὶ ἡ Πυθία τῶν Δελφῶν εἶχε δίκαιον λέγουσα μίαν ἡμέραν πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς, ὅτι δὲν εἶνε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων οὔτε τρίτοι οὔτε τέταρτοι οὔτε δωδέκατοι, ὅτι δὲν εἶνε οὔτ' ἐν λόγῳ οὔτ' ἐν ἀριθμῷ.

ϛ'

Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.

Διὰ τῆς ὁριστικῆς κατακτήσεως τῆς Μεσσηνίας ἡ Σπάρτη ἐδιπλασίασε τὴν χώραν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξησφαλίσθη ἐκ δυσμῶν· διὰ δὲ τῆς προσκτήσεως τῆς χερσονήσου τοῦ Πάρνωνος καὶ τῆς Θυρεάτιδος οὐ

μόνον ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια αὐτῆς πρὸς ἀνατολάς, ἀλλὰ καὶ ἐμείω
ουσιωδῶς τὴν ἰσχὺν τοῦ Ἄργους, ὅπερ δὲν εἶχε πλέον τὴν δύναμιν
ὑποστηρίξῃ τὰς περὶ ἡγεμονίας ἐν Πελοποννήσῳ ἀξιώσεις. Ἀλλ'
κατὰ τῶν Μεσσηνίων καὶ Ἀργείων πόλεμοι ὑπῆρξαν καὶ ὑπὸ ἄλλ
ἔποψιν σπουδαιότατοι διὰ τὴν Σπάρτην, καθότι ἔδωκαν ἀφορμὴν
τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς κατακτήσεις ἢ τὴν ἐπ
ροὴν αὐτῶν καὶ ἐπ' ἄλλας χώρας τῆς Πελοποννήσου, καὶ δὴ κα
πρῶτον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Ἠλείαν.

Εἴδομεν ἤδη τὸν Φείδωνα ἐνωρὶς ἐννοήσαντα τὴν σημασίαν ἣν ἔμε
λον νὰποκτήσωσι τὰ ἱερὰ τῆς Ὀλυμπίας διὰ τὴν Πελοπόννησον ἢ
τὴν ὅλην Ἑλλάδα καὶ προθύμως ἀναμιχθέντα εἰς τὰς ἔριδας τῶν Ι
σατῶν καὶ Ἠλείων. Ἡ ὑπεροχὴ ἣν τὸ Ἄργος ἀπέκτησε διὰ τῆς κοι
ὑπ' Ἀργείων καὶ Πισατῶν τελέσεως τῶν Ὀλυμπίων ἐν ἔτει 748 π
εκάλεσεν, ὡς εἴδομεν, τὴν ζηλότυπον ἐπέμβασιν τῆς Σπάρτης. Ἀλ
διὰ τῆς ταχείας ἀποκαταστάσεως τῶν Ἠλείων ἐν Ὀλυμπίᾳ τῇ β
θείᾳ τῶν Λακεδαιμονίων δὲν ἐξέλιπεν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Πισατῶν
Ἠλείων. Ὁ ἀγὼν δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν τέλεσιν καὶ τὰ ὀφέλη ἑ
τῆς ἥτις ἀπέβαινε κατὰ μικρὸν γενικὴ πανήγυρις τῶν Ἑλλήνων, ἀ
ἦτο γενικώτερος. Ἦτο πάλη τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς χώρας π
τοὺς ἐπήλυδας κατακτητάς. Οἱ βασιλεῖς τῶν Πισατῶν, ἐκδεδιωγ
νων ἐκ τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας εἶχον πρὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων, ἐμ
χοντο κατὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Αἰτωλοῦ Ὀξύλου τῶν νεμομένων τ
εὐφόρους ἀγρούς, τὰς ἐκτεταμένας νομὰς τῆς Ἠλείας. Ἀλλὰ καὶ ὅ
ἀρχομένου τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ἡ μοναρχία τῶν Ὀξυλιδῶν ἀντικα
σταθῇ ἐν Ἠλείᾳ ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας, δὲν ἔπαυσεν ὁ ἀγὼν τῶν φυλ
Ὡς ἐπὶ τοῦ Φείδωνος οἱ μὲν Πισᾶται εἶχον ταχθῆ μετὰ τοῦ Ἄργο
οἱ δὲ Ἠλεῖοι μετὰ τῆς Σπάρτης, οὕτω καὶ κατόπιν ἡ μὲν ὑπερο
τῆς Σπάρτης ἦτο ἐχέγγυον τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἠλείων, τοὺς
Πισάτας ἐνεθάρρυνε πᾶσα τῶν Λακεδαιμονίων περιπέτεια ἢ ἀπο
χία. Περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς Ἀργεῖοι καὶ Σπαρτιᾶται ἵστα
ἀντιμέτωποι καὶ ἐπολέμησαν παρὰ τὰς Ὑσιὰς βλέπομεν τοὺς Πισά
ἀνακτῶντας πάλιν τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ἀναλαμβάνοντας τὴν ἀγωνο
σίαν τῶν Ὀλυμπίων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐτῶν 660 καὶ 580 π. Χ. οἱ Ι
σᾶται καὶ οἱ Ἠλεῖοι μετέχουσι κοινῇ τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων. Ἀλλ
συμφιλίωσις τῶν δύο λαῶν δὲν ὑπῆρξε τελεία οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὸ δ
στημα τοῦ χρόνου. Ἐν μὲν ἔτει 644 οἱ Πισᾶται εἶχον καὶ πάλιν μό

τὴν προστασίαν τῶν Ὀλυμπίων. Εἴδομεν δὲ κατὰ τὴν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ συμβᾶσαν ἀποστασίαν τῶν Μεσσηνίων τὸν βασιλέα τῶν Πισατῶν Πανταλέοντα σπεύδοντα εἰς βοήθειαν τῶν ἀποστατῶν, ἐν ᾧ οἱ Ἠλεῖοι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων. Οὐδ' ἔπαυσαν αἱ ἀξιώσεις τῶν Πισατῶν, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πανταλέοντος ἡ δυτικὴ Πισᾶτις ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἠλείους, καὶ αἱ πόλεις Δυσπόντιον, Μαργάλα, Λετρῖνοι καὶ Ἀμφίδολοι ἔγειναν περιοικίδες τῶν Ἠλείων, οἵτινες, προχωρήσαντες καὶ μέχρι αὐτῆς τῆς Τριφυλίας, ὑπέταξαν ἐκ τῶν πόλεων αὐτῆς τὸν Σκιλλοῦντα καὶ τὸν Μάκιστον. Οἱ Πισᾶται δὲν ἔμειναν ἥσυχοι, ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν Δαμοφῶν, ὁ υἱὸς τοῦ Πανταλέοντος, ἐβουλεύετο κακὰ κατὰ τῶν Ἠλείων, ὅτε οὗτοι, εἰςβαλόντες εἰς τὴν Πισᾶτιν, ἠνάγκασαν αὐτὸν νἀποστῇ τῶν σχεδίων αὐτοῦ καὶ ἐσυνθηκολόγησαν μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον, ὡς φαίνεται, τῆς ὑποταγῆς τῶν Πισατῶν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέστησαν οἱ Πισᾶται τῷ 572 ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Πύῤῥου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δαμοφῶντος, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἀποστατησάντων περιοίκων τῶν Ἠλείων, τῶν κατοίκων τοῦ Δυσποντίου, τοῦ Σκιλλοῦντος καὶ τοῦ Μακίστου. Οἱ Ἠλεῖοι ἔμελλον νὰ περιέλθωσιν εἰς δύσκολον θέσιν, ζωννύμενοι ἁπανταχόθεν, ἂν διὰ προσφάτου συνθήκης δὲν εἶχον φροντίσει νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀρκάδων τῆς γείτονος πόλεως Ἡραίας, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Πισατῶν ἐξ ἀνατολῶν. Προςῆλθε δ' ἐπίκουρος καὶ ἡ Σπάρτη, οὕτως ὥστε οἱ Ἠλεῖοι κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι τοὺς ἀποστάτας. Ἡ Πισᾶτις καὶ ἡ Τριφυλία ὑπετάχθησαν τότε ὁριστικῶς εἰς τοὺς Ἠλείους. Αἱ δὲ ὀκτὼ τῆς Πισάτιδος πόλεις, γενόμεναι κτῆμα τῶν Ἠλείων, διενεμήθησαν εἰς τοὺς δήμους αὐτῶν. Τινὲς δὲ τῶν κατοίκων ἐγκατέλιπον τὴν χώραν. Ἐκ τῶν πόλεων τῆς Τριφυλίας μόνον τὸ Λέπρεον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῆς Νέδας διετήρησε ποιάν τινα ἀνεξαρτησίαν.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Πισάτιδος καὶ τῆς Τριφυλίας οἱ Ἠλεῖοι ἔφθασαν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑποτεταγμένης Μεσσηνίας, καὶ ἔγειναν γείτονες τῶν Λακεδαιμονίων ἐκείνων εἰς οὓς ἐχρεώστουν πολλαπλῆν εὐγνωμοσύνην καὶ οἵτινες πολλάκις ἠξιοῦντο τῶν στεφάνων τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον λόγους νὰ εἶνε εὐχαριστημένοι ἀπὸ τῆς πειθηνίου εἰς αὐτοὺς πολιτείας τῶν Ἠλείων. Τὸ αὐστηρῶς ὀλιγαρχικὸν αὐτῶν πολίτευμα εἶχε πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ τῆς Σπάρτης. Ἡ ἀρχὴ περιήρχετο εἰς ὀλίγους μόνον· ἀνώτατοι δὲ ἄρχοντες ἦσαν ὁ *τὸ μέγιστον τέλος ἔχων* καὶ οἱ

δημιουργοί, ὧν ἡ ἀρχὴ κατὰ τὴν ἐγχώριον διάλεκτον ὠνομάζετο *ζαμιωργία*. Πλὴν δὲ τούτων ὑπῆρχε γερουσία ἐξ ἐνενήκοντα ἰσοβίων μελῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο, ὡς φαίνεται, βασιλεῖς, καὶ ἐξελέγοντο ἀνὰ τριάκοντα ἐξ ὀλίγων γενῶν τῶν τριῶν φυλῶν τῆς ἐγχωρίου ἀριστοκρατίας. Συμφέρον λοιπὸν καὶ εὐγνωμοσύνη καὶ συγγένεια πολιτεύματος συνέδεε τοὺς Ἠλείους πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, ὧν ἀνεγνώρισαν τὴν ἡγεμονίαν μετὰ τὴν ἐκνίκησιν τῶν Πισατῶν, αὐτοὶ μὲν ἀποκτῶντες προστάτην ἰσχυρόν, τῆς δὲ Σπάρτης αὐξάνοντες μεγάλως τὸ ἀξίωμα ἐν Πελοποννήσῳ.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Πισάτιδος εἰς τοὺς Ἠλείους καὶ τῆς προςχωρήσεως τῶν Ἠλείων εἰς τὴν σπαρτιατικὴν συμμαχίαν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤραντο νέας νίκας πρὸς τὰ βόρεια τῆς χώρας αὐτῶν, κατορθώσαντες τὸ μὲν νὰ ὑποτάξωσι, τὸ δὲ νὰ προςελκύσωσιν εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτῶν τοὺς πολυπληθεῖς καὶ ἐμπειροπολέμους ποιμενικοὺς καὶ ἀγροτικοὺς λαοὺς τῶν ἀρκαδικῶν ὀρέων. Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρκαδίας δὲν ἡνώθησάν ποτε, ἀλλ' ἔμειναν κεχωρισμένοι κατὰ τὰς ὀρεινὰς αὐτῶν κοιλάδας εἰς συστήματα δήμων, ἤτοι κοινότητας συγκεκροτημένας ἐκ διαφόρων γειτόνων κωμῶν. Διὰ συνοικισμοῦ δὲ τοιούτων δήμων ἀνεπτύχθησαν κατὰ μικρὸν ἀξιόλογοί τινες πόλεις, ὡς ἡ Μαντίνεια, ἡ Τεγέα καὶ ὁ Ὀρχομενός. Κατὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν Μεσσηνίων εἴδομεν τὸν βασιλέα τοῦ Ὀρχομενοῦ Ἀριστοκράτην σπεύδοντα εἰς βοήθειαν τῶν ἀποστατῶν κατὰ τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ προδίδοντα τοὺς συμμάχους κατὰ τὴν παρὰ τὴν Μεγάλην Τάφρον μάχην. Ὁ Ἀριστοκράτης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀριστόδημος λέγονται δεσπόζοντες σχεδὸν ὅλης τῆς Ἀρκαδίας. Ἀλλὰ διὰ λόγους ἀγνώστους ἡ ἀρκαδικὴ βασιλεία, ἧς κυριώταται ἕδραι ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις ἦσαν ἡ ἀρκαδικὴ Τραπεζοῦς, ἡ Βασιλὶς καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν πόλεων τῆς Ἀρκαδίας, ἡ Λυκόσουρα, φαίνεται καταλυθεῖσα ἐνωρὶς καὶ ἡ κυριωτάτη ἀρχὴ περιῆλθεν ἀπὸ τῶν βασιλέων εἰς τοὺς ***δημιουργοὺς*** τῶν κοινοτήτων.

Διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Σπάρτης ἀναπόδραστος ἀνάγκη παρίστατο νὰ περιορισθῶσιν αἱ ἐχθρικαὶ πρὸς αὐτὴν διαθέσεις τῶν Ἀρκάδων. Ἡ Ἀρκαδία, προστατεύουσα τὴν Μεσσηνίαν, ὡς ἔπραξε τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ἀριστοκράτους, ἦτο γείτων ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Ἀρκαδία ὑποτεταγμένη ἦτο εὐπρόςδεκτος εἰς τοὺς φιλοπολέμους καὶ φιλοκτήμονας Λακεδαιμονίους. Ἐρωτήσαντες τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τοῦ μελετωμένου πολέμου, ἔλαβον τὸν ἑξῆς χρησμόν·

Τὴν Ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς· ἀλλὰ μέγα μ' αἰτεῖς· δέν τὴν δίδω.
Βαλανηφάγοι πολλοὶ κατοικοῦσιν ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ
ἄνδρες καὶ θά σ' ἐμποδίσουν. Ἀλλ' ὅμως ἐγὼ δέν σ' ἐχθαίρω.
Δίδω εἰς σὲ τὴν Τεγέαν, νὰ στήσῃς χορὸν μὲ τοὺς πόδας,
καὶ πεδιάδα λαμπρὰν, νὰ μοιράσῃς μὲ σχοίνινον μέτρον.

Οἱ Σπαρτιᾶται, πεισθέντες εἰς τοὺς λόγους τοῦ μαντείου, ἔστρεψαν περὶ τὸ ἔτος 560 π. Χ. τὰ ὅπλα αὐτῶν κατὰ τῆς Τεγέας, τῆς μαχιμωτάτης καὶ ἰσχυροτάτης τῶν χωρῶν τῆς Ἀρκαδίας, ἥτις καὶ ἄλλοτε κατὰ τὴν κάθοδον εἶχεν ἀντιταχθῆ νικηφόρος εἰς τοὺς Δωριεῖς. Πεποιθότες ἐπὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος, παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἁλύσεις ὅπως δεσμεύσωσι τοὺς αἰχμαλωτισθησομένους Τεγεάτας. Ὁ κίβδηλος χρησμὸς ἐτελέσθη, ἀλλὰ πῶς! Οἱ Σπαρτιᾶται ἔπληξαν μὲ τοὺς πόδας τὴν γῆν τῆς Τεγέας, οὐχὶ ὀρχούμενοι χορὸν νικητήριον, ἀλλὰ καλλιεργοῦντες ὡς αἰχμάλωτοι τῶν πολεμίων τὸ ἔδαφος τῶν νικητῶν. Ἐμέτρησαν μὲ σχοῖνον τὴν λαμπρὰν πεδιάδα τῆς Τεγέας, οὐχὶ κληρούμενοι τὰς γαίας, ἀλλ' ὀρύττοντες χάριν τῶν κυρίων αὐτῶν τὴν διώρυγα τοῦ ποταμίου Λαχᾶ. Αἱ ἁλύσεις δι' ὧν ἔμελλον νὰ δεσμεύσωσι τοὺς Τεγεάτας ἐχρησίμευσαν εἰς τὸ νὰ δεσμευθῶσιν αὐτοί, καὶ ἀνηρτήθησαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τῶν Τεγεατῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ, ὅπου εἶδεν αὐτὰς ὁ Ἡρόδοτος καὶ μετ' αἰῶνας πολλοὺς ὁ περιηγητὴς Παυσανίας. Ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν Τεγεατῶν ἐξηκολούθησε μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην, ἀλλὰ πάντοτε ἀπετύγχανον οἱ Σπαρτιᾶται. Τέλος μετὰ πολλὰ ἐνίκησεν ἡ Σπάρτη περὶ τὸ 550 π. Χ. καὶ ἐξέπλυνε τὸ ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἀποτυχιῶν ὄνειδος. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, ἰδόντες ὁποῖοι ἄνδρες ἦσαν οἱ Ἀρκάδες, ἀπέβαλον τὴν ἰδέαν περὶ κατακτήσεως τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τεγεάτας. Μετὰ ἓν ἔτος οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκυρίευον τὴν Θυρεᾶτιν καὶ ἔθραυον τὴν δύναμιν τοῦ Ἄργους.

Διὰ τῆς συνθήκης μετὰ τῆς Τεγέας καὶ τῆς ἥττης τοῦ Ἄργους ἡ ἐπικράτησις τῆς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου ἡγεμονίας τῶν Λακεδαιμονίων ἐξησφαλίσθη. Ἡ Σπάρτη, κατέχουσα τὴν Λακωνικὴν, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Κυνουρίαν μετὰ τῆς Θυρεάτιδος, ἐδέσποζεν ὅλης τῆς νοτίας Πελοποννήσου. Ἡ κατάστασις τῆς Ἀρκαδίας, τοῦ κέντρου τῆς χερσονήσου, θὰ ἦτο σπουδαῖον ἀπόκτημα διὰ τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' ἡ γενναία ἀντίστασις τῶν Τεγεατῶν ἔπεισεν αὐτὴν ὅτι θὰ ἦτο εὐκολώτερον καὶ προκριτότερον νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου κράτος αὐτῆς

ἄνευ περαιτέρων κατακτήσεων διὰ τῆς προςελκύσεως τῶν λοιπῶν χωρῶν ὑπὸ τὸν τύπον συμμαχίας. Ἤδη κερδήσασα τὴν φιλίαν καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἠλείων, ἔφθανε μέχρι τῶν δυτικῶν καὶ βορειοδυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου. Αἱ ἀρκαδικαὶ κοινότητες, προςχωρήσασαι εἰς τὴν σπαρτιατικὴν συμμαχίαν πιθανῶς ἀμέσως μετὰ τὰς συνθήκας τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Τεγέας, ηὔξησαν ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν τῶν Λακεδαιμονίων. Ἡ ἐπιρροὴ αὐτῶν ἐπεξετάθη μέχρις αὐτῶν τῶν ὁρίων τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ Ἄργους. Καὶ εἰς μὲν τὴν Ἀχαΐαν, ἧς αἱ δώδεκα πόλεις μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἐδημοκρατοῦντο ἤδη, δὲν ἠδυνήθησαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ μόνον τῷ 417 π.Χ. κατωρθώθη διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐγκαταστάσεως τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος εἰς τὰς ἀχαϊκὰς πόλεις· ἔκτοτε δὲ καὶ αὗται μέχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης εἵποντο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Τὸ δὲ Ἄργος, καίπερ ἡττημένον καὶ τεταπεινωμένον, δι' οὓς λόγους ἐξεθέσαμεν ἤδη, δὲν ἐπείσθη νὰ ταχθῇ ὑπὸ τὴν νικηφόρον πόλιν. Ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτοῦ εἶχε καταπέσει, καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν σπαρτιατικὴν συμμαχίαν προςχώρησιν τῶν πλείστων πόλεων αἵτινες συνετέλουν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος. Μία μετὰ τὴν ἄλλην ἡ Σικυών, ἡ Ἐπίδαυρος, ὁ Φλιοῦς, ἡ Τροιζήν, ἡ Ἑρμιόνη ἔγειναν συμμαχίδες τῶν Λακεδαιμονίων. Ἡ Σπάρτη τὸ μὲν διὰ τῶν ἐδαφικῶν κατακτήσεων, τὸ δὲ διὰ τῶν συμμαχιῶν ἦτο κυρία σχεδὸν ὅλης τῆς Πελοποννήσου πλὴν τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ Ἄργους, διατηρήσαντος μόνον τὰς Κλεωνάς, τὰς Μυκήνας καὶ τὴν Τίρυνθα καὶ ὀλίγας τινὰς τῶν γειτόνων περιοικίδων. Ὅτε δὲ τέλος ἀνεγνώρισε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἡ Κόρινθος, ἡ Σπάρτη ἀπέβη ἡ κυριωτάτη δύναμις τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Οἱ σύμμαχοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἕπωνται κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ὅπου ἂν ἡγῶνται αὐτῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὁ δὲ πόλεμος ἀπεφασίζετο ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καλουμένων ἀντιπροσώπων τῶν συμμάχων, οἵτινες καὶ διενέμοντο κατ' ἀναλογίαν τὰς δαπάνας αὐτοῦ.

Ἡ ὁσημέραι αὐξάνουσα ἐπικράτησις τῆς Σπάρτης ἐν Ἑλλάδι, ἡ τῇ βοηθείᾳ αὐτῆς κατάλυσις τῶν τυραννίδων τῆς βορειοανατολικῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ παρ' αὐτῆς ὑποστήριξις τῆς ὀλιγαρχίας κατέστησαν ταχέως τὸ ὄνομα αὐτῆς γνωστὸν καὶ πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τῆς χερσονήσου. Ὁ Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Λυδίας ἔστελ-

λον εἰς τὴν Σπάρτην πλούσια δῶρα. Ὅτε δ' ὀλίγον χρόνον μετὰ τὰς συνθήκας τῆς Τεγέας καὶ τῆς Σπάρτης τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἰς τὸν ἰσχυρὸν τῆς Λυδίας βασιλέα Κροῖσον, μέλλοντα νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς Κῦρον τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ ἐρωτῶντα περὶ τοῦ πολέμου, εἶπε νὰ προςλάβῃ συμμάχους τοὺς δυνατωτάτους τῶν Ἑλλήνων, ὁ Κροῖσος ἐνόησεν ὅτι τὸ μαντεῖον ὑπεδείκνυε τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ Σπαρτιᾶται ὑπεσχέθησαν μὲν βοήθειαν, ἀλλὰ δὲν προέφθασαν νὰ σπεύσωσιν εἰς Λυδίαν, ἡττηθέντος τοῦ Κροίσου. Ἀλλὰ μετὰ εἴκοσι περίπου ἔτη ἡ Σπάρτη ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιβιβάσῃ εἰς τὰ πλοῖα τῆς συμμάχου Κορίνθου τοὺς ὁπλίτας αὐτῆς καὶ νὰ στείλῃ τὰς πελοποννησιακὰς δυνάμεις ὧν ἡγεῖτο κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Σαμίων Πολυκράτους, ἐπεκτείνουσα οὕτω τὸ γόητρον καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Μετ' ὀλίγα ἔτη προςεχώρουν εἰς τὴν σπαρτιατικὴν συμμαχίαν οἱ Αἰγινῆται (516 π. Χ.) καὶ οἱ Μεγαρεῖς (515 π. Χ.). Τότε δὲ πλέον οἱ Λακεδαιμόνιοι πανσθενεῖς καὶ ὑπερήφανοι εἶδον τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν ἐξαπλουμένην μέχρις αὐτῶν τῶν προθύρων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ Πεισιστρατίδαι καὶ Ἀλκμαιωνίδαι ἡμιλλῶντο τίς νὰ προςελκύσῃ τὴν φιλίαν τῆς ἰσχυρᾶς καὶ φιλοπολέμου Σπάρτης.

Γ′

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

α′.

Ὁ συνοικισμὸς καὶ ἡ βασιλεία.

Κατὰ τοὺς πελασγικοὺς χρόνους κατῴκουν ἐν Ἀθήναις οἱ Κραναοί. Οἱ Ἀθηναῖοι τῶν ἱστορικῶν χρόνων, οἵτινες ἦσαν Ἴωνες, διισχυρίζοντο ὅτι ἦσαν αὐτόχθονες, ὅτι διὰ τὸ λεπτόγεων τῆς χώρας κατῴκουν ἐν Ἀττικῇ πάντοτε οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι. Διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς οἰκήσεως ἐν χώρᾳ τοιαύτῃ οἱ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἢ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες κατέφευγον εἰς τὴν Ἀττικήν· οὕτω δὲ ηὐξήθη ὁ πληθυσμὸς καὶ ἡ δύναμις τῆς χώρας. Τοιαύτη ὁμολογεῖται ἡ παλαιοτάτη ἱστορία τῆς Ἀττικῆς.

Εἴδομεν ἤδη ὅτι μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἶχον συναθροισθῆ ἐν Ἀθήναις λαοὶ παντοδαποὶ ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος. Λαπίθαι καὶ Πελασγοὶ ἐκ Θεσσαλίας, Μινύαι ἐξ Ἰωλκοῦ καὶ Ὀρχομενοῦ, Καδμεῖοι ἐκ τῆς Βοιωτίας, Ἀχαιοὶ ἐκ Πύλου, Ἴωνες ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς καθόδου εἶχον συρρεύσει εἰς τὴν Ἀττικὴν ποικίλα φῦλα. Ἡ Ἀττικὴ δὲν ἀποτελεῖ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἓν ὅλον, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸ πρῶτον χωριστὰς πολιτείας, ὡς καὶ ἡ χώρα αὐτῆς εἶνε διῃρημένη ἐκ φύσεως εἰς διάφορα μέρη. Ἡ Ἀττικὴ ἔχει σχῆμα τριγώνου, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μικρὰ πλευρὰ εἶνε ἐστραμμένη πρὸς τὴν Βοιωτίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος, αἱ δὲ δυο μεγάλαι περιβάλλονται ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐντὸς δὲ τούτου τοῦ τριγώνου πρὸς βορρᾶν ἐκτείνεται τὸ ὑψηλότατον τῆς Ἀττικῆς ὄρος, ἡ Πάρνης, ἥτις διὰ τῆς χαμηλοτέρας αὐτῆς παρεκτάσεως, τοῦ Αἰγάλεω, φθάνει μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ἐλευσῖνος καὶ χωρίζει τὸ Θριάσιον πεδίον ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν. Αὕτη ἐκτείνεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας, ἔχουσα πρὸς μὲν ἀνατολὰς ἀντέρεισμα τὸν πολυβότανον καὶ με-

ΛΑΤΟΜΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΥ.

λισσοτρόφον Ὑμηττόν, πρὸς δὲ τὰ βορειοανατολικὰ τὸν Βριλησσόν, ἐφ' οὗ αἱ πλούσιαι τοῦ Πεντελικοῦ λατομίαι. Διὰ τῶν κυρίων τῆς Ἀττικῆς ὀρέων, τῆς Πάρνηθος, τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Βριλησσοῦ, κατατέμνεται ἡ χώρα εἰς τὰς δύο εἰρημένας πεδιάδας, τὴν τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τὴν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀθηναϊκοῦ πεδίου κειμένην Μεσόγαιαν, μεθ' ἧς συνέχεται ἡ πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐστραμμένη ὀρεινὴ Παραλία, καὶ πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν Διακρίαν, βλέπουσαν πρὸς τὴν Εὔβοιαν· ταύτης νοτιώτατα κεῖται ἡ πεδιὰς τοῦ Μαραθῶνος. Καὶ τὸν μὲν κολπον τῆς Ἐλευσῖνος κλείει ἀπὸ νότου ἡ νῆσος

ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΑΓΓΕΙΟΝ ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΔΙΠΥΛΟΥ

Σαλαμίς, τὸ δὲ ἀθηναϊκὸν πεδίον συνδέεται πρὸς τὴν μικρὰν, ἀλλὰ πολυλίμενον χερσόνησον τοῦ Πειραιῶς. Ἐν ταῖς ἀκταῖς ταύταις τῆς Ἀττικῆς πιθανώτατον εἶνε ὅτι ἐγκαθιδρύθησαν οἱ Φοίνικες μετὰ τῶν Καρῶν, ὅτε κατεῖχον, ὡς εἴδομεν, καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Φοίνικες, οἵτινες εἶχον ἤδη ἐμπορικοὺς σταθμοὺς ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Μεγάροις, ἦτο φυσικὸν ὅτι θὰ κατελάμβανον καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὴν ἀπέναντι αὐτῆς παραλίαν τῆς Ἀττικῆς. Οἱ Φοίνικες ἐκάλεσαν τὴν νῆσον πρῶτοι Σαλαμῖνα, ἤτοι τόπον εἰρήνης, καὶ ἵδρυσαν ἐν τῇ γείτονι νησῖδι, ἥτις τώρα φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἐργοστάσιον πορ-

φυρευτικόν. Ἐπ' ἴσης δὲ φαίνεται ὅτι Φοίνικες ἐγκαθιδρύθησαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Μαραθῶνος ὅπως καὶ ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς ἀπέναντι κειμένης Εὐβοίας. Εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Φοινίκων καὶ Καρῶν ἐν Ἀττικῇ ἢ τὴν ἀμέσως μετ' αὐτὴν ἀνήκουσιν οἱ τάφοι τοῦ Μενιδίου καὶ τοῦ Σπάτα. Τὴν δὲ τέχνην τῶν χρόνων ἐκείνων δεικνύουσι καὶ τὰ ἀρχαιότατα τῶν ἀθηναϊκῶν ἀγγείων τὰ ὁποῖα ἐκ τοῦ συνήθους τόπου τῆς εὑρέσεως αὐτῶν ὠνόμασαν οἱ ἀρχαιολόγοι ἀγγεῖα τοῦ Διπύλου.

Μεταξὺ τῆς ἐποικήσεως τῶν Φοινίκων καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἰωνικῆς φυλῆς ἐν Ἀττικῇ παρῆλθεν ἱκανὸς χρόνος. Εἶνε ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἔζων κεχωρισμένοι εἰς διαφόρους πολιτείας. Ἑκάστη χώρα εἶχε τοὺς ἰδίους αὐτῆς ἄρχοντας, ἰδίας λατρείας, ἴδιον βίον. Πολλαχοῦ οἱ ἀγρόται κατῴκουν περὶ τὰς ἕδρας τῶν εὐγενῶν, οὕτω δ' ἐσχηματίζοντο ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ διάφορα κέντρα. Ἡ συμβίωσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκείνους χρόνους δὲν ἦτο πάντοτε εἰρηνική. Οἱ παλαιοὶ μῦθοι τῶν Ἀθηναίων διεφύλαξαν ἀμυδρὰς ἀναμνήσεις περὶ τῶν ἀγώνων οἵτινες συνέβησαν μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν τῶν κατοικούντων τὴν χώραν. Μακροτάτη δὲ μάλιστα ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἡ διαμάχη τοῦ ἱερατικοῦ γένους τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τῶν κατοίκων τοῦ ἀθηναϊκοῦ πεδίου.

Τὸ ἀθηναϊκὸν πεδίον ἐκτείνεται ἑκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν τοῦ Κηφισσοῦ, περιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Πάρνηθος, τοῦ Βριλησσοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ ἐξικνούμενον μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐν ἀποστάσει μιᾶς περίπου ὥρας ἀπ' αὐτῆς ὑψοῦται σειρὰ λόφων, ὧν ὑψηλότατος εἶνε ὁ Λυκαβηττός· οὐ μακρὰν δ' αὐτοῦ πρὸς νότον ἁπλοῦται βραχώδης λόφος, ὕψος μὲν ἔχων 156 μέτρων, ἐκτεινόμενος δ' εἰς μῆκος 300 καὶ πλάτος 130, καὶ ἐκ μὲν τριῶν πλευρῶν ἀποτόμως ὑψούμενος, μόνον δ' ἐκ δυσμῶν ὢν προσιτός. Ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου, ὅστις εἶνε ἡ περιώνυμος τῶν Ἀθηνῶν Ἀκρόπολις, ἔκειτο ἐν τοῖς παλαιοτάτοις χρόνοις ἡ Κεκροπία, ἡ ἕδρα τοῦ Κέκροπος καὶ τοῦ Ἐρεχθέως. Ἐπ' αὐτῆς καὶ εἰς τὰ πρὸς νότον αὐτῆς περιωρίζετο κατὰ χρόνους ἀρχαιοτάτους ἡ πόλις, μία τῶν ἐν Ἀττικῇ βασιλευομένων, ἐχθρικῶς τὸ κατ' ἀρχὰς διακειμένη πρὸς τὰς περιχώρους.

Ἡ ἐπικράτησις τῆς ἰωνικῆς φυλῆς ἐν Ἀττικῇ καὶ ἡ συνένωσις τῶν διαφόρων μερῶν τῆς χώρας ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἀθηνῶν συνεδέθη πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Θησέως. Οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ συνοικίσας τοὺς κατοίκους

τῆς Ἀττικῆς, πρότερον πολιτευομένους καὶ βουλευομένους κατὰ πόλεις ἐχούσας ἴδια πρυτανεῖα καὶ ἰδίους ἄρχοντας. Ὁ συνοικισμὸς οὗτος ἐσήμαινεν οὐχὶ τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς μίαν πόλιν συνάθροισιν ἁπάντων τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, ἀλλὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἰδιαιτέρων βουλευτηρίων καὶ ἀρχῶν τῶν πόλεων καὶ τὴν διατήρησιν μὲν τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίας, ἀναγνώρισιν δὲ ὑπὸ πάντων μιᾶς πολιτείας, τῆς τῶν Ἀθηνῶν. Τοιοῦτος συνοικισμὸς δὲν συνεπῆγε τὴν ὑποχρέωσιν τῆς εἰς Ἀθήνας μετοικήσεως. Οὐχ ἧττον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκούντων εὐπατριδῶν μετενάστευσαν τότε εἰς τὴν πόλιν, ἥτις οὕτως ἤρχισε νὰ γίνηται μεγάλη καὶ ἰσχυρά. Τοιαύτη πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ μετατροπὴ ἐν Ἀτ-

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΤΙΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

τικῇ, ὁποίαν δεικνύουσιν αἱ περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Θησέως παραδόσεις τῶν ἀρχαίων, προϋποθέτει ἀναγκαίως μεγάλην ἐκ σπουδαίας ἀφορμῆς διατάραξιν τῆς προϋπαρχούσης τάξεως τῶν πραγμάτων, ἐπελθοῦσαν μετὰ κραταιὸν ἀγῶνα, μεταβαλόντα τὴν ὄψιν τῆς χώρας. Ἡ μυθολογουμένη ἔρις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ἡ ἐγκατάστασις τοῦ θεοῦ τῶν ὑδάτων παρὰ τὴν γεωργικὴν Ἀθηνᾶν ἐπὶ τῆς Κεκροπίας εἶνε τὸ σύμβολον τῆς διαπάλης μεταξὺ τῶν παλαιοτάτων Κεκροπιδῶν ἀγροτῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἐλθόντων Ἰώνων, τῶν ὁποίων ἀντιπρόσωπος εἶνε ὁ Θησεύς, ὁ υἱὸς τοῦ Αἰγέως, ἤτοι τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐκ τῶν δύο λατρειῶν ἐπεκράτησεν ἡ τῆς Ἀθηνᾶς, γενομένη ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων Ἰώνων, οἱ ὁποῖοι διετήρησαν καὶ ἐν Ἀττικῇ τὴν

πατροπαράδοτον εἰς αὐτοὺς διαίρεσιν εἰς τέσσαρας φυλάς, τοὺς Γελέοντας, Ἀργαδεῖς, Αἰγικορεῖς καὶ Ὅπλητας, ἀναλόγους πρὸς τὰς τρεῖς φυλὰς τῶν Δωριέων. Ἑκάστη τούτων τῶν **φυλῶν** διῃρεῖτο εἰς τρεῖς **φρατρίας**, οὕτως ὥστε ὅλαι αἱ φρατρίαι ἦσαν δώδεκα. Ἐκ τούτων γνωρίζομεν κατ' ὄνομα μόνον ἕξ, τοὺς Ἀχνιάδας, τοὺς Δημοτιωνίδας, τοὺς Ζακυάδας, τοὺς Θερρικιάδας, τοὺς Θυργωνίδας καὶ τοὺς Τιτακίδας. Ἑκάστη δὲ φρατρία ἀπετελεῖτο ἐκ τριάκοντα **γενῶν**, ὧν ἕκαστον περιελάμβανε τριάκοντα ἄνδρας ὀνομαζομένους **γεννήτας**. Οἱ γεννῆται τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἦσαν συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ συγγενείας, διὸ ἐκαλοῦντο καὶ **ὁμογάλακτες**· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ τὰ γένη δὲν περιελάμβανον μόνον συγγενεῖς, ἀλλ' ἄνδρας ἀναγνωρίζοντας τὸν αὐτὸν γενάρχην καὶ ἀποτελοῦντας τὴν αὐτὴν κοινωνίαν. Καθ' ὅσον δ' οὗτοι εἶχον καὶ κοινά τινα **ὄργια**, ἤτοι λατρείας, ἐκαλοῦντο καὶ **ὀργεῶνες**. Πλὴν δὲ τῆς φυλετικῆς ταύτης διαιρέσεως τῶν Ἰώνων τῆς Ἀττικῆς, ἥτις βάσιν εἶχε τὸ γένος, ὑπῆρχε καὶ κοινωνική τις διάκρισις τῶν κατοίκων εἰς τρεῖς τάξεις, τὴν τῶν **εὐπατριδῶν**, ἥτις περιελάμβανε τοὺς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων εὐγενεῖς, τὴν τῶν **ἀγροίκων**, οἵτινες συνήθως ἐκαλοῦντο καὶ **γεωμόροι** καὶ **γεωργοί**, καὶ τὴν τῶν **δημιουργῶν**, ἤτοι τῶν τεχνιτῶν. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων τάξεων μόνοι οἱ εὐπατρίδαι εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἱερῶν, καὶ αὐτοὶ ἦσαν οὐ μόνον τῶν ὁσίων καὶ ἱερῶν ἐξηγηταί, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων ἑρμηνεῖς· εὐπατρίδαι προΐσταντο τῶν φυλῶν, εἷς ἑκάστης, ὑπὸ τὸ ἰδιαίτερον ὄνομα **φυλοβασιλεῖς**, καὶ εὐπατρίδαι τέλος ἦσαν οἱ περιστοιχίζοντες τὴν βασιλείαν.

Μετὰ τοὺς διαδόχους τοῦ Θησέως ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν ἡ δυναστεία τοῦ Νηλείδου Μελάνθου, ἐλθόντος, ὡς εἴπομεν, ἐκ Πύλου μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων. Εἴδομεν δὲ ἤδη τὸν υἱὸν τοῦ Μελάνθου Κόδρον ὑπερασπίζοντα κατὰ τὴν παράδοσιν, τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐπιδρομέων καὶ πίπτοντα ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν ἡρωικὸν θάνατον τοῦ Κόδρου κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, καταστήσαντες ἀντὶ βασιλέων ἰσοβίους ἄρχοντας ὑπευθύνους. Ἀλλὰ βλέποντες ὅτι οἱ μετὰ τὸν Κόδρον ἰσόβιοι ἄρχοντες καλοῦνται βασιλεῖς ἐπ' ἴσης ὡς καὶ οἱ μέχρις αὐτῶν, καὶ ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν βασιλικὴν δυναστείαν, ἐννοοῦμεν ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πρώτου ἐν Ἀθήναις μετὰ τὸν Κόδρον ἄρχοντος, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μέδοντος, συνέβη μόνον περιορισμός τις τῆς βασιλείας ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν, οὐχὶ δὲ καὶ κατάλυσις

αὐτῆς, περὶ ἧς οὐδὲν ἐγνώριζον οἱ παλαιότεροι τῶν ἀρχαίων ἱστοριογράφων. Ὁπωςδήποτε προφανὲς εἶνε ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου οὔτε ἡ βασιλεία εἶχε πλέον τὴν παλαιὰν δύναμιν, οὔτε ὁ οἶκος τῶν Μελανθιδῶν τὴν πρώτην αὐτοῦ περιωπήν, καὶ ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν εὐπατριδῶν ἀπέβαινεν ὁσημέραι μεγαλειτέρα. Οὕτω δώδεκα μόνον Μεδοντίδαι διεδέχθησαν τὸν Μέδοντα ὡς ἰσόβιοι τῶν Ἀθηνῶν ἄρχοντες, ἐπὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ δωδεκάτου αὐτῶν, τοῦ Ἀλκμαίωνος, τῷ 752 π.Χ., ἐγένετο νέα τοῦ πολιτεύματος μεταβολή. Ἡ ἀρχὴ δὲν ἦτο πλέον ἰσόβιος, ἀλλὰ περιωρίσθη εἰς μίαν μόνον δεκαετίαν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι μετὰ τοιαύτης ἐξουσίας, ἐχούσης ὡρισμένην χρονικὴν διάρκειαν, καθίστατο ἀποτελεσματικωτέρα καὶ πραγματικωτέρα ἡ εὐθύνη. Οὐχ ἧττον ἡ ἀρχὴ ἔμεινεν ἀκόμη εἰς τὸν οἶκον τῶν Μεδοντιδῶν. Ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν Ἀθήναις ἀκόμη βασιλικὴ δυναστεία,εἰ καὶ εἶχε καταλυθῆ ἡ βασιλεία. Ἀλλὰ μετὰ τὸν τέταρτον τῶν ἐπὶ δεκαετίαν ἀρχόντων οἱ εὐπατρίδαι, βαρέως φέροντες τὴν παρ' ἑνὸς μόνου οἴκου κατάληψιν τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς καὶ φοβούμενοι τὴν ἐπάνοδον τῆς βασιλείας, προέβησαν εἰς νέαν μεταρρύθμισιν τῆς δεκαετοῦς ἀρχῆς, εἰς τὴν ἐκ πάντων τῶν εὐπατριδῶν κατὰ δεκαετίαν ἐκλογὴν τοῦ ἄρχοντος. Ὁ Ἱππομένης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος Κοδρίδης ἄρχων,ἂς εἴπωμεν ὁ τελευταῖος τῶν Ἀθηνῶν βασιλεύς. Μετ' αὐτὸν κυρίως ἄρχεται ἡ ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν ἐν Ἀθήναις.

6'.

Ἡ ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν καὶ ὁ Δράκων.

Ἐν ἔτει 711 π. Χ. ἐξελέγθη ἄρχων ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ὁ Λεωκράτης. Ἔκτοτε δὶς μόνον μετὰ τὸ πέρας τῆς τούτου ἀρχῆς συνῆλθον οἱ εὐπατρίδαι ὅπως ἐκλέξωσι δεκαετῆ ἄρχοντα. Ὁ Ἐρυξίας ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν δεκαετῶν ἀρχόντων. Οἱ εὐπατρίδαι μετὰ τρεῖς ὅλους αἰῶνας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κόδρου διὰ βαθμιαίων μεταβολῶν τοῦ πολιτεύματος κατώρθωσαν νὰ ἐνισχυθῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον,ὥςτε νὰ περιέλθῃ εἰς αὐτοὺς ἡ ἀρχή. Ἀλλὰ βραχὺν χρόνον, τριάκοντα μόνον ἔτη, μετὰ τὴν εἰς αὐτοὺς μετάστασιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐξ ἑαυτῶν ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων ἔγεινε τῷ 682 π. Χ. τὸ κυριώτατον βῆμα πρὸς συμμετοχὴν ὅσον τὸ δυνατὸν πλείστων εἰς τὰ τῆς πολιτείας.Ἦτο δὲ τοῦτο τὸ διάβημα ὁ περιορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς εἰς ἓν μόνον ἔτος καὶ συγ-

χρόνως ἡ διανομὴ αὐτῆς εἰς ἐννέα ἄρχοντας ἀνθ' ἑνός, καλουμένους τὸ κατ' ἀρχάς, ὡς φαίνεται, *πρυτάνεις*. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία τῶν παλαιοτέρων χρόνων διενεμήθη εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο τῶν ἀρχόντων, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας καὶ εἶχον τὴν δικαστικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Εἴδομεν ὅτι ἡ ἡρωικὴ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι συνεκέντρου τὴν δικαστικήν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἀρχήν. Τὰ προνόμια ταῦτα, ἅτινα εἶχον βεβαίως καὶ ἐν Ἀθήναις οἵ τε βασιλεῖς καὶ οἱ ἰσόβιοι καὶ δεκαετεῖς ἄρχοντες συγκεντρωμένα, εὑρίσκομεν διανεμημένα μετὰ τὴν τελευταίαν πολιτικὴν μεταβολὴν εἰς τοὺς ἐννέα εὐπατρίδας τοὺς ἔχοντας τὴν ἐνιαύσιον ἀρχήν. Καὶ ἡ μὲν θρησκευτικὴ ἐξουσία, ἤτοι ἡ τέλεσις τῶν πατρίων θυσιῶν καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνεχομένη προεδρεία κατὰ τοὺς εἰς τὰς θυσίας ἐπακολουθοῦντας δημοσίους ἀγῶνας καὶ τὰ μυστήρια, ἐδόθη εἰς τὸν δεύτερον τῶν ἀρχόντων, τὸν λεγόμενον *βασιλέα*, ὅστις πλὴν τοῦ ὀνόματος τῆς βασιλείας διετήρησε καὶ τὰ σύμβολα αὐτῆς, ἤτοι ἰδιαίτερον ἔνδυμα τὸ καλούμενον *Κρητικόν*, τὰς λεγομένας *βασιλίδας*, τὰ βασιλικὰ ὑποδήματα, καὶ τὸν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἡ γυνὴ τούτου τοῦ ἄρχοντος ἐπεῖχε τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς βασιλίσσης. Ἡ ἐν πολέμῳ ἀρχηγία ἣν εἶχον οἱ βασιλεῖς τῶν ἡρωικῶν χρόνων καὶ ἡ διοίκησις τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων μετεδόθη εἰς τὸν τρίτον τῶν ἐνιαυσίων ἀρχόντων, τὸν *πολέμαρχον*. Ἡ διανομὴ αὕτη δύο τῶν οὐσιωδεστάτων προνομίων τῆς παλαιᾶς βασιλείας, τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας, εἰς τὸν δεύτερον καὶ τὸν τρίτον τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ ἀφαίρεσις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν ἐννέα, τοῦ προέδρου τῆς κυβερνήσεως, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, δεικνύει τὴν τάσιν τῶν εὐπατριδῶν πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς δυναστικοῦ κινδύνου, πάσης συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας. Εἰς τὸν πρῶτον τούτων, τὸν *ἄρχοντα*, πλὴν τῆς προεδρείας καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀριθμήσεως τοῦ χρόνου, ἐξ οὗ ἐκαλεῖτο καὶ *ἄρχων ἐπώνυμος* ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις, οὐδὲν ἄλλο ἀπέμεινεν ἢ μέρος τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας τῆς βασιλείας. Ὁ ἄρχων δῆλα δὴ κυρίως ἐπεμελεῖτο τῶν δικῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον. Οὕτω μέρος μόνον εἶχε τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, ἧς ἄλλοι κλάδοι ἦσαν ἀνατεθειμένοι εἰς τὸν βασιλέα, ἄλλοι εἰς τὸν πολέμαρχον καὶ ἄλλοι εἰς τοὺς ἓξ λοιποὺς ἄρχοντας κοινῇ, οἵτινες ὠνομάζοντο *θεσμοθέται* οὐ μόνον διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀνατεθειμένην ἐπιμέλειαν τῶν νόμων, ἥτις ἔμεινε μὲν εἰς αὐτοὺς καὶ ἔπειτα, ἐν δὲ τοῖς

παλαιοτέροις χρονοις, ὅτε οἱ νόμοι ἦσαν ἀκόμη ἄγραφοι, εἶχε μεγαλειτέραν σημασίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐξουσία δὲν ἐδόθη ὁλόκληρος εἰς τὸν δεύτερον τῶν ἀρχόντων, τὸν βασιλέα, ἀλλὰ διενεμήθη καὶ εἰς τὸν ἄρχοντα καὶ εἰς τὸν πολέμαρχον. Οὕτω δὲ καταλληλότατα ἀπεφεύγετο ἡ συγκέντρωσις ἔστω καὶ ἑνὸς τῶν προνομίων τῆς ἐξουσίας τῶν παλαιῶν βασιλέων εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνδρα.

Οἱ ἐννέα πρυτάνεις δὲν ἦσαν οἱ μόνοι ἄρχοντες τῆς πολιτείας. Παρ' αὐτοὺς ἐτάχθη βουλή, ἥτις πιθανώτατα περιελάμβανε πεντήκοντα καὶ ἓν μέλη· ἦσαν δ' οὗτοι οἱ **ἐφέται**. Ἡ ἐκ τῶν ἐννέα πρυτάνεων καὶ τῶν ἐφετῶν ἀποτελουμένη ἑξηκονταμελὴς αὕτη βουλὴ διεσκέπτετο μὲν περὶ τῶν τῆς πολιτείας, πιθανῶς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἄρχοντος, ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου, τοῦ λόφου πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως, ἐδίκαζε δὲ ὡς δικαστικὸν συνέδριον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως τὰς περὶ φόνων ἐκ προμελέτης δίκας. Ἀλλὰ πλὴν τούτων τῶν δικῶν τὰς μὲν ἄλλας ποινικὰς δίκας ἐδίκαζον οἱ ἐφέται μόνοι ἐν ἄλλοις διαφόροις τῆς πόλεως δικαστηρίοις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως, τὰς δὲ εἰς τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἀναφερομένας οἱ ἐννέα πρυτάνεις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἄρχοντος ἐν τῷ πρυτανείῳ, τῷ μεγάρῳ τοῦ ἄρχοντος, ἐν ᾧ καὶ ἐσιτίζοντο οἱ πρυτάνεις ἐκ τῶν διὰ τὴν δικαστικὴν αὐτῶν λειτουργίαν χορηγουμένων αὐτοῖς δώρων τῶν λεγομένων **πρυτανείων**.

Τοιοῦτο κατὰ τὰς πιθανωτέρας γνώμας ἐν ὀλίγοις τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς Περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς τῶν εὐπατριδῶν οὐδὲν σχεδὸν εἶνε γνωστόν. Καθ' ὃν χρόνον ἐν ταῖς γείτοσι πόλεσι παρὰ τὸν ἰσθμὸν ἤκμαζεν ἡ τυραννίς, καὶ πόλεις ὡς τὰ Μέγαρα, ἡ Κόρινθος, ἡ Χαλκίς, ἡ Ἐρέτρια ἐξαπέστελλον ἀποικίας εἰς δύσιν καὶ ἀνατολήν, καθ' ὃν χρόνον ἡ Σπάρτη ὑπεδούλου καὶ πάλιν τὴν ἀποστᾶσαν Μεσσηνίαν, αἱ Ἀθῆναι μόλις ἠκούοντο. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἤδη ἐνωρὶς ἤρξατο ἡ πόλις τρέπουσα τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἀθηνῶν μετὰ καὶ τοῦ βοιωτικοῦ Ὀρχομενοῦ εἰς τὴν ἀμφικτυονίαν ναυτικῶν πόλεων τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς νήσου Αἰγίνης, ἥτις κέντρον εἶχε τὸν ἐν Καλαυρίᾳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Δὲν εἶνε δὲ δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν τὰς Ἀθήνας μὴ ἐλθούσας ἐνωρὶς εἰς σχέσεις ἐμπορικὰς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πρὸς τὰς ἰωνικὰς ἀποικίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς αὐτὰς τὰς γείτονας ἐμπορικωτάτας πόλεις. Ἡ πρώιμος ἐν

τῇ χώρᾳ ἀνάπτυξις τῆς ἀγγειοπλαστικῆς καὶ τὰ πλούσια ἀργυρεῖα τοῦ Λαυρίου, ὧν ἐνωρὶς ἤρχισεν ἡ ἐκμετάλλευσις, εἵλκυσαν βεβαίως εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀττικῆς τοὺς θαλασσοπόρους τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων. Ἡ δὲ ἅμιλλα αὕτη τῶν Ἑλλήνων περὶ τὴν ἐμπορίαν φυσικῶς ἔμελλε νὰ γεννήσῃ καὶ τῶν Ἀθηναίων τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοχρηματίαν. Πράγματι δὲ βλέπομεν ἤδη κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα Ἀθηναίους ἐμπόρους εἰςκομίζοντας εἰς τὴν πόλιν τὸν ἐξ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων πλοῦτον.

Ἡ ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας κίνησις αὕτη οὐ μόνον τοὺς εὐπατρίδας ὠφέλει καὶ ἐπλούτιζεν, ἀλλὰ συνέτεινε κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τῶν ἄλλων τάξεων, τῶν γεωργῶν καὶ τῶν δημιουργῶν. Οὕτως αἱ τάξεις αὗται ὀλίγων ἐτῶν δεκάδας μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν ἐνιαύσιον ἀρχήν, ἐπωφελούμεναι πιθανῶς καὶ ἐκ τῆς διχονοίας τῶν εὐπατριδῶν, ἐπέτυχον νὰ συμμετάσχωσι καὶ αὗται τῆς ἀρχῆς. Ἡ ἀναμόρφωσις αὕτη τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς ἐτελέσθη ἐν ἔτει 637 π. Χ. Ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ 682 ὡς ἄρχοντες ἐξελέγοντο μόνον εὐπατρίδαι, εὐπατρίδαι δὲ μόνον ἦσαν καὶ οἱ ἐκλέγοντες, κατὰ τὸ 637 οἱ εὐπατρίδαι ἠναγκάσθησαν νἀρκεσθῶσιν εἰς τέσσαρας μόνον ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, πιθανῶς τὸν ἄρχοντα, τὸν βασιλέα, τὸν πολέμαρχον καὶ τὸν πρῶτον τῶν θεσμοθετῶν· τῶν δὲ λοιπῶν θέσεων παρεχωρήθησαν τρεῖς μὲν εἰς τοὺς γεωμόρους, δύο δὲ εἰς τοὺς δημιουργούς. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἦτο ἄξιον λόγου, καθότι οὕτω καὶ αἱ ἄλλαι τάξεις ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν ἀρχόντων, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς εἴδομεν, ἦτο σὺν τοῖς ἄλλοις ἀνατεθειμένη καὶ ἡ ἐκδίκασις τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν, ἰδίους αὐτῶν ἀντιπροσώπους, εὐμενεῖς ὑπερασπιστὰς τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ παραχώρησις αὕτη τῶν εὐπατριδῶν πρὸς τὸν δῆμον ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, παροδική. Δὲν εἶνε δὲ διόλου ἀπίθανον, ὅτι καὶ ἐφ' ὅσον διήρκεσεν αὕτη, ὁ δῆμος, μὴ ἔχων ἀναδεδειγμένους ἀκόμη καταλλήλους ἄνδρας ἐκ τῶν λαϊκῶν τάξεων, ἐποιεῖτο μὲν χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν, ἀλλ' ἐξέλεγε καὶ πάλιν ὡς ἄρχοντας εὐπατρίδας ἐκ τῶν εὐνοϊκῶν πρὸς τὰ συμφέροντα αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ συνετέλεσεν ἴσως εἰς ταχυτέραν ἔκπτωσιν τοῦ ἀποκτηθέντος προνομίου.

Ὁποιονδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς παραχωρήσεως ταύτης τῶν εὐπατριδῶν, ἀναντίρρητον εἶνε ὅτι ὁ δῆμος ᾐσθάνετο ἤδη τὴν πίεσιν αὐτῶν, ἰδίως ἕνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως ἣν ἐκέκτηντο οἱ εὐπατρίδαι ἔχοντες εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ δικάζοντες

αὐθαιρέτως κατὰ παλαιοὺς νόμους ἀγράφους καὶ ἀγνώστους εἰς τὰ πλήθη. Ὑπῆρξε λοιπὸν νέα, κατὰ τὸ φαινόμενον τοὐλάχιστον, νίκη τοῦ δήμου, ὅτε οἱ εὐπατρίδαι ἀνέθηκαν τῷ 621 εἰς τὸν γηραιὸν ἄρχοντα Δράκοντα νὰ καταγράψῃ τοὺς θεσμούς, ὡς τοῦτο εἶχεν ἤδη πράξει ὁ Ζάλευκος διὰ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκροὺς καὶ ὁ Χαρώνδας διὰ τοὺς Ἴωνας ἐν τῇ σικελικῇ Κατάνῃ. Περὶ τῶν θεσμῶν τούτων τοῦ Δράκοντος ὀλίγα γνωρίζομεν, καθότι ἅπαντες αὐτοῦ οἱ θεσμοὶ πλὴν τῶν φονικῶν κατηργήθησαν ὑπὸ τοῦ Σόλωνος οὕτως ὥςτε ἤρχισαν ἔκτοτε ἀγνοούμενα τὰ κατ' αὐτούς. Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον ὁ Δράκων περιωρίσθη εἰς ἀναγραφὴν τῶν ἰσχυόντων ἤδη ἀγράφων θεσμῶν ἢ προέβη καὶ εἰς τὴν σύνταξιν ἄλλων νέων. Οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ ἐθεωροῦντο παρά τινων ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ὡς αὐστηρότατοι, καὶ ἐλέγετο περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι δι' αἵματος. Ἐπιστεύετο παρὰ πολλῶν, ὅτι κατὰ τοὺς δρακοντείους θεσμοὺς πᾶν ἔγκλημα, καὶ τὸ μικρότατον, ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου. Ἀλλ' ἐν τούτοις οἱ περὶ φόνου θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος, οἵτινες οὐ μόνον παρὰ τοῦ Σόλωνος ἐτηρήθησαν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. ἐθεωρήθησαν ἄξιοι νέας ἀναγραφῆς ἐπὶ λίθου, δὲν δεικνύουσιν ἰδιάζουσάν τινα αὐστηρότητα. Διὰ θανάτου ἐτιμωρεῖτο ὁ ἐκ προνοίας, ἤτοι ἐκ προμελέτης, φονεύσας· τούτου δ' ἐδημεύετο καὶ ἡ περιουσία. Τοῦ δ' ἀπρομελετήτου φόνου τιμωρία ἦτο μόνον ἡ ἐξορία. Οἱ ἀνδροφόνοι ἠδύναντο νὰ φονευθῶσιν ἀτιμωρητὶ ὑφ' οἱουδήποτε ἐν τῇ ἡμεδαπῇ, ἀλλ' ὁ ἀποκτείνων ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἀνδροφόνον, ἀπεχόμενον τῆς ἀγορᾶς, τῶν ὁρίων καὶ τῶν ἀμφικτυονικῶν ἱερῶν, δὲν ἔμενεν ἀτιμώρητος, ἀλλ' ἐθεωρεῖτο ὡς φονεύς, ὑποκείμενος εἰς τὴν ἀνάλογον τιμωρίαν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει φόνου, εἴτε ἐκ προνοίας, εἴτε ἐκ τύχης ἐπῆλθεν οὗτος, ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς ἐξ αἵματος συγγενεῖς ἡ καταγγελία, ἀλλ' ἐπετρέπετο εἰς αὐτούς, ὅτε ὁ φόνος δὲν εἶχε προέλθει ἐκ προμελέτης, ἡ μετὰ τοῦ φονέως συνδιαλλαγή, καλουμένη *αἴδεσις*· ἐτελεῖτο δὲ αὕτη πρὸ τῶν δικαστῶν. Ἑκάστη δὲ περίστασις φόνου ἐδικάζετο ὑπὸ τῶν ἐφετῶν ἐν ἰδίῳ δικαστηρίῳ. Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς ποινὰς τοῦ φόνου περισσότερον αὐστηραὶ ἦσαν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν αἱ διατάξεις τῶν δρακοντείων θεσμῶν αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ λοιπὰ ἐγκλήματα. Σκληρῶς ἐτιμωρεῖτο ἡ κλοπή καὶ αὐτοὶ οἱ κλέψαντες λάχανα ἢ ὀπώραν ἐκολάζοντο ὁμοίως τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφόνοις. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀργία ἐτιμωρεῖτο καθ' ἃ μέν τινες λέγουσι διὰ θανάτου, καθ' ἃ δὲ φαίνεται πιθανώτερον δι'

ἀτιμίας, ἤτοι στερήσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι οἱ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος ἦσαν μὲν περί τινα αὐστηροὶ, ἀλλ' οὐδαμῶς εἶνε πιστευτὸν ὅτι ἡ μόνη ἐν αὐτοῖς ἀναγραφομένη ποινὴ ἦτο ὁ θάνατος, ἀφ' οὗ καὶ ἡ στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων παρουσιάζεται ὡς τιμωρία καὶ χρηματικαὶ δὲ ζημίαι ἐπεβάλλοντο ὑπ' αὐτοῦ εἴς τινα τῶν ἐγκλημάτων· ἐμετροῦντο δ' αὗται ἀκόμη κατὰ παλαιὰν συνήθειαν τῶν ἡρωικῶν χρόνων εἰς βόας, καθότι ἡ χρῆσις τοῦ νομίσματος δὲν εἶχεν ἀκόμη εἰςαχθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τοιοῦτοι ὄντες οἱ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος ἐχορήγουν δύναμιν μεγάλην εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς δικαστὰς, ἤτοι τοὺς εὐπατρίδας. Οὗτοι κατώρθονον ἐπιτηδείως διὰ τῶν εἰς τὸν δῆμον γινομένων παραχωρήσεων ναὐξάνωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν μᾶλλον ἢ νἀποβάλλωσι μέρος τῆς ἰσχύος. Οὕτω δ' ἐξαθύνετο μᾶλλον ἀντὶ νὰ ἐκλείπῃ τὸ μεταξὺ τοῦ πλήθους καὶ τῶν εὐπατριδῶν χάσμα, καὶ τὰ μίση ἐκορυφοῦντο ὁσημέραι. Εἰς τὴν πολιτικὴν δὲ ταύτην διαμάχην προςετίθετο ἡ κοινωνικὴ σύγχυσις. Ἡ ἀρξαμένη ἐπικοινωνία καὶ ἐμπορία ἐπέφερον μεγάλην ἀνωμαλίαν. Τὰ πλούτη συνέρρεον εἰς ὀλίγους, ὁ δὲ δῆμος, μετὰ κόπου καλλιεργῶν τὴν λεπτόγεων χώραν, ἐταλαιπωρεῖτο ὑπὸ πενίας δεινῆς. Ἐπειδὴ τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας δὲν ἐπήρκουν συνήθως εἰς διατροφὴν τῶν πολλῶν, ἡ γεωργικὴ τάξις ἐπιέζετο ὑπὸ χρεῶν βαρέων, ἐπιφερόντων τὴν ἀπώλειαν μεγίστου μέρους τῆς κτηματικῆς περιουσίας, πολλάκις δὲ τὴν στέρησιν αὐτῆς τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Πολλοὶ τῶν γεωργῶν ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν ὡς θῆτες, ἀπολαμβάνοντες μόνον τὸ ἕκτον μέρος τῶν γεωργιῶν, τὰ δὲ λοιπὰ πέντε ἕκτα παρεχώρουν εἰς τοὺς δανειστὰς αὐτῶν καὶ κυρίους. Ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῶν δανειστῶν προέβαινε καὶ περαιτέρω. Ἔχοντες ὑπέγγυον οὐ μόνον τὴν περιουσίαν τῶν δανειζομένων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ αὐτῶν τὸ σῶμα, ἐπέβαλον χεῖρα εἰς τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ὅτε ἡ οὐσία δὲν ἤρκει εἰς ἀπότισιν τοῦ χρέους, καὶ προσελάμβανον αὐτοὺς ὡς δούλους ἢ ἐπώλουν αὐτοὺς ὡς δούλους εἰς τὴν ξένην. Πολλοὶ πατέρες ἠναγκάζοντο νὰ πωλῶσι τὰ ἴδια αὐτῶν τέκνα. Οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον ἅπας μὲν ὁ δῆμος ἦτο ὑπόχρεως τῶν πλουσίων, πολλοὶ δὲ ἦσαν δοῦλοι αὐτῶν. Πολιτεία λοιπὸν καὶ κοινωνία ἐσαλεύοντο. Ἡ μὲν πολιτεία ἐχωρίζετο εἰς τάξιν προνομιούχων καὶ τάξεις ἐχούσας βάρη ἄνευ προνομίων. Ἡ δὲ κοινωνία διῃρεῖτο εἰς ὁμάδα δανειστῶν, ἐχόντων εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὸν πλοῦτον καὶ νόμους προστατεύοντας πᾶσαν αὐτῶν πίεσιν, καὶ εἰς ὁμάδα ὀφειλετῶν, ἐργαζομένων ἐφ' ἱδρῶτι τοῦ

προσώπου ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπολαυῆς, μὲ τὸν κίνδυνον ἀπωλείας πάσης περιουσίας καὶ αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐνάτην δεκάδα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος. Ἦσαν οὐρανὸς πολυνέφελος ἐγκυμονῶν κεραυνούς.

γ'

Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Κύλωνος.

Οἱ εὐπατρίδαι τῶν Ἀθηνῶν ἐν μέσῳ τοῦ πλούτου αὐτῶν καὶ τῆς ἰσχύος ἔστρεφον ζηλότυπον βλέμμα εἰς τὰς γείτονας πόλεις, τὴν Σικυῶνα, τὴν Κόρινθον, τὰ Μέγαρα, ὅπου ἄνδρες ἰσχυροὶ κατώρθωσαν νὰ ἱδρύσωσι κραταιὰς τυραννίδας. Οὐ σπανίως ἐν ἑαυτοῖς διχονοοῦντες ἐζήλευον ἴσως τοὺς τυράννους ἐκείνους, οἵτινες, ποιήσαντες ἐκποδὼν τοὺς ἀριστοκρατικούς, οὐδένα εἶχον ἐν ταῖς ἰδίαις πόλεσιν ἰσχυρὸν ἀντίπαλον ἐφ' ὅσον περιέθαλπον τὰ πλήθη, καὶ ἠδύναντο ἀκωλύτως νὰ σωρεύωσιν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἰσχὺν καὶ πλούτη. Ἡ δόξα τῶν παρισθμίων τυράννων ἐγαργάλιζε βεβαίως ἄνδρας πλουσίους καὶ ἐπιφανεῖς, ὧν πολλοὶ εἶχον βασιλεῖς ὡς γενάρχας, ἄνδρας δυναμένους νὰ ἐξοδεύωσιν ἐπὶ ἔτη ὅλα εἰς ἱπποστάσια πολυδάπανα, ὅπως τιμηθῇ τὸ τέθριππον αὐτῶν ἡμέραν μίαν διὰ τοῦ στεφάνου τῶν πανελληνίων ἀγώνων, ἄνδρας ὧν τὰ γένη διετήρησαν σχεδὸν βασιλικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις τῆς δημοκρατίας. Εἰς αὐτοὺς ἀνῆκον οἱ Φιλαΐδαι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀνῆγον τὸ γένος εἰς Αἴαντα τὸν υἱὸν τοῦ Τελαμῶνος καὶ ὧν εἷς γόνος, ὁ Μιλτιάδης, ἔγεινε μέγας διὰ τὴν πατρίδα, ἀφ' οὗ πρότερον ἔγεινε πλούσιος καὶ ἰσχυρὸς ὡς ἄλλος βασιλεὺς ἐν τῇ Θρᾴκῃ, γενόμενος γαμβρὸς βασιλέως. Εἰς αὐτοὺς ἀνῆκον, εἰς τὸν Γερήνιον ἱππότην Νέστορα τὸν Ἰλιομάχον ἀνάγοντες τὸ γένος, οἱ Πεισιστρατίδαι, οἱ μεγάλοι κτηματίαι, ὧν οἱ ἵπποι ἐτρέφοντο πολυπληθεῖς ἐπὶ τῶν μαραθωνικῶν λειμώνων. Εἰς αὐτοὺς τέλος ἀνῆκον πλὴν ἄλλων πολλῶν οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Θρασυμήδους, τοῦ υἱοῦ τοῦ Νέστορος, ὁ πρῶτος τῆς Ἀττικῆς οἶκος, οἵτινες τὰς μὲν Ἀθήνας ἔμελλον νὰ μεγαλύνωσι διὰ τῶν ἀρίστων αὐτῶν βλαστῶν, τὸν δὲ ναὸν τῶν Δελφῶν νὰ κοσμήσωσιν ὡς ἡγεμόνες. Τοιοῦτοι ἄνδρες, ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ ἰσχύι ἠδύναντο, συγγενεύοντες πρὸς τοὺς τυραννικοὺς οἴκους τῆς Κορίνθου, τῶν Μεγάρων, τῆς Σικυῶνος, νὰ μεγεθύνωσι μὲν τὴν ἰδίαν δύναμιν διὰ

τοῦ γοήτρου καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἰσχυρῶν ἐκείνων αὐλῶν, νὰ ἐπαυξήσωσι δὲ τὸν ἴδιον πλοῦτον διὰ τῶν θησαυρῶν οἵτινες ἐστοιβάζοντο εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κυψέλου, τοῦ Θεαγένους, τοῦ Κλεισθένους. Πρῶτος ὁ Φιλαΐδης Μιλτιάδης, ὁ πάππος τοῦ Μαραθωνομάχου, ἤγαγε νύμφην ἐκ Κορίνθου τὴν θυγατέρα τοῦ Κυψέλου. Εἴδομεν δὲ ὅτι ὀλίγας δεκαετηρίδας κατόπιν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἀγαρίστης ἀγῶνα ὁ Ἀλκμαιωνίδης Μεγακλῆς ὑπερίσχυσε τοῦ Φιλαΐδου Ἱπποκλείδου, καὶ ἐγένετο γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους. Εἶχον δὲ παρέλθει πιθανῶς ὀλίγα μόνον ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πενθεροῦ τοῦ Μιλτιάδου, ὅτε καὶ ἄλλη βασιλόπαις ἦλθεν ὡς νύμφη εἰς Ἀθήνας, ἡ θυγάτηρ τοῦ τυράννου τῶν Μεγαρέων Θεαγένους, γενομένη σύζυγος περικαλλοῦς νεανίου, ἀνήκοντος εἰς γένος παλαιὸν καὶ δυνατόν, τοῦ εὐπατρίδου Κύλωνος.

Εἶχον ὀλίγα μόνον ἔτη παρέλθει ἀπὸ τοῦ γάμου αὐτοῦ καὶ ὀλίγα, ἴσως μόνον ἕν, ἀπὸ τῆς ἀρχοντείας τοῦ Δράκοντος, ὅτε ὁ Κύλων ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνωμαλίας, στηριζόμενος δὲ εἰς τοὺς φίλους τῆς ἐπιφανοῦς αὐτοῦ οἰκογενείας καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ πενθεροῦ, ἀπεφάσισε νὰ πραξικοπήσῃ ἐν Ἀθήναις, ἐφιέμενος τῆς τυραννίδος. Ἀλλὰ δὲν ὑπελόγισε καλῶς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ὁ ὑπερήφανος εὐπατρίδης. Ἐνόμισεν ὁ Κύλων ὅτι ἤρκει πρὸς ἵδρυσιν τυραννίδος τὸ κάλλος τῆς νεανικῆς αὐτοῦ μορφῆς, ἣν ἀνεδείκνυεν ἀκόμη ὡραιότέραν ὁ ἀρχαιότροπος κρωβύλος τῆς ὄπισθεν ἀναδεδεμένης κόμης· ἐνόμισεν ὅτι ἤρκουν ὀλίγαι ὑποσχέσεις εἰς τοὺς μεμψιμοιροῦντας καὶ τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ γένος καὶ οἱ ὀλίγοι φίλοι καὶ οἱ ἐπίκουροι Μεγαρεῖς τοῦ πενθεροῦ. Ἀλλ' ἐλησμόνει ὅτι κατ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ἔτος καθ' ὃ ἐκεῖνος ἀπεπειρᾶτο νὰ ἱδρύσῃ τὴν τυραννίδα ἦσαν εἴπερ ποτὲ κραταιοὶ ἐν Ἀθήναις οἱ ἰσχυροὶ Ἀλκμαιωνίδαι, ἐπιστήσαντες ἐπὶ τὴν ἀνωτάτην κορυφὴν τῆς πολιτείας

ΚΡΩΒΥΛΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΕΦΗΒΟΥ
ΕΠΙ ΑΤΤΙΚΟΥ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ

προστάτην τῶν συμφερόντων αὐτῶν καὶ κηδεμόνα ἄρχοντα ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν, τὸν Μεγακλέα.

Ὁ Κύλων, παρερμηνεύων τὸν δοθέντα εἰς αὐτὸν χρησμόν, καθ' ὃν ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ποθουμένου ἐπιχειρῶν τὸ ἔργον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Διασίων, ὅτε ἡ προσοχὴ ἁπάντων των Ἀθηναίων ἦτο ἐστραμμένη εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἑορτήν, ἀνέμεινε τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐτελοῦντο τὰ ἐν Πελοποννήσῳ Ὀλύμπια, καὶ κατέλαβε κατ' αὐτὴν μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν καὶ συμμάχων τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρῶν ἔσπευσαν, περιεκύκλωσαν καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτήν. Ἀπελπισθέντες οἱ πλεῖστοι ἕνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας τῆς πολιορκίας ἀπεχώρησαν, ἀναθέσαντες τὸ ἔργον εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ δόντες εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντολὴν νὰ πράξωσι πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως ὅ τι ἂν νομίσωσιν ἀναγκαῖον. Οἱ μετὰ τοῦ Κύλωνος πολιορκούμενοι ἤρχισαν μετ' οὐ πολὺ νὰ στενοχωρῶνται δι' ἀπορίαν ἄρτου καὶ ὕδατος. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Κύλων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του κατώρθωσαν νἀποδράσωσιν ἐν τῷ μεταξύ· οἱ δὲ ἄλλοι ἐστενοχωροῦντο ὁσημέραι ἔτι μᾶλλον καί τινες ἀπέθνησκον ἤδη ὑπὸ λιμοῦ. Τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς παλαιᾶς ἑστίας τῆς πολιτείας, τοῦ κέντρου τῆς θρησκείας, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη μολύνει ὁ ποὺς ὁμοπολιτῶν καὶ ξένων ἐχθρῶν τῆς πόλεως, ἐμιαίνετο ἤδη ὑπὸ τῶν πτωμάτων αὐτῶν. Ἀπέλπιδες καταφεύγουσιν οἱ ὑπόλοιποι τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κύλωνος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς τὸν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, πεποιθότες ὅτι ἁπτόμενοι αὐτοῦ εἶνε κατὰ τὰ ἔθη τῶν ἀρχαίων ἀσφαλεῖς. Ἐπεκαλοῦντο οὕτω μετὰ τοῦ ἐλέους τῆς θεᾶς, ἣν ἐκήρυσσον προστάτιν, τὸ ἔλεος τῶν ἀντιπάλων. Ὠχροὺς καὶ λιποψύχους πείθει ὁ Μεγακλῆς τοὺς μελλοθανάτους ἱκέτας νὰ καταλίπωσι τοὺς περὶ αὐτοὺς ἐκπνέοντας ἑταίρους καὶ νὰ ἐξέλθωσι τοῦ ἱεροῦ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὐδὲν θὰ πάθωσι κακόν. Αἱ πύλαι τῆς Ἀκροπόλεως ἀνοίγονται, καὶ ἐξέρχονται κλονούμενοι οἱ τελευταῖοι τῶν Κυλωνείων πρὸς τὴν κάτω πόλιν. Ἀλλὰ διαταγῇ τῶν ἀρχόντων φονεύονται ἀνηλεῶς. Τινὲς ἅπτονται πρὸς σωτηρίαν τῶν βωμῶν τῶν Ἐριννύων, τῶν ἐγγὺς τῆς Ἀκροπόλεως ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου. Ἀλλ' εἰς μάτην· τὸ αἷμα τῶν ἱκετῶν ῥαίνει καὶ τῶν σεμνῶν θεῶν τοὺς βωμούς.

Αἱ Ἀθῆναι ἐσώθησαν ἀπὸ τοῦ Κύλωνος καὶ τοῦ κινδύνου τῆς τυραννίδος. Ἀλλὰ δὲν ἀπηλλάγη ἡ πόλις, δὲν ἀπηλλάγησαν ἰδίως οἱ Ἀλκμαιωνίδαι ἀπὸ τῆς βαρυνούσης αὐτοὺς πρὸς τοὺς θεοὺς ὕβρεως,

ἀπὸ τῆς ἐναγοῦς ἐπιορκίας. Ὡς κακὸν φάσμα ἐτάρασσε τὸν οἶκον αὐτῶν, ὡς στίγμα μελανὸν ἐκηλίδονε τὴν περίοπτον αὐτῶν λάμψιν, ἀναρριπιζόμενον κατὰ περιόδους, τὸ Κυλώνειον ἄγος.

δ′

Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἕκτου αἰῶνος παρουσιάζει δύο τινὰ φαινόμενα, τὴν ἐσωτερικὴν διαπάλην, ἧς ἐπακόλουθον ἦτο ἡ συχνὴ τοῦ πολιτεύματος μεταβολὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀνωμαλία, καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἀσημότητα τῆς πόλεως, καταναλισκομένης εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαμάχας, ἐν ᾧ κατ' αὐτὰ αὐτῆς τὰ πρόθυρα τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Αἴγινα ὁσημέραι ηὔξανον καὶ ἐδυναμοῦντο, καὶ μάτην περιεπούσης ὡς ἀντισήκωμα τῆς ἐπικινδύνου ταύτης ἰσχύος τῶν γειτόνων τὴν φιλίαν τῆς Κορίνθου. Ἡ στάσις τοῦ Κύλωνος, καίπερ ἀποτυχοῦσα κατέδειξεν εἰς τοὺς εὐπατρίδας ὁποῖοι οἱ ἐκ τῶν Μεγάρων ἐπαπειλούμενοι κίνδυνοι, ὁποῖος ὁ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἀναβρασμός, ὁποία ἡ ἀκράτητος φιλαρχία τινῶν ἐκ τῶν εὐγενῶν. Ὅ τι ἐτόλμησεν ὁ Κύλων χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ ἠδύνατο ἄλλος τις τῶν εὐπατριδῶν, ἄλλος δυνατός, ἄλλος Ὀλυμπιονίκης νὰ τολμήσῃ καὶ ἐπιτύχῃ, ἐπιτηδειότερον προσεταιριζόμενος τὰ πενόμενα, τὰ κατάχρεα, τὰ δυσηρεστημένα πλήθη. Ἐχρειάζετο πρὸς καθησύχασιν τῶν τεταραγμένων πνευμάτων, πρὸς ἀποσόβησιν τῶν παντοίων κινδύνων πολιτικὴ τολμηρά, ἥτις, ἀνακόπτουσα τὴν ὁρμὴν τῶν Μεγάρων, νὰ δώσῃ συγχρόνως διέξοδον εἰς τὰ πλήθη, ἀνοίγουσα εἰς αὐτὰ νέον στάδιον ἐνεργείας, καὶ συνάμα νὰ κορέσῃ τὴν ἐπικίνδυνον φιλοδοξίαν νέων σπουδαρχιδῶν. Πάντα ταῦτα τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας ἠδύναντο νὰ συνενωθῶσι δι' ἐπιτυχοῦς ἐξωτερικῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ὡς τοιαύτη ἐθεωρήθη καταλληλοτάτη ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἀθηναίων ἐν ταῖς παραλίαις τῆς Τρῳάδος κατὰ τὸ ἀκρωτήριον Σίγειον τὸ δεσπόζον τῆς εἰς τὸ Ἑλλήσποντον εἰσόδου. Ἡ κατάληψις τοιαύτης θέσεως, ἀπασχολοῦσα πολλοὺς τῶν δυσηρεστημένων Ἀθηναίων, ἠδύνατο συγχρόνως νὰ ἐπιφέρῃ καίριον τραῦμα εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Μεγάρων, ὧν αἱ κυριώταται ἀποικίαι ἔκειντο, ὡς εἴδομεν, κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον. Ἡ δὲ ἀρχηγία τῆς ἀποικίας ἀνετέθη εἰς ἕνα τῶν εὐπατριδῶν, τὸν Ὀλυμ-

πιονίκην Φρύωνα, διδομένη ἴσως εἰς αὐτὸν ὡς ἀντάλλαγμα τίς οἶδε τίνων φιλοδόξων αὐτοῦ ἀπαιτήσεων.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον μὲν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἀναλάβει τοιαῦτα ἔργα, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὅμως παντελῶς ἀνίκανοι πρὸς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις. Διὰ καταλλήλου τοπικοῦ καὶ δημοτικοῦ διοργανισμοῦ εἶχον ἤδη ἐνωρὶς φροντίσει οἱ Ἀθηναῖοι ὅπως ἔχωσι πάντοτε ἕτοιμον ἀριθμόν τινα στρατιωτῶν καὶ μικρὸν στόλον, ἐπαρκῆ εἰς τὰς τότε μικρὰς τῆς πόλεως ναυτικὰς ἀνάγκας. Ἡ χώρα ἦτο διῃρημένη εἰς τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ *ναυκραρίας*, ὧν ἑκάστης προΐστατο εἷς ναύκραρος· ἑκάστη δὲ ναυκραρία παρεῖχε δύο ἱππεῖς καὶ μίαν ναῦν. Οὕτως ὁ στόλος τῶν Ἀθηνῶν ἤδη καθ' οὓς χρόνους οἱ εὐπατρίδαι ἐξαπέστειλαν τὴν εἰς τὴν Τρῳάδα ἀποικίαν συνεκροτεῖτο ἐν ὅλῳ ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ τριήρων, εἰς ἃς ἠδύναντο νὰ προςτεθῶσιν ἱκανὰ ἐμπορικὰ πλοῖα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Φρύωνα κατέλαβον τὸ Σίγειον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Τρῳὰς κατείχετο τότε ὑπὸ τῶν Μυτιληναίων, περιεπλάκησαν εἰς ἐπίμονον ἀγῶνα πρὸς αὐτούς, ἀρχομένους ἀπὸ τοῦ Πιττακοῦ. Οἱ Μυτιληναῖοι κατεῖχον τὸ Ἀχίλλειον, τόπον ὀχυρὸν βορειοδυτικῶς τοῦ Σιγείου περὶ τὸν νομιζόμενον τάφον τοῦ Ἀχιλλέως· τῆς θέσεως δὲ ταύτης ἡ ἅλωσις ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς ἀσφαλῆ ἐγκαθίδρυσιν τῶν Ἀθηναίων ἐν Σιγείῳ καὶ ἐπωφελῆ κατοχὴν τοῦ εἰς τὸν Ἑλλήςποντον εἴςπλου. Ὁ ἀγὼν ἔμενεν ἄκριτος. Ἔν τινι μάχῃ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν, ἀποκομίζοντες εἰς Σίγειον τὰ λάφυρα τῆς μάχης. Μεταξὺ τῶν Λεσβίων συνεπολέμει καὶ ὁ ποιητὴς Ἀλκαῖος, ὅστις, τραπεὶς εἰς φυγήν, ἐγκατέλιπε τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκρέμασαν γαυριῶντες τὴν ἀσπίδα τοῦ ἀδεξίου πολεμιστοῦ εἰς τὸν ἐν Σιγείῳ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' ἡ νίκη δὲν ὑπῆρξεν ὁριστική. Πρὶν ἢ παρέλθῃ πολὺς χρόνος, ὁ Πιττακὸς ἐφόνευσεν ἐν μονομαχίᾳ τὸν Φρύωνα. Τέλος δὲ αἱ διαμαχόμεναι πόλεις συνεφώνησαν νὰ θέσωσι τὴν λύσιν τοῦ διὰ τοῦ πολέμου ἀλύτου ζητήματος εἰς τὴν κρίσιν τοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου Περιάνδρου. Ὁ διαιτητὴς ἀπεφάνθη νὰ ἐξακολουθήσῃ ἑκάτερος τῶν ἀντιπάλων κατέχων ὅ τι ἤδη εἶχεν. Οὕτως ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔμειναν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐν Σιγείῳ, οἱ δὲ Μυτιληναῖοι ἐν Ἀχιλλείῳ. Συνέβαινον δὲ ταῦτα περὶ τὸ ἔτος 600 π. Χ. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κρατήσωσιν ἐπὶ πολὺ τὸ Σίγειον ἕνεκα ἄλλου πολέμου, ὅςτις ἦτο δι' αὐτοὺς σπουδαιότερος καθὸ γινόμενος εἰς αὐτὰς αὐτῶν τὰς θαλάσσας καὶ περὶ ἰδίας αὐτῶν κτήσεως. Οἱ πολέμιοι ἦσαν οἱ Μεγαρεῖς.

ἡ δὲ κτῆσις περὶ ἧς ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Μεγαρέων ἡ νῆσος Σαλαμίς.

Οἱ Μεγαρεῖς ἐρειδόμενοι εἰς τὸν ἄξιον λόγου στόλον αὐτῶν καὶ θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ τὴν εἰς τὸν τύραννον Θεαγένην, καὶ τοὺς βοηθοὺς τοῦ Κύλωνος προςγενομένην ὕβριν, ἤρξαντο τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέστησαν οὐ μικρὰς βλάβας. Ἀθηναϊκαὶ τριήρεις συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Μεγαρέων. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὁ ἐν Μεγάροις ναὸς τοῦ Διὸς ἐκοσμεῖτο διὰ τοῦ ἐμβόλου ἀθηναϊκῆς τριήρους, τροπαίου τοῦ πολέμου. Τέλος μετ' ἀγῶνα μακρὸν αὐτὴ ἡ Σαλαμὶς κατελήφθη ὑπὸ τῶν πολεμίων, Μεγαρεῖς δὲ κληροῦχοι διενεμήθησαν τὰς γαίας τῆς νήσου. Ἀπελπισμὸς κατέλαβε τοὺς τὰς Ἀθήνας διοικοῦντας εὐπατρίδας ἐπὶ τῇ θλιβερᾷ ἐκβάσει τοῦ πολέμου. Μετὰ τοσούτους ἀγῶνας ματαίους, μετὰ τοιαύτας ἐπονειδίστους ἀποτυχίας αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Σαλαμῖνος ἔπρεπε νὰ ταφῇ εἰς βυθὸν λήθης. Ποινὴ θανάτου ἐψηφίσθη κατ' ἐκείνου ὅςτις ἤθελέ ποτε τολμήσει νὰ ὑπομνήσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἀνάκτησιν τῆς νήσου. Τίς ἐχεφρονῶν θὰ ἐτόλμα νὰ παρέλθῃ πρὸ τῶν συμπολιτῶν, ἀφροντιστῶν τοῦ περὶ ζωῆς κινδύνου, καὶ νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν παλαιὸν τῆς νήσου μετὰ τῆς πόλεως σύνδεσμον, νὰ δείξῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς νεκροὺς τῶν Σαλαμινίων τεθαμμένους κατὰ τὸ πάτριον τῶν Ἀθηναίων ἔθος;

Καὶ ὅμως ἐξαίφνης ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ φόβου καὶ τῆς ἐπιβεβλημένης λησμοσύνης εἶδον ἡμέραν τινὰ περὶ τὸ ἔτος 600 οἱ ἀστοὶ τῶν Ἀθηνῶν σπεύδοντα εἰς τὴν ἀγορὰν ἄνδρα μόλις ὑπερτεσσαρακονταέτη φέροντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πιλίον ἀσθενοῦς. Ὁ ἀνὴρ ἀνέβη ἐπὶ τὸν λίθον τοῦ κήρυκος ὡς ἐπὶ βῆμα, καὶ ὅτε ἠθροίσθη περὶ αὐτὸν τὸ πλῆθος, ἤρχισε ψάλλων ἐλεγείαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἔλεγεν·

Ἦλθον ὁ ἴδιος κῆρυξ ἐκ τῆς ποθητῆς Σαλαμῖνος,
ἀνθ' ὁμιλίας ᾠδὴν φέρων εὐκόσμων ἐπῶν.

Ὁ ποιητὴς ἐξηκολούθησεν ᾄδων δι' [illegible] χαριέντως πεποιημένων [illegible] τὰ δικαιώματα τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς ποθητῆς νήσου, τὴν αἰσχύνην τῆς ἐγκαταλείψεως αὐτῆς εἰς τοὺς πολεμίους. Δὲν ἀξίζει νὰ εἶνέ τις Ἀθηναῖος, ἀφίνων τὴν Σαλαμῖνα, ἀλλ' [illegible] νὰ εἶνε μᾶλλον κάτοικος τῶν μικροτάτων Ἑλληνικῶν πόλεων·

[illegible] ἤμην [illegible] Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης,
[illegible] Ἀθηναῖος [illegible]
Ἀλλὰ θὰ ἤκουε [illegible] κοινῶς [illegible]
[illegible] Ἀττικὸς τῶν Σαλαμιναφετῶν.

Καὶ ἐπεράτωσε τὴν ἐλεγείαν ἔνθους, καλῶν τοὺς συμπολίτας εἰς ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος, εἰς ἀπόκρουσιν τοῦ χαλεποῦ αἴσχους.

Οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἔβλεπον ἀχθόμενοι τὴν ἀπέναντι τοῦ Πειραιῶς νῆσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπικινδύνων γειτόνων, ἀποκοπτόντων πᾶσαν αὐτῶν κίνησιν, πᾶσαν αὐτῶν ἐνέργειαν, εὐχαρίστως ἤκουσαν τοῦ ποιητοῦ ὅστις παρώρμα αὐτοὺς εἰς τὴν δρᾶσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπείσθησαν, ἀποβλέποντες εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος, καὶ πεποιθότες ἐπὶ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸ κῦρος τοῦ ἀγορητοῦ. Ἀληθῶς ὁ ποιητὴς τῆς ἐλεγείας δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτούς. Ὁ ποιητὴς εἶχε φροντίσει νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ γένους, ὅπερ ἀνήρχετο μέχρι τοῦ Κόδρου, τὴν σοφίαν ἥτις ἐκπηγάζει ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς πείρας μακρῶν ταξιδίων, ἐκοσμεῖτο δ' ἐπὶ τούτοις μὲ τὸ χάρισμα τῶν Μουσῶν· ἦτο Σόλων ὁ υἱὸς τοῦ Ἐξηκεστίδου.

Πεντακόσιοι παρουσιάσθησαν ἐθελονταί, πρόθυμοι νἀκολουθήσωσι τὸν Σόλωνα ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ εἶνε κύριοι τοῦ πολιτεύματος, ἂν κατάσχωσι τὴν νῆσον· ὁ δὲ ὅρος αὐτῶν ἔγεινε δεκτὸς παρὰ τῆς πολιτείας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέβησαν ἐν τῷ φαληρικῷ λιμένι πλοιαρίων ἁλιευτικῶν, ὁ δὲ Σόλων τριακοντόρου καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, εἰςελθόντες εἴς τινα ὁρμίσκον ἀπέναντι τῶν Μεγάρων. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Μεγαρεῖς, ἀκούσαντες ἀβέβαια περὶ τῆς μελετωμένης ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων, εἶχον ἐξαποστείλει ὡς κατάσκοπον μίαν ναῦν· ὅτε δ' αὕτη ἐπλησίαζεν, ὁ Σόλων συνέλαβεν αὐτήν, καὶ τοὺς μὲν Μεγαρεῖς καθεῖρξεν, ἐπιβιβάσας δὲ τοὺς ἀρίστους τῶν Ἀθηναίων, διέταξεν αὐτοὺς νὰ πλεύσωσι πρὸς τὴν πόλιν τῆς Σαλαμῖνος, ἥτις ἔκειτο τότε κατὰ τὸ νότιον παράλιον τῆς νήσου, καὶ οὐχί, ὡς ὕστερον, ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Ἀττικῆς πλευρᾶς. Αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀθηναίων ἐξεκίνησε πεζῇ κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν πόλιν τῆς Σαλαμῖνος Μεγαρέων, οἵτινες ἐξῆλθον κατ' αὐτοῦ. Ἐν ᾧ δ' ἐξηκολούθει ἡ μάχη, οἱ ἐν τῇ τριακοντόρῳ Ἀθηναῖοι προφθάσαντες κατέλαβον τὴν ἀνυπεράσπιστον πόλιν. Ἀλλ' ἡ κατάληψις τῆς Σαλαμῖνος ὑπῆρξε προσωρινή, οὐδ' ἐπερατώθη τότε ὁ περὶ αὐτῆς ἀγὼν καὶ ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μεγαρέων. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσωρινὴ αὕτη νίκη ἦτο ἀξία λόγου διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ πόλις ἀπέκτησε φρόνημα, οἱ πολῖται ἐνεπνεύσθησαν θάρρος. Πρὶν ἢ δὲ ἀκόμη ἀνακτήσωσιν ὁριστικῶς τὴν Σαλαμῖνα, βλέπομεν τοὺς Ἀθηναίους προβαίνοντας εἰς διάβημα ἱκανῶς σπουδαῖον διὰ τὴν πόλιν καὶ εὐρῦνον τὸν κύκλον τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς. Μέχρι τοῦδε ὁ κατὰ τῶν Μυτιληναίων ἐν

Τρωάδι ἀγὼν καὶ ὁ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἐν τῷ σαρωνικῷ κόλπῳ πόλεμος ἀφωρμῶντο ἐξ ἀμέσων τοπικῶν συμφερόντων τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν εἰς τὰ πράγματα τῶν Δελφῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξῆλθον οὕτως εἰπεῖν τοῦ στενοῦ ὁρίζοντος τῆς πόλεως καὶ ἐπελάβοντο πολιτικῆς γενικωτέρας, ἀφορώσης εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων ἁπάντων.

Θὰ ἴδωμεν κατωτέρω τὴν σημασίαν ἣν εἶχε διὰ τοὺς Ἕλληνας τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ὅπερ ἔκειτο ἐν Φωκίδι ἐπί τινος τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ. Οἱ Δελφοὶ οἱ οἰκοῦντες περὶ τὸ ἱερὸν ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι ἐν χώρᾳ ἀνηκούσῃ εἰς τὴν φωκικὴν πόλιν Κρῖσαν, ἥτις ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τῶν Δελφῶν παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Χρυσό. Ἡ παλαιὰ αὕτη πόλις διὰ μὲν τῶν ὀχυρῶν αὐτῆς τειχῶν καὶ τῆς ἀξιολόγου αὐτῆς θέσεως ἐδέσποζε τῆς πεδιάδος τῆς Ἀμφίσσης, διὰ δὲ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς, τῆς Κίρρας, κειμένης εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου καὶ ἡμισείας ὥρας, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Πλειστοῦ, μετεῖχε τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως κατὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ὅστις μέχρις αὐτῶν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐκαλεῖτο Κρισαῖος. Οὕτως οἱ Κρισαῖοι κατεῖχον θέσιν ἐκ φύσεως σπουδαιοτάτην οὐ μόνον διὰ τὴν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ κίνησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίαν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς ἀνατολικῆς βορείας Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Εὔβοιαν· ἐντεῦθεν δ' ἐπορίζοντο οὐκ ὀλίγα κέρδη. Ἀλλ' ἡ ἐπίκαιρος αὕτη θέσις καθίστατο ἔτι ἐπικερδεστέρα διὰ τῆς ὁσημέραι αὐξανούσης σημασίας τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν καὶ τῆς μεγάλης συρροῆς τῶν προσκυνητῶν, τοὺς ὁποίους πικρῶς ἐτελώνουν οἱ Κρισαῖοι. Κατ' ὀλίγον λοιπὸν ἐγεννήθη μεταξὺ τῆς ἐμπορικῆς καὶ φιλοχρηματου Κρίσης καὶ τῆς περὶ τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν ἱεραρχικῆς κοινότητος, σπευδούσης πρὸς ἀνεξαρτησίαν, ἀνταγωνισμός τις, γινόμενος ὀξύτερος σὺν τῷ χρόνῳ. Ὅτε δὲ τέλος οἱ Κρισαῖοι, ἔτι μᾶλλον θρασυνόμενοι, ἐτόλμησαν, ὡς φαίνεται, ἐξ ὑπεροψίας καὶ νἀσεβήσωσιν εἰς τὸ ἱερόν, ἐπελήφθησαν τῆς ὑποθέσεως ταύτης οἱ Ἀμφικτύονες, οἱ προστάται τοῦ ἱεροῦ. Τότε βλέπομεν τὸν Σόλωνα ὡς ἀντιπρόσωπον τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ ἀμφικτυονίᾳ προτείνοντα τὴν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κατὰ τῶν παρανόμων ἐπέμβασιν τῶν Ἀμφικτυόνων. Τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἀμφικτυονικῶν στρατευμάτων ἀνέλαβεν ὁ Θεσσαλὸς Εὐρύλοχος, μεταξὺ δὲ τῶν συμπολεμησάντων ὑπὲρ τῶν Δελφῶν ἀναφέρονται οἱ Σικυώνιοι ὑπὸ τὸν τύραννον Κλεισθένη καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Ἀλκμαίωνα. Τὸ ἔργον τῶν Ἀμφικτυόνων δὲν ὑπῆρξεν εὐχερές.

Ἥ τε Κρῖσα καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτῆς ἀντέστησαν ἐπὶ μακρόν. Τέλος ἡ Κρῖσα ἐκυριεύθη τῷ 590 π. Χ., καὶ οἱ Ἀμφικτύονες ἐξεπλήρωσαν τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας, δι' οὗ εἶχε συστήσει αὐτοῖς νὰ πολεμήσωσι κατὰ τῶν Κρισαίων πάσας τὰς ἡμέρας καὶ πάσας τὰς νύκτας, μετὰ δὲ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς χώρας καὶ τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῶν κατοίκων νἀναθέσωσι τὴν γῆν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸν Πύθιον καὶ τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὴν Λητὼ καὶ τὴν Ἀθηνᾶν Πρόνοιαν, ὅπως μένῃ ἀκαλλιέργητος, καὶ ταύτην τὴν χώραν μήτ' αὐτοὶ νὰ γεωργῶσι, μήτε ἄλλον νἀφήσωσι νὰ τὴν καλλιεργήσῃ. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἡ ἀντίστασίς τινων Κρισαίων, καταφυγόντων εἰς τὸ παρακείμενον ὄρος, τὴν Κίρφιν, κατεστάλη ὑπὸ τοῦ Θεσσαλοῦ Ἱππίου, ἡγουμένου τοῦ ἐναπομείναντος ἀμφικτυονικοῦ στρατοῦ, οὐ μόνον οἱ Δελφοὶ ἐκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι καὶ προςῆλθον ὡς πόλις αὐτόνομος εἰς τὸ κοινὸν τῶν Φωκέων, ἀλλὰ καὶ ἐγγυήσεις περὶ τῆς προστασίας τοῦ ἱεροῦ ἐδόθησαν ἐπαρκεῖς διὰ τοῦ κοινοῦ αὐστηροτάτου ὅρκου τῶν Ἀμφικτυόνων.

Οὕτως ὁ πρῶτος ἱερὸς πόλεμος συνετέλεσεν εἰς αὔξησιν τῆς σημασίας τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν καὶ εἰς τὴν πανηγυρικωτέραν ἔκτοτε τέλεσιν τῶν Πυθίων. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ὁ πόλεμος οὗτος εἶχε πολλὴν σημασίαν. Αἱ Ἀθῆναι διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῶν, τοῦ Σόλωνος, ἀναλαμβάνουσαι τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ὑπὲρ τῶν Δελφῶν ἀγῶνος, οὐ μόνον ἐκέρδαινον τὴν φιλίαν τῶν ἱερέων τοῦ μαντείου, ἥτις ἦτο χρησιμωτάτη, ἀλλὰ περιεβάλλοντο καὶ αἴγλην οὐχὶ μικρὰν μεταξὺ τῶν λαῶν τῶν μετεχόντων τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου. Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν ὠφέλειαι τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον. Ὀλίγα μόνον ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἡγουμένου τοῦ Ἀλκμαιωνίδου Μεγακλέους, εἶχον περιρραντισθῆ οἱ βωμοὶ τῶν Εὐμενίδων διὰ τοῦ αἵματος τῶν Κυλωνείων, καθ' ἣν οἱ ἰσχυρότατοι τῶν Ἀθηναίων εἶχον μετάσχει τοῦ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀσεβήματος τούτου, εἶχον βαρυνθῆ διὰ τοῦ Κυλωνείου ἄγους. Ἐν τῷ ἀναμεταξὺ μετὰ τὴν διὰ τοῦ Σόλωνος ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος οἱ περισωζόμενοι ὀπαδοὶ τοῦ Κύλωνος καὶ τὰ ἐξηρεθισμένα πλήθη ἀπῄτουν τὴν τιμωρίαν τῶν ἀσεβῶν. Τότε ἐπενέβη ὁ Σόλων, ὅςτις μετὰ τῶν ἀρίστων τῶν Ἀθηνῶν ἔπεισε διὰ παρακλήσεων τοὺς λεγομένους ἐναγεῖς νὰ ὑποστῶσι τὴν δίκην καὶ νὰ κριθῶσιν ὑπὸ τριακοσίων ἀνδρῶν. Κατήγορος τῶν περὶ τὸν Μεγακλέα παρουσιάσθη Μύρων ὁ Φλυεύς. Τῶν

ἐναγῶν οἱ ζῶντες κατεδικάσθησαν εἰς ἐξορίαν, τῶν δὲ θανόντων ἐξετάφησαν οἱ νεκροὶ καὶ τὰ ὀστᾶ ἐξεβλήθησαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς. Ἐκ τῶν ταραχῶν δὲ τούτων ἐπωφελούμενοι οἱ Μεγαρεῖς κατέλαβον πάλιν τὴν Σαλαμῖνα. Καὶ οἱ μὲν διὰ τοῦ Κυλωνείου ἄγους βεβαρημένοι ἐξῆλθον ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι δὲν ἦσαν ἀκόμη καθαραὶ τοῦ αἵματος τοῦ χυθέντος. Φόβοι ἐκ δεισιδαιμονίας καὶ φάσματα κατεῖχον τὴν πόλιν. Οἱ μάντεις ἐξετάζοντες τὰ σφάγια ἀπεφαίνοντο, ὅτι ταῦτα ἐδήλουν ἄγη καὶ μιασμοὺς δεομένους καθαρμῶν. Ἡ κάθαρσις ἀνετέθη εἰς τὸν Κρῆτα Ἐπιμενίδην, ἄνδρα θεοφιλῆ καὶ σοφὸν περὶ τὰ θεῖα καὶ γνωρίζοντα κάλλιον παντὸς ἄλλου τὰ τῆς τελέσεως καὶ λατρείας τῶν θεῶν. Οὗτος, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας, ἀπήλλαξε τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ἄγους δι' ἱλασμῶν καὶ καθαρμῶν καί τινων ἱδρύσεων, καὶ ἔστρεψε μὲν πάλιν ἐπ' αὐτὴν τὴν εὔνοιαν τῶν θεῶν, ἐξωμάλυνε δὲ τὰς διχονοίας τῶν πολιτῶν καὶ τὰ μίση, παρασκευάζων τὴν ὁδὸν τῆς ὁμονοίας καὶ διευκολύνων τὸ ἔργον τοῦ μέλλοντος νομοθέτου. Εἷς δὲ τῶν πρώτων καρπῶν τῆς διαλλαγῆς τῶν φατριῶν ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξεν ἡ ὑπὲρ τῶν Δελφῶν ἀποστολὴ εἰς Φωκίδα στρατιᾶς ἀθηναϊκῆς. Ἡ στρατιὰ αὕτη ἐν τῷ κοινῷ ἐξωτερικῷ ἀγῶνι ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς κραταίωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ συνδέσμου τῶν διαφόρων τάξεων τῆς ἀττικῆς πολιτείας. Ἡ ἀρχηγία τῆς στρατιᾶς ταύτης ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀλκμαίωνα, τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Μεγακλέους ὅςτις ἦτο ὁ πρῶτος ἔνοχος τοῦ Κυλωνείου ἄγους, ὁ κυριώτατος τῶν ἐπαράτων. Χρειάζεται ἄλλο τεκμήριον τρανότερον τούτου πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι εἶχον ἐπέλθει ἡμέραι διαλλαγῆς καὶ συμφιλιώσεως διὰ τοὺς Ἀθηναίους;

ε'

Ὁ Σόλων καὶ τὸ πολίτευμα αὐτοῦ.

Σόλων ὁ υἱὸς τοῦ Ἐξηκεστίδου διὰ τῆς γενναίας αὐτοῦ ἐφόδου κατὰ τῆς Σαλαμῖνος, διὰ τῆς θαρραλέας αὐτοῦ ἀναμίξεως εἰς τὴν ἐκδίκασιν καὶ τιμωρίαν τῶν ἐναγῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, διὰ τῆς σημασίας ἣν ἔδωκεν εἰς τὰς Ἀθήνας, παρέχων εἰς αὐτὰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐκτελέσεως τῶν χρησμῶν τῆς Πυθίας ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν εἶχεν ἤδη καταλάβει σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ πόλει. Ἅπαντες οἱ πολῖται εἶχον θαυμάσει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός, τὴν πολιτικὴν σύνεσιν, ἀμεροληψίαν καὶ

ἐμπειρίαν, καρπὸν τῶν μακρῶν αὐτοῦ πλόων καὶ τῆς γνωριμίας τῶν πολιτευμάτων πολλῶν λαῶν, ἑλληνικῶν τε καὶ βαρβαρικῶν, τέλος δὲ τὸ διαυγὲς τῆς διανοίας καὶ τὴν πρὸς τὴν πόλιν ἀκραιφνῆ ἀγάπην. Ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐμφανίσεως ὁ ἀνὴρ παρουσιάζετο ὡς ὁ μέγας τῆς πόλεως ἀνορθωτής. Ὡς εὐπατρίδης ἐξ οἴκου ἐπιφανεστάτου ἔχαιρε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν εὐπατριδῶν, διὰ δὲ τὴν ἀγάπην ἣν ἔδειξε πρὸς τὸν δῆμον ἀνεγνωρίζετο παρ' αὐτοῦ ὡς προστάτης. Οἱ πλούσιοι ἔβλεπον αὐτὸν εὐμενῶς ὡς εὔπορον, οἱ δὲ πένητες ὡς χρηστόν. Ἡ περίστασις ἦτο καταλληλοτάτη ὅπως ὁ Σόλων, ἐπερειδόμενος εἰς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ καὶ τὰς γενικὰς συμπαθείας, ἀναδειχθῇ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ὁ συνετὸς ἀνὴρ δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν τυραννίδα. Εἰς μάτην ἐκάκιζον αὐτὸν οἱ φίλοι, εἰς μάτην κατεγέλων αὐτοῦ πολλοὶ ἐπὶ τῇ νομιμότητι καὶ ἀτολμίᾳ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἤρκει νὰ ἀνασπάσῃ τὸ δίκτυον ὅπως ἀνασύρῃ τὴν ἀρίστην ἄγραν. Ἀλλὰ δὲν ἤθελεν ὁ Σόλων

πλοῦτον ἄφθονον λαμβάνων, τυραννῶν τῶν Ἀθηνῶν
ἐφ' ἡμέραν μόνον μίαν, ὕστερον νὰ ἐκδαρῇ
ὡς ἀσκὸς κι' ὅλον τὸ γένος μετ' αὐτοῦ νὰ συντριβῇ.

Ἀντὶ βραχείας τυραννίδος ἐπροτίμησε λοιπὸν ὁ Σόλων νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀληθῆ ἀνόρθωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀρίστη δὲ πρὸς τοῦτο εὐκαιρία ἐδόθη εἰς αὐτόν, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τοῦ ἔτους 594 π. Χ. ἐξελέχθη ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν πρῶτος ἄρχων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διαλλακτὴς τῶν διχονοούντων καὶ νομοθέτης τῆς πολιτείας, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ φυλάξῃ ἢ νὰ καταργήσῃ ὅ τι ἤθελεν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ καθεστώτων.

Πρῶτον ἔργον εἰς ὃ ὁ Σόλων ἐνόμισε πρέπον νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ λαοῦ, βεβαρημένου ὑπὸ τῶν πρὸς τοὺς τοκογλύφους πλουσίους χρεῶν, ἔχοντος τὰς γαίας ὑπεγγύους καὶ κεκαλυμμένας διὰ τῶν λίθων τῶν τὰς ὑποθήκας ἐμφαινόντων, συρομένου εἰς δουλείαν διὰ χρηματικὰς ὀφειλάς. Ἀλλ' εἰς τὴν λύσιν τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου προβλήματος ἐνέκειτο ἡ μεγαλειτέρα δυσκολία. Ἑκατέρα μερὶς ἐζήτει τὰ ἄκρα. Μεταξὺ τῆς φιλαργυρίας τῶν πλουσίων, ζητούντων νὰ κάμωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέρας παραχωρήσεις, καὶ τῆς κοινοκτημονικῆς πλεονεξίας τῶν ὀφειλετῶν, ὁ Σόλων εὑρέθη ὡς λύκος στρεφόμενος ἐν μέσῳ πολλῶν κυνῶν. Τὸ δυσχερὲς τοῦτο πρόβλημα ἔλυσεν ὁ συνετὸς ἀνὴρ διὰ συστήματος ὁλοκλήρου μέτρων νομοθετικῶν καὶ οἰκονομικῶν, τὰ ὁποῖα φέρουσι τὸ ὄνομα **σεισάχθεια**,

χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπελθούσης ἀποσείσεως τοῦ ἄχθους, ἤτοι ἀποτινάξεως τῆς βαρυνούσης τὸν δῆμον δεινῆς οἰκονομικῆς πιέσεως, ἥτις προεκάλει δυςαπάλλακτον κοινωνικὴν ἀνωμαλίαν. Εἴδομεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ καχεξία εἶχεν ἀναγκάσει ἄλλους μὲν τῶν πολιτῶν, τοὺς ἔχοντας κτήματα, νὰ ὑποθηκεύσωσιν αὐτὰ ὑπὸ βαρυτάτους ὅρους εἰς τοὺς δανειστάς, ἄλλους δὲ, στερουμένους κτημάτων, νὰ δανείζωνται ἐπὶ ὑποθήκῃ τοῦ ἰδίου σώματος, ἐπὶ κινδύνῳ ἀπωλείας τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας. Γνωρίζομεν δὲ ἤδη τὰς θλιβερὰς συνεπείας τῶν τοιούτων δανείων. Τὰ κακὰ ταῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ διορθωθῶσιν ἅπαντα δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μέτρου. Ἡ περιπλοκὴ τῆς συμφορᾶς ἦτο παρὰ πολὺ μεγάλη, ἡ σύγκρουσις τῶν συμφερόντων πολυποίκιλος καὶ πολυμερής. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν σεισάχθειαν δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς μίαν μεμονωμένην πρᾶξιν, ὡς μίαν αἰφνίδιον ἀπόφασιν, ἀλλ' ὡς σύστημα μέτρων συγχρόνων, τῶν ὁποίων τελικὸς σκοπὸς ἦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐλάφρυνσις τῶν πενομένων ὀφειλετῶν καὶ ἡ εἰς τὴν πόλιν ἀπόδοσις ἐργατικῶν χειρῶν αἵτινες εἶχον ἀποσπασθῆ ἀπ' αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἱκανοποίησις τῶν πλουσίων διὰ τὰς ἀναποφεύκτους ζημίας τὰς ὁποίας ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς τὰ βαλάντια αὐτῶν αἱ χάριν τῶν πενήτων φιλάνθρωποι διατάξεις. Πρὸς ἐπίτευξιν τοιούτων ἀποτελεσμάτων ἦτο ἀναγκαία ἡ συνένωσις τοῦ δικαίου μετὰ τῆς βίας. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπεκόπησαν, ὡς φαίνεται, καθ' ὁλοκληρίαν τὰ χρέη ἐκείνων οἵτινες εἶχον δανεισθῆ ἐπὶ τῷ σώματι, καὶ κατηργήθη μὲν ἡ βάρβαρος καὶ ἄδικος αὕτη συνήθεια διὰ τὸ μέλλον, ἀπηγορεύθη δὲ τὸ πωλεῖν τοὺς υἱούς, τὰς θυγατέρας καὶ ἀδελφάς, καὶ ὡρίσθη ποινὴ θανάτου εἰς τοὺς πωλοῦντας Ἀθηναῖον πολίτην. Ὡς ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης ἠλευθερώθησαν πολλοὶ Ἀθηναῖοι δουλεύοντες ἐν τῇ Ἀττικῇ ἕνεκα χρεῶν, ἀπελυτρώθησαν δὲ καὶ ἄλλοι πωλημένοι εἰς τὴν ξένην, τῶν λύτρων παρεχομένων ἴσως ὑπὸ τῆς πόλεως. Τοὺς πλουσίους δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ εὐχαριστήσῃ ἡ ἀποκοπὴ αὕτη τῶν ἐπὶ τῷ σώματι χρεῶν καὶ ἡ κατάργησις ἁπάντων ὁμοῦ τῶν τοιούτων συμβολαίων· ἀλλ' ὁ Σόλων ἤχθη εἰς τοιαύτην ἀπόφασιν μετὰ θάρρους, θεωρῶν ἄδικα τὰ τοιαῦτα μέσα πλουτισμοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ δριμύτατα ἔψεξε διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, καὶ πεποιθὼς ὅτι ἄνευ θυσιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀποσόβησις τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Αὐτὸς δὲ πρῶτος λέγεται δοὺς τὸ παράδειγμα τῶν θυσιῶν, παραχωρήσας τὰ ὀφειλόμενα αὐτῷ μεγάλα ποσά. Τοιοῦτον τρόπον ἐξεῦρεν ὁ Σόλων πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπὶ τῷ σώματι δανει-

σθέντων, ὧν τὰ χρέη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνεδέοντο πρὸς ἀπώλειαν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, εἰς ἀνάκτησιν τῆς ὁποίας οὐδὲν εἶχον οὗτοι νὰ προσφέρωσι, στερούμενοι πάσης περιουσίας. Ἀλλ᾽ ὑπῆρχεν, ὡς εἴδομεν, καὶ ἄλλη τάξις ὀφειλετῶν, πειθανῶς ἡ μεγαλειτέρα, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν δανεισθέντων ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν ἰδίων κτημάτων. Ὅσον βαρεῖς καὶ ἂν ἦσαν οἱ ὅροι τῶν δανείων τῶν τοιούτων ὀφειλετῶν, οὗτοι δὲν ἦσαν ἐστερημένοι παντὸς στηρίγματος ὡς οἱ ἐπὶ τῷ σώματι δανεισθέντες καὶ δουλεύοντες. Μέγα μέρος τῶν κτημάτων των, ἐν τῇ δεινοτάτῃ περιπτώσει μικρόν τι ὁπωσδήποτε μέρος αὐτῶν ἀνῆκεν εἰς αὐτούς. Οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς δεινῆς αὐτῶν θέσεως καὶ ἄνευ ἀποκοπῆς τῶν χρεῶν· ἤρκει γενναία τις ἀνακούφισις, ἤρκει ἐλάττωσις τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν τόκων τοῦ χρέους αὐτῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἔγεινε. Καὶ ἡ μὲν μετρίασις τῶν τόκων ὑπῆρξεν ἔργον νομοθετικόν, ἡ δ᾽ ἐλάττωσις τῶν κεφαλαίων ἔγεινε διὰ τρόπου ἐμφαίνοντος τὴν οἰκονομολογικὴν δεινότητα τοῦ Σόλωνος. Ἂν ἤθελεν ἐλαττώσει ἀπ᾽ εὐθείας τὸ κεφάλαιον δι᾽ ἀποκοπῆς μέρους τοῦ χρέους, θὰ ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν δανειστῶν, ἐξηρεθισμένων μάλιστα διὰ τὴν ἀποκοπὴν ὅλων τῶν ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείων. Ἐπενόησε λοιπὸν ἄλλον τρόπον, τὴν ἐλάττωσιν τοῦ νομίσματος. Αἱ Ἀθῆναι, μὴ ἔχουσαι ἀκόμη ἴδιον νόμισμα, ἐποιοῦντο χρῆσιν τοῦ νομίσματος τοῦ αἰγινητικοῦ. Ὁ Σόλων ἀπετίναξε τὸ αἰγινητικὸν σύστημα καὶ ἐπλησίασε πρὸς τὸ εὐβοϊκόν. Τὸ νόμισμα τοῦ συστήματος τούτου, ἔχον ἄλλην μονάδα, ἦτο ἐλαφρότερον, περιεῖχε μέταλλον ὀλιγώτερον κατὰ εἰκοσιεπτὰ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Διὰ τῆς ἀλλαγῆς ταύτης μία μνᾶ ἐξηκολούθει ἀποτελουμένη, ὡς πρότερον, ἐξ ἑκατὸν δραχμῶν, ἀλλ᾽ αἱ ἑκατὸν αὗται νέαι δραχμαὶ εἶχον πραγματικὴν ἀξίαν μικροτέραν κατὰ εἰκοσιεπτὰ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Οὕτως ὁ χρεωστῶν μίαν μνᾶν ἔδιδε μὲν εἰς πληρωμὴν δραχμὰς ἑκατόν, ἀλλ᾽ αἱ ἑκατὸν αὗται νέαι δραχμαὶ παρουσίαζον τὸν αὐτὸν μὲν ἀριθμὸν νομισμάτων, ἀλλ᾽ ἀξίαν μικροτέραν κατὰ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Ὁμοίως ὁ χρεωστῶν εἴκοσι δραχμὰς ἢ ἄλλο ποσὸν οἱονδήποτε ἐπλήρονεν ἰσαρίθμους δραχμὰς ἐχούσας ἀξίαν μικροτέραν. Διὰ τῆς ἀλλαγῆς λοιπὸν ταύτης τοῦ νομισματικοῦ συστήματος οἱ ὀφειλέται ὠφελοῦντο εἰκοσιεπτὰ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἐκ τῆς μετριάσεως τῶν τόκων ὠφέλειαν, ὥστε ἐν συνόλῳ τριάκοντα πέντε ἢ καὶ τεσσαράκοντα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Διὰ τοιούτου τρόπου, τοῦ χρέους ἐλαττουμένου σχεδὸν εἰς τὸ ἥμισυ, ἦτο πολὺ εὐκολώτερον νὰ πληρωθῶσι τὰ χρέη καὶ

νὰ ἀρθῶσιν αἱ ὑποθῆκαι τῶν κτημάτων. Ἡ ἐπινόησις αὕτη ὑπῆρξεν οὐ μόνον εὐφυής, ἀλλὰ καὶ δικαία. Οἱ ἀρχαῖοι βεβαιοῦσιν ὅτι ὄχι μόνον οἱ πληρώνοντες ὠφελοῦντο σημαντικά, ἀλλὰ καὶ οἱ λαμβάνοντες οὐδὲν ἐζημιοῦντο. Ἀλλὰ πῶς τοῦτο, ἐν ᾧ ὁπωςδήποτε ἔλαβον μόνον ἴσον ἀριθμῶν δραχμῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἴσην ἀξίαν; Ἐξισοῦτο ἡ ζημία των αὕτη πρὸς τὴν μικρὰν ὠφέλειαν ἥτις ἐπήρχετο ἐκ τῆς καταβιβάσεως τῶν τιμῶν τῶν ὠνίων καὶ ἄλλων εἰδῶν ἕνεκα τῆς νομισματικῆς μεταβολῆς; Ἀλλ' οἱ πλούσιοι εἶχον πολλὰς ἐξωτερικὰς ὑποχρεώσεις πρὸς ἄλλας πόλεις, τὰ δὲ συμβόλαια αὐτῶν τὰ ἐξωτερικὰ δὲν ὑπέστησαν καμμίαν ἐλάττωσιν. Νομίζω λοιπόν, ὅτι τὴν ἐξίσωσιν τῆς ζημίας τῶν πλουσίων πρέπει νὰ ζητήσωμεν εἰς τὴν πιθανῶς συγχρόνως γενομένην ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἐκκοπὴν νομίσματος ἀθηναϊκοῦ κατὰ τὸ νέον σύστημα καὶ εἰς δικαίωμα δοθὲν εἰς τοὺς ἔχοντας ἄργυρον ἐναποταμιευμένον νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς τὸ δημόσιον ἀργυροκοπεῖον, ὅπως κοπῇ εἰς νομίσματα τοῦ νέου συστήματος. Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα τότε ἐκόπησαν τὰ πρῶτα νομίσματα τῶν Ἀθηνῶν, εἰ καὶ δὲν σῴζονται, ὡς φαίνεται, τώρα τοιαῦτα σολώνεια νομίσματα. Ταῦτα ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἐτελειοποιήθησαν καὶ ἔγειναν κατ' ὀλίγον καλλιτεχνικώτατα. Φέροντα συνήθως ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς, ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου τὴν γλαῦκα καὶ ὡς ἐκ τούτου καλούμενα γλαῦκες, ἦσαν περιζήτητα καθ' ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον διὰ τὸ ἀμιγὲς τοῦ μετάλλου καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς σταθμήσεως.

ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΤΕΤΡΑΔΡΑΧΜΟΝ
ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Διὰ τῶν μέτρων τούτων κατώρθωσεν ὁ Σόλων νὰ μετριάσῃ τὴν ὑφισταμένην κοινωνικὴν ἀνωμαλίαν, ῥυθμίζων μὲν τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις, ἐξασφαλίζων δὲ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν καὶ ὑποστηρίζων τὴν προσοδοφόρον τῶν γεωμόρων ἐργασίαν διὰ τῆς προστασίας τῶν μικρῶν κτημάτων καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἀπεριορίστου κτήσεως γῆς παρὰ τῶν βουλομένων. Τῶν νομοθετημάτων αὐτοῦ τούτων τὰς κυριωτέρας εὐεργεσίας καὶ τὰ φιλανθρωπότερα ἀποτελέσματα συνεκεφαλαίωσεν αὐτὸς ὁ Σόλων ἐν τοῖς ἑξῆς στίχοις·

Τῶν πράξεών μου μάρτυς ἔστω τῶν θεῶν
τῶν Ὀλυμπίων ἡ μεγίστη μήτηρ Γῆ,
ἡ μαύρη Γῆ, ἀφ' ἧς αὐτὸς ἐγώ ποτε
ἀφήρεσα τοὺς λίθους τῶν ὑποθηκῶν
τοὺς πεπηγότας πολλαχοῦ. Ἡ γῆ αὐτὴ
είν' ἐλευθέρα τώρα, πρὶν δουλεύουσα.
Πολλοὺς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανήγαγον,
τὴν πόλιν τὴν θεόκτιστον τῶν Ἀθηνῶν,
ὡς δούλους πωληθέντας, ἄλλον ἄδικα,
ἄλλον δικαίως, ἐν τῇ δουλοσύνῃ των
τὴν Ἀττικήν των γλῶσσαν λησμονήσαντας,
δίκην χρησμῶν λαλοῦντας ἀκατάληπτα
ὡς πλανωμένους ἐν τῇ ξένῃ πολλαχοῦ.
Ἄλλους δ' ἐνταῦθα τῆς δουλείας τὄνειδος
ὑφισταμένους, τοὺς δεσπότας τρέμοντας
ἔκαμα ἐλευθέρους. Ταῦτα ἔπραξα
τὴν βίαν συναρμόσας καὶ τὸ δίκαιον
καὶ ὅ τι ὑπεσχέθην ἐξετέλεσα.
Θεσμοὺς δ' ὁμοίους εἰς κακούς τε καὶ καλοὺς
ἔγραψα, εἰς καθένα δίκαιον εὐθὺ
ἁρμόσας. Ἀλλ' ἂν ἄλλος τις τὸν χαλινὸν
ἤθελε λάβει ὡς ἐγὼ, κακόβουλος
ἀνὴρ καὶ πλεονέκτης, δὲν ἐδάμαζε
τὸν δῆμον, οὔτε τὰς ἡνίας ἄφινε
πρὶν ἂν ταράξας λάβῃ τὸ ἀνθόγαλα.

Τὸ νομοθέτημα τοῦ Σόλωνος δι' οὗ ἐπροστατεύοντο τὰ μικρὰ κτήματα δὲν ἦτο μόνον ἓν τῶν μέτρων πρὸς ἄρσιν τῆς οἰκονομικῆς καχεξίας τῆς χώρας, ἀλλὰ συνδέεται καὶ πρὸς τὴν ὅλην ἀναμόρφωσιν τῆς πολιτείας ἣν ἀνέλαβεν ὁ φιλόπολις οὗτος ἀνὴρ καὶ τῆς ὁποίας ἔθηκε τὰς βάσεις πιθανῶς τὸ ἑπόμενον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἔτος, ὅτε ἄρχων ἀνηγορεύθη ὁ Δρωπίδης, ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ ὁμόφρων. Ἀληθῶς ἐν τῇ μετατροπῇ τοῦ πολιτεύματος ἀπὸ ἀριστοκρατικοῦ εἰς τιμοκρατικὸν, ἣν εἰσήγαγεν ὁ Σόλων, ὡς βάσις ἐλήφθη ἡ ἔγγειος κτῆσις. Ἦτο λοιπὸν σπουδαιοτάτη ἡ ἀπαγόρευσις τῆς συγκεντρώσεως τῶν κτημάτων εἰς τὰς αὐτὰς χεῖρας, ἥτις καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν ἠδύνατο πάλιν νὰ ἐνισχύσῃ εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον καὶ τοὺς μικροὺς γεωκτήμονας νὰ ἐμποδίσῃ

ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ τῆς πολιτείας. Ἀμφοτέρους τούτους τοὺς σκοπέλους ἐξέφυγεν ὁ νομοθέτης ἀπαγορεύων τὴν κατὰ βούλησιν αὔξησιν τῆς κτηματικῆς περιουσίας. Ἡ ἔγγειος κτῆσις γινομένη κατὰ τὸ σολώνειον πολίτευμα ἡ βάσις τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ τῆς πολιτείας εἶχε πολλὰ τὰ ἀγαθά. Διὰ τοιαύτης τινὸς μεταβολῆς ἡ πολιτεία ἤλλαζεν ὄψιν διὰ μιᾶς. Κέντρον αὐτῆς δὲν ἦσαν πλέον τὰ γένη. Δὲν ἤρκει ἡ γέννησις ἐν παλαιῷ οἴκῳ ὅπως δώσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐν αὐτῷ γεννωμένου τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν δύναμιν. Ἡ διοίκησις τῆς πολιτείας δὲν ἦτο πλέον περιωρισμένη εἰς στενὸν, ἀδιάρρηκτον κύκλον, εἰς μίαν τάξιν, εἰς τοὺς εὐπατρίδας. Αἱ ἀρχαὶ καὶ ἡ δύναμις ἐγίνοντο πλέον προσιτὰ καὶ εἰς ἄλλας τάξεις πολιτῶν. Ἡ πολιτεία ἤνοιγε τὰς πύλας αὐτῆς εἰς ἅπαντας τοὺς ἔχοντας τὰ προσόντα. Τίνες δὲ ἦσαν οὗτοι ; ὄχι πλέον οἱ φέροντες τὴν καύχησιν παλαιοῦ ὀνόματος, οἱ ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῇ κληρονομίᾳ καὶ τῇ δόξῃ εὐγενοῦς οἴκου, ἀλλ᾽ἅπαντες οἱ κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖράς των τὰ προϊόντα τῆς ἰδίας φιλοπονίας, δεξιότητος καὶ εὐφυΐας, τὸν καρπὸν τῆς ἰδίας γῆς. Ὁ ἄφρων, ἀργὸς καὶ πολυδάπανος εὐπατρίδης ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ στερούμενος τῶν προσόντων ὅπως ἠδύνατο ὁ πτωχὸς ἀγρότης νὰνέλθῃ διὰ τῆς φιλεργίας αὐτοῦ εἰς τὴν πρώτην περιωπήν. Ἡ μέλαινα γῆ, ἡ διὰ τῆς σεισαχθείας ἐλευθερωθεῖσα τῶν λίθων ἐφ᾽ ὧν ἀνεγράφοντο αἱ ὑποθῆκαι, θὰ ᾐσθάνθη βεβαίως μετὰ τὴν πολιτικὴν ταύτην μεταβολὴν τὴν νέαν περισσὴν πρὸς αὐτὴν στοργὴν τῶν καλλιεργητῶν, ὧν ἡ φιλοπονία ἠδύνατο τὸ ἑξῆς νἀνταμειφθῇ οὐ μόνον διὰ πλούτου, ἀλλὰ καὶ διὰ τιμῶν καὶ δόξης. Καὶ ὅμως τοιαύτη σπουδαία μετατροπὴ τοῦ πολιτεύματος δὲν παρεῖχε πρακτικὰς δυσκολίας οὐδὲ προσέκρουεν εἰς ἀντίστασιν παρὰ τῶν εὐπατριδῶν, καθότι οὗτοι ὡς ἔχοντες ἤδη τὸν ἀπαιτούμενον ἀνώτατον ὅρον εἰσοδήματος ἐξ ἐγγείου περιουσίας ἐξηκολούθουν κατέχοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον τὰ προσόντα τῶν ἀνωτάτων τάξεων. Ἀλλ᾽ εἰς τὴν πολιτείαν ἀφ᾽ ἑτέρου παρείχετο ἐξασφάλισις κατὰ πάσης ἐκ μέρους τῶν εὐπατριδῶν ἀποπείρας διὰ τῆς ἐξασθενίσεως αὐτῶν, ἥτις προῆλθεν ἐκ τοῦ χωρισμοῦ εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις καθότι δὲν εἶχον ἅπαντες οἱ εὐπατρίδαι τὴν ἀπαιτουμένην περιουσίαν ὅπως ἀποτελέσωσι τοὺς ἐκλεκτοὺς τῆς πρώτης ἀρχούσης τάξεως.

Αἱ νέαι τάξεις τῶν πολιτῶν ὑπῆρξαν τέσσαρες. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐτάχθησαν οἱ ἔχοντες εἰσόδημα ἐτήσιον τοὐλάχιστον πεντακοσίων μεδίμνων κριθῆς ἢ ἴσων μετρητῶν οἴνου ἢ ἐλαίου· οὗτοι ἐκλήθησαν

πεντακοσιομέδιμνοι. Ἡ δὲ δευτέρα τάξις περιελάμβανε τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα ὀλιγώτερον πεντακοσίων μεδίμνων καὶ πλειότερον τριακοσίων, τοὺς ***τριακοσιομεδίμνους***. Τὸ εἰσόδημα τοῦτο ἤρκει πρὸς συντήρησιν ἵππου, διὸ οἱ τῆς τάξεως ταύτης ἐκαλοῦντο καὶ ***ἱππεῖς***. Οἱ δ' ἔχοντες εἰσόδημα μεταξὺ τριακοσίων καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα μεδίμνων, ἤτοι τὸ προϊὸν κτήματος οὗ ἡ καλλιέργεια ἀπῄτει ζεῦγος βοῶν, ἀπετέλεσαν τὴν τρίτην τάξιν, τὴν τῶν ***ζευγιτῶν***. Τέλος οἱ ἔχοντες ἔγγειον περιουσίαν μικροτέραν ἢ μόνον κινητὴν περιουσίαν ἐτάχθησαν εἰς τὴν τετάρτην τάξιν, τὴν τῶν ***θητῶν***.

Πρὸς τὰς τάξεις ταύτας συνεδέθησαν τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν πολιτῶν κατ' ἀναλογίαν. Αἱ τρεῖς πρῶται εἶχον τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νἀποτελῶσι τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς χώρας καὶ νὰ χορηγῶσι τὰς πρὸς πόλεμον ἀναγκαίας δαπάνας, ὧν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ θῆτες. Ἐκ δὲ τῆς πρώτης τάξεως καὶ μόνης ἐξελέγοντο οἱ ἐννέα ἄρχοντες, μένοντος οὕτω τοῦ ἀξιώματος τῆς διοικήσεως τῶν τῆς πολιτείας εἰς χεῖρας ἐκείνων οἵτινες ἐκ παλαιοῦ ἐκέκτηντο μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν καὶ εἶχον τὰς πρὸς αὐτὴν συνδεομένας γνώσεις καὶ τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐμπειρίαν, τὴν εὐμάρειαν τοῦ βίου καὶ τὸν ἀναγκαῖον χρόνον, ὅπως ἐπ' ἀγαθῷ διαχειρίζωνται τὰ κοινά. Ἂν δὲ μετὰ τὸν ὁρισμὸν τῶν τιμημάτων πολίτης τις ἐκ τῶν ἄλλων τάξεων ηὔξανε διὰ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ καὶ τῆς φιλεργίας τὸ ἐτήσιον αὐτοῦ ἐξ ἐγγείων κτήσεων εἰσόδημα, ἦτο εὐτύχημα τῆς πόλεως νὰ προςθέσῃ τοιαύτας δυνάμεις εἰς τὴν τάξιν ἐξ ἧς ἐξελέγοντο οἱ κυβερνῆται τῆς χώρας.

Μετὰ τῆς εἰς τάξεις κατὰ τὸ τίμημα διαιρέσεως τῶν πολιτῶν ἀνεμορφώθη καὶ ἡ βουλή. Ἀντὶ τῆς ἑξηκονταμελοῦς παλαιᾶς βουλῆς, ἣν ἀπετέλουν, ὡς εἴδομεν, οἱ ἐννέα ἄρχοντες μετὰ τῶν πεντήκοντα καὶ ἑνὸς ἐφετῶν καὶ ἥτις εἶχε συγκεντρωμένην εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς τὴν βουλευτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, κατέστη εὐρύτερον συνέδριον ἐκ τετρακοσίων βουλευτῶν, ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης τῶν τεσσάρων φυλῶν, ἐκλεγομένων παρὰ πάντων τῶν πολιτῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις καὶ ἐχόντων συμπεπληρωμένον τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἡ πολυμελὴς αὕτη βουλή, ἥτις ἦτο τρόπον τινὰ ἡ ἀντιπροσωπεία ἁπάντων τῶν πολιτῶν, συνειργάζετο μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ ἐβοήθει αὐτοὺς εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, χρησιμεύουσα ὡς σῶμα συμβουλευτικόν. Εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν, ἤτοι τὸ ἄθροισμα ὅλων τῶν πολιτῶν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν θητῶν, ἦσαν ἀνατεθειμέναι

αἱ ἀρχαιρεσίαι καὶ αἱ εὐθῦναι τῶν ἀρχόντων. Δὲν εἶνε δ' ἀπίθανον ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἦτο ἡ ἀποφασίζουσα περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου.

Οὐχ ἧττον σπουδαία ὑπῆρξεν ἡ ἀναμόρφωσις τῶν δικαστηρίων. Οἱ μὲν ἐφέται, οἵτινες ἀπετέλουν, ὡς εἴπομεν, πιθανώτατα κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους τὴν βουλὴν μετὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ἀποβαλόντες τὸ ἑξῆς τὴν βουλευτικὴν ἰδιότητα, ἔμειναν ἁπλῶς δικασταί, ἐξηκολούθησαν δὲ δικάζοντες εἰς τέσσαρα τῶν ἀττικῶν δικαστηρίων τὰς φονικὰς δίκας συμφώνως πρὸς τὸ ὑφιστάμενον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δράκοντος δίκαιον, ὅπερ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ δὲν μετέβαλεν ὁ Σόλων. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐφετῶν ἀφῃρέθησαν αἱ κυριώταται τῶν φονικῶν δικῶν, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς φόνους ἐκ προμελέτης ἢ θανασίμους πληγάς, αἵτινες ἀνετέθησαν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐδόθησαν δικαστικὰ δικαιώματα καὶ εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ λαοῦ, ἐξ ἧς ἀπηρτίζετο τὸ γενικὸν ἐξ ἁπάντων τῶν πολιτῶν δικαστήριον, ἡ Ἡλιαία.

Σεμνότατον δὲ τῶν δικαστηρίων ἁπάντων ἦτο ὁ Ἄρειος Πάγος, τοῦ ὁποίου μετεῖχεν ἀπεριόριστος ἀριθμὸς πεντακοσιομεδίμνων, ἀρξάντων ἀμέμπτως τὴν ἐνιαύσιον ἀρχήν. Συνεκροτεῖτο οὕτω σοβαρὸν συνέδριον ἀνδρῶν πεπειραμένων καὶ δεδοκιμασμένων, οἵτινες ἔτυχον μὲν ἤδη τῆς ψήφου τῶν ἑταίρων καὶ συμπολιτῶν, ὅπως ἀνέλθωσιν εἰς τὰς ὑψίστας τῆς πόλεως ἀρχάς, λαβόντες δ' ἐν τῷ ἄρχειν ἀρίστην πεῖραν τῶν τῆς πολιτείας καὶ τῶν νόμων αὐτῆς, μετὰ τὴν κατάθεσιν τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς ἀνεγνωρίσθησαν παρὰ τῆς Ἡλιαίας, τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀθηναίων δικαστηρίου, ὡς ἀψόγως διοικήσαντες τὰ κοινά. Εἰς συνέδριον ἐκ τοιούτων ἀποτελούμενον ἀνδρῶν ὑπερόχων μετὰ πεποιθήσεως ἀνέθηκεν ὁ Σόλων τὴν ἐποπτείαν τῆς πολιτείας καὶ τὴν φύλαξιν τῶν νόμων. Ὁ Ἄρειος Πάγος ἔχων τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν τῷ ὁμωνύμῳ σεμνῷ λόφῳ πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως, πρὸς ὃν συνεδέοντο ἱερώταται τῶν μυθικῶν χρόνων παραδόσεις, ἦτο ὁ ἐπιτηρητὴς τῆς θρησκείας, τῆς παιδεύσεως καὶ τῶν ἠθῶν ἐν Ἀττικῇ, ὁ ἔφορος τῶν νόμων καὶ τιμωρὸς πάντων σχεδὸν τῶν σφαλμάτων καὶ παρανομιῶν. Τοιαύτην ἐξουσίαν ἔχων ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ οὐ μόνον τοὺς ἀρίστους περιλαμβάνων ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ θρησκευτικοῦ οὕτως εἰπεῖν περιβαλλόμενος γοήτρου, ἀπέβη ἡ ἀνωτάτη τῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας συνεκτικὴ δύναμις. Ὁ Ἄρειος Πάγος συνεκράτει τοὺς πολίτας καὶ ἀπεμάκρυνεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀδικίας, ἐπιβάλλων διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀξιώματος οὐ μόνον σέβας, ἀλλὰ καὶ τὸν συγγενῆ πρὸς τὸ σέβας φόβον, κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν

τοῦ ἀρχαίου ποιητοῦ Αἰσχύλου. Δικαίως λοιπὸν ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ πόλις διὰ τῆς βουλῆς τῶν τετρακοσίων καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὡςεὶ στηριζομένη ἐπὶ δύο ἀγκυρῶν, ἔμελλε νὰ σαλεύηται ὀλιγώτερον.

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ κυριώταται βάσεις τοῦ σολωνείου πολιτεύματος, δι' οὗ ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία μετερρυθμίσθη οὐσιωδῶς. Ἐφρόντισε δὲ ὁ Σόλων οὐ μόνον τὸ καθ' ὅλου πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων νὰ μεταρρυθμίσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα νὰ νομοθετήσῃ ὅσα ἐνόμιζε συμβάλλοντα εἰς ἀνόρθωσιν τῆς πολιτείας. Καὶ ἐκ μὲν τῶν θεσμῶν τοῦ Δράκοντος ἐτήρησε μόνους τοὺς περὶ φόνων· τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας ἀντικατέστησε διὰ νόμων ἰδίων, ἀναφερομένων εἰς τὰς ποινὰς διαφόρων ἐγκλημάτων, εἰς τὰ τῶν γάμων καὶ τὰ τῶν διαθηκῶν, εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν τεχνῶν, τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὰ τῆς πολυτελείας καὶ τοῦ κόσμου τῶν γυναικῶν, εἰς τὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν δημοσίων ἠθῶν. Οὕτως οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἦσαν γενικώτατοι, περιλαμβάνοντες οὐ μόνον τὸ ποινικόν, ἀστικὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ποικίλας θρησκευτικάς τε καὶ ἀστυνομικὰς διατάξεις.

Διὰ τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος αἱ Ἀθῆναι προςέλαβον νέαν ὄψιν. Ἐν ᾧ πρότερον διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης εἰς τὰς αὐτὰς χεῖρας παρείχετο στάδιον εὐρύτατον εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῆς κυβερνώσης τάξεως, καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ εὑρίσκοντο εἰς κίνδυνον διηνεκῆ, ἡ ἄλλοτε συγκεντρωμένη αὕτη δύναμις διεσπάσθη, καὶ διεκρίθησαν αἱ ἐξουσίαι. Οὕτως ὁ ἀριστοκρατικὸς χαρακτὴρ τῆς πολιτείας ἐξέλιπε κατὰ μέγιστον μέρος χωρὶς νὰ συνεκλίπωσιν αἱ ὑπηρεσίαι τῶν εὐπατριδῶν, αἵτινες, ῥυθμισθεῖσαι κανονικώτερον, ἀπέβησαν χρησιμώτεραι καὶ γονιμώτεραι. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ λαός, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς στενοχωρίας λαβὼν διὰ τοῦ σολωνείου πολιτεύματος σύμμετρον μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ἀπὸ ἐχθροῦ τῆς τέως κυβερνώσης τάξεως ἔγεινε συνεργὸς αὐτῆς καὶ τώρα πρῶτον ἀληθινὸς συμπολίτης. Οἱ ἄρχοντες ἔμειναν μὲν οἱ αὐτοί, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἦτο πολὺ διάφορος τῶν πρὸ τοῦ Σόλωνος πρυτάνεων. Δὲν ἐξελέγοντο πλέον ὑπὸ τοῦ στενοῦ καὶ περιωρισμένου κύκλου τῶν εὐπατριδῶν, ἀλλ' ἦσαν οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ λαοῦ καὶ ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ λαός, καίπερ μὴ μετέχων ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας τῶν ἀνωτάτων ἀρχῶν, καίπερ ἀποκεκλεισμένος ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐκ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχε τὸ ἀνώτατον τίμημα τῶν πεντακοσίων μεδίμνων, ἠδύνατο ὅμως νὰ φθάσῃ εἰς

τὰ ὕψιστα ἐκεῖνα ἀξιώματα ἄν ποτε εἰς τοὺς σιτοβολῶνας αὐτοῦ ἠθροίζετο τὸ τετιμημένον ποσὸν μεδίμνων, ἐτήσιον προϊὸν τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ στερούμενος τούτου τοῦ προσόντος, ὅπερ ἠδύνατο νἀνοίξῃ αὐτῷ τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, ἅτινα, ἄμισθα ὄντα, ἀπῄτουν τὴν περίσσειαν χρόνου καὶ πείρας καὶ περιουσίας, δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ μεμψιμοιρῇ, καθότι ἐκράτει εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ χεῖρας τὴν ψῆφον ἥτις ἀνεβίβαζεν εἰς τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν καὶ τὴν ψῆφον ἥτις, καταδικάζουσα τὴν πολιτείαν τοῦ ἄρξαντος, ἀπέκλειεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σεβασμίου καὶ ὑπερτάτου συνεδρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἔγεινεν οὕτω φρουρὸς τῶν ἰδίων αὐτοῦ δικαίων, ἀφ' οὗ ἐδόθη εἰς τὸ μέγα αὐτοῦ δικαστήριον, τὴν Ἡλιαίαν, τὸ μέγα προνόμιον τῆς πρὸ αὐτοῦ ἐκδικάσεως σπουδαιοτάτων δικῶν καὶ τὸ μέγα δικαίωμα τῆς ἐξελέγξεως τῶν προσόντων τῶν ἐκλεγομένων ἀρχόντων καὶ τῆς ἐγκρίσεως ἢ ἀποδοκιμασίας τῆς πολιτείας τῶν ἀρξάντων. Οἱ πεντακοσιομέδιμνοι, οἱ εὐπατρίδαι, γινόμενοι ὑπεύθυνοι εἰς τὸν λαόν, ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐργασθῶσιν ἀληθῶς καὶ ἀόκνως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πόλεως· ὁ δὲ λαὸς ἤρχισε νὰ εἶνε δύναμις.

Διὰ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος κατερρίφθησαν οἱ φραγμοὶ οἵτινες ἐχώριζον ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις ἀπ' ἀλλήλων τὰς τάξεις καὶ ἐγεννήθη τις ἀλληλεγγύη τῶν πολιτῶν, συμμετρία τις μεταξὺ δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων. Ἀλλὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο, καίπερ περὶ πολλὰ σπουδαίως νεωτερίσαν, δὲν ἦλθε νὰ ἐκσπάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ῥίζας τοῦ παρελθόντος. Ὁ Σόλων δὲν ἐζήτησε νὰ ἐκβιάσῃ τὰς περιστάσεις, προσαρμόζων τὰ πράγματα πρὸς τοὺς νόμους, ἀλλὰ προετίμησε νὰ προσαρμόσῃ τοὺς νόμους πρὸς τὰ πράγματα. Δὲν ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ νόμους τελείους, οὐδ' ἠξίου ὅτι ἐδημιούργησε πολιτείαν ἰδεώδη. Τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ὑπῆρξε φυσικὸν προϊὸν τῆς χώρας καὶ τῶν περιστάσεων, καρπὸς τοῦ παρελθόντος ἐγκλείων τοῦ μέλλοντος τὸν σπόρον. Τὸ δένδρον τῆς πολιτείας δὲν ἐνεκλείσθη ἐν Ἀθήναις ὡς εἰς κῆπον περίφρακτον, ἀλλ' ἀφέθη ὑπὸ τὸν εὐρὺν καὶ ἀναπεπταμένον ὁρίζοντα τῆς Ἀττικῆς νὰ διαπνέηται ὑπὸ ἀνέμων παντοίων καὶ ἀντιπνόων. Ἂν δι' αὐτῶν ἀπέβαλλεν ἐνίοτε κλῶνάς τινας, ἀντ' αὐτῶν ἀποπιπτόντων ἐδυναμοῦντο ἄλλοι, καὶ φυσικὴ ἐγίνετο ἡ βλάστησις τῶν φυλλωμάτων καὶ ἡ πτῶσις ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Ὁ Σόλων, ἄριστα ἐννοήσας τῆς ἀττικῆς πολιτείας τὸν προορισμὸν καὶ τὴν μέλλουσαν πορείαν, ἀλλὰ καὶ κατανοῶν τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων

καθ' οὓς ἐνομοθέτει, οὐδὲν ἐστενοχώρησεν, οὐδὲν ἐπέσπευσεν, ἀλλ' ἐρρύθμισε σοφῶς τὸ ὑπάρχον, καὶ ἐκ τοῦ καθεστῶτος προητοίμασε τὸ μέλλον. Δὲν ἐτόλμησε νὰ στενοχωρήσῃ, βλέπων τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνέκειτο ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία καὶ ἀναγνωρίζων, ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Σπάρτην ἐν Ἀθήναις ἡ ἀκμὴ τοῦ παρόντος καὶ ἡ ἐλπὶς τοῦ μέλλοντος ἐνέκειντο εἰς τὴν ἐλευθέραν, ἀδέσμευτον, πολυμερῆ ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων τῶν πολιτῶν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐθάρρησε νὰ ἐπισπεύσῃ τὸ ἔργον, ἐπισκοπῶν τοὺς καιροὺς καὶ βλέπων, ὅτι δὲν εἶχεν ἐπιστῇ ἀκόμη διὰ τὰς Ἀθήνας ὁ χρόνος μεταρρυθμίσεων γενναιοτέρων. Μεταξὺ τῶν περιπετειῶν τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν μελλουσῶν τῆς πόλεως δοκιμασιῶν ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ μεσαῖός τις σταθμός, ἀνακουφίζων μὲν ἀπ' ἐκείνων, παρέχων δὲ δύναμιν ἀντιστάσεως πρὸς ταύτας, καὶ μετάγων ἐπιεικῶς καὶ ἀνωδύνως πρὸς τὸ μέγα μέλλον, ὅπερ εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ὑποφώσκον διὰ τὴν πόλιν τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὁ Σόλων, νομοθετήσας εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἔδωκεν εἰς πάντας αὐτοῦ τοὺς νόμους ἰσχὺν εἰς ἑκατὸν ἐνιαυτούς, καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ δέκα ἔτη, ὅπως μὴ ἀναγκασθῇ νὰ μεταβάλῃ τι ἕως οὗ οἱ Ἀθηναῖοι συνεθίσωσιν εἰς τοὺς νέους νόμους. Ἔπλευσε δὲ πρὸς ἀνατολάς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἀσίαν. Πρὸς τοὺς πλόας τούτους τοῦ Σόλωνος συνεδέθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων διηγήσεις περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ μονάρχας τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶνε, ὅτι ἐξενίσθη ἐν Κύπρῳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλοκύπρου καὶ ὅτι ἀνταμείβων τοῦ φίλου δυνάστου τὴν ξενίαν εὐηργέτησεν αὐτὸν διὰ τῶν ἀρίστων αὐτοῦ συμβουλῶν περὶ τῆς πόλεως Αἰπείας, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ λέγεται μετονομασθεῖσα Σόλοι. Ἀλλ' ἀσυμβίβαστος ἱστορικῶς διὰ τὴν διαφορὰν τῶν χρόνων εἶνε ἡ ἄλλως ὡραία διήγησις περὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Σόλωνος εἰς τὰ πλούσια ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Κροίσου. Εὐδιάγνωστος δὲ εἶνε ἐν ταῖς διηγήσεσι ταύταις ἡ τάσις τοῦ συσχετισμοῦ τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀνατολήν, τῆς ἀντιθέσεως τῆς σοφίας τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων πρὸς τὸν ἀμύθητον πλοῦτον τῶν βαρβάρων δεσποτῶν, τῆς ἠθικῆς περιφρονήσεως πρὸς τὰ παροδικὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου συγκρινόμενα πρὸς τὰς μεγάλας ἀρετὰς τῆς καρδίας, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς φιλοστοργίαν, τὴν εὐσέβειαν τὴν πρὸς τοὺς θεούς.

Ϛʹ.

Ἡ τυραννὶς τοῦ Πεισιστράτου.

Ὅτε ὁ Σόλων ἐπανῆλθε μετὰ τοὺς μακροὺς αὐτοῦ πλόας εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρε τὴν χώραν διασαλευομένην ὑπὸ ἐμφυλίων κλονισμῶν. Ἐλειτούργει μὲν τὸ πολίτευμα αὐτοῦ, καὶ ἐτηροῦντο οἱ νόμοι τῆς καθεστώσης πολιτείας, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἐμαίνετο σάλος μέγας καὶ ἔρις δεινή. Αἱ Ἀθῆναι ἐκλονίζοντο ὑπὸ τῶν σεισμῶν ἐκείνων οἵτινες δὲν εἶνε ἀσυνήθεις κατὰ τὰς ἐποχὰς τὰς μεταβατικάς. Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ προηγηθεῖσα πολιτικὴ μεταβολὴ ὑπῆρξε συγχρόνως καὶ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις. Εἰ καὶ τὰ μέσα τοῦ Σόλωνος ὑπῆρξαν κατὰ τὸ ἐνὸν ἐπιεικῆ καὶ κατ' ἐλάχιστον βίαια, δὲν ἦτο δυνατὸν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νέων νόμων, ἡ ἐκτέλεσις τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναμορφώσεως νὰ γείνῃ ἄνευ κλονισμῶν. Οἱ εὐπατρίδαι, οἵτινες πρὸ τῆς σολωνείου μεταρρυθμίσεως εἶχον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὴν πᾶσαν ἰσχὺν τῆς πολιτείας ἄνευ εὐθύνης, συντεταγμένοι ἕνεκα τοῦ μεγάλου συμφέροντος τῆς ἀρχῆς ὡς εἰς ἓν σῶμα ἀπέναντι τοῦ ἀδυνάτου καὶ καταπιεζομένου λαοῦ, συνεῖδον μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου πολιτεύματος τὴν διάφορον θέσιν εἰς ἣν εὑρέθησαν πλέον. Ἐξηκολούθησαν μὲν κεκτημένοι τὰ προσόντα ἅτινα εἶχεν ὁρίσει ὁ Σόλων διὰ τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς, καθὸ ἔχοντες, τοὐλάχιστον οἱ πλεῖστοι, ἐκ τῆς κτηματικῆς αὐτῶν περιουσίας τὸ ἀναγκαῖον ἀνώτατον τίμημα. Ἀλλ' εἰσαχθείσης τῆς εὐθύνης τῶν ἀρχόντων, γενικευθέντος τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν αὐτούς, τὸ κέντρον τῆς δυνάμεως τῶν εὐπατριδῶν μετετίθετο ἀπὸ τοῦ περιωρισμένου αὐτῶν κύκλου εἰς τὸ μέγα τοῦ λαοῦ πλῆθος. Ἀπὸ τοῦ μεγάλου τούτου πλήθους ἐξήρτηντο εἰς τὸ ἑξῆς οἱ εὐπατρίδαι, ἂν ἤθελον νὰ ἔχωσι τὴν παλαιὰν δύναμιν, ἂν ἤθελον νὰ εἶνε ἄρχοντες, νὰ εἶνε βουλευταί. Ἐκ τῆς περιθάλψεως δὲ ταύτης τοῦ πλήθους ἐγεννᾶτο ἡ διάσπασις τῆς προτέρας τάξεως τῶν εὐπατριδῶν, ἡ σύγκρουσις τῶν πεντακοσιομεδίμνων. Αἱ πρότερον μέχρι τινὸς κεκρυμμέναι ἀντιπάθειαι ἀνερριπίζοντο πλέον φανερῶς, τὰ πρότερον συμπεπιεσμένα μίση διεστέλλοντο ἀπειλητικὰ κατ' ἀλλήλων, καὶ οἱ μεγάλοι τῆς Ἀττικῆς οἶκοι, ἕκαστος ἡγούμενος ἰδίας μερίδος καὶ ἐν ἰδίῳ μέρει τῆς χώρας ἄρχων, ἀντιπαρίσταντο ἀντιμέτωποι κατ' ἀλλήλων.

Ἐν τῷ πεδινῷ μέρει τῆς Ἀττικῆς, ταῖς πεδιάσι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἐλευσῖνος, εἶχον τὰ κτήματα αὐτῶν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες, οἱ

Πεδιεῖς. Ἐκεῖ ἦσκει ἐπιρροὴν ἔξοχον Λυκοῦργος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστολαΐδου ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἐτεοβουταδῶν καὶ παρ' αὐτῷ οἱ Φιλαΐδαι, ὧν ὑπερεῖχεν ὡς δυνάστης ὁ Μιλτιάδης, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς φλέβας ἔρρεεν αἷμα τυραννικόν· ἦτο υἱὸς τοῦ Κυψέλου, τοῦ ἐγγόνου τοῦ ὁμωνύμου τυράννου τῆς Κορίνθου. Τὸ γένος αὐτοῦ εἶχε τὰς οἰκήσεις ἐν Λακιάδαις παρὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Ἐλευσῖνα, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Ἁγίου Σάββα. Ἀντίθετος δὲ πρὸς τὴν τῶν Πεδιέων ἦτο ἄλλη μερὶς πολιτῶν, ἡ τῶν Παράλων, εἰς ἣν ἀνῆκον οἱ τὰ παρὰ τὴν πόλιν δυτικὰ παράλια κατοικοῦντες ἁλιεῖς καὶ ναυτίλοι καὶ οἱ ἔμποροι καὶ δημιουργοὶ τοῦ ἄστεος. Τούτων προΐστατο Μεγακλῆς ὁ γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους καὶ υἱὸς τοῦ Ἀλκμαίωνος, τοῦ πρώτου διὰ τεθρίππου ἐν Ὀλυμπίᾳ νικήσαντος Ἀθηναίου, αὐτοῦ ἐκείνου ὅςτις ὡδήγησεν, ὡς εἴδομεν, εἰς Φωκίδα ὑπὲρ τῶν Δελφῶν τὴν ἀθηναϊκὴν στρατιάν.

Ἐν μέσῳ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο τούτων μεγάλων κομμάτων παρουσιάζεται Πεισίστρατος ὁ υἱὸς τοῦ Ἱπποκράτους, ἐχθρὸς ἐπικίνδυνος τῶν τε Φιλαϊδῶν καὶ Ἀλκμαιωνιδῶν. Ἂν ὁ Μιλτιάδης ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶχε πρόπαππον τὸν Κορίνθιον Κύψελον, ἂν ὁ Μεγακλῆς ἐγαυρία ὅτι ἦτο σύζυγος τῆς μονογενοῦς θυγατρὸς τοῦ Σικυωνίου τυράννου, ὁ Πεισίστρατος δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ ἐρυθριᾷ διὰ τὸ γένος αὐτοῦ, ἀνερχόμενον μέχρι τοῦ Πυλίου Νέστορος, καὶ ἠδύνατο νὰ ἐναβρύνηται διὰ τὴν μετὰ τοῦ Σόλωνος συγγένειάν του. Πλὴν τούτου οὔτε κατὰ τὸν πλοῦτον ἦτο κατώτερος ὁ Πεισίστρατος, οὔτε ὑποδεέστερος περὶ τὰς πρὸς τὴν πόλιν εὐεργεσίας. Εἰς τοῦ Πεισιστράτου τὴν ἀνδρείαν καὶ στρατηγικὴν ἐμπειρίαν ἐχρεώστουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὁριστικὴν ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος, τὴν ὁποίαν εἴδομεν ὅτι εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ ἐγκαταλίπωσι καὶ πάλιν μετὰ τὴν προσωρινὴν κατάληψιν τῆς νήσου διὰ τοῦ Σόλωνος. Ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν εἶχε παύσει ἡ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μεγαρέων ἐμπόλεμος κατάστασις. Ὁ Πεισίστρατος ὑπῆρξεν ἐκεῖνος, ὅςτις, ἀναλαβὼν τὸν πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς πόλεμον, ἐν τῇ κατ' αὐτῶν στρατηγίᾳ πλὴν ἄλλων μεγάλων ἔργων ἐκυρίευσεν αὐτὸ τὸ ἐπίνειον τῶν Μεγάρων, τὴν Νίσαιαν, παρεμποδίσας οὕτω τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν τῆς πόλεως καὶ ἀναγκάσας τοὺς Μεγαρεῖς νὰ δεχθῶσι περὶ τὸ 570 π.Χ. τὴν ἀπόφασιν τῶν Λακεδαιμονίων διαιτητῶν, δι' ἧς ἡ μὲν Σαλαμὶς παρεχωρήθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἡ δὲ Νίσαια ἀπεδόθη εἰς τοὺς Μεγαρεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ λησμονήσωσι

τὸν γενναῖον ἐλευθερωτὴν τῆς Σαλαμῖνος, δὲν ἄφινον αὐτοὺς αἱ διαρκεῖς τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τοὺς πολίτας εὐεργεσίαι καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἡ μετὰ πονηρίας συνηνωμένη γλυκύτης. Διαλεγόμενος εἶχέ τι τὸ αἱμύλον καὶ προςφιλές, καὶ πρὸς μὲν τοὺς πένητας ἦτο βοηθητικός, πρὸς δὲ τοὺς ἐχθροὺς μέτριος καὶ ἐπιεικής. Τὰ κτήματα αὐτοῦ καὶ οἱ κῆποι ἔμενον ἄνευ φυλάκων, καὶ ἠδύναντο οἱ εἰςερχόμενοι νὰ λαμβάνωσιν ὅ τι ἤθελον. Διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιτηδείας μιμήσεως καὶ αὐτῶν τῶν προςόντων ὧν ἐκ φύσεως ἐστερεῖτο ἔπειθε πάντας, ὅτι ἦτο εὐλαβὴς καὶ κόσμιος ἀνήρ, ὅτι ἀγαπᾷ τὴν ἰσότητα, ὅτι ἀγανακτεῖ ἐπὶ πάσῃ ἀνατρεπτικῇ κατὰ τῆς πολιτείας προθέσει. Τὰ πλήθη ἐξηπατῶντο ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδείου δημαγωγοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ Σόλων ὡμολόγει ὅτι τοῦ νεαροῦ αὐτοῦ συγγενοῦς δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος εὐφυέστερος πρὸς ἀρετὴν οὐδὲ καλλίτερος πολίτης. Ἀλλὰ συγχρόνως ὑπὸ ταύτας τὰς ἐξωτερικὰς ἀρετὰς ἀνεκάλυπτεν ὁ μέγας ψυχογνώστης τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Πεισιστράτου καὶ τὸ φιλόπρωτον τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τυραννίδος, ἀνίατα πάθη. Καὶ ὅμως ὁ Πεισίστρατος, εἰς μάτην βοῶντος περὶ αὐτὸν τοῦ Σόλωνος καὶ νουθετοῦντος καὶ δεικνύοντος εἰς τοὺς πολίτας τὸν ἐπικρεμάμενον κατὰ τῆς πόλεως κίνδυνον, συνήνονε περὶ ἑαυτὸν τὰ πλήθη ὡςεὶ διὰ γοητείας ἀκαταμαχήτου. Τὸ νέον τοῦτο κόμμα τοῦ Πεισιστράτου ἦτο τὸ τῶν Διακρίων, οὕτως ἐπονομαζόμενον ἐκ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὀπαδῶν, τῶν πέραν τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τῆς Πάρνηθος κατοικούντων, τῶν πτωχῶν χωρικῶν καὶ ποιμένων τῶν πρὸς τὴν Εὔβοιαν μερῶν τῆς Ἀττικῆς.

Ὅτε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Πεισιστράτου δὲν περιωρίζοντο πλέον εἰς τοὺς ὑπερακρίους ἐκείνους, ἀλλ' εὑρίσκοντο ἤδη πολυάριθμοι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, καὶ κατ' ὀλίγον ἡ πρὸς τοὺς πλουσίους ἀπέχθεια τοῦ πλήθους εἶχε μετατραπῇ εἰς ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτὸν καὶ ἀγάπην, ὁ Πεισίστρατος ἐνόησεν ὅτι ἔφθασεν ἡ κατάλληλος στιγμὴ τῆς ἐνεργείας. Ἡμέραν τινὰ περιῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Μεγακλέα. Τὴν δὲ ὑστεραίαν παρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὴν ἀγορὰν κομιζόμενος ἐφ' ἁμάξης. Ὁ Πεισίστρατος, ὁ φίλος τοῦ λαοῦ, ὁ προστάτης τῶν πενήτων, ἦτο καθημαγμένος, πληγωθείς, ὡς διετείνετο, ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, ὑπὸ τῶν πλουσίων, ἐν ᾧ μετέβαινεν εἰς τὰς ἐν τῇ ἐξοχῇ γαίας του. Ὁ δῆμος κατεξανέστη κατὰ τῆς τόλμης τῶν ἐχθρῶν τοῦ Πεισιστράτου καὶ ἰδίων αὐτοῦ ἐχθρῶν, καὶ συνελθὼν ἐν ἀγανακτήσει εἰς ἐκκλησίαν ἤκουσε τοῦ Ἀρίστωνος, ἑνὸς τῶν φίλων τοῦ Πεισιστράτου,

προτείνοντος νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν πρὸς φύλαξιν τοῦ σώματος πεντήκοντα κορυνηφόροι. Εἰς μάτην ἀντέτεινεν ὁ Σόλων, μόνος αὐτός. Οἱ εὐπατρίδαι, οἱ πλούσιοι, ἔφευγον ἢ ἐσιώπων, ὁ δῆμος, οἱ πένητες, ἐθορύβουν κατὰ τοῦ γέροντος, ὅςτις ὑπῆρξεν ὁ σωτὴρ τῆς πόλεως καὶ νομοθέτης καὶ ὅςτις τώρα ἐξελαμβάνετο ὡς μαινόμενος. Ἡ ἐκκλησία ἐψήφισε τὴν πρότασιν, ἔδωκε τοὺς ῥοπαλοφόρους. Ὁ λαὸς δὲν ἐνόησεν ὅτι ἐδέσμευε διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ψήφου τὰς ἰδίας αὐτοῦ χεῖρας. Μετ' ὀλίγον χρόνον, τῷ 560 π. Χ., ὁ Πεισίστρατος, στηριζόμενος εἰς τοὺς πολλοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ πολυαριθμοτέρους γενομένους ῥοπαλοφόρους, κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν ὡς τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἐν ᾧ τὰ πλήθη ἐπεκρότουν καὶ οἱ εὐπατρίδαι ἔφευγον μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, μόνη καὶ πάλιν ἠκούετο ἡ ἐλεγειακὴ φωνὴ τοῦ Σόλωνος, θρηνοῦντος διὰ τῶν στίχων του τῶν Ἀθηναίων τὴν δουλοσύνην. Ὁ ὑπερῆλιξ ἐχθρὸς τῆς τυραννίδος ἦτο ἀκίνδυνος αἱ πρεσβυτικαὶ αὐτοῦ ἐλεγεῖαι ἔπληττον τὰ ὦτα μὴ ἀκουόντων. Ἀπὸ δὲ τῆς ὀργῆς τοῦ τυράννου ἐξησφάλιζον αὐτὸν τὰ ὀγδοήκοντα αὐτοῦ ἔτη. Καὶ ἀπέθανε μετὰ βραχὺ ὁ φιλόπατρις γέρων, βλέπων ἐλευθέραν τὴν Σαλαμῖνα, ἀλλὰ τὴν πατρίδα δουλεύουσαν εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς ποθητῆς νήσου.

Ὁ Πεισίστρατος, σεβασθεὶς τὸν Σόλωνα ζῶντα, οὐδὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐτόλμησε νὰ καταρρίψῃ τοὺς τύπους τοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' ἐφρόντιζε μόνον νὰ διοικῶσι τὰς ἀρχὰς φίλοι αὐτοῦ, ἐκλεγόμενοι κατὰ νόμον ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις. Καὶ ἄλλως δὲ ἡ διοίκησις τοῦ Πεισιστράτου ὑπῆρξεν ἐπιεικής, οὕτως ὥςτε μετὰ βραχὺν χρόνον ἐπέστρεψαν οἱ φυγόντες εὐπατρίδαι πλὴν τοῦ Μιλτιάδου, ὅςτις ζῶντος ἔτι τοῦ Σόλωνος τὸ πρῶτον ἔτος τῆς τυραννίδος εἶχεν ἀπέλθει εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον, ὅπου εἶχεν ἱδρύσει ἰδίαν ἡγεμονίαν. Ἀλλὰ ταχέως ἀπεδείχθη ὁποῖον στήριγμα παρεῖχον οἱ φιλελεύθεροι νόμοι τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁποῖοι κίνδυνοι ἠδύναντο νἀποτραπῶσι διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτῶν χρήσεως. Αἱ δύο ἐχθρικαὶ πρὸς τὸν Πεισίστρατον στάσεις, ἡ μερὶς τῶν Παράλων ὑπὸ τὸν Μεγακλέα καὶ ἡ τῶν Πεδιέων ὑπὸ τὸν Λυκοῦργον, συνενωθεῖσαι, ἐνίκησαν τοὺς στασιώτας τοῦ Πεισιστράτου καὶ ἐξεδίωξαν τὸν τύραννον τῷ 555 π. Χ. Τὰ κτήματα αὐτοῦ ἐδημεύθησαν, καὶ ὁ μόνος Ἀθηναῖος ὅςτις ἐτόλμησε νἀγοράσῃ αὐτὰ ὑπῆρξεν ὁ Καλλίας, εὐπατρίδης ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πεισιστράτου διελύθη καὶ πάλιν ταχέως ἡ ὁμόνοια τῶν κατ' αὐτοῦ συμμαχησάντων, οὕτως ὥςτε ὁ Με-

γακλῆς ἐσκέφθη νὰ προςέλθῃ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ἀρχηγὸν τῶν Διακρίων προτείνων αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα Κοίσυραν, τὴν κόρην τῆ Ἀγαρίστης. Ὁ Μεγακλῆς ἐφαντάζετο, ὅτι, τελουμένου τοιούτου γά μου, Πεισιστρατίδαι καὶ Ἀλκμαιωνίδαι ἔμελλον νὰ συνδεθῶσι δι κοινῶν συμφερόντων καὶ νἀποτελέσωσι κοινὴν καὶ ἀκατάβλητον δυνα στείαν. Ὁ Πεισίστρατος συνήνεσε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀγόμενος ἐπὶ ὀχήματος οὗ ἐπέβαινε μεγάλη καὶ εὐειδὴς ἀγρότις φέ ρουσα τὸ εἶδος καὶ τὴν πανοπλίαν τῆς Ἀθηνᾶς. Τὰ πλήθη ἔσπευσαν πειθόμενα εἰς τοὺς προδρόμους κήρυκας τοὺς ἀναγγέλλοντας τὴν ὑπ τὴν προστασίαν αὐτῆς τῆς Ἀθηνᾶς κάθοδον τοῦ Πεισιστράτου. Προσ κυνοῦντες τὴν θεὰν ἐδέχοντο συνάμα τὸν ἐκλεκτὸν αὐτῆς, ὅςτις, βοη θούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, κατέλαβεν ἐκ νέου τὴν Ἀκρό πολιν. Ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ περὶ τὸ 549 π. Χ. εὐθὺς ὡς ὁ Μεγακλῆς ἐνόησεν ὅτι ὁ τύραννος δὲν διενοεῖτο νὰ παράσχ εἰς τὴν Κοίσυραν τέκνα καὶ ὅτι ἐπεφύλασσε τὴν τυραννίδα διὰ τοὺ ἐκ τοῦ πρώτου αὐτοῦ γάμου ἤδη ηὐξημένους υἱούς.

Τὴν φορὰν ταύτην κατενόησεν ὁ Πεισίστρατος ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ εἶχ δεινωθῆ καθότι πρὸς τὰ πολιτικὰ πάθη εἶχε συνενωθῆ καὶ οἰκογενειακ ἐκδίκησις. Κατέλιπε λοιπὸν τὴν Ἀττικὴν χωρὶς νὰ ἐγκαταλίπῃ κα τὴν ἰδέαν τῆς ἐπανόδου, ἣν ἀνερρίπιζεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἱππίας. Ὡς τόπο δὲ διαμονῆς ἐξέλεξε τὴν Ἐρέτριαν, κειμένην ἐν Εὐβοίᾳ ἀπέναντι τῆ ἀττικῆς Διακρίας, ὅπου διέμενον οἱ φίλοι αὐτοῦ καὶ εὑρίσκοντο τ κτήματά του, τὰ ὁποῖα τώρα ἐκαρποῦτο καὶ πάλιν ὁ Καλλίας. Ὡ βασιλεὺς ζῶν ἐν Ἐρετρίᾳ ὁ Πεισίστρατος περιεποιεῖτο ἀπ' αὐτῆς τὰ ποικίλας αὐτοῦ σχέσεις. Ἦσαν πολλοὶ οἱ θέλοντες νὰ ἴδωσι πάλιν τὸ Πεισίστρατον τύραννον τῶν Ἀθηνῶν, ἕκαστος διὰ σκοποὺς ἰδίους. Ἐ Θηβῶν, ἐκ Θεσσαλίας, ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος συνέρ ρεον εἰς τὴν Ἐρέτριαν πρὸς τὸν Πεισίστρατον χρήματα, ἐπικουρίαι κα ἐνθαρρύνσεις. Ἐκ Νάξου ἦλθε πρὸς αὐτὸν βοηθὸς ὁ ἔκπτωτος τύραννο Λύγδαμις. Ἐξ Ἄργους, ὁπόθεν εἶχε λάβει τρίτην γυναῖκα τὴν Τιμώ νασσαν, ἔσπευσαν πρὸς αὐτὸν μισθωτοί. Οὕτως ὁ Πεισίστρατος πε τὸ 538 π. Χ., ἕνδεκα ἔτη μετὰ τὴν δευτέραν ἐξορίαν, ἀπεφάσισε τὴ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐκστρατείαν.

Ὁ Πεισίστρατος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τῶν συμ μάχων, ἐπέρασεν ἐξ Ἐρετρίας εἰς Μαραθῶνα, καὶ προέβαινε βραδέω προςεταιριζόμενος κατὰ μικρὸν τοὺς ἐν τῇ Διακρίᾳ παλαιοὺς φίλους

Ὅτι δὲ τέλος οἱ περὶ τὸν Πεισίστρατον προεχώρησαν ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος πρὸς τὰς Ἀθήνας διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ σημερινοῦ Σταυροῦ, οὐ μακρὰν αὐτοῦ συνηντήθησαν πρὸς τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσαν κατ' αὐτῶν στρατιάν,· ἣν καὶ ἐνίκησαν πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Παλληνίδος Ἀθηνᾶς. Οἱ ἀντίπαλοι καταληφθέντες αἰφνιδίως μετὰ τὸ πρόγευμα, ἐτράπησαν εἰς φυγήν, καὶ ὁ Πεισίστρατος ἠδυνήθη εὐκόλως νὰ γείνῃ κύριος τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Πεισίστρατος, ἐπιστρέφων μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν εἰς τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἔμελλε πλέον νὰ καταλύσῃ τὸν βίον, δὲν ἦτο ὁ αὐτὸς ὡς ἄλλοτε. Δὲν ἦτο πλέον ὁ νεανίας τῆς πρώτης τυραννίδος, οὐδὲ ὁ ἀνὴρ τῆς δευτέρας· ἦτο γέρων ἤδη λευκόθριξ ἔχων υἱοὺς ἄνδρας. Πικρὰ μαθήματα εἶχον διδάξει αὐτὸν νἀπιστῇ πρὸς τὴν φιλίαν τῶν εὐπατριδῶν τῶν Ἀθηνῶν· εἶχεν ἀναλάβει βαρείας ὑποχρεώσεις πρὸς τοὺς συνεργάτας τῆς τελευταίας του ἐπιτυχίας· τὸ μέλλον τῶν υἱῶν καθίστανεν αὐτὸν πολύφροντιν. Ὁ Πεισίστρατος δὲν ἦτο πλέον ὁ ἀνεκτικὸς καὶ ἐπιεικὴς ἄρχων τῆς πρώτης τυραννίδος. Ἡ ἀμνησικακία δὲν ἠδύνατο νἀποτελῇ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ πρόγραμμα τοῦ δυσκόλου γεροντίου, ὅπερ ἤθελε διὰ παντὸς τρόπου νὰ ῥιζώσῃ τὴν τυραννίδα. Πυκνοὶ δορυφόροι, οἱ *λυκόποδες* περιεστοίχιζον αὐτόν, ἐμπνέοντες τρόμον εἰς τοὺς ἀντιφρονοῦντας. Καταπολεμήσας τὴν νῆσον Νάξον καὶ ἐγκαταστήσας πάλιν ἐν αὐτῇ τύραννον τὸν Λύγδαμιν, καθ' ἃ εἶχεν εἰς αὐτὸν ὑποσχεθῆ ἐν Ἐρετρίᾳ, ἔστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς ὁμήρους τοὺς υἱοὺς τῶν μὴ φυγόντων ἀντιπάλων, ἐξασφαλίζων οὕτω τὴν ὑποταγὴν τῶν γονέων. Αὐτὸς εἰσπράττων τὰ συνήθη ἔσοδα τῆς πόλεως ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου, τὰς ἐκ τῶν λιμένων καὶ τῆς ἀγορᾶς εἰσπράξεις, ἐπέβαλε πλὴν αὐτῶν εἰς τὰς ἀνωτέρας τρεῖς τάξεις τῆς πολιτείας καὶ τακτικὸν φόρον ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν. Ἔτι δὲ μεγαλείτερος πλοῦτος συνέρρευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς πλουσίας εἰς μέταλλα παρὰ τὸν Στρυμόνα χώρας.

Πληρωθεὶς οὕτω χρημάτων καὶ ἰσχύος, ἥτις ἔτι μᾶλλον ηὔξησε κατόπιν διὰ τῆς μετὰ τῶν Φιλαϊδῶν συμφιλιώσεως, ἀφιέρωσεν ὁ Πεισίστρατος ἀφειδῶς πάσας αὐτοῦ τὰς φροντίδας καὶ τὰς δυνάμεις πάσας μετὰ νεανικῆς θερμότητος καὶ ζωῆς εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς πόλεως καὶ τὴν διακόσμησιν αὐτῆς. Τοὺς μὲν πτωχοὺς πολίτας ἐβοήθει διὰ παντὸς τρόπου, τῆς δὲ γεωργίας καὶ ἐμπορίας ἀνεδείχθη ἀληθὴς προστάτης. Ἡ ἐλαία, ὁ καλλικαρπότατος τῆς Ἀττικῆς βλαστός, ἐπ' αὐτοῦ ἔλαβεν ἐπίδοσιν ἀρίστην δι' ἐπιμελοῦς καλλιεργείας καὶ διὰ τῆς ἡγεμονικῆς προ-

στασίας αὐτῆς ὑπὸ τοῦ τυράννου, ὅςτις ἐκηρύχθη ἀμείλικτος ἐχθρὸς καὶ τιμωρὸς τῆς ἀργίας.

Ἄξια τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες, τυχοῦσαι μετὰ μακροὺς ἐσωτερικοὺς σπαραγμοὺς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐζωΐας, ἤρχισαν διευθετούμεναι καὶ κοσμούμεναι, ὑπῆρξαν τὰ κτίρια δι' ὧν ὁ Πεισίστρατος ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν. Ἐπὶ τῶν γεραρῶν τῆς Ἀκροπόλεως βράχων ἤρξατο ὑψούμενος μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς· ἐκ τοῦ μήκους ὅπερ εἶχε ποδῶν ἑκατὸν ὠνομάσθη Ἑκατόμπεδος. Ὁ ναὸς οὗτος μείνας ἀτελὴς ἐπέπρωτο νὰ πυρποληθῇ κατόπιν ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ νὰ ἱδρυθῇ τὸ καλλίστευμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων, ὁ Παρθενών. Πλὴν αὐτοῦ ἡ ἡγεμονικὴ τοῦ Πεισιστράτου ἐλευθεριότης ἐστόλισε τὰς Ἀθήνας μὲ τὸν παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ναὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, τὸ λεγόμενον Πύθιον, μὲ γυμνάσια, μὲ ὑδραγωγεῖα. Ἡ Καλλιρρόη, ἧς αἱ πηγαὶ ἔτρεχον ἕως ἐκείνου τοῦ χρόνου ἀσκεπεῖς, περιεκαλύφθη, καὶ τὸ ὕδωρ ἐχύνετο πλέον ἀπὸ ἐννέα ὡραίων κρουνῶν, ἐξ ὧν ἡ Καλλιρρόη ὠνομάσθη Ἐννεάκρουνος. Πλησίον δὲ καὶ ἄνωθεν αὐτῆς ἤρχισεν ἡ οἰκοδομὴ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου τῶν κτισμάτων τοῦ τυράννου, τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ναὸς ἔμεινεν ἀτελής. Ὡς συνέβη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Κολωνίας, εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Μεδιολάνων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἔμελλον να παρέλθωσιν ἔτη μακρά, ἓξ ὅλοι αἰῶνες καὶ πλέον, πρὶν τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο ἔργον συντελεσθῇ, πρὶν βλαστήσῃ τὸ δάσος ἐκεῖνο τῶν στύλων. Ἀλλ' αἱ βάσεις ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ Πεισιστράτου. Ἡμιτελὲς ἀκόμη τὸ κτίριον, ἐρείπιον ἀσυμπλήρωτον, ἐξήγειρε καὶ μετὰ αἰῶνας τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν.

Μετὰ στοργῆς ὅλως ἰδιαιτέρας ἐπελάβετο ὁ Πεισίστρατος τῆς διαρρυθμίσεως τῶν δημοσίων πανηγύρεων, εἰς ἃς ἀπέδωκεν ἐξαίρετον λαμπρότητα. Ὡς ὁ Περίανδρος καὶ ὁ Κλεισθένης, ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου, ἥτις ἤρεσκεν εἰς τὰ πλήθη διὰ τὴν φαιδρότητα αὐτῆς καὶ ζωηρότητα. Εἰς δὲ τὰς ὑπαρχούσας ἤδη πρότερον πανηγύρεις τοῦ θεοῦ τούτου, τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια, τὰ Λήναια καὶ τὰ Ἀνθεστήρια, προςέθηκε τὴν μεγίστην τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν, Διονύσια τὰ μεγάλα, ἅτινα ἔκτοτε ἐτελοῦντο τακτικῶς κατὰ μῆνα Ἐλαφηβολιῶνα, ἤτοι κατὰ Μάρτιον ἢ Ἀπρίλιον. Ἦτο φαιδρὰ καὶ χαρμόσυνος ἡ ἑορτή, καθ' ἣν τὰς ἡγουμένας ἀνθοστεφεῖς καὶ κανηφόρους παρθένους ἠκολούθουν οἱ φέροντες τὰ σκεύη τῆς θυσίας καὶ

οἴνου ἀμφορεῖς καὶ τὸ ἱερὸν σφάγιον, τὸν τράγον, καὶ ἡ πομπὴ μετέβαινεν ἐν μέσῳ διθυραμβικῶν ᾀσμάτων καὶ κώμων εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου, ὅπου ἐσφάζετο τὸ ἱερεῖον καὶ εἵποντο πότοι καὶ ᾄσματα χορικὰ καὶ μιμικαὶ παραστάσεις καὶ χαρά, καὶ ἀντήχει ἡ πόλις ἐκ τῶν *εὐοῖ* τῶν πανηγυριστῶν. Πρὸς τὴν ἐπισημοτέραν τέλεσιν τῶν Διονυσίων συνδέεται καὶ ἡ εἰς τὸ ἐνθουσιαστικὸν χορικὸν ᾆσμα, τὸν διθύραμβον, ἐπελθοῦσα ἀναμόρφωσις, καθ' ἣν μετὰ τῶν λυρικῶν ὕμνων τοῦ χοροῦ ἡνώθη ἡ παρ' ἑνὸς ὑποκριτοῦ ἀπαγγελία, ἀναφερομένη εἰς τὰ πάθη τοῦ πανηγυριζομένου θεοῦ. Οὕτως ἐκ τοῦ διθυράμβου προῆλθε κατ' ὀλίγον ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Διονύσου τὸ δρᾶμα, τὸ τελειότατον τῆς ποιήσεως εἶδος, ἐν ᾧ ἔμελλον νἀριστεύσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἔθηκε λοιπὸν τὰς βάσεις μεγάλων πνευματικῶν θριάμβων τῶν Ἀθηνῶν ὁ Πεισίστρατος, ὅτε ἐκάλεσεν εἰς Ἀθήνας ἐκ τῆς κώμης Ἰκαρίας τὸν Θέσπιν, τὸν πρῶτον τραγῳδοποιὸν καὶ ὑποκριτήν.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΑΜΦΟΡΕΙΣ

Ἀλλ' ἡ ὑψίστη μεγαλοπρέπεια ἀνεπτύχθη ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς πολιούχου θεᾶς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀθηνᾶς, ἧς τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἑκατόμπεδον ναὸν εἴδομεν ὅτι ἤρχισεν οἰκοδομῶν ὁ Πεισίστρατος. Πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς ἐπανηγυρίζετο ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἑνώσεως τῶν ἀθηναϊκῶν χωρῶν εἰς μίαν πολιτείαν κατὰ τὸν Ἑκατομβαιῶνα, ἤτοι τὸν Ἰούλιον, ἑορτὴ ἥτις σκοπὸν εἶχε τὴν ἐπὶ τῷ γενομένῳ θερισμῷ εὐχαριστίαν. Ἤδη πρὸ τῆς πρώτης ἀνόδου τοῦ Πεισιστράτου εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Φιλαΐδης Ἱπποκλείδης, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις διὰ τῶν ἀκόσμων αὐτοῦ κινήσεων κατὰ τὸν χορὸν εἶχεν ἀπαρέσει εἰς τὸν Σικυώνιον Κλεισθένη καὶ εἶχεν ἀποτύχει τοῦ μετὰ τῆς Ἀγαρίστης γάμου, εἰσήγαγεν εἰς τὰ Πα-

ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΑΓΓΕΙΟΝ

ναθήναια τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας. Ὁ Πεισίστρατος ἐκανόνισε πλὴν τῆς ἐνιαυσίας τὴν κατὰ τετραετίαν πανηγυρικωτέραν τέλεσιν τῆς μεγάλης ταύτης καὶ πανδήμου τῶν Ἀθηναίων ἑορτῆς. Ἁρματοδρομίαι, γυμνικοὶ ἀγῶνες, λαμπαδηδρομίαι ἐφαίδρυνον ἐπὶ τέσσαρας ὅλας ἡμέρας τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ τιμὴ τῆς νίκης ἦτο μεγάλη. Ὡς ἆθλον δ' ἐλάμβανον οἱ νικηταὶ ἔλαιον ἐκ τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν τῆς θεᾶς ἐντὸς κομψῶν πηλίνων ἀγγείων, διὰ γραφῶν κεκοσμημένων. Κυριώτατον δὲ μέρος τῆς ἑορτῆς ἀπετέλει ἡ πομπὴ δι' ἧς μετεφέρετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν νέος πέπλος διὰ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς τὸ ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ, κατασκευαζόμενος ὑπὸ ἐκλεκτῶν παρθένων τῆς πόλεως. Εἰς τὸν πέπλον τοῦτον ἐνυφαίνοντο διάφοροι παραστάσεις ἰδίως ἐκ τοῦ ἐναντίον τῶν Γιγάντων ἀγῶνος τῶν θεῶν. Ἰδέαν τινὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου πέπλου δύνανται νὰ δώσωσι τὰ περισωζόμενα λείψανα ἀττικοῦ περικόσμου παραπετάσματος, εὑρεθέντος ἐν Κριμαίᾳ.

ΑΤΤΙΚΟΝ ΠΑΡΑΠΕΤΑΣΜΑ ΕΥΡΕΘΕΝ ΕΝ ΚΡΙΜΑΙΑ.

Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἰς τὰ Παναθήναια εἰσαχθέντων νεωτερισμῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀπαγγελία τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ὑπὸ τῶν ῥαψῳδῶν. Τὰ ἔπη ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔθελγον ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, οἱ στίχοι διὰ τῶν ὁποίων ὑμνεῖτο ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἐμεγαλοποιεῖτο ὁ Νέ-

στωρ, τῶν Πεισιστρατιδῶν ὁ γενάρχης, ἦσαν οὐ μόνον κόσμημα σεμνὸν τῆς ἑορτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημον, πανηγυρικὸν στήριγμα τῆς δόξης τοῦ τυραννικοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισεν ὁ Πεισίστρατος νὰ καλέσῃ ἐπιτροπὴν λογίων, περὶ τὴν ποίησιν ἀσχοληθέντων, τὸν Ἀθηναῖον Ὀνομάκριτον, Ζώπυρον τὸν ἐξ Ἡρακλείας καὶ Ὀρφέα τὸν ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνικῆς πόλεως Κρότωνος. Εἰς τούτους ἀνέθηκεν ὁ τύραννος τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου τῶν ὁμηρικῶν καὶ ἄλλων ἐπικῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παραδιδόμενα διὰ τῶν ῥαψῳδῶν, εἶχον πολλαχῶς ἀλλοιωθῆ καὶ εὑρίσκοντο διεσπασμένα. Ἡ ἐργασία τοῦ Ὀνομακρίτου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ὑπῆρξεν οὕτω σημαντική, ὥστε πολλοὶ ἀποδέχονται ὅτι τότε πρῶτον συνήχθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ὅτι τότε ἔγεινεν οὕτως εἰπεῖν ἡ πρώτη αὐτῶν σύνταξις.

Οὕτω ποίησις καὶ τέχνη ἤρχισαν ἀκμάζουσαι ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν κραταιὰν προστασίαν τοῦ φιλομούσου τυράννου. Ἐν ᾧ δ' αἱ Ἀθῆναι ἐσωτερικῶς ἐκαλλωπίζοντο, καὶ ἤκμαζεν ἐν αὐταῖς ἡ γεωργία καὶ ἡ ἐμπορία, ἐξωτερικῶς διὰ τῆς γενναίας τοῦ Πεισιστράτου πολιτείας ὑψοῦτο τὸ γόητρον καὶ ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Διὰ τῆς νέας τοῦ Σιγείου κατακτήσεως κατεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἀσιατικὸν προπύργιον τοῦ Ἑλλησπόντου, οὗ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς ἐξουσίαζον οἱ Φιλαΐδαι. Διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Λυγδάμιος ἐν Νάξῳ ὡς ὑποτελοῦς ἡγεμόνος καὶ τῆς προστασίας τοῦ ἐν Δήλῳ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς γενομένης καθάρσεως τῆς ἱερᾶς νήσου οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν κατὰ τὰς Κυκλάδας. Διὰ δὲ τῆς ἀποκτήσεως προσοδοφόρων χωρῶν παρὰ τὸν Στρυμόνα ἦλθεν ὁ Πεισίστρατος εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Ἀμύνταν, ἐν ᾧ συγχρόνως ἔχαιρε τὴν φιλίαν τῶν ἰσχυρῶν τῆς Θεσσαλίας ἡγεμόνων, τῶν Ἀλευαδῶν.

Ὁ Πεισίστρατος ἀποθνήσκων τῷ 527 π. Χ. ἐν γήρατι βαθεῖ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὅτι κατέλειπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους μεγάλην κληρονομίαν.

ζ'.

Οἱ Πεισιστρατίδαι.

Ὁ Πεισίστρατος κατέλιπε τέσσαρας υἱούς, τὸν Ἱππίαν καὶ Ἵππαρχον ἐκ τοῦ πρώτου γάμου καὶ τὸν Θεσσαλὸν καὶ Ἡγησίστρατον ἐκ τῆς Ἀργείας Τιμωνάσσης· εἴδομεν, ὅτι ἐκ τῆς δευτέρας γυναικός, τῆς Κοι-

σύρας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Μεγακλέους, δὲν ἠθέλησε νἀποκτήσῃ τέκνα. Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ τὸν Ἡγησίστρατον ἤδη ζῶν εἶχεν ἐγκαταστήσει ὁ Πεισίστρατος ὡς τύραννον ἐν τῷ ἀπὸ τῶν Μυτιληναίων κατακτηθέντι Σιγείῳ. Τῶν δὲ λοιπῶν υἱῶν διεδέχθη τὸν πατέρα ὁ πρεσβύτερος Ἱππίας.

Ἐπὶ τῆς τυραννίδος τοῦ Ἱππίου διετηρήθη ὡς καὶ πρότερον τὸ σολώνειον πολίτευμα. Φροντὶς δὲ κατεβάλλετο ὅπως ἐν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας εὑρίσκηται πάντοτε ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Ἐπ' αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ἡ διακόσμησις τῆς πόλεως καὶ ἡ προστασία τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως καὶ τὰ ἄλλα ἔργα διοικήσεως ἀγαθῆς. Αἱ περὶ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀσχολίαι δὲν ἔπαυσαν Περὶ τοὺς Πεισιστρατίδας ἠθροίσθησαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν συγχρόνων λογίων καὶ ποιητῶν. Ὁ Ὀνομάκριτος συνέλεγε τοὺς χρησμοὺς τοῦ ποιητοῦ Μουσαίου· Λᾶσος ὁ ἐξ Ἑρμιόνης ἔψαλλε τὴν Δήμητρα καὶ τὸν Διόνυσον. Ἐπὶ μεγάλοις μισθοῖς καὶ δώροις ἐκλήθησαν ὁ ἐκ τῆς νήσου Κέω λυρικὸς ποιητὴς Σιμωνίδης καὶ ὁ ψάλτης τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ οἴνου, ὁ ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας Τήιος Ἀνακρέων, τὸν ὁποῖον ἴδιον πολεμικὸν πλοῖον σταλὲν μετήγαγεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ τῆς Σάμου, ὅπου διὰ τῶν ᾀσμάτων αὐτοῦ εἶχε φαιδρύνει τὴν αὐλὴν τοῦ τυράννου Πολυκράτους.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

Ἰδιαζόντως χαροπὴν ὄψιν ἀνέλαβεν ἡ παλαιὰ καὶ κακῶς ἐρρυμοτομημένη πόλις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ Ἀττικὴ ἅπασα, ὅτε οἱ Πεισιστρατίδαι ἀπεφάσισαν νὰ ῥυθμίσωσι τὰς εἰς τοὺς ἀγροὺς ἀγούσας λεωφόρους καὶ νὰ καταμετρήσωσι τὰς πρὸς διαφόρους κώμας ἀποστάσεις ἀπὸ κεντρικοῦ τινος ἐν τῇ πόλει σημείου. Τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ἱδρυθεὶς βωμὸς τῶν δώδεκα θεῶν. Ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα ἱδρύθησαν Ἑρμαῖ, ἤτοι τετράγωνοι ὑψηλοὶ λίθοι

καταλήγοντες πρὸς τὰ ἄνω εἰς προτομήν τινα ἥρωος ἢ θεοῦ. Ἐπὶ τούτων ἐνεγράφησαν διὰ στίχων ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους αἱ ἀποστάσεις, ἐξ ἑτέρου δ' ἐπιγράμματα βραχέα περιέχοντα παραίνεσιν ἢ γνωμικόν. Πόσον παρήγορος ἦτο διὰ τὸν διαβάτην, πόσον ἐκπολιτιστικὴ διὰ τὸν ἀγρότην ἡ συνάντησις τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ ποιητικῶν τούτων μνημείων ἐν μέσῳ τῶν μακρῶν ὁδῶν· ἀλλὰ καὶ πόσον ἐστήριζε τὴν τυραννίδα ἡ ἀνίδρυσις αὐτῶν! Ὁ ὁδοιπόρος ὡδηγεῖτο εἰς τὸν δρόμον του, ἐτέρπετο καὶ ἐδιδάσκετο, ἀλλὰ συγχρόνως ηὐλόγει τοὺς Πεισιστρατίδας, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἦτο γεγραμμένον ἐπὶ τῶν Ἑρμῶν.

Εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα δὲν ἠσχολεῖτο μόνος ὁ Ἱππίας. Ὁ φιλόμουσος ἀδελφός αὐτοῦ Ἵππαρχος, μὴ ἔχων τὸ βάρος τῆς ἀρχῆς, ἠσχολεῖτο μετὰ περισσῆς στοργῆς εἰς τὴν διακόσμησιν τῆς πόλεως, εἰς τὴν περίθαλψιν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τῶν ὡραίων ὁδοδεικτῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πρεσβύτατον τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τὸν Πεισίστρατον, τὸν ὁμώνυμον τοῦ πάππου, εἶχεν ἀναθέσει ὁ Ἱππίας ὅμοια ἔργα. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἱδρύσας τὸν βωμὸν τῶν δώδεκα θεῶν· αὐτός, ἄρχων γενόμενος, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἐπέγραψεν ἐπὶ τῆς πλακός, ἥτις ἐπέστεφε τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ, στίχους τοὺς ὁποίους ἀνέγνωσεν ὁ Θουκυδίδης καὶ τοὺς ὁποίους ἀναγινώσκομεν καὶ ἡμεῖς τώρα ἐπὶ τοῦ ἀνευρεθέντος μαρμάρου.

Οὕτω προέβαινεν ἡ πόλις προοδεύουσα ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ὅτε συμβάντα ἀπρόοπτα μετέστρεψαν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπήνεγκον κατ' ὀλίγον τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος.

Ἡ πτῶσις τῶν δύο τυράννων μεθ' ὧν οἱ Πεισιστρατίδαι εἶχον σχέσεις φιλικάς, τοῦ Λυγδάμιος ἐν Νάξῳ καὶ τοῦ Πολυκράτους ἐν Σάμῳ, ἐκλόνισεν αὐτοὺς οὐκ ὀλίγον. Ἰδίως ὑπῆρξεν αἰσθητὴ ἡ ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν κατάλυσις τῆς τυραννίδος ἐν Νάξῳ, καθότι, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὁ Λύγδαμις ἐκράτει παρ' ἑαυτῷ τοὺς ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου ὡς ὁμήρους σταλέντας υἱοὺς τῶν ἐν Ἀθήναις δυσηρεστημένων. Οὗτοι ἐπανελθόντες ἤδη ἐν ἡλικίᾳ εἰς τὰς Ἀθήνας ἠλευθέρωσαν τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀπὸ τῆς κατηναγκασμένης πρὸς τοὺς τυράννους πίστεως καὶ ὑποταγῆς.

Ἀφ' ἑτέρου ἤλλαξεν ἡ προτέρα θέσις τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν καὶ Φιλαϊδῶν πρὸς τοὺς Πεισιστρατίδας. Οἱ μὲν Ἀλκμαιωνίδαι, καέντος ἐκ τύχης ἐν ἔτει 548 τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν, ἔλαβον περὶ τὸ 535 π. Χ. παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων τὴν ἐντολὴν νὰ ἀνοικοδομήσωσιν αὐτὸν ἀντὶ

τῶν ὁρισθέντων τριακοσίων ταλάντων, ἤτοι δύο περίπου ἑκατομμυρίων σημερινῶν δραχμῶν, ποσοῦ μεγάλου τὸ ὁποῖον μετὰ κόπου καὶ κατ' ὀλίγον συνέλεγον οἱ Ἀμφικτύονες. Ὑποχρεωμένοι οἱ ἐξ Ἀθηνῶν πλούσιοι φυγάδες νὰ οἰκοδομήσωσι τὸν ναὸν ἐκ πωρίνου λίθου, ἐξέπληξαν τὴν Ἑλλάδα ὅτε φιλοτίμως ἤρχισαν κτίζοντες τὸ ἱερὸν ἐκ παρίου μαρμάρου. Οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, καταναλίσκοντες πρὸς ὅσον ἔνεστι μεγαλοπρεπεστάτην οἰκοδομὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν μεγάλους θησαυροὺς ἐκ τῶν ἰδίων, καθίστανον τὸ ὄνομα αὐτῶν γνωστὸν ἁπανταχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, εἵλκυον τὴν ἀγάπην καὶ ὑποστήριξιν τοῦ μαντείου καὶ ἐδοξάζοντο εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς Πεισιστρατίδας. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Φιλαΐδαι, οἵτινες ζῶντος τοῦ Πεισιστράτου εἶχον συμφιλιωθῆ μετ' αὐτοῦ, τώρα καὶ πάλιν εἶχον ἀφορμὰς σπουδαίας δυσαρεσκείας κατὰ τῶν Πεισιστρατιδῶν διὰ τὸν φόνον ἐπιφανοῦς μέλους τῆς οἰκογενείας των, τοῦ Ὀλυμπιονίκου Κίμωνος, τοῦ πατρὸς Μιλτιάδου τοῦ Μαραθωνομάχου. Ὁ Κίμων, νικήσας τὸ δεύτερον ἐν Ὀλυμπίᾳ διὰ τοῦ τεθρίππου του, εἶχεν ἀναθέσει τὴν νίκην εἰς τὸν Πεισίστρατον, τοῦθ' ὅπερ ἦτο δεῖγμα συνδιαλλαγῆς καὶ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς συμφιλιώσεως· ἀλλὰ τῷ 524 νικήσας καὶ τρίτον ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲν ἀνεκήρυξεν ὡς πρότερον κυρίους τοῦ τεθρίππου τοὺς Πεισιστρατίδας, ἀλλ' ἐφύλαξε τὴν τιμὴν τῆς δόξης δι' ἑαυτόν. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς κατ' αὐτοῦ ἐκδικήσεως τοῦ Ἱππίου καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ θανατηφόρου ἐπιβουλῆς. Καὶ ἔσπευσε μὲν ὁ τύραννος νὰ μαλάξῃ τὸν υἱὸν τοῦ δολοφονηθέντος, τὸν Μιλτιάδην, ἀποστείλας αὐτὸν δι' ἰδίας τριήρους εἰς τὴν θρᾳκικὴν χερσόνησον, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν αὐτόθι χηρεύουσαν διοίκησιν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον προφανὲς εἶνε ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Φιλαϊδῶν δὲν ἠδύνατο νὰ συγχωρήσῃ εὐκόλως τοὺς φονεῖς τοῦ Κίμωνος.

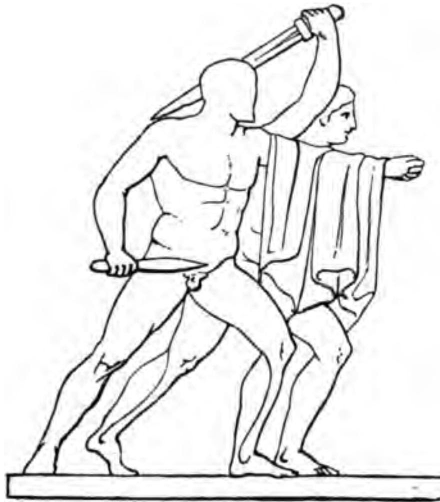
ΤΕΘΡΙΠΠΟΝ
ΕΠΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ
ΤΟΥ ΙΕΡΩΝΟΣ

Εἶχε λοιπὸν διαταραχθῆ ἡ ἀπεριόριστος δύναμις τῶν Πεισιστρατιδῶν καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς ὑποταγή, ὅτε ἡ τυραννὶς ἐκινδύνευσε σπουδαίως ἐν ἔτει 514 π. Χ. διὰ στάσεως προελθούσης ἐξ ὅλως ἰδιωτικῶν ἀφορμῶν. Κατά τινα ἱερὰν πομπὴν ὁ Ἵππαρχος ἀπεδίωξεν ἐξ αὐτῆς ὡς μὴ ἔχουσαν τὰ προσόντα κόρην τεταγμένην μεταξὺ τῶν παρθένων αἵτινες ἔφερον τὰ κάνιστρα τὰ περιέχοντα τὰ πρὸς θυσίαν ἀναγκαῖα. Ἡ κόρη

ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἁρμοδίου, ὃν ἠθέλησε διὰ τῆς πράξεώς του ταύτης νὰ προςβάλῃ ὁ Ἵππαρχος, ἔχων κατ' αὐτοῦ ἰδιαιτέρους λόγους. Ἡ προςβολὴ αὕτη ἐξηρέθισεν ὅλον τὸ γένος τῶν Γεφυραίων, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ φίλος Ἀριστογείτων. Οὗτοι ἀνέλαβον νὰ ἐκδικήσωσι τὸν φόνον τοῦ Κίμωνος, τὴν εἰς τὸ γένος αὐτῶν γενομένην παρὰ τοῦ Ἱππάρχου προςβολήν, τὴν τιμὴν τῶν εὐπατριδῶν. Ὡς χρόνον δὲ τῆς τελέσεως τοῦ ἔργου ὥρισαν μετὰ τῶν ὀλίγων μεμυημένων τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, πεποιθότες ὅτι τὰ συνηγμένα πλήθη θὰ συνεμερίζοντο τὴν κατὰ τῆς τυραννίδος στάσιν. Καλύπτον-

ΟΙ ΤΥΡΑΝΝΟΚΤΟΝΟΙ
ΕΠΙ ΤΕΤΡΑΔΡΑΧΜΟΥ
ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ

ΟΙ ΤΥΡΑΝΝΟΚΤΟΝΟΙ
ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ
ΕΠΙ ΕΔΩΛΙΟΥ

τες ὑπὸ κλάδους μύρτων τὰ ξίφη προςῆλθον μετὰ τῶν πανηγυριστῶν οἱ στασιασταὶ εἰς τὸν Κεραμεικόν, ὅτε αἴφνης ἐνόμισαν ὅτι τὸ σχέδιον αὐτῶν ἐπροδόθη. Ἐν συγχύσει καὶ βίᾳ ἔσπευσαν τότε εἰς τὴν πόλιν, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Ἵππαρχος, θέλοντες νὰ προφθάσωσι νὰ τιμωρήσωσι πρῶτον ἐκεῖνον, τὸν προςβαλόντα τὴν τιμὴν αὐτῶν. Τὰ ξίφη τῶν δύο φίλων διεσπάραξαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ τυράννου. Ὁ Ἁρμόδιος ἔπεσε παραχρῆμα πληγεὶς ὑπὸ τῶν λυκοπόδων, τῶν δορυφόρων τοῦ Πεισιστρατίδου. Ὁ Ἀριστογείτων, ἐκφυγὼν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν, συνελήφθη μετ' ὀλίγον καὶ ἐφονεύθη σκληρῶς. Οἱ λοιποὶ τῶν φερόντων ἐγ-

χειρίδια πολιτῶν συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν καὶ στρατιω
τοῦ τυράννου.

Ἡ ἑορτὴ τῶν Παναθηναίων διαταραχθεῖσα ἐμιάνθη δι' αἵμα
χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἡ κατάλυσις τῆς τυραννίδος ἣν ἐφαντάσθησαν οἱ
φίλοι. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐλησμόνησαν τὸν Ἁρμόδιον καὶ Ἀρι

ΟΙ ΤΥΡΑΝΝΟΚΤΟΝΟΙ
ΑΓΑΛΜΑ ΕΝ ΤΩι ΜΟΥΣΕΙΩι ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ

γείτονα, καί,ὅτε κατόπιν κατελύθη πράγματι ἡ τυραννίς, ἡ ποίησις
λαοῦ ἐξύμνησε καὶ ἡ τέχνη πολλαχῶς ἀναπαρέστησε τοὺς τυραννοκτό

Ὁ φόνος τοῦ Ἱππάρχου καὶ οἱ νέοι κίνδυνοι τῆς τυραννίδος μ
βαλον τὸν μαλακὸν τοῦ Ἱππίου χαρακτῆρα. Τραχὺς καὶ ἄγριος γ
μενος, ἐν μὲν τῇ πόλει ἐζήτει διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν

μον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, φονεύων τοὺς ἐπιφόβους τῶν πολιτῶν καὶ ἐπιδιδόμενος εἰς παντοίας πιέσεις πρὸς εἴςπραξιν χρημάτων, ἐν δὲ τῷ ἐξωτερικῷ ἐπεδίωκε διαφόρους σχέσεις πρὸς στερέωσιν τῆς τυραννίδος. Ἡ πρὸς τοὺς παλαιοὺς τῶν Πεισιστρατιδῶν φίλους, τοὺς Ἀλευάδας τῆς Θεσσαλίας καὶ τὸν Μακεδόνα Ἀμύνταν, φιλία συνεδέθη σφιγκτότερον· εἰς τὸν υἱὸν τοῦ τυράννου τῆς Λαμψάκου ἐδόθη ἡ χεὶρ τῆς θυγατρὸς τοῦ τυράννου Ἀρχεδίκης. Συνέδεεν οὕτως ὁ Ἱππίας ἐμμέσους σχέσεις πρὸς τὴν περσικὴν αὐλὴν, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι οἱ τύραννοι τῆς Λαμψάκου εἶχον μεγάλην δύναμιν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν Δαρείῳ. Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Σπάρτης, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις μετὰ τὴν εἰς τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς προςχώρησιν τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν Μεγάρων ἔφθανε μέχρι τῶν προθύρων τῶν Ἀθηνῶν, ἐπεζήτησε τὴν φιλίαν ὁ Ἱππίας.

Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου οἱ φυγάδες Ἀλκμαιωνίδαι, ἡγούμενοι τῶν λοιπῶν μεταναστῶν καὶ βλέποντες τὴν τυραννίδα κλονουμένην, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν Ἀθηνῶν· ἀρχηγοὶ τῆς καθόδου ὑπῆρξαν ὁ Κλεισθένης καὶ ὁ Ἱπποκράτης, οἱ υἱοὶ τοῦ Μεγακλέους. Εἰςελάσαντες εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβον τῷ 513 π. Χ. παρὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Πάρνηθος τὸ λεγόμενον Λειψύδριον καὶ ἀνέμενον τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὁ Ἱππίας, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν μισθωτῶν αὑτοῦ, ἐνίκησε τοὺς ἀντιπάλους μετὰ αἱματηρὸν ἀγῶνα. Ἡ δημοτικὴ μοῦσα ἔψαλεν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀτυχῆ μάχην τοῦ Λειψυδρίου καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν καὶ εὐπατριδῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν ὁποίων πατέρων ἦσαν τέκνα. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην οἱ Ἀλκμαιωνίδαι κατενόησαν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἰσχυρᾶς προστασίας τῆς Σπάρτης ἠδύναντο νὰ κατισχύσωσι τοῦ τυράννου. Μετὰ μακρὰς προσπαθείας, καθ' ἃς ἡ φιλία τῆς Σπάρτης ἐταλαντεύετο μεταξὺ Πεισιστρατιδῶν καὶ Ἀλκμαιωνιδῶν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπείσθησαν εἰς τὰς ἐπανειλημμένας τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν παρακελεύσεις, καὶ ἔτειναν τὴν χεῖρα εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς τοῦ δελφικοῦ ἱεροῦ οἰκοδόμους, τοὺς Ἀλκμαιωνίδας. Σπαρτιατικὴ στρατιὰ ἀρχηγὸν ἔχουσα τὸν Ἀγχιμόλιον ἀπεβιβάσθη ἐν ἔτει 510 π. Χ. εἰς Φάληρον. Οἱ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς, οἱ σύμμαχοι τοῦ Ἱππίου, ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Κινέαν ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔφυγον ἐν σπουδῇ ἡττημένοι, ἀφήσαντες πολλοὺς νεκρούς, ἐν οἷς καὶ αὐτὸν τὸν Ἀγχιμόλιον. Ἡ Σπάρτη ᾐσθάνθη βαρέως τὴν ἧτταν, καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας κατὰ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 510 εἷς ἐκ τῶν δύο βασιλέων τῆς Σπάρτης, ὁ δραστήριος καὶ ζωηρὸς Κλεομένης, εἰςήλαυνε

κατὰ γῆν διὰ τοῦ ἰσθμοῦ εἰς τὴν Ἀττικήν. Οἱ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς, οἵτινι εἶχον νικήσει τὴν στρατιὰν τοῦ Ἀγχιμολίου, ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Κλεο μένους, ἀφήσαντες δ' ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τεσσαράκοντα νεκροὺ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἐπιστρέφοντες εἰς Θεσσαλίαν. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶτ μετὰ τὴν νίκην ταύτην, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν κ τῶν ἄλλων ὁμοφρόνων Ἀθηναίων, περιεκύκλωσαν τὴν Ἀκρόπολιν, ἡ εἶχον κλεισθῆ οἱ Πεισιστρατίδαι. Ἡ πολιορκία ἔμελλε νἀποβῇ μακρ καθότι ὁ Ἱππίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἶχον ἐπαρκῆ τὰ πρὸς διατροφὴ καὶ ἴσως οἱ Σπαρτιᾶται ἔμελλον νὰ καταλίπωσι τὸ ἔργον, ὅτε κατ συντυχίαν τὰ νεώτερα τῶν τέκνων τοῦ Ἱππίου, ἀποστελλόμενα πρ ἀσφάλειαν ἔξω τῆς χώρας, συνελήφθησαν. Τοῦτο ἐπέσπευσε τὴν παρά δοσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τοῦ Ἱπ πίου, ἄρξαντος ἐν ὅλῳ δεκαεπτὰ συνεχῆ ἔτη. Ὁ Ἱππίας ἐζήτησε τ ἀπόδοσιν τῶν τέκνων ἐπὶ τῷ ὅρῳ νἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἐντ πέντε ἡμερῶν. Παραλαβὼν δὲ τοὺς οἰκείους ἀπέπλευσε πρὸς τὸν ἑτερ θαλῆ ἀδελφὸν Ἡγησίστρατον εἰς τὸ Σίγειον, ὅπου ἠδύνατο νὰ εἰ πλησίον τῆς Λαμψάκου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, πλησίον τῶν ὑπηκό καὶ φίλων τοῦ κραταιοῦ τῆς Περσίας μονάρχου. Ὑπ' αὐτοῦ ὑποστηριζ μενος ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνα

η'.

Ἰσαγόρας καὶ Κλεισθένης.

Μόλις εἶχε καταλυθῆ ἡ τυραννὶς, μόλις εἶχον ἐγκατασταθῆ πάλιν Ἀθήναις οἱ φυγάδες εὐπατρίδαι, μόλις εἶχεν ἀπέλθει ἐκ τῆς πόλεως ἐπίκουρος στρατιὰ τοῦ Κλεομένους, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εὑρέθησαν ἠναγκ σμένοι νὰ περιπλακῶσιν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Θηβαίων. Οἱ Πλαταιεῖ πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἤθελον νὰ ὑποτάξωσι πάσας τ πόλεις τῆς Βοιωτίας εἰς τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν, ἐζήτησαν τὴν προστασί τοῦ Κλεομένους, ὅστις παρέπεμψεν αὐτοὺς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, θέλων παράσχῃ εἰς τούτους πράγματα καὶ νὰ περιπλέξῃ αὐτοὺς εἰς ἀγῶνα κα τῶν Βοιωτῶν. Οἱ Πλαταιεῖς ἦλθον ἱκέται εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ Ἀθηναῖοι συνέδεσαν μετ' αὐτῶν συμμαχίαν, ἥτις ἔμελλε νὰ διατηρη μεταξὺ τῶν δύο πόλεων καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα. Ὅτε δὲ οἱ Θηβαῖ — 509 π. Χ. ἐπέδραμον κατὰ τῶν Πλαταιῶν, ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖ

στρατὸν εἰς βοήθειαν τῶν συμμάχων. Ἐν ᾧ δ' ἔμελλον νὰ συνάψωσι μάχην, παρατυχόντες οἱ Κορίνθιοι συνδιήλλαξαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ Θηβαίους ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι οἱ Θηβαῖοι δὲν θὰ ἠνάγκαζον εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτῶν ἐκείνας τῶν βοιωτικῶν πόλεων ὅσαι δὲν ἤθελον νὰ ταχθῶσι μετ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνεχώρει ἡ στρατιὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπιστρέφουσα εἰς τὰ ἴδια, οἱ Θηβαῖοι ἐπετέθησαν κατ' αὐτῆς· ἀλλ' ἡττήθησαν ἐν τῇ μάχῃ καὶ ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀνεχθῶσι τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων γενομένην ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς χώρας τῶν Πλαταιέων.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΟΠΛΙΤΗΣ
Ο ΚΟΙΝΩΣ ΛΕΓΟΜΕΝΟΣ
ΜΑΡΑΘΩΝΟΜΑΧΟΣ

Ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἐλευθερωθείσαις ἀπὸ τῶν τυράννων, ἐμάχοντο πάλιν περὶ τῆς ἀρχῆς οἱ εὐπατρίδαι. Ἐπανελήφθη ὁ παλαιὸς ἀγὼν τῶν Διακρίων, Παράλων καὶ Πεδιέων, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλους τύπους καὶ ὅρους. Ἡ πεντηκονταετία ἡ ὁποία εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐμφανίσεως τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μεταβάλει τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων οὐσιωδῶς. Οἱ Διάκριοι ἔμενον ἀπωρφανισμένοι ἄνευ ἀρχηγοῦ· τὰ κόμματα ἔμενον οὕτω δύο ἀντὶ τριῶν. Ἰσαγόρας ὁ υἱὸς τοῦ Τισάνδρου, ἀνὴρ ἀνήκων εἰς παλαιοτάτην οἰκογένειαν, ἡ ὁποία ἐλάτρευε τὸν Δία τῆς Καρίας καὶ εἶχεν ἴσως καρικὴν καταγωγήν, προΐστατο τῆς ἑτέρας τῶν μερίδων. Κατ' αὐτῆς ἀντετάσσετο ἡ μερὶς τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, μεθ' ὧν εἶχον ἀναμιχθῆ, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ Διάκριοι. Ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ταύτης ἦτο ὁ Κλεισθένης, ὁ υἱὸς τοῦ Μεγακλέους, ὁ υἱὸς τῆς Ἀγαρίστης καὶ ἔγγονος τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος. Ἀλλ' αἱ δύο αὗται φατρίαι δὲν εἶχον τὸν ἐπικρατοῦντα τοπικὸν

καὶ οἰκογενειακὸν χαρακτῆρα, ὃν εἶχον τὰ κόμματα κατὰ τὰς παρε
θούσας δεκαετηρίδας. Ἡ μεσολαβήσασα τυραννὶς καὶ ἡ δι' αὐτῆς συμβᾶσ
εἰς τὰ τῆς πόλεως μεταβολή, ἡ ἐπελθοῦσα ἀνάμιξις τῆς Σπάρτης ε
τὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶχον δώσει εἰς τὰ δύο ἀλληλομαχοῦντα κόμματα κ
ρίως χροιὰν κοινωνικὴν καὶ πολιτικήν. Ἐπεκράτουν νέαι ἰδέαι, ἐπ
βάλλοντο προγράμματα νέα. Οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν ἦσαν οἱ ἀριστ
κρατικοί, οἱ ὀπισθοδρομικοί, ἦσαν οἱ θέλοντες νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τ
Ἀθήνας διὰ τῆς Σπάρτης· ὁ ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ταύτης εἶχε κατο
θώσει νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσωπικὴν φιλίαν καὶ εὔνοιαν τ
βασιλέως Κλεομένους. Ἀπ' ἐναντίας οἱ περὶ τὸν Κλεισθένη ἦσαν οἱ φίλ
τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐλευθεριῶν αὐτοῦ, οἱ προοδευτικοί· ἦσαν οἱ ἀντιμ
χόμενοι πρὸς τὴν ἀνάμιξιν τῆς Σπάρτης εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγμα
τῶν Ἀθηνῶν, ἦσαν ἡ ἐθνικὴ μερίς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Ἡ δύνα
μις τῶν εὐπατριδῶν, ἣν οὗτοι εἶχον ἀκόμη κατὰ τὸ σολώνειον πολ
τευμα, ἐφάνη κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ ἔτους 508, ὅτε ἐξελέχθη ὡς πρῶ
τος ἄρχων ὁ Ἰσαγόρας. Ἀλλ' ἀπέναντι τῆς δυνάμεως ἣν ἠρύετο
φιλολάκων μερὶς τῶν ὀπισθοδρομικῶν ἐκ τῶν θεσμῶν τοῦ σολωνείου π
λιτεύματος ἐξηγέρθη πολλῷ μεγαλειτέρα ἡ δύναμις τοῦ λαοῦ, ὅστ
περιεστοίχισε τὸν Κλεισθένη. Ἡ μεγάλη ὥρα, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ἔλθ
ἀκόμη ἐπὶ τοῦ Σόλωνος, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν προέβλεψε καὶ προητοίμασ
ὁ μέγας νομοθέτης, ἐπέστη ἤδη. Ὁ Κλεισθένης ὑπὸ τὴν αἰγίδα τ
μαντείου τῶν Δελφῶν προέβη εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναμορφώσεως, ἔχ
περὶ ἑαυτὸν καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν ὡριμάσαντα ἀθηναϊκὸν λαόν.

Εἰς τί συνίστατο καὶ μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Σόλωνος ἡ δύνα
μις τῶν εὐπατριδῶν; Εἰς τοὺς συνδέσμους τῶν φρατριῶν καὶ γενῶ
εἰς τὰ σωματεῖα ταῦτα τὰ ὁποῖα εἶχον κοινὴν τὴν καταγωγήν, τ
παλαιὰς λατρείας, τὴν κατὰ τόπους οἴκησιν καὶ κοινὰ τὰ συμφέροντ
καὶ πρὸς τὰ ὁποῖα συνεδέετο τὸ πολιτικὸν δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίο
Τὸ γένος ἦτο τρόπον τινὰ ἡ πολιτικὴ μονάς, αἱ δὲ τοπικαὶ κοινότητ
ἐν τῇ χώρᾳ κέντρον εἶχον τὰ μεγάλα κτήματα τῶν εὐπατριδῶ
περὶ οὓς συνῴκουν οἱ ἀγρόται. Ὅπως δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνέ τις πολ
της Ἀθηναῖος χωρὶς νὰ ἀνήκῃ εἰς ἓν γένος, οὕτω σπάνιον ἦτο νὰ
εἶνε προσκεκολλημένος ὁ ἀγρότης εἰς τὸν εὐπατρίδην πλησίον τοῦ ὁποί
κατῴκει. Διὰ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος εἶχον μὲν δοθῇ δικαι
ματα εἰς τὰς ἄλλας τάξεις, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι εἶχε δο
καὶ ἡ δύναμις πρὸς ἀπόκτησιν τῶν τοιούτων δικαιωμάτων, ἐφ' ὅσ

δὲν συνετρίβετο πρακτικῶς ἡ δύναμις τῶν εὐπατριδῶν, ἐφ' ὅσον τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου συνεδέετο ἀναποσπάστως πρὸς τὰ γένη καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσρεύσῃ εἰς τὴν πολιτείαν νέον αἷμα διὰ τῆς παραδοχῆς νέων πολιτῶν μὴ ἐγγεγραμμένων εἰς τὰ γένη. Ὅπως ἐκλίπωσιν οἱ τοιοῦτοι σύνδεσμοι οἰκογενειῶν, συμφερόντων καὶ δυνάμεως, ὅπως διαλυθῶσιν αἱ κατὰ τόπους συγκεντρώσεις τῆς ἰσχύος, ὅπως πέσῃ τὸ προνόμιον τοῦ εἰς μόνους τοὺς γεννήτας περιορισμοῦ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ εὐρυνθῇ ἡ πολιτεία, ἦτο ἀναγκαῖον νὰ διασπασθῶσιν αἱ ἰδιαίτεραι αὗται συντροφίαι, αἱ ὁποῖαι συνεκορυφοῦντο εἰς τὰς τέσσαρας παλαιὰς φυλάς, νὰ ἐξαδυνατισθῶσιν αἱ κατὰ τόπους ἕδραι τῆς ἰσχύος τῶν εὐπατριδῶν. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Κλεισθένης, διαλύσας τὰς τέσσαρας παλαιὰς φυλὰς καὶ μηδενίσας τὴν παλαιὰν πολιτικὴν μονάδα, τὸ γένος, οὗ τὰ δικαιώματα μετέβησαν εἰς τοὺς πλασθέντας δήμους. Ἡ Ἀττικὴ διῃρέθη εἰς ἑκατὸν δήμους διαφόρους τὸ μέγεθος, ὧν ἀνὰ δέκα ἀπετέλουν μίαν φυλήν. Ἀλλ' αἱ νέαι φυλαί, μὴ ἔχουσαι πλέον ὡς βάσιν τὰ γένη, ἀλλὰ οὖσαι ἄθροισμα δήμων, δὲν εἶχον πλέον τὴν παλαιὰν σημασίαν, ἦσαν δὲ ἁπλῆ διοικητικὴ διαίρεσις. Ἡ περιοχὴ τῶν παλαιῶν κωμῶν καὶ τῶν τμημάτων τοῦ ἄστεως ὑπῆρξεν ἡ βάσις τῶν ὁρίων τῶν νέων δήμων, οἵτινες ἔλαβον τὰ ὀνόματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἐκείνων. Οἱ κάτοικοι τῶν παλαιῶν κωμῶν καὶ τῶν μερῶν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀδιαφόρως πλέον πρὸς τὸ γένος καὶ τὴν φρατρίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον ἐνεγράφησαν ὡς ἰσότιμοι δημόται εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον τοῦ οἰκείου δήμου, εἰς τὸ μητρῷον τῶν ἀρρένων, ὡς λέγομεν τώρα. Πλὴν δ' αὐτῶν κατενεμήθησαν εἰς τοὺς δήμους καὶ νέοι πολῖται μὴ ἐγγεγραμμένοι πρότερον εἰς τὰ γένη. Διαλυθέντων οὕτω τῶν γενῶν ὑπὸ πολιτικὴν ἔννοιαν, κατέπεσεν ἡ δύναμις τῶν εὐπατριδῶν. Ὅπως δὲ μὴ συγκεντρώσωσιν οὗτοι νέαν ἰσχὺν ἐν ταῖς νέαις φυλαῖς, ὡς βάσις τούτων δὲν ἐλήφθη ἡ τοπικὴ τῶν δήμων θέσις, ἀλλ' ἐσκορπίσθησαν δῆμοι γείτονες εἰς διαφόρους φυλάς. Διὰ δὲ τῆς διαιρέσεως αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς πλείονας δήμους, διανεμηθέντας εἰς διαφόρους φυλάς, ἀπεφεύγετο ἡ συγκέντρωσις δυνάμεως ἐν τῇ πόλει καὶ ἡ σύστασις τῶν διαφόρων αὐτῆς δημοτικῶν ἀρχόντων. Ἑκάστου τῶν δήμων, ὧν ὁ ἀριθμὸς μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κλεισθένους ηὔξησε κατ' ὀλίγον μέχρις ἑκατὸν ἐνενήκοντα, προΐστατο δήμαρχος, ἐκλεγόμενος ὑπὸ τῶν δημοτῶν ἐπὶ ἓν ἔτος· εἰς τοῦτον ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ διοίκησις τοῦ δήμου, ἔχοντος ἰδίαν χώραν καὶ περιουσίαν, ἰδίας εἰσπράξεις καὶ δαπάνας, καὶ διοικουμένου δι' ἰδίων ἀποφά-

σεων. Ἐπ' ἴσης δὲ καὶ αἱ φυλαὶ ἐξέλεγον κατ' ἐνιαυτὸν ἰδίους ἄρχον-
τας, τοὺς **ἐπιμελητὰς τῆς φυλῆς**· συνήρχοντο δὲ καὶ οἱ φυλέται ἐ
τῇ πόλει εἰς ἰδίας **ἀγορὰς**, ἐν αἷς ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν τὰς ἀρχὰς αὐτῶ
καὶ δημοσίους τινὰς ὑπαλλήλους, τοὺς **τειχοποιοὺς**, **ταφροποιοὺς** κα
τριηροποιοὺς, ὧν τὸ ὄνομα δεικνύει τὴν ἐνασχόλησιν περὶ τὴν ἐκτέλε
σιν τῆς εἰς ἑκάστην φυλὴν ἐπιβεβλημένης δημοσίας ὑποχρεώσεως πρ
ἀσφάλειαν τῆς χώρας· ἐπ' ἴσης δ' ἐξελέγοντο ἐκ τῶν φυλετῶν τῶ
ἐχόντων ὡρισμένην περιουσίαν ἄνδρες ὑποχρεούμενοι νἀναλάβωσι τὰ
δαπάνας καὶ τὴν φροντίδα τῶν ἑορτῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ.

Αἱ παλαιαὶ φρατρίαι, τὰ παλαιὰ γένη δὲν διελύθησαν, ἀλλὰ διε
τήρησαν εἰς τὸ ἑξῆς μόνον θρησκευτικὸν καὶ οἰκογενειακὸν χαρακτῆρα
ἡ δὲ πολιτικὴ αὐτῶν σημασία ἐξέλιπεν.

Μετὰ δὲ τῶν φυλῶν ἀνεμορφώθη καὶ ἡ βουλὴ τῶν τετρακοσίω
Ἀπὸ τοῦδε ἐξελέγοντο κατ' ἔτος πεντήκοντα βουλευταὶ παρ' ἑκάστ
φυλῆς ἐκ τῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος. Διῃ
ροῦντο δὲ οἱ πεντακόσιοι οὗτοι βουλευταὶ κατὰ φυλὰς εἰς δέκα τμήματ
ὧν ἕκαστον διηύθυνε τὰ κοινὰ ἐπὶ τὸ δέκατον μέρος τοῦ ἔτους, ἤτ
ἐπὶ τριάκοντα πέντε ἢ τριάκοντα ἓξ ἡμέρας, καθότι τὸ ἔτος τῶν ἀρχαίω
Ἑλλήνων ἦτο τὸ σεληνιακόν. Οἱ πεντήκοντα βουλευταὶ ἑκάστου τμή
ματος ὠνομάζοντο **πρυτάνεις**, ἡ δὲ σειρὰ τῶν **πρυτανειῶν** ὡρίζετο
ἀρχῇ τοῦ ἔτους διὰ κλήρου. Προήδρευε δὲ τῶν πρυτάνεων εἷς ἐξ αὐτῶ
ἐκλεγόμενος καθ' ἑκάστην διὰ κλήρου καὶ καλούμενος **ἐπιστάτης τῶ
πρυτάνεων**. Οὗτος ἐκράτει τὴν σφραγῖδα τῆς πόλεως καὶ τὴν κλεῖδ
τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ ἀρχείου, ἦτο δὲ ὁ πρόεδρος τῆς βουλῆς κ
τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Δυνάμεθα νά τον θεωρήσωμεν ὡς τὸν πρό
δρον τῆς νέας ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας. Ἡ δὲ βουλὴ συνήρχετο ὑπὸ τ
προεδρείαν τῶν πρυτάνεων καὶ τοῦ ἐπιστάτου εἰς τὸ βουλευτήριον κα
ἑκάστην πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν· αἱ συνεδρί
αὗται ἦσαν συνήθως μὲν δημόσιαι, σπανίως δέ ποτε καὶ μυστικαί. Ἄ
λως ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἔλαβε πραγματικὴν ὕπαρξιν κυρίως ἀπὸ τ
χρόνων τοῦ Κλεισθένους. Ἴδιος νόμος ὥριζε τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλ
σίας, κελεύων πλὴν ἄλλων *ἄνευ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων πληθύο
τος μὴ εἶναι πόλεμον, ἄνευ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων πληθύοντ
μὴ εἶναι θάνατον, ἄνευ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων πληθύοντος μ
εἶναι θωὰν ἐπιβαλεῖν Ἀθηναίων μηδὲ ἑνί*. Κατὰ ταῦτα ἀπὸ τ
ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐξήρτητο ἡ ἀπόφασις περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης,

εἰς θάνατον καταδίκη, ἡ ἐπιβολὴ χρηματικῆς τιμωρίας εἰς Ἀθηναίους. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνεδρίαζε τακτικῶς τετράκις καθ' ἑκάστην πρυτανείαν, ἤτοι σχεδὸν ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος· ἀλλ' ἠδύνατο ὁ δῆμος νὰ κληθῇ καὶ εἰς ἔκτακτον ἐκκλησίαν, ἥτις ἐκαλεῖτο *σύγκλητος* ἢ *κατάκλητος*. Συνήθης δὲ τόπος τῆς συναθροίσεως τῶν ἐκκλησιαζόντων πολιτῶν ἦτο κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους ἡ Πνύξ.

ΤΟ ΛΕΓΟΜΕΝΟΝ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΠΝΥΚΟΣ

Εἴπομεν ἀνωτέρω περὶ τῶν πρυτάνεων ὅτι διηύθυνον τὰ κοινά, περὶ τῆς βουλῆς ὅτι διώκει τὰ τῆς πολιτείας. Ἀληθῶς ἡ κυριωτάτη δύναμις διὰ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Κλεισθένους μετέστη εἰς τὴν βουλήν, οἱ δ' ἐννέα ἄρχοντες διετηρήθησαν μέν, ἀλλ' ἀπέβαλον πολὺ τῆς προτέρας αὐτῶν ἰσχύος, ἡ ὁποία διενεμήθη εἰς τὴν βουλήν, τὴν ἡλιαίαν, τοὺς ταμίας καὶ τοὺς στρατηγούς. Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κλεισθένους δέκα τὸν ἀριθμόν, εἷς ἑκάστης φυλῆς,

ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος. Οὗτοι, ταχθέντες παρὰ τὸν πολέμαρχον, ἐν μὲν εἰρήνῃ εἶχον τὴν φροντίδα τῆς παρασκευῆς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καὶ τὴν διοίκησιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς πόλεως, ἐν δὲ πολέμῳ εἶχον τὴν στρατηγίαν, ἐναλλάσσοντες καθ' ἡμέραν. Ὁ δὲ πολέμαρχος εἶχε μὲν ἰδιαίτερά τινα προνόμια, ἀλλ' ἐξήρτητο ἐκ τῆς ἀποφάσεως τοῦ συνεδρίου τῶν στρατηγῶν, ὧν ἦτο, ὡς φαίνεται, πρόεδρος. Ἡ δὲ στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις τῶν πολιτῶν, εἰ καὶ διετηρήθησαν ἐπί τινα ἀκόμη χρόνον αἱ ναυκραρίαι, αὐξηθεῖσαι εἰς πεντήκοντα ἀντὶ τῶν προτέρων τεσσαράκοντα ὀκτώ, συνεδέθη καὶ αὕτη πρὸς τὰς φυλάς, ὧν ἑκάστη παρεῖχε μίαν **τάξιν** ὁπλιτῶν καὶ μίαν **φυλὴν** ἱππέων ἐκ τῶν πολιτῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις τοῦ σολωνείου πολιτεύματος, οὗ τὰ τιμήματα διετήρησεν ὁ Κλεισθένης. Ὑπόχρεοι δὲ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ὁπλίτου ἦσαν ἅπαντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ ἡλικίας ἐτῶν δεκαοκτὼ μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους· αἱ τεσσαράκοντα καὶ δύο αὗται ἡλικίαι δὲν ἐκαλοῦντο πάντοτε ἅπασαι εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας ἐστρατεύετο μεγαλείτερος ἢ μικρότερος αὐτῶν ἀριθμός.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ πολίτευμα τοῦ Κλεισθένους, οὗ ἡ ῥύθμισις διήρκεσε βεβαίως πολὺν χρόνον, εἰ καὶ εὐθὺς τὸ πρῶτον ἔτος μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἔγεινε πιθανώτατα ἡ εἰς τὰς νέας δέκα φυλὰς διαίρεσις τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, τοῦθ' ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη βάσις τῆς μεταρρυθμίσεως, δι' ἧς τὸ πολίτευμα ἔλαβε τὸν δημοκρατικὸν τύπον. Εἰς στήριξιν τῆς οὕτως ἱδρυθείσης δημοκρατίας εἰσήγαγεν ὁ Κλεισθένης τὸν **ὀστρακισμόν**, ἤτοι τὴν ψηφοφορίαν περὶ δεκαετοῦς ἐξορίας τοῦ πολίτου ὃν ὥριζεν ἐν ειδικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ πλειονότης τῶν ψήφων τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἐν ἀπαρτίᾳ ὁσάκις ἐψήφιζον ἑξακισχίλιοι πολῖται. Ὠνομάσθη δὲ ὀστρακισμὸς ἀπὸ τῶν ὀστράκων, ἤτοι κεραμίων, ἐφ' ὧν ἐνεχαράσσετο τὸ ὄνομα τοῦ ἐξορισθησομένου. Σκοπὸν δὲ εἶχεν οὗτος ὁ θεσμὸς τὴν διὰ τῆς τοιαύτης ἀποδοκιμασίας ὑπερόχων πολιτῶν παρὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων τῆς ὑπὸ ἰσχυροὺς ἀρχηγοὺς διαιωνίσεως ἐσωτερικῶν σπαραγμῶν καὶ τὴν καθησύχασιν ἀπὸ τοῦ φόβου τῆς τυραννίδος. Ὁ δῆμος ἀποφαινόμενος ὑπὲρ τοῦ ὀστρακισμοῦ πολίτου τινός, ἐψήφιζε κατὰ τῆς μερίδος αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν ταύτης σκοπῶν. Ὁ Κλεισθένης, εἰσάγων τοῦτον τὸν θεσμόν, κυρίως ἀπέβλεπε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῶν Πεισιστρατιδῶν. Καὶ ἀληθῶς πρῶτος ἐξωστρακίσθη εἷς τῶν συγγενῶν τοῦ Ἱππίου, Ἵππαρχος ὁ υἱὸς τοῦ Χάρμου.

Ὁ Κλεισθένης, ἡγούμενος τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ ἀναμορφόνων τὴν πολιτείαν ἐπὶ βάσεων δημοκρατικῶν, ἦτο μισητὸς εἰς τὸν Ἰσαγόραν καὶ τὴν φατρίαν τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σπάρτη ταχέως ἐνόησεν, ὅτι τὸ ἔργον αὐτῆς, ἐκδιωκούσης τὸν Ἱππίαν καὶ ῥιπτούσης τὰς Ἀθήνας εἰς τοὺς κόλπους τῶν εὐπατριδῶν, κατεστρέφετο ἄρδην ὑπὸ τοῦ τολμηροῦ νεωτερισμοῦ. Μετὰ συνεννόησιν τοῦ Ἰσαγόρου πρὸς τὸν Κλεομένην, ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων νὰ ἐκδιώξωσι τὸν Κλεισθένη ὡς μεμολυσμένον ὑπὸ τοῦ Κυλωνείου ἄγους ἅτε ὄντα Ἀλκμαιωνίδην. Ὅτε δ' ὁ Κλεισθένης ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν, εὐάριθμος σπαρτιατικὴ στρατιά, ἧς ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Κλεομένης, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὑποστηρίζουσα τὸν Ἰσαγόραν. Ἑπτακόσιαι ἀθηναϊκαὶ οἰκογένειαι, ὑποδειχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἰσαγόρου, ἐξεδιώχθησαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἔπειτα δ' ἀπεπειρᾶτο ὁ Κλεομένης νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρτισύστατον βουλὴν τῶν πεντακοσίων καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριακοσίους ὀπαδοὺς τοῦ Ἰσαγόρου. Ἀντιστάσης δὲ τῆς βουλῆς, ὁ Κλεομένης μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων στρατιωτῶν καὶ ὁ Ἰσαγόρας μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ καταλαμβάνουσι τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος τοῦ νέου, ἀρεστοῦ εἰς τὰ πλήθη, πολιτεύματος, ὁ κίνδυνος τῆς νέας τυραννίδος ἐξηρέθισε τοὺς πολίτας, οἵτινες συναθροισθέντες ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀκρόπολιν. Τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ Κλεομένης ἠναγκάζετο νὰ διαπραγματευθῇ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ. Οἱ Σπαρτιᾶται κατέβησαν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως ἄοπλοι, καὶ ὁ ὑπερόπτης αὐτῶν βασιλεύς, ὃν ἤδη πρὸ τριῶν ἡμερῶν δὲν εἶχε θελήσει νὰ δεχθῇ ἡ ἱέρεια τῆς Πολιάδος, κατῆλθε μετ' αὐτῶν ἡττημένος ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ὃν ἦλθε νὰ βιάσῃ· κατῆλθε, φέρων μικρὸν μόνον τριβώνιον, ἀκάθαρτος, ἐρρυπωμένος, μὲ τὴν κόμην αὐχμηράν, ὡς ἔψαλλε μεγαλαυχοῦσα ἀκόμη μετὰ ἕνα αἰῶνα ἡ ἀττικὴ κωμῳδία. Ἐν ᾧ δ' ὁ Ἰσαγόρας ἔφευγε μετὰ τῶν κατησχυμμένων αὐτοῦ συμμάχων, οἱ φίλοι αὐτοῦ συνελαμβάνοντο καὶ κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. Ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπανήρχοντο οἱ φυγάδες, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ Κλεισθένης, ὅπως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ εὐγνωμονοῦντος τῶν Ἀθηναίων λαοῦ ἑορτάσῃ τὴν πρώτην τῆς ὑπ' αὐτοῦ καθιδρυθείσης δημοκρατίας νίκην καὶ παρασκευάσῃ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως κατὰ τῶν νέων αὐτῆς ἐχθρῶν.

θ'.

Κραταίωσις καὶ νῖκαι τῆς δημοκρατίας.

Ἡ καταισχύνη τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης ἦτο μεγάλη. Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἠδύναντο νἀνεχθῶσι τὴν ὕβριν ἣν ὑπέστη ὁ στρατὸς αὐτῶν καὶ ὁ ἡγεμὼν παρὰ τοῦ ἐλευθέρου τῶν Ἀθηναίων λαοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐννοοῦντες, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ θελήσωσι νὰ ἐκπλύνωσι τὴν βαρεῖαν ἧτταν καὶ τὴν προσβολὴν καὶ νὰ ἐγκαταστήσωσι τύραννον τὸν Ἰσαγόραν, ἐζήτησαν συμμάχους διὰ τὸν μέλλοντα ἀγῶνα. Στείλαντες πρέσβεις εἰς τὰς Σάρδεις, πρὸς τὸν ὕπαρχον Ἀρταφέρνην, τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁ Πέρσης ἐζήτησε γῆν καὶ ὕδωρ, τὰ συνήθη εἰς τοὺς Πέρσας δείγματα τῆς ὑποταγῆς. Οἱ πρέσβεις ἐδέχθησαν τὸ αἴτημα καὶ ὑπεσχέθησαν τὸ ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐπιστρέψαντες εἰς Ἀθήνας, εἶδον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἄφινον ἀτιμωρήτους τοιαύτας ὑποσχέσεις.

Ἀφ' ἑτέρου οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἔμειναν ἄνευ συμμάχων ἐν τῷ μελετωμένῳ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνι. Μετὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν εἰς τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς τασσομένων πόλεων ἡνώθησαν οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος καὶ οἱ Βοιωτοί. Μία πόλις ἔμελλε νἀγωνισθῇ καθ' ὅλης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ στρατιὰ τῶν Πελοποννησίων διέβη περὶ τὸ 506 π. Χ. τὸν ἰσθμόν, καὶ ἑνωθεῖσα μετὰ τῶν Μεγαρέων εἰσήλασεν εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον, ἐν ᾧ ἔκειτο ἡ Ἐλευσίς, ἐν ᾧ ἐξ ἑτέρου οἱ Βοιωτοὶ προεχώρησαν μέχρι τοῦ σημερινοῦ Κριεκουκίου καὶ Γυφτοκάστρου καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Ὑσιὰς καὶ τὴν Οἰνόην. Συγχρόνως δὲ οἱ Χαλκιδεῖς, διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐδῄουν τὰς ἀνατολικὰς αὐτῆς παραλίας. Οἱ Ἀθηναῖοι εὑρίσκοντο ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ, ἀλλὰ δὲν ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς τὸ θάρρος· στρατευσάμενοι δέ, ἐπῆλθον τὸ πρῶτον κατὰ τῶν Πελοποννησίων. Πρὶν δ' ἢ ἀκόμη ἀποφασισθῇ διὰ μάχης ἡ ἄδηλος τῶν Ἀθηναίων τύχη ἀπέναντι τῶν πολλῷ ἰσχυροτέρων πολεμίων, ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ διχόνοια ἐσκόρπισαν τὴν πελοποννησιακὴν στρατιάν. Πρῶτοι ἀπέστησαν οἱ Κορίνθιοι, προφασιζόμενοι, ὅτι ἦτο ἄδικος ἡ ἐπίθεσις τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς δὲν εἶχον γνῶσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας, καθότι ὁ Κλεομένης δὲν εἶχεν εἴπει εἰς τοὺς συμμάχους πρὸς ποῖον σκοπὸν συνέλεγε τὴν στρατιάν. Ὅτε δὲ εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Κορινθίων ἐπηκολούθησεν ἡ πρὸς τὸν Κλεομένην διάστασις τοῦ ἑτέρου τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Δημαράτου καὶ

ἡ ἀναχώρησις αὐτοῦ, ἐδόθη οὕτως εἰπεῖν τὸ σύνθημα γενικῆς ἀποσυνθέσεως καὶ διαλύσεως τῆς περὶ τὴν Ἐλευσῖνα πελοποννησιακῆς στρατιᾶς. Οἱ Πελοποννήσιοι ἡττήθησαν χωρὶς νὰ πολεμήσωσι, καὶ ὁ Κλεομένης ἐπέστρεψε καὶ πάλιν κατῃσχυμμένος εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπαλλαγέντες τοῦ ἀγῶνος πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Σπάρτης καὶ τοὺς Πελοποννησίους αὐτῶν συμμάχους, ἐστράφησαν γοργοὶ πρὸς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς χώρας κατὰ τῶν Χαλκιδέων. Οἱ Βοιωτοὶ ἔσπευσαν πρὸς τὸν Εὔριπον εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέπεσον πρῶτον κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς ἐν φονικῇ μάχῃ, καθ' ἣν ἔπεσον πολλοὶ τῶν πολεμίων, ἐζωγρήθησαν δ' ἑπτακόσιοι. Διαβάντες δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Εὔβοιαν, συνεπλάκησαν αὐθημερὸν, ὡς λέγεται, καὶ μετὰ τῶν Χαλκιδέων, οἵτινες εἶχον ἤδη ὑποχωρήσει ἐκ τῶν ἀττικῶν παραλίων, καὶ ἐνίκησαν καὶ τούτους. Ἦτο λαμπρὰ ἡ διπλῆ αὕτη νίκη τῆς νεαρᾶς τῶν Ἀθηναίων δημοκρατίας. Οἱ Βοιωτοὶ καὶ Χαλκιδεῖς αἰχμάλωτοι ἐκομίσθησαν δέσμιοι εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅτε δ' ἔπειτα ἀπέλυσαν αὐτοὺς, ἕκαστον ἀντὶ δύο μνῶν, ἤτοι διακοσίων δραχμῶν, ἀνεκρέμασαν τὰς ἁλύσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἦσαν δεδεμένοι, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Καὶ εἶδεν αὐτὰς ἀκόμη ὁ ἀρχαῖος ἱστοριογράφος Ἡρόδοτος ἀπέναντι τοῦ Ἐρεχθείου ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὰ ἴχνη τῆς πυρκαϊᾶς, ἣν ἔβαλον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν οἱ Πέρσαι καταλαβόντες τὰς Ἀθήνας. Ἀπὸ δὲ τῆς δεκάτης τῶν λύτρων κατεσκευάσθη ὡς ἀνάθημα εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τέθριππον χαλκοῦν, στηθὲν καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃν, ὡς εἴδομεν, εἶχον καλέσει εἰς Ἀθήνας οἱ Πεισιστρατίδαι, ἐποίησε τοὺς στίχους οἱ ὁποῖοι ἐπεγράφησαν ἐπὶ τοῦ πρώτου τούτου νικητηρίου ἀναθήματος τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι, νικήσαντες τοὺς Χαλκιδεῖς, δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς νίκης δόξαν καὶ τὸ ἀπὸ τῆς λυτρώσεως τῶν αἰχμαλώτων κέρδος, ἀλλ' ἐπέβαλον εἰς τὴν πόλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Οἱ πλούσιοι τῆς Χαλκίδος ἀριστοκρατικοὶ, οἱ λεγόμενοι Ἱπποβόται, ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως ἢ νὰ δεχθῶσι τοὺς βαρεῖς τῶν νικητῶν ὅρους· τὸ εὔφορον μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας Ληλάντιον πεδίον, ὅπερ ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἡ ἀφορμὴ μακρῶν ἀγώνων μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλεων, ἐμοιράσθη εἰς χιλιάδας κλήρων διανεμηθέντων εἰς Ἀθηναίους πολίτας διατηροῦντας τὰ ἐν Ἀθήναις πολιτικὰ δικαιώματά των. Ἡ Χαλκὶς, ἡ ἄλλοτε περιφανὴς πόλις ἡ κατοικίσασα διὰ τῶν

ἀποίκων αὐτῆς ἀκμαίας πόλεις τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Σικελίας, ἀπέβαλεν ἀπὸ ταύτης τῆς ἥττης τὴν παλαιὰν αὐτῆς λαμπηδόνα, καὶ αἱ Ἀθῆναι κατέκτησαν ἐπὶ ζημίᾳ αὐτῆς ἀγροὺς πλουσιωτάτους. Ἦτ ἡ πρώτη προςάρτησις χώρας ἣν ἐπετύγχανον αἱ δημοκρατικαὶ Ἀθῆνα

Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Χαλκιδεῖς οὕτω σκληρῶς ἐτιμωροῦντο διὰ τὴν κατ τῶν Ἀθηναίων ἐπιδρομὴν αὐτῶν, οἱ παλαιοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐχθρο οἱ Βοιωτοί, δὲν διενοοῦντο νὰ μείνωσιν ἄπρακτοι. Δὲν ἐλησμόνουν τ ἧτταν ἣν ὑπέστησαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Πεισιστρατιδῶ οὐδὲ τὴν νέαν αὐτῶν παρὰ τὸν Εὔριπον συμφοράν. Ζητοῦντες νέο συμμάχους μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Χαλκιδέων, ἀπετάθησαν πρὸς τοὺς Α γινήτας. Οἱ Δωριεῖς τῆς Αἰγίνης καὶ ἄλλοτε πρότερον εἶχον ἔλθει ε διενέξεις καὶ ἀγῶνα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· τώρα δὲ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ νήσῳ ἀριστοκρατικοὶ ἔβλεπον μετὰ ζηλοτυπίας τὴν ὁσημέραι α ξουσαν δύναμιν τῶν ἐπιφόβων δημοκρατικῶν γειτόνων. Δὲν ἠρνήθησ λοιπὸν τὴν βοήθειαν αὐτῶν πρὸς τοὺς Θηβαίους. Ὅτε δὲ τὰ εἰς τ στρατόπεδον τῶν συμμάχων σταλέντα παρὰ τῶν Αἰγινητῶν ἀγάλματ τῶν πατρῴων ἡρώων ἀπεδείχθησαν ἀνίκανα νὰ σώσωσι τοὺς Βοιωτοὺς ἀπὸ νέας τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχῆς, οἱ Αἰγινῆται, πεισθέντες εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν ἡττημένων, ἀπεφάσισαν νὰ μετάσχωσι πρακτικώτερον τοῦ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνος. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι κατὰ γῆν, πολεμοῦντες τοὺς Βοιωτούς, οἱ Αἰγινῆται χωρὶς νὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον ἔπεμψαν κατὰ τῶν παραλίων τῆς Ἀττικῆς τὸν στόλον αὐτῶν, ὅςτις κατέστρεψε μὲν τὸν λιμένα τῶν Ἀθηναίων, τὸ Φάληρον, ἐδῄου δὲ τὰ παραθαλάσσια τῆς χώρας καὶ προεκάλει τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν ἀντίστασιν τοῦ ἀσθενεστέρου τῶν Ἀθηναίων στόλου.

Εἰς τοιούτους ἀγωνας εὑρίσκετο περιπεπλεγμένη ἡ νέα τῶν Ἀθηνῶν δημοκρατία κατὰ τὰ πέντε πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος. Παλαίουσα ἐκραταιοῦτο διὰ τῆς πάλης, ἀγωνιζομένη ἐδιδάσκετο ἀπὸ τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀγώνων, διὰ μὲν τῶν νικῶν φρονηματιζομένη, ἐν δὲ ταῖς ἀποτυχίαις ἐγκαρτεροῦσα καὶ ἄνευ ἀποθαρρύνσεως ἀναζωπυρουμένη, ὅτε νέοι μεγαλείτεροι κίνδυνοι ἠγγέλθησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Σπάρτη ἐκείνη, ἡ μεγάλη βασιλευομένη ἀριστοκρατία, ἥτις διὰ τῆς λυκουργείου νομοθεσίας πάνοπλος εἶχε περιβάλει ἐντὸς τῶν σιδηρῶν αὐτῆς βραχιόνων τὴν γῆν τοῦ Πέλοπος ἅπασαν, ἡ κραταιὰ Σπάρτη, ἥτις εἶχε περιφέρει ἁπανταχοῦ τὸ νικηφόρον αὐτῆς δόρυ, ἡ δωρικὴ Σπάρτη, ἥτις εἶχεν ἤδη στήσει τὴν σημαίαν αὐτῆς δύο μόνας

ἡμέρας ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν ἰωνικῶν Ἀθηνῶν, ἡ Σπάρτη ἔβλεπεν ὅτι ἡ πόλις τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κλεισθένους, ὡςεὶ νέας λαβοῦσα δυνάμεις διὰ τοῦ πολιτεύματος τοῦ δημοκρατικοῦ, ἀνθίστατο δυςήνιος πρὸς τὴν νικήτριαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὅτι ἡ μεγάλη σπαρτιατικὴ ἡγεμονία σχεδὸν κατέθετεν ἐν αἰσχύνῃ τὰ ὅπλα αὐτῆς ἀνίσχυρος πρὸ τῶν ποδῶν τῶν πανισχύρων ἀγροτῶν τῆς Ἀττικῆς. Αἱ δυςπειθεῖς καὶ ἀνυπότακτοι Ἀθῆναι τῆς σήμερον ἦσαν αὐταὶ ἐκεῖναι πρὸς ἃς ἠδιαφόρει ἡ Σπάρτη, ὅτε διεσπαράσσοντο ἐν αὐταῖς πρὸς ἀλλήλους οἱ εὐπατρίδαι καὶ ἔρρεεν εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ ἐμφύλιον αἷμα, ὅτε κατεπάτει αὐτὰς ὁ ποὺς τῶν Πεσιστρατιδῶν;

Ἡ Σπάρτη ἐνόησεν ὁποίου τραύματος πρὸς τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα ἐγένετο ὑπαιτία, βοηθήσασα εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος. Μετανοοῦσα, ἐκάλεσεν ἐκ Σιγείου τὸν ἔκπτωτον Ἱππίαν, σκοποῦσα νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας τῇ βοηθείᾳ ἁπασῶν τῶν πόλεων τῶν τασσομένων εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Οἱ πρέσβεις τῶν συμμάχων ἐκλήθησαν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπως γείνῃ κοινὴ σύσκεψις περὶ τοῦ κατὰ τῶν Ἀθηναίων πολέμου καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου τοῦ Ἱππίου. Ἡ συνέλευσις ὑπῆρξε θυελλώδης. Οἱ Σπαρτιᾶται εἶπον εἰς τοὺς συμμάχους, ὅτι ἐπλανήθησαν ἐκ κιβδήλων χρησμῶν, καὶ καθῄρεσαν μὲν τὸν τύραννον, ὄντα φίλον αὐτῶν καὶ ὑποσχόμενον νὰ παρέξῃ ὑποχειρίους τὰς Ἀθήνας, παρέδωκαν δὲ τὴν πόλιν εἰς δῆμον ἀχάριστον, ὅςτις, ἀφ᾽ οὗ ἀνέκυψεν ὑπ᾽ αὐτῶν ἐλευθερωθείς, τὸν μὲν βασιλέα τῆς Σπάρτης περιύβρισεν, αὐξάνεται δὲ γινόμενος ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς περιοίκους καὶ ἄλλους μεγαλειτέρους κινδύνους ἐπαπειλῶν. Ἐτελείωσαν δὲ προτείνοντες τὴν διὰ κοινῆς ἐκστρατείας τῶν συμμάχων ὑποστήριξιν τῆς ἐπανόδου τοῦ τυράννου. Οἱ σύμμαχοι δὲν ἀπεδέχοντο τοὺς λόγους τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅτε δὲ ὁ Κορίνθιος Σωσικλῆς κατέδειξε τὰ κακὰ τῶν τυραννίδων καὶ τὴν ἀνακολουθίαν τῆς Σπάρτης, ἥτις ἕως τότε εἶχε μεγαλυνθῇ καταλύουσα τὰς τυραννίδας καὶ ἀναστυλόνουσα τὰς ὀλιγαρχίας, ὅτε τεταραγμένος διηγήθη ὅσα ἡ Κόρινθος ἔπαθε παρὰ τῶν Κυψελιδῶν, τότε καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις συνεφώνησαν μετ᾽ αὐτοῦ, καταδικάζοντες τὴν πρότασιν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιᾶται ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τὴν γνώμην τῶν συμμάχων, κατανοοῦντες, ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν πρόθυμοι πρὸς ἐκστρατείαν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ, ὅτι δὲν ἤθελον ναὐξήσωσιν εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον τὴν ὑπεροχὴν τῆς Σπάρτης δι᾽ ἐπεκτάσεως μεγα-

λειτέρας τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς, ὅτι δὲν ἔβλεπον εὐμενῶς οἱ Πελοποννήσιοι εὐπατρίδαι τὴν ἀνίδρυσιν τυραννίδος ἤδη καταλυθείσης μετὰ μακροὺς ἀγῶνας.

Ὁ Ἱππίας ἀπῆλθεν ἄπρακτος ἐκ Σπάρτης· ἀλλὰ δὲν ἀπηλπίζετο. Ἰσχυροτέρα τῆς σπαρτιατικῆς φιλίας ἦτο ἡ προστασία τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν βασιλέως, ἐφ' ἣν ἤλπιζεν ὁ τύραννος. Ὁποία ἡ προστασία αὕτη ἐνόησαν οἱ Ἀθηναῖοι μετ' οὐ πολύ, ὅτε οἱ καὶ πάλιν πρὸς τὸν Ἀρταφέρνην σταλέντες πρέσβεις, οἱ μεταβάντες ὅπως παραπωλύσωσι τὰς διαβολὰς τοῦ Ἱππίου, ἤκουσαν τοῦ σατράπου λέγοντος, ὅτι, ἂν θέλωσιν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ εἶνε σῶοι, πρέπει νὰ δεχθῶσιν ὀπίσω τὸν Ἱππίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ ἀποδεχόμενοι τὰς προτάσεις τοῦ Πέρσου ἐνόουν, ὅτι ἀποφασίζουσιν ἐκ τοῦ φανεροῦ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

Παρισίων 14
16
18
20
22
44
42
40
38
36
34
32
ΙΛΛΥΡΙΑ
ΤΡΙΒΑΛΛΟΙ
ΘΡΑΚΗ
ΤΡΗΡΕΣ
Ἴστρος ποτ.
ΔΑΡΔΑΝΕΙΣ
ΑΥΤΑΡΙΑΤΑΙ
ΕΓΧΕΛΕΙΣ
Σκάρδον ὄρ.
ΑΓΡΙΑΝΕΣ
Ῥοδόπη ὄρ.
ΟΔΡΥΣΑΙ
Ἀθηνῖνον
Τραγούριον
Ἐπέτιον
Ὀλύντα
Ἴσσα
Φάρος
Κέρκυρα ἡ Μέλαινα
Ῥίζων
Ἐπίδαυρος
Βουθόη
Λίσσος
ΤΑΥΛΑΝΤΙΟΙ
ΠΑΙΟΝΙΑ
ΙΟΝΙΟΝ
Ἐπίδαμνος
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
Ἀμφίπολις
Ἄβδηρα
Θάσος
Σαμοθράκη
Θέρμη
Ὄλυνθος
Ἄθως ὄρ
Ἴμβρος
Λῆμνος
Σιποῦς
ΙΑΠΥΓΙΑ
Βάριον
Βρεντήσιον
Ἀπολλωνία
Ὠρικόν
Μεταπόντιον
Τάρας
Ἡράκλεια
Σῖρις
Λᾶος
Σύβαρις
Ταραντῖνος Κόλπος
Ἰαπυγία ἄκρα
ΠΕΛΑΓΟΣ
ΗΠΕΙΡΟΣ
Δωδώνη
Κέρκυρα
Λάρισα
ΘΡΑΙΚΙΑ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Παξοί
Ἀμβρακία
Κρότων
Σκυλάκιον
Μέδμα
Λοκροί
Ζάγκλη
Ῥήγιον
Λευκάς
Δελφοί
Χαλκίς
ΕΥΒΟΙΑ
Κύμη
Σκῦρος
Κεφαλληνία
Θῆβαι
Ἀθῆναι
ΣΙΚΕΛΙΚΟΝ
ΠΕΛΑΓΟΣ
Ζάκυνθος
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ
Ἦλις
Σικυών
Κόρινθος
Ἄργος
Ἄνδρος
Κέως
ΜΥΡΤΩΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Πάρος
Νάξος
Στροφάδες
Πύλος
Σπάρτη
Μῆλος
Μαλέα ἄκρ.
Ταίναρον ἄκρ.
Κύθηρα
Θήρα
ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Κυδωνία
Κνωσός
Φοῖνιξ
8
10
12
Πάνορμος
Ζάγκλη (Μεσσήνη)
Ἔρυξ
Ἱμέρα
Νάξος
Μοτύη
Σελινοῦς
ΣΙΚΕΛΙΑ
Κατάνη
Ἡράκλεια (Μινώα)
ΣΥΡΑΚΟΥΣΑΙ
Ἀκράγας
Γέλα
Ἄκραι
Καμάρινα
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ
ΛΙΒΥΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Φυκοῦς
Ἀπολλωνία
Βάρκης λιμήν
Ζεφύριον ἄκρ.
ΚΥΡΗΝΗ
Δάρνις
Ταύχειρα
Βάρκη
Εὐεσπερίδες
Κεφαλαὶ ἄκρ.
Η ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΡΤΙΣ
ΚΑΒΑΛΕΣ
ΑΣΒΥΤΑΙ
ΓΙΛΙΓΑΜΜΑΙ
Ταριχεῖαι
Χέρσις
ΑΥΣΧΙΤΑΙ
Πάνορμος
Ἀμάστορος
Ὁ μέγας Κατάβαθμος
ΜΑΡΜΑΡΙΔΑΙ
Κόρειον
ΝΑΣΑΜΩΝΕΣ
ΠΑΡΑ ΤΩ ΕΚΔΟΤΗ ΚΑΡΟΛΩ ΜΠΕΚ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΧΑΡΤΗΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΟΙΝΙΚΙΚΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ
κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.
Φοινικικαὶ ἀποικίαι
Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι
0 10 20 30 40 50 Μίλ. Γεωγρ.
0 100 200 300 400 500 Χλμ.
28
30
32
34
36
44
42
40
38
36
34
32
ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
Κύτωρος
Σινώπη
Σήσαμος
Ἡράκλεια
ΠΑΦΛΑΓΟΝΙΑ
Ἀμισός
Ὄλγασσυς ὄρ.
ΧΑΛΥΒΕΣ
Θεμίσκυρα
Σίδη
Κερασοῦς
ΒΙΘΥΝΙΑ
ΛΕΥΚΟΣΥΡΟΙ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ
Ἄγκυρα
Πεσσινοῦς
ΦΡΥΓΙΑ
Τάττα λίμνη
Μάζακα
Κόμανα
Μελιτηνή
Κελαιναί
ΛΥΚΑΟΝΙΑ
Ἰκόνιον
Τύανα
ΚΙΛΙΚΙΑ
Ταῦρος ὄρ.
ΚΟΜΜΑΓΗΝΗ
ΠΙΣΙΔΙΑ
ΠΑΜΦΥΛΙΑ
ΙΣΑΥΡΙΑ
ΛΥΚΙΑ
Ταρσός
Σόλοι
Κώρυκος
Μαλλός
Ἰσσός
Αἰγαί
Μυρίανδρος
Φάσηλις
Σίδη
Σελινοῦς
Κελένδερις
Νάγιδος
ΠΑΜΦΥΛΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Αὐλὼν Κιλικίας
Καρπασία
Ποσείδιον
Λάπηθος
Κερύνεια
Σόλοι
Σαλαμίς
Μάριον
ΚΥΠΡΟΣ
Κίτιον
Πάφος
Κούριον
Ἀμαθοῦς
Ἀμάθη (Ἐπιφάνεια)
Ἄραδος
Σίμυρα
Τρίπολις
Βύβλος
Παλμύρα
Βηρυτός
ΣΙΔΩΝ
Δαμασκός
ΤΥΡΟΣ
ΦΟΙΝΙΚΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΣΥΡΙΑ
ΑΡΑΒΙΑ
Ἄκη
Ἰόππη
Ἱεροσόλυμα
Ἀσκαλών
Γάζα
ΘΑΛΑΣΣΑ
ΠΕΛΑΓΟΣ
Κάσιον
Πηλούσιον
Τάνις
Βούβαστις
Πέτρα
ΑΙΓΥΠΤΟΣ
ΙΔΟΥΜΑΙΑ

Δ'
ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

α'

Αἱ ἀποικίαι τῶν Αἰολέων.

Ἡ μεγάλη κίνησις ἡ μεταδοθεῖσα εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς μεταναστάσεως τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Δωριέων οὐ μόνον τὰς ἕδρας τῶν ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ οἰκούντων λαῶν μετέστησεν, ὡς εἴδομεν, ἀλλ' ἔγεινεν ἀφορμὴ καὶ μεταναστάσεων ἀπωτέρων. Εἴδομεν τοὺς Ἀχαιοὺς κατὰ μέγα μέρος ἐκδιωκομένους ὑπὸ τῶν Δωριέων ἐκ τῶν προτέρων αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ οἰκήσεων ἢ φεύγοντας καὶ εὑρίσκοντας νέας ἕδρας ἐν τῷ βορείῳ τῆς χερσονήσου αἰγιαλῷ, ὅςτις πρότερον κατῳκεῖτο ὑπὸ Ἰώνων. Ἀλλ' οὐχὶ ἅπαντες εὗρον χῶρον ἐν τῇ νέᾳ Ἀχαΐᾳ. Πολλοὶ αὐτῶν ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν, καὶ μετέβησαν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις ἀναφέρουσιν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ διεπεραιώθησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀσίαν εἰς δύο στρατείας, ἀρχηγοὺς ἔχοντες ἐκ τῶν τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀπογόνων. Καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡγεῖτο ὁ υἱὸς τοῦ Ὀρέστου Πενθίλιος καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, τῆς δὲ ἄλλης ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Κλεύας καὶ ὁ Μαλαός. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Πενθίλιον καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ λέγονται διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ γῆν διὰ τῆς Βοιωτίας, Θεσσαλίας καὶ Θρᾴκης. Βοιωτοί, Λοκροὶ καὶ Θεσσαλοὶ παρηκολούθησαν τοὺς Πενθιλίδας κατὰ τὴν ἐκ τῆς Θρᾴκης βαθμιαίαν μετάβασιν αὐτῶν εἰς τὰς νήσους Τένεδον καὶ Λέσβον. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κλεύαν καὶ Μαλαὸν ἄποικοι παριστάνονται διαπεραιωθέντες ἀργότερον εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ καταλαβόντες τὴν Κύμην. Αἱ διηγήσεις αὗται, αἵτινες περιέχουσι πολλὰ στοιχεῖα ἀληθείας, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς νήσοις καὶ τοῖς αἰγιαλοῖς τῆς βορειοδυτικῆς Ἀσίας, δὲν ἔγεινε διὰ μιᾶς καὶ ἄνευ ἀγώνων, ἀλλ' ὅτι παρῆλθον πολλαὶ γενεαὶ ἕως ἐγκατασταθῶσιν ἐκεῖ, καὶ ἐχρειάσθη

μακρὰ πάλη κατὰ τῶν ἐν τοῖς παραλίοις ἐκείνοις κατοικούντων ἐγχωρίων, τῶν Φρυγῶν, Τεύκρων, Μυσῶν καὶ Λυδῶν, εἰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν λαῶν τούτων ἦσαν, ὡς εἴδομεν, συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλως οἱ μῦθοι, παριστάνοντες Θεσσαλοὺς καὶ Βοιωτοὺς ὡς συμμετασχόντας τῶν κτίσεων ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Τρῳάδος καὶ τῆς Μυσίας δὲν ἐψεύδοντο. Ὁ ἀποικισμὸς τῶν ἀκτῶν τούτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προῆλθεν ἀληθῶς ἐκ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Εὐρίπου, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ἡ συγγένεια τῆς βοιωτικῆς καὶ τῆς θεσσαλικῆς διαλέκτου πρὸς τὴν διάλεκτον ἥτις ἐλαλεῖτο ἐν Λέσβῳ. Οἱ μετ' ἄλλων συγγενῶν λαῶν ἀναμεμιγμένοι Ἀχαιοὶ οἱ πρῶτοι διευθυνθέντες πρὸς τὰς ἀσιατικὰς παραλίας, οἵτινες οὔτε Ἴωνες ἦσαν οὔτε Δωριεῖς, ὠνομάσθησαν Αἰολεῖς καὶ αἱ ἀποικίαι αὐτῶν αἰολικαί. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο ἀργότερον ἐπεξετάθη πλὴν τῶν Αἰολέων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Βοιωτῶν καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἑλληνικοὺς ἐκείνους λαούς, ὅσοι οὔτε εἰς τὸ ἰωνικὸν οὔτε εἰς τὸ δωρικὸν φῦλον ἀνῆκον, τοὺς Φωκεῖς, τοὺς Λοκρούς, τοὺς Ἀχαιοὺς τῆς Πελοποννήσου, τοὺς Ἠλείους καὶ ἄλλους.

Αἱ αἰολιακαὶ ἀποικίαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς κτίσματα τῶν δύο πρώτων σταθμῶν τῶν Αἰολέων ἀποίκων, τῆς Λέσβου καὶ τῆς Κύμης. Ἀπὸ τούτων ὡς ἀπὸ ὁρμητηρίων διεδόθησαν κατ' ὀλίγον οἱ Αἰολεῖς καθ' ὅλην τὴν παραλίαν, ἀπὸ τῶν αἰγιαλῶν τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ξάνθου ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Λυδίας, ἀπὸ τῆς Ἀβύδου μέχρι τῆς Κύμης. Δύνανται δὲ νὰ διαιρεθῶσιν αἱ αἰολικαὶ ἀποικίαι εἰς τρεῖς ὁμάδας, εἰς τὰς ἀρχαίας αἰολικὰς πόλεις, εἰς τὰς ἐπὶ τῶν νήσων καὶ εἰς τὰς περὶ τὸ ὄρος τὴν Ἴδην. Αἱ ἠπειρώτιδες πόλεις ἦσαν ἐν ὅλῳ δώδεκα τὸν ἀριθμόν· ἐκ τούτων ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη, ἥτις ἐνωρὶς ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῶν Αἰολέων ὑπὸ τῶν Ἰώνων. Ἐκ δὲ τῶν αἰολικῶν νήσων μίαν μὲν πόλιν εἶχεν ἡ Τένεδος, μίαν δὲ αἱ λεγόμεναι Ἑκατὸν νῆσοι, τὴν καλουμένην Νῆσον, ἥτις ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεγαλειτέρας νήσου τοῦ συμπλέγματος τούτου, ἐπὶ τῶν σημερινῶν Μοσχοννησίων, ἓξ δὲ ἡ Λέσβος· ἁπασῶν τούτων ἐπισημοτάτη ἦτο ἡ Μυτιλήνη. Τέλος δ' ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἴδην Αἰολίδων πόλεων ἐπιφανέσταται ἦσαν ἡ Ἀσσὸς καὶ ἡ Ἄντανδρος.

Τῶν αἰολικῶν ἀποικιῶν ἐπιφανέσταται καὶ σπουδαιόταται ἀπέβησαν ἡ Μυτιλήνη ἐπὶ τῆς νήσου Λέσβου καὶ ἡ Κύμη.

Ἡ Μυτιλήνη τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἐβασιλεύετο ὑπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Πενθίλου, μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἐξηκολούθει διευ-

θύνουσα τὰ κοινὰ ἡ ὀλιγαρχία τῶν Πενθιλιδῶν. Ἀλλά, ὡς συνέβη καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἡ πίεσις τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ ὁ ἀγὼν αὐτῶν κατὰ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ ἤνοιξε τὸν δρόμον πρὸς τὴν τυραννίδα. Καθ' ὃν περίπου χρόνον ἐν Κορίνθῳ ὁ Περίανδρος διεδέχετο τὸν πατέρα Κύψελον, εἷς τῶν προστατῶν τοῦ λεσβιακοῦ λαοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ὁ Μέλαγχρος, ἔγεινε τύραννος ἐν Μυτιλήνῃ περὶ τὸ 620 π. Χ. Κατὰ τῆς τυραννίδος τοῦ Μελάγχρου ἐκηρύχθησαν πολέμιοι ὄχι μόνον οἱ ὀλιγαρχικοί, ἀλλὰ καὶ μερὶς τοῦ λαοῦ, ἧς προΐστατο Πιττακὸς ὁ υἱὸς τοῦ Ὑρραδίου. Ὁ Μέλαγχρος ἐφονεύθη περὶ τὸ 610 π. Χ. Ἀλλ' ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ τοῦ λαοῦ ἤρχισεν ἐκ νέου, ἐν ᾧ συγχρόνως οἱ Μυτιληναῖοι, ζητοῦντες νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλλησπόντου, περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Εἴδομεν δέ, ὅτι κατὰ τοὺς περὶ τὸ Σίγειον ἀγῶνας ὁ μὲν ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς Ἀλκαῖος, ὁ ἀνήκων εἰς τοὺς πλουσίους εὐγενεῖς τοὺς συμποσιάζοντας ἐντὸς αἰθουσῶν περιλάμπρων ὑπὸ τοῦ ἀπλέτου φωτός, ἀπέβαλλεν ἀνάνδρως φεύγων τὰ ὅπλα, ὁ δὲ λαοπρόβλητος τῶν Μυτιληναίων στρατηγός, ὁ Πιττακός, τὸν ὁποῖον ὁ εὐπατρίδης ποιητὴς ἐχλεύαζε διὰ τῶν στίχων αὐτοῦ ὡς πλατύπουν καὶ ἔχοντα χειράδας εἰς τοὺς πόδας καὶ δειπνοῦντα ἄλυχνον ἐν τῷ σκότει, ἐφόνευε τὸν Ἀθηναῖον Ὀλυμπιονίκην Φρύνωνα καὶ ἔσωζε τοὐλάχιστον τὸ Ἀχίλλειον. Οἱ χλευασμοὶ καὶ ἡ ἔχθρα τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τοῦ πικροχόλου αὐτῶν ποιητοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐμποδίσωσιν οὔτε τὴν ἀνύψωσιν νέων τυράννων, τοῦ Μυρσίλου, τοῦ Μεγαλαγύρου, τῶν Κλεανακτιδῶν, οὔτε τὴν ἀνέγερσιν τοῦ λαοῦ, ὅςτις, βαρυνθεὶς ἐκ τῶν πιέσεων τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν τυραννίδων τῶν ἐν τῇ κατ' αὐτῶν πάλῃ ἀναφαινομένων, παρέδωκε περὶ τὸ 590 π. Χ. τὴν ὅλην ἰσχὺν τῆς πολιτείας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Πιττακοῦ, ὃν ἐκύρυξεν *αἰσυμνήτην*.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Πιττακοῦ ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ ὑπεράσπισις τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες ἐξορισθέντες κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τυραννίδος, ἔζων ἤδη μακρὰν τῆς Μυτιλήνης. Ὁ Πιττακὸς ἔσωσε τὴν πόλιν καὶ ἐπανήγαγε τὴν τάξιν. Διὰ δὲ νόμων σοφῶν ἐπηνώρθωσε τὴν πολιτείαν καὶ ἐμάλαξε τὰ μίση, ἐπιτρέψας τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον τῶν εὐπατριδῶν. Ἄξιος ἰδίας μνείας εἶνε ὁ νόμος αὐτοῦ ἐκεῖνος, δι' οὗ ἐπεβάλλετο τιμωρία διπλῆ εἰς τὸν ἁμαρτάνοντα ἐν μέθῃ. Τοιοῦτος νόμος ἐπιβάλλετο εἰς χώραν οἵα ἡ Λέσβος, τῆς ὁποίας ὁ πυρώδης οἶνος, ὁ ἀγαπητότατος εἰς τὸν ποιητὴν Ἀλκαῖον,

εὐκόλως παρώρμα εἰς ἀπρεπῆ ἔργα. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πιττακοῦ ἐλύθη και ἡ μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ Μυτιληναίων διαφορὰ περὶ τοῦ Σιγείου, καὶ ἐπερατώθη ὁ κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμος διὰ τῆς διαιτησίας τοῦ Περιάνδρου· συμφώνως πρὸς τὴν κρίσιν τούτου τὸ μὲν Σίγειον ἔμενεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὸ δὲ Ἀχίλλειον καὶ ἡ Τένεδος εἰς τοὺς Μυτιληναίους. Εἴδομεν δέ, ὅτι ἔπειτα ἀνακτήσαντες τὸ Σίγειον οἱ Μυτιληναῖοι ἀπώλεσαν τοῦτο καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ Πεισιστράτου. Οὕτω διὰ τῆς φρονήσεως τοῦ Πιττακοῦ καὶ φιλοπατρίας ἐντὸς βραχέος χρόνου κατωρθώθη νἀπαλλαγῇ ἡ Μυτιλήνη τριῶν τῶν μεγίστων συμφορῶν, τῆς τυραννίδος, τῆς στάσεως καὶ τοῦ πολέμου. Ἀ' οὗ διὰ τῆς συνετῆς αὐτοῦ πολιτείας ἐπίστωσε τὴν ἀλήθειαν τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἀρχὴ δεικνύει ὁποῖός τις εἶνε ὁ ἀνήρ, ἐπέστεψε τὸ φιλόπατρι αὐτοῦ ἔργον, καταθέσας ἐθελουσίως τῷ 580 π. Χ. τὴν ἀρχήν, ἥτις κατ' οὐδὲν διέφερε τῆς βασιλείας. Καίπερ ὢν ὁ Πιττακὸς ἀληθῶς βασιλεὺς τῆς μεγάλης Μυτιλήνης, ὡς ἔψαλλε περὶ αὐτοῦ ἡ ποίησις ἡ δημώδης, μετὰ δέκα ἔτη ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, εὐχαριστημένος, ὅτι ἐτέλεσε τὴν ἐντολὴν ἣν ἀνέθηκαν εἰς αὐτὸν οἱ συμπολῖται. Ἀποθανὼν δὲ μετὰ δέκα ἔτη, τῷ 570 π. Χ., κατέλιπε μνήμην χρηστὴν ἡγεμόνος ἀγαθοῦ καὶ σοφοῦ μεγάλου, ταχθεὶς δικαίως μεταξὺ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν τῶν ἀνακληθέντων ὑπὸ τοῦ Πιττακοῦ εἰς τὴν εὐνομουμένην Μυτιλήνην ἦτο, ὡς εἴδομεν, καὶ ὁ Ἀλκαῖος, ὁ ἰσχυρογνώμων καὶ πικρὸς ποιητής, ὅστις τὸ πρὸς τοὺς τυράννους, τὸ πρὸς τὸν δῆμον, τὸ πρὸς αὐτὸν τὸν Πιττακὸν μῖσος, ὅπερ ἐνέπνεε τὴν λύραν του, ἐλησμόνει μόνον, ὅτε ἐτόνιζεν αὐτήν, ὅπως ψάλῃ τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν οἶνον, ὁ φίλοινος ποιητής, ὅστις προέτρεπε νὰ φυτεύηται κατὰ προτίμησιν ἡ ἄμπελος ἀντὶ παντὸς ἄλλου δενδρίου. Ἀλλ' ὁ Ἀλκαῖος δὲν ἦτο ὁ μόνος μεταξὺ τῶν Λεσβίων ἐξορίστων ποιητής. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ ὡραία ἀμπελόεσσα νῆσος εἶχεν ἤδη γεννήσει πρὸ αὐτοῦ τὸν Τέρπανδρον, τὸν Λέσχην, τὸν Ἀρίωνα. Μετὰ τῶν μεταναστῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Λέσβον ἡ δεκάτη τῆς Ἑλλάδος μοῦσα ἡ καλλίμορφος θυγάτηρ τοῦ Σκαμανδρωνύμου, πρὸς ἣν εἶχεν ἐκκαύσει καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλκαῖον, νεαρὸν ὄντα, δύςερως ἀγάπη Οἱ οἰκεῖοι τὴν ἐκάλουν κατὰ τὸ ἐγχώριον ἰδίωμα Ψαπφώ· ὡς Σαπφὼ τὴν γνωρίζει ὁ κόσμος. Καὶ τώρα ἀκόμη δύναται νὰ ῥηθῇ περὶ αὐτῆς ὅ τι ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι δὲν ἐφάνη εἰς τὸν κόσμον γυνὴ ἐνάμιλλος πρὸς ἐκείνην,

οὐδὲ κατὰ μικρόν, ἐν τῇ ποιήσει. Μετὰ πάθους βαθυτάτου, μεστοῦ γλυκείας μελαγχολίας ἔψαλεν ἡ μεγάλη ποιήτρια τὴν φιλίαν καὶ τὸν ἔρωτα. Ἐν ἐκτάσει καὶ πόθῳ, ἄγρυπνος μένουσα διὰ μέσων τῶν νυκτῶν, ὅτε ἤδη εἶχε δύει ἡ σελήνη, ἐτόνιζε τὴν λύραν αὐτῆς ὅπως ψάλῃ περιπαθέστατα τοῦ ἔρωτος τὴν γλυκύτητα καὶ τὰς φλόγας, ἡ μεγάλη ἐρωτόληπτος, ἧς ἐτίνασσε τὰς φρένας, ὡς ἄνεμος ἐπὶ τῶν ὀρέων ἐμπίπτων εἰς τὰς δρῦς, ἣν ἐδόνει ὁλόκληρον, παραλύων αὐτῆς τὰ μέλη, ὁ ἔρως ὁ γλυκύπικρος, ὁ ἀκαταμάχητος αὐτὸς ὄφις. Καὶ ἀνεφώνει, ὑπὸ τοῦ ἐρωτικοῦ πυρὸς διακαιομένη,

Γλυκειὰ μητέρα δὲν 'μπορῶ 'ς τὸν ἀργαλειὸ νὰ κάτσω·
ἐκειὸς ὁ νειός μ' ἐδάμασε κι' ὁ Ἔρως τὸ νοῦ μου ἐπῆρε.

Ἡ ἀττικὴ κωμῳδία, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀκόμη ἡ γυνὴ ἐν Ἀθήναις δὲν ἔζη τὸν ἐλεύθερον καὶ ἀνειμένον βίον τῶν Ἑλληνίδων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπελήφθη τῶν στίχων καὶ τοῦ βίου τῆς Αἰολίδος ποιητρίας, καὶ ἡ Σαπφὼ ἡ ἰοπλόκαμος, ἡ ἁγνή, ἡ μειλιχομειδής, ὡς ἐκάλει αὐτὴν ὁ Ἀλκαῖος ἐσυκοφαντήθη ἀπὸ τῆς ἀθηναϊκῆς σκηνῆς, καὶ ὁ ἐπιεικέστατος τῶν περὶ αὐτῆς μύθων ἦτο ἐκεῖνος καθ' ὃν ἐλέγετο κρημνιζομένη διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Φάωνος ἀπὸ τῶν βράχων τῆς Λευκάδος εἰς τὸ πέλαγος τὸ ἀφρίζον. Ἀλλὰ διὰ τοὺς συμπωλίτας αὐτῆς ἡ Σαπφὼ ἔμεινεν ἡ ἐμπνευσμένη μελῳδὸς τῆς Μυτιλήνης, ἡ δοξάσασα τὴν Λέσβον. Τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἡ εἰκών της, ἡ λύρα της ἐκόσμησαν τὰ νομίσματα καὶ οἱ αἰῶνες δὲν θὰ χωρίσωσιν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς Λέσβου τὴν μνήμην τῆς μεγάλης ποιητρίας.

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις τὰ κυριώτατα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Λέσβου πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων.

Ἐν δὲ τῇ Κύμῃ, τῇ ἐπιφανεστάτῃ τῶν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἀσιατικῆς ἠπείρου αἰολικῶν ἀποικιῶν, ἐβασίλευον τοὺς πρώτους μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως αἰῶνας οἱ ἀπόγονοι τῶν οἰκιστῶν, τοῦ Κλεύα καὶ τοῦ Μαλαοῦ, ἀγωνιζόμενοι διὰ φιλικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς γείτονας καὶ τὰς βασιλικὰς δυναστείας τῶν Λυδῶν καὶ Φρυγῶν νὰ στερεώσωσι τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων ἐν τῇ χώρᾳ. Τοῦτο δὲ ἦτο τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαῖον, ὅσῳ οἱ Αἰολεῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καίπερ ἔχοντες τὰς πόλεις αὐτῶν ἐκτισμένας παρὰ τὴν θάλασσαν, ἦσαν κατ' ἐλάχι-

στον ναυτικοί, ἰδίως δ' ἐνησχολοῦντο περὶ τὴν γεωργίαν, πρὸς ἣν εἷλκυεν αὐτοὺς ἡ μεγάλη εὐφορία τῶν παραλίων ἅτινα κατεῖχον, μάλιστα δὲ τῆς Μυσίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἰδίᾳ μνημονεύεται περὶ τῶν βασιλέων τῆς Κύμης, ὅτι ἐμερίμνησαν ὅπως ἐκφυτεύσωσι τὴν χώραν. Εἷς τῶν τελευταίων βασιλέων τῆς Κύμης ὑπῆρξε κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα ὁ Ἀγαμέμνων, ὅςτις ἔδωκεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἑρμοδίκην ἢ Δημοδίκην εἰς τὸν βασιλέα τῶν Φρυγῶν Μίδαν. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας, ἐπελθοῦσαν πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος, ἡ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἠναγκάσθησαν νὰ ποιήσωσι παραχωρήσεις εἰς τὸν δῆμον. Οὕτω δὲ τὸ πολίτευμα μετεβλήθη κατ' ὀλίγον εἰς τιμοκρατικόν. Εἰς τὸν Κυμαῖον Φείδωνα ἀναφέρεται ὁ νόμος καθ' ὃν τῆς πολιτείας μετεῖχον ἅπαντες οἱ δυνάμενοι νὰ τρέφωσιν ἵππον. Τέλος καὶ ἄλλη μεταρρύθμισις ἔγεινεν, ἧς εἰςηγητὴς ὑπῆρξεν ἀνὴρ δραστήριος καὶ εὔγλωττος, ὁ Προμηθεύς· κατὰ ταύτην τὰ τῆς πολιτείας διεύθυνε βουλὴ χιλίων πολιτῶν. Τὸ πολίτευμα δὲ τοῦτο διετηρήθη ἐν Κύμῃ μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς ἡ πόλις ὑπετάγη εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου. Βασιλεύοντος δὲ τῶν Περσῶν τοῦ Δαρείου, βλέπομεν, ὅτι ἐν Κύμῃ ἦρχεν ὁ τύραννος Ἀρισταγόρας, οἱονεὶ σατράπης τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁποίους καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχον ἐγκαταστήσει οἱ Πέρσαι.

Οἱ Κυμαῖοι ἦσαν ἥσυχοι καὶ φιλόνομοι πολῖται, ἐπιδιδόμενοι μετὰ φιλεργίας ἰδίως εἰς τὰ γεωργικὰ αὐτῶν ἔργα. Διὸ πολλαχῶς ἐσκώπτοντο ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οἵτινες πολλὰ ἀνέκδοτα διηγοῦντο περὶ τῆς ἀφελείας αὐτῶν, καὶ ἰδίως ἔλεγον, ὅτι τριακόσια ὅλα ἔτη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως ἐσκέφθησαν οἱ Κυμαῖοι νὰ εἰςπράξωσι τέλη ἀπὸ τοῦ λιμένος, ὡςεὶ μὴ αἰσθανόμενοι, ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ἦτο παραθαλασσία. Οὐχ' ἧττον οἱ Κυμαῖοι, καίπερ μὴ ἔχοντες νὰ ἐπιδείξωσιν ἔξοχα ἔργα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, διεκρίθησαν ἐν τοῖς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνοις διὰ τὴν ἐν τῇ πόλει ἀκμάσασαν κοροπλαστικήν, καὶ ἠδύναντο νὰ καυχῶνται, ὅτι εἶχον συμπολίτην τὸν φίλον τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος Ἰσοκράτους Ἔφορον, ἕνα τῶν ἀξίων λόγου ἱστορικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἀλλ' ἡ μεγαλειτέρα δόξα τῆς Κύμης εἶνε ὅτι ἐξ αὐτῆς κατήγετο ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος, τοῦ ὁποίου ὁ πατήρ, φυγὼν ἐκ τῆς Αἰολίδος, ἐγκατεστάθη ἔπειτα ἐν Βοιωτίᾳ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐκεῖ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος διήγαγε μέγα μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ

μηχανία ποικίλων ὑφασμάτων, ἥτις διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν ἐξελλήνισιν τῆς νήσου· ἐπὶ μακρὸν τὰ ἐν τῇ νήσῳ κατασκευαζόμενα πεποικιλμένα ταῦτα ἱμάτια, ἅτινα ἐκαλοῦντο *θηραῖα*, ἐμαρτύρουν τὴν κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἐν Θήρᾳ ἐγκατάστασιν τῶν πολυμηχάνων Φοινίκων, ἧς ἡ ἀνάμνησις διεσώθη καὶ ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῶν μύθων. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν γειτόνων νήσων ἡ Ἀνάφη καὶ ἡ Ἀστυπαλαία καὶ αἱ νοτιώτερον κείμεναι Κάρπαθος καὶ Κάσος κατῳκίσθησαν κατὰ μικρὸν ὑπὸ τῶν Δωριέων.

Κατὰ δεκάδας τινὰς ἐτῶν παλαιότεραι ὑπῆρξαν αἱ ἀποικίαι αἵτινες ἐξεπέμφθησαν ἐκ τῆς Ἀργολίδος, αἵτινες ὑπῆρξαν καὶ αἱ ἀξιολογώταται τῶν δωρικῶν ἀποικιῶν. Ἀργεῖοι ὑπὸ τὸν Ἀλθαιμένην, τὸν ἔγγονον τοῦ Τημένου, μετέβησαν εἰς τὴν Ῥόδον, ἧς ἡ θέσις ἦτο σπουδαιοτάτη διὰ τὴν μεταξὺ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐπικοινωνίαν. Ἡ νῆσος κατῳκεῖτο ὑπὸ Φοινίκων, λατρευόντων τὸν Μελκάρθ καὶ ἄλλους θεοὺς τῶν Σημιτῶν. Τὸ ὑψηλότατον τῶν ὀρέων τῆς νήσου ἔφερον ὄνομα προδίδον τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐνοίκησιν τῶν Φοινίκων καὶ γνωστὸν καὶ ἄλλως ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς σημιτικῆς Παλαιστίνης· ἐκαλεῖτο Θαβὼρ ἤτοι ὕψος. Οἱ Ἕλληνες μετέπλασαν κατ' ὀλίγον τὸ σημιτικὸν τοῦτο ὄνομα εἰς Ἀτάβυριν. Οἱ μῦθοι ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν Δωριέων ἐπὶ τῆς Ῥόδου μακρὸν χρόνον ἐπάλαισε κατὰ τῶν τὴν νῆσον κατεχόντων Φοινίκων. Ἐκ δὲ τῆς μελέτης τῶν μύθων τούτων καὶ ἐκ τῆς ἐξακολουθήσεως φοινικικῶν λατρειῶν καὶ τεχνῶν ἐν τῇ νήσῳ κατανοοῦμεν, ὅτι μόνον δι' ἐπιγαμιῶν καὶ ἀμοιβαίων παραχωρήσεων τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐπηλύδων Δωριέων πρὸς ἀλλήλους ἐπῆλθεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ βαθμιαία ἐξελλήνισις τῆς Ῥόδου. Ἐπ' αὐτῆς ἔκτισαν οἱ Δωριεῖς τῆς Ἀργολίδος τρεῖς πόλεις, τὴν Κάμειρον, τὴν Λίνδον καὶ τὴν Ἰάλυσον· τῆς ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ πόλει ἐγκαταστάσεως μετέσχον πιθανώτατα καὶ Ἴωνες οὐκ ὀλίγοι. Αἱ ἐπὶ τῆς Ῥόδου ἑλληνικαὶ πόλεις ἤκμασαν ταχέως διὰ τῶν τεχνῶν, τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς βασιλευόμεναι, ἔπειτα δ' ὀλιγαρχούμεναι. Εἴδομεν δὲ ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος τὸν Μεσσήνιον Ἀριστομένην δίδοντα εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς τὸν Δαμάγητον, τὸν βασιλέα τῆς Ἰαλύσου, τὸν πρόγονον τῶν στεφανηφόρων Διαγοριδῶν.

Οἱ ἐξ Ἀργολίδος ἄποικοι δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὴν Ῥόδον, ἀλλ' ἐξηπλώθησαν καὶ εἰς τὰς περιοίκους νήσους καὶ τὴν ἀπέναντι στερεὰν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν ταῖς νοτίαις ἀκταῖς τῆς Καρίας. Ἐκ τῶν νή-

σων κατέλαβον οἱ Δωριεῖς τὴν Τῆλον, τὴν Νίσυρον καὶ τὴν Κάλυδναν ἢ Κάλυμνον. Κυριωτάτη δὲ τῶν νησιωτικῶν ἀργολικῶν ἀποικιῶν ὑπῆρξεν ἡ Κῶς ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου ἐπιμήκους νήσου, ἥτις κατελήφθη ὑπὸ Δωριέων ἐξ Ἐπιδαύρου· ἐν ταύτῃ ὑπῆρχον διάφοροι δῆμοι ἔχοντες ἰδίους δημάρχους. Καὶ ταύτην δὲ τὴν νῆσον κατῴκουν πρότερον Φοίνικες, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν λατρευομένων ἐν αὐτῇ θεοτήτων καὶ τῶν ἰδιαζουσῶν εἰς τοὺς Φοίνικας τεχνῶν, τῆς πορφυρευτικῆς, βαφικῆς καὶ μυρεψικῆς. Πλὴν τούτων τῶν τεχνῶν διάσημος ἦτο ἡ Κῶς, ἰδίως ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, διὰ τὴν μέταξαν ἣν παρῆγεν. Ἦτο δὲ ἡ νῆσος εὔκαρπος καὶ παρεῖχεν ἰδίως ἄριστον οἶνον.

Ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὴν ἀπέναντι ἤπειρον δωρικῶν ἀποικιῶν αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κνίδος καὶ ἡ Ἁλικαρνασός. Καὶ ἡ μὲν Κνίδος ἐκτίσθη τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ μικρᾶς νησῖδος, κειμένης ἀπέναντι τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου, εἰς ὃ ἀπολήγει ἡ στενόμακρος χερσόνησος τῆς Κνίδου ἐν Καρίᾳ, ἔπειτα δὲ κατ' ὀλίγον ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν στερεάν, διὸ καὶ ὠνομάζετο *δίπολις*. Ἐν Κνίδῳ διεδέχθη ἐνωρὶς τὴν δεσποτικὴν ὀλιγαρχίαν ἡ δημοκρατία, ἡ δὲ πόλις ἤνθισε διὰ τῶν τεχνῶν, τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἐπιφανὴς ἦτο ἐν αὐτῇ ἡ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης. Τὸ χάριν τῶν Κνιδίων περὶ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους ἄγαλμα τῆς θεᾶς ἦτο τὸ ἄριστον τῶν ἀγαλμάτων τῆς Ἀφροδίτης. Πολλοὶ ἐπεσκέπτοντο τὴν πόλιν τῶν Κνιδίων, ὅπως θαυμάσωσι τὸ ἔργον τοῦ διασήμου Ἀθηναίου γλύπτου. Τὸ ἄγαλμα ἦτο οὕτως ὡραῖον, ὥστε λέγεται, ὅτι βασιλεύς τις τῆς Βιθυνίας προέτεινεν εἰς τοὺς Κνιδίους νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτοὺς ὅλα τῆς πόλεως τὰ χρέη, ὅπως ἀποκτήσῃ αὐτό· ἀλλ' ἡ Κνίδος δὲν ἠθέλησε νὰ στερηθῇ τοῦ ἐγκαλλωπίσματος αὐτῆς.

Πρὸς βορρᾶν δὲ τῆς Κνίδου ἐπὶ ἄλλης χερσονήσου τῆς Καρίας, προεκτεινομένης εἰς τὴν θάλασσαν, ἔκειτο ἡ Ἁλικαρνασός, ἧς οἰκισταὶ ὑπῆρξαν Τροιζήνιοι μετ' ἄλλων ἀποίκων Δωριέων ἐκ τῆς Ἀργολίδος. Πλησιέστατα τῆς Ἁλικαρνασοῦ ἔκειτο ἡ καρικὴ πόλις Σάλμακις. Αἱ δύο πόλεις ἔμειναν κεχωρισμέναι μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ἀλλ' ἡ ἀπ' ἀλλήλων μικρὰ ἀπόστασις ἐγίνετο ἀφορμὴ συχνῶν ἐρίδων περὶ τῶν κτημάτων τῶν κατοίκων, οὕτως ὥστε ἐχρειάσθη νὰ γείνῃ περὶ τὸ 460 π. Χ. ἰδιαιτέρα σύμβασις περὶ τῶν εἰς τοιαύτας ὑποθέσεις ἀναφερομένων δικαστῶν. Τέλος αἱ δύο πόλεις δὲν ἠργησαν νὰ ἑνωθῶσιν εἰς μίαν. Μέγα μέρος τῶν κατοίκων τῆς Ἁλικαρνασοῦ ἦσαν Κᾶρες· πολλοὶ τῶν Ἁλι-

καρνασέων ἔφερον ὀνόματα καρικά· καρικοῦ δὲ γένους ἦσαν καὶ οἱ τύραννοι τῆς πόλεως οἱ ἄρχοντες αὐτῆς κατὰ τὸν πέμπτον καὶ τέταρτον αἰῶνα π. Χ. Καὶ ὅμως ἡ μεγίστη δόξα τῆς Ἁλικαρνασοῦ εἶνε ὅτι ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας ἐν Ἑλλάδι ὁ Ἡρόδοτος.

Ἐκ τῶν δωρικῶν ἀποικιῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Καρίας καὶ τὰς ἀπέναντι νήσους ἐξ πόλεις, αἱ τρεῖς τῆς Ῥόδου, ἡ Κῶς, ἡ Κνίδος καὶ ἡ Ἁλικαρνασός, εἶχον κοινὸν κέντρον, τὸ ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐκεῖ συνερχόμενοι οἱ κάτοικοι τῆς δωρικῆς ἑξαπόλεως σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἐτέλουν θυσίαν εἰς τὰς Νύμφας, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ποσειδῶνα· πρὸς δὲ τὰς θυσίας ἦσαν συνδεδεμένοι κοινοὶ ἀγῶνες γυμνικοί, μουσικοὶ καὶ ἱππικοί, ἴσως δὲ καὶ διαιτησίαι περὶ τῶν ὑπαρχουσῶν διενέξεων καὶ ἀποφάσεις περὶ κοινῆς ἀμύνης κατὰ τῶν περιοικούντων βαρβάρων. Ἔν τινι τούτων τῶν ἀγώνων ἆθλον τῆς νίκης ἦτο τρίπους χαλκοῦς. Οἱ τρίποδες οὗτοι ἦτο νενομισμένον νὰ μένωσιν ἐν τῷ ἱερῷ, ἀνατιθέμενοι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Ἀλλὰ νικητής τις ἐξ Ἁλικαρνασοῦ, μὴ τηρήσας τὸν νόμον, παρέλαβε μεθ᾿ ἑαυτοῦ τὸν τρίπουν, τὸ ἔπαθλπν τῆς ἰδίας αὐτοῦ νίκης, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Τότε αἱ λοιπαὶ δωρικαὶ πόλεις ἀπέκλεισαν τῆς ἀμφικτυονίας τοὺς Ἁλικαρνασεῖς. Τοιαύτη λέγεται ἡ ἀφορμὴ δι᾿ ἣν ἀπεκλείσθη τῶν κοινῶν ἱερῶν τῶν Δωριέων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἡ Ἁλικαρνασός. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἦτο μόνον πρόφασις· ἀληθὴς δ᾿ αἰτία τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἁλικαρνασῷ ἐπικράτησις τοῦ ἰωνικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μητροπόλει, τῇ Τροιζῆνι. Ἐπιφανὲς δὲ δεῖγμα τοῦ ἰωνισμοῦ τῶν Ἁλικαρνασέων παρέχει αὐτὴ ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος εἰς ἣν εἶνε γεγραμμένον τὸ ἀθάνατον ἔργον τοῦ Ἡροδότου.

γ΄

Ἡ Κρήτη.

Μεταξὺ τῆς νοτίας Πελοποννήσου καὶ τῆς Νοτίας Μικρᾶς Ἀσίας, μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οἱονεὶ ἀποκλείουσα τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἐκτείνεται μεγάλη ἐπιμήκης νῆσος, ἡ μεγίστη τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος. Διασχιζομένη ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων, ἀρδεύεται ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν καὶ ῥυάκων διαρρεόντων τὰς εὐφόρους αὐτῆς κοιλάδας. Αἱ

παραλίαι αὐτῆς, ἰδίως αἱ βόρειαι, παρέχουσιν ἀσφαλεῖς καὶ μεγάλους λιμένας εἰς τοὺς ναυτιλλομένους. Τὸ κλίμα αὐτῆς, ὡςεὶ συγκεντροῦν τὰς ἀρετὰς τῶν τριῶν ἠπείρων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων κεῖται ἡ νῆσος, εἶνε οὕτως εὔκρατον, ὥςτε τινὲς τῶν ἀρχαίων καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς νήσου ἐνόμιζον σημαῖνον τὴν εὐκρασίαν τοῦ περὶ αὐτὴν ἀέρος. Πολυθέλγητρος εἶνε ἡ φυσικὴ τῶν τοπείων αὐτῆς καλλονὴ καὶ ἔκτακτος αὐτῆς ἡ εὐφορέα. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ νήσῳ βλαστάνοντα φυτὰ ἦσαν ἐξαίρετα, ἀξιολογώτερα ἢ τὰ φυόμενα ἀλλαχοῦ. Ἐπὶ ἑνὸς τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων αὐτῆς τῆς Δίκτης, ἐπιστεύετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γεννηθεὶς ὁ ὕψιστος τῶν θεῶν, ὁ Ζεύς. Εἶνε ἡ νῆσος Κρήτη.

Η ΚΡΗΤΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΗΣ **ΒΛΕΠΟΜΕΝΗ**

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει κατισχύσεως τῶν Φοινίκων ἡ Κρήτη ἦτο ἐπιφανὴς σταθμὸς αὐτῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις. Ἐκ τῆς γείτονος Συρίας ἐλθόντες καὶ ἐγκατασταθέντες ἐν τῇ νήσῳ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκδιώξωσι καθ' ὁλοκληρίαν τοὺς προτέρους

κατοίκους, τοὺς Ἐτεόκρητας καὶ Πελασγούς, λαοὺς συγγενεῖς πρὸς τοὺς ἐν παναρχαίοις χρόνοις κατοικοῦντας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἀλλ' ἠδυνήθησαν ὅμως οἱ Φοίνικες οὐ μόνον ἀξίας λόγου πόλεις νὰ κτίσωσιν ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ καὶ σημιτικὰς λατρείας καὶ τέχνας νὰ εἰςαγάγωσιν εἰς τὴν νῆσον. Τὰ ὀνόματα τῶν παλαιοτάτων τούτων πόλεων, ἡ Ἴτανος, ἡ Καίρατος, ἡ Ἀραδὴν, ὑπενθυμίζουσιν ἀναλόγους ὀνομασίας σημιτικῶν πόλεων τῆς συριακῆς ἀκτῆς. Ἐν τοῖς μύθοις περὶ τῆς Εὐρώπης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Κάδμου, ἀναγνωρίζομεν τὴν λατρείαν τῆς φοινικικῆς Ἀστάρτης. Ἐν τῷ Μινωταύρῳ ἀνευρίσκεται ἡ λατρεία τοῦ Μολόχ. Τὴν δὲ φοινικικὴν τεχνοτροπίαν ἀντιπροσωπεύει ὁ μυθικὸς καλλιτέχνης Δαίδαλος, ὁ λεγόμενος οἰκοδόμος τοῦ παρὰ τὴν πόλιν Κνωσὸν λαβυρίνθου. Τέλος δὲ ἡ ὅλη ἐποχὴ τῆς ἐν Κρήτῃ Φοινικοκρατίας συγκεντροῦται εἰς τοὺς μύθους περὶ τοῦ βασιλέως Μίνωος.

Οἱ Δωριεῖς τραπέντες εἰς τὸν ἀποικισμὸν πρὸς τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίας τῆς μεσημβρινῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιπαρέλθωσι τὴν Κρήτην, ἥτις ἔκειτο κατὰ τὸν δρόμον αὐτῶν καὶ ἀπετέλει οὕτως εἰπεῖν μεσαῖον σταθμὸν μεταξὺ τῆς νοτίας Πελοποννήσου καὶ τῆς Καρίας. Ἀργεῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι ἄποικοι, τοὺς ὁποίους λέγεται ὅτι ἠκολούθησαν καὶ Ἀρκάδες, ἀπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς νήσου, καὶ ἡ Κρήτη ἤρχισε προςλαμβάνουσα ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Ὡς εἰ ἀπετέλει μέρος τῆς Ἀργολίδος, ὡς εἰ ἦτο συνέχεια τῆς Λακωνικῆς, ἀνεφάνησαν ἐπ' αὐτῆς νέαι Μυκῆναι, νέα Τεγέα, νέαι Ἀμύκλαι, νέαι Θεράπναι. Ἀλλ' αἱ ὀνομαστόταται τῶν πολλῶν ἐπὶ τῆς νήσου ἑλληνικῶν πόλεων τῶν Δωριέων ὑπῆρξαν ἡ Κνωσός, ἡ Γόρτυν, ἡ Λύττος ἢ Λύκτος καὶ ἡ Κυδωνία. Καὶ ἡ μὲν Κνωσὸς ἔκειτο κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῆς νήσου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς ἥμισυ κατὰ τοὺς τελευταίους ἀνατολικοὺς πρόποδας τῆς Ἴδης ἐν τῇ θέσει τῆς φοινικικῆς Καιράτου πλησίον τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου. Ἡ δὲ Κυδωνία ἦτο παραθαλασσία καὶ ἔκειτο κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῶν βορείων ἀκτῶν, ὅπου σήμερον τὰ Χανία. Ἡ Γόρτυν ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ τῆς νήσου πρὸς νότον παρὰ τὸν ποταμὸν Ληθαῖον ἐν τῇ σημερινῇ πεδιάδι Μεσσαρᾷ πλησίον τοῦ χωρίου Ἁγίων Δέκα. Τέλος δὲ ἡ Λύττος ἦτο ἐκτισμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας ἐπί τινος τῶν προπόδων τῆς Δίκτης, τῶν σημερινῶν Λασιθιωτικῶν ὀρέων, ἄνωθεν τοῦ χωρίου Ξυδιά.

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῶν δωρικῶν πόλεων τῆς Κρήτης, ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία, ἥτις, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι κατελύθη σὺν

τῷ χρόνῳ, πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδόου αἰῶνος π. Χ. Διεδέχθη δὲ τὴν βασιλείαν τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα. Ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τοὺς *κόσμους*, ἤτοι κοσμητάς, ἀνήκοντας εἰς ὡρισμένα τινὰ ἀριστοκρατικὰ γένη· οὗτοι διηύθυνον τὰ κοινὰ καὶ ἦρχον τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν πόλεων ὧν προΐσταντο. Οἱ κόσμοι ἦσαν δέκα τὸν ἀριθμόν, ἐξελέγοντο δὲ κατ' ἐνιαυτόν, καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν ἦτο ὁ ἐπώνυμος τοῦ ἔτους. Οἱ κόσμοι δὲν ἦσαν ἀρχὴ ἀνεύθυνος, ἀλλ' ὑπεῖχον εὐθύνας εἰς τὴν γερουσίαν ἥτις ἠδύνατο καὶ νὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς, ὅταν δὲν ἐξεπλήρουν τὸ χρέος αὐτῶν. Ἡ δὲ γερουσία ἥτις συνεκροτεῖτο ἐκ τῶν ἀποχωρούντων τῆς ἀρχῆς κόσμων ἐκαλεῖτο ἐν ταῖς κρητικαῖς πόλεσι κατὰ τὸ δωρικὸν ἰδίωμα *βωλά*, ἤτοι βουλή. Ἦσαν δ' οἱ βουλευταὶ ἰσόβιοι καὶ ἀνεύθυνοι. Αἱ δὲ ἀποφάσεις τῶν κόσμων καὶ τῆς βουλῆς ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἧς μετεῖχον ἅπαντες οἱ πολῖται. Ἀλλ' αὕτη δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς συζητήσεως τῶν εἰς αὐτὴν ὑποβαλλομένων, περιοριζομένη μόνον εἰς τὸ νὰ συνεπιψηφίζῃ τὰ ἀποφασιζόμενα παρὰ τῶν γερόντων καὶ τῶν κόσμων.

Ἐν ταῖς διατάξεσι ταύταις τῶν κρητικῶν πόλεων εὑρίσκομεν μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἰσχύοντα ἐν Σπάρτῃ. Ἀλλ' ἡ ὁμοιότης δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τοῦ πολιτεύματος τοὺς τύπους. Ἡ ὅλη πολιτεία ἐστηρίζετο ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων ὡς καὶ ἐν Λακεδαίμονι. Καὶ οἱ ἐν Κρήτῃ Δωριεῖς ἄποικοι ἐπεκράτησαν τῶν ἐγχωρίων διὰ τῶν ὅπλων ὡς κατακτηταί, ὅπως καὶ οἱ Δωριεῖς τῆς Λακωνικῆς. Διὰ τοῦτο εὑρίσκομεν καὶ ἐν ταῖς κρητικαῖς πόλεσιν οὐ μόνον τὴν εἰς *περιοίκους* ἢ *ὑπηκόους* καὶ δούλους, *μνωΐτας* καὶ *ἀφαμιώτας* ἢ *κλαρώτας*, διαίρεσιν τῶν ὑποταχθέντων ἐγχωρίων, ἀλλὰ καὶ τὰ συσσίτια τῶν κατακτητῶν, φέροντα αὐτόθι τὸ ἰδιαίτερον ὄνομα *ἀνδρεῖα*. Ὁ ἐν τῇ πολιτείᾳ βίος ἐθεωρεῖτο λοιπὸν καὶ ἐκεῖ ὡς συνέχεια τῶν τῆς κατακτήσεως ἀγώνων, ὁ οἰκιακὸς βίος ὑπετάσσετο εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πολιτείας, οἱ πολῖται ἔζων μᾶλλον ὡς στρατιῶται, καὶ αἱ πόλεις εἶχον ὄψιν στρατοπέδων, ὡς ἡ Σπάρτη. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ἡ ἀνατροφὴ τῶν νέων εἶχεν ἐν Κρήτῃ, ὡς καὶ ἐν Σπάρτῃ, χαρακτῆρα στρατιωτικόν. Παῖδες ἀκόμη ὄντες ἐφέροντο εἰς τὰ ἀνδρεῖα καὶ συνεσίτουν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, χαμαὶ καθήμενοι καὶ φέροντες ἁπλᾶ τριβώνια, τὰ αὐτὰ χειμῶνος καὶ θέρους. Ἔφηβοι δὲ γενόμενοι ἀπετέλουν τὰς καλουμένας *ἀγέλας*, τὰς ὁποίας συνῆγον νέοι ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων. Προΐστατο δ' ἑκάστης ἀγέλης ὡς *ἀγελάτης* ὁ πατὴρ τοῦ συναγαγόντος αὐ-

τὴν νέου, κύριος ὢν νὰ ἐξάγῃ τοὺς νέους τῆς ἀγέλης ἐπὶ θήραν ἢ ἐπὶ δρομικοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς ἀπειθοῦντας. Καθ' ὡρισμένας δ' ἡμέρας αἱ ἀγέλαι ἐτέλουν κατ' ἀλλήλων πλαστὰς μάχας, ὅπως οἱ νέοι ἐθίζωνται εἰς τὸ πολεμεῖν.

Τοιοῦτον ἐν ὀλίγοις τὸ πολίτευμα τῶν Δωριέων ἐν Κρήτῃ, ὅπερ ἐν τῷ συνόλῳ ἴσχυεν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν, εἰ καὶ ἑκάστη αὐτῶν εἶχε πιθανώτατα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα διάφορον νομοθεσίαν. Οἱ Κρῆτες ἐθαυμάζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τοὺς νόμους αὐτῶν, καὶ μόνον συζήτησις ἐγίνετο τίς τῶν κρητικῶν πόλεων εἶχε τοὺς ἀρίστους νόμους. Ἀλλὰ καὶ ἐν ὅλῃ ταύτῃ τῇ ἀσυμφωνίᾳ σχεδὸν κοινὴ γνώμη ἐπεκράτει περὶ τῶν ἀξιολόγων νόμων μιᾶς πόλεως, τῆς Γόρτυνος. Τῆς γνώμης ταύτης τῶν ἀρχαίων τὴν ἀλήθειαν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἡμεῖς τώρα μετὰ τὴν ἐπ' ἐσχάτων γενομένην θαυμασίαν ἀνακάλυψιν μεγάλου μέρους τῶν νόμων τῆς πόλεως ταύτης. Οἱ Γορτύνιοι ἀνέγραψαν τοὺς νόμους αὐτῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ ἐπὶ μεγάλων πλακῶν, ἐντετοιχισμένων εἰς μέγα δημόσιον οἰκοδόμημα περιφερές. Ἐπὶ τοιούτων λίθων ἐγκεχαραγμένον περιεσώθη εἰς ἡμᾶς τὸ μέρος τῆς νομοθεσίας αὐτῶν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον. Ἐκ τοῦ κώδικος τούτου, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, μανθάνομεν τὴν διαδικασίαν τῶν ἀπαιτήσεων κατ' ἐλευθέρων καὶ δούλων, τὰς περὶ διαζυγίων καὶ περὶ γάμου χηρῶν διατάξεις, τὰ περὶ ἀπελευθερώσεως καὶ πωλήσεως δούλων νόμιμα, τοὺς κανόνας τῆς υἱοθεσίας, τὸ κληρονομικὸν δίκαιον τῶν Γορτυνίων, τὴν πολύπλοκον νομοθεσίαν περὶ ἐπικλήρων παρθένων. Διδασκόμεθα καὶ αὐτὰς τὰς τιμωρίας ἃς ἐπέβαλλον οἱ νόμοι εἰς τοὺς βλάπτοντας τὰ τετράποδα ἄλλου πολίτου ἢ τῶν ὁποίων τὰ ζῷα ἔβλαπτον τὰ κτήνη ἄλλων.

Αἱ πλάκες τῆς Γόρτυνος εἶναι ἀληθῶς ἀξιοσπούδαστοι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις. Ἐν τῇ δικαίᾳ αὐτῶν αὐστηρότητι ἐνέχουσί τι τὸ πατριαρχικὸν καὶ ἀφελὲς αἱ παλαιαὶ ἐκεῖναι νομοθετικαὶ διατάξεις, αἱ ὁποῖαι οὔτε *θεσμὸς* λέγονταί ποτε οὔτε *νόμος*, ἀλλ' ἁπλῶς *τάδε τὰ γράμματα*. Μελετῶντες αὐτὰς ἐννοοῦμεν πῶς ἡ κρητικὴ πολιτεία ἐδικαιοῦτο νἀπαιτῇ παρὰ τῶν πολιτῶν τὴν πλήρη ἀφοσίωσιν εἰς αὐτήν, ἀφ' οὗ ἐμερίμνα δι' ἀρίστων νόμων περὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν καὶ τοῦ δικαίου. Ἡ νομοθεσία τῆς Γόρτυνος εἶνε ὁ πρῶτος ἐν πρωτοτύπῳ σωζόμενος κῶδιξ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κῶδιξ ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστος διὰ πολλὰς αὐτοῦ διατάξεις, ὧν τινες εἶνε φιλανθρωπότεραι τοῦ τε ἀττικοῦ

καὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Ἀλλὰ συγχρόνως ἡ νομοθεσία αὕτη εἶνε τὸ παλαιότατον τῶν σῳζομένων γραπτῶν μνημείων τοῦ πεζοῦ λόγου τῶν Ἑλλήνων, ἀρχαϊκὸν καὶ τραχὺ ἐν τῷ κρητικῷ αὐτοῦ ἰδιώματι, ὡς ἀρχαϊκὰ εἶνε τὰ γράμματα δι' ὧν εἶνε γεγραμμένον. Ἀπὸ τῶν σκαιῶν τούτων, φοινικιζόντων γραμμάτων, ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτρόπου ταύτης, βουστροφηδὸν περικαμπτομένης γραφῆς μέχρι τῶν εὐγράμμων καὶ περικόμψων χαρακτήρων τῶν ἀττικῶν ψηφισμάτων ὑπάρχει ἡ αὐτὴ ἀπόστασις ἡ ὁποία χωρίζει τὸ αὐστηρὸν καὶ βαρὺ ἰδίωμα τοῦ Γορτυνίου νομοθέτου ἀπὸ τοῦ στρογγύλου καὶ ἐμμούσου ὕφους τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Δημοσθένους, ἡ αὐτὴ διαφορὰ ἡ ὁποία παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν δυσκάμπτων ἔργων τῆς πρώτης κρητικῆς τέχνης καὶ τῶν καλλιτεχνημάτων τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Πραξιτέλους.

Ἡ Κρήτη, ἔχουσα θέσιν ἐξαίρετον καὶ πλοῦτον φυσικὸν καὶ τοιαῦτα στοιχεῖα ἐγκαίρου πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, ἔμελλε βεβαίως νἀριστεύσῃ ἐν τῇ ἱστορικῇ σταδιοδρομίᾳ, ἂν μὴ περιέστελλε τὴν ἐπίδοσιν αὐτῆς ἡ ἔλλειψις συγκεντρώσεως τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων καὶ ἡ ἐχθρικὴ στάσις τῶν κρητικῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας. Ἡ πρόοδος αὐτῆς, ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς ἀνεκόπη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα· νομίζει τις ὅτι ἡ νῆσος συνέλεγε δυνάμεις ὅπως ἀναφανῇ ἐν τοῖς πρώτοις τῶν Ἑλλήνων εἰς ἐποχὰς ἄλλας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ Κρήτη, ἥτις ὑπῆρξε κατὰ τοὺς μύθους τῶν ἀρχαίων ἡ κοιτὶς, ἡ τροφὸς καὶ ὁ τάφος τοῦ ὑψίστου τῶν Ἑλλήνων θεοῦ, ἡ Κρήτη, ἐν ᾗ ἐξεβλάστησαν κατ' αὐτὸ τὸ λυκαυγὲς τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ πρώιμα σπέρματα τῆς τέχνης καὶ ἥτις διεκρίθη ἐνωρὶς ἐν ταῖς πρώταις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, αὐτὴ ἡ ἑκατόμπολις Κρήτη ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τῆς γῆς αὐτῆς ἀπὸ μακραίωνος τάφου ἀναδώσασα τὸ πρῶτον ἀδιαφιλονείκητον μνημεῖον τοῦ πεζοῦ λόγου τῶν Ἑλλήνων, τὸ πρῶτον γνήσιον κείμενον ἑλληνικῶν νόμων.

8'

Αἱ ἀποικίαι τῶν Ἰώνων.

Πρὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων οἱ Ἴωνες κατεῖχον, ὡς εἴδομεν, πλὴν τῆς Ἀττικῆς τὸν βόρειον αἰγιαλὸν τῆς Πελοποννήσου· ἀλλ' Ἴωνες ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι καὶ ἐν Εὐβοίᾳ. Ὅτε δὲ τὰ κύματα τῶν Δωριέων ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ πρὸ αὐτῶν φεύγοντες οἱ Ἀχαιοὶ

κατέλαβον τὸν βόρειον τῆς χερσονήσου αἰγιαλὸν, οἱ Ἴωνες διωχθέντες ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἥτις εἶχε γείνει τὸ κοινὸν κέντρον τῶν προσφύγων. Ἡ δὲ Ἀττικὴ ὑπῆρξε τὸ ὁρμητήριον, ἐξ οὗ οἱ Ἴωνες, συμπεριλαβόντες καὶ ὁμοφύλους ἐκ τῆς Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας, τῶν ἰωνικῶν πόλεων τῆς Εὐβοίας, ἐν μέρει δ' ἐπιρρωσθέντες καὶ ὑπὸ Ἰώνων ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Πελοποννήσου, μετενάστευσαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὰς παραλίας τῆς Λυδίας καὶ Καρίας ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Αἱ Κυκλάδες ἐν προτέροις χρόνοις κατείχοντο ὑπὸ Καρῶν καὶ Φοινίκων. Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα π. Χ. εὑρέθησαν ἐν Δήλῳ ἀρχαῖοι καρικοὶ τάφοι. Τὰ ἐν Σίφνῳ χρυσωρυχεῖα καὶ μεταλλεῖα ἀργύρου εἵλκυσαν ἐνωρὶς πρὸς τὴν νῆσον Φοίνικας μεταλλευτάς. Ἡ ἐν Νάξῳ λατρεία τῆς Ἀριάδνης εἶχεν ἀρχὴν φοινικικήν. Τὰ ὀνόματά τινων ἐκ τῶν Κυκλάδων ἐξηγοῦνται ἐκ ῥιζῶν σημιτικῶν· τὰ δὲ παλαιότατα τῶν ἐν αὐταῖς εὑρισκομένων τεχνουργημάτων ἔχουσι μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἔργα τῆς φοινικικῆς τέχνης.

Οἱ Ἴωνες ἐκκινήσαντες ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας κατέλαβον τὰς Κυκλάδας, πλὴν τῆς Μήλου, Θήρας, Ἀνάφης καὶ Ἀστυπαλαίας, αἵτινες, ὡς εἴδομεν, κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Δωριέων. Σπουδαιόταται τῶν νήσων τούτων ἦσαν ἡ Νάξος, ἡ μεγίστη καὶ εὐφορωτάτη τῶν Κυκλάδων, καὶ ἡ Πάρος. Διὰ τῆς διαδόσεως τῶν ζωηρῶν, εὐκινήτων καὶ ἐπιχειρητῶν Ἰώνων εἰς τὰς Κυκλάδας ἀνέλαβον αἱ νῆσοι αὗται νέαν ἀκμὴν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν μάλιστα ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, εἰς ἣν αὗται ἐτέλουν. Τινὲς τῶν μικροτέρων νήσων εἶχον πλείονας τῆς μιᾶς πόλεις, ὡς ἡ παρὰ τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς Ἀττικῆς κειμένη Κέως, ἐφ' ἧς ἦσαν ἐκτισμέναι τέσσαρες πόλεις, καὶ ἡ Ἀμοργὸς, ἐφ' ἧς ὑπῆρχον τρεῖς πόλεις. Κέντρον δὲ τῶν νησιωτῶν Ἰώνων ἀπέβη ἡ μικρὰ, ἄκαρπος καὶ πετρώδης νῆσος Δῆλος, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ τόπος ἔνθα ἡ Λητὼ ἐγέννησε τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐπὶ τῆς νήσου ὑπῆρχε παλαιότατον ἄδυτον τοῦ θεοῦ τούτου, ᾠκοδομημένον ἐντὸς τοῦ βράχου ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ ὄρους Κύνθου. Εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο συνήρχοντο ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὸ ἔαρ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις φέροντες μακρὸν, συρόμενον χιτῶνα οἱ Ἴωνες καὶ ἐτελεῖτο μεγάλη πανήγυρις μετὰ χορῶν καὶ ᾀσμάτων, μουσικῶν καὶ γυμνικῶν ἀγώνων. Αἱ παρθένοι ἔψαλλον ἐν χορῷ ᾄσματα, ὑμνοῦσαι τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν μητέρα αὐτοῦ Λητὼ καὶ τὴν Ἄρτεμιν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ θεοῦ. Ὁ ἀσφαλὴς λιμὴν τῆς μι-

χρᾶς νήσου ἐπληροῦτο πλοίων, καὶ ἀντήχει ἡ νῆσος ὅλη ἐκ τῆς φαιδρότητος τῶν πανηγυριζόντων. Ὁμηρίδης ποιητὴς τοῦ ὀγδόου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος ὕμνησεν ἔνθους τὸ ὡραῖον θέαμα, ὅπερ παρίστανον οἱ ἐν Δήλῳ συναθροιζόμενοι Ἴωνες πανηγυρισταὶ, ἀναφωνῶν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα·

Ἄπολλον, ἔχεις ναοὺς σὺ πολλοὺς καὶ δενδρόφυτα ἄλση·
πᾶσαί σ' ἀρέσκουσιν αἱ κορυφαὶ κ' αἱ προέχουσαι ἄκραι
τῶν ὑψικρήμνων βουνῶν καὶ τὸ ῥέον ποτάμιον ὕδωρ.
Ὅμως σοῦ, Φοῖβε, ἡ Δῆλος πρὸ πάντων πληροῖ τὴν καρδίαν,
ὅπου ἡ χάρις σου τοὺς ἑλκεχίτωνας Ἴωνας ἄγει
μετὰ τῶν παίδων αὐτῶν καὶ μετὰ τῶν τιμίων συζύγων.
Μὲ πυγμαχίας, χοροὺς καὶ μὲ ᾄσματα τότε σὲ τέρπουν,
ὅταν εἰς τὄνομα σοῦ τὴν φαιδράν των πανήγυριν στήσουν.
Ὅςτις δὲ τότε τοὺς Ἴωνας ἴδῃ ἐκεῖ συνηγμένους,
θά τους νομίσῃ πῶς εἶνε ἀθάνατοι καὶ δὲν γηράσκουν.
Χάριν θὰ ἴδῃ εἰς ὅλους, καὶ θέλει χαρῇ ἡ ψυχή του,
ὅταν προςβλέπῃ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς καλλιζώνους γυναῖκας
καὶ τὰς ταχείας των νῆας καὶ τοὺς περισσοὺς θησαυρούς των.

Ἀπὸ τῶν Κυκλάδων δὲν ἦτο μακρὸς ὁ πλοῦς εἰς τὰ παράλια τῆς Λυδίας καὶ τῆς βορείας Καρίας, ὅπου ἔπλευσαν οἱ Ἴωνες μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν νήσων. Ἡ ὑπὸ τοῦ Καΰστρου καὶ τοῦ Μαιάνδρου διαρρεομένη αὐτὴ χώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦτο οὕτως ὡραία, ὥςτε ἀνὴρ ὅςτις εἶχε περιοδεύσει ὅλην τὴν Ἀνατολὴν ἐθαύμαζε τὴν φυσικὴν καλλονὴν ταύτης τῆς γῆς καὶ τοῦ κλίματος αὐτῆς τὴν εὐκρασίαν. Οἱ Ἴωνες, ἔλεγεν ὁ ἀρχαῖος Ἡρόδοτος, ἔκτισαν τὰς πόλεις αὐτῶν ἐν χώρᾳ, ἡ ὁποία ὡς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ κλῖμα κατέχει τὴν ὡραιοτάτην θέσιν τοῦ κόσμου ἐξ ὅσων ἡμεῖς γνωρίζομεν· διότι οὔτε τὰ πρὸς βορρᾶν μέρη, οὔτε τὰ πρὸς νότον, οὔτε τὰ πρὸς ἀνατολὰς, οὔτε τὰ πρὸς δυσμὰς αὐτῆς ἔχουσι σύγκρισιν πρὸς τὴν Ἰωνίαν, τὰ μὲν πιεζόμενα ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς ὑγρασίας, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς θερμότητος καὶ τῆς ξηρασίας.

Ἐπὶ τῶν ὡραίων τούτων ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν ἀπέναντι νήσων ἱδρύθησαν δώδεκα ἰωνικαὶ ἀποικίαι, ὧν ἐπισημόταται ἦσαν ἡ Σάμος καὶ ἡ Χίος ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων, ἡ Μίλητος ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Καρίας, ἡ Ἔφεσος, ἡ Κολοφὼν, αἱ Κλαζομεναὶ, ἡ Φώκαια καὶ αἱ Ἐρυθραὶ ἐν ταῖς παραλίαις τῆς Λυδίας.

Ἡ ἵδρυσις τῶν ἀποικιῶν τούτων δὲν ἔγεινε διὰ μιᾶς, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν ἐγχωρ

Οὐδ' ἦλθον οἱ Ἴωνες συμπαγεῖς εἰς τὰς νέας αὐτῶν ἕδρας ἀπὸ μιᾶς πόλεως καὶ χώρας. Ἐθεωροῦντο μὲν ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις αἱ ἰωνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς καὶ αἱ Κυκλάδες, ἀποικίαι τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ἤρχισε κυρίως ἐπικρατοῦσα μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς Ἰωνίας, ἰδίως κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα π. Χ. Καὶ ὑπῆρχε μέν τι τὸ ἀληθὲς πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ τοιούτου ἰσχυρισμοῦ, καθότι πράγματι τῶν ἀποικιῶν τούτων τινὲς εἶχον ἱδρυθῆ ἐξ Ἀθηνῶν, ἀλλ' οὐδαμῶς δύναται νὰ ῥηθῇ, ὅτι ἅπασα ἡ Ἰωνία εἶχε μητρόπολιν τὰς Ἀθήνας, καθότι μεταξὺ τῶν Ἰώνων οἰκιστῶν ἦσαν καὶ Πύλιοι καὶ Εὐβοεῖς πολλοὶ καὶ Ἐπιδαύριοι καὶ ἄποικοι ἐκ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος. Προῆλθε λοιπὸν ὁ οἰκισμὸς τῶν ἰωνικῶν πόλεων ἐκ διαφόρων μερῶν, ἀλλ' ἐπεκράτει ἐν αὐταῖς τὸ ἰωνικὸν στοιχεῖον· ὡς ἐκ τούτου δὲ τὴν ἰωνικὴν γλῶσσαν παρεδέχθησαν κατ' ὀλίγον ἅπαντες οἱ ἄποικοι. Ἀλλ' ἡ πολυμερὴς καταγωγὴ διεφαίνετο ἀκόμη ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν χαρακτήρων τῆς γλώσσης ἥτις ἐλαλεῖτο ἐν ταῖς ἰωνικαῖς ἀποικίαις· ἀπετέλουν δῆλα δὴ αὗται τέσσαρας γλωσσικὰς ὁμάδας, ὧν ἑκάστη εἶχε τὴν αὐτὴν μὲν διάλεκτον, τὴν ἰωνικήν, ἀλλὰ μετὰ διαφορῶν πρὸς τὰς ἄλλας.

Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ αἱ μητροπόλεις τῶν ἰωνικῶν ἀποικιῶν ἦσαν πολλαί, οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύναντο οὐχ ἧττον νὰ καυχῶνται ὅτι ἦσαν οἱ ἀποικίσαντες τὰς ἐπιφανεστάτας τῶν Ἰωνίδων πόλεων, τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἔφεσον. Οἰκισταὶ τῶν πόλεων τούτων ἐλέγοντο υἱοὶ τοῦ Κόδρου. Ἡ θεὰ Δημήτηρ ἐλατρεύετο ἐν Μιλήτῳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ ὡς ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἐλευσῖνι, καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσι ταύταις ἐτελοῦντο τὰ Θεσμοφόρια, ἡ ἑορτὴ τῆς θεᾶς τῆς Ἐλευσῖνος. Τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων παλαιῶν ἰωνικῶν φυλῶν, εἰς ἃς ἦσαν διῃρημένοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τοῦ Κλεισθένους, εὑρίσκονται καὶ ἐν Μιλήτῳ ὡς καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἰωνίας. Ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν ἰωνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπανηγυρίζετο ἡ ἑορτὴ τῶν φρατριῶν, τὰ Ἀπατούρια, τὰ ὁποῖα ἑωρτάζοντο καὶ ἐν Ἀθήναις.

Ἡ Μίλητος, κειμένη ἐπὶ μακρᾶς χερσονήσου προεκβαλλομένης ἐκ τῆς Καρίας, εἶχεν ἄριστον λιμένα, ὥστε ταχέως ἀνεπτύχθη ἡ ναυτιλία αὐτῆς, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ χερσόνησος ἐφ' ἧς ἦτο ἐκτισμένη οὐ μόνον γῆν εὐφορωτάτην εἶχεν, ἀλλ' ἐνέκλειεν ἐπὶ τῶν περὶ τὴν πόλιν ὑπωρειῶν καὶ νομὰς ἀρίστας, ἐφ' ὧν ἐνέμοντο ποίμνια εὐτραφῶν προβάτων, παρεχόντων ἐξαίρετα ἔρια. Τὸ δὲ πολίτευμα τῆς πόλεως κατὰ μὲν

τοὺς πρώτους χρόνους ἦτο ἡ βασιλεία, ἣν εἶχον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Πυλίου Νηλέως· ἔπειτα δὲ διὰ τὴν ἔριν δύο ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου περὶ τὰ μέσα πιθανῶς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος π. Χ. κατελύθη ἡ βασιλεία. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐκ τῆς πάλης ταύτης προελθουσῶν ταραχῶν ἀνεφάνη ἡ ἀρχὴ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἄρχων καλούμενος **πρύτανις** καὶ ἐκλεγόμενος κατ' ἔτος προΐστατο τῆς πολιτείας· ἀλλὰ δὲν ἔλειψε καὶ ἐν Μιλήτῳ ἡ τυραννίς.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος π. Χ, καθ' ὃν χρόνον ἦρχεν ἐν Κορίνθῳ ὁ Περίανδρος, εἶχεν ἐν Μιλήτῳ τὴν ἀρχὴν ὁ τύραννος Θρασύβουλος. Ἐπὶ τῆς τυραννίδος αὐτοῦ ἡ Μίλητος, ὡς καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἰωνίας, ὑφίστατο βαρὺν ἀγῶνα κατὰ τῶν γειτόνων Λυδῶν· ἀλλ' ἡ πόλις διεσώθη ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἁλώσεως τὸ μὲν δι' εὐφυοῦς ἐπινοίας τοῦ Θρασυβούλου, ἀπατήσαντος τοὺς πολεμίους, τὸ δ' ἕνεκα τοῦ μεταξὺ Λυδίας καὶ Περσίας μεγάλου πολέμου· τὸν δὲ τρόπον καθ' ὃν διῴκει τὴν πόλιν ὁ Θρασύβουλος ἐπαρκῶς χαρακτηρίζει ἡ παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Περίανδρον δοθεῖσά ποτε ἀπάντησις. Ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου διὰ πρέσβεως περὶ τοῦ ἀσφαλεστάτου τρόπου τῆς διατηρήσεως τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς διοικήσεως τῆς πόλεως, λέγεται, ὅτι ἔφερε τὸν πρέσβυν τοῦ Περιάνδρου εἰς ἀγρὸν ἐσπαρμένον καὶ κατέρριπτε πρὸ αὐτοῦ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν ἀσταχύων, χωρὶς νὰ προσθέσῃ λέξιν. Ὁ Κορίνθιος ἐνόησεν, ὅτι ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου ἀσφαλέστατον τῆς διοικήσεως τρόπον ἐθεώρει τὴν ἀποκοπὴν πάσης ἐπικινδύνου κατὰ τῆς τυραννίδος ὑπεροχῆς.

Ὁ Θρασύβουλος δὲν ὑπῆρξεν ὁ μόνος τύραννος τῆς Μιλήτου, ἀλλ' ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι, ὁ Θόας καὶ ὁ Δαμασήνωρ. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἤρξαντο ἐν Μιλήτῳ δεινοὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου. Ἡ πόλις ἦτο διῃρημένη οἱονεὶ εἰς δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα, ἀντεπεξερχόμενα κατ' ἀλλήλων καὶ οὐδεμιᾶς ὠμότητος ἀπέχοντα κατὰ τῶν ἀντιπάλων, ὅτε ὑπερίσχυε τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο. Ἐξ ἑνὸς μὲν ἵσταντο οἱ πλούσιοι, οἱ ἔχοντες εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, οἱ μεγάλοι βιομήχανοι καὶ κύριοι τῶν μεγάλων πλοίων· ἡ μερὶς αὐτῶν ἔφερεν ὄνομα χαρακτηριστικὸν τοῦ πλούτου τῶν μετεχόντων αὐτῆς, ὀνομαζομένη Πλουτίς. Τελοῦντες τὰς κομματικὰς αὐτῶν συνεδρίας ἐπὶ τῶν πλοίων, ἀναγομένων εἰς τὴν θάλασσαν, ὠνομάζοντο χλευαστικῶς ὑπὸ τοῦ πλήθους *ἀειναῦται*· οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτῶν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, οἱ γεωργοὶ ἢ χειροτέχναι, οἱ γ

γιθες, ὡς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν πλουσίων. Τὰ ἔργα τῶν εἰς τὴν φατρίαν ταύτην ἀνηκόντων ἐδήλου σαφῶς τὸ ὄνομα αὐτῆς, λεγομένης Χειρομάχης. Τέλος ἡ ἐμφύλιος αὕτη στάσις ἐξέλιπε διὰ συμβιβασμοῦ, καθ' ὃν ἡ ἀρχὴ μετεβιβάσθη εἰς τρίτους μὴ μετέχοντας τούτων τῶν κομματικῶν διαπληκτισμῶν, τοὺς μεγάλους γαιοκτήμονας. Οὕτω δὲ ἠδυνήθη ἡ Μίλητος νἀναπτύξῃ ἐκ νέου τὰς δυνάμεις αὐτῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου ἡ κεφαλὴ κοσμεῖ τὰ νομίσματα τῆς Μιλήτου, καὶ ὅστις ὡς Διδυμαῖος ἐλατρεύετο ἔκπαλαι πλησίον τῆς πόλεως. Τὸ ἱερὸν τοῦτο τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτο τὸ κυριώτατον τῶν ἐν Μιλήτῳ, ἔχον ἱερεῖς ἐκ παλαιοῦ ἐγχωρίου γένους, τοὺς Βραγχίδας, οἵτινες διῴκουν τὸν ναὸν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ μαντεῖον τοῦ θεοῦ.

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΜΙΛΗΤΟΥ

Ἡ δὲ ἵδρυσις τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἑλληνικῆς ἀποικίας ἐτελέσθη μετὰ μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν ἐγχωρίων, Λυδῶν καὶ Καρῶν. Ἐπὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη στῖφος Ἀθηναίων ἀποίκων, συναχθὲν ἐν Σάμῳ, μάτην ἠγωνίζετο νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ ἀπέναντι στερεᾷ, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Καΰστρου. Σμήνη φανατικῶν ἱεροδούλων τοῦ ἐν τῇ ἠπείρῳ κειμένου παλαιοῦ ναοῦ θεᾶς ἀσιατικῆς, ἥτις παριστάνετο ἀπὸ μυρίων μαστῶν διαχέουσα τὴν ζωὴν τῆς φύσεως ἢν ἀπετύπου, ἠμύνοντο ἔνοπλα κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἐφαντάζετο αὐτὰς ὡς Ἀμαζόνας. Ἀλλὰ τέλος κατέλαβον οἱ Ἴωνες τὴν χώραν· συνδιαλλαχθέντες δὲ μετὰ τῶν ἱερέων τῆς ἐγχωρίας θεᾶς, ἀπεδέχθησαν αὐτὴν, ὀνομάσαντες Ἄρτεμιν. Ἡ Ἄρτεμις ἐγένετο ἡ προστάτις τῆς νέας ἀποικίας, καὶ εἰς τιμὴν αὐτῆς ἀνηγέρθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἕκτου αἰῶνος εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων ἑλληνικῶν ναῶν, τὸ Ἀρτεμίσιον, ὅπερ, πυρποληθὲν ὑπὸ τοῦ Ἡροστράτου καθ' ἣν νύκτα ἐγεννήθη ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ἀνῳκοδομήθη ἔπειτα μετὰ μεγάλης πολυτελείας.

Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἐγκατάστασιν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Καΰστρου ἐξηγοῦσι τὴν ἀνάγκην εἰς ἣν ὑπέκυψαν οἱ Ἀθηναῖοι ἄποικοι οὐ μόνον καὶ ἄλλους Ἴωνας νὰ δεχθῶσιν ἐν τῇ πόλει, ἀλλὰ

καὶ μετὰ τῶν ἐγχωρίων νὰ ἀναμιχθῶσιν. Ἡ μῖξις αὕτη τῶν κατοίκων ἐκδηλοῦται ἐπαρκῶς καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν πέντε φυλῶν, εἰς ἃς οἱ Ἐφέσιοι διῃροῦντο. Τὴν βασιλείαν εἶχον ἐν Ἐφέσῳ οἱ ἀπόγονοι τοῦ οἰκιστοῦ τῆς πόλεως Ἀνδρόκλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Κόδρου. Καὶ ὅτε δὲ κατελύθη ἡ βασιλεία, μετὰ δύο περίπου αἰῶνας, οἱ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀνδρόκλου διετήρησαν οὐ μόνον τὸ ὄνομα βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν βασίλειον πορφύραν καὶ τὴν προεδρίαν ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ ἄλλας τιμάς. Ἀλλὰ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἶχεν ἡ ἐκ τῶν πέντε φυλῶν ἐκλεγομένη γερουσία, ἀργότερον δέ, ὅτε οἱ εὐπατρίδαι ἠναγκάσθησαν νὰ κά-

Ο ΕΝ ΕΦΕΣΩ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ

μωσι παραχωρήσεις πρὸς τὸν δῆμον, ὡς ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ, καὶ οἱ καλούμενοι ἐπίκλητοι. Οἱ δὲ πολῖται διῃροῦντο εἰς τὰς πέντε φυλὰς καὶ εἰς ὑποδιαιρέσεις αὐτῶν, τὰς χιλιοστύας. Τὴν δὲ πάλην τῶν τοῦ δήμου πρὸς τοὺς εὐπατρίδας ἀποδεικνύει καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἡ ἐμφάνισις τῆς τυραννίδος. Ἐν Ἐφέσῳ ἦρξε περὶ τὰ μέσα τοῦ ἕκτου αἰῶνος ὡς τύραννος ὁ Πίνδαρος, ὅςτις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐφρόντισε περὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἦτο δὲ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαῖον, ὅσῳ ἡ πόλις κατὰ πολλῶν ἐπάλαιεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, κινδύνων ἐκ τῶν γειτόνων Ἀσιανῶν.

Τὴν ἀνάμιξιν τῶν ἐγχωρίων πρὸς τοὺς ἀποίκους, ἣν εἴδομεν ἰδίως ἐν

Ἐφέσῳ, εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῇ Τέῳ, ὅπου οἱ πολῖται ἦσαν διῃρημένοι εἰς *πύργους*, ἤτοι ὑποδιαιρέσεις ἀντιστοιχούσας πιθανῶς πρὸς τοὺς πύργους τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, καὶ εἰς *συμμορίας*. Τινὲς τῶν πύργων τούτων ἔφερον ὀνόματα πιθανῶς βαρβαρικά, ἄλλα δ' ἐδείκνυον τὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων ἐξ Ἀττικῆς, Εὐβοίας καὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου. Ἐξ Εὐβοίας δὲ κατήγετο καὶ μέρος τῶν οἰκιστῶν τῆς νήσου Χίου καὶ τῶν ἀπέναντι αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἠπείρου κειμένων Ἐρυθρῶν. Ἐν Ἐρυθραῖς ἦρχον μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας οἱ ἐκ τῶν βασιλέων ἕλκοντες τὸ γένος ὀλιγαρχικοὶ Βασιλίδαι, ὧν τὴν δύναμιν παρέλυσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου αἰῶνος ὁ τύραννος Πυθαγόρας, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας ἐξεγερθέντος λαοῦ.

Τοὺς δὲ κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἀγῶνας, οὓς ὑπέστησαν οἱ οἰκισταὶ τῆς Κολοφῶνος καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Κολοφωνίων κατάληψιν τῆς Σμύρνης, ἥτις ἔκτοτε ἔπαυσεν οὖσα πόλις αἰολική, ἀπεμνημόνευσεν ὁ Κολοφώνιος ποιητὴς Μίμνερμος διὰ τῶν ἑξῆς στίχων·

Ἀπὸ τῆς Πύλου ἡμεῖς, τοῦ Νηλέως τὸ ἄστυ λιπόντες,
εἰς τὴν Ἀσίαν μὲ ναῦς ἤλθομεν τὴν ποθητήν·
δύναμιν δ' ἔχοντες ὅπλων, εἰς τὴν ἐραστὴν Κολοφῶνα
ἔβημεν ὡς νικηταί, ἄρχοντες βίας δεινῆς·
κεῖθεν δ' ἀφέντες τὰς ὄχθας τοῦ Ἄλεντος, τὴν Αἰολίδα
εἵλομεν Σμύρνην ἡμεῖς, μὲ τὴν βουλὴν τῶν θεῶν.

Ἀφορμὴ τῆς ὑπὸ τῶν Κολοφωνίων καταλήψεως τῆς Σμύρνης λέγεται ἡ ἑξῆς. Οἱ Κολοφώνιοι ἦσαν διῃρημένοι εἰς δύο κατ' ἀλλήλων μαχομένας μερίδας. Τὴν ἑτέραν τούτων, ἡττηθεῖσαν καὶ ἐκδιωχθεῖσαν ἐκ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, ὑπεδέχθησαν οἱ Σμυρναῖοι. Μετά τινα δὲ χρόνον, ἑορταζόντων τῶν Σμυρναίων ἔξω τῆς πόλεως, οἱ ἐντὸς τῆς Σμύρνης Κολοφώνιοι φυγάδες ἀπέκλεισαν τὰς πύλας εἰς τοὺς Σμυρναίους καὶ κατέλαβον τὴν πόλιν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἠναγκάσθησαν οἱ Σμυρναῖοι νὰ καταλίπωσι τὴν πόλιν αὐτῶν, καὶ διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἕνδεκα πόλεων τῆς Αἰολίδος. Οἱ Σμυρναῖοι ἐλησμόνησαν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν αἰολικήν καταγωγήν των, καὶ κατ' ἐποχὴν ἄγνωστον προςελήφθησαν ὡς γνήσιοι Ἴωνες εἰς τὴν ἀμφικτυονίαν τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Αὕτη, ὑφισταμένη ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐν Μιλήτῳ καὶ Ἐφέσῳ ἐβασίλευον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κόδρου, κέντρον εἶχε τὸ ἀκρωτήριον Μυκάλην, κείμενον ἀπέναντι τῆς Σάμου. Ἐπ' αὐτοῦ ἔκειτο τὸ

ἱερὸν τοῦ Ἑλικωνίου Ποσειδῶνος. Κάτωθεν δὲ τῆς Μυκάλης ἦτο ἱδρυμένον τὸ Πανιώνιον, ἡ ἕδρα τῆς κοινῆς εἰς τὸν Ποσειδῶνα θυσίας καὶ πανηγύρεως τῶν Ἰώνων. Ἐκεῖ συλλεγόμενοι οἱ Ἴωνες ᾐσθάνοντο, ὅτι ἂν διῄρουν αὐτοὺς διαλεκτικαὶ διαφοραὶ, ἂν ἐχώριζον αὐτοὺς ἐνίοτε ἀγῶνες ἐμφύλιοι πόλεως πρὸς πόλιν, ἀλλ' ἥνονεν ὅμως αὐτοὺς ἡ κοινὴ εἰς τὸν θεὸν τῶν ὑδάτων θυσία καὶ ἡ ἀνάγκη κοινῆς ἀμύνης κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἰωνίας.

ε'

Παλαιοὶ καὶ νέοι ἄποικοι.

Ἡ πόλις οὐ τῶν τυχόντων, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Δὲν εἶνε δυνατὸν εἰς τοὺς τυχόντας νὰ ἱδρύσωσι πολιτικὴν κοινωνίαν· δὲν εἶνε εὔκολον εἰς θρασεῖς καὶ σκαιοὺς τυχοδιώκτας νὰ θέσωσι βάσεις στερεὰς πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ τῆς εὐδοκιμήσεως τὸν σπόρον. Παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πᾶσα πόλις ἀπετέλει ἴδιον κράτος. Πρὸς ἵδρυσιν δὲ νέας πόλεως, ἤτοι νέου κράτους, ἀπῃτεῖτο ἡ συνένωσις φρονήσεως ἅμα καὶ ἰσχύος. Ἡ ἐκλογὴ θέσεως καταλλήλου διὰ τὴν νέαν ἐγκατάστασιν, παρεχούσης τὰς ἰδιότητας ἐκείνας καὶ ἀρετὰς τὰς συμφωνούσας πρὸς τὸν χαρακτῆρα, τὴν φύσιν, τὰς ἕξεις, τὰ συμφέροντα τῶν οἰκιστῶν ἦτο ὁ πρῶτος ὅρος, ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἐπιτυχίας τῶν νέων ἱδρυμάτων. Ἀλλ' ἡ ἐγκατάστασις ἐν ταῖς ἐξαιρέτοις ταύταις, ἐπικαίροις θέσεσι δὲν ἦτο πάντοτε εὐχερής. Τοιαῦται θέσεις ἐν τῇ πυκνῶς κατοικουμένῃ Μεσογείῳ, ἥτις ἦτο οὕτως εἰπεῖν ὁ τόπος τῆς συνεντεύξεως τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶχον ἤδη ἑλκύσει πρὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν προσοχὴν ἄλλων καὶ κατείχοντο ἤδη. Σπανίως οἱ ἄποικοι ἔπλεον πρὸς ἀκτὰς ὅλως ἀκατοικήτους. Ἀλλ' ἡ ἐγκατάστασις ἔν τινι χώρᾳ ἤδη ὑπ' ἄλλων κατοικουμένῃ, καὶ συγγενεῖς λαοὶ ἂν ἦσαν, ὁποῖοι οἱ πλεῖστοι τῶν κατεχόντων τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς νήσους, μόνον κατὰ δύο τρόπους ἠδύνατο νὰ γείνῃ, ἢ διὰ συμβάσεως καὶ συγχωνεύσεως μετ' αὐτῶν ἢ μετ' ἀγῶνας καὶ πάλην κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγῶνες οὗτοι πολλάκις δὲν συνεπέφερον τὴν ἐκδίωξιν τῶν προτέρων κατοίκων, ἀλλ' ἐπερατοῦντο διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν ἐγχωρίων. Τίς οἶδε ποσάκις ἡ σύμβασις ἀπέτυχε καὶ ὁ ἀγὼν ἐματαιώθη! Αἱ ἐργώδεις ἐπιτυχίαι, ἃς ἀναγράφει ἡ ἱστορία, δύναται νὰ

[illegible] ἰδέαν τινὰ τῶν θλιβερῶν ἀποτυχιῶν περὶ ὧν ἡ ἱστο- [illegible] ἐγκαθίδρυσις τῶν ἀποικιῶν εἶνε ἐν τῶν θαυμαστοτάτων [illegible] τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἕως ἀναθάλωσιν αἱ ἀνθηραὶ ἐκεῖναι [illegible] ἐστόλισαν ὡς παρυφὴ σχεδὸν ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς Με- [illegible] διαδοθῇ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνικὸς βίος εἰς τὰ [illegible] τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον οἰκούντων βαρβάρων, ἐχρειά- [illegible] ἀγῶνες, πολυώδυνοι θυσίαι, νῖκαι διαδεχόμεναι τὰς ἥτ- [illegible] καὶ ἐπαγγελιῶν ἀνταλλαγαί. Ἡ πάλη τῶν Ἰώνων [illegible] κατὰ τῶν ἐγχωρίων, κατὰ τῶν ἱεροδούλων τῆς ἀσιανῆς [illegible] τῶν Πυλίων τῆς Κολοφῶνος πρὸς τοὺς Λυδοὺς ἔστω- [illegible] τῶν μακρῶν ἀγώνων, τῶν δεινῶν μόχθων τοῦ ἀποικι- [illegible] ἧττον μακροὶ ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες τῶν οἰκιστῶν τῆς Χίου. [illegible] γενεὰς μετὰ τὴν πρώτην εἰς τὴν νῆσον ἀπόβασιν τῶν [illegible] κατώρθωσεν ὁ βασιλεὺς Ἕκτωρ νἀπαλλάξῃ τὴν νῆσον ἀπὸ [illegible] αὐτῆς κατοίκων, τῶν Καρῶν. Περίεργοι διηγήσεις ἐφέ- [illegible] τοῦ δόλου δι' οὗ οἱ Ἴωνες τῶν Ἐρυθρῶν περὶ τὸν Κοδρίδην [illegible] νὰ ὑπερτερήσωσι τῶν κατεχόντων αὐτὴν ἐντοπίων. [illegible] αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς ἱδρύσεως τῶν ἀποικιῶν διδάσκει [illegible] γενομένων συμβάσεων πρὸς τοὺς ἐγχωρίους. Εἴδομεν [illegible] ἐν Ἁλικαρνασῷ, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Τέῳ. Αἱ πόλεις αὗται [illegible] ἐκ τῶν πολλῶν, ὅπου ἔγεινε συγχώνευσις τῶν [illegible] ἀποίκων πρὸς τοὺς ἤδη κατέχοντας τὴν χώραν. Ἐκ [illegible] κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον [illegible] Πελοπόννησον κάθοδον τῶν Δωριέων, ἡ πάλη φαίνεται [illegible] καὶ ὁ συμβιβασμὸς μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἀναγ- [illegible] Ἰωνία. Περὶ τῶν Ἰώνων ἀποίκων ῥητῶς μαρτυρεῖ- [illegible] εἰς τὰς ἀποικίας ἄνευ γυναικῶν, ἔλαβον δ' ἐν [illegible] Καρίας γυναῖκας Καείρας, τῶν ὁποίων εἶχον φονεύσει [illegible] δέ, ὅτι αἱ γυναῖκες τῶν Καρῶν, συνοικοῦσαι μετὰ [illegible] ἐπιλήσμονες τῶν φονευθέντων συγγενῶν καὶ [illegible] τὴν μνήμην τοῦ φόνου, ἐπέβαλον εἰς ἑαυ- [illegible] εἰς τὰς θυγατέρας τὸν ὅρκον, μήτε εἰς κοινὴν τρά- [illegible] ἀνδρῶν νὰ καθίσωσι, μήτε νὰ καλέσωσιν αὐτοὺς [illegible] Τὸ δὲ τέλος τοῦ ἀγῶνος τῶν ἐποίκων κατὰ [illegible] τοῦ συμβιβασμοῦ ἀπετέλει πολλάκις ἡ ἀπο- [illegible] τῶν τῆς χώρας παρὰ τῶν νέων οἰκιστῶν. Πολλαὶ

τῶν κυριωτάτων λατρειῶν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰ ἐπισημότατα τῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἱερῶν μαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Οἱ θεοὶ ὑπῆρξαν οἱ συνδιαλλάξαντες τοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ ὅτε δὲ αἱ παλαιαὶ αὗται ἀποικίαι τῶν Ἑλλήνων, ἀνθήσασαι ἐνωρὶς καὶ ἀκμάσασαι, ἐξαπέστειλαν ἄριστα αὐτῶν τέκνα ὅπως ἱδρύσωσι νέας ἀποικίας ἁπανταχοῦ τῆς Μεσογείου, ὅτε ἐπιφανεῖς τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος πολιτεῖαι ἔγειναν μητροπόλεις ἀκμαίων ἀποικιῶν, καὶ τότε βλέπομεν περιστάσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς παρουσιασθείσας κατὰ τὴν πρώτην πρὸς ἀνατολὰς μετανάστασιν τῶν ἀποίκων μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων. Ἀλλαχοῦ μὲν βλέπομεν τοὺς ἀποίκους ἀγωνιζομένους πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἢ ἐκδιωκομένους παρ' αὐτῶν, ὡς τοὺς Κλαζομενίους, οἵτινες, ἀποπειραθέντες νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν Ἀβδήροις, ἐξώσθησαν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Θρακῶν. Ὁ Ἅβρων φονεύεται ὑπὸ τῶν Κιμμερίων, ἀγωνιζόμενος νὰ ἐγκαταστήσῃ τοὺς Μιλησίους ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Οἱ Φωκαεῖς ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἀλαλίαν ἐπὶ τῆς νήσου Κύρνου, τῆς Κορσικῆς, μετὰ δεινὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ Τυρσηνῶν. Ναυμαχήσαντες κατ' αὐτῶν ἐνίκησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἑξήκοντα πλοίων τῶν μετασχόντων τῆς ναυμαχίας τεσσαράκοντα μὲν κατεστράφησαν ὁλοτελῶς, τὰ δὲ εἴκοσιν ὑπολειπόμενα κατέστησαν ἄχρηστα ὑπὸ τῆς βλάβης. Κατέπλευσαν τότε οἱ Φωκαεῖς ὡς ἠδυνήθησαν εἰς τὴν Ἀλαλίαν, καὶ παραλαβόντες τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κτῆσιν ἔφυγον εἰς τὸ Ῥήγιον. Ἐν Σικελίᾳ οἱ μὲν Κορίνθιοι μετὰ Ἀρχίου καὶ οἱ Χαλκιδεῖς μετὰ τοῦ Θουκλέους οἰκίζουσι τὰς Συρακούσας καὶ τοὺς Λεοντίνους ἐκδιώκοντες τοὺς ἐγχωρίους Σικελούς· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου οἱ Μεγαρεῖς κτίζουσι τὰ Ὑβλαῖα Μέγαρα συμμαχοῦντες μεθ' ἑνὸς τῶν ἐγχωρίων βασιλέων τῆς Σικελίας, τοῦ Ὕβλωνος. Τὴν αὐτὴν μέθοδον, τὴν τῆς συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν ἐγχωρίων, ἠκολούθησαν καὶ οἱ Μιλήσιοι ἐν Ἀβύδῳ, ὅπου ἐγκαθιδρύθησαν ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Γύγου, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀποίκων ἀλλαχοῦ. Αἱ νεώτεραι αὗται ἀποικίαι πολὺ μᾶλλον ἢ αἱ παλαιαὶ εἶχον μὲν τὸν τύπον κατακτήσεως, ἀλλὰ κατακτήσεως μᾶλλον εἰρηνικῆς. Οἱ ἄποικοι ἦσαν συνήθως ἔμποροι ἢ καὶ γεωπόνοι, ἐρχόμενοι ὀλίγοι πρὸς πολλαπλασίονας εἰς χώρας ξένας, ὧν ἤθελον νὰ καρπωθῶσι τοὺς θησαυροὺς οὐχὶ διὰ μιᾶς ἐν λεηλασίᾳ ὡς ἐπιδρομεῖς, ἀλλ' ἐν ἡσύχῳ ἐγκαταστάσει διὰ μόχθων συνεχῶν καὶ φιλεργίας διαρκοῦς. Συνέφερε

λοιπὸν εἰς αὐτοὺς πολὺ μᾶλλον τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἡ μετ' αὐτῶν συνδιαλλαγὴ, ὅπου αὕτη ἦτο δυνατή. Ὁ συμβιβασμὸς ἐγίνετο κατὰ διαφόρους τρόπους, ἐπήρχετο δὲ πλήρης, ὅτε προςετίθετο εἰς τὴν συνένωσιν τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων, εἰς τὴν κίνησιν τῆς ποικίλης ἐπικοινωνίας ἡ ἐπιγαμία. Ὡραία εἶνε ἡ διήγησις περὶ τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Μασσαλίας καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς φιλίας τῶν Φωκαέων ἀποίκων καὶ τῶν ἐγχωρίων. Ὁ βασιλεὺς τῶν Κελτῶν Νάνος, τελῶν τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς Πέττας, εἶχε καλέσει εἰς συμπόσιον τοὺς μνηστῆρας. Ἐκεῖνος τῶν παρισταμένων ἔμελλε νὰ γείνῃ νυμφίος τῆς κόρης, εἰς ὃν αὕτη, εἰςερχομένη μετὰ τὸ δεῖπνον, ἔμελλε νὰ δώσῃ κύπελλον οἴνου. Τὴν κόρην ἔθελξεν οὐχί τις τῶν παρισταμένων συμπατριωτῶν, ἀλλ' ὁ παρατυχὼν Φωκαεὺς Εὔξενος. Ἡ Πέττα ἔγεινε σύζυγος τοῦ Ἕλληνος ἀποίκου καὶ ἐκλήθη ὑπ' αὐτοῦ Ἀριστοξένη. Διὰ τοιούτου γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐγχωρίου ἡγεμόνος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἰώνων οἰκιστῶν ἐξεικόνιζον οἱ Μασσαλιῶται τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν Κελτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐποίκων, διὰ τοιούτου συνδέσμου παρίστανον τὸ ἀκατανίκητον γόητρον ὅπερ ἐξήσκουν ἐπὶ τοὺς ἀξέστους βαρβάρους τὰ ἀστικὰ ἤθη, οἱ εὐγενεῖς τρόποι, ὁ ἀνώτερος πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων.

Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἀποικοῦντες διέδιδον μεταξὺ τῶν βαρβάρων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὰ ἑλληνικὰ ἤθη, τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Συνδέοντες παραδόξως τὴν τάσιν τοῦ ἀποικισμοῦ, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζητήσεως τοῦ νέου καὶ ἀγνώστου πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, ηὔρυναν τὰ στενὰ ἑλληνικὰ ὅρια, κτίσαντες ἁπανταχοῦ τῆς Μεσογείου μυρίας νέας Ἑλλάδας. Ἀπὸ τοῦ πρυτανείου τῆς μητροπόλεως λαμβάνοντες τὸ πῦρ, ὅπερ ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ ἡ ἱερὰ ἑστία τῆς νέας ἀποικίας, τοὺς πατρῴους θεοὺς ἀφιδρύοντες εἰς τὰς νέας ἕδρας, διετράνουν οἱ ἄποικοι τὴν στοργὴν πρὸς τὴν πατρίδα, ἣν ἐγκατέλειπον. Ἀλησμόνητος δ' ἔμενε συνήθως ἡ πρὸς τὴν μητρόπολιν ἀγάπη καὶ ὅτε τὸ νέον κτίσμα εἶχεν ἤδη ἰδίαν, νέαν ὕπαρξιν καὶ ἤνθει, πολλάκις ὑπερκοντίζον τῆς μητροπόλεως τὴν ἀκμήν. Ἐν ᾧ ἐν ταῖς νέαις πατρίσιν ἡ λατρεία τῶν πατρῴων θεῶν, τὰ ἐκ τῆς μητροπόλεως ἀκολουθήσαντα γένη τῶν μάντεων καὶ ἱερέων, αἱ εἰς τοὺς οἰκιστὰς ἀποδιδόμεναι τιμαὶ καὶ προνομίαι ἐνεθύμιζον τὰς πατρίδας τὰς παλαιὰς, πρὸς τὰς παλαιὰς ταύτας μητροπόλεις συνέδεον τὰς νέας ἀποικίας καὶ τὰ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπαναλαμβανόμενα σύμβολα τῶν παλαιῶν πατρίδων καὶ αἱ εἰς τὰς πανηγύρεις τῶν μητροπόλεων στελλόμεναι πρεσβεῖαι καὶ δωρεαί. Ὡς

δ' ἔστελλον αἱ ἀποικίαι εἰς τὰς μητροπόλεις τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, οὕτως, ὅτε ἤρχοντο εἰς τὰς ἀποικίας πρέσβεις τῶν μητροπόλεων ἢ ἄλλοι αὐτῶν ἀστοί, οἱ πολῖται τῶν ἀποικίδων παρεῖχον εἰς αὐτοὺς τὴν πρώτην θέσιν ἐν ταῖς θυσίαις καὶ τοῖς ἀγῶσι καὶ ἐδείκνυον διὰ διαφόρων τιμῶν σεβασμὸν ὡς πρὸς πατέρας. Ἐν ταῖς ἀποικίαις ἀνευρίσκονται τὰ ὀνόματα τῶν πατρίων φυλῶν, πολλάκις αἱ κλήσεις αὐτῶν τῶν συνοικιῶν τῆς παλαιᾶς πατρίδος. Ἀλλ' ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς ἐκορυφοῦντο, ὅτε αἱ ἀποικίαι, παρασκευαζόμεναι νὰ ἐξαποστείλωσι νέας ἀποικίας, εἰς τὴν μητρόπολιν ἀνεφέροντο, ζητοῦσαι ἡγεμόνα τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ οἱονεὶ ἀπεκδεχόμεναι τὴν προστασίαν καὶ τὴν εὐχὴν τῆς παλαιᾶς πατρίδος, εἰς ἣν ἐχρεώστει τὴν εὐδοκίμησιν αὐτῆς ἡ νέα πόλις, τῆς μητροπόλεως, ἧς τὸ ἄριστον αἷμα εἶχε πολλάκις χυθῆ, ῥαντίζον τὰ θεμέλια τῆς τώρα ἀνθούσης εὐγνώμονος ἀποικίας.

Αἱ ἀποικίαι ὡς νέα κτίσματα τακτικώτερα καὶ συστηματικώτερα τῶν παλαιῶν πόλεων ἀπέβησαν ταχέως πλουσιώτεραι καὶ ὡραιότεραι ἐκείνων. Οἱ τολμηροὶ αὐτῶν κάτοικοι ἐν τῇ εὐγενεῖ ἁμίλλῃ, ἐν τοῖς μόχθοις ὑπὲρ ταχείας ἐπιτυχίας, ἐν τῷ ἀγῶνι ἢ τῇ ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τῶν περιοικούντων βαρβάρων ἀνέπτυξαν ταχέως τὰς δυνάμεις αὐτῶν καὶ ὑπερηυδοκίμησαν τὰς μητροπόλεις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι, ἡ κοινωνία καὶ ἡ πολιτεία ἤνθησαν ἐνωρὶς ἐν αὐταῖς, ὡσεὶ διὰ ταχυτέρων κινήσεων, ὡσεὶ ἐν βιαιοτέρῳ ῥυθμῷ. Πλουτιζόμεναι ἐκαλλωπίζοντο ὡσεὶ νύμφαι πολυτάλαντοι· τὸν κομψὸν τῶν ἀστῶν αὐτῶν βίον ἐφαίδρυνεν ἡ ποίησις, ἐστόλιζεν ἡ τέχνη, ὕφονεν ἡ γεννωμένη φιλοσοφία. Καὶ ἐν ᾧ οἱ ἄριστοι τῶν ἀποικίδων γόνοι φιλοτίμως περισυνῆγον τὰ κάλλιστα τῶν πανελληνίων ἀγώνων ἆθλα, καὶ ἐκόσμουν διὰ λαμπρῶν ἀναθημάτων τὰς ἑστίας τῆς ἑνότητος τῶν Ἑλλήνων, θαρραλέα αὐτῶν τέκνα, ἔχοντα πρόγραμμα τὴν ἐργασίαν, προεχώρουν εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν χωρῶν, ὧν τὰς παραλίας κατεῖχον αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, καί, παρέχοντα καὶ ἀποκομίζοντα πλοῦτον, διέδιδον ἀνεπαισθήτως τὸν ἑλληνισμὸν μέχρι σχεδὸν τῶν ἐσχατιῶν τοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους γνωστοῦ κόσμου, πολὺ μακρὰν τῶν ἑστιῶν των. Ἄνευ τῶν ἀποικιῶν δὲν θὰ ἐγεννᾶτο ἀπανταχοῦ σχεδὸν ὅπου αὗται ὑπῆρξαν γένος ἀνδρῶν μιγάδων εὐκολυνόντων μὲν τὴν ἐμπορίαν τῶν Ἑλλήνων, διαδιδόντων δὲ μεταξὺ τῶν περιοίκων βαρβάρων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν βίον. Ἄνευ τῶν ἀποικιῶν, τῆς ποικίλης πρὸς τὰ μεσόγεια ἐπικοινωνίας, ἣν αὕτη προεκάλει, τῶν ναυστάθμων καὶ ἀφετη-

ρίων, ἅτινα ἱδρύοντο καὶ ἄνευ μονίμου ἐγκαταστάσεως χάριν τοῦ ἐμπορίου, καὶ τῶν μεγάλων λεωφόρων δι' ὧν ἐξυπηρετεῖτο τὸ κατὰ γῆν ἐμπόριον δὲν θὰ ἐχάρασσον Ἕλληνες μισθοφόροι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἤδη ἀρχομένου τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἐπὶ τῶν κολοσσῶν τῶν ναῶν τῆς Νουβίας, δὲν θὰ προεχώρουν Σάμιοι ἔμποροι μέχρι τῆς μεγάλης. Ὀάσεως ἐν Ἀφρικῇ, δὲν θὰ εἰςέδυον Ἕλληνες καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν χέρσων τῆς Ῥωσίας καὶ ἀπωτέρω, ἀναζητοῦντες καὶ παραλαμβάνοντες τὸ ἤλεκτρον τῆς Βαλτικῆς. Ἄνευ τῶν ἀποικιῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν καθ' ὅλας τὰς παραλίας τῆς Μεσογείου, ἡ διασπορὰ αὐτῶν σχεδὸν ἁπανταχοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐν ἑνὶ λόγῳ ὀφείλεται ἡ καταπληκτικὴ εὔρυνσις τῆς Ἑλλάδος, ἡ καθ' ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον διάδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίδρασις καθ' ὅσον μὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτήν, εἶνε κραταιὰ καὶ μεγίστη, καθ' ὅσον δὲ μένει ἄγνωστος ἢ λανθάνουσα, δύναται νὰ θεωρηθῇ δυςυπολόγιστος. Εἰς τὰς ἀποικίας χρεωστεῖται ἡ παρασκευὴ τῆς νικηφόρου πορείας τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Πλεῖσται εἶνε αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις αἱ ἐκπέμψασαι ἀποικίας. Ἤδη κατὰ τὴν πρώτην μετανάστασιν μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἴδομεν, ὅτι ἡ ῥοπὴ πρὸς τὸν ἀποικισμὸν κατέλαβε τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ ἵδρυσις τῶν ἀποικιῶν μάλιστα ἀνεπτύχθη ὡς ἐν ἁμίλλῃ, ὅτε αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἤδη ἀκμάζουσαι, ὑπερπληρούμεναι, ὑπὸ ἐσωτερικῶν πολλάκις σπαρασσόμεναι ἀγώνων, ἐζήτησαν ὡςεὶ νέαν γῆν πρὸς ἵδρυσιν νέων πολιτικῶν κοινωνιῶν, νέων σταθμῶν ἐνεργείας, νέων ἑδρῶν ἐργασίας καὶ πλουτισμοῦ. Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν πόλεων, αἵτινες ἐξαπέστειλαν ἀποικίας, αἱ ἐπισημόταται διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν ἢ διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν κτισμάτων αὐτῶν ὑπῆρξαν ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Ἐρέτρια, τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Κόρινθος, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Φώκαια, ἡ Ῥόδος καὶ ἡ Θήρα. Διὰ τῆς ἀκαταπονήτου τῶν πόλεων τούτων ἐνεργείας πρὸς δυσμὰς μὲν ἡ Σικελία καὶ ἡ κάτω Ἰταλία, αἱ ἀκταὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἡ Θρᾴκη καὶ ὁ Εὔξεινος Πόντος μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς ἀζοφικῆς θαλάσσης, ἡ μεσημβρινὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ Κύπρος, καὶ πρὸς νότον ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Κυρηναϊκὴ περιεστέφθησαν διὰ στεφάνου πόλεων ἑλληνικῶν, ἁμιλλωμένων ἐν τῷ σταδίῳ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Εἴδομεν ἤδη ὁπόσον ὑπῆρξε γόνιμος ἡ ἅμιλλα τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Μεγάρων. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς

Ἀσίας ἡ Φώκαια καὶ ἡ Μίλητος δικαίως παρεβλήθησαν ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ αὐτῶν πρὸς τὴν Γένουαν καὶ τὴν Βενετίαν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἂν ἡ Φώκαια ἔγεινεν ἡ μητρόπολις πόλεως ἐπιφανεστάτης καὶ σήμερον διασῳζούσης τὴν μεγάλην σημασίαν αὐτῆς, τῆς Μασσαλίας, οὐχ ἧττον ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ ἡ Μίλητος ἐπὶ τῇ δόξῃ ἣν ἀπεκόμισεν ἐκ πολλῶν τῶν ἑβδομήκοντα ἢ ὀγδοήκοντα ἀποικιῶν, ἃς ἔσπειρε, μάλιστα εἰς τὸν Πόντον. Ἡ δὲ Χαλκὶς καὶ ἡ Ἐρέτρια, ἐνωρὶς ἀκμάσασαι ἐναμίλλως ἐπὶ τῆς Εὐβοίας διὰ τῆς ἱπποτρόφου αὐτῶν ἀριστοκρατίας καὶ τῆς ἀνθηρᾶς ναυτιλίας, ἐνωρὶς ἀντιτάξασαι ἤδη τὸν ἕβδομον αἰῶνα, κατ' ἀλλήλων χάριν τῆς κτήσεως τοῦ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων κειμένου Ληλαντίου πεδίου τὰς ἀκμαίας αὐτῶν δυνάμεις καὶ συμπαρασύρασαι εἰς τὸν ἀγῶνα μέγα μέρος τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἡμιλλήθησαν ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἱδρύσει ἀποικιῶν, ὡςεὶ συνεχίζουσαι καὶ μακρὰν τῆς Εὐβοίας τὴν ἐπίδειξιν τῆς περισσῆς αὐτῶν ἀκμῆς.

Αἱ ἀποικίαι, γεραίρουσαι διὰ τιμῶν ἡρωικῶν τοὺς οἰκιστάς, ἐδείκνυον τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνην καὶ τὸν ὀφειλόμενον σεβασμόν. Μόνον βραχεῖα ἐπισκόπησις τῶν ἐπισημοτάτων ἀποικιῶν, τῶν κυριωτάτων γεγονότων τῆς ἱστορίας αὐτῶν, τῆς ἐξόχου αὐτῶν ἀκμῆς, τῆς μεγάλης διὰ τὸν ἑλληνισμὸν σημασίας δύναται νὰ δείξῃ ὁπόσον εἶχον δίκαιον οἱ ἄποικοι, τιμῶντες ἐξαιρέτως τοὺς οἰκιστὰς δίκην πατέρων καὶ ἡρώων.

ϛ'

Σικελία καὶ Μεγάλη Ἑλλάς.

Πρὸς νότον τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, διὰ στενοῦ μόνον πορθμοῦ ἀπ' αὐτῆς χωριζομένη, ἐκτείνεται νῆσος ἔχουσα σχῆμα τριγωνικόν, ὀλίγον τι μεγαλειτέρα τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ὡραία καὶ εὔφορος αὕτη νῆσος εἶνε ἡ Σικελία.

Τὴν Σικελίαν κατῴκουν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ Ἔλυμοι, οἱ Σικανοὶ καὶ οἱ Σικελοί. Ὅτε ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες ἐρχόμενοι εἰς τὴν Σικελίαν, τἄριστα μέρη τῆς νήσου κατεῖχον οἱ Σικελοί, λαὸς ἰταλικός, ὅστις, ἐκδιωχθεὶς ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἰταλίας ὑπὸ ἄλλων λαῶν, εἶχε διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Σικελίαν, καί, ἐπικρατήσας τῶν Σικανῶν, λαοῦ ἰβηρικοῦ, εἶχε περιορίσει αὐτοὺς εἰς τὰ ἑσπέρια καὶ μεσημβρινὰ μέρη τῆς νήσου.

Ἀλλ' ἐν Σικελίᾳ ἐνωρὶς ἐγκατεστάθησαν καὶ Φοίνικες ἄποικοι
σημασίαν ἣν εἶχεν ἡ νῆσος ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς πρός τε τὰ π
τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου εἶχον ἱδρύσει οἱ Φοίνικες ἀποικίας, καὶ πρὸς
τικὸν ἥμισυ τῆς Μεσογείου, ἐν ᾗ ἐξήσκουν τὸ ἐμπόριον αὐτῶν κ
τὴν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς θαλάσσαις ἐπικράτησιν τῶν Ἑλλήνων, κ

ΘΕΑ ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΟΥ

τῆς σπουδαιότητος ἣν εἶχον τὰ πολλὰ αὐτῆς προϊόντα, ὁ σῖτος,
ματα, τὰ ἔρια, τὸ ἅλας, ἡ ἄργιλλος, ἡ ἄσφαλτος, τὰ κοράλλια
πολύτιμοι λίθοι, ἐν οἷς ὁ σμάραγδος καὶ ὁ ἀχάτης. Ἕνεκα τῆς π
Σικελοὺς ἐμπορίας οἱ Φοίνικες οὐ μόνον κατέλαβον τὰ πλησίον τῆ
λίας νησίδια, ἀλλὰ κατῴκησαν καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς μεγάλης νήσου

στοιχίσαντες αὐτὴν ὁλόκληρον διὰ τῶν ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων αὐτῆς καὶ τῶν ἐξεχόντων μερῶν ἱδρυθεισῶν ἀποικιῶν. Ὅτε δὲ ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες πλέοντες πολλοὶ εἰς τὴν νῆσον, οἱ Φοίνικες καταλιπόντες τὰς πλείστας αὐτῶν ἐπὶ τῆς Σικελίας οἰκήσεις περιωρίσθησαν κυρίως εἰς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου διὰ τὴν συμμαχίαν τῶν περιοικούντων Ἐλύμων, οἵτινες εἶχον πιθανώτατα καταγωγὴν ἀνατολικὴν, καὶ διὰ τὴν μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος, ἥτις ἦτο ἀποικία φοινικική. Ἐπὶ τῶν βορειοδυτικῶν τούτων ἄκρων τῆς Σικελίας, ὅπου περιωρίσθησαν οἱ Φοίνικες, ἔκειντο τρεῖς κυριώταται φοινικικαὶ πόλεις, ἡ Μοτύη ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς νήσου, ὁ Σολόεις ἐπὶ τῶν πρὸς δυσμὰς βορείων παραλίων, καὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡ ἐπισημοτάτη τῶν ἐπὶ τῆς νήσου φοινικικῶν ἀποικιῶν, ὁ Πάνορμος, ὡς ὠνόμαζον τὴν πόλιν ἐκ τοῦ παμμεγίστου καὶ σπουδαιοτάτου αὐτῆς λιμένος οἱ Ἕλληνες, οἵτινες οὐδέποτε κατέλαβον αὐτήν.

Οἱ Ἕλληνες ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἔπλεον πρὸς τὰς δυτικὰς θαλάσσας, ἃς παρίστανον πρότερον ἐξεπίτηδες οἱ Φοίνικες ὡς δεινὰς καὶ ἐπιφόβους, μεστὰς τεράτων καὶ κινδύνων. Πρῶτοι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἱδρύσαντες ἀποικίαν ἐν Σικελίᾳ ὑπῆρξαν Χαλκιδεῖς καὶ Νάξιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀθηναίου Θουκλέους. Ἡ νέα πόλις, κτισθεῖσα τῷ 735 π. Χ. κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς Αἴτνης, ἀφ' ἧς ἐχώριζεν αὐτὴν ὁ μικρὸς ποταμὸς Ἐρασῖνος, ἡ σημερινὴ Ἀλκαντάρα, ὠνομάσθη Νάξος. Ἔκειτο δ' ἡ ἀποικία αὕτη ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἀκταῖς τῆς νήσου, ἑπομένως ἀπώτατα τῶν μερῶν εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεσύρθησαν οἱ Φοίνικες καὶ ἐν θέσει εὐπροσίτῳ εἰς τοὺς πλέοντας ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ὀλίγας ὥρας πρὸς βορρᾶν τῆς Κατάνης. Τὸ δὲ κυριώτατον προϊὸν τῆς σικελικῆς Νάξου ἦτο ὁ οἶνος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ὡραίων νομισμάτων τῆς πόλεως βλέπομεν εἰκονιζόμενον ἀμπελοστεφῆ τὸν Διόνυσον, τὸν θεὸν τοῦ οἴνου.

Εὐθὺς δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἔκτισαν οἱ Κορίνθιοι ὑπὸ τὸν Ἀρχίαν κατὰ τὰς αὐτὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς νήσου νοτιώτατα ἐπὶ τῆς νησῖδος Ὀρτυγίας τὰς Συρακούσας, αἵτινες, προσλαβοῦσαι κατόπιν καὶ ἑτέραν μεγάλην συνοικίαν ἐπὶ τῆς στερεᾶς, τὴν Ἀχραδινὴν, ἔμελλον νὰ ἀποβῶσιν ἡ σπουδαιοτάτη τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Σικελίας. Ἐν Συρακούσαις τὸ πολίτευμα ὑπῆρξεν ἀριστοκρατικὸν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Τὴν ἀρχὴν εἶχον οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες, καλούμενοι *γαμόροι*, ἤτοι οἱ ἀπόγονοι τῶν οἰκιστῶν τῶν διανεμηθέντων τὴν

πὸ τῶν Σικελῶν καταληφθεῖσαν χώραν. Τὰς δὲ γαίας τῶν Συρακουσίων ἐκαλλιέργουν δοῦλοι, ὀνομαζόμενοι μὲν *καλλικύριοι*, ἀνήκοντες δὲ κυρίως εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑποταχθέντων ἐγχωρίων Σικελῶν. Αἱ Συράκουσαι διὰ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς αὐτῶν καὶ τοῦ ἀναπτυχθέντος μεγάλου ἐμπορίου προώδευσαν καὶ ἤκμασαν ταχέως, οὕτως ὥστε ὀλίγας μόνον δεκάδας ἐτῶν μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς πόλεως ἠδυνήθησαν καὶ οἱ Συρακούσιοι νὰ γείνωσιν οἰκισταὶ ἄλλων πόλεων ἐν τῇ πλησίον τῶν Συρακουσῶν κειμένῃ νοτιοανατολικῇ ἄκρᾳ τῆς Σικελίας.

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΩΝ ΣΥΡΑΚΟΥΣΩΝ

Διὰ τῆς εὐδοκιμήσεως τῶν δύο πρώτων ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων, τῆς Νάξου καὶ τῶν Συρακουσῶν, ἡ φήμη περὶ τῆς εὐφορίας καὶ τοῦ πλούτου τῆς νήσου διεδόθη ταχέως εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες οὕτως ἀπηλλάγησαν κατ' ὀλίγον τοῦ πρὸς τὰς δυτικὰς θαλάσσας φόβου, ὃν εἶχον οἱ Φοίνικες ἐπίτηδες διασπείρει πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν. Νέοι μετανάσται προσερχόμενοι ηὔξησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὸν πληθυσμὸν τῆς Νάξου, ὥστε τὸ ἕκτον ἔτος ἀπὸ τῆς οἰκίσεως αὐτῆς ὁ Θουκλῆς, παραλαβὼν νέους ἀποίκους, ἵδρυσε νέαν πόλιν, τοὺς Λεοντίνους, κατὰ τὰ μεσόγεια πρὸς βορρᾶν τῶν Συρακουσῶν, εἰς θέσιν ἐξαίρετον πρὸς γεωργίαν. Τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ἐκτίσθησαν οἱ Λεοντῖνοι, ἤτοι τῷ 729 π. Χ, ἡ Νάξος ἵδρυσε παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς εὐφόρου Αἴτνης, ἧς οἱ κρατῆρες δὲν ἐφόβιζον πλέον τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους, τὴν Κατάνην. Οὕτω δὲ κατωρθοῦτο νὰ ἱδρυθῇ πόλις, δυναμένη νὰ συνενώσῃ τἀπὸ τοῦ ἐμπορίου ἀγαθά, ἐφ' οἷς διεκρίνοντο ἡ Νάξος καὶ αἱ Συράκουσαι, πρὸς τὰς ἐκ τῆς γεωργίας ὠφελείας, ἃς εἶχον οἱ Λεοντῖνοι.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Μεγαρεῖς ἄποικοι ὑπὸ τὸν Λάμιν μετὰ διαφόρους ἄλλας ἀποπείρας ἐγκαταστάσεως ἐν Σικελίᾳ ἵδρυσαν πιθανῶς τῷ 728 π. Χ. τὰ Ὑβλαῖα Μέγαρα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν τῶν Συρακουσῶν, ἐν θέσει εἰς ἣν ὡδήγησεν αὐτοὺς ὁ Σικελὸς βασιλεὺς Ὕβλων, προδοὺς τὴν χώραν. Ἡ χώρα ἐν ᾗ ἐγκαθιδρύθησαν οἱ Ὑβλαῖοι Μεγαρεῖς ἦτο περιώνυμος διὰ τὸ παραγόμενον ἐν αὐτῇ ἐξαίρετον μέλι.

Ἅπαντα ταῦτα τὰ κτίσματα τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων, ἡ Νάξος, ἡ Κατάνη, οἱ Λεοντῖνοι, τὰ Μέγαρα, αἱ Συράκουσαι, ἔκειντο κατὰ τὰ

ἀνατολικὰ παράλια τῆς Σικελίας τὰ ἐστραμμένα πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὐτὴ ἡ Ζάγκλη, ἣν ἵδρυσαν ἄποικοι ἐκ τῆς ἰταλικῆς Κύμης, καὶ ἥτις ἐκ τῶν ἔπειτα εἰς αὐτὴν μετὰ τὸν δεύτερον μεσσηνιακὸν πόλεμον μεταναστευσάντων Μεσσηνίων ὠνομάσθη Μεσσήνη, ἔκειτο κατὰ τὰ αὐτὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Σικελίας, ἀπέναντι τοῦ Ῥηγίου, κατὰ τὸν πορθμόν, δι' οὗ ἡ βορειοανατολικὴ ἄκρα τῆς νήσου χωρίζεται ἀπὸ τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου. Διὰ τῶν ἀποικιῶν τούτων οἱ μὲν ἐγχώριοι Σικελοὶ περιωρίσθησαν πρὸς τὰ ἐνδότερα, οἱ δὲ Φοίνικες ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῆς Σικελίας. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀκούοντες τὰ θαυμάσια τῆς Σικελίας καὶ βλέποντες τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πρώτων ἐπ' αὐτῆς ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων οἰκισθεισῶν πόλεων ἤρχισαν μετὰ θάρρους μείζονος νὰ ἀποβλέπωσι καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς εὐφόρου νήσου, καίπερ μὴ ἔχοντα τὰς εὐκολίας καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ ὑγιεινὸν κλῖμα τῆς ἀνατολικῆς Σικελίας καὶ πλὴν τούτου κείμενα πλησιέστερον πρὸς τὰς πόλεις τῶν ἀντιζήλων Φοινίκων.

Πρώτη ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν νοτίων παραλίων τῆς Σικελίας τῷ 684 π. Χ. ἡ Γέλα, ἧς οἰκισταὶ ἔγειναν οὐχὶ Ἕλληνες ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀλλ' ἄνδρες ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἰδίως Ῥόδιοι. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἀκρόπολις τῆς Γέλας ἐκαλεῖτο Λίνδιοι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς ὁμωνύμου πόλεως τῆς Ῥόδου. Ἡ Γέλα ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βαθυτάτου τῶν κόλπων τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Σικελίας, ἡ δὲ περὶ αὐτὴν χώρα, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου πρὸς τὴν πόλιν ποταμοῦ, ἦτο εὐφορωτάτη, ἡ καλλικαρποτάτη γῆ τῆς ὅλης μεσημβρινῆς παραλίας, ἐπιτηδειοτάτη δὲ οὐ μόνον πρὸς γεωργίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τροφὴν ἵππων· διὸ τὸ ἱππικὸν τῆς Γέλας εἶχεν ἐξαίρετον φήμην.

Ἡ εὐδοκίμησις τῆς πρώτης ταύτης μακρὰν τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Σικελίας ἑλληνικῆς ἀποικίας ἐνεθάρρυνε κατ' ὀλίγον καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Οὕτω δὲ ἱδρύθη μετὰ τεσσαράκοντα περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς οἰκίσεως τῆς Γέλας, ἤτοι τῷ 649 π. Χ, ὑπὸ τῶν ἐν Ζάγκλῃ Χαλκιδέων καὶ ὑπὸ Συρακουσίων φυγάδων σχεδὸν κατὰ τὰ μέσα τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς νήσου, ὀλίγας ὥρας μακρὰν τοῦ φοινικικοῦ Σολόεντος, ἡ Ἱμέρα.

Ὀλίγον δὲ χρόνον μετὰ τοὺς Ζαγκλαίους ἵδρυσαν οἱ Μεγαρεῖς τῷ 628 π. Χ., ἤτοι ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν οἴκισιν τῶν Ὑβλαίων Μεγάρων, κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Σικελίας, πλησιέστατα τῶν

φοινικικῶν ἀποικιῶν καὶ ἐν χώρᾳ εὐφορωτάτῃ, τὸν Σελινοῦντα. Ἐν τῇ δωρικῇ ταύτῃ πόλει ταχέως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ γλυπτική, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα λείψανα ναῶν μεγαλοπρεπῶν.

Διὰ τῆς κτίσεως τῆς Ἱμέρας πρὸς βορρᾶν καὶ τοῦ Σελινοῦντος πρὸς νότον περιωρίσθησαν σπουδαιότατα οἱ Φοίνικες ἐν Σικελίᾳ. Οὐχ ἧττον

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΣΕΛΙΝΟΥΝΤΟΣ

μεταξὺ τοῦ Σελινοῦντος καὶ τῆς Γέλας ἔμενεν ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν ἀκτῶν τῆς νήσου χῶρος ἱκανὸς καὶ κατάλληλος πρὸς οἴκισιν. Ἀλλὰ παρῆλθον ἱκανὰ ἔτη ἕως οὗ κτισθῇ ἐν ταύταις ταῖς παραλίαις ἄλλη πόλις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Μόλις τῷ 580 π. Χ. ἵδρυσαν αὐτόθι ἄποικοι ἐκ Γέλας νέον κτίσμα, τὸν Ἀκράγαντα, ὅστις ἀπέβη μία τῶν ὡραιο-

τάτων ἑλληνικῶν πόλεων. Εἰ καὶ ὁ λιμὴν τοῦ Ἀκράγαντος δὲν ἦτο καλός, ἡ πόλις ταχέως ἤνθησε, καὶ οἱ Ἀκραγαντῖνοι ἀπέκτησαν μέγιστον πλοῦτον ἕνεκα τῆς μικρᾶς ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς ἐν Ἀφρικῇ Καρχηδόνος, εἰς ἣν ἐξῆγον τὰ προϊόντα τῆς εὐφόρου αὐτῶν γῆς, ἰδίως τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον.

Αὗται ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι τῶν πόλεων ὅσας οἱ Ἕλληνες ἵδρυσαν ἐν Σικελίᾳ. Τούτων ἐπιφανέσταται ἀπέβησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα αἱ Συράκουσαι καὶ ὁ Ἀκράγας.

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΟΥ ΑΚΡΑΓΑΝΤΟΣ

Αἱ σικελικαὶ πόλεις, κτισθεῖσαι καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ἐκλίπει ἡ βασιλεία ἢ κατελύετο ἤδη, ὡς πρῶτον πολίτευμα εἶχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, πλὴν ἴσως ἐξαιρέσεων σπανιωτάτων, τὸ ὀλιγαρχικόν, ὡς εἴδομεν ἐν Συρακούσαις. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι οἰκισταί, διανεμηθέντες τὴν κατοικισθεῖσαν χώραν, ἦσαν οἱ κύριοι, ἔχοντες ὑφ' ἑαυτοὺς ὡς δούλους τοὺς ὑποτασσομένους τῶν ἐγχωρίων, οἱ δ' ἐξ ἄλλων μερῶν συρρέοντες νέοι Ἕλληνες κάτοικοι, ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἀπέκτων μὲν πλοῦτον, ἀλλὰ δὲν εἶχον ἴσα δικαιώματα πρὸς τοὺς γαιοκτήμονας εὐπατρίδας. Ἐντεῦθεν ἐγεννῶντο ἐν τοῖς συνήθως στενοῖς ὁρίοις τῶν πόλεων τούτων ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι ἀπέληγον ἢ εἰς νέον ἀποικισμὸν μέρους τῶν κατοίκων ἢ εἰς τὴν τυραννίδα, διευκολύνουσαν ἔπειτα τὴν ἀρχὴν τοῦ δήμου. Ἁπάντων δὲ τῶν ἐν ἐν Σικελίᾳ παλαιοτέρων τυράννων γνωριμώτατος εἶνε ὁ Φάλαρις. Περὶ τὸ ὄνομα τοῦ Φαλάριδος συνεσωρεύοντο πολλοὶ μῦθοι τῶν ἀρχαίων, οἵτινες παρουσίαζον αὐτὸν ὡς τὸν ὠμότατον καὶ ἀπηνέστατον τῶν τυράννων. Ἐξεικονίζετο ὁτὲ μὲν ὑποτάσσων πόλεις διὰ δόλου, ὁτὲ δὲ τρώγων νήπια θηλάζοντα, καὶ ἐλέγετο ἐμβάλλων ἐκείνους οὓς ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ εἰς ταῦρον χαλκοῦν, τῇ διαταγῇ του κατασκευασθέντα, καὶ καίων αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ πυρουμένου ταύρου διὰ πυρὸς κάτωθεν αὐτοῦ ἀναπτομένου. Καὶ ταῦτα μὲν φαίνονται κατὰ μέγα μέρος ἐπινοήματα ἢ ὑπερβολαί· τὸ δὲ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ὁ Φάλαρις, ἰσχύσας ἐν Ἀκράγαντι ὡς ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ἀνατεθείσης ἐπιτηρήσεως τῆς οἰκοδομῆς μεγάλου καὶ πολυδαπάνου ναοῦ τοῦ Διός, κατέλαβεν ἔπειτα διὰ βίας τὴν ἀρχήν, ἣν διετήρησεν ἐπὶ δεκαὲξ ὅλα ἔτη (570—554 π. Χ.) μέχρις οὗ κατελύθη ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν. Ὁ Φά-

λαρις οὐ μόνον τοῦ Ἀκράγαντος ἐδέσποσεν ἐντόνως καὶ ἐνίοτε οὐκ ἄνευ ὠμότητος, ἀλλ' ἴσχυσε καὶ ἐν ἄλλαις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Σικελίας, αἵτινες εἶχον ἀνάγκην κραταιᾶς χειρὸς δυναμένης νἀντιστῇ κατὰ τῶν Φοινίκων, οἵτινες, βλέποντες τὰς ἐν τῇ νήσῳ προόδους τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους νἀντιπαλαίωσι κατ' αὐτῶν.

Περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἱδρύοντο αἱ πρῶται τῶν ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἂν μὴ καὶ πρότερον, ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες ἐγκαθιδρυόμενοι καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς κάτω Ἰταλίας. Χαλκιδεῖς καὶ Ἐρετριεῖς, πλεύσαντες εἰς τὸ τυρρηνικὸν πέλαγος, κατέλαβον τὰς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως κειμένας νήσους, ἤτοι τὴν Προχύτην καὶ τὰς Πιθηκούσσας ἢ τὴν Αἰναρίαν, τὴν σημερινὴν Ἴσχιαν. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐλθόντων καὶ ἄλλων Εὐβοέων, ἐν οἷς καὶ Κυμαῖοι, διεπεραιώθησαν εἰς τὴν ἀπέναντι στερεὰν καὶ ᾤκισαν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰταλῶν Αὐσόνων τὴν Κύμην. Ἡ πόλις αὕτη, καίπερ ἀλίμενος οὖσα, εἶχεν ἐγγὺς ἀξιολόγους ὅρμους, διὸ ταχέως ἀνεπτύχθη ἡ ναυτιλία αὐτῆς. Ἔχουσα γῆν εὐφορωτάτην καὶ παράγουσα ἐξαίρετον καὶ ἄφθονον σῖτον ἐξῆγεν αὐτὸν μέχρις αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ἐν ᾧ συγχρόνως εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Καμπανίας διεβίβαζε τὰ προϊόντα τῆς χαλκιδικῆς μεταλλουργίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Ἡ Κύμη, διεξάγουσα μετὰ τῶν ἐγχωρίων ζωηρὸν ἐμπόριον, ἀπέβη σπουδαιότατος ἀγωγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν, μεταδώσασα τὸν ἑλληνικὸν ἀλφάβητον καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους.

Ἡ Κύμη ἔγεινε μητρόπολις ἀξιολόγων ἀποικιῶν. Δύο τῶν σπουδαιοτάτων πόλεων τῆς σημερινῆς Ἰταλίας, ἡ Νεάπολις καὶ ἡ σικελικὴ Μεσσήνη, ἐκτίσθησαν ὑπ' αὐτῆς. Ἡ Νεάπολις ᾠκίσθη ὑπὸ τῶν Κυμαίων παρὰ τὸν Βεσούβιον ἐν τῇ γραφικῇ θέσει τῆς Παρθενόπης, ἀποικίας τῶν Ῥοδίων, ἥτις κατεστράφη ὑπὸ τῆς Κύμης, ὅτε ἀπεσύρθη εἰς αὐτὴν ὁ κατὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν στασιάσας δῆμος τῶν Κυμαίων. Ἡ δὲ Μεσσήνη ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κυμαίων πειρατῶν περὶ τὸ 720 π. Χ. ἐν θέσει τῆς βορειοανατολικῆς Σικελίας, ἥτις ἐκ τοῦ δρεπανοειδοῦς σχήματος τῆς χώρας ἐκαλεῖτο Ζάγκλη ἢ Δάγκλη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Σικελῶν. Ζάγκλη δὲ ὑπῆρξε καὶ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως τὸ πρῶτον ὄνομα.

Οἱ Ζαγκλαῖοι, θέλοντες νὰ δεσπόσωσι τοῦ στενοῦ τοῦ ἄγοντος εἰς τὸ τυρρηνικὸν πέλαγος, παρεκίνησαν τοὺς Χαλκιδεῖς νὰ καταλάβωσι τὴν ἀπέναντι ἀκτήν. Ἐκεῖ λοιπὸν ᾠκίσθη περὶ τὸ 715 π. Χ. τὸ Ῥήγιον ὑπὸ Χαλκιδέων, πρὸς οὓς ἡνώθησαν φυγάδες Μεσσήνιοι μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μεσσηνίας καὶ τὴν πτῶσιν τῆς Ἰθώμης.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἱδρύθησαν ὑπὸ Ἀχαιῶν ἐν ταῖς δυτικαῖς παραλίαις τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος κατὰ τὰς εὐφόρους παραλίας τῆς χώρας τῶν Οἰνωτρῶν, τῆς σημερινῆς Καλαβρίας, δύο πόλεις ἑλληνικαί, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἀποκτήσωσι μεγάλην ἀκμήν. Αἱ πόλεις αὗται ἦσαν ἡ Σύβαρις καὶ ἡ Κρότων. Τούτων ἀρχαιοτέρα ἦτο ἡ Σύβαρις, ἧς ὁ πλοῦτος ἐπέβη μυθώδης. Αἰτία τοῦ πλουτισμοῦ τῆς πόλεως ταύτης ἦτο, πλὴν τοῦ εὐφορωτάτου αὐτῆς ἐδάφους, ἡ θέσις αὐτῆς. Εἰ καὶ ἔκειτο ἐν χώρᾳ νοσηρᾷ, οἱ Συβαρῖται κατώρθωσαν διὰ θαυμαστῆς ἐπιμονῆς οὐ μόνον τὴν γῆν αὐτῶν νὰ ἀπαλλάξωσι τῶν μιασμάτων, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπορικωτάτην καὶ κραταιοτάτην. Τῆς Συβάρεως τὸ ἐμπόριον καὶ ὁ πλοῦτος βάσιν εἶχον τὴν ἔχθραν τῶν Μιλησίων πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς, ἥτις διετρανώθη κατὰ τὸν μεταξὺ Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων ὑπὲρ τοῦ Ληλαντίου πεδίου πόλεμον, καθ' ὃν γενικὸν καὶ μέγαν γενόμενον οἱ Μιλήσιοι συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἐρετριέων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χαλκιδεῖς κατεῖχον τὸ Ῥήγιον, τὴν κλεῖδα τοῦ τυρρηνικοῦ πελάγους, οἱ Μιλήσιοι, θέλοντες νὰ ἀνταλλάσσωσι τὰ προϊόντα τῆς πλουσίας αὐτῶν βιομηχανίας, ἰδίως ὑφάσματα καὶ ἀγγεῖα, πρὸς τὰ ἔρια καὶ τὰ δέρματα, τὰ σιτηρά, τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον τῶν Οἰνωτρῶν καὶ Τυρρηνῶν, ἔφερον τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν εἰς τὴν Σύβαριν, ἐκεῖθεν δὲ ταῦτα μετεκομίζοντο διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς ἐν τῷ τυρρηνικῷ πελάγει λιμένας τῶν Συβαριτῶν καὶ ἐφορτόνοντο εἰς τὰ πλοῖα τῶν Τυρρηνῶν. Ὡς ἕδρα λοιπὸν τοῦ τοιούτου διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου ἡ Σύβαρις ἀπέκτησε μέγιστον πλοῦτον καὶ δύναμιν σπανίαν. Οὐ μόνον τοὺς πέριξ Οἰνωτρούς, λαὸν πελασγικῆς καταγωγῆς συγγενῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἤπιον τὰ ἤθη καὶ φίλον τῆς εἰρήνης, κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξωσιν οἱ Συβαρῖται, ἀλλὰ καὶ τρία ἀκόμη ἄλλα τῶν περιοίκων ἐθνῶν. Οὕτω τὸ κράτος τῆς Συβάρεως ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος μέχρι τῆς τυρρηνικῆς θαλάσσης, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς ὁποίας εἶχεν ἱδρύσει ἀποικίας, ὧν ἀξιολογωτάτη ἀπέβη ἡ Ποσειδωνία· ταύτης τὴν ἀκμὴν μαρτυροῦσι τὰ σῳζόμενα μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τριῶν αὐτῆς μεγάλων ναῶν. Ἡ Σύβαρις ἔφθασε νὰ ἔχῃ εἴκοσι καὶ πέντε πόλεις ὑπηκόους, ἠδύνατο δὲ νὰ ἄγῃ εἰς πόλεμον συμμαχικὴν στρατιὰν τριακοσίων χιλιάδων μαχητῶν. Ἑκατὸν χιλιάδες κατοίκων ᾤκησαν ἐντὸς αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς τῆς πόλεως οἱ Συβαρῖται ἠδύναντο νὰ ἐπιδεικνύωσιν ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους ἱππεῖς, ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι καὶ κατὰ τὴν ὑψίστην αὐτῶν ἀκμὴν δὲν εἶχον πλείονας τῶν χιλίων διακοσίων.

λαρις οὐ μόνον τοῦ Ἀκράγαντος ἐδέσποσεν ἐντόνως καὶ ἐνίοτε οὐκ ἄνευ ὠμότητος, ἀλλ' ἴσχυσε καὶ ἐν ἄλλαις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Σικελίας, αἵτινες εἶχον ἀνάγκην κραταιᾶς χειρὸς δυναμένης νἀντιστῇ κατὰ τῶν Φοινίκων, οἵτινες, βλέποντες τὰς ἐν τῇ νήσῳ προόδους τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους νἀντιπαλαίωσι κατ' αὐτῶν.

Περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἱδρύοντο αἱ πρῶται τῶν ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἂν μὴ καὶ πρότερον, ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες ἐγκαθιδρυόμενοι καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς κάτω Ἰταλίας. Χαλκιδεῖς καὶ Ἐρετριεῖς, πλεύσαντες εἰς τὸ τυρρηνικὸν πέλαγος, κατέλαβον τὰς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως κειμένας νήσους, ἤτοι τὴν Προχύτην καὶ τὰς Πιθηκούσσας ἢ τὴν Αἰναρίαν, τὴν σημερινὴν Ἴσχιαν. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐλθόντων καὶ ἄλλων Εὐβοέων, ἐν οἷς καὶ Κυμαῖοι, διεπεραιώθησαν εἰς τὴν ἀπέναντι στερεὰν καὶ ᾤκισαν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰταλῶν Αὐσόνων τὴν Κύμην. Ἡ πόλις αὕτη, καίπερ ἀλίμενος οὖσα, εἶχεν ἐγγὺς ἀξιολόγους ὅρμους, διὸ ταχέως ἀνεπτύχθη ἡ ναυτιλία αὐτῆς. Ἔχουσα γῆν εὐφορωτάτην καὶ παράγουσα ἐξαίρετον καὶ ἄφθονον σῖτον ἐξῆγεν αὐτὸν μέχρις αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ἐν ᾧ συγχρόνως εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Καμπανίας διεβίβαζε τὰ προϊόντα τῆς χαλκιδικῆς μεταλλουργίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Ἡ Κύμη, διεξάγουσα μετὰ τῶν ἐγχωρίων ζωηρὸν ἐμπόριον, ἀπέβη σπουδαιότατος ἀγωγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν, μεταδώσασα τὸν ἑλληνικὸν ἀλφάβητον καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους.

Ἡ Κύμη ἔγεινε μητρόπολις ἀξιολόγων ἀποικιῶν. Δύο τῶν σπουδαιοτάτων πόλεων τῆς σημερινῆς Ἰταλίας, ἡ Νεάπολις καὶ ἡ σικελικὴ Μεσσήνη, ἐκτίσθησαν ὑπ' αὐτῆς. Ἡ Νεάπολις ᾠκίσθη ὑπὸ τῶν Κυμαίων παρὰ τὸν Βεσούβιον ἐν τῇ γραφικῇ θέσει τῆς Παρθενόπης, ἀποικίας τῶν Ῥοδίων, ἥτις κατεστράφη ὑπὸ τῆς Κύμης, ὅτε ἀπεσύρθη εἰς αὐτὴν ὁ κατὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν στασιάσας δῆμος τῶν Κυμαίων. Ἡ δὲ Μεσσήνη ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κυμαίων πειρατῶν περὶ τὸ 720 π. Χ. ἐν θέσει τῆς βορειοανατολικῆς Σικελίας, ἥτις ἐκ τοῦ δρεπανοειδοῦς σχήματος τῆς χώρας ἐκαλεῖτο Ζάγκλη ἢ Δάγκλη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Σικελῶν. Ζάγκλη δὲ ὑπῆρξε καὶ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως τὸ πρῶτον ὄνομα.

Οἱ Ζαγκλαῖοι, θέλοντες νὰ δεσπόσωσι τοῦ στενοῦ τοῦ ἄγοντος εἰς τὸ τυρρηνικὸν πέλαγος, παρεκίνησαν τοὺς Χαλκιδεῖς νὰ καταλάβωσι τὴν ἀπέναντι ἀκτήν. Ἐκεῖ λοιπὸν ᾠκίσθη περὶ τὸ 715 π. Χ. τὸ Ῥήγιον ὑπὸ Χαλκιδέων, πρὸς οὓς ἡνώθησαν φυγάδες Μεσσήνιοι μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μεσσηνίας καὶ τὴν πτῶσιν τῆς Ἰθώμης.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἱδρύθησαν ὑπὸ Ἀχαιῶν ἐν ταῖς δυτικαῖς παραλίαις τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος κατὰ τὰς εὐφόρους παραλίας τῆς χώρας τῶν Οἰνωτρῶν, τῆς σημερινῆς Καλαβρίας, δύο πόλεις ἑλληνικαί, αἵτινες ἔμελλον νἀποκτήσωσι μεγάλην ἀκμήν. Αἱ πόλεις αὗται ἦσαν ἡ Σύβαρις καὶ ἡ Κρότων. Τούτων ἀρχαιοτέρα ἦτο ἡ Σύβαρις, ἧς ὁ πλοῦτος ἀπέβη μυθώδης. Αἰτία τοῦ πλουτισμοῦ τῆς πόλεως ταύτης ἦτο, πλὴν τοῦ εὐφορωτάτου αὐτῆς ἐδάφους, ἡ θέσις αὐτῆς. Εἰ καὶ ἔκειτο ἐν χώρᾳ νοσηρᾷ, οἱ Συβαρῖται κατώρθωσαν διὰ θαυμαστῆς ἐπιμονῆς οὐ μόνον τὴν γῆν αὐτῶν νἀπαλλάξωσι τῶν μιασμάτων, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπορικωτάτην καὶ κραταιοτάτην. Τῆς Συβάρεως τὸ ἐμπόριον καὶ ὁ πλοῦτος βάσιν εἶχον τὴν ἔχθραν τῶν Μιλησίων πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς, ἥτις διετρανώθη κατὰ τὸν μεταξὺ Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων ὑπὲρ τοῦ Ληλαντίου πεδίου πόλεμον, καθ' ὃν γενικὸν καὶ μέγαν γενόμενον οἱ Μιλήσιοι συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἐρετριέων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χαλκιδεῖς κατεῖχον τὸ Ῥήγιον, τὴν κλεῖδα τοῦ τυρρηνικοῦ πελάγους, οἱ Μιλήσιοι, θέλοντες νἀνταλλάσσωσι τὰ προϊόντα τῆς πλουσίας αὐτῶν βιομηχανίας, ἰδίως ὑφάσματα καὶ ἀγγεῖα, πρὸς τὰ ἔρια καὶ τὰ δέρματα, τὰ σιτηρά, τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον τῶν Οἰνωτρῶν καὶ Τυρρηνῶν, ἔφερον τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν εἰς τὴν Σύβαριν, ἐκεῖθεν δὲ ταῦτα μετεκομίζοντο διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς ἐν τῷ τυρρηνικῷ πελάγει λιμένας τῶν Συβαριτῶν καὶ ἐφορτόνοντο εἰς τὰ πλοῖα τῶν Τυρρηνῶν. Ὡς ἕδρα λοιπὸν τοῦ τοιούτου διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου ἡ Σύβαρις ἀπέκτησε μέγιστον πλοῦτον καὶ δύναμιν σπανίαν. Οὐ μόνον τοὺς πέριξ Οἰνωτρούς, λαὸν πελασγικῆς καταγωγῆς συγγενῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἤπιον τὰ ἤθη καὶ φίλον τῆς εἰρήνης, κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξωσιν οἱ Συβαρῖται, ἀλλὰ καὶ τρία ἀκόμη ἄλλα τῶν περιοίκων ἐθνῶν. Οὕτω τὸ κράτος τῆς Συβάρεως ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος μέχρι τῆς τυρρηνικῆς θαλάσσης, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς ὁποίας εἶχεν ἱδρύσει ἀποικίας, ὧν ἀξιολογωτάτη ἀπέβη ἡ Ποσειδωνία· ταύτης τὴν ἀκμὴν μαρτυροῦσι τὰ σῳζόμενα μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τριῶν αὐτῆς μεγάλων ναῶν. Ἡ Σύβαρις ἔφθασε νὰ ἔχῃ εἴκοσι καὶ πέντε πόλεις ὑπηκόους, ἠδύνατο δὲ νὰ ἄγῃ εἰς πόλεμον συμμαχικὴν στρατιὰν τριακοσίων χιλιάδων μαχητῶν. Ἑκατὸν χιλιάδες κατοίκων ᾤκησαν ἐντὸς αὐτῆς Κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς τῆς πόλεως οἱ Συβαρῖται ἠδύναντο νὰ ἐπιδεικνύωσιν ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους ἱππεῖς, ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι καὶ κατὰ τὴν ὑψίστην αὐτῶν ἀκμὴν δὲν εἶχον πλείονας τῶν χιλίων διακοσίων.

Τοιοῦτον ἔχουσα πληθυσμόν, τοιαῦτα πλούτη, τοιαύτας δυνάμεις, Σύβαρις ἦτο κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ ἡ πολυανθρωποτά- καὶ κραταιοτάτη ἁπασῶν τῶν πόλεων τῶν ἑλληνίδων. Ἕνεκα τ- μεγάλου πλούτου ἀνεπτύχθη ἐν Συβάρει πολυτέλεια ἔκτακτος. Οἱ νεα- νίαι ἐνεδύοντο βαρύτιμα πορφυρᾶ ἐνδύματα καὶ ἐνέπλεκον πόρπας χρυ- σᾶς εἰς τὴν κόμην, οἱ δὲ ἄνδρες ἐφόρουν πολυτελῆ μιλήσια ἱμάτια ἐ- ἐρίων. Ἅπασαι αἱ ἀπολαύσεις βίου ἐκδεδιῃτημένου καὶ τρυφηλοῦ ἀνα- φέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τοὺς Συβαρίτας. Καὶ αὐτὸς ὁ λαός, ἐθι- σθεὶς ὑπὸ τῶν πλουσίων, ἐλέγετο μαλακυνθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε - μόνον τοὺς λαμπρῶς αὐτὸν ἑστιῶντας ἐτίμα διὰ στεφάνων χρυσῶν, ἀλ-

ΑΡΧΑΙΟΣ ΧΡΥΣΟΥΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ ΕΥΡΕΘΕΙΣ ΕΝ ΚΡΙΜΑΙΑ.

ἐστεφάνου καὶ αὐτοὺς τοὺς μαγείρους τοὺς διασκευάζοντας τὰ ἄριστα τῶν ὄψων. Ἀλλ᾽ ὁ τοιοῦτος μαλθακὸς βίος ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Συβάρεως, μόλις ὡς εὑρίσκετο πόλις, ἔστω κα- ὀλιγώτερον ἰσχυρά, ἀλλὰ ζῶσα βίον ἀντίθετον πρὸς αὐτὴν καὶ ἔχουσα τὸ θάρρος πρὸς τοὺς ἐκτεθηλυμμένους Συβαρίτας νἀντιτάξῃ πολίτα- ἀσκοῦντας τὸ σῶμα καὶ τρέφοντας τὴν ψυχὴν διὰ διδαγμάτων μεγά- λων. Ἡ πόλις δὲ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ Κρότων.

Ἡ Κρότων ἱδρύθη ὑπὸ Ἀχαιῶν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν Σύβαριν πρὸ- νότον αὐτῆς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Αἰσάρου. Ἔγεινε δὲ δι- τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας πόλις ἀκμαία, ἐπετείνασα καὶ αὐτ- τὴν δύναμιν αὐτῆς μέχρι τοῦ τυρρηνικοῦ πελάγους διὰ διαφόρων ὑπ-

αὐτῆς ἱδρυθεισῶν ἀποικιῶν. Οἱ Κροτωνιᾶται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς τρυφηλοὺς Συβαρίτας διεκρίθησαν διὰ τὴν εἰς τὴν γυμναστικὴν ἐπίδοσιν αὐτῶν. Οἱ κατάλογοι τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἀπηρίθμουν πλῆθος στεφάνων ἀπονεμηθέντων εἰς νικητὰς Κροτωνιάτας. Ἀλλὰ τούτων ἁπάντων ἐξέχει Μίλων ὁ υἱὸς τοῦ Διοτίμου, τοῦ ὁποίου ὁ οἶκος ἦτο μεστὸς τῶν στεφάνων οὓς εἶχε λάβει ἐν τοῖς πανελληνίοις ἀγῶσι. Μεταξὺ τοῦ 540 καὶ τοῦ 508 π. Χ. ἑπτάκις ὁ Μίλων ἐπανῆλθε νικητὴς ἐξ Ὀλυμπίας, ἑξάκις ἐκ τῶν Πυθίων, δεκάκις ἐκ τῶν Ἰσθμίων, ἐννεάκις ἐκ τῶν Νεμείων. Περὶ τῆς ῥώμης αὐτοῦ διηγοῦντο οἱ Ἕλληνες θαυμαστά. Καὶ αὐτὸν τὸν χαλκοῦν ἀνδριάντα του τὸν στηθέντα πρὸς τιμήν του ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐλέγετο κομίσας ἐπὶ τῶν ἀθλητικῶν αὐτοῦ ὤμων. Τοιούτους ἄνδρας ἐνέκλειεν ἡ Κρότων, εἰς ἣν ἐν ἔτει 520 π. Χ. κατέφυγον ἐκ Συβάρεως πεντακόσιοι εὐπατρίδαι ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ δημαγωγοῦ Τήλυος, ὅστις εἶχε κατορθώσει, περιποιούμενος τὰ πλήθη, νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν εὐπατριδῶν καὶ τῆς ἐκ χιλίων γαιοκτημόνων ὀλιγαρχικῆς βουλῆς καὶ νὰ περιάψῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν δύναμιν τυράννου. Ὁ Τῆλυς εἶχε δώσει εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς ἕνα τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Κρότωνος, τὸν Ὀλυμπιονίκην Φίλιππον, ὅστις ἐφημίζετο ὡς ὁ ὡραιότατος τῶν Ἑλλήνων. Ὅτε δὲ οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῆς Κρότωνος τὸν μὲν γαμβρὸν τοῦ τυράννου τῆς Συβάρεως ἐξώρισαν, ἀλλ' ἐξηκολούθουν ξενίζοντες τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιωχθέντας Συβαρίτας πλουσίους, τότε ὁ Τῆλυς ἀπήτησε τὴν παράδοσιν αὐτῶν. Οἱ Κροτωνιᾶται, ἀποποιηθέντες νὰ παραδώσωσι τοὺς φυγάδας, περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Σύβαριν τὴν πολλῷ ἰσχυροτέραν. Τριακοντάκις μύριοι μαχηταὶ ἀπετέλουν τὴν στρατιὰν τῶν Συβαριτῶν. Οἱ Κροτωνιᾶται μετὰ τῶν συμμάχων δὲν ὑπερέβαινον τοὺς ἑκατονταkισχιλίους. Ἀλλ' οἱ μὲν Συβαρῖται εἶχον τὰ σώματα ἐφθαρμένα ὑπὸ τῆς τρυφῆς, οἱ δὲ Κροτωνιᾶται ἀθλητικὰ καὶ ῥωμαλέα. Ἡγουμένου δὲ τοῦ Μίλωνος, κατεστεφανωμένου, ὡς λέγεται, διὰ τῶν ὀλυμπιακῶν στεφάνων, φέροντος δὲ σκευὴν Ἡρακλέους, λεοντῆν καὶ ῥόπαλον, οἱ Κροτωνιᾶται κατετρόπωσαν τὴν στρατιὰν τοῦ Τήλυος τῷ 511 π. Χ. Μετὰ ἑβδομήκοντα ἡμέρας κατεστρέφετο ἡ Σύβαρις ἐξ ὁλοκλήρου, καὶ ἐπὶ τὰ ἐρείπια αὐτῆς παρέτρεπον οἱ Κροτωνιᾶται τὰ ὕδατα τοῦ γείτονος ποταμοῦ Κράθιδος, καλύπτοντες καὶ αὐτὴν τὴν γῆν, ὅπου ἔκειτο ἡ ἄλλοτε ἀνθηρὰ πόλις, ἥτις ἐντὸς διακοσίων καὶ εἴκοσι μόνον ἐτῶν, ἐφ' ὅσα ὑπῆρξεν, ἀπέκτησε τόσον πλοῦτον καὶ τόσην δόξαν, ὅσην πολλαὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεω

Τοιοῦτον ἔχουσα πληθυσμόν, τοιαῦ [illegible] ησαν τὴν πτῶσιν τῆς
Σύβαρις ἦτο κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶν [illegible] τῶν Μιλήσιοι ἀπεκεί-
καὶ κραταιοτάτη ἁπασῶν τῶν [illegible] μένων, τὰς κεφαλὰς
μεγάλου πλούτου ἀνεπτύχθη ἐν [illegible] Κροτωνιᾶται ἤκμασαν ἐπὶ
νίαι ἐνεδύοντο βαρύτιμα πορφ [illegible] τήσωσι τὴν Σύβαριν ἐπέ-
σᾶς εἰς τὴν κόμην, οἱ δὲ ἄνδ [illegible] ται τὴν πόλιν ἐνδεδυμένος
ἐρίων. Ἅπασαι αἱ ἀπολαύσ [illegible] χρυσοῦν καὶ ὑποδεδεμένος
φέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων [illegible] τρυφὴν παρήκμασαν ταχέως.
σθεὶς ὑπὸ τῶν πλουσίων [illegible] τελευταίας ἄκρας τῆς Ἰταλι-
μόνον τοὺς λαμπρῶς αὐτ [illegible] μὲν τῶν οἰκιστῶν ἔφερε τὸ
[illegible] ρωτηρίου Ζεφυρίου τὴν προσω-
[illegible] ῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἔζων
[illegible] ικόν, διηνεκῶς σιδηροφοροῦντα
[illegible] γείτονας ἀγῶνας. Τὸ πολίτευμα
[illegible] τοῖς Λοκροῖς ἦρχον ἑκατὸν οἰκίαι
[illegible]. Λοκροὶ ἀποχωρήσαντες ἕνεκα
[illegible] ησαν οἱ οἰκίσαντες τὴν ἐν Ἰτα-
[illegible] μένη ὑπὸ Σικελῶν.
[illegible] καὶ τῶν Λοκρῶν εἶχε καταληφθῆ
[illegible] λικὸς αἰγιαλὸς τῆς Οἰνωτρίας καὶ
[illegible] ἐκτίσθησαν τὸ Μεταπόντιον, ἡ
[illegible] θέσιν ἔψαλεν ὁ Πάριος ποιητὴς
[illegible] εἰς τὴν πόλιν ταύτην τοὺς Κολοφω-
[illegible] ἡ ἀνατολικὴ παραλία τοῦ εὐρέος κόλ-
[illegible] πόλεων ἑλληνικῶν Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ
[illegible] βορειοδυτικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου πρὸ
[illegible] καὶ ὀλίγα μόνον ἔτη μετὰ τὴν Σύβαριν
[illegible] τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς ὅλον τὸν κόλπον,
[illegible] τῷ 707 π. Χ. οἱ ἐκ τῆς Σπάρτης μετὰ
[illegible] Ἦτο δ' ἐκτισμένη ἡ πόλις ἐν χώρᾳ
[illegible] ὡραίους λειμῶνας· τὰ ἐν αὐτοῖς τρεφόμενα
[illegible] ἅτινα βαπτόμενα διὰ τῶν ἐν τῷ κόλπῳ
[illegible] ἀπέκτησαν μεγάλην φήμην. Πλὴν δὲ τῆς βιο-
[illegible] ύχθη ἐν Τάραντι σπουδαίως καὶ ἡ ἀγγειοπλα-
[illegible] διεδίδοντο καθ' ἅπασαν τὴν Ἀπουλίαν καὶ
[illegible] μέχρις αὐτῶν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πάδου. Ὁ Τάρας

...στα ἀγαθά· ἐν ᾧ αἱ πλεῖσται τῶν ἐν
...ἑλληνικῶν πόλεων ἐχρεώστουν τὴν δύνα-
... εἰς μίαν αἰτίαν, ἐν Τάραντι ἡμιλλᾶτο ἡ
...ίαν καὶ ἡ ἁλιεία πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς
...ήθη ἡ πόλις νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δύναμιν αὐτῆς
... περίοικον χώραν τῶν Ἰαπύγων. Διετήρησαν δ' οἱ Ταραν-
τῖνοι ..., ἐπὶ μακρὸν ἐν τῷ ἀριστοκρατικῷ αὐτῶν πολιτεύ-
... πάτριον λακωνικὴν διαίρεσιν εἰς φυλὰς καὶ ὠβὰς καὶ τὸ
... τῶν πέντε ἐφόρων· ἀλλ' ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου
...ος τὸ πολίτευμα εἶχε μεταβληθῆ εἰς δημοκρατικόν.

Οὕτως ἐντὸς ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν ἅπασα ἡ κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία σχεδὸν ὁλόκληρος εἶχον κατοικισθῆ ὑπὸ Ἑλλήνων. Αἱ θαλεραί, ἀκμάζουσαι, ὡραῖαι αὐτῶν πόλεις ἔσχον δυςυπολόγιστον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ ἤθη καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν περιοίκων. Ὅταν δ' ἀναλογισθῶμεν ὁποῖον ἔμελλε νὰ εἶνε τὸ μέλλον τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ θάρρους καὶ ἀληθείας, ὅτι ὁ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἓν τῶν κραταιοτάτων ἔργων τοῦ ἑλληνισμοῦ, μία τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ κατακτήσεων, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὑπῆρξεν οὐ μόνον κατάκτησις γῆς, ἀλλὰ καὶ κατάκτησις πνευμάτων. Ὑπὸ τοιοῦτο δὲ μάλιστα πνεῦμα δικαιότατα φέρει ἡ ὑπὸ πυκνοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατοικισθεῖσα κάτω Ἰταλία τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων δοθὲν εἰς αὐτὴν ὄνομα Μεγάλη Ἑλλάς.

Μεγάλη ἀληθῶς ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ κάτω Ἰταλία, μεγάλη ἡ ἑλληνικὴ Σικελία. Οἱ Ἰταλιῶται καὶ οἱ Σικελιῶται, ὡς ἐλέγοντο πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἐγχωρίων Ἰταλῶν καὶ Σικελῶν οἱ Ἕλληνες ἄποικοι, ἐδόξασαν ἀληθῶς τὸν ἑλληνισμόν. Ἐν ταῖς ἄλλοτε ξέναις ἐκείναις ἀκταῖς ἐβλάστησαν περίβλεπτα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἄνθη. Τί νὰ ἀναφέρωμεν πρῶτον, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν ἢ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν τρυφήν; τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν δύναμιν ἢ τὸ πλῆθος τῶν πόλεων καὶ τὸ κάλλος; τὴν ποίησιν καὶ τὰς τέχνας ἢ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς νόμους; Ὅπου ναῶν καὶ θεάτρων περικαλλῶν λείψανα καὶ ἄλλα ἐρείπια δὲν μαρτυροῦσι τῶν πόλεων τὴν εὐμορφίαν καὶ τὴν περίτεχνον διακόσμησιν, δὲν ἀρκοῦσι τὰ σωζόμενα καλλιπρεπῆ νομίσματα νὰ δείξωσι τῶν εὐγενῶν ἀποίκων τὴν ἀπέραστον φιλοκαλίαν; Δὲν ἐτίμησε τὸ Ῥήγιον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους ὁ ποιητὴς Ἴβυκος, περὶ οὗ ἐφέρετο ὁ ἐρατὸς μῦθος, ὅτι φονευθέντα παρὰ τὴν Κόρινθον ὑπὸ λῃστῶν ἐξεδίκη-

σαν οἱ μόνοι μάρτυρες τοῦ φόνου, οἱ ὑπεριπτάμενοι γέρανοι, οὓς ἰδόν
τες οἱ φονεῖς διερχομένους ὑπὲρ τὸ θέατρον, ἐν ᾧ ἐκάθηντο ἀμέριμνοι
ἐπροδόθησαν ἐκ τῆς αἰφνιδίας ταραχῆς ἥτις κατέλαβεν αὐτούς; Δὲ
ἦτο τέκνον τῆς Ἱμέρας ὁ λυρικὸς ἐκεῖνος Τισίας, ὅστις ἐκ τῶν χορῶ
οὓς ἔστησε πλουσιωτέρους καὶ τεχνικωτέρους ὠνομάσθη Στησίχορος
Δὲν ἔζησεν ἐν Κρότωνι, γενόμενος γαμβρὸς τοῦ ἀθλητοῦ Μίλωνος,
περιφανὴς ἰατρὸς Δημοκήδης; Δὲν ἀπηθανάτισαν τὴν πανελλήνιο
τοῦ Πινδάρου μοῦσαν οἱ ὕμνοι τῶν ἐκ Συρακουσῶν καὶ Ἀκράγαντος
ἐκ Κατάνης καὶ Καμαρίνης, τῶν ἐκ Λοκρῶν τῶν Ἐπιζεφυρίων νικη
τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι τῆς Ἑλλάδος;

Ἐν ταῖς ἰταλιωτικαῖς καὶ σικελιωτικαῖς ἀποικίαις πλὴν τῆς ταχεία
ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας, τῆς ποιήσεως καὶ τῶ
τεχνῶν ἐνωρὶς ἔγεινεν αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναγραφῆς νόμων. Κατ
πρῶτον δὲ παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐν Λοκροῖς. Ἐν τῇ πόλει ταύτ
δὲν εἶχον ἐκλίπει τὰ ἐν τῇ πατρίδι ἰσχυρὰ πάθη, ἅτινα εἶχον γείνε
ἀφορμὴ τῆς ἀποικίας· συναθροισθέντος δὲ καὶ ποικίλου πλήθους ἐκ δια
φόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρχον πολλὰ στοιχεῖα ταραχῆς καὶ ἀναρ
χίας. Πεντήκοντα λοιπὸν περίπου ἔτη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως
ἤτοι περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος καὶ εἴκοσι περίπου ἔτη πρὸ τῆ
νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις, ἀνετέθη εἰς τὸν Ζάλευκον
συγγραφὴ νόμων. Οὗτοι ὑπῆρξαν κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἀρχαίων
πρῶτοι ἐν Ἑλλάδι γραπτοὶ νόμοι. Σκοπὸς τῶν νόμων τοῦ Ζαλεύκο
ὑπῆρξεν ὁ νομοθετικὸς ὁρισμὸς τῶν ποινῶν, αἵτινες μέχρις ἐκείνου το
χρόνου ὡρίζοντο αὐθαιρέτως ὑπὸ τῶν δικαστῶν κατὰ παράδοσιν κα
κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν πεῖραν. Αἱ ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Ζαλεύκου, οὓ
ἐλέγετο οὗτος παραλαβὼν ἐκ τῶν Κρητῶν, Λακώνων καὶ τῶν παρ
Ἀθηναίοις ἰσχυόντων, ὁριζόμεναι ποιναὶ τῶν ἐγκλημάτων ἦσαν αὐστη
ρόταται. Ὁ ἐκκόπτων τὸν ὀφθαλμὸν ἄλλου ἐτιμωρεῖτο δι' ἐκκοπῆς το
ἰδίου ὀφθαλμοῦ. Δὲν ἐνθυμίζει ὁ νόμος οὗτος τὸ μωσαϊκὸν «ὀφθαλμὸ
ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος»; Ἐπιεικέστεροι ἦσαν οἱ ε
τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον ἀναφερόμενοι νόμοι καὶ ἄξιαι λόγου αἱ περὶ δη
μοσίων ἠθῶν διατάξεις τοῦ Ζαλεύκου. Ὁ Ζάλευκος οὐ μόνον νόμους ἔθη
κεν εἰς τοὺς Λοκρούς, ἀλλὰ καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῶν διέταξεν, ὡς φαί
νεται, ὑπὸ τύπον τιμοκρατικόν, ὁρίσας πλὴν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντο
ὅστις ἐκαλεῖτο *κοσμόπολις*, καὶ βουλὴν ἐκ χιλίων γαιοκτημόνων. Εἰς τὴ
βουλὴν ταύτην ἐναπέκειτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ ἀπόφασις περὶ μεταβολ

τῶν νόμων τοῦ Ζαλεύκου· ἀλλ' οὗτοι περιεφρουροῦντο ὑπὸ αὐστηροτάτων συντηρητικῶν διατάξεων, οὕτως ὥςτε ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας καὶ πλέον εἷς μόνος ἐψηφίσθη νέος νόμος. Διὰ τῶν νόμων τοῦ Ζαλεύκου οὐ μόνον οἱ Λοκροὶ εὐτύχουν, ἐφ' ὅσον διετήρουν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀχαϊκαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας, ἡ Σύβαρις καὶ ἡ Κρότων, αἵτινες ἀπεδέχθησαν τοὺς νόμους τῶν Λοκρῶν.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας δὲν ἔμειναν ἄνευ νόμων γραπτῶν. Αἱ αὐτόθι ἰωνικαὶ πόλεις, αἱ ἀποικίαι τῆς Χαλκίδος, ἡ Κύμη, τὸ Ῥήγιον, ἡ Κατάνη, ἡ Ζάγκλη, οἱ Λεοντῖνοι, ἡ Ἱμέρα, εἶχον ἐπ' ἴσης τοὺς γραπτοὺς αὐτῶν νόμους. Τὰ χαλκιδικὰ ταῦτα νόμιμα ἐγράφησαν ἐν Κατάνῃ ὑπὸ τοῦ Χαρώνδου περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐνομοθέτει ἐν Ἀθήναις ὁ Δράκων. Οἱ νόμοι οὗτοι ἦσαν συντεταγμένοι ἐμμέτρως, οὕτως ὥςτε καὶ ἐψάλλοντο. Ὁ Χαρώνδας ἐπέστησε τὴν προςοχὴν αὐτοῦ ἰδιαζόντως εἰς τὴν κατὰ φύσιν κοινωνίαν, τὸν οἶκον, τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· διὸ οἱ νόμοι αὐτοῦ ἀνεφέροντο μάλιστα εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον. Χαρακτηριστικαὶ δὲ διὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Χαρώνδου ἦσαν αἱ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς ψευδομάρτυρας καὶ τοὺς περὶ τὸν πόλεμον δειλοὺς ἐπιβληθεῖσαι ποιναί. Αὐστηρῶς δ' ἐτιμωροῦντο κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Χαρώνδου διὰ χρηματικῶν ποινῶν, ἀναλόγων πρὸς τὴν περιουσίαν ἑκάστου τῶν τιμωρουμένων, οἱ ἀποφεύγοντες τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ γίνωνται δικασταί.

Ἡ παντοειδὴς ἀκμὴ τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῆς φιλοσοφίας. Ἐν Ἰωνίᾳ πλησίον τῶν μεγάλων καὶ παλαιῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βαβυλῶνος, ἐν ταῖς πολυανθρώποις ἐμπορικαῖς καὶ ναυτικαῖς ἐκείναις πόλεσιν, αἵτινες διὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν εἶχον γνωρίσει σχεδὸν ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων ἀσχολιῶν τοῦ πολυφρόντιδος τῶν Ἰώνων ἀποίκων βίου, ἡ ἀνάγκη τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς ἀστρονομικὰς καὶ φυσικὰς μελέτας καὶ εἰς πρακτικὰς ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἐρειδομένας ἀνακαλύψεις. Οἱ ἐρευνηταὶ τῆς Ἰωνίας δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὰ βιωφελῆ ταῦτα πορίσματα τῆς μελέτης, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων θεαμάτων, ἅτινα ἐξετυλίσσοντο πρὸ τῶν ζωηρῶν αὐτῶν ὀφθαλμῶν, ἐζήτησαν νὰ ἐξηγήσωσι τὰ παρουσιαζόμενα φαινόμενα τῆς φύσεως, νὰ εὕρωσι τὴν ὕλην ἐξ ἧς παράγονται τὰ τοῦ κόσμου. Ἀρχηγὸς δὲ τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας τῶν Ἰώνων, ὅςτις ἐτρέφετο διὰ τῆς μελέ-

της τῆς φύσεως καὶ τῶν φαινομένων αὐτῆς, ὑπῆρξε Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὅςτις ἔσχεν ὀπαδοὺς ἐν τῇ ζητήσει τὸν Ἀναξίμανδρον καὶ τὸν Ἀναξιμένη. Ἐν Ἰωνίᾳ δ' ἐπ' ἴσης ἐγεννήθησαν, ἀλλ' ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι τῆς Ἰταλίας κυρίως ἔζησαν οἱ ἄνδρες οἵτινες ἔδωκαν περαιτέραν ὤθησιν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν, ὁ Κολοφώνιος Ξενοφάνης καὶ ὁ Σάμιος Πυθαγόρας. Καὶ ὁ Ξενοφάνης βάσιν τῶν θεωριῶν αὐτοῦ ἔθηκεν, ὡς καὶ οἱ Ἴωνες φιλόσοφοι, τὴν μελέτην τῆς φύσεως. Ἀλλ' ἐκ τοῦ θεάματος τοῦ καθολικοῦ βίου τῆς φύσεως, ἐκ τῆς συμμετρίας καὶ τάξεως τῶν φυσικῶν φαινομένων διεῖδεν ἐν τῷ προσωρινῷ καὶ παροδικῷ τὸ διαρκὲς καὶ μένον, ἐκ τῆς τάξεως ἐν τῇ ἀναπλάσει τοῦ προσκαίρως ἀπολλυμένου ἀνεγνώρισε τὸ αἰωνίως ὑπάρχον καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ πόρισμα, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει ἑνότης, ὅτι ἓν εἶνε τὸ πᾶν καὶ τὸ ἓν τοῦτο εἶνε ὁ θεὸς ὁ δημιουργὸς καὶ κύριος τοῦ παντός. Τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ ἰδέας ἐξέφερεν ὁ Ξενοφάνης διὰ στίχων. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ξενοφάνους, ἣν ἀνέπτυξαν περαιτέρω καὶ διεμόρφωσαν ὁ Παρμενίδης καὶ ὁ Ζήνων, ὠνομάσθη ἐλεατικὴ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως τῆς κάτω Ἰταλίας Ἐλέας, ὅπου ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ὁ πολύπλαγκτος Κολοφώνιος φιλόσοφος, ὅςτις ἀπέθανε σχεδὸν ἑκατοντούτης ἐν Συρακούσαις.

Ἄλλως ἐζήτει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ὁ Πυθαγόρας. Βλέπων ὅτι ὁ ἀριθμὸς εἶνε ὁ κανὼν μικρῶν τε καὶ μεγάλων πραγμάτων, ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ κρατῶν ἁπανταχοῦ ὅπου ὑπάρχει τάξις καὶ ῥυθμός, τὸν ἀριθμὸν ἐφαντάσθη ὡς βάσιν τοῦ παντὸς καὶ ὡς οὐσίαν τοῦ κόσμου. Τὴν δ' ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ πηγάζουσαν ἁρμονίαν, τὴν συνεκτικὴν τοῦ παντός, ἐθεώρησεν ὁ Πυθαγόρας ὡς τὸν κανόνα, ὅςτις ὀφείλει νὰ συγκρατῇ οὐ μόνον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν. Τοιαῦτα διδάσκων ὁ ἐκ Σάμου φιλόσοφος παρουσιάσθη εἰς τὴν Κρότωνα ὡς διδάσκαλος νέας σοφίας, ὡς ἀπόστολος πίστεως νέας, ὡς ἱδρυτὴς νέας κοινωνικῆς τάξεως, ἐχούσης στήριγμα τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀρετῆς. Περὶ αὐτὸν συνηθροίσθησαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Κροτωνιατῶν, καὶ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ παρεκάθισε καὶ αὐτὸς ὁ Μίλων. Οὐ μόνον δ' ἐν Κρότωνι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας ἱδρύθησαν ἑταιρεῖαι Πυθαγορείων, ἀνηκόντων ἰδίως εἰς τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις καὶ δυναμένων νἀκολουθῶσι προδιαγεγραμμένην δίαιταν καὶ νὰ διάγωσιν ἴδιον βίον σύμφωνον πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ διδασκάλου. Τοὺς ἑταίρους συνέδεεν ἡ ἀδελφωσύνη ἥτις ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ κοινοῦ βίου, ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅςτις ἐπακολουθεῖ συνήθως εἰς τὰς

νέας καὶ ἐν μέρει μυστικὰς θεωρίας καὶ ἡ τυφλὴ πίστις πρὸς τὸ κῦρος τοῦ ἀποστόλου τῶν ἰδεῶν ὧν ἦσαν ὀπαδοί. Ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου παροτρυνόμενοι ἠρνήθησαν οἱ Κροτωνιᾶται νὰ παραδώσωσι τοὺς Συβαρίτας φυγάδας, καὶ εἰς τὴν ἐκ τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ ἀνύψωσιν τοῦ ἤθους αὐτῶν ὤφειλον κατὰ μέγα μέρος τὴν μεγάλην νίκην, ἧς ἐπακολούθημα ὑπῆρξε τῆς ἀντιζήλου πόλεως ἡ καταστροφή. Ἐν ᾧ δὲ ἡ Κρότων μετὰ τὸν θρίαμβον, λησμονοῦσα ταὐστηρὰ διδάγματα τοῦ φιλοσόφου, ἤρχισε ταχέως παρακμάζουσα, ὁ γηραιὸς μελετητὴς ἀπέθνησκεν ἐν Μεταποντίῳ, καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἰταλίας οἱ κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν στασιάζοντες δῆμοι, ὡςεὶ ἀπαλλασσόμενοι τῆς βαρείας δυναστείας ἣν ἐπ' αὐτοὺς ἐξήσκει τοῦ Πυθαγόρου τὸ κῦρος, ἐπυρπόλουν τοὺς οἴκους ἐν οἷς ἐτέλουν οἱ Πυθαγόρειοι τὰς μυστικὰς αὐτῶν συνεδρίας, καὶ οἱ ἑταῖροι τοῦ μεγάλου φιλοσόφου καὶ πολιτικοῦ ἀναμορφωτοῦ ἐκαίοντο ἐν αὐτοῖς ὡς ἐπ' ἐσχάρας δίκην μαρτύρων.

ς'

Αἱ ἀκταὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας.

Οἱ Φοίνικες, καταπιεζόμενοι ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, δὲν ἠδυνήθησαν νἀντιταχθῶσιν εἰς τὸν ἀποικισμὸν τῶν Ἑλλήνων ἐν Σικελίᾳ, ὅπου οὗτοι περιώρισαν αὐτούς, ὡς εἴδομεν, εἰς τὴν βορειοδυτικὴν μόνον ἄκραν τῆς νήσου. Ἀλλ' ἡ Σικελία δὲν ὑπῆρξεν ἡ τελευταία πρὸς δυσμὰς χώρα εἰς ἣν προεχώρησαν οἱ Ἕλληνες. Κτίσαντες ἤδη ἐπὶ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Σικελίας πλησιέστατα τῶν Φοινίκων καὶ ἀπέναντι τῆς Καρχηδόνος τὸν Ἀκράγαντα καὶ τὸν Σελινοῦντα ἔβλεπον ἤδη κυλιόμενα πρὸ αὐτῶν τὰ κύματα τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Μεσογείου, ἣν διέσχιζον τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Καρχηδονίων, μετάγοντα εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸ ἤλεκτρον καὶ τὸν κασσίτερον τοῦ βορρᾶ. Ἐκεῖ, εἰς τὰς μυθώδεις χώρας ὅπου ἔβλεπον δυόμενον τὸν ἥλιον, ἐφαντάζοντο τὰς νήσους τῶν Μακάρων. Ἐκεῖθεν ἔβλεπον ἐρχομένας τὰς φοινικικὰς φορτηγίδας μεστὰς ἀργύρου ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς ἱσπανικῆς Ἀνδαλουσίας, ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Κουαδαλκιβίρ. Ὁ ποταμὸς οὗτος ἦτο ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος Ταρτησσὸς τῶν Ἑλλήνων, περὶ οὗ ἔψαλλεν ὁ Στησίχορος, ὅτι ἔχει τὰς πηγὰς ἐρριζωμένας εἰς τὸν ἄργυρον, καὶ ὃν ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι πηγάζοντα ἐκ τοῦ Ἀργυροῦ ὄρους. Ὁ πλοῦτος τοῦ ἱσπανικοῦ

ἀργύρου ἐπιστεύετο μυθώδης. Εἰς τὰ στόματα τῶν Ἑλλήνων ναυτίλων ἐφέρετο ἡ διήγησις, ὅτι οἱ πρῶτοι τῶν Φοινίκων πλεύσαντες ἐπὶ τὴν Ταρτησσὸν ἀντὶ εὐτελῶν ἐμπορευμάτων ἀντεφόρτωσαν τόσον ἀργύριον, ὥςτε τὰ πλοῖα δὲν ἐπεδέχοντο ἄλλο βάρος, καὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς πλεονεξίας, ἀπορρίψαντες τὰ σκεύη τῶν πλοίων καὶ τὰς ἀγκύρας αὐτάς, νὰ κατασκευάσωσι πάντα ἀργυρᾶ.

Σάμιος ναύκληρος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἕλλην ὁ περὶ τὸ 630 π. Χ. ἐκ τοῦ πλησίον γνωρίσας τὰς δυτικὰς ταύτας χώρας, περὶ ὧν τοσοῦτοι εἶχον περιέλθει εἰς τοὺς Ἕλληνας μῦθοι. Πλέων εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὑπὸ ἐναντίων ἀνέμων παρασυρθεὶς ἔφθασεν εἰς τὴν Ταρτησσόν, ὅπου ἐπώλησε μετ᾽ ἐκτάκτου κέρδους τὸν φόρτον τοῦ πλοίου αὐτοῦ. Εὐγνωμονῶν δ᾽ ἀνέθηκε μετὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφὴν περίτεχνον ἀνάθημα εἰς τὸν ἐν Σάμῳ ναὸν τῆς Ἥρας ἐκ τῆς δεκάτης τοῦ κέρδους. Τοῦ Σαμίου Κωλαίου τὸ κέρδος ζηλώσαντες ἤρχισαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἕλληνες πλέοντες πρὸς τὴν ἀπωτέραν δύσιν, οὕτω δ᾽ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἀνεπτύχθη συγκοινωνία τις μετὰ τῆς Ἱσπανίας καὶ Γαλλίας. Ἀλλ᾽ ἡ ἵδρυσις μονίμων ἀποικιῶν ἐν ταῖς θαλάσσαις ἐκείναις ἐπεφυλάσσετο εἰς τοὺς Φωκαεῖς, τοὺς τολμηροτάτους τῶν Ἑλλήνων θαλασσοπόρων.

Τοὺς πρώτους πλόας τῶν Φωκαέων πρὸς τὰς δυτικὰς θαλάσσας συνέδεον αἱ ἑλληνικαὶ παραδόσεις πρὸς τὴν ὀγδοηκονταετῆ φιλίαν μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ βασιλέως τῆς Ταρτησσοῦ Ἀργανθωνίου, ὅςτις ἀπέθνεν ἐν βαθεῖ γήρατι, ἀγαπῶν καὶ προστατεύων τοὺς Ἴωνας ναυτίλους. Περὶ δὲ τὸ 600 π. Χ. ἔκτισαν οἱ Φωκαεῖς τὴν Μασσαλίαν ἐν τῷ μυχῷ τοῦ λιγυστικοῦ πελάγους κατὰ τὰς νοτίας ἀκτὰς τῆς Γαλλίας, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Σάλυες, ἔθνος λιγυστικόν. Εἴδομεν ἀνωτέρω δι᾽ ὁποίου πανηγυρικοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐγχωρίων πρὸς τὸν ἡγέτην τῶν Φωκαέων ἐξεικόνιζον οἱ ἀρχαῖοι τὸν συμβιβασμὸν τῶν Λιγύων πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους.

Τὰ περίχωρα τῆς Μασσαλίας ἦσαν λιθώδη καὶ μόλις που ἁρμόδια πρὸς παραγωγὴν ἐλαίου καὶ οἴνου. Ἀλλ᾽ ἡ πόλις, κειμένη ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ, κατεῖχε θέσιν ἐπικαιροτάτην διὰ τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ διευκολυνομένην ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων τῆς μεσογαίας πρὸς τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὰ τεχνουργήματα τῶν νοτίων ἀκτῶν τῆς Γαλλίας. Ὁ δ᾽ ἐξαίρετος τῆς Μασσαλίας λιμὴν οὐ μόνον ἦτο ἀξιόλογος σταθμὸς διὰ τοὺς ἐξ ἀνατολῶν πλέοντας εἰς τὴν Ἱσπανίαν Φωκαεῖς, ἀλλὰ παρεῖχε καὶ ἀρίστας εὐκολίας πρὸς διαμετα-

κόμισιν τοῦ ἠλέκτρου τῆς Βαλτικῆς καὶ τοῦ κασσιτέρου τῆς Βρεττανίας, τὸν ὁποῖον οἱ ἔμποροι ἔφερον ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς ἐφ' ἵππων μέχρι τοῦ μασσαλιωτικοῦ λιμένος.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ Μασσαλία φθάσῃ εἰς τοιαύτην ἀκμὴν, ὑπέστη πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας κατὰ γῆν μὲν πρὸς τοὺς ἐγχωρίους Λίγυας καὶ τοὺς γείτονας Ἴβηρας, κατὰ δὲ θάλασσαν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἵτινες δὲν ἠνείχοντο νὰ παραδώσωσιν ἀμαχητὶ εἰς τοὺς Φωκαεῖς τὴν κατὰ τὰ δυτικὰ πελάγη ὑπεροχήν. Οἱ Μασσαλιῶται ἀνεδείχθησαν κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν νικηταὶ, τὰ δ' ἐν τῇ πόλει αὐτῶν ἱδρυμένα τρόπαια τῶν νικῶν αὐτῶν ἐμαρτύρουν τῶν Ἰώνων ἀποίκων τὴν ἀνδραγαθίαν.

Τὸ πολίτευμα τῆς Μασσαλίας ἦτο ἀριστοκρατικόν. Τὴν ἀρχὴν εἶχε βουλὴ ἑξακοσίων ἰσοβίων *τιμούχων* ἐκ τῶν ἐχόντων τέκνα πλουσίων τῶν ἀνηκόντων εἰς οἶκον κατοικοῦντα ἤδη ἐν Μασσαλίᾳ ἐπὶ τρεῖς γενεάς. Προΐσταντο δὲ τοῦ συνεδρίου τούτου τῶν τιμούχων δεκαπέντε ἄνδρες, ἔχοντες τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Τούτων δὲ πάλιν προεκάθηντο τρεῖς, ἔχοντες μεγαλειτέραν ἀρχήν. Ἔχοντες δὲ ἀρίστους νόμους οἱ Μασσαλιῶται καὶ τηροῦντες αὐτοὺς εὐλαβῶς οὐ μόνον τῶν περιοίκων ἠδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσι καὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν νὰ περιάψωσι μεγάλην ἀκμὴν, ἀλλὰ κατώρθωσαν καὶ νὰ κτίσωσιν, ὑποστηριχθέντες καὶ ὑπὸ τῶν Φωκαέων, ἐξαιρέτους ἀποικίας κατὰ τὰς λιγυστικὰς Ἄλπεις καὶ ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Ἱσπανίας. Διὰ τούτων τῶν ἀποικιῶν οὐ μόνον ἐξησφαλίσθησαν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν περιοίκων, τάξαντες αὐτὰς οἱονεὶ ἐπιτειχίσματα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ἔδωκαν στήριγμα καὶ ἐπέκτασιν σπουδαίαν, ἐπισκιάσαντες τὰ ἐν ταῖς ἀκταῖς ἐκείναις φοινικικὰ ἐμπορεῖα ἁπανταχοῦ ὅπου ἐπεφάνησαν οἱ τολμηροὶ αὐτῶν ναῦται καὶ αἱ ἑτοιμοπόλεμοι αὐτῶν πεντηκόντοροι. Ἦσαν δ' αἱ πόλεις αὗται κατὰ μὲν τὰ παραθαλάσσια τῶν Ἄλπεων πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἡ Ὀλβία, ἡ Ἀντίπολις, ἡ Νίκαια καὶ ὁ Μόνοικος, τὸ σημερινὸν Μόνακον, κατὰ δὲ τὰς βορειοανατολικὰς ἀκτὰς τῆς Ἱσπανίας εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Πυρηναίων αἱ Ἐμπορίαι, ἡ Ῥόδη καὶ ὀλίγῳ βορειότερον ἡ Ἀγάθη. Ἀλλ' οἱ Μασσαλιῶται δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὰς ἐν τῇ περιχώρῳ κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Λιγυστικῆς καὶ τῆς Ἰβηρίας κτισθείσας ἀποικίας, προέβησαν δὲ καὶ ἔτι νοτιώτερον ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ, οἰκίσαντες πρὸς νότον τῆς ἑλληνοϊβηρικῆς Ζακάνθης τὸ Ἡμεροσκοπεῖον καὶ τὰς Ἀλωνὰς καὶ προχωρήσαντες μέχρις αὐτῶν τῶν μεσημβρινῶν ἐκτῶν τῆς Ἱσπανίας, ὅπου ἵδρυσαν πλησίον τῆς σημερινῆς Μαλάγας

ἀργύρου ἐπιστεύετο μυθώδης. Εἰς τὰ στόματα τῶν Ἑλλήνων ναυτίλων ἐφέρετο ἡ διήγησις, ὅτι οἱ πρῶτοι τῶν Φοινίκων πλεύσαντες ἐπὶ τὴν Ταρτησσὸν ἀντὶ εὐτελῶν ἐμπορευμάτων ἀντεφόρτωσαν τόσον ἀργύριον, ὥςτε τὰ πλοῖα δὲν ἐπεδέχοντο ἄλλο βάρος, καὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς πλεονεξίας, ἀπορρίψαντες τὰ σκεύη τῶν πλοίων καὶ τὰς ἀγκύρας αὐτὰς, νὰ κατασκευάσωσι πάντα ἀργυρᾶ.

Σάμιος ναύκληρος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἕλλην ὁ περὶ τὸ 630 π. Χ. ἐκ τοῦ πλησίον γνωρίσας τὰς δυτικὰς ταύτας χώρας, περὶ ὧν τοσοῦτοι εἶχον περιέλθει εἰς τοὺς Ἕλληνας μῦθοι. Πλέων εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὑπὸ ἐναντίων ἀνέμων παρασυρθεὶς ἔφθασεν εἰς τὴν Ταρτησσὸν, ὅπου ἐπώλησε μετ᾿ ἐκτάκτου κέρδους τὸν φόρτον τοῦ πλοίου αὐτοῦ. Εὐγνωμονῶν δ᾿ ἀνέθηκε μετὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφὴν περίτεχνον ἀνάθημα εἰς τὸν ἐν Σάμῳ ναὸν τῆς Ἥρας ἐκ τῆς δεκάτης τοῦ κέρδους. Τοῦ Σαμίου Κωλαίου τὸ κέρδος ζηλώσαντες ἤρχισαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἕλληνες πλέοντες πρὸς τὴν ἀπωτέραν δύσιν, οὕτω δ᾿ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἀνεπτύχθη συγκοινωνία τις μετὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ Γαλλίας. Ἀλλ᾿ ἡ ἵδρυσις μονίμων ἀποικιῶν ἐν ταῖς θαλάσσαις ἐκείναις ἐπεφυλάσσετο εἰς τοὺς Φωκαεῖς, τοὺς τολμηροτάτους τῶν Ἑλλήνων θαλασσοπόρων.

Τοὺς πρώτους πλόας τῶν Φωκαέων πρὸς τὰς δυτικὰς θαλάσσας συνέδεον αἱ ἑλληνικαὶ παραδόσεις πρὸς τὴν ὀγδοηκονταετῆ φιλίαν μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ βασιλέως τῆς Ταρτησσοῦ Ἀργανθωνίου, ὅςτις ἀπέθνεν ἐν βαθεῖ γήρατι, ἀγαπῶν καὶ προστατεύων τοὺς Ἴωνας ναυτίλους. Περὶ δὲ τὸ 600 π. Χ. ἔκτισαν οἱ Φωκαεῖς τὴν Μασσαλίαν ἐν τῷ μυχῷ τοῦ λιγυστικοῦ πελάγους κατὰ τὰς νοτίας ἀκτὰς τῆς Γαλλίας, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Σάλυες, ἔθνος λιγυστικόν. Εἴδομεν ἀνωτέρω δι᾿ ὁποίου πανηγυρικοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐγχωρίων πρὸς τὸν ἡγέτην τῶν Φωκαέων ἐξεικόνιζον οἱ ἀρχαῖοι τὸν συμβιβασμὸν τῶν Λιγύων πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους.

Τὰ περίχωρα τῆς Μασσαλίας ἦσαν λιθώδη καὶ μόλις που ἁρμόδια πρὸς παραγωγὴν ἐλαίου καὶ οἴνου. Ἀλλ᾿ ἡ πόλις, κειμένη ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ, κατεῖχε θέσιν ἐπικαιροτάτην διὰ τὴν ὑπ᾿ αὐτοῦ διευκολυνομένην ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων τῆς μεσογαίας πρὸς τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὰ τεχνουργήματα τῶν νοτίων ἀκτῶν τῆς Γαλλίας. Ὁ δ᾿ ἐξαίρετος τῆς Μασσαλίας λιμὴν οὐ μόνον ἦτο ἀξιόλογος σταθμὸς διὰ τοὺς ἐξ ἀνατολῶν πλέοντας εἰς τὴν Ἰσπανίαν Φωκαεῖς, ἀλλὰ παρεῖχε καὶ ἀρίστας εὐκολίας πρὸς διαμετα-

κόμισιν τοῦ ἠλέκτρου τῆς Βαλτικῆς καὶ τοῦ κασσιτέρου τῆς Βρεττανίας, τὸν ὁποῖον οἱ ἔμποροι ἔφερον ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς ἐφ' ἵππων μέχρι τοῦ μασσαλιωτικοῦ λιμένος.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ Μασσαλία φθάσῃ εἰς τοιαύτην ἀκμὴν, ὑπέστη πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας κατὰ γῆν μὲν πρὸς τοὺς ἐγχωρίους Λίγυας καὶ τοὺς γείτονας Ἴβηρας, κατὰ δὲ θάλασσαν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἵτινες δὲν ἠνείχοντο νὰ παραδώσωσιν ἀμαχητὶ εἰς τοὺς Φωκαεῖς τὴν κατὰ τὰ δυτικὰ πελάγη ὑπεροχήν. Οἱ Μασσαλιῶται ἀνεδείχθησαν κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν νικηταί, τὰ δ' ἐν τῇ πόλει αὐτῶν ἱδρυμένα τρόπαια τῶν νικῶν αὐτῶν ἐμαρτύρουν τῶν Ἰώνων ἀποίκων τὴν ἀνδραγαθίαν.

Τὸ πολίτευμα τῆς Μασσαλίας ἦτο ἀριστοκρατικόν. Τὴν ἀρχὴν εἶχε βουλὴ ἑξακοσίων ἰσοβίων *τιμούχων* ἐκ τῶν ἐχόντων τέκνα πλουσίων τῶν ἀνηκόντων εἰς οἶκον κατοικοῦντα ἤδη ἐν Μασσαλίᾳ ἐπὶ τρεῖς γενεάς. Προΐσταντο δὲ τοῦ συνεδρίου τούτου τῶν τιμούχων δεκαπέντε ἄνδρες, ἔχοντες τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Τούτων δὲ πάλιν προεκάθηντο τρεῖς, ἔχοντες μεγαλειτέραν ἀρχήν. Ἔχοντες δὲ ἀρίστους νόμους οἱ Μασσαλιῶται καὶ τηροῦντες αὐτοὺς εὐλαβῶς οὐ μόνον τῶν περιοίκων ἠδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσι καὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν νὰ περιάψωσι μεγάλην ἀκμήν, ἀλλὰ κατώρθωσαν καὶ νὰ κτίσωσιν, ὑποστηριχθέντες καὶ ὑπὸ τῶν Φωκαέων, ἐξαιρέτους ἀποικίας κατὰ τὰς λιγυστικὰς Ἄλπεις καὶ ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Ἱσπανίας. Διὰ τούτων τῶν ἀποικιῶν οὐ μόνον ἐξησφαλίσθησαν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν περιοίκων, τάξαντες αὐτὰς οἱονεὶ ἐπιτειχίσματα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ἔδωκαν στήριγμα καὶ ἐπέκτασιν σπουδαίαν, ἐπισκιάσαντες τὰ ἐν ταῖς ἀκταῖς ἐκείναις φοινικικὰ ἐμπορεῖα ἁπανταχοῦ ὅπου ἐπεφάνησαν οἱ τολμηροὶ αὐτῶν ναῦται καὶ αἱ ἑτοιμοπόλεμοι αὐτῶν πεντηκόντοροι. Ἦσαν δ' αἱ πόλεις αὗται κατὰ μὲν τὰ παραθαλάσσια τῶν Ἄλπεων πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἡ Ὀλβία, ἡ Ἀντίπολις, ἡ Νίκαια καὶ ὁ Μόνοικος, τὸ σημερινὸν Μόνακον, κατὰ δὲ τὰς βορειοανατολικὰς ἀκτὰς τῆς Ἱσπανίας εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Πυρηναίων αἱ Ἐμπορίαι ἡ Ῥόδη καὶ ὀλίγῳ βορειότερον ἡ Ἀγάθη. Ἀλλ' οἱ Μασσαλιῶται δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὰς ἐν τῇ περιχώρῳ κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Λιγυστικῆς καὶ τῆς Ἰβηρίας κτισθείσας ἀποικίας, προέβησαν δὲ καὶ ἔτι νοτιώτερον ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ, οἰκίσαντες πρὸς νότον τῆς ἑλληνοϊβηρικῆς Ζακάνθης τὸ Ἡμεροσκοπεῖον καὶ τὰς Ἀλωνὰς καὶ προχωρήσαντες μέχρις αὐτῶν τῶν μεσημβρινῶν ἀκτῶν τῆς Ἱσπανίας, ὅπου ἵδρυσαν πλησίον τῆς σημερινῆς Μαλάγας

τὸ Γιβραλτὰρ καὶ τὰς Ἡρακλείους στήλας τῶν Ἑλλήνων τὴν Μαινάκην, τὸν δυτικώτατον πρόσκοπον τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὁποίων ἀγώνων καρπὸς, ὁποίων μόχθων στέφανος ἦτο τὸ ἔργον τῶν Μασσαλιωτῶν καὶ Φωκαέων, διατηρούντων ἀνθηρὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων τῆς Κελτικῆς καὶ τῆς Ἰβηρίας, ἀποδεικνύει ἡ νικηφόρος ἀποτυχία τῶν Φωκαέων ἐν Κύρνῳ, ἣν διηγήθημεν ἤδη. Καρχηδόνιοι καὶ Τυρσηνοὶ ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν, ὅπως ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς νήσου, ἥτις ἦτο ἄριστος σταθμὸς πρὸς τὴν Μασσαλίαν καὶ τὰς ἄλλας ἑσπερίας ἀποικίας. Οἱ Φωκαεῖς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν Ἀλαλίαν, ἣν ἔκτισαν ἐπὶ τῆς Κύρνου τῷ 568 π. Χ. Ἀλλὰ πρὶν ἤ, παραλαβόντες τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας, ἀποπλεύσωσιν ἐκ τῆς νήσου, ἔδειξαν εἰς τοὺς βαρβάρους, ὅτι γνωρίζουσι νὰ συνδέωσι πρὸς τὰς πολεμικὰς ἀτυχίας τὴν τέχνην τοῦ νικᾶν καὶ ὅτι ἐνόουν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν πανωλεθρίαν ἐστεμμένην μὲ τὰς δάφνας τῆς νίκης. Ἡ Μασσαλία δὲν ἠδύνατο παρὰ νἀνθήσῃ ἔχουσα οἰκιστὰς τοιούτους, τοὺς ἀτρομήτους Φωκαεῖς, τοὺς παρὰ τὴν Κύρνον ἡττημένους νικητάς.

η'

Κύπρος καὶ Ἀφρική.

Ἡ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, προχωρούντων ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐνάτου αἰῶνος πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, πίεσις τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης, ἥτις διήρκεσε μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος, οὐ μόνον τὴν καθίδρυσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐν Σικελίᾳ μεγάλως διηυκόλυνεν, ἀδυνατούντων τῶν Φοινίκων νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ὁμοφύλους, ἀλλ' ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ ἐγκαθιδρυθῶσιν ἀφόβως πλησίον τῶν Φοινίκων. Συνέβη δὲ τοῦτο πλησιέστατα αὐτῆς τῆς Φοινίκης, ἐν τῇ μεγάλῃ νήσῳ ἥτις ἁπλοῦται κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ παμφυλιακοῦ καὶ φοινικικοῦ πελάγους μεταξὺ τῆς Κιλικίας, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐν τῇ Κύπρῳ.

Τὴν Κύπρον εἶχον καταλάβει ἤδη ἐνωρὶς, πάντως πρὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, Σιδώνιοι Φοίνικες, ἑλκυσθέντες ἐκ τῶν ποικίλων προϊόντων τῆς γείτονος νήσου, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ χαλκὸς, τὰ σιτηρὰ καὶ ἡ ναυπηγήσιμος ξυλεία. Ἡ νῆσος ὅλη κατελήφθη ὑπὸ πόλεων φοινικικῶν, ὧν ἐπισημόταται ἦσαν τὸ Κίτιον, ἡ Ἀμαθοῦς καὶ ἡ Πάφος κατὰ τὰς με-

σημβρινὰς παραλίας, οἱ Γόλγοι καὶ τὸ Ἰδάλιον ἐν τῇ καρποφόρῳ πεδιάδι, ἥτις κατέχει τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἄλλως ὀρεινῆς νήσου. Τὸ Κίτιον ἀπέβη οὕτως ἐπιφανές, ὥςτε ἐξ αὐτοῦ ὠνόμαζον Κιττὶμ οἱ Σημῖται τὴν ὅλην νῆσον. Ἐν Κύπρῳ ἤκμαζον φοινικικαὶ λατρεῖαι, ὧν γνωριμωτάτη καὶ ἐπισημοτάτη ἡ τῆς ἐν Πάφῳ λατρευομένης φοινικικῆς Ἀστάρτης, ἥτις ἀπέβη κατ' ὀλίγον ἡ Κυπρία **Ἀ**φροδίτη τῶν Ἑλλήνων. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τέχνη, ἣν ἐγνωρίσαμεν διὰ τῶν πλουσίων εὑρημάτων τῶν ἐξαχθέντων ἐκ τῶν κυπριακῶν νεκροπόλεων, εἶχε τὸν τύπον τῆς διὰ τῶν Φοινίκων διαδιδομένης ἀσσυριακῆς καὶ αἰγυπτιακῆς τεχνοτροπίας, ἥτις, καὶ ὅτε κατόπιν ἐτροποποιήθη διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἑλλήνων, ἐξηκολούθει παρέχουσα εἰς τὰ κυπριακὰ τεχνουργήματα ἰδιάζοντά τινα χαρακτῆρα. Διὰ τῶν Φοινίκων τέλος εἰςήχθη εἰς τὴν Κύπρον μία τῶν

ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΝ ΤΗι ΕΠΙΧΩΡΙΩι ΓΡΑΦΗι

παλαιῶν γραφῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ γραφὴ τῶν Συρίων Χεττιτῶν, τὴν ὁποίαν ἀποδεχθέντες κατόπιν οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου προςήρμοσαν εἰς τὴν αἰολικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, διατηρήσαντες τὴν γραφὴν ταύτην καὶ τὴν συλλαβικὴν δύναμιν ἑκάστου τῶν σφηνομόρφων αὐτῆς χαρακτήρων μέχρις αὐτοῦ τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Ὠφελούμενοι ἐκ τῆς πιέσεως τῶν Φοινίκων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες ἤδη ἐνωρίς, τὸ ἀργότερον κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα, ἐγκαθιστάμενοι ἀθρόοι ἐν Κύπρῳ. Ἱδρύθησαν δ' ἐν αὐτῇ ἱκαναὶ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς κτίσματα τῶν Ἀρκάδων, τῶν Ἀργείων, τῶν Λακώνων, τῶν Ἀθηναίων καὶ Σαλαμινίων. Ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ἡ κυπρία διάλεκτος εἶχε μεγίστην συγγένειαν πρὸς τὴν ἀρκαδι-

τὸ Γιβραλτὰρ καὶ τὰς Ἡρακλείους στήλας τῶν Ἑλλήνων τὴν Μαινάκην, τὸν δυτικώτατον πρόσκοπον τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὁποίων ἀγώνων καρπός, ὁποίων μόχθων στέφανος ἦτο τὸ ἔργον τῶν Μασσαλιωτῶν καὶ Φωκαέων, διατηρούντων ἀνθηρὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων τῆς Κελτικῆς καὶ τῆς Ἰβηρίας, ἀποδεικνύει ἡ νικηφόρος ἀποτυχία τῶν Φωκαέων ἐν Κύρνῳ, ἣν διηγήθημεν ἤδη. Καρχηδόνιοι καὶ Τυρσηνοὶ ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν, ὅπως ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς νήσου, ἥτις ἦτο ἄριστος σταθμὸς πρὸς τὴν Μασσαλίαν καὶ τὰς ἄλλας ἑσπερίας ἀποικίας. Οἱ Φωκαεῖς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν Ἀλαλίαν, ἣν ἔκτισαν ἐπὶ τῆς Κύρνου τῷ 568 π. Χ. Ἀλλὰ πρὶν ἤ, παραλαβόντες τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας, ἀποπλεύσωσιν ἐκ τῆς νήσου, ἔδειξαν εἰς τοὺς βαρβάρους, ὅτι γνωρίζουσι νὰ συνδέωσι πρὸς τὰς πολεμικὰς ἀτυχίας τὴν τέχνην τοῦ νικᾶν καὶ ὅτι ἐνόουν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν πανωλεθρίαν ἐστεμμένην μὲ τὰς δάφνας τῆς νίκης. Ἡ Μασσαλία δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ ἀνθήσῃ ἔχουσα οἰκιστὰς τοιούτους, τοὺς ἀτρομήτους Φωκαεῖς, τοὺς παρὰ τὴν Κύρνον ἡττημένους νικητάς.

η'

Κύπρος καὶ Ἀφρική.

Ἡ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, προχωρούντων ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐνάτου αἰῶνος πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, πίεσις τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης, ἥτις διήρκεσε μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος, οὐ μόνον τὴν καθίδρυσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐν Σικελίᾳ μεγάλως διηυκόλυνεν, ἀδυνατούντων τῶν Φοινίκων νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ὁμοφύλους, ἀλλ' ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ ἐγκαθιδρυθῶσιν ἀφόβως πλησίον τῶν Φοινίκων. Συνέβη δὲ τοῦτο πλησιέστατα αὐτῆς τῆς Φοινίκης, ἐν τῇ μεγάλῃ νήσῳ ἥτις ἁπλοῦται κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ παμφυλιακοῦ καὶ φοινικικοῦ πελάγους μεταξὺ τῆς Κιλικίας, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐν τῇ Κύπρῳ.

Τὴν Κύπρον εἶχον καταλάβει ἤδη ἐνωρίς, πάντως πρὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, Σιδώνιοι Φοίνικες, ἑλκυσθέντες ἐκ τῶν ποικίλων προϊόντων τῆς γείτονος νήσου, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ χαλκός, τὰ σιτηρὰ καὶ ἡ ναυπηγήσιμος ξυλεία. Ἡ νῆσος ὅλη κατελήφθη ὑπὸ πόλεων φοινικικῶν, ὧν ἐπισημόταται ἦσαν τὸ Κίτιον, ἡ Ἀμαθοῦς καὶ ἡ Πάφος κατὰ τὰς με-

σημβρινὰς παραλίας, οἱ Γόλγοι καὶ τὸ Ἰδάλιον ἐν τῇ καρποφόρῳ πεδιάδι, ἥτις κατέχει τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἄλλως ὀρεινῆς νήσου. Τὸ Κίτιον ἀπέβη οὕτως ἐπιφανές, ὥςτε ἐξ αὐτοῦ ὠνόμαζον Κιττὶμ οἱ Σημῖται τὴν ὅλην νῆσον. Ἐν Κύπρῳ ἤκμαζον φοινικικαὶ λατρεῖαι, ὧν γνωριμωτάτη καὶ ἐπισημοτάτη ἡ τῆς ἐν Πάφῳ λατρευομένης φοινικικῆς Ἀστάρτης, ἥτις ἀπέβη κατ' ὀλίγον ἡ Κυπρία **Ἀφροδίτη** τῶν Ἑλλήνων. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τέχνη, ἣν ἐγνωρίσαμεν διὰ τῶν πλουσίων εὑρημάτων τῶν ἐξαχθέντων ἐκ τῶν κυπριακῶν νεκροπόλεων, εἶχε τὸν τύπον τῆς διὰ τῶν Φοινίκων διαδιδομένης ἀσσυριακῆς καὶ αἰγυπτιακῆς τεχνοτροπίας, ἥτις, καὶ ὅτε κατόπιν ἐτροποποιήθη διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἑλλήνων, ἐξηκολούθει παρέχουσα εἰς τὰ κυπριακὰ τεχνουργήματα ἰδιάζοντά τινα χαρακτῆρα. Διὰ τῶν Φοινίκων τέλος εἰςήχθη εἰς τὴν Κύπρον μία τῶν

ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΝ ΤΗι ΕΠΙΧΩΡΙΩι ΓΡΑΦΗι

παλαιῶν γραφῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ γραφὴ τῶν Συρίων Χεττιτῶν, τὴν ὁποίαν ἀποδεχθέντες κατόπιν οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου προςήρμοσαν εἰς τὴν αἰολικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, διατηρήσαντες τὴν γραφὴν ταύτην καὶ τὴν συλλαβικὴν δύναμιν ἑκάστου τῶν σφηνομόρφων αὐτῆς χαρακτήρων μέχρις αὐτοῦ τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Ὠφελούμενοι ἐκ τῆς πιέσεως τῶν Φοινίκων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες ἤδη ἐνωρίς, τὸ ἀργότερον κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα, ἐγκαθιστάμενοι ἀθρόοι ἐν Κύπρῳ. Ἱδρύθησαν δ' ἐν αὐτῇ ἱκαναὶ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς κτίσματα τῶν Ἀρκάδων, τῶν Ἀργείων, τῶν Λακώνων, τῶν Ἀθηναίων καὶ Σαλαμινίων. Ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ἡ κυπρία διάλεκτος εἶχε μεγίστην συγγένειαν πρὸς τὴν ἀρκαδι-

κήν. Αἱ δὲ κυριώταται τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Κύπρου ἦσαν ἡ νέα Πάφος κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς νήσου, τὸ Κούριον πρὸς νότον, ἡ Λάπαθος καὶ οἱ Σόλοι ἐν ταῖς βορείαις ἀκταῖς, ἁπασῶν δ' ἐπιφανεστάτη ἡ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς παραλίοις τῆς νήσου ἐκτισμένη Σαλαμίς, ἣν κατέστησαν περιώνυμον οἱ ἑλληνικώτατοι καὶ φιλόμουσοι βασιλεῖς τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Ἐπεκράτει δ' ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι τῆς Κύπρου ἡ βασιλεία. Ὅτε δὲ οἱ Ἀσσύριοι, θριαμβεύοντες ἐν Συρίᾳ, ὑπέταξαν αὐτήν, μηδενίσαντες καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Κύπρου δύναμιν τῶν Φοινίκων, ἑπτὰ τῶν Κυπρίων Βασιλεῖς, Ἕλληνές τε καὶ Φοίνικες, παρουσιασθέντες τῷ 709 π. Χ. εἰς Βαβυλῶνα πρὸ τοῦ βασιλέως Σάργωνος, τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομαζομένου Ἀρκεανοῦ, ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων δ' αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ἡ Κύπρος τελοῦσα φόρον εἰς τοὺς Ἀσσυρίους βασιλεῖς, καὶ μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν ἀναφέρονται καὶ ὀνόματα Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Κύπρου.

Καὶ αἱ ἀπέναντι τῶν βορείων παραλίων τῆς Κύπρου ἀκταὶ τῆς Λυκίας, Παμφυλίας καὶ Κιλικίας ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἀκτῇ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατῳκίσθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, ἀναμιχθέντων μετὰ τῶν ἐγχωρίων. Ἑλληνικαὶ πόλεις ἦσαν ἐν Παμφυλίᾳ ἡ Φάσηλις, ἥτις ἔπειτα ὑπῆρξεν ἡ τελευταία πρὸς ἀνατολὰς πόλις τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἡ Ἄσπενδος, ἡ Πέργη καὶ ἡ Σίδη καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Πισιδίας ἡ Σέλγη. Προχωροῦντες δὲ οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν ὑπὸ σημιτικῶν φύλων κατοικουμένην Κιλικίαν, προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἀσσυρίων, οἵτινες ἤδη ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος εἶχον ὑποτάξει τὴν χώραν. Καὶ ἀνεκόπη μὲν ἐκ τῆς ἀντιστάσεως ταύτης ἐπὶ μακρὸν ἡ ἐν Κιλικίᾳ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἔπειτα ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκαθιδρυθῶσι καὶ ἐν αὐτῇ, οἰκίσαντες τὴν Νάγιδον, τὴν Κελένδεριν, τοὺς Σόλους, τὴν Μαλλὸν καὶ τὴν κυριωτάτην τῶν αὐτόθι πόλεων, τὴν Ταρσόν.

Πολὺ σπουδαιοτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Ἀσσύριοι εἶχον ὑποτάξει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος τὴν Αἴγυπτον καὶ καταλύσει τὴν αἰθιοπικὴν αὐτόθι δυναστείαν, παραδόντες τὴν διοίκησιν τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς χώρας εἰς ὑποτελεῖς ἡγεμόνας. Εἷς τούτων, ὁ Ψαμμίτιχος, ἐπεχείρησε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ ξένου ζυγοῦ, γινόμενος βασιλεύς. Ἐκάλεσε δὲ συμμάχους Κᾶρας καὶ Ἴωνας μισθοφόρους, ὑπὸ τῶν ὁποίων βοηθούμενος ἐνίκησε τοὺς ἄλλους ὑποτελεῖς ἡγεμόνας, καὶ ἔγεινε κύριος τῆς Αἰγύπτου. Οὐκ ὀλίγον δὲ συνήργησαν εἰς τὴν νίκην τοῦ

Ψαμμιτίχου οἱ Μιλήσιοι, στείλαντες τριάκοντα νῆας, δι' ὧν κατέλαβον ἐκ τῶν ἑπτὰ στομάτων τοῦ Νείλου τὸ λεγόμενον Βολβίτινον. Δίκην στρατιωτικῆς ἀποικίας ἔκτισαν ἐκεῖ οἱ Μιλήσιοι ὠχυρωμένον ἐμπορεῖον, τὸ Μιλησίων τεῖχος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ψαμμιτίχου (664—610 π. Χ. ἠνοίχθη ἡ Αἴγυπτος εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐπεξέτειναν εἰς τὴν χώραν τὸ ἐμπόριον αὐτῶν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ὁ Ψαμμίτιχος ἔδωκεν εἰς τοὺς συμμάχους αὐτοῦ Ἴωνας καὶ Κᾶρας χώρους πρὸς ἐνοίκησιν κατὰ μῆκος τοῦ πηλουσιακοῦ στόματος τοῦ Νείλου ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ. Αἱ οἰκήσεις τῶν ξένων ὑποστηρικτῶν τοῦ νέου αἰγυπτιακοῦ θρόνου, οὗ ἕδραν ἀνεκήρυξεν ὁ Ψαμμίτιχος ἀντὶ τῆς παλαιᾶς Μέμφιδος τὴν ἐγγὺς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου κειμένην Σάϊν, δὲν ἀπέβαλον τὸν στρατιωτικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα· διὸ καὶ ἐκαλοῦντο Στρατόπεδα. Διακόσιαι χιλιάδες κατοίκων ἔζων μετ' ὀλίγον χρόνον ἐν ταύταις ταῖς στρατιωτικαῖς καὶ ἐμπορικαῖς πόλεσι. Θέλων δὲ ὁ Ψαμμίτιχος νὰ διαδώσῃ τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Αἰγύπτῳ ἔστελλεν εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας τῶν Ἰώνων Αἰγυπτίους παῖδας, ὅπως ἐκμανθάνωσι τὴν ἑλληνικήν. Ἐκ τῶν Αἰγυπτίων δὲ τούτων τῶν διδαχθέντων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἤθη προῆλθεν ἐν Αἰγύπτῳ τὸ γένος τῶν ἑρμηνέων, οἵτινες ἐξήγουν εἰς τοὺς ξένους τὰ θαυμάσια τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔζων διατηροῦντες τὴν μεταξὺ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων ἐπιμιξίαν. Οἱ Ἴωνες καὶ Κᾶρες μισθοφόροι ἐξηκολούθησαν ὄντες τὰ στηρίγματα τοῦ θρόνου καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου. Ψαμμίτιχος ὁ Β' ἢ Ψάμμις (594—589 π. Χ.) στρατεύσας κατὰ τῶν Αἰθιόπων παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς γενναίους Ἕλληνας στρατιώτας μετ' ἄλλων Φοινίκων καὶ Καρῶν συμμάχων. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νικηφόρου ταύτης μέχρι τοῦ δευτέρου καταρράκτου τοῦ Νείλου εἰς τὴν Νουβίαν στρατείας τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως Ἕλληνες στρατιῶται ἐκ Τέω, Κολοφῶνος καὶ Ῥόδου ἐπέγραψαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν κνημῶν τῶν κολοσσῶν τοῦ ἐν Ἀβουσίμπελ αἰγυπτιακοῦ ναοῦ. Τοὺς γενναίους τούτους ὑποστηρικτὰς τῆς αἰγυπτιακῆς βασιλείας μετῴκισε κατόπιν ὁ Φαραὼ Ἄμασις (570—526 π. Χ.) εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Αἰγύπτου, εἰς τὴν Μέμφιν, ἥτις ἔγεινε καὶ πάλιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ἀγόμενος δὲ ὑπὸ φιλελληνικῶν αἰσθημάτων καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ προαγάγῃ τὴν χώραν διὰ τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ κανωβικοῦ στόματος τοῦ Νείλου γῆν, ὅπου ἱδρύθη πόλις ἑλληνική, ἡ Ναύκρατις, ἧς τὴν ἀκμὴν

μαρτυροῦσι τὰ κατ' αὐτὰς ἀνευρεθέντα ἐρείπια τῶν ναῶν αὐτῆς καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν καὶ τὰ τεχνουργήματα, ὧν τινα ἀνέρχονται μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐκτίσθη ἡ πόλις. Ἡ αὐτόθι ἱδρυθεῖσα ἐμπορικὴ ἀποικία ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν πανελλήνιος. Εἰ καὶ ἡ πόλις διῳκεῖτο, ὡς φαίνεται, κατὰ τὰ νόμιμα τῆς Φωκαίας ὑπὸ **τιμούχων**, οἰκισταὶ αὐτῆς δὲν ὑπῆρξαν μόνον Φωκαεῖς, ἀλλὰ τῆς ἀποικίας συμμετέσχον ἐννέα ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν. Οἱ ἐκ τῶν πόλεων τούτων οἰκισταὶ τῆς Ναυκράτεως εἶχον κοινὸν ἱερόν, τὸ Ἑλλήνιον, καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἐκλέγοντες τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, οἱ Αἰγινῆται, οἱ Σάμιοι, οἱ Μιλήσιοι, εἶχον τοὺς ἰδιαιτέρους αὐτῶν ναοὺς τρόπον τινὰ ὡς μέτοικοι διῃρημένοι εἰς ἰδίας ἐμπορικὰς συνοικίας καὶ μὴ ἔχοντες ἴσα δικαιώματα πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας κατοίκους. Ἡ Ναύκρατις, ἔχουσα τὸ προνόμιον νὰ εἶνε ὁ μόνος εἰς τοὺς ξένους ἀνοικτὸς λιμὴν τῆς Αἰγύπτου, προώδευσε ταχέως, γενομένη τὸ κέντρον τῆς πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἐμπορίας τῶν ἐγχωρίων. Μέχρι δὲ τῆς κτίσεως τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ Ναύκρατις, κειμένη πλησιέστατα τῆς θέσεως ὅπου ἔπειτα ἐκτίσθη αὕτη, ἐπεῖχε τὸν τόπον αὐτῆς. Εἰς τὴν Ναύκρατιν ἔφερε τὸν πολυζήτητον οἶνον τῆς Λέσβου ὁ ἀδελφὸς τῆς Σαπφοῦς Χάραξος καὶ ἐκεῖ ἠράσθη τῆς ὡραίας Ῥοδώπιδος. Εἰς τὴν Ναύκρατιν ἀπεβιβάσθη ὁ Σόλων καὶ ὁ Ἀλκαῖος καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες οἱ μεταβάντες εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἧς ὁ παλαιὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ κολοσσιαῖα μνημεῖα ἐξήγειραν τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κατ' ὀλίγον ἐπίστευσαν, ὅτι ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἶχον μεταδοθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν χρόνοις ἀπωτάτοις καὶ τέχναι καὶ λατρεῖαι καὶ νόμοι.

Ὁ Ἄμασις, θέλων νὰ στηρίξῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν Αἴγυπτον ἐκ δυσμῶν, ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Κυρήνης Λαδίκην. Ἦτο δὲ ἡ Κυρήνη ἀκμαιοτάτη ἑλληνικὴ πόλις, οἰκισθεῖσα περὶ τὸ 626 π. Χ. ὑπὸ Θηραίων, φυγόντων ἐκ τῆς μικρᾶς νήσου ἕνεκα συμβάσης ἀφορίας ἢ τοπικῶν ἐρίδων. Ἡ Κυρήνη ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν σημερινὴν Τριπολῖτιν Ἀπέχουσα μικρὸν τῆς θαλάσσης καὶ κειμένη ἐπὶ δύο βουνῶν ὑπερκειμένων τῆς ἀκτῆς εἶχε χώραν, ἣν οἱ συχνοὶ ὑετοὶ καθίστανον πολυκαρποτάτην. Ἐντὸς ὀκτὼ μηνῶν τοῦ ἔτους οἱ Κυρηναῖοι εἶχον τρεῖς συγκομιδάς. Τὰ σιτηρά, ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον τῆς κυρηναϊκῆς γῆς ἦσαν ἐπ' ἴσης περιζήτητα. Ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐφύοντο ἀρωματικαὶ βοτάναι, δι' ὧν

ἐτρέφοντο ἀξιόλογα ποίμνια προβάτων, παρεχόντων ἔρια ὀνομαστὰ, καὶ οἱ ὡραῖοι ἐκεῖνοι ἵπποι, οἵτινες πολλοὺς ἀπεκόμισαν εἰς τὴν εὐάρματον πόλιν στεφάνους ἀπὸ τῶν πανελληνίων ἀγώνων. Πηγὴ δὲ μεγάλου πλούτου διὰ τοὺς Κυρηναίους ἦτο τὸ ἰδιάζον φυτὸν τῆς χώρας, τὸ σίλφιον, ὅπερ ἐξήγετο ὡς ἀρωματικὴ καὶ ἰαματικὴ βοτάνη εἰς ἅπαντα τὸν ἑλληνικὸν κόσμον

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΗΝΗΣ
ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΣ ΤΟΥ ΣΙΛΦΙΟΥ

Ἡ θέσις τῆς Κυρήνης ἐν μέσῳ τῶν ὑποταχθέντων νομάδων τῆς Λιβύης, φερόντων εἰς τοὺς Κυρηναίους ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀφρικῆς σπάνια προϊόντα καὶ ἡ πλουσία παραγωγὴ τοῦ ἐδάφους τῆς Κυρηναϊκῆς προήγαγον τὴν πόλιν εἰς μεγάλην ἀκμὴν ὑπὸ τὴν νοήμονα καὶ εὐεργετικὴν διὰ τὴν χώραν διοίκησιν τῶν βασιλέων αὐτῆς, οἵτινες ἔφερον ἐναλλὰξ τὰ ὀνόματα Βάττος, ὅπερ ἐν τῷ ἰδιώματι τῶν ἐγχωρίων ἐσήμαινε τὸν βασιλέα, καὶ Ἀρκεσίλας. Ἐπιστατοῦντες αὐτοὶ εἰς τὰ δημόσια ἔργα τῆς χώρας καὶ ἐποπτεύοντες αὐτοπροσώπως τὴν πολυκίνητον παραγωγὴν καὶ ἐμπορίαν τῆς Κυρήνης, ὡς παριστάνονται ἐπὶ ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἔβλεπον χαίροντες τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ τὴν εὐτυχίαν αὐτῆς, ἥτις ἦτο καὶ ἰδική των εὐδαιμονία, καὶ ἠξιοῦντο νὰ καλῶνται *εὐδαίμονες*, ὡς ἐπωνομάσθη ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς Κυρήνης, ὁ δεύτερος Βάττος. Ἐν ᾧ δὲ ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν διοίκησιν προήγετο ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ὑλικὴ εὐημερία τῆς χώρας καὶ ἤκμαζεν ἐν αὐτῇ ἡ ἰατρική, οὐδ' ὑπελείπετο ἡ ποίησις, οἱ βασιλεῖς τῆς Κυρήνης κατώρθουν ναὐξάνωσι μὲν τὸν πληθυσμὸν τοῦ κράτους αὐτῶν, νἀναδεικνύωσι δ' αὐτὸ νικηφόρον κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἰδίως δ' ἤκμασεν ἡ Κυρήνη ἐπὶ Βάττου Β' τοῦ Εὐδαίμονος (576—555 π. Χ.), ὅτε πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων συνέρρευσαν εἰς τὴν πόλιν, κληθέντες ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἀναδασμοῦ τῆς γῆς. Ἀλλ' οἱ περίοικοι Λίβυες ἕνεκα τῆς γῆς, ἣν ἀπώλεσαν παραχωρουμένην εἰς τοὺς συρρέοντας νέους κατοίκους, ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τοὺς Αἰγυπτίους, οἵτινες, ἐπιδραμόντες κατὰ τῆς Κυρηναϊκῆς, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Κυρηναίων (571 π. Χ.). Τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἥττης ταύτης τῶν Αἰγυπτίων θέλων νἀποφύγῃ ἔλαβεν ὁ διάδοχος τοῦ Φαραὼ Ἀπρίου Ἄμασις ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ νικηφόρου Βάττου.

'Αλλ' ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ πρεσβυτάτου τῶν υἱῶν τοῦ Βάττου, 'Αρκεσίλα τοῦ Β', ἔχοντος χαρακτῆρα βίαιον καὶ διὰ τοῦτο ἐπονομαζομένου Χαλεποῦ, ἡ δυναστεία τῶν Βαττιαδῶν ἤρχισε κλονιζομένη. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ 'Αρκεσίλα, ἐρίσαντες πρὸς αὐτόν, ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Κυρήνης καὶ ἔκτισαν εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου ὡρῶν ἀπ' αὐτῆς τὴν

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΚΕΣΙΛΑΣ Ο Δ'
ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΤΗΝ ΦΟΡΤΩΣΙΝ ΤΟΥ ΣΙΛΦΙΟΥ
ΕΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

Βάρκαν, ἥτις ἔπειτα ᾤκισε καὶ ἄλλην ἑλληνικὴν ἀποικίαν ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ, τὰς Εὐεσπερίδας, τὸ σημερινὸν Μπεγγάζι. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ 'Αρκεσίλα, κτίζοντες τὴν Βάρκαν, ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τῶν Κυρηναίων τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν Λίβυας· ὅτε δ' οἱ Κυρηναῖοι κατεδίωξαν τοὺς ἀποστάτας, οἱ Λίβυες, ὑποστηριζόμενοι πιθανῶς καὶ ὑπὸ τῶν Κυ-

ρηναίων, ἐνίκησαν αὐτούς. Ἑπτακισχίλιοι ὁπλῖται Κυρηναῖοι λέγονται πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ.

Ἡ ἀδελφικὴ ἔρις ἔφθασε μέχρι τῶν ἐσχάτων. Ὁ Ἀρκεσίλας ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Λεάρχου, ὅστις ἐκάλεσε τοὺς Αἰγυπτίους ὡς βοηθοὺς τῶν τυραννικῶν αὐτοῦ σχεδίων. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔπεσε, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς χήρας τοῦ Ἀρκεσίλα. Οὐδ' ἐτελείωσεν ἡ ἐμφύλιος ἔρις διὰ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ χωλοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρκεσίλα, Βάττου τοῦ Γ'. Τούτου βασιλεύοντος, οἱ Κυρηναῖοι θέλοντες νὰ ἐπανορθώσωσι διὰ ῥυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος τὴν πεσοῦσαν τῆς πόλεως ἀκμὴν, ἐκάλεσαν ἐκ τῆς ἀρκαδικῆς Μαντινείας διακεκριμένον πολίτην, τὸν Δημώνακτα, ὅςτις πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως τοὺς μὲν Κυρηναίους διῄρεσεν εἰς τρεῖς φυλὰς, περιώρισε δὲ τὰ δικαιώματα τῆς βασιλείας δοὺς εἰς τὸν δῆμον τὸ πλεῖστον τῆς προτέρας τῶν βασιλέων ἰσχύος. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Βάττου οὐδὲν ἄλλο ἦσαν πλέον ἢ οἱ πρῶτοι ἱερεῖς τῶν Κυρηναίων καὶ πρόεδροι τῆς νέας κυρηναϊκῆς δημοκρατίας. Ἀρκεσίλας ὁ Γ', τοῦ χωλοῦ Βάττου ὁ υἱὸς, κατώρθωσε μὲν νἀποκαταστήσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐν τῷ τυφλῷ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ζήλῳ οὐ μόνον αὐτὸς ἔτυχε τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἔγεινεν ἀφορμὴ νὰ κυριευθῶσιν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἅπασαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Κυρηναϊκῆς (512 π. Χ.). Βάττος ὁ Δ' καὶ Ἀρκεσίλας ὁ Δ' ὑπῆρξαν βασιλεῖς τῆς ὑποτεταγμένης Κυρήνης, ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας.

θ'

Ἡ Θρᾴκη, ὁ Πόντος, ἡ Μαιῶτις.

Μεταξὺ τοῦ θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Στρυμόνος ἐκτείνεται τρισχιδὴς χερσόνησος, ἀληθὲς κόσμημα τῆς σημερινῆς Μακεδονίας. Ἡ χερσόνησος αὕτη ἀνῆκε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς φῦλα βαρβάρων Θρᾳκῶν, λαοῦ συγγενοῦς πρὸς τοὺς Φρύγας καὶ Ἕλληνας, ἄλλοτε μὲν φίλου τῶν μουσῶν καὶ ἐξηυγενισμένου, ὅτε δ' οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν πλέοντες εἰς τὰς βορείας ταύτας ἀκτὰς, ἐχθροῦ πάσης εἰρηνικῆς ἀσχολίας, φιλοπότου καὶ ζῶντος ἐν πολυγαμίᾳ. Τὴν δ' ἐκ τῆς χερσονήσου ταύτης προέχουσαν ἀνατολικὴν γλῶσσαν, ἥτις ἀποκορυφοῦται εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος τὸν Ἄθω, κατεῖχον ἐξ ἀρχαίων χρόνων Πελασγοί. Τὸ σημερινὸν τῶν οἰκήσεων τῆς χερσονήσου ταύτης ὄνομα, τὰ Μαδεμοχώρια.

δεικνύει τὸν μεταλλικὸν πλοῦτον τῆς δασώδους χώρας. Οἱ ἀρχαῖοι καλοῦντες αὐτὴν Χαλκιδικὴν ὠνόμαζον σὺν τῇ χώρᾳ τοὺς Ἕλληνας αὐτῆς οἰκιστάς. Ἀληθῶς εἰς τοὺς Χαλκιδεῖς ἰδίως χρεωστεῖται ὁ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου αἰῶνος οἰκισμὸς τῆς χερσονήσου ταύτης, εἰ καί τινες τῶν τριάκοντα καὶ δύο ἑλληνικῶν πόλεων, αἵτινες ἦσαν ἐκτισμέναι κατὰ τὰς τρεῖς αὐτῆς γλώσσας, ἐλέγοντο ἀποικίαι τῶν Ἐρετριέων. Αἱ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς ἦσαν κυρίως γεωργικαί, αἱ δ' ἐπὶ τῆς ἀθωνικῆς χερσονήσου κείμεναι ἦσαν ἐκτισμέναι μεταξὺ βαρβάρων. Οὐδεμία αὐτῶν ἀπέκτησέ ποτε μεγάλην σημασίαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Μόνον δ' ἀπέβησαν ἄξιαι λόγου, ἰδίως ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ἡ Ὄλυνθος καὶ ἡ Ποτίδαια, τὸ κτίσμα τοῦ Περιάνδρου.

Μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Ἐρετριέων ἐν τῷ μεγάλῳ κατὰ τῶν Χαλκιδέων ἀγῶνι ἔκτισεν ἀποικίας ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἀκταῖς τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἡ Ἄνδρος. Τούτων ἦσαν ἡ Ἄκανθος καὶ τὰ Στάγειρα, ὧν τὸ ὄνομα ἐδόξασεν ὁ ἐν αὐτοῖς γεννηθεὶς Ἀριστοτέλης.

Πέραν δὲ τοῦ Στρυμόνος εἶχον ἐγκατασταθῆ ἤδη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ἄποικοι ἐκ Πάρου, οἵτινες κατέλαβον τὴν πλουσίαν εἰς μέταλλα νῆσον Θάσον καὶ τὰς ἀπέναντι παραλίας τῆς Θρᾴκης. Οἱ δεινοὶ ἀγῶνες τῶν ἀποίκων πρὸς τὸ θρᾳκικὸν φῦλον τῶν Σαΐων ἀφῆκαν ἀντηχήσεις ἐν τοῖς στίχοις τοῦ υἱοῦ τοῦ οἰκιστοῦ, τοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου, αὐτοῦ ἐκείνου, ὃν εἴδομεν ψάλλοντα τῆς ἰταλικῆς Σίριος τὰς φυσικὰς καλλονάς. Ὁ Ἀρχίλοχος ὑπῆρξε ποιητὴς μέγας, μετὰ τόλμης μεταχειρισθεὶς τὴν λύραν αὐτοῦ εἰς ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων καὶ ἀγώνων τοῦ βίου καὶ ἀλησμόνητος μείνας διὰ τὴν δριμύτητα τῶν στίχων αὐτοῦ καὶ τοὺς σκωπτικοὺς ἰάμβους, οὓς ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν οὐχ ἧττον ἄλλων ἀντιπάλων τῆς ἐμπαθοῦς αὐτοῦ ψυχῆς ὁ ἀτυχὴς ἔρως πρὸς τὴν Παρίαν Νεοβούλην. Ἔν τινι πρὸς τοὺς Θρᾷκας συμπλοκῇ ὁ ποιητὴς ἀπέβαλε τὴν ἀσπίδα, εὐχαριστημένος ὅτι διέσωσε τὴν ζωήν, ἐν ᾧ πολλοὶ τῶν συμπολιτῶν ἀπέθνησκον ἐν ταῖς κατὰ τῶν βαρβάρων μάχαις. Οὐχ ἧττον παρώρμα διὰ τῶν στίχων αὐτοῦ τοὺς Θασίους εἰς ὑπομονὴν καὶ ἐγκαρτέρησιν ἐν τοῖς ἀγῶσι. Καὶ ἀληθῶς, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ἐγκατέλειπε τὴν νῆσον καὶ ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου ἔμελλε νὰ εὕρῃ τὸν θάνατον ἔν τινι κατὰ τῶν γειτόνων Ναξίων ἀγῶνι, οἱ Θάσιοι κατὰ μικρὸν κατώρθωσαν νὰ κατισχύσωσι τῶν Θρᾳκῶν καὶ οὐ μόνον τῆς νήσου νὰ ἀναπτύξωσι τὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς ἀπέναντι στερεᾶς νὰ ἱδρύσωσι μονίμους ἀποικίας, αἵτινες ἔγειναν τὸ κέντρον τοῦ μετὰ

τῶν Θρᾳκῶν ἐμπορίου καὶ οἱ λιμένες ἐξ ὧν ἐξήγετο ὁ ἐκ τῶν χρυσωρυχείων τῆς Σκαπτῆς Ὕλης ἄφθονος χρυσός. Ἀπὸ τῶν μετάλλων τῆς Θάσου, τοῦ χρυσοῦ τῆς Σκαπτῆς Ὕλης, τῆς πλουσίας ξυλείας καὶ τῶν ἄλλων ἐκ τῆς Θρᾴκης ἐμπορευμάτων ἡ Θάσος ἦλθεν εἰς τοιαύτην ἀκμήν, ὥςτε εἶχεν ἐτήσιον περίσσευμα μέχρι τριακοσίων ταλάντων, ἤτοι δύο περίπου ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Γέννημα δὲ τῆς Θάσου ὑπῆρξεν εἷς τῶν μεγίστων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ ζωγράφος Πολύγνωτος.

Ἀπέναντι δὲ τῆς Θάσου παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Νέστου ᾤκισαν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος οἱ Κολοφώνιοι τὰ Ἄβδηρα· ἀλλ' οἱ ἐγχώριοι Θρᾷκες ἐξεδίωξαν τοὺς Ἕλληνας οἰκιστάς. Ὅτε δὲ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν, οἱ Τήιοι, ἐγκαταλιπόντες τὴν πατρίδα, ἐγκατέστησαν ἐν Ἀβδήροις, ἅτινα ἀνεδείχθησαν ὡς ἡ πατρὶς τοῦ φιλοσόφου Δημοκρίτου.

Περαιτέρω δὲ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἕβρου ἔκειτο ἡ Αἶνος, κτίσμα Αἰολέων ἐκ Μυτιλήνης καὶ Κύμης, πόλις ἥτις ἀπέκτησε πολὺν πλοῦτον διὰ τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου.

Ἀπὸ τῆς Θρᾴκης προβάλλει ἐντεῦθεν τῆς Προποντίδος στενὴ καὶ μακρὰ χερσόνησος, ἥτις περιρρέεται ἐκ δυσμῶν μὲν ὑπὸ τοῦ θρᾳκικοῦ πελάγους, ἐξ ἀνατολῶν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου. Κατὰ τὴν θρᾳκικὴν ταύτην χερσόνησον, ἣν κατεῖχε τὸ θρᾳκικὸν φῦλον τῶν Δολόγκων, ἤδη ἐνωρὶς εἶχον ἱδρυθῆ ἑλληνικαὶ πόλεις, ὁ Ἐλαιοῦς, ἡ Σηστός, ἡ Μάδυτος, ἡ Ἀλωπεκόννησος. Οἱ Δόλογκοι, ζῶντες ἐν μέρει ἀνεμεμιγμένοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων, εἶχον ἀποσυρθῆ κυρίως εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας· ἀλλ' ἀργότερον, πιεζόμενοι ὑπὸ γειτόνων ὁμοφύλων, ἐζήτησαν βοήθειαν ἐξ Ἑλλάδος, καὶ πειθόμενοι εἰς τοῦ δελφικοῦ μαντείου τὸν χρησμὸν παρέλαβον ἐξ Ἀθηνῶν ὡς ἀρχηγὸν τὸν Μιλτιάδην, τὸν θεῖον τοῦ Μαραθωνομάχου. Ὁ Μιλτιάδης συμπαραλαβὼν ἐκείνους τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἄλλων Ἀθηναίων ὅσοι δυσμενῶς ἔβλεπον τὴν τυραννίδα τοῦ Πεισιστράτου ἔφθασεν εἰς τὴν θρᾳκικὴν χερσόνησον τῷ 560 π. Χ. Κατέλαβε τὴν Καρδίαν, ἀποικίαν τῶν Μιλησίων καὶ Κλαζομενίων, κειμένην πρὸς βορρᾶν ἐν ταῖς δυτικαῖς ἀκταῖς τῆς χερσονήσου, ἔκτισεν ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τὴν Πακτύην, καί, συνδέσας τὰς δύο πόλεις διὰ τείχους, ἐξησφάλισεν οὕτω τὴν χερσόνησον ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀψινθίων, τῶν πολεμίων τῶν Δολόγκων. Ὁ τολμηρὸς Ἀθηναῖος εὐπατρίδης ταχέως εἵλκυσε τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν

ὑποταγὴν τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ οἰκούντων Ἑλλήνων καὶ Θρᾳκῶν καὶ τὸν φθόνον τῆς ἐν τῇ ἀπέναντι ἀσιατικῇ παραλίᾳ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὀλίγας ὥρας μακρὰν τῆς Ἀβύδου κειμένης, ἑλληνικῆς πόλεως Λαμψάκου, ἀποικίας τῶν Φωκαέων, ἱδρυθείσης κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος. Ἐν ᾧ λοιπὸν οἱ Πεισιστρατίδαι ἵδρυον ἐν Ἀθήναις τὴν τυραννίδα, οἱ Φιλαΐδαι ἐγίνοντο ἱδρυταὶ ἀκμαίας ἑλληνικῆς ἡγεμονίας ἐν τῇ Θρᾴκῃ.

Οὕτως ὁ εἰςπλέων εἰς τὸν Ἑλλήςποντον ἔβλεπεν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἑλληνικὰς πόλεις. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς κόσμος δὲν ἐπερατοῦτο ἐκεῖ. Αἱ ἀκταὶ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μετὰ τῶν θαυμασίων αὐτῶν εἵλκυσαν ἐνωρὶς τοὺς Ἕλληνας. Εἴδομεν τοὺς Μεγαρεῖς ἱδρύοντας τῷ μὲν 675 π. Χ. τὴν Καλχηδόνα ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν παραλίων τοῦ Βοσπόρου κατὰ τὸν εἰς τὸν Πόντον εἴςπλουν, τῷ δὲ 658 ἀπέναντι αὐτῆς ἐν θέσει μαγικῇ καὶ σπουδαιοτάτῃ τὸ Βυζάντιον, ὅπερ ἔμελλε νὰ γείνῃ μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἡ ἑστία καὶ τὸ κέντρον τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Καὶ αἱ μὲν ἀποικίαι αὗται ἔγειναν τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν θύννων τοῦ Πόντου, ἡ δὲ τῷ 600 π.Χ. κτισθεῖσα ἐντεῦθεν τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς μεγαρικὴ ἀποικία Σηλυμβρία ἀπέβη σπουδαία ἕδρα τοῦ θρᾳκικοῦ ἐμπορίου.

Τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Μεγαρέων ἐν τῇ Προποντίδι καὶ τῷ Βοσπόρῳ ἐζήλωσαν οἱ Σάμιοι, οἵτινες ᾤκισαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἀκτῇ τῆς Προποντίδος ἐντεῦθεν τῆς Σηλυμβρίας τὴν Πέρινθον, ἥτις, προοδεύσασα ταχέως, ἔγεινεν ἀντίπαλος τῶν Μεγαρέων ἐν τῷ θρᾳκικῷ ἐμπορίῳ, καὶ προεκάλεσεν ἕνεκα τοῦ ἐν ταῖς θρᾳκικαῖς παραλίαις ἀνταγωνισμοῦ περὶ τὸ 565 π.Χ. πόλεμον τῶν δύο μητροπόλεων, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνικήθησαν οἱ Μεγαρεῖς. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ οἱ Μιλήσιοι, οἵτινες ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὀγδόου αἰῶνος εἶχον ἀρχίσει διαπλέοντες χάριν ἐμπορίου τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Πόντον, ἔκτισαν ὡς σταθμὸν ναυτικὸν τὴν Κύζικον, ἐπὶ τοῦ στενοῦ πορθμοῦ δι' οὗ συνδέεται πρὸς τὴν ἤπειρον ἡ χερσόνησος ἣν ἐκάλουν Ἀρκτόνησον οἱ ἀρχαῖοι. Ὡς ἐν Περίνθῳ οὕτω καὶ ἐν Κυζίκῳ οἱ Ἴωνες ἄποικοι ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν ἐγχωρίων, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν ταῖς δύο ταύταις πόλεσι φυλῶν. Ἡ Κύζικος ἔγεινεν ὁ κυριώτατος σταθμὸς διὰ τὸ εἰς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Πόντον ἐμπόριον τῶν Μιλησίων, ἰδίως δ' ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ πλὴν τῆς Κυζίκου ἔκειντο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος καὶ

ἄλλαι μικρότεραι ἀποικίαι τῆς Μιλήτου. Οὕτως ἡ ἀσιατικὴ παραλία τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ ἦτο τρόπον τινὰ χώρα μιλησιακή, ἀποθήκη, φρουρὸς καὶ πρόσκοπος τοῦ μεγάλου μιλησιακοῦ ἐμπορίου, ὅπερ ἐχύθη ἀκατάσχετον εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ἀχανοῦς ἐκείνου Πόντου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ χωρήσῃ ὁλόκληρος ἡ ἠπειρῶτις καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάς, τοῦ Πόντου, τοῦ ὁποίου τὰ κύματα καὶ τοὺς κινδύνους χαρακτηρίζει τὸ νέον ὄνομα Μαύρη θάλασσα, ἀλλὰ τὸν ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι, ὡςεὶ θέλοντες νὰ μαλάξωσι τῶν θαλασσῶν αὐτοῦ τὴν ἀγριότητα καὶ τῶν ἀνέμων αὐτοῦ τὴν χειμέριον πνοήν, ὠνόμασαν Εὔξεινον.

Αἱ περὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον χῶραι εἶχον ἀμύθητον πλοῦτον, παρέχουσαι σὺν τοῖς ἄλλοις πλεῖστα προϊόντα, ὧν ἐστεροῦντο αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις. Ἐκ τῶν μυχῶν τῆς γῆς ἐξωρύσσοντο παντοειδῆ χρήσιμα μέταλλα καὶ ἄφθονος χρυσός. Ἐκ δασῶν ὑλομανούντων ἠδύναντο νὰ κόπτωσι παμπάλαια δένδρα, κατάλληλα πρὸς ναυπηγίαν. Ἐπὶ πεδιάδων ἀπεράντων ηὐξάνετο μέγας ὁ σῖτος. Νομαὶ παντοδαπαὶ ἔτρεφον ποίμνια ἀμέτρητα, ἀρίστας ἔχοντα τὰς δορὰς καὶ ἐξαίρετα τὰ ἔρια. Οἱ ἔμποροι ἠδύναντο νὰ λάβωσι φορτία ὁλόκληρα μέλιτος καὶ κηροῦ, πίσσης καὶ λίνου. Αἱ παλαμύδες, αἱ τὴν ἄνοιξιν κατ' ἀγέλας ἀναχωροῦσαι ἐκ τῶν ἑλῶν τῆς ἀζοφικῆς θαλάσσης καὶ καθ' ὁδὸν αὐξανόμεναι, ἐγίνοντο ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος μέχρι τοῦ Βοσπόρου ἀντικείμενον εὐρείας ἁλιείας, παρεχούσης μεγάλα κέρδη, καθότι οἱ ἰχθύες οὗτοι ταριχευόμενοι ἦσαν περιζήτητοι καθ' ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Συρίαν.

Τῶν παντοίων τούτων θησαυρῶν, οἵτινες πρὸ τῶν ἐμπορικωτάτων Μιλησίων ἐν μέρει εἶχον ἤδη ἑλκύσει τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Κᾶρας, οἱονεὶ φύλακες ἦσαν οἱ ποικίλοι ἐγχώριοι βάρβαροι λαοί, εἰς ὧν τὰς παραλίας ἐπεχείρησαν οἱ Μιλήσιοι νὰ ἱδρύσωσι τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν πόλεις. Ἡ ἱστορία τῆς κτίσεως τῆς Σινώπης ἐν ταῖς νοτίαις ἀκταῖς τοῦ Πόντου παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἅλυος πλησίον τῶν Τιβαρηνῶν, Μόσχων καὶ Χαλύβων, ἐν ταῖς χώραις τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἄφθονος χαλκός, σίδηρος καὶ ἄργυρος, δεικνύει ὡς ἐν παραδείγματι, ὅτι τὸ ἔργον τῶν Μιλησίων οὔτε ἄκοπον, οὔτε ἀκίνδυνον ἦτο. Οἱ Μιλήσιοι ᾤκισαν μὲν ἤδη τὴν Σινώπην περὶ τὸ 780 π. Χ., ἀλλ' ἡ πόλις δὲν ηὐδοκίμησε, καταστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ φύλου τῶν Κιμμερίων, καὶ οἱ Μιλήσιοι μόλις μετὰ ἑκατὸν τριάκοντα ἔτη ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκαθιδρυθῶσι πάλιν ὁριστικῶς ἐν Σινώπῃ. Τότε ἤνθησε πλέον ἡ ἀποικία διὰ τῆς ναυπηγίας, τῆς ἁλιείας τῶν καπνιστῶν ἰχθύων καὶ τῆς κατασκευῆς χαλυβδίνων

τεχνουργημάτων, καὶ ἠδυνήθη νὰ ἱδρύσῃ ἐν τῷ Πόντῳ ἄλλας ἀποικίας, ὧν κυριώταται ἀπέβησαν ἡ Κερασοῦς καὶ μάλιστα ἡ Τραπεζοῦς, εἰς ἣν ἐπεφυλάσσετο μετὰ τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἀκμὴν νὰ γείνῃ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἕδρα ἰδίας ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Μεταξὺ δὲ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἴστρου, ἤτοι τοῦ Δουνάβεως, κατὰ τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τοῦ Πόντου, ἐν χώραις κατοικουμέναις ὑπὸ λαῶν θρᾳκικῶν, ἵδρυσαν οἱ Μιλήσιοι ἀξιολόγους ἀποικίας, ὧν ἀκμαιοτάτη ὑπῆρξεν ἡ Ὀδησσὸς ἐν τῇ θέσει τῆς σημερινῆς Βάρνας.

Κατὰ τὰς βορείας παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Τανάϊδος, ἔζων οἱ Σκύθαι, λαὸς πολύφυλος ἰνδογερμανικῆς καταγωγῆς, ὃν οἱ Ἕλληνες ἔλεγον ἱππημολγὸν καὶ γαλακτοφάγον, ἤτοι τρεφόμενον ἀπὸ τοῦ γάλακτος τῶν φορβάδων καὶ τοῦ

ΣΚΥΘΑΙ ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

ἱππείου τυροῦ. Οἱ Σκύθαι ἦσαν νομάδες. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες διῆγον τὸν βίον ἐπὶ τῶν ἵππων, ἐφ' ὧν διέτρεχον τὰς ἐκτεταμένας χέρσους καὶ τὰ σιτοφόρα πεδία τῆς χώρας. Ἀντὶ οἴκων εἶχον σκηνὰς ἐκ κλάδων περιφερομένας δίκην ἁμαξῶν ἐπὶ τροχῶν. Ἐφόρουν ἐν τῇ κεφαλῇ κυρβασίας ἀπολῃγούσας εἰς ὀξὺ καὶ ἦσαν ἐνδεδυμένοι ἀναξυρίδας. Τὸ κυριώτατον αὐτῶν ὅπλον ἦτο τὸ τόξον, ὅπερ μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος ἐχειρίζοντο ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

Ὑπῆρξε συμπλήρωσις λαμπρὰ τοῦ ἐπιπόνου καὶ μεγάλου ἔργου τῶν Μιλησίων ἡ κτίσις ἀκμαίων πόλεων κατὰ τὰ παράλια ταῦτα τὰ οἰκούμενα ὑπὸ τῶν Σκυθῶν, οὓς ἠδυνήθησαν νὰ ἑλκύσωσι κατ' ὀλίγον οἱ ἄποικοι ὁτὲ μὲν διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὑπερισχύσεως, ὁτὲ δὲ συνθηκολογοῦντες μετὰ τῶν βαρβάρων καὶ παραλαμβάνοντες αὐτοὺς ὡς συνοίκους ἢ πληρόνοντες εἰς αὐτοὺς φόρους,

πάντοτε δὲ παρέχοντα εἰς αὐτοὺς πλούσια ἐκ τῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας ὀφέλη. Ἀληθῶς εὐτυχὴς καὶ πλουσία ὑπῆρξεν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἡ Ὀλβία, ἐκτισμένη κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὑπάνιος καὶ πλησίον τῶν στομάτων τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Βορυσθένους, ἀφ' οὗ ἔπειτα καὶ ἐκαλεῖτο. Ἡ Ὀλβία ἐχρεώστει τὸν πλοῦτον αὐτῆς εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν, ἅτινα μεγάλως ηὐδοκίμουν ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς χώρας. Κατὰ δὲ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῶν στομάτων τοῦ Βορυσθένους ἔκειτο ἡ σπουδαιοτάτη τῶν κατὰ τὰ παράλια ταῦτα μιλησιακῶν ἀποικιῶν, ὁ Τύρας, παρὰ τὸ σημερινὸν Ἄκκερμαν.

Πρὸς νότον τῆς χώρας ἣν διαρρέει ὁ Βορυσθένης ἀποσπᾶται πετρώδης χερσόνησος, ἣν κατῴκουν οἱ Ταῦροι, πιθανῶς οἱ τελευταῖοι ὑπολειφθέντες τῶν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν Σκολότων ἐκδιωχθέντων Κιμμερίων. Αἱ παραδόσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνέφερον,ὅτι ἐν ταῖς ἀξένοις ἐκείναις ἀκταῖς οἱ Ταῦροι ἐθυσίαζον τοὺς προςορμιζομένους ναυαγοὺς εἰς θεὰν παρθένον, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζον μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ χώρα εἶνε ἡ ταυρικὴ χερσόνησος τῶν ἀρχαίων, ἡ σημερινὴ Κριμαία.Ἐν τούτοις καὶ ἐκεῖ παρὰ τοῖς ξενοκτόνοις ἐκείνοις Ταύροις κατώρθωσαν οἱ Μιλήσιοι νὰ κτίσωσι κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς χερσονήσου, τὴν Θεοδοσίαν, καὶ περαιτέρω, ἐπὶ τοῦ στενοῦ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου τοῦ ἄγοντος εἰς τὴν ἀζοφικὴν θάλασσαν, τὸ Παντικάπαιον. Αἱ δύο δὲ αὗται πόλεις τῆς σιτοφόρου χώρας ἀπέβησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν σιτηρῶν σπουδαιόταται καὶ ἀκμαῖαι. Τὸν δὲ πλοῦτον αὐτῶν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἀναπτυχθεῖσαν κατὰ τὴν Κριμαίαν τέχνην μαρτυροῦσι τὰ ἐκ τῶν νεκροπόλεων τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου ἐξαγόμενα τεχνουργήματα, δεικνύοντα τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης μέχρι τῆς εἰσόδου τῆς ἀζοφικῆς θαλάσσης.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ Μεγαρεῖς, ἀντίπαλοι ὄντες τῶν Μιλησίων ἐν τῷ κατὰ τὸν Πόντον ἐμπορίῳ, ᾤκιζον ὀλίγον ἀπωτέρω τοῦ Θρᾳκικοῦ Βοσπόρου τὴν Ἡράκλειαν, ἥτις ἔγεινε πόλις πλουσία καὶ ἀκμαιοτάτη, ἱδρύσασα ἀξιολόγους ἀποικίας ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ἐπὶ τῆς Κριμαίας. Συγχρόνως δὲ οἱ Τήιοι, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἔκτιζον ἀπέναντι τοῦ Παντικαπαίου ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου τὴν πόλιν Φαναγόρειαν, ἥτις ἀπέβη ἓν τῶν μεγίστων τοῦ Πόντου ἐμπορείων.

Καταλαβόντες οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν τὸν Κιμμέριον Βόσπορον κατεῖχον τὰς πύλας τῆς ἀζοφικῆς θαλάσσης, ἥτις, βαθέως

εἰςχωροῦσα εἰς τὴν σκυθικὴν γῆν, ἐθεωρεῖτο παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπ
μακρὸν ὡς ὁ τὴν γῆν περιρρέων Ὠκεανός. Ἀπὸ τοῦ περιοικοῦντος σκυ
θικοῦ λαοῦ, τῶν Μαιωτῶν, ἐκάλεσαν οἱ Ἕλληνες τὴν μεγάλην ταύτη
λίμνην Μαιῶτιν. Οἱ Μιλήσιοι, οἵτινες εἶχον θαρρήσει νὰ καταστήσωσι
οἱονεὶ ἰδίαν αὐτῶν θάλασσαν τὸν δεινὸν Πόντον, ἐν ᾧ μόλις που εἶχ
ἀνταγωνιστὰς τοὺς Μεγαρεῖς, οἱ Μιλήσιοι, οἵτινες εἶχον ἴδει ἐν ταῖ
ἀκταῖς τοῦ Πόντου τέκνα τέκνων, ἀτρόμητοι προεχώρησαν καὶ εἰς τὸ
ἄξενον τῆς Μαιώτιδος κόλπον, καὶ ἔκτισαν κατὰ τὸν βαθύτατον αὐτ
μυχὸν τὴν Τάναϊν ἐν τῷ δέλτα τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Ἱδρύθη οὕτ
κτίσμα, ὅπερ κατέστη κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν σισυρῶν καὶ τῶν δι
λων τῆς Σκυθίας, ἀνταλλασσομένων πρὸς τὸν οἶνον καὶ τὰ ὑφάσμα
τῆς Ἰωνίας. Οὐδ' ὑπῆρξεν ἡ Τάναϊς ὁ τελευταῖος πρὸς βορρᾶν στ
θμὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ᾠκίσθησαν ἡ Ναύαρις καὶ ἡ Ἐξ
πολις, αἱ βορειόταται τῶν ἐν Σκυθίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἐν τῇ ἀ
ατικῇ Σαρματίᾳ, μακράν, πολὺ μακρὰν τῆς ἱσπανικῆς Μαινάκης, ὅ
ἐδύετο ὁ ἑλληνισμός. Οὕτω Φακαεῖς καὶ Μιλήσιοι εἶχον ἱδρύσει τὸ
ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Κοζάκων, τὸ δὲ πλησιέστατα τοῦ Γιβραλτὰρ τοὺς
τελευταίους σταθμοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ περὶ τοὺς χρόνους κ
οὓς αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μητροπόλεις ἐπάλαιον ἄπελπιν ἀγῶνα κ
τῶν στρατιῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ε′

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ

α′

Αἱ φυλαὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ὅτε κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς πρέσβυς τοῦ Μαρδονίου Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου, ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς, ὅπως παραστήσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοὺς κινδύνους τῶν ἀγώνων αὐτῶν, μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔσπευσαν νἀποτρέψωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Πέρσας ὑποταγῆς, εἶπον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σπαρτιατῶν τοὺς ἑξῆς ἀξιομνημονεύτους λόγους· «Τὸ μὲν νὰ φοβηθῶσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, εἶπον οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ ἡμεῖς ὑπακούσωμεν εἰς τὸν βάρβαρον ἦτο ὑποψία φυσικωτάτη εἰς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ δὲν ἠσχύνθητε νὰ φοβηθῆτε τόσον; Παρεγνωρίσατε τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων; Δὲν ἀνελογίσθητε, ὅτι οὔτε χρυσὸς ὑπάρχει οὐδαμοῦ τῆς γῆς τοσοῦτος, οὔτε χώρα οὕτως ἔξοχος τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφορίαν, ὥστε ἡμεῖς νὰ δεχθῶμεν ταῦτα καὶ νὰ θελήσωμεν μηδίσαντες νὰ καταδουλώσωμεν τὴν Ἑλλάδα; Πολλὰ καὶ μεγάλα εἶνε τὰ ἐμποδίζοντα ἡμᾶς νὰ πράξωμεν ταῦτα, καὶ ἂν ἠθέλομεν· πρῶτα μὲν καὶ μέγιστα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ οἰκήματα, πυρποληθέντα καὶ συγκεχωσμένα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς κατ' ἀνάγκην ὀφείλομεν νὰ ἐκδικήσωμεν μέχρις ἐσχάτων μᾶλλον ἢ νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τὸν ἐργάτην τῆς τοιαύτης καταστροφῆς· ἔπειτα δὲ ἐμποδίζει ἡμᾶς τὸ Ἑλληνικόν, ὂν ὅμαιμον καὶ ὁμόγλωσσον καὶ ἔχον ἱδρύματα κοινὰ καὶ θυσίας καὶ ἤθη ὁμότροπα. Τούτων προδόται νὰ γείνωσιν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ ἦτο ἔντιμον».

Ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις λόγοις περιλαμβάνεται τὸ πρόγραμμα τῶν Ἀθηναίων ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ συγχρόνως αἱ λέξεις αὗται χαρακτηρίζουσι ποῦ ἐνέκειτο ἡ ἑνότης τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Εἴδομεν, εὐθὺς ὡς ἐν τῷ μέσῳ τῶν νεφελῶν τοῦ πρώτου ἱστορικοῦ σκότους αἴρεται ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἡ αὐλαία τοῦ ἱστορικοῦ θεάτρου, τὰς φυλὰς διαμαχομένας πρὸς ἀλλήλας. Εἴδομεν ἐν τῇ προόδῳ τῶν αἰώνων τὰς ἑλληνίδας πόλεις ἱσταμένας ἐναντίον ἀλλήλων δίκην στρατοπέδων ἐχθρικῶν. Θὰ ἴδωμεν ἔτι θλιβερώτερον, σπαραξικάρδιον θέαμα. Τίς δὲν νομίζει, ὅτι ἡ βροτοκτόνος, ἡ πολύστονος Ἔρις ἦτο τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἡ κυριωτάτη θεά; Καὶ ὅμως τῶν Ἀθηναίων ἡ σθεναρὰ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἀγόρευσις ἐν ταῖς ὥραις κινδύνων ὑψίστων, οἱ πανηγυρικοὶ αὐτῶν λόγοι πρὸς τοὺς πρὶν καὶ ἔπειτα πολεμίους τῶν Ἀθηναίων δεικνύουσιν, ὅτι παρ' ὅλην τὴν εἰς φυλὰς διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων, παρ' ὅλας τὰς ἔριδας αἵτινες ἐχώριζον τὰς πόλεις καὶ τοὺς πολέμους οἵτινες διεσπάρασσον αὐτοὺς εἶχον οἱ Ἕλληνες τὴν συναίσθησιν τῆς κοινῆς καταγωγῆς, καὶ συνέδεεν αὐτοὺς ἐν ἐλλείψει ἑνότητος πολιτικῆς ἑνότης ἠθική, βάσιν ἔχουσα τὴν ταυτότητα τῆς γλώσσης, τὸ ὁμοειδὲς τῶν ἠθῶν, τὴν ὁμοιότητα τῆς θρησκείας καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέοντα κοινὰ ἱδρύματα, τὰ μαντεῖα, τὰς ἀμφικτυονίας, τοὺς ἀγῶνας. Ἐπὶ δὲ τῆς ἠθικῆς ταύτης ἑνότητος ἐστηρίζετο ἐν ταῖς ἡμέραις κοινῶν κινδύνων καὶ ἡ πολιτικὴ κοινοπραγία κατὰ κοινῶν ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ τῆς ἐξετάσεως τῶν στοιχείων ἅτινα παρεῖχον τὴν ἠθικὴν ἑνότητα καὶ ἐνίοτε παρεσκεύαζον τὴν πολιτικὴν ἕνωσιν τῶν Ἑλλήνων.

Ὡς εἴδομεν ἤδη, οἱ Ἕλληνες διηροῦντο εἰς τρεῖς κυρίως φυλάς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Ἴωνας καὶ τοὺς Αἰολεῖς. Αἱ τρεῖς αὗται φυλαὶ διεκρίνοντο οὐ μόνον διὰ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος.

Οἱ Δωριεῖς, ὄντες ἀρχῆθεν λαὸς ὀρεινός, καὶ ὅτε κατέβησαν ἐκ τῶν παλαιῶν αὐτῶν οἰκήσεων ἐν τῇ νοτίᾳ Μακεδονίᾳ καὶ κατόπιν ἐν τῇ ὀρεινῇ Δωρίδι εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν ἀποικιῶν ἐσκορπίσθησαν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, διετήρησάν τι τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ἁπλότητος καὶ τραχύτητος. Οἱ Δωριεῖς, διακρινόμενοι διὰ τὴν εἰς τὰ πάτρια ἐμμονὴν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, ἐμίσουν τὸν νεωτερισμὸν καὶ ἀπέφευγον τὰς ἔξωθεν ἐπιδράσεις, προβαίνοντες μέχρι ξενηλασίας. Ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν εἶχέ τι τὸ ἀρχέγονον καὶ νευρῶδες, τὸ εὐσταθὲς καὶ ἀμιγές, τὸ θετικὸν καὶ τεταγμένον. Ἐκ δὲ τῶν ἰδιοτήτων τούτων τῶν Δωριέων ἀπέρρεε τὸ φιλοπόλεμον αὐτῶν καὶ ἡ ἐν τοῖς πολέμοις εὐθαρσία, τὸ πρὸς τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἄρχοντας

σέβας, τὸ φιλόνομον, ἡ αὐστηρότης τῶν ἠθῶν, ἡ συντήρησις τοῦ πρακτικοῦ καὶ βιωφελοῦς, ἡ μετ' ἐπιμονῆς καὶ διὰ πάσης θυσίας ἐπιδίωξις τοῦ καιρίου καὶ ὠφελίμου. Ὁ χαρακτὴρ οὗτος τῆς δωρικῆς φυλῆς ἀπετυπώθη εἰς τὰ ἤθη, εἰς τὴν διάλεκτον, εἰς τὴν μουσικήν, εἰς τὴν τέχνην τῶν Δωριέων. Ἡ διάθεσις τῆς κόμης ἦτο ἁπλουστάτη, πολὺ ἀπέχουσα τῆς ἐξεζητημένης καὶ περιτέχνου τῶν παλαιῶν χρόνων κομμώσεως καὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἴωσι καὶ Ἀθηναίοις ἐν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις συνήθους. Οἱ ἄνδρες ἐφόρουν βραχὺ καὶ ἁπλοῦν τριβώνιον. Ἡ ἁπλότης τῶν Δωρίδων γυναικῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε αἱ Σπαρτιάτιδες παρθένοι ἦσαν ἐνδεδυμέναι σχιστοὺς χιτῶνας, ὧν αἱ πτέρυγες ἀνοιγόμεναι ἔφαινον γυμνοὺς τοὺς μηρούς, αἱ δ' ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐν ἀγῶνι δρόμου ἁμιλλώμεναι κόραι ἐφόρουν χιτῶνα καθήκοντα ὀλίγον κάτω τοῦ γόνατος καὶ ἔφαινον τὸν δεξιὸν ὦμον μέχρι τοῦ στήθους, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιβολῇ ἱδρύοντο ἐν τῇ ἱερᾷ Ἄλτει τὰ ἀγάλματα τῶν παρθένων ὅσαι ἐνίκων ἐν τοῖς Ἡραίοις. Ὡς δὲ τὰ ἤθη τῶν Δωριέων ἦσαν ἁπλοϊκὰ καὶ ἀρχαιοπρεπῆ, οὕτω καὶ ἡ διάλεκτος ἡ δωρική, ἐν ᾗ ἐπεκράτει ἐκ μὲν τῶν φωνηέντων τὸ μεγαλόφωνον α, ἐκ δὲ τῶν συμφώνων τὸ ρ, εἶχέ τι τὸ ἀρχαϊκόν, τραχὺ καὶ σκληρόν. Τοιαύτη δὲ οὖσα ἡ διάλεκτος συνεφώνει πληρέστατα πρὸς τὸν βαρὺν χαρακτῆρα τῶν Δωριέων, ὧν οἱ λόγοι ἦσαν ὀλίγοι καὶ προεφέροντο μετ' ἐμφάσεως καὶ βραδέως. Καὶ ἡ μουσικὴ δὲ τῶν Δωριέων διετήρει πατροπαράδοτον σεμνότητα, ἀξιοπρέπειαν καὶ αὐστηρίαν. Τὸ δὲ αὐστηρὸν τῆς τέχνης αὐτῶν ἐκδηλοῦται μάλιστα ἐν τῷ δωρίῳ ῥυθμῷ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Οἱ κίονες τοῦ δωρίου ναοῦ, ἔχοντες κιονόκρανον ἁπλούστατον καὶ στηριζόμενοι ἀμέσως ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἔν τε τοῖς μέτροις αὐτῶν καὶ ἐν τῷ ὅλῳ εἶχόν τι τὸ ῥωμαλέον, τὸ βαρύ, τὸ καθεστηκός, καὶ τοῦ ὅλου δὲ

ΚΟΜΜΩΣΙΣ ΔΩΡΙΕΩΣ ΕΦΗΒΟΥ
ΚΕΦΑΛΗ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΕΞ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

ΑΓΑΛΜΑ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΝΙΚΗΣΑΣΗΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΗΡΑΙΟΙΣ

ναοῦ τὰ μέρη ἦσαν οὕτως εἰργασμένα καὶ διατεταγμένα, ὥστε τὸ σύνολον ἐφαίνετο εὐπαγές, σοβαρόν, μεγαλοπρεπές.

Οὕτως ἡ δωρικὴ φυλὴ διεκρίνετο ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐκδηλώσεσι τοῦ βίου διὰ τὸ σύμμετρον αὐτῆς καὶ αὐστηρόν.

ΔΩΡΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὸν τῶν Δωριέων ἦτο ὁ χαρακτὴρ τῶν Ἰώνων. Πολυκίνητοι καὶ φιλαπόδημοι, φαιδροὶ καὶ χαρίεντες, ἀγαπῶντες τὸ νέον καὶ τὸ ξένον πρὸς οὐδὲν ἐπτοοῦντο, προσαρμόζοντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν σχέσιν, πρὸς πᾶσαν χώραν. Εὐκόλως δεχόμενοι τὰς ἔξωθεν ἐντυπώσεις, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ μεταβάλληται ἐκ βάθρων ὁ ἴδιος αὐτῶν χαρακτήρ, αἱ ἴδιαι αὐτῶν ἕξεις, ἠδυνήθησαν ἄνευ δυσχερειῶν ἀνυπερβλήτων νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἵτινες ἠκολούθουν αὐτοὺς εἰς τὰς ἀποικίας, καὶ πρὸς τοὺς βαρβάρους, πλησίον τῶν ὁποίων κατῴκησαν σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον. Τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἦτο ἔξυπνον, ἡ ἀντίληψις ταχεῖα, ἡ φαντασία γοργὴ καὶ εὐερέθιστος, ὁ χαρακτὴρ εὔκολος, εὔτροπος, ζωηρός, ἀποτυπούμενος εἰς τῆς μορφῆς αὐτῶν τὸ κάλλος καὶ εἰς τῶν ὀφθαλμῶν των τὴν λαμπηδόνα. Τοιαύτην ἔχοντες φύσιν κεκινημένην, εὔστροφον καὶ ἐν μέρει ἄστατον οἱ Ἴωνες ἀπετύπωσαν αὐτὴν εἰς πᾶν ὅ,τι ἰωνικόν. Παρ' αὐτοῖς ὁ πολιτικὸς βίος δὲν ἐδυνάστευε τοῦ ἰδιωτικοῦ, δὲν εἶχε τὸν δεσμευτικὸν ἐκεῖνον καὶ ἀπορροφητικὸν χαρακτῆρα ὁ ὁποῖος ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου ἐν ταῖς ἰωνικαῖς πολιτείαις ἦτο πολὺ μεγαλειτέρα ἢ ἐν ταῖς δωρικαῖς· ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἀνεπτύχθη καὶ ἐπεκράτησε παρ' αὐτοῖς ὡς συμφωνότερον πρὸς τὴν ἀβίαστον φύσιν τῆς ἰωνικῆς φυλῆς. Μὴ ὄντες ἀπόλεμοι μηδ' ἄνανδροι δὲν εἶχον ὅμως τὴν περὶ τὰ ὅπλα ἀσχολίαν ὡς τὴν μόνην αὐτῶν μέριμναν, ὡς τὸν μόνον σκοπὸν τοῦ βίου, τοῦθ' ὅπερ συνέβαινε παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν, ἰδίως δὲ τοῖς Σπαρτιάταις. Καὶ τὰ ἤθη δὲ τῶν Ἰώνων ἦσαν ἐλευθεριώτερα, ἁβρότερα, μᾶλλον ἀνειμένα. Τὰ ἐνδύματα αὐτῶν ἦσαν μακρά, πολύπτυχα καὶ πολυτελῆ. Ἐκ δὲ τῶν μακρῶν τούτων καὶ συρομένων ρορεμάτων ἐπωνομάζοντο ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων ποιητῶν *ἑλκεχίτωνες* καὶ *ἑλκεσίπε-*

πλοι. Τὰς κόμας ἔτρεφον μακρὰς καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνδρες, σφηκοῦντες τοὺς πλοχμοὺς τῶν ἀναδεδεμένων τριχῶν διὰ χρυσῶν τεττίγων. Ἐν συνόλῳ δὲ τὸ εἰς ἁβρότητα ἐπιρρεπὲς ἦθος τῶν Ἰώνων εὐκόλως ἐξώκειλεν, ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς μάλιστα οἰκήσεσι πλησίον τῶν θηλυπρεπῶν βαρβάρων εἰς πολυτέλειαν, μαλθακότητα καὶ τρυφήν. Εὕρισκον δ' εὐκόλως καὶ τὰ μέσα πρὸς τοιοῦτον βίον διὰ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἀσχολιῶν συμφώνων πρὸς τὸν εὐκίνητον καὶ φιλαπόδημον τῶν Ἰώνων χαρακτῆρα. Διὰ τῆς ποικίλης αὐτῶν καὶ ἀκαμάτου ἐνεργείας ποριζόμενοι μεγάλα κέρδη τὰ μὲν σώματα ἐστόλιζον ἁβρῶς, τὰς δὲ πόλεις αὐτῶν ἐκόσμουν ἐκλάμπρως, καὶ διῆγον ἐν αὐταῖς βίον φαιδρὸν ἐν ἀπολαύσει τοῦ χρυσοῦ ὃν ἐκέρδαινον καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν, ὧν οὗτος ἐγίνετο πατὴρ καὶ προστάτης. Ἐν ταῖς ἰωνικαῖς πόλεσιν ἐπεκράτει ἔκτακτος κίνησις καὶ ζωή, καὶ ἀντήχουν οἱ περίπατοι καὶ αἱ ἀγοραὶ καὶ αἱ λέσχαι ἐκ τῆς εὐγλωττίας καὶ ἀδολεσχίας τοῦ εὐομίλου καὶ λάλου τῶν Ἰώνων γένους. Πρὸς τὴν τοιαύτην δὲ τῶν Ἰώνων στωμυλίαν εὐηρμόστει ὁ χαρακτὴρ τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου. Ἡ Ἰάς, ὡς αὕτη ἐλέγετο, ἐν ᾗ ἐπλεόναζον τὰ φωνήεντα, ἥτις τὸ μακρὸν α τῶν Δωριέων ἀντικαθίστανε διὰ τοῦ η καὶ ἥτις ἀπέφευγε πᾶν τὸ τραχὺ καὶ ἁδρόν, διεκρίνετο διὰ τὸ καθαρὸν αὐτῆς καὶ ἐμμελές, τὸ εὐλύγιστον καὶ ἁρμονικόν, τὴν πλησμονὴν καὶ τὴν ταυτολογίαν. Οὖσα δ' ἐκ φύσεως χαρίεσσα καὶ στρωμύλη ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον καὶ ἐξωραΐσθη ὡς ὄργανον τῆς πλουσίας τῶν Ἰώνων φιλολογίας. Καὶ τὸ γένος δὲ τῆς ἰωνικῆς ἁρμονίας, ὃν τὸ κατ' ἀρχὰς αὐστηρὸν καὶ σκληρόν, ἐξετράπη ἔπειτο εἰς ἀνθηρὰν ἱλαρότητα καὶ γλυκεῖαν μαλακότητα, ἐπιτηδείαν εἴς τε τὰς χαρμονὰς φαιδρῶν συνελεύσεων καὶ εἰς τοὺς ὀλολυγμοὺς τῆς πενθίμου ὀδύνης. Ἡ αὐτὴ δὲ χάρις καὶ τρυφερότης, ἥτις ἐχαρακτήριζε τὰ σώματα καὶ τὴν περιβολήν, τὰ ἤθη καὶ τὰς ἕξεις, τὴν διάλεκτον καὶ τὴν μουσικήν, τὸν ὅλον ἐπὶ τέλους βίον τῶν Ἰώνων, διέπρεπε καὶ ἐν τοῖς καλλιτεχνήμασιν αὐτῶν. Ὁ ἰωνικὸς ναὸς δὲν ἐμποιεῖ ὡς ὁ δωρικὸς τὴν αἴσθησιν τοῦ ἑδραίου καὶ παγίου, τοῦ κραταιοῦ καὶ στιβαροῦ, ἀλλὰ διὰ τῶν θελγήτρων αὐτοῦ καὶ τῆς πλαστικῆς εὐμελείας νομίζεις ὅτι κινεῖται καὶ ὑψόνει τὸν θεατὴν εἰς αἰθέρια ὕψη. Ἐν ᾧ ὁ δωρικὸς κίων, ὅστις βαρὺς ἐπικαθήμενος ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου φαίνεται ὡσεὶ πιέζων αὐτόν,

ΙΩΝΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

ἐνθυμίζει στιβαρὸν ὁπλίτην τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα, ὁ ἐλαφρὸς Ἰω
κίων μὲ τὰς κομψὰς ἕλικας τοῦ κιονοκράνου, μὲ τὴν εὔγλυπτον
βάσιν, μὲ τὸ εὔμηκες καὶ ῥαδινὸν σῶμα ὁμοιάζει πρὸς τρυφεράν, ἐλα
καὶ εὔχαριν κόρην τῶν ἀκτῶν ἃς βρέχει τὸ γλαυκὸν κῦμα τῆς Ἰω

Οἱ δ' Αἰολεῖς, καίπερ ἐν πολλοῖς ὁμοιάζοντες πρὸς τοὺς Δωριεῖς, δὲν ἔχουσι τὸν βαρὺν καὶ σοβαρὸν τούτων χαρακτῆρα, ἀπέχοντες ἐπ' ἴσης τῆς τε δωρικῆς συνέσεως καὶ τῆς τῶν Ἰώνων ἀγχινοίας. Τὸ ὅλον αὐτῶν ἦθος ἦτο διάφορον καὶ τῆς εὐχάριτος θυμηδίας τῶν Ἰώνων καὶ τῆς ἀρρενωπῆς σωφροσύνης τῶν Δωριέων. Ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν ἦτο συνήθως ἀμβλὺς μέχρις ἀπαθείας καὶ ἀναίσθητος μέχρις ἀναλγησίας. Μετὰ τῆς τοιαύτης ὑποχαύνου φύσεως τῶν Αἰολέων συνεδυάζετο ἡ ἀκάθεκτος ὁρμὴ πρὸς τὰς καθ' ἡμέραν ἡδονάς, ἡ πολυφαγία καὶ φιλοποσία, ἡ σπουδὴ τῆς εὐζωίας καὶ ἡδυπαθείας, ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἱπποτροφίας καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν συμποσίων καὶ τῆς ἐν παντὶ τῷ βίῳ πολυτελείας, ἀπολαύσεις, ὧν τὰ μέσα παρεῖχεν εἰς τοὺς Αἰολεῖς ἡ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς ὑποβοηθουμένη ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἐπεδαψίλευσεν ἡ φύσις εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένας χώρας. Τὸ ὑπὸ τῶν στιγμιαίων ἐντυπώ
ἀγόμενον καὶ φερόμενον ἦθος τῶν Αἰολέων καθίστανε τὸν πολι
αὐτῶν βίον, ἐν ᾧ ἐπεκράτουν τὰ ἐν πλούτῳ καὶ ἀπολαύσει διαβι
γένη ἱπποτρόφων εὐπατριδῶν, παράφορον καὶ παταγώδη. Κυριευό
ὑπὸ τοῦ ἀμέσου καὶ ἀκαριαίου καὶ εἰς μόνον τὸ πρὸ ὀφθαλμῶν

ΤΑΝΑΓΡΑΙΑ ΚΟΡΗ

βλέποντες ἐφέροντο ἀκράτητοι εἰς ἐσωτερικὰς διαμάχας καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαρθῶσιν εἰς ὑψηλὰς γενικῆς φιλοπατρίας θυσίας οὐδ' ἐν αἷς ἡμέραις ἐκινδύνευεν ἡ Ἑλλὰς ὅλη. Ἐν γένει ὁ βίος τῶν Αἰολέων δὲν διεπνέετο ὑπὸ ὑψηλῶν διανοημάτων καὶ δὲν μετηρσιοῦτο ὑπὸ τῆς τάσεως πρὸς τὸ μέγα καὶ ἰδεῶδες. Ἐκ τῶν καλῶν τεχνῶν ἡ γλυπτικὴ δὲν ἤνθησε παρ' αὐτοῖς, καὶ μόνον ἡ κοροπλαστικὴ ἤκμασεν, ἰδίως κατὰ τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνους. Τὰ μικρὰ πήλινα εἰδώλια δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ ἄριστα καλλιτεχνήματα τῶν Αἰολέων. Αἱ δὲ παραστάσεις αὐτῶν εἶνε ἐνδεικτικώταται τοῦ χαρακτῆρος τῆς φυλῆς ταύτης. Σπανιώτερον ἔχουσι τὰ αἰολικὰ ταῦτα εἰδώλια ὑποθέσεις φανταστικὰς ἢ ἐκ τῶν μύθων καὶ τῆς ἱστορίας, συνήθως δ' ἐναπομενίζει ἡ περὶ αὐτὰς μικροτεχνία εἰς εἰκόνας ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου εἰλημμένας, μάλιστα δὲ κόρας καὶ νεανίας, καὶ εἰς σκηνὰς ἐκ τῶν κοινῶν καὶ καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων, οἷον κουρεῖς ἐν τῇ τελέσει τοῦ ἔργου των, πλανοδίους μαγείρους παρασκευάζοντας προχείρως ὄψα, παιδαγωγοὺς ἄγοντας παιδία. Εἶνε δὲ καὶ τοῦτο ἄξιον σημειώσεως, ὅτι, εἰ καὶ ἡ ἰδιάζουσα καλλιτεχνία τῶν Αἰολέων ὑπῆρξεν ἡ κατασκευὴ τῶν τοιούτων μικροτεχνημάτων, αἱ κυριώταται ἕδραι τῆς τοιαύτης καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς, ἡ βοιωτικὴ Τάναγρα καὶ ἡ ἐν Αἰολίδι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Κύμη, ἔκειντο ἀμφότεραι πλησιέστατα οἰκήσεων ἰωνικῶν καὶ ἐπέδρα ἐπ' αὐτὰς ἐν μέρει ὁ πολιτισμὸς τῶν ἰώνων. Ἐν δὲ τῇ τέχνῃ τοῦ λόγου οὐδαμῶς διεκρίθησαν οἱ Αἰολεῖς, οὔτε λογογράφους ἀναδείξαντες οὔτε φιλοσόφους. Οὐ μόνον ἡ φύσις

ΚΟΥΡΕΥΣ
ΤΑΝΑΓΡΙΚΟΝ ΕΙΔΩΛΙΟΝ

τῶν Αἰολέων ἦτο ἥκιστα ἁρμοδία πρὸς τὴν μακρὰν, ἤρεμον καὶ ἰδεώδη μελέτην τοῦ ἱστοριογράφου καὶ τοῦ φιλοσόφου, ἀλλὰ καὶ ἡ διάλεκτος ἡ αἰολικὴ, πλὴν τῆς Λέσβου, ὅπου ἀνεπτύχθη πως πλειότερον, ἔμεινε παρὰ τοῖς λοιποῖς Αἰολεῦσι πτωχὴ καὶ ἀκαλλὴς, κακόφωνος καὶ περιωρισμένη, ἀσχημάτιστος καὶ σκαιά. Μόνον δ' ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου ἤνθησε παρ' αὐτοῖς ἄνευ τινὸς καλλιεργείας καὶ οὕτως εἰπεῖν αὐτόματος ἡ λυρικὴ ποίησις, ὡς φυσικὴ ἔκρηξις καὶ ἀπόρροια τοῦ ὑπὸ στιγμιαίων ἰδιοτροπιῶν διασαλευομένου, ὑπὸ τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους καὶ τοῦ πολιτικοῦ μίσους ἀκαριαίως ἀναφλεγομένου χαρακτῆρος τῶν Αἰολέων. Τὸν αὐτὸν δὲ τύπον εἶχε καὶ ἡ μουσικὴ τῶν Αἰολέων, ἥτις ἐτράφη ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν θεῶν καὶ πανηγύρεσιν. Ἡ αἰολικὴ ἁρμονία, συνδυάζουσα τοὺς ἐνθουσιώδεις ἤχους τοῦ αὐλοῦ πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῶν ἐγχόρδων ὀργάνων, πολυκίνητος καὶ ἐξημμένη εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐκφράζῃ ἄριστα τὰ ζωηρὰ, κεκινημένα καὶ εὐμετάβολα αἰσθήματα τῆς ὑπὸ αἰφνιδίων πόθων καὶ σφοδρῶν παθῶν καταλαμβανομένης ἀκράτου αἰολικῆς ψυχῆς.

ΜΑΓΕΙΡΟΣ
ΤΑΝΑΓΡΙΚΟΝ ΕΙΔΩΛΙΟΝ

Τοιοῦτοι ἐν συνόλῳ οἱ χαρακτῆρες τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν. Αἱ ἀντιθέσεις αὐτῶν εἶνε ἐκ πρώτης ἀπόψεως μεγάλαι, ὡς εἰ εἴχομεν ἐνώπιον ἡμῶν διάφορα ἔθνη. Ἀλλ' ἀληθῶς εἰπεῖν Δωριεῖς, Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς δὲν ἔμειναν ἀποκεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, αἱ δὲ φυλετικαὶ ἀντιθέσεις ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἀντὶ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀπομονωτικοὶ φραγμοὶ, διὰ τῆς ἐπελθούσης ἀναμίξεως ὑπῆρξαν πολὺ μᾶλλον ὡσεὶ διάφοροι ἀποχρώσεις συντελοῦσαι εἰς ἀνάδειξιν τοῦ ζωγραφικοῦ συνόλου τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὡσεὶ διάφοροι τόνοι συνηχοῦντες εἰς μίαν καὶ ἑνιαίαν ἐξ αὐτῶν συναπαρτιζομένην θαυμαστὴν ἁρμονίαν. Ὡς ὁ δωρικὸς, ὁ ἰωνικὸς, ὁ αἰολικὸς χαρακτὴρ, οἷος δι' ὀλίγων ἀπετυπώθη ἀνωτέρω, δὲν εἶνε πάν-

τότε, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ φυλῇ περὶ ἧς πρόκειται, ὁ αὐτὸς, ἀναλλοίωτος καὶ ἐνιαῖος, ἀλλὰ ποικίλλει τὰ μέγιστα κατὰ τὰς χώρας καὶ τοὺς καιροὺς καὶ δύναται νὰ περιγραφῇ οἷος περιεγράφη τρόπον τινὰ ἐν γενικεύσει καὶ δι' ἀφαιρέσεως τῶν κατὰ μέρος διαφορῶν, οὕτω καὶ οἱ γενικευθέντες οὗτοι χαρακτῆρες τῶν φυλῶν καθόλου συναποτελοῦσιν ἕνα γενικώτερον τύπον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἱ διαφοραὶ τῶν φυλῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπέχουσι τὴν αὐτὴν θέσιν ἣν αἱ κατὰ τόπους ποικιλίαι ἐν τῷ χαρακτῆρι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Ὁ γενικώτερος δὲ οὗτος τύπος εἶνε ὁ καθολικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Θέλοντες δὲ νὰ καθορίσωμεν τὸν καθολικὸν τοῦτον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα δὲν πρέπει νἀποβλέψωμεν εἰς ῥητὰ πρόσωπα ἢ εἰς ὡρισμένας πόλεις, εἴς τινας μόνον τόπους ἢ εἰς μίαν τινὰ μόνον φυλήν, ἀλλ' ἐννοοῦμεν νὰ συνοψίσωμεν ἐν ἑνὶ τύπῳ τὰς ἰδιότητας ὅλων τῶν φυλῶν, τοὺς χαρακτῆρας ἁπασῶν τῶν πολιτειῶν. Ὅπως ἠδυνήθημεν νὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου καθόλου, ἐν ᾧ ὑπῆρχον τέσσαρες χωριστοὶ χαρακτῆρες τῆς Ἰάδος, ὅπως εἰκονίσαμεν τὴν φύσιν τῶν Δωριέων ὡς ἔχουσάν τι τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀληθινόν, ἐν ᾧ ἦλθε χρόνος καθ' ὃν ὑπῆρχον Σπαρτιᾶται μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἔχοντας τοιοῦτον δώριον χαρακτῆρα, ὡς ἐχαρακτηρίσαμεν ἐν τῷ συνόλῳ τὸ ἀτημέλητον τῆς αἰολικῆς διαλέκτου, εἰ καὶ διεκρίναμεν ῥητῶς τὸ μᾶλλον προοδεῦσαν λέσβιον ἰδίωμα, οὕτω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν συλλήβδην περὶ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, ὁποῖος παρουσιάζεται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ, ἀνεξαρτήτως τῶν διακρίσεων τῶν φυλετικῶν, μᾶλλον δὲ ὡς περὶ ἀθροίσματος καὶ ἀπαυγάσματος τῶν κατὰ μέρος φυλετικῶν ἰδιοτήτων. Τοῦ γενικοῦ δὲ τούτου χαρακτῆρος τῶν Ἑλλήνων ἱστορικὸν ἀντιπρόσωπον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν μάλιστα τὸν λαὸν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες συνεκέντρωσαν ἁπάσας τὰς κατὰ μέρος ἑλληνικὰς ἀρετὰς καὶ συνεκέρασαν ἐν μέτρῳ τὰς ἑλληνικὰς κακίας.

Οἱ Ἕλληνες, θεωρούμενοι ἐν τῷ συνόλῳ, ἦσαν λαὸς λεπτός, εὐαίσθητος, νοήμων, εὐφάντασπος· ὄντες ζωηροὶ καὶ ἀκαταπόνητοι καὶ πρὸς οὐδὲν τὸ ἐπιπροσθοῦν ἀποδειλιῶντες διεκρίθησαν ἐν ἁπάσαις ταῖς τέχναις τοῦ βίου· ἀλλὰ τὰ μάλιστα ἔθελγεν αὐτοὺς τὸ μέγα, τὸ εὐγενές, τὸ ὡραῖον. Ἡ συνένωσις τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἀρετῆς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὑπῆρξε δι' αὐτοὺς ἡ ἀνθρωπίνη τελειότης. Διὰ τοῦτο χαρακτὴρ τοῦ τελείου ἀνδρὸς ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ καλοκαγαθία. Ἡ αἴσθησις αὕτη τοῦ καλοῦ καὶ ἡ δημιουργία αὐτοῦ διαπνέει ὅλον αὐτῶν

τὸν βίον. Ἐνθουσιώδεις ὄντες ἐρασταὶ τοῦ συμμέτρου κάλλους ἐπεζήτησαν αὐτὸ πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν, ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος, ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἐν τῷ θανάτῳ, ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐν τῇ πόλει, ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ ἐν τοῖς εὐτελεστάτοις, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἑλληνικὸν κόσμον περιπνέει ἄρωμα ἀνθηρότητος ἀγήρω καὶ περιλάμπει αὐτὸν αἴγλη καλλονῆς ἀνεσπέρου. Πᾶσα δὲ δημιουργία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος διακρίνεται διὰ τὸν πλαστικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, τὴν δύναμιν τῆς ζωηρᾶς παραστάσεως, τὴν σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν τοῦ εἴδους, ἀφ' ἧς εἶνε ἀναπόσπαστον τὸ ἤρεμον, σύμμετρον καὶ σῶφρον, καὶ διὰ τοῦτο τὰ πλάσματα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης πληροῦσι τὴν ψυχὴν γαλήνης ἀρρήτου. Ἀλλ' ἡ εὐαίσθητος καὶ εὐερέθιστος, ἡ δριμεῖα καὶ ἐλαστικὴ φύσις τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ μήτηρ ἁπασῶν αὐτῶν τῶν ἀρετῶν, ἐγέννησε καὶ κακίας, αἵτινες δὲν δύνανται νἀποσιωπηθῶσιν. Ἡ εὐκολία ἣν εἶχον νὰ προςαρμόζωνται πρὸς πᾶσαν περιπέτειαν καὶ σχέσιν μετέπιπτε πολλάκις εἰς ἀστάθειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ κακοπιστίαν. Ἡ γόνιμος αὐτῶν φαντασία, εἰς ἣν χρεωστοῦμεν ἄριστα δημιουργήματα τῶν καλῶν τεχνῶν, παρῆγεν αὐτοὺς εἰς αὐταπάτην καὶ ψευδολογίαν. Ἡ ἐμπορικὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ βιοποριστικὴ δεξιότης παρεξετρέπετο εἰς ἰδιοτέλειαν, κερδομανίαν καὶ ἀπληστίαν, ἡ δὲ ἀγχίνοια αὐτῶν ἐξέπιπτεν εἰς πανουργίαν καὶ δολοπλοκίαν. Ἀλλ' ἡ μεγίστη τῶν Ἑλλήνων συμφορὰ ὑπῆρξεν ἡ ἔλλειψις πολιτικῆς ἑνότητος, ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τῆς φυσικῆς κατασκευῆς τῆς χώρας, ἥτις ἦτο κατατετμημένη εἰς πολλὰ μέρη, ἀπ' ἀλλήλων ἀποκεχωρισμένα. Φυλὴ πρὸς φυλήν, πόλις πρὸς πόλιν εὑρσκοντο ἐν ἀγῶνι, καὶ ἐχρειάζετο προφανὴς ἐκ τῶν ἔξωθεν κίνδυνος, ὅπως ἑνωθῶσι τὰ δι' ἠθικῶν μόνον δεσμῶν συνδεόμενα, ἀλλὰ πολιτικῶς διεσπασμένα μέλη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐνίοτε δὲ οὐδὲ τοῦτο κατωρθοῦτο καθ' ὁλοκληρίαν.

Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις ὁ καθολικὸς χαρακτὴρ τῶν Ἑλλήνων, οἷος ἀπετυπώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Διὰ τῆς ἀνακράσεως τῶν καθ' ἑκάστας ἰδιοτήτων τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, διὰ τῆς ἀναμίξεως ἣν ἐπέφερεν ἡ ἐν μικρᾷ σχετικῶς χώρᾳ γειτονία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ κατὰ μέγα μέρος συμβίωσις Ἑλλήνων ἐκ διαφόρων φυλῶν ἐν ταῖς ἀποικίαις, διὰ τῆς πλησιάσεως ἣν ἐγέννα ἡ κοινὴ καταγωγὴ καὶ διηυκόλυνον τὰ κέντρα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἑνότητος, διὰ τῆς ἐξισώσεως ἣν ἐπέβαλλον οἱ κοινοὶ κίνδυνοι ἐξωμαλύνοντο πολλαχῶς αἱ φυλετικαὶ διαφοραί. Οὕτω δὲ δύνανται νὰ γείνῃ λόγος περὶ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἑλληνικοῦ

ἔθνους ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν ᾧ ἐκ πρώτης ὄψεως παρουσιάζεται τὸ θέαμα διακεκριμένων φυλῶν, ἰδίων πόλεων, χωριστῶν ἑλληνικῶν κρατῶν, ἐχόντων ἴδια συμφέροντα, ἴδιον τρόπον τοῦ ζῆν καὶ πολλαχῶς πρὸς ἄλληλα διαμαχομένων. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁμαίμου καὶ ὁμογλώσσου, ἐν τῇ συναισθήσει τῆς πνευματικῆς συγγενείας, ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἠθικῆς συναφείας αἱ ἑλληνικαὶ φυλαὶ δὲν ἔμειναν ἀποκεχωρισμέναι καὶ οἱ βίοι αὐτῶν δὲν διεστάλησαν ἀπομεμονωμένοι ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' αἱ φυλαὶ διεσταυρώθησαν καὶ ἀνεκράθησαν ἀμοιβαίως, καὶ ὡς ἐν ἐθνικῇ λαμπαδηδρομίᾳ ἡ μὲν διεδέχθη καὶ συνεπλήρωσε

ΚΕΦΑΛΗ ΙΩΝΟΣ ΕΦΗΒΟΥ
ΕΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΚΟΜΜΩΣΕΙΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ἣν δέ. Ὁ Πίνδαρος, ὢν Βοιωτός, ἤτοι Αἰολεύς, ὕμνησεν Αἰολεῖς, Ἴω-

νας καὶ Δωριεῖς ἐν δωρίᾳ ἁρμονίᾳ καὶ διὰ δωρικῆς διαλέκτου. Οἱ ποιηταὶ τῶν Ἀθηναίων ἐνίσχυσαν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον διὰ σεμνῶν δωρικῶν τύπων, καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες αὐτῶν τὸν δωρικὸν ῥυθμὸν ἀπεδέχθησαν, ὅπως κτίσωσι τὰ μεγαλοπρεπέστατα τῶν ἀθηναϊκῶν ἱδρυμάτων. Ὁμοίως τὸ βραχὺ δωρικὸν τριβώνιον κατέστη κατ' ὀλίγον σύνηθες καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἑλκεσιχίτωνας Ἴωνας, καὶ ἡ ἀρχαιότροπος καὶ θηλυπρεπὴς κόμμωσις τῶν Ἰώνων ἔγεινε σὺν τῷ χρόνῳ ἁπλουστέρα. Οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον αἱ περὶ τὴν κόμμωσιν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν χαρακτηριστικαὶ τῶν φυλῶν διακρίσεις ἐξέλιπον κατὰ μέγα μέρος, τὰ διάφορα τοῦ βίου εἴδη ἀνεμίχθησαν, ἡ φιλολογία, ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη ἀπὸ φυλετικῶν ἔγειναν πανελλήνιοι, κοινὸν κτῆμα τοῦ ἔθνους. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πανελληνίων θεῶν, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν εἰς αὐτοὺς ἀφιερωμένων ἱδρυμάτων, ἐν τῇ πεποιθήσει ἣν εἰς ἅπαντας ἐνέπνεον τῶν κοινῶν θεῶν οἱ χρησμοί, ἐν τοῖς συνδέσμοις οὓς συνεκράτουν αἱ εἰς τοὺς κοινοὺς θεοὺς θυσίαι, ἐν τῇ ἁμίλλῃ καὶ τῇ χαρᾷ ἣν προεκάλουν οἱ εἰς τιμὴν αὐτῶν πανηγυριζόμενοι κοινοὶ ἀγῶνες, οἱονεὶ διελύοντο ὡς ὑπὸ θεϊκῆς χειρὸς ἀοράτου τὰ πάθη αἵτινα ἐχώριζον τὰς διαφόρους τάξεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως, οἱονεὶ ἐκρημνίζοντο τὰ τείχη ἅτινα περιέβαλλον τὰς πόλεις, οἱονεὶ κατέπιπτον οἱ φραγμοὶ οἵτινες διῄρουν τὰς φυλάς. Οἱ συνερχόμενοι ἐν Δελφοῖς ἢ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐξ ἁπάσης γωνίας τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἐλησμόνουν, ὅτι ἦσαν Ἴωνες ἢ Δωριεῖς, ὀρεινοὶ ἢ νησιῶται, εὐπατρίδαι ἢ ἄνδρες τοῦ δήμου, καί, σφίγγοντες ἐν ἱερᾷ ἐκεχειρίᾳ τὴν δεξιὰν ἀλλήλων, ἐνόουν, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. ᾐσθάνοντο ὅτι ἦσαν ἀδελφοί.

ϐ'

Τὰ μαντεῖα τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων εἶχέ τι τὸ ἀδέσμευτον καὶ ἐλεύθερον. Οἱ θεοὶ αὐτῶν ἦσαν ἀνθρωπόμορφοι καὶ ἀνθρωποειδεῖς, οἱ δὲ ἱερεῖς αὐτῶν δὲν ἦσαν διδάσκαλοι θεοκρατικῶν δογμάτων, δὲν ἀπετέλουν ἰδίαν κεχωρισμένην τάξιν, ἀλλ' ἦσαν πολῖται ἐν τῷ οἴκῳ τῶν ὁποίων εἶχεν οὕτως εἰπεῖν διατηρηθῆ ἀμεσωτέρα πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς θεοὺς σχέσις, ἀκριβεστέρα τῶν θυσιῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν νομίμων γνῶσις. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία εἶχεν οὕτως ἀβίαστον χαρακτῆρα, εἰς τοὺς θεοὺς ἀνέφερον οἱ Ἕλληνες πᾶσαν αὐτῶν ἰδιωτικὴν ἢ δημοσίαν πρᾶξιν, ἀπ' αὐτῶν ἀνέ-

μενον τὴν εὐόδωσιν παντὸς ἔργου, καὶ ἡ εἰς αὐτοὺς θυσία ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς ἐπίτευξιν τῆς θεϊκῆς εὐνοίας καὶ προηγεῖτο πάσης ἐπιχειρήσεως καὶ ἐργασίας. Ἡ δὲ φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀδυναμία, τὸ ἀβοήθητον αὐτοῦ ἐν ταῖς δυσκόλοις περιστάσεσι τοῦ βίου, ὅπερ ἐν ταῖς ἁπλουστέραις κοινωνίαις παρουσιάζετο ἀκόμη καταπληκτικώτερον, καὶ ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς φύσεως, ἥτις ἦτο ἐν ταῖς ἀρχεγόνοις κοινωνίαις πολὺ μεγαλειτέρα ἢ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἐνέπνεον εἰς τοὺς ἀρχαίους τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἔκτακτα φυσικὰ φαινόμενα, οἷον σεισμοί, ἐκλείψεις, λιμοί, ἀφορίαι, λοιμοὶ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἦσαν δείγματα τῆς θείας ὀργῆς, καὶ ἐγέννων ἐν αὐτοῖς τὴν ἀνάγκην νὰ τύχωσιν ἐν παντὶ ἔργῳ τῆς γνώμης τῶν θεῶν καὶ ὁδηγίας, ἵνα αἱ πράξεις αὐτῶν εἶνε ἀρεσταὶ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ μὴ προκαλῶσι τὴν ὀργὴν αὐτῶν. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνάγκης ἐγεννήθη ἡ μαντικὴ τῶν ἀρχαίων. Ἐξετάζοντες τὰ σπλάγχνα τῶν σφαγίων ἢ τὸν καπνὸν τοῦ κατὰ τὰς θυσίας καιομένου λιβανωτοῦ, μελετῶντες τὴν πτῆσιν τῶν οἰωνῶν ἢ τὰ διάφορα μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἐξηγοῦντες τὰ ὄνειρα ἐμάντευον τὰς θείας βουλήσεις καὶ ἀνεύρισκον τὰς ὑπὸ τῶν θεῶν παρεχομένας εἰς τοὺς ἀνθρώπους συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας. Ἡ πίστις εἰς τὴν μαντείαν ἐρριζώθη βαθέως ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ παλαιοῦ, καὶ ἤδη ἐν τοῖς ἡρωικοῖς χρόνοις βαίνουσι πολυτίμητοι παρὰ τοὺς ἥρωας οἱ μάντεις, παρὰ τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τὸν Ἀχιλλέα ὁ Κάλχας καὶ ὁ Τειρεσίας. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον, στηριζόμενοι εἰς τὰς ἀδυναμίας καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ πλήθους, προῆλθον εἰς τὸ μέσον θεοφόρητοι μάντεις καὶ χρησμολόγοι, λαμβάνοντες τὰς ἐμπνεύσεις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κέρδους μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῆς πίστεως εἰς τὰ θεϊκὰ σημεῖα. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἀγύρται καὶ ψευδομάντεις, καταφωρώμενοι, μόνον τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους καθ' ἑαυτῶν ἐπέσυρον, δὲν ἴσχυον ὅμως νὰ ἐξευτελίσωσι τὸ ἀξίωμα τῆς μαντικῆς.

Ἐπιφανέστατα δὲ κέντρα τῆς μαντικῆς ἦταν τὰ ἱερὰ θεῶν τινων, εἰς ἃ συρρέοντες οἱ Ἕλληνες ἐζήτουν νὰ μάθωσι τὴν θέλησιν τῶν θεῶν ἢ νὰ ἐρωτήσωσι τὴν γνώμην αὐτῶν. Τοιαῦτα μαντεῖα, ἐν οἷς ἡ θεϊκὴ βουλὴ ἐξεδηλοῦτο ἢ καθ' ὕπνους, τοῦ ζητοῦντος αὐτὴν ἐγκοιμωμένου ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ, ἢ διά τινων σημείων καὶ συμβόλων ἐξηγουμένων ὑπὸ τῶν ἱερέων ἢ διὰ χρησμῶν ἐκφερομένων διὰ τοῦ στόματος θεοπνεύστων καὶ ἱερῶν προφητῶν, ἦταν πολλὰ ἁπανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Τὸ ἀρχαιότατον ἁπάντων τούτων τῶν μαντείων ἦτο τὸ ἐν Δωδώνῃ. Ἐκεῖ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Τομάρου ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἠπείρου,

ὀλίγας ὥρας πρὸς νότον τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ τὴν γραφικὴν καὶ πολύυδρον κοιλάδα τῆς Τσαρακοβίστας, ἔκειτο ἐν μέσῳ τῶν χιονοσκεπῶν ὀρέων εἰς γῆν δυσχείμερον τὸ μαντεῖον τοῦ Νατου Διὸς καὶ τῆς Διώνης. Ἐκεῖ ἐσώζετο ἓν τῶν γηραιοτάτων καὶ σεβασμιωτάτων δένδρων τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἡ ἱερὰ δρῦς τοῦ μαντείου. Οἱ ἐρχόμενοι νὰ ἐρωτήσωσι τὸν θεόν, οἱ χρηστηριαζόμενοι, ἀνέμενον τὴν ἐκδήλωσιν τῆς θεϊκῆς βουλήσεως διὰ τοῦ ἤχου ὃν ἐποίουν κινούμενα τὰ φύλλα τῆς ἱερᾶς δρυός, διὰ τῆς πτήσεως ἱερῶν περιστερῶν, διὰ τοῦ ἤχου χαλκοῦ λέβητος καὶ δι᾽ ἄλλων τοιούτων συμβόλων, ἅτινα ἐξήγουν οἱ ἀνιπτόποδες καὶ χαμαὶ κοιμώμενοι ἱερεῖς τοῦ ναοῦ καὶ αἱ γηραιαὶ αὐτοῦ προφήτιδες, αἱ *πελειάδες*. Τὸ δωδωναῖον μαντεῖον ἔζησε μακρὸν βίον, ἐκλιπὸν μόνον μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, μεθ᾽ οὗ καὶ ἐγεννήθη. Μέχρις αὐτῶν τῶν χριστιανικῶν χρόνων τὸ μαντεῖον ἀπήντα ἐγγράφως εἰς τὰς ἐπὶ μολυβδίνων ἐλασμάτων γραφομένας ἐρωτήσεις τῶν χρηστηριαζομένων πόλεων καὶ ἰδιωτῶν. Καὶ ἄλλοτε μὲν ὠνόμαζε τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεάς, ὧν ἡ λατρεία ἔμελλε νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἐρωτῶντας, ἄλλοτε δὲ ὑπεδείκνυεν εἰς τὰς πόλεις τοὺς ὅρους ἀσφαλοῦς συμμαχίας, ἄλλοτε ἔδιδε τὰς ζητουμένας συμβουλὰς πρὸς προκοπὴν τοῦ ἐμπορίου ἢ τῆς κτηνοτροφίας τῶν μαντευομένων, καὶ ἐνίοτε εὑρίσκετο εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν νὰ ἀπαντᾷ εἰς σκανδαλώδεις ἐρωτήσεις περὶ κλοπιμαίων ἢ νὰ καθησυχάζῃ τὴν περὶ τῆς ἰδίας ἀμφιβόλου πατρότητος δυσπιστίαν μελλόντων πατέρων.

Μυστηριῶδες δὲ ἦτο τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου παρὰ τὴν Λεβάδειαν, κείμενον κατὰ τὸ ἄκρον τῆς σημερινῆς πόλεως πλησίον τῶν πηγῶν τῆς Ἑρκύνης ἐντὸς στενοῦ ἄντρου, εἰς ὃ κατήρχοντο οἱ θέλοντες νὰ λάβωσι χρησμούς. Πολλοὶ δὲ ἦσαν οἱ συρρέοντες καὶ εἰς τὸ ἐν τῇ Ὠρωπίᾳ Ἀμφιαράειον, κατὰ τὸ σημερινὸν Μαυροδείλεσι. Πρὸς τὸ μαντεῖον τοῦτο τοῦ Ἀμφιαράου καὶ τὸν ἐπιφανῆ αὐτοῦ ναὸν συνεδέοντο ἰαματικὰ λουτρά, ἐπίσημοι θυσίαι ἐπὶ μεγάλου βωμοῦ ἐκ πέντε μερῶν συγκειμένου καὶ εἰς πολλοὺς θεοὺς καὶ ἥρωας ἀφιερωμένου, θεάματα καὶ ἀγῶνες· ἐν δὲ τῇ περιοχῇ αὐτοῦ ἱδρύοντο τὰ ἀγάλματα ἐξόχων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ἀνεγράφοντο ἐπὶ στηλῶν λιθίνων ἐπίσημοι πράξεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὠρωποῦ. Οὕτω δὲ τὸ Ἀμφιαράειον ἦτο οὐ μόνον μαντεῖον καὶ θεραπευτήριον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἀρχεῖον τῆς πόλεως Ὠρωποῦ, ἥτις κειμένη κατὰ τὰ ὅρια τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας ὑπῆρξε καθ᾽ ὅλην σχεδὸν τὴν ἀρχαιότητα τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν. Οἱ προσερχόμενοι εἰς τὸ Ἀμφιαράειον

ὑπῆρχε συνήθεια νὰ θύωσι κριὸν καὶ νὰ κοιμῶνται ἐν τῷ ἱερῷ, ὑποστρωννύοντες τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ ἀναμένοντες καθ' ὕπνους τὴν δήλωσιν ὀνείρου. Ἡ τοιαύτη ὀνειρομαντεία δὲν ἦτο ἀσυνήθης παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἰδίως δ' ἐτελεῖτο ἡ ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐγκοίμησις τῶν ἀρρώστων, ἀπεκδεχομένων παρὰ τοῦ θεοῦ ὄνειρον δηλοῦν τὸν τρόπον τῆς ἰάσεως αὐτῶν. Ἐπισημότατον δὲ τῶν τοιούτων ἱερῶν ἦτο τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὅπου περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὰς ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ ἰαματικὰς πηγὰς ἦσαν ἱδρυμένοι ναοὶ ἄλλοι καὶ θολωτὰ οἰκοδομήματα καὶ στοαὶ καὶ στάδιον καὶ τὸ λαμπρὸν θέατρον τὸ κτισθὲν ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς ἀρχιτέκτονος Πολυκλείτου, ὅπερ διὰ τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ τὴν ἁρμονίαν συνεκίνησε καὶ αὐτὸν τὸν ψυχρὸν πρὸς τὰς καλλονὰς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἀρχαῖον περιηγητὴν Παυσανίαν, καὶ σῳζόμενον σήμερον ἐξεγείρει τὸν ἀνυπόκριτον θαυμασμὸν τῶν θεωμένων. Ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱεροῦ ἀνεγράφοντο ἐπὶ λιθίνων στηλῶν τὰ ἰάματα τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπὶ τῶν τοιούτων στηλῶν ἀναγινώσκομεν τὰς μαντείας καὶ θεραπείας, δι' ὧν ἐγίνοντο ὑγιεῖς καὶ ἄρτιοι οἱ ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος συρρέοντες ἀσθενεῖς. Γυναῖκες κύουσαι μακρὸν χρόνον, ἀσθενεῖς ἔχοντες ἀκρατῆ τὰ μέλη, ἄνδρες καὶ γυναῖκες στερούμενοι ὀφθαλμῶν καὶ ἔχοντες τὴν κόγχην κενήν, χωλοί, τυφλοί, ἑλμινθιῶντες, κεφαλαλγοῦντες, φθειριῶντες καὶ ἄλλοι ὑπὸ οἱουδήποτε κατεχόμενοι νοσήματος, ἐπανεύρισκον τὴν ποθητὴν ὑγίειαν δι' ἐγχύσεως ἢ πόσεως φαρμάκων, διὰ χρισμάτων, διὰ λουτρῶν, διὰ μακρᾶς ἐνίοτε διαίτης, θεραπειῶν παραγγελλομένων εἰς τὸν ἀσθενοῦντα ἐν ὀπτασίαις ἐξηγουμέναις ὑπὸ τῶν ἱερέων. Τὰ τοιαῦτα φέρουσιν ἀκουσίως εἰς τὴν μνήμην τὰ ἐκτάκτως διατυμπανιζόμενα περὶ τῶν θαυμάτων τῆς Παναγίας τῆς Τήνου. Βέβαιον δὲ εἶνε, ὅτι οἱ ἱερεῖς τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἰαμάτων, τῶν μακρῶν παρατηρήσεων καὶ τῆς μεγάλης συρροῆς τῶν ἀσθενούντων εἶχον ἀποκτήσει ἀξίαν λόγου πεῖραν, μεγάλως συντελοῦσαν οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς θεραπείας τῶν προσερχομένων ἀρρώστων καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἱεροῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐν γένει πρόοδον τῆς θεραπευτικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Ἀλλὰ τὰ κυριώτατα καὶ πλεῖστα ἑλληνικὰ μαντεῖα ἦσαν τὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ θεοῦ τοῦ φωτὸς τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος καὶ τὰ πάντα εἰδότος. Τοιαῦτα μαντεῖα τοῦ χρησμοδότου θεοῦ εὑρίσκοντο ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπιφανῆ ἐκ τούτων ἦσαν τὸ ἐν Ἀκραιφίᾳ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοῦ ὄρους Πτῴου χρηστήριον, τὸ ἐν Κλάρῳ παρὰ τὴν Κολοφῶνα τῆς

Ἰωνίας καὶ τὸ Διδυμαῖον ἐν Βραγχίδαις παρὰ τὴν Μίλητον. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντα ταῦτα καὶ τἆλλα ὅμοια μαντεῖα εἶχον ἀποκτήσει μεγάλην φήμην οὐ μόνον πααὰ τοῖς περιοίκοις, ἀλλὰ καὶ παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν, ἐδίδετο ἀφορμὴ ὅπως ἐν αὐτοῖς καὶ ἐν τοῖς μετ' αὐτῶν συνδεομένοις θεάμασι καὶ ἀγῶσιν ἔρχονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ Ἕλληνες ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἀναπτύσσηται ἡ ἰδέα τῆς κοινῆς ἐθνότητος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ταυτότητος τῆς γλώσσης καὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν ἠθῶν. Ἀλλ' ὡς τοιοῦτο κέντρον ἐχρησίμευε κυρίως τὸ ἐπισημότατον τῶν ἑλληνικῶν μαντείων· ἦτο δὲ τοῦτο τὸ ἐν Δελφοῖς.

ΟΙ ΔΕΛΦΟΙ ΚΑΙ Ο ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ κάτωθεν τῶν εἰς μέγα ὕψος ἀνερχομένων ἀποτόμων Φαιδριάδων πετρῶν ῥέει ὁ Πλειστὸς ἐν συναγκείᾳ ἐχούσῃ τι τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ μυστηριῶδες. Τρεῖς εὔυδροι πηγαὶ ἀναβλύζουσιν ἐκ τῶν βράχων· ἀπὸ τῆς σχισμάδος ἥτις διαχωρίζει τὰς Φαιδριάδας προεκχέονται τὰ ὕδατα τῆς Κασταλίας. Ἀέρια ἀνεδίδοντο ἐκ ῥωγμῶν τοῦ τιτανώδους ἐδάφους. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ χώρῳ τῶν Δελφῶν, ὅπου

Η ΚΑΣΤΑΛΙΑ

ποτὲ ἐλατρεύοντο χθόνιοι θεοὶ καὶ ὅπου ἔπειτα ἐλέγετο ὁ Ἀπόλλων φονεύσας τὸν κακὸν δράκοντα, ἐξεδήλου εἰς τοὺς ἐρωτῶντας ἡ Πυθία τὴν θέλησιν καὶ γνώμην τοῦ θεοῦ, τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἔπειτα δὲ καθ' ἁπάσας τὰς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ὅσαι δὲν ἦσαν ἀποφράδες. Οἱ εἰς τὸ μαντεῖον μεταβαίνοντες, παρασκευαζόμενοι ἐπί τινας ἡμέρας διὰ καταλλήλων καθαρμῶν, προεχώρουν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μαντείας πρὸς τὸ ἄδυτον τοῦ θεοῦ, ἐστεφανωμένοι διὰ δάφνης. Ἐκεῖ ἡ Πυθία, καὶ αὐτὴ κεκαθαρμένη διὰ λουτρῶν καὶ νηστείας, ἀνέβαινε τὸν ἱερὸν τρίπουν, μασῶσα ναρκωτικὰ φύλλα δάφνης. Ὅτε δὲ οἱ ἐκ τοῦ χάσματος τῆς γῆς, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ἦτο ἐστημένος ὁ ἱερὸς τρίπους, ἀνερχόμενοι ἀτμοὶ ἔφερον αὐτὴν εἰς ἔκστασιν καὶ παραζάλην, οἱ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐξερχόμενοι ἀσαφεῖς ὡςτὸ πλεῖστον φθόγγοι ἡρμηνεύοντο ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ πλησίον παρισταμένου *προφήτου* καὶ ἀναγραφόμενοι ἐμμέτρως παρεδίδοντο εἰς τοὺς χρηστηριαζομένους. Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ἔχουσα σχεδὸν πάντοτέ τι τὸ ἀβέβαιον καὶ δίσημον, ἦτο ὁ χρησμὸς τοῦ θεοῦ.

Τὸ δελφικὸν μαντεῖον ἦτο πλειότερον παντὸς ἄλλου πανελλήνιον. Τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ σημασίαν ἄριστα καταδεικνύει τὸ ἀρχαῖον νόμιμον τοῦ νὰ μὴ χρηστηριάζωνται οἱ Ἕλληνες ἔχοντες τὸν σκοπὸν νὰ πολεμήσωσι καθ' Ἑλλήνων. Καὶ δὲν ἀπεπειράθη μὲν οὐδὲ ἠδυνήθη τὸ δελφικὸν μαντεῖον νὰ ἱδρύσῃ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν διαμαχομένων ἑλληνίδων πόλεων οὐδὲ νὰ ἑνώσῃ τοὺς Ἕλληνας, οὐδ' ὑπάρχουσι περιστάσεις καθ' ἃς νὰ ἐτέθη εἰς αὐτὸ ὑπὸ πολεμίων ἑλληνικῶν πόλεων διαιτησία πρὸς λύσιν τῶν διαφορῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα εἶνε μεγάλη ἡ ἐπίδρασις ἣν ἐξήσκησε τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα γενόμενον σπουδαῖον κέντρον τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀνήκοντες εἰς ἐπιφανῆ τῶν Δελφῶν γένη, διὰ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων σχέσεων, ἃς εἶχον ἁπανταχοῦ ὅπου κατῴκουν Ἕλληνες, διὰ τῆς συρροῆς καὶ ποικιλίας τῶν ζητημάτων ὧν ἡ λύσις ἀνετίθετο εἰς τὸν θεόν, εἶχον ἀποκτήσει μεγάλην πεῖραν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων καὶ τοῦ κόσμου καὶ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ἐν ταῖς ἑλληνίσι πόλεσι συμβαινόντων, καὶ ἠδύναντο νὰ δώσωσιν ἀρίστας συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας πρὸς εὐόδωσιν τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἐπιχειρήσεων, περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἠδύναντο νὰ ἐκλίπωσιν αἱ διχάζουσαι τὰς πόλεις ἔριδες, περὶ τῶν καταλληλοτάτων πρὸς ἀποικισμὸν χωρῶν καὶ τῶν μέσων τῆς προκοπῆς τῶν νέων ἱδρυμάτων, περὶ παντὸς τέλος ζητήματος δι' ὃ ἠρώτων πόλεις ἢ ἰδιῶται τὴν γνώμην τοῦ μαντείου.

Ἐν πρώτοις μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ σημασία τοῦ χρηστηρίου κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν ἀποικιῶν. Ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων διὰ τῶν χρησμῶν αὐτοῦ πολλαχῶς ὡδήγησε τοὺς ἀποικοῦντας, καὶ εἰς τὴν πεῖραν καὶ πρᾶξιν τῶν ἱερέων αὐτοῦ χρεωστεῖται ἡ εὐδοκίμησις πολλῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Γνωρίζοντες ἤδη τὴν ὑψίστην σπουδαιότητα ἣν ἔσχον αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν ἐν γένει προκοπὴν καὶ διάδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐννοοῦμεν τὴν πανελλήνιον ἀξίαν τοῦ δελφικοῦ μαντείου τοῦ προκαλέσαντος τὴν ἵδρυσιν πολλῶν ἀποικιῶν καὶ πολλάκις κανονίσαντος τὰ κατ' αὐτάς. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τὴν νομοθεσίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἐπίδρασις τοῦ δελφικοῦ μαντείου ἦτο ἀξία λόγου. Καὶ τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Ζαλεύκου καὶ τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κλεισθένους καὶ τοῦ νομοθέτου τῶν Κυρηναίων Δημώνακτος οἱ νόμοι ἔλαβον τὴν ἱερὰν σφραγῖδα τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἢ ἐπιστεύοντο τοὐλάχιστον ὡς λαβόντες παρὰ τοῦ θεοῦ ἀκλόνητον κῦρος. Μεγάλως δ' ἐξημερώσε τὰ ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ὑπεγλύκανε τὴν κρατοῦσαν ἀγριότητα περὶ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ φόνου ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων διὰ τῶν ἐκ τοῦ μαντείου αὐτοῦ ἀπορρευσασῶν διατάξεων περὶ φονικῶν δικῶν καὶ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ χρησμοδοτουμένων καθαρμῶν πρὸς ἐξαγνισμὸν ἀπὸ ἀκουσίου φόνου. Ἀλλὰ καὶ οἱονεὶ ἐπόπτης τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ δελφικὸς Ἀπόλλων. Ἰδίως δ' ἀνεφέρετο ἡ ἐποπτεία αὕτη εἰς τὰ τῆς λατρείας, εἰς τὸν κανονισμὸν τοῦ χρόνου τῶν θυσιῶν, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν νέων λατρειῶν. Ἐκ δὲ τῆς κανονικῆς τελέσεως τῶν θυσιῶν καὶ τῆς ἐν τῇ λατρείᾳ τάξεως ἐξεπήγασε κατ' ὀλίγον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἱερέων τοῦ δελφικοῦ Ἀπόλλωνος ὁ τακτικώτερος ὑπὸ θρησκευτικὸν τύπον εἰς μῆνας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφιερωμένους εἰς θεούς, καταμερισμὸς τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἄλλως ἦσαν δεδεσμευμένοι ὑπὸ τῶν κατὰ φυσικὰς ἐποχὰς διαιρέσεων τοῦ χρόνου, καὶ εἰσήχθη γενικωτέρα τις τῶν χρόνων κατὰ μεγαλειτέρους κύκλους διάταξις καὶ τακτοποίησις τῶν χρονολογικῶν περιόδων διὰ προσθήκης μηνῶν ἐμβολίμων. Τοιοῦτο δὲ κῦρος ἀποκτῆσαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔγεινε γνωστὸν οὐ μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἁπαξάπαντας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ξένας χώρας, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας ἔσπευδον νὰ ἐρωτήσωσι τὴν γνώμην τοῦ θεοῦ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτοῦ ἐφιλοξενοῦντο μετὰ τῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῆς Δύσεως δώρων τὰ πλούσια ἀναθήματα τῶν βασιλέων τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας.

Οὕτω τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς ἐπικαίρους

προφητείας καὶ συμβουλάς, διδομένας εἰς τοὺς ἰδιώτας καὶ τὰς πόλεις, ὅτε ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσωσί τι δεόμενον τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ὁδηγίας, ἀλλ' ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἑνότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ θεὸς τῶν Δελφῶν, ἀπαιτῶν παρὰ τῶν προσερχομένων εἰς τὸ μαντεῖον αὐτοῦ ἁγνότητα χειρῶν καὶ διανοίας καὶ συνοψίζων τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα εἰς τὸ *γνῶθι σαυτόν*, ὅπερ χρυσοῖς γράμμασιν ἦτο ἀναγεγραμμένον ἐπὶ τῶν προπυλαίων τοῦ ναοῦ, ἐγίνετο διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς. Αὐτός, δυσμενῶς βλέπων προσερχομένους τοὺς Ἕλληνας τρέφοντας σχέδια πολέμου κατὰ τῶν ὁμοφύλων, ἐδίδασκε τὴν ὁμόνοιαν. Αὐτός, ἀναγνωρίζων τοὺς σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἐδείκνυε τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὴν πρακτικὴν σοφίαν σεβασμόν. Αὐτός, γινόμενος ἀρχηγέτης τῶν ἀποικούντων, καθαγιάζων τὰς νομοθεσίας τῶν πόλεων, ἐποπτεύων τὴν θρησκείαν αὐτῶν, κανονίζων τὸ ἡμερολόγιόν των, διατηρῶν ἐν πολλαῖς πόλεσιν ἱεροὺς ἀπεσταλμένους, ἐπιτηρητὰς τῶν θρησκευτικῶν νομίμων καὶ ἐξηγητὰς τοῦ ἱεροῦ δικαίου, ὡς ἡ παπικὴ αὐλὴ ἐκπέμπει ἀντιπροσώπους τοῦ Βατικανοῦ, μετεβίβαζεν εἰς τοὺς Ἕλληνας κοινὸν πολιτισμὸν καὶ κοινὴν ἠθικήν, συνέδεεν αὐτοὺς ὡς ὑπὸ μίαν στέγην καὶ ἥνωνεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἑνὶ δεσμῷ.

Δικαίως λοιπὸν τὸ δελφικὸν μαντεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον οὕτως εἰπεῖν συνεκεντροῦτο καὶ ἐξ οὗ ἐν μέρει ἀπέρρεεν ὅλος ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων, ἐθεωρεῖτο καὶ ὠνομάζετο κοινὴ ἑστία τῆς Ἑλλάδος, τρόπον τινὰ ὡς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχεῖον ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας μετὰ τῆς ἀρχηγίας τῆς πίστεως συνέδεε καὶ συνεκράτει, καίπερ ἐλλείποντος κοινοῦ πολιτικοῦ κέντρου, τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ καεὶς ναὸς τοῦ δελφικοῦ Ἀπόλλωνος ἔμελλε νὰ κτισθῇ ἐκ νέου, συνέρρεεν ἁπανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος τὸ χρῆμα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἠδυνήθησαν νἀναλάβωσι τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ μετ' ἀληθῶς βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας οἱ Ἀθηναῖοι Ἀλκμαιωνίδαι. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐν Πλαταιαῖς ἐνικήθησαν τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμόντων Περσῶν, εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν ἐδωρήθη ὡς ἀνάθημα τῶν Ἑλλήνων ὁ τρίπους ἐφ' οὗ ἐπεγράφησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ὅσαι, συγκαταβαλοῦσαι τὸν Πέρσην, ἵδρυσαν οὐκ ἄνευ συμβουλῆς τοῦ δελφικοῦ Ἀπόλλωνος τὴν πανελλήνιον ἑορτὴν Διὸς τοῦ Ἐλευθερίου.

γ΄

Αἱ ἀμφικτυονίαι.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων εἶχε μεγάλην ἑνωτικὴν δύναμιν. Τρανοτάτη τούτου μαρτυρία εἶνε αἱ ἀμφικτυονίαι, αἵτινες ἀρκετὰ ἐνωρὶς παρουσιάζονται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Φυλετικὴ συγγένεια, κοινὰ κοινωνικὰ, ἐμπορικὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα συνέδεον πολλάκις γείτονας λαούς· ἀλλ᾽ἐν τούτοις οἱ τοιοῦτοι σύνδεσμοι εἶχον χαρακτῆρα συνενώσεως θρησκευτικῆς. Ἡ ἀνάγκη τῆς κοινωνικῆς ἐπιμιξίας καὶ συνεργασίας, τὸ ἀνθρώπινον συμφέρον προςελάμβανον τὸν τύπον κοινῆς λατρείας, κατέφευγον ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς οὐδετέρας θεότητος. Εἴδομεν ἤδη τὸν ἐν Καλαυρίᾳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸ ἐν Ἄργει ἱερὸν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος ὡς ἕδρας τοιαύτης τινὸς ἀμφικτυονίας. Ἡ Δῆλος, τὸ Τριόπιον παρὰ τὴν Κνίδον, τὸ Πανιώνιον ἐν Μυκάλῃ ὑπῆρξαν ὅμοια κέντρα. Ἀλλ᾽ ἡ ἐπιφανεστάτη ἑλληνικὴ ἀμφικτυονία ἦτο ἡ δελφικὴ ἢ πυθική.

Ἤδη πρὸ τῶν χρόνων τῆς καθόδου τῶν Δωριέων οἱ περὶ τὴν Οἴτην κατοικοῦντες λαοὶ συνήρχοντο ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀσωποῦ παρὰ τὸ χωρίον Ἀνθήλην πλησίον τῶν Πυλῶν ἢ Θερμοπυλῶν, ὅπως τελέσωσιν εἰς τὴν Δήμητρα ἑορτὴν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῷ θερισμῷ. Ἐν ᾧ δὲ τὰ πλήθη παρεδίδοντο εἰς τὰς φαιδρὰς τῆς κοινῆς ἑορτῆς ἀπολαύσεις, οἱ ἀντιπρόσωποι τούτων τῶν *ἀμφικτιόνων*, ἤτοι περιοίκων λαῶν, συνεσκέπτοντο περὶ τῶν κοινῶν αὐτῶν ὑποθέσεων καὶ ἐβουλεύοντο περὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐπιμιξίας καὶ κοινοπραγίας, ἀναγκαιοτάτων εἴπερ ποτὲ ἐν χρόνοις καθ᾽ οὓς ἐπεκράτει ἀκόμη πολλὴ ἀγροικία καὶ βαρβαρότης. Οὕτως ἐτέθησαν μεταξὺ τῶν μετεχόντων τοῦ συνεδρίου ἐκείνου αἱ πρῶται βάσεις διεθνοῦς τινος δικαίου, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Τὸ συνέδριον δὲ τοῦτο ἐθεωρήθη σὺν τῷ χρόνῳ ἱδρυθὲν ὑπὸ Ἀμφικτύωνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Δευκαλίωνος, οὕτως ὥστε ἡ ἀρχικὴ ἀφορμὴ τῆς συνελεύσεως, ἡ γειτονία τῶν χωρῶν τῶν συνεορταζόντων, ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ κοινοῦ ἥρωος, ὅςτις ἐλατρεύετο ἐν Πύλαις παρὰ τὴν Δήμητρα, τοῦ Ἀμφικτύωνος, ἡ δὲ ἀμφικτιονία ἔγεινε κατ᾽ ὀλίγον ἀμφικτυονία. Ἐκ δὲ τῶν Πυλῶν, τοῦ κέντρου τῆς συναθροίσεως, ὠνομάσθη ἡ σύνοδος τῶν ἀμφικτυόνων πυλαία, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων πόλεων αἵτινες μετεῖχον αὐτῆς ἐκλήθησαν πυλαγόροι. Ὁ δὲ ἀρχαιότατος ὅρκος τῶν ἀμφικτυόνων δεικνύει ὁποῖοί τινες οἱ συν-

δέοντες αὐτοὺς τὸ πρῶτον δεσμοί, ὁποία ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πρώτων ἐκείνων συνόδων. Οἱ ἀμφικτύονες ἀνελάμβανον δι᾽ ὅρκου καὶ ἰσχυρᾶς ἀρᾶς τὴν ὑποχρέωσιν μηδεμίαν πόλιν τῶν ἀμφικτυονίδων νὰ καταστρέψωσι, μηδεμιᾶς αὐτῶν νἀποκόψωσι τὰ πότιμα ὕδατα μήτ᾽ ἐν πολέμῳ μήτ᾽ ἐν εἰρήνῃ· ἂν δέ τις τῶν ἀμφικτυονικῶν λαῶν παρέβαινε ταῦτα, ὑπέσχοντο νὰ στρατεύσωσι κατ᾽ αὐτοῦ καὶ νὰ ποιήσωσι τὰς πόλεις αὐτοῦ ἀναστάτους.

Ὁ σύνδεσμος τῶν ἀμφικτυόνων ηὐρύνθη μετὰ ταῦτα, εἰ καὶ ἐξηκολούθησαν ἔχοντες κέντρον τὰς Πύλας· τὴν δὲ ἡγεμονίαν τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου εἶχον τότε οἱ Θεσσαλοί. Εἴδομεν δὲ κατὰ τὸν πρῶτον ἱερὸν πόλεμον τοὺς Θεσσαλοὺς Εὐρύλοχον καὶ Ἱππίαν ἡγουμένους τοῦ ἀμφικτυονικοῦ στρατοῦ, ὅςτις καθυπέταξε τοὺς Κρισαίους τοὺς πιέζοντας τὴν ἀριστοκρατικὴν κοινότητα τῶν Δελφῶν καὶ τοὺς εἰς τὸ μαντεῖον προςερχομένους προσκυνητάς. Συνέπεια τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξε πιθανῶς ἡ ἐπέκτασις τοῦ σκοποῦ τῆς ἀμφικτυονίας ταύτης καὶ ἡ πρόςληψις τοῦ δελφικοῦ μαντείου ὡς δευτέρου αὐτῆς κέντρου, ὅπερ ἀπέβη καὶ τὸ ἐπισημότερον, ἐξ οὗ αὕτη ὀνομάζεται καὶ δελφικὴ ἢ πυθική.

Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μετεῖχον τοῦ ἱεροῦ δώδεκα ἑλληνικὰ ἔθνη, ἤτοι Θεσσαλοί, Βοιωτοί, Δωριεῖς, Ἴωνες, Περραιβοί, Μάγνητες, Δόλοπες, Λοκροί, Οἰταῖοι ἢ Αἰνιᾶνες, Φθιῶται, Μαλιεῖς καὶ Φωκεῖς. Οἱ πλεῖστοι τῶν λαῶν τούτων, ὡς βλέπομεν, κατῴκουν περὶ τὴν Οἴτην ἢ πέραν αὐτῆς ἐν Θεσσαλίᾳ, τοῦθ᾽ ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀμφικτυονία ἦτο πολὺ παλαιὰ καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς τοὺς χρόνους, ὅτε ἦτο μεγάλη ἡ δύναμις τῶν Θεσσαλῶν. Ἕκαστον τῶν δώδεκα ἀμφικτυονικῶν ἐθνῶν εἶχεν ἐν τῷ συνεδρίῳ τὸ μὲν κατ᾽ ἀρχάς, ὡς φαίνεται, μίαν ψῆφον, ἔπειτα δὲ δύο, καθότι τινὰ αὐτῶν ἐχωρίσθησαν εἰς δύο τμήματα, ὡς οἱ Δωριεῖς εἰς τοὺς ἐν Δωρίδι οἰκοῦντας καὶ εἰς τοὺς ἐκ Πελοποννήσου, οἱ Ἴωνες εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Εὐβοεῖς. Ἀλλὰ παρεκτὸς τοῦ τοιούτου χωρισμοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸ διάστημα τῶν αἰώνων ἐπελθούσης ἐνίοτε μεταβιβάσεως τῆς ψήφου ἀπό τινων λαῶν εἰς ἄλλους, τὸ σύνολον τῶν εἴκοσι καὶ τεσσάρων ψήφων ἔμεινεν ἀναλλοίωτον μέχρι τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Αὐγούστου.

Δὶς τοῦ ἔτους, καθ᾽ ἕκαστον ἔαρ καὶ φθινόπωρον, συνήρχοντο οἱ ἀμφικτύονες ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἕδραις τῆς πυλαίας, ἤτοι ἔν τε Ἀνθήλῃ καὶ ἐν Δελφοῖς. Ἐκεῖ ἐτέλουν συνέδριον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἀμφικτυονικῶν ἐθνῶν, οἱ *ἱερομνήμονες*, οἵτινες εἶχον τὴν ἐποπτείαν τῆς περιου-

σίας τοῦ ναοῦ καὶ τὴν φροντίδα τῆς τηρήσεως τῶν ἀμφικτυονικῶν νόμων, τῆς καλῆς διατηρήσεως τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς παρασκευῆς τῆς ἑορτῆς τῶν Πυθίων, ὧν προΐσταντο. Ἐκ δὲ τῶν σπουδαιοτάτων αὐτῶν καθηκόντων ἦτο ἡ μέριμνα περὶ τῆς τηρήσεως τῆς ἐκεχειρίας, ἤτοι τῆς ἱερᾶς ἀνακωχῆς, καὶ περὶ τῆς καταδιώξεως τῶν παραβατῶν αὐτῆς, οἵτινες ἐτιμωροῦντο διὰ τῆς παρακωλύσεως αὐτῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. Εἰς ἄλλας δὲ παραβάσεις τῶν ἀμφικτυονικῶν νομίμων ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῶν ἱερομνημόνων χρηματικὴ ποινή. Πλὴν δὲ τῶν ἱερομνημόνων ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἀπεσταλμένοι τῶν ἀμφικτυόνων, διατηροῦντες τὴν παλαιὰν κλῆσιν, οἱ *πυλαγόροι*, οἵτινες ἔπειτα ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων ὠνομάζοντο *ἀγορατροί*· ἦσαν δὲ οὗτοι, ὡς φαίνεται, ἀντιπρόσωποι τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῶν καθ' ἑκάστας πόλεων τοῦ ἀμφικτυονικοῦ δεσμοῦ, καὶ μόνον ὑπὸ ὅρους μετεῖχον τοῦ συνεδρίου ἄνευ δικαιώματος ψήφου. Ὁμοῦ δὲ συνεδριάζοντες οἱ ἱερομνήμονες καὶ οἱ πυλαγόροι ἢ ἀγορατροὶ ἀπετέλουν τὸ *κοινὸν συνέδριον τῶν ἀμφικτυόνων*, τοῦ ὁποίου ἔργον ἦτο ἡ ἐν σπουδαιοτέροις τισὶν ἐπικύρωσις τῶν ἀποφάσεων τῶν ἱερομνημόνων. Πλὴν δὲ τοῦ κοινοῦ τούτου συνεδρίου ὑπῆρχε καὶ *ἐκκλησία τῶν ἀμφικτυόνων*, ἧς μετεῖχον ἅπαντες οἱ παρόντες πολῖται τῶν ἀμφικτυονικῶν πόλεων, ἐν οἷς καὶ οἱ χάριν θυσιῶν ἢ μαντείας, ἐν τῷ χρόνῳ καθ' ὃν συνήρχετο ἡ πυλαία προσερχόμενοι εἰς Δελφούς.

Οὕτως ὁ δελφικὸς θεὸς συνήνωνε μέγα μέρος τῶν Ἑλλήνων εἰς ἱερὰς συνελεύσεις, αἵτινες κυρίως μὲν εἶχον θρησκευτικὴν σημασίαν καὶ συνεκράτουν εἰς θρησκευτικὴν ἑνότητα πολλοὺς τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ἀλλ' αἵτινες οὐχ ἧττον ἐξήσκουν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἐξημέρωσιν τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τῆς δελφικῆς ἀμφικτυονίας οὐ μόνον ἡ ὁδοποιία διεδόθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οὐ μόνον ἡ μέριμνα περὶ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν καὶ γεφυρῶν καὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ἐτέθη χάριν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ μαντείου αὐτοῦ οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὴν προστασίαν κοινοῦ συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ νόμιμα ἐπεκράτησαν, εἰσάγοντα ἡμερωτέρας σχέσεις μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ἰδίως ἐν πολέμῳ. Ὅταν δ' ἀναλογισθῶμεν, ὅτι μετὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν ἀμφι-

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΩΝ ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΩΝ

κτυονικῷ συνεδρίῳ προέτεινε νἀπορριφθῇ ἡ πρότασις τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἀμφικτυονικῶν ἱερῶν ἀποδιώξεως τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων πόλεων ὅσαι δὲν συνεμάχησαν κατὰ τῶν Περσῶν, πρότασις, ἥτις σκοπὸν εἶχε νἀποκλείσῃ τῆς ἀμφικτυονίας μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐν αὐτῇ δύναμιν ὀλίγων μόνον μεγάλων πόλεων· ὅταν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὑπὸ τῶν πυλαγόρων, συλλεγομένων εἰς τὴν πυλαίαν, ἐπεκηρύχθη ἀργύριον ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς τοῦ προδότου τῶν Ἑλλήνων Ἐφιάλτου, τότε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ δελφικὴ ἀμφικτυονία ἦτο ἀληθῶς θεσμὸς πανελλήνιος καὶ ἐθνικός.

δ'

Οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Ὡραία ψυχὴ ἐν σώματι ὡραίῳ ἦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ ἰδεώδης τύπος τοῦ τελείου ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο μετ' ἰδιαζούσης ἐπιμελείας ἠσχολοῦντο περὶ τὴν γυμναστικήν, ἥτις μορφόνει τὸ σῶμα, καλλύνει τὰ μέλη καὶ παρέχει εὔρυθμον εὐεξίαν. Δὲν ὑπῆρχεν ἑλληνικὴ πόλις μὴ ἔχουσα γυμνάσιον κατάδενδρον καὶ χλοῶδες καὶ πολλάκις λαμπρῶς καὶ πλουσίως κεκοσμημένον, ἐν ᾧ οἱ πρεσβύτεροι ἐξήσκουν τοὺς νεωτέρους καὶ οἱ δεξιώτεροι τοὺς ἀπειροτέρους. Ἡ γυμναστικὴ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀξιόλογος καὶ ἐνίοτε ἀπαραίτητος εἰσαγωγὴ εἰς τὰς πολεμικὰς τῶν νέων ἀσκήσεις. Ἀλλ' ἰδίως ἡ σημασία ἣν εἶχεν ἡ γυμναστικὴ ἐν τῷ βίῳ τῶν Ἑλλήνων κατεφαίνετο κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν θεῶν. Ἐν αὐταῖς, ὅτε εἰς τοὺς θεοὺς προσέφερον καὶ ἐπεδείκνυον αἱ ἑλληνίδες πόλεις ὅ τι ἐξαίρετον καὶ κάλλιστον εἶχον, τῶν ἀρίστων καρπῶν τὰς ἀπαρχάς, τὰ ἀξιολογώτατα τῶν ἱερείων, τὰς τελειοτάτας τῆς τέχνης ἐκδηλώσεις, πᾶν τέλος ὅ τι ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ εὐφράνῃ τοὺς ἀθανάτους, τότε ἐθεώρουν πρέπον νὰ δείξωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ τὰ ἄριστα τῶν σωμάτων ἐν τῇ τελειοτάτῃ ἀναπτύξει τῆς γυμναστικῆς δεξιότητος καὶ τῆς τῶν μελῶν εὐεξίας. Οὕτω κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν θεῶν πλὴν τῶν θυσιῶν καὶ πομπῶν, πλὴν τῶν ᾀσμάτων καὶ τῶν μουσικῶν χορῶν ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες, καθ' οὓς ἐπεδεικνύετο καὶ ἐβραβεύετο ἡ τῶν μυώνων εὐτονία καὶ ἡ τῶν μελῶν εὐρυθμία καὶ ἡ περὶ τὸν δρόμον εὐστροφία καὶ ταχύτης. Αἱ δὲ τοιαῦται τῶν πόλεων ἑορταί, μεθ' ὧν ἦσαν συνηνωμένοι ἀγῶνες, ἦσαν πλεῖσται ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐν μόναις ταῖς Ἀθήναις ὀγδοήκοντα ἡμέ-

ραι τοῦ ἔτους καὶ ὑπερέκεινα κατείχοντο ὑπὸ ἑορτῶν καὶ θεαμάτων. Κατ' αὐτὰς πλούσιοι καὶ πένητες, ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι παρεδίδοντο εἰς φαιδρὰν εὐφροσύνην καὶ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἀνθρωπίνης δεξιότητος καὶ τῆς εὐγενοῦς τέχνης. 'Αλλ' αἱ τοπικαὶ αὗται ἑορταί, ὧν ἡ λαμπρότης ἦτο τὸ ἐπιφανέστατον δεῖγμα τῆς ἀκμῆς τῶν πόλεων, δὲν ἦσαν μόνον χαρμόσυνος ἐνασχόλησις τῶν κατοίκων τῶν πόλεων ἐν αἷς αὗται ἐτελοῦντο καὶ τῶν εἰς αὐτὰς παρισταμένων καὶ ἐξαιρέτων τιμῶν τυγχανόντων ξένων ἐξ ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, δὲν παρεῖχον μόνον διδασκαλίαν καὶ φρονηματισμόν, ἀλλ' εἶχον καὶ ἄλλην οὐχ ἧττον σπουδαίαν ἀξίαν. 'Εχρησίμευον εἰς διάδοσιν τῆς ἀγωνιστικῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησι, καὶ παρεσκεύαζον ἐν οἰκογενειακῷ οὕτως εἰπεῖν κύκλῳ τοὺς εὐτυχεῖς ἐκείνους οἵτινες ἔμελλον νἀναδειχθῶσι νικηταὶ ἐν τοῖς μεγάλοις πανελληνίοις ἀγῶσι, τιμῶντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν οἶκον καὶ τὴν πόλιν ἥτις ἔτρεφε τοιαῦτα τέκνα.

Οἱ δὲ πανελλήνιοι οὗτοι ἀγῶνες ἦσαν τέσσαρες, τὰ Ἴσθμια, τὰ Νέμεια, τὰ Πύθια καὶ τὰ Ὀλύμπια. Κατ' αὐτοὺς ἡνόνοντο οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν οἰκείων θεῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ, ἣν ἀπῄτει ἡ τέλεσις τῶν κοινῶν θυσιῶν καὶ ἥτις καθιεροῦτο διὰ τῆς ἐκεχειρίας, ἤτοι τῆς ἱερᾶς ἀνακωχῆς· οἱ δὲ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες αὐτοὺς ἦσαν ἡ κοινὴ τῶν πανελληνίων θεῶν λατρεία, αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ πανηγύρεις αἱ συνηνωμέναι μετὰ τῶν ἑορτῶν, ἡ χαρὰ καὶ ἡ φαιδρότης τῶν ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἀθροιζομένων φιλοθεαμόνων, οὓς ηὔφραινεν ἡ θέα τῶν πανηγυρικῶν ἀγώνων, ἡ ἀπόλαυσις τῆς τέχνης καὶ τὸ τερψίθυμον, τὸ λαμπρὸν θέαμα τοῦ ἄνθους τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου συνηθροισμένου ἐπὶ τὸ αὐτό, ὅπως ἐπευφημήσῃ τοὺς νικῶντας ἐν ἀγῶσι τῶν ὁποίων ἆθλον δὲν ἦτο ὁ πλοῦτος ἢ ἄλλα γήινα ἀγαθά, ἀλλ' ἡ πάσης ἄλλης κτήσεως ὑπερτέρα ἰδεώδης δόξα, ἡ τιμὴ τῆς ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων νίκης καὶ εἷς κλάδος θαλερὸς κοπτόμενος ἐκ τοῦ ἱεροῦ δένδρου τῶν ἀθανάτων, σύμβολον ἀμάραντον τῆς ἀλησμονήτου νίκης.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς Κορίνθου ἐπὶ τῶν Κυψελιδῶν ἵδρυσεν ὁ Περίανδρος τὰ Ἴσθμια ἢ μᾶλλον κατέστησε πανελλήνιον τὴν ἑορτήν, ἥτις ἐκ παλαιοῦ ἤγετο κατὰ τὸν ἰσθμὸν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος πλησίον τοῦ διολκοῦ παρὰ τὸν Σχοινοῦντα, τὸ σημερινὸν Καλαμάκιον. Τὰ Ἴσθμια ἐτελοῦντο τὸ ἔαρ ἐντὸς παλαιοῦ ἄλσους πιτύων καθ' ἕκαστον τρίτον ἔτος. Γυμνικοὶ ἀγῶνες νεανιῶν καὶ ἀνδρῶν, μουσικοὶ ἀγῶνες, ἱπποδρομίαι ἀνεδείκνυον τὴν ἑορτὴν λαμπράν. Οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον θαλερὸν

πάλ ους τῆς Κορίνθου, ἦσαν φίλοι τῶν Κορινθίων κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, εἶχον τύχει ἐξαιρετικῶν προνομίων ἐν τοῖς Ἰσθμίοις: Οἱ τῶν Ἀθηναίων θεωροί, ἤτοι οἱ ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῆς πόλεως, οἱ στελλόμενοι εἰς τὴν ἑορτήν, εἶχον ἐν αὐτῇ τὴν προεδρίαν· εἰς αὐτοὺς παρείχετο ἐν τῇ τιμητικῇ θέσει τόσος τόπος, ὅσον κατελάμβανε καταπετασθὲν τὸ ἱστίον τῆς θεωρίδος νηός, τοῦ πλοίου ἐφ' οὗ ἡ ἐπίσημος αὕτη πρεσβεία εἶχε πλεύσει εἰς τὴν Κορινθίαν.

Τὰ δὲ Πύθια ἐτελοῦντο ἐν Δελφοῖς καθ' ἕκαστον τέταρτον ἔτος τὸν δελφικὸν μῆνα Βουκάτιον, ἤτοι Αὔγουστον ἢ Σεπτέμβριον. Ἐκεῖ ἐτελεῖτο ἐκ παλαιοῦ καθ' ἕκαστον ὄγδοον ἔτος θυσία εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἥτις παρηκολουθεῖτο ὑπὸ ἀγῶνος κιθαρῳδῶν, ᾀδόντων παιᾶνα εἰς τὸν θεόν. Μετὰ δὲ τὸν ἱερὸν πόλεμον, οὗ συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ τῶν Κρισαίων ἀπελευθέρωσις τῶν Δελφῶν καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Κρίσης ἐν ἔτει 590 π. Χ., ἡ ἑορτὴ ἀναδιωργανώθη. Ὁ ἀγών, καθ' ὃν οἱ ἀγωνοδίκαι διωρίζοντο ὑπὸ τῶν ἀμφικτυόνων, ἀντὶ ὀκταετηρικοῦ ἔγεινε τριετηρικός. Προςετέθησαν δὲ εἰς τὸν ἀρχικὸν ἀγῶνα τῶν κιθαρῳδῶν ἀγῶνες αὐλητῶν καὶ ἀγῶνες γυμνικοὶ καὶ ἱππικοί, τελούμενοι ἐν τῷ παρὰ τὴν πεδιάδα τῆς Κίρρας κτισθέντι ἰδίῳ ἱπποδρόμῳ, καθ' ὃν πρῶτος ἐνίκησε διὰ τεθρίππου ὁ τύραννος τῶν Σικυωνίων Κλεισθένης. Τέλος δὲ μία τῶν κυριωτάτων αναμορφώσεων τοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξεν, ὅτι οὗτος ἀπὸ χρηματίτου ἔγεινε στεφανίτης, ἤτοι ἀντὶ χρημάτων ἐδίδετο εἰς τοὺς νικῶντας ὡς ἆθλον στέφανος ἐκ τῆς ἱερᾶς δάφνης τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὰ Τέμπη, ἅτινα συνεδέοντο ἐν τῇ λατρείᾳ πρὸς τὸν δελφικὸν θεόν. Διὰ τῆς μετατροπῆς ταύτης τῶν ἀγώνων τὰ Πύθια ἀπέβησαν ἀληθῶς ἑλληνικώτατα, ἐπειδὴ χαρακτηριστικωτάτη τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ εὐγενὴς ἅμιλλα χάριν αὐτῆς τῆς νίκης καὶ οὐχὶ χάριν κέρδους, ἅμιλλα ἥτις ἔλειπε παρὰ τοῖς βαρβάροις καὶ ἥτις ἐξέπληξε καὶ ἐφόβισε τὸν Πέρσην, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀγωνίζονται ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις χάριν ἑνὸς στεφάνου.

Στεφανίτης δὲ ἀγὼν ἦσαν καὶ τὰ Νέμεια, ἅτινα ἤγοντο ἐν κοιλάδι τινὶ τῶν Κλεωνῶν, καλουμένῃ Νεμέᾳ. Αὐτόθι ἐτελεῖτο ἐν παλαιοῖς χρόνοις νεκρώσιμός τις ἑορτὴ εἰς τιμὴν τοῦ προώρως θανόντος μυθικοῦ παιδὸς Ἀρχεμόρου, ἥτις ἔπειτα καθιερώθη ὡς ἑορτὴ τοῦ Νεμείου Διός. Ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ ἀγῶνος χρεωστεῖται εἰς τοὺς Ἀργείους, θέλοντας νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἰσχὺν ἣν εἶχον ἀποκτήσει ὁ Σικυώνιος Κλεισθένης διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν Πυθίων καὶ οἱ Κορίνθιοι τύραννοι ἱδρύοντες τὰ Ἴσθμια. Ὡς ἀντισήκωμα τῶν ἑορτῶν τού-

των ἵδρυσαν οἱ Ἀργεῖοι τῷ 573 π. Χ. τὰ Νέμεια, ἐπιθυμοῦντες νὰ στήσωσι νέον πανελλήνιον κέντρον, ἐν ᾧ νὰ πρωταγωνιστῶσιν οἱ Ἀργεῖοι, οἵτινες καὶ εἶχον τὴν ἀγωνοθεσίαν, τὴν ὁποίαν ἔπειτα ἀνέλαβον ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον οἱ Κλεωναῖοι. Κατὰ τὰ Νέμεια ἐτελοῦντο ἀγῶνες μουσικοί, γυμνικοὶ καὶ ἱππικοί. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἑορτῆς ἦτο νεκρώσιμος, οἱ κριταὶ τῶν ἀγώνων, οἵτινες ἐκαλοῦντο Ἑλλανοδίκαι, ἔφερον ἐνδύματα πένθιμα, καὶ ὁ διδόμενος στέφανος ἦτο συνήθως ἐκ σελίνου, φυτοῦ δι' οὗ οἱ ἀρχαῖοι συνείθιζον νὰ στεφανῶσι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν. Ἤγοντο δὲ τὰ Νέμεια τακτικῶς μὲν καθ' ἕκαστον τρίτον ἔτος, πρὸς δὲ τούτοις, ὡς φαίνεται, καὶ ἅπαξ ἀκόμη ἐντὸς μιᾶς τετραετηρίδος. Μετεῖχον δὲ τῶν ἀγώνων πλὴν τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ῥοδίων, οἵτινες ἦσαν ἄποικοι αὐτῶν, ἰδίως Ἀρκάδες, Ἀχαιοί, Ἠλεῖοι, Αἰγινῆται καὶ Ἀθηναῖοι.

Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν πανελληνίων τούτων ἀγώνων ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν λάμψιν τῶν Ὀλυμπίων. Οὐδεὶς αὐτῶν εἶχε τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν, τὴν βοὴν καὶ τὴν χαρμοσύνην, τὴν συρροὴν καὶ τὴν ἅμιλλαν, ἥτις ἐχύνετο ἀπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ μυρίων στομάτων εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ὀλυμπίας, ἐκεῖ ὅπου ὁ πολυπλάτανος Κλάδεος, ἐκ δυσμῶν τοῦ ὄρους Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κρονίου καταρρέων, ἑνόνει τὰ νάματά του πρὸς τὰ ὕδατα τοῦ ὁρμητικοῦ Ἀλφειοῦ.

Καὶ τὰ Ὀλύμπια ἦσαν τὸ κατ' ἀρχὰς ὡς τὰ Ἴσθμια, τὰ Πύθια καὶ τὰ Νέμεια ἑορτὴ τοπική. Εἴδομεν δὲ ἤδη τὴν περὶ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ἐν ᾧ ἔκπαλαι ἐτελοῦντο θυσίαι εἰς τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν, μακρὰν πάλην τῶν Πισατῶν καὶ Ἠλείων, οἵτινες καὶ ὑπερίσχυσαν διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἀναμίξεως τῶν Λακεδαιμονίων. Οἱ ἀγῶνες ἀπὸ τοπικῶν ἔγειναν κατ' ὀλίγον πελοποννησιακοί, μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἀνεπτύχθησαν εἰς πανελληνίους. Ἤδη τῷ 696 π. Χ. παρουσιάζεται ὁ πρῶτος ἐξ Ἀθηνῶν Ὀλυμπιονίκης, μετ' ὀλίγα ἔτη λαμβάνουσιν ὀλυμπιακοὺς στεφάνους Σμυρναῖοι καὶ Συρακούσιοι καὶ Θεσσαλοί, περὶ δὲ τὸ 600 π. Χ. εὑρίσκομεν ἀναγεγραμμένους νικητὰς ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ἀγὼν ἦτο πανελλήνιος ἐν τῇ ἀληθεστάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ. Ὅτε καθ' ἕκαστον πέμπτον ἔτος οἱ Ἠλεῖοι κήρυκες τοῦ Κρονίδου Διὸς περιφερόμενοι ἀνὰ τὰς ἑλληνίδας πόλεις ἔφερον τὸ ἄγγελμα τῶν σπονδῶν καὶ ἐκήρυσσον τὴν ἱερὰν ἐκεχειρίαν, ὑποσχόμενοι ἀσυλίαν καὶ ἀσφάλειαν εἰς τοὺς μέλλοντας ἀγωνιστὰς τῶν ἐπικειμένων ἀγώνων, ἡ Ἑλλὰς ὅλη κατέθετε τὰ ὅπλα, ἀναμένουσα τὴν μεγάλην τοῦ θεοῦ ἑορτήν. Οἱ

κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὀλυμπιακῶν σπονδῶν τολμῶντες ἐν παραβάσει τῶν νομίμων νὰ πολεμήσωσι κατὰ πόλεως ἑλληνίδος ἐτιμωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἠλείων διὰ προστίμου καὶ ἀπεκλείοντο μέχρι τῆς πληρωμῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱεροῦ. Ἐπὶ δὲ τῷ ἀκούσματι τῆς ἑορτῆς, ἥτις ἐτελεῖτο κατὰ τὴν πρώτην πανσέληνον μετὰ τὰς θερινὰς τροπάς, ἔσπευδον οἱ ἀγωνισταὶ καὶ αἱ ἐπίσημοι τῶν ἑλληνίδων πόλεων θεωρίαι καὶ τὰ πλήθη τῶν θεατῶν καὶ τῶν ἐμπόρων εἰς τὴν Ἦλιν, ὁπόθεν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἑορτῆς μετέβαινε διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἡ

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΤΑΥΡΟΥ
ΜΕΤΟΠΗ ΕΚ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΔΙΟΣ

ἱερὰ πομπή, παρακολουθουμένη ὑπὸ τοῦ ἀναριθμήτου πλήθους τῶν ἐκλεκτῶν σφαγίων. Ἦτο δὲ κόσμος ὁλόκληρος μεγαλοπρεπῶν κτιρίων καὶ περικαλλῶν ἀγαλμάτων, ἦτο ἀληθὲς μουσεῖον τῶν Πανελλήνων ἡ ὡραία ἐκείνη Ὀλυμπ α.

Ἡ Ὀλυμπία συνέκειτο ἐκ δύο μερῶν· τὸ ἕτερον τούτων, ἡ Ἄλτις, τὸ ἱερὸν τέμενος τοῦ Διός, περιεστοιχίζετο ὑπὸ τείχους, τοῦ ὁποίου τὸ ὑπὸ λαμπρᾶς στοᾶς περιβαλλόμενον μέτωπον ἀπετέλει τὴν ἐπίσημον εἴσοδον εἰς τὴν Ἄλτιν. Ἐκεῖ ἔκειτο τὸ μεγαλοπρεπέστατον τῶν κτιρίων

Η ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΑΛΤΙΣ

τῆς Ὀλυμπίας, ὁ ναὸς τοῦ Διός, οὗ τὴν οἰκοδομὴν εἶχον ἀναθέσει οἱ Ἠλεῖοι εἰς τὸν συμπολίτην αὐτῶν Λίβωνα. Κατὰ τὸ σχέδιον καὶ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ ἀνηγέρθη σεμνὸς ἐν δωρίῳ ῥυθμῷ ὁ ναός, καὶ ἐκοσμήθησαν τὰ ἐξωτερικὰ αὐτοῦ πρόθυρα δι' ἀναγλύφων μετοπῶν, ἐφ' ὧν παριστάνοντο οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἡ τέχνη ἔφθασεν ἐν Ἀθήναις εἰς ἀπροςπέλαστον ὕψος, ἐκάλεσαν οἱ Ἠλεῖοι ἐκεῖθεν καλλιτέχνας, θέλοντες νὰ διακοσμήσωσι λαμπρότερον καὶ ἐπιφανέστερον τὸν ναὸν τοῦ πατρὸς θνητῶν καὶ ἀθανάτων. Ἔσπευσαν τότε εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὁ Φειδίας καὶ ὁ Πάναινος, ὁ Παιώνιος καὶ ὁ Ἀλκαμένης. Ὁ ναὸς ἐκαλλύνθη διὰ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐργαστηρίου, καὶ τὰ ἀετώματα αὐτοῦ ἐκοσμήθησαν διὰ τῶν παραστάσεων τῆς ἱππικῆς ἁμίλλης τοῦ Πέλοπος πρὸς τὸν Οἰνόμαον, τὸν μυθικὸν βασιλέα τῆς Πίσης, οὗ τὴν θυγατέρα Ἱπποδάμειαν ἔλαβε μετὰ τῆς χώρας ὁ Πέλοψ νικήσας, καὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν Λαπιθῶν κατὰ τῶν Κενταύρων, συμβόλου τῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἐν ᾧ δὲ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ναοῦ ἐξωραΐζετο διὰ τῶν ἔργων τοῦ Παιωνίου καὶ τοῦ Ἀλκαμένους, ἐντὸς αὐτοῦ ἀπήστραπτεν ἐν τῷ μέσῳ ἐπὶ ὑψηλοῦ βάθρου, κοσμουμένου διὰ τῶν γραφῶν τοῦ Παναίνου, ὁ καλλιτεχνικὸς κολοσσὸς τοῦ Ἀθηναίου ἀριστοτέχνου, τὸ χρυσελεφάντινον ἔργον τοῦ Φειδίου, ὁ Ὀλύμπιος ἐκεῖνος Ζεύς, ὅςτις μετὰ θείας μεγαλοπρεπείας ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ διακόσμου θρόνου, ἀλλ' ἄν ποτε ἤθελεν ἀναστῇ ὀρθός, ἔμελλε νὰ ἀποστεγάσῃ τὸν ναόν. Μεταγενέστερος ποιητὴς παρέστησεν ἐν ὀλίγαις λέξεσι τὸ μεγαλεῖον τοῦ θείου τούτου κολοσσοῦ, εἰπών, ὅτι ἢ ὁ θεὸς κατέβη εἰς τὴν γῆν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα δείξῃ εἰς τὸν Φειδίαν τὴν εἰκόνα του, ἢ ὁ Φειδίας ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα ἴδῃ τὸν θεόν.

ΑΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΔΙΟΣ ΕΠΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΗΛΕΙΩΝ

Ὁ ναὸς τοῦ Διὸς καὶ ὁ πλούσιος αὐτοῦ κόσμος ἀτελῆ μόνον δύνανται νὰ δώσωσιν ἰδέαν τοῦ ὅλου τῆς Ὀλυμπίας. Καὶ ἂν ἀναφέρωμεν ἰδίᾳ τὸν ναὸν τῆς Ἥρας καὶ τὸν μέγαν βωμὸν τοῦ Διός, τὸ Πελόπιον καὶ τὸ στάδιον, τὸ γυμνάσιον καὶ τὴν παλαίστραν καὶ τοὺς δεκατρεῖς ὑπὸ πλουσίων ἑλληνικῶν πόλεων οἰκοδομηθέντας θησαυροὺς τοὺς μεστοὺς ἀναθημάτων καὶ τὸ μητρῷον καὶ τὸ βουλευτήριον καὶ τὰ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων οἰκοδομήματα, τὸ Λεωνιδαῖον καὶ τὸ Φιλίππειον.

μὴ δὲν παραλείπομεν πληθὺν ἄλλων κτιρίων καὶ κόσμον ὅλον καλλιτεχνημάτων, στοὰς καὶ βωμούς, ἡρῷα καὶ πύλας, ἀναθήματα καὶ ἀνδριάντας; Ὁποῖον κάλλος, ὁποῖον ὕψος, ὁποία δόξα πλανᾶται ἐπὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα εὐλαβῶς ἐκάλυψεν ἐπὶ αἰῶνας βαρβάρους διὰ τῆς ἰλύος αὐτοῦ ὁ Ἀλφειός, ἐπιφυλάξας εἰς τὴν σκαπάνην εὐλαβῶν φιλαρχαίων τὴν εὐτυχίαν νἀποκαλύψῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἡλίου λείψανα μικρὰ τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου. Ἀλλὰ πῶς νὰ λησμονήσωμεν τοὺς δύο περικαλλεστάτους φυγάδας τῆς καταστροφῆς, τὴν Νίκην ἐκείνην τοῦ Παιωνίου, ἥτις πετᾷ ὑπὸ χαρᾶς ὡς οἱ ἀναθέσαντες αὐτὴν Μεσσήνιοι οἱ μετὰ τῶν Ἀθηναίων νικήσαντες τοὺς Σπαρτιάτας ἐν τῇ νήσῳ Σφακτηρίᾳ τῷ 424 π. Χ., καὶ τὸν καλλί-

ΑΡΧΑΙΟΣ ΧΡΥΣΟΥΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΕΛΑΙΑΣ ΕΥΡΕΘΕΙΣ ΕΝ ΚΡΙΜΑΙΑ.

μορφον Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους, τὸν πλήρη εὐμελείας καὶ ζωῆς ἐκεῖνον νεανίαν, τὸν μεστὸν γλυκύτητος καὶ χάριτος θεόν, ὅστις δὲν συναπέθανε μετὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, δὲν συνεξέλιπε μετὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ἀλλὰ ζῇ ἀκόμη νεαρὸς καὶ ἀθάνατος, ἀκτινοβολῶν τῆς θείκῆς αὐτοῦ μορφῆς τὸ θεσπέσιον κάλλος;

Οὕτως οἱ ἀγωνισταὶ τῶν Ὀλυμπίων ἤριζον περὶ τοῦ ἐκ τῆς ἱερᾶς ἀγριελαίας στεφάνου ἐν μέσῳ κτιρίων περικαλλεστάτων, ἔχοντες ἀνταγωνιστὰς ἐπιφανεστάτους, θεατὰς τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων καὶ μάρτυρας τῆς νίκης τοὺς ὡραιοτάτους τῶν θεῶν ὅσων ἔπλασεν ἡ ἑλληνικὴ σμίλη.

Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ γραφικοῦ ἐκείνου κόσμου ἐτελοῦντο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ὀλυμπίων αἱ θυσίαι, αἵ τε ἐπίσημοι καὶ αἱ τῶν ἰδιωτῶν, καὶ αἱ ἄλλαι

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ.

L: i: truck … rlin

Η ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΠΑΙΩΝΙΟΥ.

θρησκευτικαὶ τελεταί· ἐκεῖ ἐπανηγυρίζοντο οἱ ἀγῶνες. Ὁ παλαιότατος καὶ ἐπί τινας Ὀλυμπιάδας μόνος ἀγὼν ἦτο ὁ *δρόμος* ἐν τῷ σταδίῳ ἢ

ΟΠΛΙΤΟΔΡΟΜΟΙ ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

τῷ ἱπποδρόμῳ, καθ᾽ ὃν οἱ διαγωνιζόμενοι διέτρεχον κατὰ μῆκος ἔκτασιν ἑξακοσίων ὀλυμπιακῶν ποδῶν, ἤτοι ἑκατὸν ὀγδοήκοντα περίπου μέτρων. Ἀργότερον προςετέθη ὁ *δίαυλος*, ἤτοι ὁ διπλοῦς δρόμος, καὶ κατόπιν ὁ *δόλιχος*, καθ᾽ ὃν οἱ ἀγωνισταὶ ὤφειλον νὰ διατρέξωσι τὸ στάδιον ἑπτάκις. Οἱ σταδιοδρόμοι τὸ μὲν κατ᾽ ἀρχὰς ἔφερον ζῶμα περὶ τὰ ἰσχία, ἔπειτα δ᾽ ἔτρεχον ὅλως γυμνοί. Τέλος δὲ προςετέθη καὶ ὁ *ὁπλίτης δρόμος*, ὃν διηγωνίζοντο ἄνδρες φέροντες ἀσπίδα, κράνος καὶ κνημῖδας, ἀργότερον δὲ μόνον ἀσπίδα.

ΠΑΓΚΡΑΤΙΑΣΤΑΙ
ΑΓΑΛΜΑ ΕΝ ΤΩι ΜΟΥΣΕΙΩι ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 708 π. Χ. προςετέθησαν εἰς τὰ διάφορα εἴδη τοῦ δρόμου ἡ πάλη καὶ τὸ πένταθλον. Καὶ ἡ μὲν πάλη συνέκειτο εἰς τὴν

συμπλοκὴν τῶν ἀγωνιζομένων, ἐχόντων τὸ σῶμα γυμνὸν καὶ ἀληλιμμένον δι' ἐλαίου· διήρκει δ' αὕτη μέχρι τῆς καταρρίψεως τοῦ ἑτέρου αὐτῶν. Πυκτεύοντες δὲ οἱ ἀγωνιζόμενοι, ἤτοι παίοντες τὸν ἀντίπαλον διὰ τῆς πυγμῆς, δὲν εἶχον πάντοτε γυμνὰς τὰς χεῖρας, ἀλλὰ περιέβαλλον αὐτὰς καὶ δι' ἱμάντων ἐκ σκληροῦ δέρματος, ἐχόντων ἐνίοτε καὶ μεταλλίνους ἥλους, ἐπιφέροντας πληγὰς εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ δὲ συνένωσις τῆς πυγμῆς, ἥτις εἰςήχθη τῷ 688 π.Χ., καὶ τῆς πάλης ἐκαλεῖτο παγκράτιον, ὅπερ ἐτελέσθη τὸ πρῶτον τῷ 648 π. Χ. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος οἱ παλαισταὶ ἀπέξυον τὸ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔλαιον τὸ ἀναμιχθὲν μετὰ τοῦ ἐκ τῆς πάλης ἱδρῶτος καὶ τῆς κόνεως διὰ ξύστρας μεταλλίνης· ἐκαλοῦντο δ' αὗται στλεγγίδες.

ΠΥΚΤΗΣ
ΑΓΑΛΜΑ ΕΝ ΤΩι ΜΟΥΣΕΙΩι ΔΡΕΣΔΗΣ

Τὸ δὲ πένταθλον ἦτο ἀγώνισμα συγκείμενον ἐκ πέντε ἄθλων. Ἦσαν δὲ οὗτοι τὸ ἅλμα, ὁ δίσκος, ἡ ἀκόντισις, ἡ πάλη καὶ ὁ ἁπλοῦς δρόμος. Ὡς εἰκός, οἱ ἐπιλαμβανόμενοι τοῦ πεντάθλου ἦσαν οἱ δεινότατοι τῶν ἀγωνιστῶν, ἐπειδὴ οὗτοι διηγωνίζοντο καὶ εἰς τοὺς πέντε ἀγῶνας· νικηταὶ δ' ἀνηγορεύοντο οἱ νικήσαντες τοὐλάχιστον εἰς τρεῖς ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἄθλων τοῦ πεντάθλου τὴν μὲν πάλην καὶ τὸν δρόμον γνωρίζομεν ἤδη ὡς χωριστὰ ἀγωνίσματα. Τῶν δὲ λοιπῶν τὸ μὲν ἅλμα ἦτο ἀγών, καθ' ὃν οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐπήδων ἐξ ὑψώματός τινος καλουμένου βατῆρος, χωρὶς νὰ λαμβάνωσι φοράν, ἀλλ' ἁπλῶς κρατοῦντες διὰ τῶν χειρῶν τοὺς ἁλτῆρας, λίθινα ἢ μετάλλινα βάρη, διὰ τῆς κινήσεως τῶν ὁποίων οἱ μέλλοντες νὰ πηδήσωσιν ἔδιδον εἰς τὸ σῶμα

ΣΤΛΕΓΓΙΔΕΣ

αὐτῶν κατάλληλον κίνησιν καὶ ὁρμήν. Ἡ δὲ νίκη ἐστεφάνου ἐκείνους ὧν τὸ ἅλμα ἦτο μακρότερον τῶν τῶν ἄλλων διαγωνιζομένων· τὸ δὲ βραχύτερον πήδημα ἦτο πεντήκοντα ποδῶν. Ὁ δὲ ἀγὼν τοῦ δίσκου συνέκειτο εἰς τὴν βολὴν στρογγύλης πλακὸς ἐκ μετάλλου· κατ' αὐτὸν ἐκεῖνος τῶν δισκοβόλων ἐνίκα ὅστις ἔρριπτε τὸν δίσκον ὅσον ἠδύνατο μακρότερον.

ΕΦΗΒΟΣ ΚΡΑΔΑΙΝΩΝ ΤΟΥΣ ΑΛΤΗΡΑΣ ΕΠΙ ΧΑΛΚΟΥ ΔΙΣΚΟΥ ΕΞ ΑΙΓΙΝΗΣ

ΔΙΣΚΟΒΟΛΟΥ ΑΓΑΛΜΑ ΕΝ ΡΩΜΗΙ

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιτυχία ἐξήρτητο κυρίως ἐκ τῆς καταλλήλου θέσεως ἣν ἐλάμβανεν ὁ δισκοβόλος ὅπως ἐκσφενδονίσῃ τὸν δίσκον, ἡ στάσις αὐτῶν ἀπέβαινε γραφικωτάτη, καὶ τὸ λαμπρὸν τοῦτο θέαμα διαιώνισαν ἐπιφανεῖς καλλιτέχναι δι' ἐξαιρέτων ἀγαλμάτων. Τέλος δὲ ἀκόντισις ἦτο ἡ βολὴ τοῦ ἀκοντίου ἐπὶ ὡρισμένον σκοπόν. Κατὰ τὸ πένταθλον προηγοῦντο μὲν τὸ ἅλμα, ὁ δίσκος καὶ ἡ ἀκόντισις, ἀγωνίσματα ὧν τὸ θέαμα δὲν παρείχετο ἄλλως εἰς τοὺς πολυπληθεῖς θεατὰς τῶν Ὀλυμπίων, τελευταῖα δ' ἐτελοῦντο ὁ δρόμος καὶ πάλη, ἅτινα ὑφίσταντο, ὡς εἴδομεν, καὶ ὡς χωριστοὶ ἀγῶνες. Πλὴν

δὲ τῶν ἀνδρῶν διηγωνίζοντο κατὰ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος καὶ παῖδες, μετέχοντες κατ' ἀρχὰς μὲν μόνου τοῦ δρόμου καὶ τῆς πάλης, ἔπειτα δὲ καὶ τῆς πυγμῆς καὶ τοῦ πεντάθλου.

ΑΚΟΝΤΙΣΤΗΣ
ΕΠΙ ΧΑΛΚΟΥ ΔΙΣΚΟΥ ΕΞ ΑΙΓΙΝΗΣ

Νέαν δὲ ζωὴν ἔλαβον τὰ Ὀλύμπια διὰ τῆς εἰςαγωγῆς τῶν ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ ἱπποδρόμῳ τελουμένων ἱππικῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἁρματοδρομίας, ἰδίως δὲ διὰ τεθρίππων. Τὰ ἐπιφανέστατα τῆς Ἑλλάδος γένη, οἱ ἐπισημότατοι τῶν ἡγεμόνων ἐθεώρουν τιμὴν μεγάλην νὰ στέψῃ ἡ νίκη δι' ἑνὸς τῶν στεφάνων της τὸ τέθριππον αὐτῶν, καὶ χάριν τούτου τοῦ στεφάνου, ὅςτις ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς καὶ ὄχι εἰς τὸν ἡνίοχον τοῦ ἅρματος, ὑπεβάλλοντο εἰς τὰς μεγάλας καὶ διηνεκεῖς δαπάνας, ἃς ἀπῄτει ἡ διατροφὴ καὶ ἡ περίθαλψις εὐγενῶν ἵππων.

Πλὴν δὲ τῶν γυμνικῶν καὶ ἱππικῶν ἀγώνων διηγωνίζοντο ἐν Ὀλυμπίᾳ κήρυκες καὶ σαλπιγκταί, καὶ ἔσπευδον εἰς τὴν φαιδρὰν πανήγυριν τῶν Ἑλλήνων καλλιτέχναι, ῥήτορες καὶ συγγραφεῖς, ὅπως ἐπιδείξωσι πρὸ τῶν συνηθροισμένων ὁμοεθνῶν τἀριστουργήματα τοῦ λόγου ἢ τὰ καλλιστεύματα τῆς τέχνης. Τίς δὲν γνωρίζει τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνέγνωσε μέρος τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ συγγραφῆς καὶ ὅτι παῖς παριστάμενος ἐκεῖ ὁ Θουκυδίδης συγκινηθεὶς ἐκινήθη εἰς δάκρυα θερμά, ὡςεὶ αἰσθανόμενος ἐν ἑαυτῷ τὸν πρῶτον νυγμὸν τῆς ἁμίλλης πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας, δι' ἧς ἔμελλεν ἔπειτα νἀναδειχθῇ ὁ πεφιλημένος τῆς Κλειοῦς ὑποφήτης;

Δικαίωμα συμμετοχῆς τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγώνων εἶχον ἅπαντες οἱ Ἕλληνες οἱ ἐξ ἐλευθέρων γεγονότες καὶ κεκτημένοι πλήρη τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα, μὴ βεβαρημένοι δὲ ὑπὸ ἀσεβήματος πρὸς τοὺς θεοὺς ἢ φόνου. Οἱ βάρβαροι μόνον ὡς θεαταὶ τῶν Ὀλυμπίων ἦσαν δεκτοί, ἀλλ' ἀπεκλείοντο τῶν ἀγώνων. Ἡ δὲ θέα τῶν ἀγώνων ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς τὰς ἐγγάμους γυναῖκας. Οἱ ἀγωνισταὶ παρουσιαζόμενοι πρὸ τῶν ἀγώνων ὤμνυον ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἑρκείου Διὸς ὅρκον, ὅτι θὰ διαγωνισθῶσιν ἐν παντὶ τιμίως. Κατὰ δὲ τὰς ἡμέρας τῶν ἀγώνων, παρισταμένων τῶν Ἑλλανοδικῶν, οἵτινες ἔφερον πορφυρᾶ ἱμάτια καὶ ἦσαν ἐστεμμένοι διὰ δάφνης, κήρυξ ἐκήρυττε τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα ἑκάστου τῶν ἀγωνιστῶν καὶ ἠρώτα ἂν δὲν ὑπάρχουσι κατ' αὐτοῦ λόγοι παρακωλύσεως ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος. Προηγεῖτο δὲ τῶν ἀγώνων κλήρωσις, δι' ἧς ὡρίζοντο οἱ διαγωνισθησόμενοι πρὸς ἀλλήλους. Ἐν τοῖς ἀγῶσι καθ' οὓς οἱ ἀγωνισταὶ ἦσαν μόνον δύο, ὡς ἐν τῇ πάλῃ καὶ τῇ πυγμῇ, ὁ νικητὴς διηγωνίζετο πρὸς τὸν νικητὴν τοῦ δευτέρου ζεύγους καὶ οὕτω καθεξῆς, ἕως ὁρισθῇ ὁ τελευταῖος ἀπομένων νικητής. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ νικηταὶ τῶν καθ' ὁμάδας τελουμένων ἀγώνων ὤφειλον νὰ διαμιλληθῶσι πρὸς τοὺς ἄλλους νικητάς. Ὥςτε ὁ στέφανος δὲν ἐδίδετο ἐπὶ μιᾷ νίκῃ, ἀλλ' οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ σειρᾷ ὅλῃ νικῶν.

Τοιούτων ὄντων τῶν ἀγώνων, ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν περιέργειαν, τὴν ἀνυπομονησίαν, τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεατῶν ἐφ' ὅλας τὰς ἓξ ἢ ἑπτὰ ἡμέρας, καθ' ἃς διήρκουν τὰ Ὀλύμπια, καὶ νὰ ἐννοήσῃ τὴν μεγάλην σημασίαν ἥτις ἀπεδίδετο εἰς τὴν νίκην. Μεγάλαι ἦσαν αἱ τιμαὶ τῶν νικητῶν. Ὁ κήρυξ ἐξεφώνει ἐν μέσῳ τοῦ συνηγμένου πλήθους τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ τὴν πατρίδα. Ἡ κεφαλὴ αὐτῶν ἐταινιοῦτο εὐθὺς καὶ ἔπειτα ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν συνηθροισμένων Ἑλλήνων ὁ ἐξ ἀγριελαίας στέφανος, ὅςτις ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ κλάδου κοπέντος ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ δένδρου τοῦ θεοῦ διὰ χρυσῆς μαχαίρας ὑπὸ παιδὸς οὗ ἔζων ἀμφότεροι οἱ γονεῖς. Εὐχαριστήριος θυσία ἐτελεῖτο ὑπὸ τῶν νικητῶν ἐπὶ τοῦ Κρονίου καὶ κατ' αὐτὴν ἀντήχουν τὰ ἐπινίκια τῶν συμπολιτῶν καὶ οἱ εἰς τὸν Ἡρακλέα ὑμνητικοὶ στίχοι τοῦ Ἀρχιλόχου. Ἐν φαιδροῖς συμποσίοις ἐπανηγυρίζετο ἡ νίκη, καί. ὅτε ἑσπέριον ἔφεγγε τὸ ἐραστὸν φῶς τῆς εὐώπιδος σελήνης, περιήδετο ὅλος ὁ ἱερὸς χῶρος ἐκ τῶν πρὸς τὸν νικητὴν ἐγκωμίων ὕμνων. Τέλος δὲ μετὰ μεγάλην ἑκατόμβην θυομένην ἐπὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τοῦ Διὸς τοῦ ἐν τῇ Ἄλτει καὶ πανηγυρικὸν συμπόσιον τῶν Ἠλείων, ἐν ᾧ παρεκάθηντο οἱ θεωροὶ

τῶν πόλεων καὶ οἱ νικηταί, ἐτελείονεν ἡ ἑορτή, καὶ ἀπήρχοντο εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις τὰ πλήθη, κηρύττοντα εἰς τοὺς συμπολίτας τὰ ὀνόματα καὶ τὴν δόξαν τῶν νικητῶν καὶ φέροντα τὴν ἀνάμνησιν ἀλησμονήτου πανηγύρεως πανελληνίου.

Ἀλλὰ δὲν ἐτελείονεν ἡ πανήγυρις διὰ τοὺς νικητάς. Νέαι καὶ λαμπρότεραι τιμαὶ ἀνέμενον αὐτοὺς ἐν τῇ πατρίῳ πόλει, ἣν ἐτίμα ἡ νίκη οὐκ ὀλιγώτερον ἢ αὐτοὺς τοὺς νικήσαντας καὶ ὅλον αὐτῶν τὸν οἶκον. Ἦτο ἑορτὴ τῆς πόλεως ὅλης, ὅτε ὁ Ὀλυμπιονίκης, φέρων πορφύραν καὶ ἐπιβαίνων τεθρίππου ἵππων λευκῶν, εἰσήρχετο εἰς τὴν πατρίδα, καταρρίπτουσαν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ μέρος τῶν τειχῶν της. Ἦτο ἀθάνατος ἡ δόξα αὐτοῦ, ὅτε, ἀναβοώμενος ὑπὸ οἰκείων, φίλων καὶ συμπολιτῶν, μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς πολιούχου θεότητος, ὅπως καταθέσῃ τὸν στέφανον τῆς νίκης, καὶ ὅτε ἔπειτα, εὐφημούμενος ὑπὸ τῶν ἐπινικίων τῶν ἀρίστων τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν, προσήρχετο εἰς τὸ χάριν αὐτοῦ τελούμενον συμπόσιον, ὅπερ ἐφαίδρυνεν ἡ χαρὰ τῶν συμπολιτῶν καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ὕμνοι.

Ἐν τῇ ἐξυμνήσει τῶν Ὀλυμπιονικῶν καὶ τῶν κατὰ τοὺς ἄλλους ἀγῶνας νικώντων ἐξέλαμψεν ἡ διαπρεπὴς ποίησις τοῦ συμπολίτου τῆς Κορίννης, τοῦ Θηβαίου Πινδάρου, ἀνάγοντος τὸ γένος εἰς ἐπισημοτάτους τῶν Θηβαίων εὐπατριδῶν, τοὺς Αἰγείδας. Παῖς ἀκόμη, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς Δαϊφάντου εἰς Ἀθήνας ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἐδιδάχθη τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν παρὰ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως, ὃν ἔμελλε νὰ ὑπερακοντίσῃ. Τῆς μεγαληγόρου τοῦ Πινδάρου μούσης οἱ ὕμνοι, ᾀδόμενοι ὑπὸ εὐφώνων, ἐρρύθμως ὀρχουμένων χορῶν, ὑπῆρξαν ἐπὶ ἥμισυν σχεδὸν αἰῶνα (498 — 452 π. Χ.) τὸ σεμνότατον ἀγλάϊσμα τῆς πανηγυρικῆς δεξιώσεως τῶν νικητῶν ἐν τῇ γενεθλίῳ πόλει. Καὶ ὅτε ὁ ὑμνῳδὸς τῶν μεγαλοδόξων νικητῶν ἀπέθανε βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ 450 π.Χ. ὑπερεβδομηκοντούτης, κατακλίνας αἴφνης τὴν γηραιὰν κεφαλὴν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἄργους εἰς τοὺς κόλπους τοῦ νεαροῦ Θεοξένου, οὗ εἶχεν ἄλλοτε ὑμνήσει τὴν ἐξαισίαν καλλονήν, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐλησμόνησε τὸν

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

υψιπέτη ποιητήν, όςτις είχεν υμνήσει τας αρίστας των νικών, τον πανελλήνιον ψάλτην, του οποίου οι ύμνοι είχον αντηχήσει απανταχού της Ελλάδος, εν Θήβαις και εν Αθήναις, εν Ορχομενώ και εν Θεσσαλία, εν Άργει και εν Κορίνθω και εν Αιγίνη, εν Λοκροίς και εν Ιμέρα, εν Συρακούσαις και εν Ακράγαντι, εν Καμαρίνη και εν Αίτνη, εν Ρόδω και εν Κυρήνη προς τιμήν ανδρών και παίδων νικητών. Δεν ελησμόνουν τας ωδάς του μεγάλου Θηβαίου ούτε οι οίκοι των νικητών, όσοι είχον λάβει τον στέφανον της νίκης ως παλαισταί ή πύκται, ως παγκρατιασταί ή πένταθλοι, ως σταδιοδρόμοι ή διαυλοδρόμοι, ως δολιχοδρόμοι ή οπλιτοδρόμοι, δι' ίππων ή διά κέλητος, δι' άρματος ή διά τεθρίππου, αλλ' ούτε αι πατρίδες των νικητών, ών είχεν υμνήσει την δόξαν ο ποιητής, μεταρσιούμενος εκάστοτε από της αδομένης νίκης εις εξύμνησιν των πατρίδων και εις υψηλήν αναπαράστασιν των μυθικών παραδόσεων πόλεων και γενών.

Αλλά και διαρκέστεραι τιμαί απεδίδοντο εις τους Ολυμπιονίκας· τοιαύτη δε ήτο η εν τη πατρίδι ή εν Ολυμπία ανίδρυσις του ανδριάντος αυτών. Μετά τρεις δε νίκας είχον το δικαίωμα να ιδρύωσιν εν τη Άλτει άγαλμα εικονικόν. ήτοι ακριβώς αναπαριστάνον τον τύπον της μορφής αυτών. Συνήθως δε παριστάνοντο οι νικηταί ασχολούμενοι περί το έργον του αγώνος εν ώ ενίκησαν ως δισκοβόλοι, ως δορυφόροι, ως πύκται, ως παλαισταί ή μετά την νίκην ως αποξυόμενοι διά της στλεγγίδος, ως διαδούμενοι την κεφαλήν διά της ταινίας.

ΑΠΟΞΥΟΜΕΝΟΣ
ΑΓΑΛΜΑ ΕΝ ΡΩΜΗι

Ει και ήτο επιφανής η τιμή της εν οποιωδήποτε ολυμπιακώ αγωνίσματι νίκης, ει και ήτο λαμπροτάτη η διά των πολυδαπάνων τεθρίππων επιτυχία, αλλ' όμως ο παλαιότατος των άθλων, ο δρόμος, εξηκολούθησε θεωρούμενος ως ο κυριώτατος των αγώνων, και οι σταδιοδρόμοι Ολυμπιονίκαι ήσαν οι επώνυμοι των Ολυμπιάδων από του πρώτου Ολυμπιονίκου ού ανεγράφη η νίκη, του εν έτει 776 π. Χ. νικήσαντος Ηλείου Κοροίβου. Αι Ολυμπιάδες κατά τους μεταγενεστέρους χρόνους από του τρίτου ιδίως αιώνος π. Χ. έγειναν διά του εκ Σικελίας Έλληνος

ἱστοριογράφου Τιμαίου κοινὴ χρονολογικὴ περίοδος παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὑπολογιζομένου τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 776 π. Χ. νίκης τοῦ Κοροίβου καὶ ὁριζομένου τοῦ πρώτου, δευτέρου, τρίτου ἢ τετάρτου ἔτους τῆς Ὀλυμπιάδος, καθ' ὃ συνέβη τὸ ἀναγραφόμενον γεγονός. Καὶ διετηρήθη αὔξων ὁ ἀριθμὸς τῶν Ὀλυμπιάδων μέχρι τῆς τελευταίας, τῆς διακοστῆς ἐνενηκοστῆς τρίτης, ἤτοι τοῦ ἔτους 393 μετὰ Χριστόν, ὅτε ἐπανηγυρίσθη ὑστάτην φορὰν ἡ ἑορτὴ καὶ ἐνίκα Ἀρμένιος πύκτης, ἄρχοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, ὅστις καὶ ἀπηγόρευσε τὴν εἰς τὸ ἑξῆς τέλεσιν τῶν Ὀλυμπίων.

Οὕτως ἐπὶ μίαν χιλιάδα ἐτῶν καὶ ὑπερέκεινα ἡ ἱερὰ τῆς Ὀλυμπίας Ἄλτις ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῆς ἀγωνιστικῆς, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων, τὸ μέγα τῆς Ἑλλάδος μουσεῖον, τὸ σχολεῖον τῆς ποιήσεως, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἡ Ὀλυμπία ὑπῆρξεν ἐπὶ δώδεκα σχεδὸν αἰῶνας ἡ ἀνὰ πᾶσαν πενταετηρίδα κινητὴ τρόπον τινὰ πρωτεύουσα τῶν Ἑλλήνων, ἥτις, ὅτε ἤρχισεν ἀναφαινομένη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ ἄλλους ὅρους ὡς μητρόπολις τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, οἱονεὶ κατέθηκε τὰ ὅπλα, παραδοῦσα εἰς τὸ νέον κέντρον ὡς ἁπλοῦν πλέον κόσμημα τὸν χρυσελεφάντινον αὐτῆς Δία, τὸ παλαιὸν σέβασμα τῶν Πανελλήνων. Ἀπὸ τοῦ Κρονίου λόφου ἤρχισεν ἔκτοτε καταρρέον τὸ χῶμα καὶ καλύπτον τὴν ἤδη σιγῶσαν Ἄλτιν, καὶ ὁ Ἀλφειὸς ἐκυλίνδησε διὰ τῶν αἰώνων τὴν ἄμμον αὐτοῦ ἐπὶ τὸν χῶρον ὅπου ἐτελοῦντο οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

ε'

Ἕλληνες καὶ βάρβαροι.

Ἴωνες καὶ Δωριεῖς καὶ Αἰολεῖς, συνδεόμενοι διὰ τοῦ ὁμαίμου, διὰ τῆς θρησκείας, διὰ τῶν ἠθῶν, διὰ τῆς γλώσσης, ἐλησμόνουν τὰς χωριζούσας αὐτοὺς φυλετικὰς διαφοράς. Συνερχόμενοι δ' ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ, παρὰ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐν Νεμέᾳ, ᾐσθάνοντο εἴπερ ποτὲ τοὺς ἑνόνοντας αὐτοὺς κοινοὺς δεσμούς. Ἀλλ' ἰδίως ᾐσθάνοντο οἱ Ἕλληνες τὴν ἑνότητα τοῦ ἰδίου ἔθνους ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ξένους, τοὺς μὴ λαλοῦντας τὴν εὔφωνον ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἥτις ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο μία, ὁσονδήποτε διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἂν ἦσαν τὰ διάφορα αὐτῆς διαλεκτικὰ ἰδιώματα. Ἐν τῇ διακρίσει τῆς γλώσσης συνεκεντρώθη κατὰ

πρῶτον ἡ ἰδέα τοῦ ξένου. Πάντες οἱ ἀλλόγλωσσοι, οἱ λαλοῦντες ξένην, ἀκατανόητον, δύσηχον γλῶσσαν, Ἄριοι καὶ Σημῖται, Ἀνατολῖται καὶ Ὑπερβόρειοι, ἦσαν βάρβαροι. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἡ ἀντίθεσις δὲν περιωρίζετο πλέον εἰς μόνην τὴν διάκρισιν τῆς γλώσσης· λέγοντες δὲ οἱ Ἕλληνες, ὅτι πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος, δὲν ἐνόουν μόνον τὸν ξενόφωνον, ἀλλὰ τὸν ξένον τὸν διὰ τῆς καταγωγῆς, τῶν ἠθῶν καὶ διανοημάτων, τὸν δι' ὅλου τοῦ βίου διακρινόμενον ἀπὸ τῶν ὁμοφύλων. Μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανίας ἀναγνωρίζοντες τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν καὶ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν, ἐθεώρουν τοὺς βαρβάρους φύσει δούλους καὶ ἀπέβλεπον μετὰ περιφρονήσεως καὶ μίσους πρὸς τὰς βαρβάρους αὐτῶν ψυχάς. Ἐχρειάσθη δὲ νὰ παρέλθωσιν αἰῶνες πολλοί, νὰ συνδιαλλάξῃ τὰ πνεύματα ὁ κοσμοπολιτισμὸς τῶν μακεδονικῶν χρόνων, ὅπως οἱ Ἕλληνες συνοικειωθῶσι πρὸς τὴν ἰδέαν, ὅτι καὶ οἱ βάρβαροι εἶνε ἄνθρωποι, ὅτι ὁ κόσμος δὲν χωρίζεται εἰς ἔθνη ἐν συνόλῳ ἀγαθὰ καὶ ἔθνη ἐν συνόλῳ κακά, εἰς φύσει ἐλευθέρους καὶ φύσει δούλους, καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην διετύπωσεν ἐπιφανῶς κατόπιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Οἱ Δωριεῖς, Αἰολεῖς καὶ Ἴωνες εἶχον ὡς οἱ ἑλληνικοὶ λαοί, ὡς αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, ὡς οἱ ἑλληνικοὶ οἶκοι τοὺς γενάρχας αὐτῶν ἥρωας, τὸν Δῶρον, τὸν Αἴολον, τὸν Ἴωνα. Ὁ Δῶρος καὶ ὁ Αἴολος ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ἕλληνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δευκαλίωνος, τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ βασιλέως τοῦ γεννηθέντος ἐν τῇ ἑλληνικῇ γῇ. Καὶ τοῦ Ἴωνος δὲ ὁ πατήρ, ὁ Ξοῦθος, ἦτο τοῦ Ἕλληνος υἱός. Οἱ μῦθοι οὗτοι, πλασθέντες, ὅτε οἱ Ἕλληνες οὐ μόνον τῶν φυλετικῶν διακρίσεων εἶχον ἔννοιαν σαφῆ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑνότητος τοῦ ὅλου ἔθνους ἀκριβῆ συναίσθησιν, ἀνάγουσι τὴν ἑνότητα ταύτην εἰς τὸν Ἕλληνα, τὸν ἐπώνυμον καὶ γενάρχην τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τοῦ Ἕλληνος προῆλθον καὶ ὁ Δῶρος καὶ ὁ Αἴολος καὶ ὁ Ἴων. Δωριεῖς καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἴωνες ἦσαν μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἦσαν ἀδελφοὶ κοινὸν ἔχοντες ἐθνικὸν ὄνομα· ἦσαν ὅλοι Ἕλληνες.

Τὸ ὄνομα Ἑλλὰς καὶ Ἕλληνες δὲν ἦτο γενικὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς περιωρίζετο εἰς μικρὸν μέρος τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς χώραν τινὰ θεσσαλικήν. Τὸ εὑρίσκομεν κατὰ πρῶτον περὶ τὸ ἀρχαιότατον μαντεῖον τῆς Δωδώνης, ὁπόθεν ἀπέρρευσε καὶ ἄλλο ὄνομα, τὸ τῶν Γραικῶν, τὸ ὁποῖον παραλαβόντες οἱ Λατῖνοι ἐνωρίς, πρὸ τῆς γενικεύσεως τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων, μετεβίβασαν ἔπειτα καὶ εἰς ὅλας τὰς νεωτέρας γλώσσας ὡς χαρακτηριστικὸν τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ, ὄνομα ὅπερ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν μετὰ αἰῶνας, δουλεύοντες εἰς τοὺς Τούρκους.

Περὶ τὴν Δωδώνην κατῴκουν οἱ Σελλοὶ ἢ Ἑλλοί, οἱ ὑποφῆται τοῦ μαντείου, ἐξ ὧν ἡ χώρα ἐκαλεῖτο Ἑλλοπία. Ἑλλὰς δὲ ὠνομάζετο θεσσαλική τις πόλις ἢ χώρα, ἥτις ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἰλιάδι μετὰ τῆς Φθίας, τῆς ἕδρας τῶν Μυρμιδόνων καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀχιλλέως, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰκάζετο, ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ γῇ ἣν ἀρδεύει ὁ Ἐνιπεὺς καὶ ὁ Ἀπιδανός, πλησίον τῆς Φαρσάλου. Ἐκ δὲ τῆς Θεσσαλίας διεδόθησαν ἔπειτα κατὰ μικρὸν τὰ ὀνόματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔγειναν γενικὰ δι' ὅλους τοὺς ὁμοφύλους τοὺς ἀνάγοντας τὸ γένος εἰς τὸν Ἕλληνα καὶ δι' ὅλην τὴν ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένην χώραν. Παρουσιάζεται δὲ τὸ ὄνομα Ἕλληνες ὑπὸ τοιαύτην γενικὴν σημασίαν κατὰ πρῶτον περὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Παρίου Ἀρχιλόχου. Μετὰ βραχὺν δὲ χρόνον ἦτο ἤδη ἐν γενικῇ χρήσει, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν κριτῶν τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, οἵτινες ἤδη πρὸ τοῦ 580 π. Χ. ὀνομάζονται Ἑλλανοδίκαι, ἤτοι δικασταὶ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων.

Ὡς δὲ τὸ ὄνομα Ἕλληνες ἔγεινε παρὰ τοῖς Ἕλλησι κοινὸν διὰ πάντας τοὺς ἀπαρτίζοντας τὴν ἐθνικὴν ὁλομέλειαν, ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα τῶν βαρβάρων διεκρίθησαν ἅπαντες οἱ ἐκτὸς Ἑλλήνων, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομαζομένοις βαρβάροις ὁ ἑλληνισμὸς παρουσιάζετο ὑπὸ ἑνιαῖον ὄνομα, ἐνδεικνύον ὅτι καὶ οὗτοι εἶχον συναίσθησιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τῶν Ἑλλήνων ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἑαυτούς. Καὶ οἱ μὲν ἰταλικοὶ λαοὶ ἐκάλουν, ὡς εἴδομεν, τοὺς Ἕλληνας Γραικούς, ἐφαρμόσαντες εἰς ὅλον τὸ ἔθνος τὸ ὄνομα ἑνὸς μόνου μέρους αὐτοῦ· τοῦτ' αὐτὸ δ' ἔπραξαν καὶ οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, καλέσαντες τοὺς Ἕλληνας ὅλους διὰ τοῦ ὀνόματος μιᾶς αὐτῶν φυλῆς, τῆς τῶν Ἰώνων. Διὰ τῶν Φοινίκων, οἵτινες, πρῶτοι γνωρίσαντες τὴν ναυτικὴν καὶ πολυκίνητον ταύτην φυλήν, ἔδωκαν τὸ ὄνομα τῶν Ἰαόνων, ὡς ὠνομάζοντο οἱ Ἴωνες ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑαυτῶν διαλέκτῳ, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ὁμοεθνεῖς τῶν Ἰώνων, διεδόθη τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς σημαῖνον ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἀνατολήν. Παρ' αὐτῶν μαθόντες ὠνόμασαν οἱ Ἑβραῖοι τοὺς Ἕλληνας Ἰωύαν καὶ ἔπλασαν ἐπώνυμον αὐτῶν τὸν Ἰωύαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰάφεθ. Οὕτω δὲ τὸ ὄνομα τῶν Ἰώνων, ποικίλως ἐν ταῖς διαφόραις ἀνατολικαῖς γλώσσαις τροποποιούμενον, ἔγεινε γενικὸν ὄνομα δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις καὶ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, παρὰ τοῖς Ἄραψι καὶ παρὰ τοῖς Κόπταις, παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις καὶ παρὰ τοῖς Σύροις· καὶ παρ' αὐτοῖς δὲ τοῖς Τούρκοις τῆς σήμερον διὰ

τύπου τινὸς τοῦ ὀνόματος τούτου δηλοῦνται οἵ τε ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης.

Ἕλληνες λοιπὸν καὶ βάρβαροι ἦσαν δύο κόσμοι διάφοροι καὶ χωριστοί. Ἡ παλαιὰ συγγένεια τῶν Ἑλλήνων πρός τινας τούτων τῶν ξένων λαῶν εἶχε λησμονηθῆ διὰ τῶν μακρῶν αἰώνων καθ' οὓς οἱ Ἕλληνες διεμόρφωσαν ἰδίαν γλῶσσαν, ἰδίαν θρησκείαν, ἴδια ἤθη, κοινὰ κέντρα τῆς ἠθικῆς ἑνότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὅτε δὲ εἰς τὴν ἠθικὴν ἑνότητα προςετέθη ἡ πολιτικὴ σύμπραξις, ἀνεδείχθη φοβερώτερον τὸ χάσμα ὅπερ ἐχώριζε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν βαρβάρων, συνεσφίγχθησαν στενότερον οἱ ἐθνικοὶ δεσμοί, καὶ ἡ ἀληθής, εἰ καὶ πρόσκαιρος, ἑνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀνέδειξε μεγαλειτέρας τὰς νίκας ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

ϛ'

ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ

α'

Μηδία καὶ Περσία.

Πρὸς νότον τῆς Κασπίας θαλάσσης κεῖται ἐν Ἀσίᾳ μεγάλη καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ χώρα, ἔχουσα ἔκτασιν περίπου πεντήκοντα χιλιάδων τετραγωνικῶν μιλίων, ἡ Ἀριανή, τὸ σημερινὸν Ἰράν. Ἐν τῇ γῇ ταύτῃ κατῴκουν φῦλα ἀριανῆς καταγωγῆς, ἤτοι ἀρχῆθεν συγγενῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ Ἰταλούς, τοὺς Ἰνδούς, Σλάβους καὶ Γερμανούς. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀριανῆς παρουσιάζονται κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ κυρίως κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ. Ἐκ δὲ τοῦ ἱστορικοῦ σκότους ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ὁ λαὸς τῶν Μήδων, ὅςτις, ἐπιτηδείως ἐπωφελούμενος τῆς στενοχωρίας ἥτις ἐπίεζε τὸ μέγα βασίλειον τῆς Ἀσσυρίας, εἰς ἣν ἡ Μηδία ἦτο ὑποτεταγμένη, κατώρθωσε νὰ τύχῃ τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ Μηδία ἦτο διῃρημένη κατὰ κώμας, ἐχούσας ἰδίους ἡγεμόνας. Τούτων εἷς, ὁ Δηιόκης, ἀποκτήσας διὰ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἀγαθὸν ὄνομα παρά τε τῇ ἰδίᾳ φυλῇ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Μήδοις, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τῆς χώρας καὶ νὰ γείνῃ βασιλεὺς τῶν Μήδων, αἰσθανομένων τὴν ἀνάγκην ἑνιαίας ἀντιστάσεως κατὰ τῆς Ἀσσυρίας, ἥτις ἐδέσποζεν αὐτῶν. Ὁ Δηιόκης ἐξέλεξε δορυφόρους ἐκ πάντων τῶν Μήδων καὶ ἔκτισε κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ὀρόντου ἐν τῇ χώρᾳ ἐξ ἧς εἶχεν ἐκπηγάσει ἡ ἐξουσία αὐτοῦ μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν πόλιν οὐ μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Τεχεράν, τὰ Ἀγβάτανα ἢ Ἐκβάτανα, ἔνθα ἐκτίσθησαν τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ δυςπρόσιτα ἀνάκτορα τοῦ νέου βασιλέως, τὰ ὁποῖα περιεστοίχιζον ἑπτὰ συγκεντρικοὶ κύκλοι τειχῶν.

Οὕτως ὁ Δηιόκης, ἑνώσας τοὺς Μήδους καὶ ἱδρύσας καὶ ὀχυρὰν αὐτῶν πρωτεύουσαν, ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς μελλούσης δυνάμεως τῆς Μηδίας καὶ παρέδωκε θνήσκων μέγα κράτος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φραόρτην.

Ἐπιτευχθείσης ἐπὶ τοῦ Δηιόκου τῆς ἑνώσεως τῶν Μήδων ὑπὸ ἓν σκῆπτρον, ταχέως ἐμεγαλύνθη ἔπειτα ἡ Μηδία διὰ τῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ. Ὁ Φραόρτης πρώτους ὑπέταξε καὶ ἐποίησεν ὑπηκόους τῶν Μήδων τοὺς Πέρσας, ὧν τὰ διάφορα φῦλα εἶχον, ὡς τὰ τῆς Μηδίας, συνταχθῆ καὶ ἑνωθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δηιόκου ὑπὸ τοὺς ἐγχωρίους ἡγεμόνας. Μετὰ δὲ τὴν ὑποταγὴν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἀχαιμένους ἐνίκησε καὶ καθυπέταξεν ὁ Φραόρτης ἅπαντα τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς Ἀριανῆς μέχρι τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῆς εὐφόρου καὶ πλουσίας Ἀρμενίας. Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῆς ἀκαταπονήτου ἐνεργείας τοῦ Φραόρτου ἡ Μηδία ἀπέκτησε καθ' ἑαυτὴν μεγάλην ἰσχύν, ὁ βασιλεὺς ἔκρινε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἀρκούσας, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὴν χώραν τῆς ὑποτελείας πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους. Ἀλλ' οὗτοι, καίπερ μεγάλως ἐξησθενημένοι καὶ ἀπομεμονωμένοι συμμάχων, δὲν εἶχον ὅμως περιστῆ εἰς παντελῆ ἀδυναμίαν. Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Φραόρτου ἀπεκρούσθη, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ μετὰ μεγάλου μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ (635 π. Χ.).

Ὁ υἱὸς τοῦ Φραόρτου Κυαξάρης, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα, παρέλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν Μηδίαν μεγάλην, ἀλλ' ἡττημένην ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων. Ἡ κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἐκδίκησις ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον ἔργον τῆς ζωῆς του. Συμμαχήσας μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βαβυλωνίων Ναβοπαλασσάρου, οὗ ὁ υἱὸς Ναβουχοδονόσορ ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Κυαξάρου, κατώρθωσε μετὰ μακροὺς ἀγῶνας νὰ νικήσῃ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν, τὴν Νινευί. Ἡ μεγάλη μητρόπολις τοῦ ἄλλοτε πανισχύρου κράτους ἐξέλιπεν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς (625 π. Χ.). Ἡ Μηδία ἐπὶ τοῦ Κυαξάρου ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς. Οὐ μόνον οἱ Ἀσσύριοι κατετροπώθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ Πάρθοι ὑπετάχθησαν καὶ οἱ εἰς τὴν χώραν ἐπιδραμόντες Σκύθαι κατενικήθησαν, καὶ κατὰ τῶν Λυδῶν ἐστράφησαν τὰ ὅπλα τοῦ βασιλέως· ἀλλ' οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ τοὺς γενναίους Λυδούς.

Ὁ κατὰ τῶν Λυδῶν ἀγὼν τῶν Μήδων ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Κυαξάρου, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀστυάγου, ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μηδίας τῷ 595 π. Χ. Ἡ πάλη ὑπῆρξε μακρά, ἀλλ' ἡ ἐπικράτησις τῶν Μήδων δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς Βαβυλωνίους, τοὺς παλαιοὺς αὐτῶν κατὰ τῆς Ἀσσυρίας συμμάχους, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν διὰ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Ἀστυάγου ὑπέρμετρον αὔξησιν τῆς Μηδίας. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῶν Βαβυλωνίων μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Κιλικίας

ἐπεμβάντες ἔθεσαν τέρμα εἰς τοὺς δεκαετεῖς ἀγῶνας τῶν Μήδων πρὸς τοὺς Λυδούς, οἵτινες ἐπερατώθησαν δι' εἰρήνης, ἣν ἐπεστέγασεν ὁ γάμος τοῦ Ἀστυάγου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Ἀλυάττου. Ἐν ᾧ δὲ ἡ τοῦ ἀπὸ τῆς Μηδίας κινδύνου ἀπαλλαγθεῖσα Λυδία ἐνισχύετο καὶ ηὔξανε διὰ νέων καταχτήσεων, ἡ δὲ Βαβυλωνία ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν βορείων αὐτῆς συνόρων, οἱ Μῆδοι, ὡς συμβαίνει πολλάκις εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, οἱονεὶ κορεσθέντες ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν ἃς εἶχον δρέψει, τῆς ἀκμῆς εἰς ἣν εἶχον ἀνέλθει, τοῦ πλούτου ὃν εἶχον περισυναγάγει, ἐξώκειλαν εἰς μαλθακότητα καὶ τρυφήν. Πρῶτος δ' ἔδιδεν εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸ παράδειγμα τῆς τρυφῆς καὶ ἀπραξίας αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἀστυάγης. Λησμονήσας τοὺς παλαιοὺς αὐτοῦ πολέμους, κωφεύων πρὸς τὰς δυσαρεσκείας ἃς εἶχεν ἐξεγείρει ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, τοῦ μόνου τέκνου τοῦ ἀκλήρου βασιλέως, δὲν συνῃσθάνετο τὸν κίνδυνον εἰς ὃν ἐνέβαλλε τὸ βασίλειον, συνεθίζων τοὺς Μήδους εἰς βίον ἀπόλεμον καὶ τρυφηλόν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Μῆδοι οὕτως ἀπεχαυνοῦντο ὑπὸ τὸν ἀνάξιον αὐτῶν βασιλέα, ἄγρυπνος εἶχεν ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ νεαρὸς τῶν Περσῶν ἡγεμὼν Κῦρος, ὁ τρισέγγονος τοῦ Ἀχαιμένους ἐκείνου ὅστις εἶχεν ἑνώσει τὰ διάφορα περσικὰ φῦλα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ καὶ εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων Φραόρτου, τοῦ πάππου τοῦ Ἀστυάγου. Οἱ Μῆδοι δὲν ἠδυνήθησαν νἀντιστῶσιν εἰς τὸν ἡρωισμὸν τῶν Περσῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Κῦρος εἶχεν ἐμπνεύσει τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως· αὐταὶ αἱ γυναῖκες τῶν Περσῶν, συναγωνιζόμεναι μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ἐξέκαιον τὸ θάρρος τῶν μαχομένων. Παρὰ τοὺς Πασαργάδας ἡ στρατιὰ τοῦ Ἀστυάγου ἡττήθη, καὶ ὁ ἡττημένος βασιλεὺς παρεδόθη παρ' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς εἰς τοὺς νικητάς. Ὁ Κῦρος δὲν ἦτο πλέον βασιλεὺς ὑποτελὴς εἰς τοὺς Μήδους, ἀλλ' οἱ Μῆδοι ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν.

Οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἔμελλον οὐ μόνον τὴν Μηδίαν νἀντικαταστήσωσιν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τῆς Ἀριανῆς, ἀλλὰ καὶ πολλῷ εὐρύτερον κράτος νὰ θεμελιώσωσι, δεσπόζοντες σχεδὸν ὅλης τῆς Ἀνατολῆς, κατῴκουν χώραν τὸ πλεῖστον ὀρεινὴν καὶ τραχεῖαν. Αἱ ἀκταὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις βρέχει τὰ μεσημβρινὰ τῆς Περσίδος μέρη, ἦσαν θερμαὶ καὶ ἀμμώδεις καὶ ἐστεροῦντο παντὸς καρποῦ πλὴν φοινίκων. Ἀλλ' ὑπεράνω τῶν παραλίων ἡ χώρα ἦτο πεδινή, εὔκρατος καὶ πάμφορος, διαρρεομένη ὑπὸ καθαρῶν ποταμῶν καὶ λιμνῶν καὶ τρέφουσα ἄριστα θρέμματα καὶ ἵππους ἐντὸς

ἥτταν τῶν Μήδων νὰ φέρωσιν αὐτὸν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην καὶ νὰναδείξωσι τὴν Περσίαν δέσποιναν τῆς Ἀνατολῆς, ἕως ἐν τῇ συγκρούσει μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐθραύσθη ἡ δύναμις τῶν Περσῶν καὶ κατενικήθη ὑπὸ τῶν συνηνωμένων ἑλληνικῶν δυνάμεων ἡ ἀπειροπληθὴς στρατιὰ ἣν ἐξ ἁπασῶν τῶν εἰς αὐτὸν ὑποτεταγμένων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς εἶχε συναγείρει ὁ μέγας βασιλεύς.

ϐ΄

Ἡ Λυδία καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κῦρος νικῶν ἐν Πασαργάδαις τοὺς Μήδους ἐθεμελίονεν ἰσχυρὸν περσικὸν κράτος, τῆς Λυδίας ἦρχε Κροῖσος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλυάττου ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Μερμναδῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ χώρα ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν καὶ δύναμιν, ἣν οὐδέποτε εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τοὺς πέντε αἰῶνας καθ' οὓς ἦρχεν αὐτῆς ἡ βασιλικὴ δυναστεία τῶν Ἡρακλειδῶν. Οἱ Μερμνάδαι κατώρθωσαν μετὰ μακροὺς ἀγῶνας καὶ οὐκ ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν Ἀσσυρίων νὰ κατανικήσωσι τὸ φοβερὸν θρᾳκικὸν φῦλον τῶν Κιμμερίων, οἵτινες, οἰκοῦντες τὸ κατ' ἀρχὰς τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν ἐκδιωχθέντες, εἶχον διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ Κιμμέριοι, ἐγκαθιδρυθέντες ἐν τῇ περὶ τὴν Σινώπην χώρᾳ καὶ διατρέχοντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἶχον καταστῆ ἐπίφοβοι εἴς τε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Λυδούς. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, αἱ Σάρδεις, δὶς ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν δεινῶν ἐπιδρομέων. Αὐτὸς ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Μερμναδῶν, ὁ Γύγης, εἶχε φονευθῆ κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς Κιμμερίους ἀγῶνας, οἵτινες ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἄρδυος, ὅτε ἤρχισεν ἡ ἐξασθένισις αὐτῶν. Τέλος δὲ ὁ Ἀλυάττης, ὁ πατὴρ τοῦ Κροίσου, κατώρθωσε νἀπαλλάξῃ ὁριστικῶς τὴν Λυδίαν καὶ τὰς περιοίκους χώρας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Κιμμερίων. Οὐ μόνον δὲ τῆς φοβερᾶς ταύτης πληγῆς, ἥτις μεγάλως ἐκώλυε τὴν εὐημερίαν τῆς Λυδίας, ἀπήλλαξαν τέλος τὴν χώραν οἱ Μερμνάδαι, ἀλλ' ἐπεξέτειναν κατ' ὀλίγον τὸ κράτος αὐτῶν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος, ὑποτάξαντες τὴν Μυσίαν, τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Καρίαν. Δυνηθέντος δὲ τοῦ Ἀλυάττου νἀντιστῇ εἰς τὴν δύναμιν τῆς Μηδίας ὑπὸ τὸν Ἀστυάγην, ὡς εἴδομεν, ἀνεγνωρίσθη οὕτως εἰπεῖν ὁ Ἅλυς ἐπισήμως ὡς τὸ

σύνορον τῆς Μηδίας καὶ τῆς Λυδίας διὰ τῆς συνθήκης εἰς ἣν ἐπηκολούθησεν ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀλυάττου μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων.

Ἀλλὰ δι' ὅλων τούτων τῶν κατακτήσεων καὶ τῶν πολέμων οἱ βασιλεῖς τῆς Λυδίας κατώρθουν μὲν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν δύναμιν αὐτῆς κατὰ γῆν ἢ νὰ ἐξασφαλίζωσι τὰ πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς μεσογείους γείτονας ὅρια αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἐπετύγχανον νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν δύναμιν ναυτικὴν καὶ νὰ διευκολύνωσι τὴν διὰ θαλάσσης ἐξαγωγὴν τῶν πλουσίων προϊόντων τῆς Φρυγίας καὶ τῶν τεχνουργημάτων τῶν Λυδῶν. Αἱ Λυδικαὶ ἀκταὶ κατείχοντο ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν· ἑπομένως οἱ λιμένες καὶ ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας, ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον εὑρίσκοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως οἱ Λυδοὶ εἰργάζοντο ἐπιπόνως ὅπως πλουτίζωσι τοὺς Ἕλληνας τῶν παραλίων. Οἱ Μερμνάδαι, ἐννοοῦντες τὴν ζημίαν ἣν ἐπέφερον εἰς τοὺς Λυδοὺς οἱ ξένοι ἄποικοι, ἐστράφησαν ἐνωρὶς κατὰ τῶν παρακτίων Ἑλλήνων. Πρῶτος ὁ Γύγης (698—663 π. Χ.) κατήρξατο τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος. Ἡ πάλη ὑπῆρξε μακρά, μικρὰ δ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἐπιτυχία τῶν Λυδῶν. Ἐπανηγύρισε μὲν ὁ Γύγης ἐν Σάρδεσι τὴν πτῶσιν τῆς Μαγνησίας τῆς παρὰ τῷ Σιπύλῳ καὶ ἠναγκάσθησαν οἱ Κολοφώνιοι νὰ συνθηκολογήσωσι μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ στρατιαὶ τοῦ βασιλέως ἀπεκρούσθησαν ὑπό τε τῶν Σμυρναίων καὶ τῶν Μιλησίων. Ὁ κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας ἀγὼν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Γύγου.

Ὁ Ἄρδυς (663—625 π. Χ.) ἐκυρίευσε τὴν Πριήνην, εἰ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ αὐτὴν μακρὸν χρόνον. Μακρότατος δὲ ἰδίως ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν Μιλησίων, ὅστις ἐσυνεχίσθη ἄνευ ὁριστικοῦ ἀποτελέσματος ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἄρδυος Σαδυάττου (625—613 π. Χ.), ἰδίως δ' ἀπέβη δεινότατος ἐπὶ τοῦ Ἀλυάττου (612—563 π. Χ.). Διαρκοῦντος τοῦ δωδεκαετοῦς τούτου πολέμου οἱ Μιλήσιοι δὶς ἐνικήθησαν ἐν μάχαις, καθ' ἕκαστον δ' ἔτος ἐδῃοῦτο ἡ χώρα αὐτῶν ὑπὸ τῶν Λυδῶν· ἀλλ' οὗτοι δὲν ἠδυνήθησάν ποτε νὰ κυριεύσωσι τὰ ὀχυρὰ τείχη τῆς Μιλήτου, ἧς ἦρχε τότε ὁ τύραννος Θρασύβουλος. Τέλος ὁ Ἀλυάττης, καταπονηθεὶς καὶ πεισθεὶς διὰ δόλου τοῦ Θρασυβούλου περὶ τῶν μεγάλων προμηθειῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, συνδιηλλάχθη μετὰ τῶν Μιλησίων καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς συμμάχους. Οὕτω δὲ οἱ Μιλήσιοι, καίπερ κατὰ τὸν μακρὸν αὐτὸν πόλεμον μόνους συμμάχους ἔχοντες τοὺς Χίους, ἠδυνήθησαν οὐχ ἧττον νὰ κατισχύσωσι τῶν Λυδῶν, πιεζομένων ἄλλως καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχομένου πρὸς τοὺς Μήδους πολέμου. Ἀλλ' ἡ

ἔλλειψις κοινῆς ἀμύνης τῶν ἰωνικῶν ἐκείνων πόλεων καὶ συμπράξεως αὐτῶν κατὰ τῶν κοινῶν πολεμίων ἀπέβη ὀλεθρία εἰς ἄλλας τῶν Ἰώνων πόλεις. Ἡ Κολοφὼν ὑπετάγη εἰς τὸν Ἀλυάττην, ἡ Σμύρνη ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατεστράφη, ἐκλιποῦσα μέχρι τῶν μακεδονικῶν χρόνων. καὶ μόνον οἱ Κλαζομένιοι ἠδυνήθησαν νὰ νικήσωσι τοὺς Λυδοὺς προχωροῦντας κατὰ τῆς πόλεώς των, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι. Τέλος τὸ ἔργον τῆς ὑποταγῆς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὅπερ δὲν κατώρθωσαν πλῆρες οἱ πρῶτοι Μερμνάδαι, συνεπλήρωσεν ὁ Κροῖσος. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλυάττου τὸ μὲν διὰ συνθηκῶν, τὸ δὲ διὰ τοῦ πολέμου ἐπέτυχε νὰ γείνῃ κύριος οὐ μόνον τῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Μετὰ τῆς Μιλήτου διετηρήθη ἡ ἐπὶ Ἀλυάττου ἐπελθοῦσα συνδιαλλαγὴ καὶ συμμαχία. Οἱ Ἐφέσιοι, ὧν ἦρχε τότε ὁ τύραννος Πίνδαρος, ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι καθ' ὧν ἐστράφη ὁ Κροῖσος, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχον καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας, ἀναγκασθεῖσαι νὰ πληρόνωσι φόρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν, τοῦ ὁποίου τὸ κράτος ἐξετείνετο ἤδη καθ' ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ Ἅλυος μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου. Μόνον δὲ τὰς ἑλληνικὰς νήσους δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ ὁ Κροῖσος, στερούμενος στόλου, καὶ περιωρίσθη εἰς συνθήκας φιλίας πρὸς τοὺς νησιώτας.

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑποταχθεῖσαι εἰς τοὺς Λυδοὺς δὲν ἔπαθον δεινά. οὐδ' ἀνεκόπη ἡ πρόοδος αὐτῶν καὶ ἡ ἀκμή, ἂν ἐξαιρέσωμεν μόνον τὴν Σμύρνην, ἥτις κατεστράφη. Ὡς ἡ κτίσις αὐτῶν καὶ ἡ πρώτη ἐγκατάστασις ὑπῆρξαν ἀναποφεύκτως συνδεδεμέναι μετὰ τοῦ κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἀγῶνος, ὡς ἐν ἀρχῇ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκραταιώθησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐν τῇ πάλῃ καὶ διὰ τῆς πάλης, ὡς ἔπειτα αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Κιμμερίων ἐκράτουν ἀγρύπνους τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων κα ἐπερρώννυον αὐτοὺς διὰ νέων ἀγώνων, οὕτω καὶ αἱ ἐπιθέσεις τῶν Λυδῶν δὲν ἠδυνήθησαν νἀπορροφήσωσι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὴν ζωτικὴν ἰκμάδα τῶν ἀκμαίων ἐκείνων ἀποικιῶν. Τίνας ἄλλους τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπολέμησαν οἱ Μερμνάδαι ἐπιμονώτερον τῶν Μιλησίων; Καὶ ὅμως ἡ Μίλητος, ὑπὸ τῶν Λυδῶν πολεμουμένη, δὲν εἶχε παύσει ἱδρύουσα ἀποικίας ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ καὶ κατὰ τὸν Πόντον, ἔσπευδε νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν ὠφελημάτων τῆς ἐν Αἰγύπτῳ φιλελληνικῆς πολιτικῆς τοῦ Ψαμμιτίχου καὶ ἔστελλε τὸν στόλον αὐτῆς, ὅπως ἀγωνισθῇ μετὰ τῶν Ἐρετριέων μαχομένων πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ χρόνοις καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῶν Ἰώνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔθαλλον καὶ ἐπλουτίζοντο. Οἱ Μερμνάδαι, πολεμοῦντες τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας ἕνεκα τοῦ συμφέροντος τοῦ λυδικοῦ κράτους, δὲν ἐνόουν νὰ ἀφανίσωσιν αὐτάς. Ἐκεῖνο ὅπερ ἐζήτουν νὰ ἐπιτύχωσιν ἦτο ἡ συμμετοχὴ τῶν Λυδῶν εἰς τὰ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου ὀφέλη, ἡ χρῆσις τῶν λαμπρῶν ἑλληνικῶν λιμένων, ἡ μετ' αὐτῶν συνεννόησις καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν κέρδος. Ἄλλως ἠγάπων τοὺς Ἕλληνας, ἐσέβοντο τοὺς θεοὺς αὐτῶν, ἔστελλον εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ ἱερὰ πλουσιώτατα δῶρα, ἐτίμων ἐν Σάρδεσι τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ τοὺς Ἕλληνας τεχνίτας, συνεδέοντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ συχνῶν ἐπιγαμιῶν. Ἐκ τῶν δύο γυναικῶν τοῦ Ἀλυάττου μία ἦτο Ἑλληνὶς ἐξ Ἰωνίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὅτε ὁ Κροῖσος ἐπέτυχε τὴν ὁριστικὴν ὑποταγὴν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων οὐ μόνον τῆς Ἰωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ ζυγὸς τῶν Λυδῶν δὲν ὑπῆρξε βαρύς. Ἡ ὑποταγὴ περιωρίζετο εἰς τὴν πληρωμὴν φόρου, ἄλλως δὲ οἱ Ἕλληνες διετήρησαν τὰς ἐλευθερίας αὐτῶν, οὐδ' ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀκολουθῶσι τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας ἐν πολέμῳ. Οὐχ ἧττον τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης ὑποτελείας τῶν Ἑλλήνων κέρδος τῶν Λυδῶν δὲν ἦτο μικρόν, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν προσχώρησιν αὐτῶν εἰς τὸν Κροῖσον ἡ Λυδία, ἥτις ἀπεκόμιζεν ἄπειρα πλούτη ἐκ τῶν χρυσῶν ψηγμάτων τοῦ Πακτωλοῦ, ἐκ τῶν μεταξὺ Ἀταρνέως καὶ Περγάμου μετάλλων καὶ ἐκ τῶν φόρων τῶν πόλεων, ἡ Λυδία ἥτις ἐξετείνετο ἤδη καθ' ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ Ἅλυος μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμήν. Οἱ θησαυροὶ τοῦ Κροίσου κατέστησαν ὀνομαστοὶ καὶ παροιμιώδεις. Ἐξ αὐτῶν ἤντλησαν διὰ πλήρων θυλάκων οἱ ὑπὸ τοῦ βασιλέως εὐνοηθέντες ἐκ τῶν Ἑλλήνων, καὶ μόνος εἷς αὐτῶν, ὁ Σόλων, ἐλέγετο, ὅτι δὲν ἐθαμβώθη ὑπὸ τῆς λάμψεως τοῦ χρυσοῦ, ἀλλ' ὡμολόγησεν ἀνωτέραν τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονίαν καὶ οἱονεὶ προεμάντευσε τὸ τέλος τοῦ Κροίσου καὶ τῆς πλουσίας τῶν Λυδῶν βασιλείας, κηρύσσων, ὅτι οὐδεὶς εἶνε ἄξιος μακαρισμοῦ πρὸ τοῦ τέλους αὐτοῦ.

γ'

Τὸ βασίλειον τοῦ Κύρου.

Μετὰ τὴν ἐν Πασαργάδαις νίκην ὁ Κῦρος τὸν μὲν ἡττηθέντα βασιλέα τῶν Μήδων καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ περιέθαλψε φιλανθρώπως, τὴν δὲ

θυγατέρα τοῦ Ἀστυάγου Ἄμυτιν, μετὰ τὸν φόνον τοῦ συζύγου αὐτῆς, ὅςτις ἔμελλε νὰ εἶνε ὁ διάδοχος τοῦ μηδικοῦ θρόνου, παρέλαβεν ὡς παράκοιτιν εἰς τὰ βασίλεια αὐτοῦ. Καταλυθείσης οὕτω τῆς μηδικῆς δυναστείας, ὁ Κῦρος παρουσιάζετο ὡς ὁ νόμιμος διάδοχος αὐτῆς. Οἱ εἰς τοὺς Μήδους ὑποτελεῖς ἡγεμόνες προςῆλθον ἐθελουσίως εἰς τοὺς Πέρσας ἢ ὑπετάγησαν ὑπὸ τοῦ Κύρου διὰ τῶν ὅπλων. Διὰ δὲ τῆς ὑποταγῆς τῆς κατὰ τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ περσικοῦ κόλπου κειμένης Σουσιανῆς, ἐν ᾗ ἡ κυριωτάτη πόλις τὰ Σοῦσα ἔγεινεν ἔπειτα ἀγαπητὴ ἕδρα τῶν Ἀχαιμενιδῶν, διὰ τῆς προςελεύσεως τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρμενίων καί τινων ἄλλων γειτόνων τῆς Ἀρμενίας λαῶν τὸ περσικὸν κράτος ἔφθανεν ἤδη μέχρι τῶν συνόρων τῆς ἰσχυρᾶς Λυδίας.

Ἡ ταχεῖα αὔξησις τῶν Περσῶν ἤρχισε νὰ γίνηται ἐπίφοβος εἰς τὰ γειτονικὰ βασίλεια τῆς Βαβυλωνίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λυδίας. Οἱ βασιλεῖς τῶν χωρῶν τούτων, ὁ Ναβόννηδος, ὁ Ἄμασις καὶ ὁ Κροῖσος, συνωμολόγησαν συμμαχίαν κατὰ τοῦ Κύρου. Ὁ Κροῖσος ἀπετάθη καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ζητῶν τὴν γνώμην τῶν χρηστηρίων αὐτῶν καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν. Τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἐνεθάρρυνε τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν πρὸς τὸν ἐπικείμενον κατὰ τῆς Περσίας ἀγῶνα, καὶ ἡ Σπάρτη ὑπεσχέθη τὴν σύμπραξιν αὐτῆς. Ὁ βασιλεὺς τῶν Λυδῶν, πειθόμενος εἰς τοὺς χρησμοὺς τῆς Πυθίας, διέβη τὸν Ἅλυν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 549 π. Χ. καὶ εἰςήλασεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ἥτις ἀνῆκεν ἤδη εἰς τοὺς Πέρσας, καθ' ὃν χρόνον ὁ Κῦρος εὑρίσκετο ἀπησχολημένος εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ Κροῖσος ἐκυρίευσε τὴν ἰσχυροτάτην πόλιν Πτερίαν καὶ τὰς ἄλλας περιοικίδας πάσας, χωρὶς νὰ τολμήσῃ νὰ προχωρήσῃ. Ὁ δὲ Κῦρος, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ κατὰ τῶν Βαβυλωνίων πολέμου, μόλις μετά τινας μῆνας ἠδυνήθη νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Κροίσου, συμπαραλαβὼν συμμάχους ἐκ τῶν εἰς τὴν Περσίαν ὑποτεταγμένων χωρῶν ἐξ ὧν διῆλθε. Μετὰ δὲ κρατερὰν μάχην τῶν δύο ἀντιπάλων στρατιῶν συμβᾶσαν ἐν Καππαδοκίᾳ ὁ Κροῖσος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Λυδίαν. Κατὰ τάχος ἠκολούθησεν αὐτὸν ὁ Κῦρος, καὶ ἐνίκησε τοὺς Λυδοὺς ἐν μάχῃ συγκροτηθείσῃ κατὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἕρμου οὐ μακρὰν τῶν Σάρδεων. Ὁ Κροῖσος μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην ἐκλείσθη ἐν Σάρδεσιν, αἵτινες μετὰ πολιορκίαν ὀλίγων μόνον ἡμερῶν ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ὁ Κροῖσος ζωγρηθεὶς ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κύρου. Καὶ ὁ μὲν πρᾶος νικητὴς μετεχειρίσθη τὸν ἡττηθέντα φιλανθρώπως· ἀλλ' οὐχ

ττον ἡ αἰφνίδιος πτῶσις τοῦ ἄλλοτε ἰσχυροῦ καὶ πολυπλούτου μονάρχου τῶν Λυδῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μυθώδεις διηγήσεις περὶ καταδίκης αὐτοῦ εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον καὶ τῆς ὡς ἐκ θαύματος σωτηρίας αὐτοῦ.

Ἡ πτῶσις τῆς Λυδίας ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ συνεπιφέρῃ τὴν ἅλωσιν τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καταπεπληγμένοι ἔπεμψαν οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Αἰολεῖς πρὸς τὸν Κῦρον εἰς Σάρδεις ἀγγέλους, ὑποσχόμενοι ὑποταγὴν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις, ὑφ' οὓς ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Λυδῶν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ὑπομνήσας εἰς αὐτούς, ὅτι, ὅτε ἐπολέμει κατὰ τοῦ Κροίσου, μάτην ἀπετάθη πρὸς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας, ζητῶν τὴν συνεργασίαν των, ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων. Ἀλλὰ κατανοῶν τὴν σπουδαιότητα τῆς Μιλήτου καὶ θέλων νὰ ἐξασθενίσῃ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνας διὰ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν, ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν λοιπῶν τοὺς Μιλησίους, δεχθεὶς μόνης τῆς Μιλήτου τὴν προσχώρησιν ὑπὸ τοὺς προταθέντας ὅρους. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κῦρος, ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ κατὰ τῶν Βαβυλωνίων πολέμου, ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Λυδίας, οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀσίας, μάτην ζητήσαντες ἐπικουρίαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τὸν ἐπαπειλούμενον κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα, συνέπραξαν μετὰ τῶν Λυδῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ μεταξὺ ἐκραγείσῃ ἀποστασίᾳ αὐτῶν. Καὶ ἡ μὲν ἀποστασία αὕτη ταχέως κατεστάλη ὑπὸ τῆς παρὰ τοῦ Κύρου σταλείσης περσικῆς στρατιᾶς, ἧς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μαζάρης· ἀλλ' ἡ μετὰ τῶν Λυδῶν σύμπραξις τῶν Ἑλλήνων ἐπέσπευσε τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν καθυπόταξιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Μαζάρης ὑπεδούλωσε τοὺς Πριηνεῖς, ἐδῄωσε τὸ πεδίον τοῦ Μαιάνδρου, καὶ κατέλαβε τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον κειμένην Μαγνησίαν, ἐξανδραποδίζων τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Τὸ ἔργον τοῦ Μαζάρου, θανόντος μετὰ ταῦτα ἐκ νόσου, συνεπλήρωσεν ὁ στρατηγὸς τοῦ Κύρου Ἅρπαγος. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις δὲν παρεδόθησαν ἀμαχητί. Τὸ ἔργον τοῦ Ἁρπάγου ὑπῆρξε δυσχερές. Μὴ δυνάμενος νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν πόλεων διὰ θαλάσσης, καθότι οἱ Πέρσαι ἐστεροῦντο στόλου, αὐτοὶ μὲν μὴ ὄντες ναυβάται, μὴ ἔχοντες δ' ἀκόμη ὑποτεταγμένην τὴν ναυτικὴν Φοινίκην, ἐπεχείρησε νὰ πολιορκήσῃ αὐτὰς διὰ ξηρᾶς, ὑψόνων χώματα παρὰ τὰ τείχη αὐτῶν καὶ ἀναγκάζων οὕτω τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθῶσιν. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξεν οὐχ ἧττον γενναία, εἰ καὶ ἔλειπεν ἡ ἀναγκαία σύμπραξις τῶν Ἑλλήνων. Πρώτη ἔπεσεν ἡ Φώκαια, ἡ μετὰ τὸν ἀποσχισμὸν τῆς Μιλήτου κυριωτάτη ἕδρα τῆς ἑλληνικῆς ἐνεργείας. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξανδραποδίσωσι

τοὺς γενναίους Φωκαεῖς καὶ νὰ λαφυραγωγήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν. Ὅτε ἡ περσικὴ στρατιὰ εἰςῆλθεν εἰς τὴν Φώκαιαν, οἱ κάτοικοι, μὴ θέλοντες νὰ δουλωθῶσιν, εἶχον ἤδη φύγει, ἐπιβιβάσαντες εἰς τὰς πεντηκοντόρους αὐτῶν ἑαυτοὺς καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ πᾶσαν τὴν κινητὴν αὐτῶν περιουσίαν, καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Κύρνον. Οἱ στρατιῶται τοῦ Ἁρπάγου οὐδὲν ἄλλο εὗρον ἐν τῇ ἐρήμῳ πόλει πλὴν ἢ ὅ τι ἦτο λίθος ἢ χαλκὸς ἢ τοιχογραφία. Γνωρίζομεν δὲ ἤδη, ὅτι οἱ Φωκαεῖς, πατρίδα νομίζοντες τὴν γῆν ὅπου ἠδύναντο νὰ εἶνε ἐλεύθεροι, ἔκτισαν ἔπειτα ἀνθηρὰς πόλεις ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ. Ὁμοίως καὶ οἱ Τήιοι, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν δουλοσύνην, ἔφυγον εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ ἔκτισαν τὰ Ἄβδηρα. Οἱ δὲ ἄλλοι Ἴωνες, πλὴν τῶν Μιλησίων, οἵτινες εἶχον ἤδη διὰ συνθήκης προςχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας, καίπερ μὴ συμπράττοντες πρὸς ἀλλήλους, καίπερ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν τύχην των ὑπὸ τῶν μητροπόλεων τῶν ἐν Ἑλλάδι, ἐπολέμησαν πρὸς τὸν Ἅρπαγον, καὶ ἀνεδείχθησαν γενναῖοι, ἕκαστοι μαχόμενοι περὶ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος· ἀλλ᾽ ἡττηθέντες καὶ ὑποταχθέντες, ἔμειναν ἐν ταῖς ἰδίαις πόλεσι καὶ ἐπετέλουν τὰ ἐπιτασσόμενα, πληρόνοντες τὸ ἑξῆς φόρον εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ὑποχρεούμενοι νὰκολουθῶσιν αὐτοὺς ἐν πολέμῳ. Μετὰ δὲ τοὺς Ἴωνας τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν καὶ οἱ Αἰολεῖς τῆς Ἀσίας.

Οἱ Πέρσαι, ὑποτάξαντες τοὺς Ἴωνας καὶ τοὺς Αἰολεῖς, ἐπέβαλον εἰς τὰς πόλεις αὐτῶν ἀντὶ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ ἢ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἅτινα εἶχον αἱ πλεῖσται, τὴν τυραννίδα, ἐγκαθιστῶντες τυράννους φρονοῦντας φίλα πρὸς τὴν Περσίαν. Ἄλλως δὲ πλὴν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς περσικῆς κυριαρχίας, τῆς πληρωμῆς φόρου καὶ τῆς ὑποχρεώσεως τῆς μετὰ τῶν Περσῶν στρατείας ἐν περιπτώσει πολέμου οὐδεμία ἄλλη ἐπεβλήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας βία. Οὐ μόνον περσικαὶ φρουραὶ δὲν ἐστάλησαν εἰς τὰς πόλεις, οὐ μόνον ἡ ἐξάσκησις τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν καὶ τῆς τέχνης ἔμεινεν ἐλευθέρα, ἀλλὰ καὶ διετήρησαν ἐντελῶς ἀπρόςβλητον τὴν θρησκείαν αὐτῶν καὶ τὴν γλῶσσαν, τοὺς νόμους καὶ τὰ ἤθη.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αἰολίδος καὶ τὴν εἰς τοὺς Πέρσας προςχώρησιν καὶ αὐτῶν τῶν Χίων καὶ Λεσβίων, οἵτινες δὲν εἶχον μὲν νὰ φοβηθῶσι τοὺς Πέρσας, μὴ ἔχοντας στόλον, ἀλλ᾽ ἐθεώρουν κινδυνευούσας τὰς ἐν τῇ ἀσιατικῇ ἠπείρῳ κτήσεις αὐτῶν, ὁ Ἅρπαγος, παραλαβὼν καὶ τοὺς Ἴωνας καὶ Αἰολεῖς, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Οἱ Κᾶρες καὶ αἱ κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Καρίας ἐκτισμέναι δωρικαὶ πόλεις ὑπετάγησαν ἄνευ μεγάλης ἀντιστάσεως εἰς τοὺς Πέρσας. Τὴν αὐτὴν

τελεῖς τῶν Περσῶν, τότε ὁ Κῦρος ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ μετὰ παρρησίας, ὅτι ὑπῆρξεν ἀληθὴς πατὴρ τοῦ ἔθνους, ὅπερ, ἐλευθερώσας ἐκ τῆς δουλείας, ἀνέδειξε διὰ μιᾶς ἐντὸς χρόνου βραχυτάτου, ἐντὸς τριάκοντα μόνον ἐτῶν, κύριον ἀντὶ δούλου, καταστήσας αὐτὸ πανίσχυρον καὶ κραταιὸν καὶ παρασχὼν εἰς αὐτὸ τὴν κυριαρχίαν μεγίστου μέρους τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου βασιλέως, πεσόντος, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δόξαν, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο κατὰ τοῦ ἀπανθρώπου σκυθικοῦ φύλου τῶν νομάδων Μασσαγετῶν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὰ βορειοανατολικὰ σύνορα τοῦ περσικοῦ κράτους, ὑπῆρξεν ἀντάξιος τοῦ ἀκαμάτου αὐτοῦ βίου.

Παρὰ τὰς Πασαργάδας, πλησίον τοῦ τόπου ὅπου τὸ πρῶτον νικήσας ὁ Κῦρος τοὺς Μήδους ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Πέρσας τὴν ἐλευθερίαν, ἐντὸς δενδρώδους καὶ εὐύδρου παραδείσου ἐκτίσθη τοῦ βασιλέως ὁ τάφος. Τίς ὁ μέγας νεκρὸς ὁ τεθαμμένος ἐν τῷ ἀπερίττῳ ἐκείνῳ κτίσματι, ὅπερ σώζεται ἀκόμη πρὸς βορρᾶν τῆς Περσεπόλεως πλησίον τῆς σημερινῆς πόλεως Μουργκὰπ, ἠδύναντο νὰ μάθωσι καὶ οἱ Πέρσαι, ὑπὲρ ὧν ἔζησε, καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, οὓς συνέτριψε, καὶ οἱ Σκύθαι, καθ' ὧν μαχόμενος ἐπληγώθη θανασίμως. Περσιστί, βαβυλωνιστὶ καὶ σκυθιστὶ ἀναγεγραμμένη ἀναγινώσκεται ἐπὶ τοῦ τάφου ἡ ἁπλῆ, ἀλλὰ πολυσήμαντος ἐπιγραφὴ «Ἐγὼ Κῦρος ὁ βασιλεύς, ὁ Ἀχαιμενίδης.»

δ'

Καμβύσης καὶ Δαρεῖος.

Τὸν Κῦρον θανόντα διεδέχθη τῷ 529 π. Χ. ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, ὁ Καμβύσης. Παραλαβὼν τὴν Περσίαν μεγάλην, τὴν Λυδίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν μετὰ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν ὑποτεταγμένας, διενοήθη νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς διὰ τῆς ὑποταγῆς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τοῦ μόνου ὑπολειπομένου φίλου τοῦ Κροίσου ἐν τῷ κατὰ τοῦ Κύρου ἀγῶνι. Ἔτι ζῶντος τοῦ Ἀμάσιος ἠπειλεῖτο ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τοῦ Κύρου μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυλῶνος. Διὰ τοῦτο ὁ Φαραώ, ἀμυνόμενος κατὰ τῆς αὐξανομένης δυνάμεως τῶν Περσῶν, ὑπέταξε μὲν τὴν Κύπρον, ὅπως ἔχῃ ἀντιστήκωμα ἐν ἀνάγκῃ κατὰ τοῦ φοινικικοῦ στόλου, συνέδεσε δὲ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ τυράννου τῶν Σαμίων Πολυκράτους, τοῦ μόνου τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ὅστις, στηριζόμενος εἰς τὸν ἀξιόμαχον

στόλον καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις τῆς νήσου, δὲν εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὸν Ἅρπαγον. Οἱ Αἰγύπτιοι, ἐπερειδόμενοι εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Κυπρίων καὶ τοῦ Πολυκράτους καὶ ἀσφαλιζόμενοι ἐκ τῆς δυσκολίας ἣν ἔμελλε νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς Πέρσας ἡ διὰ τῆς ἀνύδρου ἀραβικῆς ἐρήμου ἔφοδος τῆς στρατιᾶς αὐτῶν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἀνέμενον εὐέλπιδες τὸ μέλλον. Ὁ Καμβύσης ἐνόησεν, ὅτι ἡ καταπολέμησις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοιούτους ὅρους δὲν ἦτο ἔργον εὐχερὲς καὶ ἐδεῖτο μεγάλης προνοίας. Καὶ μετὰ τὴν συνεννόησιν πρὸς τοὺς Ἄραβας, οἵτινες ἔμελλον νὰ φροντίσωσι περὶ προμηθείας ὕδατος εἰς τὸν περσικὸν στρατὸν ἐντὸς ἀσκῶν ὕδατος, φορτονομένων ἐπὶ καμήλων, ὁ Καμβύσης κυριωτάτην ἐθεώρησε τὴν συγκρότησιν στόλου μέλλοντος νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὰ στόματα τοῦ Νείλου καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν κατὰ γῆν περσικὸν στρατόν. Ὅπως δ' ἐπιτύχῃ τὴν τοιαύτην συγκέντρωσιν στόλου, διέταξε τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ στείλωσι πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς φοινικικῆς Ἄκης, τῆς ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων κληθείσης Πτολεμαΐδος. Διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς ταύτης οὐ μόνον ἡ Περσία ἐγίνετο διὰ μιᾶς δύναμις ναυτικὴ καὶ ἐξησφαλίζετο τυχὸν ἀπὸ ἀποστασίας τῆς Φοινίκης καὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς Αἴγυπτον στρατείας, ἀλλ' ἐπετυγχάνετο καὶ ἡ αὔξησις τῆς περσικῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐκ φόβου πρὸς τὸν περσικὸν στόλον ἐπελθούσης προσχωρήσεως τῶν Κυπρίων καὶ τοῦ Πολυκράτους εἰς τοὺς Πέρσας. Οὕτω παρασκευασθεὶς ἐξεστράτευσεν ὁ Καμβύσης κατὰ τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν ἐκ νέου ὑποταγὴν ὑποτελῶν τινων τοῦ περσικοῦ κράτους, ἀποστάντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πολύπειρος Ἄμασις, ὁ δὲ ἄρχων τῆς Αἰγύπτου νεαρὸς καὶ ἀδέξιος Ψαμμήνιτος, καίπερ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ Καρῶν καὶ Ἰώνων μισθοφόρων, δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν χώραν, ἥτις μετὰ τὴν παρὰ τὸ Πηλούσιον φονικὴν μάχην, καθ' ἣν ἔπεσον πεντηκοντακισχίλιοι Αἰγύπτιοι καὶ εἰκοσακισχίλιοι Πέρσαι, ὑπετάγη εἰς τὸν νικητὴν βασιλέα τῶν Περσῶν (525 π. Χ.).

Ὁ κατακτητὴς τῆς Αἰγύπτου, ὅςτις διὰ τὴν σκληρότητα αὐτοῦ ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς πρὸς τὸν Νέρωνα, δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον, ὡς ἐπεχείρησε, διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Καρχηδόνος, τῆς Μερόης, τῆς Ἀβυσσινίας, τῆς Ἀμμωνίας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἀπέθανεν αὐτοκτονήσας ἐν Συρίᾳ ἐν ᾧ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Περσίαν, ὁπόθεν εἶχε λάβει μηνύματα θλιβερά.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς μακρᾶς ἀπουσίας τοῦ Καμβύσου ὁ Μῆδος

Ὀροπάστης, εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἐκστρατεύων εἶχεν ἀναθέσει τὴν διοίκησιν τῶν ἐν Μηδίᾳ βασιλικῶν κτήσεων, εἶχε κινήσει εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Καμβύσου τοὺς Μήδους καὶ εἶχε διενεργήσει τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἄνοδον τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Γαυμάτα, ὅστις παρουσιάσθη ὡς ὁ ὑπὸ τοῦ Καμβύσου φονευθεὶς νεώτερος υἱὸς τοῦ Κύρου Σμέρδις, πρὸς ὃν ὁ Γαυμάτας εἶχεν ὁμοιότητα μεγάλην. Πρῶτον ἔργον τοῦ νομίμου κληρονόμου τοῦ περσικοῦ θρόνου, Δαρείου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὑστάσπους, ὅστις ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ ἀκλήρου Καμβύσου, ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις τῆς σκευωρίας τοῦ Ψευδοσμέρδιος καὶ ἡ σκληρὰ τιμωρία αὐτοῦ τε καὶ τῶν συνεργατῶν του (521 π. Χ.). Ἀλλ' ἡ μακρὰ ἀπουσία τοῦ Καμβύσου καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Γαυμάτα εἶχον γείνει ἀφορμὴ μεγάλης συγχύσεως καὶ ἀνωμαλίας ἐν τῷ περσικῷ κράτει· ὁ δὲ Δαρεῖος, ἀναλαμβάνων τὴν ἀρχὴν, εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ βαρὺ ἔργον τῆς καταστολῆς πλείστων ἀποστασιῶν τῶν ὑποτελῶν τῆς Περσίας, ἔργον ἐπ' ἴσης σχεδὸν βαρὺ ὅσον ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Κύρου ὑποδούλωσις τῶν χωρῶν τούτων, ἐπειδὴ αὗται ἔδει οὕτως εἰπεῖν νὰ ὑποταχθῶσιν ἐκ νέου. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξεν ὁ Δαρεῖος, χρειασθεὶς πρὸς τοῦτο ἓξ ὅλα ἔτη ἀδιακόπου πολεμικῆς ἐνεργείας. Ποὺ μὲν αὐτὸς ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ καὶ κρατερῶς πολεμῶν, ποὺ δ' ἀποστέλλων γενναίους αὐτοῦ καὶ πιστοὺς στρατηγούς, ἠναγκάσθη καὶ κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ ἐκ νέου οὐ μόνον τοὺς πλείστους τῶν λαῶν τῆς Περσίδος καὶ τῆς Ἀριανῆς, τὴν Σουσιανὴν καὶ τὴν Μηδίαν, τοὺς Σαγαρτίους καὶ Ἀραχωσίους, τὴν Βακτριανὴν καὶ τὴν Μαργιανήν, τοὺς Πάρθους καὶ τοὺς Ὑρκανούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Σκύθας, τοὺς Ἄραβας καὶ τοὺς Αἰγυπτίους. Δεκαεννέα μάχαι συνεκροτήθησαν καὶ ἐννέα ἐζωγρήθησαν ἀποστάται ἡγεμόνες. Εὐγνωμονῶν δὲ ὁ Δαρεῖος ἐπὶ ταῖς νίκαις ἃς ἐχορήγησεν εἰς αὐτὸν ὁ Ὀρομάσδης, ἔστησεν ἐπιφανὲς εἰς ἀνάμνησιν αὐτῶν μνημεῖον ἐν τῇ ὡραίᾳ, εὐύδρῳ καὶ πλήρει καρπίμων δένδρων χώρᾳ τῆς Μηδίας τῇ καλουμένῃ Βαγιστάνῃ. Ἐπὶ μεγάλου βράχου τοῦ ὄρους Βαγιστάνου (Βεγιστὰν ἢ Βισσουτοὺν), ἐπίτηδες καταξυσθέντος, ἐχαράχθη μέγα ἀνάγλυφον, παριστάνον τὸν Δα-

Ο ΔΑΡΕΙΟΣ
ΕΠΙ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ

ρεῖον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὑπεριπταμένου Ὀρομάσδου καταπατοῦντα μὲν διὰ τῶν ποδῶν τὸν Γαυμάταν, προςδεχόμενον δὲ τοὺς ἐννέα ὑπ' αὐτοῦ ἡττηθέντας βασιλεῖς, ἔχοντας δεδεμένους ὄπισθεν τὰς χεῖρας καὶ

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥ ΒΑΓΙΣΤΑΝΟΥ ΟΡΟΥΣ

συρομένους ἐκ σχοινίου, ὅπερ περιβάλλει τὸν τράχηλον αὐτῶν. Τρίγλωσσοι δ' ἐπιγραφαὶ ἐξηγοῦσι τὴν εἰκονικὴν ταύτην παράστασιν καὶ ἀναγράφουσι τὰς νίκας τοῦ μεγάλου βασιλέως.

ε'

Ἡ Σάμος καὶ οἱ Πέρσαι.

Ὅτε ὁ Καμβύσης ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Αἰγύπτου τῷ 525 π. Χ., εἴδομεν τὸν τύραννον τῆς Σάμου Πολυκράτην συγχρόνως μετὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν Κυπρίων προςχωροῦντα εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ Πολυκράτης, βλέπων ἑαυτὸν ἐντελῶς ἀπομεμονωμένον καὶ φοβούμενος τὴν κατὰ τῆς Σάμου ἔφοδον τοῦ εἰς τοὺς Πέρσας ὑπηρετοῦντος στόλου τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑπεσχέθη εἰς τὸν Καμβύσην νὰ ἀποστείλῃ καὶ αὐτὸς πλοῖα εἰς Ἄκην, ὅπου συνηθροίζετο διὰ τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείαν ὁ στόλος τῆς Φοινίκης καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων. Ὁ Πολυκράτης παρεσκεύασε τεσσαράκοντα τριήρεις, ἐπιβιβάσας δ' ἐπ' αὐτῶν ἐκείνους τῶν Σαμίων ὅσους ὑπώπτευεν ὡς ἐχθρικῶς πρὸς ἑαυτὸν διακειμένους, ἔπεμψε πρὸς τὸν Καμβύσην, παραγγείλας εἰς

αὐτὸν νὰ μὴ ἀποστείλῃ αὐτοὺς ὀπίσω. Ἀλλὰ ταῦτα πράττων ὁ τύραννος τῆς Σάμου δὲν ἀνελογίζετο, ὅτι συνήθροιζεν ἐντὸς τῶν πλοίων ὅλους τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀντιπολιτευομένους καὶ ἔδιδεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀξιόμαχον στόλον, παρεῖχε δῆλα δὴ εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα ἐνεργοῦ ἀντιδράσεως καθ' ἑαυτοῦ.

Πολυκράτης ὁ υἱὸς τοῦ Αἰάκους, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τῆς μεταξὺ τοῦ πλήθους καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν *γεωμόρων* διχονοίας, εἶχε κατορθώσει θεραπεύων τὸν δῆμον καὶ ὑποστηριζόμενος ἔπειτα ὑπὸ τοῦ τυράννου τῆς Νάξου Λυγδάμιος νὰ καταλάβῃ περὶ τὸ 536 π. Χ. τὴν ἀρχὴν μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Πανταγνώτου καὶ Συλοσῶντος. Ἔπειτα δὲ τὸν μὲν Πανταγνωτον ἀποκτείνας, τὸν δὲ νεώτερον Συλοσῶντα ἐκδιώξας, ἦρχε μόνος τῆς Σάμου. Ὁ Πολυκράτης, ἐξασφαλίσας τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διὰ φρουρᾶς χιλίων τοξοτῶν καὶ πολλῶν στρατιωτῶν, ἀνέπτυξε μεγάλως τὰς δυνάμεις τῆς πλουσίας Σάμου, ἥτις ἦτο ἔκπαλαι νῆσος ναυτικὴ καὶ ἐμπορική. Εἴδομεν ἤδη τὸν Σάμιον Κωλαῖον πρῶτον τῶν Ἑλλήνων πλέοντα εἰς τὰς δυτικὰς θαλάσσας καὶ γνωρίζοντα εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ τὸν πλοῦτον τῶν ἰσπανικῶν μεταλλείων. Τὸ ἐν τῷ ἐπιφανεῖ Ἡραίῳ τῆς Σάμου, τῷ οἰκοδομηθέντι ὑπὸ τοῦ Σαμίου ἀρχιτέκτονος Ῥοίκου, πλούσιον ἀνάθημα τοῦ Κωλαίου ἐθαυμάζετο μετ' ἄλλων ἀναλόγων τῆς διακεκριμένης Σαμίας τέχνης, ὅταν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἡραίων οἱ Σάμιοι ἔβαινον εἰς τὸ τέμενος τῆς θεᾶς κατεκτενισμένοι τὰς κόμας ἐπὶ τὸ μετάφρενον καὶ τοὺς ὤμους καὶ ἔχοντες αὐτὰς κεκοσμημένας διὰ χρυσῶν τεττίγων, φοροῦντες δὲ λαμπροὺς χιονώδεις χιτῶνας. Πλὴν δὲ τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ ἐνωρὶς εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐν Σάμῳ καὶ ὁ πολεμικὸς στόλος. Οἱ Σάμιοι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων οἵτινες ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν Κορινθίων διὰ τοῦ Ἀμεινοκλέους τὴν ναυπηγίαν τῆς τριήρους.

Ὁ Πολυκράτης λοιπὸν, τοιαύτας εὑρίσκων βάσεις τῆς ναυτικῆς εὐδοκιμήσεως τῶν Σαμίων, ἀπεφάσισε νἀναπτύξῃ πάσῃ δυνάμει τὸ ναυτικὸ τῆς Σάμου καὶ νὰ ἱδρύσῃ δι' αὐτοῦ θαλασσοκρατίαν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖ θαλάσσαις. Εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται ἡ πρώτη κατασκευὴ νέου ἐμπορικοῦ πλοίου, ὅπερ εἶχεν ἕνεκα τοῦ σχήματος αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν νὰ συνενόνη μεγάλην χωρητικότητα μετὰ ταχύτητος πολλῆς· ἐκλήθη δὲ τὸ πλοῖο τοῦτο ἀπὸ τῆς Σάμου *σάμαινα*. Ἐν τῷ εὐρεῖ λιμένι τῆς πόλεως, ὅστι ἐξησφαλίσθη καὶ ἐξωραΐσθη δι' ἐξαιρέτων λιμενικῶν ἔργων, εὕρισκεν ἀσφαλῆ ὅρμον ὁ ὑπὸ τοῦ Πολυκράτους συγκροτηθεὶς ἀξιόμαχος στόλος συγκείμενος ἐξ ὀγδοήκοντα τριήρων καὶ ἑκατὸν πεντηκοντόρων, ἐπιτ-

δείων εἰς ταχείας ἐφόδους καὶ αἰφνιδίους προςορμίσεις. Τοιούτου στόλου καὶ τοιαύτης δυνάμεως κύριος ὢν ὁ Πολυκράτης καθ' ὃν χρόνον αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ νῆσοι καὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ὑποτεταγμέναι εἰς τοὺς Πέρσας, οὐ μόνον κατὰ πόλεων ὑπηκόων τῶν Περσῶν ἠδυνήθη νὰ πολεμήσῃ, ὁποῖοι οἱ Λέσβιοι καὶ οἱ Μιλήσιοι, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποτάξῃ ἐτόλμησε συχνὰς τῶν νήσων καὶ πολλὰ τῆς ἀσιατικῆς ἠπείρου ἄστη, ἀφαιρῶν οὕτω κτήσεις τοῦ περσικοῦ κράτους. Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταληφθεισῶν νήσων ἀναφέρεται καὶ ἡ Ῥήνεια, ἡ μικρὰ νησὶς πλησίον τῆς Δήλου, ἣν ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον θεὸν, οὗ τὸ σύμβολον, τὴν λύραν, ἔφερε κεχαραγμένον ἡ χρυσόδετος σφραγὶς τοῦ τυράννου, τὸ πολυτίμητον ἔργον Θεοδώρου τοῦ Σαμίου. Οὐδὲ περιωρίζετο εἰς τὰς τοιαύτας νίκας ὁ Πολυκράτης, ἀλλὰ, κατέχων τὴν θάλασσαν διὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ, ἐλῄστευεν ἐξ ἐπικαίρων μερῶν τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, εἰς μόνους τοὺς Σαμίους ἐξασφαλίζων δίκην προνομίου τὸν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Σικελίαν ἐλεύθερον πλοῦν καὶ εἰς μόνους τοὺς φίλους αὐτοῦ, τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ναξίους, ὧν προΐσταντο φίλιοι τύραννοι, ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Λύγδαμις, παρέχων οἱονεὶ κατ' ἐξαίρεσιν εὐκολίας. Οὕτως ὁ Πολυκράτης διεβοήθη ἀνά τε τὴν Ἰωνίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀφρικῆς, ὁπόθεν ὁ μὲν Φαραὼ Ἄμασις ἐζήτησε τὴν φιλίαν αὐτοῦ καὶ συμμαχίαν, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Κυρήνης Ἀρκεσίλας ὁ Γ' ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν αὐτοῦ πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ὅπερ εἶχε μειωθῇ διὰ τῆς πολιτικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ Μαντινέως Δημώνακτος, εἰς τὴν προτέραν ἰσχύν.

Τοιαύτην δύναμιν καὶ τοιούτους πόρους κεκτημένος ὁ Πολυκράτης ἀνέδειξε μεγαλοπρέπειαν, πρὸς ἣν μόνον ἡ τῶν Συρακουσίων τυράννων ἠδύνατο νἀντιμετρηθῇ. Περὶ τῆς Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πολυκράτους ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι ἐκοσμήθη ἐκ πολλῶν πόλεων, ἐξ ὧν εἶχε φροντίσει ὁ τύραννος νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν νῆσον ὅ τι ἄριστον εἶχον, κύνας ἐκ Λακωνικῆς καὶ ἐξ Ἠπείρου, αἶγας ἐκ Σκύρου καὶ Νάξου, πρόβατα ἐκ Μιλήτου καὶ τῆς Ἀττικῆς, ὗς ἐκ τῆς Σικελίας. Τῆς Λυδίας περιζήτητα ἄνθη ἐκόσμησαν τοὺς εὐανθεῖς τῆς Σάμου κήπους. Ἐπὶ μεγάλοις μισθοῖς προσεκάλει ὁ τύραννος ἀρίστους τεχνίτας ἐξ ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Σάμος ἀπέβη ἔξοχον ἐργαστήριον τέχνης. Δὲν ἐκλήθησαν δὲ μόνον τεχνῖται εἰς τὴν Σάμον, ἀλλ' ἐν τῇ πλουσίᾳ αὐλῇ τοῦ τυράννου ἔζων καὶ ἐπιφανεῖς ποιηταὶ, ὁ ἐκ Ῥηγίου Ἴβυκος,

ὁ μουσουργὸς παιδικῶν χορῶν, καὶ ὁ Τήιος Ἀνακρέων, ὅςτις ἐν ποικίλοις μέτροις καὶ φαιδρῷ τόνῳ ἔψαλλε τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον καὶ ὅςτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου ἐκλήθη εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν. Τὸν ἐπισημότατον τῶν συγχρόνων ἰατρῶν τῆς Ἑλλάδος, τὸ Κροτωνιάτην Δημοκήδην, τὸν ὁποῖον διὰ μεγάλης δαπάνης εἶχον μισθώσει πρότερον οἱ Αἰγινῆται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἠδυνήθη νὰ ἑλκύσῃ Πολυκράτης εἰς τὴν Σάμον, παρέχων εἰς αὐτὸν ἁδρότατον μισθὸν ἐτήσιον δύο ταλάντων, ἤτοι δωδεκακιςχιλίων δραχμῶν.

Τὸν Πολυκράτην περιεστοίχιζον πιστοὶ φύλακες, οἱ Σκύθαι τοξόται του, καὶ ὑπηρέτουν αὐτὸν περικαλλεῖς παῖδες. Τὰ βασίλεια τοῦ τυράννου ὑψοῦντο ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Σάμου, τῆς Ἀστυπαλαίας. Λάρνακες πολυτελεῖς, ποτήρια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἐκόσμουν τὸν οἶκον τοῦ Πολυκράτους. Αὐτὸ τὸ μέγαρον ἦτο θαῦμα ἀρχιτεκτονικῆς. Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων Καλιγούλας ἐσκέφθη νἀνορθώσῃ τὰ θαυμασιώτατα τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, δὲν ἐλησμόνησε τὸ περιώνυμον ἀνάκτορον τοῦ Πολυκράτους. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ οἰκοδομήματα τοῦ τυράννου, τὰ θαυμαζόμενα *πολυκράτεια ἔργα*, ἦσαν οὕτω περιώνυμα, ὥςτε οἱ ἀρχαῖοι ἀνέφερον αὐτὰ μετὰ τῶν πυραμίδων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν αναθημάτων τῶν Κυψελιδῶν καὶ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ Ὀλυμπιείου ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν. Εἵλκυον δὲ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Σάμον τὰ ἐπὶ τοῦ τυράννου τὸ πρῶτον γενόμενα ἢ ὑπ' αὐτοῦ συντελεσθέντα κτίσματα, ὧν τὰ μάλιστα ἀξιοθέατα ἦσαν ὁ ναὸς τῆς Ἥρας, τὰ λιμενικὰ ἔργα καὶ τὸ ἀμφίστομον ὄρυγμα τοῦ Εὐπαλίνου. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος Μεγαρεὺς ἀρχιτέκτων καὶ ὑδραυλικός, διατρήσας τὸ ὄρος Καστρίον, οὗ τὴν κορυφὴν ἐπέστεφεν ἡ ἀκρόπολις τῆς Σάμου, εἶχε κατασκευάσει ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ τεχνικωτάτην σήραγγα, χρησιμεύουσαν ὡς πάροδον καὶ ἄγουσαν ἐκ τῆς πρὸς ἄρκτον τῆς πόλεως κειμένης μεγάλης πηγῆς εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα καὶ παρ' αὐτῇ ὑδραγωγεῖον πρὸς διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος. Καὶ τὸ μὲν μῆκος τοῦ ὀρύγματος ἦτο μέτρων περίπου χιλίων καὶ τριακοσίων, τὸ δὲ τοῦ ὀχετοῦ μετὰ τῶν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα διακλαδώσεων μέτρων διςχιλίων καὶ πλέον.

Τοιαύτη ἦτο ἡ Σάμος ἐπὶ τοῦ Πολυκράτους. Ὁ στόλος καὶ ἡ λοιπὴ ἰσχὺς τοῦ τυράννου καθίστανον τὴν δύναμιν τῆς νήσου σεβαστὴν καὶ ἐπίφοβον καθ' ὅλον τὸ Αἰγαῖον. Ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ τρυφὴ ἐλάμπρυνον τὴν τυραννικὴν αὐλήν. Αἱ εἰς τὰ πλήθη παρεχόμεναι ἐργασίαι καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς κτηνοτροφίας ἐν τῇ

νήσῳ μέριμνα καθίστανον τὸν Πολυκράτην ἀγαπητὸν εἰς τὸν δῆμον. Ἀλλ' ἀδιάλλακτοι ἔμενον κατ' αὐτοῦ οἱ εὐπατρίδαι γεωμόροι. Ὅτε δὲ ὁ τύραννος, ὑποσχεθεὶς τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ εἰς τὸν Καμβύσην, ἔστειλεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα Σαμίων τριήρων τοὺς ὑπόπτους τῶν πολιτῶν, οἱ οὕτως ἀποπεμφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἐκτελέσωσι τὰς διαταγὰς τοῦ Πολυκράτους, ἀλλὰ πλεύσαντες μέχρι Καρπάθου ἐστράφησαν πρὸς τὴν Σάμον. Ὁ Πολυκράτης ἔσπευσε μετὰ τοῦ ὑπολειπομένου στόλου κατὰ τῶν ἐπιπλεόντων εὐπατριδῶν. Καὶ ἡττήθη μὲν κατὰ θάλασσαν, ἠδυνήθησαν δὲ οἱ ἐξόριστοι νἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν νῆσον, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τοῦ Πολυκράτους ἐν πεζομαχίᾳ, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔπλευσαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ὅπου ἐζήτησαν τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τοῦ Πολυκράτους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπείσθησαν ὑπὸ τῶν Κορινθίων νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Σάμου· ἐπιβιβάσαντες δὲ τοὺς ὁπλίτας αὐτῶν ἐπὶ πλοίων κορινθιακῶν, ἔπλευσαν κατὰ τῆς νήσου μετὰ τῶν ἐξορίστων. Ὁ Πολυκράτης, μὴ δυνάμενος νἀντιστῇ κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ τούτου στόλου, ἀνέμεινε τοὺς πολεμίους ὠχυρωμένος ἐντὸς τῶν τειχῶν. Ἡ πόλις ἐκινδύνευσεν, ἀλλὰ τέλος μετὰ τεσσαρακονθήμερον πολιορκίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, βλέποντες, ὅτι αἱ ἔφοδοι αὐτῶν ἀπεκρούοντο γενναίως, ἠναγκάσθησαν νἀπέλθωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δὲ Σάμιοι ἐξόριστοι ἀπέπλευσαν δίκην πειρατῶν καὶ ἐλεηλάτησαν μὲν τὴν τότε πλουσίαν Σίφνον, ἠγόρασαν δὲ παρὰ τῶν Ἑρμιονέων τὴν νῆσον Ὕδραν, ἣν παρακατέθηκαν ἔπειτα εἰς τοὺς Τροιζηνίους, τέλος δ' ἐγκατέστησαν ἐν τῇ κρητικῇ πόλει Κυδωνίᾳ, ὁπόθεν μετὰ ἓξ ἔτη ἐξεδιώχθησαν παρὰ τῶν Αἰγινητῶν, νικησάντων καὶ ἐξανδραποδισάντων αὐτούς.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Σαμίων ἀντιπολιτευομένων ὁ Πολυκράτης ἐφαίνετο εἴπερ ποτὲ ἰσχυρός, εἰ καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ ἠλαττωμένος καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ γίνῃ λόγος περὶ θαλασσοκρατίας, ἂν δὲν εὑρίσκοντο νέοι πόροι. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὁ τύραννος κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν τοῦ προςπορισμοῦ νέων μέσων, ὅτε ὁ σατράπης τῆς Λυδίας Ὀροίτης ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐκ Μαγνησίας δῆθεν ὡς σύμμαχον καὶ ὑπερασπιστὴν κατὰ τῶν σχεδίων τοῦ Καμβύσου, ὃν ἔλεγεν ἐπιβουλεύοντα αὐτόν. Ὁ Πολυκράτης, πεισθεὶς διὰ δόλου περὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ Ὀροίτου, οὓς ἐκεῖνος ἔλεγεν ὅτι θὰ μοιράσῃ μετ' αὐτοῦ, ἐξασφαλίζοντος αὐτὸν ἐν Σάμῳ, ἔσπευσεν εἰς τὴν Μαγνησίαν. Ἀλλὰ μόλις φθάσας ἐκεῖ συνελήφθη διαταγῇ τοῦ Ὀροίτου καὶ ἐφονεύθη, ἀνακρεμασθεὶς ἐπὶ σταυροῦ. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ὀδυνηρὸν τέ-

λος τοῦ κραταιοῦ τυράννου (521 π. Χ.). Ἀλλὰ καὶ ὁ δόλιος φονεὺς τοῦ Πολυκράτους, ὁ Ὀροίτης, θελήσας νἀντιστῇ μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Δαρείου καὶ νὰ ἱδρύσῃ ἴδιον κράτος, περιλαμβάνον τὴν Ἰωνίαν, τὴν Λυδίαν καὶ τὴν Φρυγίαν, ἔδωκε δίκας τῆς ἀνταρσίας, φονευθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαρείου.

Τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς Σάμου κατέλαβεν ὁ Μαιάνδριος, ὁ γραμματεὺς τοῦ Πολυκράτους, ὃν οὗτος, ἀναχωρῶν εἰς Μαγνησίαν, εἶχε καταστήσει ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα ἔτη (516 π. Χ.) ἔφθασαν πρὸ τῆς νήσου οἱ Πέρσαι, κατάγοντες τὸν Συλοσῶντα, τὸν ἐξόριστον ἀδελφὸν τοῦ Πολυκράτους. Ἀρχηγὸς τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Ὀτάνης, εἷς τῶν ἀρωγῶν τοῦ Δαρείου ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Ψευδοσμέρδιος Γαυμάτα. Ὁ Μαιάνδριος ὑπεσχέθη εἰς τὸν Πέρσην στρατηγὸν νὰ ἐκχωρήσῃ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐκ τῆς νήσου, καὶ οἱ Πέρσαι ἐδέχθησαν τὰς σπονδάς. Ἀλλ' ἐν ᾧ παρεσκευάζετο ἡ ἔξοδος, ὁ μωρὸς ἀδελφὸς τοῦ Μαιανδρίου Χαρίλαος, ἰδὼν τοὺς Πέρσας εἰρηναίως καθημένους, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν. Τότε ὁ Ὀτάνης ἀγανακτήσας παρήγγειλεν εἰς τὴν στρατιὰν νὰ φονεύσῃ πάντα ὃν ἂν ἤθελον συλλάβει ἐκ τῶν Σαμίων, καὶ ἄνδρα καὶ παῖδα. Ἐν μέσῳ φοβερᾶς σφαγῆς κατελήφθη ἡ ἀκρόπολις τῆς Σάμου ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ὁ Μαιάνδριος ἀποδρὰς ἐξέπλευσεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ζητῶν ἐπικουρίαν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης δὲν ἐπείσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἡ νῆσος παρεδόθη εἰς τὸν Συλοσῶντα ἔρημος ἀνδρῶν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συγκατῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Ὀτάνου διὰ νέων ἐποίκων, ἐν οἷς καὶ δοῦλοι. Ἡ Σάμος ἦτο ἤδη ὑπήκοος τῶν Περσῶν καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἄλλοτε πανισχύρου αὐτῆς τυράννου ὑποτελὴς τοῦ μεγάλου βασιλέως.

ϛ'

Οἱ Πέρσαι ἐν Σκυθίᾳ, ἐν Θρᾴκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ.

Διὰ τῆς καταστολῆς τῶν ἀνταρσιῶν καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν συνδεομένων πρώτων πράξεων τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου τὸ βασίλειον τῶν Περσῶν ἔφθανεν ἀφ' ἑνὸς μὲν μέχρι τῆς Ἰνδίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέχρι τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Πόντου. Ὁ Δαρεῖος ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν διάταξιν τῆς διοικήσεως τῶν

ὑποτελῶν χωρῶν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐμερίμνα διηνεκῶς περὶ τῆς περαιτέρας ἐπεκτάσεως αὐτοῦ.

Ἤδη αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου ἦσαν ὑποτεταγμέναι εἰς τοὺς Πέρσας. Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Περίνθου, τῆς Σηλυμβρίας, τοῦ Βυζαντίου, τῆς θρακικῆς χερσονήσου, ὅπου ἦρχε τότε ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ ἐπὶ Πεισιστράτου δολοφονηθέντος Κίμωνος, οὐ μόνον κατελήφθη καὶ ἡ καθ' ἑαυτὴν ἀξία λόγου εὐρωπαϊκὴ ἀκτή, ἀλλ' οἱ Πέρσαι κατεῖχον ἤδη τὰς κλεῖδας τοῦ κυριωτάτου ἐμπορίου τῶν ἑλληνικῶν πόλεων μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς συγκοινωνίας αὐτῶν μετὰ τῶν ἐκεῖ καθιδρυμένων ἀποικιῶν, καὶ ἦσαν ἤδη κύριοι τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην διόδου.

Ὁ Δαρεῖος, ὢν ἤδη κύριος τῶν νοτίων παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ κατέχων τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τὸν Βόσπορον, ἐπεχείρησε μεγάλην κατὰ τῶν Σκυθῶν στρατείαν, ἐπιθυμῶν νὰ κατακτήσῃ καὶ τὰς βορείας ἀκτὰς τοῦ Πόντου καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν, εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν μεγάλων ποταμῶν οἵτινες ἦσαν ὀχετοὶ σπουδαιοτάτης μετὰ τῶν ὑπερβορείων λαῶν ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας, εἰς τὰς χώρας τῶν ὁποίων τὸν πλοῦτον ὑπερεξῆρον οἱ μῦθοι. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς κινδυνώδους ταύτης στρατείας ἀπαραίτητος ἦτο ἡ συνδρομὴ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τοῦ μεγάλου βασιλέως, οἵτινες οὐ μόνον ἐκέκτηντο ἀξιόλογον στόλον, ἀλλὰ καὶ ἐγνώριζον τὰς οἰκείας θαλάσσας εἰς ἃς ἔμελλον νὰ πλεύσωσιν αἱ περσικαὶ δυνάμεις. Ἑξακόσιαι ἑλληνικαὶ τριήρεις, ἔχουσαι ἐν συνόλῳ πλήρωμα ἑκατὸν καὶ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν, ἔμελλον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν εἰς τὴν Εὐρώπην διάβασιν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἀνερχομένου εἰς ἑπτακοσίας χιλιάδας, ἀκολουθουμένας ὑπὸ πλήθους ὑπηρετῶν καὶ βοηθῶν καὶ ἀγούσας ἀπειραρίθμους ἵππους καὶ φορτηγὰ κτήνη. Πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῆς κοπιώδους διαβάσεως τοῦ μεγάλου τούτου στρατιωτικοῦ πλήθους εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν ὁ τολμηρὸς Σάμιος ἀρχιτέκτων Μανδροκλῆς, ζεύξας πλοῖα, ἐγεφύρωσε τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ στενότατον αὐτοῦ μέρος, ἐκεῖ ὅπου σήμερον ἑκατέρωθεν τοῦ στενοῦ ὑψοῦνται τὰ φρούρια Ἀνατολὴ Χισσὰρ καὶ Ῥούμελη Χισσάρ.

Διὰ τῆς στερεᾶς ταύτης ἐκ πλοίων γεφύρας, τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ἔργου τῆς Σαμίας ἀρχιτεκτονικῆς, διέβη ὁ Δαρεῖος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, παραγγείλας εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Πόντον μέχρι τοῦ Ἴστρου καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμένῃ αὐτόν. Οἱ Ἕλληνες ἐξετέλεσαν τὴν διαταγὴν τοῦ Δαρείου, καὶ πλεύσαντες εἰς τὸν

Ἴστρον, ἔζευξαν τὸν ποταμὸν ἐν ἀποστάσει δύο ἡμερῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης διὰ γεφύρας, δι' ἧς ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ περσικὸς στρατὸς, ὅπως εἰσελάσῃ εἰς τὴν χώραν τῶν Σκυθῶν. Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ μέγας βασιλεὺς προεχώρει διὰ τῆς Θρᾴκης πρὸς τὸν Αἷμον, εὐκόλως καὶ ἀμαχητὶ ὑποτάσσων τοὺς ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις οἰκοῦντας θρᾳκικοὺς λαοὺς, ἐκπλησσομένους πρὸς τὰ πλήθη τῆς περσικῆς στρατιᾶς. Μόνον δὲ ὅτε οἱ Πέρσαι, ὑπερβάντες τὸν Αἷμον, προέβαινον πρὸς τὸν Δούναβιν, ἀντέταξαν εἰς αὐτοὺς κρατερὰν ἀντίστασιν οἱ Γέται, οἵτινες ἐφημίζοντο ὡς οἱ ἀνδρειότατοι καὶ δικαιότατοι τῶν Θρᾳκῶν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἀναγκασθέντες ἐπὶ τέλους νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν πολεμίων, ἠκολούθησαν τὸν στρατὸν τοῦ Δαρείου. Οὕτως ἔφθασεν ἡ μεγάλη στρατιὰ εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τὴν γέφυραν τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πηχθεῖσαν. Ἐκεῖ ἀνέμενεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτοῦ, οἱ τύραννοι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων οἱ ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας. Ἐκεῖ παρίστατο Ἱστιαῖος ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, Αἰάκης ὁ υἱὸς τοῦ Σαμίου Συλοσῶντος, Στράττις ὁ ἄρχων τῆς Χίου, Ἀρισταγόρας ὁ Κυμαῖος, Κώης ὁ στρατηγὸς τῶν Μυτιληναίων καὶ Λαοδάμας ὁ ἡγεμὼν τῆς Φωκαίας, ἥτις εἶχεν ἀνοικισθῆ ὑπὸ τῶν ὀλίγων Φωκαέων, οἵτινες ἐξ ὑπερμέτρου πρὸς τὴν γεννέτειραν ἀγάπης εἶχον ἐπιστρέψει, ἀθετήσαντες τοὺς δοθέντας κατὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως ὅρκους, καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀλλαχόθεν συρρευσάντων Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ἀνέμενον οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἑλλησποντίων Ἑλλήνων, Ἵπποκλος ὁ ἐκ Λαμψάκου, Ἡρόφαντος ὁ ἐκ Παρίου, Δάφνις ὁ ἐξ Ἀβύδου, Μητρόδωρος ὁ ἐκ Προκοννήσου, Ἀρισταγόρας ὁ Κυζικηνὸς, Ἀρίστων ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, ὁ ἄρχων τῆς θρᾳκικῆς χερσονήσου. Ὁ Δαρεῖος ἀφιχθεὶς εἰς τὸν Δούναβιν ἤθελε νὰ λυθῇ ἡ γέφυρα, τὰ δὲ πληρώματα τοῦ στόλου νἀκολουθήσωσιν αὐτὸν κατὰ γῆν μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἐπείσθη εἰς τὸν Μυτιληναῖον Κώην, ἀποτρέψαντα αὐτὸν ἀπὸ ταύτης τῆς γνώμης καὶ εἰπόντα ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχῃ ἡ γέφυρα χάριν ὑποχωρήσεως ἐν ἀνάγκῃ.

Ἑξήκοντα ἡμερῶν προθεσμίαν λέγεται ὅτι ἔδωκεν ὁ Δαρεῖος εἰς τὸν παρὰ τὸν Ἴστρον ἑλληνικὸν στόλον καὶ τοὺς φύλακας τῆς γεφύρας τυράννους, ὅπως ἀναμείνωσιν αὐτὸν διαβάντα εἰς τὴν Σκυθίαν. Καὶ ἀνέμεινον ἀληθῶς οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες δύο καὶ τρεῖς μῆνας, μετὰ δυσκολίας συγκρατοῦντες τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν πληρωμάτων, ἐπιθυμούντων τὴν εἰς τὰς πατρίδας ἐπιστροφήν. Αἴφνης δ' ἐν ᾧ ἀνέμενον τέλος τὴν ἐπάνοδον τοῦ Δαρείου νικηφόρου, ἔκπληκτοι εἶδον ἐρχομένους Σκύθας, οἵτινες

προκαταλαβόντες τοὺς Πέρσας, ἔφθασαν εἰς τὸν Ἴστρον, ἀγγέλλοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἐπιστρέφει, διωκόμενος ὑπὸ τῶν Σκυθῶν, τὸ μὲν ἄπρακτος, τὸ δὲ ἡττημένος. Οἱ Σκύθαι συνεβούλευσαν τὴν διάλυσιν τῆς γεφύρας καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὅπως ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ, μὴ δυνάμενος νὰ διαβῇ τὸν Δούναβιν, καταστραφῇ τελείως ὑπὸ τῶν Σκυθῶν. Συνεκροτήθη τότε συμβούλιον τῶν ἡγεμόνων τῶν Ἑλλήνων, ἐν ᾧ ἐξεφράσθησαν δύο γνῶμαι. Μιλτιάδης ὁ Ἀθηναῖος εἶχε γνώμην νὰ πεισθῶσιν εἰς τοὺς Σκύθας, καί, καταστρέφοντες τὸν Πέρσην, νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς εἰς αὐτὸν ὑποτεταγμένας ἑλληνικὰς πόλεις. Ἡ γνώμη τοῦ Μιλτιάδου ἔγεινε τὸ πρῶτον ἀσπαστή· ἀλλ' Ἱστιαῖος ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου παρετήρησεν, ὅτι, καθαιρουμένης τῆς δυνάμεως τοῦ Δαρείου, ὅςτις ἐγκατέστησεν αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τυράννους τῶν πόλεων τῶν ἑλληνίδων, οὔτε αὐτὸς θὰ δύναται νὰ ἄρχῃ τῶν Μιλησίων, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς ἄλλης πόλεως, καθότι ἑκάστη πόλις θὰ προτιμήσῃ τῆς τυραννίδος τὴν δημοκρατίαν. Ὁ φόβος τῆς καταλύσεως τῶν τυραννίδων ἔσωσε τὸν Δαρεῖον καὶ ἀπεμάκρυνε πᾶσαν σκέψιν περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν ἑλληνικῶν πόλεων διὰ τῆς λύσεως τῆς γεφύρας καὶ τῆς τελείας καταστροφῆς τῶν Περσῶν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν. Οἱ Ἕλληνες ἀνέμειναν πιστοὶ τὸν Δαρεῖον, ὅςτις καὶ ἐπανῆλθε μετ' οὐ πολὺ ἐκ τῆς Σκυθίας. Ὁ περσικὸς στρατός, καίπερ προχωρήσας μέχρι τῶν ἐρήμων χέρσων τῆς σημερινῆς Μολδαυίας καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Τρανσυλβανίας πρὸς βορρᾶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ τοὺς νομάδας Σκύθας, τὸ μὲν φεύγοντας πρὸ αὐτοῦ, τὸ δὲ διώκοντας αὐτὸν ἀνελπίστως· κινδυνεύων δ' ἐκ τῆς δίψης καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν, ἐπέστρεφεν ἤδη ἄπρακτος καὶ ἀποδεκατισμένος.

Ὁ Δαρεῖος, σωθεὶς διὰ τὴν φιλαρχίαν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, οὐχὶ διαβαίνων διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Βοςπόρου γεφύρας, ἣν Ἕλληνες ἀποστάται εἶχον διαλύσει ἐν τῷ μεταξύ, ἀλλὰ διαπεραιούμενος κατὰ τὸν Ἑλλήςποντον ἐκ Σηστοῦ εἰς τὴν Ἄβυδον. Ἡ καταστροφὴ τῆς γεφύρας τοῦ Μανδροκλέους δὲν ἦτο τὸ μόνον πάθημα τοῦ Δαρείου κατὰ τὴν ἐν Σκυθίᾳ ἀπουσίαν. Πολλοὶ τῶν Ἑλληςποντίων Ἑλλήνων εἶχον ἀποστατήσει ἐν ᾧ οἱ Πέρσαι ἠγωνίζοντο ἐν ταῖς σκυθικαῖς χέρσοις. Πλὴν δὲ τούτου οἱ Σκύθαι μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς σκυθικῆς ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου οὐδαμῶς διενοοῦντο νὰ θεωρήσωσι τὸν Ἴστρον ὡς ὅριον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀποτυχίας τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐν Σκυθίᾳ, δὲν ἔπαυσαν καὶ μετὰ τὴν

διάβασιν τοῦ Δουνάβεως παρ' αὐτοῦ διώκοντες αὐτὸν ἐν μέρει καὶ δῃοῦντες τὴν Θράκην μέχρις αὐτῆς τῆς χερσονήσου, ὁπόθεν ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ πρὸς ὥραν καὶ αὐτὸς ὁ Μιλτιάδης. Ὁ Δαρεῖος, θέλων τὸ μὲν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Θράκης τοὺς Σκύθας ἐπιδρομεῖς, τὸ δὲ νὰ ὑποτάξῃ καὶ πάλιν τοὺς ἀποστάντας ἐκ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ, εἰ δυνατὸν, μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς Θράκης τὸ περσικὸν κράτος καὶ περαιτέρω, πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ἀφῆκεν, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Μεγάβαζον μετὰ στρατιᾶς ὀγδοηκοντακισχιλίων ἀνδρῶν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς ἔμενεν ἐν Σάρδεσιν, ἐπισκοπῶν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ γινόμενα, ὁ στρατὸς τοῦ Μεγαβάζου ὑπεδούλονε τὴν Πέρινθον καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις τῶν βορείων παραλίων τῆς Προποντίδος καὶ καθυπέτασσε τὰ θρᾳκικὰ φῦλα καὶ τὰς ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Θρᾴκης κειμένας πολυπληθεῖς πόλεις, ἐν αἷς ὁ Δορίσκος κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἕβρου καὶ τὰ Ἄβδηρα τὰ πρό τινων δεκάδων ἐτῶν οἰκισθέντα ὑπὸ τῶν Τηίων. Οὕτως ὁ Μεγάβαζος, ὑποτάσσων Θρᾷκας καὶ Ἕλληνας, διέβη τὸν Στρυμόνα καὶ ἔφθασε πλησίον τοῦ βασιλείου τῶν Μακεδόνων, οἵτινες κατῴκουν μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Ἁλιάκμονος.

Τῶν Μακεδόνων ἦρχε τότε ὁ γηραιὸς βασιλεὺς Ἀμύντας, ὅστις, φοβηθεὶς τοὺς ἐπερχομένους Πέρσας, ἐδέχθη τοὺς ὑπὸ τοῦ Μεγαβάζου σταλέντας πρέσβεις καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰ ζητηθέντα σημεῖα ὑποταγῆς, γῆν καὶ ὕδωρ. Οἱ πρέσβεις, κληθέντες εἰς μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου, παρεφέρθησαν ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ ἤρχισαν νὰσχημονῶσι πρὸς τὰς παρισταμένας γυναῖκας τῶν Μακεδόνων. Τότε ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἀλέξανδρος ὁ ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀγάπης αὐτοῦ ἐπονομασθεὶς φιλέλλην, δυσφορῶν καὶ ἄλλως ἐπὶ τῇ πατρίῳ ἀποφάσει τῆς ὑποταγῆς, ἠγανάκτησε κατὰ τῆς περσικῆς αὐθαδείας, ἥτις ἐξελάμβανε τὰς γυναῖκας τῶν Μακεδόνων ὡς ἀσιανὰς δούλας, διενήργησε τὸν φόνον τῶν πρέσβεων καὶ τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν. Ὁ Μεγάβαζος, βλέπων, ὅτι οἱ παρ' αὐτοῦ σταλέντες πρέσβεις δὲν ἐπέστρεφον, ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βουβάρην, ὅστις λαβὼν χρήματα πολλὰ καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Γυγαίαν ὡς γυναῖκα, ἐπείσθη περὶ τῆς πίστεως τῶν Μακεδόνων, ἀναγνωριζόντων τὴν περσικὴν ἐπικυριαρχίαν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Μεγάβαζος ὑπέτασσε τὴν Θρᾴκην καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς αὐτῆς λιμένας καὶ προεχώρει μέχρι τῆς Μακεδονίας (512 π. Χ.), ἄλλος στρατηγὸς τοῦ Δαρείου, ὁ Ὀτάνης, συνεπλήρου τὰς κατακτήσεις τῶν Περσῶν, ὑποδουλόνων ἐκ νέου τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Καλχηδόνα, τὴν

Ἄβυδον, τὸ Λαμπώνιον καὶ τὴν Αὔτανδρον, ἀπέναντι τῆς Λέσβου, καί, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Κώου, ὃν ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἐγκαταστήσει τύραννον τῆς Λέσβου, ὑπέτασσε τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Ἴμβρον.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Δαρεῖος ἐξεστράτευεν εἰς τὴν Σκυθίαν, ἄλλος περσικὸς στρατὸς μετὰ στόλου φοινικικοῦ ἔπλεεν εἰς τὴν Κυρηναϊκήν. Διὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐπετεύχθη ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν οὐ μόνον ἡ ὑποταγὴ τῆς Βάρκης καὶ τῆς Κυρήνης καὶ τῶν Εὐεσπερίδων, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποδούλωσις τῶν λιβυκῶν φύλων τῆς βορείας παραλίας τῆς Ἀφρικῆς μέχρι τῆς μεγάλης Σύρτεως.

Οὕτως ὅτε ὁ Δαρεῖος, διορίσας τὸν ἀδελφὸν Ἀρταφέρνην ἐπίτροπον αὐτοῦ ἐν Σάρδεσιν, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Σοῦσα περὶ τὸ 512 π. Χ. μετ' ἀπουσίαν ἱκανῶς μακράν, τὸ περσικὸν κράτος ἦτο πολὺ μεγαλείτερον καὶ ἰσχυρότερον ἢ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ βασιλέως εἰς Σκυθίαν. Δὲν εἶχον μὲν ὑποκύψει οἱ Σκύθαι, ἀλλ' εἶχεν ἐξασφαλισθῆ ἡ ὑποταγὴ τῶν Ἑλλησποντίων Ἑλλήνων, εἶχον νικηθῆ οἱ Θρᾷκες, εἶχον προσέλθει οἱ Μακεδόνες, εἶχον καθυποταχθῆ ἡ Λῆμνος καὶ ἡ Ἴμβρος, εἶχον γείνει ὑποτελεῖς τοῦ μεγάλου βασιλέως ἡ Κυρηναϊκὴ καὶ ἡ Λιβύη, καὶ ἤγοντο ἤδη διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, τοὺς γείτονας τῶν Περσῶν ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ καὶ οὐχ ἧττον τῶν Περσῶν ἐχθροὺς τῶν Ἑλλήνων.

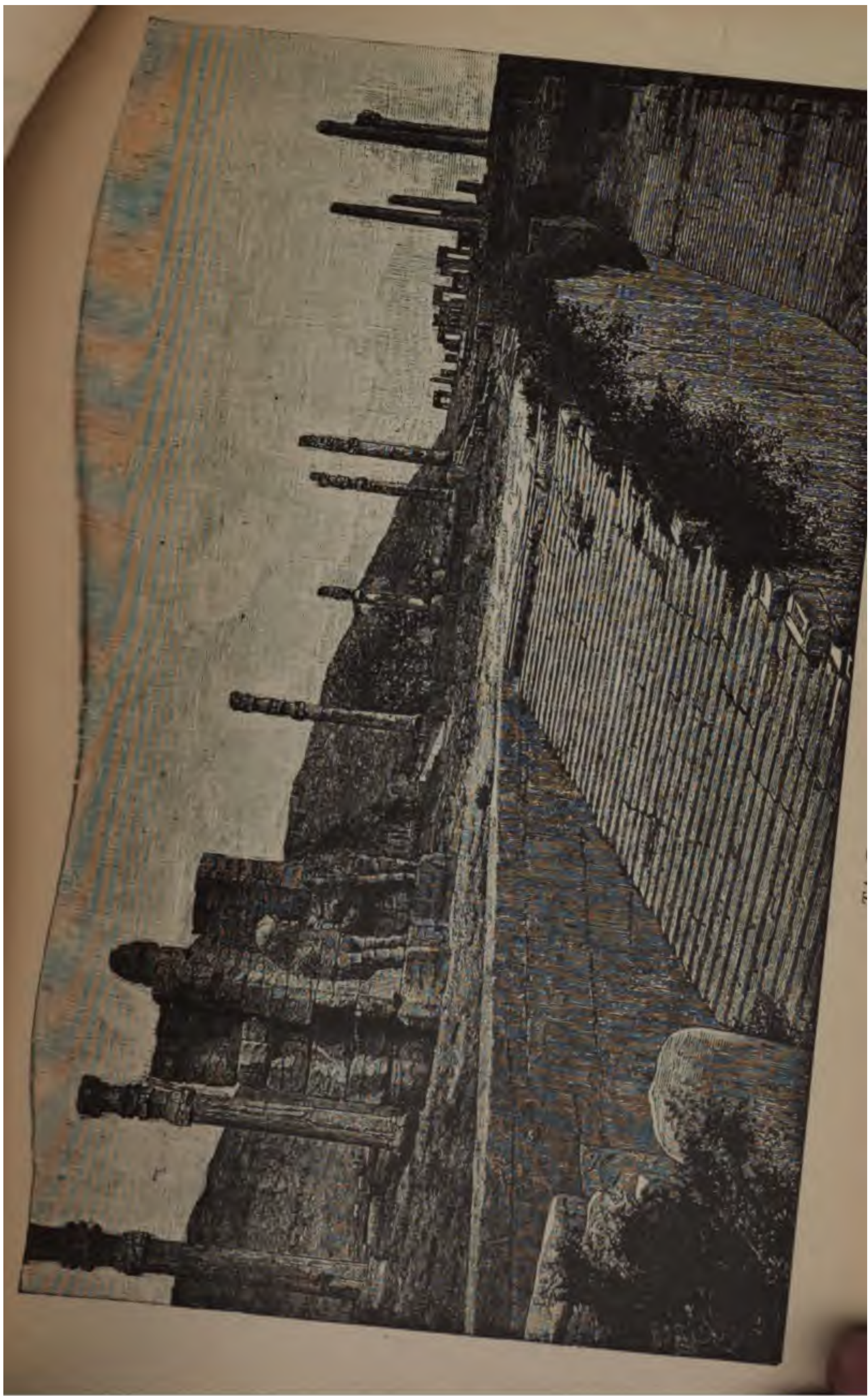
Μετὰ τὰς κατακτήσεις ταύτας προσεχὴς σκοπὸς τοῦ Δαρείου ἦτο ἡ εὔρυνσις τοῦ περσικοῦ κράτους πρὸς δυσμάς, ἡ καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὸ τοιαύτης τινὸς ἐπιχειρήσεως ἦτο ἀνάγκη νὰ μελετηθῶσιν αἱ ἑλληνικαὶ θάλασσαι, ἐξ ὧν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου οἱ Φοίνικες, ὧν ὁ στόλος ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, εἶχον ἐκδιωχθῆ παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν κατασκόπευσιν δὲ ταύτην ἀνέθηκεν ὁ Δαρεῖος εἰς δεκαπέντε διακεκριμένους Πέρσας, οὓς ἔμελλε νὰ ὁδηγήσῃ ὁ ἐκ Κρότωνος ἰατρὸς Δημοκήδης, ὅςτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πολυκράτους κατείχετο δυσαναςχετῶν ἐν Σούσοις ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Οἱ τὸν πλοῦν τοῦτον ἐντεταλμένοι ἀνεχώρησαν ἐκ Σιδόνος ἐπὶ δύο φοινικικῶν τριήρων, ἀκολουθουμένων ὑπὸ φορτηγίδος πλήρους ἐφοδίων καὶ δώρων. Καὶ ὁ μὲν Δημοκήδης κατώρθωσεν, ὅτε ὁ περσικὸς στολίσκος ἔφθασεν εἰς τὸν Τάραντα, νὰ ἀποδράσῃ, φεύγων εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ πατρίδα· οἱ δὲ Πέρσαι, μείναντες ἄνευ ὁδηγοῦ, ἐπέστρεψαν μετὰ πολλὰς περιπετείας εἰς τὴν Περσίαν, πολλὰ μὲν παθόντες, γνωρίσαντες δ' ὅμως ὁπωςδήποτε τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας, αἵτινες ἔμελλον μετ' ὀλίγα ἔτη νὰ γείνωσι τὸ θέατρον τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῆς Ἀσίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

ς'

Τὸ περσικὸν κράτος.

Διὰ τῶν νικῶν τοῦ Κύρου, τοῦ Καμβύσου καὶ τοῦ Δαρείου τὸ περσικὸν κράτος εἶχεν ἀποκτήσει ἀπεράντους διαστάσεις, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τῶν Ἠμωδῶν (Ἱμαλαίων) ὀρέων ἐξ ἀνατολῶν μέχρι τῆς μεγάλης Σύρτεως πρὸς δυσμάς, ἀπὸ τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἰαξάρτου πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν φύλων τῆς Ἀραβίας καὶ τῶν Αἰθιόπων τῆς Νουβίας πρὸς νότον. Κράτος οὕτως ἐκτεταμένον, βασίλειον τοῦ ὁποίου μεγαλείτερον δὲν εἶχεν ἀκόμη ἴδει ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ἔμελλε νὰ μείνῃ ἁπλοῦν ἄθροισμα χωρῶν ὑποτελῶν, ἁπλοῦν σύγκραμα λαῶν ὑπηκόων, ὁποῖα κατὰ μέγα μέρος ὑπῆρξαν τὰ βασίλεια τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Μήδων, ἂν μὴ παρείχετο εἰς τὸ ὅλον σύνδεσμος καὶ ἑνότης διὰ συνετοῦ ὀργανισμοῦ, διὰ διοικήσεως ἑνιαίας.

Εἴδομεν, ὅτι ὁ Κῦρος μετὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ νίκας ἵδρυσε τὰς Πασαργάδας ὡς πρωτεύουσαν τοῦ νεαροῦ κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου αἱ Πασαργάδαι, αἵτινες ἦσαν ἐκτισμέναι ἐν τῷ μέσῳ τῆς Περσίδος, δὲν ἦσαν πλέον τὸ κέντρον τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους. Ὁμοίως δὲ ἦτο ἀπόκεντρος καὶ ἡ Περσέπολις, ἣν ἔκτισεν ὁ Δαρεῖος βορειοδυτικῶς τῶν Πασαργαδῶν μετὰ πολλῆς μεγαλοπρεπείας, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα ἐρείπια τῶν τειχῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων μετὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν πυλώνων καὶ τῶν εὐρέων μαρμαρίνων ἀναβαθμῶν. Ἐκεῖ ἐξεικονίζετο ἐπὶ πολυχρώμων ἀναγλύφων ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὑπεριπταμένου Ὀρομάσδου, φέρων τὴν τιάραν, περιβεβλημένος πλουσίαν ἀναβολὴν καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ θεραπόντων, οἵτινες ἔφερον τὸ ἀλεξήλιον τοῦ μονάρχου, ἀναπεπταμένον ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν μυιοσόβην. Ἐκεῖ ἐν τῇ μεγαλοπρεπεστάτῃ καὶ πολυστύλῳ αἰθούσῃ τῶν δεξιώσεων γλυφαὶ ποικίλαι παρίστανον τὸν μέγαν βασιλέα ἀγέρωχον καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὃν ὑπεβάσταζον πιστοὶ αὐτοῦ ὑπηρέται. Ἀλλ' οὔτε αἱ Πασαργάδαι παρ' ὅλην τὴν ἱερότητα τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ περσικοῦ κράτους, οὔτε ἡ Περσέπολις παρ' ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐν αὐτῇ βασιλικῶν κτισμάτων, οὔτε τὰ Ἐκβάτανα παρ' ὅλας τὰς πρὸς αὐτὰ συνδεομένας παραδόσεις τῆς καταλυθείσης ἀρχῆς τῶν Μήδων ἠδύναντο νἀποβῶσιν ἡ διαρκὴς καὶ μόνιμος πρωτεύουσα τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ βασιλείου. Αἱ Πασαργάδαι, τὰ Ἐκβάτανα καὶ ἡ Περσέπολις ἦσαν προσφιλεῖς, ἀλλὰ προσωριναὶ ἕδραι

Ο ΔΑΡΕΙΟΣ
ΚΑΙ Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ.

; δυναστείας, ἑλκύουσαι τοὺς βασιλεῖς καθ' ὡρισμένας μόνον ους καὶ ἐπὶ βραχύτατον χρόνον. Μόνιμος δὲ πρωτεύουσα τῶν εωροῦντο τὰ Σοῦσα, ἡ ἀνθηρὰ πόλις τῶν λειρίων, κειμένη Σουσιανῇ καὶ ἐν θέσει κεντρικωτέρᾳ ὡς πρὸς τὸ ὅλον κρά- ι ὀχυροτάτῃ καὶ πο- ταύτῃ πόλει ἔκειντο ἱστατα τῶν βασιλι- ιων, οἱ χρυσοποίκιλ- τὰ πλούσια καὶ πο- ανα τοῦ Δαρείου. πλοῦτος, σπανία με- : καὶ λαμπρότης, ἀν- ρυφὴ περιεστοίχιζον ῖς τῶν Περσῶν. Ἡ ολὴ τοῦ μεγάλου βα- τοῦ πολυτίμου αὐ- πολλάκις ἐτιμᾶτο λίων ταλάντων, ἤτοι ι δύο ἑκατομμυρίων Διὰ τὸ πολυπληθὲς οῦ μονάρχου ἐξελέ- κατοντάδας αἱ περι- : τῶν παρθένων τῆς τειροι ἦσαν οἱ αὐλι- ρέται τοῦ βασιλέως εικωνίτου, οἱ μάγει- νοῦχοι. Ὅτε ἡ αὐλὴ ἐκ Σούσων εἴς τινα βασιλικῶν ἑδρῶν, πλῆθος ἁμαξῶν καὶ σιαι κάμηλοι πρὸς ῶν ὄψων, τῶν ποτῶν ιῶν τῆς τραπέζης. Ἡ αὐτὴ πολυτέλεια ὑπῆρχε καὶ ἐν πο- . τὴν ἧτταν τοῦ τελευταίου Δαρείου παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῖς αἰχμαλώτοις παλλακίδες μουσουργοὶ τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ίας, ἄνδρες στεφανηπλόκοι τεσσαράκοντα ἕξ, μυροποιοὶ τεσ-

Ο ΔΑΡΕΙΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ
ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΝ ΠΕΡΣΕΠΟΛΕΙ

σαράκοντα, ὀψοποιοὶ καὶ ἄλλοι παρασκευασταὶ τροφίμων καὶ ποτῶν κα βοηθοὶ τῶν μαγείρων τετρακόσιοι ἐν ὅλῳ.

Περὶ τὸν βασιλέα διέμενον οἱ ἐκ τῶν μεγάλων τῆς Περσίδος οἴκω ἀνώτεροι ἄρχοντες καὶ αὐλικοί, ἐθιζόμενοι εἰς πίστιν καὶ ὑπακοὴν πρὸ τὸν μέγαν μονάρχην. Ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ κατέχοντες τὰς ἐν τῇ αὐλῇ τιμητικὰς θέσεις, οἵτινες ὑπηρετοῦντ ὑπὸ πλήθους θεραπόντων. Τοιαύτη δὲ ἦτ ἡ πληθὺς τῶν περὶ τὸν βασιλέα μεγιστάνων, αὐλικῶν καὶ ὑπηρετῶν, ὥςτε οἱ καθ ἑκάστην ἐν τοῖς βασιλείοις τρεφόμενοι ἀνήρχοντο εἰς δεκαπεντακιςχιλίους ἄνδρας.

ΕΓΚΡΙΤΟΣ ΠΕΡΣΗΣ
ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

Οὕτως εἰπεῖν ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ τὴν πᾶσαν ἀρχὴν συνενοῦντος βασιλέως τρόπον τινὰ *ἐν ταῖς θύραις* τῶν βασιλείων ἐπαιδεύοντο οἱ υἱοὶ τῶν μεγάλων οἴκων ἀσκούμενοι ἀπὸ τοῦ πέμπτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα περ ταῦτα μόνα, τὸ ἱππεύειν καὶ τοξεύειν κα λέγειν τὴν ἀλήθειαν. Θεώμενοι ἐκ τοῦ πλησίον τίνας ὁ βασιλεὺς ἐτίμα διὰ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ καὶ πλουσίων δώρων καὶ τίνας ἐτιμώρει, ἐδιδάσκοντο εὐθὺς παῖδες ὄντες τὸ ἄρχειν καὶ τὸ ἄρχεσθαι. Οὕτω δ' ἐμορφοῦτο ὡς ἔν τινι σχολῇ στρατιωτικῇ καὶ σχολῇ ὑπαλλήλων ἀρίστη γενεὰ ἐξαιρέτων στρατηγῶν καὶ ἀρχόντων.

Ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν οἴκων τῆς Περσίας ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως οἱ ἄρχοντες οἱ στελλόμενοι πρὸς διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, καλούμενοι *σατράπαι*. Τὸ περσικὸν βασίλειον ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐκτάσεως διῃρέθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου περὶ τὸ 515 π. Χ. εἰς εἴκοσ σατραπείας, ὧν τέσσαρας περιελάμβανεν ἡ Μικρὰ Ἀσία. Αἱ δὲ σατραπεῖαι συνεδέθησαν χάριν τῆς ἀσφαλείας, τῆς εὐκολίας τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐν περιπτώσει ἀποστασίας ἢ πολέμου ταχείας κινήσεως τῶν στρατευμάτων διὰ μεγάλων λεωφόρων, αἵτινες ἅπασα κέντρον εἶχον τὰ Σοῦσα. Αἱ λεωφόροι αὗται, ὀρθῶς μεμετρημέναι κατὰ παρασάγγας, ἤτοι κατὰ πέντε καὶ ἥμισυ περίπου χιλιόμετρα, εἶχον ἀπὸ ἀποστάσεως εἰς ἀπόστασιν ὡραίους σταθμούς, ὑπὸ χλοερῶν παραδείσων περιβαλλομένους, οἵτινες ἐχρησίμευον εἰς φύλαξιν τῶν ὁδῶν κα

κατάλυσιν τῶν ὁδοιπόρων. Πύλαι δὲ καὶ γέφυραι καὶ μεγάλα φυλακτήρια ἀπὸ τόπου εἰς τόπον διηυκόλυνον τὴν συγκοινωνίαν καὶ συνετέλουν εἰς τὴν πλήρη ἀσφάλειαν τῶν ὁδῶν. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ ὁδικὸν σύστημα ἦτο οὕτως ἐντελές, εὐκόλως συνεδέθη πρὸς αὐτὸ γοργοτάτη ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία, κύριον σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀποστολὴν τῶν ἐπισήμων βασιλικῶν διαταγῶν, τῶν διὰ τῆς βασιλείου σφραγῖδος ἐσφραγισμένων, ἐκ τῆς πρωτευούσης εἰς τὰς σατραπείας. Ἐξετελεῖτο δὲ ἡ ὑπηρεσία αὕτη δι' ἐφίππων ταχυδρόμων, καλουμένων *ἀγγάρων*, οἵτινες, διανύοντες ἄνευ διακοπῆς ὁδὸν ἡμερησίαν, παρέδιδον τὰ διαπεμπόμενα γράμματα εἰς ἄλλους ἱππεῖς, ἀναμένοντας αὐτοὺς ἐν σταθμῷ ἀπέχοντι δρόμον μιᾶς ἡμέρας.

ΚΥΛΙΝΔΡΟΕΙΔΗΣ ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ

Οἱ σατράπαι εἶχον μεγάλην δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, ἕκαστος ἐν τῇ σατραπείᾳ τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνα. Ἕκαστος σατράπης συνήνου τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν μετὰ τῆς δικαστικῆς καὶ στρατηγικῆς ἐξουσίας, ἔχων μεγάλα δικαιώματα καὶ πολλὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τυγχάνων ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης καὶ τιμῆς παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐφ' ὅσον ἐξεπλήρου πιστῶς τὴν ἀνατεθειμένην αὐτῷ ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ σκληρῶς τιμωρούμενος, ὅταν ἐξηλέγχετο παραβαίνων τὴν πρὸς τὸν μονάρχην πίστιν. Ἄλλως δ' ὁ βασιλεὺς ἐπετήρει τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του καὶ τὴν διοίκησιν τῶν σατραπῶν ἢ αὐτὸς περιοδεύων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὰς σατραπείας ἢ ἀναθέτων τὸ ἔργον τῆς ἐπιθεωρήσεως εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν ἢ ἀδελφὸν ἢ εἰς ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, οἵτινες ἐκαλοῦντο *βασιλέως ὀφθαλμοὶ* καὶ *βασιλέως ὦτα*.

Ἐκ τῶν σπουδαίων ἔργων τῶν σατραπῶν ἦτο καὶ ἡ φροντὶς περὶ τῆς εἰςπράξεως τῶν φόρων τῶν ὑπηκόων τοῦ περσικοῦ κράτους ἐν ταῖς σατραπείαις ὧν ἕκαστος ἦτο διοικητής. Ὁ Δαρεῖος κατέβαλε μεγίστην ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς Περσίας, ἅτινα εἶχόν πως διασαλευθῆ ἐκ τῶν ἀποστασιῶν καὶ τῶν πολέμων, οὓς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνερχόμενος εἰς τὸν θρόνον. Λαβὼν ὡς βάσιν

οἰκονομικὴν οὐ μόνον τὸ ἰσοζύγιον, ἀλλὰ καὶ τὸ περίσσευμα, ἐφρόντισε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὰς σατραπείας ἀντὶ τῶν παλαιῶν ἐκτάκτων δώρων ἢ εἰςφορῶν τῶν σατραπειῶν τεταγμένον ἐτήσιον φόρον, ὑπολογισθέντα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προϊόντος τῶν ἐν ἑκάστῃ σατραπείᾳ γαιῶν. Καὶ δεκαεννέα μὲν σατραπεῖαι ἐπλήρονον τὸν ἔγγειον τοῦτον φόρον εἰς ἄργυρον, μόνη δὲ ἡ Ἰνδικὴ ἔστελλε τὸν φόρον αὐτῆς εἰς ψήγματα χρυσοῦ. Καὶ οἱ μὲν φόροι τῶν δεκαεννέα σατραπειῶν ἀπέφερον ἑβδομηκοντακιςχίλια ἑπτακόσια τεσσαράκοντα τάλαντα ἀργύρου κατ' ἔτος, ὁ δὲ χρυσὸς τῆς Ἰνδικῆς ἤξιζε τετρακιςχίλια ἑξακόσια ὀγδοήκοντα τάλαντα ἀργύρου· ὥςτε ἡ ἐτησία πρόςοδος τοῦ περσικοῦ κράτους ἐκ τῶν τακτικῶν τούτων φόρων ἀνήρχετο εἰς 74,400,000 δραχμῶν, αἵτινες ἕνεκα τῆς πολὺ μεγαλειτέρας ἀξίας τῶν πολυτίμων μετάλλων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἀντιστοιχοῦσαι περίπου πρὸς ἓξ διςεκατομμύρια σημερινά. Ἀλλὰ πλὴν τῶν τακτικῶν τούτων φόρων ἐπεβάλλοντο εἰς τὰς σατραπείας καὶ ἄλλαι βαρεῖαι δαπάναι πρὸς συντήρησιν τῶν σατραπῶν καὶ τοῦ στρατοῦ, πρὸς προμήθειαν δούλων ἢ τροφῶν καὶ κτηνῶν διὰ τὸν στρατόν, διὰ τὰς ἐν ταῖς σατραπείαις φρουράς, τὴν αὐλὴν ἢ τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως, πρὸς ἄλλας δωρεὰς εἰς τὸν βασιλέα ἢ ξενισμὸν αὐτοῦ περιοδεύοντος ἢ εὑρισκομένου ἐν ἐκστρατείᾳ καὶ πρὸς ἐπιτέλεσιν δημοσίων ἔργων τοπικὴν ἐχόντων σημασίαν. Διὰ πασῶν τούτων τῶν δωρεῶν καὶ χορηγιῶν ἡ ὅλη ὑπὲρ τοῦ περσικοῦ κράτους, τοῦ στρατοῦ, τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ βασιλέως δαπάνη τῶν σατραπειῶν ἀνήρχετο πιθανῶς εἰς τὸ τριπλάσιον τοῦ τεταγμένου ἐγγείου φόρου, ὥςτε τὸ ὅλον ἐτήσιον ποσὸν ἀπετελεῖτο ἴσως ἐκ δεκαοκτὼ ἢ εἴκοσι διςεκατομμυρίων σημερινῶν δραχμῶν. Φυσικὸν λοιπὸν εἶνε, ὅτι τοιαῦται κολοσσιαῖαι εἰςφοραὶ δὲν καταναλίσκοντο καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ κράτους, ἀλλ' ἔμενεν ἐν τοῖς βασιλικοῖς θησαυροῖς ἐναποτεταμιευμένον μέγα ποσὸν δι' ἐκτάκτους περιστάσεις.

Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν φόρων καὶ τῶν ἄλλων δωρεῶν ἃς ἐχορήγουν αἱ σατραπεῖαι εἰς τὸ κράτος καὶ τὸν βασιλέα παρείχοντο εἰς αὐτὰς πολλὰ ἀγαθά, ὧν κυριώτατα ἦσαν ἡ συγκοινωνία καὶ ἡ ἀσφάλεια, ἡ προαγωγὴ τῆς καλλιεργείας καὶ ἡ εὐκολία τοῦ ἐμπορίου. Οὐ μικρὰ δ' εὐεργεσία ἦτο τὸ ἀφεθὲν εἰς τὰς σατραπείας χάριν εὐκολίας τῆς συναλλαγῆς δικαίωμα τοῦ ἔχειν ἴδια νομίσματα, ἅτινα ἔκοπτον οἱ σατράπαι, οἱ ὑποτελεῖς ἡγεμόνες ἢ αἱ πόλεις. Ἀλλὰ τὰ νομίσματα ταῦτα εἶχον τοπικὴν μόνον κυκλοφορίαν, ὁσάκις δ' ἐγίνοντο δι' αὐτῶν πληρωμαὶ εἰς τὰ δημόσια

μεῖα, ἐθεωροῦντο ὡς ἁπλοῦν μέταλλον, τηκόμενον καὶ κοπτόμενον κατὰ ν παρουσιαζομένην ἀνάγκην εἰς νομίσματα περσικά. Ὡς ἐπίσημον δὲ ι ἐνιαῖον νόμισμα τοῦ περσικοῦ κράτους εἰσήγαγεν ὁ Δαρεῖος τὸν χρυ- ῦν *δαρεικόν*, ὅστις εἶχεν ἀξίαν τριάκοντα περίπου σημερινῶν δρα- μῶν· πλὴν δὲ τούτου ὑπῆρχον καὶ ἀργυρᾶ περσικὰ νομίσματα, ὧν καστον εἶχεν ἀξίαν ὀλίγῳ κατωτέραν τριῶν δραχμῶν.

Πολλῷ δ' ἀνωτέρα τῶν ὑλικῶν τούτων ἀγαθῶν ἦτο διὰ τοὺς ὑπηκόους οῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἡ ἔλλειψις πάσης βίας ἀναφερομένης εἰς τὸν θικὸν αὐτῶν βίον. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἀπῄτει μόνον ὑπακοὴν καὶ πίστιν ἰς ἑαυτὸν καὶ τὰ ὄργανα τῆς θελήσεως αὐτοῦ, πολλάκις ἡγεμόνας ἐγ- χωρίους ἢ τυράννους ἐγκαθιδρυομένους ὑπ' αὐτῶν τῶν Περσῶν, ὡς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσιν· ὁ βασιλεὺς ἐζήτει τὴν τακτικὴν πληρωμὴν τῶν ἐπιβεβλημένων φόρων καὶ δωρεῶν, τὴν εὐπειθῆ στρατείαν· ἄλλως δὲ οὐ- δεμίαν ἐπεχείρει πίεσιν ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν ὑποτελῶν. Οἱ νόμοι αὐτῶν καὶ τὰ ἔθιμα, τὰ ἤθη καὶ ἡ θρησκεία ἦσαν σεβαστά. Συγκινητικὴ δὲ εἶνε ἡ εὐλαβὴς ἀνεξιθρησκεία τῶν βασιλέων, οἵτινες οὐ μόνον ἀνείχοντο τὰ θρησκεύματα τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ καὶ ἐπροστάτευον αὐτά, συντε- λοῦντες πολλάκις εἰς τὴν εὐπρεπῆ λατρείαν λαῶν ἀλλοθρήσκων, ὑποτε- ταγμένων εἰς τοὺς Πέρσας.

ΠΕΡΣΗΣ ΙΠΠΕΥΣ ΘΩΡΑΚΟΦΟΡΟΣ

Τὴν πρὸς τὸν βασιλέα πίστιν καὶ ὑπακοὴν ἐξη- σφάλιζον ἐκτὸς τῶν σατρα- πῶν καὶ ἄλλων μικροτέ- ρων κατὰ τόπους ἀρχόντων αἱ ἐν ταῖς σατραπείαις φρουραὶ ἐκ Περσῶν φυλατ- τόντων τὰς χώρας, αἵτινες συνετηροῦντο διὰ δαπάνης τῶν ὑπηκόων. Ἐν δὲ καιρῷ πολέμου ὁ μόνιμος στρα- τὸς ηὐξάνετο διὰ τῆς προς- κλήσεως τῶν μεγάλων γαιο- κτημόνων, οἵτινες παρεῖχον ἱππεῖς στρατευομένους, καὶ διὰ τῆς ἐπιστρατείας ἀνδρῶν ἐκ τῶν ὑποτελῶν χωρῶν, φερόντων ἑκά- στων τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν ἰδιαίτερον αὐτῶν ὁπλισμόν.

'Αλλὰ βάσις τοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ ἀνδρεῖοι Πέρσαι, οἱ μὲν πεζοὶ φέροντες τόξον καὶ βέλη ἐκ καλάμου, οἱ δὲ ἱππεῖς ἐνδεδυμένοι θώρακα πυκνὸν καὶ βαίνοντες πολλάκις ἐπὶ ἵππων τεθωρακισμένων. Τὴν δὲ φυλακὴν τοῦ βασιλέως ἀπετέλουν δισχίλιοι ἐκλεκτοὶ ἱππεῖς καὶ δισχίλιοι λογχοφόροι, πρὸς δὲ τούτοις δεκακισχίλιοι ἄριστοι πεζοὶ στρατιῶται, φέροντες διάκοσμον στολὴν καὶ διαπρέποντες διὰ τὸν περισσὸν αὐτῶν κόσμον καὶ τὴν λοιπὴν μεγαλοπρέπειαν κατὰ τὰς ἐκστρατείας. Οἱ στρατιῶται οὗτοι ἐκαλοῦντο ἀθάνατοι, ἐπειδὴ ἀντικαθιστάνοντο πάντοτε οἱ θνήσκοντες ἢ οἱ νοσοῦντες, ὥστε νὰ μὴ ἐλαττοῦταί ποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν μυρίων τούτων ἐπιλέκτων.

ΠΕΡΣΗΣ ΛΟΓΧΟΦΟΡΟΣ

Τοιαύτην ἔκτασιν καὶ διοίκησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ πλοῦτον, τοιοῦτον στρατὸν εἶχε τὸ μέγα κράτος τοῦ Δαρείου, ὅπερ ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἔταξεν ἀντιμέτωπον τῆς μικρᾶς, τῆς ἐν συγκρίσει πτωχῆς, τῆς πολιτικῶς διεσπασμένης Ἑλλάδος.

Ζ'

ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΙΑ

α'

Νάξος καὶ Μίλητος.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τοῦ Λυγδάμιος ἐν Νάξῳ ὑπὸ τῶν ἐκ Σάμου ἐπιστρεφόντων ἀπράκτων Λακεδαιμονίων (524 π. Χ.) ἦρχον καὶ πάλιν τῆς πλουσίας καὶ εὐδαίμονος Νάξου οἱ ἀριστοκρατικοί, οἱ *παχεῖς*. Ἀλλ' ὡς συνέβαινεν ἐν πολλαῖς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, μετ' ὀλίγα ἔτη ἤρχισεν ἡ διχοστασία μεταξὺ τοῦ δήμου καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες, ἐκδιωχθέντες ἐκ τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ δήμου, ἔφυγον εἰς τὴν Μίλητον.

Ἡ Μίλητος εὑρίσκετο κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐν μεγάλῃ ἀκμῇ. Καίπερ πολλὰ παθοῦσα ἐπὶ δύο ὅλας γενεὰς ἐκ τῶν ἐμφυλίων στάσεων μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τοῦ λαοῦ, μεταξὺ τῆς Πλουτίδος καὶ τῆς Χειρομάχης, καίπερ ἐπὶ μακρὸν παλαίσασα κατὰ τῶν Λυδῶν, δὲν εἶχεν ἀπολέσει κατὰ τὴν διάρκειαν τούτων τῶν ἀγώνων τὴν ἰσχὺν αὐτῆς καὶ τὸν πλοῦτον. Ἐκφυγοῦσα δὲ διὰ τῆς εἰς τοὺς Πέρσας οἰκειοθελοῦς προσχωρήσεως τὴν σκληρὰν τύχην τῆς Τέω καὶ τῆς Φωκαίας, ἀνέλαβε νέας δυνάμεις ἐκ τῆς περσικῆς προστασίας καὶ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἄλλων πόλεων. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς λυδικῆς βασιλείας καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς περσοκρατίας τὸ ἐμπόριον τῆς Μιλήτου ἐπεξετάθη μέχρι τῆς Μαιώτιδος διὰ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων ἀποικιῶν, αἵτινες ἔδωκαν εἰς αὐτὴν νέαν ζωήν, ἥτις κατέστησεν ὀλιγώτερον αἰσθητὸν τὸ ἐκ τῆς μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπελθούσης πτώσεως τῆς Συβάρεως κατενεχθὲν κατὰ τοῦ μιλησιακοῦ ἐμπορίου τραῦμα.

Οἱ Πέρσαι, γενόμενοι κύριοι τῆς Μιλήτου, ἐγκατέστησαν καὶ ἐν αὐτῇ τύραννον, ὡς ἔπραξαν καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ Λυσαγόρου Ἱστιαῖος, τὸν ὁποῖον εἴ-

δομεν κατὰ τὴν σκυθικὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου ἔχοντα τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν Περσῶν πλεύσαντος εἰς τὸν Πόντον ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐνθυμούμεθα, ὅτι ὁ Ἱστιαῖος ἦτο ὁ ἀντισταθεὶς εἰς τὸν Μιλτιάδην, προτείναντα τὴν διάλυσιν τῆς ἐπὶ τοῦ Ἴστρου γεφύρας, καὶ σώσας οὕτω τὸν μέγαν βασιλέα ἀπὸ καταστροφῆς βεβαίας. Οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν συνείθιζον νἀνταμείβωσι γενναίως τὰς ἐνδείξεις τῆς πρὸς αὐτοὺς πίστεως καὶ τὰς ὑπηρεσίας τῶν σατραπῶν καὶ ἄλλων ἀρχόντων τῶν ὑποτελῶν χωρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἱστιαῖος ἀντημείφθη παρὰ τοῦ Δαρείου, λαβὼν μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν παραλίων τῆς Θρᾴκης ὡς μισθὸν τῆς φυλακῆς τῆς γεφύρας πλούσιον χῶρον ἐν τῇ γῇ τῶν Ἠδωνῶν παρὰ τὸν Στρυμόνα ποταμόν. Ἐκεῖ ἤρχισε περὶ τὸ 511 π. Χ. κτίζων ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου τὴν πόλιν Μύρκινον, ἥτις ἔμελλε νἀποβῇ σπουδαῖον κέντρον τοῦ ἐμπορίου ἐν τῇ Ἠδωνίδι χώρᾳ, ἐχούσῃ πολὺν πλοῦτον ξυλείας καὶ ἀργύρου. Ἀλλ' ἡ ταχεῖα ἐπίδοσις τῆς νέας πόλεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἐπικίνδυνος πηγὴ δυνάμεως τοῦ Ἱστιαίου ἐν τῇ θρᾳκικῇ γῇ, ἐξήγειρε τὸν φθόνον καὶ τὸν φόβον τῶν Περσῶν. Συνιδὼν δὲ τοῦτο ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ τὸν Ἱστιαῖον εἰς Σάρδεις καὶ ἔπειτα συμπαρέλαβεν εἰς τὰ Σοῦσα ὡς σύμβουλον καὶ σύσσιτον. Ὁ δὲ Ἱστιαῖος, θαμβωθεὶς ὑπὸ τῶν νέων τιμῶν, ἃς παρεῖχεν αὐτῷ ὁ Δαρεῖος, ἀφῆκε καὶ τὴν Μίλητον καὶ τὴν νεόκτιστον ἐν Θρᾴκῃ πόλιν, καὶ ἠκολούθησε τὸν βασιλέα, ἐγκαταστήσας ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ ἐν Μιλήτῳ τὸν ἐξάδελφόν του καὶ γαμβρὸν Ἀρισταγόραν.

Πρὸς τοῦτον τὸν Ἀρισταγόραν ἔπλευσαν οἱ ἐκ Νάξου ὑπὸ τοῦ δήμου διωχθέντες ἀριστοκρατικοί, παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ παράσχῃ εἰς αὐτοὺς δύναμίν τινα, ὅπως ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ Ἀρισταγόρας ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον, ὅπως ὑποτάξῃ τὴν νῆσον καὶ ἑλκύσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ μεγάλου βασιλέως, συντελῶν διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Νάξου εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς περσικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τὰς ἔτι ἀδουλώτους Κυκλάδας καὶ τὴν Εὔβοιαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ὢν ὑποτελὴς τοῦ Δαρείου, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ αὐτοβούλως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Νάξος ἦτο ἰσχυρά, ἔχουσα καὶ χρήματα πολλὰ καὶ ἀνδράποδα καὶ πολλὰ πολεμικὰ πλοῖα καὶ ὀκτακισχιλίους ὁπλίτας, ὁ Ἀρισταγόρας μετέβη εἰς Σάρδεις πρὸς τὸν σατράπην Ἀρταφέρνην, τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, ὅπως παρακινήσῃ αὐτὸν εἰς κοινὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς νήσου, ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ Νάξιοι φυγάδες ὑπέσχοντο νὰ καταβάλωσιν αὐτοὶ τὰς δαπάνας τῆς ἐκστρατείας.

Ἀφ' οὗ δ' ἐπείσθησαν ὅ τε Ἀρταφέρνης καὶ ἡ αὐλὴ τῶν Σούσων, κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ (500 π. Χ.) στόλος διακοσίων ἰωνικῶν τριήρων, συναχθεὶς ἐν τῷ λιμένι τῆς Μιλήτου, ἐξέπλευσε κατὰ τῆς Νάξου, ἄγων τὸν ἐκ Περσῶν καὶ ἄλλων συμμάχων στρατόν, οὗ στρατηγὸς διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρταφέρνους ὁ Πέρσης Μεγαβάτης.

Ὁ στόλος ἔπλευσε δῆθεν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπως μὴ γνωσθῇ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Νάξου ὁ κατὰ τῆς νήσου αὐτῶν ἔκπλους. Ἀλλὰ τὰ πλοῖα ἐσταμάτησαν εἰς τὰ Καύκασα τῆς Χίου, ἀναμένοντα οὔριον βόρειον ἄνεμον, ὅπως διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Νάξον. Ἀλλ' ἤδη κατὰ τὴν προσόρμισιν ἐκείνην παρουσιάσθησαν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς μεταξὺ τοῦ Μεγαβάτου καὶ Ἀρισταγόρου διχονοίας καὶ ἀντιζηλίας, ἥτις καὶ τῆς ἐκστρατείας τὴν ἀποτυχίαν παρεσκεύασε καὶ κατόπιν ἔμελλε νὰ γείνῃ ἀφορμὴ σπουδαίων ἐπακολουθημάτων. Ὁ Ἀρισταγόρας, θυμωθεὶς κατὰ τοῦ Μεγαβάτου, ἔπεμψεν εἰς τὴν Νάξον εἴδησιν περὶ τοῦ ἐπικειμένου ἀπόπλου τοῦ στόλου. Ὅτε λοιπὸν ἡ περσικὴ στρατιὰ ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον, εὗρε τοὺς Ναξίους παρεσκευασμένους πρὸς πολιορκίαν καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν πεφραγμένην. Ἡ πολιορκία τῆς Νάξου διήρκει ἤδη τέσσαρας μῆνας, καθ' οὓς οὐδὲν κατωρθοῦτο. Ὅτε δὲ τέλος κατεδαπανήθησαν ἅπαντα τὰ χρήματα ὅσα εἶχον φέρει μεθ' ἑαυτῶν οἱ Πέρσαι καὶ ἄλλα πολλὰ προσενεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρισταγόρου, οἱ πολιορκηταί, οἰκοδομήσαντες χάριν τῶν Ναξίων ἀριστοκρατικῶν φυγάδων ἐν ἀποκέντρῳ μέρει τῆς νήσου τεῖχος, ἀπέπλευσαν ἄπρακτοι.

Ἡ μικρὰ νῆσος τοῦ Αἰγαίου ἠδυνήθη νὰ ντιτάξῃ ἐπιτυχῆ ἀντίστασιν κατὰ τοῦ στόλου τῶν Ἰώνων ἡνωμένου μετὰ τῆς ἀνικήτου στρατιᾶς τοῦ μεγάλου κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Οἱ Νάξιοι ἀριστοκράται, οἵτινες εἶχον διανοηθῆ καὶ διενεργήσει τὴν κατάληψιν τῆς νήσου, ἀδιαφοροῦντες, ἂν τὴν ἐπαύριον τῆς νίκης ἡ πατρὶς αὐτῶν καὶ ὅλαι αἱ Κυκλάδες ἔμελλον νὰ γείνωσι κτῆμα τοῦ μεγάλου βασιλέως, δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰς δαπάνας τῆς ἀποτυχούσης ἐκστρατείας, ὡς εἶχον ὑποσχεθῆ. Ὅτε δὲ οἱ Πέρσαι ἐπέστρεψαν κακῶς ἔχοντες καὶ κατῃσχυμμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ ζημία καὶ ἡ αἰσχύνη τίνα ἔμελλε νὰ ἐπιβαρύνῃ ἄλλον παρὰ τὸν μεγάλαυχον γαμβρὸν καὶ ἐπίτροπον τοῦ τυράννου τῆς Μιλήτου, παρὰ τὸν ἀνυπότακτον ἐκεῖνον Ἀρισταγόραν, ὅστις, τολμήσας νὰ διαμφισβητήσῃ πρὸς τὸν Μεγαβάτην τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κυριώτατος αἴτιος τῆς ἀποτυχίας;

Ὁ Ἀρισταγόρας, κεκηρυγμένος ὀφειλέτης μεγάλου ποσοῦ, ὅπερ δὲν

ἠδύνατο νἀποτίσῃ, βλέπων ἤδη ἑτοίμην νὰ ἐκσκάσῃ καθ' ἑαυτοῦ πλὴν τῆς ὀργῆς τοῦ Μεγαβάτου τὴν δυσμένειαν τοῦ Ἀρταφέρνους καὶ τοῦ Δαρείου, ἔτρεμε περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ τῆς τύχης, ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον περὶ ζωῆς ἀγῶνα. Διέξοδος ὑπελείπετο μόνον μία. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀρισταγόρας σύννους διελογίζετο τὰ κατ' αὐτήν, ἦλθε πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Μίλητον δοῦλος ἐκ Σούσων, λέγων, ὅτι ἔστελλεν αὐτὸν ὁ Ἱστιαῖος, τοῦτο μόνον ἐντελλόμενος πρὸς τὸν γαμβρὸν νὰ ξυρήσῃ τὰς τρίχας τοῦ δούλου καὶ νὰ ἴδῃ καλῶς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ Ἀρισταγόρας ἐξετέλεσε τὸ παράγγελμα τοῦ πενθεροῦ. Ὅτε δὲ ἡ κεφαλὴ τοῦ δούλου ἐγυμνώθη τριχῶν, ὁ Ἀρισταγόρας εἶδε τὸ δέρμα ἐστιγμένον, καὶ ἐνόησεν, ὅτι διὰ τοῦ παραδόξου τούτου ἀλλ' ἀσφαλοῦς τρόπου ὁ Ἱστιαῖος διεμήνυεν εἰς αὐτὸν μυστικὴν ἀγγελίαν. Τὰ στίγματα, ἅτινα ὁ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Δαρείου ὡσεὶ διὰ χρυσῶν ἁλύσεων δεδεσμευμένος τύραννος τῆς Μιλήτου εἶχεν ἐγχαράξει ἐπὶ τῆς ξυρηθείσης κεφαλῆς τοῦ πιστοῦ δούλου, οὗτινος ἔπειτα πρὸ τῆς εἰς Μίλητον ἀποστολῆς ἀφῆκε πάλιν νἀναφυῶσιν αἱ τρίχες, ἔλεγον εἰς τὸν Ἀρισταγόραν· «κίνησον τοὺς Ἴωνας εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ βασιλέως.»

ϛ'

Ἡ ἀποστασία τῶν Ἰώνων.

Ὁ ἰωνικὸς στόλος, ὅςτις εἶχεν ἀποτύχει ἐπιπλεύσας ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Μεγαβάτου κατὰ τῶν ἐν Νάξῳ ὁμοφύλων δὲν εἶχεν ἀκόμη διαλυθῆ καὶ ἠγκυροβόλει ἐν Μυοῦντι παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μαιάνδρου, ὅτε ὁ Ἀρισταγόρας, συγκαλέσας ἐν Μιλήτῳ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ, ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς τὴν γνώμην περὶ ἀποστασίας. Μόνος ἠκούσθη διαφωνῶν ὁ ἱστορικὸς Ἑκαταῖος, ὅςτις κατέλεξε τὰ ἔθνη ὧν ἦρχεν ὁ Δαρεῖος καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ κατέδειξε τὴν ἀνάγκην χρημάτων πολλῶν, ὅπως οἱ ἀποστάται ἐπικρατήσωσι τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' ἡ συνέλευσις ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως. Τότε εἷς τῶν στασιωτῶν, ὁ Ἰατραγόρας, σταλεὶς εἰς Μυοῦντα συνέλαβε τοὺς στρατηγοὺς τοῦ ἐπὶ τὴν Νάξον πλεύσαντος στόλου, τοὺς τυράννους ἐκείνους, οἵτινες, κατασταθέντες ὑπὸ τῶν Περσῶν κύριοι τῶν πόλεων τῶν Ἰωνίδων, ἦσαν τὰ κυριώτατα ὄργανα τῆς ἐν Ἰωνίᾳ περσικῆς κυριαρχίας.

Τὸ διάβημα τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ γενικῆς ἀποστασίας. Ὁ Ἰατρα-

γόρας, κηρύττων τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἐλευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν τυράννων καὶ ἀπὸ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ εἰς τὰ πληρώματα τῶν ἐν Μυοῦντι συνηθροισμένων Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ κατορθόνων τὴν διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν σύλληψιν τῶν ἐν τῷ στόλῳ τυράννων, ἐκήρυττε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, εἰς τοὺς γνησίους ἀντιπροσώπους ὅλης τῆς ἑλληνικῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Αἱ πόλεις ἐδέχθησαν τὸν ἀγαθὸν οἰωνὸν, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς νέας ἐλευθερίας διεδόθη μετὰ ταχύτητος ἀστραπαίας. Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο κατάλυσις τῶν τυραννίδων καὶ ἐλευθέρωσις ἀπὸ τῶν Περσῶν. Πρῶτος αὐτὸς ὁ Ἀρισταγόρας κατέθηκεν ἐθελουσίως τὴν τυραννίδα καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Μιλησίους τὴν ἰσονομίαν. Οἱ ἐν Μυοῦντι συλληφθέντες τύραννοι παρεδόθησαν ἕκαστος εἰς τὴν πόλιν ὁπόθεν ἦσαν, οἱ δὲ λοιποὶ τύραννοι τῶν πόλεων ἐξεδιώχθησαν. Ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται ἐφείσθησαν τῶν ἐκπτώτων τυράννων, καὶ μόνον οἱ Μυτιληναῖοι ἐφόνευσαν τὸν Κώην, λιθοβολήσαντες αὐτόν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 500 π. Χ. αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οὐ μόνον αἱ ἰωνικαὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν Αἰολέων καὶ αἱ τῶν Δωριέων, ἦσαν ἐλεύθεραι. Ἀντὶ τῶν περσοφρόνων τυράννων εἶχεν ἐνιδρυθῇ ἁπανταχοῦ ἡ δημοκρατία, καὶ οἱ παρ' ἑκάστης τῶν πόλεων καθιδρυθέντες στρατηγοὶ εὑρίσκοντο ἕτοιμοι νἀντιστῶσιν εἰς τὸν Ἀρταφέρνην καὶ τὸν Μεγαβάτην, οἵτινες, μὴ ἔχοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκούσας δυνάμεις, ἵνα καταστείλωσι τὴν ἀποστασίαν, ἀνέμενον τὸ ἔαρ. Διὰ παραδόξου φορᾶς τῶν πραγμάτων ἡ μὲν Μίλητος ἡ πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν πρώτη τῶν ἑλληνίδων πόλεων προσχωρήσασα εἰς τὸν Κῦρον ἐθεωρεῖτο τώρα ὡς ἡ κεφαλὴ τῆς ἀνταρσίας, ὡς τὸ ἀληθὲς κόσμημα τῆς Ἰωνίας, ὁ δὲ Ἀρισταγόρας ὁ πρὸ ἑνὸς μόλις ἔτους παρουσιασθεὶς εἰς τοὺς Πέρσας ὡς ἐργάτης τῆς ὑποδουλώσεως τῶν Κυκλάδων εἶχε γείνει ἀντὶ τυράννου τῆς Μιλήτου οἱονεὶ ὁ πρόεδρος τῆς νέας τῶν Μιλησίων δημοκρατίας, ἀντὶ δουλικοῦ ὀργάνου τῆς περσικῆς ἀρχῆς ὁ ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῆς μεγάλης κατὰ τοῦ βασιλέως ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀποστασίας.

Ὁ Ἀρισταγόρας, ἀναλαβὼν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ φροντίσῃ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῆς ἀνοίξεως περὶ εὑρέσεως συμμάχων. Ἀλλὰ τίνες ἄλλοι ἦσαν φυσικώτεροι σύμμαχοι τῶν ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τῶν περσικῶν δυνάμεων ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων παρὰ τοὺς ἐν Ἑλλάδι ὁμοφύλους; Τίνες ἄλλοι παρὰ τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες, ἔχοντες τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου, ἠξίουν τότε τὴν προστασίαν τῆς

Ἑλλάδος; Τίνες ἄλλοι παρὰ τὰς Ἀθήνας, τὴν μητρόπολιν τῆς Ἰωνίας, τὴν μόνην πόλιν τῆς συνεχοῦς Ἑλλάδος, ἥτις, δυνηθεῖσα νάντιστῇ εἰς τὴν Σπάρτην, ἐδυνάστευε μέγιστον τῶν λοιπῶν; Τίνες ἄλλοι παρὰ τοὺς Ἐρετριεῖς, οἵτινες μετὰ τὴν ἧτταν τῆς Χαλκίδος ᾤκουν τὴν ἰσχυροτάτην τῶν πόλεων τῆς Εὐβοίας καὶ εἶχον λόγους νὰ εὐγνωμονῶσι πρὸς τοὺς Μιλησίους, βοηθηθέντες παρ' αὐτῶν κατὰ τὸν περὶ τοῦ Ληλαντίου πεδίου πόλεμον πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς; Ταῦτα φρονῶν ὁ Ἀρισταγόρας ἐπέβη πλοίου Μιλησίου καὶ ἔπλευσε πρῶτον εἰς τὴν Λακεδαίμονα πρὸς τὸν βασιλέα Κλεομένην. Ἀλλ' εἰς μάτην κατανάλωσεν ὁ Μιλήσιος ἐπαναστάτης τῆς ἰωνικῆς αὐτοῦ εὐγλωττίας τὰ περισσὰ ῥήματα· εἰς μάτην προέτεινε χρήματα, ὅπως πείσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἀποστάντας Ἴωνας καὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, νικῶντες τοὺς Πέρσας. Ὅτε ὁ Κλεομένης, ἐρωτήσας, ἤκουσεν, ὅτι ἡ εἰς τὰ Σοῦσα ἄνοδος ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας ἦτο δρόμος τριῶν μηνῶν, ἀπέπεμψεν ἄπρακτον τὸν Ἀρισταγόραν. Ὁ Μιλήσιος κατηυθύνθη τότε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες, προσφάτως ἀπαλλαγέντες ἀπὸ τῆς τυραννίδος, ἀπήλαυον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κλεισθένους τὰ ἀγαθὰ τῆς νέας ἐλευθερίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤκουσαν μετὰ μεγάλης προσοχῆς τοὺς λόγους τοῦ Ἀρισταγόρου, ἐννοοῦντες, ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Ἰωνίας καὶ ἡ ἧττα τῆς Περσίας δὲν ἦτο ζήτημα τοπικὸν διὰ μόνας τὰς πόλεις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἰώνων, ἀλλὰ συνεδέετο στενῶς πρὸς αὐτὴν τὴν τύχην τῶν ἐντεῦθεν Ἑλλήνων, οὓς ἠπείλει ἡ μέχρι τοῦ Ὀλύμπου ἤδη ἐπελθοῦσα ἐπέκτασις τοῦ περσικοῦ κράτους, πρὸς αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις εὑρίσκετο ἐν κινδύνῳ, ἀφ' ὅτου ὁ Ἀρταφέρνης διεμήνυσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ὑστάτην ἀπαίτησιν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ἱππίου. Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἔσπευσε λοιπὸν προθύμως νὰ ἑνώσῃ τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῆς τύχης τῶν Ἰώνων καθ' ὅσον ἦτο δυνατόν, καὶ ἐψήφισε τὴν ἀποστολὴν εἴκοσι τριήρων εἰς βοήθειαν τῶν ἀποστατῶν. Ἐπ' ἴσης δὲ καὶ οἱ Ἐρετριεῖς εὐγνωμονοῦντες ὑπεσχέθησαν πέντε τριήρεις.

Ὁ Ἀρισταγόρας, ἐπιστρέψας εἰς Μίλητον, μετ' αἰσχύνης ἴσως ἀνέφερεν, ὅτι ὅλη ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔστελλεν ἡ μήτηρ Ἑλλὰς πρὸς τὰ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀμύνης αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιζόμενα διαπόντια αὐτῆς τέκνα, ἦσαν αἱ εἰκοσιπέντε τριήρεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων, αἵτινες ἔφθασαν ἐγκαίρως τὸ προσεχὲς ἔαρ τοῦ ἔτους 499 π. Χ. εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιλήτου ὑπὸ τὸν Ἀθηναῖον

στρατηγὸν Μελάνθιον καὶ τὸν Ἐρετριέα Εὐαλκίδην. Ὁ Ἀρισταγόρας, διορίσας δύο στρατηγοὺς τῶν συνηγμένων ὁπλιτῶν, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Χαροπῖνον καὶ τὸν Ἑρμόφαντον, αὐτὸς μὲν ἔμεινεν ἐν Μιλήτῳ, ὅπως ὑπερασπισθῇ τὴν πόλιν κατ' ἐνδεχομένης ἐφόδου τῶν Περσῶν, εἰς δὲ τὴν στρατιὰν παρήγγειλε νὰ διευθυνθῇ εἰς τὰς Σάρδεις, ἐλπίζων, ὅτι ἤθελον κινηθῆ καὶ οἱ Λυδοὶ εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ θὰ προσεβάλλετο οὕτως ὁ Ἀρταφέρνης ἐν αὐτῇ τῇ ἕδρᾳ τῆς σατραπείας.

Ἐξ Ἐφέσου, ὅπου ἔπλευσε καὶ ἔμεινεν ὁ στόλος, ἀποβάντες οἱ Ἕλληνες ἐξεκίνησαν διὰ βραχείας ὁδοῦ κατὰ τῶν Σάρδεων καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν, πρὶν ἢ ὁ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἤδη ἀθροιζόμενος περσικὸς στρατὸς προφθάσῃ. Αἱ Σάρδεις ἐκυριεύθησαν ἄνευ ἀντιστάσεως, καὶ μόνη ἡ ἀκρόπολις ἐσώθη, εἰς ἣν κατέφυγε μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως ἀνδρῶν ὁ Ἀρταφέρνης. Ἀλλ' αἴφνης ἑνὸς τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐμπρήσαντος μίαν τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, τὸ πῦρ διεδόθη ταχέως ἕνεκα τῶν ἐκ καλάμου ὀροφῶν τῶν οἰκιῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ πῦρ ἐνέμετο τὰς Σάρδεις καὶ ἐκαίοντο καὶ αὐτοὶ οἱ ναοὶ τῶν Λυδῶν, Λυδοὶ καὶ Πέρσαι ἐπιλαμβάνονται δραστηρίως τῆς ἀμύνης. Ἡ ἐξέγερσις τῶν Λυδῶν, ἡ ἐσχάτη ἄμυνα τῶν ἐν Σάρδεσι Περσῶν ἐφόβισαν τοὺς Ἴωνας, ἐν ᾧ συγχρόνως ἤρχισαν προσερχόμενοι ἐκ τῶν περιχώρων βοηθοὶ τῶν Περσῶν. Οἱ πυρπολῆται τῶν Σάρδεων καταδιωκόμενοι φθάνουσιν εἰς τὴν Ἔφεσον, καὶ γενομένης μάχης νικῶνται. Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν φονευθέντων Ἑλλήνων ἦσαν πολλοὶ ὀνομαστοί, ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ ὁ Ἐρετριεὺς Εὐαλκίδης, ὃν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσιν ἀπὸ τοῦ μοιραίου τέλους αἱ νῖκαι ὧν εἶχεν ἀξιωθῆ ἐν τοῖς στεφανηφόροις ἀγῶσι τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ ἐπ' αὐταῖς ὕμνοι τοῦ Σιμωνίδου.

Ἡ ἧττα αὕτη, εἰς ἣν ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποχώρησις τῶν ἀθηναϊκῶν πλοίων καὶ ἡ ἐπιστροφὴ αὐτῶν εἰς τὸν φαληρικὸν λιμένα, δὲν ἐπήνεγκε, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὴν κατάπαυσιν τῆς ἀποστασίας, ἥτις μάλιστα ἐπεξετάθη καὶ μέχρι τῶν Ἑλλησποντίων Ἑλλήνων. Ἐπιστρέφων δ' ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ὁ στόλος τῶν Ἰώνων ἐκίνησεν εἰς ἀποστασίαν τούς τε Κᾶρας καὶ τοὺς Καυνίους, ἐν ᾧ συγχρόνως ἀπετίνασσον τὸν περσικὸν ζυγὸν οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες τῆς Κύπρου, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ὀνησίλου, ὅστις, ἐκδιώξας τὸν κατὰ τῆς ἀποστασίας ἀνθιστάμενον ἀδελφὸν Γόργον, εἶχε καταλάβει τὸν θρόνον τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος. Οὕτω δ' ἡ ἐπανάστασις ἐξετείνετο ἤδη ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῆς Κύπρου, ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Καλχηδόνος μέχρι τοῦ Ἀμαθοῦντος, ὅστις ἐπο-

λιορκεῖτο ἤδη ὑπὸ τῶν ἄλλων Κυπρίων, ὅπως ἀναγκασθῇ νὰ προς ρήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀποστασίαν.

Οἱ Κύπριοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἰώνων, εὑρισκομένων ἐ Καρίᾳ, οἵτινες ἔσπευσαν εἰς τὴν νῆσον τὸ ἔαρ τοῦ 498 π. Χ., συγχρόνως τὰ ἐν Κιλικίᾳ συνηθροισμένα περσικὰ στρατεύματα διεπε οὖντο εἰς τὴν Κύπρον ἐπὶ πλοίων φοινικικῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἀποβίϐ τῶν στρατευμάτων, συγκρουσθέντων τῶν δύο στόλων, οἱ Φοίνικες τήθησαν ὑπὸ τῶν Ἰώνων. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπῆρξαν ἐπ' εὐτυχεῖς καὶ κατὰ ξηράν. Γενομένης μάχης πλησίον τῆς πόλεως Σα μῖνος, οἱ Κύπριοι ἔμελλον ἴσως νὰ ὑπερτερήσωσι, πολεμοῦντες ι τὸν παλαιὸν τρόπον τῶν Ἀσσυρίων ἀπὸ ταχέων ἁρμάτων καὶ βοη μενοι ὑπὸ τῶν γενναίων Ἰώνων, ὅτε μάλιστα ἔπεσεν ὁ ἀρχηγὸς Περσῶν Ἀρτύβιος, πληγεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀνησίλου. Ἀλλ' ἡ προδοσία κατοίκων τοῦ Κουρίου, μεταστάντων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μ μετὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Στανήσορος πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ παρ ράντων ἔπειτα καὶ τὰ πολεμιστήρια ἅρματα τῶν Σαλαμινίων, ἔ τὴν μάχην ὑπὲρ τῶν Περσῶν. Ὁ Ὀνήσιλος καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Σ Ἀριστόκυπρος, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλοκύπρου ἐκείνου, ὃν ὁ Σόλων εἶχεν ἐ νέσει ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ, ἔπεσον μαχόμενοι γενναίως. Μετὰ νίκην ταύτην τῶν Περσῶν ὁ Γόργος ἐγκατεστάθη πάλιν ὑπ' αὐτῶ τὴν Σαλαμῖνα ὡς βασιλεὺς ὑποτελής, αἱ δὲ λοιπαὶ πόλεις τῆς Κύ ἐξεπολιορκήθησαν· τελευταῖοι ἔπεσον οἱ Σόλοι τὸν πέμπτον μῆνα μόνου πολιορκίας. Οὕτως οἱ Κύπριοι κατεδουλώθησαν πάλιν μετὰ μόνον ἐνιαυτὸν ἐλευθερίας.

Ἐν ᾧ δ' αἱ πόλεις τῆς Κύπρου ὑπετάσσοντο ἡ μὲν μετὰ τὴν δ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀρτυβίου, ἄλλαι περσικαὶ στρατιαὶ ὑπὸ τοὺς σ τηγοὺς Δαυρίσην, Ὑμέαν καὶ Ὀτάνην διέτρεχον τὴν Μικρὰν Ἀ ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῆς Καρίας, καταπολεμοῦσαι τὰς ἀπο τιδας πόλεις καὶ περιστέλλουσαι τὴν ἀποστασίαν. Καὶ ἐν ᾧ ὁ Ὀτ ἐπολιόρκει τὰς Κλαζομενάς, ὁ Ὑμέας ἠγωνίζετο κατὰ τῶν πόλεων Προποντίδος, ἐνίκα τοὺς Γέργιθας παρὰ τὴν τρωικὴν Ἴδην καὶ δούλονε τοὺς Ἕλληνας τῆς Τρῳάδος, καὶ ὁ Δαυρίσης ἐνίκα τοὺς λησποντίους, ὑποτάσσων τὴν Δάρδανον καὶ τὴν Ἄβυδον, τὴν Λάμψ καὶ τὴν Περκώτην καὶ τὴν Παισόν. Τὴν μεγίστην ἀντίστασιν ἀντέτ οἱ Κᾶρες, βοηθηθέντες περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν καὶ ὑπὸ Μιλησίων καὶ ἄλλων Ἰώνων. Ὁ Δαυρίσης ἐξηγόρασε τὰς δύο ι

τῶν Καρῶν μεγάλας νίκας του διὰ τοῦ θανάτου πολλῶν χιλιάδων Περσῶν, διὰ τῆς ἐντελοῦς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ του, δι' αὐτοῦ τέλος τοῦ αἵματός του. Μετὰ δὲ τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ τῇ Προποντίδι κατακτήσεις καὶ τὰς ἀμφιβόλους κατὰ τῶν Καρῶν νίκας, ὁ Ὀτάνης μετ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρταφέρνους ἐκυρίευσαν τὰς Κλαζομενάς, ὑπέταξαν τὴν Κύμην, καὶ ἔγεινεν οὕτως ἀρχὴ τῆς καθυποτάξεως αὐτῶν τῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αἰολίδος, αἵτινες ὑπῆρξαν ἡ ἑστία καὶ ἡ ψυχὴ τῆς ἀνταρσίας.

Ἡ Μίλητος ἐκινδύνευεν. Αἱ Ἀθῆναι μάτην ἐκαλοῦντο νὰ στείλωσι καὶ πάλιν ἐπικουρίαν. Ὁ Ἀρισταγόρας ἤρχισε καὶ πάλιν τρέμων περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ὡς δὲ, ὅτε ἤθελε νἀποστατήσῃ τὴν Ἰωνίαν καὶ νὰ ταράξῃ τὰ πράγματα, ἐκάλεσεν εἰς συνεδρίαν τοὺς συστασιώτας, οὕτω καὶ τώρα, συγκαλέσας αὐτοὺς εἰς συνέλευσιν, ἐζήτησε τὴν γνώμην αὐτῶν, προτείνων νἀποσυρθῶσιν οἱ Μιλήσιοι ὡς εἰς κρησφύγετον εἰς τὴν Μύρκινον ἢ εἰς τὴν Σαρδώ. Ἠκούσθη καὶ πάλιν τότε ἡ φωνὴ τοῦ ἱστορικοῦ Ἑκαταίου, πιστοῦ τώρα εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ καθήκοντος καὶ εἰς τὰς τάξεις τῆς πατρίδος, ὅπως τὴν παραμονὴν τῆς ἀνταρσίας ἦτο τῆς φρονήσεως ὁ κήρυξ. Τὴν γείτονα Λέρον, πλησίον τῶν ἑστιῶν τῆς Μιλήτου, προέτεινεν ὡς καταφύγιον ὁ λογοποιός, οὐχὶ μακρυνὰς ἀποικίας. Ὅπως τότε, οὐδὲ τώρα ἠκούσθη ὁ φιλόπατρις γέρων. Ὁ δὲ Ἀρισταγόρας, παραδοὺς τὴν ἀρχὴν τῆς Μιλήτου εἰς τὸν διαπρεπῆ ἀστὸν Πυθαγόραν καὶ συμπαραλαβὼν πάντας ὅσοι ἤθελον νἀπέλθωσι μετ' αὐτοῦ, ἔπλευσεν εἰς τὴν Μύρκινον τῆς Θράκης. Μετ' ὀλίγον χρόνον, τὸν φθινόπωρον τοῦ 497 π. Χ., ὁ θάνατος ὃν ἐφοβεῖτο ὁ ἀρνησίπατρις κατέλαβεν αὐτὸν πολιορκοῦντα γείτονα πόλιν τῶν Ἠδωνῶν Θρᾳκῶν, ἐν ᾧ οἱ Ἴωνες, οὓς ταράξας εἶχεν ἔπειτα ἐγκαταλίπει, ἐξηκολούθουν καὶ ἄνευ αὐτοῦ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἄπελπιν ἀγῶνα.

γ'

Τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ Μίλητος, ἐξ ἧς εἶχον ἐκραγῆ οἱ σπινθῆρες τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξηκολούθει οὖσα καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ἀρισταγόρου τὸ κέντρον τῆς ἐθνικῆς ἐνεργείας. Ἐφ' ὅσον ἀνθίστατο ἡ Μίλητος, ἡ ἐπανάστασις ἦτο δύσκολον νὰ κατασταλῇ. Τοῦτο ἐννοήσαντες οἱ Πέρσαι, ἀπε-

φάσισαν νὰ συγκεντρώσωσιν ὅλον αὐτῶν τὸν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρα-
τὸν κατὰ τῆς Μιλήτου, καὶ κατ' αὐτῆς νὰ στείλωσιν ἰσχυρὸν στόλον
συγκείμενον ἐκ πλοίων φοινικικῶν, μεθ' ὧν εἶχον ἑνωθῆ πλοῖα τῶν ὑπο-
τεταγμένων Κυπρίων καὶ ἄλλα ἐκ Κιλικίας καὶ Αἰγύπτου. Ἀφ' ἑτέρο
δὲ οἱ Ἕλληνες, συνελθόντες εἰς τὸ Πανιώνιον παρὰ τὴν Μυκάλην, ἀπε-
φάσισαν στρατὸν μὲν πεζὸν νὰ μὴ συλλέξωσιν, ἀφίνοντες εἰς αὐτοὺς τοὺ
Μιλησίους τὴν προστασίαν τῆς πόλεως, ἀλλὰ νὰ καταβάλωσι πάσα
αὐτῶν τὰς δυνάμεις πρὸς καταρτισμὸν ἰσχυροῦ στόλου.

Παρὰ τὴν Λάδην, μικρὰν νῆσον κειμένην πλησιέστατα τῆς Μιλήτου
συνήχθησαν τὸ ἔαρ τοῦ 496 π. Χ. τριακόσιαι πεντήκοντα καὶ τρεῖ
τριήρεις ἑλληνικαί. Τὸν ἑλληνικὸν ἐκεῖνον στόλον, ὅςτις ἔμελλε νἀναλάβ
τὸν ἄνισον ἀγῶνα κατὰ τῆς περσικῆς δυνάμεως, τὸν στόλον, ὅςτις ἀνε
λάμβανε νὰ σώσῃ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεω
τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, συνεκρότουν αἱ τριήρεις ἐννέα πόλεων μόνον. Ἀδυ
ναμία καὶ συμφορὰ παρεκώλυον τὰς πλείστας τῶν πόλεων τῆς Ἰωνία
καὶ τῆς Αἰολίδος νὰ συμμετάσχωσι τοῦ παρὰ τὴν Μίλητον προσεχοῦ
ἀγῶνος. Λήθαργος δὲ βαρύς, ἐπικαθήμενος ἐπὶ τῆς ἐντεῦθεν Ἑλλάδο
καθίστανε τὰς μητροπόλεις ψυχρὰς καὶ ἀδιαφόρους πρὸς τὴν μέλλουσα
πάλην, ἥτις ἠδύνατο, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κρινομένη, νἀπομακρύνῃ το
Πέρσας ἴσως διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν. Τῶν ἐννέα πό-
λεων, αἵτινες ἔστειλαν τὰ πλοῖα αὐτῶν εἰς τὴν Λάδην, μόνον ἡ προθυμ
ἦτο ἴση, οὐχὶ δὲ καὶ αἱ δυνάμεις, καθότι ἄλλων μὲν αὐτῶν εὑρίσκον
ἐν τῷ στόλῳ τρία μόνον πλοῖα, ὡς τῆς Μυοῦντος καὶ τῆς ἄλλοτε ἰσχυ-
ρᾶς Φωκαίας, ἄλλαι δὲ ἠδυνήθησαν νὰ πέμψωσι δεκάδας ὅλας τριήρε
ὡς οἱ Σάμιοι, οἵτινες παρέσχον ἑξήκοντα, οἱ Λέσβιοι, οἱ μόνοι τῶν πε-
ρουσιασθέντων Αἰολέων, ἑβδομήκοντα, οἱ Μιλήσιοι ὀγδοήκοντα καὶ
Χῖοι ὅλην ἑκατοντάδα. Ἑκάστης πόλεως τὰς τριήρεις διηύθυνεν εἷς ἀρ-
χηγός, οὕτως ὥςτε ὁ ὅλος στόλος ἐστερεῖτο ἑνότητος, μετ' οὐ πολὺ
κατέστη φανερὰ ἡ ἔλλειψις τάξεως καὶ πειθαρχίας. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς ἀξ
εὑρίσκει ἐνωρὶς ἢ ἀργὰ μόνη τὴν θέσιν αὐτῆς. Ἐν τῷ στόλῳ εὑρίσκε
ἀνήρ, ὅςτις ἦτο διὰ τὴν καρτερίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πεῖραν ἄξιος τ
ναυαρχίας. Ἦτο ὁ Διονύσιος, ὁ κυβερνήτης τοῦ στολίσκου τῆς ἡρωικ
Φωκαίας, γέννημα καὶ θρέμμα τῆς πόλεως ἥτις εἶχεν ἀψηφήσει πάντο
τοὺς ἀπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῶν πολέμων κινδύνους. Ὁ Διονύσιος, παρα
στήσας εἰς τοὺς συναγωνιστὰς τὴν ἀκμὴν τοῦ κινδύνου καὶ τὴν ἀνά
κην τῆς αὐστηρᾶς ἀσκήσεως καὶ τῆς καρτερικῆς ταλαιπωρίας, ἔπεισ

αὐτοὺς νὰ ναθέσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν ναυτικῶν γυμνασίων. Καὶ ἐπὶ ἑπτὰ μὲν ἡμέρας ἐπείθοντο εἰς τὰ κελεύσματα καὶ τὰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις τοῦ ναυάρχου. Ἀλλὰ τὴν ὀγδόην στασιάσαντες ἐτράπησαν εἰς ἀνυποταξίαν, μὴ θέλοντες νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὸν ἐνεργὸν Φωκαέα, ὅςτις, φέρων τρεῖς μόνας νῆας, εἶχε κατορθώσει νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὰ πολυάριθμα πληρώματα τῆς Χίου καὶ τῆς Μιλήτου, τῆς Λέσβου καὶ τῆς Σάμου, καὶ ὅςτις κατεπόνει ἐν τοῖς γυμνασίοις ὑπὸ τὰ καύματα τοῦ θερινοῦ ἡλίου τοὺς ἄνδρας μέχρι νόσου, θέλων νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν νίκην. Ἡ ἀνυποταξία αὕτη ἦτο θλιβερὰ ἀρχὴ τῆς διαλύσεως τοῦ στόλου. Οἱ ἄνδρες ἀφήσαντες τὰ πλοῖα ἔπηξαν σκηνὰς ἐν τῇ νήσῳ ὡςεὶ ἦσαν πεζὸς στρατὸς, καὶ οὐδεὶς ἤθελε νὰ ἐπιβῇ πάλιν τῶν τριήρων καὶ νὰ ἐπιληφθῇ ἀσκήσεων.

Ἐν τοσούτῳ οἱ Πέρσαι δὲν ἔμενον ἄπρακτοι. Πρὸ μηνῶν ἤδη, κατὰ τὸ ἔαρ, ὅτε συνήγετο ὁ ἑλληνικὸς στόλος παρὰ τὴν Λάδην, στείλαντες πρὸς τὴν Μιλησίαν τὸν στόλον αὐτῶν καὶ τὸν κατὰ γῆν στρατὸν, εἶχον ἀποπειραθῆ νὰ διασπάσωσι τὸν ἑλληνικὸν στόλον, μηνύοντες διὰ τῶν ἐκδιωχθέντων τυράννων τῆς Ἰωνίας, οἵτινες παρηκολούθουν τὸν περσικὸν στρατὸν, φόβους καὶ ὑποσχέσεις. Καὶ τότε μὲν εἶχον ἀποτύχει αἱ ἀπόπειραι τῶν Περσῶν. Ἀλλ᾽ ἤδη μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν διχόνοιαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν κατὰ τοῦ Διονυσίου ἀγανάκτησιν ἐπανελήφθησαν αἱ ῥαδιουργίαι καὶ ἀπραγματεύσεις, καὶ ὁ ἔκπτωτος τύραννος τῆς Σάμου Αἰάκης, ὁ γνωστὸς ἀνεψιὸς τοῦ Πολυκράτους, ἔπεισε τοὺς Σαμίους νἀποχωρήσωσιν.

Εἰς τοιοῦτο σημεῖον διχοστασίας εἶχον περιστῆ παρὰ τὴν Λάδην οἱ Ἕλληνες, ὅτε τελευτῶντος τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 497 π. Χ. ἀπέπλευσε κατ᾽ αὐτῶν ὁ στόλος τῶν Περσῶν. Οἱ Σάμιοι ἔφυγον πλὴν ἕνδεκα νηῶν, τῶν ὁποίων οἱ τριήραρχοι, πιστοὶ μένοντες εἰς τὸ καθῆκον, ἐπείθησαν εἰς τοὺς στρατηγούς των. Τοὺς Σαμίους ἠκολούθησαν οἱ Λέσβιοι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων Ἰώνων. Ὁ ἀγὼν τῶν απομεινάντων πλοίων, μόλις που διακοσίων, πρὸς τὰς ἑξακοσίας τριήρεις τοῦ περσικοῦ στόλου ὑπῆρξε κατὰ πάντα ἄνισος· ἄνισος ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν, ἄνισος ὡς πρὸς τὴν πειθαρχίαν, ἄνισος ἕνεκα τῆς διαταράξεως τῆς τάξεως τῆς μάχης ἐν τῷ ἑλληνικῷ στόλῳ, ἥτις ἐπῆλθεν ἐκ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Σαμίων καὶ τῶν Λεσβίων ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξεν οὐχ ἧττον ἡρωικὸς, εἰ καὶ ἡ ἧττα ἦτο βεβαία. Οἱ Χῖοι, οἵτινες εἶχον σπεύσει πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν νὰ δώσωσιν ἄνευ ἀνάγκης εἰς τὸν Ἅρπαγον γῆν καὶ ὕδωρ, ἐξέπλυναν τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἀτιμίαν, ἀγωνισθέντες φιλο-

τίμως ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων ἐγκαταλειπομένης Ἰωνίας Τότε μόνον ἀπεχώρησαν τῆς μάχης, ὅτε αἱ μὲν πλεῖσται τῶν τριήρω αὐτῶν εἶχον ἤδη βυθισθῆ, τῶν δὲ ὑπολειπομένων πολλαὶ ἐκ τῶν τραυ μάτων μόλις μέχρι τῆς γείτονος Μυκάλης πλέουσαι ἠδύναντο νὰ σωθῶ σιν. Ὁ δὲ γενναῖος Διονύσιος, ὅςτις εἶχεν ἔλθει φέρων ἐκ Φωκαίας τρί μόνον πλοῖα, ἔφυγε διασχίζων τὰ ναυάγια τῆς ἀτυχοῦς μάχης μὲ ἓ πλοῖα, οὐ μόνον τὰ ἴδια σώσας, ἀλλὰ καὶ τρία αἰχμάλωτα τῶν πολε μίων συλλαβών. Ὁ ὑπερήφανος ναυβάτης, προβλέπων τὸν μέλλοντ ἀνδραποδισμὸν τῆς Ἰωνίας, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἐπε ράτωσε τὸν βίον ὡς πειρατής, ὁρμητήριον ἔχων τὴν Σικελίαν καὶ ἐξα κολουθῶν κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ Τυρρηνῶν τὸν ἀγῶνα, ὃν θὰ ἠδύ νατο ἐκεῖνος μόνος νὰ διεξαγάγῃ νικηφόρον κατὰ τῶν Περσῶν, ἂν ἐσω φρόνουν οἱ Ἴωνες, ὡς ναύαρχος παρὰ τὴν Λάδην.

Τὴν σήμερον ἡ Λάδη, πλησίον τῆς ὁποίας ἔγεινεν ἡ ναυμαχία, δ ἧς ἐκρίθη ἡ τύχη τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων, δὲν εἶνε πλέον νῆσο ἀλλὰ χθαμαλὸς λόφος, τὸν ὁποῖον δὲν χωρίζει πλέον ἀπὸ τῆς θέσει τῆς παλαιᾶς Μιλήτου ὡς ἄλλοτε ἡ θάλασσα, ἥτις ἔκτοτε ἐξεχερσώ διὰ τῆς σωρευθείσης ἰλύος τοῦ Μαιάνδρου.

Ἡ ἐν Λάδῃ καταστροφὴ προεσήμαινε τὴν ἅλωσιν τῆς Μιλήτου κ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ πολύμηνον ἐκ γῆς καὶ θαλάσσης π λιορκίαν, μετ' ἐπίμονον ἐφαρμογὴν ἁπάντων τῶν πολιορκητικῶν μέτρ ἔπεσεν ἡ Μίλητος τὸ θέρος τοῦ 495 π. Χ., τὸ ἕκτον ἔτος μετὰ τ ἔναρξιν τῆς ἀποστασίας. Θλιβερὰ ἦτο ἡ τύχη τῆς δυστυχοῦς πόλεω Οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Περσῶν, αἱ δὲ γ ναῖκες καὶ τὰ τέκνα ἠνδραποδίσθησαν, καὶ τὸ ἐν Διδύμοις ἱερὸν τ Ἀπόλλωνος ἐσυλήθη καὶ ἐνεπρήσθη. Τὰ χρήματα τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ χρ στηρίου ἔλαβον οἱ Πέρσαι, ὡς εἶχε προμαντεύσει ὁ Ἑκαταῖος, συνιστ πρὸ τῆς ἀποστασίας τὴν κατάληψιν αὐτῶν χάριν τοῦ σκοποῦ τῆς απ λευθερώσεως τῆς Ἰωνίας. Οἱ ζωγρηθέντες τῶν Μιλησίων ἀπήχθησαν ε τὰ Σοῦσα πρὸς τὸν Δαρεῖον, ὅςτις ἐγκατέστησεν αὐτοὺς μακρὰν τ πατρίδος πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ π ταμοῦ Τίγριδος ἐν τῇ πόλει Ἄμπῃ. Ἡ Μιλησία χώρα ἔγεινε λεία τ νικητῶν. Καὶ τὰ μὲν περὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν πεδιάδα κατέλαβον αὐτ οἱ Πέρσαι, τὰ δὲ ὑπεράκρια ἔδωκαν εἰς τοὺς Κᾶρας, οἵτινες μετὰ τ ἅλωσιν τῆς Μιλήτου ὑπέκυψαν εἰς τοὺς Πέρσας, ἄλλοι μὲν ἐθελουσί ὑποκύψαντες, ἄλλοι δὲ ὑποταχθέντες. Ἡ Μίλητος, ἡ μετὰ τὴν κατ

στροφὴν τῆς Συβάρεως μεγίστη καὶ πολυανθρωποτάτη τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἠρημώθη Μιλησίων.

Οὐχ ἧττον σκληρὰ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν ἄλλων ἀποστατῶν. Ἡ Μυοῦς καὶ ἡ Πριήνη καὶ αἱ ἄλλαι ἠπειρώτιδες πόλεις ὑπέστησαν πάλιν τὴν Περσικὴν δουλείαν. Ἡ Χίος καὶ ἡ Λέσβος καὶ ἡ Τένεδος ὑπετάγησαν, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν συνελήφθησαν ἀπανθρώπως, ὡς διὰ σαγήνης ἐκθηρευόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν δίκην θηρίων. Οἱ εὐειδέστατοι τῶν παίδων ἐκτεμνόμενοι ἐστέλλοντο εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σούσων καὶ αἱ καλλιστεύουσαι τῶν παρθένων ἐγίνοντο ἀνάρπαστοι πρὸς τὸν βασιλέα. Τὰς πόλεις καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐνέπρησεν ὁ δαυλὸς τοῦ βαρβάρου. Ἡ Σάμος παρεδόθη ὑπὸ τοῦ καταπλεύσαντος φοινικικοῦ στόλου εἰς τὸν Αἰάκην, καὶ διεσώθη ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἥ τε πόλις καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῆς, ὡς καὶ τὰ τῆς Ἐφέσου. Μετ' ὀλίγον δ' ὑπετάσσοντο ὁμοίως αἱ κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα ἀκόμη ἐλεύθεραι πόλεις, καὶ οἱ Πέρσαι ἐγίνοντο τὸ δεύτερον ἤδη κύριοι ἁπασῶν τῶν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῆς Καρίας ἑλληνικῶν ἀκτῶν.

Ἡ πυρκαϊὰ τῆς ἀνταρσίας ἐσβέσθη μετὰ ἓξ ὅλα ἔτη. Ὁ Ἀρισταγόρας, ὅςτις ἧναψεν αὐτήν, δὲν ἔζη πλέον ὅπως ἐπίδῃ τὴν κατάσβεσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἄλλος συνυπαίτιος τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Ἱστιαῖος, εἶχεν ἤδη ἀποθάνει θάνατον οἰκτρόν. Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου, πείσας τὸν Δαρεῖον, ὅτι αὐτὸς θὰ δυνηθῇ νὰ καταστείλῃ τὴν ἀνταρσίαν, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἰωνίαν. Ἀλλ' ὁ πονηρὸς καὶ ἀλλοπρόςαλλος Μιλήσιος δὲν ἠδυνήθη νἀπατήσῃ ὁμοίως καὶ τὸν Ἀρταφέρνην· οὐχ ἧττον δὲ τοῦ Πέρσου σατράπου τῶν Σάρδεων ἐφάνησαν δύσπιστοι πρὸς αὐτὸν οἱ Μιλήσιοι καὶ οἱ Χῖοι, πρὸς οὓς παρουσιάζετο ὡς ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἰωνίας. Πανταχόθεν ἐκδιωκόμενος, ἔπλευσε μετ' ὀκτὼ τριήρων, ἃς παρεχώρησαν αὐτῷ οἱ Λέσβιοι ἀπατηθέντες, εἰς τὸν Βόςπορον, ὅπου διῆγε βίον πειρατοῦ. Ἐκεῖ διέτριβε, συλλαμβάνων τὰ φορτηγὰ πλοῖα τῶν Ἰώνων, ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς αὐτὸν ἡ παρὰ τὴν Λάδην καταστροφή. Ἔσπευσε τότε εἰς τὴν Χίον, τιμωρῶν τοὺς νησιώτας, οἵτινες εἶχον συλλάβει αὐτὸν κατὰ τὴν προτέραν εἰς τὴν νῆσον ἔλευσίν του. Θηρεύων δὲ λείαν καὶ πρόχειρα κέρδη, ἔπλευσεν ἀπὸ τῆς Χίου εἰς τὴν Θάσον, ἀπὸ τῆς Θάσου εἰς τὴν Λέσβον, ἀπὸ τῆς Λέσβου εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ξηρᾶς Ἀταρνέα. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐζωγρήθη ὑπὸ τῶν Περσῶν ἔν τινι συμπλοκῇ, καὶ ἤχθη εἰς Σάρδεις πρὸς τὸν Ἀρταφέρνην, ὅςτις διέταξε νἀποκεφαλίσωσιν αὐτόν. Ἡ κεφαλὴ

ταριχευθεῖσα ἐστάλη πρὸς τὸν Δαρεῖον, ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐνθυμούμενος τὰς παλαιὰς τοῦ Ἱστιαίου πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς Πέρσας εὐεργεσίας, παρήγγειλε νὰ λούσωσι καὶ θάψωσιν ἐν τιμῇ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Ἡ Ἰωνία ὑποταχθεῖσα ἐκ νέου εἰς τοὺς Πέρσας κατεμετρήθη κατὰ παρασάγγας, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καταμετρήσεως ταύτης ἐτάχθησαν εἰς ἑκάστην τῶν πόλεων φόροι, ἴσοι περίπου πρὸς ὅσα καὶ πρότερον ἐπλήρονεν ὁ ἰωνικὸς νομὸς, τοῦ ὁποίου ὁ ἔγγειος φόρος ἀνήρχετο εἰς τετρακόσια τάλαντα ἀργύρου, ἤτοι περίπου ἕνδεκα ἑκατομμύρια δραχμῶν κατὰ τὴν σημερινὴν τοῦ νομίσματος ἀξίαν. Τῶν πόλεων τὰ πεσόντα τείχη δὲν ἐπετράπη νἀνοικοδομηθῶσιν. Οἱ Πέρσαι δὲν ἐγκατέστησαν πλέον τυράννους πλὴν τῶν ὀλίγων ἐκείνων, ὧν εἶχον ἤδη διὰ τῶν πραγμάτων δοκιμάσει τὴν πίστιν, αἱ δὲ πόλεις ἔμειναν κύριαι νὰ κανονίζωσιν αὐταὶ τὸ πολίτευμα αὐτῶν καὶ τὸ δίκαιον.

Ὁ χρόνος ἐπούλωσε τὰς πληγὰς ἃς εἶχεν ἐπιφέρει εἰς τὰς πόλεις τριπλῆ ἐντὸς ἑβδομήκοντα ἐτῶν ὑποδούλωσις, ἅπαξ μὲν ὑπὸ τῶν Λυδῶν, δὶς δὲ ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ ἰάτρευσε τὰ δεινὰ τὰ ἐκ τῶν πολέμων. Τοὺς φυγόντας τῶν κατοίκων ἀντικατέστησαν ἄλλοι, ἑλκυόμενοι ὑπὸ τοῦ κλίματος καὶ τῆς εὐφορίας τῶν χωρῶν. Αἱ ἐρημωθεῖσαι πόλεις ἀνέθαλον πάλιν. Ἀλλὰ τὸ τραῦμα ἦτο βαρύ. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αἰολίδος ἐξηκολούθησαν ζῶσαι, ἀλλ' ἔπαυσαν λάμπουσαι καὶ ἀκτινοβολοῦσαι.

Ἡ ἔνοχος φιλαρχία δύο ἀνδρῶν, τοῦ Ἱστιαίου καὶ τοῦ Ἀρισταγόρου, ὤθησε τοὺς Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς ἐπανάστασιν, ἥτις, διαρκέσασα ἓξ ὅλα ἔτη, ἔδειξε τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν γενναιότητα τῶν ἀποστατῶν καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς καὶ πάλιν δουλωθέντας νὰ στείλωσι μετ' ὀλίγα ἔτη τὰ λείψανα τοῦ ἄλλοτε ἀκμαίου αὐτῶν στόλου ὑπὸ τὰς διαταγὰς Περσῶν ναυάρχων κατὰ τῶν ἰδίων μητροπόλεων τῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ μητροπόλεις διὰ τῆς παγερᾶς αὐτῶν ἀδιαφορίας πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐπαναστατῶν ἔγειναν συνένοχοι καὶ οἱονεὶ συμμέτοχοι τῆς καταστροφῆς καὶ προεκάλεσαν καθ' ἑαυτῶν νέους κινδύνους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν τὴν πλάνην καὶ μετεμελήθησαν ἐπὶ τῇ διαγωγῇ αὐτῶν. Τὰ δάκρυα ἅτινα ἔρρευσαν ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε ὁ Φρύνιχος ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ δρᾶμα αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον Μιλήτου ἅλωσις, ἦσαν δάκρυα ὄχι συγκινήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταμέλου. Ἐπιβάλλοντες δὲ χρηματικὴν ζημίαν χιλίων δραχμῶν εἰς τὸν ποιητὴν, ὡς ἀναμνήσαντα αὐτοὺς οἰκεῖα κακὰ, ἐτιμώρουν ὑπὸ τὴν πρό-

φασιν τῆς συγκινήσεως ἑαυτούς, προδόντας τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπισύραντας ἐπὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν κεφαλὴν δεινά, ἅτινα δὲν ἤργησαν νἀναφανῶσιν.

δ′

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Μαρδονίου.

Ἡ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐντελῶς ἀποτετελεσμένη, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξησφαλίζετο ἡ κτῆσις τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τῶν ὁποίων ἡ ὑπὸ τοῦ Μεγαβάζου ἐπιτευχθεῖσα ὑποταγὴ εἶχε χαλαρωθῇ κατὰ τὰ πολυκύμαντα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἐτιμωροῦντο οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς, οἵτινες εἶχον τολμήσει νὰ βοηθήσωσι τὴν ἀνταρσίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς.

Τὸ ἔργον ἀνετέθη εἰς τὸν νεαρὸν γαμβρὸν τοῦ Δαρείου Μαρδόνιον τὸν υἱὸν τοῦ Γωβρύου, ἑνὸς τῶν μεγιστάνων τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως τοῦ Ψευδοσμέρδιος Γαυμάτα. Ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος συνελέχθησαν ἐν Κιλικίᾳ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 493 π. Χ. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς μετέβη διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διεπέρασεν εἰς τὴν Θρᾴκην, ὁ δὲ στόλος διετάχθη νὰ πλεύσῃ εἰς τὰ παράλια τῆς Θρᾴκης, ὅπως παρακολουθῇ ἐκ τῆς θαλάσσης, βοηθῶν ἐν ἀνάγκῃ, τὸν στρατόν. Ἀφ' οὗ ἐκυριεύθη ἡ Καρδία, ἣν ὁ πρεσβύτερος Μιλτιάδης εἶχε κτίσει ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς θρᾳκικῆς χερσονήσου, ἡ πεζὴ στρατιὰ προεχώρησε διὰ τῆς Θρᾴκης, ὑποτάσσουσα τὰς τυχὸν ἀνθισταμένας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Τῶν Μακεδόνων ἐβασίλευεν ἤδη ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Ἀμύντου Ἀλέξανδρος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις πρὸ δεκαεννέα ἐτῶν εἶχε διενεργήσει ἐν τοῖς πατρικοῖς ἀνακτόροις τὸν φόνον τῶν πρέσβεων τοῦ Μεγαβάζου. Ὁ Ἀλέξανδρος, μηδεμίαν ἐλπίζων βοήθειαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἄλλως εἶχεν ἀναγνωρίσει αὐτὸν πρὸ μικροῦ ὡς Ἕλληνα, ἐπιτρέψασα εἰς αὐτὸν νὰ διαγωνισθῇ ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις ὡς σταδιοδρόμος, δὲν ἀντέταξεν ἀντίστασιν εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Μαρδονίου. Ὁ περσικὸς στρατός, διελθὼν διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς περὶ τὰ σημερινὰ Βιτώλια κειμένης Λυγκηστίδος, προεχώρησε βορειότερον πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Ἐριγῶνος, εἰς

ΝΟΜΙΣΜΑ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Α′

τὴν ὀρεινὴν χώραν ἣν κατῴκει τὸ θρᾳκικὸν φῦλον τῶν Βρύγων. Ἐκι στρατοπεδευόμενον τὸν Μαρδόνιον προςέβαλον οἱ Βρύγοι νύκτωρ, πολλοὺς μὲν τῶν Περσῶν φονεύσαντες, τραυματίσαντες δὲ καὶ τὸν Μαρδόνιον αὐτόν. Καὶ κατώρθωσε μὲν οὗτος νὰ ὑποτάξῃ ἔπειτα κατ' ὀλίγο τοὺς Βρύγους, ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦ στρατοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν μεσοῦντος ἤδη τοῦ φθινοπώρου νὰ ἐπιστρέψῃ, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ περὶ το στόλου ἔφθασαν ἀγγέλματα λυπηρά.

Ὁ στόλος, ὑποτάξας τὴν Θάσον, εἶχε προχωρήσει πρὸς τὰς ἀκτὰ τῆς Θρᾴκης, καί, παραπλέων τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Χαλκιδική χερσονήσου, εἶχε φθάσει μέχρι τῆς Ἀκάνθου κατὰ τὴν θέσιν τῆς σημε ρινῆς Ἱερισσοῦ. Ἐκεῖθεν ἤρχισε καταβαίνων, ὅπως, περιπλέων τὰ τρεῖς προεχούσας γλώσσας τῆς Χαλκιδικῆς, συναντηθῇ περὶ τὴν σημε ρινὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ φοβερὸς βορρᾶς πνεύ σας συνετάραξε τὴν θάλασσαν. Τὰ θηριώδη κύματα καὶ ὁ σφοδρὸ ἄνεμος ἐξώθησαν μετὰ τραχύτητος τὰ πλοῖα κατὰ τῶν βράχων το ὑψικρήμνου ὄρους Ἄθω, καὶ ἐπήνεγκον εἰς τοὺς Πέρσας μεγάλην συμφο ράν. Τριακόσια πλοῖα λέγονται καταστραφέντα, καὶ εἰς εἰκοσακιςχι λίους ὑπελογίζοντο οἱ πνιγέντες ἢ ὑπὸ τοῦ ῥίγους ἀποθανόντες Πέρσαι

Ὁ Μαρδόνιος, μαθὼν τὴν συμφορὰν τοῦ στόλου καὶ βλέπων, ὅ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἦτο λίαν προκεχωρημένη, δὲν ἐθεώρησε πρέπον ν προχωρήσῃ, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀρκούμενος εἰς τὰ γενόμενο Ῥυθμίσας δὲ τὰ τοῦ φόρου τῶν νέων ὑποτελῶν καὶ ἐξασφαλίσας δι φρουρῶν καὶ ὀχυρωμάτων τὸν Βόςπορον καὶ τὸν Ἑλλήςποντον, ἐπανή γαγε τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Μαρδονίου δὲν ἀπεθάρρυνε τοὺς Πέρσας, οἵτινε ἀπεφάσισαν νὰ παρασκευασθῶσι δραστηρίως, ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ τῆ Ἑλλάδος διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐπιβιβάζοντες τὸν στρατὸν ἐπὶ το στόλου καὶ φροντίζοντες ὅπως ναυπηγηθῶσιν ὑπὸ τῶν δασμοφόρων παρα θαλασσίων πόλεων πολεμικὰ πλοῖα καὶ ἴδια πλοῖα ἱππαγωγὰ πρὸ μεταφορὰν τοῦ ἱππικοῦ. Κατὰ δὲ τὸ θέρος τοῦ 491 π. Χ. κήρυκε Πέρσαι ἐστάλησαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, αἰτοῦντες νὰ δοθῇ εἰς τὸ Δαρεῖον γῆ καὶ ὕδωρ, τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς. Αἱ Κυκλάδες, αἵτινε καὶ πρὸ δέκα ἐτῶν ἤδη εἶχον ἀπειληθῆ διὰ τῆς ἐπὶ τὴν Νάξον στρα τείας τοῦ Μεγαβάτου καὶ τοῦ Ἀρισταγόρου, φοβούμεναι τὸν προσεχ κίνδυνον, ὑπετάγησαν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἐκτὸς δὲ τῶν Κυκλάδω γῆν καὶ ὕδωρ ἔδωκαν καὶ οἱ Αἰγινῆται καὶ πολλοὶ τῶν ἠπειρωτῶν. Ἀλλ

και Ἀθηναῖοι ἀπέκρουσαν τὰς περὶ ὑποταγῆς προτάσεις, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔρριψαν τοὺς κήρυκας τῶν Περσῶν εἰς φρέαρ, κελεύοντες εἰρωνικῶς νὰ λάβωσιν ἐξ αὐτοῦ καὶ φέρωσιν εἰς τὸν βασιλέα γῆν καὶ ὕδωρ.

Οἱ κήρυκες τοῦ Δαρείου, διατρέχοντες τὴν Ἑλλάδα, ἠδύναντο εὐκόλως νὰ συνίδωσιν ἐν αὐτῇ τὴν ἔλλειψιν ἑνότητος πολιτικῆς. Συνειθισμένοι εἰς τὴν τὰ πάντα διέπουσαν μίαν βασιλικὴν θέλησιν ἐν τῇ ἀπεράντῳ περσικῇ μοναρχίᾳ, ἐξεπλήσσοντο βεβαίως βλέποντες ἐν Ἑλλάδι σχεδὸν ἀπὸ κοιλάδος εἰς κοιλάδα νέας πόλεις ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων καὶ πολλάκις ἀντιμαχομένας πρὸς ἀλλήλας, νέας ἀρχάς, πολιτεύματα νέα. Ὁ ἐν ἀπείρως μεγαλειτέρᾳ ἐκτάσει συμπαγὴς καὶ ἑνιαῖος περσικὸς κόσμος διελύετο ἐν τῇ σχετικῶς πολλῷ μικροτέρᾳ Ἑλλάδι εἰς κόσμους πολλούς, τὸ ἓν συγκεκροτημένον καὶ μέγα ἀσιατικὸν κράτος ἀντιπαρεβάλλετο πρὸς πολλὰ μικρὰ καὶ χαλαρὰ κράτη. Πρόσφατος ἦτο ἀκόμη ἡ κατὰ τοῦ Ἄργους ἐπίθεσις τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους, ἐπιχειρήσαντος νὰ ἐπιφέρῃ τῷ 495 π. Χ. τραῦμα τελευταῖον καὶ θανάσιμον κατὰ τῆς πόλεως, ἥτις δὲν εἶχε παύσει διακειμένη ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Σπάρτην, καίπερ μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ ἔτους 549 π. Χ. καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς Θυρεάτιδος εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἀποβαλοῦσα τὸ πλεῖστον μέρος τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Ὁ στρατὸς τῶν Ἀργείων ἐνικήθη παρὰ τὴν Σήπειαν, κειμένην πλησίον τῆς Τίρυνθος κατὰ τὴν ναυπλιακὴν παραλίαν. Πολλοὶ αὐτῶν ἔπεσον μαχόμενοι, ἔτι δὲ πλείονες περιεζώσθησαν ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τοῦ ἥρωος Ἄργου, καὶ ἢ ἐφονεύθησαν ἐξερχόμενοι ἐξ αὐτοῦ ἐπὶ ὑποσχέσεσιν ἀπατηλαῖς ἢ κατεκάησαν ἐντὸς τοῦ ἄλσους, ἐμπρησθέντος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἑξακισχίλιοι λέγονται ἐν ὅλῳ οἱ φονευθέντες Ἀργεῖοι. Οἱ δ' Ἕλληνες μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, λέγοντες Ἄργους λόχον, ἐνόουν παροιμιακῶς πᾶσαν ἐξ ἐνέδρας συμφορὰν ἐνθυμίζουσαν τὴν τῶν Ἀργείων ἐν τῷ ἄλσει τοῦ Ἄργου. Αὐτὸ τὸ Ἄργος ἠπειλεῖτο τότε νὰ κυριευθῇ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτε αἱ γυναῖκες τῶν Ἀργείων, ἡγουμένης τῆς ποιητρίας Τελεσίλλης, ἔσωσαν διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν τὴν πόλιν.

Ἡ προσχώρησις τῶν Αἰγινητῶν εἰς τοὺς Πέρσας ἦτο μεγάλως ἐπικίνδυνος διὰ τοὺς παλαιοὺς τῶν Αἰγινητῶν ἐχθρούς, τοὺς γείτονας αὐτῶν Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, καταγγέλλοντες τοὺς Αἰγινήτας εἰς τὴν Σπάρτην, ἧς εἶχον ἀναγνωρίσει τὴν ἡγεμονίαν, ὡς προδότας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ συνεννόησις τῶν δύο μεγάλων καὶ ἀντιμαχομένων πόλεων, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἡ διατύπωσις τῆς καταγγελίας εἶνε αἱ πρῶται ἀπο-

δείξεις τῆς συναισθήσεως τοῦ ἐπικειμένου κοινοῦ κινδύνου, τὰ πρῶτα διαβήματα κοινῆς ἐνεργείας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης διέβη εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅπως συλλάβῃ τῶν Αἰγινητῶν τοὺς αἰτιωτάτους. Ἀλλ' ἐκεῖ εὗρεν ἀντίστασιν ἀξίαν λόγου, ὑποθαλπομένην, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ ἑτέρου βασιλέως τῆς Σπάρτης Δημαράτου, καὶ ἠναγκάσθη νἀποχωρήσῃ, κατηγορούμενος, ὅτι δὲν ἦλθεν ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ τοῦ συμβασιλέως αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνος, πεισθεὶς διὰ χρημάτων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο βασιλέων πάθος, ἐξαφθὲν ἕνεκα τῆς ἐν Αἰγίνῃ ἀποτυχίας τοῦ Κλεομένους, ἐπήνεγκε τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας πτῶσιν τοῦ Δημαράτου, κηρυχθέντος νόθου υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἀρίστωνος. Ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀνῆλθε, συνεργείᾳ τοῦ Κλεομένους, τὸν θρόνον ὡς συμβασιλεὺς ὁ Λεωτυχίδης, μεθ' οὗ ὁ Κλεομένης μετέβη τὸ δεύτερον εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅπου οἱ δύο βασιλεῖς κατώρθωσαν νὰ πιέσωσι τοὺς Αἰγινήτας, ὅπως παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς δέκα ἄνδρας ἐκ τῶν ἐπιφανῶν ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ, οὓς παραλαβόντες παρέδωκαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς παρακαταθήκην καὶ ἐγγύησιν τῆς εἰρηνικῆς πολιτείας τῶν Αἰγινητῶν.

Ὁ Κλεομένης ὑπερισχύσας δὲν ἀπήλαυσε μακρὸν χρόνον τἀγαθὰ τῆς κατὰ τοῦ Δημαράτου νίκης. Ὁ μὲν ἔκπτωτος Δημάρατος, βραχὺ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου κατάβασιν, ὑβρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Λεωτυχίδου ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς εἰς αὐτὸν ἀνατεθείσης ἀρχῆς ἐν ταῖς γυμνοπαιδίαις, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Σπάρτην, καί, διωκόμενος ἀπὸ χώρας εἰς χώραν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, κατέφυγε τέλος εἰς Σοῦσα πρὸς τὸν Δαρεῖον. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Κλεομένους ἡ τύχη δὲν ὑπῆρξε καλλιτέρα. Ἐννοηθέντων τῶν κακῶν τεχνασμάτων, δι' ὧν ἐπέτυχε τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Δημαράτου, καὶ προδοθέντος τοῦ δεκασμοῦ τῆς δελφικῆς Πυθίας, ἥτις διὰ χρημάτων πεισθεῖσα εἶχε κηρύξει αὐτὸν νόθον, ἠναγκάσθη ὁ Κλεομένης νὰ φύγῃ πρῶτον μὲν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου διενήργει ἐπανάστασιν τῶν εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν τασσομένων Ἀρκάδων. Μαθόντες δὲ ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν ἐκ φόβου τὴν εἰς τὴν Σπάρτην ἐπιστροφήν. Ἀλλ' ἐπιστρέψας κατελήφθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ μανίας, καὶ δεθεὶς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν κατέστρεψε τὸν βίον οἰκτρῶς αὐτοκτονήσας. Τὸν δὲ θρόνον τῶν Ἀγιδῶν κατέλαβεν ὡς διάδοχος τοῦ Κλεομένους Λεωνίδας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀναξανδρίδου, ἀδελφὸς καὶ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκτονήσαντος βασιλέως (487 π. Χ.).

ε'

Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 490 π. Χ. στόλος ἑξακοσίων τριήρων καὶ ἄλλων πλοίων ἱππαγωγῶν ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Κιλικίας, ἄγων τὸν πολυπληθῆ περσικὸν στρατόν, ὅςτις εἶχεν ἐντολὴν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς μόνους ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος τοὺς στείλαντας διαπόντιον βοήθειαν εἰς τοὺς ἀποστάτας Ἴωνας. Πόσος ἦτο ὁ στρατὸς οὗτος δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν· ἄλλοι μὲν τῶν ἀρχαίων δὲν ἀναγράφουσι τὸν ἀριθμὸν αὐτοῦ, ἄλλοι δὲ ἀναφέρουσιν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἀριθμοὺς ὑπερβολικοὺς καὶ δυςπιστεύτους. Κατὰ τὸν μικρότερον τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναφερομένων ἀριθμῶν ὁ μὲν πεζὸς στρατὸς ἀνήρχετο εἰς ἑκατοντακιςχιλίους ἄνδρας, τὸ δὲ ἱππικὸν συνίστατο ἐκ δεκακιςχιλίων. Ἀλλ' ἐξ ὑπολογισμῶν γενομένων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς χωρητικότητος τῶν ἀρχαίων πλοίων φαίνεται πιθανὸν, ὅτι ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ἀληθῶς ὀλιγώτερος, ἀνερχόμενος ἐν ὅλῳ τὸ πολὺ εἰς ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα χιλιάδας. Ἡ δὲ ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἀνετέθη ἕνεκα τῆς προτέρας ἀποτυχίας τοῦ Μαρδονίου εἰς ἄλλους στρατηγούς, τὸν Δᾶτιν, τὸν πρῶτον Μῆδον ὅςτις ἐλάμβανε τοιοῦτον ἀξίωμα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου, καὶ τὸν νεαρὸν ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως Ἀρταφέρνην, τὸν υἱὸν τοῦ ὁμωνύμου τῶν Σάρδεων σατράπου.

Ὁ στόλος διηυθύνθη τὸ πρῶτον πρὸς βορρᾶν, πλέων εἰς τὴν Ἰωνίαν· ἀλλ' ὅτε ἔφθασε μέχρι τῆς Σάμου, ἤλλαξε διεύθυνσιν, τραπεὶς διὰ τοῦ Ἰκαρίου πελάγους πρὸς τὰς Κυκλάδας. Πρῶτος σταθμὸς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ἡ Νάξος. Οἱ Νάξιοι, οἵτινες πρὸ ἐτῶν ἕνδεκα εἶχον γενναίως ἀντιστῆ εἰς τὸν Ἀρισταγόραν καὶ τὸν Μεγαβάτην, δὲν ἠθέλησαν οὐδὲ τώρα νὰ ὑποταγῶσιν ἐθελουσίως, ἀλλὰ, μὴ δυνάμενοι καὶ νἀντιστῶσιν, ἐτράπησαν ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς νήσου. Οἱ Πέρσαι, ἀνδραποδίσαντες τοὺς συλληφθέντας ἐξ αὐτῶν, ἐνέπρησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πόλιν, καὶ ἀνήγοντο ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους. Ὁ φωτοβόλος θεὸς τῆς Δήλου, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία εἶχεν ἀναλογίας πρὸς τὴν τοῦ περσικοῦ Μίθρα, ἔσωσε τοὺς Δηλίους, ὧν ἐφείσθησαν οἱ Πέρσαι. Ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ θεοῦ εὐλαβὴς ἔκαυσεν ὁ Δᾶτις τριακόσια τάλαντα λιβανωτοῦ. Ἐκ δὲ τῆς λάμψεως τῆς ἐν Νάξῳ πυρκαϊᾶς καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ τῆς ἐν Δήλῳ ἐκτάκτου θυσίας τῶν Περσῶν ἠδύναντο ἤδη νὰ ἐννοήσωσιν οἱ Εὐβοεῖς.

ὅτι προεχώρουν ἤδη πρὸς τὴν νῆσον αὐτῶν ἀπειλητικοὶ οἱ νικηταὶ τῶν Κυκλάδων.

Οἱ Πέρσαι, παραλαβόντες ἐκ τῶν νήσων στρατιὰν καὶ παῖδας τῶν νησιωτῶν ὡς ὁμήρους, κατηυθύνθησαν εἰς τὸν εὐβοϊκὸν κόλπον· εἰςπλέοντες δ' εἰς αὐτὸν, ὑπέταξαν τὴν μικρὰν Κάρυστον, ἥτις εἶχεν ἀποποιηθῆ νὰ δώσῃ στρατιὰν καὶ ὁμήρους. Οἱ δ' Ἐρετριεῖς, μαθόντες, ὅτι ὁ περσικὸς στόλος ἔπλεεν ἤδη κατὰ τῆς πόλεως αὐτῶν, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἀνέθηκαν τὴν μετὰ τῶν Ἐρετριέων σύμπραξιν εἰς τοὺς τετρακιςχιλίους κληρούχους, οἵτινες ἐνέμοντο τὴν χώραν τῶν Χαλκιδέων ἱπποβοτῶν μετὰ τὴν πρὸ δεκαπενταετίας ὑποταγὴν καὶ τιμωρίαν τῆς Χαλκίδος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἡ Ἐρέτρια δὲν εἶχε μὲν πλέον τὴν παλαιὰν ἀκμὴν τῶν χρόνων καθ' οὓς ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ τριςχιλίους ὁπλίτας, ἀλλ' εἶχεν ὅμως ἱκανὰς δυνάμεις, αἵτινες ἠδύναντο, ἐνεργοῦσαι ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμμάχων, νἀντιτάξωσιν εἰς τοὺς Πέρσας ἀντίστασιν γενναίαν, εἰ καὶ μὴ τελεσφόρον. Ἀλλὰ τοὺς πολίτας αὐτῆς δὲν ἐνέπνεεν ἡ ἐν ταῖς ὥραις τοιούτων κινδύνων ὑψίστων ἀναγκαία ὁμοφροσύνη. Τινὲς μὲν αὐτῶν ἐβουλεύοντο νὰ ἐκλίπωσι τὴν πόλιν, φεύγοντες, ὡς οἱ Νάξιοι, εἰς τὰ ὄρη, ἄλλοι δὲ, προςδοκῶντες ἴδια κέρδη παρὰ τῶν Περσῶν, παρεσκευάζοντο εἰς προδοσίαν. Ἐν τοιαύτῃ διχογνωμίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίκουροι ἐπείσθησαν εἰς τὴν γνώμην ἑνὸς τῶν πρώτων ἀνδρῶν τῆς Ἐρετρίας, τοῦ Αἰσχίνου, καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπως μὴ ἀπολεσθῶσι μετὰ τῶν ἀναποφασίστων Ἐρετριέων. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐνίκησεν ἡ γνώμη νὰ μὴ ἐγκαταλειφθῇ ἡ πόλις. Ὅτε δὲ οἱ Πέρσαι, ἀγκυροβολήσαντες καὶ ἀποβιβασθέντες κατὰ τὰς Ταμύνας τῆς ἐρετρικῆς χώρας, τὸ σημερινὸν Ἀλιβέριον, προεχώρησαν κατὰ τῆς Ἐρετρίας, εὗρον τοὺς Ἐρετριεῖς ἐγκεκλεισμένους ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἓξ ἡμέρας διήρκει ἡ πολιορκία καὶ πολλοὶ ἔπιπτον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ἀλλὰ τὴν ἑβδόμην δύο ἐκ τῶν ἐξεχόντων ἀστῶν τῆς Ἐρετρίας. ὁ Εὔφορβος καὶ ὁ Φίλαγρος, προέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τοὺς Πέρσας. Οὗτοι δ' εἰςελθόντες ἐσύλησαν μὲν καὶ ἐνέπρησαν τοὺς ναοὺς, ἐκδικοῦντες τὴν πυρπόλησιν τῶν ἐν Σάρδεσιν ἱερῶν, ἤγαγον δ' εἰς δουλείαν τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Δαρείου. Καὶ οἱ μὲν δύο προδόται τῆς Ἐρετρίας ἔλαβον εἰς ἀμοιβὴν κατὰ τὴν περσικὴν συνήθειαν χώρας παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Οἱ δὲ ζωγρηθέντες Ἐρετριεῖς ἤχθησαν εἰς τὰ Σοῦσα πρὸς τὸν Δαρεῖον. ὅςτις. εὐσπλαγχνισθεὶς αὐ-

τοὺς, κατῴκισεν εἰς Ἀρδέρικκα ὀλίγην ὥραν μακρὰν τῶν Σούσων. Ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος, περιοδεύων μετὰ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα ἔτη ἀνὰ τὴν Περσίδα, εἶδεν αὐτοὺς καὶ μετὰ συγκινήσεως ἤκουσεν ἀκόμη λαλοῦντας τὴν πάτριον γλῶσσαν.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Ἐρετρίας, εἰς ἣν ἐπηκολούθησεν ἡ δῄωσις καὶ καθυπόταξις τῆς ὅλης Εὐβοίας, ἓν μόνον ὑπελείπετο εἰς τὸν Δᾶτιν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς εἰς αὐτὸν δοθείσης ἐντολῆς, ἡ καθυπόταξις τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ περσικὸς στόλος ἔπλευσεν ἐξ Ἀλιβερίου πρὸς νότον, καί, κατευθυνθεὶς εἰς τὰ ἀπέναντι παράλια τῆς Ἀττικῆς, εἰςῆλθεν εἰς τὸν εὐρὺν καὶ ἀσφαλῆ ὅρμον τοῦ Μαραθῶνος.

Η ΠΕΔΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

Οἱ Πέρσαι ἐγνώριζον ποῦ μετέβαινον καὶ ποῦ ἔμελλον νἀποβιβάσωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν. Ἐγνώριζον, ὅτι, πλέοντες εἰς Μαραθῶνα ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ἀπὸ τῆς Εὐβοίας, ἀπέφευγον τὸν μακρὸν περίπλουν τοῦ Σουνίου. Ἐγνώριζον, ὅτι ἀρίστη πρὸς μάχην καὶ πρὸς παράταξιν τοῦ ἱππικοῦ αὐτῶν ἦτο ἡ πεδιὰς ἐκείνη, ἥτις ἐξετείνετο μεταξὺ τοῦ ὄρους, ὅπερ, σήμερον ὀνομαζόμενον Δρακονέρα, ἀπολήγει εἰς τὴν ἄκραν Κυνόςουραν, καὶ τῶν παρορίων τοῦ Βριλησσοῦ, τῶν καταφύτων προπόδων τοῦ Πεντελικοῦ, οὓς ὁ λαὸς καλεῖ σήμερον ἀπὸ αἰώνων Ἀφορισμὸν καὶ Ἀρ-

γαλίκι. Μεταξὺ τούτων τῶν ὀρέων ἐν τῇ θέσει τοῦ σημερινοῦ Βραν ἔκειτο ὁ Μαραθὼν, μία τῶν τεσσάρων πόλεων τῆς ἰωνικῆς τετραπόλεως ἣν ἀπετέλουν πλὴν τοῦ Μαραθῶνος ἡ Προβάλινθος, ἡ Οἰνόη καὶ Τρικόρυθος. Ἐγνώριζον, ὅτι ἀπὸ τῆς πεδιάδος ἦγον δύσβατοι μὲν ἀτραποὶ μεταξὺ τῶν παρορίων τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ διὰ το σημερινοῦ χωρίου Σταμάτας εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν, εὔκολος δὲ ὁδὸς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Μαραθῶνος διὰ τοῦ Σταυροῦ εἰς τὰ Ἀθήνας. Ἐγνώριζον δὲ ταῦτα διότι εἶχον ὁδηγὸν καλῶς εἰδότα οἱ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἐ Ἐρετρίας εἰς Μαραθῶνα πλοῦν καὶ τὴν ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Σταυροῦ εἰς τὴ πόλιν τῆς Ἀθηνᾶς πορείαν. Ὁ καθηγεμὼν οὗτος τῆς ὁδοῦ ἦτο ὁ Ἱππίας, ὁ ἀπὸ εἰκοσαετίας ἤδη ἔκπτωτος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις πρ σχεδὸν πεντήκοντα ἐτῶν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ πατρὸς, νεανίας ἔτι ὢν, καὶ ὅστις τώρα γηραιὸς κατήγετ εἰς τὴν πατρίδα ὑπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Πέρσου, γενόμενος ὁδηγὸς αὐτῶν

Ὁ Ἱππίας ἐγνώριζε τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε πλέον τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους ἡ τελευταία εἰκοσαετία εἶχεν οὐσιωδῶς μεταβάλει. Ἀπὸ τῆς ἐξώσεως τοῦ τυράννου τὸ νέον πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ αἱ πρῶται νῖκαι τῆς δημοκρατίας εἶχον φρονηματίσει τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν.

Ἔτι ζῶντος τοῦ Κλεισθένους ἵστατο παρ᾽ αὐτῷ ὡς πιστὸς αὐτοῦ ἑταῖρος ὁ Ἀριστείδης, ἀνὴρ μὴ ἀνήκων μὲν εἰς τοὺς πρώτους τῶν Ἀθηνῶν οἴκους, ἀλλ᾽ ἕνεκα τῆς περιουσίας αὐτοῦ τασσόμενος εἰς τοὺς πεντακοσιομεδίμνους. Ὁ υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου ἦτο ὁ τύπος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης. Τὸ ψεῦδος καὶ τὴν βωμολοχίαν καὶ τὴν ἀπάτην δὲν ἀνείχετο οὐδ᾽ ὡς παιδιὰν ἡ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς αὐτοῦ φύσις. Τὸ εὐσταθὲς καὶ ἀπαρασάλευτον αὐτοῦ ἦθος, τὴν πιστὴν καὶ ἔντιμον αὐτοῦ πολιτείαν δὲν ἐκλόνιζον οὔτε ὁ φόβος τῆς στερήσεως τῆς εὐνοίας καὶ χάριτος τοῦ πλήθους, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἔχθρα τῶν πολιτῶν. Τῆς ἀδιαφιλονεικήτου αὐτοῦ φιλοπατρίας στηρίγματα ἦσαν ἡ σύνεσις καὶ τὸ δίκαιον, οὐχὶ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὡς τοιοῦτο νομιζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἀπόλυτον καὶ πραγματικόν.

Ὅλως ἀντίθετος ἦτο ὁ χαρακτὴρ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅστις ἦτο κατά τινα ἔτη νεώτερος τοῦ Ἀριστείδου. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νεοκλῆς κατήγετο ἐκ τοῦ παλαιοῦ γένους τῶν Λυκομιδῶν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ μήτηρ αὐτοῦ δὲν ἦτο Ἀθηναία, ἀλλὰ Θρᾷσσα ἢ ἐκ Καρίας, ἐθεωρεῖτο κατὰ

τὰ ἀθηναϊκὰ νόμιμα νόθος ἐκ μητρός. Ἄλλος τις ἤθελεν ἀνακοπῆ ἐκ τῶν κωλυμάτων ἅτινα παρεῖχεν εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον ἡ γενετὴ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Νεοκλέους δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων οἵτινες εὐκόλως ὑποχωροῦσιν. Ἡ φορὰ τῆς ὁποίας ἦτο μεστὸς ἀπ' αὐτῶν τῶν παιδικῶν του χρόνων διετηρήθη καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον. Ὁ ἀνώμαλος καὶ ἀστάθμητος τῆς νεότητος αὐτοῦ χαρακτὴρ ἔμεινεν ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς μεγαλοπραγμοσύνης, ἥτις ἦτο ἡ ἰδεώδης βάσις τῆς πρὸς τὰς Ἀθήνας ἀγάπης του. Πρὸς τὸ σταθερὸν καὶ βέβαιον ἦθος τοῦ Ἀριστείδου ἀντετάσσετο τοῦ Θεμιστοκλέους ἡ εὐκίνητος καὶ παράβολος φύσις. Ὁ Ἀριστείδης δὲν ἐθυσίαζεν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὸ δίκαιον εἰς τὴν φιλοπατρίαν· ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς, παραφερόμενος ἀκατασχέτως ὑπὸ τῆς ὀξύτητος αὐτοῦ, ἐθεώρει πᾶσαν ἀδικίαν, πᾶσαν πανουργίαν ἐπιτετραμμένην ὑπὸ τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος.

Ὁ Κλεισθένης ἀποθνήσκων ἠδύνατο νὰ εἶνε ἥσυχος περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἀθηνῶν, ἀφίνων ἀνταγωνιζομένους ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ δύο ἄνδρας τοιούτους. Πλὴν δὲ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, οἵτινες εἶχον ἀναφανῆ οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς νέας ἐλευθερίας διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν προσωπικῆς ἀξίας, δὲν εἶχεν ἐκλίπει ἡ δύναμις τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, ὧν ἡ ἀρχηγία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεισθένους δὲν περιῆλθεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μεγακλέους, ὅστις δὲν ἦτο προωρισμένος νὰ γείνῃ ἄξιος διάδοχος τοῦ πατρός, ἀλλ' εἰς Ξάνθιππον τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρίφρονος. Τὸ γένος τοῦ Ἀρίφρονος ἀνήρχετο εἰς τοὺς Βουζύγας, εἰς οὓς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ φύλαξις ἱεροῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Παλλαδίου, καὶ ἡ τέλεσις θυσιῶν τινων ἀναφερομένων εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἀροτριώσεως διὰ βοῶν. Ὁ Ξάνθιππος ἠγάπα τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν καὶ ὑπῆρξε φίλος τοῦ Ἀνακρέοντος, ὅστις ὕμνησεν αὐτὸν εἰς τὰ ᾄσματά του. Εὐγενὴς ὢν καὶ φιλόμουσος, εὐπαίδευτος καὶ γενναῖος, ἦτο ὁ ἄριστος τῶν γαμβρῶν διὰ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Κλεισθένους, τὴν Ἀγαρίστην, τὴν ὁμώνυμον τῆς μάμμης, τῆς περιζητήτου θυγατρὸς τοῦ Σικυωνίου Κλεισθένους. Ὁ μετ' αὐτῆς σύνδεσμος κατέστησε τὸν οἶκον τοῦ Ξανθίππου ἀληθινὴν ἑστίαν τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, κέντρον τῶν παλαιῶν οἴκων, συνεντευκτήριον τῆς ἀθηναϊκῆς παιδείας καὶ φιλομουσίας.

Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Ἀλκμαιωνίδαι ἦσαν συνεσπειραμένοι περὶ τὸν Ξάνθιππον, ἄνευ ἀρχηγοῦ καὶ προστάτου ἔμενον ἐν Ἀθήναις οἱ Φιλαΐδαι. Ὁ ἐπιφανέστατος αὐτῶν, ὁ Μιλτιάδης, τοῦ ὁποίου τὸν πατέρα Κίμωνα

εἶχον δολοφονήσει οἱ Πεισιστρατίδαι, ἔζη μακρὰν τῆς πατρίδος ἐν τῇ θρακικῇ χερσονήσῳ ὡς ἡγεμὼν καὶ γαμβρὸς Θρακὸς ἡγεμόνος. Αἴφνης ἡμέραν τινὰ κατὰ τὸν φθινόπωρον τοῦ 494 π. Χ. ἐπεφάνη εἰς τὸν λιμένα τοῦ Φαλήρου στολίσκος τεσσάρων τριήρων. Ὁ στολίσκος ἀνῆκεν εἰς τὸν Μιλτιάδην, ὅςτις, ὅτε οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων ὑπέτασσον τοὺς ἑλλησποντίους Ἕλληνας, μάτην ἀναμείνας βοήθειαν ἐξ Ἀθηνῶν, κατέλιπε τὴν θρακικὴν χερσόνησον, ἄγων πέντε τριήρεις. Ὑπὸ Περσῶν καὶ Φοινίκων καταδιωκόμενος, ἀπώλεσε συλληφθεῖσαν τὴν μίαν τῶν τριήρων, ἧς ἐπέβαινεν ὁ ἴδιος αὐτοῦ υἱὸς Μητίοχος, ὅςτις καὶ ἤχθη πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μιλτιάδου ἐν Ἀθήναις ἐτάραξε τοὺς Ἀλκμαιωνίδας. Ὁ ἑξηκοντούτης ἐκεῖνος, ἀλλ' ἔτι ἀκμαῖος γέρων, ὅςτις ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα μετ' ἀπουσίαν εἴκοσιν ἐτῶν, οὐ μόνον ἔμελλε νὰ γείνῃ εὐκόλως τῆς ἀπωρφανισμένης τῶν Φιλαϊδῶν φατρίας ἀρχηγός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τυραννίδα ἠδύνατο νἀποβλέψῃ. Ὁ Μιλτιάδης, καταγγελθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐν τῇ θρακικῇ χερσονήσῳ τυραννίδι, ἐξέφυγε τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν καὶ τὴν ἐπαπειλουμένην θανατικὴν ποινήν, ἀθωωθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν τυφλοί. Ἀνεγνώριζον, ὅτι ἀνὴρ οὕτω γενναῖος, προμαχήσας διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης παρὰ τὸν Ἑλλήςποντον τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, γνωρίσας ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς Πέρσας καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐμάχοντο, ἠδύνατο νὰ εἶνε χρήσιμος εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς κινδύνους, ὑφ' ὧν ἠπειλεῖτο ἡ πόλις. Ὁ ἀνήρ, ὅςτις προέτεινε παρὰ τὸν Ἴστρον τὴν καταστροφὴν τοῦ Δαρείου διὰ τῆς λύσεως τῆς γεφύρας, ὁ θανάσιμος ἐχθρὸς τῶν Περσῶν, ὁ πατήρ, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς ἦτο ἤδη αἰχμάλωτος τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἦτο ἀπόκτημα διὰ τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠπατῶντο περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρός. Τὴν δὲ ἄνοιξιν τοῦ 490 π. Χ., τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἔτους, ὅτε ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος ὑπὸ τὸν Δᾶτιν καὶ Ἀρταφέρνην ἐξεκίνησαν ἐκ Κιλικίας ἐναντίον τῶν Κυκλάδων, τῆς Ἐρετρίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, γενομένων νέων ἀρχαιρεσιῶν τῶν ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν, οἵτινες ἔμελλον νἀναλάβωσι τὴν ἀρχὴν κατὰ τὴν προσεχῆ ἀρχὴν τοῦ ἀττικοῦ ἔτους, ἀρχομένου τὰς θερινὰς τροπάς, μεταξὺ τῶν ἐκλεχθέντων στρατηγῶν βλέπομεν καὶ τὸν Μιλτιάδην. Μετ' αὐτοῦ ἐξελέχθησαν κατὰ τἀθηναϊκὰ νόμιμα ἐννέα ἄλλοι στρατηγοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀριστείδης. Διὰ δὲ τὴν θέσιν τοῦ πολεμάρχου ἐκληρώθη ὁ Καλλίμαχος, γενναῖος πολεμιστὴς ἐξ Ἀφιδνῶν.

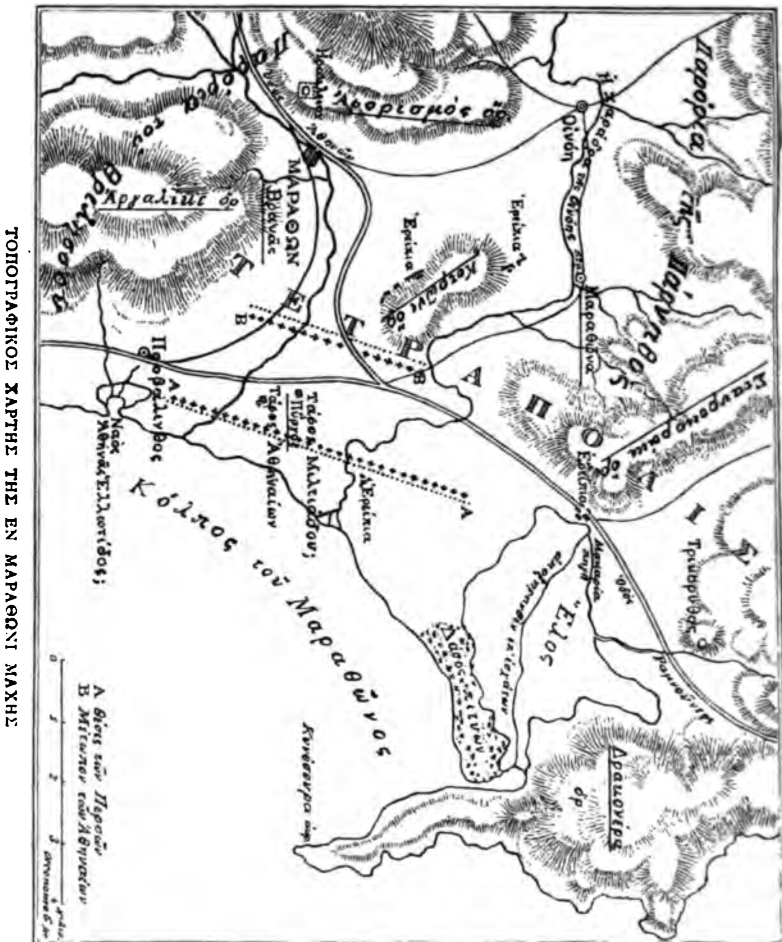
Ὅτε μετὰ τὴν συμφορὰν τῶν Ἐρετριέων ἦλθεν ἡ εἴδησις εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τοῦ Ἱππίου ἀπέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, πρώτη σκέψις τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξε νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἀπνευστὶ ἀναχωρεῖ ὁ ἡμεροδρόμος Φειδιππίδης, ὅςτις, ἐπιστρέψας ἐντὸς πέντε ἡμερῶν τάχιστα ἐκ Σπάρτης, ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν μὲν πρόθυμοι νὰ στείλωσιν ἐπικουρίαν, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκκινήσωσι πρὶν παρέλθῃ ἑβδομάς, καθότι, ὡς εἶπον, τὰ νόμιμα αὐτῶν ἐμπόδιζον αὐτοὺς νὰ στρατεύωνται πρὸ τῆς πανσελήνου. Πιθανώτερον δὲ φαίνεται, ὅτι ἐκωλύοντο ὑπὸ τῆς τότε τελουμένης ἑορτῆς τῶν Καρνείων. Μετὰ τὴν ἀπάντησιν τῶν Σπαρτιατῶν παρίστατο ἡ ἀνάγκη ἀποφάσεως ταχείας. Θὰ περιμείνωσι τοὺς Σπαρτιάτας, ναὶ ἢ ὄχι; Θἀφήσωσι τοὺς Πέρσας νὰ προχωρήσωσιν ἐκ τοῦ Μαραθῶνος εἰς τὴν πόλιν, παρέχοντες εὐκαιρίαν εἰς τὸν Ἱππίαν νὰ προςεταιρισθῇ τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἐν τῇ Διακρίᾳ παλαιῶν αὐτοῦ φίλων, καὶ θἀναμείνωσιν αὐτοὺς ἐν Ἀθήναις, κλειόμενοι ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἢ μᾶλλον, ἀφίνοντες ἐντὸς τῆς πόλεως μόνους τοὺς γεροντοτέρους καὶ τοὺς ἐλαφρῶς ὡπλισμένους, θἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐχθρὸν ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν; Τὴν δευτέραν ταύτην γνώμην προέτεινεν ὁ Μιλτιάδης, ὑπὲρ αὐτῆς δ' ἐκηρύχθη καὶ ὁ συνετὸς Ἀριστείδης. Ἀλλ' αἱ ψῆφοι διηρέθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν στρατηγῶν ἴσαι. Ἡ ἀπόφασις ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς τελευταίας ψήφου, τῆς ψήφου τοῦ πολεμάρχου. Ὅτε δὲ καὶ ὁ Καλλίμαχος προςεχώρησεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου, οἱ Ἀθηναῖοι ἐψήφισαν μετὰ θάρρους τὴν τολμηρὰν ἔξοδον.

Τὴν ἑβδόμην Σεπτεμβρίου τοῦ 490 π. Χ. εἰκοσακιςχίλιοι περίπου Ἀθηναῖοι ἐστρατοπεδεύοντο παρὰ τὸ Ἡράκλειον, τὸ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους, κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀφορισμοῦ καὶ παρὰ τὸ Ἀργαλίκι, ἐκεῖ ὅπου ἄγει ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος ἡ ἀσφαλὴς καὶ εὔκολος εἰς τὰς Ἀθήνας ὁδός. Οἱ ὑπερασπισταὶ οὗτοι τῆς πρὸς τὴν πόλιν παρόδου ἦσαν ἐνεακιςχίλιοι Ἀθηναῖοι πάνοπλοι ὁπλῖται καὶ ἰσάριθμοι περίπου δοῦλοι, φέροντες τὰς ἀσπίδας τῶν κυρίων καὶ ἐλαφρῶς ὡπλισμένοι, ὥστε νὰ δύνανται νὰ μετάσχωσι καὶ αὐτοὶ τοῦ ἀγῶνος.

Δύο ἡμέρας ἦσαν ἤδη ἐστρατοπεδευμένοι οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὸ Ἡράκλειον, ὅτε εἶδον ἐκ τῶν παρορίων τῆς Πάρνηθος προχωροῦν πρὸς αὐτοὺς στρατιωτικὸν σῶμα. Ἦτο ἀνέλπιστος ἐπικουρία, ἣν ἔστελλεν ἡ φιλικὴ καὶ εὐγνώμων τῶν Πλαταιέων πόλις, διατάξασα νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν τῶν κινδυνευόντων Ἀθηναίων ἅπαντες οἱ ἐν ἡλικίᾳ ἄνδρες,

χίλιοι τὸν ἀριθμόν, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν Ἀρίμνηστον. Διὰ τῶν Πλαταιέων συμμάχων μετὰ τῶν δούλων αὐτῶν συνεποσώθη ἡ ὅλη δύναμις τῶν Ἀθηναίων εἰς εἰκοσακισχιλίους.

Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ στρατοπέδου εἶδον τὸ πρῶτον

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗΣ

Ἀθηναῖοι ἐν ἀποστάσει μιᾶς μόλις ὥρας ἀπ' αὐτῶν τοὺς Πέρσας, τὸν ὁπλισμὸν αὐτῶν, τὴν παράδοξον ἐσθῆτα, καὶ ἤρχισαν συνεθίζοντες εἰς τὴν θέαν τῶν νικηφόρων ἐκείνων στρατιῶν τοῦ Δαρείου, τῶν ὁποίων ἕως τότε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἦτο εἰς τοὺς Ἕλληνας φοβερόν. Τὰ δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα ἔμειναν ἄπρακτα ἀπέναντι ἀλλήλων ἐπί τινας ἡμέρας, οἱ

μὲν Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Πλαταιέων ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Ἡρακλείου, οἱ δὲ Πέρσαι ἐν τῇ πεδιάδι, ἣν ἐχώριζε κατὰ τὸ μέσον ἡ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνυδρος χαράδρα τῆς Οἰνόης, καὶ ἥτις ἀπέληγε πρὸς βορρᾶν εἰς μέγα ἕλος, ἀποξηρανθὲν τελείως ἐπ' ἐσχάτων, ἐν ἔτει 1875. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ συνεννόησις τοῦ Ἱππίου μετὰ τῶν ὑπολειπομένων παλαιῶν αὐτοῦ φίλων, ἐπὶ τὴν ὁποίαν οἱ Πέρσαι ἐστηρίζοντο ὄχι ὀλιγώτερον ἢ ἐπὶ τὴν στρατιὰν αὐτῶν, ἐν μὲν τῇ Διακρίᾳ μετὰ τὴν εἰς Μαραθῶνα ἄφιξιν τῶν Ἀθηναίων οὐδένα ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ καρπὸν, μόνον δ' ἐν Ἀθήναις παρεῖχέ τινας ἐλπίδας προδοσίας. Τοῦτο, φαίνεται, ἔπεισε τοὺς Πέρσας νὰ ἐπιβιβάσωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν εἰς τὰ πλοῖα, ὅπως, περιπλεύσαντες τὸ Σούνιον, ἐμφανισθῶσι πρὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐν ὅσῳ οἱ Ἀθηναῖοι διέμενον ἐν Μαραθῶνι. Τὸ σχέδιον τῆς εἰς τὰ πλοῖα ἐπιβιβάσεως εἶχεν ἤδη ἐν μέρει ἐκτελεσθῆ καὶ εἶχον ἤδη ἐπιβιβασθῆ τὸ ἱππικὸν καὶ μέρος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὅτε ὁ Μιλτιάδης ἔκρινε τὴν ὥραν κατάλληλον, ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Ἡ ἐπικράτησις τῆς γνώμης τοῦ Μιλτιάδου ἐν τῷ πρὸ ἡμερῶν γενομένῳ ἐν Ἀθήναις πρὸ τῆς εἰς τὸν Μαραθῶνα ἐξόδου συνεδρίῳ τῶν στρατηγῶν, ἡ μετὰ τὴν ἔξοδον καὶ στρατοπέδευσιν δραστηριότης, ἡ γνῶσις ἣν εἶχε τῶν περσικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν αὗται ἐμάχοντο καὶ ἡ ἀνεγνωρισμένη του φιλοπατρία ἀνεδείκνυον αὐτὸν πράγματι ἀληθῆ ἡγεμόνα τῆς ἀθηναϊκῆς στρατιᾶς. Ἀλλ' εὐτυχῶς συνέπεσον καὶ οἱ τύποι πρὸς ἀνάδειξιν αὐτοῦ ὡς τοιούτου. Οὐ μόνον οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστείδου εἶχον παραιτηθῆ τοῦ νομίμου δικαιώματος τῆς καθ' ἡμέραν ἐναλλαγῆς τῆς στρατηγίας, ὑποχωρήσαντες ἅπαντες εἰς τὸν Μιλτιάδην, ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτου κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ἡ μάχη ἦτο ἡ ἐξ ἀρχῆς κεκληρωμένη σειρὰ τοῦ Μιλτιάδου. Ὁ Μιλτιάδης, φέρων τὴν βραχεῖαν τοῦ στρατηγοῦ πορφυρᾶν χλαμύδα καὶ τὸ δι' οὐρᾶς ἵππου καὶ πτεροῦ ἀλεκτρυόνος κεκοσμημένον κράνος, διέτρεχεν ἀπὸ πρωίας τὰς τάξεις, παρατάσσων τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ στρατὸς παρετάχθη ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἀργαλικίου πρὸς τὸ Κοτρῶνι. Ἕνεκα τῆς

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

μεγάλης ἐκτάσεως τοῦ χώρου τὸ μέτωπον τῶν Ἀθηναίων δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τὸ αὐτὸ βάθος. Ἐθεώρησε λοιπὸν ἀναγκαῖον ὁ Μιλτιάδης νἀντισηκώσῃ τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀβαθοῦς μέσου διὰ πυκνῆς παρατάξεως κατὰ τὰ δύο κέρατα. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, τῆς θέσεως τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις κατεῖχον οἱ βασιλεῖς, ἐτάχθη ὁ πολέμαρχος μετὰ τῶν ὁπλιτῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐκείνην τῶν δέκα ἀττικῶν φυλῶν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο ἀπὸ τοῦ ἥρωος Αἴαντος Αἰαντίς. Οὗτοι λοιπὸν ἦσαν παρατεταγμένοι ἐν πυκνῇ τάξει πρὸς τὸ μέρος τοῦ Βρανᾶ. Μετὰ δὲ τὸν Καλλίμαχον καὶ τοὺς φυλέτας αὐτοῦ ἤρχετο ὁ Μιλτιάδης, καὶ ἡ τάξις προεχώρει πρὸς τὸ μέσον, ὅπου ἦσαν ἐν ἀραιοῖς στίχοις ἡ Λεοντὶς καὶ ἡ Ἀντιοχὶς φυλή, ἔπειτα δὲ πάλιν ἐπυκνοῦντο αἱ τάξεις, ὅπου ἦσαν παρατεταγμένοι οἱ στρατιῶται τῶν ἄλλων φυλῶν κατὰ κλῆρον, μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος, τὸ ὁποῖον κατεῖχον πυκνοὶ οἱ Πλαταιεῖς σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Ἀρίμνηστον. Ἀπέναντι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἦτο παρατεταγμένος, εἰς ἀπόστασιν πεντακισχιλίων περίπου ποδῶν, ἐν πυκνῇ τάξει ὁ περσικὸς στρατός, τοῦ ὁποίου τὸ μέσον κατεῖχον οἱ ἄριστοι τῶν στρατιωτῶν, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Σάκαι.

Ὁ πολέμαρχος προσέφερεν εἰς τοὺς θεοὺς τὴν νενομισμένην θυσίαν. Οἱ μάντεις, ἐξετάσαντες τὰ σπλάγχνα τῶν σφαγίων, ἀπεφάνθησαν, ὅτι οἱ θεοὶ εἶνε εὐμενεῖς πρὸς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα. Αἱ σάλπιγγες τῶν Ἀθηναίων ἠκούσθησαν· ὁ παιὰν ἀντήχησεν εἰς τὰ ὄρη. Ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς μάχης.

Ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς μάχης μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων Ἀθηναίων πολιτῶν, οἵτινες ἔμελλον νἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ὑπὲρ τῶν ναῶν καὶ τῶν οἴκων, ὑπὲρ τῆς χώρας καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ μεταξὺ τῆς στρατιᾶς τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἥτις ἦλθε νἀνδραποδίσῃ τὰς ἐλευθέρας γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν Ἀθηναίων, νὰ πυρπολήσῃ τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς οἴκους, νὰ δουλώσῃ τὴν χώραν καὶ νὰ μετατρέψῃ εἰς δουλείαν τὴν ἐλευθερίαν. Ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς μάχης μεταξὺ τῶν ἐλαφρῶς ὡπλισμένων τοξοτῶν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, οἵτινες ἦσαν συνειθισμένοι νὰ μάχωνται μακρόθεν, ταράσσοντες τὰς τάξεις τῶν πολεμίων διὰ πυκνῆς βροχῆς βελῶν, καὶ τῶν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν, φερόντων βαρὺν ὁπλισμόν, βύρσινον κράνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ θώρακα ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ χαλκῆν ἀσπίδα καὶ κνημῖδας, κρατούντων μακρὸν δόρυ καὶ συνειθισμένων νὰ μάχωνται ἐκ τοῦ συστάδην. Ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς μάχης μεταξὺ

τῆς ὑπερηφάνου καὶ σχεδὸν πάντοτε νικηφόρου στρατιᾶς τοῦ Δαρείου, ἥτις, ἔχουσα σύμβολον τὴν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ βασιλέως ὑποταγὴν καὶ πρόγραμμα τὴν νίκην καὶ τὴν λεῖαν, εἶχε γηράσει ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ τῶν ἐλευθέρων ἐκείνων Ἀθηναίων πολιτῶν, οἵτινες, προθύμως ἀφέντες χάριν τῆς πατρίδος τὸ ἄροτρον αὐτῶν καὶ τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, μόνον πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ἱερὸν σύνδεσμον εἶχον τὸν ὅρκον ὃν εἶχον δώσει εἰκοσαέτεις ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀγραύλου, ὅτι δὲν θὰ καταισχύνωσι τὰ ὅπλα, οὐδὲ θὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν παραστάτην, πλησίον τοῦ ὁποίου ταχθῶσιν, ἀλλὰ θἀγωνισθῶσιν ἀμυνόμενοι ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνοι καὶ μετὰ πολλῶν, καὶ δὲν θὰ παραδώσωσι τὴν πατρίδα ἠλαττωμένην, ἀλλὰ θἀφήσωσιν αὐτὴν κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν ὁπόσην παραλάβωσιν αὐτήν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν ἐναντίον τῶν Περσῶν, διανύοντες τροχάδην, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου δοθεῖσαν διαταγὴν, τὸ μεταίχμιον τὸ χωρίζον τὰ δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Οἱ Πέρσαι ἐνόμισαν αὐτοὺς κατεχομένους ὑπὸ μανίας ὀλεθρίας, ὅτε εἶδον αὐτοὺς ἐπερχομένους τροχάδην ὀλίγους ἐναντίον πολλῶν. Πρὶν ἢ παρέλθῃ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας, οἱ Ἀθηναῖοι ἔφθασαν εἰς τὰς τάξεις τῶν Περσῶν πάνοπλοι καὶ ἀθρόοι, χωρὶς νὰ διασαλευθῶσιν ἐκ τοῦ δρόμου αἱ τάξεις αὐτῶν. Οἱ Πέρσαι ἔμενον ἀκλόνητοι, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προφθάσωσιν ἢ δυνηθῶσι νὰ διαταράξωσι διὰ τῶν βελῶν αὐτῶν τοὺς Ἀθηναίους ὁπλιτοδρόμους. Ἤρχισε τότε ἡ ἐκ τοῦ συστάδην μάχη, ἡ χρῆσις τῶν μακρῶν δοράτων καὶ τῶν ξιφῶν τῶν Ἀθηναίων. Τὸ ἀβαθὲς καὶ ἀδύνατον κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ δὲν ἠδυνήθη νἀντιστῇ εἰς τὰς πυκνὰς φάλαγγας τοῦ μέσου τῶν Περσῶν. Οἱ ἐν αὐτῷ τεταγμένοι Σάκαι καὶ Πέρσαι ἐνίκησαν. Οἱ στρατιῶται τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς, ὧν ἐστρατήγει ὁ Ἀριστείδης, καὶ οἱ τῆς Λεοντίδος, εἰς οὓς ἐτάσσετο ὁ Θεμιστοκλῆς, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἔφυγον πρὸς τὴν μεσογαίαν. Ἀλλὰ τὰ δύο κέρατα, ὅπου αἱ σειραὶ τῶν ὁπλιτῶν ἦσαν περισσότεραι, ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας. Ὁ Καλλίμαχος καὶ ὁ Μιλτιάδης, ὁ Ἀρίμνηστος καὶ οἱ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν στρατηγοὶ ἐδίωκον τοὺς Πέρσας ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν παραλίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸ μέγα ἕλος παρὰ τὴν εἰς Ῥαμνοῦντα ἄγουσαν ὁδόν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξε τότε μάλιστα πλῆρες, ὅτε τὸ μέγα, νικηφόρον μέρος τῆς ἀθηναϊκῆς στρατιᾶς, ἀναστεῖλαν τὴν περαιτέραν δίωξιν τῶν φευγόντων Περσῶν, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, ὅπως ἐνθαρρύνῃ καὶ σώσῃ τοὺς ἐν τῷ ὑποχωρήσαντι κέντρῳ συμμαχητάς. Οἱ διώκοντες τοὺ

'Αθηναίους τοῦ κέντρου Πέρσαι καὶ Σάκαι δὲν ἠδυνήθησαν νἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἔφοδον τῶν νικητῶν, καὶ ἐτράπησαν καὶ αὐτοὶ εἰς φυγήν. Ἡ καταδίωξις τῶν Περσῶν ὑπῆρξε τότε γενική. Νέος ἀγὼν συνήφθη κατὰ τὴν ἀκτήν, ὅπου ἔντρομοι ἐπεβιβάζοντο οἱ Πέρσαι εἰς τὰ πλοῖα. Οἱ 'Αθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ συλλάβωσι καὶ ἐμπρήσωσιν ἐκεῖνα τὰ πλοῖα, ὅσα δὲν εἶχον ἀκόμη ἀναχθῆ εἰς τὸ πέλαγος, ἀλλ' ἦσαν πλησιέστατα τῆς ξηρᾶς ἢ ἐπ' αὐτῆς ἀνασεσυρμένα. 'Εκεῖ λέγεται, ὅτι ὁ 'Αθηναῖος Κυνέγειρος, ἐπιλαβόμενος τοῦ κάτω μέρους τῆς πρύμνης πλοίου τινός, ἔπεσεν. ἀποκοπείσης διὰ πελέκεως τῆς χειρὸς αὐτοῦ. 'Εκεῖ ἐφονεύθη ὁ γενναῖος πολέμαρχος Καλλίμαχος καὶ εἷς τῶν δέκα στρατηγῶν, ὁ Στησίλαος. 'Εκεῖ τέλος ἔπεσον καὶ ἄλλοι τῶν 'Αθηναίων πολλοὶ καὶ ὀνομαστοί. Οὐχ ἧττον οἱ 'Αθηναῖοι, καίπερ ἀγωνισθέντες γενναίως κατὰ τὴν ἀκτήν, μόνας ἑπτὰ τῶν περσικῶν νηῶν ἠδυνήθησαν νὰ κρατήσωσιν, αἱ δὲ λοιπαί, ἀνακρούσασαι πρύμναν καὶ παραλαβοῦσαι τοὺς περισωθέντας ἐκ τῶν Περσῶν, ἀπέπλευσαν ἐκ τοῦ ὅρμου τοῦ Μαραθῶνος. Τὰ περσικὰ πλοῖα διηυθύνθησαν κατ' ἀρχὰς πρὸς τὰ βορειοανατολικά, πλέοντα εἰς τὴν νῆσον Αἰγίλειαν, τὰ σημερινὰ Στοῦρα, ἀπέναντι τῶν Στύρων τῆς Καρυστίας, ὅπου οἱ Πέρσαι εἶχον ἀφήσει τοὺς ἐξ 'Ερετρίας αἰχμαλώτους, ὅτε κατέπλεον εἰς Μαραθῶνα. Ὅτε δὲ οἱ 'Αθηναῖοι ἐπείσθησαν, ὅτι οἱ Πέρσαι ἔπειτα ἐκ τῆς Αἰγιλείας στραφέντες πρὸς νότον διηυθύνοντο πρὸς τὸ Σούνιον, ἐνόησαν, ὅτι ἔπλεον πρὸς τὸ Φάληρον, ὅπως καταλάβωσι τὰς 'Αθήνας, πρὶν προφθάσῃ ὁ ἐν Μαραθῶνι ἀθηναϊκὸς στρατός, καὶ γείνωσι κύριοι τῆς πόλεως, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐν 'Αθήναις περσοφρόνων, ἰδίως τῶν φίλων τοῦ 'Ιππίου. 'Αλλ' ὅτε οἱ Πέρσαι ἔφθασαν εἰς τὸ Φάληρον, εἶδον ἤδη τοὺς νικηφόρους μαχητὰς τοῦ Μαραθῶνος τεταγμένους καὶ πάλιν πλησίον τῆς πόλεως καὶ ἑτοίμους εἰς νέον κατ' αὐτῶν ἀγῶνα. Οἱ 'Αθηναῖοι, ἅμα ἐννοήσαντες τὸν ἐπικείμενον εἰς τὰς 'Αθήνας κίνδυνον, εἶχον σπεύσει ἐν τάχει πρὸς τὴν πόλιν, ἀφέντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τὸν 'Αριστείδην μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὁπλιτῶν τῆς 'Αντιοχίδος φυλῆς, ὅπως φυλάττῃ τὰ λάφυρα καὶ φροντίσῃ περὶ τῶν νεκρῶν. Ἄπελπις εἶδεν ὁ 'Ιππίας, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ σχέδιον τῆς εὐκόλου καὶ ἄνευ ἀγῶνος ἀποβάσεως ἀπέτυχεν. 'Απέλπιδες εἶδον ὁ Δᾶτις καὶ ὁ 'Αρταφέρνης, ὅτι ἦτο ἀνάγκη καὶ ἄλλων κινδύνων καὶ ἄλλων θυσιῶν ὅπως νικηθῶσιν οἱ 'Αθηναῖοι. 'Αναλογιζόμενοι δὲ καὶ τὴν προσεχῆ ἔλευσιν τοῦ χειμῶνος καὶ τοὺς ἐκ τῆς θαλάσσης κινδύνους, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω εἰς τὴν Περσίδα. Ὁ περσικὸς στόλος ἔπλευσε πρὸς τὰς

Κυκλάδας καὶ ἐπέστρεψεν οἴκοι, σύρων μόνους τοὺς ἐκ Νάξου καὶ Ἐρετρίας αἰχμαλώτους καὶ φέρων εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τὴν εἴδησιν τῆς ὑποταγῆς τῶν Κυκλάδων, τῆς καταστροφῆς τῆς Ἐρετρίας καὶ τῆς ἐν Μαραθῶνι συμφορᾶς. Ὑπερεξακισχιλίους Πέρσας δὲν ἐπανέφερεν ὁ στόλος τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους εἰς τὴν πατρίδα· εἶχον πέσει ἐν τῇ μάχῃ νεκροί. Ὁμοίως δὲν ἐπανεῖδε πλέον τὸν Δαρεῖον ὁ Ἱππίας, ἀποθανὼν κατὰ τὸν διάπλουν.

Εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς ἑορτῆς τῶν Καρνείων οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ἔστειλαν στρατιὰν δισχιλίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐν σπουδῇ ἔφθασαν ἐντὸς τριῶν μόνων ἡμερῶν εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἔφθασαν ὅμως ἀργά, τὴν ὑστεραίαν τῆς ἐνδόξου μάχης, καθ' ἣν ἡ σωθεῖσα πόλις ἐπανηγύριζεν ἤδη τὴν μεγάλην νίκην.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἐφρόντισαν περὶ τῆς εὐπρεποῦς ταφῆς τῶν πεσόντων ἐν τῇ μάχῃ. Ἑκατὸν ἐνενήκοντα καὶ δύο ἦσαν οἱ φονευθέντες Ἀθηναῖοι πλὴν τῶν δούλων καὶ τῶν Πλαταιέων. Εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας περίπου ὥρας ἀπὸ τοῦ Βρανᾶ, παρὰ τὴν ἀκτήν, ἐπὶ τεχνητοῦ λοφίσκου, σωρευθέντος πιθανῶς ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις, φαίνεται, ὅτι ἐτάφησαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπὶ στηλῶν λιθίνων ἀνεγράφησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἐνδόξων νεκρῶν κατὰ φυλάς. Αἱ στῆλαι δὲν ἐσώθησαν, ἀλλ' ὁ χρόνος εὐλαβὴς διέσωσε τὸν χθαμαλὸν λόφον, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει *σωρὸν* ὁ περίοικος λαός. Τελοῦντες δὲ καὶ πρὸς τοὺς Πέρσας οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ὅσια καὶ νενομισμένα, ἔθαψαν καὶ αὐτῶν τοὺς νεκρούς, ἐμβαλόντες αὐτοὺς εἰς ὄρυγμα γῆς. Εἰς τὴν Ἄρτεμιν Ἀγροτέραν, μίαν τῶν θεοτήτων εἰς ἃς προςεφέρετο πρὸ τῆς μάχης θυσία, καθιέρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην ἐτησίαν θυσίαν πεντακοσίων αἰγῶν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης. Ἄλλαι δὲ τιμαὶ ἀπεδόθησαν εἰς τὸν τραγόπουν θεὸν Πᾶνα καὶ εἰς τὸν ἥρωα Ἐχετλαῖον, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι ἐφαντάζοντο βοηθήσαντας αὐτοὺς εἰς τὴν νίκην μετὰ καὶ τοῦ Θησέως. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐν Μαραθῶνι πεσόντας ἀπενέμοντο τιμαὶ ἡρωικαὶ παρά τε τῶν περιοίκων καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες μετέβαινον ἅπαξ τοῦ ἔτους ἔνοπλοι εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὅπως θύσωσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὁποῖον συγκινητικὸν μνημόσυνον τῶν μεγάλων ἐκείνων νεκρῶν, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς Ἀθηναῖος ἐλησμόνει· ὁποία εὐγνώμων θυσία ἐπὶ τῇ ἀθανάτῳ ἐκείνῃ νίκῃ, τὴν ὁποίαν ὕμνησαν ἐπαξίως αἱ ἐλεγεῖαι τοῦ Σιμωνίδου!

Ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος ἔμεινεν ἐς ἀεὶ τὸ ἐπιφανέστατον καύχημα

τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Οἱ ῥήτορες δὲν ἔπαυσαν ἀναμιμνήσκοντες αὐτὴν εἰς τὰ πλήθη, καὶ ἡ τέχνη ἀπηθανάτισεν ἐν τῇ μετά τινας δεκάδας ἐτῶν ἱδρυθείσῃ Ποικίλῃ Στοᾷ τῶν Ἀθηνῶν τοὺς ἀρρενωποὺς χαρακτῆρας τοῦ Καλλιμάχου καὶ τὴν πολεμικὴν στάσιν τοῦ Μιλτιάδου καὶ τὸν ἡρωισμὸν τοῦ Κυνεγείρου. Ἀγάλματα θεῶν καὶ ἡρώων καὶ ἱερὰ ἐκ τῆς δεκάτης τῶν λαφύρων στηθέντα ἐνεθύμιζον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ μέγα ἔργον τῶν πατέρων. Καὶ ὅτε μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀγώνων, τῶν ὁποίων ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη ἦτο ἡ πρώτη ἀρχή, ἡ ἀθηναϊκὴ τέχνη ἐκόσμησε σεμνῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐκ περσικῶν λαφύρων ὑψηλὴ ἱδρύθη ἐπὶ τῶν βράχων αὐτῆς ἡ χαλκῆ Πρόμαχος Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου ὡς ἀνάθημα εὐχαριστήριον εἰς τὴν πολιοῦχον θεὰν ἐπὶ τῇ μεγάλῃ νίκῃ. Εἰς δὲ τοὺς περιηγητὰς τοὺς μεταβαίνοντας πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ πεδίου τῆς μάχης διηγοῦντο οἱ εὐφάνταστοι ἀγρόται τοῦ μαραθωνίου ἄλσους ἀκόμη ἑπτακόσια σχεδὸν ἔτη μετὰ τὴν μάχην, ὅτι ᾐσθάνοντο ἀνὰ πᾶσαν νύκτα τὴν βοὴν ἵππων χρεμετιζόντων καὶ ἀνδρῶν μαχομένων, μνημόσυνα παλαιῶν ἡμερῶν δόξης ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς αἱ Ἀθῆναι ἐδούλευον ἤδη ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΜΑΧΟΥ ΑΘΗΝΑΣ

ς'

Ὁ θάνατος τοῦ Μιλτιάδου.

Ἡ τιμὴ τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους· ἀλλὰ τῶν Ἀθηναίων οὐδεὶς ἠδύνατο νἀρνηθῇ εἰς τὸν Μιλτιάδην τὰς ὀφειλομένας χάριτας ἐπὶ τῇ ἀκράτῳ φιλοπατρίᾳ καὶ τῇ δεξιᾷ στρατηγίᾳ. Ἡ πόλις ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῇ νίκῃ δικαίας τιμάς· ἀλλὰ πάσης ἄλλης τιμῆς ὑπερτέρα ἦτο ἡ εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη, ἡ πρὸς αὐτὸν τυφλὴ ὑπακοὴ τῶν πολιτῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν ἐτόλμων νἀντιστρατευθῶσιν οὐδ' αὐτοὶ οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, καταπνίγοντες ἐξ ἀνάγκης τὸ παλαιὸν αὐτῶν πρὸς τὸν νικηφόρον στρατηγὸν μῖσος. Ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ τούτου καὶ ἀπεριορίστου σεβασμοῦ καὶ θαυμασμοῦ τῶν πολιτῶν, ἀναγνωριζόντων αὐτὸν καὶ ὁμολογούντων σωτῆρα τῆς πόλεως, παρουσιάσθη ἡμέραν τινὰ ὁ Μιλτιάδης εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ζητῶν παρὰ τοῦ δήμου ἑβδομήκοντα νῆας καὶ στρατιὰν καὶ χρήματα, χωρὶς νὰ εἴπῃ τὴν χώραν καθ' ἧς θὰ στρατεύσῃ, ἀλλὰ λέγων, ὅτι θὰ καταπλουτίσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ἂν ἀκολουθήσωσιν αὐτόν, ἐπειδὴ θά τους ὁδηγήσῃ εἰς χώραν ἐξ ἧς θὰ λάβωσιν εὐκόλως ἄφθονον χρυσόν. Οἱ Ἀθηναῖοι, θαρροῦντες πρὸς τὸν νικητὴν τοῦ Μαραθῶνος, ἐχορήγησαν τὰ ζητούμενα, παρέχοντες οὕτως εἰς αὐτὸν ὅλως ἔκτακτον καὶ σχεδὸν ἡγεμονικὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Μιλτιάδης, ἄριστα γνωρίζων ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου τοὺς Πέρσας, ἐνόει, ὅτι ἡ ἐν Μαραθῶνι νίκη, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ τελειωτική. Ὁ πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγὼν δὲν εἶχε περατωθῇ. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη συμμάχων καὶ χρημάτων· ἦτο ἀνάγκη τιμωρίας τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους εὐκόλως παραδοθέντων Ἑλλήνων τῶν Κυκλάδων· ἦτο ἀνάγκη θαρραλέας, εἰ δυνατόν, ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ περσικοῦ στόλου μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν ἐν περιπτώσει ἀποπείρας νέας ἐπιδρομῆς. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τοιούτου σχεδίου ἀπῃτεῖτο μυστικότης δυσεπίτευκτος ἐν πολιτείαις δημοκρατουμέναις, ὁποία ἡ τῶν Ἀθηναίων. Μόνον ἐν ἐποχῇ κεκινημένῃ, ὁποία ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἠδύνατο ἀνὴρ χαίρων ἄκραν ἐμπιστοσύνην οἷος ὁ Μιλτιάδης νὰ λάβῃ ἐν πλήρει ἐχεμυθίᾳ τοιαύτην ἀπόλυτον ἐξουσίαν.

Ὁ Μιλτιάδης, παραλαβὼν τὸν στόλον, διηυθύνθη πρὸς τὰς Κυκλάδας. Ἀφ' οὗ δέ τινες μὲν τῶν νήσων προσῆλθον ἐθελουσίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τινὲς δ' ἄλλαι πιθανῶς ἐδηώθησαν, ὁ Μιλτιάδης ἐστράφη πρὸς τὴν Πάρον, ἥτις μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου καταστροφὴν τῆς

Νάξου ἦτο ἡ κυριωτάτη καὶ πλουσιωτάτη τῶν Κυκλάδων. Ὁ Μιλτιάδης ἐπολιόρκησε τοὺς Παρίους, κλεισθέντας ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ζητῶν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν καὶ τὴν πληρωμὴν ἑκατὸν ταλάντων, ἤτοι ἑξακοσίων χιλιάδων ἀρχαίων δραχμῶν. Οἱ Πάριοι δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μιλτιάδου, πεποιθότες εἰς τὸ ὀχυρὸν τῶν τειχῶν αὐτῶν, ἐπισκευάζοντες δὲ καθ' ἑκάστην νύκτα καὶ ἐξαίροντες εἰς διπλοῦν ὕψος τὰ ἐπίμαχα αὐτῶν μέρη. Εἰς μάτην ὁ Μιλτιάδης ἐδῄου τὴν χώραν. Ἡ Πάρος ἀνθίστατο καρτερικῶς. Μετὰ δὲ πολιορκίαν εἴκοσι καὶ ἓξ ἡμερῶν ἠναγκάσθη ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν νῆσον, ἀποπλέων εἰς τὸ Φάληρον μετὰ τοῦ Μιλτιάδου.

Ὁ Μιλτιάδης ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας μετὰ βραχεῖαν ἀπουσίαν ὑπὸ ὅρους ὅλως διαφόρους ἐκείνων ὑφ' οὓς ἀνεχώρει. Ἔφερε τὸν στόλον τῶν Ἀθηνῶν οὐχὶ μὲν ἠλαττωμένον, οὐδ' ἡττημένον, ἀλλ' ἄπρακτον καὶ ἐστερημένον παντὸς γοήτρου· ἀντὶ τῶν χρημάτων, ἅτινα ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ καὶ ὧν εἶχεν ἀνάγκην μεγίστην ἡ πόλις διὰ τοὺς ἐπικειμένους νέους κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας, ἐπεβάρυνε μόνον τὴν πόλιν ἡ δαπάνη ἐκστρατείας ἀνωφελήτου. Ἡ στρατιὰ τῶν Μαραθωνομάχων ἡ νικήσασα τὰς μυριάδας τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους καὶ ματαιώσασα τὴν ἐνέργειαν τοῦ μεγάλου περσικοῦ στόλου ἐπέστρεφεν ἄδοξος ἐκ μικρᾶς νήσου, ἥτις εἶχε μίαν μόνην τριήρη ἀποστείλει ὡς σύμμαχον τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὁ πρὸ μικροῦ ἀκόμη νικηφόρος καὶ ἀνευφημούμενος στρατηγὸς ἐπέστρεφε τώρα μὲ ψυχὴν τεθλιμμένην ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ μὲ σῶμα ἀλγοῦν ἐκ τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πάρου. Ἀλλὰ πολὺ μεγαλείτερον ὑπῆρξε τὸ ἠθικὸν ἄλγος τοῦ τραυματίου, ὅτε, ἐπιστρέφων εἰς τὴν πόλιν, εἶδεν, ὅτι τὸ κατ' αὐτοῦ πάθος τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, ὅπερ εἶχον σκεπάσει πρὸς ὥραν αἱ δάφναι τοῦ Μαραθῶνος, ἐξέλαμψεν ἐκ νέου φοβερόν, ὡσεὶ ἀναρριπισθὲν ἐκ τῆς πνοῆς τῶν ἀντιρρόπων ἀνέμων, οἵτινες ἐχείμασαν τὴν λευκανθίζουσαν κεφαλὴν τοῦ Μαραθωνομάχου. Ἀλγῶν τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἤκουσεν ὅσα διεδίδοντο περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει. Τινὲς μὲν ἔλεγον, ὅτι ἤγαγε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν Πάρον, ἵνα ἐκδικήσῃ ἀτομικὰ πάθη, τιμωρῶν Λυσαγόραν τινά, ὅστις τὸν εἶχε διαβάλει ποτὲ πρὸς τὸν Πέρσην Ὑδάρνην. Παρ' ἄλλων ἐκοινολογεῖτο, ὅτι δὲν ἔλαβε τὰς πληγὰς ὡς γενναῖος στρατιώτης πολιορκῶν τὴν Πάρον, ἀλλ' ὅτι ἔθραυσε τὸν μηρὸν ἢ τὸ γόνυ πηδήσας, δίκην κλέπτου φωραθέντος, ἐκ τοῦ τείχους μετὰ τὴν ἐσπευσμένην ἔξοδον ἀπὸ ἱεροῦ, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰσέλθει

κρυφίως ὅπως διενεργήσῃ κατὰ τὰς συμβουλὰς αἰχμαλώτου γυναικός, ὑποδιακόνου τῶν χθονίων θεῶν, μαγγανείαν σκοπὸν ἔχουσαν νὰ διευκολύνῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἅλωσιν τῆς νήσου. Ἄλλοι τέλος διέδιδον, ὅτι, δυνάμενος νὰ κυριεύσῃ τὴν Πάρον, δὲν ἐκυρίευσεν αὐτὴν, λαβὼν χρήματα παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ προδοὺς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλὰ μάλιστα ἰσχυρὰ ὑπῆρξεν ἡ ὀδύνη τοῦ Μιλτιάδου, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, ὁ Ξάνθιππος, κατήγγειλεν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ ἀπάτῃ.

Συγκινητικὴ ὑπῆρξεν ἡ δίκη τοῦ Μιλτιάδου πρὸ τοῦ πανδήμου δικαστηρίου τῆς ἡλιαίας ἢ μᾶλλον συγκινητικὴ ἔπρεπε νὰ εἶνε, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ λησμονοῦντες τίς ὁ ὑπόδικος, ἔκρινον δικαίως περὶ τῆς ἐναντίον αὐτοῦ καταγγελίας καὶ ἐστάθμιζον σωφρόνως τὰς ἀφορμὰς τῶν κατηγόρων. Ἀλλ' ὅμως ἡ περὶ ἀπάτης ῥητὴ καταγγελία καὶ αἱ περὶ προδοσίας συκοφαντικαὶ διαδόσεις ἐπηνήργησαν εἰς τὰ πλήθη πλειότερον ἢ οἱ λόγοι τῶν συνηγόρων τοῦ Μιλτιάδου, ὑπομιμνησκόντων τὴν ἅλωσιν τῆς Λήμνου, ἣν οὗτος, κυριεύσας παρὰ τῶν Πελασγῶν, εἶχε παραδώσει εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τὴν μάχην τὴν ἐν Μαραθῶνι. Τὰ ὑπὲρ τῆς πόλεως πεπραγμένα ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου ἦσαν ἀνίσχυρα νὰ πείσωσι τοὺς δικαστάς, οὐδὲ συνεκίνησεν αὐτοὺς ἡ θέα τοῦ ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρόντος ὑποδίκου. Παρίστατο ἐκεῖ πρὸ τῶν δικαστῶν ὁ Μιλτιάδης οὐχὶ ἀκμαῖος ὡς ἄλλοτε, οὐδ' ἐν τῇ περιβολῇ τοῦ στρατηγοῦ, ἣν φέρων εἶχεν ὁδηγήσει ἀκόμη πρὸ ὀλίγων μηνῶν τοὺς συμπολίτας εἰς τὴν νίκην, ἀλλ' ἐπὶ κλίνης, ὠχρὸς καὶ καταβεβλημένος, ἀλγῶν καὶ τραυματίας, οὔτε δύναμιν ἔχων οὔτε διάθεσιν νἀπολογηθῇ ἕνεκα τῶν ἀπὸ τοῦ σηπομένου μηροῦ του ἀλγηδόνων.

Τὸ πολυάριθμον δικαστήριον τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ εὐθύνη καταμεριζομένη ἕνεκα τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν δικαστῶν σχεδὸν ἠφανίζετο παντελῶς, μόλις που καὶ μετὰ βίας ἀπορρίψαν τὴν περὶ θανατικῆς ποινῆς πρότασιν τοῦ Ξανθίππου, ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μιλτιάδην πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων, ἤτοι τριακοσίων χιλιάδων ἀρχαίων δραχμῶν. Τὸ ποσὸν ἦτο μέγα καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἄλλως εὔπορον οἰκογένειαν τῶν Φιλαϊδῶν καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πληρωθῇ ἀμέσως. Μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου ἠδυνήθη νἀποτίσῃ αὐτὸ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων. Δὲν εἶνε βέβαιον ἂν ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐν τῇ εἱρκτῇ, φυλακισθεὶς μέχρις οὗ πληρωθῇ ἡ εἰς αὐτὸν ἐπιβληθεῖσα χρηματικὴ ζημία. Βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ ἄλλοτε κύριος τῆς θρακικῆς χερσονήσου, ὁ γαμβρὸς

Θρᾳκὸς ἡγεμόνος, ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς ἣν ἔλαβε πολεμῶν ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι ἀπέθανεν ὡς χρεωφειλέτης ἐστερημένος τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν τῇ πόλει εἰς ἣν εἶχε δώσει τὸν μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις πλοῦτον, τὴν δόξαν τὴν ἀπὸ τῆς νίκης τῆς ἐν Μαραθῶνι. Ὢ! τοὐλάχιστον νὰ εἶχεν ἀποθάνει τότε ἐκεῖ πέραν, πλησίον τοῦ γενναίου Καλλιμάχου καὶ τῶν ἀγαθῶν συστρατιωτῶν του, ἐκεῖ ὅπου ἡ πόλις, ὡς εἰ μεταμελομένη ἔπειτα, ἐπέτρεψε νἀναπαυθῶσι τὰ ὀστᾶ τοῦ στρατηγοῦ.

ς′

Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης.

Ἡ ἰδέα ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὤφειλε χάριν τῆς σωτηρίας αὐτῆς καὶ χάριν τοῦ μέλλοντός της νἀποκτήσῃ ἰσχυρὸν στόλον καὶ νὰ γείνῃ δύναμις ναυτικὴ κατεῖχε τὰ πνεύματα ἤδη πρὸ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος. Εἴδομεν, ὅτι ἤδη ὁ ὑπὸ τὸν Μιλτιάδην εἰς τὰς Κυκλάδας ἐκπλεύσας στόλος ἠρίθμει ἑβδομήκοντα τριήρεις, ἐν ᾧ ἐν ὀλίγῳ παλαιοτέροις χρόνοις οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μόνιμον στόλον ἐκ πεντήκοντα μόνον πλοίων. Ἡ μικρὰ αὕτη αὔξησις τοῦ στόλου ἡ γενομένη ἤδη πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκτελέσεως μεγάλου σχεδίου, δι᾽ οὗ αἱ Ἀθῆναι ἀπὸ δυνάμεως ἠπειρωτικῆς ἔμελλον νὰ μεταβληθῶσιν εἰς κράτος ναυτικόν. Ἀντιπρόσωπος δὲ τοῦ προγράμματος τούτου ἦτο ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ ὁ Θεμιστοκλῆς. Εἰς τὸν Θεμιστοκλέα χρεωστοῦσιν αἱ Ἀθῆναι τὸν ἰδιάζοντα ναυτικὸν χαρακτῆρα ὃν ἀπέκτησαν καὶ τὴν μεγάλην κατὰ θάλασσαν δύναμιν· εἰς αὐτοῦ τὸ προορατικὸν βλέμμα χρεωστεῖ ἡ πόλις τοὺς λαμπροὺς λιμένας τοῦ Πειραιῶς καὶ τὴν οἰκοδομὴν καὶ ὀχύρωσιν τοῦ ἐπινείου ἐκείνου. Πρόγραμμα τοῦ τολμηροῦ νεωτεριστοῦ ἦτο νὰ ὑπαγάγῃ κατὰ μικρὸν καὶ καταβιβάσῃ τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ ποιήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀντὶ μονίμων ὁπλιτῶν ναυβάτας καὶ θαλασσίους. Τὸ πρόγραμμα δὲν ἦτο μόνον στρατιωτικόν, ὡς φαίνεται ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν καὶ κοινωνικόν. Ἡ μεταβολὴ δὲν ἀνεφέρετο εἰς μόνην τὴν στρατιωτικὴν σύνταξιν τῆς χώρας, δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ναυτικοῦ ἀντὶ τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ. Ὁ κατὰ γῆν στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τῶν πολιτῶν, ἤτοι ἐκ τῶν γαιοκτημόνων. Βάσις αὐτοῦ ἦτο

λοιπὸν ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς, ἡ εὐλαβὴς θεραπεία τῶν πατρῴων κτημάτων, ἥτις συνεδέετο πρὸς τὰς ἀναμνήσεις καὶ τοὺς ἀρχαίους μύθους τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνεπέφερε τὴν ἐμμονὴν εἰς τὰ πατροπαράδοτα καὶ παλαιά. Ἀλλ' ὅπως ἱδρυθῇ μεγάλη κατὰ θάλασσαν δύναμις, ὅπως κτισθῇ ἰσχυρὸς στόλος, ἦτο ἀπαραίτητος ἡ προστασία τοῦ πολυκινήτου θητικοῦ ὄχλου, ἡ εἰς τὴν πολιτείαν συμμετοχὴ τοῦ ἀκτήμονος ἢ κινητὴν μόνον περιουσίαν ἔχοντος λαοῦ. Διὰ τοιοῦτον στόλον, στόλον ἐκ διακοσίων τριήρων, ὁποῖον ἤθελεν ὁ Θεμιστοκλῆς, δὲν ἤρκει ὁ εἰς πᾶσαν προσβολὴν ἀναπεπταμένος, εἰς μικρὸν μόνον στόλον ἐπαρκής, ἰδίως δὲ διὰ μικρὰ μόνον ἐμπορικὰ πλοῖα ἐπιτήδειος παλαιὸς λιμὴν τῶν Ἀθηνῶν, ὁ κατὰ τὸ σήμερον λεγόμενον παλαιὸν Φάληρον. Ἦτο ἀνάγκη ἀσφαλῶν λιμένων, εὐρυχώρων νεωρίων, ἐκτεταμένων ναυστάθμων, ὅπως ἀναπτυχθῇ καὶ διατηρηθῇ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς ταῦτα δὲ πάντα τὸ εὐρὺ τοῦ Θεμιστοκλέους βλέμμα εὗρε πρόσφορον καὶ ἐπιτηδειοτάτην τὴν πολυσχιδῆ καὶ πολυλίμενον πειραϊκὴν χερσόνησον. Ἡ ναυπήγησις τῶν τριήρων, ἡ οἰκοδόμησις τῶν νεωρίων καὶ τῶν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν λιμένων ἀναγκαίων τειχῶν, ἡ κτίσις τῆς νέας πόλεως, ἥτις κατ' ὀλίγον θὰ ἱδρύετο ἐγγὺς τῶν λιμένων, ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ μεγάλην κίνησιν καὶ ζωήν, συρροὴν ξένων τεχνιτῶν καὶ ἐμπόρων, ἀνάμιξιν τῶν παλαιῶν ἀστῶν πρὸς τούτους τοὺς νέους μετοίκους. Οὕτως ἡ ὑπηρεσία τοῦ στόλου καὶ αἱ νέαι ναυτικαὶ ἀνάγκαι ἔμελλον πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ μετακινήσωσι τὸ κέντρον τῆς δυνάμεως καὶ ὑπάρξεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ μεταβάλωσιν αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα τῶν πολιτῶν ἀπὸ τῆς ἑδραίας καὶ μονίμου φύσεως τῶν ἀγροτῶν καὶ γαιοκτημόνων εἰς τὸ πολυκίνητον καὶ ταραχῶδες ἦθος τοῦ ναυτίλου καὶ ἐμπόρου. Τέλος δ' ἔμελλε νὰ καταστῇ ἀναπόφευκτος καὶ πολιτικὴ μεταβολή, παρεχομένων πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ εἰς τὴν τετάρτην τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ ἀνοιγομένης τῆς μόνης

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

τελευταίας θύρας τῆς ἀγούσης εἰς τὴν ἄκρατον δημοκρατίαν, ἣν εἶχε ἀφήσει κλειστὴν ὁ Κλεισθένης.

Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τῶν νεωτεροποιῶν, τῶν ὁποίων προΐστατο ὁ Θεμιστοκλῆς, ἤρεσεν εἰς τὸ πολὺ πλῆθος καὶ εἵλκυσεν αὐτό. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ὅμως ἀσπαστὸν παρ' ἁπάντων τῶν πολιτῶν. Οἱ παλαιοὶ εὐπατρίδαι, οἱ ἐχθροὶ τῶν καινοτομιῶν, οἱ τηρηταὶ τῶν πατροπαραδότων ἐτάχθησαν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Ξάνθιππον καὶ τὸν Ἀριστείδην. Αἱ ἀπ' αὐτῶν τῶν παιδικῶν χρόνων ἀντίθετοι φύσεις τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εὑρέθησαν καὶ πάλιν ἀντιμέτωποι ἐν τῷ ζωτικῷ τούτῳ διὰ τὰς Ἀθήνας ζητήματι, ὅπερ ἦτο συγχρόνως στρατιωτικόν, κοινωνικὸν καὶ πολιτικόν.

Ἡ μερὶς τῶν συντηρητικῶν, τῆς ὁποίας οἱ ἰσχυρισμοὶ ἐπερρώσθησαν διὰ τῆς ἐν Μαραθῶνι ἐπιτυχίας τῶν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν, δὲν ἦτο παράδοξον νὰ ὑπερτερήσῃ ἴσως τῆς τῶν νεωτεριστῶν, ἂν δὲν ἔπειθον τοὺς Ἀθηναίους περὶ τῆς ἀνάγκης ἰσχυροῦ στόλου οἱ ἄπαυστοι καὶ νέοι κίνδυνοι ἐκ τῆς γείτονος Αἰγίνης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδης. παραδοὺς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης τοὺς δέκα ἐκείνους ἐγκρίτους Αἰγινήτας, ἐξησφάλιζε μὲν τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν Περσῶν συμπράξεως τῆς Αἰγίνης, ἀλλ' ἀνερρίπιζεν οὕτω τῶν δύο γειτόνων πόλεων τὴν παλαιὰν ἔχθραν, ἥτις δὲν ἤργησε νὰ ἐκραγῇ ἐκ νέου ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκράτουν τοὺς ὁμήρους, οὐδ' ἠθέλησαν νἀποδώσωσιν αὐτοὺς εἰς τὸν Λεωτυχίδην, μεταβάντα ἐπὶ τούτῳ κατ' ἐντολὴν τῶν Αἰγινητῶν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι δικάσαντες τὸν βασιλέα ἀπέστειλαν αὐτὸν δίκην αἰχμαλώτου πρὸς τοὺς Αἰγινήτας ἀντὶ τῶν ἐν Ἀθήναις κρατουμένων συμπολιτῶν των. Ἡ ἄρνησις αὕτη τῶν Ἀθηναίων ἐξῆψε τὰ παλαιὰ πάθη. Νέος πόλεμος ἐξερράγη μεταξὺ τῶν δύο πόλεων τῷ 487 π. Χ. Ἀθηναῖοι καὶ Αἰγινῆται, ἀριστοκρατικοὶ καὶ δῆμος ἐν Αἰγίνῃ περιέστησαν εἰς δεινὸν ἀγῶνα. Ἡ καθυστέρησις τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἔμελλον νὰ συμπράξωσι μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Νικόδρομον δημοκρατικῶν τῆς Αἰγίνης, ἔγεινεν αἰτία νὰ πνιγῇ εἰς τὸ αἷμα ὑπὸ τῶν αὐτόθι εὐπατριδῶν ἡ κατ' αὐτῶν στάσις τοῦ αἰγιναίου δήμου. Ἀφ' ἑτέρου

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

οὔτε ἡ ἔγκαιρος ἄφιξις χιλίων Ἀργείων, σπευσάντων εἰς βοήθειαν τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Αἰγίνης, οὔτε ἡ ὑπὸ τοῦ ἀθλητικοῦ στρατηγοῦ τῶν συμμάχων, τοῦ Νεμεονίκου Εὐρυβάτου, διεύθυνσις τοῦ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνος ἐπὶ τῆς νήσου ἠδυνήθησαν νὰ παράσχωσι κατὰ γῆν τὴν νίκην εἰς τοὺς Αἰγινήτας. Ἀλλὰ κατὰ θάλασσαν ὁ αἰγινητικὸς στόλος κατώρθωσεν ἐπιπεσὼν νὰ συλλάβῃ τέσσαρας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐν Αἰγίνῃ νικήσαντας Ἀθηναίους νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν ἐπιβίβασιν τῆς στρατιᾶς ἐπὶ τοῦ λοιποῦ αὐτῶν στόλου.

Ἂν αἱ τριήρεις τῆς Αἰγίνης ἠδυνήθησαν νὰ ματαιώσωσι τὰς νίκας τῶν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν καὶ νὰ καταστήσωσιν ἀνωφελήτους τὰς ἐπιτυχίας τῆς πεζικῆς στρατιᾶς, τί ἔμελλον νὰ πάθωσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν ποτε παρουσιάζετο εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς χιλιόναυς περσικὸς στόλος; Οἱ ἐκ τῆς Αἰγίνης κίνδυνοι ἦσαν ἐπιχείρημα δραστικὸν καὶ ἐκ τῶν ἐγγυτάτων διὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἱ περὶ τὸν Ἀριστείδην, σύμβολον ἔχοντες τὴν ἱερὰν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς τὴν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἠδύναντο νἀναφέρωσιν εἰς τοὺς συμπολίτας τὸν ἐγγὺς κείμενον Μαραθῶνα, ὅπου οἱ ἀγρόται τῆς Ἀττικῆς, φορέσαντες τὴν πανοπλίαν τοῦ ὁπλίτου, ἐνίκησαν τὸν Πέρσην. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Θεμιστοκλέα ὀπαδοὶ τῆς ποσειδωνίου τριαίνης, ἀδυνατοῦντες νὰ δείξωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ δάσος τῶν ἱστῶν ὅπερ ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ ὁρμήσῃ κατὰ τῆς πόλεως ἐκ τῶν λιμένων τῆς μακρυνῆς Κιλικίας, ἠδύναντο νὰ δείξωσι διὰ τοῦ δακτύλου ἀπὸ οἱασδήποτε τῶν Ἀθηνῶν σκοπιᾶς πλησίον ἐκεῖ ὑψούμενα τὰ κυανᾶ ὄρη τῆς Αἰγίνης, ὡς λήμην ἐπὶ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἐν τοῖς αἰγινητικοῖς λιμέσιν ἠγκυροβολημένον ἀπειλητικὸν στόλον, ἀκοίμητον ἐχθρὸν τῶν ἁλιέων καὶ ναυκλήρων τῆς Ἀττικῆς παρ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ προφανὴς καὶ ἀναπόδραστος ἀνάγκη ἐπενήργησεν εἰς τὰ πλήθη. Ὁ ἐκ τῆς Αἰγίνης κίνδυνος ἔσωσε τὰς Ἀθήνας. Ἡ ναυτικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπερίσχυσεν. Οἱ νεωτερισταὶ ἐνίκησαν τοὺς παλαιοτρόπους συντηρητικούς.

Τὸ ἔργον ὅπερ ἀνέλαβεν ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο εὐχερές. Δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ γείνῃ διὰ μιᾶς ἡ ναυπήγησις τῶν πλοίων ὅσα ἀπητοῦντο, ὅπως ὁ στόλος ἀποτελεσθῇ ἐκ διακοσίων ἐν ὅλῳ τριήρων, οὐδ' ἡ οἰκοδόμησις τῶν νεωρίων, οὐδ' ἡ ὀχύρωσις τῶν πειραϊκῶν λιμένων. Ἀπῃτεῖτο χρόνος καὶ χρήματα πολλὰ καὶ ἐργατῶν πλῆθος· ἦτο ἀναγκαία ἡ ἐνίκησις πάσης ἀντιπολιτεύσεως. Τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου ἐλύθη συνετῶς

καὶ σκοπίμως, ψηφισθείσης τῆς βαθμιαίας, ἀλλὰ τακτικῆς προόδου τῶν ἔργων. Αἱ λείπουσαι χεῖρες εὑρέθησαν, κληθέντων ἔξωθεν ἐργατῶν ἢ συρρευσάντων ἀφ' ἑαυτῶν εὐθὺς ὡς ὑπῆρχεν ἐργασία. Ἀλλὰ τὰ ἔργα ἰδίως προώδευσαν, ὅτε εὑρέθησαν οἱ χρηματικοὶ πόροι. Εἰς τὴν ἄλλως πτωχὴν τῆς Ἀττικῆς γῆν εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἡ φύσις θησαυρὸν κεκρυμμένον, οὗ ἡ ἐπιτηδεία χρῆσις ἠδύνατο νὰ παράσχῃ μεγάλας ὠφελείας εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Κατὰ τὰ νότια τῆς Ἀττικῆς ἔκειντο αἱ ὑποχθόνιοι φλέβες τῶν λαυρεωτικῶν ἀργυρείων, τῶν ὁποίων ἤδη ἐνωρὶς εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐξεργασία. Ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἐκμισθώσεως τῶν μεταλλείων τούτων τοῦ Λαυρίου ὑπῆρχεν ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν πάσης ἀναγκαίας δαπάνης περίσσευμα ἑκατὸν ταλάντων, ὅπερ ὡς τοιοῦτον ἔμελλε νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς πολίτας. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἔσχε τὸ θάρρος νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως, ἀφέντες τὴν διανομήν, κατασκευάσωσι διὰ τῶν ἐκ τῆς λαυρεωτικῆς προσόδου περισσευόντων χρημάτων τριήρεις. Ὅτε δ' ἡ πρότασις ἔγεινεν ἀποδεκτή, ἀνετέθη ἡ κατασκευὴ τῶν τριήρων εἰς τοὺς ἑκατὸν πλουσιωτάτους τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, εἰς οὓς ἡ πόλις ἐχορήγει ἓν τάλαντον ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει νὰ παραδώσωσιν ἕκαστος μίαν τριήρη ἑτοίμην καὶ ἐξηρτυμένην. Διὰ τοιούτου τρόπου ἡ ναυπήγησις τῶν πλοίων ἐγίνετο οὐ μόνον εὐκολωτέρα, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικωτέρα, καθότι τὰς ὑπὲρ τὸ τάλαντον δαπάνας τῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ μιᾶς τριήρους κατέβαλλον οἱ τριήραρχοι, ἀντιφιλοτιμούμενοι μάλιστα τίς αὐτῶν νὰ παρασκευάσῃ καὶ διατηρήσῃ κάλλιον τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτὸν πλοῖον. Οὕτω δ' ἀνεπαισθήτως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, σχεδὸν εἰπεῖν ἄνευ ἐκτάκτων δαπανῶν, ἄνευ αἰσθητῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν πολιτῶν, ἡ πόλις ἤρχισεν ἐκτελοῦσα τὸ πρόγραμμα τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ ἔμελλε μετ' ὀλίγα ἔτη νὰ εὑρεθῇ ἔχουσα στόλον ἐκ διακοσίων τριήρων, τὸν μέχρις ἐκείνων τῶν χρόνων μέγιστον τῶν στόλων, ὃν ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ μία μόνη πόλις ἑλληνική.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐξενίκησεν, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ θὰ ἔμενεν ἡμιτελές, ἡ κατὰ τῶν σχεδίων αὐτοῦ ἀντίδρασις θὰ ἐπέφερε κωλύματα διηνεκῆ, ἂν μὴ ὑπῆρχε τὸ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Κλεισθένους παρεχόμενον εὐεργέτημα τοῦ ὀστρακισμοῦ. Ἐν ἔτει 483 π. Χ. ἐζητήθη ἡ γνώμη τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ἂν ὑπάρχῃ ἀφορμὴ πρὸς ἐξοστρακισμόν τινος τῶν πολιτῶν. Ὅτε δὲ ἡ ἐκκλησία ἀπεφάνθη ὑπὲρ τοῦ τοιούτου μέτρου, ἔγεινεν ἡ κατὰ τοὺς νενομισμένους τύπους

καὶ κατὰ τὸν ὡρισμένον χρόνον ψηφοφορία. Τὰ ὄστρακα ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου. Ὁ λαὸς ψηφίζων τὸν ὀστρακισμὸν αὐτοῦ ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τῆς ἀκωλύτου ἐνεργείας τῶν σχεδίων τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ ὁ Ἀριστείδης ἠναγκάσθη συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν, ἀπερχόμενος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἡ δὲ νίκη τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπῆρξε τελεία, ὅτε τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐξωστράκισε καὶ τὸν Ξάνθιππον, τὸν ὁμόφρονα τοῦ Ἀριστείδου.

η'

Αἱ παρασκευαὶ τοῦ Ξέρξου καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Μαρδονίου καὶ ἡ ἧττα τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους ἀντὶ νὰποθαρρύνωσι τοὺς Πέρσας ἐξηρέθισαν αὐτούς. Ὁ Δαρεῖος ἀπεφάσισε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἄγων παμμεγίστην στρατιὰν καὶ πολυπληθῆ στόλον, βέβαιος ὢν ὅτι μόνον διὰ τοῦ ὄγκου τοιαύτης ἐκστρατείας θὰ ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἄγγελοι διατρέχοντες τὰς πόλεις τῶν ὑπηκόων τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους διέτασσον τὴν παρασκευὴν στρατοῦ καὶ πλοίων καὶ ἵππων καὶ σίτου. Τὰ ζητούμενα ἦσαν πολὺ περισσότερα ἢ κατὰ τὰς δύο προτέρας ἐκστρατείας. Ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη ἐδονεῖτο ἡ Ἀσία ἐκ τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος παρασκευῶν. Ὅτε δὲ ἤδη ἐπλησίαζεν ὁ χρόνος τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἠγγέλθη εἰς τὸν Δαρεῖον, ὅτι ἐπανεστάτησαν οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ τῆς περσικῆς ἀρχῆς. Ἡ ἀποστασία τῆς Αἰγύπτου ἐπέφερε προσωρινὴν ἀναβολὴν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἀναγκάζουσα τὸν βασιλέα νὰ καταστείλῃ πρῶτον τὴν ἐπανάστασιν ταύτην. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τῶν πολέμων εἶνε ἄδηλα, ὁ δὲ βασιλεὺς ἦτο ἤδη ὑπερεξηκοντούτης, παρίστατο ἡ ἀνάγκη ὅπως ἐξομαλυνθῇ πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀναχωρήσεως αὐτοῦ τὸ πολύπλοκον ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, ὃν διημφισβήτουν οἱ ἐκ τῶν δύο γάμων τοῦ Δαρείου πρωτότοκοι, Ἀρτοβαζάνης ὁ υἱὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ Γωβρύου καὶ Ξέρξης ὁ υἱὸς τῆς Ἀτόσσης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Κύρου. Ὁ Δαρεῖος ἔλυσε τὴν διαφορὰν ὑπὲρ τοῦ Ξέρξου, τοῦ ἐγγόνου τοῦ Κύρου, ὅστις οὐ μόνον κατήγετο καὶ μητρόθεν ἐξ αἵματος βασιλικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἶχε γεννηθῇ ἤδη βασιλέως ὄντος τοῦ Δαρείου. Μετ' οὐ πολὺ

δ' ἀπέθανεν ὁ γηραιὸς βασιλεύς, ἄρξας τριάκοντα καὶ ἓξ ἔτη, πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Αἰγύπτου.

Ξέρξης ὁ πορφυρογέννητος, ἀνερχόμενος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 485 π. Χ. ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν μόλις τριάκοντα καὶ πέντε τὸν θρόνον τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου, ἀνελάμβανε δύσκολον κληρονομίαν. Ἀνατραφεὶς ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι τῆς πλουσίας τῶν Σούσων αὐλῆς, ἠναγκάζετο ἤδη, εὐθὺς ὡς ἐφόρεσε τὴν κίδαριν τοῦ μεγάλου βασιλέως, νὰ ἐπιχειρήσῃ κινδυνώδεις πολέμους. Παραλαβὼν τὰς δυνάμεις ἃς ὁ πατὴρ εἶχεν ἑτοιμάσει κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διέβη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ μετὰ διετεῖς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς παρὰ τὸν Νεῖλον ἀποστάτας ἐν ἔτει 483 π. Χ., ἐγκαταστήσας σατράπην τῆς Αἰγύπτου τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀχαιμένην.

Ὁ κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμος δὲν ἐπεβάλλετο εἰς τὸ περσικὸν κράτος ὅπως ἡ κατάπαυσις τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Αἰγυπτίων. Αὕτη μὲν ἦτο ὑποχρέωσις ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως ἐπαρχίας ἤδη ὑποτεταγμένης εἰς τοὺς Πέρσας. Ἡ δὲ κατὰ τῆς Ἑλλάδος μακρυνὴ καὶ ἐπικίνδυνος ἐπιχείρησις ἦτο κυρίως μόνον ζήτημα φιλοτιμίας καὶ φιλοδοξίας. Διὰ τοῦτο αἱ γνῶμαι ἦσαν διῃρημέναι ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ξέρξου ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς κατ' ἀρχὰς οὐδαμῶς ἦτο πρόθυμος νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ἀλλ' ὁ ἐξάδελφος τοῦ Ξέρξου Μαρδόνιος μετὰ θερμότητος καὶ ὀξύτητος συνεβούλευε τὸν βασιλέα νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, δι' ἧς ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἐξετελεῖτο τὸ παλαιὸν αὐτοῦ σχέδιον, ἡ ὑπ' αὐτὸν ὡς ὕπαρχον καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ βασίλειον τῶν Περσῶν. Ὑπὲρ τῆς τολμηρᾶς τοῦ Μαρδονίου γνώμης ἐτάσσοντο οἱ ἐν τῇ περσικῇ αὐλῇ ἐξ Ἑλλάδος φυγάδες, Δημάρατος, ὁ ἄλλοτε βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, καὶ Πεισίστρατος, ὁ γηραιὸς τοῦ Ἱππίου υἱός. Χρηστὰς δ' ἐλπίδας παρεῖχε καὶ ὁ παρὰ τῷ βασιλεῖ Ἕλλην ποιητὴς Ὀνομάκριτος, χρησμολόγος καὶ ἐξηγητὴς τῶν χρησμῶν τοῦ Μουσαίου, οὓς ἡρμήνευεν ὡς προαγγέλλοντας τὰς ἐν Ἑλλάδι νίκας τοῦ Ξέρξου. Τὰς δ' ἐλπίδας τῶν φίλων τοῦ πολέμου ἐπηύξανον οἱ πρέσβεις τοῦ ἐν Λαρίσῃ βασιλέως Θώρακος, ὑποσχόμενοι, ὅτι ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος τῶν Ἀλευαδῶν, τῶν γειτόνων τῆς Μακεδονίας, θὰ παρεῖχε πειθήνιον τὴν Θεσσαλίαν καὶ θὰ ὑπεστήριζε μετὰ πάσης προθυμίας τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπιδρομὴν τοῦ Ξέρξου. Ἀπέναντι τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων τῆς ἐξημμένης καὶ πολυπληθοῦς πολεμικῆς φατρίας ἀνίσχυροι ὅλως ἀπέβησαν αἱ συνεταὶ

νουθεσίαι τοῦ Ἀρταβάνου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δαρείου καὶ θείου τοῦ Ξέρξου, ἀποτρέποντος τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολέμου. Οἱ φιλοπόλεμοι ὑπερίσχυσαν, καὶ ὁ Ξέρξης ἔβλεπεν ἤδη ἐν ὀνείροις, ὅτι, ἐστεφανωμένος διὰ θαλλοῦ ἐλαίας, ἐπεκράτει πάσης τῆς γῆς, καθυποτάσσων εἰς δουλείαν πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Αἱ παρασκευαὶ ἐπεσπεύσθησαν μετὰ νέου ζήλου.

Αἱ παρασκευαὶ δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἑτοιμασίαν τοῦ μεγάλου στρατοῦ καὶ στόλου, ὅςτις ἔμελλε νὰ διαβῇ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ παθήματα τῶν προγενεστέρων ἐκστρατειῶν εἶχον γείνει μαθήματα διὰ τοὺς Πέρσας. Αἱ ἀποτυχίαι τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους ἐδίδαξαν αὐτούς, ὅτι διὰ θαλάσσης δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβιβασθῇ ἐπαρκὴς στρατιὰ καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ τολμηθῇ καὶ πάλιν ἡ διὰ ξηρᾶς διάβασις πολυπληθοῦς στρατοῦ. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ζευχθῇ γέφυρα, ἄγουσα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ κίνδυνοι τοῦ Δαρείου ἐν Σκυθίᾳ κατέστησαν φανερόν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ληφθῇ φροντὶς περὶ μεγάλων ἀποθηκῶν τροφίμων, γεφυρῶν καὶ ὁδῶν ἐν ταῖς χώραις δι' ὧν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ στρατός, ἀλλ' ὅτι συγχρόνως δὲν ἔπρεπε νὰ λείψῃ στόλος παραπλέων, ὅπως διευκολύνῃ τὰς διὰ τὸν πεζικὸν στρατὸν προμηθείας καὶ βοηθῇ αὐτὸν ἐν πάσῃ παρουσιαζομένῃ ἀνάγκῃ. Τέλος δὲ τὸ ναυάγιον τοῦ στόλου τοῦ Μαρδονίου παρὰ τὸν Ἄθω ὑπεδείκνυε τὴν ἀνάγκην τῆς διορύξεως τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ δι' οὗ ἡ ἀθωνικὴ χερσόνησος ἑνοῦται μετὰ τῆς Χαλκιδικῆς.

Ἔργα τοιαῦτα, ὁποῖα τὰ προαπαιτούμενα διὰ τὴν διάβασιν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτελεσθῶσιν ἀμέσως. Δύο ὁλόκληρα ἔτη καὶ πλέον παρῆλθον πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Ἐν καταλλήλοις χώροις τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἱδρύθησαν ἀποθῆκαι, ἐν αἷς ἐναπεταμιεύθησαν μεγάλαι ποσότητες σίτου διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ χόρτου διὰ τὰ ὑποζύγια. Μετὰ μεγάλου κόπου διωρύχθη τὸ στενὸν τῆς ἀθωνικῆς χερσονήσου διὰ πλήθους πολλοῦ ἀνθρώπων ἐναλλασσόντων, οὓς ἐβίαζεν εἰς τὸ ἔργον ἡ πειθανάγκη τῆς μάστιγος τῶν ἐποπτῶν. Μετὰ μακρὰν καὶ ἐπώδυνον ἐργασίαν ἐξεσκάφησαν τὰ χώματα εἰς μῆκος τριςχιλίων περίπου βημάτων καὶ πλάτος ἀρκετὸν διὰ δύο τριήρεις, καὶ εἰςἔρρευσεν ἡ θάλασσα ἀπὸ τῆς Ἀκάνθου πρὸς τὴν Σάνην ἐντεῦθεν τῆς σημερινῆς Ἱερισσοῦ, κατὰ τὴν θέσιν ἣν καλεῖ Προαύλακα ὁ λαός, μνήμων τοῦ τολμηροῦ ἔργου τοῦ Πέρσου δυνάστου. Καὶ ἡ μὲν ἀθωνικὴ αὖλαξ ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν ἀκίνδυνον διάπλουν τοῦ στόλου ἀπὸ

τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου εἰς τὸν Σιγγιτικόν, ἡ δὲ τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ διάβασις ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἔμελλε νὰ γείνῃ διὰ δύο γεφυρῶν, αἵτινες ἔμελλον νὰ ζευχθῶσιν ἐκ πλοίων οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Βοςπόρου, ὡς ἄλλοτε ἡ γέφυρα τοῦ Μανδροκλέους, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἑλληςπόντου, ἐκ τῆς Ἀβύδου πρὸς τὴν Σηστόν, ὅπου τὸ στενόν, ὅπερ τώρα εἶνε εὐρύτερον, τότε εἶχε πλάτος μόνον ἑπτὰ σταδίων, ἤτοι ἑξακιςχιλίων μέχρις ἑπτακιςχιλίων ποδῶν. Αἱ γέφυραι εἶχον ἤδη ζευχθῆ ὑπὸ Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων τεχνιτῶν, ὅτε τρικυμία μεγάλη ἐπιγενομένη συνέκοψε τὰ μεγάλα σχοινία δι' ὧν συνεδέοντο τὰ πλοῖα καὶ διέλυσε τὰς γεφύρας. Οἱ Ἕλληνες διηγοῦντο, ὅτι ὁ Ξέρξης οὐ μόνον τοὺς κατασκευαστὰς τῆς γεφύρας ἐθανάτωσεν, ἀλλ' ἐτιμώρησε καὶ αὐτὸν τὸν αὐθάδη Ἑλλήςποντον, ὡς θὰ ἔπραττεν Ἀσιανὸς δεσπότης πρὸς ἄπιστον δοῦλον, διατάξας νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν τριακόσιαι πληγαὶ διὰ μάστιγος καὶ νὰ καταρριφθῇ εἰς τὸ πέλαγος ἁλύσεων ζεῦγος. Τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ὁ Ἑλλήςποντος ἐσεβάσθη ἔπειτα τὰς νέας γεφύρας, αἵτινες κατεσκευάσθησαν δι' ἑπτακοσίων σχεδὸν πεντηκοντόρων καὶ τριήρων πολὺ στερεώτεραι καὶ μετ' ἐξαιρέτου προςοχῆς καὶ ἐπιμελείας.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 480 π. Χ. ἅπασαι αἱ παρασκευαὶ εἶχον ἤδη περατωθῆ καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου εἶχεν ἤδη ἀφιχθῆ εἰς τὴν Ἄβυδον, ὁρμηθεὶς ἐκ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Κριτάλλων καὶ πορευθεὶς διὰ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Ὅτε ἔφθασαν εἰς τὴν Ἄβυδον, ὁ Ξέρξης ἠθέλησε νὰ ἐπιθεωρήσῃ πάντα τὸν στρατόν. Ἀναβὰς λοιπὸν ἐπὶ ἐξέδρας λίθου λευκοῦ, κατεσκευασμένης πρότερον τῇ διαταγῇ τοῦ βασιλέως ὑπὸ τῶν Ἀβυδηνῶν ἐπὶ λόφου, ἐθεᾶτο καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν καὶ τὰς νῆας, αἵτινες εἶχον πλεύσει ἐκ τῶν λιμένων τῆς Κύμης καὶ Φωκαίας, ὅπου εἶχον συναχθῆ. Χαρὰ κατέλαβε τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως, ὅτε εἶδε πρὸ τῶν ποδῶν του τὰ πλήθη τῶν στρατῶν καταλαμβάνοντα ὡς μυρμηκιὰς πάσας τὰς ἀκτὰς καὶ τὰ πεδία τῶν Ἀβυδηνῶν, καὶ ἀντίκρυσε τὸν Ἑλλήςποντον ὅλον ἀποκεκρυμμένον ὑπὸ τῶν νηῶν καὶ ἐθεάθη ἐν τῷ πελάγει τὴν πλαστὴν ἅμιλλαν τῶν νηῶν, καθ' ἣν ἐνίκησαν οἱ Φοίνικες οἱ ἐκ Σιδόνος. Ὁποῖος στρατὸς καὶ στόλος! Ὅλαι αἱ πρὸ ταύτης γενόμεναι στρατηλασίαι, ἀναφωνεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἔκπληκτος πρὸς τὰ πλήθη τῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου, δὲν δύνανται νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς ταύτην μόνην τὴν μίαν. Καθότι, ποῖον ἔθνος δὲν ὥπλισε καὶ δὲν ἤγαγεν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ὁ Ξέρξης; Ποῖον δὲ ὕδωρ δὲν ἐξέλιπε πινόμενον ὑπὸ τοῦ διψασμένου πλήθους, πλὴν τῶν μεγάλων ποταμῶν; Ἄλλοι μὲν

παρεῖχον πλοῖα, ἄλλοι δὲ ἦσαν τεταγμένοι εἰς τὸ ἱππικὸν, ἄλλοι εἶχον προςταχθῆ νὰ δώσωσιν ἱππικὸν, ἄλλοι δὲ ἱππαγωγὰ πλοῖα, στρατευόμενοι ἐν ταὐτῷ, ἄλλοι δὲ νὰ παράσχωσι μακρὰ πλοῖα διὰ τὰς γεφύρας, ἄλλοι δὲ καὶ τροφὰς καὶ νῆας.

Τὴν ὑστεραίαν ἡ στρατιὰ ἀνέμεινε νὰ ἴδῃ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα. Αἱ γέφυραι καθηγιάσθησαν διὰ θυμιαμάτων παντοίων, καὶ ἡ ὁδὸς ἐστρώθη διὰ μυρσινῶν. Ὡς δ' ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ὁ Ξέρξης, σπένδων ἐκ φιάλης χρυσῆς εἰς τὴν θάλασσαν, ηὔχετο πρὸς τὸν ἥλιον νὰ κατευοδώσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Εὐξάμενος δ' ἔρριψεν εἰς τὸν Ἑλλήςποντον τὴν φιάλην καὶ μετ' αὐτῆς χρυσοῦν κρατῆρα καὶ ἀκινάκην, ἤτοι ξίφος περσικόν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤρξατο διαβαίνων ὁ στρατὸς διὰ τῶν γεφυρῶν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἑτέραν αὐτῶν τὴν πρὸς τὸν Πόντον διέβαινεν ὁ πεζὸς στρατὸς καὶ ὅλον τὸ ἱππικὸν, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ Αἰγαῖον τὰ ὑποζύγια καὶ οἱ θεράποντες. Καὶ προηγοῦντο μὲν οἱ δεκακιςχίλιοι Πέρσαι, οἱ ἀθάνατοι, ἐστεφανωμένοι, μετὰ δὲ τούτους εἵπετο ὁ σύμμικτος στρατὸς παντοίων ἐθνῶν. Ἑπτὰ ὅλας ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ὅλας διήρχετο ὁ στρατός.

Γραφικὸν ἦτο τὸ θέαμα οὗ ἀπήλαυεν ὁ Ξέρξης ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὅπου διέβη τὴν δευτέραν ἡμέραν, ἑπόμενος εἰς τοὺς ἱεροὺς λευκοὺς ἵππους καὶ τὸ κενὸν ἅρμα τοῦ θεοῦ Μίθρα. Ἡ πολυμιγὴς ἐκείνη καὶ δυςαρίθμητος στρατιὰ, ἥτις ὡς χείμαρρος διέρρεεν ἐπὶ μίαν ὅλην ἑβδομάδα ἐκ τῶν ἑλληςποντίων γεφυρῶν, τὸ ἀλλόκοτον ἐκεῖνο ἄθροισμα τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἐθνῶν ὑπεικόντων εἰς τὸ νεῦμα ἑνὸς δεσπότου καὶ εἰς τὰς μάστιγας τῶν κελευστῶν αὐτοῦ παρουσίαζεν ἀξιοθέατον κρᾶμα περιεργοτάτων ἐθνικῶν τύπων, ποικιλωτάτων στολῶν, πολυμορφοτάτων ὅπλων. Ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων ἐσχατιῶν τοῦ περσικοῦ κράτους εἶχον σπεύσει εἰς τὴν κλῆσιν τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς πτωχῆς Ἑλλάδος τάσιανὰ καὶ ἀφρικανικὰ πλήθη. Ἐκεῖ συνηντᾶτο ὁ Πέρσης τοῦ ἰρανικοῦ ὀροπεδίου, φορῶν ἀναξυρίδας καὶ χιτῶνα χειριδωτὸν, μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Αἰολίδος καὶ Ἰωνίας. Οἱ Ἰνδοὶ ἐφόρουν λευκὰ ἐνδύματα ἐκ βάμβακος· οἱ Κάσπιοι καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἀφγανιστὰν Πάκτυες ἦσαν σισυρνοφόροι· ἀπὸ τῶν ὤμων τῶν μαύρων Αἰθιόπων ἐκρέμαντο δοραὶ παρδάλεων καὶ λεόντων· οἱ ἐκ τῆς Ἀφρικῆς Λίβυες ἦσαν ἐνδεδυμένοι σκευὴν σκυτίνην. Οἱ στρατιῶται ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κατ' ἔθνη τὰ διαφορώτατα τῶν καλυμμάτων. Ἡ ἀπαγὴς τιάρα τοῦ Πέρσου διεκρίνετο ἀπὸ τῆς μίτρας τοῦ Κισσίου ὁπλίτου, ἀπὸ τῆς ὀρθῆς καὶ πεπηγυίας κυρβασίας τοῦ Σκύθου, ἀπὸ τοῦ

ἰδιορρύθμου κράνους τῶν Παφλαγόνων καὶ τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Κιλίκων. Οἱ Ἀσσύριοι ἐφόρουν χαλκᾶ κράνη παραδόξως πεπλεγμένα, οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας Αἰθίοπες προμετωπίδια ἵππων ἐκδεδαρμένα μετὰ τῶν ὤτων καὶ τῆς λοφιᾶς, οἱ Θρᾷκες ἀλωπεκᾶς, οἱ Κόλχοι ξύλινα κράνη, οἱ Λύκιοι πίλους περιεστεφανωμένους διὰ πτερῶν. Οὐχ ἧττον περίεργος καὶ ποικίλη ἦτο ἡ στολὴ καὶ ἡ ὑπόδεσις τῶν καθ' ἕκαστα ἐθνῶν. Παντοῖα δὲ ἦσαν καὶ τὰ ὅπλα τῶν συστρατευομένων. Ἄλλοι μὲν ἔφερον τόξα μεγάλα ἢ μικρά, ὧν τινες καλάμινα ἢ ἐκ σπάθης φοίνικος πεποιημένα, ἄλλοι αἰχμὰς βραχείας ἢ μακράς, ἄλλοι λόγχας μεγάλας, ἄλλοι ἀκόντια ἐπικεκαυμένα κατὰ τὸ ἄκρον, ὅπως γείνῃ μεγαλειτέρα ἡ ὀξύτης αὐτῶν. Τινῶν οἱ οἰστοὶ ἦσαν καλάμινοι καὶ ἀντὶ σιδήρου εἶχον κατὰ τὴν ἄκραν σκληρὸν λίθον ἀπολήγοντα εἰς ὀξύ. Τινὲς μὲν ἐκράτουν ῥόπαλα ἔχοντα σιδηροῦς ἥλους, τινὲς δὲ ἀκινάκας, ἄλλοι ἐγχειρίδια ἢ ἀξίνας, ἄλλοι δρέπανα, ἄλλοι σχοινία πεπλεγμένα ἐκ λωρίων καὶ ἀπολήγοντα εἰς βρόχους. Ποικίλα ἦσαν τὰ σχήματα τῶν ἀσπίδων καὶ ἡ ὕλη αὐτῶν· οἱ δ' ἐξ Ἀσίας Αἰθίοπες ἔφερον ἀντὶ ἀσπίδων δορὰς γεράνων.

Ὁ πολυπληθὴς στρατὸς τοῦ Ξέρξου δὲν ἦτο εὔκολον νἀριθμηθῇ, καὶ διὰ τοῦτο διάφοροι καὶ ἀντιφατικαὶ εἶνε αἱ περισωθεῖσαι εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναβιβάζει τὸν μὲν πεζὸν στρατὸν εἰς ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἑπτακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν, εἰς οὓς προςθέτει ὀγδοηκοντακιςχιλίους ἱππεῖς καὶ εἰκοσακιςχιλίους ἄνδρας ἐλαύνοντας κέλητας καὶ ἅρματα ἢ καμήλους. Τὸν δὲ στόλον λέγει ἀποτελούμενον ἐκ 1207 τριήρων, ὧν ἑκάστη εἶχε πλήρωμα διακοσίων καὶ στρατιωτικὴν φρουρὰν τριάκοντα ἀνδρῶν, καὶ ἐκ τριςχιλίων φορτηγῶν πλοίων μετὰ τοῦ οἰκείου αὐτῶν πληρώματος. Συνετέλουν δ' εἰς τὸν στόλον Φοίνικες, Αἰγύπτιοι, Κύπριοι, Κίλικες, Κᾶρες καὶ Ἕλληνες ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἂν δὲ προςτεθῶσιν εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους πάντας τριακόσιαι χιλιάδες ἀνδρῶν προςελθοῦσαι εἰς τὸν στρατὸν κατὰ τὴν ἐκ Θρᾴκης διάβασιν καὶ τὸ πλήρωμα ἑτέρων ἑκατὸν εἴκοσι πλοίων καὶ οἱ ἄπειροι θεράποντες καὶ λοιποὶ ἀκόλουθοι τοῦ στρατοῦ, ὄντες ὅσοι καὶ ὁ ὅλος στρατός, τὸ ὁλικὸν ἄθροισμα κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἡροδότου ἀνέρχεται εἰς 5,283,220 ἄνδρας. Ἀλλ' ὁ τερατώδης οὗτος ἀριθμὸς δὲν ἔγεινε δεκτὸς ὑπὸ πάντων τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν, οἵτινες περιώριζον τὸ ὅλον τοῦ στρατοῦ εἰς ἓν περίπου ἑκατομμύριον ἀνδρῶν, τοῦθ' ὅπερ φαίνεται πλειότερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν πλησιάζον.

Ὁ περσικὸς στρατός, διαβὰς τὸν Ἑλλήςποντον, μετὰ πορείαν ἑβδο-

μάδων τινῶν συνηθροίσθη ἐν Δορίσκῳ τῆς Θρᾴκης πλησίον τῆς Αἴνου, ὅπου ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου πλεύσας εἶχε φθάσει καὶ ὁ στόλος. Ἀπὸ δὲ τοῦ Δορίσκου ἐξηκολούθησεν ὁ στρατὸς τὴν διὰ τῆς Θρᾴκης πρὸς τὴν Μακεδονίαν πορείαν, διῃρημένος εἰς τρεῖς μοίρας. Καὶ μία μὲν τούτων διετάχθη νὰ πορεύηται παρὰ τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ ναυτικοῦ, ἡ δὲ δευτέρα προεχώρει διὰ τῆς μεσογαίας καὶ ἡ τρίτη, μεθ' ἧς ἐπορεύετο αὐτὸς ὁ Ξέρξης, ἔβαινεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄλλων. Οὕτω δὲ προχωρῶν ὁ στρατὸς συνηντήθη μετὰ τοῦ παραπλέοντος στόλου κατὰ τὴν Θέρμην πλησίον τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Ξέρξης, ἰδὼν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης τὰ θεσσαλικὰ ὄρη, ἐπέβη νηὸς φοινικικῆς καὶ ἔσπευσε νὰ θαυμάσῃ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ καὶ τὰ Τέμπη, ἀποδεχόμενος τὴν φιλίαν ἣν προσέφερον εἰς αὐτὸν οἱ Ἀλευάδαι. Ταχὺς δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θέρμην καὶ παραλαβὼν τὴν μοῖραν ἥτις ἠκολούθει αὐτὸν ἐπορεύθη διὰ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν Πιερίαν, ὅπως δι' αὐτῆς κατέλθῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Εἰς τὴν Πιερίαν ἔφθασαν τὸν Ξέρξην οἱ κήρυκες οὓς εἶχεν ἤδη πρὸ καιροῦ ἀποστείλει ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ζητῶν τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς. Τινὲς μὲν αὐτῶν ἔφερον γῆν καὶ ὕδωρ, ἄλλοι δ' ἐπανήρχοντο μὲ τὰς χεῖρας κενάς. Γῆν καὶ ὕδωρ ἔφερον παρὰ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν εἰς αὐτοὺς ὑποτεταγμένων περιοίκων λαῶν, παρὰ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν ἄλλων Βοιωτῶν πλὴν τῶν Θεσπιέων καὶ τῶν Πλαταιέων. Ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἐπανῆλθον οἱ κήρυκες τοῦ Πέρσου μὲ τὰς χεῖρας κενάς. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην οὐδ' εἶχον σταλῆ.

Ἤδη πρὶν ἢ οἱ κήρυκες τοῦ Ξέρξου περιέλθωσι τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ὁ περσικὸς στρατὸς ἠθροίζετο ἐν Σάρδεσιν, οἱ Ἕλληνες, μανθάνοντες τὰς παρασκευὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐννοοῦντες τὸν ἐπικρεμάμενον κατὰ τῆς Ἑλλάδος κίνδυνον, ἀπεφάσισαν νὰ συνέλθωσι, βουλευόμενοι περὶ τῆς κοινῆς ἀμύνης τῆς χώρας. Ἀπεσταλμένοι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων συνῆλθον κατὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ὃν καθηγίαζε τὸ ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ὅςτις ἦτο ἀξιόλογον κέντρον συνεντεύξεως διά τε τοὺς Πελοποννησίους τοὺς ἀναγνωρίζοντας τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης καὶ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ ἰσθμοῦ. Ἐν τῇ κατὰ τὸν ἰσθμὸν συνόδῳ, τῷ πρώτῳ τούτῳ συνεδρίῳ τῆς ἕνεκα τοῦ κοινοῦ κινδύνου πολιτικῶς ἑνουμένης Ἑλλάδος, δὲν παρίσταντο, ὡς ἠδύνατό τις νἀναμένῃ, πρέσβεις ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἡ ἀντιζηλία πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης ἢ τὴν εὐγενῆ πρωτοβουλίαν τῶν Ἀθη-

νῶν, ὁ φόβος πρὸς τὸν ἐκ τοῦ ἐπερχομένου περσικοῦ χειμάρρου ἐπαπειλούμενον κίνδυνον, ὁ ἐν πολλαῖς πόλεσιν ἀνταγωνισμὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν πρὸς τὰ φιλελεύθερα καὶ πατριωτικὰ δημοκρατικὰ πλήθη, τὰ φοβερὰ χρηστήρια τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, οὐδαμῶς ἐνθαρρύνοντος τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα, ταῦτα πάντα ὑπῆρξαν τὰ αἴτια τῆς ἀπὸ τοῦ πανελληνίου συνεδρίου ἀποχῆς πλείστων ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Πρῶτον ἔργον τῶν ἐν τῷ ἰσθμῷ συνελθόντων ὑπῆρξεν ἡ συνδιαλλαγὴ πάσης ἔχθρας τῶν πόλεων καὶ ἡ παῦσις τῶν κατ' ἀλλήλων πολέμων. Πρῶτοι δὲ συνεφιλιώθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγινῆται. Ἔπειτα δ' ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσι κατάσκοποι μὲν εἰς Σάρδεις, ὅπου συνηθροίζετο ὁ στρατὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως, πρέσβεις δὲ εἰς τὸ Ἄργος, ὅπερ ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Σπάρτην ἔχθρας δὲν εἶχε στείλει εἰς τὸ συνέδριον ἀντιπροσώπους, καὶ ἄγγελοι, ὁμοῦ Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, εἰς τὰς Συρακούσας πρὸς τὸν ἰσχυρὸν Γέλωνα, εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ὅπως συμμετάσχωσιν ἅπαντες τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος. Ὁ ὑπερήφανος Γέλων, μὴ ἀνεχόμενος νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ἀπεποιήθη νὰ στείλῃ ἐπικουρίαν, ἅτε ἄλλως ἀπειλουμένης τῆς Σικελίας ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Ὁμοίως δὲ οὐδὲν ὑπεσχέθησαν καὶ οἱ Κρῆτες. Οἱ Κερκυραῖοι ὑπεσχέθησαν ἑξήκοντα τριήρεις, ἀλλὰ δὲν ἔστειλαν αὐτάς. Οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι μετὰ τῶν λοιπῶν Βοιωτῶν οὐδαμῶς ἐδείχθησαν πρόθυμοι νὰ μετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος, ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην ἀντιζηλίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐτήρησαν θέσιν ἐπιφυλακτικήν, μὴ προσελθόντες μὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁμαιχμίαν, ἀλλὰ καὶ μὴ μηδίσαντες, οὗτοι δὲ ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἔχθρας προτιμήσαντες νὰ ταχθῶσι μετὰ τῶν Περσῶν. Μόνοι ἐκ τῶν Βοιωτῶν οἱ Πλαταιεῖς καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἀπεφάσισαν νὰ μὴ δώσωσιν εἰς τοὺς κήρυκας τοῦ Ξέρξου γῆν καὶ ὕδωρ. Τέλος δ' ἄνευ ἀποτελέσματος ἔμεινεν ἡ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τῆς Πελοποννήσου πρεσβεία.

Τὸ ἐν τῷ ἰσθμῷ συνέδριον, ψηφίσαν δικαίας τιμωρίας κατ' ἐκείνων τῶν Ἑλλήνων ὅσοι ἤθελον ἑκουσίως καὶ ἄνευ ἀνάγκης προσέλθει εἰς τοὺς βαρβάρους, προέβη εἰς σκέψιν περὶ τῶν μέσων τῆς ἀμύνης. Οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν Πελοποννησίων προέτεινον τὴν διὰ τείχους ὀχύρωσιν τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς ἀμύνης ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ τοιαύτη πρότασις μετεβίβαζε τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας νοτιώτατα καὶ ἐξέθετεν εἰς τὸν Πέρσην τὰς βορείας χώρας τῆς Ἑλλάδος. Ὅλως ἀντίθετον ἦτο τὸ σχέδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅστις ἐφρόνει.

ὅτι γενναιοτέρα καὶ ἀποτελεσματικωτέρα θὰ ἦτο ἡ ἀντίστασις, ἂν οἱ Ἕλληνες, προχωροῦντες μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, κατελάμβανον τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν, καὶ συγχρόνως ἐπεβιβάζοντο εἰς τὰ πλοῖα, ὅπως ἀντιμετωπίσωσι τὸν περσικὸν στόλον. Ὅτε δὲ πρέσβεις ἐκ Θεσσαλίας, ὅπου συνεδρίαζον οἱ πρόβουλοι τῶν Ἑλλήνων, προςελθόντες εἰς τὸν ἰσθμὸν, ἐδήλωσαν, ὅτι οἱ Θεσσαλοί, μὴ ἀποδεχόμενοι τῶν Ἀλευαδῶν τὰς πρὸς τὸν Ξέρξην ὑποσχέσεις, ἦσαν πρόθυμοι νὰ συναγωνισθῶσιν, ἂν οἱ Ἕλληνες στείλωσι βοήθειαν εἰς τὰ Τέμπη, τότε τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε νἀντικρούσῃ τοὺς Πέρσας κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης. Δεκακιςχίλιοι ἄνδρες, ὧν ἡγοῦντο ὁ Σπαρτιάτης Εὐαίνετος καὶ ὁ Ἀθηναῖος Θεμιστοκλῆς, ἐπεβιβάσθησαν κατὰ τὸν ἰσθμὸν εἰς τὰ πλοῖα, καί, ἀποπλεύσαντες εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον, διηυθύνθησαν πρὸς τὰ Τέμπη, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἱππέων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μηνύματα τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Ἀλεξάνδρου, συμβουλεύοντος τὴν ὑποχώρησιν πρὸς τὸ μέγα τῶν Περσῶν πλῆθος, ἡ εἴδησις ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη διάβασις ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὴν πόλιν Γόννον παρὰ τὸ σημερινὸν Δερελῆ, ἐξ ἧς παρεσκευάζετο ὁ Ξέρξης νὰ εἰςελάσῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ πρὸς τοὺς Πέρσας ἀποστασία τῶν εἰς τὰς παρόδους γειτονευόντων θεσσαλικῶν λαῶν ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἐγκαταλιμπάνοντες τὰ Τέμπη, παραδίδοντες εἰς τὰ πλήθη τοῦ Ξέρξου τὴν Θεσσαλίαν καὶ μετάγοντες τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα.

θ'

Θερμοπύλαι καὶ Ἀρτεμίσιον.

Μεταξὺ τῶν φοβερῶν ἀπαντήσεων ἃς ἔδιδεν ἡ δελφικὴ Πυθία. ἐρωτωμένη περὶ τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, ἦτο καὶ ὁ ἑξῆς χρησμὸς ὁ δοθεὶς εἰς τοὺς Ἀθηναίους·

Δὲν ἐμπορεῖ ἡ Παλλὰς τὸν Ὀλύμπιον Δία νὰ κάμψῃ,
παρακαλοῦσα μὲ λόγους πολλοὺς καὶ φρονήσεως βάθος.
Ἀδαμαντίνην ἀπόκρισιν πάλιν σοὶ δίδω τοιαύτην.
Ὅταν τὰ ἄλλα ἁλίσκωνται ὅσα ἡ Κέκροπος χώρα
καὶ ὁ κευθμὼν τοῦ ἱεροῦ Κιθαιρῶνος ἐντός των ἐγκλείουν,
ὁ μεγαλόμματος Ζεὺς εἰς τὴν κόρην του δίδει τὴν χάριν,

μόνον τὸ ξύλινον τεῖχος νὰ μείνῃ ἀπόρθητον· τοῦτο
θέλει καὶ σὲ καὶ τὰ τέκνα τὰ σὰ ὠφελήσει μεγάλως.

Ποῖον ἦτο τὸ ξύλινον τεῖχος, ὅπερ κατὰ τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας ἐπηγγέλλετο τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους; Ἐν τῇ ὑπαρχούσῃ διχογνωμίᾳ ἐφάνη ἑρμηνεύων ὀρθῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ μαντείου ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις, πεποίθησιν ἔχων ἐπὶ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, αἵτινες ἦσαν ἔργον τῶν χειρῶν του, καὶ ἐπὶ τὴν στρατηγικὴν δεξιότητα ἣν εἶχε δείξει κατὰ τὸν ἐναντίον τῆς Αἰγίνης ναυτικὸν πόλεμον, συνεβούλευσε τοὺς συμπολίτας νὰ παρασκευασθῶσιν ὡς μέλλοντες νὰ ναυμαχήσωσι κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἔπεισε καὶ τοὺς ἐν τῷ ἰσθμῷ προβούλους, ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἑτοιμασθῇ στόλος, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀλλ' ὅτι συγχρόνως ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς μετέχοντας τῆς κατὰ τὸν ἰσθμὸν συμμαχίας ἡ ὑποχρέωσις νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κατάβασιν τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Θεσσαλίας.

Ὅτε ἦλθεν ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου εὑρίσκετο ἐν Πιερίᾳ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξεκίνησεν ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ πλέων πρὸς συνάντησιν τοῦ περσικοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἐκ διακοσίων τεσσαράκοντα τριήρων. Τούτων ὑπὲρ τὸ ἥμισυ, ἑκατὸν εἴκοσι καὶ ἑπτά, ἦσαν ἀθηναϊκαί· ὅλη δὲ ἡ Πελοπόννησος καὶ οἱ εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν τεταγμένοι Αἰγινῆται καὶ Μεγαρεῖς ἔστελλον μόνον ἑκατὸν δέκα καὶ τρεῖς, ὧν τεσσαράκοντα ἦσαν κορινθιακαί. Ἡ Σπάρτη, τῆς ὁποίας ὁ στόλος οὐδέποτε ὑπῆρξε μέγας, ἔστειλε μόνον δέκα τριήρεις. Ἡ ναυαρχία ἀνῆκε φυσικῶς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἐπεγείραντες τὸ Ἑλληνικὸν κατὰ τοῦ Πέρσου καὶ οἱ κυριώτατοι μοχλοὶ τῆς ἐν τῷ ἰσθμῷ ἑλληνικῆς ὁμαιχμίας· ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ παρασχόντες τὰς πλείστας νῆας· ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ δυνάμενοι νὰ χορηγήσωσι τὸν μάλιστα πεπειραμένον ναυτίλον, τὸν δημιουργὸν τῆς μεγίστης ναυτικῆς δυνάμεως τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὅσαι ἀπεφάσισαν νὰ μετάσχωσι τοῦ βαρβαρικοῦ πολέμου, τὸν Θεμιστοκλέα. Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν, ὅτι οἱ τασσόμενοι εἰς τὴν λακωνικὴν ἡγεμονίαν δὲν συγκατετίθεντο νὰποδεχθῶσι τὴν ἀρχηγίαν αὐτῶν, ὑπεχώρησαν εἰς τὴν θέλησιν τῶν συμμάχων. Κύριον ἔχοντες σκοπὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστησαν πάσης φιλοπρωτίας, ἐννοοῦντες, ὅτι, ἂν ἐρίσωσι περὶ τῆς ἡγεμονίας, θὰ καταστραφῇ ἡ Ἑλλάς. Οὕτω δὲ τὴν ναυαρχίαν τοῦ στόλου ἀνέλαβεν ὁ Σπαρτιάτης Εὐρυβιάδης.

Ὁ στόλος ἔπλευσεν εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας, καὶ αἱ τριήρεις ἀνειλκύ-

σθησαν εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν ἄκραν τῆς νήσου, ἐκεῖ ὅπου κατὰ τὴν θέσιν Ἅγιος Γεώργιος πλησίον τοῦ σημερινοῦ χωρίου Κορμπάτσι ἔκειτο ἐπὶ ὑψώματος ὁ ναὸς τῆς Προςηῴας Ἀρτέμιδος, ἐξ οὗ ἐκαλεῖτο Ἀρτεμίσιον ὁ χῶρος. Εἶχον δὲ ἤδη εἰς τὸν στόλον προςτεθῆ περὶ τὰ τεσσαράκοντα πλοῖα, ὧν εἴκοσι ἀθηναϊκά, παραδοθέντα εἰς τοὺς Χαλκιδεῖς, οἵτινες ἐπέβησαν αὐτῶν, καὶ ἑπτὰ τριήρεις τῆς ἀνακτισθείσης Ἐρετρίας. Ἐν τοσούτῳ ὁ ναύαρχος τοῦ περσικοῦ στόλου Ἀχαιμένης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου, εἶχε λάβει ἐντολὴν παρὰ τοῦ βασιλέως μετὰ τὴν ἐκ Θέρμης ἀναχώρησιν τοῦ στρατοῦ νἀναμείνῃ δέκα ἡμέρας καὶ ἔπειτα νὰ εἰςπλεύσῃ εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον πρὸς συνάντησιν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ. Κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας δέκα φοινικικὰ πλοῖα περιεπόλουν ἀνὰ τὴν θάλασσαν μέχρι τῆς Σκιάθου καὶ κατώρθωσαν νὰ συλλάβωσι δύο ἑλληνικὰς τριήρεις προφυλασσούσας, ὧν μία Τροιζηνία καὶ ἡ ἄλλη Αἰγιναία· τρίτη δέ τις ἀθηναϊκὴ ἠδυνήθη νὰ ἐκφύγῃ, ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἐξοκείλασα κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ, περιέπεσεν εἰς τοὺς Πέρσας, μετὰ κόπου διασωθέντων τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν εἰς Ἀθήνας διὰ ξηρᾶς. Ἡ συμφορὰ τῶν πλοίων τούτων καὶ ἡ πρὸς τοὺς συλληφθέντας ὠμότης τῶν Περσῶν ἐνέβαλον τοιοῦτον φόβον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον, μαθόντα τὰ γενόμενα διὰ πυρσῶν ἐκ Σκιάθου, ὥςτε οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου μεθωρμίσθησαν εἰς τὴν Χαλκίδα, ὅπως φυλάξωσι τὸν Εὔριπον, ἀφέντες ἡμεροσκόπους περὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς Εὐβοίας.

Συμφώνως πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Ξέρξου ὁ Ἀχαιμένης ἐξέπλευσε τὴν ἑνδεκάτην ἡμέραν μετὰ τοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ ἔφθασε τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὴν βραχώδη νοτιοανατολικὴν ἄκραν τοῦ Πηλίου, τὴν Σηπιάδα, ἀπέναντι τῆς ὁποίας κεῖται ἡ Σκίαθος. Ἀποφεύγων τὴν διὰ νυκτὸς δίοδον τοῦ στενοῦ τῆς Σκιάθου, διέταξεν ὁ Ἀχαιμένης τὸν στόλον νάγκυροβολήσῃ μεταξὺ τῆς πόλεως Κασθαναίας, κειμένης πλησίον τῆς σημερινοῦ Κεραμιδίου τῆς ἐπαρχίας Ἀγυιᾶς, μέχρι τῆς Σηπιάδος ἄκρας. Ἀλλὰ τὴν πρωίαν σφοδρὸς ἄνεμος ἀπηλιώτης, ὃν ἐκάλουν Ἑλλησποντίαν οἱ ἀρχαῖοι ναυτικοὶ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ὅθεν ἔπνεεν, ἐξεγείρας φοβερὰν τρικυμίαν, ἐπέφερε δεινὰς ζημίας εἰς τὸν περσικὸν στόλον. Τρεῖς ὅλας ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐμαίνετο ἡ τρικυμία. Αἱ διαφθαρεῖσαι κατὰ τῶν βράχων τοῦ Πηλίου περσικαὶ τριήρεις ἦσαν περὶ τὰς τετρακοσίας, σὺν αὐταῖς δὲ κατεστράφησαν ἀναρίθμητοι ἄνδρες καὶ ἀπωλέσθησαν πολλὰ σκεύη καὶ πλούτη

τῶν Περσῶν. Εἷς τῶν περὶ τὴν Σηπιάδα γαιοκτημόνων, καλούμενος Ἀμεινοκλῆς, ἐλέγετο πλουτίσας ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐκβρασσομένων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ποτηρίων καὶ τῶν ἄλλων θησαυρῶν.

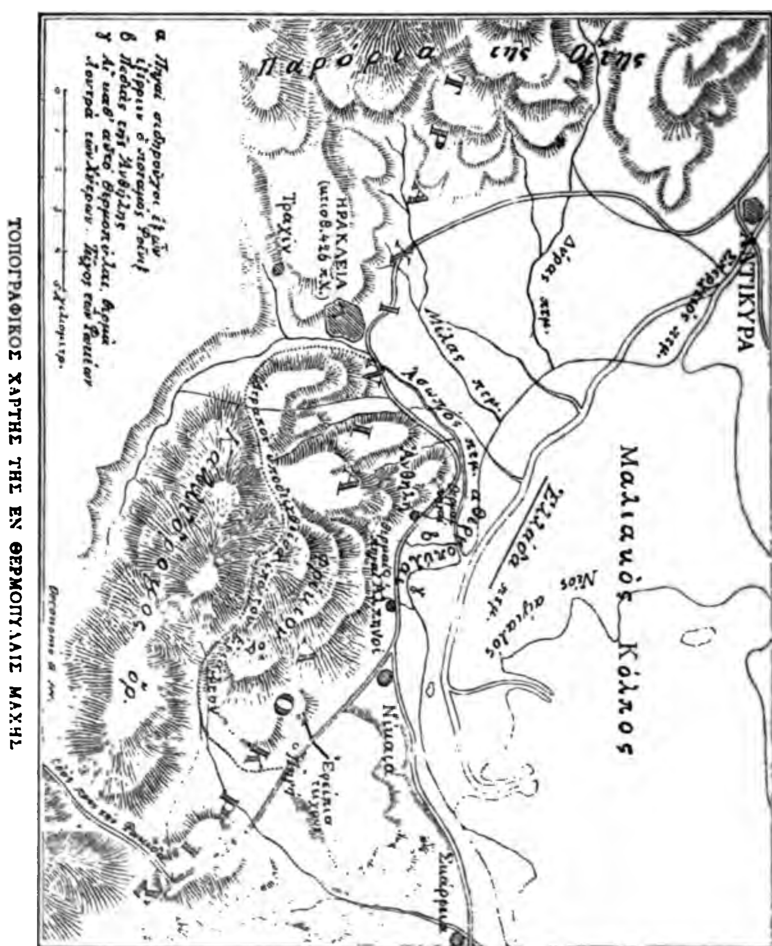
Ὅτε ἡ τρικυμία ἔπαυσεν, ὁ Ἀχαιμένης διέταξε τὰ ὑπόλοιπα πλοῖα τοῦ στόλου νὰ πλεύσωσι παρὰ τὴν ἤπειρον καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν κόλπον τῶν Παγασῶν, συναθροιζόμενα εἰς τὸν λιμένα Ἀφετάς. Οἱ ἐν τῷ Εὐρίπῳ Ἕλληνες, μαθόντες παρὰ τῶν ἐν ταῖς εὐβοϊκαῖς ἄκραις ἡμεροσκόπων τὴν μεγάλην ζημίαν τοῦ περσικοῦ στόλου, ἔθυσαν μὲν θυσίαν εὐχαριστήριον εἰς τὸν Βορέαν καὶ Ποσειδῶνα τὸν σωτῆρα, ἐνθαρρυνθέντες δ' ἔπλευσαν πάλιν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Φθάσαντες δὲ καθ' ὃν χρόνον τὰ τελευταῖα περσικὰ πλοῖα ἔπλεον πρὸς τὰς Ἀφετάς, συνέλαβον δεκαπέντε τριήρεις. Ἐξεδίκησαν οὕτω λαμπρῶς τὴν ἀπώλειαν τῶν τριῶν ἐκείνων ἑλληνικῶν τριήρων, ἥτις, ἐκφοβίσασα αὐτούς, εἶχεν ἀναγκάσει νὰ καταφύγωσιν εἰς τοῦ Εὐρίπου τὸ στενὸν καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐλπίδας ἀγαθὰς περὶ τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος πρὸς τὸ κύριον σῶμα τοῦ περσικοῦ στόλου.

Καθ' ὃν χρόνον, περὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 480 π. Χ., ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, πεζὸν στράτευμα ἐξεκίνει πρὸς τὴν Οἴτην, ὅπως ἀντιταχθῇ εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν δυνάμεις τοῦ Ξέρξου. Ἡ Ἀττικὴ εἶχε στείλει ἐπὶ τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου τὸ πλεῖστον τῶν ἀνδρῶν αὐτῆς· περὶ τὰς εἴκοσι καὶ ἓξ χιλιάδες Ἀθηναίων εὑρίσκοντο ἐπὶ τῶν πλοίων, ἕτοιμοι νὰ προςβάλωσι τὸν βάρβαρον διὰ θαλάσσης. Ἄρα ἡ ὑπεράσπισις τῆς ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καθόδου ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς Πελοποννησίους, εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας πλὴν τῶν Ἀθηναίων τοὺς μεταξὺ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀλλ' ὡς πρὸ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, οὕτω καὶ νῦν τῶν Ὀλυμπίων ἡ ἑορτὴ καὶ τὰ μετὰ ἕνα μῆνα τελούμενα ἐν Σπάρτῃ Κάρνεια ὑπῆρξαν διὰ τοὺς Πελοποννησίους πρόφασις πρὸς ἀποστολὴν μικροῦ μόνον ἀριθμοῦ ὁπλιτῶν. Τριακόσιοι Σπαρτιᾶται ἐν καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ καὶ πατέρες τέκνων, ὧν ἡγεῖτο ὁ ἕτερος τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Λεωνίδας, ὁ ἀδελφὸς καὶ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκτονήσαντος Κλεομένους, ἦσαν ἡ βάσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Μετ' αὐτῶν ἐστρατεύοντο χίλιοι περίοικοι καὶ διςχίλιοι ὀκτακόσιοι Πελοποννήσιοι, οἱ πλεῖστοι Ἀρκάδες ἐκ Τεγέας καὶ Μαντινείας καὶ Ὀρχομενοῦ καὶ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίας, καὶ ὁπλῖται ἐκ Κορίνθου, Φλιοῦντος καὶ Μυκηνῶν. Ὁ Λεωνίδας, ὡςεὶ αἰσχυνόμενος διὰ τὸν μι-

κρὸν στρατὸν ὃν ἦγε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἑλλάδος, ἐκήρυττε δι' ἀγγέλων, ὅτι οἱ ἀποσταλέντες ἦσαν πρόδρομοι τῶν ἄλλων, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν συμμάχων ἀνεμένοντο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὅτι δὲ ἄλλως ἡ θάλασσα ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν ταχθέντων εἰς τὸν ναυτικὸν στρατὸν καὶ δὲν εἶχον τίποτε νὰ φοβῶνται, καθότι ὁ ἐπερχόμενος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο θεός, ἀλλ' ἄνθρωπος μέλλων καὶ αὐτὸς νὰ πάθῃ τἀνθρώπινα. Εἰς τὰ κηρύγματα ταῦτα πεισθέντες ἡνώθησαν μετὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Λεωνίδου ἐκ μὲν Βοιωτίας ἑπτακόσιοι Θεσπιεῖς καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι ἐκ τῆς κατὰ τῶν μηδιζόντων ἀντιτασσομένης πατριωτικῆς φατρίας, ἐκ δὲ τῆς Φωκίδος χίλιοι. Οἱ Πλαταιεῖς φαίνεται, ὅτι εἶχον ἐπιβιβασθῆ μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ στόλου. Οἱ δὲ Λοκροὶ οἱ Ὀπούντιοι, καίπερ ὑποσχεθέντες πρότερον εἰς τοὺς Πέρσας γῆν καὶ ὕδωρ, ἔστειλαν μὲν εἰς τὸν στόλον ἐπικουρίαν ἑπτὰ πεντηκοντόρων, ἠκολούθησαν δὲ καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν πανστρατιᾷ, ἀριθμούμενοι περὶ τοὺς χιλίους. Οὕτως ἅπας ὁ περὶ τὸν Λεωνίδαν στρατὸς ἀπετελέσθη ἐξ ἑπτακιςχιλίων καὶ διακοσίων ἀνδρῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, πορευθεὶς διὰ τῆς Φωκίδος καὶ τῆς Λοκρίδος, ἔταξε τὸν ἀκολουθοῦντα αὐτὸν στρατὸν παρὰ τὴν κώμην Ἀλπηνούς, τὸ τελευταῖον πρὸς βορρᾶν πόλισμα τῶν Λοκρῶν. Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ Ξέρξης διαβὰς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Γόννου εἶχεν εἰςελάσει εἰς τὴν Θεσσαλίαν, πορευθεὶς δὲ δι' αὐτῆς καὶ ὑπερβὰς τὴν Ὄθρυν, ἔφθασεν εἰς τὴν Τραχινίαν, ἣν διαρρέων ὁ Σπερχειός, ὃν σήμερον καλεῖ Ἑλλάδα ὁ λαός, ἐκβάλλει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον.

Ἀπέναντι τῆς βορειοδυτικῆς ἄκρας τῆς Εὐβοίας, ἥτις βαθεῖα προεκτείνεται εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον, πλησιάζουσι τὰ παρόρια τῆς Οἴτης ἀπότομα πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀφίνοντα μόνον πρὸς νότον τῆς παλαιᾶς πόλεως Ἀντικύρας ἀνοικτὴν πεδιάδα, δι' ἧς ῥέει πρὸς τὸν κόλπον ὁ Σπερχειός, εἰςδεχόμενος τὰ ὕδατα τριῶν ἐκ τῶν φαράγγων τῆς Οἴτης ἐκπηγαζόντων ποταμίων, τοῦ Δύρα (Γοργοποτάμου), Μέλανος (Μαυρονερίου) καὶ Ἀσωποῦ (Καρβουναριᾶς). Νοτιοανατολικῶς δὲ ταύτης τῆς πεδιάδος ἀποσπᾶται ἀπὸ τῶν παρορίων τῆς Οἴτης ἡ τελευταία αὐτῆς παραφυάς, ὁ Καλλίδρομος, ὅςτις, χωρίζων τὴν Τραχινίαν ἀπὸ τῆς Λοκρίδος, κατατείνει τὰς βραχώδεις αὐτοῦ ὑπωρείας πλησιέστατα πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἐπισκεπτόμενος σήμερον τὸν χῶρον βλέπει αὐτὸν παρηλλαγμένον ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἐργασίας τῆς φύσεως. Οὐ μόνον τὰ μικρὰ ποτάμια ἤλλαξαν ῥοῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σπερχειὸς ἐκβάλλει

ἀπώτερον, ῥέων διὰ τῆς πηλώδους γῆς ἣν ἐσώρευσαν αἱ προςκλύσεις αὐτοῦ, εὐρύνασαι τὴν ἀκτὴν ἐπὶ διάστημα μιᾶς ὥρας καὶ πλέον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ θάλασσα προεχώρει βαθύτερον εἰς τὴν ξηράν. Μάλιστα δὲ πρὸς νότον τῆς Ἀνθήλης, ἔνθα ἔκειτο τὸ ἱερὸν τῆς

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙΣ ΜΑΧΗΣ

Ἀμφικτυονίδος Δήμητρος, περὶ τὸ ὁποῖον ἠθροίζοντο ἐν τοῖς παλαιοτάτοις χρόνοις οἱ λαοὶ τῆς βορείας Ἑλλάδος καὶ ὅπερ δὶς τοῦ ἔτους ἦτο τὸ κέντρον τῆς Πυλαίας ἀμφικτυονίας, αἱ πρόποδες τοῦ Καλλιδρόμου ὄρους ἐπλησίαζον οὕτως εἰς τὴν ἀκτήν, ὥστε ἐφαίνετο σχεδὸν ἀδύνατος ἡ ἐκεῖθεν διάβασις. Καὶ ὅμως ἔμενε μεταξὺ τοῦ Καλλιδρόμου καὶ τῆς θαλάσσης

ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ.

πάροδός τις, ἀλλ' οὕτω στενή, ὥςτε ἐπὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ὁ δρόμος εἶχε πλάτος ἀρκοῦν μόνον εἰς διάβασιν μιᾶς ἁμάξης. Κατὰ τὰ δύο δὲ ἄκρα συνεκλείετο ὁ δρόμος οὕτως ὑπὸ τῶν προεκβαλλομένων προεξοχῶν τοῦ ὄρους, ὥςτε ἐσχηματίζοντο οἱονεὶ δύο πύλαι τῆς στενῆς παρόδου. Διὰ τοῦτο Πύλας ἐκάλουν οἱ ἐπιχώριοι καὶ οἱ περίοικοι τὸ στενόν. Ἐκ δὲ τῶν θερμῶν θειούχων πηγῶν, αἵτινες ἀναβλύζουσι παρὰ τὸ στενὸν, οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον τὸν χῶρον Θερμοπύλας. Τῆς παρόδου τῶν Θερμοπυλῶν τὴν φυσικὴν ὀχυρότητα ἐπηύξανε τεῖχος τὸ ὁποῖον εἶχον κτίσει οἱ γείτονες Φωκεῖς κατὰ τὴν δευτέραν πύλην τοῦ στενοῦ.

Τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἐχώριζε τὰς μυριοπληθεῖς στρατιὰς τοῦ Ξέρξου ἀπὸ τῶν ὀλίγων χιλιάδων Ἑλλήνων, οἵτινες ἔσπευσαν κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἔσωζεν ἀπὸ τῆς ἥττης καὶ τῆς δουλείας ὅλην τὴν βορείαν Ἑλλάδα μέχρι τῆς Ἀττικῆς. Ὅτε τὰ στρατεύματα τῶν Περσῶν κατέλαβον τὴν πεδιάδα ὅλην τοῦ Σπερχειοῦ μέχρι τῆς Τραχῖνος, δισταγμὸς καὶ φόβος κατέλαβε τοὺς Πελοποννησίους, οἵτινες ἤθελον καὶ πάλιν νὰ σπεύσωσιν εἰς τὸν ἰσθμόν. Ἀλλ' οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Φωκεῖς, οἱ μάλιστα πάντων κινδυνεύοντες ἂν ἐγκατελιμπάνοντο ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων, ἐπέμενον ὑπὲρ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς διόδου. Ὁ δὲ τεταγμένος αὐτῆς φρουρὸς, ὁ Λεωνίδας, εἶχε τὸν ἔντιμον ἅμα καὶ ἡρωικὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα, ὅστις ἀπαιτεῖται πρὸς τοιαύτας περιστάσεις. Οἱ μετ' αὐτοῦ τεταγμένοι ἐκλεκτοὶ Σπαρτιᾶται δὲν ἦσαν ἐξ ἐκείνων οἵτινες φοβοῦνται τὰ πλήθη τοῦ ἐχθροῦ ἢ ὑποχωροῦσιν. Εἷς αὐτῶν ἦτο ὁ Διηνέκης ἐκεῖνος, ὅςτις πρὸς τὸν ἐκ Τραχῖνος ἐλθόντα καὶ ἀγγείλαντα, ὅτι, ὅταν οἱ βάρβαροι τοξεύωσιν, ἀποκρύπτουσι τὸν ἥλιον ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν οἰστῶν, εἶπεν, ὅτι τὸ μήνυμα εἶνε ἀγαθὸν, καθότι θὰ δύνανται νὰ πολεμῶσιν ὑπὸ σκιὰν καὶ οὐχὶ ἐν ἡλίῳ.

Ὑπὸ τὰς θερμὰς ἀκτῖνας τοῦ καυστικοῦ ἡλίου τοῦ Αὐγούστου ἠγωνίσθησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ περὶ τὸν Λεωνίδαν κατὰ τοῦ Πέρσου. Ἤδη κατὰ τὴν πρώτην συμπλοκὴν, ὅτε ὁ Ξέρξης, μάτην ἀναμείνας ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ θυμωθεὶς, ἔστειλε κατ' αὐτῶν Μήδους καὶ Κισσίους, διατάξας νὰ ζωγρήσωσι καὶ φέρωσι πρὸς αὐτὸν τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ στενοῦ, ἐπείσθη, ὅτι ἐν τῷ στρατῷ του ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι πολλοὶ, ἀλλ' ἄνδρες ὀλίγοι. Ἐπ' ἴσης ἀτυχεῖς ὑπῆρξαν κατὰ τὴν ἐν τῇ στενοπορίᾳ μάχην τῆς πρώτης ἡμέρας οἱ ἀθάνατοι, οὓς ἔστειλεν ὁ Ξέρξης κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Καίπερ ἀποτελοῦντες τὸ ἄνθος τῆς περσικῆς στρατιᾶς, ἡττήθησαν καὶ αὐτοί,

μὴ δυνηθέντες νἀγωνισθῶσι καταλλήλως ἕνεκα τοῦ στενοῦ χώρου καὶ καταστρατηγηθέντες ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐν τῇ ἐκ τοῦ συστάδην μάχῃ ἐπήνεγκον εἰς αὐτοὺς μεγάλας ζημίας διὰ τῶν μακροτέρων αὐτῶν δοράτων. Κατὰ χιλιάδας ἔπεσον οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων αἱ ἀπώλειαι δὲν ὑπῆρξαν μικραί. Ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη τὴν ὑστεραίαν μετὰ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς, μετ' ἀναλόγων θυσιῶν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὁμοίας ἀποτυχίας διὰ τοὺς Πέρσας. Ἐν ᾧ δ' ἐξηκολούθει τὴν δευτέραν ἡμέραν ὁ ἀγών, προςῆλθεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα ἀνὴρ Ἕλλην ἐκ Τραχῖνος, ὀνόματι Ἐφιάλτης, ὑποσχόμενος νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Πέρσας ἀτραπὸν φέρουσαν διὰ τοῦ ὄρους εἰς τὴν Λοκρίδα πέραν τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἀνόπαια ἐκαλεῖτο ἡ ἀτραπὸς αὕτη, ἥτις ἤρχιζεν ἐκ τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ, καὶ ὁμώνυμον ἦτο τὸ μέρος τοῦ ὄρους δι' οὗ αὕτη ἦγε. Περσικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ὑδάρνην σταλεὶς ἐξεκίνησε τὴν νύκτα διὰ ταύτης τῆς ἀτραποῦ, μέλλων νὰ ὑπερφαλαγγήσῃ τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς ἡμέρας. Ἡ ἀτραπὸς δὲν ἦτο ἀφρούρητος, ἀλλ' ἐφύλασσον αὐτὴν οἱ χίλιοι Φωκεῖς οἱ ἀκολουθήσαντες τὸν Λεωνίδαν. Οἱ Φωκεῖς οὗτοι, οἵτινες ἔμενον ἀμέριμνοι, ἐννοήσαντες περὶ τὴν πρωίαν τὴν προχώρησιν τῶν Περσῶν ἐκ τῶν πατουμένων ξηρῶν φύλλων, ἅτινα ἔκειντο χαμαί, πεσόντα ἐκ τοῦ καλύπτοντος τὸ ὄρος δάσους δρυῶν, ἔσπευσαν ἀμέσως πρὸς τὰ ὅπλα αὐτῶν. Βαλλόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν πυκνῶν τοξευμάτων τῶν βαρβάρων ἔφυγον πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐφιάλτην καὶ τὸν Ὑδάρνην Πέρσαι, ἀφέντες αὐτοὺς ἀνενοχλήτους, ἐξηκολούθησαν κατὰ τάχος τὴν κατάβασιν τοῦ ὄρους.

Οἱ περὶ τὸν Λεωνίδαν Ἕλληνες, μαθόντες παρ' ἀνδρῶν αὐτομολησάντων τὴν διὰ τῆς δυσχωρίας ἔφοδον τῶν Περσῶν καὶ ἐννοήσαντες, ὅτι ἅμα ἐπερχομένης τῆς πρωίας θὰ εὑρεθῶσι περιεζωσμένοι κατὰ τὸ μέσον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, εὑρίσκοντο ἐνώπιον τοῦ διλήμματος ἢ νὰ φύγωσι διὰ τῆς δευτέρας πύλης πρὸς τὴν Λοκρίδα, σωζόμενοι ἐν ὅσῳ ὑπῆρχε καιρὸς ἀκόμη, ἢ νἀντισταθῶσιν, ἐκτιθέμενοι εἰς βέβαιον θάνατον. Ὁ Λεωνίδας ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ὅπου εἶχε ταχθῇ ὑπὸ τῆς Σπάρτης. Τοὺς δὲ συμμάχους ἀπέλυσεν ἑκόντας ἢ ἄκοντας, ὅπως σωθῶσιν εἰς τὰς πατρίδας. Ἀπέμεινε δὲ μόνος μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Θεσπιέων, οἵτινες δὲν ἠθέλησαν νἀποχωρήσωσιν, ἐννοοῦντες ὅτι ἡ πατρὶς αὐτῶν ἦτο ὁπωσδήποτε κατεστραμμένη εὐθὺς ὡς οἱ Πέρσαι ἐνίκων ἐν Θερμοπύλαις. Ἐκράτησε δ' ὁ Λεωνίδας πλησίον του καὶ τοὺς Θηβαίους ὡς ὁμήρους, οἵτινες ὅμως ἔπειτα ἐν τῇ στιγμῇ

τοῦ ὑψίστου κινδύνου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Πέρσας. Ὁ Λεωνίδας εἶδεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων δὲν ἦσαν περισσότεροι τῶν πεντακοσίων οἱ περὶ αὐτὸν ἀπομείναντες Λακεδαιμόνιοι καὶ Θεσπιεῖς. Οἱ λοιποὶ εἶχον πέσει κατὰ τὸν διήμερον πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγῶνα. Ἦσαν ὀλίγοι ὅπως ἀναστείλωσι μετ' ἐπιτυχίας τὸν χείμαρρον τῆς περσικῆς στρατιᾶς· ἦσαν ἀρκετοί, ἦσαν πολλοί, προοριζόμενοι εἰς ἐθελούσιον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θυσίαν. Τὸ ἔργον τῶν ἀπομεινάντων ἦτο διπλοῦν, νὰ διευκολύνωσι καὶ ἐξασφαλίσωσι τὴν ὑποχώρησιν τῶν συμμάχων, νὰ πωλήσωσιν ὅσον ἦτο δυνατὸν ἀκριβὰ εἰς τοὺς Πέρσας τὴν πολύτιμον θυσίαν τῆς ζωῆς των. Ἀμφότερα ταῦτα ἀνέλαβεν ὁ Λεωνίδας μετὰ θαυμαστῆς καρτερίας καὶ ὑπερόχου ἀνδρείας. Ἐπιπεσὼν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἐξῆλθεν ἔξω τοῦ τείχους τῆς πύλης τῆς πρὸς τὸν Ἀσωπόν. Οἱ Πέρσαι ἐμάχοντο παροτρυνόμενοι διὰ μαστίγων ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐπέπιπτον, προκαθηγουμένου τοῦ Λεωνίδου, ἀγωνιζόμενοι ἡρωικῶς τὸν ὕστατον ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Γνωρίζοντες, ὅτι ἔμελλον νὰ τύχωσι βεβαίου θανάτου, κατέβαλλον ὅσην εἶχον ῥώμην ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ἐν τῇ συγκρούσει τῆς μάχης ἄλλοι μὲν τῶν Περσῶν εἰσέπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐφονεύοντο, ἄλλοι δὲ πολλοὶ κατεπατοῦντο ζῶντες ὑπ' ἀλλήλων. Ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐμάχοντο λυσσώδεις. Αἱ λόγχαι τῶν πλείστων Λακεδαιμονίων ἐθραύσθησαν ἐν τῷ ἀγῶνι. Ἔλαβον εἰς τὰς χεῖρας τὰ ξίφη καὶ ἐξηκολούθουν φονεύοντες τοὺς Πέρσας. Πολλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ τῶν Περσῶν πίπτουσι νεκροί. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πίπτει ὁ Λεωνίδας. Δεινὸς συγκροτεῖται ἀγὼν περὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ βασιλέως. Τετράκις ἐπιπίπτουσιν οἱ Πέρσαι, ὅπως λάβωσιν αὐτόν· τετράκις οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποκρούουσι τοὺς Πέρσας καὶ τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς βαρβάρους. Δύο ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου φονεύονται. Τέλος οἱ Ἕλληνες σώζουσι καὶ σύρουσι πρὸς ἑαυτοὺς τὸν νεκρόν.

Ἐν τοσούτῳ μανθάνουσιν οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ μετὰ τοῦ Ἐφιάλτου καὶ Ὑδάρνους Πέρσαι, καταβάντες διὰ τοῦ ὄρους, ἔμελλον νὰ ἐπέλθωσι κατ' αὐτῶν ἐκ τῆς δευτέρας πύλης. Μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν εὑρίσκετο κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἀπὸ τῆς Λοκρίδος στενοῦ μικρὸς λοφίσκος. Ἐκεῖ ἔσπευσαν καὶ ἠθροίσθησαν, χωρήσαντες εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ στενοῦ, οἱ ὑπολειφθέντες τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Θεσπιέων. Τὸ κύριον σῶμα τῆς περσικῆς στρατιᾶς ὥρμησε διὰ τοῦ τείχους, οἱ περὶ τὸν Ὑδάρνην εἰσήλασαν ἐκ τῶν ὄπισθεν. Τὸ στενὸν ἐπληρώθη Περσῶν. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ἀπείρου

αὐτῶν σμήνους ὡς πρόβατα συνειλεγμένα ἐπὶ θυσίαν ἀνέμενον οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ λοφίσκου ὡς ἐπὶ βωμοῦ. Ὅτε δὲ προςῆλθον οἱ Πέρσαι, τὰ θύματα ἀντέστησαν μέχρι τελευταίας πνοῆς. Ἠγωνίσθησαν ἀμυνόμενοι ἡρωικῶς διὰ μαχαιρῶν ὅσοι εἶχον ἀκόμη μαχαίρας, ὅσοι δ' ἔμενον πλέον ἄοπλοι διὰ τῶν ὅπλων ἅτινα ἐχορήγησεν ἡ φύσις εἰς τοὺς λέοντας, διὰ τῶν χειρῶν, διὰ τῶν ὀδόντων. Κατάπονοι, ἐξηντλημένοι, αἱμάσσοντες ἔπεσον τέλος οἱ μάρτυρες ὅλοι, καταχωσθέντες ὑπὸ σωροὺς βαρβαρικῶν τοξευμάτων.

Δικαίως ἔλεγον περὶ τῶν ἡρώων τῶν Θερμοπυλῶν οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ὅτι, μείναντες πιστοὶ εἰς τὴν ορισθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος τάξιν, δὲν ἐγκατέλιπον αὐτήν, ἀλλὰ προθύμως ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων σωτηρίαν, καὶ προετίμησαν τελευτὴν ἔνδοξον ζωῆς ἀτίμου. Ἡττηθέντες, ἔγειναν ἐνδοξότεροι τῶν ἀποκομισάντων τὰς καλλίστας νίκας, καθότι οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες δὲν πρέπει νὰ κρίνωνται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, τῶν ὁποίων κυρία εἶνε ἡ τύχη, ἀλλ' ἐκ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς ἀρετῆς τῆς ψυχῆς.

Οἱ Ἕλληνες ἐτήρησαν ἀλησμόνητον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ τριημέρου παρὰ τὸ στενὸν ἀγῶνος, καθ' ὃν ἐλέγοντο φονευθέντες εἰκοσακιςχίλιοι Πέρσαι, καὶ τὴν μνήμην τῶν γενναίων τῶν πεσόντων ἐν Θερμοπύλαις. Τὰ ὀνόματα τοῦ Λεωνίδου καὶ τοῦ Διηνέκους, τῶν δύο Λακεδαιμονίων ἀδελφῶν Ἀλφεοῦ καὶ Μάρωνος, τῶν Θεσπιέων Δημοφίλου καὶ Διθυράμβου ἐφέροντο ἀνὰ τὰ στόματα πάντων. Ἐκ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν οἱ δύο μόνοι διασωθέντες εἰς τὴν Σπάρτην ἐστερήθησαν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων. Καὶ ὁ μὲν ἕτερος αὐτῶν, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἀτιμίαν, ηὐτοκτόνησε δι' ἀγχόνης, ὁ δ' ἄλλος ἐπιζήσας, ὁ Ἀριστόδημος, οὔτε πῦρ ἐλάμβανε παρὰ τῶν συμπολιτῶν, οὔτε προςεφωνεῖτο ὑπό τινος αὐτῶν, εἰς δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ προσεκολλήθη ἐν ὀνείδει ἡ ἄτιμος ἐπίκλησις τοῦ δειλοῦ καὶ δραπέτου, καὶ ἐδακτυλοδεικτεῖτο ὡς *ὁ τρέσας*. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἐφιάλτου κατήντησε σχεδὸν συνώνυμον πρὸς τὸ τοῦ προδότου, καὶ οἱ Τραχίνιοι προςεπάθουν νὰ ἐκπλύνωσιν ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτῶν τὸ ἄγος τῆς προδοσίας, ἀναφέροντες αὐτὴν εἰς ἄλλους ἐκ Καρύστου ἢ Ἀντικύρας. Λέων λίθινος, στηθεὶς ἐπὶ τοῦ κολωνοῦ ἐφ' οὗ ἐτελέσθη ὁ ἀγὼν ὁ τελευταῖος, ὑπεμίμνησκε τὴν ἀνδρείαν τῶν πεσόντων καὶ ὑπεσήμαινε τὸ ὄνομα τοῦ Λεωνίδου. Τοῦ Κείου Σιμωνίδου ἡ σοβαρὰ καὶ φιλόπατρις λύρα ἐτόνισε τὰς ἀρίστας αὐτῆς στροφὰς ὑπὲρ τῶν ἀνδρείων, ὧν ἐκήρυξεν εὐκλεᾶ τὴν τύχην, ἔνδοξον τὸν θάνατον καὶ βωμὸν

τὸν τάφον. Τῶν γενναίων ἀνδρῶν τὸ τοιοῦτον ἐντάφιον, ἔψαλλεν ὁ ἐθνικὸς μελοποιός, δὲν θαμαυρώσῃ οὔτ' εὐρὼς οὔτε ὁ χρόνος ὁ πανδαμάτωρ. Καὶ ὅτε οἱ 'Αμφικτύονες, στήσαντες στήλας μνημοσύνους εἰς τοὺς θανόντας ἐπὶ τοῦ ἐρημικοῦ αὐτῶν τάφου, ἐζήτησαν ἐπίγραμμα παρὰ τοῦ Σιμωνίδου, δύο ἁπλοῖ στίχοι ἤρκεσαν εἰς τὸν μέγαν ποιητὴν διὰ νὰ ὑμνήσῃ τὴν μεγάλην θυσίαν·

"Αγγειλον, ξένε, εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ὅτι ἐνταῦθα
εὕρομεν τάφον, πιστοὶ εἰς τοὺς πατρίους θεσμούς. *

'Αλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ 'Αριστοφάνους ἡ ἄλλως παιγνιώδης μοῦσα συγκεκινημένη εὗρεν ὀλίγους σοβαροὺς στίχους ὅπως ὑμνήσῃ τὴν ἀρετὴν τῶν θανόντων, οὓς ἦγεν ὁ Λεωνίδας ὡς τοὺς κάπρους θίγοντας τοὺς ὀδόντας, ἐν ᾧ οἱ ἄνδρες οἱ Πέρσαι ἦσαν πολλοὶ ὡς τὸ πλῆθος τῆς ἄμμου.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, καθ' ἃς οἱ περὶ τὸν Λεωνίδαν ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Περσῶν ἐν Θερμοπύλαις, ὑπεραμυνόμενοι τοῦ στενοῦ, ἀνάλογα ἔργα ἐπετέλει ὁ ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην καὶ 'Αδείμαντον ἐν 'Αρτεμισίῳ ἑλληνικὸς στόλος, ὑπερασπίζων τὸ στενὸν τῆς Εὐβοίας κατὰ τοῦ ἐν 'Αφεταῖς τῆς Θεσσαλίας ἐλλιμενιζομένου στόλου τῶν βαρβάρων. 'Εν ᾧ οἱ δύο στόλοι ὥρμουν ἐν μικρᾷ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει, δύτης Ἕλλην αὐτομολήσας ἐκ τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ 'Αχαιμένης, ἀποσπάσας διακοσίας τριήρεις τοῦ περσικοῦ στόλου, ἀπέστειλεν αὐτάς, ὅπως, περιπλεύσασαι τὴν Εὔβοιαν καὶ παρακάμπτουσαι τὸν Καφηρέα, περικλείσωσι τὸν ἑλληνικὸν στόλον ἀπὸ νότου ἐντὸς τοῦ εὐβοϊκοῦ κόλπου. Γενομένου συμβουλίου, οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν ἐν 'Αφεταῖς Περσῶν περὶ τὴν δείλην. 'Ο πολυάριθμος τῶν Περσῶν στόλος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ μικροῦ στόλου τῶν 'Ελλήνων· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, στρατηγικώτατα ναυμαχήσαντες, ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι τριάκοντα πλοῖα τῶν βαρβάρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Κύπριος Φιλάων, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σαλαμῖνος Γόργου. 'Ο 'Αθηναῖος Λυκομήδης ὑπῆρξεν ὁ συλλαβὼν τὴν πρώτην νῆα τῶν πολε-

* Τὸ θαυμάσιον ἐπίγραμμα

'Ω ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι

δύναται νὰποδοθῇ ὡς ἑξῆς εἰς τὴν δημώδη ποίησιν

'Εσὺ διαβάτη 'π' ἀπερνᾷς 'πὲς εἰς τὴ Σπάρτη κάτου
'πῶς εἴμαστε θαμμένοι ἐδῶ, πιστοὶ 'ς τὸ θέλημά της.

μίων. Ἐκ δὲ τῶν μετὰ τῶν Περσῶν τεταγμένων Ἑλλήνων, καίπερ στρατευομένων ἀκουσίως καὶ φοβουμένων τὴν ἧτταν, εἷς μόνον ηὐτομόλησε πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὁ Λήμνιος Ἀντίδωρος.

Ἡ νὺξ ἐπελθοῦσα διέλυσε τὴν ναυμαχίαν τῆς πρώτης ἡμέρας. Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐκείνην νύκτα ἐξερράγη ῥαγδαία βροχὴ μετὰ σκληρῶν βροντῶν ἐκ τοῦ Πηλίου, ἐκφοβίσασα τοὺς ἐν Ἀφεταῖς Πέρσας. Ἀλλ ἡ νὺξ ὑπῆρξε πολὺ ἀγριωτέρα διὰ τὰ περσικὰ πλοῖα τὰ περιπλέοντα τὴν Εὔβοιαν, ἅτινα ἡ τρικυμία κατέλαβε κατὰ τὰ λεγόμενα Κοῖλα τῆς Εὐβοίας. Φερόμενα δὲ τῇδε κακεῖσε ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ ἀγνοοῦντα ἐν τῷ σκότει ποῦ εὑρίσκοντο, συνετρίβησαν κατὰ τῶν πετρῶν μεταξὺ τῆς σημερινῆς Ὀχτωνιᾶς καὶ τοῦ Καφηρέως. Ἡ εἴδησις τῆς συμφορᾶς ταύτης τῶν διακοσίων περσικῶν πλοίων ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἄλλως ἐπιρρώσει ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἄφιξις πεντήκοντα τριῶν ἀθηναϊκῶν τριήρων. Αὗται, μὴ οὖσαι ἕτοιμοι ὅπως ἐκπλεύσωσιν ὅτε εἶχεν ἀναχωρήσει ὁ λοιπὸς στόλος, ἔσπευσαν τώρα ἐπίκουροι ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ νέου θάρρους ἐξῆλθον καὶ πάλιν οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου κατὰ τῶν Περσῶν περὶ τὴν δείλην ὡς τὴν πρώτην ἡμέραν. Ὁ ἀγὼν συνήφθη πρὸς τὰ πλοῖα τῶν Κιλίκων, τὰ ὁποῖα διαφθείραντες οἱ Ἕλληνες ἀπέπλευσαν ὀπίσω εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον εὐθὺς ὡς ἐπῆλθεν ἡ νύξ.

Αἱ ἀποτυχίαι τῶν δύο πρώτων ἡμερῶν, καίπερ οὖσαι μερικαί, ἐθορύβησαν τὸν Ἀγαιμένην καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς τῶν βαρβάρων δυσανασχετοῦντας ἐπὶ τοῖς παθήμασι τοῦ περσικοῦ στόλου καὶ φοβουμένους τὴν ὀργὴν τοῦ Ξέρξου. Δὲν ἠθέλησαν λοιπὸν νἀναμείνωσι νέαν ἔφοδον τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν γινόμενοι θαρραλεώτεροι καὶ ἐμπειρότεροι τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐναυμάχουν οἱ Πέρσαι καθίσταντο κινδυνωδέστεροι, ἀλλ' ἀπεφάσισαν νἀντεπεξέλθωσιν αὐτοὶ κατ' αὐτῶν. Οἱ Πέρσαι, σημαίνοντες τὸ πολεμιστήριον, ἐξήγαγον τὰ νῆας εἰς τὸ πέλαγος. Οἱ Ἕλληνες τὸ κατ' ἀρχὰς ἔμενον ἀκίνητοι πλησίον τοῦ Ἀρτεμισίου. Ἀλλ' ὅτε εἶδον τοὺς Πέρσας παρατάσσοντας τὰ νῆας εἰς σχῆμα ἡμισελήνου, ὅπως κυκλώσωσι τὸν ἑλληνικὸν στόλον ἔπλευσαν κατ' αὐτῶν. Τὸ πλῆθος τῶν νηῶν τοῦ περσικοῦ στόλου καθίστανε τὰς κινήσεις αὐτῶν δυσκόλους, οὕτως ὥστε ἡ προσβολὴ τῶν Ἑλλήνων, καίπερ πολλῷ ὀλιγαριθμοτέρων, ἐπέφερεν εἰς τοὺς Πέρσας οὐχ μικρὰς ζημίας. Ἀλλ' ἐπολέμουν οὐχ ἧττον καρτερικῶς. Αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἀμφοτέρωθεν μεγάλαι, εἰ καὶ οἱ διαγωνιζόμενοι διελύθησαν ἄπρακτοι μετὰ μακρὰν πάλην. Τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα διεκρίθησαν ἐ

παντὸς τοῦ περσικοῦ στόλου, καὶ πέντε ἑλληνικαὶ τριήρεις ἔπεσον μεθ' ὅλου αὐτῶν τοῦ πληρώματος εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἠρίστευσαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τούτων ἄριστος ἀνεδείχθη Κλεινίας ὁ Ἀλκιβιάδου, ὅςτις ἐστρατεύετο ἐπὶ ἰδίας τριήρους, ἣν εἶχεν ὁπλίσει ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις.

Οἱ Ἕλληνες δὲν ἡττήθησαν κατὰ τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐνίκησαν, αἱ δὲ ζημίαι αὐτῶν ἦσαν μεγάλαι. Αἱ ἡμίσειαι τῶν ἀττικῶν τριήρων ἦσαν βεβλαμμέναι. Ὅση καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ βλάβη τῶν Περσῶν, ὁ στόλος αὐτῶν ἐξηκολούθει νὰ εἶνε πολὺ μεγαλείτερος τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ τὸ θάρρος τῶν ἀνδρῶν εἶχεν ἀνορθωθῇ. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος πλέον. Οἱ Ἕλληνες ἐσκέπτοντο ἤδη περὶ ὑποχωρήσεως, ὅτε ἦλθεν ἐκ Θερμοπυλῶν ἡ θλιβερὰ εἴδησις τῆς πτώσεως τῶν περὶ τὸν Λεωνίδαν. Ἡ ἀναχώρησις τοῦ στόλου ἀπεφασίσθη. Τηροῦντες τὴν τάξιν, ἣν εἶχον ἐν τῷ ὅρμῳ τοῦ Ἀρτεμισίου, ἔστρεψαν οἱ Ἕλληνες τὰς πρύμνας πλέοντες πρὸς τὸν Εὔριπον καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν Τροιζηνίαν. Πρῶτοι ἔπλεον οἱ Κορίνθιοι, ὕστατοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι. Τελευταῖος δὲ πάντων εἵπετο ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅςτις, ἐκλέξας τὰς ἄριστα πλεούσας τῶν ἀθηναϊκῶν τριήρων, ἐσταμάτα ὅπου ἦσαν πότιμα ὕδατα, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ ἑλκύσωσι τοὺς Πέρσας διερχομένους ἐκεῖθεν μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπέγραφεν εἰς τοὺς λίθους τῶν βρύσεων γράμματα ἑλληνικά, παροτρύνοντα τοὺς αὐτὰ ἀναγινώσκοντας Ἴωνας καὶ τοὺς Κᾶρας εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἢ τοὐλάχιστον εἰς συμπάθειαν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους καὶ εἰς ἀπρόθυμον συμμετοχὴν μελλόντων ἀγώνων.

ε'

Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Θερμοπυλῶν μέγα μέρος τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὑρίσκετο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Περσῶν. Οὐδὲν φυσικὸν ἐμπόδιον ὑπῆρχε μέχρι τῆς κλεισωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος. Ἡ Λοκρίς, ἡ Φωκίς, ἡ Δωρὶς ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἤδη παραδεδομέναι εἰς τὰναρίθμητα τῶν Περσῶν πλήθη. Ἀλλ' ἠδύνατο τοὐλάχιστον νὰ σωθῇ ἡ Ἀττικὴ διὰ τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ Κιθαιρῶνος. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἂν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι ἔσπευδον εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, ἅμα

μαθόντες παρὰ τῶν ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν ἐπιστρεψάντων Ἀρκάδων καὶ Κορινθίων καὶ λοιπῶν συμμάχων τὴν ἐπικειμένην εἰς τὸν Λεωνίδαν βεβαίαν συμφοράν. Ἀλλ' οἱ Πελοποννήσιοι, συνηγμένοι ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου, ἐφρόντιζον μετὰ σπουδῆς περὶ τῆς τειχίσεως αὐτοῦ ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν, κηδόμενοι μόνον τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀφροντιστοῦντες περὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ὡςεὶ ὁ Ἀκροκόρινθος ἦτο ἡ ἀκρόπολις τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἁπάσης, περὶ αὐτὸν συνωθοῦντο τὰ πλήθη τῶν Πελοποννησίων, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναβαίνουσαι τῶν Κορινθίων αἱ γυναῖκες ἐδέοντο τῆς Ἀφροδίτης νὰ ἐμβάλῃ εἰς τοὺς ἄνδρας αὐτῶν ἔρωτα ὅπως ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Μήδων.

Ἀφ' οὗ οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἔσπευσαν εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, τίς ἔμελλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ἀττικήν; Τῶν Ἀθηναίων οἱ μάχιμοι εὑρίσκοντο ἐπὶ τοῦ στόλου, εἴδομεν δὲ ὅτι ἐπετέλεσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν μετὰ γενναιότητος ἅμα καὶ φιλοπατρίας. Κατερχόμενοι εἰς τὴν πατρίδα ἐν σπουδῇ, ἠδύναντο ἴσως νἀγωνισθῶσιν αὐτοὶ μόνοι παρὰ τὰ στενὰ τοῦ Κιθαιρῶνος ὑπὲρ τῆς ἰδίας χώρας ἢ νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τίνα ἐλπίδα ἐπιτυχίας εἶχον μέλλοντες νὰ πολεμήσωσι πρὸς τὴν ἀπειράριθμον στρατιὰν τοῦ Ξέρξου, ἀπειλούμενοι συγχρόνως ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τοῦ περσικοῦ στόλου; Οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπὶς ὑπὲρ τῆς Ἀττικῆς. Ἡ χώρα τῆς Παλλάδος δὲν ἠδύνατο νὰ σωθῇ δι' ἀγῶνος χερσαίου. Ἐχρειάζοντο ἀποφάσεις τολμηραί. Μόνον ἐν ὥραις τοιούτων κινδύνων ὑψίστων, μόνον ἐν στιγμαῖς καθ' ἃς προέκειτο ἡ συντήρησις τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, καθ' ἃς ἐπεβάλλετο ἡ σωτηρία τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων ἠδύναντο νὰ προταθῶσιν, ἠδύναντο νὰ γείνωσι δεκτὰ τὰ ἔσχατα τῶν μέτρων.

Ὅτε ὁ ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην ἑλληνικὸς στόλος, διαβὰς τὸν Εὔριπον, ἔπλεε πρὸς τὴν Τροιζῆνα, ὅπου ἔμελλον νὰ συναχθῶσι καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα τῶν Πελοποννησίων, οἱ Ἀθηναῖοι παρεκάλεσαν νὰ σταματήσωσι πρῶτον εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπως φροντίσωσι περὶ τῶν γυναικῶν καὶ παίδων καὶ σκεφθῶσι περὶ τοῦ ποιητέου ἐν Ἀθήναις. Κατηφεῖς καὶ περιεσκεμμένοι ἀνέβησαν εἰς τὴν πόλιν οἱ ἡλιοκαεῖς ναυβάται. Ἡ συνάντησις μετὰ τῶν οἰκείων ὑπῆρξε θλιβερά. Δὲν ὑπῆρχε χρόνος πρὸς ἀφήγησιν τῶν ἄθλων καὶ τῶν παθημάτων τοῦ στόλου. Ὁ Ξέρξης προεχώρει. Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χαμένη. Μία μόνη διέξοδος ἦτο δυνατή, διέξοδος φοβερά, σπαραξικάρδιος, ἀλλ' ἀναγκαία καὶ τελευταία. Τίς θὰ προφέρῃ τὴν φοβερὰν ἀπόφασιν, ἥτις συνεδόνει τὰς ψυχὰς ὅλων, τίς

θὰ εἴπῃ τὴν φρικτὴν λέξιν, ἥτις ἄτολμος περιεπλανᾶτο εἰς τὰ χείλη ὅλων, τίς θὰ δώσῃ τὸ ἀπαίσιον σύνθημα, ὅπερ ἐσπάρασσεν ὅλων τὰς καρδίας; Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἐκφράσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἐτόλμησε νὰ προφέρῃ ἡ πόλις. Ὁ υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅςτις ἤδη ἔτη πολλὰ εἶχεν ἀγωνισθῆ ὅπως καταστήσῃ τὴν πόλιν ναυτικὴν, ἐδικαιοῦτο εἴπερ τις καὶ ἄλλος νὰ προτείνῃ τὸ μόνον ὅπερ ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὰς Ἀθήνας, τὸν ἐξοικισμόν. Ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ἐρήμωσις τῆς Ἀττικῆς, ἰδοὺ τὸ τολμηρὸν πρόγραμμα τοῦ Θεμιστοκλέους ἐν τῇ δεινῇ ὥρᾳ. Ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, πλούσιοι καὶ πένητες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, γέροντες καὶ βρέφη ἔδει νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς οἴκους ἐν οἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἔζησαν, τοὺς ἀγροὺς ἐξ ὧν ἔζων, τοὺς τάφους ἐφ' ὧν ἔκλαυσαν προσφιλεῖς νεκρούς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγκατέλειπον ὅλα τὰ ἄλλα, πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς θεούς των, τοὺς θεοὺς οἵτινες ἔδιδον τὴν προκοπὴν εἰς τὴν ἀττικὴν χθόνα, τοὺς θεοὺς οἵτινες συνεδέοντο ἀναποσπάστως πρὸς τὴν πάτριον γῆν, τοὺς θεοὺς οἵτινες εἶχον δώσει εἰς τὴν Ἀττικὴν ὕπαρξιν, ἀκμὴν καὶ νίκας; Καὶ ὅμως ἡ ἀμετάκλητος φορὰ τῶν πραγμάτων ἔπεισε τοὺς ἀθηναϊκοὺς λαοὺς νὰ παραιτήσωσι τὰς ἑστίας αὐτῶν, ἔπεισε τοὺς ἱερεῖς τῶν θεῶν νὰ κηρύξωσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ ἔφυγον ἀπὸ τῶν ἱερῶν των. Ὁ κύβος ἐρρίφθη. Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ, τὸ συνέδριον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν φροντίδα τῶν ἱερῶν καὶ τὴν ἐφορείαν τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς καθηκόντων τῶν πολιτῶν ἀπεφάσισε τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἀττικῆς, τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ναῶν, καὶ ἐψήφισε τὴν χορήγησιν ὀκτὼ δραχμῶν εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν ἀπόρων οἵτινες ἔμελλον νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς χώρας.

Πανοικεὶ, ἀλλὰ βεβαίως ὄχι ἀδακρυτὶ ἀφῆκαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν πατρίδα, τὴν ὁποίαν δὲν εἴξευρον ἂν θὰ ἐπανίδωσι πλέον. Ἐν ὀλίγαις ἡμέραις σπεύδων μετεβίβασεν ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος καὶ ὅλα τὰ πλοιάρια τῶν Ἀθηναίων τὰς τετρακοσίας χιλιάδας ἐλευθέρων καὶ δούλων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἰς τὴν Αἴγιναν, εἰς τὰς γείτονας ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως εἰς τὴν Τροιζῆνα. Οἱ Τροιζήνιοι, ἐνθυμηθέντες τὴν ἰωνικὴν αὐτῶν καταγωγὴν, ἐξετράνωσαν πρὸς τοὺς φυγάδας συμπαθῆ αἰσθήματα ὁμοφύλων καὶ συγγενῶν, ψηφίσαντες νὰ τρέφωνται δημοσίᾳ δαπάνῃ οἱ αὐτόσε καταφυγόντες καὶ δίδοντες εἰς τοὺς ἐν ἡλικίᾳ χρηματικὰς χορηγίας καὶ εἰς τοὺς παῖδας τὰς ὀπώρας τῶν κήπων καὶ διδασκάλους ὑπὸ τῆς φιλοξένου πόλεως μισθουμένους.

Ἡ Ἀττικὴ ἠρημώθη. Ἡ πόλις ὅλη ἐξέπλευσεν ἐν μέσῳ τῶν οἰμω-

γῶν καὶ τῶν δακρύων τῶν ἀποχωριζομένων, ἐν μέσῳ τῆς θαυμαστῆς τόλμης καὶ καρτερίας τῶν προπεμπόντων τοὺς συγγενεῖς καὶ οἰκείους. Καὶ αὐτὰ τὰ σύντροφα ζῷα ἐλέγοντο ἐκδηλοῦντα δι' ὠρυγῶν τὸν πόνον τοῦ χωρισμοῦ καὶ τὸν πόθον πρὸς τοὺς τροφεῖς αὐτῶν. Οἱ ταμίαι τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ὀλίγοι πένητες καὶ γέροντες ἦσαν οἱ μόνοι μείναντες ἐν τῇ χώρᾳ. Τινὲς αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ φύγωσι μετὰ τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν διὰ τὸ γῆρας, ἄλλοι ἐνόμιζον, ὅτι ὁ χρησμὸς, λέγων ξύλινον τεῖχος, ἐνόει τὴν Ἀκρόπολιν, ἣν ὠχύρωσαν διὰ θυρῶν καὶ ξύλων. Καὶ ἔμειναν ἐκεῖ φρουροὶ τῆς πόλεως κακομάντεις.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Ξέρξης ἔφθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Διαβὰς μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ διὰ τῶν στενῶν τῆς Ὑαμπόλιος καὶ τῆς Ἐλατείας εἰςέβαλεν εἰς τὴν Φωκίδα. Οἱ πλεῖστοι τῶν Φωκέων, φοβούμενοι ἕνεκα τῆς ἐν Θερμοπύλαις ἀντιστάσεως αὐτῶν τὴν ὀργὴν τοῦ Ξέρξου, ἣν ὑπεξέκαιον οἱ μετ' αὐτοῦ συστρατευόμενοι Θεσσαλοί, ὡς παλαιοὶ αὐτῶν ἐχθροί, εἶχον σωθῇ φεύγοντες εἰς τὰ ἄκρα τοῦ Παρνασσοῦ, εἰς τὴν Ἄμφισσαν, εἰς τὴν χώραν τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν. Αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἐδῃώθησαν· τὸ πῦρ ἔκαυσε πόλεις καὶ ἱερά. Ὅτε δὲ οἱ Πέρσαι ἔφθασαν εἰς τὸν Πανοπέα, κατὰ τὸν σημερινὸν Ἅγιον Βλάσιον, ἀπόσπασμα τοῦ στρατοῦ ἀποσχισθὲν ἐτράπη πρὸς τοὺς Δελφούς, οἵτινες ἐσώθησαν κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν ἱερέων τοῦ ναοῦ ὑπ' ὀλίγων ἀνδρῶν τῇ συνεργείᾳ τῶν θεῶν. Ὁ δὲ Ξέρξης μετὰ τοῦ μεγάλου πλήθους τοῦ στρατοῦ εἰσήλασεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου εἶχον προδράμει αὐτοῦ ἄνδρες Μακεδόνες σταλέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου, σώζοντες τὰς μηδισάσας βοιωτικὰς πόλεις. Μόνον εἰς τὰς Θεσπιὰς καὶ τὰς Πλαταιὰς, αἵτινες εἶχον στείλει στρατιὰν μετὰ τοῦ Λεωνίδου καὶ ἐπὶ τοῦ στόλου κατὰ τῶν Περσῶν, ἐπεφυλάσσετο κακὴ μοῖρα. Αἱ δύο αὗται πόλεις, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶχον φύγει, κατεστράφησαν ὑπὸ τῆς περσικῆς στρατιᾶς. Ἐν ᾧ δ' ἀκόμη ἐκάπνιζον τὰ ἐρείπια αὐτῶν, ὁ Ξέρξης εἰσήλασεν εἰς τὴν ἠρημωμένην Ἀττικήν.

Δι' ὁδῶν ἐρήμων διελαύνων, διὰ δήμων ἀκατοικήτων διερχόμενος, ἔφθασεν ὁ πολυπληθὴς στρατὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἁπανταχοῦ ἐρήμωσις καὶ σιγή. Αἱ ὁδοὶ κεναί, οἱ οἶκοι ἐγκαταλελειμμένοι, ἔρημοι ἀνθρώπων οἱ ναοί. Ἀλλ' αἴφνης φαίνονται ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τὰ σημεῖα τῆς ὀχυρώσεως, τὸ ξύλινον τεῖχος τῶν ἀκριβολόγων τοῦ χρησμοῦ ἐξηγητῶν. Οἱ Πέρσαι ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου πολιορκοῦσι καὶ προςβάλλουσι τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ τεῖχος τοξεύεται δι'

οϊστῶν περιβαλλομένων διὰ στυπείου ἀναπτομένου, καὶ τέλος ἀναφλεγόμενον πίπτει. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀνθίστανται ἀκόμη γενναίως. Εἰς μάτην ὁ μετὰ τοῦ Ξέρξου συστρατευόμενος Πεισίστρατος, ὁ γηραιὸς υἱὸς τοῦ Ἱππίου, προςπαθεῖ νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτῶν εἰς συνθηκολογίαν. Τέλος οἱ Πέρσαι ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ τοῦ ἀποκρήμνου χάσματος, ὅπερ ἄγει ἐκ τῶν βορείων βράχων κάτωθεν παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀγραύλου εἰς τὸ Ἐρεχθεῖον. Αἱ πύλαι ἀνοίγονται ὑπὸ τῶν ἀναβαινόντων. Οἱ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηναῖοι ἄλλοι μὲν κρημνίζουσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ τείχους, ἄλλοι δὲ καταφεύγουσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Οἱ Πέρσαι εἰςορμῶσι διὰ τῶν πυλῶν καὶ φονεύουσι τοὺς ἐν τῷ ναῷ ἱκέτας. Δι' αὐτοὺς

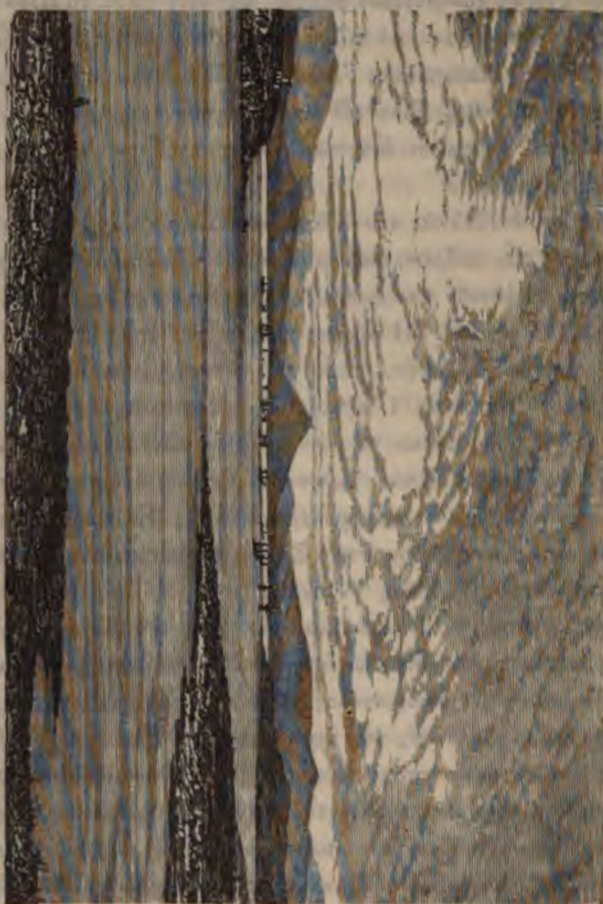
δὲν ἐμπορεῖ ἡ Παλλὰς τὸν Ὀλύμπιον Δία νὰ κάμψῃ.

Μετὰ τὸν φόνον τῶν ἀνδρῶν, τῶν μόνων καὶ τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῶν ἀθηναϊκῶν ἑστιῶν καὶ ἱερῶν, ἡ Ἀκρόπολις πυρπολεῖται, τὰ ἱερὰ συλοῦνται καὶ καίονται. Ἡ δῄωσις καὶ τὸ πῦρ ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως καταβαίνουσιν εἰς τὸ ἄστυ, ἀπὸ τοῦ ἄστεος ἐπεκτείνονται εἰς ἅπασαν τὴν ἔρημον Ἀττικήν. Ὀλίγαι τινὲς ἑκατοντάδες κατοίκων μὴ θελησάντων ἢ μὴ προφθασάντων νὰ φύγωσι μετὰ τῶν ἄλλων σύρονται ἐκ τῶν ἀγρῶν αἰχμάλωτοι εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄγγελος Πέρσης ἔφιππος, διερχόμενος διὰ τῶν καπνιζόντων ἀκόμη ἐρειπίων τῆς Ἑλλάδος, ἔσπευσε πρὸς τὰ Σοῦσα, ὅπως ἀναγγείλῃ, ὅτι ὁ Ξέρξης ἐστρατοπέδευσεν ἐν ταῖς κυριευθείσαις καὶ καταστραφείσαις Ἀθήναις.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν ἐξ Ἀρτεμισίου ἔκπλουν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν διάβασιν τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ τῶν Περσῶν ὁ περσικὸς στόλος διέβη τὸν Εὔριπον καί, παρακάμψας τὸ Σούνιον, ἔφθασεν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Φαλήρου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος μετὰ τὴν μετοικεσίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἐν Τροιζῆνι συνάθροισιν νέων ἐπικουριῶν εἶχεν ἀθροισθῆ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σαλαμῖνος. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπισκευάσει ἐν σπουδῇ τὰς ἐν Ἀρτεμισίῳ παθούσας αὐτῶν τριήρεις· οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ Σικυώνιοι, οἱ Ἐπιδαύριοι εἶχον στείλει καὶ ἄλλας τριήρεις· προςῆλθον νέαι ἐπικουρίαι ἐξ Ἑρμιόνης, ἐκ Κύθνου, Μήλου, Σίφνου καὶ Σερίφου, ἐξ Ἀμβρακίας καὶ Λευκάδος. Ἐκ Κρότωνος παρέστη ὁ πυθιονίκης Φάϋλλος ἄγων μίαν ναῦν. Ἦτο ἡ μόνη βοήθεια ἣν ἔστελλεν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Ἑλλάδα ἡ ἑλληνικὴ Ἰταλία. Ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων ὁ ἐν Σαλαμῖνι ἀντιπαρατεταγμένος κατὰ τῶν χιλίων πλοίων τῶν ἐν Φαλήρῳ ὁρμούντων

Περσῶν ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων ἑβδομήκοντα καὶ ὀκτὼ τριήρων καὶ ἐξ ἑπτὰ πεντηκοντόρων. Ὑπὲρ τὰς ἡμισείας αἱ τριήρεις ἦσαν ἀθηναϊκαί. Ἀλλ' ἐξηκολούθησεν ἔχων τὴν ναυαρχίαν ὁ Εὐρυβιάδης.

Ἡ εἴδησις τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀττικῆς καὶ ἡ θέα τῶν πυρπολουμένων Ἀθηνῶν ἐνέπλησε τρόμου τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐν Σαλαμῖνι. Ἐν σπουδῇ τινὲς τῶν στρατηγῶν ἐπεβιβάζοντο εἰς τὰ πλοῖα, ὅπως ἀποπλεύσωσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας· ἄλλοι δ' ἐπέμενον ὅπως ἅπας ὁ στόλος πλεύσῃ εἰς τὸν ἰσθμὸν, ὑπερασπίζων τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν ἐν συνεδρίῳ τῶν στρατηγῶν ἀποφασισθεῖσαν ὑπὸ τῶν πολλῶν γνώμην. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς, οἱ στρατηγοὶ, διαλυθέντες ἐκ τοῦ συνεδρίου, εἰσέβησαν εἰς τὰς νῆας. Ἀλλ' ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν τριήρη αὐτοῦ, ὁ φιλόπατρις Ἀθηναῖος Μνησίφιλος ἐποίησεν εἰς αὐτὸν φανεροὺς τοὺς ἐκ τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως κινδύνους. Ὁ Θεμιστοκλῆς, πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τοῦ γηραιοῦ φίλου τοῦ Σόλωνος, ὅςτις παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ μεγάλου νομοθέτου εἶχε

Ο ΚΟΛΠΟΣ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

διδαχθῇ τὴν πολιτικὴν δεινότητα καὶ τὴν δραστήριον σύνεσιν, ἔσπευσε κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα πρὸς τὸν Εὐρυβιάδην καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ καλέσῃ πάλιν εἰς συνέδριον τοὺς ναυάρχους.

Θυελλώδεις ὑπῆρξαν αἱ συζητήσεις ἐν τῷ συνεδρίῳ. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἠγωνίζετο διὰ παντὸς τρόπου, διὰ τῆς πειθοῦς, διὰ παρακλήσεων, διὰ μνείας τῶν χρησμῶν, νὰ πείσῃ τοὺς Πελοποννησίους, ὅτι ἦτο συμφερωτέρα ἡ ναυμαχία ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος, ἥτις παρεῖχε πολὺ περισσοτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας ἢ ἡ παρὰ τὸν ἰσθμὸν ἐν ἀναπεπταμένῳ πελάγει σύγκρουσις τῶν ὀλιγωτέρων καὶ βαρυτέρων νηῶν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰς πολυαριθμοτέρας καὶ ταχυπλοούσας τριήρεις τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου. Πλέοντες εἰς τὸν ἰσθμὸν ἐξέθετον τὴν Αἴγιναν, τὰ Μέγαρα καὶ αὐτὴν τὴν Σαλαμῖνα, εἰς ἣν εἶχον διασωθῇ τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων. Ναυμαχοῦντες δὲ παρὰ τὴν Σαλαμῖνα οὐ μόνον ταῦτα ἔσωζον, ἀλλ' ἠσφάλιζον καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἐξασθενίζοντες διὰ τῆς πιθανῆς νίκης τοὺς πολεμίους. Οἱ λόγοι τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ ἐξηρέθισαν τὸν ναύαρχον τῶν Κορινθίων, οἵτινες δυςαρέστως ἔβλεπον τὴν ναυτικὴν δύναμιν ἣν εἶχεν ἀποκτήσει ἡ γείτων τῶν Ἀθηνῶν πόλις, εἶχον δὲ καὶ ἄμεσον συμφέρον ὅπως ὁ στόλος πλεύσῃ εἰς τὸν ἰσθμόν. Ὁ Ἀδείμαντος μεθ' ὑπερφροσύνης μετεχούσης ἀσυγχωρήτου χαιρεκακίας διέταξε τὸν Θεμιστοκλέα νὰ σιγήσῃ αὐτὸς ὁ μὴ ἔχων πατρίδα καὶ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Εὐρυβιάδου νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ δικαίωμα ψήφου εἰς ἄνδρα ἄπολιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς προςεβλήθη εἰς τὰ καίρια, ἀκούων τὰς ἀσεβεῖς ἐκφράσεις τοῦ Κορινθίου, ὅςτις ἐκάλει ἀπόλιδας τοὺς Ἀθηναίους ἐκείνους, οἵτινες ἴσα ἴσα εἶχον ἀφήσει γῆν καὶ πατρίδα χάριν τῆς Ἑλλάδος. Μὲ ὅλον τὸ θάρρος πολίτου τοῦ ὁποίου ἡ πατρὶς εἶχε τὰ πάντα θυσιάσει ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅςτις ἔβλεπεν ἀκόμη πέραν καπνίζοντα τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως τῶν πατέρων, εἶπε πρὸς τὸν Ἀδείμαντον ὁ Θεμιστοκλῆς· «ἔχομεν ἡμεῖς καὶ πόλιν καὶ γῆν μεγαλειτέραν ἢ σεῖς, ἐφ' ὅσον ἔχομεν διακοσίας νῆας πεπληρωμένας, διότι οὐδεμία πόλις ἑλληνικὴ θὰ μας ἀποκρούσῃ ἐπερχομένους.» Τὸ κράτος τῆς θελήσεως τοῦ Θεμιστοκλέους, οἱ ἰσχυροὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Εὐρυβιάδην λόγοι, ἡ ἀπειλή, ὅτι, ἂν δὲν μείνῃ ὁ στόλος ἐν Σαλαμῖνι, οἱ Ἀθηναῖοι, παραλαμβάνοντες ἐπὶ τῶν πλοίων τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, θἀπέλθωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, μετέστρεψαν τὴν γνώμην τοῦ Εὐρυβιάδου, καὶ ἔπεισαν τοὺς Ἕλληνας νἀναμείνωσι τὸν ἐχθρὸν ἐν Σαλαμῖνι.

Ἀλλ' ὅτε ὁ στόλος τῶν Περσῶν μετὰ τὸ ἐν Φαλήρῳ ὑπὸ τὴν προε-

…κπλεύση κατὰ τῶν
Περσῶν ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων ἑβδομήκο… …γάλου βασιλέως ἐπο…
ἐξ ἑπτὰ πεντηκοντόρων. Ὑπὲρ τὰς ἡμι… …ελαβε τοὺς ἐν Σαλαμῖνι
καί. Ἀλλ' ἐξηκολούθησεν ἔχων τὴν ν… …σε παρὰ τὴν γνώμην τῶ…
Ἡ εἴδησις τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀτ… …εἰς Πελοπόννησον ἀναχώρη…
Ἀθηνῶν ἐνέπλησε τρόμου τοὺς Ἕ… …στοκλῆς, βλέπων, ὅτι ἡ γνώμη…
…ου καὶ πέμπει εἰς τὸ στρατόπεδον
…ωγὸν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τέκνων Σι-
…στρατηγοὺς τῶν βαρβάρων τὴν μελε-
…ων. Διὰ τοῦ τολμηροῦ τούτου διαβή-
… τοὺς μὲν Πέρσας νἀναγκάσῃ ὅπως ἐπι-
…ντα ἐπίπλουν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.
…δίσῃ ἀπὸ τῆς φυγῆς καὶ νὰ βιάσῃ αὐτοὺς
…ἣν ἐθεώρει ὑπὸ τοιούτους ὅρους βεβαίαν.
…ας ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ συνέδριον
…τινας δὲ ὥρας, τούτου ἀκόμη διαρκοῦντος, κα-
…τοκλῆς. Ἐξελθὼν δὲ βλέπει συγκεκινημένος ἐνώπιον
αὐτοῦ ἀντίπαλον, τὸν Ἀριστείδην, ὅστις ἐπέστρεφεν
…ριν τῶν δεινῶν περιστάσεων τῆς πατρίδος, ποιούμενος
…ματος ὅπερ εἶχε χορηγήσει εἰς τοὺς ἐξωστρακισμένους
Ἀθηναίων γενόμενον πρὶν ἢ ἐγκαταλειφθῇ ἡ πόλις. Ὀλί-
…σαν εἰς τοὺς δύο εὐγενεῖς ἀντιπάλους, ὅπως συνδιαλλαχθῇ
…ῇ ἡ παλαιὰ ἔχθρα, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς εἰσήγαγε τὸν συμ-
… εἰς τὸ συνέδριον, ὅπως ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς στρατηγοὺς τὰς
… ἔφερεν. Οὕτω τοὐλάχιστον ἡ ἀθηναϊκὴ παράδοσις παρίστανεν
…φικώτερον καὶ συγκινητικώτερον συγκεντρωμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ
… ὑψίσταις στιγμαῖς τοῦ κινδύνου τὴν ἐκ τῆς ἐξορίας ἐσπευσμένην
…ν τοῦ Ἀριστείδου, τὴν συνέντευξιν καὶ συνδιαλλαγὴν τῶν δύο
… Ἀθηναίων καὶ τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν σπουδαίων νέων, ἅτινα
…μελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ὑστάτην ἐγκαρτέρησιν τῶν στρατηγῶν τοῦ
…πλου τὴν ἐξασφαλίσασαν τὴν νίκην.

Ὁ Ἀριστείδης, εἰσελθὼν εἰς τὸ συμβούλιον, ἀνήγγειλεν, ὅτι ἤρχετο ἐξ Αἰγίνης καὶ ὅτι μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσε νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὴν Σαλαμῖνα, διαφυγὼν τοὺς ἐχθρούς, καθότι ὁ ἑλληνικὸς στόλος εὑρίσκετο πανταχόθεν περιεστοιχισμένος ὑπὸ τῶν τριήρων τοῦ Ξέρξου. Συνεβού-λευσε δὲ νὰ ἑτοιμασθῶσι πρὸς ἄμυναν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐπί-

...γοὶ τοὺς λόγους τοῦ Ἀριστείδου· ἀλλ' ὅτε τριήρης ... ἐκ τοῦ περσικοῦ στόλου πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ... πᾶσαν, οὐδεμία πλέον ἀπέμεινεν ἀμφιβολία. ...ζοντο πρὸς ναυμαχίαν.

...ι, ἅμα λαβόντες τὸ μήνυμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ...ην αὐτὴν νύκτα τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, ὅπως προς- ...νικὸν στόλον, ὡς εἶχεν ἤδη ψηφισθῆ κατὰ τὸ πολεμικὸν ...λιον ἐν Φαλήρῳ. Ὁ περσικὸς στόλος διετάχθη νὰ ἐκ-

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ

πλεύσῃ ἐκ Φαλήρου. Καὶ ἀπόσπασμα μὲν αὐτοῦ ἐκ διακοσίων νηῶν ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ὅπως, περιπλεῦσαν τὴν Σαλαμῖνα, καταλάβῃ καὶ διαζώσῃ τὰς νησῖδας τὰς ἐγκατεσπαρμένας κατὰ τὸ στενὸν τὸ μεταξὺ τῆς Μεγαρίδος καὶ Σαλαμῖνος, ἀποκλεῖον οὕτω τὴν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Ἐλευσῖνος πρὸς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου φυγὴν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ λοιπὸς στόλος, συγκείμενος μετὰ τὰς περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀπωλείας καὶ τὸν χωρισμὸν τῶν περὶ τὴν Σαλαμῖνα σταλεισῶν νηῶν ἐξ ὀκτακοσίων περίπου πλοίων, ἀναχθεὶς περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐν πάσῃ σιγῇ, εἰςῆλθεν

εἰς τὸ στενὸν, ὅπως περικυκλώσῃ τοὺς ἐν τῷ λιμένι τῆς πόλεως Σαλαμῖνος, κειμένης πλησίον τῶν σημερινῶν Ἀμπελακίων, ἐλλιμενισμένους Ἕλληνας. Εἰς δὲ τὴν νησῖδα Ψυττάλειαν (Λιψοκουτάλαν), ἥτις κεῖται μεταξὺ τῆς προεξεχούσης ἀνατολικῆς ἄκρας τῆς Σαλαμῖνος, τῆς Κυνοσούρας, καὶ τοῦ Πειραιῶς, ἀπεβίβασαν πολλοὺς τῶν ἐγκρίτων Περσῶν, ὅπως ἀφ' ἑνὸς μὲν βοηθῶσι τὰ βλαπτόμενα πλοῖα τοῦ περσικοῦ στόλου, ἀφ' ἑτέρου δὲ φονεύωσι τοὺς ναυαγοῦντας τῶν Ἑλλήνων καὶ συλλαμβάνωσι τὰ ναυαγοῦντα πλοῖα.

Ὅτε δ' ἀνέτειλεν ἡ πρωία τῆς 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 480, οἱ Ἕλληνες εἶδον αἴφνης ἀπέναντι αὐτῶν τὸν περσικὸν στόλον, ἐκτεινόμενον κατὰ μῆκος τῆς ἀττικῆς ἀκτῆς ἀπὸ τῆς νησῖδος, ἣν καὶ σήμερον ὀνομάζει Λέρον ὁ λαὸς, πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράπη μέχρι τῆς Μουνυχίας ἐν τῇ πειραϊκῇ χερσονήσῳ· ὄπισθεν δὲ τοῦ στόλου ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἦτο παρατεταγμένος ὁ περσικὸς στρατὸς, ἕτοιμος νὰ βοηθῇ καὶ ὑποστηρίζῃ τὸν ἀγῶνα τῶν μελλόντων νὰ ναυμαχήσωσιν ἐν τῷ στενῷ καθ' ὃν τρόπον οἱ ἐπὶ τῆς Ψυτταλείας Πέρσαι ἦσαν ἐντεταλμένοι νὰ ἐνεργῶσιν ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Κυνοσούρας καὶ τοῦ Πειραιῶς πορθμῷ. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος τῶν Περσῶν τοῦ πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα ἦσαν τεταγμένοι οἱ Φοίνικες, τὸ κέντρον κατεῖχον τὰ πλοῖα τῶν Κυπρίων, τῶν Κιλίκων, τῶν Λυκίων, τῶν Παμφύλων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ πρὸς τὸν Πειραιᾶ εὑρίσκοντο οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Κᾶρες ὑπὸ τὸν Ἀριαβίγνην. Ἀπέναντι τῶν τελευταίων τούτων ἦτο παρατεταγμένον τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Ἑλλήνων, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν πλοίων τοῦ Εὐρυβιάδου, μεθ' ὃν εἵποντο οἱ Αἰγινῆται, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Μεγαρεῖς καὶ ἔπειτα οἱ ἄλλοι Ἕλληνες μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος, ὅπου ἦσαν τεταγμέναι αἱ διακόσιαι τριήρεις τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Θεμιστοκλέα, ἀπέναντι τῶν Φοινίκων.

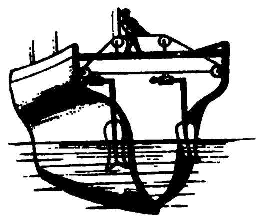
Συνεκλήθησαν οἱ ἐπιβάται τῶν νηῶν εἰς συνέδριον, καὶ προσηγόρευσεν αὐτοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὑμνήσας πᾶν ὅ τι εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν καὶ ἔντιμον, τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δόξαν, καὶ παροτρύνας τὰ πλήθη πρὸς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα. Οἱ ναῦται ἐπέβησαν τῶν νηῶν. Οἱ Ἕλληνες ἀνέμελψαν τὸν πολεμικὸν παιᾶνα, καὶ ἐπανέλαβεν αὐτὸν ὁ ἀντίλαλος τῶν νησιωτικῶν βράχων. Ἐκ παντὸς τοῦ στόλου ἠκούετο μία καὶ μόνη παρόρμησις ἐν πολλῇ βοῇ·

. . . . . Ἑλλήνων παῖδες, ἄγετε,
ἐλευθεροῦτε τὴν πατρίδα. τοὺς υἱοὺς
ἐλευθεροῦτε, τὰς γυναῖκας, τῶν θεῶν

τὰ ἤδη τῶν πατρῴων, τῶν προγόνων σας
τοὺς τάφους. Ὑπὲρ πάντων τώρα ὁ ἀγών.

Αἱ νῆες τῶν Ἑλλήνων ἀνάγονται. Οἱ Πέρσαι ἐπιπλέουσι κατ' αὐτῶν. Τὸ θέαμα τῶν ἐφορμωσῶν περσικῶν τριήρων, τῶν ἐξ αὐτῶν τοξευόντων στρατιωτῶν εἶνε φοβερόν. Οἱ Ἕλληνες παρασκευάζονται νὰ ὀπισθοχωρήσωσι καὶ νὰ ὠθήσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν πρὸς τὴν ξηράν, ὅτε μία ἀθηναϊκὴ τριήρης, προχωροῦσα τῶν λοιπῶν, ἐπιπίπτει κατὰ τριήρους φοινικικῆς. Ἦτο ἡ τριήρης Ἀμεινίου τοῦ ἐκ τοῦ δήμου Παλλήνης, Ἀθηναίου ὁμωνύμου πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, ὅςτις κατήγετο ἐκ Δεκελείας. Ἡ συμπλοκὴ τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ τριήρης τοῦ Ἀμεινίου δὲν ἤργησε νὰ καταστῇ γενική. Ἑβδομηκοντακιςχίλιοι Ἕλληνες ἐμάχοντο κατὰ Περσῶν ὑπερδιπλασίων. Ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐθεῶντο αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν Ἀθηναίων τὸν ἀγῶνα τῶν συγγενῶν, τῶν συμπολιτῶν, τῶν ὁμοφύλων κατὰ τῶν βαρβάρων· αἱ πρὸς τοὺς θεοὺς δεήσεις, αἱ προςφωνήσεις, αἱ παραθαρρύνσεις ἃς ἤκουον οἱ μαχηταὶ ἠχούσας ἀπὸ τῶν σαλαμινίων βράχων ἐνεψύχονον αὐτοὺς εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀττικῆς ἀκτῆς κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰγάλεω ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ἐκάθητο ὁ Ξέρξης, ἐπισκοπῶν τὴν ναυμαχίαν. Οἱ περιστοιχίζοντες τὸν βασιλέα γραμματεῖς, ἀναγράφοντες τὰ ὀνόματα τῶν ἀριστευουσῶν νηῶν καὶ τῶν τριηράρχων, ἔδιδον θάρρος εἰς τοὺς νικῶντας. Τὸ αὐστηρὸν βλέμμα τοῦ μονάρχου, προάγγελον βραβείων ἢ τιμωρίας, ἐφιλοτίμει τοὺς γενναίους καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς δειλούς.

Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε κρατερὸς ἐν τῷ στενῷ. Τὰ πολυάριθμα πλοῖα τοῦ περσικοῦ στόλου, μὴ δυνάμενα νὰ κινηθῶσιν εὐκόλως ἕνεκα τοῦ πλήθους αὐτῶν καὶ τῆς ἀγνοίας τῶν ὑδάτων, δὲν ἐμάχοντο ἐν τάξει οὐδὲ μετὰ συστήματος, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο κατὰ τάξιν καὶ κατὰ τοὺς ναυτικοὺς κανόνας. Πλὴν τούτων δ' ἐτάρασσε τὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ περσικοῦ στόλου ἡ ἀντιζηλία τῶν Φοινίκων πρὸς τοὺς Ἴωνας καὶ τὸ δυςεπίτευκτον τῆς πειθαρχίας ἐν στόλῳ συγκεκροτημένῳ ἐκ στοιχείων διαφόρων καὶ ἐξ ἐθνῶν ποικίλων. Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν ἐν Σαλαμῖνι ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ μεγάλου βασιλέως πολὺ καλλίτερον ἢ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον, μετ' ἐπιμονῆς καὶ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΠΗΔΑΛΙΟΥ ΕΝ ΑΡΧΑΙΩ ΠΛΟΙΩ

καρτερίας, μετὰ γενναιότητος καὶ θάρρους. Καρτερικῶς ἀνθίσταντο οἱ Φοίνικες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐκ δυσμῶν, οἱ Κίλικες πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κέντρον, οἱ Σάμιοι πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἐξ ἀνατολῶν. Οἱ γραμματεῖς τοῦ Ξέρξου ἐσημείωσαν μεθ' ὑπερηφανείας τοὺς διακριθέντας καὶ συλλαβόντας πλοῖα ἑλληνικὰ Σαμίους τριηράρχους Θεομήστορα καὶ Φύλακον, οὓς δὲν ἐλησμόνησε κατόπιν νὰνταμείψῃ πλουσίως ὁ βασιλεύς. Τὸ στενὸν ἀντήχει ἐκ τοῦ τριγμοῦ τῶν συγκρουομένων τριήρων, ἐκ τοῦ πλατάγου τῶν εἰς τὰ πλευρὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἐμπηγνυμένων ἐμβόλων, ἐκ τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν νικώντων, ἐκ τῶν στοναχῶν τῶν πιπτόντων. Οἱ Πέρσαι κρημνιζόμενοι ἐκ τῶν πλοίων ἐπνίγοντο, μὴ γνωρίζοντες νὰ κολυμβῶσι· τῶν Ἑλλήνων οἱ πίπτοντες εἰς τὴν θάλασσαν διενήχοντο ἄνευ κινδύνου πρὸς τὰς τριήρεις τῶν ὁμοφύλων ἢ πρὸς τὰ παράλια τῆς Σαλαμῖνος.

ΑΡΧΑΙΟΝ ΠΛΟΙΟΝ ΜΕΤ' ΕΜΒΟΛΟΥ

Ἤδη, κατὰ τὴν θαυμασίαν περιγραφὴν τοῦ Αἰσχύλου, ὅστις ἀφ' οὗ παρέστη εἰς τὴν ναυμαχίαν ὡς ἀγωνιστὴς ἐξύμνησεν αὐτὴν μετὰ ἑπτὰ ἔτη ὡς ποιητής, ἤδη

. . . ἡ θάλασσ' ἀφανὴς καθίστατο
ἐκ ναυαγίων καὶ αἱμάτων πλήθουσα,
κ' αἱ ἀκταὶ κ' οἱ βράχοι ἔγεμον νεκρῶν,

ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει ἄνευ διακοπῆς καὶ σχεδὸν ἰσόπαλος. Ἀλλ' ὅτε τέλος ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ πνεύσαντος ἀνέμου καὶ ἐκ τῆς γνώσεως τῶν θαλασσίων ῥευμάτων, ἠδυνήθη νὰ συγκλονήσῃ τὸν στόλον τῶν Φοινίκων, τὰ δὲ φοινικικὰ πλοῖα ἐτράπησαν πρὸς ἀνατολάς, ὅπως εὕρωσι διέξοδον διὰ τοῦ μεταξὺ Κυνοσούρας καὶ τῆς ἀπέναντι ξηρᾶς πόρου, ἡ σύγχυσις ἔγεινε γενικὴ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Περσῶν. Οἱ Κίλικες, οἵτινες ἀνθίσταντο ἀκόμη, ἰδόντες πίπτοντα τὸν βασιλέα αὐτῶν Συέννεσιν, τρέπονται καὶ αὐτοὶ εἰς φυγήν. Διώκοντες καὶ διωκόμενοι φέρονται πρὸς τὸν ἀνατολικὸν πόρον. Ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως Πέρσαι συνωστίζονται κατὰ Περσῶν, Ἀθηναῖοι καὶ Αἰγινῆται προσβάλλουσι τὸν στόλον τῶν Ἰώνων καὶ Καρῶν, ἡ βασίλισσα τῶν Καρῶν Ἀρτεμισία, διωκομένη ὑπὸ νηὸς ἀττικῆς καὶ κινδυνεύουσα, εὑρίσκει διέκπλουν καταδύουσα τὴν τριήρη τοῦ συμμάχου βασιλέως Δα-

Η ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑ.

μασιθύμου, πίπτει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου Ἀριαβίγνης, ὁ ναύαρχος τοῦ ἰωνικοῦ στόλου, ὁ στόλος τῶν Περσῶν φεύγει καὶ νικᾶται. Καὶ νικῶσιν οἱ Ἕλληνες κατὰ θάλασσαν, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς Ψυτταλείας ὁ Ἀριστείδης, διαβὰς μεθ' ὁπλιτῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς ἀπέναντι Σαλαμῖνος, τὸ μὲν πρῶτον ὑπομένει τὴν γενναίαν τῶν ἐπὶ τῆς νησῖδος Περσῶν ἀντίστασιν, ἀντέχει εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν κατακυλιομένους λίθους καὶ εἰς τὰ πυκνὰ αὐτῶν τοξεύματα, ἀλλὰ τέλος ἀποβαίνει εἰς τὴν γῆν, νικᾷ καὶ καταφονεύει τοὺς Πέρσας.

Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι δὲν καθησύχασεν αὐτούς. Ναὶ μὲν εἶχον ἀπολέσει οἱ Πέρσαι διακοσίας τριήρεις, ἐν ᾧ ἑλληνικαὶ νῆες εἶχον καταστραφῆ μόνον τεσσαράκοντα, ἀλλ' ὅμως ὁ περσικὸς στόλος ἠδύνατο καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἀπωλείας νὰ ἐπιπέσῃ καὶ πάλιν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἀμείωτος δ' ἦτο ἀκόμη ἡ δύναμις τῆς κατὰ γῆν στρατιᾶς τοῦ μεγάλου βασιλέως. Οἱ νεκροὶ τῆς Ψυτταλείας ἦσαν ἀσήμαντον μόνον μέρος τοῦ μεγάλου πλήθους τοῦ ὅλου περσικοῦ στρατοῦ. Καὶ ἀληθῶς τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ Ξέρξης ἐφάνη ἐπιθυμῶν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα, καὶ διέταξε νὰ ζευχθῇ διὰ πλοίων φοινικικῶν γέφυρα ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπως διαβῇ εἰς τὴν νῆσον. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς γνώμη τοῦ βασιλέως ἀπεδείχθη, ὅτε ὁ Μαρδόνιος συνεβούλευσεν αὐτὸν νἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀρκούμενος ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ νἀφήσῃ αὐτὸν ἐν Ἑλλάδι μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ, ὅπως αὐτὸς συμπληρώσῃ τῆς κατακτήσεως τὸ ἔργον. Πολεμικὸν συμβούλιον, συγκληθὲν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, ἐν ᾧ παρίστατο καὶ ἡ βασίλισσα τῶν Καρῶν Ἀρτεμισία, ἐνέκρινε τὴν πρότασιν τοῦ Μαρδονίου. Αἱ δυσχέρειαι τοῦ ἐπικειμένου χειμῶνος καὶ ὁ φόβος τῆς λύσεως τῶν κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον γεφυρῶν ἐπέσπευσαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ναυμαχίαν ὁ περσικὸς στρατὸς ἠκολούθει τὸν Ξέρξην ἀναχωροῦντα διὰ τῆς Βοιωτίας. Ὁ μέγας βασιλεὺς μετὰ τοῦ στρατεύματος ἐπορεύετο, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Περσίαν, τὴν αὐτὴν ὁδὸν δι' ἧς ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Μαρδόνιος εἵπετο καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς, τὸ μὲν θέλων νὰ προπέμψῃ τὸν βασιλέα, τὸ δὲ προτιθέμενος νὰ χειμερίσῃ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐπειδὴ ἡ ἤδη προκεχωρημένη ὥρα τοῦ ἔτους ἐθεωρεῖτο ἀκατάλληλος διὰ τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείαν. Ἐν Θεσσαλίᾳ ἐξέλεξεν ὁ Μαρδόνιος τὰ στρατεύματα, ἅτινα ἔμελλον νὰ μείνωσι μετ' αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τὸ ἔαρ, ἀνερχόμενα εἰς τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν.

Οἱ δὲ λοιποὶ ἠκολούθησαν τὸν βασιλέα. Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ περσικὸς στόλος, ἀποπλεύσας νύκτωρ ἐκ τοῦ Φαλήρου, κατηυθύνετο πρὸς τὸν Ἑλλήςποντον. Οἱ Ἕλληνες, μαθόντες τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στόλου, ἔσπευσαν εἰς δίωξιν αὐτοῦ, καὶ ἐδίωξαν αὐτὸν μέχρις Ἄνδρου. Ἐκεῖ συνεκροτήθη συμβούλιον τῶν στρατηγῶν. Καὶ ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς προέτεινε νὰ πλεύσωσιν εὐθὺς εἰς τὸν Ἑλλήςποντον καὶ νὰ λύσωσι τὰς γεφύρας, ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν τοῦ Ξέρξου κα[illegible] συντείνωσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Ὁ δ' Εὐρυβιάδης ἐξέφρασε τὴν ἐναντίαν γνώμην, ὅπως μὴ στενοχωροῦντες αὐτὸν [illegible] Εὐρώπῃ ἐξαναγκάσωσι νὰ ἐπέλθῃ καὶ πάλιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Πελοποννήσιοι ἐτάχθησαν μετὰ τῆς γνώμης τοῦ Εὐρυβιάδου, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμενον θέλοντες νὰ σπεύσωσι πρὸς τὸν Ἑλλήςποντον καὶ τὴν Ἰωνίαν. Ὁ Θεμιστοκλῆς, μεταπεισθεὶς καὶ δαμάσας τῶν Ἀθηναίων τὸν ὑπέρμετρον ζῆλον, ἔστειλε τότε πρὸς τὸν Ξέρξην διὰ τοῦ δούλου Ἀρνάκους κρύφιον μήνυμα, τὸ μὲν ἐπισπεύδων τὴν φυγὴν αὐτοῦ, τὸ δὲ ζητῶν νὰ φανῇ εἰς τὸν Ξέρξην διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον ὡς φίλος αὐτοῦ καὶ εὐεργέτης.

Ὁ Νοέμβριος τοῦ 480 π. Χ. εὑρίσκετο ἤδη περὶ τὸ μέσον, ὅτε ὁ Ξέρξης ἔφθασε μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἑλληςπόντου κατὰ τὴν Σηστόν. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λαρίσης Θώρακος, εἶχε διελάσει διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρᾴκης, εὑρίσκων ἐξηντλημένα ἢ ἀνεπαρκῆ τὰ ἐφόδια ἐν ταῖς ἀποθήκαις ἃς εἶχεν ἱδρύσει, ἐχθρικῶς διατεθειμένους τοὺς παροδίους λαούς, ὧν τὰς χώρας ἐδῄουν οἱ πεινῶντες στρατοί του, τὸν Στρυμόνα πεπηγμένον ὑπὸ προώρου χειμῶνος. Δίψα καὶ λιμός, λοιμὸς καὶ δυσεντερία, νόσοι καὶ μεγάλαι ἀπώλειαι κατὰ τὴν διάβασιν ἐπὶ τῶν αἴφνης διαρραγέντων πάγων τοῦ θρᾳκικοῦ ποταμοῦ εἶχον ἐλαττώσει κατὰ μέγα μέρος τὸν στρατόν, ὅςτις πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἶχε διέλθει διὰ τῶν αὐτῶν χωρῶν παμπληθὴς καὶ ὡς ἐν πανηγύρει. Εἰς συμπλήρωσιν τῶν δεινῶν ὁ Ξέρξης εὗρε διαλελυμένας ὑπὸ τρικυμίας τὰς γεφύρας τοῦ Ἑλληςπόντου. Ὁ στόλος διεβίβασεν αὐτὸν καὶ τὸν ὑπολειφθέντα στρατὸν εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὰ ἐξ Ἀττικῆς ληφθέντα τρόπαια, τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος τῆς ἐν Βραυρῶνι καὶ οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ἀνδριάντες τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, ἐστάλησαν εἰς τὰ Σοῦσα. Ὁ δὲ βασιλεὺς παρέμεινεν εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπως ἐκ τοῦ πλησίον ἐποπτεύῃ τὴν Ἰωνίαν καὶ καταπνίγῃ πᾶσαν ἀρχὴν ἐνδεχομένης ἀποστασίας. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν ἅπαντα τὰ πλοῖα τοῦ στόλου, πλὴν τῶν φοινικικῶν καὶ αἰγυ-

πτιακῶν, εἰς ἃ ἐπετράπη ὁ πλοῦς εἰς τὰς πατρίδας, διετάχθησαν νὰ διαχειμάσωσιν ἐν Σάμῳ καὶ ἐν τῇ αἰολικῇ Κύμῃ.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις εἶχε διώξει, ὡς εἴδομεν, τοὺς Πέρσας μέχρι τῆς Ἄνδρου, ἐπελάβετο τῆς καθυποτάξεως τῶν Κυκλάδων ὅσαι δὲν εἶχον στείλει ἐπικουρίας εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἡ ἐπανάληψις καὶ συμπλήρωσις τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Μιλτιάδου μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην. Τὸ ἔργον ἦτο τώρα μετὰ τὰς μεγάλας δαπάνας ἃς ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες διατηροῦντες μέγαν στόλον, μετὰ τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἐνώπιον τῶν ἐπικειμένων νέων ἀγώνων κατὰ τοῦ Μαρδονίου πολὺ μᾶλλον ἐπιβεβλημένον ἢ τότε. Ἀλλ' ἦτο καὶ νομιμώτατον, ἀφ' οὗ τὸ ἐν τῷ ἰσθμῷ συνέδριον εἶχε ψηφίσει τὴν τιμωρίαν τῶν πόλεων ὅσαι ἤθελον μηδίσει. Ἐχρειάζετο ὑποταγή, ἀπητοῦντο χρήματα. Πρώτη ἐπολιορκήθη ἡ Ἄνδρος, ἥτις ἀπεποιήθη νὰ παράσχῃ τὴν ζητηθεῖσαν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, ἀντιτάξασα εἰς τὰς δύο μεγάλας θεάς, ἃς ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅτι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν οἱ Ἀθηναῖοι, τὴν Πειθὼ καὶ τὴν Ἀνάγκην, τὰς δύο ἀχωρίστους συντρόφους τῆς νήσου των, τὴν Πενίαν καὶ τὴν Ἀμηχανίαν. Οἱ Ἄνδριοι ἠδυνήθησαν νάντιστῶσι μετὰ καρτερίας καὶ ἐπιτυχίας εἰς τὸν ἡνωμένον ἑλληνικὸν στόλον, ὡς ἄλλοτε οἱ Πάριοι εἰς τὰ ὑπὸ τὸν Μιλτιάδην ἀθηναϊκὰ πλοῖα. Ἀλλ' ὅμως ἄλλαι τινὲς τῶν Κυκλάδων καὶ ἡ ἐν Εὐβοίᾳ Κάρυστος ἐτιμωρήθησαν ἢ ἐσώθησαν διὰ χρημάτων, καὶ ὁ στόλος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου οἱ Ἕλληνες διενεμήθησαν τὰ λάφυρα τῆς μάχης καὶ ἀνέθηκαν εἰς τοὺς θεοὺς τὰς συλληφθείσας βαρβαρικὰς τριήρεις καὶ τὰ ἀκροθίνια αὐτῶν καὶ ἄλλα ἐνθυμήματα τῆς νίκης.

Ἐκ τῆς Σαλαμῖνος ἔπλευσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν ἰσθμόν, ὅπου ἔμελλον νἀπονεμηθῶσι τἀριστεῖα εἰς τοὺς διακριθέντας ἐν τῷ ἀγῶνι, εἰς τὰς πόλεις, εἰς τοὺς στρατηγούς, εἰς τοὺς τριηράρχους. Ἡ Αἴγινα ἔλαβε τὸ βραβεῖον τῆς νίκης. Ἐκ τῶν τριηράρχων τρεῖς ἐθεωρήθησαν ἀριστεύσαντες, ὁ Αἰγινήτης Κρίος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι Εὐμένης καὶ Ἀμεινίας. Ἀλλ' ἡ ψηφοφορία περὶ τοῦ ἀναδειχθέντος ἀξιωτάτου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν πόλεμον οὐδένα ἀνέδειξε πρῶτον. Ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἔδωκε τὴν ψῆφον τῶν πρωτείων εἰς ἑαυτόν, ἀλλὰ πάντες ἐψήφισαν τὰ δευτερεῖα ὑπὲρ τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκκαθαρίσωσι τὴν σημασίαν τῆς ψηφοφορίας, καὶ ἀπέπλευσαν εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας. Ἀλλὰ τὰ ὁμόφωνα ἐκεῖνα δευτερεῖα τὰ παραχωρηθέντα

εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν φιλαύτων στρατηγῶν, οἵτινες εἰς οὐδένα ἄλλον πλὴν ἑαυτῶν παρεχώρουν τὰ πρωτεῖα, ἐδήλουν σαφέστατα τίς ὁ ἀριστεύσας νικητὴς τῆς Σαλαμῖνος, ἡ δὲ δεξίωσις καὶ αἱ τιμαί, ὧν ἔτυχεν ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ, διετράνωσαν, ὅτι ἡ δόξα τῆς νίκης ἀνῆκε κυριώτατα εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὰς Ἀθήνας.

ια'

Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ περσικοῦ στόλου ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα. Εὗρον τοὺς πατρῴους ἀγροὺς ἠμελημένους, τοὺς οἴκους ἐφθαρμένους, τοὺς ναοὺς πυρπολημένους. Ἐπανῆλθον νικηταί, ἀλλὰ πτωχοὶ καὶ συντετριμμένοι. Ἀλλ' ὅμως οἱ θεοὶ δὲν εἶχον ἐγκαταλίπει τοὺς γενναίως ἀγωνισθέντας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε ἀνῆλθον εἰς τὴν κεκαυμένην Ἀκρόπολιν, εἶδον χαίροντες, ὅτι ἡ ἐπ' αὐτῆς ἱερὰ ἐλαία τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις εἶχε γείνει παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μετὰ τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς, ἀνεβλάστησε νέους κλῶνας. Θαρροῦντες ἐπεδόθησαν πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ζημιῶν ἃς εἶχε προξενήσει ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Ξέρξου.

Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ μετὰ στοργῆς ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πατρῴων κτήσεων, δὲν ἠπατῶντο ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν Σαλαμῖνι νίκης. Ἐγνώριζον, ὅτι τὸ προσεχὲς θέρος ἐπέκειντο πάλιν νέοι ἀγῶνες. Τὰ περὶ τὸν Μαρδόνιον στρατεύματα, ἅτινα νῦν διεχείμαζον ἐν Θεσσαλίᾳ, καίπερ ἀποτελοῦντα μέρος μόνον τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου, ἦσαν πολὺ πλέον ἐπικίνδυνα ἐκείνης. Οὐ μόνον συνεκροτοῦντο ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου κρατηθέντων κατ' ἐκλογὴν ἀρίστων στρατιωτῶν τῆς μεγάλης στρατιᾶς, ἀλλὰ καὶ ἔμελλον νὰ ἐπιπέσωσιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν κατάλληλον ὥραν μετὰ πολύμηνον ἀνάπαυσιν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ θὰ ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσωσι συντονώτερον καὶ ἐπιτυχέστερον, γνωρίζοντα ἤδη τὴν χώραν καὶ δυνάμενα νὰ ἔχωσιν ἕνεκα τοῦ περιωρισμένου πλήθους μεγαλειτέραν ἑνότητα καὶ περισσοτέραν πειθαρχίαν.

Ὁ Μαρδόνιος, διαχειμάζων ἐν Θεσσαλίᾳ μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ, ἀποτελουμένης ἐκ διακοσίων πεντήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἀνέμενε καὶ

τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ στρατηγοῦ Ἀρταβάζου, ὅςτις μεθ' ἑξήκοντα χιλιάδων εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν Ξέρξην μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ὅςτις ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς Θεσσαλίαν πρὸς συνάντησιν μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν Περσῶν καὶ κοινὴν μετ' αὐτοῦ ἐνέργειαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Μαρδόνιος δὲν ἔμεινεν ἄπρακτος, ἀλλ' ἀπεπειράθη νὰ διασπάσῃ διὰ διαπραγματεύσεων καὶ πρεσβειῶν τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων. Προςεπάθησε νὰ ἑλκύσῃ ὑπὲρ τῶν Περσῶν τὸ Ἄργος, ἐν ᾧ ἐπεκράτει ἡ μηδικὴ φατρία καὶ ὅπερ βαρέως ἔφερε τὴν ὑπεροχὴν τῆς Σπάρτης καὶ εἶχεν ἀκόμη πρόσφατον τὸ τραῦμα τὸ ἐκ τῆς ἐν τῷ ἄλσει τοῦ Ἄργους ἐνέδρας τοῦ Κλεομένους. Οἱ Ἀργεῖοι ὑπεσχέθησαν ὅπως ἐμποδίσωσι τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἐξέλθωσι πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ ἔστειλεν ὁ Μαρδόνιος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὡς πρέσβυν τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρον, ὅςτις εἶχε πρὸς αὐτοὺς ἀγαθὰς σχέσεις φίλου καὶ ξένου. Οἱ Σπαρτιᾶται, μαθόντες ταύτην τὴν ἀποστολήν, ἔπεμψαν καὶ αὐτοὶ πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ἀλέξανδρος παρέστησεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Μαρδονίου τοὺς κινδύνους μέλλοντος ἀγῶνος καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὑποσχέσεις μεγάλων παραχωρήσεων, ἂν ἀποστῶσι πάσης ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ὁμολογήσωσι μετ' αὐτοῦ εἰρήνην. Περίφοβοι οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Λακεδαιμονίων ὑπέμνησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ συμφέρον αὐτῶν καὶ τὸ καθῆκον πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὑπέμνησαν ταῦτα εἰς ἄνδρας, οἵτινες ἤδη εἶχον δώσει τρανὰ δείγματα, ὅτι ἐννοοῦσι νἀνθίστανται μέχρις ἐσχάτων. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον εἶπον τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐκείνους λόγους, ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος πορεύεται τὴν αὐτὴν τροχιὰν ἣν τώρα διατρέχει, οὐδέποτε θὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸν Ξέρξην· τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους ἔψεξαν διὰ τὴν ἄτοπον αὐτῶν ἀνησυχίαν, καὶ ἔπεισαν αὐτούς, ὅτι οὔτε ὁ χρυσὸς τοῦ κόσμου ὅλου, οὔτε αἱ περικαλλέσταται τῶν χωρῶν καὶ εὐφορώταται δύνανται νὰ παραπλανήσωσιν αὐτούς, ὅπως μηδίσαντες καταδουλώσωσι τὴν Ἑλλάδα καὶ προδώσωσι τοὺς κοινοὺς ἐκείνους δεσμούς, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν ἠθικὴν ἑνότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Ἡ ἀποτυχία τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Μαρδονίου ἐν Ἀθήναις καὶ αἱ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὑποσχέσεις τῶν Ἀθηναίων περιέπλεκον τὰ πράγματα, καθίστανον ἄφευκτον ἐκ νέου τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐπέβαλλον εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀποσόβησιν τῶν νέων κινδύνων. Ἐπειδὴ ὑπῆρχεν ὑποψία, ὅτι ὁ περσικὸς

στόλος ἠδύνατο νὰ ἐπιπλεύσῃ καὶ πάλιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διευθυνόμενος εἰς τὴν Πελοπόννησον, συνήχθησαν ὁπωςδήποτε ἑκατὸν δέκα ἑλληνικαὶ τριήρεις, ὧν αἱ ἡμίσειαι ἀθηναϊκαί, ἐν Αἰγίνῃ, ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδην, ἐν ᾧ ὁ πελοποννησιακὸς στρατός, συναθροισθεὶς καὶ πάλιν εἰς τὸν ἰσθμὸν ὑπὸ τὸν ἕτερον τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτον, ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ἀποτελείωσιν τῶν αὐτόθι ὀχυρωματικῶν ἔργων. Εἰς μάτην ἀνέμενον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προχωρήσῃ ὁ ὑπὸ τὸν Κλεόμβροτον στρατὸς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Ἀττικῆς, ὡς εἶχον ὑποσχεθῆ οἱ Σπαρτιᾶται. Ἀπ' ἐναντίας δέ, ἐν ᾧ ἀνεμένετο ἡ ἔξοδος τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν, οὗτοι διελύθησαν, ἐκφοβισθέντες ὑπὸ διοσημίας κακοσημάντου καὶ ἀφῆκαν τὴν φρούρησιν τοῦ τείχους εἰς τοὺς γείτονας Κορινθίους.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Μαρδόνιος ἀνέμενε τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀρταβάζου, ὅπως ἐπιπέσῃ μετ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τέλος ἐπανῆλθεν οὗτος, ἄγων τεσσαρακοντακισχιλίους ἄνδρας ἀντὶ τῶν ἑξήκοντα χιλιάδων ἃς εἶχε παραλάβει. Οἱ λοιποὶ εἶχον ἀπολεσθῆ ἐν τοῖς πολυμήνοις ἀγῶσιν οὓς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ Πέρσης στρατηγὸς κατὰ τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων τῆς χερσονήσου Παλλήνης. Καὶ ἡ μὲν Ὄλυνθος ὑπετάγη εἰς τὸν Ἀρτάβαζον μετ' ἀντίστασιν καρτερικήν, ἡ δὲ Ποτίδαια οὐ μόνον ἀνδρικῶς ἐπὶ μῆνας ἀντέστη, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς κατώρθωσε νὰ διασώσῃ παρ' ὅλας τὰς θυσίας ἃς ὑπέστησαν οἱ Πέρσαι. Ὅτε δ' ὁ Ἀρτάβαζος ἔφθασε τέλος εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὁ Μαρδόνιος ἐξεκίνησεν ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου τοῦ 479 π. Χ., ἄγων τὸ ὅλον τοῦ στρατοῦ, ἀνερχομένου εἰς τριακοσίας περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, μαθόντες, ὅτι ὁ Μαρδόνιος ἐξεκίνησεν ἐκ Θεσσαλίας, καὶ βλέποντες, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐτήρουν τὰς ὑποσχέσεις αὐτῶν, ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην πρεσβείαν, ὅπως ἐπισπεύσῃ τὴν ἀποστολὴν ἐπικουρίας παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων, ὁ Κίμων καὶ ὁ Μυρωνίδης, κατέδειξαν τὰς ὑποχρεώσεις τῆς Σπάρτης εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οὓς ἀπησχόλει ὡς ἄλλοτε καὶ πάλιν ἄλλη ἑορτή, τὰ Ὑακίνθια. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι ἀνέβαλλον τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἐν ᾧ συγχρόνως οἱ Πελοποννήσιοι προςδραμόντες ἀπετελείονον ἐν σπουδῇ τὴν τείχισιν τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀλλ' ὅτε ὁ Τεγεάτης Χίλεος τὴν δεκάτην ἡμέραν παρέστησεν εἰς τοὺς ἐφόρους, ὅτι, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχώρουν εἰς τὸν Μαρδόνιον καὶ συνεμάχουν μετὰ τῶν Περσῶν, δὲν θὰ ἤρκει εἰς ὑπεράσπισιν τῆς Πελοποννήσου τὸ τεῖχος τοῦ ἰσθμοῦ, ἔσπευσαν

νύκτωρ νὰ ἐκπέμψωσι πεντακισχιλίους Σπαρτιάτας. Ὅτε δὲ τὴν ὑστεραίαν οἱ πρέσβεις, ἀγνοοῦντες τὰ γενόμενα διὰ νυκτὸς, προσῆλθον εἰς τοὺς ἐφόρους, οὗτοι ἀνήγγειλαν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀναχώρησιν τῶν ὁπλιτῶν καὶ τὴν ἑτοιμαζομένην ἔξοδον ἑτέρων πεντακισχιλίων λογάδων περιοίκων.

Τὸ μετὰ τοσαύτας ἀναβολὰς ἐκκινῆσαν στράτευμα τῶν Λακεδαιμονίων δὲν προέφθανε πλέον νὰ ὑπερασπίσῃ μετὰ τῶν Ἀθηναίων τὰ στενὰ τοῦ Κιθαιρῶνος κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαρδονίου. Οἱ Ἀθηναῖοι, τοῦ Μαρδονίου εἰςελάσαντος ἤδη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ προχωροῦντος, μένοντες ἀκόμη ἀβοήθητοι ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἀπεφάσισαν ὅ τι καὶ πρὸ δέκα μηνῶν, τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως. Ὁ Ἀριστείδης, ὅςτις μετὰ τὰ ἐν Ψυτταλείᾳ ἀνδραγαθήματα αὐτοῦ εἶχεν ἀνακτήσει τὴν ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων καὶ κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τῆς ἀνοίξεως τοῦ 479 π. Χ. εἶχεν ἐκλεχθῇ στρατηγὸς καὶ προΐστατο ἤδη τῶν κοινῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλην γνώμην ἐκείνης ἣν προέτεινε καὶ διεξήγαγεν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπερχομένου τοῦ Ξέρξου. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος μετεβίβασε καὶ πάλιν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ὁ δὲ Μαρδόνιος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Θώρακος, ἀγόντων Μακεδόνας καὶ Θεσσαλοὺς ἐπικούρους, διέβη τὸν Κιθαιρῶνα, καὶ ἤγαγε τὸν στρατὸν, αὐξηθέντα κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπὸ Μαλιέων καὶ Λοκρῶν, Φωκέων καὶ Βοιωτῶν, εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὸ δεύτερον ἤδη ἐντὸς δέκα μηνῶν ἡ Ἀττικὴ ἐγίνετο δοριάλωτος ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ἡ νέα τῶν Ἀθηνῶν ἅλωσις ἐμηνύθη πρὸς τὸν Ξέρξην διὰ πυρσῶν ἀναφθέντων ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀνταποκρινομένων πρὸς ἄλλας ὑψηλὰς σκοπιὰς μέχρι τῶν Σάρδεων. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ὁ Μαρδόνιος δὲν προέβη εἰς καταστροφὴν τῆς πόλεως ἅμα τῇ ἁλώσει, ἐλπίζων, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς καταλήψεως τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῆς μέχρις ἐκείνων τῶν ἡμερῶν ἀδιαφορίας τῶν Πελοποννησίων, ἤθελον πεισθῆ νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς αὐτόν. Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι δὲ ταύτῃ ἔστειλε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἰς Σαλαμῖνα Ἕλληνά τινα ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεων, καλούμενον Μουρυχίδην, φέροντα τοὺς αὐτοὺς λόγους τῶν ὁποίων εἶχεν ὑπάρξει πρότερον κομιστὴς Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. Ὁ Μουρυχίδης, παραστὰς ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σαλαμῖνι, ἐξέθηκε τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου. Ἡ βουλὴ ἔμεινε κωφὴ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀπεσταλμένου καὶ τὰς ὑποσχέσεις. Εἷς μόνος τῶν βουλευτῶν, ὁ Λυκίδης, προέτεινεν εἰς τοὺς συναδέλφους νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ

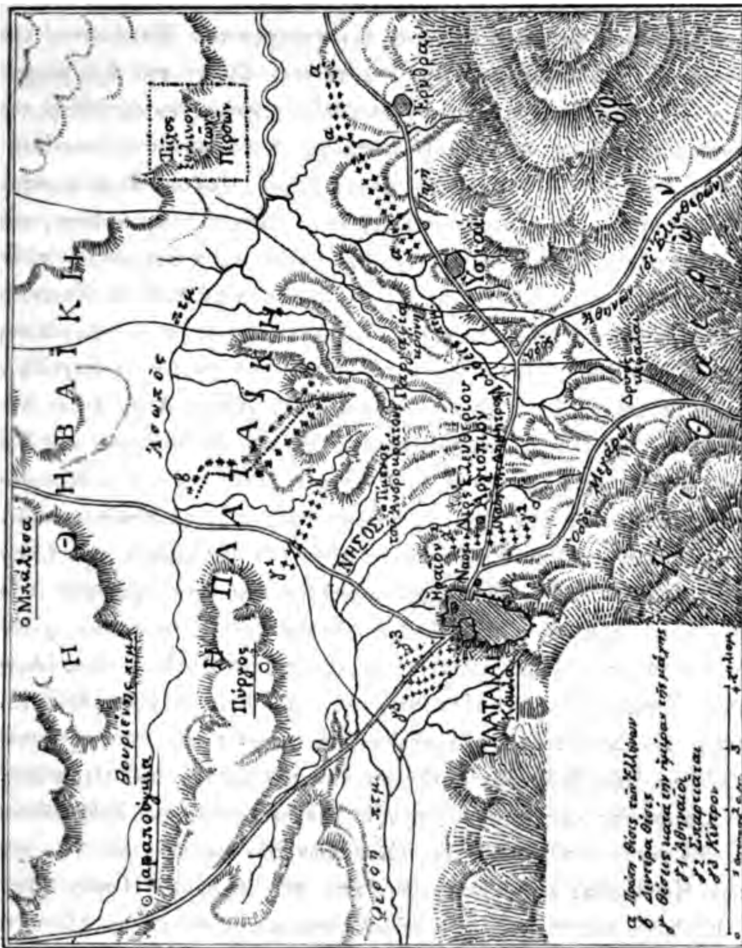
Μαρδονίου, ἀλλ' ἀπέθανεν αὐθωρεὶ λιθοβοληθεὶς ὑπὸ τῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ δήμου. Καὶ αὐταὶ δ' αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, μαθοῦσαι ἐκ τοῦ γενομένου θορύβου τὰ διατρέξαντα, ἔσπευσαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λυκίδου, καὶ ἐφόνευσαν διὰ λίθων τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα τοῦ ἄφρονος, ὅςτις ἐτόλμησε μόνος αὐτὸς νἀντιταχθῇ εἰς τὴν γενικὴν ἀπόφασιν τοῦ φιλοπάτριδος καὶ ἀκάμπτου τῶν Ἀθηναίων λαοῦ.

Οἱ Ἀθηναῖοι, λιθοβολοῦντες τὸν Λυκίδην καὶ ἀποκρούοντες τὰς προτάσεις τοῦ Μουρυχίδου, ὑπέθετον ὁποία ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ τύχη τῶν Ἀθηνῶν. Ἀληθῶς ὁ Μαρδόνιος, ἅμα ἀκούσας παρὰ τοῦ πρέσβεως τὴν ἀπάντησιν αὐτῶν, ἐνέπρησε τὰς Ἀθήνας, κατεκρήμνισε καὶ συνέχωσε τὰ μέρη τῶν τειχῶν ὅσα τυχὸν ἦσαν ἀκόμη ὀρθὰ, ἐκεῖνα τῶν οἰκημάτων ὅσα ἵσταντο ἀκόμη ἢ εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἀνυδρυθῇ, ἐκεῖνα τῶν ἱερῶν ὅσα δὲν εἶχον ἐντελῶς καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου. Μαθὼν δὲ παρὰ τῶν Ἀργείων, ὅτι σπαρτιατικὸς στρατὸς οὗ τὴν πορείαν δὲν ἠδύναντο νἀνασείλωσιν, ἐβάδιζε πρὸς τὸν ἰσθμὸν, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν λεπτόγεων καὶ ἠρημωμένην Ἀττικὴν καὶ νἀποσυρθῇ εἰς τὴν εὔφορον Βοιωτίαν, ὅπου ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ εὐκόλως ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐκ τῶν πλουσίων ἐν ταῖς φιλίως διατεθειμέναις Θήβαις ἀποθηκῶν καὶ νὰ κινῆται καὶ τρέφηται ἀνετώτερον τὸ πολυπληθὲς ἱππικόν. Ἀλλ' ἐν τούτοις πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως, στείλας ἀπόσπασμα ἱππέων, ἐδῄωσε τοὺς ἀγροὺς τῆς Μεγαρίδος, χωρὶς νὰ ἐπιληφθῇ τῆς πολιορκίας τῶν Μεγάρων, ἅτινα ἐφύλασσον πλὴν τῶν ἐγκατοίκων χίλιοι ὁπλῖται, ἐκπεμφθέντες ἐκ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ φθάσαντος εἰς τὸν ἰσθμὸν σπαρτιατικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Μαρδόνιος, ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἀττικῆς μετὰ τοῦ στρατοῦ διὰ τῆς Δεκελείας, εἰςῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ διὰ τῆς Τανάγρας προεχώρησεν εἰς τὴν γῆν τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἦσαν φίλοι τῶν Περσῶν. Ὁ στρατὸς ἔστη παρὰ τὸν Ἀσωπὸν, τὸν σήμερον καλούμενον Βουριένην, ἔχων ὄπισθεν μὲν αὐτοῦ τὰς Θήβας, ἀπέναντι δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ Κιθαιρῶνος, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐχωρίζετο διὰ τοῦ ποταμοῦ. Αἱ τριακόσιαι χιλιάδες τοῦ Μαρδονίου καὶ τοῦ Ἀρταβάζου, Πέρσαι, Μῆδοι, Σάκαι, Βάκτριοι καὶ Ἰνδοί, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον προςτεθῆ πεντηκονταχιςχίλιοι περίπου Μακεδόνες, Θεσσαλοί, Μαλιεῖς, Λοκροί, Φωκεῖς καὶ Βοιωτοί, ἐπλήρουν τὴν πεδιάδα τῆς Θηβαϊκῆς, κατέχοντες ἐκεῖθεν τοῦ Ἀσωποῦ ἅπαντα τὸν χῶρον ἀντικρὺ τῶν Ἐρυθρῶν ἐξ ἀνατολῶν καὶ τῶν Πλαταιῶν (Κόκλας) ἐκ δυσμῶν. Ὁ Μαρδόνιος διέταξε νὰ κατασκευασθῇ ὄπισθεν τοῦ στρατοπέδου καὶ πλησίον τοῦ ποταμοῦ διὰ δοκῶν καὶ ξύλων

μέγα τετράγωνον τεῖχος. Ἐν αὐτῷ ἐστήθη ἡ χρυσοποίκιλτος σκηνὴ τοῦ Μαρδονίου καὶ αἱ τῶν ἄλλων στρατηγῶν· ἐκεῖ ἐσωρεύθησαν τὰ πολυτελῆ σκεύη τοῦ στρατοῦ, ἐσκήνωσαν οἱ πολυάριθμοι θεράποντες, καὶ ἱδρύθησαν οἱ γυναικωνῖται τῶν ἁβροδιαίτων Περσῶν.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ τετράγωνον τεῖχος κατεσκευάζετο καὶ τὰ περσικὰ πλήθη

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝ ΠΛΑΤΑΙΑΙΣ ΜΑΧΗΣ

ἐστρατοπεδεύοντο παρὰ τὸν Ἀσωπὸν, οἱ πρῶτοι τῶν οἴκων τῆς ἐν Θήβαις μηδιζούσης φατρίας ἐφρόντιζον νὰ φιλοξενήσωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ἐμφανέστερον καὶ ἐπιδεικτικώτερον τοὺς Πέρσας στρατηλάτας. Ἐν δὲ τῷ δείπνῳ, ὅπερ παρεσκεύασεν εἰς τὸν Μαρδόνιον καὶ τοὺς λογιμω-

τάτους τῶν Περσῶν ὁ ἀρχηγὸς τῶν μηδιζόντων ἀριστοκρατικῶν τῶν Θηβῶν, ὁ πλούσιος Ἀτταγῖνος, Βοιωτοὶ καὶ Πέρσαι παρεκάθησαν καὶ συνέφαγον καὶ συνέπιον ὡς ἀδελφοί, ἐπειδὴ ὁ φιλόμηδος οἰκοδεσπότης ἐπὶ ἑκάστης κλίνης, ἐφ' ἧς ἀνακεκλιμένοι συνείθιζον νὰ συμποσιάζωσιν οἱ ἀρχαῖοι, κατέκλινεν ἐναλλὰξ ἕνα Βοιωτὸν καὶ ἕνα Πέρσην.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ παρὰ τὸν Ἀσωπὸν στρατοπεδευόμενοι Πέρσαι εἶδον προβαίνοντα ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος τὸν στρατὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ Σπαρτιάτης Παυσανίας, ὁ υἱὸς τοῦ πρὸ μικροῦ θανόντος Κλεομβρότου, ὅςτις εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἐξαδέλφου αὐτοῦ Πλειστάρχου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Λεωνίδου. Ὁ στρατὸς ὃν ἦγεν ὁ Παυσανίας ἀπετελεῖτο ἐξ ἑκατὸν δέκα περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν. Εἰς τοὺς πεντακιςχιλίους Σπαρτιάτας ὁπλίτας καὶ τοὺς πεντακιςχιλίους περιοίκους εἶχον προςτεθῆ κατὰ τὸν ἰσθμὸν πλὴν ἄλλων μικροτέρων βοηθειῶν ἑξακιςχίλιοι ἑξακόσιοι ὁπλῖται ἐκ Κορίνθου καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς, τριςχίλιοι Σικυώνιοι, περὶ τοὺς τριςχιλίους Τροιζήνιοι, Φλιάσιοι, Ἐπιδαύριοι καὶ Ἑρμιονεῖς, περὶ τοὺς διςχιλίους Ἀρκάδες ἐκ Τεγέας καὶ Ὀρχομενοῦ, περὶ τοὺς χιλίους Λεπρεᾶται, Κεφαλλῆνες καὶ Αἰγινῆται καὶ τετρακόσιοι Ἀχαιοὶ ἐκ Μυκηνῶν καὶ Τίρυνθος, οἵτινες μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἄργους ἐκστρατείαν τοῦ Κλεομένους εἶχον ἀνακτήσει τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Εἰς τὸν στρατὸν τοῦτον προχωροῦντα πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα προςῆλθον κατὰ τὸ θριάσιον πεδίον ὀκτακιςχίλιοι ὁπλῖται Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην μετὰ ὀκτακοσίων τοξοτῶν, ἡνώθησαν δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ χίλιοι ὀκτακόσιοι Θεσπιεῖς, ἑξακόσιοι Πλαταιεῖς ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον Ἀρίμνηστον, ὅςτις ἡγεῖτο τῶν Πλαταιέων ἐν Μαραθῶνι καὶ χίλιοι Εὐβοεῖς. Καὶ τοὺς μὲν Σπαρτιάτας παρηκολούθουν εἵλωτες περὶ τοὺς τριακοντακιςχιλίους, τῶν δὲ λοιπῶν Ἑλλήνων ὁπλιτῶν ἕκαστον ἀνὰ εἷς δοῦλος.

Ὁ Παυσανίας κατέλαβε τὰς πρὸς βορρᾶν ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος, τάξας τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν κειμένων κάτωθεν τῶν χωρίων Κατζούλας καὶ Κρεκουκίου, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ὑσιῶν μέχρι τῶν Ἐρυθρῶν καὶ πέραν. Αἱ ὑψηλαὶ αὗται θέσεις δυσκόλως ἠδύναντο νὰ προςβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Περσῶν, οἵτινες διὰ τοῦτο προςεπάθουν διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἑλκύσωσι τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν πεδιάδα. Βλέπων δὲ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν ὁ Μαρδόνιος ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸ ἱππικόν, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ ἵππαρχος Μασίστιος, φέρων ἵππον χρυσοχάλινον καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένον. Ἀλλ' ἐν τῷ συναφθέντι δει-

νοτέρῳ ἀγῶνι ὁ ἵππος τοῦ Μασιστίου τοξευθεὶς τὰ πλευρὰ ὠρθώθη καὶ ἀπετίναξε τὸν ἐπιφανῆ ἀναβάτην, ὅςτις ἐφονεύθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μετὰ πολλῆς δυσκολίας, ἅτε ἰσχυρῶς τεθωρακισμένος. Περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Μασιστίου συνέστη ὀξεῖα μάχη, ἀλλ' οἱ Πέρσαι μάτην ἀγωνισθέντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παραλάβωσιν αὐτόν. Τὸ περσικὸν στρατόπεδον ἀνεβόησεν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ τῶν ἱππέων ἐπὶ τῷ πένθει τοῦ Μασιστίου, ἐν ᾧ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ, ἄξιος θέας διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, εἰςτεθεὶς εἰς ἅμαξαν ἐκομίζετο ἀνὰ τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Παυσανίας, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τοῦ φόνου τοῦ ἐπιφανοῦς Πέρσου καὶ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας τοῦ στρατοῦ του, ἀπεφάσισε νὰ καταβιβάσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ πεδινώτερα μέρη, τοῦθ' ὅπερ καθίστατο ἀναγκαῖον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἕνεκα τῆς ἐν τοῖς ὑψώμασιν ἀνεπαρκείας τοῦ ὕδατος. Κατελθὼν λοιπὸν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Κιθαιρῶνος, προεχώρησε δυτικώτερον πρὸς τὰς Πλαταιὰς καὶ παρετάχθη ἐν τῇ Πλαταϊκῇ οὕτως, ὥςτε οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι κατεῖχον τὰ πρὸς τὴν εὔυδρον Γαργαφίαν καὶ πλησίον τοῦ τεμένους τοῦ Ἀνδροκράτους ταπεινὰ ὑψώματα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην ἦσαν παρατεταγμένοι ἐν τῷ πεδίῳ πρὸς τὸν Ἀσωπόν. Ἀπέναντι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖθεν τοῦ Ἀσωποῦ ἵστατο ἐν τῇ Θηβαϊκῇ ὁ περσικὸς στρατὸς, ἔμπροσθεν μὲν οἱ πεζοί, ὄπισθεν δ' αὐτῶν οἱ ἱππεῖς. Οἱ Πέρσαι, κατέχοντες τὸ δεξιὸν κέρας, ἦσαν τεταγμένοι ἀπέναντι τῶν Λακεδαιμονίων, ἐν τῷ κέντρῳ Μῆδοι, Βάκτριοι καὶ Ἰνδοὶ ἦσαν ἀντιμέτωποι τῶν Πελοποννησίων καὶ Εὐβοέων, κατὰ δὲ τὸ ἀριστερὸν κέρας οἱ μηδίσαντες Ἕλληνες τοῦ περσικοῦ στρατοπέδου ἦσαν ἀντιμέτωποι τῶν Ἀθηναίων καὶ Πλαταιέων.

Ὀκτὼ ἡμέρας ἵσταντο οὕτως ἀντιμέτωποι οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ καὶ εἶχον ἤδη φθάσει αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου. Οὔτε ὁ Παυσανίας, οὔτε ὁ Μαρδόνιος ἐτόλμων νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἐπίθεσιν, ἐμποδιζόμενοι ὑπὸ τῶν μάντεων, οἵτινες ἐξήγουν τὰ ἱερεῖα ὡς μὴ ὑποσχόμενα ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τὴν νίκην. Ἀλλὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν ὁ Μαρδόνιος διέταξε τὸ ἱππικὸν νὰ καταλάβῃ τὸ στενὸν τοῦ Κιθαιρῶνος τὸ καλούμενον Δρυὸς κεφαλάς. Διὰ τῆς καταλήψεως αὐτοῦ ἀπεκόπη ἡ μετὰ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐκωλύθη ἡ εἰς αὐτὸν μεταβίβασις τροφίμων. Πεντακόσια ὑποζύγια ἄγοντα τροφὰς εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Περσῶν.

Τέλος τὴν δεκάτην ἡμέραν ὁ Μαρδόνιος ἀπεφάσισε διὰ τὴν ὑστεραίαν τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἔφοδον, τὴν δ' ἀπόφασιν αὐτοῦ ταύτην

ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νύκτωρ προςελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἔφιππος Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. Ὁ Παυσανίας ἀπήτησε τότε παρὰ τῶν Ἀθηναίων νἀνταλλάξωσι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους θέσιν, ὅπως πολεμήσωσιν οὕτω πρὸς τοὺς Πέρσας οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐγνώριζον ἀπὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ Πέρσαι ἐπολέμουν. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἔδειξαν δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος μεγίστην προθυμίαν νὰ πειθαρχῶσιν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ Παυσανίου, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν ἀντιφατικὰ καὶ πολλάκις παράλογα, καὶ νἀνέχωνται τὰς ἀπαιτήσεις τῶν λοιπῶν συμμάχων, ἐξετέλεσαν τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ. Οἱ ἐχθροί, παρατηρήσαντες τὸ γενόμενον, μετεκίνησαν καὶ αὐτοὶ τὰ δύο κέρατα τοῦ στρατοῦ αὐτῶν, οὕτως ὥστε νὰ εὑρεθῶσι καὶ πάλιν οἱ Πέρσαι ἀντιμέτωποι τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ Παυσανίας ἀπήτησε καὶ πάλιν τὴν μετακίνησιν τῶν πτερύγων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Καὶ πάλιν διέταξεν ὁ Μαρδόνιος τοὺς Πέρσας νὰ ταχθῶσιν εἰς τὴν πρώτην θέσιν ἀπέναντι τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Μαρδόνιος, θαρρήσας, προεκάλεσεν εἰς μονομαχίαν τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλά, τούτων μὴ ἀπαντώντων, οἱ μὲν ἱππεῖς τῶν Περσῶν, διαβάντες τὸν Ἀσωπόν, ἐπήγαγον οὐκ ὀλίγην ζημίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ τῶν βελῶν αὐτῶν καὶ ἀκοντίων, ἄλλο δὲ ἀπόσπασμα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, προχωρῆσαν μέχρι τῆς Γαργαφίας, συνέχωσε τὴν πηγήν. Ἐν τούτοις δὲ διῆλθεν ἡ ἡμέρα ἄνευ μάχης.

Ὁ Παυσανίας συνεῖδεν, ὅτι ἕνεκα τῆς κατοχῆς τῶν Δρυὸς κεφαλῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν, τῆς συγχώσεως τῆς Γαργαφίας καὶ τῶν προςβολῶν τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὅσοι τὰς προηγουμένας ἡμέρας ἐπειρῶντο νὰ πλησιάσωσι χάριν ὑδρεύσεως εἰς τὸν Ἀσωπόν, ἡ θέσις ἣν κατεῖχεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἦτο ἀσυμφορωτάτη. Οὐ μόνον ἡ διάβασις τροφῶν διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος εἶχε καταστῆ ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ ὕδατος ἐστερεῖτο πλέον ὁ στρατός. Γενομένου λοιπὸν συμβουλίου τῶν στρατηγῶν ἀπεφασίσθη νὰ μετακινηθῇ τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, πλησίον τῆς ἠρειπιωμένης, ἀλλ' ὀχυρᾶς πόλεως τῶν Πλαταιῶν. Παρὰ τὰ τείχη τῆς πόλεως ταύτης διάφοροι ῥύακες, κατερχόμενοι ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος, συμμιγνύονται καὶ ἀποτελοῦσι ποταμόν, ὅςτις ἐκαλεῖτο Ὠερόη. Ἀλλὰ πρὸ τῆς συμμίξεως, ἐκεῖ ἔνθα οἱ βραχίονες τοῦ ποταμοῦ ἦσαν ἀκόμη ἀπεσχισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, ἔμενε μεταξὺ αὐτῶν ξηρὰ νησοειδής, ἥτις ὠνομάζετο Νῆσος. Εἰς ταύτην τὴν Νῆσον ἀπεφασίσθη νὰ στρατοπεδεύσωσιν οἱ Ἕλληνες διὰ νυκτός. Οἱ Ἕλληνες τοῦ κέντρου,

πρῶτοι σπεύσαντες ἐγκατέλιπον τὴν προτέραν αὐτῶν θέσιν καὶ φυγόντες ἔφθασαν ἔξω τῶν τειχῶν τῶν Πλαταιῶν παρὰ τὸ Ἡραῖον. Ἐκεῖ ἔστησαν κατάκοποι καὶ ἐξηντλημένοι ἐκ τῶν συνεχῶν κατὰ τὰς παρελθούσας ἡμέρας πορειῶν καὶ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ περσικοῦ ἱππικοῦ. Ἀλλ' ὅτε διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου οἱ Λακεδαιμόνιοι νἀκολουθήσωσι τοὺς προχωρήσαντας, οἵτινες ἐνομίζοντο ἀπελθόντες εἰς τὴν ὑποδειχθεῖσαν νῆσον, ὁ Σπαρτιάτης λοχαγὸς Ἀμομφάρατος ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν θέσιν εἰς ἣν ἦτο τεταγμένος, χαρακτηρίζων τοῦτο ὡς φυγὴν καὶ πιστεύων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ θὰ μετέπειθε τὸν Παυσανίαν. Ἡ φιλονεικία διήρκεσε μέχρι τοῦ λυκαυγοῦς, ὅτε ὁ Παυσανίας, ἀφήσας τέλος τὸν Ἀμομφάρατον, ἐπορεύθη διὰ τῶν λόφων, καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος κατὰ τὴν θέσιν τὴν λεγομένην Ἀργιόπιον, πλησίον τοῦ Μολόεντος ποταμοῦ, ὅπου μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Ἀμομφάρατος μετὰ τοῦ λόχου του, ἀφ' οὗ εἶδεν, ὅτι εἶχεν ἀπομονωθῆ. Ἐν τούτοις δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκκινήσαντες διὰ τοῦ πεδίου, προεχώρησαν πρὸς τὴν νῆσον. Οὕτως ὅτε ἔφθασεν ἡ ἡμέρα, ὁ Μαρδό-

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ

νιος εἶδε μὲν ἔρημον τὸν χῶρον τοῦ προτέρου ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐνόησεν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἀπέλθει διὰ νυκτὸς, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἕνεκα τῆς ἀταξίας περὶ τὴν μετακίνησιν, τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Ἀμομφαράτου καὶ τοῦ ἀναποφασίστου χαρακτῆρος τοῦ Παυσανίου, ἀντὶ νὰ εὑρεθῶσιν ἐστρατοπεδευμένοι ὁμοῦ κατὰ τὴν Νῆσον, ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τρία μέρη.

Ὁ Μαρδόνιος, νομίσας, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐτράπησαν εἰς φυγήν, διέταξε τοὺς ἱππεῖς νὰ σπεύσωσι κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, εἵπετο δ' αὐτὸς, ἡγούμενος τοῦ δεξιοῦ κέρατος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦσαν οἱ πεζοὶ τῶν Περσῶν. Ὅτε οἱ Πέρσαι ἔφθασαν εἰς τὸ Ἀργιόπιον, ὅπου ἦσαν παρατεταγμένοι οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν Τεγεατῶν, ἀνερχόμενοι ἐν ὅλῳ εἰς πεντήκοντα καὶ τρεῖς χιλιάδας ἀνδρῶν, ὁ Παυσανίας ἐπείσθη, ὅτι οὐδεμία διέξοδος ἦτο πλέον δυνατὴ, καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ πολεμήσῃ, εἰ καὶ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἡμίσεις μόνον τῶν ὅλων Ἑλλήνων στρατιωτῶν, καὶ δὴ τοὺς πλείστους ἐλαφρῶς ὡπλισμένους, ὅλους δ' ἐν γένει πεινῶντας καὶ κεκοπιακότας ἐκ τῆς πορείας. Οἱ Ἀθηναῖοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐμήνυσεν ὁ Παυσανίας νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, δὲν προέφθασαν νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος, προςβληθέντες καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἤτοι τῶν μετὰ τοῦ Μαρδονίου συστρατευομένων Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις οἱ περὶ τὸν Παυσανίαν Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεᾶται ἐπιέζοντο μὲν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Περσῶν, ἐβλάπτοντο δὲ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μαρδόνιον στρατιωτῶν, οἵτινες, πήξαντες τὰς πλεκτὰς αὐτῶν ἀσπίδας εἰς τὴν γῆν, ἐτόξευον ὄπισθεν τοῦ δι' αὐτῶν σχηματισθέντος τείχους τοὺς Ἕλληνας ἀφειδῶς καὶ ἀπὸ ἀσφαλοῦς. Ὁ Παυσανίας κατ' ἀρχὰς δὲν ἐτόλμα τὴν ἔφοδον, καθότι τὰ ἐπὶ τῇ μάχῃ σφάγια δὲν ἦσαν εὐνοϊκά. Ἀλλ' ὅτε εἶδε τοὺς περὶ αὐτὸν πιεζομένους ὀλονὲν περισσότερον ὑπὸ τῶν περσικῶν τοξευμάτων, διέταξε νέαν θυσίαν, ἀποβλέψας δὲ πρὸς τὸν ἐν Πλαταιαῖς ναὸν τῆς Ἥρας ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῆς θεᾶς. Ἀλλ' ἤδη εὐχομένου τοῦ Παυσανίου οἱ Τεγεᾶται ἐχώρησαν κατὰ τῶν βαρβάρων, ἠκολούθησαν δ' αὐτοὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτε μετὰ τὸ τέλος τῆς θυσίας οἱ μάντεις ἐμήνυον νίκην. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον συνεκροτήθη δεινὸς ἀγὼν περὶ τὸ προτείχισμα τῶν περσικῶν ἀσπίδων· ὡς δὲ τοῦτο ἔπεσεν, ἔγεινε μάχη ἰσχυρὰ πλησιέστατα αὐτοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος. Οἱ Πέρσαι συλλαμβάνοντες τὰ δόρατα τῶν Λακεδαιμονίων ἔθραυον αὐτά. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Οἱ Πέρσαι ἐμάχοντο γενναίως, ἀλλ' ἐστε-

ρημένοι τῶν ἀσπίδων καὶ ἔχοντες ὅπλα βραχύτερα τῶν ἑλληνικῶν, πρὸς δὲ τούτοις μὴ ἔχοντες τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐβάδιζον συντεταγμένοι, καὶ πολεμοῦντες γυμνῆτες πρὸς βαρέως ὡπλισμένους καὶ τεθωρακισμένους μαχητὰς, δὲν ἠδύναντο νἀντιταχθῶσι νικηφόροι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἐξορμῶντες ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων ἀνὰ ἕνα καὶ δέκα ἢ πλείονες ἢ ὀλιγώτεροι, ἐνικῶντο καὶ ἐφονεύοντο.

Ἤδη εἶχον πέσει ἱκανοὶ ἐκ τῶν Λακεδαιμονίων, ἐν οἷς ὁ Καλλικράτης, ὅςτις ἐφημίζετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὡς ὁ ὡραιότατος καὶ ὑψηλότατος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ Ἀριστόδημος ἐκεῖνος *ὁ τρέσας*, ὁ διασωθεὶς ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Λεωνίδου τριακοσίων, ἐκπλύνας οὕτω γενναίως διὰ τοῦ αἵματός του τὴν ἐκ τῆς τότε σωτηρίας ἀτιμίαν. Ἀλλ' ἦσαν πολὺ περισσότεροι οἱ ἐκ τῶν Περσῶν φονευθέντες. Ὅτε δὲ αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος, ὅςτις προκινδυνεύων ἐμάχετο ἀπὸ ἵππου λευκοῦ, ἔχων περὶ ἑαυτὸν χιλίους ἐπιλέκτους ἱππεῖς, ἔπεσε βληθεὶς διὰ λίθου ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Ἀριμνήστου καὶ ἔπεσον μετ' αὐτοῦ οἱ πιστοὶ αὐτοῦ ἱππεῖς, τότε ὁ περσικὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγήν. Τοὺς φεύγοντας ὑπεστήριζον μόνον οἱ Πέρσαι ἱππεῖς, προςβάλλοντες τοὺς διώκοντας. Ὁ Ἀρτάβαζος, ὅςτις δὲν εἶχεν ἀκόμη μετάσχει τῆς μάχης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένων τεσσαρακοντακιςχιλίων ἀνδρῶν καὶ ὅςτις ἠδύνατο νὰ περισυναγάγῃ παρὰ τὸν Ἀσωπὸν τοὺς φεύγοντας καὶ νὰ ταχθῇ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν, ἰδὼν τὴν ἧτταν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαρδονίου, ἔσπευσε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν καὶ ἔφυγε διὰ τῶν βορείων τῆς Βοιωτίας καὶ διὰ τῆς Ἐλατείας εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἔσπευσε δὲ νὰ φύγῃ δρομαῖος, ὅπως διέλθῃ διὰ τῶν ὑπόπτων ἐκείνων χωρῶν, πρὶν ἢ φθάσῃ ἡ εἴδησις τῆς συμφορᾶς τῶν Περσῶν καὶ κινηθῶσι τυχὸν εἰς ἀποστασίαν κατὰ τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς οἱ περίοικοι λαοί. Οὕτω τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Περσῶν, διωκόμενον ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν, ἔφθασεν ἐν βίᾳ εἰς τὸ τετράγωνον τεῖχος, ἐνεκλείσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ἔφραξεν ὡς ἠδυνήθη ἄριστα τὸ τεῖχος. Ὅτε δ' ἔφθασαν οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸ τοῦ τείχους, ἤρχισεν ἰσχυρὰ τειχομαχία. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἠμύνοντο γενναίως καὶ ὑπερίσχυον, καθότι οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔχοντες κατὰ τἄλλα ἀρίστην στρατιωτικὴν μόρφωσιν, δὲν ἦσαν ἔμπειροι περὶ τὴν τειχομαχίαν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς τὸ τεῖχος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον δυνηθῆ νὰ παραστῶσι βοηθοὶ τοῦ Παυσανίου ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μαρδονίου καὶ κατὰ τὴν δίωξιν τῶν Περ-

σῶν μέχρι τοῦ τείχους, καθότι συγχρόνως ἐμάχοντο κατ' ἰδίαν ἐναντίον τῶν μηδιζόντων Ἑλλήνων, ἀναχαιτισάντων τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πορείαν αὐτῶν. Ἡ πάλη τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν τριπλασίων πολεμίων ὑπῆρξε κραταιά. Ἀλλ' ἠδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσιν αὐτῶν, εἰ καὶ γενναιότατα ἐπολέμησαν κατ' αὐτῶν οἱ Βοιωτοί. Ὅτε δὲ τέλος ἔπεσον οἱ τριακόσιοι πρῶτοι καὶ ἄριστοι τῶν Θηβαίων, ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ τελεία. Καὶ αὐτοὶ οἱ Βοιωτοὶ ἐτράπησαν τότε εἰς φυγήν, ὡς πρὸ αὐτῶν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες οἱ συστρατευόμενοι μετὰ τῶν Περσῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωξαν αὐτοὺς μέχρι τοῦ Ἀσωποῦ, διαβάντας τὸν ποταμὸν καὶ φεύγοντας εἰς τὰς Θήβας· ἔπειτα δ' ἐστράφησαν πρὸς τὸ ξύλινον τεῖχος, ἵνα βοηθήσωσι τοὺς Λακεδαιμονίους. Οὕτως ἤδη οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν Τεγεατῶν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ νικηφόρον ἀγῶνα ἐπολιόρκουν τοὺς Πέρσας κεκλεισμένους ἐν τῷ τείχει. Μετὰ τῶν πολιορκούντων δὲν ἦσαν οἱ λοιποὶ Ἕλληνες οἱ τὴν προηγουμένην νύκτα πρῶτοι ἀποσυρθέντες ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Ἀσωπὸν στρατοπέδου καὶ σπεύσαντες παρὰ τὸ Ἡραῖον τῶν Πλαταιῶν. Οὗτοι, μαθόντες τὴν νίκην τοῦ Παυσανίου καὶ μὴ θέλοντες νὰ μείνωσιν ἀμέτοχοι αὐτῆς, ἐτράπησαν ἄνευ τάξεως πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος, οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς διὰ τῆς ὑπωρείας καὶ τῶν λόφων, οἱ δὲ περὶ τοὺς Μεγαρεῖς καὶ τοὺς Φλιασίους διὰ τοῦ πεδίου. Ἀλλ' ἰδόντες τούτους σπεύδοντας οἱ ἱππεῖς τῶν Θηβαίων, ἤλασαν κατ' αὐτῶν τοὺς ἵππους, καί, ἐπιπεσόντες, ἑξακοσίους μὲν αὐτῶν κατεφόνευσαν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐδίωξαν εἰς τὸν Κιθαιρῶνα.

Οἱ Πέρσαι οἱ πολιορκούμενοι ἐν τῷ ξυλίνῳ τείχει ἠμύνοντο ἀκόμη γενναίως καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ τέλος ἐπῆλθεν ἡ ἅλωσις τοῦ τετραγώνου διὰ τῆς γενναιότητος καὶ δεξιότητος τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐπέβησαν τοῦ τείχους καὶ ἤρχισαν νὰ κρημνίζωσι μέρος αὐτοῦ, ὅπως διανοίξωσιν εἴσοδον. Πρῶτοι εἰσήλασαν οἱ Τεγεᾶται. Μετὰ δὲ τὴν εἴσοδον αὐτῶν αἱ πύλαι τοῦ τείχους ἠνεῴχθησαν, καὶ εἰσώρμησεν ὁ στρατὸς τῶν πολιορκητῶν. Ὁ ἀγὼν ἐπερατώθη διὰ φοβερᾶς σφαγῆς τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους συνεσωρευμένων Περσῶν. Ὁ Παυσανίας δὲν ἐπέτρεψε τὴν δίωξιν τῶν ἐκφυγόντων. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε περὶ τοὺς ἑκατονταкισχιλίους ὑπῆρξαν ἐν ὅλῳ οἱ πεσόντες Πέρσαι, τρισχιλίους δὲ μόνον ἔλεγον οἱ Ἕλληνες οὐκ ἄνευ ὑπερβολῆς τοὺς διασωθέντας μέχρι τέλους πλὴν τῶν μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου διαδρασάντων. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον χίλιοι τριακόσιοι καὶ ἑξήκοντα ὁπλῖται

καὶ πολὺ περισσότεροι τῶν ἐλαφρῶς ὡπλισμένων καὶ μάλιστα τῶν εἱλώτων, ἐν ὅλῳ δεκακισχίλιοι ἄνδρες.

Ἐκπεπληγμένοι ἔμειναν οἱ Ἕλληνες, ὅτε μετὰ τὸ πέρας τῶν φόνων εἶδον ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὴν πλουσίαν λείαν, ἣν συνεκόμιζον οἱ εἵλωτες κατὰ διαταγὴν τοῦ Παυσανίου, ἀπαγορεύσαντος εἰς ἅπαντας τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν στρατιώτας νὰ ἐγγίσωσι τὰ λάφυρα. Σκηναὶ κατεσκευασμέναι διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, κλῖναι ἐπίχρυσοι καὶ ἐπάργυροι, κρατῆρες χρυσοῖ καὶ φιάλαι καὶ ἄλλα ποτήρια ἐξέπληξαν τοὺς εἵλωτας, καίπερ ἀγνοοῦντας τὴν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ τοῦ ἐξηπλωμένου ἐνώπιον αὐτῶν. Ἐπὶ ἁμαξῶν εὑρίσκοντο σάκκοι περιέχοντες λέβητας χρυσοῦς καὶ ἀργυ-

Ο ΤΡΙΠΛΟΥΣ ΣΦΙΣ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ
ΕΝ ΤΩι ΑΤΜΕΪΔΑΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ροῦς. Ἀπὸ δὲ τῶν νεκρῶν ἐσυλήθησαν πολύτιμα ψέλια καὶ στρεπτοὶ καὶ ἀκινάκαι χρυσοῖ. Παμπληθεῖς ἦσαν αἱ αἰχμαλωτισθεῖσαι γυναῖκες, ἃς εἶχον παραλάβει οἱ Πέρσαι εἰς τὴν ἐκστρατείαν, καὶ οἱ ἀρτοκόποι καὶ οἱ ὀψοποιοί, αἱ κάμηλοι καὶ οἱ ἵπποι καὶ τὰ λοιπὰ ὑποζύγια.

Πρῶτον ἔργον τῶν νικητῶν ὑπῆρξε μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῆς λείας ἡ διανομὴ τῶν λαφύρων μεταξὺ τοῦ Παυσανίου, λαβόντος ἐξαίρετον αὐτῶν μέρος, καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ πρὸ τῆς διανομῆς ἐξηρέθησαν τρία δέκατα τῆς λείας χάριν τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς καὶ τοῦ ἐν τῷ ἰσθμῷ Ποσειδῶνος. Ἐκ δὲ τῆς εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα ἀφιερωθείσης δεκάτης κατεσκευάσθη καὶ ἀνετέθη εἰς τὸν θεὸν

ἐν Δελφοῖς χρυσοῦς τρίπους, ἐπικείμενος ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τριῶν χαλκῶν ὄφεων, ὧν τὰ σώματα περιπλεκόμενα ἀπετέλουν σπειροειδῆ στήλην. Τὸ χαλκοῦν μέρος τοῦ ἀναθήματος ἔμεινεν ἐν Δελφοῖς καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα, ἐκεῖθεν δὲ μετεκομίσθη ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου οἱ ὄφεις διατρηθέντες ἐχρησίμευον ὡς πῖδαξ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ. Ἐκεῖ δὲ σώζεται καὶ τὴν σήμερον ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἀτμεϊδὰν, καὶ ἐπὶ τῶν σπειρῶν τῶν ὄφεων ἀναγινώσκονται ἀκόμη τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων τῶν μετασχουσῶν τῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγώνων, τὰ ὁποῖα ἐπέγραψαν οἱ Ἕλληνες, εὐχαριστοῦντες τὸν Ἀπόλλωνα ἐπὶ τῇ νίκῃ τῶν Πλαταιῶν.

Οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν ἐν Πλαταιαῖς διὰ τὰ λάθη τοῦ Μαρδονίου, διὰ τὸν ἀναποφάσιστον αὐτοῦ χαρακτῆρα, διὰ τὴν ἀκατονόμαστον ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους διαγωγὴν τοῦ Ἀρταβάζου· ἐνίκησαν διὰ τὴν φιλοπατρίαν καὶ προθυμίαν τῶν Ἀθηναίων, εὐπειθῶς τασσομένων ὅπου ἐκελεύοντο, ἀπροφασίστως σπευδόντων ὅπου ὑπῆρχε κίνδυνος· ἐνίκησαν τέλος διὰ τὸν ἐν τῇ οριστικῇ μάχῃ ἡρωισμὸν τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην, τῶν Πλαταιέων ὑπὸ τὸν Ἀρίμνηστον, τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν Παυσανίαν καὶ τῶν Τεγεατῶν. Ἐν τῇ φιλονεικίᾳ μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων περὶ τοῦ ἀριστείου ἐδόθη τοῦτο εἰς τοὺς Πλαταιεῖς. Πλησίον τῶν τειχῶν τῶν Πλαταιῶν ἔθαψαν οἱ Ἕλληνες τοὺς νεκροὺς αὐτῶν κατὰ πόλεις. Ἐν δὲ τῇ ἀγορᾷ τῆς ἠρημωμένης καὶ ἠρειπιωμένης πόλεως ἐτελέσθη μεγάλη εὐχαριστήριος θυσία εἰς τὸν Δία τὸν Ἐλευθέριον, ἀφ' οὗ πρῶτον κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἐσβέσθη κατὰ τὴν χώραν πᾶν πῦρ ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μεμιασμένον καὶ ἐκομίσθη ἄλλο ἁγνὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τῶν Δελφῶν.

Ἕνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην ὁ Παυσανίας ἤγαγε τὸν στρατὸν κατὰ τῶν Θηβῶν, ἐξαιτῶν τὴν παράδοσιν τῶν μηδισάντων, ἐν πρώτοις δὲ τῶν ἀγχηγετῶν αὐτῶν, τοῦ Τιμαγενίδου καὶ τοῦ Ἀτταγίνου. Ἀρνουμένων δὲ τῶν Θηβαίων, ἡ πόλις αὐτῶν ἐπολιορκήθη, καὶ μόλις μετὰ πολιορκίαν εἴκοσιν ἡμερῶν ἐπείσθησαν οἱ Θηβαῖοι νὰ παραδώσωσι τοὺς ζητουμένους. Καὶ ὁ μὲν Ἀτταγῖνος εἶχεν ἐκφύγει, ὁ δὲ Τιμαγενίδης μετὰ τῶν λοιπῶν ἀπήχθησαν εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐφονεύθησαν.

Ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστείδου διὰ ψηφίσματος τῶν Ἑλλήνων ἡ χώρα τῶν Πλαταιέων, ἀποδοθεῖσα εἰς αὐτοὺς, ἐκηρύχθη ἄσυλος καὶ ἀπαραβίαστος καὶ ἀφιερώθη εἰς τὸν Δία τὸν Ἐλευθέριον. Ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκ δεκακισχιλίων ὁπλιτῶν καὶ χιλίων ἱππέων

καὶ στόλος ἐξ ἑκατὸν νηῶν εὑρίσκηται πάντοτε ἕτοιμος πρὸς τὸν πόλεμον τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἐν ταῖς ἀνοικοδομηθείσαις Πλαταιαῖς ἱδρύθη βωμὸς Διὸς τοῦ Ἐλευθερίου, καὶ ἐψηφίσθη νὰ τελῆται περὶ αὐτὸν πενταετηρικὸς ἀγὼν τῶν Ἐλευθερίων. Κυρωθέντων δὲ τούτων, οἱ Πλαταιεῖς ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τελῶσι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν τὰ νενομισμένα εἰς τοὺς πεσόντας ἐν τῇ μάχῃ καὶ κειμένους ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν. Αἰῶνας πολλοὺς ἐτήρησαν τῆς μεγαθύμου πόλεως οἱ πολῖται τὰς ἱερὰς αὐτῶν ὑποχρεώσεις, καὶ ὁ ἄρχων τῶν Πλαταιῶν, ἐνδυόμενος ἐκτάκτως κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μάχης χιτῶνα πορφυροῦν καὶ παραλαμβάνων ἀπὸ τοῦ γραμματοφυλακίου τῆς πόλεως ὑδρίαν, προῆγε διὰ μέσης τῆς πόλεως ξιφήρης καὶ ἐξήρχετο εἰς τοὺς τάφους τῶν εὐκλεῶν νεκρῶν. Ἐκεῖ ἐλάμβανεν ὕδωρ ἀπὸ τῆς κρήνης, ἀπέλουε τὰς ἐπιταφίους στήλας καὶ ἔχριεν αὐτὰς διὰ μύρου, ἐπιτελέσας δὲ τὴν ἱερὰν θυσίαν, προέπινεν ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος θανόντων.

ιβ'

Μυκάλη καὶ Σηστός.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἠναγκασμένοι εἶχον ἀκολουθήσει τὸν Ξέρξην κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ὁμοφύλων αὐτῶν· ἔν τε Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν ἀδελφῶν, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ξέρξης ἡττημένος διέβη ἐν σπουδῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνόησεν, ὅτι μόνον ὁ φόβος ἐκράτει τοὺς Ἴωνας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Περσῶν. Διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν ἔμεινεν ἐν Σάρδεσι, διέταξε δὲ μέγα μέρος τοῦ στόλου, πλὴν τῶν εἰς τὰς πατρίδας ἐξαποσταλέντων φοινικικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν πλοίων, νὰ μένῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ναυάρχων Μαρδόντου καὶ Ἀρταΰντου ἐν Σάμῳ καὶ ἐν Κύμῃ. Ἐν τοσούτῳ δ' ἐστάθμευεν ἐν Αἰγίνῃ ἑλληνικὸς στόλος συνιστάμενος ἐξ ἑκατὸν δέκα τριήρων ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδην, αὐτὸν ἐκεῖνον ὅςτις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχε παραδοθῇ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς Αἰγινήτας. Ἀλλ' ἐν ᾧ εὑρίσκοντο ἐν Αἰγίνῃ, ἀπεσταλμένοι ἐκ Χίου, οἵτινες εἶχον μεταβῇ πρότερον καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, ἔπεισαν τὸν Λεωτυχίδην νὰ ἐκπλεύσῃ ἐξ Αἰγίνης, ὅπως πλησιάσῃ εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου εἶχον φανῆ τὰ σπέρματα τῆς ἀνταρσίας, καὶ δὴ πρῶτον ἐν αὐτῇ τῇ Χίῳ, ὅπου ἐπε-

χειρήθη συνωμοσία κατὰ τοῦ τυράννου Στράττιδος, ἀποτυχοῦσα. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ Αἰγίνης ἔπλευσεν εἰς Δῆλον, ὅπου εὑρίσκετο ἐν τῷ κέντρῳ τῶν Κυκλάδων, ὧν ἄλλαι μὲν εἶχον στείλει κατ' εὐθεῖαν βοηθείας εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ἄλλαι δὲ εἶχον μεταστῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων καὶ ἄλλαι εἶχον ὑποταχθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην.

Ναυλοχοῦντες ἐν μέσῳ τῶν Κυκλάδων, ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες τὸ μὲν νὰ ὑπερασπίζωνται τὰς νήσους, τὸ δὲ νὰ εἶνε πλησίον τῆς Ἰωνίας. Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησεν ὁ Λεωτυχίδης νὰ προβῇ περαιτέρω τῆς Δήλου, ἕως νέα πρεσβεία ἦλθεν ἐκ Σάμου, ἀγγέλλουσα, ὅτι, καὶ μόνον ἂν ἴδωσι τὸν ἑλληνικὸν στόλον πλέοντα πρὸς τὰς θαλάσσας αὐτῶν οἱ Ἴωνες, θέλουσιν ἀποστατήσει, οἱ δὲ βάρβαροι δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ ὑπομείνωσι. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πρεσβείας, ὅςτις ἐκαλεῖτο Ἡγησίστρατος, ἤτοι ὁδηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἐφάνη εἰς τὸν Λεωτυχίδην οἰωνὸς ἀγαθὸς καὶ ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Ἰωνίαν. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἡγησιστράτου πλεύσαντες οἱ Ἕλληνες, ἔφθασαν εἰς Σάμον πλησίον τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Ἥρας, καὶ παρεσκευάζοντο ὡς πρὸς ναυμαχίαν. Οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἦσαν ἐλλιμενισμένοι ἐν Σάμῳ, μαθόντες, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπλεε πρὸς τὴν νῆσον, ἐξέπλευσαν πρὸς τὸν κόλπον τῆς Μιλήτου. Φοβηθέντες τοὺς νικητὰς τῆς Σαλαμῖνος ἐζήτησαν νὰ ὑπεκφύγωσι τὴν ναυμαχίαν, καὶ διενοήθησαν νὰ ἐξασφαλίσωσι μὲν τὰ πλοῖα, σύροντες αὐτὰ εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ ὄρους Μυκάλης, καὶ νὰ περιβάλωσιν αὐτὰ δι' ἕρκους ξύλων καὶ λίθων, προφυλάσσοντες οὕτω τὰς νῆας καὶ τοὺς ἄνδρας, νὰ ἑνώσωσι δὲ τὰ πληρώματα τῶν τριήρων μετὰ τοῦ ἐν τῇ ξηρᾷ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Τιγράνην. Οὕτω τῆς ἀκτῆς ὑπερασπιζομενης ὑπὸ ἑκατοντακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν, ἤλπιζον οἱ Πέρσαι, ὅτι θὰ καθίστατο ἀδύνατος ἡ ἀπόβασις τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Πέρσαι, φρονοῦντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες, πολὺ ὀλιγαριθμότεροι ὄντες, δὲν θὰ ἐτόλμων τὴν ἀπόβασιν, ἠπατῶντο. Κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ἕλληνες, μαθόντες τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν, εὑρέθησαν εἰς ἀπορίαν περὶ τοῦ πρακτέου, ἀλλ' ἔπειτα ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιπλεύσωσι κατὰ τῆς ἠπείρου, καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Μυκάλην. Ὁ Λεωτυχίδης, πλησιάσας εἰς τὸν αἰγιαλὸν ὅσον ἠδύνατο περισσότερον, παρεκίνει διὰ κήρυκος ἀπὸ τῆς τριήρους αὐτοῦ τοὺς Ἴωνας νὰ συνεργασθῶσιν ἐν τῇ ἐπικειμενῃ συμπλοκῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ στρατήγημα ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ

Θεμιστοκλέους μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυμαχίαν. Δι' αὐτοῦ ἔμελλον ἢ νὰ πεισθῶσιν ἀληθῶς οἱ Ἴωνες εἰς ἀποστασίαν ἢ νὰ κατασταθῶσιν ὕποπτοι εἰς τὸν Τιγράνην. Μετὰ δὲ τὸ κήρυγμα τοῦτο τοῦ Λεωτυχίδου, πλησιάσαντες οἱ Ἕλληνες τὰς νῆας εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ στήσαντες τὰς ἡτοιμασμένας ἀποβάθρας, ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν. Ἐν τούτοις οἱ Πέρσαι, ἀκούσαντες τὴν πρὸς τοὺς Ἴωνας παραίνεσιν καὶ βλέποντες τοὺς Ἕλληνας παρασκευαζομένους εἰς μάχην, ἀφοπλίζουσι μὲν τοὺς ἐν τῷ στρατῷ αὐτῶν Σαμίους, δυσπιστήσαντες πρὸς αὐτούς, τάσσουσι δὲ τοὺς Μιλησίους φύλακας τῶν διόδων τῶν ἀγουσῶν εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Μυκάλης, ὡς δῆθεν γινώσκοντας ἄριστα πάντων τὴν χώραν, ἐκδιώκοντες οὕτως αὐτοὺς εὐσχήμως ἐκ τοῦ στρατοπέδου.

Οἱ Ἕλληνες προχωροῦσι κατὰ τοῦ περσικοῦ στρατοπέδου. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ παρ' αὐτοὺς εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας τεταγμένοι βαίνουσι διὰ τῆς ἀνὰ τὸ πεδίον ὁμαλῆς ὁδοῦ ταχύτερον κατὰ τῶν πολεμίων, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς βραδύτερον διὰ τῆς χαράδρας καὶ τῶν ὀρέων. Πρῶτον συγκρούεται πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν τὸ ταχύτερον φθάσαν ἀριστερὸν κέρας. Οἱ Πέρσαι προτάσσουσιν ὡς ἐν Πλαταιαῖς τὰς ἀσπίδας καὶ ἀμύνονται γενναίως. Ἀλλὰ τέλος πίπτει ὁ φραγμὸς τῶν ἀσπίδων, καὶ οἱ Πέρσαι ὑποχωροῦσιν εἰς τὸ τεῖχος, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συναγωνιζομένων. Τὸ τεῖχος κυριεύεται, οἱ Ἕλληνες εἰσορμῶσιν εἰς αὐτό, ὁ στρατὸς τοῦ Τιγράνου τρέπεται εἰς φυγὴν πλὴν αὐτῶν τῶν Περσῶν, οἵτινες μείναντες ὀλίγοι μάχονται μετὰ καρτερίας κατὰ τῶν εἰσορμώντων Ἑλλήνων. Δύο τῶν στρατηγῶν τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ, ὁ Ἀρταΰντης καὶ ὁ Ἰθαμίτρης, ἐκφεύγουσιν, ὁ Τιγράνης καὶ ὁ Μαρδόντης φονεύονται. Οἱ Πέρσαι ἐμάχοντο ἀκόμη, ὅτε ἔφθασαν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Οἱ Σάμιοι καὶ Μιλήσιοι, βλέποντες τοὺς Ἕλληνας νικῶντας, ἐπιπίπτουσι καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν Περσῶν. Οἱ Ἕλληνες αἴρουσι λαμπρὰν νίκην, ἣν ἐπιστέφει ἡ πυρπόλησις τῶν εἰς τὴν ξηρὰν ἀνασεσυρμένων περσικῶν νηῶν καὶ τοῦ τείχους.

Οἱ Ἕλληνες διηγοῦντο κατόπιν πολλὰ θαυμαστὰ περὶ τῶν ἐμφανίσεων αἵτινες ἐνεθάρρυναν τοὺς ἐν Μυκάλῃ ἀγωνιζομένους, περὶ τοῦ θάρρους ὅπερ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἐπιτηδεία διάδοσις περὶ τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐν Πλαταιαῖς. Συνδέοντες δὲ τὰς δύο ἐπιφανεῖς νίκας, ἐθεώρουν ταύτας συμβάσας ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾧ ἑκάστη αὐτῶν ἦτο ἀξία ἰδίας δόξης.

Διὰ τῆς ἐν Μυκάλῃ νίκης τῶν Ἑλλήνων ἡ Ἰωνία ἦτο καὶ πάλιν ἐλευθέρα ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἀπῃτεῖτο σύνεσις καὶ περίσκεψις πρὸς διατήρησιν τῆς νέας ταύτης ἐλευθερίας. Οἱ Ἕλληνες ἀποπλεύσαντες εἰς τὴν Σάμον συνδιεσκέφθησαν ἐκεῖ περὶ τῆς τύχης τῶν Ἰώνων. Καὶ ὁ μὲν Λεωτυχίδης μετὰ τῶν Πελοποννησίων ἐφρόνει, βλέπων τὰς δυσχερείας τῆς διαρκοῦς φρουρήσεως τῆς Ἰωνίας, ὅτι ἔπρεπεν ἡ μὲν χώρα νὰφεθῇ εἰς τοὺς βαρβάρους, οἱ δὲ Ἴωνες νὰ μετοικισθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῶν μηδισάντων Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὑπεχώρησαν εἰς τὴν γνώμην τῶν Ἀθηναίων, μὴ ἀποδεχομένων νὰ γείνῃ ἀνάστατος ἡ Ἰωνία καὶ μὴ ἐπιτρεπόντων εἰς τοὺς Πελοποννησίους νὰ διασκέπτωνται περὶ τῆς τύχης ἀποικιῶν, αἵτινες ἐθεωροῦντο ἰδικαί των. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ Σάμος, ἡ Χίος, ἡ Λέσβος καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι ἔγειναν δεκταὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν συμμαχίαν, καὶ ἔδωκαν ἐνόρκους ὑποσχέσεις, ὅτι δὲν θἀποστατήσωσιν ἀπ' αὐτῆς, οἱ μὲν Πελοποννήσιοι μετὰ τοῦ Λεωτυχίδου, τῆς ὥρας τοῦ ἔτους οὔσης προκεχωρημένης, ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πατρίδας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, παραλαμβάνοντες καὶ πλοῖα τῶν νέων συμμάχων, ἀπεφάσισαν νὰ συμπληρώσωσι τὴν ἐν Μυκάλῃ νίκην διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς θρᾳκικῆς χερσονήσου.

Ἡ ἐπιχείρησις ἦτο ἀνταξία τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἀναμενομένη ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἀποστασία τῶν Ἑλλησποντίων Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἡ κατάληψις τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἔμελλον νὰ ἔχωσι μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, νὰ αὐξήσωσι τὸ γόητρον τῶν σωτήρων τῆς Ἰωνίας. Ἡ δὲ συναίσθησις, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀριστεύσαντες ἐν Μυκάλῃ, αὐτοὶ οἱ σώσαντες τοὺς Ἴωνας ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων προταθείσης διαλύσεως θὰ κερδήσωσι καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ξάνθιππον διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν αὐτοβουλίας καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν κυρίως δυνάμεων ἔδωκεν εἰς τὰς Ἀθήνας θάρρος καὶ ἐγκαρτέρησιν κατὰ τὸν ἐπιχειρηθέντα ἀγῶνα, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ ἔργον δὲν ὑπῆρξεν εὐχερὲς ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος. Τὸ ἔργον κυρίως περιεστρέφετο εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Σηστοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον μετακληθῆ καὶ αἱ περσικαὶ φρουραὶ τῶν γειτόνων πόλεων, τῆς Καρδίας καὶ τοῦ Ἐλαιοῦντος, καὶ τὴν ὁποίαν ἡρωικῶς ὑπερήσπιζεν ὁ ὕπαρχος τοῦ Ξέρξου Ἀρταΰκτης ἐν μέσῳ τῶν θησαυρῶν οὓς εἶχε συλήσει ἐκ τῶν ἱερῶν τοῦ Ἐλαιοῦντος. Ἡ πολιορκία ὑπῆρξε δυσχερὴς καὶ μακρά. Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Ξανθίππου ὑπερενίκησε τὰ παράπονα τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐπόθουν τὴν ἐπιστροφὴν

εἰς τὴν πατρίδα, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀφήσει ἐγκαταλελειμμένην, πρὸς τοὺς οἰκείους, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀφήσει ἐν Σαλαμῖνι. Οἱ πολιορκούμενοι Πέρσαι ἤρχισαν στερούμενοι τροφῶν, ἀλλ' ἐπέμενον. Εἶχον τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ Ἀρτάβαζος, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαρδονίου, ἤθελε βοηθήσει αὐτούς. Ἀλλ' ὁ Ἀρτάβαζος, σπεύδων νὰ σωθῇ, οὐδ' ἦλθε κἂν εἰς τὸν Ἑλλήςποντον, ἀλλὰ διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκ τοῦ Βοςπόρου. Οἱ Πέρσαι τῆς Σηστοῦ, καταναλώσαντες πᾶσαν τροφήν, ἐσιτοῦντο βράζοντες τὰ σχοινία τῶν κλινῶν. Ἀλλ' ὅτε καὶ αὕτη ἡ τροφὴ ἔλειψεν, οἱ Πέρσαι καὶ ὁ Ἀρταΰκτης διέδρασαν, καταβάντες ἐκ τοῦ τείχους, ἔνθα τοῦτο δὲν ἐφυλάσσετο ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ὅτε δὲ οἱ Ἕλληνες τὴν ἡμέραν ἔμαθον παρὰ τῶν Χερσονησιτῶν, οἵτινες ἠνέῳξαν εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας τῆς Σηστοῦ, τὴν φυγὴν τῶν Περσῶν, ἔσπευσαν εἰς δίωξιν αὐτῶν. Παρὰ τοὺς Αἰγὸς Ποταμοὺς ἔφθασαν τοὺς φυγάδας· συγκροτηθείσης δὲ μάχης ἐνίκησαν, καὶ ἄλλους μὲν τῶν πολεμίων ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ συνέλαβον ζῶντας. Οἱ αἰχμάλωτοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀρταΰκτης μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἤχθησαν δέσμιοι εἰς τὴν Σηστόν. Ὁ υἱὸς ἐφονεύθη διὰ λίθων ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πατρός, ὁ Ἀρταΰκτης ἀνεκρεμάσθη προςπασσαλευθεὶς ἐπὶ σανίδος πλησίον τῆς Μαδύτου.

Ὁ Ἑλλήςποντος ἐκυριεύθη. Ἡ θρᾳκικὴ χερσόνησος ἡ ὑπὸ τῶν Φιλαϊδῶν οἰκισθεῖσα, ἡ κτῆσις τοῦ Μιλτιάδου ἔγεινε πάλιν κτῆμα τῶν Ἀθηναίων. Ὑπερήφανος ἐπανήγαγε τὸ ἔαρ τοῦ 478 π. Χ. ὁ Ξάνθιππος τὸν νικηφόρον ἀθηναϊκὸν στόλον, κατάφορτον ἐκ τῶν λαφύρων, εἰς τὸν Πειραιᾶ. Οἱ νικηταὶ ἀνῆλθον πρὸς τοὺς οἰκείους εἰς τὴν πόλιν, ἥτις ἐλευθέρα ἤδη ἀνέθρωσκεν ἐκ τῶν ἐρειπίων μετὰ δυνάμεως νέας.

ιγ΄

Οἱ ἐν Σικελίᾳ ἀγῶνες.

Ὅτε οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐν τῷ ἰσθμῷ ἑλληνικῆς ὁμαιχμίας, ἐπικειμένης τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξου, ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσι καὶ εἰς τὴν Σικελίαν πρέσβεις, ζητοῦντες τὴν συμμαχίαν τῶν Σικελιωτῶν, εἴδομεν, ὅτι οἱ πρέσβεις οὗτοι διηυθύνθησαν εἰς τὰς Συρακούσας πρὸς τὸν Γέλωνα, ἀλλ' οὗτος, προβάλλων ἀξιώσεις ἡγεμονίας καὶ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἐκ τῶν Καρχηδονίων ἐπαπειλουμένους κινδύ-

νους τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων δὲν ἀπέστειλε βοήθειαν. Ὁ Γέλων ἦτο ἀληθῶς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ ἰσχυρότατος τῶν τυράννων τῆς Σικελίας, αἱ δὲ Συράκουσαι ἡ μεγίστη καὶ ἐπιφανεστάτη τῶν πόλεων αὐτῆς.

Εἶνε ἤδη γνωστὴ εἰς ἡμᾶς ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ δύναμις ἣν εἶχον ἀποκτήσει αἱ ἐν Σικελίᾳ ἀποικίαι, ἰδίως ἡ Γέλα, ἡ Νάξος, αἱ Συράκουσαι, ὁ Σελινοῦς, ὁ Ἀκράγας. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις πολιτικῆς ἑνότητος, ἥτις ἐν μέρει μὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν φυλετικῶν διενέξεων τῶν οἰκιστῶν, ἐν μέρει δὲ καρπὸς τῆς φυσικῆς διαιρέσεως τῆς νήσου καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ὅρων τῆς ὑπάρξεως τῶν καθ' ἑκάστας πόλεων, ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη αἰτία, δι' ἣν οἱ ἄποικοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξελληνίσωσι καθ' ὁλοκληρίαν τὴν νῆσον. Οὕτως οὐ μόνον εἰς τοὺς ἐγχωρίους Σικελοὺς καὶ Ἐλύμους ἔμεινε μέρος τῆς Σικελίας, κυρίως τὸ ἐνδότερον, ἀλλὰ καὶ αἱ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν τῆς νήσου γωνίαν φοινικικαὶ ἀποικίαι, ἡ Μοτύη, ὁ Πάνορμος καὶ ὁ Σολόεις, ἐξηκολούθησαν κατεχόμεναι ὑπὸ τῶν ἀποίκων τῆς Φοινίκης, τῶν ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς νήσου παραλίᾳ τῆς Ἀφρικῆς ἐγκαθιδρυμένων ἐμπορικωτάτων Καρχηδονίων. Ὅπως λυθῇ τὸ ζήτημα, ἂν ἡ Σικελία ἔμελλε νὰ νίκη εἰς μόνους τοὺς Ἕλληνας ἢ καὶ εἰς τοὺς Σημίτας, ἂν ἔμελλε νὰ εἶνε καθ' ὁλοκληρίαν εὐρωπαϊκὴ ἢ καὶ ἀφρικανική, ἔπρεπε πρῶτον νὰ συμπαγῶσιν αἱ δυνάμεις τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Ἑλλήνων, ἔπρεπε νὰναδειχθῶσιν ἐπ' αὐτῆς ἰσχυρὰ ἑλληνικὰ κράτη.

Ὅτε ὁ περσικὸς χείμαρρος ἠπείλει τὴν Ἑλλάδα, ἡ σύμπραξις Περσῶν καὶ Καρχηδονίων ἦτό τι ἀναπόφευκτον καὶ φυσικόν. Καὶ ἄνευ τινὸς συνεννοήσεως ἡ καταπολέμησις τῶν Ἑλλήνων, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκοντο, ἦτο κοινὸν αὐτῶν συμφέρον. Ὁ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μηδικῶν πολέμων κίνδυνος τῶν ἐν Ἑλλάδι μητροπόλεων καὶ ἡ ἐξασθένησις αὐτῶν ἦσαν ἀσφαλῆ ἐχέγγυα, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἐπὶ τῆς νήσου ἀδελφούς των ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οἱ Καρχηδόνιοι ἐπεπιπτον κατ' αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως δρᾶσις τοιαύτη κατὰ τῶν Σικελιωτῶν ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς Καρχηδονίους εἴπερ ποτὲ νῦν, ὅτε ἐν Σικελίᾳ ὁ καταμελισμὸς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἶχεν ἀρχίσει ἐκλείπων καὶ αἱ δυνάμεις τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Ἑλλήνων εἶχον ἀρχίσει συγκεντρούμεναι εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων κραταιῶν δυναστῶν.

Αἱ παλαιαὶ ὀλιγαρχίαι εἶχον πέσει σχεδὸν ἁπανταχοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν εἶχον ἀνιδρυθῆ τυραννίδες ὡς ἐν παλαιοτέροις χρόνοις ἢ συγχρόνως ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τῶν μεταξὺ τῶν Σικελιωτῶν ἐμφυλίων πολεμων τινὲς μὲν τῶν μικροτέρων πόλεων εἶχον καταστραφῆ.

τινὲς δ' εἶχον προσαρτηθῆ εἰς τὰς μεγάλας, τὰς ἕδρας τῶν ἰσχυρῶν τυράννων, χρησιμεύσασαι εἰς αὔξησιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν καὶ ἀκμῆς. Ἰσχυρότατοι δὲ τούτων τῶν τυράννων περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. ἦσαν Ἀναξίλαος ὁ τοῦ Ῥηγίου, Τήριλλος ὁ τῆς Ἱμέρας, Θήρων ὁ τοῦ Ἀκράγαντος καὶ ὁ ἁπάντων ἐπιφανέστατος, Γέλων, ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν. Ἂν οἱ μονάρχαι οὗτοι ἤθελον ἑνώσει τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἐν συμπνοίᾳ, ἡ ἔξωσις τῶν Καρχηδονίων ἐκ τῆς Σικελίας ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ εὐκόλως καὶ ἡ Σικελία θὰ ἐγίνετο ὅλη ἑλληνική. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀναγκαίας ὁμονοίας καὶ συνεργασίας τοὺς τυράννους τῆς Σικελίας ἐχώριζον διαιρέσεις δειναί.

Ὁ Ἀναξίλαος οὐ μόνον τοῦ Ῥηγίου ἦρχεν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ζάγκλην εἶχεν ὑποτάξει, ἥτις ἐκ τῶν εἰς αὐτὴν ἀποικισθέντων Μεσσηνίων μετωνομάσθη Μεσσήνη. Φοβούμενος τὴν ἰσχὺν τοῦ Θήρωνος καὶ τοῦ Γέλωνος ἐζήτησε νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ Τηρίλλου, μεθ' οὗ συνέδεον αὐτὸν κοινοὶ φόβοι, καὶ διὰ κηδεστείας, καὶ ἔλαβε τὴν θυγατέρα τοῦ Τηρίλλου Κυδίππην ὡς γυναῖκα. Πενθερὸς καὶ γαμβρὸς ἦσαν κοινοὶ ἐχθροὶ τῶν τυράννων τοῦ Ἀκράγαντος καὶ τῶν Συρακουσῶν. Ἀλλ' οὔτε τὸ Ῥήγιον καὶ ἡ Ἱμέρα εἶχον τὴν σημασίαν τοῦ Ἀκράγαντος καὶ τῶν Συρακουσῶν, οὔτε ἡ δυὰς τῶν συνηνωμένων αὐτῶν δεσποτῶν εἶχε τὴν ἰσχύν, ἣν εἶχεν ἡ δυὰς τοῦ Θήρωνος καὶ τοῦ Γέλωνος, συνδεομένων μάλιστα καὶ τούτων οὐ μόνον διὰ συμμαχίας, ἀλλὰ καὶ διὰ δεσμῶν συγγενείας, καθότι ὁ Γέλων εἶχε γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Θήρωνος Δαμαρέτην.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως τοῦ Γέλωνος δὲν εὑρίσκεται ἐν Συρακούσαις. Κατὰ πρῶτον διεκρίθη ἐν Γέλᾳ ὡς στρατηγὸς τοῦ τυράννου Ἱπποκράτους (498—491 π. Χ.), ὅστις, ἐπωφελούμενος ἐκ τῶν ἐρίδων τῶν γειτόνων πόλεων, εἶχεν ἀρχίσει αὐξάνων τὴν περιοχὴν τῆς Γέλας διὰ κατακτήσεων, καὶ ἐφίετο νὰ ὑποτάξῃ καὶ αὐτὰς τὰς Συρακούσας, αἵτινες, γενόμεναι κύριαι τῆς Καμαρίνης, εἶχον γείνει γείτονες τῆς Γέλας. Ἐν τῇ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἕλωρον μάχῃ τῶν Γελῴων πρὸς τοὺς Συρακουσίους ὁ Γέλων ἵστατο παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ μονάρχου. Ὅτε δὲ ὁ Ἱπποκράτης ἔπεσεν ἔν τινι ἀγῶνι πρὸς τοὺς ἐγχωρίους Σικελούς, ὁ Γέλων ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν δῆθεν ὡς προστάτης τῶν δικαιωμάτων τῶν δύο ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ἱπποκράτους, καὶ κατίσχυσε διὰ μάχης τῆς ἐναντίον αὐτῶν ἐπαναστάσεως τοῦ λαοῦ τῆς Γέλας. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἀπορρίψας τὸ προσωπεῖον καὶ ἀποστερήσας τῆς ἀρχῆς τοὺς νομίμους αὐτῆς διαδόχους, ἔγεινεν αὐτὸς κύριος τοῦ θρόνου.

Εἰς τὸν Γέλωνα δεσπόσαντα τῆς Γέλας ἐδόθη λαμπρὰ εὐκαιρία νὰ κυριεύσῃ τὰς Συρακούσας. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ *γαμόροι*, ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Συρακουσίων, κατέφυγον πρὸς αὐτόν, ζητοῦντες νὰ καταγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα. Ἐπιτυχὼν δὲ τοῦτο, κατέλαβε καὶ τὴν πόλιν. Οὕτως ὁ Γέλων ἐπέτυχεν ὅ τι μάτην εἶχεν ἀγωνισθῆ νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ Ἱπποκράτης. Διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς Γέλας καὶ τῶν Συρακουσῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Γέλωνος ἀπεκτήθησαν αἱ βάσεις δυνάμεως κραταιᾶς, τὴν ὁποίαν ὁ εὐφυὴς καὶ ἰσχυρὸς τύραννος ἠδυνήθη διὰ πολιτικῆς, συνδεούσης τὰς ἀρετὰς σώφρονος ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος πρὸς τἀγαθὰ τῆς δημοκρατίας, νἀναπτύξῃ εἰς μεγάλην ἀκμήν. Αἱ Συράκουσαι ὡς ἕδρα τοῦ Γέλωνος ηὐρύνθησαν μεγάλως, ἐπεκταθεῖσαι ἀπὸ τῆς νησῖδος Ὀρτυγίας εἰς τὴν ἀπέναντι αὐτῆς ἀκτήν, τὴν Ἀχραδίνην, καὶ τὴν συνοικίαν Τύχην, ἀπέχουσαν σχεδὸν δύο ὥρας ἀπὸ τῆς Ὀρτυγίας. Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν ηὐξήθη, ὁ πλοῦτος συνέρρεεν εἰς τοὺς θησαυροὺς τοῦ Γέλωνος, ἡ πόλις ὠχυρώθη καὶ διεκοσμήθη, οἱ πολῖται ἠσκοῦντο εἰς τὰ ὅπλα, ὁ στόλος ηὐξάνετο ὁλονὲν ἐν τοῖς εὐόρμοις τῆς πόλεως λιμέσιν. Αἱ Συράκουσαι ἀπέβησαν ἀληθινὴ μεγαλόπολις καὶ ἡ ἰσχυροτάτη ἑστία τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἑλληνισμοῦ. Αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ δυνάμεις τῶν Συρακουσίων ἦσαν σημαντικαί. Αἱ τριήρεις τοῦ στόλου ἠριθμοῦντο ὑπὲρ τὰς διακοσίας, ὁ στρατὸς ἠδύνατο νἀνέλθῃ ἐν καιρῷ πολέμου εἰς τριακοντακισχιλίους περίπου ἄνδρας. Ὁ Γέλων, κατέχων τοιαύτας δυνάμεις, ἠδύνατο μετὰ λόγου νὰ θεωρῆται καὶ λέγηται τύραννος τῆς ὅλης Σικελίας.

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΟΥ ΓΕΛΩΝΟΣ

Ὁ πενθερὸς τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἀκράγαντος, ὁ Θήρων, εἶχε δύναμιν μικροτέραν μὲν τῆς τοῦ Γέλωνος, ἀλλὰ παράλληλον αὐτῆς καὶ καθ' ἑαυτὴν οὐδαμῶς ἀξιοκαταφρόνητον. Καὶ οὗτος ἐχρεώστει, ὡς ὁ γαμβρός, τὴν ἐπίρρωσιν τῆς ἰσχύος τοῦ οἴκου του εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἱπποκράτους, καθότι ὁ πατήρ του Αἰνησίδημος ὑπῆρξε δορυφόρος τοῦ τυράννου τῆς Γέλας, ὡς ὁ Γέλων. Ὁ Αἰνησίδημος, ὑπερευδοκιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Γέλωνος, ἐζήτησεν ἀλλαχοῦ τῆς Σικελίας τὴν ἐπιτυχίαν, ἧς ἦτο ἀνταξία ἡ στρατιωτική του ἱκανότης. Ὁ δ' εὐδαίμων Ἀκράγας ὑπῆρξεν ἡ πόλις ἐν ᾗ ἠδυνήθη νὰ βάλῃ

ρίζας ἡ δυναστεία τοῦ υἱοῦ του. Ὡς στρατηγὸς τῆς πόλεως κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν (489 π. Χ.), ἣν διετήρησεν ἐπὶ δεκαὲξ ὅλα ἔτη, προσθέτων εἰς τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ πραότητα καὶ τὴν καλλωπιστικὴν τάσιν τὴν ἐκ τῶν ὅπλων αἴγλην. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Θήρωνος ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀκράγαντος ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας πλήρους, ὅτε ἐπέτυχε νὰ κυριεύσῃ τὴν ἐπὶ τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς νήσου κειμένην πόλιν Ἱμέραν, ἐκδιώκων τὸν τύραννον αὐτῆς Τήριλλον.

Ὁ Τήριλλος, ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Θήρωνος, κατέφυγεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ζητῶν παρ' αὐτῆς βοήθειαν, ὅπως καταλάβῃ πάλιν τὴν Ἱμέραν, ὡς ὁ Ἱππίας εἶχε ζητήσει τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ Δημάρατος ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Καρχηδόνιοι, ὧν ἡ βοήθεια εἶχε ζητηθῆ ἐπ' ἴσης παρά τε τοῦ Ἀναξιλάου, στείλαντος ὡς ὁμήρους τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, τοὺς ἐγγόνους τοῦ Τηρίλλου, καὶ παρὰ τῶν Σελινουντίων, ἔσπευσαν νὰ παρασκευασθῶσιν, ἵνα κατέλθωσιν εἰς ἀγῶνα, ἐν ᾧ ἀποβαίνοντες νικηταὶ ἠδύναντο νὰ παράσχωσι μεγάλα ὠφελήματα εἰς τοὺς ἐν Σικελίᾳ συμπολίτας αὐτῶν. Αἱ παρασκευαὶ ὑπῆρξαν μεγάλαι. Διακόσιαι τριήρεις μετὰ μεγάλου πλήθους φορτηγίδων, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες οὐκ ἄνευ ὑπερβολῆς ἀνεβίβαζον εἰς τρισχιλίας, ἡτοιμάσθησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ ὅλος δὲ στρατὸς τῶν Καρχηδονίων ἐλέγετο ἀνερχόμενος εἰς τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν, ὧν ἦρχεν ὁ Ἀμίλκας.

Ὁ ὑπὸ τὸν Ἀμίλκαν στόλος διηυθύνθη εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Σικελίας, ὅπου ἦσαν αἱ πόλεις τῶν Καρχηδονίων, ὁ δὲ στρατός, ἀποβιβασθεὶς εἰς Πάνορμον, ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἱμέραν, τὴν πόλιν τοῦ ἐκπτώτου Τηρίλλου, ἥτις ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ Πανόρμου πορείαν δύο μόνων ἡμερῶν. Μόνοι ἔλειπον οἱ ἱππεῖς καὶ τὰ ἅρματα τῶν Καρχηδονίων, καθότι τὰ φέροντα αὐτοὺς πλοῖα εἶχον πνιγῆ ἐν τρικυμίᾳ συμβάσῃ πρὸ τῆς εἰς Σικελίαν ἀφίξεως. Ἐκ τῆς Ἱμέρας ἐξελθὼν ἀνέμενε τοὺς πολεμίους ὁ Θήρων, τοῦ ὁποίου τὸν στρατὸν ἐνίκησεν ἐπιπεσὼν ὁ Ἀμίλκας. Ὁ Θήρων νικηθεὶς ἐνεκλείσθη ἐν Ἱμέρᾳ καὶ παρήγγειλε ταχέως εἰς τὸν Γέλωνα νὰ σπεύσῃ.

Ἐν Συρακούσαις εἶχον ἐν τοσούτῳ γείνει μεγάλαι παρασκευαί. Τὸ παράδειγμα τῶν θυσιῶν εἶχε δώσει αὐτὴ ἡ σύζυγος τοῦ Γέλωνος, χορηγήσασα τὰ κοσμήματα αὐτῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Αἱ γυναῖκες τῶν Συρακουσίων ἐμιμήθησαν τὴν βασίλισσαν. Ἐκ δὲ τοῦ κέρδους τῶν γυναικείων τούτων κοσμημάτων ἐκόπη νόμισμα κληθὲν Δαμαρέ-

τειον πρὸς τιμὴν τῆς φιλοπάτριδος συζύγου τοῦ τυράννου. Ὁ Γέλων λοιπὸν ἠδυνήθη νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ πολιορκουμένου πενθεροῦ, ἄγων πεντηκοντακισχιλίους πεζοὺς καὶ πεντακισχιλίους ἱππεῖς. Ὁ Ἀμίλκας, φοβηθεὶς τὰς ἡνωμένας δυνάμεις τῶν δύο ἰσχυρῶν τῆς Σικελίας τυράννων, τὰ μὲν πλοῖα τοῦ στόλου πλὴν εἴκοσι διέταξε νἀνασυρθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ αὐτὰ ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως τοῦ στόλου τῶν Συρακουσίων, τὴν δ' ἔλλειψιν ἱππικοῦ ἐπειράθη νἀναπληρώσῃ ζητῶν τὴν ἀποστολὴν ἱππέων παρὰ τῶν συμμάχων τῆς Καρχηδόνος, τῶν Σελινουντίων. Ἀλλ' ἡ ἀπάντησις τῶν Σελινουντίων περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφίξεως τῶν ζητηθέντων ἱππέων, πεσοῦσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Γέλωνος, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν νἀπατήσῃ τὸν Ἀμίλκαν, στέλλων ἀντ' αὐτῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Καρχηδονίων Συρακουσίους ἱππεῖς, οἵτινες ἐξελήφθησαν ὡς ἡ ἀναμενομένη ἐκ Σελινοῦντος ἐπικουρία καὶ οὐκ ὀλίγον συνέτεινον εἰς διάσπασιν τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων τὴν ὑστεραίαν, ὅτε ἐπέπεσεν ὁ Γέλων κατὰ τοῦ Ἀμίλκα.

ΙΜΕΡΑ

Ἡ μάχη ὑπῆρξεν αἱματηρὰ καὶ διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐν ᾧ

Καρχηδόνιοι καὶ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο, οἱ ἀντὶ τῶν ἀναμενομένων Σελινουντίων προαποσταλέντες Συρακούσιοι ἱππεῖς ἔθηκαν, κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ τυράννου, πῦρ εἰς τὸν στόλον τοῦ Ἀμίλκα τὸν ἀνασεσυρμένον εἰς τὴν ἀκτήν. Ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι, καίπερ βλέποντες ἀναφλεγόμενα τὰ πλοῖα αὐτῶν, ἐξηκολούθουν ἀνθιστάμενοι καρτερικῶς. Ἡ μάχη διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν, μόλις δὲ τὴν ἑσπέραν ἐκρίθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀναρίθμητον πλῆθος Καρχηδονίων ἔπεσεν, αὐτὸς δὲ ὁ στρατηγὸς Ἀμίλκας, βλέπων τὴν ὑπερίσχυσιν τῶν Ἑλλήνων, ἐρρίφθη εἰς πυρὰν ἀνημμένην, διαρκούσης τῆς μάχης, παρέχων ἑαυτὸν εἰς τοὺς πατρῴους θεοὺς θῦμα ἐξιλαστήριον πρὸς ἐξευμένισιν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλ' οἱ θεοὶ τῆς Καρχηδόνος δὲν ἐβοήθησαν τοὺς πολεμίους τῶν Σικελιωτῶν, ἀντ' αὐτῶν δ' ἔστεψαν τὰ ὅπλα τοῦ Γέλωνος καὶ τοῦ Θήρωνος οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος, εἰς οὓς ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν εὐγνωμονούντων τυράννων λαμπροὶ ναοὶ καὶ προςηνέχθησαν πολυτελῆ ἀναθήματα ἀπὸ τῶν λαφύρων.

Τὸ μεγαλεῖον τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων, τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς καὶ τῶν ἀπωλειῶν τῶν βαρβάρων, τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων ἐξέφρασεν εἰκονικώτατα εἷς τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἀρχαιότητος, Σικελιώτης καὶ αὐτὸς τὴν πατρίδα, ὁ Διόδωρος, εἰπών, ὅτι ἐφαίνετο, ὅτι ἡ Λιβύη ὅλη ἔγεινεν αἰχμάλωτος μιᾶς νήσου, τῆς Σικελίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τὴν ἐν Σικελίᾳ μεγάλην μάχην γενομένην κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν συνεκροτεῖτο ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ἢ καθ' ἣν ἔπιπτεν ἐν Θερμοπύλαις ὁ Λεωνίδας. Ἤθελον διὰ τοιούτων χρονικῶν συμπτώσεων νὰ συνδέσωσιν ἀναποσπάστως πρὸς ἀλλήλας τὰς μεγάλας ἐκείνας καὶ ἀλησμονήτους ἡμέρας, τὰς ὑπερανθρώπους ἐκείνας καὶ ἐνδόξους θυσίας, τὰς περιφανεῖς ἐκείνας καὶ ἀθανάτους νίκας, καθ' ἃς οἱ ὀλίγοι κατίσχυσαν τῶν πολλῶν, καθ' ἃς τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἀνεδείχθη ὑπέρτερον τῶν μαστίγων τῆς δεσποτείας, καθ' ἃς ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων, διὰ τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων, διὰ τῶν ἀνδραγαθημάτων καὶ τοῦ αἵματος τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀστῶν ἀπηλλάγη τῶν βαρβαρικῶν κινδύνων νικηφόρος καὶ μεγάλη.

τειον πρὸς τιμὴν τῆς φιλοπάτριδος συζύγου τοῦ τυράννου. Ὁ Γέλων λοιπὸν ἠδυνήθη νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ πολιορκουμένου πενθεροῦ, ἄγων πεντηκοντακισχιλίους πεζοὺς καὶ πεντακισχιλίους ἱππεῖς. Ὁ Ἀμίλκας, φοβηθεὶς τὰς ἡνωμένας δυνάμεις τῶν δύο ἰσχυρῶν τῆς Σικελίας τυράννων, τὰ μὲν πλοῖα τοῦ στόλου πλὴν εἴκοσι διέταξε νἀνασυρθῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ αὐτὰ ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως τοῦ στόλου τῶν Συρακουσίων, τὴν δ' ἔλλειψιν ἱππικοῦ ἐπειράθη νἀναπληρώσῃ ζητῶν τὴν ἀποστολὴν ἱππέων παρὰ τῶν συμμάχων τῆς Καρχηδόνος, τῶν Σελινουντίων. Ἀλλ' ἡ ἀπάντησις τῶν Σελινουντίων περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφίξεως τῶν ζητηθέντων ἱππέων, πεσοῦσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Γέλωνος, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν νἀπατήσῃ τὸν Ἀμίλκαν, στέλλων ἀντ' αὐτῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Καρχηδονίων Συρακουσίους ἱππεῖς, οἵτινες ἐξελήφθησαν ὡς ἡ ἀναμενομένη ἐκ Σελινοῦντος ἐπικουρία καὶ οὐκ ὀλίγον συνέτεινον εἰς διάσπασιν τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων τὴν ὑστεραίαν, ὅτε ἐπέπεσεν ὁ Γέλων κατὰ τοῦ Ἀμίλκα.

ΙΜΕΡΑ

Ἡ μάχη ὑπῆρξεν αἱματηρὰ καὶ διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐν ᾧ

Καρχηδόνιοι καὶ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο, οἱ ἀντὶ τῶν ἀναμενομένων Σελινουντίων προαποσταλέντες Συρακούσιοι ἱππεῖς ἔθηκαν, κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ τυράννου, πῦρ εἰς τὸν στόλον τοῦ Ἀμίλκα τὸν ἀνασεσυρμένον εἰς τὴν ἀκτήν. Ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι, καίπερ βλέποντες ἀναφλεγόμενα τὰ πλοῖα αὐτῶν, ἐξηκολούθουν ἀνθιστάμενοι καρτερικῶς. Ἡ μάχη διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν, μόλις δὲ τὴν ἑσπέραν ἐκρίθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀναρίθμητον πλῆθος Καρχηδονίων ἔπεσεν, αὐτὸς δὲ ὁ στρατηγὸς Ἀμίλκας, βλέπων τὴν ὑπερίσχυσιν τῶν Ἑλλήνων, ἐρρίφθη εἰς πυρὰν ἀνημμένην, διαρκούσης τῆς μάχης, παρέχων ἑαυτὸν εἰς τοὺς πατρῴους θεοὺς θῦμα ἐξιλαστήριον πρὸς ἐξευμένισιν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλ' οἱ θεοὶ τῆς Καρχηδόνος δὲν ἐβοήθησαν τοὺς πολεμίους τῶν Σικελιωτῶν, ἀντ' αὐτῶν δ' ἔστεψαν τὰ ὅπλα τοῦ Γέλωνος καὶ τοῦ Θήρωνος οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος, εἰς οὓς ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν εὐγνωμονούντων τυράννων λαμπροὶ ναοὶ καὶ προςηνέχθησαν πολυτελῆ ἀναθήματα ἀπὸ τῶν λαφύρων.

Τὸ μεγαλεῖον τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων, τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς καὶ τῶν ἀπωλειῶν τῶν βαρβάρων, τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων ἐξέφρασεν εἰκονικώτατα εἷς τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἀρχαιότητος, Σικελιώτης καὶ αὐτὸς τὴν πατρίδα, ὁ Διόδωρος, εἰπών, ὅτι ἐφαίνετο, ὅτι ἡ Λιβύη ὅλη ἔγεινεν αἰχμάλωτος μιᾶς νήσου, τῆς Σικελίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τὴν ἐν Σικελίᾳ μεγάλην μάχην γενομένην κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν συνεκροτεῖτο ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ἢ καθ' ἣν ἔπιπτεν ἐν Θερμοπύλαις ὁ Λεωνίδας. Ἤθελον διὰ τοιούτων χρονικῶν συμπτώσεων νὰ συνδέσωσιν ἀναποσπάστως πρὸς ἀλλήλας τὰς μεγάλας ἐκείνας καὶ ἀλησμονήτους ἡμέρας, τὰς ὑπερανθρώπους ἐκείνας καὶ ἐνδόξους θυσίας, τὰς περιφανεῖς ἐκείνας καὶ ἀθανάτους νίκας, καθ' ἃς οἱ ὀλίγοι κατίσχυσαν τῶν πολλῶν, καθ' ἃς τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἀνεδείχθη ὑπέρτερον τῶν μαστίγων τῆς δεσποτείας, καθ' ἃς ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων, διὰ τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων, διὰ τῶν ἀνδραγαθημάτων καὶ τοῦ αἵματος τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀστῶν ἀπηλλάγη τῶν βαρβαρικῶν κινδύνων νικηφόρος καὶ μεγάλη.

Η΄

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

α΄

Ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ τείχισις τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐκεῖ ἔνθα τὴν ὑστεραίαν τῶν νικῶν τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης ὑπῆρχον μόνον τὰ ἐρείπια πόλεως ἥτις τὰ πάντα εἶχε θυσιάσει ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνος ἠγείροντο ἤδη μετὰ δύο ἔτη χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν εὐφυίαν τοῦ Θεμιστοκλέους δύο πόλεις νεόκτιστοι καὶ ὀχυραί, ἀκμαῖαι καὶ πλήρεις ζωῆς, αἱ νέαι Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς. Ὅτε ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν οἱ νικηταὶ καὶ αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν, ἦσαν κεκαυμένοι οἱ ναοὶ τῶν θεῶν, ἀποτετεφρωμένος ὁ Ἑκατόμπεδος· ὁ περίβολος τῶν τειχῶν ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον κρημνισμένος, οἱ ἀγροὶ ἐχχερσωμένοι, κατεσκαμμένοι οἱ οἶκοι πλὴν τῶν ὀλίγων ἐν οἷς ἐσκήνησαν οἱ δυνατοὶ τῶν Περσῶν. Ἁπανταχοῦ τῆς πατρίου γῆς εὗρον τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὰ ἴχνη τῆς προσφάτου πυρκαϊᾶς. Μετὰ στοργῆς καὶ ζήλου ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν ἐρειπίων, ἡ καλλιέργεια τῶν ἠμελημένων φυτειῶν καὶ ἀγρῶν, ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἐμπορίου. Καὶ πάντα μὲν ταῦτα ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἰδιωτικὴν εὐημερίαν, εἰς ἣν ἅπαντες ἔσπευδον μετὰ τὰ δεινὰ καὶ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς,ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε πάλιν ἀναλάβει τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ἀφ' ἧς ἐπί τινα καιρὸν μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν εἶχεν ἀπομακρύνει αὐτὸν ἡ πρὸς τὸν Ἀριστείδην καὶ τὸν Ξάνθιππον εὔνοια τοῦ πλήθους, ἐνόει, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔπρεπε νὰ περιορισθῶσιν εἰς ταῦτα καὶ μόνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ὑπῆρξαν οἱ σώσαντες τὴν Ἑλλάδα. Αὐτοὶ διὰ τῶν ἀνδρείων ὁπλιτῶν των καὶ τοῦ ἀξιομάχου στόλου ἀντέταξαν γενναίαν ἀντίστασιν εἰς τὰ πλήθη τῶν Περσῶν. αὐτοὶ ἐγκατέλιπον καὶ ἐθυσίασαν δὶς τὴν πόλιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

αὐτοὶ παρέσχον τοὺς καρτερικωτάτους καὶ νοημονεστάτους στρατηγούς, τὸν Μιλτιάδην, τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν Ἀριστείδην, τὸν Ξάνθιππον, αὐτοὶ διὰ τῆς ἐθελοθυσίας καὶ προθυμίας των, ἀδιαφοροῦντες περὶ πρωτείων καὶ διακρίσεων, μετ' ἀνοχῆς δεχόμενοι τὰ βέλη τῆς ἀντιζηλίας τῶν συμμάχων, εὐπειθῶς ὑποτασσόμενοι, συνεκράτησαν τὴν σαλευομένην ἑλληνικὴν ὁμαιχμίαν, καὶ ἀγωνιζόμενοι ἁπανταχοῦ καρτερικῶς ὡς στρατιῶται τοῦ καθήκοντος ἤγαγον πάντοτε εἰς τὴν νίκην.

Ἀλλ' ἡ πρόθυμος ἐκείνη προςχώρησις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν Σπάρτην ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διασώσεως τῆς κινδυνευούσης Ἑλλάδος, ἡ ἀπροφάσιστος ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος, ὅπου καὶ ἂν ἐτάχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τρόπον τινὰ ἀνεγνώρισαν τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ δὲ ἀριστεία τῶν Ἀθηνῶν ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀγῶσιν, ὁ λαμπρὸς καὶ νικηφόρος τῶν Ἀθηνῶν στόλος ἐξήγειραν τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Αἰγίνης. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν, ἀπαλλαγέντες τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κινδύνων, οὐ μόνον εἶχον νὰ μεριμνήσωσι περὶ ἀνοικοδομήσεως τῶν κατεσκαμμένων οἴκων, περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν ἀποτετεφρωμένων ἱερῶν, περὶ τῆς ἀναφυτεύσεως τῶν ἐκχερσωμένων ἀγρῶν, ἀλλ' ὑπεχρεοῦντο νὰ φροντίσωσι καὶ περὶ τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως πρὸς ἀπόκρουσιν μελλόντων κινδύνων. Ἡ ὀχύρωσις αὕτη ἦτο οὐ μόνον ὅρος ἀπαραίτητος πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ αὔξησιν τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ περιφανὲς δεῖγμα τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς.

Τοῦ ἔργου τῆς ὀχυρώσεως ἐπελήφθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν δραστηριότητι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ἐμερίμνων καὶ περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν στέγης. Πρωτοστάτης δ' αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἀκάματος Θεμιστοκλῆς, ὅςτις καὶ ἠδυνήθη νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς πέρας παρ' ὅλας τὰς παρουσιασθείσας περὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ δυσχερείας. Αἱ δυσκολίαι αὗται δὲν προῆλθον ἐκ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐπέδειξαν ἀκαταπόνητον προθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τῶν χθὲς καὶ πρώην συμμάχων, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ ἴδωσι τὰς Ἀθήνας ἀποκτώσας πλὴν τῆς κατὰ θάλασσαν δυνάμεως καὶ τὴν ἐκ τῶν τειχῶν ὀχυρότητα κατὰ ξηράν. Παρακινηθέντες λοιπὸν ὑπὸ τῶν συμμάχων, μάλιστα δὲ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Αἰγινητῶν, ἔστειλαν οἱ Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ζητοῦντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν προχώρησιν τῆς ἀρξαμένης ἐργασίας τοῦ τειχισμοῦ. Ἐνώπιον τῶν προτάσεων τούτων τῶν Σπαρτιατῶν οἱ Ἀθηναῖοι εὑρέθησαν ἐν δεινῇ ἀμηχανίᾳ. Ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἐξήγαγε τοὺς συμπολίτας ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀναλαβὼν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου μετὰ τῆς γνωστῆς αὐτοῦ ἐπιδε-

ξιότητος καὶ πανουργίας. Συνέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας νὰποστείλωσι τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν Λακεδαίμονα δι' αὐτοῦ, νὰ ἐκλέξωσι δὲ πλὴν αὐτοῦ καὶ ἄλλους συμπρέσβεις, ἀλλὰ νὰ μὴ στείλωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν Σπάρτην εὐθὺς μετ' αὐτοῦ, περιμένοντες ἕως τὸ τεῖχος ὑψωθῇ ἀρκετά, ὥςτε νὰ εἶνε δυνατὴ ἡ ἐκ τοῦ ἀναγκαιοτάτου ὕψους ὑπεράσπισις τῆς πόλεως. Προςτάξας δὲ νὰ τειχίζωσι πάντες πανδημεὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες, χωρὶς νὰ φείδωνται μηδενός, μήτε ἰδιωτικοῦ μήτε δημοσίου οἰκοδομήματος, ἀλλὰ νὰ κρημνίζωσι πᾶν τὸ προςτυχὸν ἐξ οὗ ἠδύναντο νὰ παραλάβωσιν ὑλικὸν διὰ τὰ κτιζόμενα τείχη, καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους τῶν πατέρων, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Σπάρτην.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπήλαυε μεγάλης τιμῆς παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἥτις ἐπιφανῶς ἐδείχθη πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν εἰς τὴν Σπάρτην μετάβασίν του μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Διὰ τοῦτο ὅτε, μεταβὰς εἰς τὴν Σπάρτην, δὲν προςήρχετο εἰς τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἀνέβαλλε τὴν ἐμφάνισιν, ἄλλοτε μὲν λέγων, ὅτι ἀνέμενε τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἔλευσιν τῶν συντρόφων, ἄλλοτε δὲ ἄλλα προφασιζόμενος, ἐγίνετο πιστευτὸς ὑπὸ τῶν ἐφόρων. Ἀλλ' ὅτε τέλος ἐπανειλημμέναι καταγγελίαι ἤρχοντο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν προχωροῦσιν, οἱ δ' ἔφοροι ἤρχισαν πλέον πιστεύοντες εἰς τὰς εἰδήσεις ταύτας καὶ ταρασσόμενοι, προςελθὼν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς αὐτούς, παρεκίνησε νὰ μὴ ἀπατῶνται ὑπὸ λογωγ κενῶν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ στείλωσιν αὐτοὶ εἰς Ἀθήνας πρέσβεις, οἵτινες νὰ εἶνε χρηστοὶ καὶ νὰ φέρωσι μετ' ἀκριβῆ ἐξέτασιν εἰδήσεις πιστάς. Οἱ ἔφοροι, πεισθέντες, ἀπέστειλαν τὴν νέαν ταύτην πρεσβείαν, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκράτησαν ἐν Ἀθήναις συμφωνως πρὸς τὸ μήνυμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅςτις παρήγγειλε να μὴ ἀπολυσωσι τοὺς πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν πρὶν ἢ ἐπιστρέψωσιν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῆς Σπάρτης. Ἐν τούτοις δ' ἔφθασαν παρὰ τὸν Εὐρωταν καὶ οἱ συμπρέσβεις τοῦ Θεμιστοκλεους, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Ἀβρώνιχος, ἐκκινήσαντες ἐκ τῶν Ἀθηνῶν κατα τὰς ὁδηγίας ἃς εἶχε δώσει ὁ Θεμιστοκλῆς ἀναχωρῶν, ἤτοι ὅτε πλεον το τεῖχος εἶχε προχωρήσει ἀρκετά. Τότε παρουσιασθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς δημοσίᾳ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους μετὰ τῶν συμπρέσβεων, ἐδήλωσεν εἰς αὐτοὺς φανερῶς, ὅτι ἡ μεν πολις τῶν Ἀθηναίων εἶνε ἤδη τετειχισμένη εἰς ἱκανὸν ὕψος, ὥςτε νὰ σώζῃ τους ἐνοικοῦντας, ἂν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἢ οἱ σύμμαχοι ἐπιθυμοῦσι τι, δύνανται νὰ στείλωσι πρεσβείαν εἰς τους Ἀθηναίους, οἵτινες ἐξεύρουσι

πολὺ καλῶς νὰ διακρίνωσι ποῖον εἶνε τὸ συμφέρον τὸ κοινὸν καὶ ποῖον εἶνε τὸ συμφέρον τῆς ἰδίας αὐτῶν πόλεως. Μετὰ σθένους ὑπέμνησεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἄνευ τῆς γνώμης τῶν συμμάχων εἶχον ἀποφασίσει ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἂν χρειασθῇ νὰ προβῶσιν εἰς κοινήν τινα ἀπόφασιν, θὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι οὐδενὸς ὑστεροῦσι περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ συγχρόνως διεβεβαίωσεν αὐτοὺς ὁ ῥήτωρ, ὅτι καὶ τώρα φρονοῦσιν οἱ Ἀθηναῖοι συμφερώτερον καὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τοὺς συμμάχους νὰ εἶνε τετειχισμέναι αἱ Ἀθῆναι. Πρέπει λοιπὸν ἢ ὅλοι οἱ σύμμαχοι νὰ ἔχωσιν ἀτειχίστους τὰς πόλεις αὐτῶν ἢ νὰ στέρξωσιν ὅσα ἤδη ἔπραξαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἡ σθεναρὰ γλῶσσα τοῦ Ἀθηναίου καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ τετελεσμένου ἀφώπλισαν τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους. Κατηναγκασμένοι κατέπιον τὸ πικρὸν ποτήριον. Ἀποτυχόντες τοῦ ποθουμένου εἶχον κρύφιον ἄχθος, ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἤδη τειχισθῆ. Οἱ πρέσβεις ἑκατέρων ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Ὁ περίβολος τοῦ νέου τείχους τῶν Ἀθηνῶν ἔγεινε πολὺ μεγαλείτερος τοῦ παλαιοῦ, οὕτως ὥστε ἡ πόλις ἀπέκτησε πολὺ μεγαλειτέραν ἔκτασιν ἐκείνης ἣν εἶχεν ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν καὶ τοῦ Κλεισθένους, εἰ καὶ οὐδέποτε ἐκτίσθησαν οἰκοδομαὶ καθ' ὅλον τὸ ἐντὸς τῶν τειχῶν μέρος, ἀλλ' ἔμενον κενά, χρησιμεύοντα εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἀγρῶν ὅπως καταφεύγωσι καὶ κατασκηνῶσιν ἐν τῇ πόλει ἐν περιπτώσει κινδύνου. Τὸ νέον τεῖχος εἶχεν ἔκτασιν ἑξήκοντα ἀρχαίων σταδίων, ἤτοι δύο ὡρῶν καὶ ἑνὸς τετάρτου, ἔφθανε δὲ πρὸς μὲν βορρᾶν μέχρι σχεδὸν τῆς σημερινῆς Πλατείας Λουδοβίκου, ἔνθα κεῖται ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, πρὸς δὲ νότον μέχρι τῆς ὁδοῦ Φαλήρου πέραν τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, πρὸς δὲ δυσμὰς μέχρι τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦ Ἀστεροσκοπείου· τὸ δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀκρότατον αὐτοῦ ὅριον ἐξικνεῖτο πέραν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνακτορικοῦ κήπου. Οὕτως ἐντὸς τῶν τειχῶν περιελαμβάνοντο οὐ μόνον ἡ Ἀκρόπολις, ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ ἡ λεγομένη Πνύξ, ἀλλὰ καὶ τὸ Ὀλυμπιεῖον. Ἡ βία μεθ' ἧς ἐκτίσθη τὸ τεῖχος κατεφαίνετο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θουκυδίδου, ἐπειδὴ καὶ λίθοι ἀκατέργαστοι ἦσαν ἐγκαταμεμιγμένοι εἰς τὸν περίβολον αὐτοῦ καὶ στῆλαι ἀπὸ τάφων καὶ λίθοι εἰργασμένοι. Ἀκόμη δὲ καὶ τὴν σήμερον κατὰ τὴν σκαφὴν πρὸς ἔνθεσιν τῶν θεμελίων οἰκιῶν κτιζομένων ἐν διαφόροις μέρεσι τῶν Ἀθηνῶν ἀνακαλύπτονται τμήματα τοῦ ἀρχαίου

ἐκείνου τείχους καὶ ἐγκεκτισμέναι στῆλαι ἐπιτάφιοι, ἔχουσαι ἐπιγραφὰς τῶν χρόνων τῶν πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων, οὐ μόνον ἐπιμαρτυροῦσαι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ καὶ δεικνύουσαι εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους σχεδὸν ἀσφαλῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα εἶχε πύργους καὶ πύλας ἀνοιγομένας πρὸς τὰς λεωφόρους τὰς ἀγούσας εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ἔργον τῆς ὀχυρώσεως τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἦτο ἀτελές, ἂν δὲν συνεπληροῦτο διὰ τῆς τειχίσεως τοῦ Πειραιῶς, τοῦ ὁποίου τὴν σημασίαν ἐγκαίρως εἶχεν ἀναγνωρίσει τὸ διαυγὲς τοῦ Θεμιστοκλέους ὄμμα. Οἱ τρεῖς αὐτοφυεῖς λιμένες τῆς πειραϊκῆς χερσονήσου, ἤτοι ὁ καθ' αὑτὸ Πειραιεύς, τὸ σημερινὸν Πασᾶ λιμάνι, ἡ Ζέα, ἡ σήμερον κακῶς λεγομένη Μουνιχία, ὅπου τὰ θαλάσσια λουτρὰ τῶν Πειραιέων, καὶ ἡ Μουνιχία, ὁ ἐντεῦθεν τῆς Καστέλλας παρὰ τὸ νέον Φάληρον διὰ τῶν τειχῶν ἀποστρογγυλωθεὶς εὔορμος λιμενίσκος, ἦσαν οἱονεὶ ἐκ φύσεως πεπλασμένοι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, ἐξ ὅτου ὁ Θεμιστοκλῆς, καταγαγὼν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν θάλασσαν, κατέστησε τὰς Ἀθήνας δύναμιν ναυτικήν. Ἡ ὀχύρωσις τῆς πειραϊκῆς χερσονήσου, ἄνευ τῆς ὁποίας τὰ νεώρια, ἅτινα ἠδύναντο νὰ περιλάβωσι τετρακοσίας τριήρεις, θὰ ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἀθηνῶν, εἶχεν ἀρχίσει ἤδη πρὸ δεκαέξ ἐτῶν, κατὰ τὸ ἔτος 494, ὅτε ἄρχων ἐπώνυμος ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ ἐπελθόντα πολεμικὰ ἔτη καὶ ἡ διπλῆ ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν εἶχον οὐ μόνον ἀνακόψει τὴν πρόοδον τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ καταστρέψει τὰς γενομένας ἐργασίας.

Τὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς, περιλαμβάνοντα καὶ ἐξασφαλίζοντα καὶ τοὺς τρεῖς λιμένας καὶ ἔχοντα περίμετρον δύο περίπου ὡρῶν, ἐκτίσθησαν μετ' ἐξαιρέτου ἐπιμελείας ἐκ λίθων ληφθέντων ἐκ λατομείων αὐτῆς τῆς πειραϊκῆς χερσονήσου. Ὠκοδομήθησαν δ' ἐκ μεγάλων λίθων, δεδεμένων πρὸς ἀλλήλους ἔξωθεν διὰ σιδήρου καὶ μολύβδου. Τὸ ὅλον αὐτῶν πάχος ἀνήρχετο εἰς τρία μέτρα μέχρι τριῶν καὶ ἡμίσεος.

Διὰ τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Πειραιῶς ὄχι μόνον ἀπέκτησαν αἱ Ἀθῆναι ἐπίνειον ἀσφαλέστατον καὶ ἄξιον τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ὡς ἐμήνυσεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις οὕτως εἰπεῖν ἐδιπλασιάσθη, κατοικισθέντος ἐν μικρᾷ ἀπὸ τῆς πόλεως ἀποστάσει πολυανθρώπου ἐμπορείου, εἰς τὸ ὁποῖον συνέρρευσαν ξένοι ἐκ πάντων τῶν μερῶν, ἔμποροι καὶ βιομήχανοι, οὐκ ὀλίγον συντελέσαντες εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ξένοι, οὗτοι ὀνομαζόμενοι *μέτοικοι*, ἦσαν

ἐλεύθεροι μὴ Ἀθηναῖοι, Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι, τοὺς ὁποίους ἐκάλει εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸ εὐχάριστον τοῦ βίου καὶ ἡ εὐκολία τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν. Οἱ μέτοικοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐκλέγωσιν ἐκ τῶν ἀστῶν ἴδιον προστάτην καὶ νὰ πληρόνωσιν ἴδιον ἐτήσιον φόρον, τὸ **μετοίκιον**, ἤτοι δώδεκα μὲν ἀρχαίας δραχμὰς οἱ ἄνδρες, ἓξ δὲ αἱ καθ' ἑαυτὰς ζῶσαι γυναῖκες, ἐκεῖναι δῆλα δὴ ὅσαι δὲν συνέζων μετὰ συζύγου ἢ υἱοῦ. Πλὴν δὲ τούτου ἐμπορευόμενοι κατὰ τὴν ἀγορὰν ὑπέκειντο εἰς φόρον, οὗ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ ἐλεύθεροι Ἀθηναῖοι. Οἱ μέτοικοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκλέγωσιν ἐκ τῶν ἀστῶν ἴδιον *προστάτην*. Ἄλλως δὲ μετεῖχον τῶν πλείστων ὑποχρεώσεων ἀλλὰ καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀστῶν, οὐ μόνον συστρατευόμενοι μετὰ τῶν λοιπῶν πολιτῶν, πλὴν τοῦ

ΥΔΡΙΑΦΟΡΟΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΟΙΣ
ΕΚ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΖΩΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ἱππικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς εἰσφορὰς καὶ εἰς ὡρισμένας λειτουργίας λαμβάνοντες μέρος. Καὶ ἀπὸ τῶν ἑορτῶν δὲ τῆς πόλεως δὲν ἔλειπον, συμπομπεύοντες καὶ αὐτοὶ ὡς **ὑδριαφόροι, σκαφηφόροι** ἢ **σκιαδηφόροι**. Οἱ μέτοικοι ἦσαν οἱ ὀχετοὶ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν. Ἡ Ἀττικὴ εἶχεν ἀνάγκην πολλοῦ σίτου, ὅστις εἰσήγετο μάλιστα ἐκ τοῦ Πόντου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον δὲν ἦτο ἀνάξιον λόγου. Οἱ ἰχθύες ἐπερίσσευον, τὰ σῦκα, ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον, τὰ πήλινα ἀγγεῖα τῆς Ἀττικῆς ἦσαν περιζήτητα, οἱ δ' Ἀχαρνεῖς κατεσκεύαζον ἄνθρακας ἐν ἀφθονίᾳ. Ἐχρειάζοντο λοιπὸν κίνησις καὶ πολυανθρωπία, ὅπως τὰ προϊόντα ταῦτα γείνωσι παραγωγὰ πλούτου. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐχρειάζοντο χεῖρες πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν τεχνικῶν καὶ καλλωπιστικῶν ἔργων τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀναλά-

θει ἡ πόλις. Διὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς προέτεινε καὶ κατώρθωσεν ὅπως οἱ μέτοικοι καὶ οἱ τεχνῖται μείνωσιν ἐπί τινα χρόνον ἀτελεῖς, ἵνα συρρεύσῃ κόσμος πολὺς εἰς τὴν Ἀττικήν. Νέαι δὲ ἀστυνομικαὶ καὶ ἀγορανομικαὶ ἀρχαὶ καθιδρυθεῖσαι καὶ τὸ ἄδολον κόμμα τοῦ νομίσματος τῶν Ἀθηναίων συνέτειναν νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς ἐμπόρους τῆς Μεσογείου τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀσφαλείας τῆς συναλλαγῆς ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ. Ἐν τούτοις δὲ αὐτῇ διὰ τῆς δραστηρίας τῶν πολιτῶν ἐργασίας καὶ τῆς πολιτικῆς σωφροσύνης τῶν ἡγετῶν, δεξιῶς ἐπωφελουμένων ἐκ τῶν σφαλμάτων τῶν ἄλλων πόλεων, οὐ μόνον τὰ ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου τραύματα ἠδυνήθη νὰ ἐπουλώσῃ, ἀλλὰ καὶ ἴσχυσε νἀνέλθῃ εἰς περιωπὴν καὶ δύναμιν ἣν δὲν εἶχεν ἀκόμη ἴδει ὁ κόσμος ὁ ἑλληνικός.

6'

Ἡ προδοσία καὶ ὁ θάνατος τοῦ Παυσανίου.

Ἡ ἐν Μυκάλῃ νίκη καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Σηστοῦ ἦσαν αἱ πρῶται ἀρχαὶ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖον οὕτως εἰπεῖν ἔπειτα καθιέρωσε καὶ κατέστησεν ὑποχρεωτικὸν ἡ ἀπόφασις τῶν ἐν Πλαταιαῖς νικησάντων συμμάχων. Μετὰ τὰς νίκας ἐκείνας παρίστατο ἡ ἀνάγκη νὰ κοπῇ εἰς τοὺς Πέρσας πᾶσα ὁδὸς νέας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδρομῆς. Τοῦτο δὲ κατωρθοῦτο ἂν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξησφαλίζετο ἡ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων γενομένη ὑποταγὴ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς θρακικῆς χερσονήσου καὶ κατελαμβάνετο ὁ Βόσπορος, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρεκωλύετο ἡ εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἐμφάνισις τῶν φοινικικῶν τριήρων διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Φοινίκης κειμένῃ Κύπρῳ.

Ἡ ἐκστρατεία ἀνετέθη εἰς τὸν νικητὴν τῶν Πλαταιῶν, τὸν ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως τῆς Σπάρτης, τὸν Παυσανίαν. Ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἔστειλεν εἴκοσι τριήρεις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μόνοι παρέσχον τριάκοντα, πλειοτέρας ἢ ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ Κίμωνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου. Οἱ νέοι ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας σύμμαχοι συνεπλήρωσαν τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμόν, οὕτως ὥστε ὁ ὅλος στόλος συνέκειτο πιθανῶς ἐξ ἑκατὸν τριήρων, ὅπως εἶχε ψηφίσει διὰ τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον τὸ ἐν Πλαταιαῖς συνέδριον· τούτων διεκρίθησαν ἰδίως διὰ τὴν προθυμίαν αὐτῶν οἱ Σάμιοι, οἱ Λέσβιοι καὶ οἱ Χῖοι.

Τὸ θέρος τοῦ 478 π. Χ. ὁ στόλος ἔπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον, ἧς τὸ πλεῖστον μέρος ὑπετάγη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Αἱ φιλελληνικαὶ φατρίαι τῶν πόλεων τῆς νήσου ὑπεστηρίχθησαν καὶ ἐβοηθήθησαν πρὸς ταχεῖαν ἀπόσεισιν τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ. Ἡ Κύπρος ἐλευθερωθεῖσα κατέστη οἱονεὶ πρόσκοπος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπέναντι τῆς Φοινίκης, ὥστε ἔπειτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐκ τῶν φοινικικῶν λιμένων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκπλεύσωσι πολεμικὰ πλοῖα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Παυσανίας ἤγαγε τὸν στόλον ἐκ τῆς Κύπρου εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ πλεύσας εἰς τὸν Βόσπορον ἐκυρίευσε τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον κατεῖχον οἱ Πέρσαι καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ξέρξης εἶχε στείλει πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν αὐτῷ περσικῆς φρουρᾶς ἐπιφανεῖς συγγενεῖς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἐκ τῶν βαρβάρων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν, ἄλλοι δ' ἠχμαλωτίσθησαν, ἐν οἷς Μῆδοι καὶ Αἰγύπτιοι στρατιῶται καὶ οἱ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου συγγενεῖς καὶ ὁμοτράπεζοι τοῦ Ξέρξου.

Διὰ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου κατελήφθη ὁ Βόσπορος καὶ ἐκλείσθη ἡ ἐκ τῆς Ἀσίας διάβασις εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀποκοπείσης τῆς διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίας τοῦ περσικοῦ κράτους μετὰ τῶν ὑποτελῶν καὶ συμμάχων τῆς Θράκης, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ ἀπομονωθεισῶν τῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ περσικῶν φρουρῶν. Οἱ Ἕλληνες, κατέχοντες τὸν Ἑλλήσποντον μετὰ τοῦ Βοσπόρου πρὸς βορρᾶν καὶ τὴν Κύπρον πρὸς νότον, ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι βέβαιοι κύριοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Δύο μόνον ἔτη εἶχον παρέλθει ἀφ' οὗ χρόνου αἱ περσικαὶ στρατιαὶ ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον κατέκλυζον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἤδη οἱ μὲν τότε ἐπιτιθέμενοι Πέρσαι ἦσαν ἡττημένοι, οἱ δὲ τότε ὑπὸ τῆς βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς πιεζόμενοι Ἕλληνες, ἀναλαβόντες μετὰ θάρρους τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἐπίθεσιν, ἐνίκων αὐτοὺς ἔξω τῶν ἑαυτῶν πατρίδων καὶ διέπλεον νικηφόροι τὰς θαλάσσας ἀπὸ τῆς Κύπρου μέχρι τοῦ Βοσπόρου, ὑποτάσσοντες τὰς κτήσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, σωρεύοντες πλούσια λάφυρα καὶ αἰχμαλωτίζοντες αὐτοὺς τοὺς συγγενεῖς τοῦ χθὲς καὶ πρώην φοβεροῦ μονάρχου.

Ἡ ἀλλοίωσις τῆς τύχης, ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων ἦτο ἀληθῶς θαυμαστή. Ἀνὴρ ὑφ' οὗ τὴν ἀρχηγίαν διαπράττονται κατορθώματα τοιαῦτα δύναται πράγματι νὰ ὑψηλοφρονήσῃ ἂν δὲν ἔχῃ ἔκτακτον δύναμιν διανοίας καὶ σπανίαν ἑδραιότητα χαρακτῆρος. Ἀλλ' ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν, ὁ κατακτητὴς τῆς Κύπρου, ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶχε

τὰς ἐξόχους ταύτας ἀρετάς. Ἡ ὑπερήφανος φύσις τοῦ Ἡρακλείδου μετέπιπτεν εἰς ἀγέρωχον καταφρόνησιν τῶν ὑπ' αὐτόν, εἰς δὲ τὸν ἀσταθῆ αὐτοῦ χαρακτῆρα παρεῖχε σθένος ἓν μόνον αἴσθημα, ἡ ἄκρατος φιλοδοξία. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς νίκην ἀνεφάνησαν αἱ δύο αὗται κηλῖδες τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ καὶ ἀντιβασιλέως, ὅτε ἠθέλησε νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα ἐπὶ τοῦ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἀφιερωθέντος ἀναθήματος τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ὅσαι μετέσχον τοῦ ἀγῶνος. Ἤδη ἐκεῖ παρὰ τὸν Ἀσωπόν, ὅτε εἰςῆλθε νικητὴς εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν, ἐθάμβωσε τὰ ὄμματα τοῦ λιτοῦ γόνου τῆς Σπάρτης ὁ πλοῦτος, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ χλιδὴ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἀσίας. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Παυσανίου ἐσβέσθη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τοῦ πανελληνίου δελφικοῦ ἀναθήματος, τὴν δὲ λοιπὴν ὑπερφροσύνην τοῦ ἀνδρὸς περιέστειλεν ἐπὶ βραχὺ ἡ λιτότης τῆς παρὰ τὸν Εὐρώταν ἁπλοϊκῆς γενετείρας. Ἀλλ' ὅτε εἰς τὰ λάφυρα τἀπὸ τῶν Πλαταιῶν προςέθηκε τὴν πλουσίαν λείαν τῶν νικῶν τῆς Κύπρου καὶ τοῦ Βυζαντίου, ὅτε διαπλεύσας νικηφόρος τὸ Αἰγαῖον ὡς ἡγεμὼν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰςήλασε τροπαιοῦχος εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐκεῖ, πλησιέστατα, ἀπέναντι τῆς Ἀσίας ἐξεχύθη ἀκράτητος ἡ ψυχὴ τοῦ δοξομανοῦς.

Ὁ Παυσανίας ἐλησμόνησεν ἐν Βυζαντίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ὁ προσωρινὸς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως τῆς Σπάρτης, τοῦ υἱοῦ τοῦ θείου του Λεωνίδου τοῦ πεσόντος ὑπὲρ πατρίδος ἐν Θερμοπύλαις, ὁ ὑπεύθυνος ἐντολοδόχος τῶν διαταγῶν τῆς Σπάρτης, ὁ τεταγμένος ἐκτελεστὴς τῶν ἱερῶν ἀποφάσεων τῆς ἑλληνικῆς συμμαχίας. Ἂν μετὰ τὴν νίκην τῶν Πλαταιῶν ὠνόμαζεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ δελφικοῦ ἀναθήματος *Ἑλλήνων ἀρχηγόν*, τώρα ἐτόλμα νὰ ἐπιγράφηται *ἄρχων τῆς Ἑλλάδος*. Καὶ τοιοῦτος ἀληθῶς ἐφαντάσθη νὰ γείνῃ. Πρὸς δὲ τοῦτο δὲν ἐδίστασε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς αὐτὸν τὸν ἐθνικὸν ἐχθρόν. Ἀποστείλας κρυφίως εἰς Σάρδεις, ὅπου διέμενεν ἀκόμη ὁ Ξέρξης, τοὺς Πέρσας αἰχμαλώτους, περὶ ὧν διέδωκεν, ὅτι διέδρασαν, ἔπεμψε μετ' αὐτῶν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα διὰ τοῦ πιστοῦ αὐτῷ Γογγύλου τοῦ Ἐρετριέως ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐζήτει εἰς γάμον μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Πέρσου μονάρχου. Ὑπέσχετο δὲ νὰ καταστήσῃ εἰς τὸν Ξέρξην ὑποχείριον τήν τε Σπάρτην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, καὶ παρεκάλει νὰ σταλῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνὴρ πιστὸς πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτοῦ εἰς λόγους καὶ συμφωνίας. Ὁ Ξέρξης ηὐχαρίστησε τὸν Παυσανίαν ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν αἰχμαλώτων· οὐδὲν δ' ἀπαντήσας

εἰς αὐτὸν περὶ τοῦ μελετηθέντος γάμου, παρεκίνησε νὰ φροντίζῃ νυκτὸς καὶ ἡμέρας περὶ ὅσων ὑπεσχέθη, βέβαιος ὤν, ὅτι θὰ τύχῃ πάσης δυνατῆς διὰ χρημάτων καὶ στρατοῦ ὑποστηρίξεως παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἔστειλε δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Παυσανίου ὡς σατράπην τῆς Φρυγίας, ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου, τὸν προδοτικὸν σύντροφον τοῦ Μαρδονίου, Ἀρτάβαζον, ὅστις πάντοτε εἶχεν ὑποστηρίξει τὴν πολιτικὴν τῆς διὰ παραχωρήσεων πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ δεκασμοῦ διὰ χρημάτων διαίρεσιν καὶ ὑποδούλωσιν αὐτῶν.

Ἡ προχωροῦσα ἐπιτυχία τῶν σχεδίων τοῦ Παυσανίου ἐξώθησεν αὐτὸν εἰς τρόπους ἡγεμονικοὺς καὶ δίαιταν Ἀσιανοῦ μονάρχου. Ἐν τοῖς μικροῖς προεδήλου πλέον τὰς μεγάλας ἀποφάσεις αἵτινες κατεῖχον τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν ψυχήν. Ἐνεδύετο στολὴν μηδικήν· πορευόμενον διὰ τῆς Θράκης ἐδορυφόρουν αὐτὸν Μῆδοι καὶ Αἰγύπτιοι στρατιῶται· ἀπὸ τῆς τραπέζης του ἐξεδιώχθη ὁ μέλας ζωμὸς τῶν Σπαρτιατῶν καὶ παρετίθεντο ἐδέσματα περσικὰ καὶ ἐδέσποζε κατ' αὐτὴν μεγαλοπρέπεια ἀνατολική. Τὸ ἦθος αὐτοῦ ἔγεινεν ἀγέρωχον, καὶ κατέστη δυςπρόσιτος δίκην Ἀσιανοῦ μονάρχου, πρὸς πάντας δὲ τοὺς πλησιάζοντας αὐτὸν ἐφέρετο μετ' ὀργῆς. Τοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ κατακτητὰς τοῦ Βυζαντίου Ἕλληνας μετεχειρίζετο οὐχὶ ὡς συμμάχους, ἀλλ' ὡς δούλους, ὑποτάσσων αὐτοὺς εἰς τὰς θελήσεις καὶ τὴν αὐθάδειαν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τιμωρῶν σκληρῶς τοὺς παραβάτας.

Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Παυσανίου ὑπῆρξεν ὀλεθρία εἰς τὴν Σπάρτην, ἥτις, ἀποξενωθεῖσα τῶν συμπαθειῶν τῶν συμμάχων, εἶδεν αὐτοὺς ἀπαρνουμένους τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς καὶ μεταπίπτοντας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· ἀλλ' ὑπῆρξεν ὀλεθρία καὶ εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις, ὑπὸ τῆς δοξομανίας τυφλωθείς, ἐλησμόνησε καὶ τὸ καθῆκον αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ τρόπαιον τῶν Πλαταιῶν.

Οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης, μαθόντες τὴν ὑπερφίαλον διαγωγὴν τοῦ Παυσανίου καὶ τὰς ζημίας ὧν ἠπείλει νὰ γείνῃ πρόξενος, τὴν παρ' αὐτοῦ ἀπάρνησιν τῶν λιτῶν σπαρτιατικῶν ἠθῶν, τὰς περὶ προδοσίας ὑποψίας ἃς διήγειρον αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας, ἀνεκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ Παυσανίας δὲν ἐφοβήθη μὴ καταδικασθῇ, ἀφήσας δὲ τὸν Γόγγυλον διοικητὴν τοῦ Βυζαντίου, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα, διανοούμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ ἐκεῖθεν τὴν μετὰ τῶν Περσῶν συνεννόησιν καὶ ἐλπίζων, ὅτι βραδύτερον θὰ κατώρθου νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ Βυζάντιον ὡς στρατηγός, ὅπως ἐγγὺς τῆς Ἀσίας εὑρισκόμενος

ἐπιτύχῃ ὅ τι ἐσκόπει, νὰ γείνῃ ἄρχων τῆς Ἑλλάδος τῇ βοηθείᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ὁ Παυσανίας, μεταβὰς εἰς τὴν Σπάρτην καὶ κριθείς, εὑρέθη μὲν ὑπεύθυνος διά τινα ἰδιωτικὰ ἀδικήματα, ἀλλ' ἐν τοῖς κυρίοις ἠθωώθη. Ἀλλὰ δὲν ἐξεπέμφθη πάλιν στρατηγός, καὶ διέμενεν ἐν Σπάρτῃ, ἕως αἴφνης ἐπιβιβασθεὶς εἰς πλοῖον ἐξ Ἑρμιόνης διεξεπεραιώθη εἰς τὸν Βόςπορον, περιφρονῶν τὰς διαταγὰς τῶν ἐφόρων καὶ ἀφίνων τὴν ἐν Σπάρτῃ ἀντιβασιλείαν. Ἐπιστρέψας εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐξηκολούθει διάγων τὸν αὐτὸν ὕποπτον βίον. Ἐκδιωχθεὶς δὲ τέλος ἐκεῖθεν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, κατέφυγεν εἰς τὴν Τρῳάδα, ὁπόθεν εὐκολώτερον συνεννοεῖτο πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ἐκεῖ ἔφθασεν αὐτὸν κῆρυξ τῶν ἐφόρων ἐκ Σπάρτης, ἀπαιτούντων τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ καὶ ἀπειλούντων, ὅτι, ἐὰν δὲν ἐπιστρέψῃ, θὰ κηρυχθῇ κατ' αὐτοῦ πόλεμος ὡς κατ' ἐχθροῦ τῆς Σπάρτης. Ὁ Παυσανίας ἐπέστρεψε, πεποιθὼς εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἐν τῇ Λακεδαίμονι φίλων του καὶ τρέφων τὸ σχέδιον νὰ προκηρύξῃ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς εἵλωτας καὶ ἐπ' αὐτῶν στηριζόμενος νἀνατρέψῃ τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου, νὰ καταργήσῃ τὴν δύναμιν τῶν ἐφόρων καὶ νἀνιδρύσῃ οὐχ ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν Περσῶν καὶ ἐκ συνεννοήσεως μετ' αὐτῶν μεγαλειοτέραν τὴν βασιλικὴν ἀρχήν.

Ὁ Παυσανίας δὲν ἠπατᾶτο τοιαῦτα ὑπολογίζων. Ὅλαι αἱ περισωθεῖσαι εἰδήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν τυχῶν αὐτοῦ ἀποδεικνύουσιν, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι προέβησαν εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ προδότου μετὰ βραδύτητος καὶ περισκέψεως ἐκτάκτου, μετ' ἀναβολῆς καὶ δυσκολίας, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν, ἂν δὲν φαντασθῶμεν ἐν τῇ Σπάρτῃ ἰσχυρὰν μερίδα, ἀντιπροσωπευομένην καὶ ἐν αὐτῷ ἀκόμη τῷ συνεδρίῳ τῶν ἐφόρων, ἥτις ηὐνόει αὐτόν, ἂν δὲν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἐπὶ δέκα ὅλα ἔτη δὲν ἔβλεπε δυσαρέστως τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν περσικὴν αὐλὴν καὶ τὴν ἐχθρότητα αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῷ ἀρχομένῳ ἀνταγωνισμῷ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ ἔφοροι ἅμα ἐλθόντα τὸν Παυσανίαν εἰς τὴν Σπάρτην ἔρριψαν εἰς τὴν εἱρκτήν, ἔχοντες τοῦτο τὸ δικαίωμα ἐκ τῶν νόμων. Ἀλλὰ κατορθώσας νὰ ἐξέλθῃ τῆς φυλακῆς κατέστησεν ἑαυτὸν εἰς κρίσιν εἰς πάντας τοὺς θέλοντας νὰ καταγγείλωσιν αὐτόν. Οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ πᾶσα ἡ πόλις ἀνεσκόπουν τὸ παρελθὸν τοῦ ἀνδρός. Πολλὰ εὑρίσκοντο ἐν αὐτῷ τὰ ὕποπτα, ἀλλὰ δὲν ἐπείθοντο οἱ ἔφοροι, μὴ θεωροῦντες αὐτὰ ὡς ἀρκούσας καὶ ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις. Εἵλωτες προσερχόμενοι

κατήγγελλον τὰς πρὸς αὐτοὺς ὑποσχέσεις τοῦ Παυσανίου, τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ πρὸς ἐπανάστασιν καὶ συνωμοσίαν. Ἀλλ' οἱ τῶν εἱλώτων μηνυταὶ δὲν ἐπιστεύοντο. Τέλος παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἐφόρους μηνυτὴς ἀνὴρ ἐκ τῆς πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς Ἀργίλου, εἰς ὃν ὁ Παυσανίας εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὰς τελευταίας πρὸς τὸν Ξέρξην ἐπιστολάς του, ὅπως διαβιβάσῃ αὐτὰς εἰς τὸν Ἀρτάβαζον. Ὁ ἄγγελος, ἀναλογισθείς, ὅτι οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ σταλέντων ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἐπέστρεψεν, ὑπωπτεύθη καὶ ἤνοιξε τὴν ἐπὶ παπύρου γεγραμμένην καὶ εἰς σχῆμα κυλίνδρου συνεστραμμένην ἐπιστολήν, λύσας τὸ νῆμα δι' ὧν ἦτο περιδεδεμένη καὶ ἐφ' οὗ ἦσαν αἱ σφραγῖδες.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΠΙ ΠΑΠΥΡΟΥ ΚΕΚΛΕΙΣΜΕΝΗ

Αἱ ἐπιστολαὶ ἀπέδειξαν τὸ βάσιμον τῶν ὑποψιῶν, καθότι ἐν αὐταῖς ἐδίδετο ἡ παραγγελία νὰ φονευθῇ ὁ κομιστὴς μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἐπιστολῶν. Ὁ μηνυτὴς παρέδωκεν εἰς τοὺς ἐφόρους τὰ γράμματα, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι καὶ πάλιν ἐδίστασαν νὰ προβῶσι. Καὶ ὅτε δέ, θελήσαντες νὰ γείνωσιν αὐτήκοοι καὶ κρυβέντες ἐπὶ τοῦ Ταινάρου, ἤκουσαν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὤτων τὸν Παυσανίαν λαλοῦντα φανερῶς περὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ συνεννοήσεως πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα μετὰ τοῦ μηνυτοῦ, καταφυγόντος ἐκεῖ ὡς ἱκέτου κατὰ συμβουλὴν τῶν ἐφόρων, καὶ τότε δὲν συνέλαβον ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν προδότην, ἀλλ' ἀφῆκαν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐκεῖ δὲ μέλλων νὰ συλληφθῇ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τελευταίαν στιγμὴν εὐνοούμενος ὑπὸ δύο ἐκ τῶν πέντε ἐφόρων, προέφθασε τρέχων νὰ καταφύγῃ εἴς τι οἴκημα ἐν τῷ τεμένει τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Τὸ οἴκημα ἐκυκλώθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλ' εἰς οὐδένα ἐπέτρεπεν ἡ ἀρχαία θρησκεία νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὸν ἱκέτην. Καὶ ἀληθῶς οὐδεὶς ἔθιξεν

αὐτόν· ἀλλ' ἀφηρέθη ἡ στέγη τοῦ ἱεροῦ οἰκήματος, ἐκτίσθησαν αἱ θύραι καὶ ὁ ἱκέτης κλεισθεὶς οὕτως ὡς ἐν εἱρκτῇ κατεδικάσθη νἀποθάνῃ ὑπὸ λιμοῦ. Ὁ θάνατος εἶχεν ἀρχίσει νὰ ψύχῃ τὰ μέλη του, ἀλλ' ἦτο ἔμπνους ἀκόμη, ὅτε ἐξήχθη, ὅπως μὴ μολύνῃ τὸν ἱερὸν οἶκον τῆς θεᾶς ὁ νεκρὸς τοῦ νικητοῦ τῶν Πλαταιῶν, τὸ πτῶμα τοῦ προδότου (466 π. Χ.).

. . .

γ'

Ἡ ἵδρυσις τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας.

Τὸ μέγα ἔργον τοῦ ὁποίου ἐγεινεν εἰσηγητὴς ὁ Θεμιστοκλῆς, ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν τροπὴ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ αὔξησις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως ἔσχε ταχέως ἐπακόλουθα σπουδαῖα. Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀκμή, ἥτις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τὴν γένεσιν ἐν Ἀθήναις, ἥτις κατεδείχθη φαεινῶς ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι, συνετελέσθη ἐν Βυζαντίῳ. Ὅ τι ἤρχισεν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέρανεν ὁ Ἀριστείδης.

Διὰ τῆς νίκης τῶν Πλαταιῶν ἀπεσοβήθη ὁ ἀπὸ τῶν Περσῶν κίνδυνος. Σπαρτιᾶται καὶ Ἀθηναῖοι, Πελοποννήσιοι καὶ νησιῶται, Ἴωνες καὶ Δωριεῖς ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Παυσανίου τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιθετικὸν ἀγῶνα. Ἡ Ἑλλὰς παρουσιάσθη οἱονεὶ εὐρυτέρα, ἡ σπαρτιατικὴ ἡγεμονία ἐφαίνετο ὅσον οὐδέποτε ἰσχυρά. Τὰ μὲν πλοῖα ὧν ἦρχεν ὁ Παυσανίας ἦσαν ὀλιγώτερα τῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὅστις ἐναυμάχησεν ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι, ἀλλ' οἱ τάξαντες αὐτὰ εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Σπάρτης ἦσαν περισσότεροι ἢ ἄλλοτε, ἐξετείνοντο μέχρι τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὅτε μετὰ τὰς ἐν Κύπρῳ καὶ κατὰ τὸν Βόσπορον νίκας οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπέδευσαν νικηταὶ ἐν Βυζαντίῳ, παρελθόντος τοῦ κινδύνου, ἀναβληθέντων τῶν ἀγώνων, ἡ ἔμφυτος διαφορὰ τοῦ δωρικοῦ πρὸς τὸ ἰωνικὸν στοιχεῖον ἀνερριπίσθη καὶ πάλιν ἐντὸς βραχέος χρόνου. Ἡ ἀπότομος μεταβολὴ τοῦ Παυσανίου, οἱ τραχεῖς αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἴωνας τρόποι, ἡ προςβλητικὴ προτίμησις τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Πελοποννησίων, ὡς εἰ οὗτοι ἦσαν οὐχὶ συστρατιῶται, ἀλλὰ δεσπόται τῶν λοιπῶν συμμάχων, ἐξετράχυναν τὰ πράγματα καὶ ὤθησαν εἰς ἀναπόφευκτον ῥῆξιν. Πρὸς τὸν αὐθάδη καὶ δεσποτικὸν χαρακτῆρα τοῦ Παυσανίου ἀντιπαρέβαλλον οἱ νέοι σύμμαχοι τὸν δίκαιον καὶ ἐμβριθῆ τρόπον τοῦ Ἀριστείδου, τὴν εὐγένειαν τοῦ Κίμωνος καὶ φιλανθρωπίαν. Ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἀρχηγῶν ἐξεικονίζετο πρὸ τῶν

ὀφθαλμῶν τῶν πληρωμάτων τοῦ ἡνωμένου στόλου καὶ τῶν δύο πόλεων, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἡ διαφορά. Ἀφ' ἑνὸς παρουσιάζετο ἡ Σπάρτη, δεσποτικὴ καὶ ἀλαζών, κέντρον καὶ σκοπὸν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς θεωροῦσα τὴν Πελοπόννησον, ἄλλως δ' ἄτολμος καὶ πράττουσα μόνον ὅ τι ἀπολύτως ἀναγκαῖον καὶ συμφέρον καὶ ὀκνοῦσα νἀναλάβῃ ἀγῶνας ὑπερποντίους· ἀφ' ἑτέρου δ' αἱ Ἀθῆναι, ἡ τολμηρὰ πόλις τῶν νεωτεροποιῶν τῶν ἐχόντων καὶ τὴν θέλησιν καὶ τὸ θάρρος νὰ ἐπιχειρῶσιν ὅ τι ἂν ἀποφασίσωσι, τῶν οὐδέποτε στερουμένων ἀγαθῶν διαθέσεων καὶ πάντοτε εὐελπίδων ἐν τοῖς δεινοῖς, ἡ ἑστία τῶν ἀόκνων ἀποδημητῶν, τῶν ἀκουράστων τολμητιῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ κίνδυνος ἦτο χαρὰ καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πρέποντος ἑορτή.

Ὅτε ἡ διαγωγὴ τοῦ Παυσανίου κατέστη ἀφόρητος εἰς τοὺς συμμάχους, ἡ ἐκλογὴ δὲν ὑπῆρξε δύσκολος δι' αὐτούς. Ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖον ἔφερεν αὐτοὺς ἡ συγγένεια τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς ἡ καρδία των, τοῦτ' αὐτὸ ὑπεδείκνυεν εἰς αὐτοὺς τὸ συμφέρον καὶ ἐπέβαλλον αἱ περιστάσεις. Ὁ κίνδυνος ὁ ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ ἀντιβασιλέως καὶ ἀντιπροσώπου τῆς Σπάρτης καὶ ἡ πεποίθησις, ὅτι μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἡ θεωρουμένη μητρόπολις τῆς Ἰωνίας, ἠδύναντο καὶ ἤθελον ἔκ τε συμπαθείας καὶ ἐκ συμφέροντος νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν μακρὰν τῆς πατρίδος ἐπιθετικὸν πόλεμον, ὅςτις ἀπῃτεῖτο ὅπως μείνῃ ἐλεύθερος ἀπὸ τῆς περσικῆς δουλείας ὁ ἑλληνικὸς κόσμος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔπεισε τοὺς συμμάχους νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ἣν καθίστανεν ἐπαχθῆ τοῦ Παυσανίου ἡ ὑπεροψία καὶ βιαιότης, καὶ νὰ στραφῶσι πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἐποίουν ἀγαπητὰς τὸ φιλοδίκαιον τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Κίμωνος ἡ εὐπροσηγορία.

Οἱ Σάμιοι, οἱ Λέσβιοι, οἱ Χῖοι καὶ οἱ νεωστὶ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῶν Περσῶν Ἕλληνες τῶν κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα θρακικῶν παραλίων προέτειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀντὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Ἀριστείδης ἐδέχθη τὰς προτάσεις αὐτῶν, εἰ καὶ ἀνελογίζετο βεβαίως τὴν σημασίαν τοῦ διαβήματος τούτου, ὅπερ, ἐπιφέρον διχασμὸν τῆς ἑλληνικῆς συμμαχίας, ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ φανερὰν ῥῆξιν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Σπάρτην. Ὅτε δὲ ὁ Παυσανίας ἀνεκλήθη τὸ πρῶτον καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὰς τριήρεις τῶν Πελοποννησίων, οἱ Σπαρτιᾶται, συνιδόντες, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἤδη δεχθῆ καὶ ἀναλάβει

τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ὑπολειφθέντος στόλου καὶ ὅτι ὁ ἀπόπλους τῶν πελοποννησιακῶν πλοίων ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑποχώρησις τῆς Σπάρτης, ἔστειλαν εἰς Βυζάντιον νέας τριήρεις ὑπὸ τὸν Δόρκιν, ἀναθέντες εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἴωνες δὲν παρέδωκαν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Δόρκιν, ὅςτις ἀπῆλθεν ἄπρακτος εἰς τὴν Σπάρτην.

Ὁ διχασμὸς τῆς ἑλληνικῆς ὁμαιχμίας ἐπῆλθεν οὕτω πλήρης. Ἐν Βυζαντίῳ ἡ Ἑλλὰς ἀπηρνήθη τὴν Σπάρτην, ἡ ἡγεμονία τῶν Λακεδαιμονίων κατέπεσε, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἱδρύθη ἡ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ τί θὰ ἔπραττεν ἡ Σπάρτη; τί θὰ ἐγίνετο ἐν Ἀθήναις: ἔμελλον οἱ Ἀθηναῖοι νἀποδεχθῶσι τὰ τελεσθέντα κατὰ τὸν Βόσπορον: ἔμελλεν ἡ Σπάρτη νἀνεχθῇ τὴν ἐξασθένησιν ταύτην καὶ τὴν ὕβριν:

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν, ὅτι, ἀποδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν, οὐ μόνον τὸ γόητρον τῆς πόλεως ηὔξανον, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐπεξέτεινον καθ' ὅλας τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας· διὸ προθύμως ἀνέθηκαν τὸν ὀργανισμὸν τῆς συμμαχίας, ἥτις ἦτο κατ' ἐξοχὴν ναυτική, εἰς τὸν Ἀριστείδην. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι συνεῖδον, ὅτι τὸ πταῖσμα τοῦ Παυσανίου, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἰώνων, ἠλάττονε μὲν τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἀπήλλασσεν αὐτοὺς τῶν φροντίδων καὶ κινδύνων μακρυνῶν ἐκστρατειῶν, τῶν ὁποίων αἱ διὰ τὴν ἄλλως ἁπλοϊκὴν πόλιν κακαὶ συνέπειαι εἶχον καταδειχθῆ καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει (476 π. Χ.), γενομένην ἐκστρατείαν τοῦ ἑτέρου βασιλέως τῆς Σπάρτης. Ὁ Λεωτυχίδης, σταλεὶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς Ἀλευάδας καὶ τοὺς ἄλλους Θεσσαλοὺς τοὺς συμμαχήσαντας μετὰ τοῦ Μαρδονίου, δὲν ἐτίμησε προςηκόντως τὰ σπαρτιατικὰ ὅπλα, δεκασθεὶς ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ τῶν πλουσίων δυναστῶν τῆς ἱπποτρόφου Θεσσαλίας. Τὸ ὀλίσθημα τῶν δύο νικητῶν τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης ἐφόβισε τοὺς Λακεδαιμονίους, οἵτινες φιλοτιμηθέντες ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων καὶ πεισθέντες ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ συνετοῦ Ἑτοιμαρίδου, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀντιτάξωσι τὴν βίαν εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἀποστάντων συμμάχων καὶ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων.

Εἰς τὴν νέαν συμμαχίαν ἐδόθη μὲν ὁ τύπος ἀμφικτυονίας, ἐχούσης κέντρον τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δήλῳ, ἀλλ' ἡ βάσις αὐτῆς δὲν ἦτο θρησκευτική, οὐδὲ σκοπὸς αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ τήρησις ἀμοιβαίων τινῶν ὑποχρεώσεων τῶν πόλεων ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς θεότητος. Ἡ ὁμοσπον-

δία ὑπῆρξε καθαρῶς πολιτικὴ καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἐθνικός. Ὁ δὲ θεός, ὁ ἀκτινοβόλος Ἀπόλλων, ὁ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Ἴωνας, δὲν ὑπῆρξεν ὁ παρέχων τὴν ὕπαρξιν καὶ τὸ κῦρος εἰς τὴν συμμαχίαν, ἀλλ' ὁ καθαγιάζων τὸν ἐθνικὸν ἐκεῖνον σύνδεσμον καὶ χορηγῶν ἐν τῷ ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων περιφανεῖ αὐτοῦ τεμένει τόπον διὰ τὰς κοινὰς συνελεύσεις τῶν συμμάχων καὶ χῶρον ἀσφαλῆ διὰ τὴν φύλαξιν τῶν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῶν σκοποὺς προωρισμένων χρημάτων.

Σκοπὸς τῆς συμμαχίας ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίκησις κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως διὰ τὰ δεινὰ ἅτινα ἔπαθεν ὑπ' αὐτοῦ ἡ Ἑλλάς, ἡ ἐλευθέρωσις τῶν εἰς τοὺς Πέρσας ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἡ Ἑλλὰς ἐν ἑνότητι, ἡ Ἑλλὰς ἐν ἐπιθέσει τοιοῦτο τὸ νέον, τὸ μέγα, τὸ ἱερὸν πρόγραμμα τῶν συμμάχων, πρόγραμμα δυνάμενον νὰ ἑλκύσῃ καὶ σαγηνεύσῃ, ὑποσχόμενον αὔξησιν ταχεῖαν καὶ μέλλον εὐρύ, ἀλλὰ συνεπαγόμενον καὶ ὑποχρεώσεις μεγάλας. Ὁ καθορισμὸς τῶν ὑποχρεώσεων τούτων, ἡ διοργάνωσις τῶν ὅρων τῆς συμμαχίας εἰς τίνα ἄλλον ἠδύνατο νἀνατεθῇ παρὰ τὸν ἄνδρα, ὃν οἱ ὀνομάζοντες ἁπλῶς Δίκαιον ἐγνώριζον καὶ ἠγάπων οὐχ ἧττον ἐκείνων ὅσοι ἐκάλουν αὐτὸν Ἀριστείδην; Εἰς τὸν Δίκαιον ἀνετέθη νὰ σταθμήσῃ καὶ ὁρίσῃ δικαίως τί ἔπρεπε καὶ τί ἠδύνατο νὰ παρέχῃ ἑκάστη πόλις τῶν συμμαχίδων πρὸς τὸν κοινὸν σκοπόν. Ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐντολῇ ταύτῃ τῇ δοθείσῃ εἰς τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν ὕψιστόν τι κῦρος ἀντάξιον ἐκείνου ὅπερ ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν οἱ Ἕλληνες ἐζήτουν νὰ λάβωσιν ἐκ τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Ἀληθὲς δ' εἶνε, ὅτι σπανίως ἄλλοτε ἀνὴρ ηὐχαρίστησε πάντας διὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ χωρὶς νὰ προκαλέσῃ παράπονα.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς συμμαχίας ὑπεχρεώθησαν οἱ σύμμαχοι νὰ παρέχωσιν οἱ μὲν ἰσχυρότεροι καὶ κάτοχοι στόλου τριήρεις, πάντες δ' ἄνδρας καὶ εἰςφορὰν ἐτησίαν, ἥτις τότε πρῶτον ὠνομάσθη *φόρος*. Ἡ δὲ εἴςπραξις καὶ διοίκησις τοῦ ταμείου τῶν συμμάχων ἀνετέθη εἰς ἄρχοντας ἐκλεγομένους ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ καλουμένους *Ἑλληνοταμίας*. Τὸ ὄνομα τὸ δοθὲν εἰς τὴν νέαν ταύτην ἀρχὴν δεικνύει σαφῶς, ὅτι ἡ νέα συμμαχία εἶχε χαρακτῆρα ἐπ' ἴσης πανελλήνιον ὡς ἡ πανήγυρις τῶν Ὀλυμπίων, τῶν ὁποίων οἱ κριταὶ ὠνομάζοντο Ἑλλανοδίκαι. Οἱ ἑκούσιοι οὗτοι φόροι τῶν συμμάχων δὲν ἐπληρόνοντο εἰς τὰς Ἀθήνας χάριν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὡς εἰς τὴν πόλιν, εις ἣν ἀνετέθη ἡ ἡγεμονία. Οὐδαμῶς λοιπὸν ἐθίγετο διὰ τῆς ἀποτίσεως τοῦ φόρου ἡ αὐτονομία τῶν πόλεων, ἥτις διετηρήθη. Αἱ συμμαχίδες πόλεις ἐξηκολούθουν ἔχου-

σαι οἷον πολίτευμα ἤθελον, διοικοῦσαι τὰ ἴδια αὐτῶν πράγματα κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀποφάσεις, ἦσαν ἀπηλλαγμέναι Ἀθηναίων ἀρχόντων καὶ ἀθηναϊκῆς φρουρᾶς καὶ δὲν ὑπεχρεοῦντο νἀκολουθῶσι τοὺς Ἀθηναίους ὁπουδήποτε χωρὶς νὰ ἐρωτῶνται, ἀπ' ἐναντίας δ' εἶχον ἰδίαν ψῆφον. ἑκάστη μίαν ἢ αἱ μικρότεραι μίαν καθ' ὁμάδας, ἐν κοινῷ συνεδρίῳ, τὸ ὁποῖον συνήρχετο ἐν Δήλῳ.

Τοιαύτη κατηρτίσθη τὸ θέρος τοῦ 476 π. Χ. ἡ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν συμμαχία, τῆς ὁποίας συμμετέσχον αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας Χαλκίς, Ἐρέτρια καὶ Στῦρα, ἐκ τῶν Κυκλάδων ἡ Δῆλος, Νάξος, Μύκονος, Σύρος καὶ Σίφνος, ἐκ τῶν λοιπῶν νήσων ἡ Λῆμνος, Ἴμβρος, Λέσβος, Σάμος καὶ Χίος καὶ τινες τῶν Ἑλλησποντίων Ἑλλήνων.

Ἡ πρώτη τάξις τῶν φόρων, ἣν ὥρισεν ὁ Ἀριστείδης, ὑπῆρξεν οὐ μόνον δικαία καὶ ἀνάλογος πρὸς τὰς προσόδους ἑκάστης πόλεως τῶν συμμαχίδων, ἀλλὰ καὶ μετρία. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ γείνωσιν ἀπεχθεῖς εἰς τοὺς συμμάχους ἐπιβαρύνοντες αὐτοὺς ἀμέσως διὰ μεγάλων ἀπαιτήσεων, ἐν ᾧ μάλιστα ἠπειλεῖτο ῥῆξις πρὸς τὴν Σπάρτην. Πιθανῶς αἱ εἰσπράξεις τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡγεμονίας ἀνῆλθον εἰς ἑκατὸν τάλαντα μόνον, ἤτοι δὲν ὑπερέβησαν τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἀρχαίων δραχμῶν, ἐν ᾧ κατόπιν, ὡς θὰ ἴδωμεν, διὰ τῆς κατ' ὀλίγον ἐπελθούσης προσχωρήσεως καὶ ἄλλων πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ τῆς βαθμιαίας αὐξήσεως τῶν φόρων αἱ εἰσπράξεις ἔγειναν πολὺ μεγαλείτεραι.

Ὁ Ἀριστείδης, κανονίσας οὕτω τὰ τῆς συμμαχίας ἐν γενικῇ τῶν συμμάχων ὁμοφωνίᾳ, ὥρκισεν αὐτούς, ὅτι θὰ τηρήσωσι τὰ συμφωνηθέντα καὶ ὤμοσε καὶ αὐτὸς ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀθηνῶν. Σιδηροῖ μύδροι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς διαβεβαίωσιν τοῦ ὅρκου, ὡς σύμβολον ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ μύδροι δὲν ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων θὰ διατηρῆται πιστῶς ἡ συμμαχία.

Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευσαν ὅτι διὰ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἡμέραι νέαι εἶχον ἀνατείλει διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἷς ποιητὴς ἐκ Ῥόδου, ὁ Τιμοκρέων, ἔψαλλεν ἐνθους, ὅτι ἂν ἄλλοι αἰνοῦσι τὸν Παυσανίαν ἢ τὸν Ξάνθιππον ἢ τὸν Λεωτυχίδην, ἐκεῖνος ὑπὲρ πάντας ἐξυμνεῖ τὸν Ἀριστείδην, τὸν ἄριστον τῶν ἀνδρῶν οὓς ἐγέννησαν αἱ ἱεραὶ Ἀθῆναι.

δ'

Αἱ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀριστείδου.

Τὸ πολίτευμα τοῦ Κλεισθένους ἀνέδειξε τὰς Ἀθήνας ἱκανὰς ἐντὸς ὀλιγωτέρων ἢ εἴκοσιν ἐτῶν νἀποκρούσωσι γενναίως τὸν Πέρσην ἐν Μαραθῶνι. Διὰ δὲ τῆς ναυτικῆς πολιτείας τοῦ Θεμιστοκλέους νέον πνεῦμα ἐνεφυσήθη εἰς τοὺς πολίτας, οἵτινες ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσι μὲν τὴν πόλιν ἐν καιροῖς κρισιμωτάτοις, νἀναδείξωσι δ' αὐτὴν μεγάλην καὶ νικηφόρον. Ἀλλ' ἡ κατὰ θάλασσαν ἀνάπτυξις τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἔγεινε μόνον ἀφορμὴ πρὸς αὔξησιν τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως, ἀλλὰ κατέστησε κατ' ὀλίγον δυνατάς τε καὶ ἀναγκαίας καὶ ἐσωτερικὰς τοῦ πολιτεύματος μεταρρυθμίσεις.

Διὰ τῆς εἰς τὸν στόλον κατατάξεως τῶν θητῶν οἱ ἀκτήμονες πολῖται οἱ οὐδὲν ἔχοντες ἢ παρουσιάζοντες μόνον κινητὴν περιουσίαν, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν τετάρτην τάξιν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, ἀνῆλθον καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ἀφανείας, καὶ, στρατευόμενοι ὑπὲρ τῆς πολιτείας, μετέσχον οὕτως εἰπεῖν αὐτῆς. Αἱ ναυτικαὶ νῖκαι τῶν Ἀθηναίων ηὔξησαν τὸ φρόνημα τῶν θητῶν, οἵτινες ἠδύναντο νὰ καυχηθῶσιν, ὅτι ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς λοιποὺς πολίτας ἔπαθον καὶ ἔφυγον ἐκ τῆς πόλεως, ὑπηρέτησαν καὶ ἠγωνίσθησαν, καὶ, σώσαντες τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς, περιήνεγκον νικητήρια τὰ σήματα τῆς πατρίδος ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν κινδύνων καὶ τῆς φυγῆς, τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν νικῶν ἡ κοινὴ ἀγάπη τῆς πατρίδος, οἱ κοινοὶ φόβοι καὶ αἱ κοιναὶ ἐπιτυχίαι ἐξήλειψαν τῶν τάξεων τὴν διαφοράν. Ὅλοι ἦσαν Ἀθηναῖοι· ὅλοι ἔγειναν ἀδελφοί. Ὁ ἐμπρησμὸς τῆς πόλεως, ἡ δήωσις τῆς χώρας ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ κτηματικὴ περιουσία δὲν εἶνε βάσις τῆς πολιτείας σταθερά, ὅτι ἡ γῆ ἡ γεωργήσιμος εἶνε τοὐλάχιστον ἐν ἡμέραις κινδύνων προνόμιον ἐπισφαλές. Διὰ τί νὰ χωρίζῃ τοὺς Ἀθηναίους ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ πυρποληθῇ ἢ ξηρανθῇ, νὰ πέσῃ ἢ νὰ παρέλθῃ, ἡ ἔγγειος κτῆσις, ἀντὶ νὰ ἑνόνῃ αὐτοὺς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παραμένει πάντοτε ἀδιάφθορον, ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ ὁ κοινὸς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγών; Δὲν ἀπέδειξαν ὅλοι, ὅτι ἐξεύρουσι νἀποθνήσκωσιν ὑπὲρ πατρίδος, ὅτι ἐξεύρουσι νὰ νικῶσι;

Διὰ τὸν Ἀριστείδην εἶνε τιμὴ μεγάλη, ὅτι αὐτὸς ὁ ἀντιταχθεὶς εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, ζητοῦντα νὰ καταστήσῃ τὴν πόλιν δύναμιν ναυτι-

[illegible]

[illegible] τῶν [illegible]
[illegible] διὰ [illegible]
[illegible] τῶν [illegible]
[illegible] τῶν [illegible]
[illegible] κατὰ τὰς [illegible]
[illegible]
[illegible] τῶν [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ἀπειληφυιῶν [illegible]
[illegible] καὶ [illegible]
[illegible]

'Αλλὰ, λέγοντες ἀρχὰς κληρωτὰς καὶ ἐκλογὴν διὰ κλήρου, δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐκλεχθῇ ὁ τυχών. Κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας δὲν ἐτίθεντο εἰς τὴν κληρωτίδα τὰ ὀνόματα ἁπάντων τῶν 'Αθηναίων. 'Υπῆρχον ὑποψήφιοι· ἀπητοῦντο μέχρι τινὸς προςόντα. Οὐδεὶς ἀπεκλείετο ὑπὸ τοῦ νόμου, οὐδεὶς ἀπέβαλλε διὰ τῆς μετὰ τὴν κλήρωσιν δοκιμασίας, ἤτοι ἐξελέγξεως τῆς ἐκλογῆς, ἐνώπιον τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἠλιαίας τὸ δικαίωμα νὰ καταλάβῃ τὴν κληρωθεῖσαν αὐτῷ θέσιν, ἤρκει νὰ ἔχῃ τὴν νόμιμον ἡλικίαν καὶ τἀπαιτούμενα προςόντα, ἅτινα ἀνεφέροντο μᾶλλον εἰς θρησκευτικά τινα καὶ κοινωνικὰ καθήκοντα καὶ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ φορολογικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ πολίτου. 'Αλλ' οὐχ ἧττον ὅμως δὲν ἐζήτουν πάντες οἱ πολῖται νὰ ἐκλεχθῶσι. Πολλοὶ δὲν εἶχον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, μάλιστα ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκούντων· ἄλλοι ᾐσθάνοντο, ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἀναγκαίαν μόρφωσιν· ἄλλοι δὲν εἶχον ἱκανὴν φιλαυτίαν. Ἡ ἐκλογὴ λοιπὸν περιωρίζετο μεταξὺ τῶν παρουσιαζομένων ὑποψηφίων, καὶ ὁ κλῆρος ὥριζε τοὺς ἐκ τούτων μόνων ἐκλεκτέους.

Ἡ κλήρωσις δὲν ἐπεξετάθη εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, ἥτις προϋπέθετεν εἰδικὰς γνώσεις στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς καὶ εἰς ἣν ἦτο ἀνατεθειμένη οὐ μόνον ἡ φροντὶς περὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ ἀμύνης τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς πόλεως. Οἱ δέκα στρατηγοὶ ἐξηκολούθησαν ἐκλεγόμενοι ὡς καὶ πρότερον. Τὰ προςόντα τὰ ἀρκοῦντα διὰ τὴν ὑποψηφιότητα τῶν λοιπῶν ἀρχῶν δὲν ἤρκουν νἀναδείξωσιν ἱκανοὺς καὶ ἀξίους στρατηγοὺς, οὕτως ὥςτε νὰ εἶνε ἀκίνδυνος ὁ διὰ τοῦ κλήρου καθορισμὸς τῶν ἀνδρῶν ἀφ' ἑκάστου τῶν ὁποίων δρῶντος μετὰ τῶν συναδέλφων ἢ καὶ πολλάκις ἰδίᾳ ἐξήρτητο σχεδὸν αὐτὴ ἡ ὕπαρξις τῆς χώρας.

Πολὺ περισσότεραι ἐγγυήσεις ἦσαν ἀναγκαῖαι διὰ τοὺς διαχειριζομένους τὸ χρῆμα τῆς πόλεως καὶ τὸ χρῆμα τῶν συμμάχων, τοὺς δέκα ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς 'Αθηνᾶς, ἐν τῷ ναῷ τῆς ὁποίας κατετίθεντο καὶ τὰ περισσεύματα τῶν ἐσόδων τῆς πόλεως, καὶ τοὺς δέκα 'Ελληνοταμίας. Πρὸς κανονικὴν καὶ χρηστὴν λειτουργίαν τῶν ταμιακῶν τούτων ἐπιτροπῶν ἀπῃτεῖτο τιμιότης ἀνωτέρα χρημάτων, ἀπῃτεῖτο ἀπαλλαγὴ τῆς διαχειρίσεως ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Τὸ πρῶτον ἐπετεύχθη, περιορισθείσης τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ ὑποψηφίων ἀνηκόντων εἰς τὴν τάξιν τῶν πεντακοσιομεδίμνων, οἵτινες ἔχοντες μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα καὶ πεῖραν μεγαλειτέραν περὶ τὴν διαχείρισιν χρημάτων εἶχον

καὶ μᾶλλον ἀξιόχρεοι ἦσαν. Τὴν δ' ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ φατριασμοῦ ἢ τοὐλάχιστον τὴν ἐλάττωσιν αὐτοῦ παρέσχεν ἡ ἐκλογὴ τῶν ταμιῶν διὰ κληρώσεως, καθ' ὃν τρόπον ἐγίνετο καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων ἡ ἐκλογὴ πλὴν τῶν στρατηγῶν.

Αἱ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀριστείδου ἔγειναν ἀσπασταὶ ὑπὸ τοῦ δήμου. Πᾶς τις ἀναγνωρίζει ἐν αὐταῖς τὴν ἐπικράτησιν τῶν νεωτέρων ἐλευθεριῶν, ἃς ἐγέννησεν ἡ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἃς προεκάλεσαν ἡ θαλασσία δύναμις καὶ αἱ νῖκαι τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ τὰς νέας ταύτας ἐλευθερίας παρέσχεν ὁ Ἀριστείδης συγκεκερασμένας ἐν δικαιοσύνῃ καὶ μέτρῳ, ὡς ἐν τῇ ἱδρύσει τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἔδειξε δικαιοσύνην πρὸς τοὺς συμμάχους καὶ μετριοπάθειαν πρὸς τὴν Σπάρτην. Ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ παλαιὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστείδου, ὃν εἶχον συμφιλιώσει πρὸς αὐτὸν αἱ ἡμέραι τῶν κινδύνων, εὑρέθη καὶ πάλιν ἀντιμέτωπος αὐτοῦ, ἐπιδιώκων διὰ παντὸς τρόπου τὴν ῥῆξιν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ζητῶν ῥιζικωτέρας τοῦ πολιτεύματος μεταβολὰς καὶ ἀξιῶν τὸν περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἀλλ' ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς δὲν ἠκολούθησεν αὐτόν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, τὸν ὁποῖον ἄλλοτε δὲν ἄφινε νὰ κοιμηθῇ τὸ ἐν Μαραθῶνι τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου, δὲν ἠδυνήθη ἔπειτα νὰ λησμονήσῃ ποτὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐν Σαλαμῖνι νίκην καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς δόξαν. Τυχὼν ἐν Σπάρτῃ ἀμέσως μετὰ τὴν περιφανῆ ἐκείνην νίκην ἐξαιρέτων τιμῶν, εἶδε μετά τινα ἔτη παρὰ τὸν Ἀλφειόν, κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος τέλεσιν τῶν Ὀλυμπίων (476 π. Χ.) τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅλων τῶν πανηγυριστῶν στρεφομένους πρὸς αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὰς χεῖρας ὅλας κροτούσας ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ νικητοῦ τῆς Σαλαμῖνος. Μεγαλοφρονῶν ἐπὶ ταῖς ἐκδηλώσεσι τοῦ πρὸς αὐτὸν γενικοῦ θαυμασμοῦ, ἐτόλμησε νὰ προτείνῃ τὸν ἀπὸ τῶν ἀγώνων ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἱέρωνος, τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Γέλωνος τοῦ νικητοῦ τῆς Ἱμέρας. Οἱ στέφανοι τῆς Σπάρτης, αἱ ἐπευφημίαι τῆς Ὀλυμπίας εἶχον ἐξεγείρει τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ φιλαυτίαν. Παντοῦ καὶ πάντοτε, διὰ λόγων καὶ πράξεων ἐζήτει νὰ ὑπομνήσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ τρόπαιόν του. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς θυγατέρας του ἔθηκεν ὀνόματα ὑπομι-

ΙΕΡΩΝ

μνήσκοντα τὸν πόλεμον καὶ τὴν νίκην. Ἀλλ' ἐν τούτοις οἱ μὲν ἐχθροὶ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀντέτασσον εἰς τὴν ἐκ τῆς Σαλαμῖνος δόξαν τὴν φιλοχρηματίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ διηγοῦντο ταπεινὰς ἱστορίας περὶ τῆς πρὸς τὸν χρυσὸν ἀγάπης του, ἡ δὲ φιλοδοξία αὐτοῦ καὶ αὐταρέσκεια ἐγέννησε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὸν κόρον καὶ τὸν φθόνον. Οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ ἀντίπαλοι, ὁ Ἀλκμαίων, ὁ Κίμων, ὁ Ἀριστείδης, ὑπερίσχυσαν τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη τὰ ὄστρακα τῶν Ἀθηναίων κατεδίκασαν τὸν νικητὴν τῆς Σαλαμῖνος, τὸν ἱδρυτὴν τοῦ ναυτικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἐξορίαν (470 π. Χ.).

ε'

Τὸ τέλος τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξοστρακισθεὶς μετέβη εἰς Ἄργος, καὶ διέμενεν ἐν αὐτῷ, ἐπιφοιτῶν ἐκεῖθεν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ἀθηναῖος ἐξόριστος δὲν ἐξέλεξεν ὡς τόπον διαμονῆς τὸ Ἄργος ἀσκόπως, οὐδ' αἱ εἰς τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον ἐπισκέψεις αὐτοῦ ἦσαν περιοδεῖαι ἁπλαῖ καὶ ἄνευ σημασίας. Ἀγαπώμενος ἐν Ἄργει, ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τὴν πόλιν ταύτην ἐν τοῖς νέοις ἀγῶσιν οὓς εἶχεν ἀναλάβει κατὰ τῆς Σπάρτης. Οὕτως ὁ Θεμιστοκλῆς ἠδύνατο ἐξ ἄλλου κέντρου νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀκάθεκτον αὐτοῦ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων πολιτείαν, ἣν ἀπέκρουσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἡ Πελοπόννησος παρεῖχε κατ' ἐκεῖνα τὰ ἔτη στάδιον εὐρὺ εἰς ἀντισπαρτιατικὰς ἐνεργείας. Καθ' οὓς χρόνους ἡ Σπάρτη ἀπέβαλλε τὴν πανελλήνιον ἡγεμονίαν, μεταπεσοῦσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐκινδύνευεν οὐχ ἧττον νἀπολέσῃ καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐν Πελοποννήσῳ. Τὸ Ἄργος, οὐδέποτε λησμονῆσαν τὰς περὶ τῆς ἡγεμονίας ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀξιώσεις του, ἤχθαιρε τὴν Σπάρτην μετὰ νέου μίσους ἀπὸ τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς ὁ Κλεομένης ἐπέπεσεν ἐξ ἐνέδρας κατὰ τῶν Ἀργείων καὶ ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν, οἵτινες καὶ συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν Θερμοπύλαις καὶ ἐν Πλαταιαῖς, ἐν ᾧ τὸ Ἄργος μηδίζον εἶχε τηρήσει ἔνοχον οὐδετερότητα. Ἡ πατροπαράδοτος ἔχθρα τῶν δύο δωρικῶν πόλεων ἀπέβη ὀξυτέρα διὰ τῶν νέων τούτων συγκρούσεων καὶ ἔλαβε βιαιότερον χαρακτῆρα, ὅτε μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος εἰς τὸ πολίτευμα τοῦ Ἄργους

ἐδόθη τύπος δημοκρατικός, ἀντιβαίνων εἰς τὸ πολίτευμα καὶ τὰ συμφέροντα τῆς βασιλευομένης ἀριστοκρατίας τῆς Σπάρτης. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου μετεβάλλοντο τὰ παλαιὰ ἀριστοκρατικὰ πολιτεύματα εἰς δημοκρατικά, ὡς ἐν Ἤλιδι καὶ ἐν Μαντινείᾳ, καὶ ἐγίνοντο ψυχρότεραι αἱ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους σχέσεις. Ἰδίως δ' ἡ κατὰ τῆς Σπάρτης ἀντίστασις προεχώρει ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἀρκαδίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἤδη ἀνακυκήσει κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος πρὸ δεκαπέντε μόλις ἐτῶν ὁ φυγὰς βασιλεὺς Κλεομένης. Πρώτη τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων ἀπέστη τῆς ἡγεμονίας ἡ Τεγέα, ἐν ᾗ διέτριβεν ὁ νικητὴς τῆς Μυκάλης, ὁ βασιλεὺς Λεωτυχίδης, ἐξορισθεὶς μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀτυχοῦς θεσσαλικῆς ἐκστρατείας ἐπιστροφήν του. Ἡ Τεγέα συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἄργους, ἀλλ' ἡ Σπάρτη ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ τὸν ἡνωμένον στρατὸν τῶν Ἀργείων καὶ Τεγεατῶν (475 π. Χ.). Ἀλλ' ἡ ἧττα αὕτη δὲν ἐμπόδισεν οὔτε τῶν λοιπῶν Ἀρκάδων τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς Σπάρτης, οὔτε τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄργους συμμαχοῦντος μετὰ τῆς Τεγέας καὶ τῶν Κλεωνῶν κατάληψιν καὶ ὑποταγὴν τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν (468 π. Χ.).

Τοιαῦται ἦσαν αἱ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους στενοχωρίαι τῆς Σπάρτης, ὧν δὲν ἦτο ἀθῷος ὁ Θεμιστοκλῆς, διαμένων παρὰ τοῖς θανασίμοις ἐχθροῖς τῶν Λακεδαιμονίων, τοῖς Ἀργείοις, καὶ ἔχων τὸ Ἄργος κέντρον καὶ ἀφετηρίαν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀντισπαρτιατικῆς αὐτοῦ δράσεως. Ἡ Σπάρτη ἔβλεπε τὴν δύναμιν αὐτῆς καταπίπτουσαν, τὴν ἡγεμονίαν κινδυνεύουσαν παντελῶς νὰ διαλυθῇ, ἐν ᾧ ἐκ τῶν δύο αὐτῆς βασιλέων ὁ μὲν Παυσανίας, ἐγκαταλιπὼν ἀκόμη ἀνήλικον τὸν υἱὸν τοῦ Λεωνίδου Πλείσταρχον, συνεννοεῖτο ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς Ἑλλάδος, ὁ δ' ἐξόριστος Λεωτυχίδης ὑπενόμευε τὴν Σπάρτην ἐν Τεγέᾳ. Ἡ Σπάρτη ἀνεθάρρησεν, ὅτε μετὰ τὸν ἐν Τεγέᾳ θάνατον τοῦ Λεωτυχίδου ἐπὶ τὸν κενὸν θρόνον τῶν Ἀγιδῶν ἀνῆλθεν ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Ἀρχίδαμος, ἀνὴρ ἔχων καὶ τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἀνορθώσῃ τὴν καταρρέπουσαν πατρίδα. Βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν ὁ Ἀρχίδαμος ἐνίκα ἐν Διπαίᾳ ἐπὶ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ Μαινάλου οὐ μακρὰν τῆς σημερινῆς Τριπόλεως τὴν ἡνωμένην στρατιὰν τῶν Ἀρκάδων πλὴν τῶν Μαντινέων, μὴ συμμετασχόντων τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐπανέφερε τοὺς ἀποστάτας ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης. Ἡ ἧττα τῶν Ἀρκάδων ἠλάττωσε τοὺς φόβους τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ὁ κίνδυνος δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ παρελθών, ἐφ' ὅσον οἱ Ἠλεῖοι ἐξηκολούθουν δια-

κείμενοι ψυχρῶς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐφ' ὅσον τὸ Ἄργος, ανακτήσαν νέας δυνάμεις, ἦτο ἐπικίνδυνος ἐχθρός, καὶ ἐφ' ὅσον διέμενεν ἀκόμη ἐν αὐτῷ ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ἡ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ἀνάκλησις καὶ καταδίκη τοῦ Παυσανίου ἔδωκεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἀφορμὴν νἀντεπεξέλθωσι κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους. Θέλοντες ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐκπλύνωσι τὸ αἶσχος τοῦ ἰδίου αὐτῶν βασιλέως διὰ τῆς εὑρέσεως συνενόχου αὐτοῦ, καὶ δὴ Ἀθηναίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ θεωροῦντες τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῆς ζημίας, ἣν ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς, κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς συνυπαίτιον τοῦ Παυσανίου, καὶ ἠξίωσαν νὰ τιμωρηθῇ ὁμοίως διὰ θανάτου. Ἀποδείξεις τῆς ἀνυπάρκτου προδοσίας οὔτε ὑπῆρχον, οὔτε ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν, εἰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται διετείνοντο, ὅτι εὗρον τοιαύτας ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ Παυσανίου. Οἱ μυνηταὶ οὐδὲν ἠδύναντο ἄλλο νἀναφέρωσιν ἢ τὰ πρὸς τὸν Ξέρξην πονηρὰ μηνύματα τοῦ Θεμιστοκλέους, εἰς τὰ ὁποῖα μόνον κακὴ θέλησις ἠδύνατο νἀποδώσῃ ἐπιθυμίαν συνεννοήσεως μετ' αὐτοῦ. Λεωβότης ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλκμαίωνος, τοῦ πολιτικοῦ ἀντιπάλου τοῦ Θεμιστοκλέους, εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου τὴν ἐπὶ προδοσίᾳ καταγγελίαν, ἣν ὑπεστήριζον οἱ ἄλλοι ἐχθροὶ τοῦ ἀνδρός, ἐν οἷς ὁ Κίμων καὶ ὁ Ἀριστείδης, ὅστις δὲν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος κατὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀνταγωνιστοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι, γενόμενοι ἀσυνειδήτως ὄργανα τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ἐν Ἀθήναις μετερχομένων τὴν πολιτικὴν τῆς μετ' αὐτῆς συνδιαλλαγῆς, κατεδίκασαν εἰς θάνατον ἐπονείδιστον τὸν εὐεργέτην τῆς πατρίδος, τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ἠνώθησαν σφιγκτῶς ὅσον οὐδ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν κοινῶν ἀπὸ τοῦ βαρβάρου κινδύνων, ὅπως ἐπιτύχωσι τὸν ὄλεθρον τοῦ Θεμιστοκλέους. Κοινοὶ δ' ἐπίτροποι τῶν δύο πόλεων ἐξεκίνησαν ὅπως συλλάβωσι τὸν κατάδικον, καὶ κατεδίωξαν αὐτὸν μετ' ἐπιμονῆς, φεύγοντα ἀπὸ χώρας εἰς χώραν τῆς Ἑλλάδος, ὡς τὸν ἔσχατον τῶν ἐνόχων.

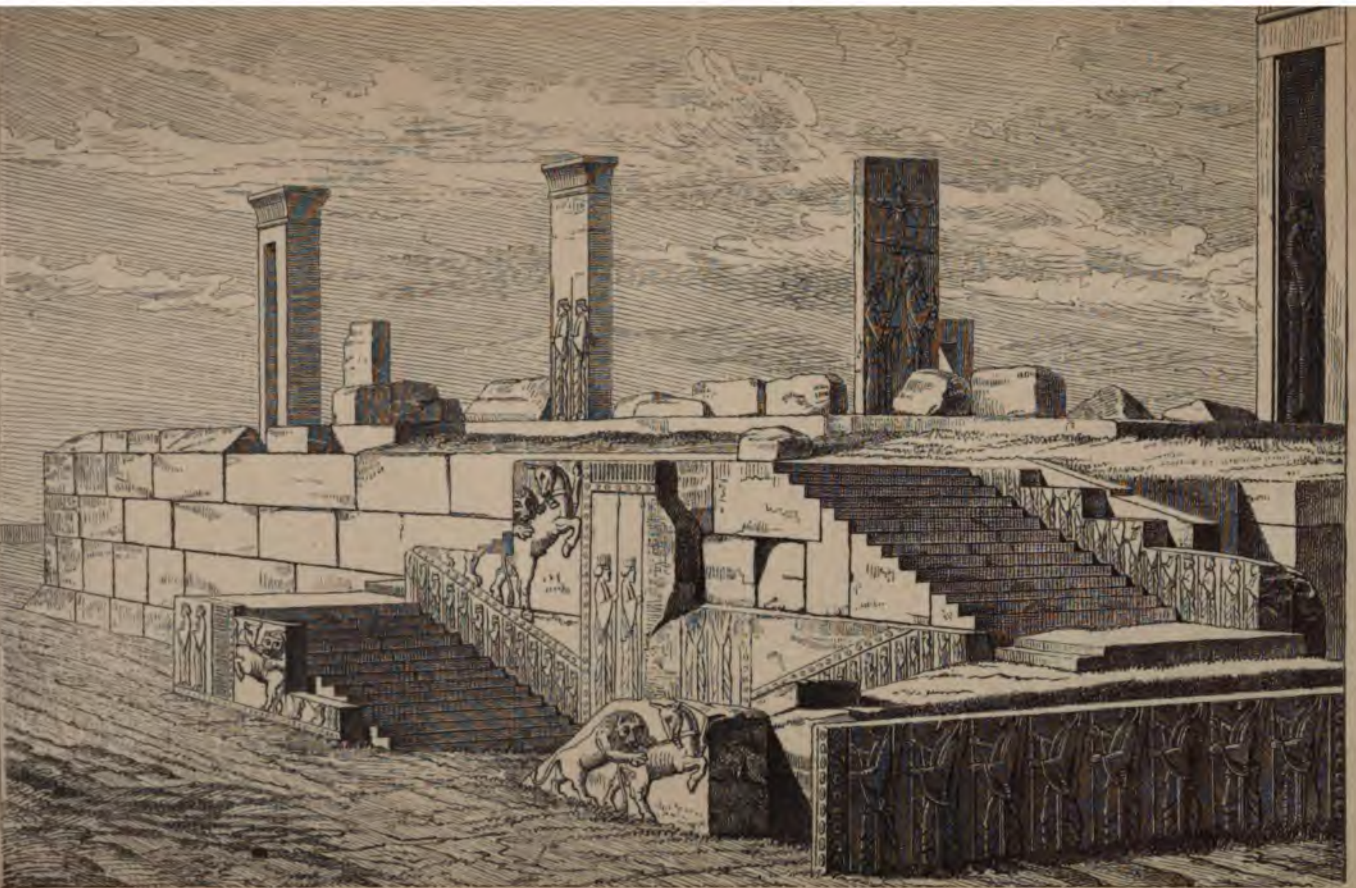
Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπὶ τῇ προαισθήσει τῆς μελλούσης αὐτοῦ καταδίκης ἔφυγεν ἐκ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι, οἵτινες, εὐνοηθέντες παρ' αὐτοῦ, εἶχον ἀνακηρύξει αὐτὸν εὐεργέτην τῆς πόλεως καὶ πρόξενον ἐν Ἀθήναις, δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ δώσωσι στέγην εἰς τὸν φυγάδα, φοβούμενοι τὴν Σπάρτην ἡνωμένην μετὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ διώξει. Ἠρκέσθησαν δὲ διακομίζοντες αὐτὸν εἰς τὴν ἀπέναντι Ἤπειρον. Ἐκεῖ ἔτυχε φιλοξενίας παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Μολοσσῶν Ἀδμήτῳ, εἰ

καὶ οὗτος εἶχεν ἀφορμὰς προτέρας ἔχθρας κατ' αὐτοῦ ὡς φίλου τῶν Κερκυραίων καὶ ὡς ἀντιταχθέντος εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπιδιωχθεῖσαν συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὅτε οἱ διῶκται, ἀκολουθοῦντες αὐτὸν κατὰ πόδα, ἔφθασαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν, ὁ Ἄδμητος δὲν παρέδωκε μὲν τὸν ξένον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς τὴν Πύδναν, τὴν ἕδραν τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Ἀλεξάνδρου.

Ἡ πορεία τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπὸ τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπῆρξεν ὀδυνηρά. Περισσότερον τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν του, περισσότερον τῶν χιόνων καὶ τοῦ χειμῶνος ἐβάρυνεν αὐτὸν ἡ συναίσθησις τοῦ πόθεν καὶ πῶς ἤρχετο καὶ ποῦ διηύθυνε τὰ βήματά του. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἐσκόπει νὰ παραμείνῃ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἤδη ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Ἠπείρου εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ζητήσῃ καταφύγιον πολὺ μακρὰν τῆς πατρίδος, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ἐπικαλούμενος τὸ ἔλεος ἐκείνου, ὃν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἔβλαψεν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ὅστις ἔμελλε νὰ φανῇ φιλευσπλαγχνότερος καὶ ἐπιεικέστερος ἐκείνων οὓς εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἠγάπησε καὶ ἐδόξασεν ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ἐν Πύδνᾳ ἐπιβιβασθεὶς ἐπὶ πλοίου ἀποπλέοντος εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἔφεσον, μετὰ κόπου καὶ κινδύνου διαφυγὼν τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ναυλοχοῦντα ἐν Νάξῳ, ὅπου τὸ πλοῖον παρεσύρθη ὑπὸ τρικυμίας. Εἰς Ἔφεσον καταπλεύσας ὁ Θεμιστοκλῆς, ἔμαθεν, ὅτι ὁ Ξέρξης πρὸς ὃν ἐπορεύετο εἶχεν ἀποθάνει νεωστὶ (465 π. Χ.). Ὁ ἡττημένος μονάρχης μετὰ τὴν ἐκ τῶν Σάρδεων εἰς τὴν Περσίδα ἐπιστροφήν, καίπερ ἀπασχολούμενος ὑπὸ ἐνόχων ἐρώτων καὶ πολυτελῶν οἰκοδομῶν, ἰδίως ἐν Περσεπόλει, ὅπου ἐξηκολούθησε καὶ συνεπλήρωσε τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια τοῦ Δαρείου, κατώρθωσε νὰ καθυποτάξῃ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Μεγαβύζου τὴν ἀποστᾶσαν Βαβυλωνίαν, καὶ παρεσκευάζετο ἤδη νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ζημίας ἃς ὑπέστη ἐπ' αὐτοῦ τὸ περσικὸν κράτος διὰ τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ξέρξης ἡτοίμαζεν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον, ὅπως ἀποστείλῃ αὐτὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἔπεσε δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ Ἀρταβάνου. Τὸν δὲ θρόνον τῶν Ἀχαιμενιδῶν κατέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ Ξέρξου Ἀρταξέρξης, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐφόνευσε τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Δαρεῖον, ἐκλαβὼν αὐτὸν ἕνεκα δολοπλοκίας τοῦ Ἀρταβάνου ὡς τὸν φονέα τοῦ πατρός.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, μεταβὰς ἐν προφυλάξει διὰ τὸν φόβον τῶν Περσῶν ἐν συνοδίᾳ τινὸς τούτων εἰς τὰ Σοῦσα, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην, ὅτι, διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔφθασεν ἐκεῖ, ἔχων νὰ παράσχῃ

ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ.

εἰς τὸν βασιλέα μεγάλας εὐεργεσίας καὶ ὑποσχόμενος, ὅτι θὰ προςέλθῃ πρὸς αὐτὸν μετὰ ἓν ἔτος. Ὁ βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Ἀθηναίου φυγάδος. Μετὰ δ' ἓν ἔτος, ἐκμαθὼν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη τῆς χώρας, μετέβη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ἀπέκτησε παρ' αὐτῷ μεγάλην ἰσχὺν διά τε τὴν προϋπάρχουσαν αὐτοῦ φήμην καὶ τὴν παρεχομένην ἐλπίδα τῆς δι' αὐτοῦ ὑποδουλώσεως τῶν Ἑλλήνων. Ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες οἱ φυγόντες πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἢ εὐεργετήσαντες τοὺς Πέρσας, ἠμείφθη καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, παραχωρηθείσης εἰς αὐτὸν χώρας, ὅπως ἄρχῃ αὐτῆς ὡς ὑποτελὴς τῶν Περσῶν. Εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ἐδόθη κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Καρίας ἡ Μαγνησία ἡ πλησίον τοῦ Μαιάνδρου. Ἐκεῖ ἐγκαθιδρυθεὶς περισυνήγαγεν ὁ ὑπερεξηκοντούτης γέρων τὴν οἰκογένειάν του, καί, ἀπολαμβάνων τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῆς πόλεως, ἀνερχόμενον εἰς τριακοσίας χιλιάδας ἀρχαίων δραχμῶν, ἔζη ὡς δεσπότης τῆς πόλεως, ὡς ἀποδεικνύουσι καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ κοπέντα νομίσματα τῆς Μαγνησίας, ἐφ' ὧν ἐπέγραψε τὸ ὄνομά του.

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
ΩΣ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Ὁ Ἀρταξέρξης, ἔχων ἐστραμμένα τὰ βλέμματά του εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ βασιλείου καὶ ἠναγκασμένος νὰ καταπαλαίῃ τὰς ἐσωτερικὰς στάσεις τοῦ ἀχανοῦς περσικοῦ κράτους, δὲν παρηνώχλησε τὸν πρεσβύτην. Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεμίχθησαν εἰς τὴν ἀποστασίαν τῆς Αἰγύπτου, ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ χρειασθῶσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων αἱ συμβουλαὶ καὶ ὑπηρεσίαι τοῦ γηραιοῦ εὐνοουμένου. Ὡςεὶ ἐξεπίτηδες ἀπήλλαξε τότε αὐτὸν τῆς τελευταίας ταύτης ὀδύνης ὁ θάνατος, θάνατος ὅστις διὰ τὸ ἐπίκαιρον ἐνομίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς αὐτοκτονία τοῦ φιλοπάτριδος Σαλαμινομάχου.

Οἱ κάτοικοι τῆς Μαγνησίας ἐκαυχῶντο ὡς ἔχοντες ἐν τῇ πόλει αὐτῶν λαμπρὸν τοῦ Θεμιστοκλέους τάφον. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐδείκνυον περὶ τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἐπὶ προέχοντός τινος ἀγκῶνος βωμοειδῆ τύμβον, εἰς ὃν ἐλέγοντο κατατεθέντα τὰ ὀστᾶ τοῦ μεγάλου ναυμάχου, ὅπως λούῃ αὐτὰ τῆς Σαλαμῖνος τὸ γνώριμον κῦμα.

Ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν μέσῳ τοῦ πλούτου τῆς Ἀσίας καὶ τῶν χορηγιῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀπέθνησκεν ἐν Μαγνησίᾳ φυγὰς μακρὰν τῆς καταδικασάσης αὐτὸν πατρίδος (459 π. Χ.), ἤδη εἶχε προηγηθῆ

αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον ὁ Ἀριστείδης (466 π. Χ.), ἀποθανὼν κατά τινα πλοῦν εἰς τὸν Πόντον, ἐπιχειρηθέντα χάριν ὑποθέσεων δημοσίων. Ὁ δίκαιος ἔζησε μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν, καὶ ἀπέθανεν ἐν ἐντίμῳ πενίᾳ, οὐδὲν καταλιπὼν εἰς τὰ τέκνα, περὶ ὧν ἐφρόντισεν εὐγνωμονοῦσα ἡ πόλις, ὡς καὶ περὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ὅςτις ἐδεικνύετο ἐν Φαλήρῳ.

Μετὰ τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ θανόντος Ξανθίππου ἐξέλιπεν ἡ γενεὰ τῶν Περσοκτόνων, ἥτις, σώσασα τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς, ἔθηκεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ πολέμου ἑδραίας τὰς βάσεις τοῦ μέλλοντος μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πόλις τῆς Ἀθηνᾶς ἐστερήθη ἀληθῶς ἀνδρῶν μεγάλων, ἀλλὰ δὲν ἔμενεν ὀρφανή. Ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Ξάνθιππος εἶχον ἀφήσει εἰς τοὺς Ἀθηναίους πλὴν τῆς μεγάλης κληρονομίας τῶν δαφνῶν τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Μυκάλης τοὺς δύο ἐπιφανεῖς αὐτῶν βλαστούς, τὸν Κίμωνα καὶ τὸν Περικλέα, οἵτινες ἐν εὐγενεῖ ἁμίλλῃ διηγωνίζοντο ὁπότερος νὰ λαμπρύνῃ μᾶλλον τὴν γενέτειραν πόλιν.

ϛ΄

Αἱ νῖκαι τοῦ Κίμωνος.

Ἡ κατάκτησις τῆς Σηστοῦ ὑπὸ τοῦ Ξανθίππου, ἡ ὑποταγὴ τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τοῦ Παυσανίου δὲν ἤρκεσαν εἰς τοὺς Πέρσας, ὅπως ἐγκαταλίπωσι τὰς ἐν ταῖς θρᾳκικαῖς ἀκταῖς κτήσεις αὐτῶν, αἵτινες μόναι ἠδύναντο νὰ συγκρατήσωσι τὴν μετὰ τῆς Μακεδονίας συγκοινωνίαν καὶ τὸν μετὰ τοῦ ἐπαμφοτερίζοντος βασιλέως Ἀλεξάνδρου σύνδεσμον τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἡ ἐλευθέρωσις τῶν κατὰ τὰ παράλια ἐκεῖνα Ἑλλήνων ὤφειλε νὰ εἶνε μία τῶν πρώτων ἐπιχειρήσεων τῆς ἐν Δήλῳ συμμαχίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέλαβον τὸ ἔργον προθύμως, ἀποβλέποντες καὶ εἰς τὰς πλουσίας καὶ εὐφόρους παρὰ τὸν Στρυμόνα χώρας, ὧν τὸν πλοῦτον ηὔξανον τὰ παρὰ τὴν Πρασιάδα λίμνην ἀργυρεῖα καὶ τὰ χρυσωρυχεῖα τοῦ γείτονος Παγγαίου ὄρους.

Ἡ στρατηγία τοῦ στόλου τῶν συμμάχων ἀνετέθη εἰς τὸν Κίμωνα. τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Μιλτιάδου. Ὁ Κίμων, καίπερ ὢν υἱὸς τοῦ γενναίου Μαραθωνομάχου. τοῦ ἄλλοτε τυράννου τῆς Χερσονήσου, καὶ

τῆς κόρης Θρᾳκὸς βασιλέως, τῆς Ἡγησιπύλης, μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ πατρὸς εἶχε καταπέσει αἴφνης ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς οἰκογενειακῆς δόξης καὶ τῆς ἡγεμονικῆς τῶν παιδικῶν χρόνων εὐζωίας εἰς πενίαν ἐσχάτην καὶ εἰς τὴν ταπείνωσιν ἣν συνεπήγαγεν ἡ στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ πρὸς τὴν πόλιν ὀφειλὴ τοῦ πατρικοῦ χρέους. Ἐκ τῆς πενίας ἐξήγαγε τὸν υἱὸν τοῦ Μιλτιάδου ὁ ἐξ ἔρωτος γάμος τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἐλπινίκης μετὰ τοῦ ὑπερπλούτου Καλλίου, ὅςτις καὶ τὸν Κίμωνα ἐβοήθησεν εἰς ἀπότισιν τοῦ χρέους. Ἀνακτήσας δ' οὕτως ὁ Κίμων τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, ἠδυνήθη νἀναδειχθῇ ταχέως ἐν τῇ πόλει διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ φύσεως, τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης καὶ τῶν εἰς αὐτὴν καὶ τοὺς συμπολίτας ὑπηρεσιῶν. Ὅτε ἐν Ἀθήναις ὁ Θεμιστοκλῆς ἐζήτει νὰ καταστήσῃ τὴν πόλιν ναυτικήν, ἀντιπαλαίων κατὰ τῶν ἰδεῶν καὶ συμφερόντων τῶν εἰς τὰ παλαιὰ ἐμμενόντων συντηρητικῶν, ὁ Κίμων δὲν ἐδίστασε νἀνέλθῃ ἐπιδεικτικῶς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν φαιδρὸς μετὰ τῶν ὀπαδῶν του καὶ ἀναθέσῃ εἰς τὴν θεὰν χαλινὸν ἵππου, ἔπειτα δὲ νὰ καταβῇ εἰς τὴν θάλασσαν, θέλων νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ πόλις δὲν εἶχε πλέον χρείαν ἱππικῆς ἀλκῆς, ἀλλ' ἀνδρῶν ναυμάχων. Ἡ ἀπόφασίς του καὶ τὸ παράδειγμα ἐνέπνευσαν θάρρος εἰς πολλούς, καὶ ἐβοήθησαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων τοῦ Θεμιστοκλέους, ἅτινα τὸ προσεχὲς μέλλον ἀπέδειξε σωτήρια διὰ τὴν πόλιν. Φανεὶς δ' ἔπειτα ἐν τοῖς κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶσι λαμπρὸς καὶ ἀνδρώδης, ἐκέρδησε ταχέως τὴν εὔνοιαν καὶ ἀγάπην τοῦ πλήθους. Ταχθεὶς μετὰ τοῦ Ἀριστείδου εἰς τὸν στόλον, ὅςτις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Παυσανίου ὑπέταξε τὴν Κύπρον καὶ ἐκυρίευσε τὸ Βυζάντιον, οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε διὰ τοῦ πράου αὐτοῦ ἤθους εἰς τὸ νὰ ἑλκύσῃ τοὺς συμμάχους οὓς ἐγοήτευσεν ὁ Ἀριστείδης. Ἐν τῷ κατόπιν ἐπακολουθήσαντι ἀγῶνι μεταξὺ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου, ὁ Κίμων συνετάχθη μετὰ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ὡς καὶ οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, ἐκ τοῦ γένους τῶν ὁποίων ἔλαβε γυναῖκα τὴν Ἰσοδίκην. Εἴδομεν δὲ ἤδη, ὅτι ὁ Κίμων δὲν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν συνδιαλλακτικωτέρων ἐχθρῶν τοῦ Θεμιστοκλέους, οὗτινος οὔτε τὰ ἄκρατα δημοκρατικὰ φρονήματα συνεμερίζετο, οὔτε παρεδέχετο τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην ἐχθρικὴν πολιτείαν.

Πρῶτον ἔργον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, οὗτινος ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη εἰς τὸν Κίμωνα, ἦτο συνεπῶς πρὸς τὸ πρόγραμμα τῶν συμμάχων, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπίθεσιν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὑποδούλων Ἑλλήνων, συνδυαζόμενον πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθη-

ναίων, ἡ κατάκτησις τῆς παρὰ τὸν Στρυμόνα Ἠιόνος, ἣν κατεῖχον ἀκόμη οἱ Πέρσαι. Τὴν ἰσχυρὰν πόλιν ἐφρούρει ὁ Βόγης, εἷς τῶν γενναιοτάτων τοποτηρητῶν τοῦ Ξέρξου. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν συμμάχων τὸν φθινόπωρον τοῦ 476 π. Χ., ἀλλὰ τότε μόνον, ὅτε ὁ Βόγης, ἀντιτάξας ἄπελπιν ἀντίστασιν καὶ μὴ θέλων ἐν τέλει νὰ παραδοθῇ, ἔρριψεν εἰς μεγάλην πυρὰν ὁλοκαύτωμα τὸν χρυσὸν αὐτοῦ καὶ τὸν ἄργυρον, τοὺς δούλους καὶ τὰς παλλακίδας, τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα καὶ ἐπὶ τέλους ἑαυτόν.

Ἡ ἅλωσις τῆς Ἠιόνος ἐπέφερε τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν πρὸς δυσμὰς ἑλληνίδων πόλεων μέχρι τῆς Ὀλύνθου. Αἱ ἐλευθερωθεῖσαι πόλεις τῶν θρᾳκικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, πόλεις αὐτῆς τῆς μακεδονικῆς παραλίας, ἐκ τῶν ἐγγὺς νήσων ἡ Σαμοθρᾴκη καὶ ἡ Θάσος προσῆλθον τότε εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν, καὶ αἱ εἰςπράξεις τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου ἐδιπλασιάσθησαν, ἀνελθοῦσαι εἰς διακόσια περίπου τάλαντα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, θέλοντες νὰ ἐγκαθιδρυθῶσιν ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς παρὰ τὸν Στρυμόνα χώρας ἐξήγειρον κατὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν σταλέντων οἰκιστῶν τὴν ἀντίστασιν τῶν περιοίκων Θρᾳκῶν, οἵτινες καὶ αὐτὴν τὴν Ἠιόνα ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσι προσκαίρως, ἀνακτηθεῖσαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Κίμωνος, ὁ συμμαχικὸς στόλος ἔβαινεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γενναίου υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου ἀπὸ νίκης εἰς νίκην.

Διὰ τῆς προδοτικῆς διαγωγῆς τοῦ Παυσανίου μετὰ τὴν ἐκ Σπάρτης φυγήν του, μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἀνακλήσεως, καὶ διὰ τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου οἱ Πέρσαι εἶχον κατορθώσει νὰ ἀνακτήσωσι τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα, νὰ ἔχωσι τὸ Βυζάντιον εἰς χεῖρας φιλικάς, νὰ καταλάβωσι τὴν Σηστόν, ματαιοῦντες τὸ ἔργον τοῦ Ξανθίππου. Ὁ Κίμων, ἡγούμενος ἰσχυροῦ στόλου, ἀνέλαβε (470 π. Χ.) τὸ ἔργον τοῦ ἐλευθερωτοῦ. Ἡ Σηστὸς ἐκυριεύθη ἐκ δευτέρου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ Βυζάντιον, ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ Γογγύλου, ἔπεσε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Τότε ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Παυσανίας, ὁπόθεν ἀνεκάλεσεν αὐτὸν μετὰ τέσσαρα ἔτη ἡ Σπάρτη, ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ εὕρῃ τὸν θάνατον. Αἱ νῖκαι τοῦ Κίμωνος ἠλευθέρωσαν τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἤνοιξαν τὰ στενά, δι' ὧν διήρχοντο τὰ σιταγωγὰ πλοῖα τὰ κομίζοντα ἐκ τοῦ Πόντου ἄφθονον σῖτον εἰς τὴν Ἀττικήν.

Μετὰ δὲ τὰ ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ καὶ τῇ Προποντίδι κατορθώματα καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν ἐπὶ βραχὺ καταληφθείσης

Ἠιονος, ἐστράφη ὁ Κίμων κατὰ τῆς νήσου Σκύρου. Οἱ Σκύριοι, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὸ παλαιὸν πελασγικὸν φῦλον τῶν Δολόπων, τρεπόμενοι διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ἀγόνου αὐτῶν νήσου εἰς τὴν πειρατείαν, ἠνώχλουν τοὺς πλέοντας ἀνὰ τὰς γείτονας θαλάσσας. Ἡ θέσις της Σκύρου, πλησίον τῆς Θεσσαλίας, ἥτις μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως τῶν Σπαρτιατῶν Λεωτυχίδου διέκειτο φιλίως πρὸς τὰς Ἀθήνας, πλησίον τῶν νεωστὶ προσελθουσῶν εἰς τὴν συμμαχίαν παραλίων πόλεων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρᾴκης, ἐπέβαλλεν εἰς τὸν ναύαρχον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου τὴν ὑποχρέωσιν τὰ τιμωρήσῃ τὴν ἐπικίνδυνον πειρατείαν ἐν αὐτῇ τῇ φωλεᾷ της. Ἡ Σκῦρος ὑπετάγη μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν, διαρκέσασαν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος τοῦ 469 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 468 π. Χ. Αὐτή τε καὶ τὰ παρακείμενα νησίδια προσῆλθον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

ΤΟ ΘΗΣΕΙΟΝ

Ἦτο ἀληθὴς πανήγυρις διὰ τὰς Ἀθήνας, ὅτε τὸν Μάρτιον τοῦ 468 π. Χ. τελουμένων τῶν Διονυσίων ἐπανῆλθε μεστὸς λαφύρων ἀπὸ τόσων ἐνδόξων νικῶν ὁ ὑπερήφανος στόλος, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡ λαμπρῶς κεκοσμημένη τριήρης τοῦ στρατηγοῦ, φέρουσα ἐκ τῆς Σκύρου τὰ κατὰ τοὺς χρησμοὺς ἀνευρεθέντα ὀστᾶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λυκομήδους φονευθέντος μυθικοῦ ἥρωος τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Θη-

σίως. Ἡ πόλις ἐχαιρέτισε τοὺς νικητὰς ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ ὑπεδέχθη διὰ λαμπρῶν πομπῶν καὶ θυσιῶν τὰ λείψανα τοῦ παναρχαίου βασιλέως, ὡςεὶ δεξιουμένη αὐτὸν ἐκεῖνον ἐπανερχόμενον εἰς τὸ ἄστυ. Ἔμπλεως χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης ἔκτισεν ἔπειτα ἡ πόλις τὸ Θησεῖον, ναὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦ ἥρωος καὶ συνοικιστοῦ.

Τὸ ἔργον τοῦ Κίμωνος συνεπληρώθη κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ νέων νικῶν. Ἡ Κάρυστος ὑποταγεῖσα προςῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν. Διὰ νέων ἀγώνων ἐτελειώθη ἡ κατάκτησις τῆς θρακικῆς χερσονήσου καὶ ἐκυριεύθη ὁ Δορίσκος, τὸ τελευταῖον ἐν ταῖς θρακικαῖς ἀκταῖς προπύργιον τῶν Περσῶν.

Αἱ πρόοδοι τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἣν ἵδρυσε καὶ ὠργάνωσεν ὁ Ἀριστείδης, ἀπέβησαν μεγάλαι διὰ τῆς ἀκαμάτου δραστηριότητος καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, οὗ ἡγεῖτο ὁ Κίμων. Εἰς τὰς νήσους αἵτινες πρῶται προςελθοῦσαι εἰς τὴν ἡγεμονίαν ἀπετέλουν τὸν πυρῆνα τοῦ ***νησιωτικοῦ φόρου*** προςετέθησαν ἤδη αἱ πόλεις αἱ πληρόνουσαι τὸν ***θράκιον φόρον*** καὶ αἱ συντελοῦσαι εἰς τὸν ***ἑλληςπόντιον φόρον***.

Ἡ αὔξησις αὕτη τῆς συμμαχίας ἦτο καρπὸς τῶν διηνεκῶν πολέμων εἰς οὓς ἦγε πρὸ πάντων ἡ ἀνάγκη τῆς καταπολεμήσεως τῶν βαρβάρων καὶ τῆς ἐκδιώξεως αὐτῶν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν. Ἀλλ' ἡ διαρκὴς οὕτως εἰπεῖν αὕτη πολεμικὴ κατάστασις, ἡ αὐστηρὰ ἀπαίτησις τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν, ὅπως ἐκπληρῶνται οἱ ὅροι καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῆς συμμαχίας ἤρχισαν νὰ βαρύνωσι τοὺς συμμάχους. Οἱ πολῖται τῶν συμμαχίδων πόλεων ἤρχισαν νὰ ποθῶσι τὸν γεωργικὸν καὶ ἥσυχον βίον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεσπάσθησαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἤδη ἔβλεπον, ὅτι δὲν διέτρεχον κίνδυνον παρὰ τῶν βαρβάρων. Τὰ παράπονα καὶ αἱ μεμψιμοιρίαι δὲν ἤργησαν νὰ ἐπιφέρωσιν ἀταξίαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τῶν συμμάχων. Πολλαὶ τῶν συμμαχίδων ἤρχισαν νὰ μὴ παρέχωσι πλέον πλοῖα καὶ ἄνδρας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὰς νὰ πληρόνωσι τὸν ἀνάλογον φόρον καὶ νὰ παρέχωσι νῆας κενὰς ἢ παρεῖχον αὐτοὶ νῆας καὶ ἄνδρας ἀντὶ προςθέτων χρημάτων. Διὰ τοιούτων τρόπων ηὔξανε μὲν ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων, ἠλαττοῦτο δὲ ἡ τῶν συμμάχων, οἵτινες ἀνελάμβανον πρὸς τὴν ἡγεμονεύουσαν πόλιν ὑποχρεώσεις ὁσημέραι βαρυτέρας, γινόμενοι κατ' ὀλίγον καὶ ἀνεπαισθήτως ὑποτελεῖς μᾶλλον καὶ δοῦλοι ἀντὶ συμμάχων. Ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀναγκαζόμενοι πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τῆς συμμαχίας καὶ πρὸς διάσωσιν τῆς ἀποκτηθείσης δυνάμεως νὰ ὁπλίζωσιν ὁσημέραι μεγαλείτερον στόλον καὶ περισσοτέρους ἄνδρας, ἔγειναν ἀπαιτητικώτε-

ροι, αὐστηρότεροι, τυραννικώτεροι. Οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν εἰςῆγον εἰς δίκας τοὺς καθυστεροῦντας, ἐτιμώρουν τοὺς ἀνυπηκόους. Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἀναγκαίως ἤγαγεν εἰς ἀποστασίας μόλις παρῆλθον δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς συμμαχίας.

Πρώτη τῶν συμμαχίδων ἀπέστη ἡ Νάξος τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος, καθ' ὃ οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὸν Θεμιστοκλέα (467 π. Χ.). Ἡ νῆσος ἐπολιορκήθη καὶ ἐνικήθη. Ἡ τιμωρία τῆς ἀποστάτιδος ὑπῆρξε σκληρά. Οἱ Νάξιοι δουλωθέντες ἀπώλεσαν τὴν ψῆφον αὐτῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Δήλου, καί, στερηθέντες τῆς αὐτονομίας, ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσιν Ἀθηναίους ἄρχοντας καὶ νὰ ἴδωσι μετά τινα ἔτη τὰς γαίας αὐτῶν διανεμομένας εἰς πεντακοσίους Ἀθηναίους κληρούχους.

Ἡ τιμωρία τῆς Νάξου ἦτο σκληρά, ἀλλ' ἐπείγουσα. Ἤδη οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἔβλεπον τὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης δύναμιν αὐτῶν ἐκλείπουσαν, τὴν ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξουσίαν μηδενισθεῖσαν, ἀναλαβόντες μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀποστάσης Βαβυλωνίας (470 π. Χ.) καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κύπρου νέας δυνάμεις, ἀνεθάρρησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ παρασκευασθῶσιν, ὅπως ἐπιχειρήσωσι νέον κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα. Ὁ Ξέρξης διέταξε τὸν στρατηγὸν Φερενδάτην καὶ τὸν ναύαρχον Τιθραύστην νὰ ἑτοιμάσωσι μεγάλας δυνάμεις, ὅπως ἀπέλθωσι κατὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καιρὸς ἀναβολῆς δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ Κίμων, παραλαβὼν ἐκ Πειραιῶς διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἀποτελέσας μετὰ τῶν συμμαχικῶν πλοίων στόλον ἐκ τριακοσίων ἐν ὅλῳ τριήρων, ἔπλευσε πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Καρίας. Ἀφ' οὗ δὲ τὰς μὲν ἐπὶ τῶν καρικῶν παραλίων ἑλληνικὰς ἀποικίας ἔπεισε νἀποστατήσωσιν ἀπὸ τῶν Περσῶν, τὰς δ' ἄλλας πόλεις τῶν ἐγχωρίων τὰς ἐχούσας φρουρὰς περσικὰς ὑπέταξε διὰ πολιορκίας, ὁμοίως δὲ προςέλαβε καὶ τὰς παραθαλασσίας πόλεις τῆς Λυκίας, διηυθύνθη πρὸς τὴν Παμφυλίαν, καὶ πολιορκήσας ὑπέταξε τὴν Φάσηλιν, τὴν ἀνατολικωτάτην τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐναυλόχει ἐν τοῖς εὐρυχώροις λιμέσι τῆς Φασήλιδος, ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στόλος τῶν Περσῶν, τοῦ ὁποίου τὸν πλοῦν εἶχεν ἴσως ἐπιβραδύνει ὁ φόνος τοῦ Ξέρξου καὶ τοῦ Δαρείου καὶ ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασις Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος, εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὰ ὕδατα τῆς Παμφυλίας, συγκείμενος ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα τριήρων, καὶ ἀνέμενε τὴν ἄφιξιν ἐπικουρίας ἑτέρων ὀγδοήκοντα φοινικικῶν πλοίων. Ἐν δὲ τῷ μυχῷ τοῦ Παμφυλίου κόλπου παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐρυμέδοντα

ἐστρατοπέδευεν ἤδη ὁ ὑπὸ τὸν Φερενδάτην στρατὸς τῶν Περσῶν. Ὁ Κίμων ἀπεφάσισε μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν τόλμης νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, πρὶν ἢ φθάσῃ ἡ ἀναμενομένη ἐκ Φοινίκης ἐπικουρία. Ἀλλ' ὅτε οἱ Πέρσαι εἶδον αὐτὸν ἀναγόμενον ἐκ τῆς Φασήλιδος, εἰςέπλευσαν, ὅπως ἀποφύγωσι τὴν μάχην, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος, πιστεύοντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκ φόβου πρὸς τὸν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ παρατεταγμένον πεζικὸν στρατὸν δὲν θὰ τολμήσωσι νὰκολουθήσωσιν αὐτούς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ὁρμήσαντες κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰντεπεξέλθῃ. Ἡ ναυμαχία ὑπῆρξε κρατερὰ ἑκατέρωθεν, ἀλλὰ τέλος ἡ νίκη ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν τριήρων τοῦ περσικοῦ στόλου ἄλλαι μὲν ἐξέφυγον, ἄλλαι δὲ συνετρίβησαν· διακόσιαι ἐλέγοντο αἰχμαλωτισθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Κίμων, βλέπων τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ φρόνημα τῶν ὁπλιτῶν του, διέταξεν αὐτοὺς θερμοὺς ἀκόμη ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἀγῶνος νἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπέλθωσι κατὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ τῶν Περσῶν, ὅςτις διαρκούσης τῆς ναυμαχίας εἶχε καταβῇ εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς βοήθειαν τῶν ἀγωνιζομένων ἀνδρῶν τοῦ περσικοῦ στόλου. Καίπερ ὄντες ὀλιγαριθμότεροι, πρόθυμοι ἔσπευσαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν βαρβάρων τρέχοντες καὶ μετὰ κραυγῆς. Μετὰ δεινὴν μάχην, καθ' ἣν ἔπεσον πολλοὶ ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, ἐτράπησαν οἱ βάρβαροι εἰς φυγήν. Καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν διωκόντων, πολλοὶ δ' ἐπνίγησαν πίπτοντες εἰς τὸν ποταμόν. Εἰκοσακιςχίλιοι ὑπῆρξαν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Μετὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ θάρρους, μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος, μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας συνεπλήρωσεν ὁ Κίμων τὴν διπλῆν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα νίκην, ἀντεπεξελθὼν κατὰ τῶν λοιπῶν ὀγδοήκοντα φοινικικῶν πλοίων, ἅτινα εἶχον ἤδη προχωρήσει εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Παμφυλίας, ἀγνοοῦντα τὴν ἧτταν τῶν Περσῶν.

Ἡ καρικὴ ἐκστρατεία τοῦ Κίμωνος καὶ αἱ παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα νῖκαι ἔγειναν ἀφορμὴ νὰ προςέλθωσιν εἰς τὴν ἐν Δήλῳ συμμαχίαν ἅπασαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τῆς τρωικῆς ἀκτῆς μέχρι τῆς Φασήλιδος καὶ πολλαὶ νῆσοι αἵτινες δὲν εἶχον ἀκόμη προςληφθῆ εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία ἐλάμβανεν οὕτω διαστάσεις εὐρυτάτας, νέοι κίνδυνοι παρουσιάσθησαν ἐν τῷ βορρᾷ. Ἡ πλουσία νῆσος Θάσος, καίπερ ἀνήκουσα εἰς τὴν συμμαχίαν, δυςαρέστως ἔβλεπε παραβλαπτόμενα τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα ἐκ τῆς ἐπιδιωκομένης ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ παρὰ τὸν Στρυμόνα εὐκάρπῳ καὶ

χρυσοφόρῳ χώρᾳ. Οἱ Θάσιοι, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἀποτυχίας τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες, ζητοῦντες νὰ καταλάβωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων τὰ παρὰ τὸ Πάγγαιον χρυσωρυχεῖα, εὕρισκον ἰσχυρὰν ἀντίστασιν παρὰ τῶν ἐγχωρίων θρακικῶν φύλων, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς παρὰ τὴν Δραβῆσκον δεινῆς ἀπωλείας δεκακισχιλίων Ἀθηναίων καὶ συμμάχων, ἀπεφάσισαν νἀποστατήσωσιν ἐκ τῆς συμμαχίας (464 π. Χ.). Οἱ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν νἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῆς πλουσίας καὶ ἰσχυρᾶς νήσου, ἥτις δὲν ἐδίστασε νὰ ἐκπέμψῃ καὶ αὐτὰς αὐτῆς τὰς τριήρεις κατὰ τοῦ νικηφόρου στόλου τοῦ πρὸς τιμωρίαν αὐτῆς ἐπερχομένου Κίμωνος. Οἱ Θάσιοι, ἡττηθέντες κατὰ θάλασσαν, ἐξηκολούθησαν τὴν ἀντίστασιν ἐπὶ τῆς πολιορκουμένης αὐτῶν νήσου. Νικώμενοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀλλὰ δὲν παρεδίδοντο. Ἤλπιζον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρον, ἤλπιζον εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, παρ' ἧς ἐζήτησαν νὰ ἐπιπέσῃ ἐν τῷ μεταξὺ κατ' αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται οὔτε ἐτήρουν τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν, οὔτε ἠδύναντο νὰ τηρήσωσιν αὐτήν, πιεζόμενοι ὑπὸ ἰδίων συμφορῶν, κατέθηκαν τὰ ὅπλα, ἀντιταχθέντες εἰς τοὺς πολιορκητὰς ἐπὶ δύο ὅλα ἔτη καὶ ὑπερέκεινα (462 π. Χ.). Ἡ ὑπερήφανος πόλις ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν στόλον αὐτῆς, νὰ κρημνίσῃ τὰ τείχη, νὰ πληρώσῃ τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τακτικὸν ἐτήσιον φόρον, ὃν ὥρισαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τρία τάλαντα. Καὶ διετήρησαν μὲν οἱ Θάσιοι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, ἀλλ' ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ χρυσωρυχεῖα τοῦ Παγγαίου καὶ πάσας τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς κτήσεις αὐτῶν.

Πλήρης δόξης ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Κίμων, ἀφ' οὗ ἐπὶ ὀκτὼ ὅλα ἔτη σχεδὸν ἀδιακόπως ἔτρεχεν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην, δοξάζων ἑαυτὸν καὶ μεγαλύνων τὴν πόλιν.

ς'

Διάλυσις τῆς συμμαχίας Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιᾶται, ὑποσχεθέντες κρυφίως τὴν συνδρομὴν αὐτῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς ἀποστάντας Θασίους, διενοοῦντο διὰ τῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰσβολῆς οὐ μόνον τὴν πόλιν τῆς Ἀθηνᾶς νὰ παραβλάψωσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν, ἥτις εἶχε λά-

βει διαστάσεις λίαν ἐπικινδύνους διὰ τὴν Σπάρτην νὰ ἐπιφέρωσι τραῦμα δεινόν, ἐξεγείροντες διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἀγῶνος τῆς Θάσου καὶ ἄλλους συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, δειναὶ συμφοραὶ ἐπεσωρεύθησαν κατ' αὐτῆς τῆς Σπάρτης, ἀπειλήσασαι καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς.

Σεισμὸς φοβερός, τοῦ ὁποίου ὅμοιον δὲν ἐνεθυμοῦντο οἱ Ἕλληνες, ἐκλόνισε τὴν Λακωνικήν. Χάσματα γῆς ἀνεῴχθησαν, ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ταϋγέτου ἀπερράγησαν λίθοι μεγάλοι. Αὐτὴ ἡ Σπάρτη, τιναχθεῖσα δεινῶς ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, κατεστράφη κατὰ τὰ λεγόμενα σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἐκ τῶν οἰκιῶν αὐτῆς πέντε μόνον ἐλέγοντο σωθεῖσαι, αἱ δὲ λοιπαὶ κατέπεσον ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων κλονισμῶν. Ἡ ἰσχυρὰ πόλις τῶν Ἀγιδῶν καὶ τῶν Εὐρυποντιδῶν ἔκειτο χαμαὶ ἐν ἐρειπίοις, καὶ εἰκοσακισχίλιοι περίπου Λακεδαιμόνιοι ἐτάφησαν ὑπ' αὐτά· τὴν φοβερὰν ταύτην θεομηνίαν ἐθεώρησαν κατάλληλον οἱ εἵλωτες, ὅπως ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅστις αἰῶνας ὅλους ἐπεβάρυνεν αὐτούς.

Ἔχοντες πρόσφατον τὴν ἀνάμνησιν τῶν καταδιώξεων ἃς ὑπέστησαν ὡς ὕποπτοι κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Παυσανίου, τῶν σκληρῶς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Ταινάρῳ ἐξαχθέντων καὶ φονευθέντων ὁμοφύλων αὐτῶν καὶ ἑταίρων, ἔσπευδον ἁπανταχόθεν ἐκ τῶν ἀγρῶν κατὰ τῆς Σπάρτης, ὅπως ἐξολοθρεύσωσι τοὺς ὑπολειφθέντας αὐτῶν δεσπότας. Μόνη ἡ πρόνοια, ἡ τόλμη καὶ ἡ ταχεῖα ἀπόφασις τοῦ γενναίου βασιλέως Ἀρχιδάμου ἔσωσε τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου. Ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ἐπιζῶντες ἐξῆγον τὰ πτώματα προσφιλῶν νεκρῶν καὶ τὰ πολυτιμότατα τῶν διασωθέντων κτημάτων, ἀντήχησε διαταγῇ τοῦ βασιλέως τὸ σάλπισμα τοῦ κινδύνου, καλοῦν τοὺς Σπαρτιάτας εἰς ἄμυναν κατὰ τῶν ἐφορμώντων εἱλώτων. Οἱ ἐπαναστάται, εὑρόντες τοὺς κυρίους αὐτῶν ὡπλισμένους καὶ συντεταγμένους καὶ βλέποντες ἡγούμενον αὐτῶν τὸν βασιλέα, ὅστις πρῶτος ἥρπασεν ἐκ τῆς πόλεως τὴν πανοπλίαν καὶ ἐξεπήδησε κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, ἀπεχώρησαν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Λακωνικῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις δὲν ἔληξεν, ἀπ' ἐναντίας δ' ἐξηπλώθη καθ' ἅπασαν τὴν Λακωνικήν. Ἰδίως δὲ φοβερὰ ἤγειρεν ἡ ἀνταρσία τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ἐν Μεσσηνίᾳ. Οἱ Μεσσήνιοι, εἰ καὶ εἶχε παρέλθει ἤδη εἷς αἰὼν καὶ ἥμισυς ἀπὸ τῆς τελευταίας αὐτῶν ἐπαναστάσεως, δὲν ἐλησμόνουν τοὺς ἄθλους καὶ τὴν θυσίαν τοῦ Ἀριστομένους. Ἐκεῖ, εἰς τὸ προπύργιον τοῦ ἐθνικοῦ των ἥρωος, εἰς τὴν ἱερὰν Ἰθώμην, ἔσπευσαν καὶ πάλιν οἱ Μεσσήνιοι ὡς

πρὸς βωμὸν ἐλευθερίας. Ἡ Σπάρτη ἐκάλεσεν ἐν τάχει εἰς βοήθειαν τοὺς συμμάχους αὐτῆς, οἵτινες ἔσπευσαν ἀρωγοί. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν δὲν ἐπερατοῦτο. Οἱ ἐπὶ τῆς Ἰθώμης Μεσσήνιοι ἀντεῖχον καρτερικῶς καὶ ἐπεχείρουν τολμηρὰς ἐξόδους. Παρὰ τὴν Στενύκλαρον ἔπεσε μετὰ τριακοσίων ἐκλεκτῶν Σπαρτιατῶν ὁ Ἀρίμνηστος ἐκεῖνος ὁ φονεύσας τὸν Μαρδόνιον ἐν Πλαταιαῖς. Ἡ Σπάρτη εὑρίσκετο ἐν κινδύνῳ.

Τότε ἡ Σπάρτη ἐνεθυμήθη τὰς Ἀθήνας, τὰς Ἀθήνας ὧν παντὶ τρόπῳ εἶχε προςπαθήσει νὰ ἐμποδίσῃ τὸν τειχισμόν, τὰς Ἀθήνας εἰς ἃς ἠθέλησε νὰ εἰςβάλῃ χάριν τῶν Θασίων, τὰς Ἀθήνας τὰς συμμάχους τοῦ 481 π. Χ. Ὠχρός, φορῶν τὴν στρατιωτικήν του φοινικίδα, παρέστη εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν θεῶν δίκην ἱκέτου ὁ πρέσβυς τῆς Σπάρτης Περικλείδας, προςαιτῶν στρατιάν. Οἱ Σπαρτιᾶται, ζητοῦντες τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, ἐθάρρουν νὰ πράξωσι τοῦτο, γνωρίζοντες τὰ πρὸς αὐτὴν φιλικὰ αἰσθήματα τοῦ Κίμωνος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ διατηρῆται ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἡ πρὸς τὴν Σπάρτην φιλία καὶ οἵτινες οὐδαμῶς βλαβερὸν διὰ τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως ἐνόμιζον νὰ σωθῇ ἐκ τῶν δεινῶν αὐτῆς ἡ Σπάρτη διὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Κίμων, ἀμβλυωπῶν πρὸς τὴν ἰσχὺν ἣν ἠδύναντο νἀποκτήσωσιν αἱ Ἀθῆναι διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μεσσηνίων καὶ προτιμήσας τὸ συμφέρον τῶν Λακεδαιμονίων τῆς αὐξήσεως τῆς ἰδίας πατρίδος, ἐπέμεινεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου νὰ σταλῇ ἡ ζητουμένη παρὰ τῆς Σπάρτης βοήθεια, καὶ ὑπερίσχυσε τῶν ἀντιφρονούντων ἀντιπάλων. Πείσας δὲ τὸν δῆμον, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν στρατηγίαν τοῦ σταλέντος εἰς τὴν Σπάρτην ἀξιολόγου ἐκλεκτοῦ στρατοῦ, ἀποτελουμένου ἐκ τετρακιςχιλίων Ἀθηναίων ὁπλιτῶν καὶ τετρακοσίων Πλαταιέων. Ἡ βοήθεια ἣν ἔστελλον αἱ Ἀθῆναι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἦτο σπουδαία. Στρατηγὸς οἷος ὁ Κίμων, ἄρχων λογάδων ὁπλιτῶν, ἐχόντων τὴν περὶ τὴν τειχομαχίαν ἐμπειρίαν, ἣν ἀπέδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Πλαταιαῖς, ἦτο ἀναμφίβολον, ὅτι ἔμελλεν οὐ μόνον τὸ καθ' ἑαυτὸν νὰ συντελέσῃ μεγάλως εἰς τὴν νίκην, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἡ τροπὴ ἐπῆλθεν ἀληθῶς, ὡς ἀνεμένετο. Οἱ ἐπαναστάται περιεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἰθώμην καὶ ἐπολιορκοῦντο. Ἡ Ἰθώμη ἔπεσε καὶ ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη τὸ τέταρτον ἔτος ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνταρσίας (461 π. Χ.). Ἀλλ' ὁ Κίμων δὲν εὑρίσκετο πλέον ἐν Μεσσηνίᾳ ὅπως δρέψῃ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν τὰς δάφνας τῆς νίκης καὶ λάβῃ τὰς ὀφειλομένας τιμὰς ὡς σωτὴρ τῆς

Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιᾶται, ὑποπτευθέντες μετὰ τὴν δι' αὐτοὺς εὐνοϊκὴν τροπὴν τῶν πραγμάτων, ὅτι οἱ μετ' αὐτῶν τοὺς Μεσσηνίους πολιορκοῦντες Ἀθηναῖοι ἠδύναντο νἀποκλίνωσι πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ὁποῖον ἦτο τὸ συμφέρον αὐτῶν, ἀπέπεμψαν τὸν Κίμωνα μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς πρὶν ἢ πέσῃ ἡ Ἰθώμη, ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι δὲν ἔχουσι πλέον χρείαν αὐτοῦ. Ἡ φιλάνθρωπος σπουδὴ τῆς φιλολάκωνος ἐν Ἀθήναις φατρίας ἀντημείφθη ὑπὸ τῆς Σπάρτης διὰ τῆς πικροτάτης ἀγνωμοσύνης. Ὁ Κίμων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀντὶ νὰ συσφίγξωσι διὰ τῆς εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐκστρατείας τοὺς δεσμοὺς οἵτινες συνέδεον τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας συνετέλεσαν ἕνεκα τῆς ἀπιστίας τῆς Σπάρτης εἰς τὴν ῥῆξιν αὐτῶν. Ἡ ταπείνωσις ἣν ὑπέστησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Μεσσηνίᾳ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν. Ἡ προςβολὴ αὕτη πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐπερχομένη μετὰ τὴν παρακώλυσιν τοῦ τειχισμοῦ, μετὰ τὴν μελετωμένην εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰςβολὴν καὶ ἀποτεινομένη εἰς ἐκείνους, οἵτινες, λησμονήσαντες πάντα ταῦτα, ἔσπευσαν καὶ ἔσωσαν τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, δὲν ἄφινε πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ συμμαχία τοῦ 481 π. Χ. ἡ συγκροτηθεῖσα μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς καταπολεμήσεως τῶν Περσῶν, ἥτις πάντοτε ὑπῆρξε χαλαρὰ, ἐπ' ἐσχάτων δὲ δὲν ὑφίστατο κατ' οὐσίαν, διελύθη καὶ κατὰ τύπους. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφέντες τοὺς Σπαρτιάτας, συνεμάχησαν μετὰ τῶν πολεμίων τῆς Σπάρτης, τῶν Ἀργείων (461 π. Χ.). Εἰς δὲ τὴν νέαν ταύτην συμμαχίαν Ἀθηναίων καὶ Ἀργείων προσεχώρησαν μετ' ὀλίγον καὶ οἱ Θεσσαλοί.

Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νἀποδεχθῶσι τὴν πολιτείαν τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ, ὅςτις εἶχε προβλέψει τὴν μέλλουσαν ἀναπόφευκτον ῥῆξιν μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ τὸ συμφέρον τῆς προςπελάσεως πρὸς τὸ Ἄργος, ἐκεῖνος ὅςτις εἶχε προετοιμάσει τὴν συμμαχίαν τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Ἀθηνῶν εὑρίσκετο ἀπὸ ἐτῶν ἤδη φυγὰς μακρὰν τῆς πατρίδος καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ δρέψῃ τοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων αὐτοῦ. Ἀντ' ἐκείνου δὲ τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ εἶχον ἀναλάβει ἄλλοι ἄνδρες, ἀντιτασσόμενοι εἰς τὴν μερίδα τῶν φιλολακώνων, ἧς προΐστατο ὁ Κίμων.

η'

Ὁ Κίμων καὶ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ.

Ἡ ἀνδρεία καὶ ἀκαταπόνητος δραστηριότης τοῦ Κίμωνος καθ' ὅλον τὸν χρόνον καθ' ὃν προΐστατο τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, μεγαλύνων τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν καὶ λαμπρύνων διὰ τῶν νικῶν αὐτοῦ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὁ ἐν Ἀθήναις βίος αὐτοῦ καὶ ὁ τρόπος δι' οὗ κατώρθονε νὰ ἑλκύῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς πολίτας, διέψευσαν τὴν ἰδέαν ἣν εἶχον περὶ αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτε τὸ ὑπὸ τοῦ θανόντος πατρὸς ἐγκαταλειφθὲν ἐν πενίᾳ μειράκιον ἠδόξει ἐν τῇ πόλει. Ὁ Κίμων κατηγορεῖτο κατὰ τοὺς νεανικοὺς αὐτοῦ χρόνους ὡς ἄτακτος καὶ πολυπότης καὶ φιλογύνης. Ὁ εὐφυολόγος καὶ σαρκαστικὸς τῶν Ἀθηναίων λαὸς δὲν εὕρισκε τὸν ὀρφανὸν ἐκεῖνον νεανίαν ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν νικητὴν τοῦ Μαραθῶνος, ἀλλ' ἐθεώρει αὐτὸν ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην τὸν ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν δολοφονηθέντα πάππον Κίμωνα, ὅςτις ἐσαρκάζετο διὰ τὴν εὐήθειαν αὐτοῦ. Τοὺς Ἀθηναίους ἐξηπάτα τὸ ἦθος τοῦ Κίμωνος, ὅςτις, οὔτε τὴν μουσικὴν οὔτε ἄλλο τι τῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπιχωριαζόντων ἐλευθερίων μαθημάτων ἐκδιδαχθεὶς καὶ ὅλως στερούμενος τῆς περὶ τὸ λέγειν δεινότητος καὶ ἀττικῆς στωμυλίας, δὲν ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ διαπρέψῃ ἐν τῇ πόλει τῶν χαριέντων ἀστῶν καὶ τῶν στωμύλων ἀγορητῶν. Ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἄκομψον καὶ σκαιὸν ἐκεῖνον φλοιόν, ὑπὸ τὸ Πελοποννήσιον ἐκεῖνο σχῆμα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρὸς ἐνυπῆρχεν ἐν τῷ τρόπῳ αὐτοῦ πολὺ τὸ γενναῖον καὶ ἀληθές. Εἴδομεν δέ, ὅτε ἀνετέθη εἰς τὸν Κίμωνα ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν ἡ στρατηγία τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ὁπόσον ἐπιφανεῖς ὑπηρεσίας παρέσχον εἰς τὴν πόλιν αἱ στρατιωτικαὶ αὗται ἀρεταὶ τοῦ ἀνδρός. Ἐξαπλώσας τὴν δύναμιν τῆς πόλεως διὰ τῶν νικηφόρων αὐτοῦ ἐκστρατειῶν καθ' ἅπαν τὸ Αἰγαῖον ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῆς Παμφυλίας, ἀνοίξας εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς χρυσούχους χώρας τοῦ βορρᾶ, μετακομίσας τὰ ὀστᾶ τοῦ λατρευτοῦ τῆς πόλεως οἰκιστοῦ, μεστώσας τὴν πόλιν ἐχθρικῶν λαφύρων, ἐξήλειψεν ὁλοτελῶς τὰς ἐντυπώσεις τῆς καταδίκης τοῦ πατρός, τὴν ψευδῆ ἰδέαν περὶ τῆς εὐηθείας αὐτοῦ καὶ ἔγεινεν ὁ ἀγαπητὸς τοῦ δήμου. Συμπράττων μετὰ τοῦ Ἀριστείδου καὶ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν ἠδυνήθη νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ Θεμιστοκλέους. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ κατηγορήσῃ αὐτὸν ὡς ὑπερόπτην ἐπὶ ταῖς νίκαις δι' ὧν εἶχε δοξάσει τὴν πόλιν. Ἡ συκοφαντία δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἠγάπα τὰ χρήματα καὶ ἐδωροδόκει. Ὁ Κί-

μων ἐγνώριζεν ἀληθῶς τὸν ἄριστον τρόπον ὅπως προςπορίζῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἑαυτὸν μετὰ τὰς νίκας τὸ ἐπικερδέστατον μέρος τῶν λαφύρων. Ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων ἐντίμως ἀποκτηθέντα κέρδη ἐξώδευε γενναίως ὑπὲρ τῶν πολιτῶν. Ὁ παλαιὸς οἶκος τῶν Φιλαϊδῶν ἀπέβη διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κίμωνος τὸ ἐντευκτήριον τῶν πενήτων. Ἡ τράπεζά του ἦτο προςιτὴ εἰς τοὺς πολίτας, καὶ πᾶς συνδημότης αὐτοῦ, ἐρχόμενος εἰς τὴν πόλιν, ἠδύνατο νὰ εἰςέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του ἐλευθέρως, βέβαιος ὤν, ὅτι θὰ εὕρῃ καθ' ἡμέραν λιτόν, ἀλλ' εἰς πολλοὺς ἐπαρκὲς δεῖπνον. Οἱ παρὰ τὸν σημερινὸν Ἅγιον Σάββαν, ἐν τῷ πατρικῷ δήμῳ τῶν Λακιαδῶν, ἀγροὶ αὐτοῦ ἦσαν ἄφρακτοι, καὶ αἱ ἄμπελοι καὶ αἱ συκαῖ αὐτῶν προςιταὶ εἰς πάντα πολίτην. Ὅτε ὁ Κίμων ἐπορεύετο ἀνὰ τὴν πόλιν, παρηκολούθουν αὐτὸν νεανίσκοι καλῶς ἐνδεδυμένοι, ἀνταλλάσσοντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς γέροντας τοὺς συναντῶντας καθ' ὁδὸν τὸν στρατηγόν. Ἁπανταχοῦ τέλος καὶ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ καθ' ὁδὸν ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νἀναγνωρίσωσιν εὐκόλως τὸν Κίμωνα οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἀναστήματος καὶ τῆς ὡραίας μορφῆς καὶ τῆς πυκνῆς αὐτοῦ καὶ οὔλης κόμης, ἥτις περιέβαλλε τὸ ἀρρενωπὸν αὐτοῦ πρόσωπον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς φιλανθρωπίας καὶ φιλοξενίας ἣν διέχεεν ἡ ἐμφάνισίς του.

Ἀλλ' ὁ Κίμων δὲν περιωρίσθη ἀναλίσκων τὰ χρήματα ἅτινα εἶχεν ἀποκτήσει ἐκ τοῦ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντος μέρους τῶν λαφύρων εἰς φιλανθρωπικὰ ἔργα, ἅτινα κατέστησαν αὐτὸν δημοτικόν. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι, ἀποκτήσαντες δύναμιν καὶ πλοῦτον, ἤρχισαν διακοσμοῦντες τὴν πόλιν, εἰς τὰ ὠφελήματα τοῦ δημοσίου ἐκ λαφύρων τῶν νικῶν προςέθηκεν ὁ Κίμων οὐκ ὀλίγας προςφορὰς ἐκ τῶν ἰδίων, συντελῶν εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ κτίσις τοῦ Θησείου ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Κίμωνος μεταφορᾶς τῶν ὀστῶν τοῦ ἥρωος ἐκ τῆς Σκύρου. Ἀλλ' εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ μυθικοῦ βασιλέως ἀνήρχοντο αἱ παραδόσεις περὶ τοῦ Ἀκαδήμου, οὗτινος τὸ ὄνομα ἔφερεν ἡ Ἀκαδημία, ἣν εἶχον κοσμήσει οἱ Πεισιστρατίδαι. Ἡ Ἀκαδημία αὕτη μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κίμωνος εἰς εὔυδρον καὶ χλοερὸν ἄλσος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἱδρύθησαν κατάλληλοι διὰ τὴν σωματικὴν ἐκγύμνασιν τῆς ἀθηναϊκῆς νεολαίας οἰκοδομαί. Ἐπ' ἴσης δὲ κατεφύτευσε τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν διὰ πλατάνων, καὶ χάριν αὐτοῦ ἐκοσμήθη ἡ κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς ἀγορᾶς στοὰ τῶν Ἑρμῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἠιόνος. Κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ἀγορᾶς ᾠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ

γυναικαδέλφου τοῦ Κίμωνος Πεισιάνακτος στοά, ἥτις ἐκ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς ὠνομάσθη Πεισιανάκτειος. Ἡ στοὰ αὕτη διεκοσμήθη διὰ λαμπρῶν γραφῶν τοῦ Θασίου ζωγράφου Πολυγνώτου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Μίκωνος, οἵτινες καὶ ἄλλα κτίρια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ Θησεῖον αὐτὸ ἐστόλισαν διὰ τῶν εἰκόνων των.

Ὁ Κίμων δὲν ἠθέλησε μόνον νὰ καλλωπίσῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀκροπόλεως αὐτῶν, ἥτις ἐπ' αὐτοῦ διεκοσμήθη διὰ τῶν ἐπι-

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΣ

σκευασθέντων παλαιῶν ἀναθημάτων πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ διὰ τῶν ἱδρυθέντων ἄλλων νέων. Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως κατεσκευάσθη ἐκ τῶν χρημάτων τῶν εἰσπραχθέντων ἀπὸ τῆς πωλήσεως τῶν λαφύρων τῶν ἐπ' Εὐρυμέδοντι νικῶν τὸ νότιον τεῖχος, ὅπερ ἐπωνομάσθη Κιμώνειον εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀνδρὸς τοῦ προκαλέσαντος τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν τοῦ δήμου· κατὰ δὲ τὴν νοτιοδυτικὴν ἄκραν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπως προστατεύηται ἡ εἴσοδος τοῦ ὀχυροῦ βράχου, ᾠκοδομήθη ἰσχυρὸς πύργος, πλησίον τοῦ ὁποίου ἤρχισε νὰ ἐγείρηται ἐν τῷ μένοντι κενῷ μέρει τοῦ

προτειχίσματος ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης, τῆς κληθείσης Ἀπτέρου, ὅςτις μετὰ τὴν περάτωσιν αὐτοῦ ἀπέβη ἓν τῶν καλλιστευμάτων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀξιολογωτάτων ἔργων, ἅτινα ἤρχισαν εἰςηγήσει τοῦ Κίμωνος ἦτο ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐχρεώστει ἡ πόλις εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ ἀντίπαλον, τὸν Θεμιστοκλέα. Ἡ ἤδη διὰ τῆς ἀκαμάτου ἐνεργείας τοῦ νικητοῦ τῆς Σαλαμῖνος τετειχισμένη πόλις ἀπεφασίσθη νὰ συνδεθῇ διὰ τειχῶν πρὸς τὸ Φάληρον καὶ τὸν ἐπ' ἴσης τετειχισμένον Πειραιᾶ. Τὰ παχέα καὶ μακρὰ ταῦτα τείχη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἶχεν ἔκτασιν τριάκοντα καὶ πέντε ἀρχαίων σταδίων, τὸ δὲ δεύτερον τεσσαράκοντα, ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐκόλυνον ἐν περιπτώσει πολιορκίας τὴν συγκοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ λιμένων, ἀφ' ἑτέρου δ', εὐρύνοντα αὐτῆς τῆς πόλεως τὴν ἔκτασιν, παρεῖχον οὕτως ἐν ἀνάγκῃ εὐρύχωρον τόπον διαμονῆς δι' ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς. Καὶ ἡ μὲν οἰκοδομία τῶν τειχῶν συνετελέσθη ὕστερον, ὅτε ἐπὶ Περικλέους καὶ τὸ ὅλον σύστημα τοῦ τειχισμοῦ συνεπληρώθη διὰ τῆς κτίσεως διὰ μέσου σκέλους παραλλήλου πρὸς τὸ πειραϊκὸν τεῖχος ἐκ νότου· ἀλλὰ ῥητῶς ἀναφέρεται ὅτι ἡ πρώτη θεμελίωσις εἶνε ἔργον τοῦ Κίμωνος, ὅςτις ἐφρόντισεν, ὥςτε ὅπου τὰ τείχη ἐκτίζοντο ἐπὶ τόπων ἑλωδῶν καὶ διαβρόχων στερεωθῶσιν ἀσφαλῶς τὰ θεμέλια, πιεζομένων τῶν ἑλῶν διὰ τῆς ἐπιρρίψεως ἀφθόνων χαλίκων καὶ βαρέων λίθων.

Διὰ τοῦ πράου αὐτοῦ ἤθους, διὰ τῶν νικῶν, διὰ τῶν δημοσίων ἔργων, ὧν ὑπῆρξεν εἰςηγητὴς καὶ ἱδρυτής, πολλάκις δαπανῶν εἰς αὐτὰ ἐκ τῶν ἰδίων, κατώρθωσεν ὁ Κίμων ἐπὶ ὁλόκληρον σχεδὸν δεκαετίαν νὰ εἶνε ὁ κυριώτατος μοχλὸς τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια τοῦ πλήθους δὲν ἦτο ἀμέριστος, οὐδ' ἡ πολιτικὴ φατρία ἧς ἡγεῖτο ὑπῆρξε παντοδύναμος καὶ ἄνευ ἀντιπολιτεύσεως, ἰδίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Ὁ Κίμων ἐν μὲν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἦτο φιλολάκων, θέλων τὴν διατήρησιν τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐν δὲ τοῖς ἐσωτερικοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν ἠγάπα πάντοτε τὸν περιορισμὸν τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν εἰς τὸ προςῆκον μέτρον. Μετ' αὐτοῦ ἐτάσσοντο οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν γενῶν, οἱ φιλήσυχοι ἐπὶ τῶν πατρίων γαιῶν διαμένοντες καὶ αὐτὰς κατεργαζόμενοι ἀγρόται, τὰ ἥσυχα στοιχεῖα τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ὁ εὐκίνητος ἀστικὸς ὄχλος, οἱ βιομήχανοι καὶ ἔμποροι, οἱ νεωτεροποιοί, οἱ φίλοι τῆς ἀκράτου δημοκρατίας καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀκαθέκτου πολιτικῆς, ἥτις ἐπεζήτει

τὴν αὔξησιν τῆς πόλεως ἐν τῇ πρὸς τὴν Σπάρτην ῥήξει, ἀντέπραττον εἰς τὸν Κίμωνα, περιστοιχίζοντες Ἐφιάλτην τὸν υἱὸν τοῦ Σωφονίδου καὶ Περικλέα τὸν υἱὸν τοῦ Ξανθίππου. Τὸν ἀγῶνα εἶχε κυρίως ἀναλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Σωφονίδου, ὑπερασπιζόμενος ὑπὸ τοῦ Περικλέους. Ἀμφότεροι εἶχον ἀξίωμα ἐν τῇ πόλει, ἥτις κατὰ τὰ ἔτη 462 καὶ 461 π. Χ. ἔστειλεν αὐτοὺς τὸν μὲν μετὰ τὸν δὲ μετὰ στόλου ὡς στρατηγοὺς εἰς τὸ Αἰγαῖον μέχρι τῆς Κιλικίας καὶ Παμφυλίας, ὅπως προλάβωσι νέας τῶν Περσῶν παρασκευὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὰς παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα τοῦ Κίμωνος νίκας.

Ἤδη μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Θάσου οἱ περὶ τὸν Ἐφιάλτην καὶ τὸν Περικλέα κατήγγειλαν τὸν Κίμωνα εἰς τὸν δῆμον ὡς μὴ ἀντεπεξελθόντα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου· ἀλλ' ἡ μερὶς τοῦ Κίμωνος ὑπερίσχυσε. Καὶ πάλιν ἀντετάχθησαν εἰς αὐτόν, ὅτε οἱ Σπαρτιᾶται ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τῶν Μεσσηνίων. ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Κίμωνος ἡ γνώμη. Ἀλλ' ὅτε ὁ Κίμων ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Μεσσηνίας μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ δεδιωγμένος ὑπὸ τῶν ἀγνωμόνων Σπαρτιατῶν, ἡ ἀντιπολιτευομένη φατρία ἤρχισεν ἀναλαμβάνουσα δυνάμεις. Διὰ τῆς διαλύσεως τῆς μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίας ἐπέτυχε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅπερ εἶχον ἐγκολπωθῇ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου δὲν ἤργησε νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πολιτειακοῖς ζητήμασιν ἧτταν αὐτοῦ.

Αἱ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀριστείδου, δι' ὧν τὸ κλεισθένειον πολίτευμα ἔκαμε σπουδαιότατον βῆμα πρὸς τὰ πρόσω, παρέσχον εἰς τὰ πλήθη ἐλευθερίας μεγάλας. Ἀλλ' ἐν τῇ σχεδὸν γενικῇ μεταβολῇ ἀναλλοίωτος διετηρήθη θεσμὸς παλαιότατος, ἐφ' οὗ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος ἐστηρίζετο ἡ ἰσορροπία τῶν ἐν Ἀθήναις πολιτικῶν ἐξουσιῶν. Ὁ Ἄρειος Πάγος, τὸ γεραρὸν συνέδριον οὗ μετεῖχον μετὰ τὴν νόμιμον δοκιμασίαν ἅπαντες οἱ καλῶς ἄρξαντες τὴν ἐνιαύσιον ἀρχήν, ἔχων τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιβλέψεως τῆς θρησκείας καὶ λατρείας καὶ τῆς ἐκδικάσεως τῶν μετὰ θρησκευτικῶν ἐθίμων συνδεομένων φονικῶν δικῶν, τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν ἠθῶν τῶν πολιτῶν καὶ τῆς παιδεύσεως τῆς νεολαίας, εἶχε μεγίστην ἐν τῇ πόλει ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν σημασίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ δύναμις ἦτο μεγάλη, καθότι εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ ἐπίβλεψις τῆς ὑπό τε τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ δήμου

τηρήσεως τῶν νόμων, καὶ αὐτὸς ἠδύνατο νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐκτέλεσιν νόμων καὶ ψηφισμάτων τῆς ἐκκλησίας. Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔχων ὁ Ἄρειος Πάγος δικαιώματα, ἀπέβαινεν ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν ἡ πρώτη δύναμις ἐν τῇ πολιτείᾳ. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Ἀριστείδου, δι' ἧς ἡ διοίκησις τῶν τῆς πολιτείας ἐν ἅπασι σχεδὸν τῆς κλάδοις ἀφέθη εἰς πάντας ἐλευθέρα ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐθύνης, τὸ συνέδριον τοῦτο, τὸ ἔχον τὰ μέγιστα τῶν δικαιωμάτων ἄνευ εὐθύνης οὐδεμιᾶς, ἐφαίνετο θεσμὸς ἐπικίνδυνος διὰ τὴν πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατικὸς ἐν τῇ ἄλλως πλήρει ἐκείνῃ δημοκρατίᾳ. Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐννοῶν τὴν παραφωνίαν, ἠθέλησεν ἔκτοτε νὰ περικόψῃ τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλά, ὑπερισχυσάσης τῆς μετριοπαθοῦς πολιτικῆς τοῦ Ἀριστείδου, δὲν εὐωδώθη ὁ τολμηρὸς νεωτερισμός. Οἱ περὶ τὸν Ἐφιάλτην ἀνέλαβον καὶ ἐν τούτῳ τὸ πρόγραμμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλ' ὁ Ἄρειος Πάγος εὕρισκεν ἰσχυρὰν προστασίαν παρὰ τοῖς ὀπαδοῖς τοῦ Κίμωνος. Καὶ μετ' αὐτὸν τὸν κλονισμόν, ὃν ἐπέφερεν εἰς τοὺς στασιώτας αὐτοῦ ἡ ἐπονείδιστος ἐκ Σπάρτης ἐπιστροφὴ καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα διάλυσις τῆς μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίας, ἡ φατρία τῶν νεωτεριστῶν, ἠναγκάσθη, ὅπως ὑπερτερήσῃ, νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς εἰς νέαν κατόπτευσιν ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἀπουσίας τοῦ Κίμωνος, καὶ τότε μόνον ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου ἀπεδέχθη τὰς ἀναμορφωτικὰς προτάσεις τοῦ Ἐφιάλτου (460 π. Χ.).

Κατὰ τὴν νέαν ταύτην μεταρρύθμισιν ὁ Ἄρειος Πάγος διετήρησε τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα καὶ τὴν πρὸς αὐτὰ συνδεομένην ἐκδίκασιν τῶν φονικῶν δικῶν. Ἀλλ' ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἐπιτήρησις τῆς παιδεύσεως τῶν νέων, ἥτις ἀνετέθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν δέκα *σωφρονιστῶν*, ἀφῃρέθη ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἠθῶν τῶν πολιτῶν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς παρακωλύσεως τῶν πράξεων ἐκείνων τῶν ἀρχόντων ἢ ἐκείνων τῶν ἀποφάσεων τοῦ δήμου ὅσας ἐδικαιοῦτο ὁ Ἄρειος Πάγος νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀντικειμένας εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας ἢ εἰς τὴν θρησκείαν. Ὅπως δὲ μὴ ἐκλίπῃ παντελῶς ἡ ἑνότης τῶν νόμων, ἧς τέως ἦτο ἐπιτηρητὴς ὁ Ἄρειος Πάγος, καὶ μὴ ἐκπέσῃ ὁ φόβος τῆς παραβάσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἔγειναν οἱ νόμοι διὰ παντοίων τρόπων προσιτότεροι εἰς τοὺς πολίτας, ἐξησφαλίσθησαν δὲ οἱ ὑπάρχοντες νόμοι τῆς πολιτείας διὰ τοῦ μεγάλου θεσμοῦ τῆς *γραφῆς παρανόμων*. Το

δικαίωμα τῆς παρακωλύσεως, ὅπερ ἄνευ εὐθύνης ἐξήσκει ὁ Ἄρειος Πάγος, μετεβιβάσθη εἰς πάντα πολίτην, ἀλλ' ὑπὸ βαρεῖς ὅρους καὶ μετὰ μεγάλης εὐθύνης. Ἕκαστος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγείλῃ τὸν προτείνοντα νόμον ἀντιβαίνοντα εἰς τοὺς ἤδη ὑπάρχοντας διὰ τῆς γραφῆς παρανόμων. Ἀλλ' ἡ καταγγελία αὕτη, ἥτις συνεπέφερε τὴν ἔνορκον ὑποχρέωσιν τῆς ἀποδείξεως τῆς παρανομίας, ἐξεδικάζετο ἐνώπιον τῆς ἡλιαίας, καὶ ὁ καταγγέλλων κατεδικάζετο εἰς βαρύτατον πρόστιμον, ἂν ἡ καταγγελία αὐτοῦ ἀπεδεικνύετο ἀβάσιμος καὶ ψευδής.

Ὁ Κίμων, ἐπιστρέψας ἐκ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἀπεπειράθη νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ψηφισθεῖσαν σπουδαίαν μεταρρύθμισιν. Ἀλλ' ἡ προςπάθεια αὐτοῦ ἀπέτυχεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ ὤξυνε κατ' αὐτοῦ τὴν ἤδη ἰσχύουσαν φατρίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι, βλέποντες τὰ πολιτικὰ πάθη κορυφωθέντα, ἐπείσθησαν, ὅτι πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ ἕτερος τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων. Οἱ περὶ τὸν Κίμωνα ἔγραψαν ἐπὶ τοῦ ὀστράκου τὸ ὄνομα τοῦ Ἐφιάλτου, ἀλλ' ἡ πλειονοψηφία τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ἐξωστράκισε τὸν Κίμωνα (459 π. Χ.). Τὸ στάδιον ἔμενε πλέον ἐλεύθερον εἰς τὸν Ἐφιάλτην καὶ τὸν Περικλέα.

Θ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

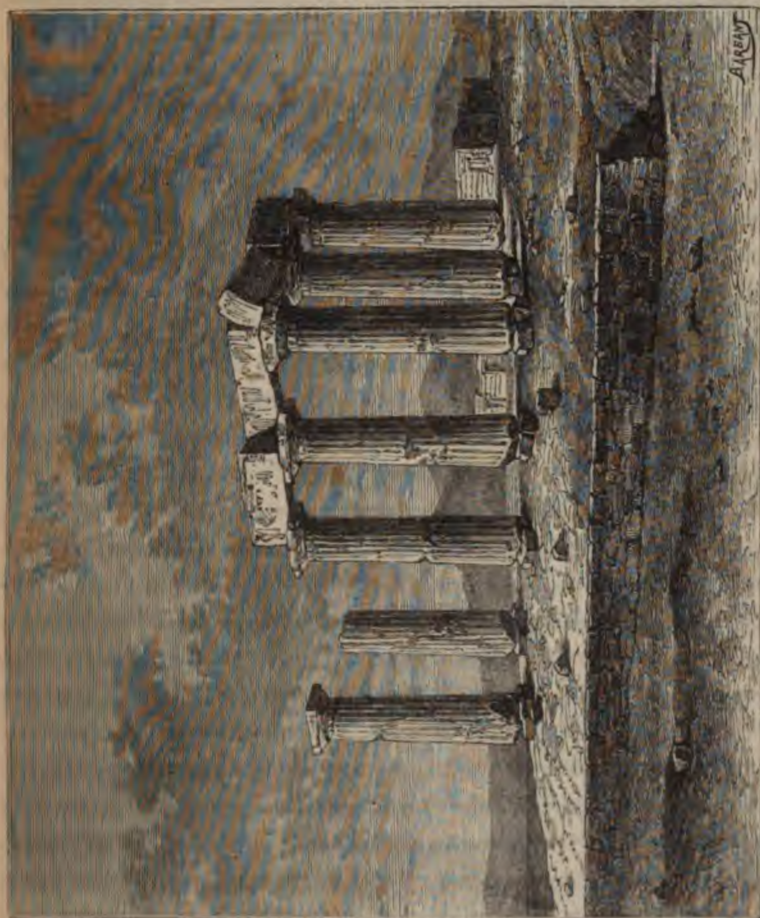
α'

Οἱ πρῶτοι κατὰ τῶν Πελοποννησίων ἀγῶνες.

Ἡ διάλυσις τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης καὶ
συμμαχία τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τοῦ Ἄργους ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ ἔχ
συνεπείας μεγάλας. Ἡ Ἑλλὰς διῃρεῖτο εἰς δύο στρατόπεδα, εἰς τοὺς π
τὴν Σπάρτην Πελοποννησίους μετὰ τῶν Αἰγινητῶν καὶ τῶν Μεγαρέ
καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας συμμαχούσας μετὰ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Ἀργεία
Ἡ μετὰ τοῦ Ἄργους συμμαχία ἐπεξέτεινε τὴν δύναμιν τῶν Ἀθην
μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ Μεγαρ
τελοῦσα εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν, ἦτο ἐπικίνδυνος γείτων διὰ τ
Ἀττικὴν, καὶ ἀπέκοπτε τὴν μετὰ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίαν αὐτ
ἐκείνην μόνην βοηθοῦσα, ἐν ᾧ ἀντικρὺ τοῦ Πειραιῶς ἡ Αἴγινα ἐκώλυε τ
ἐλευθέραν κίνησιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἐν ἡμέραις κινδύνων. Διὰ τ
πρόοδον τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τὴν κατίσχυσιν τῆς πόλεως ἐν περιπτώ
μέλλοντος ἀναποφεύκτου πολέμου ἀναγκαιοτάτη ἦτο ἡ ἐξουδετέρωσις τ
ἐκ τῶν Μεγάρων βλάβης καὶ ἡ ταπείνωσις τῆς Αἰγίνης. Αἱ περιστάσ
ἐβοήθησαν τοὺς Ἀθηναίους ὅπως ἐπιτύχωσιν ἀμφότερα ταῦτα.

Ἐν ᾧ ἀκόμη οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν μετὰ τ
ἀποπομπὴν τῶν Ἀθηναίων ἐξηκολούθουν πολιορκοῦντες τοὺς ἐν Ἰθώμ
Μεσσηνίους, Κορίνθιοι καὶ Μεγαρεῖς περιῆλθον εἰς πόλεμον, διχονοοῦντ
περὶ τῶν συνόρων. Οἱ Κορίνθιοι κατέλαβον μέρος τῆς Μεγαρικῆς. (
Μεγαρεῖς κινδυνεύοντες ἀπέστησαν τῆς λακωνικῆς συμμαχίας καὶ προ
ῆλθον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ζητοῦντες τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Οἱ Ἀθηναῖ
εὑρέθησαν ἐν δυσκόλῳ θέσει, καθότι τὸ αὐτὸ ἔτος (459 π. Χ.) εἶχ
ἀποστείλει ἐκ νέου εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Φοινίκης ἰσχυρὰν στρατιὰν μετ
μεγάλου στόλου, ὅστις τότε εὑρίσκετο παρὰ τὸν Νεῖλον, σπεύσας

βοήθειαν τῆς Αἰγύπτου, ἥτις εἶχεν ἀποστατήσει κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἡ προσχώρησις τῶν Μεγαρέων εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν ἔπρεπε νὰ γείνῃ δεκτὴ διὰ πάσης θυσίας. Ἀθηναϊκὴ στρατιὰ μετέβη εἰς τὴν Μεγαρίδα, καὶ κατέλαβε τά τε Μέγαρα καὶ τὸ ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἐπίνειον τῶν Μεγάρων, τὰς Πηγάς. Ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ἑτέρου

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩΙ ΝΑΟΥ

ἐπινείου τῶν Μεγάρων, τῆς Νισαίας ἐν τῷ σαρωνικῷ κόλπῳ, συγκοινωνία ἐξησφαλίσθη διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἰκοδομήσεως μακρῶν τειχῶν ἀπὸ τῶν Μεγάρων εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ τῆς ταχείας ταύτης ἐνεργείας οἱ Ἀθηναῖοι κατέστησαν κύριοι οὐ μόνον τῆς πρὸς τὴν Ἀττικὴν διόδου τῶν Πελοποννησίων, ἀλλὰ καὶ τῶν θαλασσῶν τῆς Κορίνθου.

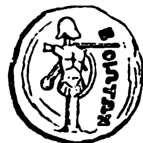
Ἡ Κόρινθος, ἡ παλαιὰ σύμμαχος τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ πόλις ἧς ἐνωρὶς ἤκμασε τὸ ἐμπόριον καὶ ἤνθησαν αἱ τέχναι, ἡ ἔχουσα τὸν παλαιότατον τῶν ἐν Ἑλλάδι σωζομένων δωρικῶν ναῶν, ἡ ἀντίπαλος τῶν Ἀθηνῶν ἡ δραστηρίως ἐπιδιώξασα τὴν παρακώλυσιν τοῦ τειχισμοῦ αὐτῶν ἔλαβε διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καταλήψεως τῶν Μεγάρων καὶ τῶν δύο αὐτῶν ἐπινείων δεινὸν τραῦμα. Τὸ παλαιὸν τῶν Κορινθίων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους μῖσος ἐγείνεν ἀπὸ τοῦδε κυρίως σφοδρότερον.

Ἡ δεινωθεῖσα θέσις τῶν πραγμάτων ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Ἄργους καὶ τῶν συμφερόντων τῶν Ἀργείων, οἵτινες ἦσαν συνησπισμένοι μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν Κορινθίων, Αἰγινητῶν καὶ Ἐπιδαυρίων. Ἀθηναϊκὸς στόλος ἔσπευσεν εἰς τοὺς Ἁλιεῖς, τόπον παρὰ τὸ σημερινὸν Χέλι, ὅπου ἦσαν τὰ σύνορα τῶν Ἐπιδαυρίων καὶ Ἀργείων. Οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον τὸν λιμένα τῶν Ἁλιέων, ἀλλ' ἀποβάντες εἰς τὴν γῆν συνεκρούσθησαν μετὰ τῆς στρατιᾶς τῶν Κορινθίων καὶ Ἐπιδαυρίων καὶ ἡττήθησαν. Ἐπιβιβασθέντες πάλιν εἰς τὰ πλοῖά των καὶ πλέοντες πρὸς τὰς Ἀθήνας συνήντησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν στόλον τῶν Πελοποννησίων πλησίον τῆς Αἰγίνης παρὰ τὴν Κεκρυφάλειαν, ἥτις πιθανῶς εἶνε τὸ σημερινὸν Ἀγκίστριον. Οἱ Ἀθηναῖοι ναυμαχήσαντες ἐνίκησαν τοὺς πολεμίους (459 π. Χ.).

Τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, καίπερ περιεστοιχισμένων ὑπὸ πολεμίων καὶ ἐχόντων μέγιστον μέρος τοῦ στόλου μακρὰν ἐν Αἰγύπτῳ, ἀνεπτερώθη. Ἀποφασισθείσης τῆς τιμωρίας τῆς Αἰγίνης, ἧς ἡ ναυτικὴ δύναμις μετὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα γεγονότα ἀπεδείχθη ἐπικίνδυνος διὰ τὴν πόλιν, ἐστάλη κατὰ τῆς νήσου ἰσχυρὸς στόλος ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λεωκράτην, αὐτὸν ἐκεῖνον ὅστις ἐν Πλαταιαῖς ἡγεῖτο τῶν Ἀθηναίων μετὰ τοῦ Ἀριστείδου. Οἱ Αἰγινῆται ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Συγκροτηθείσης παρὰ τὴν Αἴγιναν μεγάλης ναυμαχίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν καὶ συνέλαβον ἑβδομήκοντα πλοῖα τῶν πολεμίων. Μετὰ τὴν νίκην ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν. Οἱ Πελοποννήσιοι, θέλοντες νὰ βοηθήσωσι τοὺς κινδυνεύοντας Αἰγινήτας, στέλλουσι μὲν εἰς τὴν Αἴγιναν τριακοσίους ὁπλίτας ὡς βοηθοὺς τῶν νησιωτῶν, ἀλλὰ συγχρόνως ἀποφασίζουσί τι γενναιότερον, νὰ καταλάβωσι τὰ ἄκρα τῆς Γερανείας καὶ νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὴν Μεγαρίδα.

Οἱ Πελοποννήσιοι ἐνόουν, ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Μεγαρίδος δὲν ἠδύνατο νὰ συγχωρηθῇ παρὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἤλπιζον, ὅτι θὰ ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς οὕτω νὰ ἀποσύρωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν ἐξ Αἰγίνης, καθότι ἡ πόλις ἔμεινεν

ἄλλως σχεδὸν ἀνυπεράσπιστος διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν πολιτῶν, οἵτινες ἔλειπον συγχρόνως εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Αἴγιναν. Ἀλλ' ἡ ἀκατάβλητος πόλις, ὡςεὶ ἀποκτῶσα νέας δυνάμεις ἐκ τῶν πολλαπλασιαζομένων ἀγώνων, δὲν κατέθηκε τὰ ὅπλα, οὐδ' ἐκίνησε τὸ στράτευμα ἐξ Αἰγίνης. Ὁ στρατηγὸς Μυρωνίδης, παραλαβὼν ἐκ τῆς πόλεως τοὺς ὑπολειπομένους ὁπλίτας, τὰς μόνον ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις στρατευομένας τάξεις τῶν πολιτῶν, τοὺς νεωτέρους τῶν εἴκοσιν ἐτῶν καὶ τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν μεταξὺ πεντήκοντα καὶ ἑξήκοντα ἐτῶν, ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς βοήθειαν τῶν Μεγαρέων. Πλησίον τῶν Μεγάρων συνεκρούσθησαν μετὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Μυρωνίδου οἱ Κορίνθιοι. Ἡ μάχη ὑπῆρξεν ἰσόρροπος, εἰ καὶ ἐπεκράτησαν μᾶλλον οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Κορινθίων ἔστησαν τρόπαιον. Ἀλλὰ μετὰ δώδεκα ἡμέρας ἡ νεολαία τῆς Κορίνθου, κακιζομένη ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων, ἐξῆλθε πάλιν μετὰ νέαν παρασκευὴν καὶ ἔστησε τρόπαιον καὶ ἐκείνη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέρχονται τότε ἐκ τῶν Μεγάρων, φονεύουσι τοὺς στήσαντας τὸ τρόπαιον, νικῶσι τοὺς Κορινθίους. Μέρος αὐτῶν, ἐμπεσὸν κατὰ τὴν ὑποχώρησιν εἰς ἀγρὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ τάφρων, περιβαλόντες ἁπανταχόθεν οἱ Ἀθηναῖοι σπαράσσουσι διὰ λίθων.

ΤΡΟΠΑΙΟΝ
ΕΠΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ
ΒΟΙΩΤΙΚΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τῶν περὶ τὸν Μυρωνίδην ἔσωσαν τὴν Μεγαρίδα καὶ ἔδωκαν εἰς τὴν πόλιν τὴν δύναμιν νὰ μὴ κινήσῃ ἐξ Αἰγίνης τὴν στρατιὰν τῶν πολιορκητῶν. Ἡ νῆσος ἀντέστη ἐπὶ ἐννέα ὅλους μῆνας, καθ' οὓς μάτην ἀνέμεινε βοήθειαν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν, εἰς οὓς ὑπῆρξε πάντοτε πιστή, ἀλλ' οἵτινες εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ μεταγάγει, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς Βοιωτίαν τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνα. Ὅτε οἱ Σπαρτιᾶται ἡττήθησαν ἐκεῖ, ἡ Αἴγινα, μὴ δυναμένη τὸ ἐξῆς νάντιταχθῇ εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Λεωκράτους, παρεδόθη (457 π. Χ.). Τὰ τείχη τῆς ὑπερηφάνου πόλεως ἐκρημνίσθησαν, αἱ τριήρεις αὐτῆς αἱ πολλάκις ἐμβαλοῦσαι ἀνησυχίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους παρεδόθησαν εἰς τοὺς νικητάς, οἱ Αἰγινῆται ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρόνωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους φόρον ἐτήσιον τριάκοντα ταλάντων, ἤτοι ἑκατὸν ὀγδοήκοντα χιλιάδων ἀρχαίων δραχμῶν. Ἡ πλουσία νῆσος τῶν γενναίων ναυτίλων, τῶν δεξιῶν ἐμπόρων, τῶν ἀπειραρίθμων ἐργατικῶν δούλων ἦτο ὑποτελὴς τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες ἠδύναντο νἀναπνεύσωσιν ἐλεύθεραι, ἀπαλλαγεῖσαι τοῦ φόβου τῆς ἐπικινδύνου γείτονος, ἣν ὁ Περικλῆς ὠνόμαζε λήμην τοῦ Πειραιῶς.

6'

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Αἰγύπτῳ.

Ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου, ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 459 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 458 π. Χ., οἱ Ἀθηναῖοι ἅπαντες οἱ ἐν ἡλικίᾳ ἠναγκάσθησαν νἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ πατρίδος, ἄλλοι μὲν πλησιέστατα τῆς πόλεως, κατ' αὐτὰ αὐτῆς τὰ πρόθυρα, ἐν Αἰγίνῃ ἢ ἐν Μεγαρίδι, ἄλλοι δ' ἐν Πελοποννήσῳ, ἄλλοι δὲ πάλιν μακρὰν τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου.

Εὐθὺς μετὰ τὰς νίκας τοῦ Κίμωνος παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ὁ Ἀρταξέρξης διέταξε νέας ναυτικὰς παρασκευὰς ἐν Φοινίκῃ, Κιλικίᾳ καὶ Κύπρῳ. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ εἰς κατόπτευσιν ἀποσταλέντος ἀθηναϊκοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Ἐφιάλτην, τὸν Περικλέα, ἴσως καὶ αὐτὸν τὸν Κίμωνα κατὰ τὰ ἔτη 462 μέχρι 460 π. Χ. ἔδειξεν, ὅτι οἱ Πέρσαι δὲν ἐτόλμων νὰ πλεύσωσι πρὸς τὸ Αἰγαῖον. Οὕτως εὑρίσκοντο τὰ πράγματα, ὅτε ἡ Αἴγυπτος ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἡ ὑποστήριξις τῆς τολμηρᾶς ταύτης ἐπαναστάσεως, δι' ἧς ὁ Λίβυς Ἰνάρως ἀνεκηρύχθη Φαραὼ τῆς ἀπὸ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερουμένης Αἰγύπτου, συνέπιπτε μετὰ τοῦ συμφέροντος τῶν Ἀθηναίων. Ἰσχυρὸς ἀθηναϊκὸς στόλος ἐκ διακοσίων τριήρων ἐξέπλευσε τῷ 459 π. Χ. πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Κύπρου. Ἐκεῖ ἔφθασε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἄγγελμα τοῦ Ἰνάρω, καλοῦντος αὐτοὺς εἰς βοήθειαν καὶ ὑποσχομένου κοινὴν βασιλείαν ἐν Αἰγύπτῳ, ἂν ἐπετύγχανεν ἡ ἀποστασία. Ἐν τούτοις τὸ πλεῖστον τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς ἀποστάτας, καὶ οἱ Πέρσαι εἶχον περιορισθῆ εἰς τὴν Μέμφιν, ἥτις κατὰ τὸ σημερινὸν Κάϊρον κειμένην κατεῖχεν οὕτως εἰπεῖν τὰ κλεῖθρα τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀποπλεύσαντες εἰς τὸν Νεῖλον καὶ γενόμενοι κύριοι τοῦ ποταμοῦ, κατέλαβον τὰ δύο τρίτα τῆς Μέμφιδος καὶ ἐπολέμουν ἤδη πρὸς τὸ τρίτον αὐτῆς μέρος, τὸ καλούμενον Λευκὸν τεῖχος. Ἡ ἐν αὐτῇ περσικὴ φρουρὰ καὶ οἱ εἰς τὸν Ἀρταξέρξην πιστοὶ μένοντες Αἰγύπτιοι ἐπολιορκοῦντο ἐν τῷ Λευκῷ τείχει. Ὁ Ἀρταξέρξης ἀπεπειράθη νὰ κατορθώσῃ ἀντιπερισπασμὸν τῶν ἀθηναϊκῶν δυνάμεων δι' εἰσβολῆς τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀλλά, μάτην ἀναμείνας, διέταξε τὸν Μεγάβυζον νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Αἰγύπτου διὰ ξηρᾶς. Αἱ παρασκευαὶ διήρκεσαν χρόνον μακρόν. Τέλος ὁ Πέρσης στρατηγὸς ἠδυνήθη νὰ ἐκκινήσῃ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συμμαχούντων Ἀθηναίων, ἄγων πολυ-

πληθῆ στρατιὰν ἐκ τριακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν, συνειλεγμένων ἐκ τῶν ἀπωτάτων ἐπαρχιῶν τοῦ περσικοῦ κράτους (456 π. Χ.).

Ὁ Ἰνάρως καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπτοήθησαν κατ' ἀρχὰς πρὸς τὸν μέγαν περσικὸν στρατόν, ὅςτις ἐστέλλετο κατ' αὐτῶν. Μετὰ δεινὴν μάχην, καθ' ἣν ἐπληγώθη καὶ αὐτὸς ὁ Ἰνάρως, οἱ Πέρσαι ἀνεδείχθησαν νικηταί. Ἀλλ' ἡ ἧττα τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἤρκεσεν ὅπως περατωθῇ ἡ ἐπανάστασις καὶ ἐγκαταλειφθῇ ὁ ἀγών. Οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ ἡττηθέντες ἐν ξένῃ γῇ, καίπερ ἐπαπειλούμενοι ὑπὸ τοῦ νικήσαντος στρατοῦ τοῦ Μεγαβύζου καὶ τοῦ ἐκ τριακοσίων τριήρων φοινικικῶν, κιλικικῶν καὶ κυπριακῶν ἀπαρτιζομένου στόλου τοῦ Πέρσου Ἀρταβάζου, δὲν ἐφαντάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν αἰσχρῶς τὸν ἀγῶνα. Ἀναγκασθέντες μετὰ τὴν μάχην νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ Λευκοῦ τείχους καὶ νἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς Μέμφιδος, κατέπλευσαν τὸν Νεῖλον καὶ ἔστησαν ἐν τῷ Δέλτα, ἐκεῖ ἔνθα μεταξὺ δύο βραχιόνων τοῦ ποταμοῦ, τοῦ κανωπικοῦ καὶ σεβεννυτικοῦ, συνδεομένων δι' ἐγκαρσίου διώρυγος, σχηματίζεται τριγωνικὴ νῆσος, ἣν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐκάλουν Προσωπίτιδα. Μετὰ πολλὰ κατώρθωσεν ὁ Μεγάβυζος νὰ περιορίσῃ τοὺς ἀποστάτας καὶ τοὺς Ἀθηναίους εἰς ταύτην τὴν χώραν. Εἰ καὶ ἡ Προσωπῖτις εἶχε περίμετρον πεντήκοντα ἓξ περίπου χιλιομέτρων, ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν ἦτο ἀρκετός, ὥςτε νὰ περικυκλώσῃ τὴν ὅλην νῆσον. Ὁ Μεγάβυζος, φοβούμενος ἴσως τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων, δὲν ἐτόλμησε νὰ διαβῇ εἰς τὴν νῆσον διὰ τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἀνέμενε τὴν παράδοσιν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν ἕνεκα τῆς στενοχωρίας ἣν ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ ἡ πεῖνα. Ἀλλ' ἡ εὐφορία τῆς χώρας καὶ οἱ διάφοροι τρόποι δι' ὧν οἱ πολιορκούμενοι κατώρθουν νὰ διατρέφωνται ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπομένωσι χρόνον μακρὸν χωρὶς νὰ ὑποχωρήσωσιν.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Ἀλλὰ τέλος ἡ Προσωπῖτις ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Μεγαβύζου διὰ δόλου. Ἡ κατάληψις τῆς πολιορκουμένης χώρας δὲν ἦτο δυνατὴ ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων. Μόνον διὰ τῆς ἐκλείψεως αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ὅ τι ἐζήτουν οἱ Πέρσαι. Πρὸς τοῦτο ὁ Μεγάβυζος παρέτρεψε τὸ ὕδωρ τῆς διώρυγος, ἥτις συνδέει τοὺς δύο βραχίονας τοῦ Νείλου τοὺς περιβρέχοντας τὴν Προσωπίτιδα, καί, ξηράνας οὕτως αὐτήν, οὐ μόνον κατέστησεν ἀκινδύνους τὰς τριήρεις τῶν Ἀθηναίων, αἵτινες ἔμειναν ἐπὶ τοῦ ξηροῦ, ἀλλὰ καὶ ἠδυνήθη, μεταβαλὼν τὴν νησοειδῆ χώραν εἰς ἤπειρον, νὰ διαβῇ πεζῇ μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ καὶ νὰ καταβάλῃ τοὺς πολιορκουμένους, με-

σοῦντος τοῦ 454 π. Χ. Ὀλίγοι μόνοι τῶν Ἀθηναίων κατώρθωσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα διὰ τῆς ἐρήμου καὶ τῆς Κυρήνης, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἢ ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ. Ὡς εἰ δὲ μὴ ἤρκει τὸ βαρὺ τραῦμα ὅπερ ὑπέστησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ Προσωπίτιδι καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν παρ' αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Νείλου τριήρων, πεντήκοντα ἄλλαι ἀθηναϊκαὶ τριήρεις, ἀπεσταλμέναι εἰς ἐπικουρίαν, προςεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὸ Μενδήσιον στόμα τοῦ Νείλου, καὶ ἀπωλέσθησαν αἱ πλεῖσται.

Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἀντὶ νὰ ἄρωσιν ἐν Αἰγύπτῳ νέας κατὰ τῶν βαρβάρων νίκας, ὑπέστησαν φοβερὰν πανωλεθρίαν, ἀπολέσαντες διακοσίας ἐν ὅλῳ τριήρεις ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων καὶ ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους ἄνδρας. Ἡ συμφορὰ ἦτο δεινή, δυναμένη νὰ καταβάλῃ πᾶσαν ἄλλην πόλιν· ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι ἐφαίνοντο δυςκαταγώνιστοι, ἀντλοῦσαι ἐκ τῶν κινδύνων νέον θάρρος καὶ ἐκ τῶν ἀτυχιῶν νέας δυνάμεις.

γ'

Οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀγῶνες τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ Αἴγινα δὲν εἶχεν ἀκόμη πέσει καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ἀκόμη ἡττηθῆ περὶ τὴν Προσωπίτιδα, ἀλλ' ἐπολιόρκουν τὴν Μέμφιν νικηταί, ὅτε οἱ Σπαρτιᾶται, ἐννοοῦντες ὁποίαν δύναμιν ἔμελλε νὰ λάβῃ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς ἥττης τῆς Αἰγίνης καὶ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ θριάμβου τῶν ἀθηναϊκῶν ὅπλων, ἀπεφάσισαν νὰ φέρωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀντιπερισπασμὸν ἐκεῖθεν ὁπόθεν δὲν ἀνέμενον αὐτόν, ἤτοι ἀπὸ βορρᾶ.

Εἴδομεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην οἱ Ἕλληνες εἶχον τιμωρήσει τοὺς μηδίσαντας Θηβαίους φονεύσαντες τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μετὰ τῶν Περσῶν συμπραξάντων ὀλιγαρχικῶν γενῶν καὶ καταρρίψαντες τῆς πόλεως τὰ τείχη. Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἐτιμωροῦντο οἱ Θηβαῖοι, ἀνελάμβανον οἱ Πλαταιεῖς καὶ οἱ Θεσπιεῖς ὡς ἆθλον τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τὴν παλαιὰν αὐτονομίαν, καταλυομένης τῆς ἐν Βοιωτίᾳ ἡγεμονίας τῶν Θηβῶν. Ἡ κατάλυσις τῆς ἡγεμονίας τῶν Θηβαίων καὶ ἡ ἐπικράτησις τῆς δημοκρατίας ἐν Θήβαις ὑπῆρξε διπλῆ νίκη τῶν Ἀθηνῶν, ἐξασφαλιζομένων ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ βορρᾶ κινδύνων. Ἡ δὲ μετὰ τῶν Φωκέων φιλία τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ κατόπιν ἐπελθοῦσα συμμαχία αὐτῶν μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἀπεμάκρυνον ἔτι μᾶλλον

τοὺς κατὰ τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς βορείας Ἑλλάδος ἐπικρεμαμένους κινδύνους. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον αἱ Θῆβαι ἤρχισαν πάλιν ἀξιοῦσαι τὴν παλαιὰν ἐν Βοιωτίᾳ ἡγεμονίαν, ἥτις ἀντέκειτο εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐπροστάτευον τὰς αὐτονόμους καὶ μετ' αὐτῶν συμμαχούσας βοιωτικὰς πόλεις. Οὕτω δὲ, εἰ καὶ τὰς Θήβας συνέδεε πρὸς τὰς Ἀθήνας τὸ κοινὸν εἰς ἀμφοτέρας δημοκρατικὸν πολίτευμα, αἱ σχέσεις τῶν δύο πόλεων ἐψυχράνθησαν, καὶ ἡ Σπάρτη ἔκρινε τὴν περίστασιν κατάλληλον ὅπως δημιουργήσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους νέας δυσχερείας.

Ἡ ζητουμένη αἰτία εὑρέθη εὐκόλως. Οἱ Φωκεῖς, στρατεύσαντες εἰς τὴν γείτονα Δωρίδα, ἐκυρίευσαν ἓν τῶν τεσσάρων τῆς χώρας πολισμάτων. Τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὧν ἡ ἀρχαία μητρόπολις ἦτο ἡ Δωρίς, προφασιζόμενοι τὴν τιμωρίαν τῶν Φωκέων, ἐπῆλθον κατ' αὐτῶν. Ἡ ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνετέθη εἰς αὐτὸν τὸν Νικομήδην, τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Παυσανίου καὶ ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου Πλειστοάνακτος, τοῦ υἱοῦ τοῦ νικητοῦ τῶν Πλαταιῶν. Ὁ Νικομήδης ἐπεραιώθη εἰς τὴν Φωκίδα ἐκ Σικυῶνος διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, παραλαβὼν χιλίους πεντακοσίους Σπαρτιάτας καὶ δεκακισχιλίους ὁπλίτας ἐκ τῶν συμμάχων. Ἡ στρατιὰ αὐτὴ ἠδυνήθη εὐκόλως διὰ τῆς ἁπλῆς αὐτῆς ἐμφανίσεως νὰ καταβάλῃ τοὺς Φωκεῖς καὶ νἀποδώσῃ εἰς τοὺς Δωριεῖς τὴν ὑπ' ἐκείνων κυριευθεῖσαν πόλιν.

Ἀφ' οὗ δὲ περιεστάλησαν οἱ Φωκεῖς, προςῆλθον δ' εἰς τὸν Νικομήδην καὶ οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ, ἐτράπησαν οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὸ ἔργον, ὅπερ ἦτο ὁ κύριος τῆς ἐκστρατείας αὐτῶν σκοπὸς, εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἡγεμονίας τῶν Θηβαίων. Τὰ τείχη τῶν Θηβῶν ἀνῳκοδομήθησαν, καὶ ὁ περίβολος αὐτῶν κατεσκευάσθη μεγαλείτερος, αἱ δ' ἐν Βοιωτίᾳ πόλεις ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς Θηβαίους, ἐξαιρουμένων τῶν Πλαταιῶν καὶ τῶν Θεσπιῶν. Οἱονεὶ ἐν θριαμβευτικῇ πορείᾳ διέτρεξεν ὁ Νικομήδης τὴν Βοιωτίαν, ὑποδουλόνων τὰς πόλεις καὶ δημιουργῶν ἰσχυρὰν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν τὴν θηβαϊκὴν ἡγεμονίαν. Οὕτως ἔφθασε μετὰ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Τάναγραν, τὴν ὁποίαν μόνον ὁ Ἀσωπὸς χωρίζει ἀπὸ τῶν βορείων τῆς Πάρνηθος κλιτύων. Ἡ πλησιάζουσα δύναμις τῶν Λακεδαιμονίων ἐξήγειρε τοὺς ἐν Ἀθήναις φιλολάκωνας ἀριστοκρατικοὺς, οἵτινες δὲν ἐδίστασαν νὰ καλέσωσιν εἰς τὴν πόλιν τοὺς περὶ τὸν Νικομήδην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀριστοκρατικοὶ ἤλπιζον, ὅτι διὰ τῆς προςκλήσεως τῶν Λακεδαιμονίων θὰ δυνηθῶσι νὰ καταπαύσωσι τὴν οἰκοδομὴν τῶν μακρῶν τειχῶν, ἥτις ἦτο

τὸ τολμηρότατον βῆμα κατὰ τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ νὰ καταλύσωσι τὸν δῆμον, ὅςτις μετὰ τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Κίμωνος καὶ τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἐφιάλτου ἦτο εἴπερ ποτὲ ἰσχυρός.

Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος διὰ τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκπέμψαντες ἐν τάχει διὰ τοῦ περίπλου τῆς Πελοποννήσου στόλον εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν δι' αὐτοῦ ἐπιστροφὴν τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ζητήσαντες τὴν βοήθειαν τῶν συμμάχων αὐτῶν, τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Ἀργείων, ἔσπευσαν εἰς τὴν Βοιωτίαν χωρὶς νὰ λύσωσι κἂν τὴν πολιορκίαν τῆς Αἰγίνης. Δεκατετρακισχίλιοι ὁπλῖται Ἀθηναῖοι, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ χιλίων Ἀργείων καὶ ὑπὸ Θεσσαλῶν ἱππέων, διέβησαν τὸν Κιθαιρῶνα καὶ παρετάχθησαν ἀπέναντι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων παρὰ τὴν Τάναγραν.

Ἡ μάχη μεταξὺ τῶν δύο ἀντιμετώπων στρατῶν ἐπέκειτο, ὅτε παρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ὁ Κίμων, ζητῶν νὰ συγκινδυνεύσῃ μετὰ τῶν συμπολιτῶν καὶ νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ πατρίδος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ὧν ἐθεωρεῖτο φίλος. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν ἐξόριστον νὰ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὁ Κίμων ἀπῆλθε κατηφὴς ἐκ τοῦ στρατοπέδου, παρακινήσας τοὺς φίλους αὐτοῦ νἀγωνισθῶσιν ἐρρωμένως, ὅπως ἀποδείξωσιν εἰς τοὺς συμπολίτας διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ἀδίκως κατηγοροῦνται.

Δεινὸς ὑπῆρξεν ὁ διήμερος ἀγὼν κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 458 π. Χ. Οἱ ἱππεῖς τῶν Θεσσαλῶν, ἀποχωρήσαντες κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην ἡμέραν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν συμμάχων Ἀθηναίων, μετέστησαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἵτινες καὶ πρότερον ἤδη εἶχον ἀποπειραθῆ νὰ εὕρωσι φίλους ἐν Θεσσαλίᾳ. Οὐχ ἧττον ἡ μάχη ὑπῆρξε κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἰσόπαλος, πολλῶν ἑκατέρωθεν φονευθέντων. Ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἔφοδος τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τῶν διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος κομιζομένων ἐκ τῆς Ἀττικῆς εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν στρατόπεδον προμηθειῶν ἐξῆψεν ἐκ νέου τὸν ἀγῶνα, ὅςτις παρετάθη καθ' ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν. Ὁ φόνος ὑπῆρξε πολύς. Οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνος, ἀγωνισθέντες ἐκθύμως κατὰ τὴν παραγγελίαν αὐτοῦ, ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ ἅπαντες ἡρωικῶς. Οὐχ ἧττον δὲ διεκρίθη ὁ Περικλῆς, ἀφειδήσας τοῦ σώματος. Καρτερικώτατα ἐπολέμησαν καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν συμμάχων ἠγωνίσθησαν γενναίως. Ἡ νίκη ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Μετὰ δὲ ταύτην ὁ Νικομήδης, ἀρκεσθεὶς εἰς τὰ γενόμενα καὶ ποιήσας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τετρα-

μήνους σπονδάς, έσπευσεν έφ' όσον ακόμη διήρκουν αί έκ τής νίκης πρώται έντυπώσεις νά έπιστρέψη μετά του στρατού είς τήν Πελοπόννησον διά τής Μεγαρίδος καί του ίσθμου.

Διά τής έσπευσμένης άναχωρήσεως του Νικομήδους οί Θηβαίοι καί οί άλλοι έν τή ήπειρωτική Ἑλλάδι σύμμαχοι τών Λακεδαιμονίων, οί Φωκεΐς καί οί Λοκροί, έγκατελείφθησαν είς τήν ίδίαν αύτών τύχην. Ἐκ τής άποχωρήσεως ταύτης τών Πελοποννησίων άπό του βοιωτικού έδάφους έπωφελούμενοι οί Ἀθηναίοι, άπεφάσισαν μετά γοργότητος νά έξουδετερώσωσι τάς πρός βορράν τών Ἀθηνών έπιτυχίας τών Σπαρτιατών. Ἑξήκοντα καί δύο ήμέρας μετά τήν έν Τανάγρα μάχην άθηναϊκός στρατός ύπό τόν στρατηγόν Μυρωνίδην είσήλασε διά τής Πάρνηθος είς τήν Βοιωτίαν. Τραχύς ήτο ό στρατηγός, άλλ' ύπό τήν έμφρονα αύτου άρχηγίαν πρόθυμοι έσπευσαν οί άστοί, έκαστος φέρων έν άσκιδίω, ώς έψαλλε κατόπιν ή κωμική ποίησις, ύδωρ καί άρτον ξηρόν καί δύο κρόμμυα καί τρεΐς έλαίας. Οί Ἀθηναίοι ένίκησαν τούς Βοιωτούς παρά τήν Τάναγραν κατά τήν θέσιν τήν καλουμένην Οἰνόφυτα. Αύτή ή Τάναγρα έκυριεύθη καί τό τεΐχος αύτής έκρημνίσθη, αί δέ λοιπαί πόλεις τής Βοιωτίας ύπετάγησαν είς τούς νικητάς καί ήναγκάσθησαν νά δεχθώσι τούς έν έξορία δημοκρατικούς, καταλύουσαι τήν όλιγαρχίαν καί έπαναφέρουσαι τό δημοκρατικόν πολίτευμα. Ἀλλ' ή νίκη του Μυρωνίδου δέν έσχεν ώς μόνον άποτέλεσμα τήν άποκατάστασιν τής άθηναϊκής έπιρροής έν Βοιωτία, άλλά καί τήν ταχεΐαν έξάπλωσιν αύτής έν Φωκίδι καί Λοκρίδι μέχρι του Παρνασσού καί μέχρι τών Θερμοπυλών. Καί οί μέν Φωκεΐς ήναγκάσθησαν νά δώσωσιν είς τούς Ἀθηναίους ύποσχέσεις, άς έκύρωσαν κατόπιν έν έτει 454 π. Χ. διά συνθηκών· οί δέ Λοκροί έδωκαν ώς όμήρους έκατόν άνδρας τούς πλουσιωτάτους, ένα έξ έκάστου τών τήν πολιτείαν διευθυνόντων οίκων.

Μετά τών νέων τούτων θριάμβων τών άθηναϊκών όπλων κατά τήν ήπειρωτικήν Ἑλλάδα συνέπεσεν ή σύγχρονος άποπεράτωσις τής οίκοδομήσεως τών μακρών τειχών μεταξύ τών Ἀθηνών καί του Πειραιώς, άτινα ένίσχυσαν τήν πόλιν ούσιωδώς. Ὅτε δέ κατά τό προσεχές έαρ (457 π. Χ.) έπήλθε καί τής Αἰγίνης ή πτώσις, οί Ἀθηναίοι εύρέθησαν άπηλλαγμένοι τών άπειλούντων αύτούς κινδύνων καί κραταιοί ού μόνον κατά θάλασσαν, άλλά καί κατά ξηράν έφ' άπάσης σχεδόν τής άνατολικής Ἑλλάδος, άπό τών παραλίων τής Ἀργολίδος μέχρι τών Θερμοπυλών. Οὕτω δέ ήδυνήθησαν, καίπερ έχοντες άπεσταλμένον μέγα μέρος

τὸ τολμηρότατον βῆμα κατὰ τῆς εἰρή…
καταλύσωσι τὸν δῆμον, ὅςτις μετὰ τὸν
τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἐφιάλτου ἦτ…

Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος διὰ τὰς Ἀ…
ἐν τάχει διὰ τοῦ περίπλου τῆς Πελ…
κόλπον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν δι' α…
εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ζητ…
αὐτῶν, τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν
χωρὶς νὰ λύσωσι κἂν τὴν πολ…
ὁπλῖται Ἀθηναῖοι, ἀκολουθ…
σαλῶν ἱππέων, διέβησαν το…
τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Θηβα…

Ἡ μάχη μεταξὺ τῶν …
ρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὸ …
νὰ συγκινδυνεύσῃ μετὰ
δος κατὰ τῶν Λακεδ…
ἐπέτρεψαν εἰς τὸν …
ἀπῆλθε κατηφὴς ἐκ …
νάγωνισθῶσιν ἐρρ…
τῶν ἔργων, ὅτι …

Δεινὸς ὑπῆρξ…
Οἱ ἱππεῖς τῶ…
ἡμέραν ἐκ τ…
τοὺς Λακεδ…
εὕρωσι φίλ…
τὴν ἡμερ…
τὴν ἐπελ…
ρῶνος κ…
μηθεῖ…
ἐπιού…
τες
τες

…τον δραστηριότητα
…σι τὴν δύναμιν καὶ
…διευθύνσεις.
…λων καὶ τῶν Βοιωτῶν,
…ς διὰ τὴν ἀπιστίαν των
…σῃ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἐκ
Φαρσάλῳ. Ἀλλ' ἡ μακρυνὴ
πολιορκίαν τῆς Φαρσάλου, οἱ
…ωσι πάλιν ἄπρακτοι μετὰ

…αι ἐκστρατεῖαι τῶν στρατηγῶν
…ν εἶχον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν προς-
…ων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀνάπτυξιν
…τῶν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ
…ισμὸν τῆς πρὸς τὰς δυτικὰς
… δι' οὗ κατεφέρετο βαρὺ τραῦμα
… Καὶ ὁ μὲν Τολμίδης, παραλα-
… πεντήκοντα τριήρεις, περιέπλευσε
… Πελοπόννησον, παρέχων διὰ τῆς ἐμ-
… σπουδαῖα ὠφελήματα καὶ ἀξιό-
…ωσας τὴν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Λα-
… κειμένην πόλιν Βοιὰς καὶ τὴν
… Μεθώνην, ἣν δὲν διετήρησε.
… δ' ἀναζεύξας, ἔφθασεν εἰς τὸ
… ἀποβιβασθεὶς ἐδῄωσε τὴν
… τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐκεῖθεν δὲ ἀνα-
… Κεφαλληνίαν, καὶ ἠνάγκασε τὰς νήσους
… ἡγεμονίαν. Τέλος δέ, εἰςπλεύ-
… μὲν τὴν Χαλκίδα, παράλιον
… ὄρος τῆς Αἰτωλίας τὸ
… δὲ εἰς τὸν βόρειον αἰγιαλὸν
… Σικυωνίους. Ἀλλ' ὡς κυριω-
… νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐξ ἐφόδου
… Ἀθηναῖοι ἔγειναν κύριοι τοῦ εἰς
… Ἀθηναῖοι, καταλαβόντες τὴν
… τῶν ἐπονομαζομένων Ὀζολῶν.

ἅλωσιν τῆς Ἰθώμης (460 π. Χ.)
ας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν Μεσσηνίους.
του κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Λακωνικῆς
ἧττα τῶν Σικυωνίων καὶ ἡ κατάλη-
ναυπάκτου ἦσαν ἐπιτυχίαι μεγάλην ἔχουσαι
Ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι εἰργάσθη κατόπιν
στόλον πεντήκοντα τριήρων καὶ ἐκπλεύσας
τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἐπινείου τῶν Μεγαρέων
Πηγῆς ἀπέβη εἰς τὴν Σικυῶνα, καί, νικήσας τοὺς
καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἄρῃ τὴν πολι-

ΑΡΧΑΙΑ ΠΥΛΗ ΕΝ ΟΙΝΙΑΔΑΙΣ

ορκίαν, μαθών, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέστελλον βοήθειαν εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Ἀναζεύξας δ' ἐκ Σικυῶνος, διηυθύνθη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀχαΐας, καὶ ὑπέταξε τὰς πόλεις τῶν Ἀχαιῶν. Πλεύσας δ' ἔπειτα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἐπολιόρκησε τοὺς Οἰνιάδας, πόλιν κειμένην ὀλίγῳ βορειότερον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελῴου. Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ κυριεύσῃ τοὺς Οἰνιάδας, ἀλλ' ἐπέστρεψεν ὅμως εἰς τὰς Ἀθήνας μεστὸς λαφύρων καὶ δικαίως δυνάμενος νὰ καυχηθῇ διὰ τὴν προςάρτησιν τῆς Ἀχαΐας, δι' ἧς νέον κατεφέρετο τραῦμα κατὰ τῆς Κορίνθου καὶ νέαν ἀπέκτων αἱ Ἀθῆναι δύναμιν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ.

δ'

Ἀνάκλησις, ἐκστρατεία καὶ θάνατος τοῦ Κίμωνος.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Κίμωνος ἐν τῇ μάχῃ τῆς Τανάγρας, ἔχοντες ἐν ὑποψίᾳ τὸν λακωνισμὸν αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ φίλοι του ἔπεσον ἡρωικῶς ὑπὲρ πατρίδος, ταχθέντες περὶ τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ. Θνήσκοντες ἐπετέλουν τὸ παράγγελμα τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχε δώσει εἰς αὐτούς, ἀναγκαζόμενος νἀπέλθῃ ἐκ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοπέδου. Ὁ Κίμων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔδειξαν οὕτως ἐν Τανάγρᾳ, ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας ἦτο ἐν αὐτοῖς ἀκμαῖον, ὑπέρτερον παντὸς ἄλλου, καὶ ὅτι ἦσαν πολὺ διάφοροι τῶν ἐξημμένων ἐκείνων ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες, μηδαμῶς πτοούμενοι πρὸς τὴν προδοσίαν, εἶχον καλέσει τὸν Νικομήδην εἰς Ἀθήνας. Ἡ φιλοπατρία αὕτη τοῦ Κίμωνος καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ συνεκίνησε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ αὐτοὺς πόθος τοῦ φυγάδος, ὅστις ὡς στρατηγὸς ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχεν ὁδηγήσει τοὺς πολίτας εἰς τὴν νίκην.

Τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ τοῦ Κίμωνος αἰσθήματα ἔλαβον, ὡς εἰκός, μεγάλην ἐπίτασιν μετὰ τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ βιαιοτάτου τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, τοῦ Ἐφιάλτου. Βίαιος ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ ἁγνοῦ δημοκρατικοῦ καὶ τολμηροῦ ἀναμορφωτοῦ ὡς βίαιος ὁ βίος του. Βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Αἰγίνης ὁ Ἐφιάλτης εὑρέθη ἡμέραν τινὰ νεκρὸς καθ' ὁδόν, πεσὼν διὰ νυκτὸς θῦμα χειρὸς δολοφόνου (457 π. Χ.). Ὁ θάνατος τοῦ ἐπιφανοῦς δημαγωγοῦ, εἰ καὶ ὑπῆρξεν ἔργον τῶν ἐν Ἀθήναις ἀκράτων ὀλιγαρχικῶν, ἔμεινε πάντοτε μυστηριώδης. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὸ πτῶμα τοῦ Ἐφιάλτου συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ πληρώσῃ τὴν τάφρον, ἥτις ἔχαινε μεταξὺ τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Περικλέους. Εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν ταύτην λέγεται συντελέσασα οὐκ ὀλίγον ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἐξορίστου Ἐλπινίκη, ἀλλὰ κυριώτατα προεκάλεσεν αὐτὴν ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνδρός, ἣν ᾐσθάνθη ὁ Περικλῆς μετὰ τὴν παρὰ τὸν Νεῖλον συμφορὰν τῶν Ἀθηναίων.

Πρὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πανωλεθρίας τἀθηναϊκὰ ὅπλα εἶχον ὑπάρξει ἀληθῶς νικηφόρα ἐπὶ πολλὰ ἔτη σχεδὸν ἁπανταχοῦ πλὴν τῆς Τανάγρας. Αἱ κατὰ τὰ ἀμέσως προηγηθέντα ἔτη ἐκστρατεῖαι τοῦ Μυρωνίδου, τοῦ Τολμίδου, τοῦ Περικλέους εἶχον ἐλαττώσει μεγάλως τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς, ἰδίως τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Σικυῶνος καὶ εἶχον αὐξήσει ἐπαισθητῶς τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ γόητρον τῶν Ἀθη-

νῶν κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Μετὰ τὰς τοιαύτας ἐν Ἑλλάδι ἐπιτυχίας ἡ ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκῶς κραταιά, εἰρήνη δὲ μετὰ τῆς Σπάρτης θὰ ἦτο οὐ μόνον ἀνεκτή, ἀλλὰ καὶ ἐπικερδὴς καὶ ἀναγκαία διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐπεκρέμαντο νέοι κίνδυνοι μετὰ τὰς παρὰ τὴν Προσωπίτιδα καὶ τὸ Μενδήσιον δεινὰς ἥττας. Ἡ πολιτεία λοιπὸν ἥτις σαφῶς ἐπεβάλλετο, τό γε νῦν ἔχον, εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο συνεννόησις μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ δραστηρία ἐνέργεια κατὰ τῶν Περσῶν. Τοιοῦτο δὲ πρόγραμμα ἠδύνατο νὰ εἶνε κοινὸν εἴς τε τὸν Κίμωνα καὶ τὸν Περικλέα, οὐδὲ ἦτο δύσκολος ὁ συμβιβασμός. Ὅθεν ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ τοῦ Περικλέους ὁ ἐξωστρακισμένος Κίμων, ἀνακληθείς, κατῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας τῷ 454 π. Χ. μετὰ πενταετῆ ἐξορίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, φαίνονται μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ Κίμωνος οὐδὲν ἐπιχειρήσαντες κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἔμενον ὅλως ἄπρακτοι, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰ νῶτα τῶν Ἀθηνῶν ἐν ἐνδεχομένῃ ἐπιδρομῇ τῶν Περσῶν καὶ ἐνισχύοντες δι' Ἀθηναίων πολιτῶν τὰ ὕποπτα μέρη, ἅτινα ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τοὺς πολεμίους ὡς σταθμός. Οὕτω τῷ μὲν 453 π. Χ. ὁ Τολμίδης, διαβὰς ἐκ τῆς Βοιωτίας εἰς τὴν Εὔβοιαν, ἐγκαθίδρυσεν ἐν αὐτῇ πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις ἀπὸ πεντήκοντα ἐτῶν καὶ ὑπερέκεινα οἰκογενείαις Ἀθηναίων κληρούχων ἑτέρους χιλίους, τὸ αὐτὸ δ' ἔπραξεν ἐν Νάξῳ. Τὸ δὲ προσεχὲς ἔτος ὁ Περικλῆς κατῴκισεν Ἀθηναίους κληρούχους ἐν τῇ θρᾳκικῇ χερσονήσῳ, καὶ ἐξησφάλισε δι' ἀνοικοδομήσεως τοῦ ἀπὸ τῆς Καρδίας εἰς Πακτύην τείχους τοὺς Χερσονησίτας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐγχωρίων Θρᾳκῶν, οἵτινες ἦσαν ἐπίφοβοι ὡς δυνάμενοι νὰ συμπράξωσι μετὰ τῶν Περσῶν.

Ἐν τοσούτῳ δὲ ὁ Κίμων εἰργάζετο ὅπως ἐπιτευχθῇ ἡ εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἀπέβησαν ἐν μέρει ἄγονοι, καθότι οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν ἢ νὰ συνομολογήσωσιν αἱ δύο πόλεις σπονδὰς πενταετεῖς (451 π. Χ.), ἐν ᾧ συγχρόνως οἱ Ἀργεῖοι, οἵτινες ἐν τῇ συνδιαλλαγῇ τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Σπάρτης ἔβλεπον παραβλαπτόμενα τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα, πλησιάσαντες καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐπέτυχον παρ' αὐτῆς σπονδὰς μακρὰς ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη.

Οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ κυρίως ἔχοντες ἀνάγκην εἰρήνης μετὰ τῆς Σπάρτης, ἠδύναντο οὐχ ἧττον μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς πενταετοῦς ἀνακωχῆς νὰ στρέψωσι τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τὴν Περσίαν, ἀφ'

μάλιστα εἶχον πάλιν ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν τὸν νικηφόρον στρατηγὸν τῶν ἐπ' Εὐρυμέδοντι μαχῶν. Οἱ Πέρσαι καὶ μετὰ τὴν παρὰ τὸν Νεῖλον συμφορὰν τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχον τολμήσει νὰ ἐπιδράμωσι κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μὴ ἐκλιπούσης ὁλοσχερῶς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἀποστασίας. Καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰνάρω διετηρεῖτο ἀκόμη ἐν τοῖς ἕλεσιν ὡς βασιλεὺς ὁ ἀποστάτης Ἀμυρταῖος, ὅςτις ἐκάλεσε καὶ πάλιν τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἐπικουρίαν ὡς πρὸ δέκα ἐτῶν ὁ Ἰνάρως. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῆς προςκλήσεως τοῦ Ἀμυρταίου αὐτὸ τὸ συμφέρον καὶ ἡ τιμὴ τῶν Ἀθηναίων ὑπεχρέονον αὐτούς, εὐθὺς ὡς ἀπηλλάχθησαν πρὸς καιρὸν τοὐλάχιστον ἑλληνικῶν πολέμων, νὰ πλεύσωσιν εἰς τὰς ἀνατολικὰς θαλάσσας, ὅπως, συναντῶντες τὸν ἐχθρὸν, ὅςτις ἦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνίσχυρος νὰ ἐπιπέσῃ κατ'αὐτῶν, ἐκδικήσωσι τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἧτταν καὶ ἐνεργήσωσιν οὕτως, ὥςτε νὰ καταστήσωσιν ἐπὶ μακρὸν ἀδύνατον πᾶσαν ἐπίθεσιν τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐκστρατεία ἀνετέθη εἰς τὸν Κίμωνα, ὅςτις, παραλαβὼν διακοσίας τριήρεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων, ἐξέπλευσε τῷ 449 π. Χ. κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐκπέμψας δὲ τῶν τριήρων τούτων ἑξήκοντα εἰς Αἴγυπτον πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀμυρταίου, διηυθύνθη μετὰ τῶν λοιπῶν εἰς τὴν Κύπρον, ἣν ἐθεώρει ὀρθῶς ὡς κέντρον ἐπιτήδειον κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου, ὅςτις, ἐκ φοινικικῶν καὶ κιλικικῶν πλοίων ἀποτελούμενος, ὁρμητήριον εἶχε τὴν Κιλικίαν. Ὁ ὑπὸ τὸν Κίμωνα στόλος, πλεύσας εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Κύπρου παράλια, προςέβαλε πρῶτον τὴν πόλιν Μάριον, ὅπως ἀποκτήσῃ ἀφετηρίαν τῆς περαιτέρας αὐτοῦ ἐνεργείας· εἶτα δὲ προεχώρησε πρὸς τὸ Κίτιον, τὴν παλαιοτάτην τῶν ἐπὶ τῆς νήσου φοινικικῶν ἀποικιῶν, κειμένην κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτάς. Πολιορκῶν δὲ ὁ Κίμων τὸ Κίτιον ἀπέθανεν ἐκ νόσου ἤ, ὡς τινες ἔλεγον, ἐκ τραύματος ὅπερ ἔσχε κατὰ τὴν πολιορκίαν. Ἡ ἀρχαία παράδοσις διηγεῖτο, ὅτι ὁ στρατηγὸς τελευτῶν διέταξε τοὺς Ἀθηναίους νἀποπλεύσωσιν ἀμέσως, ἀποκρύπτοντες τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου. Ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ νικηφόρου νεκροῦ ἔπλευσε τότε ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος πρὸς τὴν Κιλικίαν, παρὰ δὲ τὴν ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνα οἱ Ἀθηναῖοι, ναυμαχήσαντες καὶ πεζομαχήσαντες πρὸς τοὺς Φοίνικας καὶ Κίλικας, ἐνίκησαν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς μάχαις. Τὰ εἰς Αἴγυπτον σταλέντα πλοῖα ἡνώθησαν ἔπειτα μετὰ τῶν λοιπῶν, καὶ ἡνωμένος κατέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ στόλος, φέρων τὰ λάφυρα τῶν νικῶν καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, ὅςτις, ἀντιμετωπίσας τὸ πρῶ-

τον τοὺς Πέρσας ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Ἀρτεμισίου, ἔμελλε καὶ τεθνηκὼς ἀκόμη νὰ στρατηγῇ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας, ὡς ἐμεγαλαύχουν οἱ ἀρχαῖοι, ἄγων αὐτοὺς εἰς νέας κατὰ τῶν βαρβάρων νίκας.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνταφιάζοντες τὸν νεκρὸν τοῦ Κίμωνος εἰς τὰ πάτρια αὐτοῦ μνήματα, πρὸ τῶν Μελιτίδων λεγομένων πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἔθαπτον ἄνδρα εἰς ὃν ἡ πόλις ὤφειλεν ἀληθῶς μεγάλα. Τραφεὶς καὶ ἀνδρωθεὶς ἐν μέσῳ τῆς δράσεως τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, ἐνεστερνίσθη τὴν κατ' αὐτῶν ἔχθραν καὶ τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα ὡς διηνεκὲς πρόγραμμα ἐν τῷ βίῳ. Διὰ τῆς εἰς τὰς νίκας τοῦ Κίμωνος ὀφειλομένης κραταιώσεως τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀθηναίων, ἣν ἵδρυσεν ὁ Ἀριστείδης, αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ αἱ νῆσοι ἀπέκτησαν τὴν ἀπὸ τῶν βαρβάρων αὐτονομίαν αὐτῶν, οἱ δὲ Πέρσαι μετὰ τὰς ἐπ' Εὐρυμέδοντι ἀποτυχίας δὲν ἐτόλμων νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἀπὸ τῆς Φασήλιδος, ἥτις ἦτο τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, μέχρι τῶν Συμπληγάδων κατὰ τὸν ἐκ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον εἴσπλουν. Ἐξακολουθοῦντος τοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων πολέμου τῶν Ἀθηναίων, ἡ Περσία ἠδύνατο ἴσως νἀποβάλῃ τὴν Κύπρον καὶ αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον, ὅπου δὲν εἶχε παύσει ἡ ἀποστασία. Ἀλλ' ὅπως ἐπέλθωσι τοιαῦτα ἀποτελέσματα, ἔπρεπεν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ὑποστῶσι νέας μεγάλας θυσίας καὶ νὰ διαιωνίσωσιν οὕτως εἰπεῖν τὴν ἐν Ἀνατολῇ ἐμπόλεμον κατάστασιν, καὶ ταῦτα ἐν ᾧ ἤδη ἡ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν συνομολογηθεῖσα πενταετὴς ἀνακωχὴ ἐπλησίαζε νὰ λήξῃ, καὶ νέα ἐσωρεύοντο ἐκ τῆς Πελοποννήσου νέφη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Θανόντος τοῦ Κίμωνος ἐξέλιπεν ὁ νικητὴς τῶν Περσῶν, ὁ ἀδιάλλακτος συνήγορος τοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων ἀσπόνδου πολέμου. Ὁ Περικλῆς, εἰς ὃν ἤδη περιήρχετο καθ' ὁλοκληρίαν ἡ διοίκησις τῶν τῆς πολιτείας, ἐνόησεν, ὅτι τὸ συμφέρον τῆς πόλεως, ἥτις ἠπειλεῖτο ἐκ νέου προσεχοῦς πρὸς τὴν Σπάρτην πολέμου, ἦτο ἡ μετὰ τῆς Περσίας εἰρήνη ἐπὶ τῇ βάσει ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων. Αἱ Ἀθῆναι οὐδὲν εἶχον νἀπαιτήσωσι πλειότερον ἐκείνου ὅπερ ἤδη εἶχον ἀποκτήσει διὰ τῶν κατὰ τῶν Περσῶν πολέμων. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἠδύναντο ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν συμφέροντι νὰ ὑποσχεθῶσιν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ παῦσιν τοῦ πολέμου, ἂν ἡ Περσία ἐπεκύρου τὰ ἤδη πράγματι κεκτημένα, τὴν αὐτονομίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σὺν τῇ απομακρύνσε τῶν περσικῶν στρατευμάτων εἰς τριήμερον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ περσικοῦ στόλου ἀπὸ τῆς Φασήλιδος κα

τῶν πρὸς νότον αὐτῆς κειμένων Χελιδονίων νήσων μέχρι τοῦ εἰς τὸν Βόςπορον εἴςπλου.

Ἐπ' ἐλπίδι ἐπιτυχίας διαπραγματεύσεων τοιούτων διετάχθη ἐξ Ἀθηνῶν ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ στόλου μετὰ τὴν παρὰ τὴν κυπριακὴν Σαλαμῖνα διπλῆν νίκην τῶν Ἀθηναίων. Ἡ δὲ διάπραξις τῆς εἰρήνης ἢ τῆς ἀνακωχῆς ἐπὶ τοῖς ἀνωτέρω ὅροις ἀνετέθη εἰς πρέσβεις, ὧν πρῶτος καὶ ἐπισημότατος ἦτο ὁ φίλος τοῦ Περικλέους Καλλίας ὁ ἐπονομαζόμενος λακκόπλουτος ἐκ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πλούτου, ὃν ἐλέγετο εὑρὼν ἐντὸς λάκκου ἐν Μαραθῶνι.

Ἡ πρεσβεία τῶν Ἀθηναίων μετέβη τελευτῶντος τοῦ 449 π. Χ. ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου παρευρίσκοντο ἤδη καὶ πρέσβεις τῶν Ἀργείων, ἐντεταλμένοι νἀνανεώσωσι τὰς ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων φιλικὰς σχέσεις τοῦ Ἄργους μετὰ τῆς αὐλῆς τοῦ μεγάλου βασιλέως. Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἀνεχώρουν ἐκ Σούσων, λαμβάνοντες παρὰ τῶν Περσῶν διαβεβαίωσιν, ὅτι διαρκεῖ ἡ προτέρα φιλία τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Περσίας. Ὁ δὲ Καλλίας καὶ οἱ συμπρέσβεις αὐτοῦ ἐπέστρεφον εἰς τὰς Ἀθήνας φέροντες εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν πλούσια τοῦ μεγάλου βασιλέως δῶρα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ποθουμένην σύμβασιν τῆς εἰρήνης, ἥτις οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦτο ἢ ἡ ἐπίσημος ἐπικύρωσις ἤδη ἀληθῶς ὑφισταμένων σχέσεων ἃς ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων, ἤτοι τῆς παύσεως τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Περσῶν ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν. Οὐχ ἧττον ἡ ἀναστολὴ αὕτη τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Περσίας ἡ ἐπελθοῦσα ἄνευ συνομολογήσεως συνθηκῶν καὶ ἡ σιωπηρὰ ἐμμονὴ εἰς τὰ κείμενα, ἅτινα συνέφερον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρώρμησαν μετὰ παρέλευσιν δεκαετηρίδων τινῶν τοὺς ῥήτορας τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως ἐν καυχήσει ἐπαναλαμβάνωσιν, ὅτι ἡ πόλις ἠνάγκασε διὰ τῶν νικῶν αὐτῆς τὸν μέγαν βασιλέα νὰ ὑπογράψῃ ἐπονείδιστον εἰρήνην, ἥτις οὕτω θρυλουμένη ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἔργον ὁτὲ μὲν τοῦ Καλλίου, ὁτὲ δὲ αὐτοῦ τοῦ Κίμωνος.

ε΄

Ἀπώλειαι τῶν Ἀθηναίων.

Ὅτε Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνωμολόγουν ἐν ἔτει 451 π. Χ. εἰςηγήσει τοῦ Κίμωνος τὰς πενταετεῖς σπονδὰς, ἑκατέρων τηρούντων τὰ κεκτημένα, προφανῶς ἐκ τῶν δύο συμβαλλομένων πόλεων ἡ συνθήκη ὠφέλει πολὺ μᾶλλον τὰς Ἀθήνας, εἰς ἃς ἔμενον ἡ Ἀχαΐα, ἡ Τροιζὴν, ἡ Μεγαρὶς, ἐν ᾧ συγχρόνως εἰς αὐτὰς ὑπεῖκον ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Εὔβοια, ἡ Φωκὶς καὶ ἡ Λοκρίς. Εὐνόητον λοιπὸν εἶνε, ὅτι ἀνακωχὴ, ἐπὶ τοιούτων ἐπισφαλῶν καὶ ἀνίσων βάσεων ἐρειδομένη, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε διαρκής. Ἡ μικροτέρα ἀφορμὴ ἤρκει ὅπως καταρρίψῃ τὸ εὔθραυστον ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, ἔργον δεκαετῶν ἀγώνων, καὶ προκαλέσῃ νέας περιπλοκάς. Πράγματι δὲ δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ ἀφορμὴ νέας ἀναμίξεως τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὰ τῆς βορείας Ἑλλάδος, ὅπου ὑπέβοσκε πολλὴ δυςαρέσκεια κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη ὑπὸ τῶν Φωκέων. Τούτων ἡ χώρα, περιλαμβάνουσα περὶ τὰς εἴκοσι πόλεις, ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Λοκρίδος μέχρι τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς χώρας τῶν Φωκέων ἔκειτο ἡ πόλις τῶν Δελφῶν καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον διῴκουν ἀριστοκρατικὰ τῆς πόλεως γένη. Ἡ δύναμις ἣν εἶχον οἱ διευθύνοντες τὰ τοῦ μαντείου ἕνεκα τῆς πανελληνίου καὶ σχεδὸν παγκοσμίου αὐτοῦ σημασίας καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ ἱεροῦ εἵλκυσαν τοὺς γείτονας Φωκεῖς, οἵτινες ἐπιπεσόντες κατέλαβον τοὺς Δελφοὺς, ἐσφετερίσθησαν τὴν διοίκησιν τοῦ ἱεροῦ, καὶ παρεχώρησαν εἰς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἀθηναίους τὴν προμαντείαν, ἤτοι τὸ δικαίωμα νὰ ἐρωτῶσι πρῶτοι τὴν Πυθίαν χωρὶς νὰ περιμένωσι τὴν ἐκ τῆς κληρώσεως τῶν χρηστηριαζομένων σειράν.

Οἱ Δελφοὶ, στερηθέντες τῆς κυριότητος τοῦ ἱεροῦ, ἀπετάθησαν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ζητοῦντες βοήθειαν. Οὗτοι δὲ, θέλοντες νὰ ὑπάρχῃ τὸ μαντεῖον εἰς χεῖρας φιλικὰς καὶ ἀχθόμενοι ἐπὶ τῇ ὑπὸ τῶν Φωκέων δοθείσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους προμαντείᾳ, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 448 π. Χ., ἀκόμη πρὶν ἢ ἐκπνεύσῃ ἡ προθεσμία τῶν πενταετῶν σπονδῶν, ἔσπευσαν νὰ μεταβιβάσωσι στρατὸν διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὴν Φωκίδα. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Φωκεῖς, παρέδωκαν καὶ πάλιν τὸ μαντεῖον εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἔλαβον παρ' αὐτῶν τὸ δικαίωμα τῆς προμαντείας ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τούτου κληθέντος ἱεροῦ, ἐπέστρεψαν εἰς Πελοπόννησον ἐν τάχει. [illegible]

δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Φωκίδι διαμονῆς, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτῶν στρατεύσαντες εἰς τοὺς Δελφοὺς παρέδωκαν πάλιν τὸ ἱερὸν εἰς τοὺς Φωκεῖς καὶ ἔγειναν ἐκ νέου κύριοι τῆς προμαντείας.

Διὰ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων ἐπανῆλθε μὲν τὸ πρώην καθεστώς, ἀλλ' ἡ ταχύτης μεθ' ἧς εἶχον ἐνεργήσει οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ἡ ἀτολμία τῶν Ἀθηναίων, μὴ ἀντιμετωπισάντων αὐτοὺς ἐν Φωκίδι, ἔσχον ἐπακόλουθα σπουδαῖα. Οἱ ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Εὐβοίᾳ ἐχθροὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀνέλαβον θάρρος. Οἱ Θηβαῖοι, οἵτινες ἐδυσανασχέτουν ἐπὶ τῇ στερήσει τῆς ἐν Βοιωτίᾳ ἡγεμονίας, οἱ ἐκ τῶν βοιωτικῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκδεδιωγμένοι ὀλιγαρχικοί, οἱ ἐξ Εὐβοίας φυγάδες, οἱ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπείκοντες Λοκροὶ ἐθεώρησαν τὴν ἐποχὴν κατάλληλον ὅπως ἀποσείσωσι τὸν ἀθηναϊκὸν ζυγόν. Βραχὺν λοιπὸν χρόνον μετὰ τὴν εἰς Δελφοὺς ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων οἱ Βοιωτοὶ φυγάδες κατέλαβον τὴν δυτικωτάτην τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας, τὴν Χαιρώνειαν, καὶ τὸν Ὀρχομενόν, κείμενον κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῆς Κωπαΐδος λίμνης. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας διὰ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες σπεύσαντες ἀπέστειλαν εἰς τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ τὸν Τολμίδην στρατιὰν χιλίων Ἀθηναίων ὁπλιτῶν καὶ ἀνάλογον ἀριθμὸν συμμάχων. Ὁ Τολμίδης ἐκυρίευσε τὴν Χαιρώνειαν καὶ ἔθηκε φρουρὰν ἐν τῇ πόλει, ἑτοιμαζόμενος δὲ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Ὀρχομενοῦ, ἔμαθεν, ὅτι πλήθη φυγάδων συνηθροίζοντο ὅπως ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτοῦ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀλλ' εὗρε τὴν ὁδὸν κεκλεισμένην ὑπὸ τῶν πολεμίων, τῶν ἐκ Βοιωτίας καὶ Εὐβοίας φυγάδων, μεθ' ὧν συνέπραττον οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Λοκροί. Γενομένης δ' ἐν Κορωνείᾳ μάχης κρατερᾶς κατὰ τὸν φθινόπωρον τοῦ 447 π. Χ. ἐνικήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐν τῷ ἀγῶνι ἔπεσον πολλοὶ τῶν ἐπιφανῶν Ἀθηναίων καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Τολμίδης. Ὅσοι δὲ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων διέφυγον τὸν θάνατον ἔπεσον ζῶντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων. Πρὸς ἀπόδοσιν τῶν πολλῶν καὶ ἐπισήμων αἰχμαλώτων εἰς τοὺς Ἀθηναίους αἱ μὲν Θῆβαι ἤγειραν τὰς μεγίστας τῶν ἀπαιτήσεων, αἱ δὲ Ἀθῆναι ἀπεδέχθησαν τοὺς βαρυτάτους τῶν ὅρων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς Βοιωτοὺς τὴν αὐτονομίαν, ἤτοι ἀπέσυρον τὴν ἐκ τῶν βοιωτικῶν πόλεων ἰδίαν ἐπιρροὴν καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπ' αὐτῶν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν. Ἐξ ἁπάντων τῶν Βοιωτῶν μόνον οἱ Πλαταιεῖς διετήρησαν τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους παλαιὰν αὐτῶν σχέσιν.

Ἡ ἐν Κορωνείᾳ ἧττα δὲν ἐξησθένησε τοὺς Ἀθηναίους μόνον ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Λοκρίδι, δὲν ἐχαλάρωσε μόνον τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς Φωκεῖς, ἀλλ' ἐταπείνωσεν ἐν γένει τὴν πόλιν μεγάλως καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς γείτονας τῆς Ἀττικῆς συμμάχους καὶ ὑποτελεῖς τὸ σύνθημα τολ-

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ

μηρᾶς ἀνταρσίας. Μόλις ὀλίγος χρόνος εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐν Κορωνείᾳ μάχης καὶ ἀπέστη ἡ Εὔβοια ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων (446 π. Χ.). Τὰ προγενέστερα λάθη, ἡ ἀδράνεια κατὰ τὴν εἰς Φωκίδα εἰσβολὴν τῶν Λακεδαιμονίων, ἡ ἀπερισκεψία ἐν τῷ κατὰ τῶν Βοιωτῶν πολέμῳ ἔπεισ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ἔπρεπε δραστηρίως νὰ ἐργασθῶσιν, ὅπως ἀπομ

[illegible] τῆς πόλεως σωρευομένους κινδύνους. Αὐτὸς ὁ Περι-[illegible] στρατηγός, ἤγαγεν ἀθηναϊκὴν στρατιὰν κατὰ τῆς [illegible] Εὐβοίας. Ἀλλ' ὅτε ἤδη ὁ στρατὸς εἶχε διαβῆ εἰς τὴν νῆσον, [illegible] ἦλθασιν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὸν Περικλέα, ἡ ἀποστασία τῶν [illegible] καὶ ἡ ἐπικειμένη εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰςβολὴ τῶν Πελοποννη-[illegible] Μεγαρεῖς, βαρέως φέροντες τὴν ἐπὶ πολλὰ ἤδη ἔτη διαρκῆ [illegible] ἀττικῆς φρουρᾶς ἐν Μεγάροις καὶ τοῖς δύο τῆς πόλεως ἐπι-[illegible] Νισαίᾳ καὶ ταῖς Πηγαῖς, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν [illegible] Πελοποννησίους ἐφόνευσαν τοὺς ἐν Μεγάροις Ἀθηναίους φρου-[illegible] τῶν ἀποφυγόντων εἰς Νίσαιαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀπὸ τῶν [illegible] ἀποστασίαν, καλέσαντες τοὺς Κορινθίους, Σικυωνίους καὶ [illegible], οἵτινες καὶ εἰςήλασαν εἰς τὴν Μεγαρικήν.

[illegible] ἀποστασία τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Μεγαρίδος ἦτο δίστο-[illegible] διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἡ Εὔβοια παρεῖχεν εἰς τὴν πόλιν τροφὴν [illegible] πενταχισχιλίους οἴκους τῶν ἐπ' αὐτῆς Ἀθηναίων κληρού-[illegible]. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς κατ' οὐδένα λόγον ἠδύνατο νἀνεχθῇ τὴν [illegible] αὐτῆς. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ Μεγαρὶς ἦτο ἡ κλεὶς τῆς Πελοπον-[illegible]. Ἡ συμμαχία τῶν Μεγαρέων μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ διατή-[illegible] μονίμων ἀθηναϊκῶν φρουρῶν ἐν Μεγαρίδι εἶχον ἤδη παράσχει εἰς [illegible] Ἀθηναίους κατὰ τῶν Πελοποννησίων ἀξιολόγους ὠφελείας, τῶν [illegible] ἐπικειμένου ἤδη μάλιστα τοῦ τέλους τῶν πενταε-[illegible] σπονδῶν, ἦτο βαρεῖα διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐν μέσῳ σφύρας καὶ ἄκμο-[illegible] ὁ Περικλῆς, ἐθεώρησεν ἐπεῖγον νἀναβάλῃ τὴν καθυπό-[illegible] τῆς Εὐβοίας καὶ νὰ σπεύσῃ κατὰ τάχος εἰς τὴν Μεγαρίδα. Ἀλλ' ὅτε ἐπέστρεψεν ἐξ Εὐβοίας εἰς τὴν πόλιν, εἶδεν, ὅτι διὰ μὲν τὴν [illegible] τῶν Μεγάρων ἦτο πλέον ἀργά, ἦτο δὲ καιρὸς ἀκόμη μόνον [illegible] αὐτὰς τὰς Ἀθήνας, ἀπειλουμένας ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων. [illegible] ἤδη εἰςβάλει εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἶχον δῃώσει τὴν Ἐλευ-[illegible] καὶ τὸ Θριάσιον πεδίον. Ἡγεῖτο δὲ τοῦ στρατοῦ τῶν Λακεδαιμο-[illegible] καὶ τῶν συμμάχων ὁ νεωστὶ ἡλικιωθεὶς καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν [illegible] τῆς Σπάρτης ἀναβὰς Πλειστοάναξ ὁ υἱὸς τοῦ Παυσανίου. Μετὰ [illegible] συμπέμψει οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς σύμβουλον καὶ φύλακα [illegible] ἡλικίαν τὸν ἔφορον Κλεανδρίδαν.

[illegible] ἐδεικνύετο νἀναμένῃ σύγκρουσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πε-[illegible] Ἀλλ' ἐν τούτοις περίεργον εἶνε, ὅτι μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ [illegible] Ἀθήνας βλέπομεν τὸν στρατὸν τοῦ Πλειστοάνακτος μὴ

προχωροῦντα περαιτέρω εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀλλ' ἐπιστρέφοντα αἴφνης εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶνε ἀληθές, ὅτι αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὸν τειχισμὸν ἦσαν πόλις ὀχυρωτάτη καὶ ὅτι ἀπῃτεῖτο μεγάλη φρόνησις διὰ τοὺς εἰςβάλλοντας εἰς τὴν Ἀττικήν, ὁποίαν ἐπέδειξε μετὰ δεκαπέντε ἔτη καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος, καίπερ ἔχων στρατὸν ἀσυγκρίτως πολυαριθμότερον τοῦ τοῦ Πλειοστάνακτος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Περικλῆς, ὅςτις ἐφημίζετο διὰ τὴν ἐν ταῖς στρατηγίαις ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἀποφυγὴν ἐπικινδύνων καὶ ἀδήλων μαχῶν, ἦτο φυσικόν, ὅτι δὲν θὰ παρώρμα τοὺς πολίτας εἰς παράτολμον καὶ παράβολον σύγκρουσιν, ἂν δὲν ἐξήντλει πρότερον πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως πάντας τοὺς ἄλλους τρόπους οὓς ἠδύνατο νὰ ἐξεύρῃ. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ Πλειστοάναξ καὶ ὁ Κλεανδρίδας ἀπήγαγον τὴν στρατιὰν τῶν Πελοποννησίων ἐκ τῆς Ἀττικῆς πεισθέντες ὑπὸ τοῦ Περικλέους διὰ χρημάτων. Δέκα ἢ εἴκοσι τάλαντα, ἀναγραφέντα ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἐν τῷ ἀπολογισμῷ τῆς στρατηγίας μετὰ τοῦ ἁπλοῦ σημειώματος, ὅτι ἐξωδεύθησαν εἰς τὸ δέον, ἤτοι εἰς τὴν πρέπουσαν ἀνάγκην, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὑποψίαν τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ὁ μὲν Πλειστοάναξ, ζημιωθεὶς διὰ βαρέος προστίμου καὶ μὴ ἔχων νὰ πληρώσῃ αὐτό, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὁ δὲ Κλεανδρίδας φυγὼν κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

Ὁ Περικλῆς, ἀπαλλαγεὶς ὁπωςδήποτε τῶν Πελοποννησίων, ἐπέστρεψεν ἀμελλητὶ εἰς τὴν Εὔβοιαν, παραλαβὼν πεντακιςχιλίους ὁπλίτας καὶ πεντήκοντα τριήρεις. Ἀπὸ δὲ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 446 π. Χ. μέχρι τοῦ ἐπιόντος θέρους καθυπέταξεν ἅπασαν τὴν νῆσον. Οἱ ἐχθρικῶς πρὸς τὰς Ἀθήνας διακείμενοι ὀλιγαρχικοὶ *ἱπποβόται* τῆς Χαλκίδος ἐξεβλήθησαν. Σκληρῶς δ' ἐτιμωρήθη ἡ κατὰ τὰ βόρεια τῆς νήσου κειμένη πόλις Ἱστιαία, ἧς οἱ κάτοικοι, συλλαβόντες ἀττικὴν ναῦν, εἶχον ἀποκτείνει τοὺς ἐν αὐτῇ ἄνδρας. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐξεδιώχθησαν ἅπαντες, καὶ ἡ πόλις, ἥτις μετωνομάσθη ἔκτοτε Ὠρεός, παρεδόθη εἰς Ἀθηναίους πολίτας.

Τὸ ἔργον τῆς καθυποτάξεως τῆς Εὐβοίας συνεπλήρωσεν ὁ Περικλῆς δι' ἐκδρομῆς εἰς τὴν Μεγαρίδα καὶ δηώσεως τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὰ συμβάντα τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν κατεδείκνυον προφανῶς τὴν ὁσημέραι καθισταμένην ἐπισφαλεστέραν θέσιν τῶν Ἀθηνῶν. Τί ἔμελλε νὰ γείνῃ ἂν οἱ ἐπὶ τῇ ὑποχωρήσει τοῦ Πλειστοάνακτος ἀδυσώπητοι Σπαρτιᾶται εἰςέβαλλον ἐκ νέου ἰσχυρότεροι εἰς τὴν Ἀττικήν, ἂν καὶ ἄλλοι τῶν συμμάχων καὶ ὑποτελῶν τῆς ἀθηναϊκῆς ἀρχῆς ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμα

τῶν Βοιωτῶν, τῶν Λοκρῶν, τῶν Εὐβοέων, τῶν Μεγαρέων; Ἦτο καιρὸς μεγάλων κινδύνων καὶ ἀνάγκη ὑποχωρήσεων μεγάλων Οἱ Ἀθηναῖοι, πολλὰ μὲν κακὰ παθόντες, πολλὰ δὲ ποιήσαντες, ἐπεθύμουν ἤδη τὴν εἰρήνην. Ὁ δὲ Περικλῆς, ὅπως σώσῃ τὴν πόλιν καὶ καταστήσῃ αὐτὴν ἱκανὴν νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν ἣν προώριζε δι' αὐτήν, δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐξαγοράσῃ παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν διὰ μεγάλων θυσιῶν τὴν ποθητὴν εἰρήνην.

Διὰ δέκα πρέσβεων, ὧν εἷς καὶ πάλιν ὁ φίλος τοῦ Περικλέους Καλλίας ὁ πρὸ τετραετίας εἰς Σοῦσα ἀποσταλείς, ἦλθον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας εἰς διαπραγματεύσεις, ὧν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξαν αἱ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 445 π. Χ. ὁμολογηθεῖσαι τριακονταετεῖς σπονδαί. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς δύο λιμένας τῶν Μεγάρων οὓς κατεῖχον ἀκόμη, τὰς Πηγὰς καὶ τὴν Νίσαιαν, καὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν σπαρτιατικὴν συμμαχίαν τὴν Τροιζῆνα καὶ τὴν Ἀχαΐαν. Ἡ συνθήκη δὲν περιωρίζετο εἰς ταῦτα μόνα, ἀλλὰ δι' αὐτῆς ἐχαρακτηρίσθη οὕτως εἰπεῖν ἐπισήμως ἡ Ἑλλὰς ὡς διαιρουμένη εἰς δύο μεγάλα κράτη, τὸ σπαρτιατικὸν καὶ τὸ ἀθηναϊκόν, καὶ ἐκανονίσθησαν αἵ τε διεθνεῖς συνθῆκαι τῶν κρατῶν τούτων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἐκτὸς τῶν συμμαχιῶν τούτων κειμένων πόλεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην. Οἱ μὲν συμβαλλόμενοι ὑπέσχοντο νὰ διατηρήσωσι τὴν εἰρήνην ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, μὴ λύοντες τὰς σπονδὰς μηδὲ παραβαίνοντες τοὺς ὅρκους, ἀλλὰ συμβιβάζοντες τὰς τυχὸν παρουσιαζομένας διαφορὰς διὰ δίκης ἐπὶ ὅροις ἴσοις καὶ ὁμοίοις. Ἑκατέρα δὲ τῶν πόλεων ἀφῆκεν εἰς τὴν ἄλλην καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῆς ἐλευθέραν τὴν ἐμπορίαν ἐν ταῖς ἀγοραῖς αὐτῆς καὶ τῶν συμμαχίδων καὶ τὸν εἴσπλουν εἰς πάντα λιμένα ἐκ τῶν τῆς συμμαχίας. Ἄλλως δ' αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ἔμειναν κύριαι νὰ κανονίζωσι τὰς σχέσεις ἑαυτῶν πρὸς τοὺς ἰδίους συμμάχους καὶ νὰ τιμωρῶσιν αὐταὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀποστασίαν. Καὶ ταῦτα μὲν συνεφωνήθησαν περὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν πόλεων ὅσαι ἦσαν σύμμαχοι ἑκατέρων. Περὶ πάσης δὲ πόλεως εἰς οὐδετέραν τῶν συμμαχιῶν τούτων ἀνηκούσης ὡρίσθη, ὅτι εἶνε ἐλευθέρα νὰ προσέλθῃ κατὰ βούλησιν εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀποδεχόμενοι καὶ κυροῦντες τοιαύτας συνθήκας, ἀπέβαλλον σχεδὸν πάντα τὰ ὠφελήματα τοῦ πρώτου πρὸς τοὺς Πελοποννησίους πολέμου, καὶ διετήρουν ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ 457 π. Χ. ἀποκτηθέντων

ΑΤΤΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ
ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ.

μόνον τὰς Πλαταιὰς, τὸν Ὠρωπὸν, τὴν Εὔβοιαν, τὴν Ναύπακτον καὶ τὸ Πάνακτον. Ἀλλ' εἰ καὶ ὑπέγραφον ὅρους ἀληθῶς βαρεῖς διὰ τὴν πόλιν, οὐχ ἧττον διὰ τῆς ἀποκτηθείσης εἰρήνης ἠδύναντο νὰ συσφίγξωσι καὶ κραταιώσωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ ἀναδείξωσι τὴν πόλιν ἄλλως μεγάλην κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Περικλέους, ὅςτις ἤδη ἐκράτει ἐν τῇ πόλει ὡς ἄλλος μονάρχης.

ς'

Περικλῆς ὁ Ξανθίππου.

Ὅτε τῷ 478 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ξάνθιππος ἐπέστρεφε νικητὴς ἐκ Μυκάλης καὶ Σηστοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶχε συμμετόχους τῆς χαρᾶς αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης πλὴν τῶν συμπολιτῶν δύο υἱοὺς ἤδη ηὐξημένους, τὸν Ἀρίφρονα καὶ τὸν Περικλέα, οὓς εἶχε γεννήσει ἐκ τῆς Ἀγαρίστης, τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Κλεισθένους.

Περὶ τῆς Ἀγαρίστης διηγοῦνται οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι, ἰδοῦσα καθ' ὕπνους ὅτι ἔτεκε λέοντα, ἔτεκε μεθ' ἡμέρας ὀλίγας τὸν Περικλέα. Ὁ Περικλῆς ἐγεννήθη περὶ τὸ 495 π. Χ. Μετέσχε λοιπὸν ὅλων τῶν συγκινήσεων τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἐθνικοῦ πολέμου, καὶ ὁ παῖς ἠνδρώθη ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ νικῶν, φυγῆς καὶ παιάνων. Αἱ ἐκ τῶν πολυκινήτων τούτων χρόνων συναισθήσεις ἦσαν, ὡς εἰκός, ζωηρόταται ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ τοῦ Περικλέους, ἣν ἀνεδείκνυε μίαν τῶν πρώτων ἐν Ἀθήναις ὁ σύνδεσμος δύο τῶν ἐπιφανεστάτων ἀττικῶν γενῶν, τοῦ τῶν Βουζυγῶν, ἐξ οὗ κατήγετο ὁ πατὴρ Ξάνθιππος, καὶ τοῦ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, εἰς ὃ ἀνῆκεν ἡ μήτηρ Ἀγαρίστη.

Εἰς τὴν ἐκ τοῦ γένους λαμπρότητα τοῦ Περικλέους προςέθηκεν ἡ φύσις τὰ ἄριστα τῶν δώρων αὐτῆς καὶ ἡ ἀγωγὴ καὶ μελέτη τὰς ἐξοχωτάτας τῶν ἀρετῶν. Ὁ Περικλῆς δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν συνήθη παίδευσιν τῶν Ἀθηναίων νεανίσκων, ἥτις, βάσιν ἔχουσα τὴν ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, συνίστατο κυρίως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς, μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς, μαθήσεων, αἵτινες ἐθεωροῦντο ἀρκοῦσαι ὅπως μορφώσωσι τοὺς νέους καὶ παρασκευάσωσιν αὐτοὺς διὰ τὴν μεγάλην σχολὴν τοῦ βίου καὶ τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου. Ἡ δὲ περὶ τὴν μουσικὴν ἀσχολία τοῦ Περικλέους ἀπέβη διδασκαλία ἀληθῶς πολιτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ χάρις εἰς τὰ διδάγματα τοῦ

Δάμωνος, μουσικοῦ ἐξόχου, δι' ὃν ἡ μελέτη τῶν ῥυθμῶν ἦτο μόνον πρόφασις καὶ ἀφορμὴ πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ συναισθημάτων. Ἀνδρωθεὶς δ' ἐπεζήτησεν ὁ Περικλῆς τὴν φιλίαν τῶν ἐπιφανῶν φιλοσόφων οἵτινες διέτριβον τότε ἐν Ἀθήναις, τοῦ ἐκ Κλαζομενῶν Ἀναξαγόρου, τοῦ ἐκ τῆς ἰταλικῆς Ἐλέας Ζήνωνος, τοῦ ἐξ Ἀβδήρων Πρωταγόρου, καὶ ἐκραταίωσε τὴν ἔμφυτον ἰσχὺν τοῦ νοῦ του καὶ τὸ θαυμαστὸν σθένος τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐμβριθείας τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν διδαγμάτων καὶ τῆς δυνάμεως τῆς διαλεκτικῆς αὐτῶν σοφίας. Μάλιστα δὲ πάντων ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Περικλέους ἡ ἀναστροφὴ μετὰ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὅστις τὸν μὲν κόσμον ἐφαντάζετο συνιστάμενον ἐξ ἀτόμων διηνεκῶς μιγνυομένων, ὑπεράνω δὲ τούτων παρεδέχετο νοῦν καθαρὸν καὶ ἄκρατον ἀποχωρίζοντα τὰ ὁμοιομερῆ καὶ διέποντα τὰ τοῦ κόσμου. Καὶ ἡ μὲν θεωρία τοῦ Ἀναξαγόρου ἦτο διὰ τὸν Περικλέα οἱονεὶ σύμβολον τῆς δράσεως τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, ὁ δὲ ἁγνὸς τοῦ σοβαροῦ καὶ ἀνεπιδεοῦς φιλοσόφου βίος συνέτεινεν εἴπερ τι καὶ ἄλλο νὰ παράσχῃ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ξανθίππου ἀξίωμα μὲν ἤθους ἀγαστόν, ὄγκον δὲ καὶ φρόνημα καὶ ἐμβρίθειαν ἐν τῷ πολιτεύεσθαι.

Ὁ Περικλῆς δὲν ἦτο κοινὸς δημαγωγός, οὐδ' ἐνόει νὰ εἶνε τοιοῦτος. Ἔφηβος ὢν εἶδε τὰς Ἀθήνας πυρπολουμένας ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ δαυλοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα καθ' ὅσον ἡλικιοῦτο εἶδε τὴν πατρίδα ἀναθάλλουσαν ἐκ τῆς τέφρας καὶ τῶν ἐρειπίων διὰ τῆς ἀρετῆς τῶν πολιτῶν, γινομένην ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην διὰ τῆς ἁμίλλης τῶν υἱῶν αὐτῆς, ἄρχουσαν σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ στόλου ἰσχύος. Εἶδε τὴν πόλιν τῶν στρατιωτῶν, τὴν ὀλιγαρχικὴν Σπάρτην, ἀναγκαζομένην νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ναυβατῶν· εἶδε τὰς πόλεις τῆς ὕλης, τὰς πόλεις καὶ νήσους τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἐμπόρων τοῦ Αἰγαίου, κλινούσας γόνυ εἰς τὴν πόλιν τοῦ πνεύματος. Εἶδε πάντας τοὺς ἐξόχους τῶν συγχρόνων συρρέοντας ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ἐγεννήθη ἐν αὐτῷ ἀκράδαντος πίστις περὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, ἀκλόνητος ἐπιθυμία νὰ ἄρξῃ τοῦ ἐλευθέρου ἐκείνου λαοῦ τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ διευθύνῃ ἐπ' ἀγαθῷ τὰς τύχας τῆς πόλεως ἐκείνης τῆς μεγάλης.

Τὸ κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο δύσκολον νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους ἀνὴρ ὅστις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐμμελὲς καὶ γλυκὺ τοῦ Κίμωνος ἐν τῇ συμπεριφορᾷ εἶχε φύσιν ἐλάχιστα δημοτικήν, ἣν διετήρησε καὶ ὅτε ἰσχύσας ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν τῆς πολιτείας. Ὁ Περικλῆς δὲν ἀνεμιγνύετο εἰς τὰ πλήθη, οὐδὲ παρουσιάζετο συχνὰ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ.

ἀποφεύγων τὸν κόρον ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἐκ τῆς συνεχοῦς αὐτοῦ παρουσιάσεως εἰς τὸν δῆμον. Μίαν ὁδὸν ἐφαίνετο πορευόμενος μόνον, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον, ἀπέφευγε δὲ τὰς εἰς δεῖπνους προσκλήσεις καὶ πάσας τὰς τοιαύτας φιλοφροσύνας. Καθ' ὅλα τὰ μακρὰ ἔτη, καθ' ἃ ἐπολιτεύθη, ἅπαξ μόνον παρέστη εἰς δεῖπνον κατὰ τὸν γάμον τινὸς τῶν συγγενῶν, καὶ τοῦτο μόνον μέχρι τῆς ὥρας τοῦ πότου. Ἀλλ' οὐδ' ὡς πολιτευτὴς καὶ ῥήτωρ ἐνεφανίζετο συχνὰ εἰς τὸ πλῆθος, οὐδ' ἀνήρχετο τὸ βῆμα καθ' ἑκάστην περίστασιν, ἀλλὰ παρουσιάζετο οἱονεὶ ἐκ διαλειμμάτων κατὰ τὰς μεγάλας χρείας τῆς πολιτείας. Καὶ διὰ τοῦτο παρωμοίαζον αὐτὸν εὐστόχως οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὴν ἱερὰν τριήρη τῶν Ἀθηναίων, τὴν Σαλαμινίαν, ἥτις ἔπλεε μόνον πρὸς θρησκευτικὰς ἀποστολὰς ἢ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἐπισήμους. Ὡς δὲ τὸ φρόνημα τοῦ Περικλέους ἦτο σοβαρὸν καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ὑψηλὸς καὶ ἀπηλλαγμένος τοῦ βωμολοχικοῦ καὶ ὀχλικοῦ, οὕτως ἐξεδηλοῦτο ἡ φυσικὴ αὐτοῦ ἐμβρίθεια καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐφαίδρυνε γέλως, καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς, ἥτις ἦτο ὁμαλὴ καὶ ἀθόρυβος, καὶ ἐπὶ τοῦ εὐσταλοῦς αὐτοῦ καὶ κοσμίου βαδίσματος καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς σεμνῆς αὐτοῦ περιβολῆς. Ἐν γένει δὲ καὶ πορευόμενος καὶ δημηγορῶν εἶχέ τι τὸ ἀσάλευτον καὶ ἀτάρακτον ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ ἐφαίνετο μόνος αὐτὸς μένων ἀκίνητος καὶ ἀμετάβλητος ἐν μέσῳ τοῦ πολυκινήτου καὶ μεταβαλλομένου τῶν Ἀθηναίων λαοῦ.

Ἀνὴρ τοιούτου χαρακτῆρος, πεπλασμένος νὰ ἄγῃ μᾶλλον ἢ νὰ ἄγηται, εἶχέ τι τὸ φύσει ἡγεμονικόν, καὶ μᾶλλον νὰ κινήσῃ τὴν δυσπιστίαν τοῦ πλήθους ἠδύνατο ἢ νὰ ἑλκύσῃ αὐτοῦ τὰς συμπαθείας. Ἡ δ' ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ὁμοιότης πρὸς τὸν Πεισίστρατον καὶ ἡ ἠδύτης καὶ ταχύτης τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ἀνακαλούσης τὴν λαλιὰν τοῦ τυράννου, ὡς ὡμολόγουν οἱ γηραιότατοι τῶν πολιτῶν, ἐπηύξανε τοὺς ἐξ αὐτοῦ φόβους. Ἐχρειάσθη δὲ ἀληθῶς θέλησις ἰσχυροτάτη καὶ συνδρομὴ πολλῶν περιστάσεων εὐνοϊκῶν, ὅπως συνδιαλλαγῇ ὁ ἀθηναϊκὸς δῆμος πρὸς τὴν ἀριστοκρατικὴν φύσιν τοῦ Περικλέους καὶ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὰ πλήθη ἡ δύναμις τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ.

Οἱ πολεμικοὶ ἀγῶνες τῆς πατρίδος παρέσχον εἰς τὸν Περικλέα τὴν πρώτην ἀφορμὴν νὰ διακριθῇ ἐνωρὶς ἐν ταῖς στρατείαις ὡς ἀνὴρ γενναῖος, φιλόπατρις καὶ φιλοκίνδυνος. Αἱ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου καὶ τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Θεμιστοκλέους μακραὶ εἰς ἐξωτερικοὺς ἀγῶνας ἀπουσίαι τοῦ Κίμωνος ἔδωκαν εἰς τὸν ἀθηναϊκὸν λαὸν εὐκαιρίαν

νὰ γνωρίσῃ καλλίτερον τὸν ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῶν Ἀθηνῶν προκινδυνεύσαντα στρατιώτην, τὸν υἱὸν τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης. Ὁ Περικλῆς ἠσπάσθη τότε τὰς πολιτικὰς ἰδέας τῶν φιλοπροόδων, τῶν ἐπιδιωκόντων ἐξωτερικῶς μὲν τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης ῥῆξιν, ἐσωτερικῶς δὲ μεταρρυθμίσεις τεινούσας εἰς εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. καὶ ἐτάχθη μετὰ τῆς φατρίας τοῦ Ἐφιάλτου. Τὸ δημοτικὸν τοῦ προγράμματος, ἡ ἔκπληξις καὶ εὐχαρίστησις τοῦ δήμου ἐπὶ τῷ προςεταιρισμῷ τοῦ ἄλλως ἐπιφόβου ἀριστοκρατικοῦ προσηλύτου, ὁ ὄγκος τοῦ Περικλέους καὶ ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ δεινότης ὕψωσαν αὐτὸν ταχέως. Ἤδη τῷ 462 π. Χ. βλέπομεν αὐτὸν στελλόμενον ὡς στρατηγὸν μετὰ πεντήκοντα τριήρων εἰς τὰς ἀνατολικὰς θαλάσσας πρὸς κατόπτευσιν κατὰ τῶν Περσῶν. Εἴδομεν αὐτὸν μετὰ τῶν περὶ τὸν Ἐφιάλτην καταγγέλλοντα τὸν Κίμωνα μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Θάσου, ἀντιτασσόμενον εἰς αὐτὸν, ὅτε συνηγόρει ὑπὲρ τῆς ἀποστολῆς βοηθείας εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τῶν Μεσσηνίων, ἐπιτυγχάνοντα τὴν πολιτικὴν μεταρρύθμισιν ἧς βάσις ἦτο ὁ περιορισμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατορθοῦντα τέλος τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Κίμωνος. Ἡ φυγὴ τοῦ Κίμωνος ἔδωκεν εἰς τὸν Περικλέα νέας δυνάμεις, τὰς ὁποίας· ἐπηύξησεν ἡ δολοφονία τοῦ Ἐφιάλτου (457 π. Χ.). Ἐν τοῖς πλήρεσι δράσεως καὶ κινδύνων χρόνοις οἵτινες ἐπηκολούθησαν εἰς τὴν ἐν Τανάγρᾳ ἧτταν ὁ Περικλῆς ἠδυνήθη νὰ κραταιώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν αὐτοῦ, εἰ καὶ ἠναγκάσθη ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων νὰ προτείνῃ αὐτὸς ἐκεῖνος τὴν κάθοδον τοῦ Κίμωνος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ ἡ πόλις οἱονεὶ παραδίδεται εἰς τὸν Περικλέα. Ἐκείνου πρόγραμμα εἶνε ἡ ὁπωςδήποτε ἐπελθοῦσα συνδιαλλαγὴ μετὰ τῆς Περσίας· ἐκεῖνος ἐκδιώκει τοὺς Σπαρτιάτας ἐκ τῆς Ἀττικῆς· ἐκεῖνος ὑποτάσσει τὴν Εὔβοιαν· ἐκεῖνος ἐκστρατεύει εἰς τὴν Μεγαρίδα· ἐκεῖνος συνομολογεῖ τὰς μετὰ τῆς Σπάρτης τριακονταετεῖς σπονδάς. Ὁ Περικλῆς προβαίνει εἰς πάντα ταῦτα καὶ ἐπιχειρεῖ σπουδαίους πολιτικοὺς νεωτερισμοὺς καὶ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις τῶν κατὰ τὴν συμμαχίαν, παρεχούσας εἰς τὰς Ἀθήνας ἰσχὺν καὶ πλοῦτον, καὶ κοσμεῖ τὴν πόλιν διὰ ναῶν καὶ οἰκοδομῶν πολυταλάντων. ὡς εἰ ἦτο ἀπόλυτος κύριος τῶν Ἀθηνῶν. Τοιαύτη ἡ δύναμις τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε, τοιοῦτο τὸ περιβάλλον αὐτὸν κῦρος.

Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Περικλέους; Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἔβλεπον ἄπρακτοι τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἰσοτυράννου τούτου ἀρχηγοῦ τοῦ δήμου; Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κίμωνος διελύ-

θησαν ἐκείνου θανόντος; Οὐδαμῶς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἑταιρείας αὐτοῦ Θουκυδίδης ὁ υἱὸς τοῦ Μελησίου, εἷς τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Ὁ Θουκυδίδης ἦτο ἀνὴρ ἐπιφανὴς καὶ τὸ γένος καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ἐν τοῖς πολεμικοῖς δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Κίμωνα, εἰ καὶ δὲν ἦτο παντελῶς ἄπειρος τοῦ πολέμου· ἀλλ' ἦτο ἁγνὸς πολίτης καὶ δεινὸς ῥήτωρ, οὕτως ὥςτε ἠδυνήθη εὐκόλως νὰ περισυναγάγῃ περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀριστοκρατικοὺς καὶ νἀντιτάξῃ ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν εἰς τοὺς δημοκρατικούς, ὧν ἡγεῖτο ὁ Περικλῆς. Ἀλλ' ὅμως τοιαύτη ἦτο ἡ γοητεία ἣν ἐξήσκει ἐπὶ τὸν δῆμον ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοιαύτη ἡ βαρύτης καὶ ἡ δύναμις τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὥςτε τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιπάλων ἐξουθενοῦντο καὶ ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀριστοκρατικῶν οὐδὲν ἴσχυε κατ' αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ἔλεγεν, ὅτι ὅταν ἐν τῇ παλαίστρᾳ τοῦ λόγου κατέβαλλε τὸν Περικλέα, ἐκεῖνος ἀντιλέγων, ὅτι δὲν ἔπεσεν, ἐνίκα καὶ μετέπειθε τοὺς θεατάς. Ἀληθῶς ἡ ῥητορεία τοῦ Περικλέους ἦτο θαυμαστή. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἦτο βραχὺς καὶ πυκνός, καὶ οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ τὸ περιττόν. Βαδίζων πρὸς τὸ βῆμα, ηὔχετο πάντοτε εἰς τοὺς θεοὺς νὰ μὴ ἐκπέσῃ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀκουσίως μηδὲ λέξις ἀνάρμοστος πρὸς τὸ προκείμενον θέμα. Ὁ Περικλῆς δὲν ἀφῆκε λόγους ἐγγράφους, ἀλλὰ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ δεινότητος γευόμεθα ἐκ τῶν ὀλίγων κειμηλίων ὅσα ἀπεμνημόνευσαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐκ τῶν θαυμαστῶν λόγων, οὓς, ἀκολουθῶν τὴν σύμπασαν γνώμην τοῦ ῥήτορος, ἀνέγραψεν εἰς τὴν ἱστορικὴν συγγραφὴν περὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ μέγας ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὁ ὁμώνυμος τοῦ πολιτικοῦ ἀντιπάλου τοῦ Περικλέους. Χαρακτηριστικώτατα ἔλεγον περὶ αὐτοῦ οἱ ποιηταὶ τῆς κωμῳδίας, ὅτι, ὅτε ἐδημογόρει, ἐβρόντα καὶ ἤστραπτε, καὶ ὅτι ἔφερεν ἐν τῇ γλώσσῃ δεινὸν κεραυνόν. Πρὸς τοιοῦτον δαιμόνιον ῥήτορα δὲν ἠδυνήθη νἀντιπαλαίσῃ μετ' ἐπιτυχίας ἡ ἑταιρεία τῶν ἀριστοκρατικῶν, οὐδὲ ὁ δεινὸς αὐτῆς ἀρχηγός, Θουκυδίδης ὁ υἱὸς τοῦ Μελησίου, ὅςτις καὶ ἐξωστρακίσθη περὶ τὸ 444 π. Χ. ὑπὸ τοῦ δήμου, κατισχυσάντων τῶν περὶ τὸν Περικλέα. Τοῦ δὲ Θουκυδίδου ἐξορισθέντος, διελύθη καὶ ἡ ἑταιρεία τῶν ἀντιπάλων τοῦ Περικλέους, ὅςτις ἠδύνατο πλέον νὰ προβῇ μετὰ θάρρους εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος αὐτοῦ, χωρὶς νὰ κωλύηται ὑπὸ τῆς ἀντιδράσεως ἐχθρῶν ἀσυντάκτων, μηδὲ νὰ ταράσσηται ὑπὸ τῶν ὑπαινιγμῶν καὶ σκωμμάτων τῶν κωμῳδοποιῶν, οἵτινες ἐν μέσῳ παίζοντες ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν σοβαρωτάτην τῶν ἐπικλήσεων, ὀνομάσαντες Ὀλύμπιον τὸν

ἄνδρα, ὅστις εἶχεν ἐν Ἀθήναις μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἣν θέσιν καὶ δύναμιν ὁ Ζεὺς μεταξὺ τῶν οὐρανιώνων.

Ἀλλὰ πόθεν ἠρύετο κατὰ τύπους ὁ Περικλῆς ἐν πολιτεύματι ἐξόχως δημοκρατικῷ τὴν ἔκτακτον καὶ σχεδὸν μοναρχικὴν ἐξουσίαν ἣν βλέπομεν αὐτὸν περιβληθέντα: Κατ' οὐσίαν μὲν ἐγκαθιδρύθη ἐν Ἀθήναις ἀρχὴ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός, καὶ ὁ Περικλῆς ἀπέβη οἱονεὶ μονάρχης· ἀλλὰ κατὰ τύπους οὔτε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα κατελύθη, οὔτε ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου ἐσφετερίσθη ἐξουσίαν τυραννικήν. Ἡ πᾶσα δὲ αὐτοῦ δύναμις ἐπήγαζεν ἐκ τῶν κατὰ τοὺς κειμένους νόμους ἀξιωμάτων τῆς πολιτείας, εἰς ἃ ἀνεβίβασεν αὐτὸν ἡ εὔνοια τοῦ πλήθους, σαγηνευομένου ὑπὸ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ δεινότητος καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός. Τῶν ἀξιωμάτων δὲ τούτων τῶν προςποριζόντων εἰς αὐτὸν εὐρύτητα ἐνεργείας καὶ δύναμιν τὸ πάντων ἐπισημότατον ἦτο τὸ τοῦ στρατηγοῦ. Ὡς στρατηγὸς ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ δήμου ἐνιαυσίως ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαπενταετίαν μετὰ συναρχόντων ὁμοφρόνων εἶχεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ οὐ μόνον τὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ πᾶσαν τὴν πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἐνέργειαν συνδεομένην ἰσχύν, ἀλλὰ καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς χώρας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συγκλήσεως ἢ διαλύσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη πηγὴ τῆς δυνάμεως, ἣν ὁ Περικλῆς μετεχειρίσθη ἐπ' ἀγαθῷ τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀθηναϊκὴ τέχνη ὡς στρατηγὸν ἐφαντάσθη καὶ παρέστησε πάντοτε τὸν Περικλέα, ἐπιθέτουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ κράνος, τοῦθ' ὅπερ ἔπειτα ἐνομίσθη ὅτι ἔπραττον οἱ τεχνῖται, ὅπως καλύπτηται ἡ προμήκης αὐτοῦ καὶ ἀσύμμετρος κεφαλή, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὠνόμασαν τὸν Περικλέα σχινοκέφαλον οἱ κωμικοί.

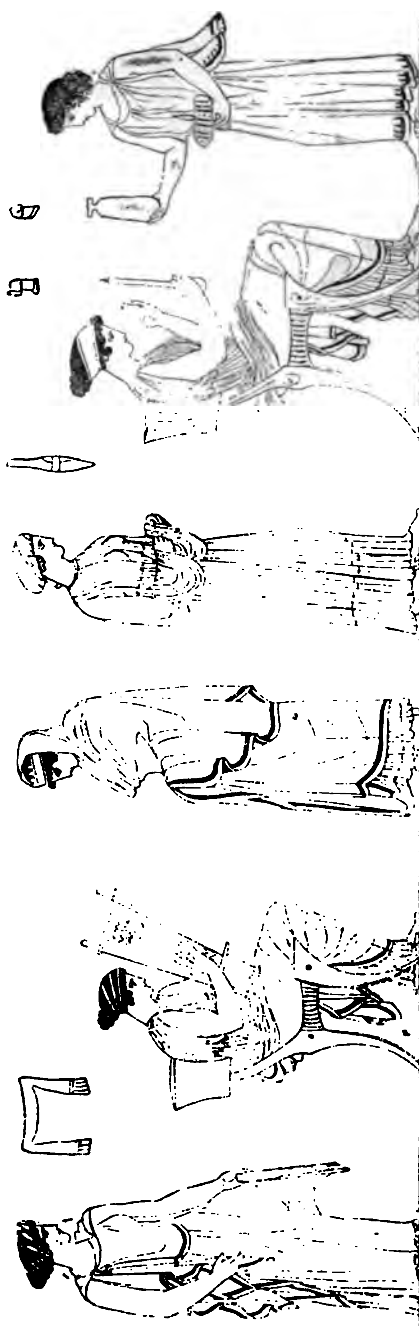
Ὡς δὲ σχεδὸν βασιλικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἰσχὺς τοῦ Περικλέους ἐν τῷ δήμῳ, οὕτω καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ εἶχέ τι τὸ ἀληθῶς βασιλικὸν οὐχὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῆς διαίτης, ἀλλ' ὡς κέντρον τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, οἵτινες τότε διεβίουν ἐν Ἀθήναις. Ἡ δίαιτα δὲν ἦτο πλουσία, εἰ καὶ ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀρκοῦντα πατρικὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον οὐδὲ κατ' ὀβολὸν ἕνα ηὔξησε κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς πολιτείας αὐτοῦ. Διῴκει δ' αὐτὸν μετ' οἰκονομίας, πωλῶν ἀθρόους ἅπαντας τοὺς ἐπετείους καρποὺς καὶ ἀγοράζων ἔπειτα ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἕκαστον τῶν ἀναγκαίων. Εἰς δὲ τὸν πιστὸν οἰκέτην Εὐάγγελον ἦτο ἀνατεθειμένη ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἡ ἐν ἀκριβείᾳ καὶ οἰκονομίᾳ διοίκησις τῶν τοῦ οἴκου.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ.

Ὁ πρῶτος γάμος τοῦ Περικλέους ὑπῆρξεν ἀτυχής. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Ξάνθιππον καὶ τὸν Πάραλον, καίπερ καταγομένη ἐξ οἴκου ἀριστοκρατικοῦ, δὲν ἦτο γυνὴ ἀνταξία τοῦ Περικλέους, καὶ ὁ γάμος διελύθη τῇ κοινῇ τῶν συζύγων συναινέσει. Οὔτε ὁ νοῦς οὔτε ἡ καρδία τοῦ Περικλέους ἠδύναντο νὰ εὕρωσιν εὐχαρίστησιν εἰς τὰς ἀστικὰς ἐκείνας συμπολίτιδας, αἵτινες ἔζων περιωρισμέναι ἐν τῷ γυναικωνίτῃ, ἀσχολούμεναι περὶ μόνον τὰ οἰκιακὰ ἔργα ἢ περὶ μόνον τοῦ σώματος τὸν καλλωπισμόν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον αἱ Ἀθῆναι ἦσαν τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος ἑλληνισμοῦ, ἐκ τῶν φαιδρῶν καὶ εὐφυῶν γυναικῶν, αἵτινες συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος ἀπὸ τῆς Ἰωνίας, μία Μιλησία ἔθελξε τὸν νοῦν τοῦ Περικλέους καὶ κατεγοήτευσε τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀξιόχου Ἀσπασία εἶχεν ἐπιφανῆ ὡς μετέωρον εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ γυνὴ ἦτο ὂν περιωρισμένον καὶ σκιατραφούμενον. Ἡ Ἀσπασία, γέννημα οὖσα καὶ θρέμμα τῆς Ἰωνίας ἐκείνης ἐν ᾗ

ΑΘΗΝΑΙΑΙ ΕΝ ΤΩι ΓΥΝΑΙΚΩΝΙΤΗι, ΕΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

ἡ φιλοσοφικὴ ἐξέτασις τῶν τοῦ κόσμου εἶχε τὸ πρῶτον ἀκμάσει. Ἴσως δὲ καὶ αὐτὴ οὖσα τέκνον φιλοσόφου, κατέστη ταχέως περιλάλητος ἐν Ἀθήναις διὰ τῶν γνώσεων αὐτῆς καὶ τῆς διαλεκτικῆς δεξιότητος. Τοιαύτη γυνὴ δὲν ἤργησε νὰ ἑλκύσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ Περικλέους, καίπερ ὄντος πρεσβυτέρου αὐτῆς κατὰ εἴκοσιν ὅλα ἔτη, καὶ ἡ θελκτικὴ ξένη ἔγεινεν ἡ Ἥρα τοῦ Ἀλκμαιωνίδου ἐκείνου Διός. Ἐκ τοῦ συνδέσμου δὲ τούτου ἐγεννήθη υἱὸς ὁμώνυμος τοῦ πατρὸς, ὅςτις συμφώνως πρὸς τὸ ἀττικὸν δίκαιον δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἔχων τὰ δικαιώματα πολίτου Ἀθηναίου καθὸ μὴ γεννηθεὶς ἐξ Ἀθηναίου καὶ Ἀθηναίας, καὶ ἑπομένως, καίπερ ὢν γνήσιον τέκνον τοῦ Περικλέους, ἦτο πολιτικῶς *νόθος*.

ΑΣΠΑΣΙΑ

Ὁ οἶκος τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας ἀπέβη ἡ ἑστία τοῦ ἐν Ἀθήναις πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου. Ἐν αὐτῷ ἀνεστρέφοντο πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τοῖς γράμμασιν ἢ ταῖς τέχναις ἔξοχοι ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν, πάντες οἱ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀφ' ἑαυτῶν συρρέοντες ἢ ὑπὸ τοῦ Περικλέους προςκαλούμενοι πρόκριτοι τῆς διανοίας. Ἐκεῖ ὑπεβάλλοντο καὶ ἐκρίνοντο τὰ σχέδια περὶ τῆς καλλιτεχνικῆς διακοσμήσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Ἐκεῖ συνεζητοῦντο τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Ἐκεῖ ὑπῆρξε τὸ φυτώριον ἐξ οὗ ἐξεβλάστησαν ἢ ἐν ᾧ ἐκαλλιεργήθησαν τὰ ἄριστα ἄνθη τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῆς συγχρόνου ἱστοριογραφίας καὶ δραματικῆς ποιήσεως, τῆς πρακτικῆς ἀστρονομίας καὶ φιλοσοφίας. Ἐκεῖ συνηντῶντο ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Ζήνων, ὁ Πρωταγόρας καὶ ὁ νεαρὸς Σωκράτης, ἀντλῶν σοφίαν ἐκ τῶν διδαγμάτων τῆς Ἀσπασίας. Ἐκεῖ ὁ Ἡρόδοτος, μετὰ μακρᾶς πλάνας ἐγκαταστὰς ἐν Ἀθήναις καὶ συλλέγων τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τῆς

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

...hromolith. Imp. E. Fraillery

Ο ΙΕΡΟΣ ΠΑΙΣ ΑΦ' ΕΣΤΙΑΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΛΕΥΣΙΝΙΟΙΣ.

πόλεως, κατελαμβάνετο ὑπ' ἀγάπης πρὸς τοὺς Ἀλκμαιωνίδας. Ἐκεῖ ἐνεπνέετο ὁ Σοφοκλῆς καὶ ἐκεῖθεν ἐπήγαζεν ἡ τρυφερὰ ποίησις τοῦ φιλοσοφικοῦ Εὐριπίδου. Ἐκεῖ ἦγον πρὸς τὴν Ἀσπασίαν οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι τῶν πολιτῶν τὰς ἰδίας γυναῖκας, ὅπως ἀκούσωσι τῆς σοφιστρίας διαλεγομένης περὶ τῶν ὅρων τῆς συζυγικῆς εὐδαιμονίας καὶ περὶ διευθύνσεως τῶν τοῦ οἴκου. Ἐκεῖ ὁ συμπολίτης τῆς Ἀσπασίας, ὁ Μιλήσιος Ἱππόδαμος, ἐξέθετε τὰς θεωρίας αὐτοῦ περὶ οἰκοδομήσεως πόλεων κατὰ σύστημα ἀνάλογον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας, περὶ ἧς εἶχεν ἰδίας ἰδέας. Ἐκεῖ ἀνεστρέφοντο οἱ διασημότεροι τῶν συγχρόνων καλλιτεχνῶν, μουσικοὶ ὡς ὁ Δάμων καὶ ὁ Πυθοκλείδης, ζωγράφοι ὡς ὁ Μίκων καὶ ὁ Πάναινος, ἀρχιτέκτονες ὡς ὁ Ἰκτῖνος, ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Μνησικλῆς, γλύπται ὡς ὁ Ἀλκαμένης, ὁ Ἀγοράκριτος καὶ ὁ Κολώτης, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ ἁπάντων τούτων ἐπιφανέστατος, τοῦ Περικλέους ὁ ἐπιστήθιος φίλος, τοῦ Χαρμίδου ὁ υἱός, ὁ Φειδίας.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

ΦΕΙΔΙΑΣ

Τοιοῦτο πάνθεον λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν συνηθροίζετο περὶ τὸν Ὀλύμπιον καὶ τὴν ἀσπασίαν Ἥραν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους. Ἐκ τῶν χειρῶν τοιαύτης πλειάδος ἀνδρῶν δαιμονίων παρελάμβανεν ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς τῶν Ἀθηνῶν τοὺς κεραυνοὺς ἐκείνους τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, οἵτινες κατηύγασαν τὴν πόλιν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας ὅλους νὰ ὁμολογήσωσι καὶ ἔπεισαν τοὺς αἰῶνας ὅλους νἀνακράξωσιν, ὅτι αἱ Ἀθῆναι τῆς Παλλάδος καὶ τοῦ Περικλέους ἦσαν τὸ πρυτανεῖον τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἦσαν ἡ Ἑλλὰς τῆς Ἑλλάδος.

ζ'

Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπὶ Περικλέους.

Αἱ Ἀθῆναι διὰ τῆς βαθμιαίας μεταπλάσεως τῆς συμμαχίας ἥτις κέντρον εἶχε τὴν Δῆλον εἶχον μεταβάλει κατ' ὀλίγον τὴν ἡγεμονίαν

αὐτῶν εἰς ἀρχήν. Εἴδομεν, ὅτι ἡ εἰς τοὺς συμμάχους παραχώρησις τοῦ δικαιώματος νὰ παρέχωσι χρηματικὰς εἰςφορὰς ἀντὶ τριήρων ἐδέσμευσε κατ' ὀλίγον τὰς πόλεις καὶ κατέστησεν αὐτὰς ὑπηκόους τῶν Ἀθηνῶν ἀντὶ συμμάχων. Αἱ Ἀθῆναι ἀνέλαβον ἀληθῶς βαρείας ὑποχρεώσεις, διατηροῦσαι σχεδὸν διηνεκῶς στόλον ἑτοιμοπόλεμον, ἀλλὰ καὶ αἱ παρὰ τῶν συμμάχων εἰςπράξεις ηὐξήθησαν κατ' ὀλίγον μεγάλως. Κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἡγεμονίας αἱ πρῶται ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου ὁρισθεῖσαι εἰςφοραὶ ἀνήρχοντο τὸ πολὺ εἰς ἑκατὸν τάλαντα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὰς πόλεις τὰς πληρονούσας τὸν λεγόμενον *νησιωτικὸν φόρον* προςθήκην τῶν πόλεων αἵτινες ἐτέλουν τὸν *θρᾴκιον* καὶ τὸν *ἑλληςπόντιον* φόρον, μετὰ τὴν περαιτέραν προςάρτησιν τοῦ συστήματος τοῦ *καρικοῦ* καὶ τοῦ *ἰωνικοῦ φόρου* αἱ εἰςπράξεις τοῦ ἐν Δήλῳ ταμείου ἀνῆλθον εἰς τετρακόσια ἑξήκοντα τάλαντα, οὐδ' ἔπαυσεν ἡ αὔξησις εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον, ἀλλ ἐξηκολούθει, καίπερ ὑφισταμένη διαφόρους κυμάνσεις, καὶ ἔφθασε τέλος εἰς ἑξακόσια τάλαντα. Αἱ πόλεις, πληρόνουσαι τοὺς φόρους τούτους, ἀπηλλάγησαν τῆς παλαιᾶς ὑποχρεώσεως νὰ παρέχωσι τριήρεις, τὴν ὑποχρέωσιν δὲ ταύτην ἀνέλαβον ἀντὶ τῶν συμμάχων οἱ Ἀθηναῖοι. Μόνον δὲ ἡ Χίος, ἡ Λέσβος καὶ ἡ Σάμος ἐξηκολούθουν παρέχουσαι τριήρεις ἀντὶ φόρου.

Ἐν τῇ ἐκτάσει ἣν ἔλαβεν ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἅπασαι αἱ εἰς αὐτὴν τελοῦσαι πόλεις δὲν εἶχον πρὸς τὰς Ἀθήνας τὴν αὐτὴν σχέσιν. Ναὶ μὲν ἡ πόλις τῆς Ἀθηνᾶς συνεκέντρου τὴν πᾶσαν δύναμιν καὶ ἦτο ἡ ἄρχουσα, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη παρουσιάζετο ἐνιαχοῦ μὲν ὑπὸ τὸν τύπον ἑκουσίας προςχωρήσεως τῶν συμμαχίδων, ἀλλαχοῦ δὲ ὑπὸ τὸν τύπον ὑποτελείας καὶ ἐνίοτε ὑπὸ τὸν τύπον ὑπηκοότητος ἐπαχθοῦς ἐκεῖ ὅπου ἔγεινεν ἀτυχὴς ἀπόπειρα ἀποστασίας, προκαλέσασα τὴν ὑποταγήν. Αἱ δὲ πλεῖσται τῶν πόλεων, ἀναγκασθεῖσαι νὰ συνταυτίσωσι τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Ἀθηνῶν, διετήρησαν ὅμως ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς αὐτῶν πράγμασι τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν, τὸ ἴδιον ἑαυτῶν πολίτευμα, καὶ δημοκρατικὸν ἂν μὴ ἦτο ὡς τὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἀπέβαλον πᾶσαν σημασίαν ἐντὸς τῆς συμμαχίας, οὐδὲ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι, καίπερ αὐτόνομοι οὖσαι, ἰσότιμοι τῶν Ἀθηνῶν. Ἂν δέ ποτε δυστηνιός τις πόλις ἀπετόλμα νὰποστατήσῃ, ᾐσθάνετο ὅλην τὴν βαρύτητα τῶν πανηγυρικῶν ὅρκων, οὓς εἶχον δώσει οἱ σύμμαχοι, ὅτε ἐβύθιζον εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς σιδηροῦς μύδρους, οἵτινες ἔμελλον νὰ εἶνε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως αὐτῶν. Εἴδομεν τὴν Νάξον καὶ τὴν Θάσον ἤδη

ἐνωρὶς τιμωρουμένας σκληρῶς διὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν. Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ὑπέστησαν αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας. Οἱ ἀποστάται ἐστερήθησαν τῆς ἰδίας αὐτονομίας καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν ὑπετάγησαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Οἱ δεσμοὶ τῶν συμμάχων πρὸς τὰς Ἀθήνας ἔγειναν σφιγκτότεροι, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν ἐπὶ τῷ λόγῳ μεγαλειτέρας ἀσφαλείας τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου, νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸ ἐκ τῆς Δήλου εἰς τὰς Ἀθήνας (453 π. Χ.). Ἡ μεταφορὰ αὕτη τοῦ ταμείου ὑπῆρξε σπουδαῖον βῆμα πρὸς τὴν ἀπαλλοτρίωσιν παντὸς δικαιώματος τῶν συμμάχων, οἵτινες κατ' ὀλίγον κατέστησαν ἁπλοῖ ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηνῶν, ὑποχρεούμενοι νὰ ἔρχωνται εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως πληρόνωσι τακτικῶς τὸν τεταγμένον αὐτοῖς φόρον, ὅπως μετέχωσι δι' ἀντιπροσώπων αὐτῶν τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῆς ἀρχούσης πόλεως, ἀκόμη καὶ ὅπως δικάζωνται πρὸς Ἀθηναίους ἢ πρὸς πολίτας ἄλλων πόλεων συμμαχίδων, ἐνίοτε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους ἑαυτῶν συμπολίτας, ἐνώπιον τῆς ἀθηναϊκῆς ἡλιαίας. Εἰς τὴν ἐπέκτασιν δὲ ταύτης τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως συνέτεινεν οὐκ ὀλίγον ἡ ἐπιτυχὴς παρὰ τῶν Ἀθηναίων καταστολὴ πάσης νέας ἀποστασίας, πάσης ἀποπείρας ἀντιστάσεως τῶν ἐν ταῖς αὐτονόμοις πόλεσιν ἐχθρικῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους στοιχείων. Οὕτως ἡ Μίλητος, ἡ Κολοφῶν, αἱ Ἐρυθραὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τοὺς εἰς αὐτὰς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ συνθηκῶν ἐπιβληθέντας ὅρους, νὰ μεταρρυθμίσωσι τὸ πολίτευμα αὐτῶν κατὰ τὴν βούλησιν τῆς κυριάρχου πόλεως, νὰ ἔχωσιν Ἀθηναίους *φρουράρχους* καὶ *ἐπισκόπους*. Αἱ Ἀθῆναι διὰ πάσης θυσίας ἐνόουν νὰ τιμωρῶσι τοὺς ἀποστάτας. Ὁ μετὰ τῆς ἀποστάσης Σάμου πόλεμος δεικνύει τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκατάβλητον δραστηριότητα τοῦ Περικλέους, τὴν μέχρις ὠμότητος ἐπιμονὴν τῶν Ἀθηναίων πρὸς διατήρησιν τῆς ἀποκτηθείσης δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς.

Ἡ Σάμος, παλαιὰ καὶ πιστὴ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, περιῆλθε πρὸς ἑτέραν τῶν συμμαχίδων, τὴν Μίλητον, εἰς πόλεμον, τοῦ ὁποίου ἀφορμὴ ἦτο ἡ ἀπέναντι τῆς Μιλήτου, ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ λατμικοῦ κόλπου, κειμένη ἰωνικὴ πόλις Πριήνη. Οἱ Μιλήσιοι νικηθέντες ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οὓς ἐξήγειρον κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ Σάμιοι, δυσηρεστημένοι κατὰ τῶν τὴν νῆσον διοικούντων ἀριστοκρατικῶν γενῶν. Οἱ Σάμιοι, κελευσθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νὰ παύσωσι τὸν πόλεμον καὶ νὰ δώσωσι καὶ λάβωσι δίκας ἐν Ἀθήναις, δὲν ὑπήκουσαν. Τότε ὁ Περικλῆς, παραλαβὼν τεσσαράκοντα τριήρεις, ἔσπευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σάμου, καί, ἄνευ δυσκολίας ὑπο-

τάξας τὴν νῆσον, κατέστησε δημοκρατίαν, ἔλαβεν ἑκατὸν ὁμήρους ἐκ τῶν ὀλιγαρχικῶν, οὓς ἔστειλε πρὸς φύλαξιν εἰς Λῆμνον, καί, ἐγκαταστήσας φρουρὰν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν, ἀνεχώρησεν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Περικλέους Σάμιοι φυγάδες, συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ μετὰ τοῦ Πέρσου σατράπου τῆς Λυδίας Πισσούθνου καὶ συναθροίσαντες ἑπτακοσίους ἐπικούρους, διέβησαν νύκτωρ εἰς τὴν Σάμον καὶ ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν δημοκρατικῶν, ὧν ἐκράτησαν τοὺς πλείστους, συνέλαβον τὴν ἀθηναϊκὴν φρουράν, ἣν παρέδωκαν εἰς τοὺς Πέρσας, καί, κλέψαντες τοὺς ἐν Λήμνῳ ὁμήρους, ἐπανήγαγον αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

Ἡ εἴδησις τῆς ἀποστασίας τῶν Σαμίων, μεθ' ὧν συναπέστησαν καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Βυζαντίου, ὁ φόβος τῆς συμπράξεως τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὧν ἐπ' ἴσης ἐζητήθη ἡ βοήθεια ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν, ἡ παρασκευαζομένη ἄμεσος ἐπίθεσις τῶν Σαμίων κατὰ τῆς Μιλήτου ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ἦτο ἀνάγκη ἐνεργείας ταχυτάτης. Αἱ ἑξήκοντα τριήρεις, ἃς ἤδη ἀπὸ ἐτῶν εἶχον πάντοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἑτοίμους ἐν ὑπηρεσίᾳ πρὸς ἄσκησιν τῶν πληρωμάτων καὶ κατασκόπευσιν τῶν θαλασσῶν, ἐστάλησαν κατεσπευσμένως εἰς τὴν Σάμον. Ἡ στρατηγία ἀνετέθη εἰς τὸν Περικλέα· μετ' αὐτοῦ δὲ συνέπλεεν ὁ φίλος αὐτοῦ Σοφοκλῆς, ὁ τραγικὸς ποιητής, ὃν ἡ φιλία τοῦ μεγάλου Ἀλκμαιωνίδου καὶ ἡ εὔνοια τοῦ δήμου ἐπὶ ταῖς δραματικαῖς αὐτοῦ ἐπιτυχίαις εἶχον ἀναδείξει ἕνα τῶν δέκα στρατηγῶν τοῦ ἔτους 440 π. Χ. καθ' ὃ ἔγεινεν ἡ κατὰ τῆς Σάμου ἐκστρατεία. Ὁ Σοφοκλῆς ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Περικλέους μετὰ δεκαὲξ τριήρων εἰς τὰ ὕδατα τῆς Καρίας ὡς πρόσκοπος τῶν ἀναμενομένων φοινικικῶν νηῶν καὶ εἰς Χίον καὶ Λέσβον, ὅπως ζητήσῃ τὴν

βοήθειαν τῶν κατοίκων τῶν νήσων τούτων. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Σάμιοι, οἵτινες εἶχον πλεύσει κατὰ τῆς Μιλήτου, μανθάνοντες τὸν κατὰ τῆς Σάμου ἐπίπλουν τοῦ Περικλέους μετὰ τῶν λοιπῶν ἀθηναϊκῶν τριήρων, ἔσπευσαν πρὸς τὴν νῆσον αὐτῶν. Γενομένης δὲ παρὰ τὴν μικρὰν νῆσον Τραγίαν κρατερᾶς ναυμαχίας μεταξὺ τῶν τεσσαράκοντα τεσσάρων τριήρων τοῦ Περικλέους καὶ τῶν ἑβδομήκοντα νηῶν τῶν Σαμίων, ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν δὲν ἐπερατώθη μετὰ ταύτην τὴν ναυμαχίαν διὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Σαμίων, οἵτινες καίπερ ἡττηθέντες, κατώρθωσαν νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν λιμένα καὶ νἀποβῶσιν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ ἀνήρ, ὑφ' ὃν εἶχον ταχθῆ οἱ Σάμιοι, Μέλισσος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰθαγένους, συνήνονε τὴν φιλοσοφικὴν παίδευσιν καὶ θεωρίαν μετὰ τῆς ἐν πολέμῳ στρατηγικῆς δεξιότητος. Οὕτω δὲ ὁ πόλεμος διεξήγετο ἐπὶ μακρόν, οὐδ' εἶχε περατωθῆ, ὅτε ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλωσι νέας ἐπικουρίας καὶ ὅτε, ἐπιστάντος τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἐστάλησαν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος ἄλλοι στρατηγοὶ ἐκ τῶν νεωστὶ ἐκλεχθέντων πλὴν τοῦ Περικλέους, ὅστις ἐτιμήθη καὶ πάλιν διὰ τῶν ψήφων τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ἀξιοπαρατήρητος εἶνε ἡ ἐπιμονὴ καὶ σκληρότης μεθ' ἧς ἐνηργεῖτο ὁ πόλεμος. Οἱ Ἀθηναῖοι, νικῶντες ἐν μάχαις, ἔστιζον διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν αἰχμαλώτων τὸ ἔμβλημα τῶν Ἀθηνῶν, τὴν γλαῦκα. Οἱ Σάμιοι, αἰχμαλωτίζοντες Ἀθηναίους ἐν ναυμαχίᾳ νέᾳ ὑπ' αὐτῶν κερδηθείσῃ, ἀπετύπουν ἐπ' αὐτῶν τὴν σφραγῖδα τῆς Σάμου, τὸ πλοῖον ὅπερ ἐκαλεῖτο σάμαινα. Τέλος ὁ Περικλῆς, νικήσας ἐν πεζομαχίᾳ τοὺς Σαμίους, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐπιμονὴ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, οὔτε ἡ δεινότης τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν τοῦ μηχανικοῦ Ἀρτέμωνος ἔφερον πρὸς τὸ ποθούμενον τέρμα. Ἐπὶ ἐννέα ὅλους μῆνας ὑπέστησαν οἱ Σάμιοι τὴν πολιορκίαν, ἕως ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶσι κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 439 π. Χ.

Ἡ τιμωρία τῶν Σαμίων ὑπῆρξε σκληρά. Τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐκρημνίσθησαν, αἱ τριήρεις παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς νήσου, ἐγκαθιδρυθέντος καὶ πάλιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, καὶ ὅμηροι παρελήφθησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν ὡς ἐγγύησις διὰ τὸ μέλλον. Τέλος ἡ μὲν Πριήνη, ἡ πρώτη ἀφορμὴ τοῦ πολέμου, παρεδόθη εἰς τοὺς Μιλησίους, οἱ δὲ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ πληρώσωσι κατὰ δόσεις εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ δαπανηθέντα εἰς τὸν πόλεμον, ἀνερχόμενα εἰς χίλια διακόσια ἑβδομήκοντα ἓξ τάλαντα, ἤτοι

ἑξήκοντα καὶ ἓν περίπου ἑκατομμύριον σημερινῶν δραχμῶν. Ἡ καθυπόταξις τῆς Σάμου ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συνθηκολόγησιν τῶν Βυζαντίων, οἵτινες ἔγειναν ὡς καὶ πρότερον ὑπήκοοι τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ κατὰ τὸν σαμιακὸν πόλεμον νίκη τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξε μεγάλη. πόλις εἰςῆλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα φοβουμένη ἐπιδημικὴν διάδοσιν τῆς αποστασίας μεταξὺ τῶν συμμάχων, ἀναμένουσα ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν ἀνάμιξιν στόλου περσικοῦ, τρέμουσα τὴν παρὰ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς βοήθειαν τῶν ἀποστατῶν καὶ τὴν διάρρηξιν τῶν τριακονταετῶν σπονδῶν. Ἀλλ' οὔτε ὁ Πισσούθνης προέφθασε νὰ στείλῃ ἐπικουρίαν εἰς τοὺς Σαμίους, οὔτε οἱ σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ἀπεδέχθησαν τὴν διάλυσιν τῶν συνθηκῶν. Εἰς δὲ τὴν ἀκατάβλητον ἐπιμονὴν τοῦ Περικλέους ἐχρεώστει ἡ πόλις τὴν ἐκνίκησιν καὶ καθυπόταξιν τῆς ἰσχυροτάτης τῶν συμμαχίδων.

Τοιαύτη νίκη ἐστερέωσεν, ὡς εἰκός, τὴν ἀθηναϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἐξησφάλισε τὴν κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων. Τριακόσιαι περίπου πόλεις ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν μυχῶν τοῦ Παμφυλίου πελάγους μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῶν θρᾳκικῶν παραλίων, ἀνὰ τὰς Κυκλάδας καὶ ἐπὶ τῆς Εὐβοίας· ὀλίγαι μόνον τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἀποικίαι τῶν Δωριέων, ὡς ἡ Μῆλος, ἡ Θήρα, ἡ Ἀνάφη, αἵτινες ἐξ ἀρχῆς ἀπέσχον νὰ ταχθῶσιν εἰς τὰς συμμαχίδας, ἐξέφυγον τὴν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑποταγήν. Πλὴν δὲ τῶν πολυπληθῶν κατ' ὄνομα μόνον συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἀληθῶς διατηροῦντες τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν καὶ οὐδένα πληρόνοντες φόρον· τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ Πλαταιεῖς, οἱ ἐν Ναυπάκτῳ ἐγκαθιδρυθέντες Μεσσήνιοι, οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ Κεφαλλῆνες, οἱ Ζακύνθιοι, καὶ ἀργότερον οἱ Κερκυραῖοι.

Καθ' οὓς δὲ χρόνους οἱ Ἀθηναῖοι μετέτρεπον τοὺς συμμάχους εἰς ὑπηκόους καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μέχρις αὐτῆς τῆς Προποντίδος εἰς θάλασσαν ἀθηναϊκήν, ἡ πόλις ἀπέκτα νέους φίλους καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς νέα κέντρα ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ. Αὐτὸς ὁ Περικλῆς, ἐκπλεύσας εἰς τὸν Πόντον τῷ 444 π. Χ. μετὰ στόλου μεγάλου καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένου, ἐπέδειξε μὲν ἐκεῖ κατὰ τὰ σύνορα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ βαρβαρικοῦ κόσμου τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως, ὑπεστήριξε δὲ τοὺς Ἕλληνας τῶν μακρυνῶν ἐκείνων ἀκτῶν μέχρι Σινώπης καὶ Ἀμισοῦ κατὰ τῶν ἀπαυθαδιζομένων ἐγχωρίων δυναστῶν καὶ τῶν περιοικούντων βαρβάρων, καὶ ἀνέῳξε νέας ὁδοὺς διὰ τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνάγκην καταναλώσεως μὲν τῶν προϊόντων τῆς ἀττικῆς βιομ

χανίας, εἰςαγωγῆς δὲ ἀφθόνου σίτου ἐκ τῶν εὐδαιμόνων τοῦ Πόντου παραλίων.

Δὲν περιωρίσθησαν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Περικλέους εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν συμμάχων εἰς ὑποτελεῖς, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐφρόντισαν ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὰς νέας ταύτας κτήσεις τῆς πόλεως καὶ ἱδρύσωσι νέους σταθμοὺς ἐν χώραις ἔνθα ἀπῄτει τοῦτο τὸ πολιτικὸν συμφέρον ἢ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτοι σταθμοί, ἱδρυόμενοι ὑπὸ τὸν τύπον γεωργικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, ἦσαν αἱ *κληρουχίαι*. Πόλεις ἢ γαῖαι, καταλαμβανόμεναι ὑπὸ τῆς πόλεως διὰ κατακτήσεως ἢ διὰ συνθηκῶν πρὸς τοὺς περιοίκους, διενέμοντο διὰ κλήρου εἰς Ἀθηναίους, οἵτινες δὲν ἔπαυον θεωρούμενοι πολῖται τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία εἶχεν εἰςαγάγει τὸ μέτρον τοῦτο ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον τὴν Σαλαμῖνα. Ἔκτοτε δὲ εἴδομεν ἀποκατασταθέντας Ἀθηναίους κληρούχους κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Ἠιόνι καὶ ἐν Σκύρῳ καὶ ἐν Νάξῳ. Ἀλλ' ὁ θεσμὸς οὗτος ἰδίως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους ἀναπτύσσεται καὶ ἀνάγεται εἰς σύστημα. Διὰ τῶν κληρουχιῶν ἐπετυγχάνετο διπλοῦς σκοπός, ἡ ἀνακούφισις τῆς πόλεως ἀπὸ ὄχλου ἀργοῦ καὶ διὰ τὴν ἀπραξίαν πολυπράγμονος, ὅςτις, πεμπόμενος ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν εὕρισκε διατροφὴν καὶ ἀσχολίαν, καὶ ἡ ἐκφόβισις τῶν συμμάχων διὰ τῆς ἐν ἐπικαίροις μεταξὺ αὐτῶν σημείοις ἐγκατοικίσεως φρουρῶν ἀθηναϊκῶν. Καθότι οἱ κληροῦχοι, λαμβανόμενοι ἐκ τῆς τρίτης καὶ τετάρτης τάξεως τῶν πολιτῶν, ἤτοι ἐκ τῶν ζευγιτῶν καὶ θητῶν, δὲν ἀπέβαλλον καὶ ἐν τῇ ξένῃ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου, ἀλλ' ἐξηκολούθει δι' αὐτοὺς ἡ στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἑορτάς. Μόνον δὲ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Οἱ κληροῦχοι ἐξηκολούθουν ὄντες δημόται τοῦ ἀττικοῦ δήμου εἰς ὃν ἀνῆκον καὶ φυλέται τῆς φυλῆς ἐξ ἧς κατήγοντο· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἀνεγράφοντο εἰς τὰ ληξιαρχικὰ γραμματεῖα τῶν δήμων. Ἄλλως δ' αἱ κληρουχίαι ἀπετέλουν ἴδια κοινά, ὧν ὁ ὀργανισμὸς ὡμοίαζε πρὸς τὸν τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Διῃρημένοι εἰς τὰς δέκα πατρίους φυλάς, ἐξέλεγον ἰδίαν βουλὴν καὶ εἶχον ἰδίους ἄρχοντας, ἰδίας εἰςπράξεις, ἰδίας δαπάνας. Αἱ δὲ Ἀθῆναι εἶχον ἐν ἑκάστῃ κληρουχίᾳ ἴδιον ἀντιπρόσωπον, καλούμενον *ἐπιμελητήν*.

Εὑρίσκοντο δ' αἱ ἀθηναϊκαὶ κληρουχίαι ἐπὶ τῆς Εὐβοίας, ἰδίως ἐν Ὠρεῷ, κατὰ τὰς Κυκλάδας, ἐν Νάξῳ καὶ Ἄνδρῳ, ἐπὶ τῶν θρακικῶν

παραλίων μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐν Ἠιόνι, Βρέᾳ καὶ Χερσονήσῳ, καὶ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ θρᾳκίου πελάγους Λήμνῳ καὶ Ἴμβρῳ καὶ τέλος ἐν Σκύρῳ. Δεκαπεντακισχίλιοι περίπου Ἀθηναῖοι πολῖται, ἐν ταῖς κληρουχίαις ταύταις ἐγκατασταθέντες, οἱ πλεῖστοι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 459 καὶ 435 π. Χ., ἐχρησίμευον ὡς φόβητρον τῶν ὑποτελῶν καὶ ἐχθρῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ὅταν δ' ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἰσάριθμοι περίπου ἦσαν αἱ οἰκογένειαι τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, ὅσοι, ἐγκατασταθέντες ἐν ταῖς κληρουχίαις, εὗρον διὰ τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ἐπαρκῆ διατροφήν, ἐννοοῦμεν, ὅτι οὐ μόνον αἱ Ἀθῆναι ὠφελήθησαν μεγάλως ἐκ τῶν κληρουχιῶν, μετατρέψασαι εἰς δυνάμεις παραγωγικὰς ἀνθρώπους οἵτινες ἄλλως ἠδύναντο νὰ καταστῶσιν ἕνεκα τῆς ἀργίας ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ὁ Περικλῆς ἐπορίσθη ἐντεῦθεν οὐ μικρὸν κέρδος, εὐλογούμενος ὑπὸ χιλιάδων ὅλων λαοῦ εὐεργετηθέντος.

Ἀλλ' ὁ Περικλῆς δὲν περιωρίσθη ἐν τῇ ἀποικιακῇ πολιτείᾳ εἰς ταῦτα μόνα τὰ μέτρα. Εὐχαρίστως δὲ δραττόμενος πάσης εὐκαιρίας, ἥτις παρείχετό αὐτῷ, ὅπως παραστήσῃ τὴν πόλιν ἐπιδεικνύουσαν αἰσθήματα πανελλήνια, ἔγεινεν ὁ πρόθυμος εἰσηγητὴς καὶ ὑποστηρικτὴς ἀποικισμῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν ξένοι πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὅμως εἶχον τύπον ἐπιχειρήσεων πανελληνίων. Πρῶτον δεῖγμα τῆς τοιαύτης μεγαλοφροσύνης τοῦ Περικλέους καὶ τῆς ἐπιδείξεως τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ὡς προστάτιδος τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων ὑπῆρξεν ὁ πλοῦς τοῦ Περικλέους εἰς τὸν Πόντον καὶ ἡ ἀποστολὴ Ἀθηναίων ἀποίκων εἰς Σινώπην καὶ Ἀμισόν. Ἐπιφανεστέρα δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐν ἔτει 444 π. Χ. προτάσει αὐτοῦ τοῦ Περικλέους γενομένη ἀπόφασις περὶ συγκλήσεως ἐν Ἀθήναις συνεδρίου ἐξ ἀντιπροσώπων πάντων τῶν Ἑλλήνων τῶν κατοικούντων ὁπουδήποτε τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας. Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου τούτου ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ κοινὴ σύσκεψις ἁπασῶν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, μικρῶν τε καὶ μεγάλων, περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν ὅσα κατέκαυσαν οἱ βάρβαροι καὶ τῶν θυσιῶν ἃς ὤφειλον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, ἣν εἶχον δώσει εἰς τοὺς θεούς, ὅτε ἐπολέμουν πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ περὶ ἀσφαλείας τῶν θαλασσῶν, ὅπως πλέωσι πάντες ἀφόβως καὶ ἄγωσι τὴν εἰρήνην. Εἴκοσιν ἄνδρες Ἀθηναῖοι ἐστάλησαν ὅπως καλέσωσι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ συνέδριον, ἀλλὰ τοῦτο ἐματαιώθη διὰ τὸ ἀπρόθυμον πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐναντίωσιν τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ συνεδρίου, ὅπερ μεγάλην ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ ὠφέλειαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν, δὲν ἀπεθάρρυνε τὸν Περικλέα, εἰς

ὃν ταχέως παρουσιάσθη ἄλλη εὐκαιρία πανελληνίου μεγαλοπραγμοσύνης. Εἴδομεν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 511 π. Χ. καταστροφὴν τῆς Συβάρεως ὑπὸ τῶν Κροτωνιατῶν. Μετὰ ἑξήκοντα ἔτη ἀπόγονοι τῶν ὑπολειφθέντων Συβαριτῶν, οἵτινες εἶχον καταφύγει εἰς τὰς γείτονας ἀποικίας τῆς Συβάρεως, ἐπιστρέψαντες ἐγκατεστάθησαν πάλιν ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς πατρίδος, εἰς τὰ ὁποῖα ἠθέλησαν νὰ ἐμπνεύσωσι νέαν ζωὴν (453 π. Χ.). Ἀλλ' ἓξ μόλις ἔτη μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν φυγάδων καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πόλεως οἱ Κροτωνιᾶται ἐπελθόντες κατέστρεψαν τὴν νέαν Σύβαριν, ὡς οἱ πρόγονοι αὐτῶν εἶχον κατερειπώσει τὴν παλαιάν. Τότε οἱ Συβαρῖται ἔσπευσαν εἰς τὴν Σπάρτην, ζητοῦντες βοήθειαν· ἀποτυχόντες δέ, ἦλθον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες προθύμως ἔτειναν τὴν χεῖρα εἰς τοὺς ὑπερποντίους τούτους ἐκ δυσμῶν Ἕλληνας. Ἡ πόλις ἀπεφάσισε τὸν ἀνοικισμὸν τῆς Συβάρεως. Ὁ μάντις Λάμπων, ὁ φίλος τοῦ Περικλέους, ἐκηρύχθη ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας, εἰς ἣν συναπεστάλησαν πλὴν τῶν Ἀθηναίων ἄποικοι ἐξ ἁπάντων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ νέα πόλις, ἱδρυθεῖσα κατὰ τοὺς χρησμοὺς πλησίον τῆς παλαιᾶς Συβάρεως, παρὰ τὴν πηγὴν Θουρίαν, ἔλαβε τὸ ὄνομα Θούριοι· ἐκτίσθη δὲ κατὰ τὰ κανονικὰ διαγράμματα Ἱπποδάμου τοῦ Μιλησίου καὶ διωργανώθη κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Χαρώνδου ὑπὸ τύπον δημοκρατικὸν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν νέων ἀποίκων ἐκδίωξιν τῶν Συβαριτῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ πόλει πᾶσαν ἀρχήν, κτῆσιν καὶ δύναμιν. Ὁ πανελλήνιος χαρακτὴρ τοῦ ἄλλως ἀθηναϊκοῦ τούτου κτίσματος, τῶν Θουρίων, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ὀνομάτων, ἅτινα ἐδόθησαν εἰς τὰς δέκα φυλάς, εἰς ἃς διηρέθησαν οἱ πολῖται ἐν τῇ νέᾳ πόλει· μία μόνον τούτων ὠνομάσθη Ἀθηναίς. Προώδευσε δὲ ἡ πόλις ταχέως, ἐπισύρουσα τὴν προσοχὴν καὶ τὰς ἐπισκέψεις ἀνδρῶν ἐπιφανῶν ἁπανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς οἱ φιλόσοφοι Ἐμπεδοκλῆς καὶ Πρωταγόρας, οἱ ῥήτορες Τισίας καὶ Λυσίας καὶ ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος ὁ Ἁλικαρνασεύς.

Πανελλήνιος δὲ τύπος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Περικλέους καὶ εἰς ἄλλην ἀποικίαν, ἥτις οὐχ ἧττον συνεδέετο πρὸς ἄμεσα συμφέροντα τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ Θρᾴκῃ. Ἡ ἀποικία αὕτη ἦτο ἡ Ἀμφίπολις, κτισθεῖσα παρὰ τὸν Στρυμόνα ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἠδωνῶν Θρᾳκῶν κατὰ τὴν θέσιν τῶν Ἐννέα Ὁδῶν, ἣν ἀποπειρώμενοι νὰ καταλάβωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἄλλοτε εἶχον περιπέσει εἰς τὴν περὶ τὸν Δραβῆσκον δεινὴν συμφορὰν (464 π. Χ.). Ἡ κτίσις τῆς ἀποικίας ταύτης ἀνετέθη ὑπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν Ἀθηναῖον Ἅγνωνα (437 π. Χ.), εἰς ὃν καὶ ἀπεδόθησαν αἱ παρὰ τοῖς Ἕλλησι

συνήθεις τιμαὶ οἰκιστοῦ. Ἀλλὰ πρὸς μεγαλειτέραν εὐδοκίμησιν τοῦ νέου κτίσματος ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων τῆς Θρᾴκης οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν ἀποίκους ἔκ τε τῶν σύνεγγυς φρουρίων καὶ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

Οὕτως ἐπὶ Περικλέους τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος διὰ τῶν ὑποτελῶν καὶ τῶν συμμάχων, διὰ τῶν κληρούχων καὶ τῶν ἀποίκων ἐπεξετείνετο καθ' ἅπαντα σχεδὸν τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἀπὸ τῆς νοτίας Ἰταλίας μέχρι τῶν μυχῶν τοῦ Πόντου καὶ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Θρᾴκης μέχρι τῆς Παμφυλίας. Ἐπὶ τοιαύτῃ ἐκτάσει τῆς ἰσχύος τῆς πόλεως ἐναβρυνομένη ἡ ἀττικὴ κωμῳδία, ἠδύνατο νὰ λαλῇ μεθ' ὑπερβολῆς περὶ χιλίων πόλεων ὑποτελῶν εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ εἴδομεν μέν, ὅτι αἱ ὑποτελεῖς συμμαχίδες ἦσαν ἀληθῶς μόνον περὶ τὰς τριακοσίας. Ἀλλὰ τίς ποτε ἄλλη πόλις ἑλληνικὴ ἔφθασεν εἰς τοιοῦτο δυνάμεως ὕψος, ὥςτε τριακόσιαι ἄλλαι πόλεις νὰ στέλλωσιν εἰς αὐτὴν τοὺς φόρους αὐτῶν, πολλαπλασιάζουσαι τὰ ἔσοδα τῆς κυριάρχου, ὥςτε οἱ πολῖται τριακοσίων ἄλλων πόλεων νὰ ἔρχωνται εἰς αὐτήν, ὅπως μετέχωσι τῶν ἑορτῶν της, νὰ σπεύδωσιν εἰς αὐτήν, ὅπως δικάζωσι διὰ τῶν πολιτῶν αὐτῆς τὰς πρὸς τοὺς συμπολίτας ἢ πρὸς τοὺς ξένους διαφορὰς αὐτῶν; Ἔκπληξις ἀληθῶς καταλαμβάνει ἡμᾶς, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τεσσαράκοντα μόλις τετραγωνικῶν μιλίων ἐμβαδὸν εἶχεν ἡ μικρὰ καὶ λεπτόγειος ἐκείνη Ἀττική, ἥτις ἐδέσποζε χωρῶν ἐχουσῶν ἔκτασιν τοὐλάχιστον δεκαπενταπλασίαν. Θαυμασμὸς ἀκράτητος συνέχει ἡμᾶς, ὅταν ἐκ τῶν ἑξακοσίων περίπου χιλιάδων, ὅσαι κατῴκουν κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα τὴν Ἀττικὴν ὅλην, ἐξαιροῦντες τετρακοσίας χιλιάδας δούλων καὶ πεντήκοντα χιλιάδας μετοίκων, εὕρωμεν, ὅτι μόνον εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας τὸ πολὺ ἀνήρχοντο οἱ ἐλεύθεροι Ἀθηναῖοι, ὅτι τριακοντακιςχίλιοι τὸ πολὺ ἦσαν οἱ τούτων ἐν ἡλικίᾳ καὶ ὅτι ἑξακιςχίλιοι μόλις ἦσαν οἱ ἄνδρες οἱ ἀποτελοῦντες τὸ κατὰ νόμον σύνολον τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκείνης ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἐξ ἧς ἐξηρτῶντο μυριάδες ὅλαι Ἑλλήνων, ὧν τὸν ἀριθμὸν δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ ὑπολογίσωμεν ἀκριβῶς.

Οἱ φόροι τῶν συμμάχων ἀπετέλεσαν ἀπὸ τῆς μεταφορᾶς τῶν συμμαχικῶν χρημάτων εἰς τὰς Ἀθήνας μίαν τῶν κυριωτάτων προσόδων τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ἥτις δι' αὐτῶν ἠδυνήθη οὐ μόνον εἰς μεγάλας δαπάνας πρὸς εὐπρεπῆ διακόσμησιν τῆς πόλεως νὰ προβῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἱδρύσῃ ταμεῖον ἔχον σπουδαῖα περισσεύματα, φυλασσόμενα διὰ πᾶσαν ἐν τῷ μέλλοντι παρουσιασθησομένην ἀνάγκην. Ἡ ἐπίτευξις τοιου-

των ἀποτελεσμάτων ἦτο ἀδύνατος ἄνευ σκοπίμου καὶ συνετῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως. Διὰ τοῦτο μεγίστη κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων φροντὶς περὶ τῆς προσηκούσης διαρρυθμίσεως τῶν οἰκονομικῶν.

Τὰ τακτικὰ ἔσοδα τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ἅτινα ὑπῆρχον καὶ πρὸ τῆς εἰς Ἀθήνας μεταφορᾶς τῶν συμμαχικῶν χρημάτων, δὲν προήρχοντο ἐξ ἀμέσων φόρων τῶν πολιτῶν. Κυριώτατοι δὲ αὐτῆς πόροι ἦσαν τὰ εἰσπραττόμενα ἐκ τῆς ἐκμισθώσεως τῶν δημοσίων κτημάτων, ἤτοι οἰκοδομῶν, δασῶν, ἀγρῶν καὶ βοσκοτοπίων, ἁλατωρυχείων καὶ μεταλλείων, τὰ ἐκ τῶν δημεύσεων καὶ προστίμων, τὰ ἐκ τῶν τελῶν τοῦ λιμένος καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τὰ ἐκ τοῦ μετοικίου, ἤτοι τοῦ ὑπὸ τῶν μετοίκων πληρονομένου φόρου. Τῶν πόρων τούτων οἱ μέγιστοι ἦσαν οἱ ἐκ τῆς ἐκμισθώσεως τῶν ἀργυρείων τοῦ Λαυρίου καὶ τῶν χρυσωρυχείων τῆς Θάσου καὶ τῆς Σκαπτῆς ὕλης ἐν Θράκῃ. Οἱ πόροι οὗτοι ἐπήρκουν εἰς τὰς τακτικὰς δαπάνας τῆς πολιτείας, καθότι εἰς πολλὰ δὲν ἐδαπάνα ἡ πόλις, ἀλλ' οἱ πλούσιοι πολῖται, οἵτινες, ὑπὸ τῶν δέκα φυλῶν ὁριζόμενοι, ἐχορήγουν εἰς τὸ κράτος τακτικὰς ἢ ἐκτάκτους τινὰς παροχὰς καλουμένας *λειτουργίας*. Τῶν λειτουργιῶν τούτων κυριώταται ἦσαν ἡ *χορηγία*, ἤτοι ἡ συντήρησις καὶ ἄσκησις τῶν χορῶν, οἵτινες διηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους ἐν τοῖς δημοσίοις θεάμασιν, ἡ *γυμνασιαρχία*, ἤτοι ἡ διὰ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας δαπάνη, ἡ *ἀρχιθεωρία*, ἤτοι ἡ ἀξιοπρεπὴς ἀρχηγία τῶν ὑπὸ τῆς πόλεως στελλομένων κατὰ τὰς ἑορτὰς εἰς Δελφοὺς καὶ Ὀλυμπίαν, εἰς Δῆλον καὶ εἰς τὰς ἄλλας πανηγύρεις πολυδαπάνων πρεσβειῶν, ἡ *ἑστίασις* τῶν πολιτῶν ἐν δημοσίοις συμποσίοις καθ' ὡρισμένας τινὰς περιστάσεις καὶ ἡ ἁπασῶν δαπανηροτάτη, ἡ *τριηραρχία*, ἤτοι ὁ ὑπὸ τῶν τριηράρχων ἐξαρτισμὸς καὶ ἡ συντήρησις τῶν τριήρων τῆς πόλεως τῶν ἐκπλεουσῶν ἐκ τῶν νεωρίων.

Πάντων τούτων τῶν πόρων τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας σπουδαιότεροι ἀπέβησαν οἱ φόροι τῶν συμμάχων. Μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας μεταφορὰν τοῦ ταμείου αἱ μὲν ἐτήσιαι ἀπὸ τῶν φόρων εἰσπράξεις ὡρίσθησαν διὰ τὰς τακτικὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, τὸ δ' ἐκ Δήλου μετενεχθὲν ἀποθεματικὸν κεφάλαιον κατετέθη εἰς τὸν ὀπισθόδομον τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Παρθενῶνος, οἱονεὶ καθιερωθὲν εἰς τὴν θεὰν Ἀθηνᾶν, ἥτις εἶχεν ὡς Πολιὰς ἔκπαλαι καὶ ἴδιον ταμεῖον, διατηρηθέν. Εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἀφιεροῦτο καὶ ἐκ τῶν ἐτησίων φόρων τῶν συμμάχων 1 $^2/_3$ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, καὶ παρ' αὐτῇ κατετίθεντο προσωρινῶς καὶ αἱ ἐκ τῶν φόρων τακτικαὶ εἰσπράξεις ὡς εἰς τράπεζάν τινα ἱεράν. Ἀλλὰ τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον

τῶν θαλασσῶν, καὶ ἔβλεπον τοὺς συμμάχους ἐρχομένους εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ πάσης γωνίας τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὡς εἰς μητρόπολιν μεγάλου κράτους. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἔγεινε τότε ἐπαχθεστέρα, αἱ συνεδρίαι τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας πολὺ συχνότεραι, αἱ ἐργασίαι τῶν δικαστηρίων πολυπληθέστεραι, συνθετώτερον δὲ καὶ πολυπλοκώτερον τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῆς πολιτείας. Ἡ συνδρομὴ ἁπάντων τῶν πολιτῶν ἀπητεῖτο εἴπερ ποτέ. Καὶ ὁ μὲν τρόπος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ δημοσιότης τοῦ βίου τῶν πολιτῶν καὶ ἡ εὔκολος ἀναστροφὴ αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους, πρὸ πάντων δὲ ἡ τριβὴ περὶ τὰς δημοσίας λειτουργίας ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἅτινα παρεῖχεν ἡ δημοκρατία, ταῦτα πάντα εἶχον συντελέσει τὰ μέγιστα εἰς ἐλάττωσιν τῆς μεταξὺ τῶν πολιτῶν διαφορᾶς, καὶ εἶχον καταστήσει πάντας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἱκανοὺς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πολλαπλῶν ὑπηρεσιῶν ὅσας ἀπῄτει ἡ ἀπρόσκοπτος λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους. Καὶ ὅμως, ἂν ἐξετάσωμεν τὰ πράγματα ἀκριβέστερον, βλέπομεν, ὅτι ἐν ἀληθείᾳ, ἐν ᾧ πάντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐκ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐκ τῆς δημοσίας αὐτῶν μορφώσεως εἶχον τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μετέχωσι τῶν κοινῶν, διὰ μέγα μέρος τῶν πολιτῶν ἡ μὲν ὑποχρέωσις ἦτο βαρεῖα, ἡ δὲ ἀπόλαυσις τοῦ δικαιώματος καθίστατο προβληματική.

Ἡ ὑποχρέωσις, ἣν ἀνέλαβον αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἡγεμονίας, νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν αὐτονομίαν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν συμμάχων κατὰ τῶν Περσῶν δὲν εἶχεν ἐκλίπει μετὰ τὴν ἐκ τῶν νικῶν τοῦ Κίμωνος ἐπελθοῦσαν ὑποχώρησιν τῶν βαρβάρων, οὐδὲ μετὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ ἀπὸ τῶν Περσῶν φόβος ἦτο ἀληθῶς μικρός, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἄσημος ὁ ἀπ' αὐτῶν τῶν συμμάχων. Τὰ μεγάλα συμφέροντα τῶν Ἀθηναίων ἀπῄτουν τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ἐν τῷ Αἰγαίῳ· οἱ ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος κίνδυνοι ἐκράτουν τὴν πόλιν εἰς ἐγρήγορσιν διηνεκῆ. Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐξ ἑξήκοντα τριήρων περιεπόλει ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας ἑκάστου ἔτους πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς ἀσφαλείας τῶν θαλασσῶν καὶ ἄσκησιν τῶν πληρωμάτων, ἀνερχομένων εἰς ἐννεακισχιλίους ἄνδρας. Διαρκεῖς φρουραὶ Ἀθηναίων ὁπλιτῶν διέμενον ἐν ταῖς κυριωτάταις τῶν ὑποτελῶν πόλεων. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν ταῖς φρουραῖς καὶ τῷ στόλῳ ὑπηρετούντων ἦσαν πολῖται ἐκ τῆς τρίτης καὶ τετάρτης τάξεως, ζευγῖται καὶ θῆτες. Λ ` ὁσημέραι δυσχερεστέρα

ἡ ἐπὶ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἔτους μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν ἰδίαις δαπάναις διατριβὴ καὶ ἡ ἄνευ ἐργασίας προσοδοφόρου συντήρησις ἑαυτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐγκαταλιμπανομένων οἰκογενειῶν των. Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ᾐσθάνθη λοιπὸν τὴν ὑποχρέωσιν νἀνακουφίσῃ ἐκ τῶν ἐνόντων τὰ βάρη τῶν πτωχῶν πολιτῶν, οἵτινες, τρέχοντες προθύμως εἰς τὴν κλῆσιν τῆς πατρίδος ὡς στρατιῶται καὶ ναῦται, ἐκινδύνευον νὰ περιστῶσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν εἰς ὄλεθρον οἰκονομικόν. Ὁ δῆμος προθύμως ἔσπευσε νἀποδεχθῇ τὰς προτάσεις τοῦ Περικλέους περὶ μισθοφορᾶς διὰ τοὺς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ναύτας καὶ ὁπλίτας, ἀνερχομένης εἰς τέσσαρας ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην, ὧν δύο ὑπελογίζοντο ὡς σιτηρέσιον καὶ δύο ὡς μισθός. Τὸ ποσὸν τοῦτο, ἴσον πρὸς ἑξήκοντα καὶ πέντε ἑκατοστὰ τῆς δραχμῆς, δὲν εἶνε μικρόν, καθότι ἡ μὲν ἀξία τοῦ νομίσματος ἦτο ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ὀκταπλασία τῆς σημερινῆς, αἱ δὲ πρὸς τὸν βίον δαπάναι πολὺ μετριώτεραι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπεφασίσθησαν διὰ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἐκτελοῦντας στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς οἴκοι μένοντας ἡ ἐκτέλεσις τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν εἶχε καταστῇ δύσκολος, διὰ δὲ τοὺς ἀπορωτέρους καὶ τοὺς ἔξω τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ οἰκοῦντας σχεδὸν ἀδύνατος ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐξήσεως τῶν συνεδριῶν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν δικῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πλέον νὰ φροντίσωσι περὶ μόνων τῶν τοπικῶν συμφερόντων μικρᾶς πολιτείας· αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἤδη κράτος μέγα, καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν σημασίαν αὐτοῦ ἦσαν αἱ μέριμναι τῆς διοικήσεως τῶν κατ' αὐτό. Ἐν ᾧ ἐπὶ Σόλωνος ἤρκουν διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις τέσσαρες κατ' ἔτος ἐκκλησίαι καὶ ἐπὶ Κλεισθένους δέκα, τώρα ἐχρειάζοντο ἐτησίως τεσσαράκοντα τακτικαὶ συνεδρίαι τοῦ δήμου πλὴν τῶν πολλῶν ἐκτάκτων. Καὶ αἱ συνελεύσεις δὲ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων, ἥτις παρεσκεύαζε τὰ προβουλεύματα διὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ηὐξήθησαν ἀναλόγως. Ἀλλὰ κυριώτατα ἐπεξετάθησαν αἱ ἐργασίαι τῶν πολιτῶν ὡς ἡλιαστῶν διὰ τὴν μεγάλην αὔξησιν τῶν δικῶν τὴν ἐπελθοῦσαν ἐκ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν κατοίκων καὶ ἐκ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ἐμπορίου, ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τοὺς ὑποτελεῖς ὑποχρεώσεως νὰ δικάζωνται ἐν Ἀθήναις. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν, πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ ἐκείνων καθ' ἃς συνήρχετο ὁ δῆμος εἰς ἐκκλησίαν, ἦσαν ἠναγκασμένοι οἱ ἡλιασταὶ νὰ τρέχωσιν ἀπὸ πρωίας εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου κλη-

νοι διενέμοντο είς τὰ δέκα δικαστήρια τῆς πόλεως, ἐν οἷς ἀνέμενεν αὐτοὺς πληθὺς δικῶν ὑπ' αὐτῶν διεξαχθησομένων.

Πρὸς τοιαύτην αὔξησιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων ἐν τῇ βουλῇ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, ἐν τῇ ἡλιαίᾳ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν οἱ πτωχότεροι τῶν πολιτῶν καὶ οἱ μακρὰν ἐν τοῖς ἀγροῖς κατοικοῦντες, καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ μείνωσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἁπλᾶ ὀνόματα, νὰ περιέλθῃ δὲ ἡ πᾶσα ἰσχὺς τῆς πολιτείας εἰς μόνους ἐκείνους ὅσοι εἶχον πόρους καὶ χρόνον ὅπως μετέρχωνται τὰ κοινά. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τοῦ κινδύνου τῆς διαταράξεως τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσορροπίας τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων ἐκρίθη καλὸν νὰ εἰςαχθῇ ὁ μισθὸς καὶ διὰ τοὺς βουλευτάς, ἐκκλησιαστὰς καὶ δικαστάς. Καὶ ὁ μὲν βουλευτικὸς μισθὸς ἀνήρχετο εἰς μίαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην συνεδρίαν τῆς βουλῆς, ὁ δὲ δικαστικὸς περιωρίζετο τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς δύο ὀβολοὺς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς εἰς ἕνα ὀβολὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνεδρίας ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου.

Οἱ μισθοὶ οὗτοι οὔτε ἀδικαιολόγητοι ἦσαν οὔτε ὑπερβολικοί· ἐκ τούτων μάλιστα ὁ δικαστικὸς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς μόλις ἐπήρκουν εἰς τὸν ἡμερήσιον σιτισμὸν τῶν μισθοφορούντων. 'Αλλ' οὐχ ἧττον ἠδύναντο νἀντιταχθῶσι κατὰ τῆς εἰςαγωγῆς τῶν μισθῶν εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν πολίτευμα σπουδαῖοι λόγοι ἠθικοί, οἰκονομικοί, πολιτικοί, οὓς δὲν ἠμέλησαν νἀντιτάξωσι κατὰ τοῦ Περικλέους καὶ τῶν περὶ αὐτὸν οἱ ἀντίπαλοι. 'Αλλὰ τὸ δημοτικὸν τῶν προταθέντων μέτρων ἐξησφάλιζε τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἀντιφρονούντων. Αἱ μισθοφοραὶ ἔγειναν προθύμως δεκταὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον εὐκόλως συνείθισεν εἰς τὴν θέαν τῆς διανομῆς τῶν δημοσίων θησαυρῶν χάριν ὑπηρεσιῶν παρεχομένων εἰς τὴν πόλιν. Οἱ μισθοὶ οἱ τὸ πρῶτον ὁρισθέντες δὲν ἤρκουν ἔπειτα πλέον, καὶ ἡ πολιτεία ὑπεχρεώθη νὰ προβῇ εἰς αὐξήσεις. Μετ' ὀλίγα δ' ἔτη ὁ 'Αριστοφάνης ἠναγκάζετο νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, οἵτινες ἐζήτουν νὰ λάβωσι τριώβολον ὅταν ἔπραττόν τι κοινόν, ὥςπερ κτίσται πηλοφοροῦντες, καὶ ἀντέτασσε πρὸς τὴν κατάχρησιν τῶν φιλοχρημάτων αὐτοῦ συγχρόνων τοὺς αὐτάρκεις καὶ λιτοὺς στρατιώτας τοῦ γενναίου Μυρωνίδου, καθ' ἃς ἡμέρας οὐδεὶς ἤθελε τολμήσει νὰ διοικῇ τὰ τῆς πόλεως ἐπὶ μισθῷ.

'Αλλ' ἤδη ἐπὶ Περικλέους ἡ μισθοφορὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τὰς ὑπηρεσίας τὰς παρεχομένας εἰς τὸ κράτος, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ πρὸς διευκόλυνσιν ἀπολαύσεων τοῦ δήμου θεαματικῶν. Κατὰ τὰς ἰδέας τῶν ἀρ-

χαίων Ἑλλήνων, οἵτινες τέλειον ἄνθρωπον ἐνόμιζον τὸν ἔχοντα ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, τὰ δημόσια θεάματα καὶ αἱ ἑορταὶ δὲν ἦσαν ἁπλῆ διασκέδασις, ἀλλ' ἐκτὸς τῆς θρησκευτικῆς βάσεως καὶ ἀφορμῆς, ἣν πάντοτε εἶχον, ἐθεωροῦντο ἀναπόσπαστον μέρος, ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τοῦ πολιτικοῦ βίου. Μεγάλης πόλεως αἱ ἑορταὶ ἔπρεπε νὰ εἶνε μεγάλαι καὶ ἀντάξιαι τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τοῦ μεγαλείου. Διὰ τοῦτο τὰ Παναθήναια ἔλαβον νέαν λάμψιν ἐπὶ τοῦ Περικλέους, καὶ ἡ μοῦσα τῶν μεγάλων Ἀθηναίων δραματικῶν ἔδιδεν ἀπαράμιλλον κάλλος εἰς τὰς ἑορτὰς καθ' ἃς ἐδιδάσκοντο τἀθάνατα δράματά των. Ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὰ θεάματα ταῦτα καὶ τὰς ἑορτάς, αἵτινες προσείλκυον ἀστοὺς καὶ ξένους, ἐν αἷς καὶ δι' ἃς ἡ πόλις ἀνέπτυσσεν ὅλον αὐτῆς τὸ μεγαλεῖον, ἡ ἀθηναϊκὴ τέχνη ὅλον αὐτῆς τὸ ὕψος, τὸ ἀθηναϊκὸν πνεῦμα ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀνέφικτον πτῆσιν, ἦτο ψυχαγωγία, ἀλλ' ἦτο καὶ σχολὴ πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μορφώσεως, ἦτο θυμηδία, ἀλλ' ἦτο τρόπον τινὰ ἐν ταὐτῷ καὶ θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν καθῆκον. Ἡ δὲ ἀποχὴ Ἀθηναίου πολίτου ἀπ' αὐτῶν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς ἀπώλειαν μέρους τινὸς τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων, ὡς στέρησις τῶν μεγάλων ἐκείνων χαρισμάτων τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ἅτινα καθίστανον αὐτὴν θαυμαστὴν εἰς τοὺς ὑποτελεῖς καὶ μεγάλην εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ἀφορμαὶ δι' ἃς ὡρίσθη τὸ ***θεωρικόν***, χρηματικὴ χορηγία εἰς τοὺς ἀπόρους πολίτας, κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς ἀδάπανον εἴσοδον εἰς τὸ θέατρον, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς συντήρησιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῆς πόλεως. Ὁ Περικλῆς, εἰσάγων τὸ θεωρικόν, δὲν ἐφαντάζετο ἴσως, ὅτι εἴκοσι μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ πόλις θὰ εὑρίσκετο ἠναγκασμένη νὰ δαπανήσῃ ἐντὸς πέντε μόλις μηνῶν (τῷ 410 π. Χ.) περὶ τὰς ἑπτακοσίας ἑξήκοντα πέντε χιλιάδας σημερινῶν δραχμῶν χάριν θεωρικῶν χρημάτων, καὶ ταῦτα ἐν ἡμέραις ἄλλως δειναῖς διὰ τὰς Ἀθήνας.

Θ'

Αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι ἐπὶ Περικλέους.

Ἐκ τῶν ἐρειπίων ἅτινα ἐσώρευσεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν ἀναθάλλουσαι αἱ Ἀθῆναι ἵδρυσαν κράτος μέγα καὶ ἰσχυρόν. Τὸ ἄστυ τῆς

νοι διενέμοντο εἰς τὰ δέκα δικαστήρια τῆς πόλεως, ἐν οἷς ἀνέμενεν αὐτοὺς πληθὺς δικῶν ὑπ' αὐτῶν διεξαχθησομένων.

Πρὸς τοιαύτην αὔξησιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων ἐν τῇ βουλῇ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, ἐν τῇ ἡλιαίᾳ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν οἱ πτωχότεροι τῶν πολιτῶν καὶ οἱ μακρὰν ἐν τοῖς ἀγροῖς κατοικοῦντες, καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ μείνωσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἁπλᾶ ὀνόματα, νὰ περιέλθῃ δὲ ἡ πᾶσα ἰσχὺς τῆς πολιτείας εἰς μόνους ἐκείνους ὅσοι εἶχον πόρους καὶ χρόνον ὅπως μετέρχωνται τὰ κοινά. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τοῦ κινδύνου τῆς διαταράξεως τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσορροπίας τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων ἐκρίθη καλὸν νὰ εἰςαχθῇ ὁ μισθὸς καὶ διὰ τοὺς βουλευτὰς, ἐκκλησιαστὰς καὶ δικαστάς. Καὶ ὁ μὲν βουλευτικὸς μισθὸς ἀνήρχετο εἰς μίαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην συνεδρίαν τῆς βουλῆς, ὁ δὲ δικαστικὸς περιωρίζετο τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς δύο ὀβολοὺς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς εἰς ἕνα ὀβολὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνεδρίας ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου.

Οἱ μισθοὶ οὗτοι οὔτε ἀδικαιολόγητοι ἦσαν οὔτε ὑπερβολικοί· ἐκ τούτων μάλιστα ὁ δικαστικὸς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς μόλις ἐπήρκουν εἰς τὸν ἡμερήσιον σιτισμὸν τῶν μισθοφορούντων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἠδύναντο νἀντιταχθῶσι κατὰ τῆς εἰςαγωγῆς τῶν μισθῶν εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν πολίτευμα σπουδαῖοι λόγοι ἠθικοὶ, οἰκονομικοὶ, πολιτικοὶ, οὓς δὲν ἠμέλησαν νἀντιτάξωσι κατὰ τοῦ Περικλέους καὶ τῶν περὶ αὐτὸν οἱ ἀντίπαλοι. Ἀλλὰ τὸ δημοτικὸν τῶν προταθέντων μέτρων ἐξησφάλιζε τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἀντιφρονούντων. Αἱ μισθοφοραὶ ἔγειναν προθύμως δεκταὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον εὐκόλως συνείθισεν εἰς τὴν θέαν τῆς διανομῆς τῶν δημοσίων θησαυρῶν χάριν ὑπηρεσιῶν παρεχομένων εἰς τὴν πόλιν. Οἱ μισθοὶ οἱ τὸ πρῶτον ὁρισθέντες δὲν ἤρκουν ἔπειτα πλέον, καὶ ἡ πολιτεία ὑπεχρεώθη νὰ προβῇ εἰς αὐξήσεις. Μετ' ὀλίγα δ' ἔτη ὁ Ἀριστοφάνης ἠναγκάζετο νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, οἵτινες ἐζήτουν νὰ λάβωσι τριώβολον ὅταν ἔπραττόν τι κοινὸν, ὥςπερ κτίσται πηλοφοροῦντες, καὶ ἀντέτασσε πρὸς τὴν κατάχρησιν τῶν φιλοχρημάτων αὐτοῦ συγχρόνων τοὺς αὐτάρκεις καὶ λιτοὺς στρατιώτας τοῦ γενναίου Μυρωνίδου, καθ' ἃς ἡμέρας οὐδεὶς ἤθελε τολμήσει νὰ διοικῇ τὰ τῆς πόλεως ἐπὶ μισθῷ.

Ἀλλ' ἤδη ἐπὶ Περικλέους ἡ μισθοφορὰ δὲν περιωρίσθη εἰς ...
ρεσίας τὰς παρεχομένας εἰς τὸ κράτος, ...
κόλυνσιν ἀπολαύσεων τοῦ δήμου θεαμ...

'Αθηνᾶς μετεβλήθη ἤδη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τριακοσίων πόλεων. Καθ' ἑκάστην σχεδὸν οἱ 'Αθηναῖοι ἐξένιζον πληθὺν ὑποτελῶν ἢ ξένων, οἵτινες ἄλλοτε μὲν ἔπλεον, ὅπως κομίσωσι τὸν φόρον τῆς ἰδίας ἑαυτῶν πόλεως, ἄλλοτε δ' ἔσπευδον, ὅπως διεξαγάγωσι τὰς δίκας αὐτῶν ἐνώπιον τῶν 'Αθηναίων ἡλιαστῶν, ἄλλοτε ἤρχοντο, ὅπως παραστῶσιν εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ ἄλλοτε ἐφοίτων, ὅπως ἴδωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν κυριαρχοῦσαν πόλιν, ἥτις συνεκέντρωνεν ὑπὸ τὸν εὔδιον αὐτῆς καὶ γλυκὺν οὐρανὸν οὐ μόνον τῆς δυνάμεως τὸν ὄγκον, ἀλλὰ καὶ τὴν χάριν τῆς εὐφυΐας καὶ τοῦ πνεύματος τὸ μεγαλεῖον. 'Η πόλις, ἥτις εἶχε καταστῆ ἡ μητρόπολις καὶ τὸ ταμεῖον, τὸ γενικὸν ἐντευκτήριον καὶ τὸ κοινὸν δικαστήριον, τὸ μέγα θέατρον καὶ τὸ περιζήτητον σχολεῖον μεγάλου μέρους τῆς 'Ελλάδος, δὲν ἤργησε νὰ γείνῃ καὶ τὸ ἐπιφανέστατον καλλιτεχνικὸν ἐργοστάσιον τῶν 'Ελλήνων, τὸ θαυμασιώτατον μουσεῖον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου εἶχεν ἀρχίσει ἡ καλλιτεχνικὴ διακόσμησις τῶν 'Αθηνῶν· ἀλλ' ἡ περσικὴ δᾲς ἐπυρπόλησε τὰ κτίρια τῶν τυράννων. Τὴν ὑστεραίαν τῶν νικῶν οἱ 'Αθηναῖοι πρώτην φροντίδα εἶχον νὰ ἱδρύσωσι καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς τέφρας τοὺς ἰδίους οἴκους καὶ νὰ τειχίσωσι τὴν πόλιν ἐν σπουδῇ. 'Αλλ' ἐπὶ τοῦ Περικλέους ἡ πόλις ἤδη ἦτο τετειχισμένη, καὶ σύμπλεγμα ὀχυρῶν τειχῶν συνέδεε τὰς 'Αθήνας πρὸς τὸν παλαιὸν αὐτῶν λιμένα, τὸ Φάληρον, καὶ τὸ νέον ἐπίνειον, τὸν Πειραιᾶ, περιβαλλόμενον ἐπ' ἴσης ὑπὸ τείχους ὑψηλοῦ καὶ περικλείοντα ἐν τοῖς ὡραίοις αὐτοῦ καὶ ἀσφαλέσι νεωρίοις τὰ σκάφη καὶ σκεύη τοῦ ἤδη εἰς τετρακοσίας τριήρεις αὐξηθέντος ἰσχυροῦ στόλου τῶν 'Αθηναίων.

Αἱ νῖκαι τοῦ Κίμωνος καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν λάφυρα ἔδωκαν τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξωραΐσιν τῶν 'Αθηνῶν. Τὸ Θησεῖον καὶ ἡ 'Ακαδημία, ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ Πεισιανάκτειος στοά, ὁ ναὸς τῆς 'Αθηνᾶς Νίκης καὶ τὸ Κυνόσαργες ἐμαρτύρουν τὰς καλλιτεχνικὰς τάσεις τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ, ὅστις δὲν ἠρκεῖτο ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ὀχυρώσεως τῶν 'Αθηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλώπιζε τὴν πόλιν δι' ὡραίων κτιρίων καὶ ἔδιδεν ἤδη γενναίαν ὤθησιν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς τέχνης τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Μίκωνος καὶ αὐτοῦ τοῦ Φειδίου. 'Αλλ' ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκείνη κίνησις, παραβαλλομένη πρὸς τὴν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους ἀναπτυχθεῖσαν, παρουσιάζεται ὡς τις ἀρχὴ μεμονωμένων ἐργασιῶν, ὡς προετοιμασία τις τῆς πόλεως διὰ τὴν ἐκ συστήματος ἐπιδίωξιν τῶν καλῶν

τεχνῶν καὶ τοῦ δι' αὐτῶν καλλωπισμοῦ τῶν 'Αθηνῶν. 'Αληθῶς δ' αἱ 'Αθῆναι ἀπέβησαν τότε τὸ κέντρον τῶν καλῶν τεχνῶν διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν ὑπαρχόντων χρηματικῶν πόρων, διὰ τὴν συρροὴν ἐπιφανῶν καλλιτεχνῶν καὶ διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἔργων, ἅτινα ἐπεβάλετο νὰ πλαστουργήσῃ ὑπὸ τοὺς ἀγαθοὺς τούτους οἰωνοὺς ὁ Περικλῆς.

Τὴν ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπῶν ναῶν διὰ τοὺς θεοὺς τῆς 'Ελλάδος ἐθεώρει ὁ Περικλῆς ἔργον τῶν Πανελλήνων. Διὰ τοῦτο περιέλαβε ταύτην εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ πανελληνίου συνεδρίου, οὗ τὴν συγκάλεσιν ἐματαίωσεν ἡ ἐναντίωσις τῶν Λακεδαιμονίων. 'Αλλὰ καὶ μετὰ τὴν ματαίωσιν τοῦ συνεδρίου δὲν ἔπαυσεν ὁ Περικλῆς θεωρῶν χρέος τῶν 'Ελλήνων νὰ ἐργασθῶσι κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἀποφασισθέντων ἐν Πλαταιαῖς πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ναῶν οὓς εἶχον καύσει οἱ βάρβαροι. 'Η παρ' αὐτῶν χορήγησις τῶν χρηματικῶν πόρων, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ κατ' εὐθεῖαν, ἔγεινεν ἐμμέσως, ληφθέντων τῶν ἀναγκαίων χρημάτων ἐκ τοῦ ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ τοῦ Παρθενῶνος συμμαχικοῦ ταμείου. 'Η πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἐξόδευσις τῶν χρημάτων τῶν συμμάχων δὲν ἔγεινεν ἄνευ ἀντιστάσεως τῶν ἐχθρῶν τοῦ Περικλέους, οἵτινες εὕρισκον ἄτοπον νὰ δαπανῶνται τὰ κοινὰ χρήματα τῶν 'Ελλήνων πρὸς στολισμὸν τῶν 'Αθηνῶν. 'Αλλ' ὁ Περικλῆς ἀντέτασσε μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν δυνάμεως λόγου, ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι δὲν ὀφείλουσιν εἰς τοὺς συμμάχους λόγον περὶ τῶν χρημάτων· ἀρκεῖ δὲ νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτοὺς ἐκεῖνο δι' ὃ ἐτέλουν τοὺς φόρους, τὴν αὐτονομίαν καὶ ἀσφάλειαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων. 'Ο δὲ δῆμος ἐπείσθη εὐκόλως εἰς τοὺς λόγους τοῦ Περικλέους, βλέπων τὰ μεγάλα κέρδη, ἅτινα θὰ παρεῖχον τὰ ἔργα εἰς τὰ πλήθη καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς καὶ πειθόμενος περὶ τῆς αἰδίου δόξης, ἥτις θὰ περιέστεφε διὰ παντὸς τὴν πόλιν μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτῶν.

'Η πόλις σχεδὸν ὅλη ἔγεινεν ἔμμισθος, τρεφομένη ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἔργων δι' ὧν ἐκοσμεῖτο. Πᾶσα ὕλη ἐχρειάσθη διὰ τὰ κτίρια τοῦ Περικλέους καὶ τὰ περικοσμοῦντα αὐτὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, χαλκὸς καὶ χρυσὸς καὶ ἐλέφας, ἔβενος καὶ κυπάρισσος καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ λευκὸς ἐκεῖνος λίθος, ὃν παρεῖχον ἄφθονον τὰ λατομεῖα τοῦ Πεντελικοῦ. Οἱονεὶ δὲ κατὰ στρατεύματα ἠριθμοῦντο οἱ ἐργάται ἑκάστης τέχνης οἱ κατεργαζόμενοι ταύτας τὰς ὕλας, τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς χρυσοῦ, μαλακτῆρες ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταὶ καὶ τορευταί, ὡς καὶ οἱ ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ κατὰ γῆν κομίζοντες τὰς ὕλας καὶ ἐξυπηρετοῦντες τὰς ἀνάγκας τῆς πολυκινήτου

ζωῆς ἣν προεκάλουν τὰ πολυποίκιλα ἔργα, ἐπιδιωκόμενα γοργῶς καὶ δραστηρίως.

Ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη ζωὴ δὲν περιωρίζετο ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ διεχέετο καθ' ἅπασαν τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς μέχρι τῆς Ἐλευσῖνος καὶ ἀπὸ τοῦ Σουνίου μέχρι τοῦ Ῥαμνοῦντος. Ὁ Πειραιεύς, … κτῴκουν οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων, ἐν ᾧ συνεκεντροῦτο ὅλη ἡ ναυτι… πορικὴ κίνησις τῆς Ἀττικῆς, ἐπεδείκνυεν ὅλην τὴν τέχνην τοῦ … υ ἀρχιτέκτονος Ἱπποδάμου ἐν ταῖς μεγάλαις πλατείαις, τ… ὐθείαις ὁδοῖς, ταῖς εὐρείαις στοαῖς, ταῖς ὡραίαις οἰκοδομαῖς, ὧν ἐξεῖχε τὸ Δεῖγμα, ἐν ᾧ ἐξετίθεντο τὰ δείγματα τῶν σιτηρῶν, καρπῶν καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐκ πάντων τῶν λιμένων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως αἱ πολύφορτοι φορτηγίδες.

ΤΕΚΤΩΝ
ΕΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸν θόρυβον καὶ τὴν κίνησιν τοῦ Πειραιῶς, τὴν ἡσυχίαν τῆς Ἐλευσῖνος, ὅπου ἐλατρεύετο ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Κόρη, ἐτάρασσε μόνον ἡ κατὰ Σεπτέμβριον μῆνα πομπή, ὅτε ἤγετο ἐκ τῆς πόλεως διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ πρὸς τὰς θεὰς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἰάκχου. Ἐκεῖ κατὰ τὰς ἱερὰς ἐκείνας ἡμέρας προσήρχοντο οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰ Ἐλευσίνια. Ἐκεῖ ὁ σεμνὸς ***ἱεροφάντης***, ἕλκων τὸ γένος ἐκ τοῦ Εὐμόλπου καὶ συμπάρεδρον ἔχων ἐν εὐπρεπεῖ στολῇ τὸν ***δᾳδοῦχον***, ἐπετέλει τὰ μυστήρια, ἐξ ὧν ἀπεκόμιζον οἱ μύσται παρήγορον ἰδέαν περὶ θανάτου καὶ γλυκυτέρας τὰς περὶ τῆς συμπάσης ζωῆς ἐλπίδας. Ἐκεῖ ὁ ἐκ προκρίτων Ἀθηναίων ἱερὸς ***παῖς ἀφ' ἑστίας*** ἐξήσκει ἱερὰς λειτουργίας. Τὸν σεμνὸν ἐκεῖνον χῶρον, ὅστις συνεδέετο πρὸς παλαιοτάτην λατρείαν, ἀπεφάσισεν ὁ Περικλῆς νὰ καταστήσῃ ἀντάξιον τῶν θεῶν, αἵτινες ἐν

αὐτῷ ἐτιμῶντο. Σεμνὸν καὶ μυστηριῶδες ὡς ἡ ὅλη λατρεία τῶν ἐλευσινίων θεῶν, ἀνηγέρθη κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς βραχώδους ἀκροπόλεως τῆς Ἐλευσῖνος τὸ *τελεστήριον*, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο τὰ μυστήρια. Πρῶτος δ' αὐτοῦ ἀρχιτέκτων ὑπῆρξεν ὁ Κόροιβος, ὃν θανόντα διεδέχθησαν ὁ Μεταγένης καὶ ὁ συνδημότης τοῦ Περικλέους Ξενοκλῆς.

Ο ΔΑΔΟΥΧΟΣ ΤΩΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙΩΝ

Ἐν ᾧ δὲ τὸ τελεστήριον τῆς Ἐλευσῖνος συνεδέετο πρὸς τὴν παλαιὰν λατρείαν τῆς θεᾶς, ἣν ἐτίμων οἱ Ἀθηναῖοι ὡς εἰσαγαγοῦσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν, δύο ἄλλοι ναοὶ τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους οἰκοδομηθέντες, ἐνεθύμιζον τοὺς προσφάτους κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας. Μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μαραθῶνος πρὸς βορρᾶν ἠγέρθη ἐν Ῥαμνοῦντι ναὸς τῆς Νεμέσεως, δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματός του καὶ διὰ τῶν παραστάσεων τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Φειδίας, ὑπομιμνήσκων τὴν θεϊκὴν κατὰ τῶν βαρβάρων ὀργήν. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ Σουνίου, εἰς ὃ τελευτᾷ ἡ σειρὰ τῶν ἀττικῶν ὀρέων, ἀνῳκοδομήθη κομψὸς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἄλλου ἱεροῦ παλαιοτέρου, καταστραφέντος ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ὁ ναύτης ὅστις παρέπλεε τὴν χθαμαλὴν ἐκείνην ἀττικὴν ἄκραν, βλέπων ἐπὶ τοῦ ναοῦ τὰς ἀναγλύφους παραστάσεις τὰς ἐξεικονιζούσας ἄθλους τοῦ Θησέως καὶ τὸν κατὰ τῶν Γιγάντων ἀγῶνα τῆς Ἀθηνᾶς, ἀνεμιμνήσκετο καὶ ἄκων τῆς ἐναντίον τῶν Περσῶν μεγάλης τῶν Ἀθηναίων γιγαντομαχίας.

Τὰ περισωθέντα ἴχνη τῶν κτισμάτων τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Ῥαμνοῦντος, τὰ ἐρείπια τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τοῦ Σουνίου ἐπαρκῶς μαρτυροῦσι τὴν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ γλυπτικῇ ἐπίδοσιν ἐπὶ Περικλέους. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶνε μικρά, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ ἀθάνατα καλλιτεχνήματα δι' ὧν ἐκοσμήθησαν αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι, καὶ μάλιστα ὁ ἱερὸς βράχος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰ ὑπ' αὐτόν.

Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους γενομένη προσθήκη τῶν μουσικῶν ἀγώνων εἰς τὴν μεγάλην τῶν Ἀθηνῶν ἑορτήν, τὰ Παναθήναια, κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν οἰκοδόμησιν ἰδίου κτιρίου πρὸς τέλεσιν τῶν ἀγώνων τούτων. Οὕτως ἐκτίσθη κατὰ τοὺς νοτιοανατολικοὺς πρόποδας

τῆς Ἀκροπόλεως τὸ Ὠδεῖον, μέγα οἰκοδόμημα κυκλοτερές, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ πολλὰς χιλιάδας θεατῶν, παρισταμένων εἰς τὰς ἀκροάσεις τῶν αὐλητῶν καὶ αὐλῳδῶν, τῶν κιθαριστῶν καὶ κιθαρῳδῶν καὶ καθημένων ἐν σειραῖς ἑδρῶν τεταγμέναις ἀμφιθεατρικῶς. Ἐκαλύπτετο δὲ τὸ κτίριον ὑπὸ στέγης περικλινοῦς, ὑποβασταζομένης ἔνδοθεν ὑπὸ πολλῶν στύλων καὶ ἀποληγούσης εἰς ὀξὺ ἐν τῷ μέσῳ. Τὸ σχῆμα τοῦ Ὠδείου ὑπεμίμνησκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν μεγαλοπρεπῆ σκηνὴν ἣν εἶχε στήσει ποτὲ ὁ Ξέρξης ἐν Ἀθήναις ὡς νικητής. Καὶ περὶ αὐτῶν δὲ τῶν δοκῶν τῆς στέγης διηγοῦντο, ὅτι ἦσαν κατεσκευασμέναι ἐξ ἱστῶν περσικῶν πλοίων.

Ἔκειτο δὲ τὸ Ὠδεῖον πλησίον τοῦ ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως κειμένου διονυσιακοῦ θεάτρου. Τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο κτίριον, ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ μαρμάριναι ἕδραι αἱ προωρισμέναι διὰ τοὺς θεατὰς ἐρείδονται κατὰ μέγα μέρος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου, εἶχεν ἀρχίσει οἰκοδομούμενον ὀλίγα ἔτη πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων μετὰ τὴν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν πολλῶν θεατῶν ἐπελθοῦσαν κατάπτωσιν τοῦ ξυλίνου θεάτρου, ἐν ᾧ ἐδιδάσκοντο τὰ δράματα τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Πρατίνα. Ἀλλὰ δὲν ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν Περικλέα ἡ ἀποπεράτωσις τοῦ ἡμιτελοῦς τούτου κτιρίου, ἥτις [illegible] ἔργον χρόνων μεταγενεστέρων. τῆς [illegible] τῆς πόλεως ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος 330 π.Χ. [illegible] τὸ θέατρον, ἀνασκευασθὲν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης Ἀδριανοῦ.

Ἀλλ' [illegible] τὰ [illegible] Περικλῆς, εἰς τὴν βραχ- [illegible] χρόνων ἡ κοινῆς [illegible] ἡ φύσις [illegible] Ἡ Ἀκρόπολις ἦν εἶχεν [illegible] τῶν Ἀθη- [illegible] εἶχεν τὴν [illegible] αὐτῆς [illegible] τὰ λειτουργ- [illegible] τοῦτο [illegible] Παλλάδος [illegible] τὰ [illegible]

ΤΟ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ.

θαλάσσιον ὕδωρ καὶ τὸ σχῆμα τῆς τριαίνης, τὰ σύμβολα τοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις ἐκεῖ ἐπιστεύετο συνδιαλλαγεὶς μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς. Τότε λοιπὸν διεγράφησαν τὰ σχέδια καὶ ἤρχισε παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος καὶ ἐν μέρει ἐπ' αὐτῶν ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Ἐρεχθείου, ὡς ὠνομάσθη ὅλον τὸ νέον κτίσμα ἐξ ἑνὸς αὐτοῦ μέρους, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἐρεχθέα. Ὁ νέος ναὸς, ὅστις δὲν ἀπεπερατώθη ἐπὶ Περικλέους, ἀλλὰ συνεπληρώθη μόλις τῷ 403 π. Χ., ἀπετελέσθη ἐκ πολλῶν μερῶν συναφῶν κατὰ σχέδιον ἰδιόρρυθμον καὶ διάφορον τοῦ τῶν λοιπῶν ἑλλη-

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΡΟΣΟΨΙΣ ΤΟΥ ΕΡΕΧΘΕΙΟΥ

νικῶν ναῶν, οἷον ἀπήτουν αἱ ἐν αὐτῷ συνηνωμέναι πολλαὶ λατρεῖαι καὶ τὸ ἀνώμαλον τοῦ ἐδάφους. Ἀλλ' εἰ καὶ δυςδιάγνωστον εἶνε σήμερον τὸ ἀρχικὸν διάγραμμα καὶ ἡ πρὸς ἄλληλα σχέσις τῶν μερῶν, ἀπαράμιλλος εἶνε ἡ γλαφυρότης καὶ ἡ χάρις τοῦ ὅλου, ὁποία καταδεικνύεται ἔν τε τῷ ῥυθμῷ τῆς ὡραίας ἀνατολικῆς προσόψεως καὶ ἐν τῷ περικαλλεῖ καὶ πλουσίῳ θυρώματι, ὅπερ παρουσιάζεται ὄπισθεν τοῦ βορείου πτεροῦ, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρὸς νότον θαυμασίᾳ ἐκείνῃ προστάσει, ἧς τὸ ἐπιστύλιον ὡς ἐλαφρὸν βάρος ὑποβαστάζουσιν αἱ καλλίμορφοι ἐκεῖναι *κόραι*, αἵτινες εἶνε γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Καρυατίδων.

'Αλλ' ἐν ᾧ βραδέως προεχώρει ἐπὶ Περικλέους ἡ οἰκοδόμησις τοῦ Ἐρεχθείου, ἀκαταπόνητος δραστηριότης ἐπεκράτει εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων ἀπ' αὐτοῦ βημάτων πρὸς νότον. Ἔνθα ἔκειτο ὁ παλαιὸς Ἑκατόμπεδος ᾠκοδομεῖτο ἤδη ὁ ἐπιφανέστατος τῶν ναῶν τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ Παρθενών, κτισθεὶς ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ Ἑκατομπέδου, ὅστις εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ἀλλὰ τὸ νέον οἰκοδόμημα ἔμελλε νὰ γείνῃ πολὺ μεγαλείτερον καὶ πολυτελέστερον τοῦ παλαιοῦ. Διετηρήθη μὲν τὸ ἐκ πωρίνου λίθου κρηπίδωμα τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, ὅπερ ἐνιαχοῦ,

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΡΥΑΤΙΔΩΝ

μάλιστα πρὸς δυσμάς, ἦτο ὑψηλότατον ἕνεκα τῆς ἀναγκαίας ἐπὶ τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους ἐδραιώσεως τοῦ κτιρίου, ἀλλ' αἱ διαστάσεις αὐτοῦ ηὐρύνθησαν, καὶ ὁ Παρθενὼν κατεσκευάσθη ὅλος ἐκ λαμπροῦ πεντελικοῦ μαρμάρου, ἐν ᾧ ὁ Ἑκατόμπεδος ἐκτίζετο κατὰ μέγα μέρος ἐκ πωρίνων λίθων ὡς τὸ κρηπίδωμα.

Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Παρθενῶνος ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἰκτῖνον καὶ εἰς τὸν Καλλικράτην τὸν οἰκοδομήσαντα τὸ διὰ μέσου ἢ νότιον σκέλος τῶν ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ μακρῶν τειχῶν. Ἀλλὰ τὴν ὅλην

ΠΑΡΘΕΝΩΝ.

διεύθυνσιν καὶ ἐπίβλεψιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ θαυμασίου τούτου ἀριστοτεχνήματος, ὅπερ διεκρίνετο οὐ μόνον διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐντέλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πλούσιον πλαστικὸν αὐτοῦ καὶ ζωγραφικὸν διάκοσμον, ἐνεπιστεύθη ὁ Περικλῆς εἰς τὸν Φειδίαν.

Οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Παρθενῶνος δὲν ἐπεζήτησαν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν αὐτοῦ τὴν ποικιλίαν, ἀλλ' ἐπεδίωξαν τὴν ὑψίστην τελειότητα καὶ τὴν ἀνέφικτον μεγαλοπρέπειαν ἣν παρέχει ἄνευ ἐζητημένων σοφισμάτων ἡ ἀληθὴς ἐν τῇ τέχνῃ μεγαλοφυΐα. Ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη δὲν ἔπλασεν

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΘΕΩΝ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΖΩΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ἄλλο ἔργον οὕτω μέγα, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ οὕτως ἁπλοῦν, ἐν ᾧ ἡ ἐξηκριβωμένη μελέτη τῶν καθ' ἕκαστα, ὁ σοφὸς ὑπολογισμὸς τῶν μερῶν νὰ ὑποκρύπτηται καὶ νὰ μὴ ταράσσῃ τὴν ἐναρμόνιον ἐντύπωσιν τῆς μεγαλοπρεποῦς ἁπλότητος τοῦ ὅλου. Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ θεωμένου ὀλισθαίνει ἀκράτητος ἐπὶ τῶν λιθίνων ἐκείνων τοίχων, ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων ἐκείνων κιόνων, ἐπὶ τοῦ ὁλολίθου ἐκείνου κτιρίου ἀπὸ τῆς βάσεως μέχρι τῆς κορυφῆς, καὶ τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ περιλούει τὰ πάντα γλυκύ, καὶ ὅμως τίς ὑποπτεύει, ὅτι τὸ περικαλλὲς ἐκεῖνο τεχνούργημα

ἐν ᾧ τὸ ἑδραῖον ἀνθαμιλλᾶται πρὸς τὴν χάριν, δὲν ἔχει μίαν κἂν γραμμὴν εὐθεῖαν, ἀλλ' ὅτι τὸ πᾶν συγκορυφοῦται πρὸς ἀόρατον ἐν τῷ αἰθέρι σημεῖον;

Ἡ εἴσοδος τοῦ Παρθενῶνος ἦτο ἐξ ἀνατολῶν, ὡς συνήθως ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς. Ἐκ τοῦ προνάου ἦγεν εὐρεῖα θύρα εἰς τὸν σηκόν, ὅστις ἐχωρίζετο εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ μέσον εὐρύτερον, διὰ διπλῆς σειρᾶς ἐννέα κιόνων, ὑποβασταζόντων ἄλλους μικροτέρους, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἡ στέγη, ὑπαίθριος οὖσα κατὰ τὸ μέσον. Ὄπισθεν δὲ τοῦ σηκοῦ κατὰ τὴν δυτι-

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΘΕΑΙΝΩΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΕΤΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

κὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἔκειτο ὁ ὀπισθόδομος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐναπετέθη τὸ ταμεῖον τῶν συμμάχων. Ἔξωθεν δὲ εἶχεν ὁ Παρθενὼν κατὰ μὲν τὰς στενὰς πλευρὰς διπλῆν σειρὰν κιόνων, ὧν οἱ ἐξώτεροι ὀκτὼ καὶ οἱ ἐσώτεροι ἕξ, κατὰ δὲ τὸ μῆκος ἀνὰ μίαν σειρὰν κιόνων δεκαεπτά, συναριθμουμένων καὶ τῶν γωνιαίων.

Τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον τοῦ Παρθενῶνος συνεπλήρονον τἀπαράμιλλα ἔργα τῆς γλυπτικῆς, δι' ὧν ἐκοσμεῖτο, ἀριστοτεχνήματα ἀπαιτήσαντα τὴν ἐργασίαν πολλῶν τεχνιτῶν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Φειδίας, ἀλλ' ἐν

τοῖς ὁποίοις πᾶσιν ἐπιφαίνεται ἡ γενικὴ ἔμπνευσις καὶ ὁ ὑπέροχος νοῦς τοῦ υἱοῦ τοῦ Χαρμίδου. Ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μετοπῶν καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωφόρου.

Τὰ τρίγωνα, ἅτινα ἡ πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς κατακλινὴς στέγη ἐσχημάτιζεν ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν κάτωθεν τῆς ὀροφῆς καὶ τὰ ὁποῖα διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς ἀετὸν ἔχοντα ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας ὠνομάζοντο ἀετώματα, δὲν ἄφινον χαίνοντα καὶ κενὰ οἱ νεωδόμοι τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ, κλείοντες αὐτὰ διὰ τοίχου, ἐκόσμουν συνήθως δι' ἀγαλμάτων ἐν μὲν τῷ μέσῳ τοῦ τριγώνου ὑψηλοτέρων, σμικρυνομένων δὲ καθ' ὅσον αἱ πλευραὶ τοῦ τριγώνου συμπλησιάζουσαι ἐστένευον τὸν χῶρον. Διὰ τἀετώματα ταῦτα τοῦ Παρθενῶνος οἱ περὶ τὸν Φειδίαν καλλιτέχναι ἔπλασαν κόσμον ὁλόκληρον θεῶν καὶ τοπικῶν ἡρώων τῆς Ἀττικῆς, ἀγάλματα κάλλους ἀνυπερβλήτου. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος παριστάνετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπὶ δὲ τοῦ δυτικοῦ ἡ ἔρις τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν περὶ τῆς ἀττικῆς γῆς.

ΚΟΡΑΙ ΔΙΦΡΟΦΟΡΟΙ ΙΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΡΑΔΙΔΩΝ ΤΟ ΙΜΑΤΙΟΝ ΤΟΥ
ΕΚ ΤΗΣ ΖΩΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅτε δὲ τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ ἄκον κατωλίσθαινεν ἀπὸ τῶν ἀπαραμίλλων ἐκείνων καλλιτεχνημάτων τῶν ἀετῶν, πρὶν ἢ κατέλθῃ μέχρι τῶν εὐγλύφων δωρικῶν κιόνων τοῦ ναοῦ, προσηλοῦτο πάλιν, οἱονεὶ ὑπὸ ἀρρήτου τινὸς γοητείας δεσμευόμενον, εἰς τὸ περίκοσμον διάζωμα —

ἀνώτερον μέρος τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ ἀνεχομένου ὑπὸ τῶν κιόνων. Ἐκεῖ καθ' ὅλας τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ ναοῦ πλευρὰς ἀνάγλυφοι μετόπαι, ἐναλλὰξ ὑπὸ κομψῶν τριγλύφων χωριζόμεναι, ἐξεικόνιζον ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ ἐν ποικίλαις θέσεσι συστάδας ἀγωνιστῶν ἐν τῇ θέρμῃ κραταιᾶς πάλης. Ποικιλωτάτη ἦτο ἡ τεχνικὴ ἐκτέλεσις καὶ ἡ παράστασις τῶν ἐνενήκοντα δύο ἐκείνων μεγάλων ἀναγλύφων, ἀλλ' ἓν πνεῦμα διῆκε διὰ τοῦ ὅλου. Εἴτε θεοὶ παριστάνοντο ἀγωνιζόμενοι κατὰ γιγάντων, εἴτε Λαπίθαι συμπλεκόμενοι πρὸς Κενταύρους, εἴτε Ἀθηναῖοι παλαίοντες πρὸς βαρβάρους, ἁπανταχοῦ ἐξεικονίζετο ὁ ἀγὼν καὶ ἡ νίκη τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου κατὰ τῆς ἀκολάστου φυσικῆς ῥώμης. Ἐλαμπρύνετο οὕτως ὡςεὶ διὰ στροφῶν ἀφθάρτου μαρμαρίνου ὕμνου ὁ μέγας ἀγὼν δι' ὃν οὕτως εἰπεῖν ἔζησαν καὶ δι' οὗ ἐμεγαλύνθησαν αἱ Ἀθῆναι.

ΚΟΡΑΙ ΦΕΡΟΥΣΑΙ ΤΑ ΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ
ΕΚ ΤΗΣ ΖΩΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ἄλλην δὲ εἰκόνα, ἐντελῶς διάφορον τῶν ἐν ταῖς μετόπαις ἐξεικονιζομένων ἀγώνων, παρέχει ἡ τὸν σηκὸν ἄνω ἔξωθεν περιβάλλουσα ζωφόρος. Ἐκεῖ παριστάνεται ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν τελοῦσα ἐν εἰρήνῃ τὴν μεγίστην τῶν ἑορτῶν της, τὰ Παναθήναια. Ὁ ἱερεὺς ἀποδύεται τὸ ἱμάτιόν του, ὅπως ἐκτελέσῃ ἐν ἀνέσει τὴν θυσίαν, πρὸς ἣν ἄγονται λιπαροὶ κριοὶ καὶ δυσήνιοι βόες. Οἱ θεοί, μεγαλοπρεπῶς ἢ νωχελῶς καθήμενοι ἐπὶ δίφρων, παρίστανται εἰς τὸ θέαμα τῆς ἐρχομένης πομπῆς, εὐφραινόμενοι ἐπ' αὐτῇ καὶ ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν δι' αὐτοὺς προωρισμένων λιπαρῶν σφαγίων. Πολῖται, ἡσύχως ἐπὶ τῶν ῥάβδων αὐτῶν ἐρειδόμενοι, ἀναμένουσι τὴν ἄφιξιν τῆς πομπῆς. Σεμναὶ κόραι φέρουσι τὰ σκεύη τῆς θυσίας, τινὲς κάνιστρα, τινὲς δὲ φιάλας καὶ λαγήνους καὶ ἄλλαι τὸ θυμιατήριον. Νεανίαι σκαφηφόροι καὶ ὑδριαφόροι, κιθαρισταὶ καὶ αὐληταὶ

Η ΠΟΜΠΗ ΤΩΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ.

ἀκολουθοῦσι τὴν πομπήν. Ἀλλὰ ταύτης τὸ μέγιστον καὶ ἄριστον μέρος ἀποτελοῦσι τὰ ὑπὸ ὡραίων ἵππων συρόμενα τέθριππα μετὰ τῶν ἀποβατῶν καὶ τῶν παραπορευομένων πομπέων καὶ ἡ λαμπρὰ ἀκολουθία τῶν πανόπλων ἱππέων ἢ ἐφήβων ἐφ' ἵππου. Ἡ μεγάλη ποικιλία ἥτις

ΕΦΗΒΟΙ ΙΠΠΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΖΩΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ἐπικρατεῖ ἐν τῷ ὅλῳ, αἱ ἀντιθέσεις σκηνῶν ἠρέμων πρὸς παραστάσεις κεκινημένας, αἱ διάφοροι ἐξεικονίσεις τῶν σφαγίων καὶ τῶν ἵππων, ποὺ μὲν πειθηνίων, ποὺ δὲ δυςυποτάκτων καὶ θυμοειδῶν, ποὺ μὲν τρεχόντων ἀπὸ ῥυτῆρος, ποὺ δὲ ἡσύχως ἀναμενόντων τὸν παρασκευαζόμενον ἀνα-

6άτην, ἀναδεικνύουσι τὴν ζωφόρον ταύτην ἓν τῶν θαυμασίων ἀριστοτεχνημάτων τῆς ἀττικῆς σμίλης.

Ἀπήστραπτε λοιπὸν ὁ Παρθενὼν ἐκ τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν περικοσμούντων αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν φαιδρῶν χρωμάτων δι' ὧν ἦσαν πεποικιλμένα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ αὐτοῦ μέλη. Ὡσεὶ δὲ μὴ ἤρκουν πάντα ταῦτα, ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἠκτινοβόλει τὸ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος κολοσσιαῖον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ περιφανὲς ἔργον τοῦ Φειδίου, ὅπερ

ΤΜΗΜΑ ΜΑΡΜΑΡΙΝΗΣ ΑΣΠΙΔΟΣ ΕΝ ΤΩι ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΩι ΜΟΥΣΕΙΩι
ΑΠΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΑΣΠΙΔΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΤΟΥ ΦΕΙΔΙΟΥ

ἐν μικρῷ ἀναπαρίστανον ἐπὶ μαρμάρου οἱ τεχνῖται μέχρις αὐτῶν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἤρεμος παριστάνετο καὶ ὀρθία ἡ παρθένος θεὰ, στηρίζουσα τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀσπίδος, ἐφ' ἧς ἦτο τετορευμένη ἡ κατὰ τῶν Ἀμαζόνων μυθικὴ μάχη τῶν Ἀθηναίων. Ἐπ' αὐτῆς, ἐν μέσῳ τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκείνης νίκης τοῦ ἀπωτάτου παρελθόντος, ἥτις ἦτο σύμβολον τῆς νέας κυριαρχίας τῶν Ἀθηνῶν, ἣν ἐξέφραζε καὶ ἡ ἀθόρυβος ὄψις, τὸ ἀτάραχον μεγαλεῖον τῆς θεᾶς, ἐκεῖ ἐθεώρησε δι-

καίωμά του ὁ Φειδίας νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἀθανασίαν τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ ὡς πρεσβύτου φαλακροῦ, αἴροντος δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν πέτραν ἐν τῇ 'Αμαζονομαχίᾳ, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου προστάτου τῆς ἀθανάτου αὐτοῦ σμίλης, τοῦ Περικλέους, μαχομένου πρὸς 'Αμαζόνα.

Ὑπὲρ τὰ χίλια τάλαντα, ἤτοι τοὐλάχιστον περὶ τὰ πεντήκοντα ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν, ἐδαπανήθησαν εἰς τὸν Παρθενῶνα. Μόνον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Παρθένου ὁ χρυσός, ὅςτις ἦτο περιαιρετὸς καὶ ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῇ καὶ νὰ ζυγισθῇ, εἶχεν ἀξίαν περίπου δύο ἑκατομμυρίων καὶ ἑπτακοσίων χιλιάδων σημερινῶν δραχμῶν.

Διπλάσιαι σχεδὸν ὑπῆρξαν αἱ δαπάναι διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν Προπυλαίων, ἀνελθοῦσαι εἰς δισχίλια τάλαντα καί τι πλέον, ἤτοι εἰς ἐνενήκοντα περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν.

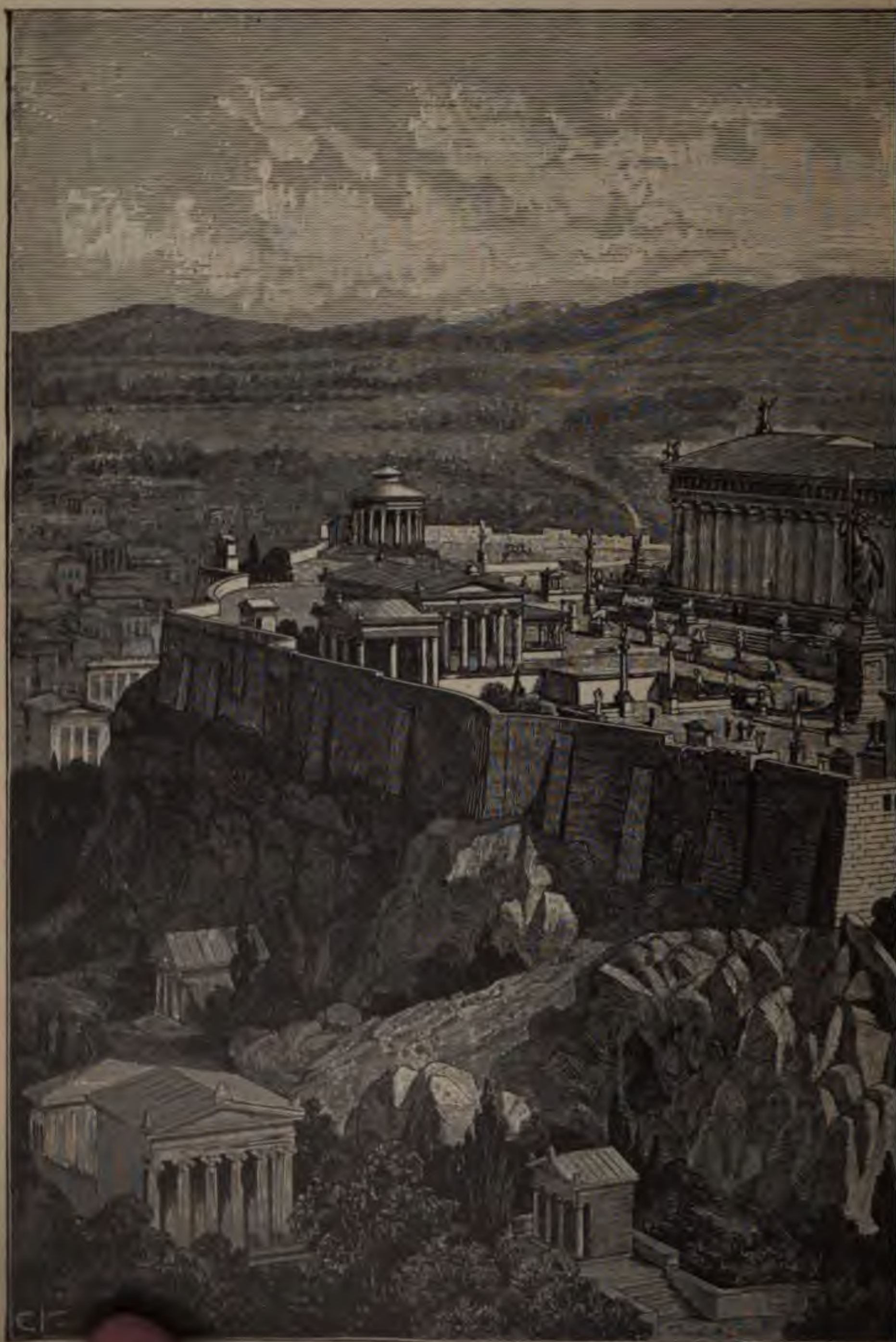
Ο ΦΕΙΔΙΑΣ ΑΙΡΩΝ ΤΗΝ ΠΕΤΡΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΜΑΖΟΝΟΣ

'Αλλὰ τὸ οἰκοδόμημα ἦτο ἀληθῶς ἀντάξιον τῆς τοιαύτης δαπάνης. Τὰ Προπύλαια ἦσαν ὁ μεγαλοπρεπὴς πυλὼν ὁ ἄγων εἰς τὰ θαυμάσια κτίρια τῆς 'Ακροπόλεως, ἀποβαλούσης μετὰ τὸν τειχισμὸν τῆς κάτω πόλεως τὴν σημασίαν αὐτῆς ὡς ὀχυρώματος καὶ προπυργίου τῶν 'Αθηνῶν καὶ προορισθείσης ὡς χώρου ἱεροῦ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν τέχνην. Τὸ λαμπρὸν τοῦτο οἰκοδόμημα τοῦ Μνησικλέους ἐκτίσθη ὁλόκληρον ἐκ μαρμάρου πεντελησίου. Εὐρεῖα καὶ ἄνετος μαρμαρίνη ἄνοδος ἦγεν ἀπὸ τῆς κάτω πόλεως εἰς τὴν 'Ακρόπολιν ἐκ τοῦ μόνου μέρους ὅπου αὕτη ἦτο βατή, ἤτοι ἐκ δυσμῶν. Ἦτο δὲ αὕτη ὑλακωμένη εἰς τὸ μέσον, ὥςτε νὰ δύνανται νὰνέρχωνται οἵ τε ἵπποι καὶ τὰ σφάγια. Ὁ δ' ἀναβὰς διὰ τῆς κλίμακος ταύτης εὕρισκεν ἐνώπιόν του πρόστοον ἓξ δωρικῶν κιόνων, κορυφουμένων πρὸς τὰ ἄνω εἰς ἀέτωμα ὁποῖον τὸ τῶν ἀρχαίων ναῶν. Ἦγε δὲ τὸ πρόστοον τοῦτο εἰς στοάν, ἧς ἡ στέγη ἐβαστάζετο ὑπὸ ἓξ κιόνων ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, τριῶν ἐξ ἑκάστου μέρους κατὰ μῆκος, καὶ ἥτις, ἔχουσα βάθος πεντήκοντα ποδῶν, ἐκλείετο πρὸς τὰ ἔσω διὰ μαρμαρίνου τοίχου, ἔχοντος πέντε μεγαλοπρεπεῖς πύλας κεκλεισμένας διὰ κιγκλιδωμάτων. Ἔξω δὲ τούτων τῶν πυλῶν ὑπῆρχεν ἄλλη στοὰ ἓξ δωρικῶν κιόνων, δι' ὧν ἐγίνετο ἡ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς 'Ακροπόλεως διάβασις.

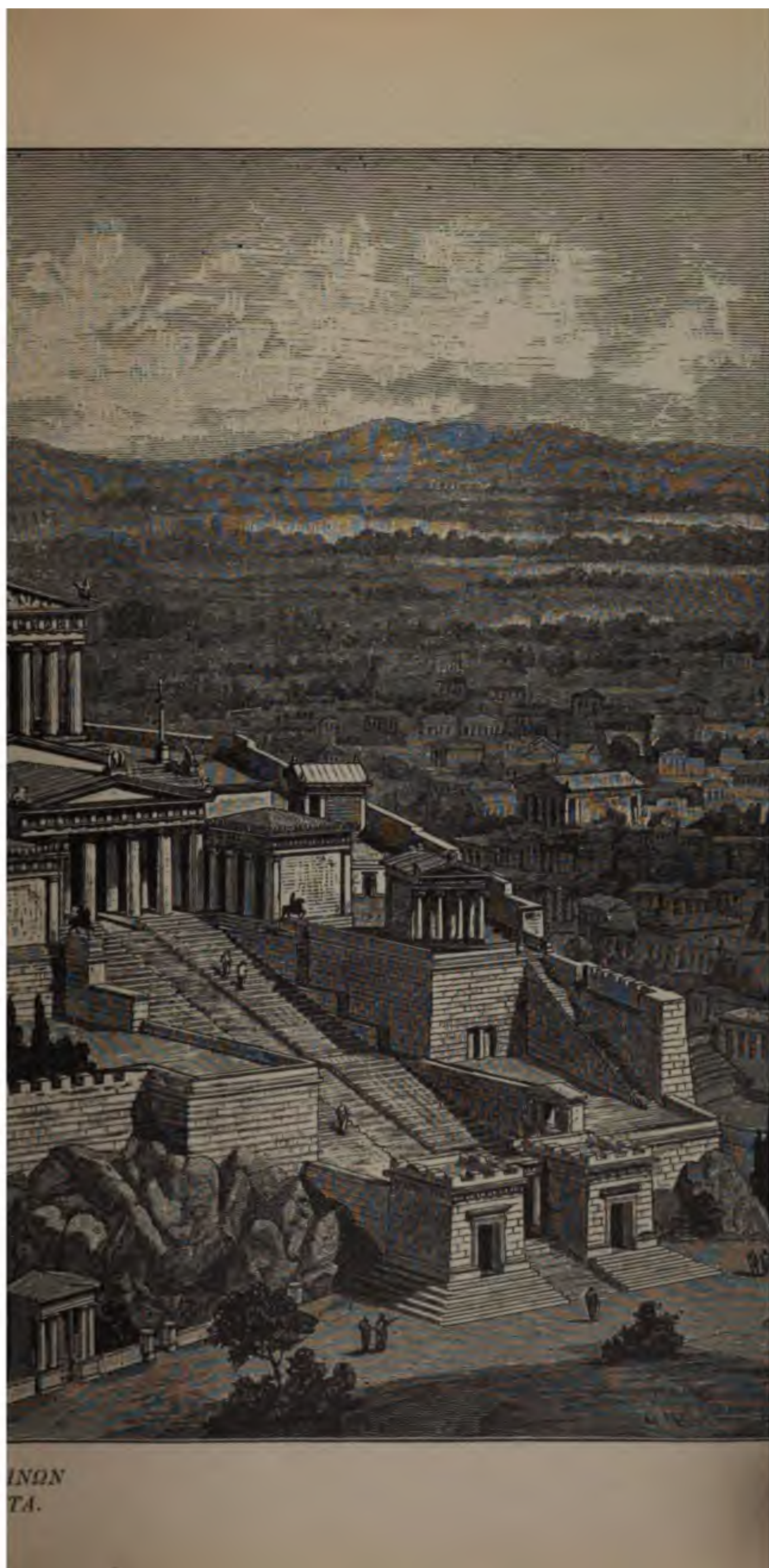
Ἑκατέρωθεν δὲ τῶν Προπυλαίων συνείχοντο πρὸς αὐτὰ κατὰ τὴν ἐκ

Ο ΕΝ ΦΙΓΑΛΕΙΑ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ.

Η ΑΚΡΟΠ
ΚΑΤΑ

ΗΝΩΝ
ΤΑ.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τἀθάνατα καλλιτεχνήματα δι' ὧν ἐκοσμήθη ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους. Ἔργα, κινήσαντα τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων καὶ τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ ὑψόνωσι μετεώρους τοὺς θαυμαστὰς τοῦ καλοῦ διὰ πάντων τῶν αἰώνων, συνετελέσθησαν ἐντὸς χρόνου ἐλαχίστου, ἐντὸς ἐτῶν ἀπιστεύτως ὀλίγων. Πέντε μόνα ἔτη (437—432 π. Χ.) ἤρκεσαν ὅπως περατωθῇ ἡ οἰκοδομὴ τῶν Προπυλαίων. Δεκαὲξ δ' ἔτη τὸ πολὺ (448—432 π. Χ.) ἐχρειάσθησαν ὅπως συντελεσθῇ ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης καὶ ὁ Παρθενών, ὅπως γείνωσιν ἐργασίαι ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ, καὶ πλὴν τούτων κτισθῶσιν ἐν τῇ κάτω πόλει τὸ Λύκειον καὶ τὸ Ὠδεῖον καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἀττικῇ οἱ ναοὶ τῆς Ἐλευσῖνος, τοῦ Σουνίου, τοῦ Ῥαμνοῦντος.

Διὰ τῶν ἀμιμήτων ἐκείνων δημιουργημάτων τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα, καίπερ πεπλασμένα διὰ τὴν αἰωνιότητα, ἐγεννήθησαν ὡςεὶ διὰ μαγικῆς ῥάβδου ἐν τῇ βραχείᾳ περιόδῳ ὀλίγων ἐτῶν, αἱ Ἀθῆναι ἐκοσμήθησαν οὕτως, ὥςτε ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς νὰ θεωρῶνται ἄξιαι νὰ δεσπόζωσιν οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἄλλων λαῶν. Μετὰ συγκινήσεως ἐπάτουν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ξένοι τὴν ἀττικὴν γῆν, καὶ μετὰ θαυμασμοῦ ἀνεχώρουν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ Ἀθῆναι γίνονται οὐ μόνον τὸ προσκυνητήριον παντὸς ἐραστοῦ τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ φαεινὴ ἑστία ἡ ἐκπέμπουσα τὰς ζωογόνους τῆς τέχνης ἀκτῖνας ἐφ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἐντεῦθεν ἐκκινῶν ὁ Ἰκτῖνος, τοῦ Παρθενῶνος ὁ ὑψιπέτης οἰκοδόμος, μεταβαίνει εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπως κτίσῃ χάριν τῶν Φιγαλέων ἐπὶ τοῦ ἐν ταῖς καταφύτοις Βάσσαις ὀροπεδίου τὸν ναὸν τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος. Εἰς τὸν Φειδίαν ἀναθέτουσι τὴν κατασκευὴν πολυδαπάνων καὶ περικαλλῶν ἔργων οἱ Πλαταιεῖς, οἱ Λήμνιοι, οἱ Δελφοί, καὶ αὐτὸν τέλος καλοῦσιν οἱ Ἠλεῖοι, ὅπως πλάσῃ τὸν ἀθάνατον ἐκεῖνον χρυσελεφάντινον Δία, ὅςτις ἔμελλε νὰ κοσμήσῃ τὸν συντελεσθέντα ναὸν τοῦ μεγάλου θεοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ. Τὸ διονυσιακὸν θέατρον τῶν Ἀθηνῶν γίνεται τὸ πρότυπον ὁμοίων κτιρίων πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὧν ἀξιολογώτατον διὰ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὸ κάλλος τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἔργον τοῦ Πολυκλείτου ἐκείνου, ὅςτις, συμμαθητὴς ὑπάρξας τοῦ Φειδίου, διεκρίθη οὐχ ἧττον αὐτοῦ ἐν τῇ γλυπτικῇ, καὶ ἔπλασε διὰ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους ἀξιοθαύμαστον κολοσσιαίαν Ἥραν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος. Ἡ τέχνη τῆς Σικυῶνος καὶ τῆς Κορίνθου ἀναλαμβάνει νέαν ζωήν. Οἱ Δελφοὶ καὶ ἡ Ὀλυμπία κοσμοῦνται διὰ νέων καλλιτεχνημάτων. Αἱ ἑορταὶ καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων γίνονται πανηγυρικώτεροι ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις

τῆς ἀναθαλλούσης τέχνης. Τέλος ἡ Ἑλλὰς ὅλη ἔρχεται νὰ λάβῃ τὸ πῦρ τῆς τέχνης ἀπὸ τῆς ἀσβέστου καλλιτεχνικῆς ἑστίας ἣν ἀνῆψεν ἐν μέσαις Ἀθήναις ὁ μέγας υἱὸς τοῦ Ξανθίππου.

ι'

Τὸ δρᾶμα ἐν Ἀθήναις.

Καὶ ἠρειπιωμένα, παρ' ὅλας τὰς ἀκρωτηριάσεις καὶ βεβηλώσεις ἃς ὑπέστησαν διὰ τῶν αἰώνων, ἐξεγείρουσι τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη τὸν θαυμασμόν. Ἀλλ' ὅπως ἐννοήσωμεν τὸ ἀκατανίκητον γόητρον, ὅπερ ἐξήσκουν ἐπὶ τὸν θεατὴν ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καθ' οὓς ἐπλάσθησαν, δέον νὰ φαντασθῶμεν αὐτὰ ἀπαστράπτοντα ἐκ τῆς νεότητος καὶ τοῦ κάλλους, νὰ κατοικίσωμεν αὐτὰ διὰ τοῦ λατρεύοντος λαοῦ καὶ τῶν τὰς θυσίας ἐπιτελούντων ἱερέων, διὰ τῶν ἀγόντων τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τοῦ παρακολουθοῦντος πλήθους πολιτῶν, μετοίκων καὶ ξένων. Πρέπει νὰ πληρωθῶσι τὰ γυμνάσια νέων ἀσκούντων τὸ ὡραῖον αὐτῶν γυμνὸν σῶμα καὶ ἀνδρῶν θαυμαζόντων αὐτοὺς καὶ διαλεγομένων, νἀνιδρυθῇ διὰ τῆς φαντασίας τὸ παντελῶς ἐκλιπὸν Ὠδεῖον καὶ νἀκουσθῶσιν ἐντὸς τῶν ἠχηρῶν αὐτοῦ τοίχων τὰ ᾄσματα, ὁ αὐλὸς καὶ ἡ κιθάρα, νὰ πλημμυρήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ κενὰ ἑδώλια τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ νἀκουσθῶσιν ἀπὸ τῆς κατεστραμμένης αὐτοῦ σκηνῆς τὰ δράματα τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, αἱ κωμῳδίαι τοῦ Κράτητος καὶ τοῦ Κρατίνου, ὅπως αἰσθανθῶμεν πλήρη τὴν ζωὴν τοῦ ἀθανάτου ἐκείνου αἰῶνος.

Ὅ τι ἐκαλλιτέχνησαν ἐν λίθῳ καὶ χαλκῷ, ἐν χρυσῷ καὶ ἐλέφαντι, διὰ τῆς σμίλης καὶ διὰ τοῦ χρωστῆρος ὁ Φειδίας καὶ ὁ Ἰκτῖνος, ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Μνησικλῆς, ὁ Ἀγοράκριτος καὶ ὁ Ἀλκαμένης, ὁ Πολύγνωτος καὶ ὁ Πάναινος οἱονεὶ ἐξηγεῖται καὶ συμπληροῦται ἀναγκαίως δι' ἐκείνων τῶν ἔργων ἅτινα ἐποίησαν, χειραγωγούμενοι ὑπὸ τῆς μούσης, οἱ σύγχρονοι τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηναίων.

Ἐκ τοῦ περὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Βάκχου ἐνθουσιασμοῦ, ἐκ τῶν χορικῶν διθυράμβων τῶν συνδεδεμένων πρὸς τὴν ἐξύμνησιν τῶν παθῶν τοῦ Διονύσου ἐγεννήθη κατ' ὀλίγον τὸ δρᾶμα. Ὑπὸ τὰς μουσολήπτους ἐμπνεύσεις ποιητῶν οἷοι ὁ Ἀρίων καὶ Λᾶσος ὁ Ἑρμιονεύς, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ

Σιμωνίδης, ὁ διθύραμβος οὐ μόνον εἶχεν ἀποβῆ ἡ πανηγυρικωτάτη ἐκδήλωσις τοῦ λυρισμοῦ καὶ τῆς χορῳδίας, ἀλλὰ καὶ εἶχεν ὑπερακοντίσει ἤδη κατ' ὀλίγον τὰ ὅρια τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ὁ χορὸς περιωρίζετο νὰ ᾄδῃ ἐν ἐνθουσιασμῷ καὶ συγκινήσει τὰς τύχας τοῦ Διονύσου, τὰς πλάνας αὐτοῦ καὶ τὰς διώξεις, τὰ πάθη καὶ τὰς νίκας, ἔπειτα προςετέθη εἰς τὰ χορικὰ ᾄσματα ἐναλλὰξ ἡ ὑπὸ τῶν χορηγῶν γινομένη ἐν ἐπικῇ διηγήσει ἐξαγγελία. Οὕτω δὲ συνηνώθη τὸ λυρικὸν τῆς ποιήσεως εἶδος μετὰ τοῦ ἐπικοῦ, καὶ τὸ ὅλον ἐποικίλθη διὰ τῆς μιμικῆς δράσεως καὶ τῆς προσφόρου ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων ἐνδυμάτων. Ἀκόμη δὲ περισσότερον ηὐρύνθη ὁ κύκλος τῶν διθυραμβικῶν χορικῶν ᾀσμάτων, ὅτε ἡ ὕλη αὐτῶν δὲν ἐλαμβάνετο μόνον ἐκ τῶν παθῶν τοῦ Διονύσου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων θεμάτων, δυναμένων νὰ συγκινήσωσιν ὄχι ὀλιγώτερον τῶν τυχῶν τοῦ θεοῦ τούτου.

Οὕτως ἐγεννήθη νέον εἶδος ποιήσεως, ἀνάμικτον ἐκ τῆς λύρας καὶ τοῦ ἔπους, τὸ δρᾶμα, ὅπερ ἔμελλε νἀναπτυχθῇ κυρίως ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἐκεῖ νἀνέλθῃ εἰς τὴν ὑψίστην περιωπήν.

Ἐν ἑνὶ τῶν ἀγροτικῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς, ἐν τῇ Ἰκαρίᾳ, ἐγεννήθη ὁ ἀνήρ, ὅςτις ἐν ἔτει 536 π. Χ., εἰςαγαγὼν τὸν πρῶτον *ὑποκριτήν*, ἔδωκεν εἰς τοὺς διθυραμβικοὺς χοροὺς τὸν τύπον τοῦ δράματος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Θέσπις. Ἀλλὰ τὸ δρᾶμα τοῦ Θέσπιδος ἦτο ἀκόμη πολὺ διάφορον τοῦ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, καθότι ἐν αὐτῷ ἐπεκράτει τὸ λυρικὸν μέρος τοῦ δραματικοῦ. Ἀλλ' οὐχ ἧττον διὰ τῆς προςθήκης ἑνὸς ὑποκριτοῦ, διαλεγομένου πρὸς τὸν χορόν, προεβιβάσθη σπουδαίως ἡ δραματικὴ πρᾶξις, ἥτις δὲν ἤργησε νὰ χρειασθῇ κατόπιν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ὑποκριτήν, διὰ τῆς προςθήκης τῶν ὁποίων ἐμετριάσθη ἐπαισθητῶς ἡ ἐπικράτησις τοῦ λυρικοῦ χαρακτῆρος.

Διὰ δὲ τοῦ Πρατίνα ἐχωρίσθη ἡ σεμνὴ καὶ μεγαλήγορος τραγῳδία ἀπὸ τοῦ σατυρικοῦ δράματος, ὅπερ διετήρησε τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα τῆς παλαιᾶς ἀγροτικῆς ἀφελείας καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀγροίκων καὶ ἀκολάστων Σατύρων, τῶν συντρόφων τοῦ Διονύσου.

Ὁ χωρισμὸς τοῦ σατυρικοῦ δράματος οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ περιβληθῇ ἡ τραγῳδία σεμνότητα καὶ ὕψος, ἀρυομένη τὴν ὕλην αὐτῆς ἐκ τῶν μύθων καὶ ἀναπλάσσουσα τοὺς ἥρωας τῶν παλαιῶν χρόνων, τῶν ὁποίων ἀνεπαρίστανε τὸ ἦθος καὶ πάθος καὶ ἀπεμιμεῖτο τὴν ἐξωτερικὴν περιβολὴν καὶ ἀνεδημιούργει καὶ αὐτὴν τὴν ὄψιν διὰ καταλλήλων ἐξ ὀθόνης προσωπείων, ἀποκρυπτόντων εἰς τοὺς θεατὰς τὸ πρόσω-

πον τοῦ γνωστοῦ ὑποκριτοῦ καὶ ὑποκαθιστώντων εἰς αὐτὸ μορφὴν ἐνέχουσαν τοὺς χαρακτῆρας τῶν προσώπων τοῦ δράματος.

Ἡ ὁσημέραι ἀναπτυσσομένη καὶ τελειουμένη τραγικὴ ποίησις τῶν Ἀθηναίων δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ξένη πρὸς τὰς μεγάλας συγκινήσεις τοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐθνικοῦ ἀγῶνος. Διὰ τολμηροῦ ἅλματος μετήγαγεν ὁ Φρύνιχος τοὺς θεατὰς ἀπὸ τῶν ἡρωικῶν χρόνων εἰς τὰς πολυωδύνους ἡμέρας τῆς *ἁλώσεως τῆς Μιλήτου* ὑπὸ τῶν Περσῶν, συγκινήσας αὐτοὺς μέχρι δακρύων, ἀλλὰ καὶ τιμωρηθεὶς διὰ τὴν ὀδυνηρὰν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀνάμνησιν τῆς συμφορᾶς πόλεως ἣν ἐθεώρουν ἄποικον τῶν Ἀθηνῶν. Ὅτε δὲ ἡ γείτων Σαλαμὶς ἐδοξάσθη διὰ τῆς ἥττης τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἤκουσεν ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐν ταῖς *Φοινίσσαις* τοῦ Φρυνίχου τὴν ἀπήχησιν τῶν γόων οὓς ἀνέπεμψαν αἱ γυναῖκες τῶν Φοινίκων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἐν τοῖς ὕδασι τῆς ἱερᾶς Σαλαμῖνος.

ΤΡΑΓΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ

Ἀλλ' αἴφνης ὡσεὶ ἄλλος, νέος κόσμος ἠνεῴχθη πρὸ τῶν ἐκπεπληγμένων ὀμμάτων τῶν Ἀθηναίων, ὅτε τῷ 472 π. Χ. εἶδον ἐν τῷ θεάτρῳ ἐξυμνουμένας δι' ἄλλου δράματος τὰς ἑλληνικὰς νίκας, λαμπρυνομένην δι' ἄλλης γλώσσης τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς Σαλαμῖνος.

Τὸ δρᾶμα ἔφερεν ἐπιγραφὴν *Πέρσαι*, καὶ ποιητὴς ἦτο ὁ ἐξ Ἐλευσῖνος υἱὸς τοῦ Εὐφορίωνος, ὁ Αἰσχύλος, ὃν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πρατίνα ἐγνώριζον οἱ Ἀθηναῖοι ὡς τραγικὸν ποιητήν. Ἐπὶ ἥμισυν περίπου αἰῶνα, ἕως ἀπέθανε σχεδὸν ἑβδομηκοντούτης ἐν Γέλᾳ τῆς Σικελίας, ἐδίδαξε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς σκηνῆς ὁ ποιητὴς τῶν Περσῶν. Οὐδεὶς ἴσως τῶν Ἀθηναίων ἠδύνατο καὶ ἐδικαιοῦτο νὰ ὑμνήσῃ τἀνδραγαθήματα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος μεγαλειότερον τοῦ Αἰσχύλου, ὅστις, ἀνὴρ ἤδη ὢν κατὰ τὰς πλήρεις συγκινήσεων ἐκείνας ἡμέρας, ἐφόρεσεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος τὴν πανοπλίαν καὶ εἶδε πίπτοντα καθημαγμένον καὶ ἄχειρα τὸν ἀδελφὸν Κυνέγειρον ἐν Μαραθῶνι. Ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς ἄλλος

ὡς αὐτός, φέρων τὴν θείαν σφραγῖδα τῶν Μουσῶν, καίπερ μὴ τυφλώττων πρὸς τὴν νέαν δόξαν, τὰς νέας ἰδέας, τὴν νέαν πίστιν τῆς ἐκ τῆς τέφρας καὶ τῶν ἐρειπίων ἀναβλαστησάσης πόλεως, ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ καθῆκον νὰ συμβιβάσῃ πρὸς τὸν νέον τοῦτον κόσμον τῶν Ἀθηναίων τῆς μεγάλης ἡγεμονίας τὸν παλαιὸν κόσμον τῶν Ἀθηναίων τῶν τυραννοκτόνων καὶ Μαραθωνομάχων. Ἡ ποίησις αὐτοῦ ἔχει τὸν ὄγκον τῶν πωρίνων κιόνων τοῦ Ἑκατομπέδου τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ἡ ἔμπνευσις αὐτοῦ ἔχει τι τὸ ἀρειμάνιον καὶ φιλοπόλεμον, οἷον ἀπετυπώθη ἐν τοῖς Πέρσαις, ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι. Ἡ λέξις αὐτοῦ εἶνε ὑψηλὴ καὶ τολμηρά, μεγαλορρήμων καὶ νευρώδης. Οἱ θεοὶ αὐτοῦ, πρὸς οὓς δεικνύει πίστιν ἑδραίαν καὶ διαπρεπῆ, δὲν εἶνε ἄκαμπτοι καὶ ἄδικοι, ἀλλὰ συνενόνουσι τὸ δίκαιον μετὰ τῆς ἰσχύος, ὡς ἐμφαίνει ἡ τριλογία τοῦ Προμηθέως καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τῆς Ὀρεστείας. Τὸ ἦθος τοῦ ποιητοῦ εἶνε σεμνόν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ εἶνε τὸ τῶν ἐντίμων ἀνδρῶν τῶν ἀποστεργόντων ἐπ' ἴσης τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν δεσποτείαν, τῶν σεβομένων τοὺς παλαιοὺς τῆς πόλεως θεσμούς, τῶν ἀγαπώντων καὶ θαυμαζόντων τοὺς πολίτας ἐκείνους, οἵτινες δὲν θέλουσι νὰ φαίνωνται μόνον δίκαιοι, ἀλλὰ καὶ εἶνε ἀληθῶς τοιοῦτοι. Διὰ τοῦτο ὁ Αἰσχύλος ἦτο φίλος καὶ θαυμαστὴς τοῦ Ἀριστείδου, ὡς ἀπέδειξεν ἐν τοῖς Πέρσαις καὶ τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας· διὰ τοῦτο, ὅτε ἐμελετᾶτο ὁ περιορισμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔρρηξεν ἐν ταῖς Εὐμενίσι κραυγὴν πόνου ὑπὲρ τοῦ ὑπὸ κερδῶν ἀθίκτου τούτου δικαστηρίου, τοῦ ἐγρηγορότος φρουρήματος τῆς ἀττικῆς γῆς. Ἀλλ' οἱ καιροὶ ἔσπευδον, ἐν δὲ τῇ μακρᾷ περιόδῳ τῆς δραματουργίας αὐτοῦ ὁ Ἐλευσίνιος τραγικὸς κατήντησεν ἀνὴρ τοῦ παλαιοῦ κόμματος, ἐν ᾧ τὰ πάντα μετεβάλλοντο περὶ αὐτόν. Νεώτεροι ποιηταὶ ἥρπασαν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὸν στέφανον τῆς νίκης, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔπαυσαν νὰ διδάσκωσι τὰ δράματά του καὶ μετὰ τὸν ἐν τῇ ξένῃ θάνατόν του, προσγράφοντες τὸν στέφανον εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ.

Ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Κίμωνος καὶ τῶν συστρατήγων αὐτοῦ, ἐπιστρεφόντων τῷ 468 π. Χ. ἐκ τῆς Σκύρου, ἔλαβε τοῦ Σοφίλλου ὁ νεαρὸς υἱός, ὁ ἐκ τοῦ χαρίεντος Κολωνοῦ καταγόμενος Σοφοκλῆς τὸν πρῶτον στέφανον, νικήσας διὰ τοῦ Τριπτολέμου τὸν γηραιὸν Αἰσχύλον. Ὁ Σοφοκλῆς δὲν συμμετέσχεν ὡς ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ ἀνταγωνιστὴς τῆς πάλης τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων, ἀλλὰ μόνον τῆς ἐπινικίου χαρᾶς. Ὁ Αἰσχύλος, ἀγωνισθεὶς ἐν αὐτοῖς πάνοπλος, διετήρησεν ἐν τοῖς δράμασιν

αὐτοῦ τὸ νευρῶδες ὕψος τῶν Περσοκτόνων. Ὁ δὲ Σοφοκλῆς, μὲ τὴν λύραν ἀνὰ χεῖρας παιανίσας ἔφηβος περὶ τὸ τρόπαιον τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ τῆς Σαλαμῖνος, ἀνῆκεν εἰς ἐποχὴν φέρουσαν ἄλλον χαρακτῆρα, καὶ ἐκπροσωπεῖ τοὺς χρόνους ἐκείνους καθ' οὓς οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Περικλέα ἵδρυσαν ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς ἰσχύος τὴν πολιτείαν τοῦ κάλλους. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπεζήτησαν καὶ ἐπέτυχον αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι ἐπὶ Περικλέους, μελετήσασαι τοὺς νόμους τῆς φύσεως τῆς ὕλης ἣν μετεχειρίζοντο πρὸς ἔκφρασιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἰδεῶν, τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ Σοφοκλῆς, μελετήσας κατὰ βάθος τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ἧς ἀπορρέει πᾶσα δρᾶσις, καὶ εἰκονίσας ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ ὡς ἀληθὴς ἀριστοτέχνης τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ κεκρυμμένα ἐλατήρια τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπίνης.

Ὁ Σοφοκλῆς, εἰςαγαγὼν καὶ τρίτον ὑποκριτὴν εἰς τὸ δρᾶμα ἀντὶ τῶν δύο οὓς εἶχεν ὁ Αἰσχύλος καὶ καταστήσας χαλαρότερον τὸν ἐσωτερικὸν σύνδεσμον τῆς τριλογίας, ἤτοι τῶν τριῶν τραγῳδιῶν, αἵτινες μεθ' ἑνὸς σατυρικοῦ δράματος ἐδιδάσκοντο διὰ μιᾶς κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, ἔδωκε μεγαλειτέραν αὐτοτέλειαν εἰς τὰς δραματικὰς ὑποθέσεις καὶ περισσοτέραν κίνησιν εἰς τὴν δρᾶσιν. Οὕτως ἠδυνήθη νὰ ἐπιληφθῇ μεγάλων ἠθικῶν καὶ ψυχικῶν προβλημάτων, τῶν ὁποίων βάσις ὑπῆρξαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγόμενοι μῦθοι. Ἀλλ' ἐν τῇ ὅλῃ δράσει τῶν ἡρώων αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σφοδροτάτῃ ζάλῃ τῶν παθῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συγκρούσει τῶν αἰσθημάτων ἐνυπάρχει τι τὸ γλυκὺ καὶ μαλακόν, ἐμφωλεύει τις ἁρμονία καὶ λεπτότης. Εἴτε ἡ ἀντίθεσις τῶν πολιτικῶν νόμων πρὸς τὰ οἰκογενειακὰ καθήκοντα εἶνε τὸ θέμα αὐτοῦ, ὡς ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ, εἴτε τὴν τιμωρίαν τῶν φονέων τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐξεικονίζει, ὡς ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ, εἴτε τὸν ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης ἐρωτικῆς μερίμνης τῆς Δηιανείρας ἐπερχόμενον θάνατον τοῦ Ἡρακλέους παριστάνει, εἴτε τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀνοσιουργημάτων τοῦ οἴκου τοῦ Λαΐου περιγράφει ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ, εἴτε τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ ὑπ' ὀργῆς ὑπερφρόνως ταραχθέντος τὰς φρένας Αἴαντος ἀναβιβάζει εἰς τὴν σκηνήν, εἴτε τὴν ἐκ τῆς Λήμνου εἰς τὴν Τροίαν ἐπάνοδον τοῦ κατὰ τῶν Ἀχαιῶν ὠργισμένου καὶ ὑπὸ σωματικῶν ἀλγηδόνων ταλαιπωρουμένου Φιλοκτήτου παριστάνει, εἴτε τέλος ἀναπλάσσει τὰς τελευταίας ἡμέρας καὶ τὸν μυστηριώδη θάνατον τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ, πανταχοῦ καὶ ἐν τῇ διαγραφῇ τῶν χαρακτήρων καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν [illegible] καὶ ἐν τῇ [illegible] τῶν [illegible] τοῦ χοροῦ ὑπάρχει [illegible]

γλυκύτης καὶ πρᾳότης. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἁδρότητα καὶ τὸν ὄγκον τῆς αἰσχυλείου μεγαληγορίας ἐπικρατεῖ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σοφοκλέους μεγαλοπρεπὲς καὶ ἠρεμαῖον κάλλος, ὅμοιον πρὸς τὸ κάλλος τὸ ὁποῖον ἐπιπνέει ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν ἄλλων κτιρίων τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ τραγῳδία διὰ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους ἔβαινεν εἰς τὴν τελείωσιν αὐτῆς, καὶ παρεσκευάζετο ὡς ἀντιπρόσωπος νέων ἰδεῶν καὶ νέων χρόνων ὁ Εὐριπίδης, παραλλήλως πρὸς αὐτὴν εἶχε μορφωθῆ ἐκ τῆς εὐθυμίας καὶ ἀκολασίας τῶν βακχικῶν ἑορτῶν, ἐκ τῶν διονυσιακῶν κώμων καὶ ᾠδῶν ἡ κωμῳδία. Ἡ δίδυμος αὕτη ἀδελφὴ τῆς τρα-

ΚΩΜΙΚΗ ΣΚΗΝΗ
ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ

γῳδίας, καίπερ γεννηθεῖσα καὶ λαβοῦσα τὴν πρώτην ἐπίδοσιν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Μεγάροις, καὶ ἐκ τῆς Μεγαρίδος ἔπειτα διὰ τοῦ Σουσαρίωνος εἰςκομισθεῖσα εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐν Ἀθήναις κυρίως ἀνεπτύχθη καὶ ἤκμασε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ἐν μὲν τῷ θεάτρῳ ἐστεφάνονεν ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς τὸν Φρύνιχον καὶ τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Εὐριπίδην, τὴν δὲ πόλιν κατεκόσμει ἡ περὶ τὸν Φειδίαν πλειὰς τῶν καλλιτεχνῶν, περὶ δὲ τὸν Περικλέα συνωθοῦντο ὡς πνευματικοὶ αὐτοῦ ἀδελφοὶ οἱ φιλόσοφοι καὶ ἱστορικοί, οἱ μου-

σικοὶ καὶ ἀστρονόμοι, οἱ ἰατροὶ καὶ ἀριστοτέχναι, οἵτινες ἔμελλον νὰ δοξάσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τὰς Ἀθήνας.

Ἡ φιλόγελως μήτηρ τοῦ σκώμματος καὶ τῆς λοιδορίας εὗρεν ἐν τῷ ἐλευθέρῳ τῶν Ἀθηνῶν πολιτεύματι ἀφορμὴν καὶ ὕλην, ὅπως ἀποκαλύψῃ τὸν πέπλον τὸν περισκέποντα τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀσχημίας, ὅπως ἐπιρρίψῃ τὰ βέλη αὐτῆς κατὰ τῆς κακίας καὶ μωρίας ἀνθρώπων ὡρισμένων, κατὰ τῶν ἐλαττωμάτων τάξεων ὁλοκλήρων τῶν πολιτῶν. Οὕτως ἡ κωμῳδία ἐξήσκει μὲν γενικὸν καὶ δημόσιον ἔλεγχον τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας καὶ ἐδίδασκε τὰ πλήθη, ἀλλά, καὶ ὅτε ἀκόμη περιενεδύθη τὸν ἐξωτερικὸν ὀργανισμὸν τῆς τραγῳδίας, διετήρησεν ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς της τὴν σκαιότητα καὶ αὐθάδειαν τῶν ἀγροτικῶν ὀργιασμῶν ἐξ ὧν προῆλθεν. Ἰδίως δὲ ὑπῆρξε τολμηρὰ καὶ ἀκάθεκτος πρὶν ἢ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους τύχῃ τῆς ὑψίστης αὐτῆς καὶ λεπτοτάτης διαμορφώσεως διὰ τοῦ Ἀριστοφάνους. Οἱ κωμικοὶ οὗτοι ποιηταί, ὧν ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ἐπὶ Περικλέους ὁ Κρατῖνος, ἐπεζήτουν τὸ γελοῖον μετὰ τραχύτητος καὶ πικρίας, μετ' ἐλευθερίας χωρούσης μέχρις ἀτασθαλίας ἐν τῇ ἐκφαυλίσει τοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ ἐν τῇ λοιδορίᾳ τῶν ἐπιφανῶν πολιτῶν, οὕτως ὥςτε καὶ νόμος κατ' ἀνάγκην ἐψηφίσθη, δι' οὗ ἀπηγορεύθη τὸ ὀνομαστὶ κωμῳδεῖν. Ἀλλ' ὁ μὲν νόμος ὑπῆρξε πρόσκαιρος, οἱ δὲ κωμῳδοποιοὶ ἐπεδόθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν προτέραν τῆς μούσης αὐτῶν ἀκολασίαν.

Τοιαύτη οὖσα ἡ ἀττικὴ κωμῳδία ἥκιστα πάντων ἐφείσθη τοῦ Περικλέους. Αὐστηρὰ καὶ ἀνοικτίρμων ἐσώρευσε τὰς εἰρωνείας αὐτῆς καὶ τὰ σκώμματα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἀνδρός, ὃν αὐτὴ ἐκείνη ἐκάλεσεν Ὀλύμπιον, οἱονεὶ αἰσθανομένη, ὅτι αὐτὸς ἐκράτει ὡς ἄλλος τις ὕπατος τῶν οὐρανιώνων ἀπὸ χρυσοῦ νήματος τὴν τύχην τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὅτι αὐτοῦ ἐκλείποντος ἔμελλε νὰ καταρρεύσῃ τὸ μεγαλεῖον ἐκεῖνο καὶ ἡ αἴγλη δι' ὧν περιέβαλε τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ταπεινωθῇ ἡ πόλις τῆς Παλλάδος χωρὶς νὰ μαδηθῇ ὁ στέφανος τῆς αἰωνίας νεότητος δι' οὗ ἐκόσμησε τὸ πεφιλημένον αὐτοῦ ἄστυ ὁ Περικλῆς.

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι ΠΡΩΤΩι ΤΟΜΩι
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Α' ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΤΩι ΚΕΙΜΕΝΩι

Β' ΕΙΚΟΝΕΣ ΟΛΟΣΕΛΙΔΟΙ ΚΑΙ ΔΙΠΛΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Ἐν	σελ.	21	στ.	18	ἀνάγνωθι	*πασσάλων*	ἀντὶ	*πάλων*
»	»	»	»	26	»	»	»	»
»	»	25	»	28	»	*Φίννων*	»	*Φίνων* *
»	»	»	»	36	»	*ἀγγλικὴ*	»	*ἑλληνικὴ* *
»	»	31	»	22	»	*Στύρων*	»	*στύρων* *
»	»	31	ὑπὸ τὴν εἰκ.		»	*Ὄχης*	»	*Ὄχας* *
»	»	32	»	»	»	»	»	» *
»	»	»	στ.	7	»	»	»	» *
»	»	»	»	35	»	*ἐννεακοσίας*	»	*ἐνεακοσίας*
»	»	38	»	18	»	*βορειοδυτικὴν*	»	*βορειοανατ*
»	»	40	»	11	»	*πῖλον*	»	*πίλον*
»	»	53	»	11	»	*τῆς Τίρυνθος*	»	*τοῦ Ἄργου*
»	»	61	ὑπὸ τὴν εἰκ.		»	*ΑΓΑΛΜΑ*	»	*ΕΙΚΩΝ* *
	»	83	στ.	21	»	*Βελβεδέρε*	»	*Βελεβδέρε*
»	»	90	»	12	»	*κολοσσιαίων*	»	*κολοσσαίω*
»	»	94	»	11	»	*ὀχυρωτάτων*	»	*ὀχυροτάτω*
»	»	95	»	35	»	*ἑξακοσίων χιλιάδων τετραγωνικῶν μέτρων*	»	*ἑξακοσίων χ*
»	»	103	»	20	»	*ἑκατόμπολις*	»	*ἑκατόμπυλ*
»	»	104	»	19	»	*ἄνθη*	»	*ἄθνη*
»	»	113	»	3	»	*ἐννεακισχιλίους*	»	*ἐνεακισχιλ*
»	»	114	»	17	»	*ἐπικινδύνους*	»	*ἐπικυνδύν*
»	»	120	»	4	»	*ὁ Φλιοῦς*	»	*ἡ Φλιοῦς*
»	»	142	»	22	»	*οὗτος κ' οἱ*	»	*οὗτος καὶ*
»	»	147	»	34	»	*δισέγγονος*	»	*δυσέγγονοι*
»	»	152	ἐν ἐπεξηγηματικοῦ πίν. στήλ. 1, στ. 25		ἀνάγνωθι	*τῆς Ἀστακοῦ*	»	*τοῦ Ἀστακ*
»	»	156	στ.	1	»	*Ὕβλων*	»	*Ὕβλας*
»	»	»	»	15	»	*Ἐρετρίας*	»	*Ἐρετρείας*
»	»	»	»	23	»	*τεταριχευμένων*	»	*τεταραχευ*
»	»	159	»	11	»	*αἱ ἄμπελοι*	»	*οἱ ἄμπελοι*
»	»	162	»	10	»	*τὴν προσχώρησιν*	»	*τῆς προσχ*
»	»	178	»	4	»	*θεῖος*	»	*πάππος*
»	»	192	»	30	»	*ἐξασθενήσεως*	»	*ἐξασθενίσε*
»	»	257	»	21	»	*Ἀκεσίνης*	»	*Ἐρασῖνος*

* Τὸ παρόραμα τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἐν ἅπασι τοῖς ἀντιτύποις.

